ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 Téléph. : PRO. 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.

Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 1 ՄԱՐՏ 1960

MARDI 1ER MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8736 36EME ANNÉE Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4537

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԿՈՉ ՄԸ ԱՄԷՆՈՒՆ

Վերջերս, աշխատակից մը կը յանձնարարէր մեր Հայրենակցական Միութեանց որ իրենց ուշադրութեան առարկայ դարձնէին մեր մշակութային արժէքները, մեր մեծասքանչ լեզուն ու մեր փառահեղ անցեալը :

Անտեղի է մեր աշխատակցին դանդատը թէ հարիւր հազարներով տոլարներ հանգանակուած են, բայց այդ գումարներուն համապատասխան գործ տեսնըուած չէ : Նոյնքան անտեղի է այն ամբաստանութիւնը թէ հաշուետուութիւն եղած չէ :

Ամէնէն ձեռնհաս փաստաբանն ալ կրնայ իր դատը կորսնցնել, երբ խնայ ծայրայեղութեանց ցանցին մէջ :

Բնաւ պէտք չկար Հայր. Միութեանց դրական աշխատանքներուն վրայ աչք գոցելու եւ մատնանիշ ընելու, ամէնէն առաջ եւ ամէնէն աւելի, անոնց մանրմունր թերութիւնները :

Մեզի համար ալ մխիթարական երեւոյթ մը չէ որ Հայրենակցականներու համրանքը հասած է այսօրուան թիւին եւ իւրաքանչիւր գիւղ ու քաղաք ունի իր սեփական — աւելի ընթացիկ եւ նուիրագործուած բառով, «Հարադատ» — կազմակերպութիւնը :

Բնականաբար, շատ աւելի լաւ պիտի ըլլար որ ունենայինք միայն եօթը Հայր. Միութիւններ՝ մեր եօթը նահանգներուն անունով մկրտուած, փոխանակ ունենալու տասնեակներով «մանրուք» մարմիններ, որոնք կը ներկայացնեն այս կամ այն մանրանկար գիւղն ու աւանը :

Կը հաւատանք որ ուժերու եւ ճիգերու անտեղի վատնում մըն է որ տեղի կ'ունենայ այս «կոտորակում»ով :

Եւ սակայն, կը հաւատանք նաեւ որ իւրաքանչիւր Հայրենակցական — մեծ թէ պզտիկ, ունեւոր թէ չունեւոր — կը կատարէ իրմէ ակնկալուած ազգային պարտականութիւնը եւ կ'արդարացնէ իր կոչումը : Մէկը Կրթասիրաց, միւսը Ընթերցասիրաց, երրորդ մը Ուսումնասիրաց :

Ո՞վ պիտի յանդգնէր յայտարարելու թէ հանդէսներու, խնջոյքներու եւ հանգանակութեանց շնորհիւ քով քովի բերուած տոլարները ազգին գանձանակը չեն մտներ : Ո՞վ պիտի համարձակէր ուրանալու այն օժանդակութիւնը, զոր մեր Հայրենակցականները կ'ընծայեն Միջին Արեւելքի մեր դպրոցներուն — սաներ որդեգրելով, — մեր բուժարաններուն — իրենց անունով անկողիններ կամ յարկաբաժիններ մկրտելով — եւ մեր եկեղեցիներուն՝ անոնց խաչն ու խունկը եւ անոնց «իւղագին»ը ապահովելով :

Սրբագրութեան, վերաքննութեան կարօտ երեւոյթներ չկա՞ն : Ի հարկէ կան : Մենք համոզուած ենք որ ամէն հանրային կազմակերպութիւն տեւականօրէն պէտք ունի վերաքննութեան եւ վերանորոգումի՝ որպէսզի չհիննայ ու մնայ միշտ երիտասարդ ու առոյգ՝ իրմէ ակընկալուած ծառայութիւնը լաւագոյն ձեւով մատուցանելու համար՝ ազգին :

Մեր աշխատակիցը կը դանդատի թէ Հայրենակցականներու հաւաքոյթներուն «երիտասարդութիւն չէք տեսներ» :

Այս ողբերգական երեւոյթը նկատելի է ուրիշ կազմակերպութեանց հաւաքոյթներուն ալ, դժբախտաբար :

Եթէ մեր Նոր Սերունդը հազիւ թէ կը բարեհաճի իր ներկայութեամբ պատուել «հին»երու նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած հանդէսները, պատճառը այն է որ այդ «հին»երը — իրենց հայրերն ու մայրերը — չունին նիւթական այն պայմանները, որոնց միջոցաւ միայն պիտի կարենային սարքել երիտասարդութեան համար գրաւիչ, հրապուրիչ հանդէսներ :

Մեր ներկայ աստանդական կացութեան մէջ, չենք կրնար մեծածախս յայտագիրներ ունենալ՝ սրահները երիտասարդներու բազմութեամբ լեցնելու համար :

Հայրենակցական Միութիւնները, ինչպէս բազմաթիւ ուրիշ կազմակերպութիւններ իրենց գուրգուրանքին ու հոգածութեան առարկայ պէտք է ընեն մեր Մշակոյթը, մեր լեզուն, մեր գրականութիւնը, մեր պատմութիւնը :

Նոր Սերունդը ազգին կը մօտենայ միայն այն ատեն, երբ իրեն ճանչցնենք մեր տոհմիկ հարստութիւնները :

Նոր Սերունդը ամէն իրաւունք կ'ունենայ հպարտանալու իր ծագումով, երբ հրամցնենք իրեն այն գանձերը, որոնք մերն էին երէկ ու մերը պիտի մնան վաղըն ալ :

Ուրեմն կոչ կ'ընենք մեր բոլոր Կազմակերպութեանց որ յափափոյ հաւաքոյթներու ձանձրոյթէն, հետզհետէ, ազատ կացուցանեն ժողովուրդը եւ անոր — եւ մանաւանդ Նորերուն — հրամցնեն մեր անվիճելի ու անկորնչելի գանձերը :

Այս կոչը ամէնուն : Եւ Հայրենակցականին ե՛ւ կուսակցականին ե՛ւ անկախին :

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏԸ ԿՈԼ ՓԱՐԻԶ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

ՍԷԹԻ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ԸՆԴՈՒՆԵՑԱՒ ԶՕՐԱՎԱՐԸ

Հանրապետութեան Նախագահը Կիրակի իրիկուն Փարիզ վերադարձաւ, յոգնած բայց գոհ : Ծանօթ է որ Սէթի քաղաքապետը մերժած էր ընդունիլ Զօրավարը, բայց վերջերս որոշումը փոխած էր եւ կացութեան՝ համակերպած :

Ինչպէս կ'երեւի «հրամանը» վերէն եկա ծէր, եւ հաւանաբար աւելի հեռուէն քան՝ Փարիզէն :

Երբ Զօր. տը Կոլ Սէթ հասաւ մօտ 40 հազար հոգի համախմբուած էին ողջունելու համար զինքը հակառակ որ քաղաքացիներուն մեծ մասը համայնավար է : Քաղաքապետը ընդունելութեան իր ճառին մէջ չեշտեց. — Պարտականութիւնս է ձեզ ընդունիլ, հաւանաբար հարկ եղածին պէս չկարենամ ընել կամ ձեր ուզածին պէս, կը խնդրեմ Պ. Նախագահ որ ներողամիտ ըլլաք » : Դուրս ելած պահուն Զօր. տը Կոլ ըսաւ. — Երիկնամուտ է, կարծեմ օրուան վաստակս չահած եմ : Այս քաղաքապետարանին առջեւ որ հասարակաց տուն է, ձերը, բայց նոյն ատեն իմս է, բոլորիդ կ'ըսեմ շնորհակալութիւն » : Երկար ծափահարութիւններ դիմաւորեցին Զօրավարին խօսքերը :

Զօր. տը Կոլ Մոնփելիէ այցելեց Կիրակի օր եւ Փարիզ վերադարձաւ նոյն իրիկուն :

Այս ճամբորդութիւնը նոր առիթ մը եղաւ որ նախագահը ճշդէ իր ընդհանուր քաղաքականութիւնը եւ մանաւանդ «ինքնորոշման» սկզբունքը : Այս վերջին կէտը շատ կարեւոր է Ֆերհաթ Աբբասի նոր յայտարարութեան նախօրեակին :

Ֆերհաթ Աբբաս իր այս նոր ճառով զոր արտասանեց երկուշաբթի առաւօտ յայտարարեց թէ Ալժ. Ազատ. Ճակատը կ'ընդունի ինքնորոշումը, կ'առաջարկէ անմիջական բանակցութիւններ կրակը դադրեցնելու համար, բայց կը մերժէ նահանգային ընտրութիւնները : Ֆերհաթ Աբբաս ամբաստանեց Ֆրանսան որ մինակ բանակը կուտայ իբրեւ երաշխաւոր եւ կ'ուզէ Ալժերիան բաժնել կրօնական եւ ցեղային համայնքներու :

ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ ... ԺՈՒՏԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ԽՐՈՒՇՉԵՒ - ՍՕՔԱՌՆՕ ԶԵԿՈՅՑԸ

ԱՅԶԸՆՀԱՈՒԸՐ ՉԻԼԻ ՄԵԿՆԱԾ Է

« Խ. Միութեան վարչապետը համաձայն գտնուած է մէկ միլիառ 250 միլիոն Ն. Ֆ. վարկ մը բանալու Ինտոնէզիոյ, որպէսզի այս վերջինը կարենայ երկիրը ճարտարարուեստով օժտելու իր ծրագիրը յաջողցնել» ըսած է Արտ. Նախարար՝ Սիւպանտրիօ ու այս առթիւ աւելցուցած է թէ «Խ. Միութեան օժանդակութեամբ մէկ կամ երկու հիւլէական կեդրոններ պիտի շինուին, խաղաղ նպատակներու օգտագործման համար » :

Միացեալ զեկոյցով մը երկու երկիրներըն ալ կը յայտարարեն թէ պէտք է վերջ դնել գաղթատիրական ձեւերուն ու այս առթիւ Խ. Միութիւնը զօրավիգ կը կանգնի Ինտոնէզիոյ պահանջին «Հոլանտական Նոր Կինէն յանձնելու իր օրինաւոր տիրոջ» այսինքն Ինտոնէզիոյ :

Երկու երկիրներն ալ բաղձանք կը յայտնեն որ զինաթափութեան շուրջ համաձայնութիւն մը գոյանայ եւ այս ձեւով վերջ տրուի միջազգային լարուած կացութեան :

Անդրադառնալով յառաջիկայ Վերին Ժողովին, զեկոյցը փափաք կը յայտնէ որ « վերին ժողովին մասնակցին Ափրիկէի եւ Ասիոյ ժողովուրդները եւս » ու վերջապէս զեկոյցը կը յիշէ թէ նախագահ Սօքառնօ ի մօտոյ Խ. Միութիւն պիտի այցելէ :

Միջազգային քաղաքական դէմքերը դիտել կուտան թէ զեկոյցը լռութեամբ կ'անցնի «օտար երկիրի մը ներքին գործերուն միջամուխ չըլլալու» Սօքառնոյի պահանջին. ինչպէս յայտնի է Խ. Չինաստան ճնշում կը բանեցնէ Ինտոնէզիոյ վըրայ որ այս վերջինը առանձնաշնորհեալ դրութիւն մը տայ երկրի Չինացի գաղութին որոնք ուղղակի կամ անուղղակի կերպով գործիք կը դառնան Չինաստանին :

× Խ. Միութեան վարչապետը Աֆղանիստան մեկնեցաւ : Խրուշչեւի այցելութեան նախօրէին Քապուլի կառավարական շրջանակները կը յայտարարեն թէ « Աֆղանիստան պիտի շարունակէ չէզոք քաղաքականութիւն մը վարել » :

× Մ. Նահանգներու նախագահը Չիլի մեկնած է : Արժանթինի մէջ, ուր քանի մը օրէ ի վեր կը գտնուէր, Նախագահը քաղաքական կարեւոր խօսակցութիւններ ունեցած է՝ Նախագահ Ֆրոնտիզիի հետ : Անդրադառնալով խօսակցութիւններուն, Արժանթինի Նախագահը յայտարարած է թղթակիցներուն «Նախագահին ըսի թէ պիտի աշխատինք միջնորդել եւ այս ձեւով բարելաւել Մ. Նահանգներու եւ Քուպայի յարաբերութիւնները» : Ինչ կը վերաբերի Լատին Ամերիկայէն ներսխորհրդային թափանցումին, Ֆրոնտիզի յայտնած է թէ շնորհիւ Արեւմուտքի տնտեսական օժանդակութեան Լատին ժողովուրդները պիտի կարողանան առաջքը առնել այդ թափանցումին » :

ՌՈՒ. ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ մէկ նոր թատերախաղը առաջին անգամ ըլլալով ներկայացուած է Վիէննայի մէջ : Այս առթիւ Աւստրիական մամուլի ընկերակցութեան արուեստի քննադատը կը գրէ. — «Սարոյեանի Լիլի Տաֆոն կամ Փարիզեան Երգիծանքը եղերերգական վիպասանութիւն մըն է, գրուած բանաստեղծական սիրուն ոճով եւ շունչով » :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ միջազգային հանդիպումներու կարգին ռըկպիի մէջ Անգլիա - Ֆըրանսա հաւասար մնացին (3 - 3) : Ֆութպոլի մէջ Ֆրանսա Կիրակի օր պարտուեցաւ Պելժիքայէն 0ի դէմ 1ով :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԱՅՓՑԻԿԻ միջազգային տօնավաճառին բացումը կատարուեցաւ Կիրակի օր Կռօթվոլի ներկայութեան : 51 երկիրներ կը ներկայանան 9500 Սթանտներով : Արեւմտեաններու կարգին, Դաշնակցային Հանրապետութենէն ետք կուգայ Ֆրանսա :

ՕԼԻՎԵԹԹԻ իտալական գրամեքենաներու «Թագաւորը» յանկարծամահ եղած է Միլանօ - Լօզան ճեպընթացին մէջ, ուղեղային արիւնահոսութենէ : 58 տարեկան, Օլիվեթթի փայլուն համալսարանական մըն էր եւ «յեղափոխական » նորութիւններ բերած էր գրամեքենայի շինութեան մէջ :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱՆԱԿՆԵՐՈՒ նախարարութիւնը հաղորդեց թէ 1954 Հոկտեմբերէն մինչեւ 1959 Նոյեմբեր, 13.000 զինուորականներ սպաննուած են, Ալժերիոյ ճակատին վրայ :

ՎԵՑ ԱԼԺԵՐԱՑԻ ահաբեկիչներ գընդակահարուած են, Ալժերիոյ մէջ : Զինուորական ատեանը մահուան դատապարտած էր վեցն ալ ահաբեկչութեան եւ մարդասպանութեան յանցանքով :

ՉՈՒԷՆ ԼԱՅ ընդունած է տեսակցիլ Նեհրուի հետ : Փետրուար 26 թուակիր նամակով մը Չինաստանի վարչապետը փափաք կը յայտնէ Հնդկաստան այցելել, Ապրիլին մէջ :

ՏԱՍԸ ՀԱԶԱՐ երկրագործներ խաղաղ ցոյց մը կազմակերպած են Մոնթօպանի մէջ, բողոքելու համար կառավարութեան ընտրած քաղաքականութիւնը գիւղատնտեսութենէն ներս :

ԱՏԸՆԱՈՒԸՐ անդրադառնալով Սպանիոյ մէջ զինուորական կայաններ հաստատելու իրենց ծրագրին, ըսած է « մենք միշտ ալ համաձայն գտնուած ենք որ զինուորական կայաններու եւ պահեստանոցներու հիմնումը կարգադրուին Ատլանտեան Ուխտի երկիրներուն համաձայնութեամբ » :

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ նպատակ ունի 120 միլիոն տոլարի արժողութեամբ ամերիկեան հեռավար հրթիռներ գնելու : Գերմաններուն ծրագրով, 1960ի կէսերուն Արեւմտեան Գերմանիան Եւրոպայի ամէնէն զօրաւոր եւ արդիական օդատորմիղը պիտի ունենայ :

ԵՐԿՈՒ ՌՈՒՄԲԵՐ պայթած են Փարիզի մէջ, նիւթական վնասները փոքր են : Կը կարծուի թէ ասոնք գործն են աջակողմեան ծայրայեղ տարրերուն, որոնք հակառակ են Խրուշչեւի Ֆրանսա այցելութեան, նկատի առնելով որ յարձակումի ենթարկուած է ճամբորդութեանց գործակալութեան գրասենեակ մը որ այցելութիւններ կը կազմակերպէր դէպի Խ. Միութիւն :

ԼՈՆՏՈՆԻ մէջ, բողոքելու համար Հարաւային Ափրիկէի Հանրապետութեան ի գործ դրած ցեղային զատորոշումի քաղաքականութեան, 7000 ցուցարարներ, առաջնորդութեամբ աշխատաւորականներու պարագլուխ Կէյթսքելի որոշած են «արգելքի տակ դնել» (պոյքոթ) Հարաւային Ափրիկէի Հանրապետութեան ապրանքները : Ցոյցին՝ անկարգութիւններ ծագած եւ ինը հոգի ձերբակալուած են :

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Հարաւային Նահանգներուն մէջ, սեւերը խաղաղ ցոյցեր կը կազմակերպեն պահանջելով որ վերջ դրուի ցեղային զատորոշումին : Մոնթկոմէրիի մէջ ցոյցի մը ընթացքին 80 ցուցարարներ ձերբակալուած են :

ՊԵԼԿՐԱՏԷՆ կը հաղորդեն թէ խումբ մը ընկերվարականներ ազատ արձակուած են : Տարիներէ ի վեր բանտարկուած էին «Համայնավար կարգերը տապալել փորձած ըլլալու » յանցանքով : Այս քայլով Պելկրատ կը ձգտի բարելաւել իր յարաբերութիւնները ընկերվարական երկիրներուն հետ :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՊԱՐՆ ՈՒ ՊԱՐԵՐԳԸ

Հեթանոսական դարաշրջաններու ամբողջ ընթացքին, կրօնական արարողութեան մաս կը կազմէին պարն ու նուագը:

Պարը բոլոր դարերուն մէջ իբր կատարեալ արուեստ մը ճանչցուած է, մատչելի եւ խօսուն՝ թագաւորին եւ գիւղացիին, աղքատին ու հարուստին:

Պարն ու պարերգը, նուագն ու ժողովրդական երաժշտութիւնը գոյութիւն ունեցած են միշտ: Անոնք կրօնական հաւատալիքներու խորհուրդն ու կախարդանքը կը փոխանցէին ժողովուրդին՝ պարին ու երաժշտութեան միջոցով:

Պարային արարողութիւնները կը կատարուէին քուրմերու առաջնորդութեամբ՝ մեհեաններու մէջ եւ չաստուածներու դէմ յանդիման կամ մեհեանի բակին մէջ: Նրախայի մը ծնունդը, զոյգի մը պսակը եւ մեռելներուն յուղարկաւորութիւնը կը կատարուէին պարով ու երաժշտութեամբ:

Քրիստոնէական եկեղեցիները չէին կրնար ուրանալ երաժշտութեան հմայքն ու կախարդական զօրութիւնը: Արարողութեանց պահերուն՝ երաժշտութիւնը կրնայ նպաստել կրօնքին իմաստը խորացնելու, ժամերգութիւնը տպաւորիչ դարձնելու եւ ժողովուրդը եկեղեցիին կապելու համար:

Բայց արգիլեցին պարը, թէեւ չկրցան չէզոքացնել զայն: Պարի ու երաժշտութեան դիւթանքին տակ ապրած էին ժողովուրդները իրենց դարաւոր կեանքին մէջ, պարն ալ կրօնական աւանդութիւն մը դարձած էր, տեսակ մը պարտադիր պահանջ: Հակառակ կրօնական արգելքին, ճնշումներուն եւ հալածանքներուն՝ պարը սակայն մնաց եթէ ոչ եկեղեցիին մէջ, գոնէ եկեղեցիի բակին եւ շըրջապատին մէջ:

Մօտիկ անցեալին մէջ, տակաւին կենդանի կը մնար պարելու եւ նուագելու սովորութիւնը՝ հարսանեկան եւ կնունքի կրօնական արարողութիւններէն ետք, ստեղծելու համար խանդավառութիւն:

Վանքերու կամ եկեղեցիներու անուանակոչութեան կամ տարեդարձի օրերուն, հայ ժողովուրդը յօժարակամ եւ անզուսպ բերկրութեամբ կը խուժէր սրբավայրերը, հետը տանելով առատ ուտելիք, ողելից ըմպելի, մատաղցու կենդաններ: Գացած տեղը կ'աղօթէր, իր կրօնական պարտականութիւնը կը կատարէր լիովին եւ ջերմեռանդութեամբ, ապա՝ կ'ուտէր, կը խմէր ու կը պարէր: Ո՞վ որ ուխտի գացած է Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետը, Արմաշի Ս. Աստուածածինը, Վարագայ Ս. Խաչը, Աղթամարի Ս. Խաչը, Նարեկայ վանքը, վերջապէս հայկական վանքերէն մէկը, հոն տեսած պիտի ըլլայ կերակուր պատրաստելու, սեղան դնելու խռովքը, գինարբուքն ու երգը, նուագն ու պարը:

Հայ պարողները պարելու ատեն, ժողովուրդին կը ներկայանային երեսները, աչքերը, յօնքերը ներկայծ, այո, մանաւանդ աղջիկներն ու հարսները:

Հայկական միջավայրը, թէ գիւղի եւ թէ քաղաքին մէջ, կիներու համար՝ նեղ էր ու խեղդուկ, չկային զուարթ ապրելու կամ զուարճանալու ազատ պայմաններ: Գաւառացի կինը հարսանիքի, նշանտուքի, ուխտագնացութեան, տօնախմբութեան մը, Նոր տարիին, Ծնունդին, Բարեկենդանին, Զատիկին, Վարդավառին, Համբարձումին եւ Կիրակի օրերու ընթացքին էր որ պզտիկ շեղում մը կ'ընէր: Այսպիսի առիթներուն՝ հայ կինը կը հագուէր, մազերը կը սանտրէր, ճտնոցը կը կախէր, ապարանջան ու օղերը կը դնէր, ապա նաեւ՝ աչքերը կը դեղէր ծարիրով, ծարրաքարի մուրով: Դեղդիրը կը թաթխէր այդ մուրին մէջ, աչքին կոպերուն կը քսէր, այսպիսով սեւ կը ներկէր թարթիչներն ու կոպերը:

Հայ կինը, հարսն ու աղջիկը երբեք զրկուած չեն ներկերէ եւ զարդարանքներէ, բայց երբեք չափազանցութեան չեն տարած:

Հայկական պարերը ունին իրենց բազմաթիւ բաժանումները: Զանոնք բնորոշող անունները գաւառէ գաւառ կրնային փոխուիլ, ինչպէս նաեւ պարերգի եղանակին ու բառերուն մէջ կրնային շեղումներ կատարուիլ, բայց կը պահուէին ձեւերն ու արտայայտութիւնը, դուք ըսէք պարային բովանդակութիւնը:

Պարերը իրենց խաղակերպին համաձայն՝ կը կոչուին փաթ պար, թեւ պար, թոնցի պար, ծանր պար, ցոլակի, թամզարա, փափուրի, քոչարի, լորէ եւ ուսպար:

Երգերն ու պարերը արուեստ են, կը դառնան փառք ու հպարտութիւն՝ զիրենք ծնող ու մշակող ժողովուրդին: Մեր հայրենիքին մէջ՝ կը պարէին երկսեռ երիտասարդները, հարսներն ու կիները, եւ դեռ վաթսուն, եօթանասուն եւ աւելի տարիք ունեցող ծերերն ու պառաւները տաք ու խանդավառ, հոգեկան ներշնչումով եւ մարմնական շարժումներու կախարդիչ ներդաշնակութեամբ:

Պարային արուեստին մէջ՝ պէտք չէ մոռնալ տարազին դերը, չափազանցութիւն պիտի չըլլայ եթէ ըսուի թէ պարը իր յաջողութեան կէսը պարտական է տարազին, այսինքն անոր ձեւին, գոյնին կամ սուղ նիւթին, մարմնին յարմարութեան:

Պարն ու պարերգը արուեստի բոլոր ճիւղերէն շատ աւելի դիւրամատչելի են ժողովուրդ կոչուած զանգուածին, ասոր համար է որ ան կը սիրէ զանոնք: Պարն ու պարերգը կը կազմեն հոգեկան հայրենիք:

ՍՕՍ – ՎԱՆԻ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
ԵՒ
ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑ

★

(Բ. եւ վերջին մաս)

— Ալիքներուն վրայ ոստոստող հովն ըլլայի, հովն ըլլայի կատարներուն վրայ պարանցիկ, հովն ըլլայի՝ եղուրդտիքին մէջ երգեցիկ ու ծծէի տակաւ գաղտնիքն ես Անդին ···

— Բարձունքներուն լայնշի ճամբան ըլլայի ··· համայնական Ձայնն ըլլայի, Ձա՛յնն անհուն, կամ ըլլայի արահետը խնկազոյն ··· երգն ըլլայի թռչուններուն ծնծղաձայն, ու դառնայի ուրախութեան ճիչ մը լայն ···

— Դաշտի ճամբուն վրայ, կամ ստորոտը լերան, ուղեւորին ժամանման սպասող հիւ՛ղն ըլլայի ···

— Եւ ըլլայի Լոյս, Ձեւ, Երանգ, թըրթռում, կեանքի փաղփուն պատմուածքը ծիրանի · կենսաբաղձիկ հոգւոյն երազն անպատում ···

Նման քերթուած մըն ալ Եղիշէ Չարենց ունի, որ բանաստեղծին մահէն ետք գտնուած է «Ինչ որ կ'ուզեմ» խորագրով ·

Կ'ուզեմ ամէն ժխոր
Հոգիս ապրի, զգայ ։
Կ'ուզեմ երգում իմ այս
Հոգիս հրթիռ դառնայ ։
Թռչի հեռուն՝ հրկէ՛զ,
Ամէ՛ն անցորդ ապրի,
Ամէ՛ն անցորդ զգայ
Խենթութիւնը երգիս ····
Կ'ուզեմ շնչում երգիս
Ամէ՛ն անցորդ զգայ,
Խենթութիւնը հրկէզ,
Խնդութիւնը հսկայ ···

Համայնական սիրոյ այս երգը բացառիկ չէ Մ. Մեծարենցի քնարին վրայ: Չափազանց լայնախոհ ու մարդկային, իր քնարը ուրիշներուն համար կը թըրթռայ: Այլասիրական այս գիծը ամէնէն զգայուն երակը կը դառնայ անոր քնարերգութեան: Իր հոգիին համար փնտռուած խաղաղութիւնը, ուրախութիւնը, լոյսն ու արեւը ամէնուն համար կը բաղձայ, բոլոր կարօտաբաղձ հոգիներուն, քերթողներուն, մշակներուն, լոյսի եւ երջանկութեան կարօտ բոլոր էակներուն համար: Մարդկայնական եւ համայնական հզօր երգի մը ելեւէջներով կը ներկայանան այսպէս Մեծարենցի այն քերթուածները, որոնց մէջ ան կը խտացնէր «Արդի Մարդուն Հայր Մերը», ինչպէս նաեւ մեր մէջ բերած «ըլլայի»ներուն շարքը: «Տուր ինծի Տէր ուրախութիւնն անսահմանական» երգ երգոցը, ամէնուն նայուածքին մէջ եւ ամէն օր, ուրախութեան եւ երջանկութեան ճառագայթը ողջունելու համար, ինչպէս ծաղկաստանի մը մէջ ծաղիկ կը ժողվենք:

Մանկական ու պատանեկական տարիներուն յիշատակները, մօրը անմիջական ներգործութեան շնորհիւ, իբրեւ բառ, խօսք, հէքեաթի մասնիկներ, այլաբանութիւն, գաղափար եւ նիւթ, տեսարան եւ պատկեր, յարութիւն կ'առնէին ու կը դառնային կենդանի ատաղձ, որուն վրայ հետզհետէ պիտի քանդակէր իր քերթուածներու ամբողջ շէնքը, լոյսով ու ճառագայթներով պիտի օծէր գիւղական կեանքին հրաշքը: Այս մարզին մէջ էր, որ Մեծարենց եւս, ինչպէս Ռուբէն Զարդարեան, կրցաւ ասեղնագործի մը պէս աշխատիլ, յղկել իր նիւթերը, եւ տոհմային գոյն ու գիծեր արձանագրել քերթուածներու մէջ, իբրեւ լոյս եւ ստուեր, բոյր ու թոյր, արշալոյս եւ վերջալոյս, ծառ ու ծաղիկ, ծննդավայրի բնութիւնը իր ամբողջ ներդաշնակութեան մէջ, ըսելու համար որ իր մէջ կը վերյայտնուէին Ակնայ Անտուններու ազդեցութիւնը եւ գեղեցկութիւնը եւ, որոնց ներշնչումին հզօր ազդեցութեան տակ կը գտնուէր շատ կանուխէն, յիշելու համար «Ջրտուքը» իբրեւ գեղեցիկ եւ ամբողջական հովուերգութիւն, ինչպէս նաեւ «Ի՛նչ արբեցութեամբ ···» քերթուածը, որ ներշնչուած է բացառաբար բնութեան տարբերէն, գեղեցկութիւններէն ···:

Բնութենապաշտ քերթողը կը զգայ որ կեանքի յաւիտենականութիւնը կախում ունի արեւէն ու լոյսէն: Գիտէ հետեւաբար որ իր հիւանդ հոգին ալ ճառագայթի պէտք ունի ·

Պիտի ըմպեմ բոցն արեւին,
Ճառագայթի եմ ծարաւի,
Պիտի ծըծեմ բոյրն աստղւան՝
Հոգւոյս համար որ հիւանդ է :

Արեւաբաղձ եւ լուսաբաղձ նոյն տրամադրութիւններով, քերթողը կ'երգէ ·

Ա՛հ, քիչ մը լո՛յս, ժպի՛տ մը,
Որ կեանք ինծի պիտի տար :

Անոր հոգին թռչնիկ մըն է, օդ ու լոյսի, երգ ու ծիծաղի կարօտ, որ վերջին անգամ կը պաղատի :

Քիչ մըն ալ դեռ,
Ա՛հ, շողա՛, շողա՛, բարի՛ արեւ :

Բայց ան հաշտուած է տիեզերական խորհուրդին առջեւ :

Աղաղակ մը, մէջն հոգւոյս,
Արագօրէն կը ձայնէ
Մահուան պարը սրտայոյզ :

×

Ռուբէն Զարդարեանի եւ Միսաք Մեծարենցի նոյն նիւթերով ներշնչուիլը եւ արտայայտուիլը բացառիկ երեւոյթ մը չէ գրականութեան պատմութեան մէջ: Յաճախ կը հանդիպինք նման երեւոյթներու: Տարբեր հեղինակներ, տարբեր ժամանակներու մէջ կը ներշնչուին նոյն նիւթերով: Մեր գրականութենէն պիտի յիշենք երկու օրինակներ :

Երեք բանաստեղծներ, Յովհ. Թումա-

ԳԵՂԱՆԻ ԿԱՅՍՐՈՒՀԻՆ

(ՉԻՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ)

Հիմա այլեւս կայսրուհին որոշած էր ըլլալ անողոք իր վրէժառութեան մէջ :

Առանց իր պաղարիւնը կորսնցնելու, Ցէօ Հի հրամայեց Եուկ Լուին երթալ եւ խսկոյն նիստի հրաւիրել Գերագոյն Խորհուրդին անդամները, նոյն գիշերն իսկ գումարուելիք ժողովի մը համար :

Միւս կողմէ, կայսրուհին կանչել տուաւ իր հաւատարիմ ներքինապետը եւ անոր հաղորդեց կարգ մը ստիպողական եւ որոշ հրահանգներ :

Ժամ մը ետք, Ցէօ Հիի հաւատարիմ մնացած արքայազուն իշխանները՝ մեծամասնութիւնը Գերագոյն Խորհուրդին անդամներ, բարձրաստիճան պաշտօնատարներ եւ Քուանկ Սին կայսեր կողմէ պաշտօնանկ եղած մէկ քանի նախարարներ հաւաքուեցան կայսրուհիին շուրջը :

Ցէօ Հի բացատրեց անոնց տիրող կացութիւնը եւ յաջողեցաւ ձեռք բերել իր ցանկացած որոշումը: Ժողովականները միաձայնութեամբ խնդրեցին կայսրուհիէն գահ բարձրանալ, ձեռք առնել պետութեան ղեկը, գահընկեց ընել Քուանկ Սին՝ որ դաւաճանած էր մանչուրիական կայսերական սրբութեանց եւ պետութեան շահերուն դէմ :

Ցէօ Հի, անշուշտ, ընդառաջ գնաց ժողովականներու խնդրանքին :

Արշալոյսը սկսած էր ծագիլ երբ ժողովարահէն ներս մտաւ ներքինապետը եւ հաղորդեց կայսրուհիին՝ թէ իր տուած հրահանգները կէտ առ կէտ գործադրըուած էին :

Զօրավար Թոնկ Ֆու Սիանկ, իր տասը հազար ձիաւորներով հասած էր Փեքինի դռներուն եւ աւելի յառաջանալով, եկած ու պաշարած էր Արգիլեալ Ոստանը:

Միւս կողմէ, ինքը, ներքինապետը, իր հարիւրէ աւելի սպառազինուած որձատեալներով պաշարած էր կայսեր պալատը :

Ցէօ Հի, տեղեկանալով այս լուրերուն, պաշտօնապէս յայտարարեց ժողովականներուն թէ որոշած էր անմիջապէս ձերբակալել գահընկեց կայսրը եւ աւելի ուշ՝ դատել ու դատապարտել զայն :

Ժողովականները, դարձեալ միաձայնութեամբ, հաւանութիւն յայտնեցին կայսրուհիին եւ ցրուեցան :

Նոյն այդ ժամուն, Քուանկ Սին կայսրը, երկարագին կը պատրաստուէր դիմել վճռական գործունէութեան իր կայսրուհի մօրաքրոջ լուծէն ազատելու համար : Երիտասարդ կայսրը, դուրս ելաւ իր ննջասենեակէն երթալ միանալու համար մէկ քանի պահպանողական իշխաններու, որոնք հակառակորդներն էին Ցէօ Հիի :

Սակայն, հազիւ թէ Քուանկ Սին քանի մը քայլ էր յառաջացած, երբ զինեալ ներքինիներ եւ զինուորներ իր ճամբան կտրելով, յարձակեցան վրան եւ զայն կալանաւորեցին :

Այս երեւոյթին առջեւ, երիտասարդ կայսեր ընկերացող տկար ուժերը դիմեցին փախուստի, լքելով իրենց օգոստափառ տէրը :

Կալանաւոր կայսրը, Ցէօ Հիի կողմէ առաջուց եղած կարգադրութեան մը համաձայն, փոխադրուեցաւ հեռաւոր տաղաւարի մը մէջ :

Տաղաւարին մէջ, տարաբախտ կայսրը կապեցին սիւնի մը, ուր հաւանաբար, անիկա պիտի սպասէր իր մահուան, որ անտարակոյս պիտի ըլլար շատ անողոք :

Ու ահա, տաղաւարին դուռը բացուելով, ներս մտաւ Ցէօ Հի կայսրուհին, որուն մէկ նշանին վրայ, ներկայ եղող ներքինիներն ու զինուորները հեռացան :

Չինացի պատմագիր՝ Լիէ Սու հետեւեալ կերպով կը նկարագրէ այնուհետեւ տեղի ունեցող տեսարանը · —

«Տաղաւարին մէջ մնացած էին միայն երկու պահակներ, որոնք վառեցին խարոյկ մը եւ գոցեցին պատուհանները, որպէսզի սենեակը առաւօտեան պաղ օդի հոսանքին դէմ պահէ իր ջերմութիւնը : Կայսրուհին մօտեցաւ շղթայուած Քուանկ Սինի եւ խստօրէն յանդիմանեց զայն, ըսելով թէ ոչ միայն մեկուսացուցած էր զինքը, այլ եւ հաւանաբար մտածած էր նոյնիսկ մէջտեղէն վերցնել : Աւելի խըստութեամբ ամբաստանեց կայսրը թէ դաւեր սարքած էր իր դէմ յեղափոխականներու ընկերակցութեամբ եւ ջանացած էր ամբողջ Չինաստանի մէջ անիշխանութիւն յառաջացնել : Քուանկ Սին լուռ մնաց եւ այս լռութիւնը աւելի գըրգռեց ու ջղայնացուց կայսրուհին, որ խարոյկին մէջ գտնուող շիկացած երկաթեայ թելը առնելով հարուած մը իջեցուց իր քրոջ որդւոյն երեսին : Կայսեր այտը այրեցաւ եւ ճենճերող միսին հոտը պատեց ամբողջ սենեակը, Քուանկ Սին մնաց անտրտունջ եւ առանց բողոքի ու ցաւի արտայայտութեան ···»:

Իր կատաղութեան զենիթին հասած, Ցէօ Հի վերջապէս հեռացաւ տաղաւարէն: Դուրսը՝ հրամաններ արձակեց որ որեւէ պատրուակով ոչ ոք իրաւունք ունենար հաղորդակցելու կալանաւոր կայսեր հետ :

Նոյն օրն իսկ, հրովարտակ մը կը ծանուցանէր թէ կայսրը չափազանց հիւանդ ըլլալով, հրաժարած էր իշխանութենէն եւ երկրին ղեկը յանձնած էր իր կայսրուհի մօրաքրոջ :

Կայսեր բոլոր հաւատարիմ գործակիցները եւ իրեն համախորհուրդ մեծ ու փոքր պաշտօնատարները սրածուեցան :

(25 Շար.)

Պ. ՌԷՕՅԹԵՐԻ ԱՌԱՍՊԵԼԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

« Աւելի քան հաւանական է թէ Պ. Խրուշչեւ պիտի մերժէ որեւէ հրաւէր Մ. Նահանգները երթալու՝ «վերին ժողովի մը համար»: Այս էր միաձայնութեամբ ամերիկեան մամուլի եզրակացութիւնը՝ երբ Ռէօյթեր գործակալութեան մէկ յանդուգն հեռագիրը հակառակը հաստատեց: «Մոսկուայի մեր թղթակիցը կը հեռագրէ թէ դիւանագիտական շրջանակներէ քաղած է իր այս տեղեկութիւնը» : Կէս օր էր, Մոսկուայի ձայնասփիւռը կը հաստատէր թէ Խրուշչեւ համաձայն է : Անգամ մը եւս գործակալութեան Լոնտոնի մասնաճիւղին 132 հեռատիպ մեքենաները կը կանխէին պատմութեան ընթացքը : Հարիւր ութ տարիէ ի վեր յաճախ քանի մը վայրկեանով միայն, կանխած էին օրուան ամէնէն զգայացունց լուրերը :

Օրինակի համար, 1948 Յունուարին Նոր Տէլհիի մասնաճիւղին հեռաձայնը կը հնչէր: Տնօրէնը՝ Տուն Քէմպել թելին միւս ծայրէն կը լսէր երիտասարդ եւ դեռ անփորձ լրաբերի մը յուզուած ձայնը .— « Սարսափելի է, անծանօթ մը չորս գնդակ արձակած է Մահաթմա Կանտիի վրայ: Կը կրկնեմ.— Չորս գնդակ» ...— «Մեռա՞ծ է, մեռա՞ծ է, կը գոչէ Քէմպել — չեմ գիտեր, ոչ ոք գիտէ ... չորս գնդակ..., անդարմանելիին կը սպասուի ... »: Տնօրէնը կը հանգստացնէ երիտասարդը եւ կը թելադրէ տեղէն չշարժիլ եւ յօդուած մը պատրաստել: «Դէպքին ներկա՞յ էիր, բառ մը պէտք չէ ըսել, ոչ ոքի: Բան մը չէք տեսած » :

Հրաշքով՝ այդ անփորձ լրաբերը միակն էր որ ներկայ եղած էր շատ սովորական կրօնական արարողութեան մը, ուր սպանութիւնը կատարուած էր :

Տարօրինակը այն էր որ Ռէօյթերի հեռագրին լուրը, երիտասարդ լրագրողին բառերով իսկ աշխարհը շշմեցուց «Կանտի զարնուած է չորս գնդակներով ..., կը վախցուի թէ մահաբեր ըլլան » : Այդ օրը Ռէօյթեր, եօթը վայրկեանով կանխած էր բոլոր միւս հեռագրական գործակալութիւնները: Հազիւ եօթը վայրկեան, բայց թանկագին վայրկեաններ լրագրողի մը համար, որովհետեւ կը հաստատէր այն տարբերութիւնը որ կար բացառիկ եւ սովորական լուրի մը միջեւ :

Քառորդ ժամ վերջը Կանտի մեռած էր : Եւ Ռէօյթերի թղթակիցները ամենակարճ ժամանակի մը մէջ երկու հրատարակութիւն ըրած էին, երկու տարբեր խորագիրներով այս ահաւոր դէպքին առթիւ : Լուրը, ելեքտրականութեան միջոցով, երկվայրկեանը 300.000 քիլմ. արագութեամբ, աշխարհի մէկ ծայրէն միւսը կտրելով երկվայրկեանի գերին եղող մարդուն տեղը կ'անցնէր :

Որպէսզի այսքան ապշեցուցիչ մեքենան գործէր, Ռէօյթեր գործակալութիւնը պէտք ունէր հինգ հարիւր խմբագրի, 4000 մասնաւոր թղթակցի, ցրուած աշխարհի չորս անկիւնը : Չորս հազար առաջնակարգ լրաբերներ՝ լաւատեղեակ եւ արագաշարժ, ինչպէս անոնք որ առաջին եղան նկարագրելու Իրաքի վերջին պետական հարուածը, անգլիացի վայրաչուներու Ամման էջքը, Պէյրութի յեղափոխութիւնը : Երբեմն այս մասնագէտ գործակալները վերջին վայրկեանին կ'օգտագործեն ամէնէն արտառոց միջոցները:

Նորմանտիոյ ցամաքահանումի լուրը, Ռէօյթերի կողմէ ստորագրուած, Լոնտոն հասած է ոչ հեռագրով, ոչ իսկ հեռաձայնով, այլ աշխարհի ամենահին լրատար միջոցով՝ «ճամբորդ աղաւնին» :

Այդ պատմական շփոթ վայրկեաններուն նկատեցին որ անգլիական օդանաւային բանակի ճամբորդ աղաւնիները, ամէնէն ապահով միջոցն էր խճողուած հեռագրական գիծերը փոխանակելու համար: Եւ ինչ տարօրինակ զուգադիպութիւն, որ Ռէօյթեր գործակալութիւնը արդէն իսկ իր գոյութիւնը կը պարտէր ճամբորդ աղաւնիներուն :

1816 Յուլիսին Գերմանիոյ Քասել քաղաքին մէջ ծնած էր Իսրայէլ Պէն Ժոզաֆաթ Պեր, խոնարհ Րաբունիի մը զաւակը, որ Ճուլիուս Փօլ Ռէօյթեր անուան տակ, յղացած է այն մեծ գաղափարը որ տուն տուաւ այսօր մեր այս քաղուածքին: Դրամատան այս համեստ պաշտօնեան հասկցաւ օր մը որ սակարանին գիները Փարիզէն Գերմանիա հասնելու համար, անսահման ժամանակի կը կարօտին, ելմտական բարձր շրջանակներու հաշիւները գլխիվար ընելու չափ : Հեռագիրը ամէն տեղ հաստատուած չէր, Պրիւսէլ Էքսի կապուած էր հնօրեայ սուրհանդակ հանրակառքով : Եւ հեռագրական միջոցի պակասը Գերմանացիները կը զրկէր իրենց փափաքած արագ լուրերէն : Երիտասարդ Ռէօյթեր տեղւոյն վրայ հաստատեց «ճամբորդ աղաւնիներու» արագ սպասարկութիւն մը, որ ամէն կէս օրէ վերջ, սուրհանդակէն վեց կամ ութ ժամ աւելի արագ կը հասնէր : Ստացուած արդիւնքը ապշեցուցիչ էր : Այդ վեց ժամը սուղ կը վճարուէր: Թերեւս աւելի շահաբեր էր արագընթաց լուր ծախել քան սակարանի մէջ արժեթուղթերով զբաղիլ :

Անմիջապէս որոշումը տուաւ: Երբ հեռագիրը ամենահեռաւոր շրջաններ իրարու կապեց, երիտասարդ Ռէօյթեր Լոնտոն հաստատուեցաւ (1851ին) եւ որոշեց ծախել այն բոլոր լուրերը որոնք կ'ազդէին շուկային վրայ եւ իրեն կը հասնէին Եւրոպայի բոլոր անկիւնները ցրուած իր թղթակիցներուն միջոցով : Նախ թէյին կամ մետաքսին գիներու ընթացքն էր կամ բամպակի վաճառման վերջին գիները :

Բայց ի վերջոյ սկսաւ գնել նաեւ կարեւոր քաղաքական լուրեր եւ անգլիական քաղաքացի դառնալով, մամուլին կը հայթայթէր անտիպ հեռագիրներ . « Երկու շաբաթ ձրի լուր կը տրամադրեմ պայմանագիր մը ստորագրողին »: Ժամանակակից օրաթերթերու մեծ մասը ընդունեցան այդ հիման վրայ հրատարակել յայտարարութիւնները, որոնք միշտ հետեւեալ բառերով կը սկսէին «Պ. Ռէօյթեր հետեւեալ հեռագիրը ստացած է » : Կը պահանջէր որ բոլոր հեռագիրներուն մէջ իր անունը յիշուի .— Պէտք էր պարտադրել եւ տարածել այդ անձնանունը : Բայց թերթ մը ընդդիմացաւ այդ ձեւին: Թայմզ, ազգային օրաթերթը, Անգլիացիներուն Աւետարանը, կը մերժէր Ճուլիուս Փօլի լուրերը:

(1 Շար.)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐԵԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՎԻԷՆ, (Յատուկ) — Փետրուար 18ի տարեդարձը պատշաճ հանդիսութեամբ տօնուեցաւ այս Կիրակի, Համօ Օհանջանեան ակումբին մէջ, նախաձեռնութեամբ Վիէնի «Անի» կոմիտէին :

Հանդէսին նախագահն էր ընկեր Հ. Զաքարեան, որ բացման քանի մը ամփոփ խօսքերով, յիշեցուց օրուան տօնակատարութեան իմաստն ու նպատակը:

Եւ ապա, գործադրուեցաւ գեղարուեստական համեստ բաժին մը, մասնակցութեամբ տիկին Վ. Ռստիքեանի (մեներգ), Օր. Գինոսեանի (արտասանութիւն), ընկեր Ց. Մաթոսեանի (արտասանութիւն), ընկեր Յովհ. Ուզունեանի եւ Աս. Ռստիքեանի (Հայր ու որդի՝ դէմ դիմաց, զրոյց):

Հաճելի նորոյթ մըն էր «Մինէ Ղազօ»ի (Ղազարեան՝ Լիոնէն) հայկական կեանքէն առնուած կարճ ժապաւէններու ցուցադրութիւնը, որ գնահատելի աշխատանք մըն էր :

Հայրենակիցներէն ոմանք յուզումով վերյիշեցին դէմքեր ու դէպքեր :

Կարճատեւ դադարէ մը վերջ, բեմ հրաւիրուեցաւ ընկեր Տ. Ձէքեան որ իմաստալից բանախօսութեամբ մը պատկերացուց փետրուարեան ժողովրդային ապստամբութեան պատճառները եւ պատմական ստոյգ անցքերը: Յարգելի բանախօսը ծանրացաւ համայնավարութեան անհարազատ կարգերուն վրայ :

Հասարակութիւնը կ'ողջունէր բանախօսը ջերմ ծափահարութիւններով :

Ըստ յայտագրին, բանախօսութեան յաջորդեց խնջոյքը, սեղանները սկսան ճոխանալ ուտելիքով եւ խմիչքով :

Ընկեր Ց. Մաթոսեան սեղանապետ ընտրուեցաւ եւ իր հրաւէրով, շատեր խօսք առին (ընկեր Ս. Գալուստեան, Կ. Տէրմոյեան), ուրիշներ երգեցին խմբական ժողովրդական երգեր: Իսկական յայտնութիւն մը եղաւ Օր. Գինոսեան, իր շատ գեղեցիկ եւ երկարաշունչ արտասանութեամբ :

Առիթն ունեցանք ունկնդրելու նաեւ հաճելի մեներգներ, երգուած Տիկիններ՝ Հ. Թորոսեանի, Ովս. Խօքիւղեանի եւ Արշ. Մաղաքեանի կողմէ :

Ուշ ատեն, ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ վերջացաւ Փետրուար 18ի տարեդարձի հանդէսը, եւ որուն յաջողութեան համար իրենց թանկագին աջակցութիւնը բերած էին Տիկին Ովսաննա Խօքիւղեան եւ «Մինէ Ղազօ» : Կ.Տ.

եան, Յովհ. Յովհաննիսեան եւ Վահան Թէքէեան «Լուսաւորչի կանթեղը» խորագրով բանաստեղծութիւններ գրած են, նիւթը առնելով զրոյց մը, զոր հետեւեալ ձեւով կը ներկայացնէ ԺԳ. դարու պատմիչ մը Վարդան անունով: Այդ զրոյցը հետեւեալն է.— «Կ'ըսեն թէ լեռները (Արագածի չորս կատարները) Լուսաւորչի Սուրբ ու նուիրաբաշխ Աջովը օրհնուած, օծուած ու տեառնագրուած են խաչուած Քրիստոսին փառացը համար : Ու հովիտին մէջ քարածերպ այր մը կայ, ու նոյն այրին մէջ տաճար մը՝ փոքրիկ խորանով, ու այդ խորանէն կանթեղ մը՝ առանց չուանի: Ու անոր մէջ, ջուրի փոխարէն արցունք լեցուած է, ու անիկա կը վառի երկնային կրակով: Ու պիտի մնայ հոն մինչեւ դատաստան, մինչեւ Քրիստոսի Գալուստը: Շատ մը արժանաւորներ տեսած են ու կը տեսնեն զայն» :

Մեր յիշած քերթողները ներշնչուած են այս զրոյցէն, առանց մէկը միւսէն ազդուելու: Մեր դասագիրքերուն մէջ երեք քերթուածներն ալ իրենց պատուոյ տեղն ունին եւ մեր աշակերտները կ'արտասանեն շատ անգամ :

Նման ուրիշ օրինակ մըն ալ ունինք : Լուսինը եւ լուսնային տեսարանները ներշնչած են մէկէ աւելի քերթողներ :Ո՞վ ծանօթ չէ Հ. Ղ. Ալիշանին «Լուսնկան Գերեզմանաց Հայոց» («Նուագ»ներուն մէջ) քերթուածին: Հետզհետէ կուգան՝ Թովմաս Թէրզեան՝ Լուսնին, Ռ. Յ. Պէրպէրեան՝ Առ լուսին, Սիպիլ, Մ. Աճէմեան, Գամառ Քաթիպա՝ Լուսնկան, Ա. Չօպանեան՝ Լուսնին տակ, Ինտրա՝ Մահիկը, Պ. Դուրեան եւ ուրիշներ Լուսնի լոյսով: Նոյն նիւթին նուիրուած են այս քերթուածները, առանց իրարմէ ազդուելու եւ զիրար ընդօրինակելու: Պարագան նոյնն եղած է Ռուբէն Զարդարեանի, Միսաք Մեծարենցի եւ Եղիշէ Չարենցի : Ուրիշ օրինակ մըն է նաեւ Եղիա Տէմիրճիպաշեանի «Անգեղն Երգ» քերթուածը, նմանողութեամբ Ամերիկացի բանաստեղծ Էտկար Փօյի Ագռաւը բանաստեղծութեան: Եղիա Տէմիրճիպաշեանի քերթուածը կը վերջանայ հետեւեալ յոռետես քառեակով .—

Ա՛հ, սեւ թռչուն, տասնեակ ամ է, ալ չէ՞ բաւ,
Մարմինս, աւա՛ղ, լափուելով յար, չը հատա՞ւ :
Ա՛հ, սեւ թռչուն, ա՛հ, սեւ երկին, սե՛ւ երկիր,
Ալ բա՛ւ է, ժամ է որ լինիմ ափ մը կիր:

Կ'արժէ ուրիշ անգամ խօսիլ Ռուբէն Զարդարեանի «Աշխատութեան եղանակին» մասին, որուն մանրամասնութիւնները կը գտնենք Երեւան տպուած ամբողջական երկերու ժողովածուին մէջ :

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (140)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Վրան գլուխը երթալով թափեցան թափթփեցան: Օրն ի բուն իր պտոյտներուն երեսէն կօշիկ չդիմանալով, մայրը վերջապէս ստիպուեցաւ համակերպիլ զաւկին բոկոտն շրջելուն: Համբիկ դըժգոհութեան կամ բողոքի շարժում մը իսկ չըրաւ:

Ֆէս ալ չդիմացաւ իրեն, վասնզի մէկ քանի անգամ, անվերջ ու քրտնաթոր պըտոյտներէ յետոյ փոսի մը մէջ կամ բլուրի մը կողը քնացած միջոցին, գնչուի լակոտներ կամացուկ մը գլխէն գողցան երկու երեք ֆէսերը զորս մայրը իր լաթ լուացած տուներէն աղաչանքով գտած էր : Ասոր վրայ, մայրը, յուսահատած, թող տուաւ որ տղան գլխաբաց շրջի :

Բարեբախտաբար մազերը, առատ եւ խիտ, մէկ կողմէն մինչեւ ճակատը, միւս կողմէն մինչեւ ծոծրակը արշաւելով, գլխանոցի պակասը զգալի ընել չտուին :

Համբիկ մասնաւորապէս ծովերքները սիրեց : Դարատափերու վրայ ամայի խոռոչներ ընտրեց՝ ժամերով նստելու եւ ալիքին յաւերժական խաղը դիտելու համար: Խիճերուն վրայ կամ մամռապատ խութերուն շուրջ ջուրին ոստումներն ու մրմունջը իր մտքին համար քաղցր, սփոփարար, գինովցնող երաժշտութիւն մը, հեշտալի պատկեր մը եղան : Ջուրին այդ համանուագ ու մշտանման երգին մէջ իր ցաւին սգումը լսեց : Յետոյ, այս ծովեզերեայ կեանքին բերմամբը, տղան քիչ քիչ ուշադրութիւնը գրաւեց ծերուկ ձկնորսներուն, ալիքի վեթերաններ, որոնք իր հօրը հետ ապրած էին եւ զանիկա ճանչցած իբրեւ իրենց վարպետը : Բարի ու ողորմասէր, անոնք շատ հեղ ցորեկները կամ իրիկունները իրենց նաւակին մէջ կամ ծովեզերեայ ցած եւ մութ կապելան կանչեցին — իրենց սովորական հաւաքատեղին — զինքը մասնակից ընելու համար իրենց համեստ ճաշին :

Համբիկ նախ կասկածով վերաբերուեցաւ, այդ հրաւէրին մէջ նոր վտանգ մը վախնալով . բայց յետոյ մարդոցը գթոտ ու բարի նայուածքներէն քաջալերուած, մօտեցաւ, նստաւ եւ կերաւ :

— Դուն մեր ողորմած հօրը Թումիկին տղան չե՞ս մի, կեր, հելալ ըլլայ, ըսին մարդուկները :

Ծովի այդ միամիտ եւ աննենգ հոգիներուն հետ գրեթէ իր ամէնօրեայ շփումին բերմամբը, տղան հետզհետէ տարուեցաւ անոնց ընկերութեանը, իր ինքնագիտակցութեան եւ սթափումի ցանցառ րոպէներուն, օգնելու համար անոնց գործին, կարթերու պատրաստութեանը, որդերու հաւաքումին, փոքր ուռկաններու արձակման կամ քաշումին : Եւ եթէ Թումիկ հողին տակէն պահ մը գլուխը դուրս հանէր ու տեսնէր իր զաւակը ծովուն վրայ, ձուկերուն հետ, անշուշտ պիտի զարմանար ժառանգականութեան ուժին վրայ, որ, հակառակ իր այդ տղան ուսումնական մը ընել ուզելուն, զանիկա դարձեալ հօրը ճամբուն կը դարձնէր, ձկնորս կ'ընէր :

Օր մը, ինչպէս եղաւ, մեծ եղբայրը, Գարագ, Հ... գիւղ իր հին բարեկամները տեսնելու գալով, երբ իմացաւ որ եղբայրը ձկնորսութեան սկսած էր .

— Հա չէօյլէ, պոռաց, ես չէ՞ր ըսեր քի դպրոցէն, չարշըէն խեր չիկայ, պալխճիութիւն, պապամ, պալխճիութիւն ... Թող էրթայ տէ հիմա մարդ ըլլայ ...

Ու իրիկուն մը, ծովեզերքին վրայ, յանկարծ հանդիպեցաւ անոր որ իր երիտասարդութիւնը, իր ապագան, իր կեանքը ջախջախած էր: Սոֆին էր իր սիրահարին հետ :

Մակոյկը, իրիկուան մառախուղներուն մէջ, շատոնց անյայտ եղաւ, բայց Համբիկ կը կենար հոն, եզերքին վրայ, դեռ մտքովը հետեւելով անոր զոր, ափսոս, կը սիրէր տակաւին, կը սիրէր իր առջի սիրոյն բովանդակ խանդովը, ու հիմակ առաջուընէ աւելի, ինչպէս խելագարները կը սիրեն իրենց մտածումին միակ ու վերջնական առարկան :

Յետոյ տղան նստաւ ափին վրայ, երբ որ ալ իրիկուան ստուերները կը խառնային կապարի երանգներ տալով ալիքներուն: Ու մութին մէջ, ու տրտում ամայութեան մէջ, խենթը լացաւ իր սիրուհիին ստուերին ետեւէն, զոր տակաւին կը կարծէր տեսնել խաւարին անթափանց հեռաւորութիւններուն մէջ :

— Պագաւ, պագաւ, կը մրմնջէր :

Օգոստոսի հրատապ օր մըն էր: Համբիկ, Գարա Աղաճի ձկնորսներուն հետ փորը կշտացնելէն յետոյ, մակոյկով մը դիմացի եզերքը անցաւ :

Զով ու ամայի ստուերներու սիրահար, շաբաթը մէկ քանի անգամ այդ ճամբով կ'երթար մինչեւ Սիլահտար Աղայի հովանուտ ու խաղաղ ծմակները՝ մրափելու կամ քնանալու համար բնութեան աննենգ ու զգասուն ծոցին մէջ, մարդերէն ու աղմուկներէն հեռու:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

Պ. Արմենակ Գույումճեան եւ իր զաւակը, Պ. Մօրիս Լէվի խորունկ ցաւով կը ծանուցանեն իրենց տիկնոջ, մօր եւ ազգականին՝

ԻՐԷՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ Էնկէլ)

մահը, որ տեղի ունեցաւ 25 Փետր.ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, այսօր, Երեքշաբթի, ժամը 4ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ:

Մասնաւոր մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆ

Concerts Chouteau

Յայտագիր.—

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ՝ Ջութակի քոնչերթօն եւ Գայանէ:

ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ՝ դաշնակի քոնչերթօ (Ա. ունկնդրութիւն) եւ հայկ. ժողովրդական երգեր:

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ՝

ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ (ԴԱՇՆԱԿ)

GÉRARD JARRY (Violon)

եւ՝ ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ղեկավարութիւն՝

RENÉ-PIERRE CHOUTEAU

Մարտ 7, Երկուշաբթի ժամը 21ին, Սալ Կավօ:

Տոմսերու գին 2.50էն 10 Ն. Ֆ.:

Դիմել սրահը եւ Տիւրանին:

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ Կ'ԵՐԳԵՆ

Les peuples qui chantent

Ժողովրդական երգի եւ պարի փառատօն, ի նպաստ Ֆրանսայի Ուսանողական Սանաթօրիօմներուն:

Կիրակի, 13 Մարտ, ժամը 14.30ին Սորպոնի Մեծ Ամփիթատրոնին մէջ

Բարձր հովանաւորութեամբ
Փարիզի համալսարանի տեսուչ

Պ. ԺԱՆ ՍԱՐԱՅՅԻ

Նախագահութեամբ
ՏԻԿԻՆ ԺԱՆ ՍԱՐԱՅՅԻ

Կը մասնակցին՝

Հայկական բաժին՝

Սօսի պարախումբը ղեկավարութեամբ ՏԻԿ. ՅԱՍՄԻԿ ՔԻՒԹՆԵՐԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Պ. ՎԱՀԷ ՃԷՐԱՀԵԱՆԻ, նոր պարերով:

Նայիրի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ նոր երգերով:

Պր. Պէօնար ՏԷՏԷՃԵԱՆ, իր նուագախումբով:

Ինչպէս նաեւ հետեւեալ երկիրներու ուսանողական եւ ֆոլքլորական խումբերը՝

Իսրայէլ, Լաօս, Լեթոնիա, Լիթուանիա, Հնդկաստան, Ճափոն, Մատակասքար, Մեքսիքա, Միացեալ Նահանգներ (Ամերիկա), Յունաստան, Չէրքէսիա, Պրազիլիա, Վիէթնամ, Քամերուն, Քամպօճ:

Գիները՝ 400 (4 Ն. Ֆ.), 300 (3 Ն. Ֆ.), 200 (2 Ն. Ֆ.), 150 (1.50 Ն.Ֆ.):

Դիմել Սորպոնի դռնապաններուն:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ

Գեղարուեստական ցերեկոյթը

ԱՊՐԻԼ 3ԻՆ

×

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղին տարեկան հանդէսը՝

ՄԱՅԻՍ 8ԻՆ (Անկէն)

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Վիէնի Անի կոմիտէն, Ֆ. Կ. Խաչը իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Պ. Նազար Նազարեանի եւ իր ընտանեկան պարագաներուն, իր կնոջ տիկին Վարդանոյշ Նազարեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Քայսէրլեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր Ամասիացի հայրենակիցներուն, Փարիզէն թէ Մարսէյլէն, ինչպէս նաեւ ամէն անոնց որոնք մասնակցեցան իրենց սուգին եւ ցաւակից եղան իրենց ողբացեալ սիրելի զաւկին եւ եղբօր Արամ Քայսէրլեանի մահուան առթիւ, որ Յունուար 30ին ցաւալի արկածի մը զոհ գացած է:

×

Իմ ջերմ շնորհակալութիւնս կը յայտնեմ բոլոր անոնց, որոնք հիւանդութեանս ամբողջ ընթացքին հիւանդանոց այցելելով կամ մխիթարական նամակներ գրելով քաջալերեցին զիս իրենց մաղթանքներով առողջութեանս մասին, ի մասնաւորի Տէր եւ Տիկին Ճերմնեանի:

Լ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
Ի ՆՊԱՍՏ ՊՈՄՈՆԻ ԴՊՐՈՑԻՆ
ԿԱՐՕՏԵԱԼՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐՈՒ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին, Հինգշաբթի (Մարտ 10), ժամը 20.30ին, Պոմոնի Ֆլորէալ շարժասրահին մէջ:

Կը ներկայացուին Հայաստանի մէջ պատրաստուած Շիրվանզատէի՝

« ՊԱՏՈՒԻ ՀԱՄԱՐ »

Ինչպէս նաեւ գեղարուեստական կարճ ժապաւէններ:

Պիտի ցուցադրուին նաեւ Հայաստանի այլ նշանաւոր ժապաւէններէ հատընտիր մասեր.—

ԱՆՈՒՇ, ՕԹԷԼԼՕ, ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

Տոմսերը նախապէս ապահովել հետեւեալ հասցէներէն.— Պետրոս Վանոյեան, 325 Շըմէն տը Սէն Ժիւլիէն, Սերժ Սարգիսեան, 340 Շըմէն տը Սէն Ժիւլիէն, Հացագործեան, 15 Րիւ Լոնկ տէ Քափիւսէն, Տօլպաշեան, 23 Պուլ. տը Պօմոն:

Imprimerie Spéciale du Journal « Haratch »

ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձին առթիւ

Շաբաթ, 5 Մարտ, ժամը 21էն մինչեւ լոյս Ալհամպրայի մէջ, Հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր ենթակոմիտէի եւ Շ. Միսաքեան խումբի

Կը նախագահէ ընկեր Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Կը խօսի Ընկ. ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

Գեղարուեստական ճոխ եւ ընտիր բաժին

Առաջին անգամ ըլլալով ֆրանսահայ բեմերու վրայ, սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ յատկապէս Վենետիկէն հրաւիրուած երգչուհի Օր. Սեդա Բալուլեան, կ'արտասանեն Օր. Ալիս Շամիրեան, Օր. Սեդա Թութէլեան:

Կը մեներգեն Օր. Ալիս Շամիրեան, Տէրտէրեան եղբարք:

Մարսէյլի Հայ Արենոյշներու կողմէ հայկական եւ գեղջկական պարեր, Ղեկավար Տիկին Մանուշ Շամիրեան, ազորտէոն Ալեքս Ծօշկունեան:

Շամիրամի պար, Օր. Թիրէքեան եւ Ժ. Համբարձումեան, ընկերակցութեամբ Ալեքս Նազաշեանի, Դաշնակահարուհի Օր. Ատրինէ Մանուկեան.

Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻ

SURPRISE PARTY Ն

Մարտ 6ին, ժամը 4 – 10, Ազգ. Տան մէջ,

32, RUE DE TRÉVISE, PARIS

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը
ԻՍԻԻ ՄԷՋ

Փետրուար 18ի համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձը կը տօնուի գինեձօն – խնջոյքով, Իսիի «Խըրիմեան» դպրոցին մէջ, Մարտ վեցին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին:

Առատ կերուխում 6 Ն. Ֆ.ով:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

×

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Փետրուար 18ի համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձը կը տօնուի արժանավայել կերպով «Ահարոնեան» ակումբը, Մարտ 12, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

Հ. Յ. Դ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՎԱԼՊԱՌԷԼԻ Հ. Յ. Դ. Արամ խումբի ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, սովորական հաւաքատեղին: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ Կ. Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ հետեւեալ շրջանի ընկերները:

ՎԱԼԱՆՍ.— 2 Մարտ, Չորեքշաբթի գիշեր:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ.— 3 Մարտ, Հինգշաբթի գիշեր:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— 6 Մարտ, Կիրակի կէսօրէ վերջ:

Սոյն ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Կ. Կ.ի ներկայացուցիչը:

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 6 Մարտ, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը երեքին, Ահարոնեան ակումբին մէջ:

Սոյն ժողովին ներկայ պիտի ըլլայ Կ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻՆ ՀԱՄԱՐ

Օգնական խոհարարուհիի մը պէտք կայ: Հեռախօսել 927 – 01 – 72:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

« ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ »Ը

Կը ներկայացուի Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին կողմէ:

Ապրիլ 3ին

×

Նախկին Սամաթիացիներու տարեկան պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 10ին, կիրակի, Ամպասատէօրի շքեղ սրահներուն մէջ: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ՍԱԿԱԳԻՆ ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ
ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	30 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	15 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	15 Ն. Ֆր.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ն. Ֆր.	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ն. Ֆր.	» » »
« ԾԱԽՈՒ Է »	20 Ն. Ֆր.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են:

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է:

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան:

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 Téléph. : PRO. 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 2 ՄԱՐՏ
MERCREDI 2 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8737 36EME ANNÉE Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4538

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՎԵՐԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽՕՐԷԻՆ

ՊԱՂ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

★

Լարուած կացութիւն՝ Միջին եւ Ծայր. Արեւելքի մէջ

«Քէմփ Տէյվիտ»ի ոգին, ժամանակէ մը ի վեր անհետանալու վրայ է, կար — ծես։ Արդարեւ սպասուած արդիւնքին չյանգեցան խօսակցութիւնները, որոնք տեղի ունեցան Ժընեւի մէջ զինաթափու-թեան մասին, Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ։ Պերլին կը մնայ միշտ տարակար-ծութեան վտանգաւոր կէտ մը։ Գերմա — նիաներու միացման շուրջ երկու կողմերն ալ կը մնան իրենց դիրքերուն վրայ։ Միւս կողմէ Վերին Ժողովի նախօրէին՝ երկու պլոքներն ալ կ'աշխատին ամրացը-նել իրենց դիրքերը, Ծայրագոյն Արեւել-քէն մինչեւ Լատին Ամերիկա։

Միջին եւ Ծայրագոյն Արեւելք, ուր ժամանակէ մը ի վեր, յարաբերական հանդարտութիւն կը տիրէր, սկսած է խլրտիլ։ Արդարեւ՝ Արաբ եւ Իսրայէլի սահմանագլուխը Թատերաբեմը դարձած է մասնակի բախումներու եւ կը տիրէ լարուած ջղագրգիռ կացութիւն մը։ Ա — րաբ Միացեալ Հանրապետութիւնը ընդ — հանուր զօրակոչ հռչակած է Եգիպտոսի մէջ։ Երկրի զինուորական իշխանութիւնը հաւաքած է փոխադրութեան բոլոր մի — ջոցները, շոգեկառքերէն, բեռնատար ինքնաշարժներէն մինչեւ հասարակ վար-ձակառքերը (թաքսի)։ Նասր, որ կարգ մը միջազգային անձնաւորութիւններու կարծիքով «երկրորդ Հիթլեր» կ'ուզէ դառնալ, Արաբ Միացեալ Հանրապետու — թեան երկրորդ տարեդարձին առթիւ (Սուրիոյ միացումը Եգիպտոսի), Հալէպ — Դամասկոս — Քամըշլի ճամբուն վրայ, կը շարունակէ կրակոտ ճառեր խօսիլ։ «Ձեն. ճանչնար երրեակ երկիրներու (Մ. Նահանգներ, Ֆրանսա եւ Անգլիա) յայ — տարարութիւնը Միջին Արեւելքի ներկայ գոյավիճակի պահպանման մասին», կը յայտարարէ եւ այս առթիւ քայլ մը ա — ւելի առաջ երթալով, կ'ըսէ թէ «պիտի ազատագրենք Պաղեստինը, պիտի հիմ — նենք արաբական միաձոյլ աշխարհ մը, իրագործելով Սալահետտինի քաղաքա — կան ծրագիրները։

Խօսքէն անցնելով գործի, Եգիպտական եւ Սուրիական ուժերը փոխադրուած են Իսրայէլեան սահմանագլուխ։

Քիւսէյմանի մօտ, ուր 1956ին, Սինայի կռիւներուն ընթացքին, արիւնալի բա — խումներու Թատերաբեմ դարձաւ, կեդ — րոնացած են, զրահապատ եւ հետեւակա-զօր երկու զօրագունդեր։ Վեց վաշտ՝ էլ Արիշի մէջ, ուրիշ զրահապատ վաշտ մըն ալ հաստատուած է Ռուէյյիի շրջանը։ Սուրիական բանակը, իր կարգին (հրա — մանատարն է Եգիպտացի մարեշալ Ա. մէր), հաստատուած է Իսրայէլի հիւսի-սի սահմանին վրայ։ Արաբական ուժերը զինուած են, Խորհրդային ծանր եւ ար — դիական զէնքերով։

Մ. Ա. Հ.ի շրջանակները ուշի — ուշով եւ մտահոգութեամբ կը հետեւին անցու — դարձերուն, առանց կարենալ բան մը ը-նելու։ Կը յուսան որ Ռայիսին (առաջ — նորդ) միտքը ցուցական է միայն. ազդե-լու ձեւ մը արաբ ամբոխին վրայ։

Չին եւ Հնդկական յարաբերութիւննե — րը վերստին պաղած են։ Հնդկական խորհրդարանին մէջ Նեհրու յայտարա — րեց, թէ «փոխանակ իրենց զօրքերը ետ քաշելու, Չինացիները կը շարունակեն Հնդկական հողերէն ներս թափանցել։ Ա-զօրքն ձեւով գրաւած են Շանթանի աղի հանքերով լեցուն շրջանը, ինչպէս նաեւ Լատախի լիճը։ Չբաւականանալով՝ կը թա-փանցեն Փատար եւ Զանքշար, այլ խօս — քով շրջաններ՝ որոնք կը գտնուին Հնդ — կան սահմանագլուխէն 1000 մղոն ներս»։

Միջազգային դէտերու կարծիքով՝ Խ. Միութիւնը անուղղակի մատ ունի այս բոլորին մէջ։

Պղտոր ջուրի մէջ ձուկ որսալու հին այլ ծանօթ ձեւ մը։

×

ՉՈՒ ԷՆ ԼԱՅ ԵՒ ՆԵՀՐՈՒ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԷԻՆ

Ինչպէս գրած էինք, նամակով մը համայնավար Չինաստանի վարչապետը բաղձանք յայտնած էր Հնդկաստան այ — ցելել եւ տեսակցիլ Նեհրուին հետ, Ապ-րիլին։ Չու Էն Լայի նամակին տուն տը-ւող մտքերէն եւ գրած ոճէն այնպէս կը հետեւի թէ Չինաստան վերջին պահուն փոխած է իր «անդրդուելի» մնալու դիր-քը եւ հետամուտ է խաղաղ ձեւով կար — գադրելու Հնդկաստանի եւ Չինաստանի սահմանային վէճը։ Քաղաքական դէմ — քերու կարծիքով Չինաստան որոշած է, որոշ զիջումներ ընելու գնով, ապահովել իրեն համար կենսական նշանակութիւն ունեցող Լատախի շրջանը։ Արդարեւ՝ այս շրջանին մէջ Չինացիները շինած են Թիպէթը իրենց երկրին միացնող միակ ճամբան, որով հասկնալի է թէ աշխա-տին ամէն գնով իրենց ձեռքին մէջ պա-հել ռազմական կարեւորութիւն ներկա — յացնող այս ուղին։ Ցամենայն դէպս քա-ղաքական դէմքերու կարծիքները կը մը-նան ենթադրութեանց սահմաններուն մէջ։ Պէտք է սպասել մինչեւ յառաջիկայ Ապրիլ տեսնելու համար թէ ի՛նչ ձեւով պիտի կարգադրուի Չինաստանի եւ Հնդ — կաստանի սահմանային վէճը։

×

Շ. ՓԵՐԷՋ. — «Իսրայէլ կրնայ դէմ դնել որեւէ յարձակումի մը»։

Այս յայտարարութիւնը ըրած է Իսրա-յէլի պաշտպանութեան փոխ — նախարա — րը, «Քոմպա»յի Թղթակցին։ Շ. Փերէզ որ Փարիզ կը գտնուի այս պահուս, կարգ մը չահեկան մանրամասնութիւններ եւ տեսակէտներ յայտնած է։

Հարցում. — Եգիպտական երեք զօ — րամասեր կեդրոնացած են ձեր սահման — ներուն վրայ։ Եթէ երբեք Իրաքցիներն ալ ձեր դէմ դիրք բռնեն, ի՛նչ կը կար — ծէք որ ըլլայ կռիւին վախճանը։

Փերէզ. — Առաջին հերթին Իրաքի հետ հասարակած սահման չունինք։ Երկ — րորդ առ այժմ նկատի պէտք է առնել Ա-րաբ Միացեալ Հանրապետութեան ուժե — րու կեդրոնացումը։ Դժուար է ըսել թէ քաղաքական ի՛նչ նպատակներով արա — բական ուժեր կը կեդրոնանան մեր դէմ, քանի որ իրենց հողերը գրաւելու որեւէ պատճառ եւ նպատակ չունինք։ Պէտք է նշել այստեղ թէ Արաբները չատ ալ տը-րամաբանութիւն ցոյց չեն տար, իրենց մօտ վառ է երեւակայութիւնը եւ զգա — ցողութիւնը։ Գահիրէի եւ Դամասկոսի ձայնասփիւռները օրն ի բուն արձագանգ կ'ըլլան կռիւներու, որոնք միշտ ալ իրենց փայլուն յաղթանակովը կը վերջանան։ Առ այժմ մէկ բան յստակ է։ Նասր աւելի մտահոգուած է Սուրիայով քան Իսրա — յէլով։

Հարցում. — Հապա վա՞ղը։ Ցունուա — րին, Պէն Կուրիոն յայտարարեց թէ հա-ւանական կը նկատէ արաբական յարձա — կում մը։

Փերէզ. — Կրնանք դէմ դնել որեւէ յար-ձակումի մը, ուրտեղէն ալ որ գայ ան։ Անշուշտ չենք ցանկար պատերազմ մը, թերեւս անոր համար որ մարդկայնօրէն խօսելով յաղթող կողմն անգամ պար — տուած դուրս պիտի գայ։

ՖԵՐԱԹ ԱՊՊԱՍԻ ՃԱՌԸ ԹՈՒՆՈՒԶԻ ՄԷՋ

«ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄԻ ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ ԸՆԴՈՒՆԵԼԻ Է»

Ինչպէս գրած էինք երէկ, «Ալժերիոյ կառավարութեան» վարչապետը, Ֆե — րաթ Ապպաս, երկուշաբթի առաւօտ, Թունուզի մէջ ճառ մը խօսեցաւ եւ ներ — կայացուց իր «կառավարութեան» տեսա-կէտները, Ալժերիոյ ապագայի մասին։

Ցայտարարելէ ետք, թէ 1959 Սեպտեմ-բեր 16ին իսկ, ընդունած են Զօրավար տը Կոլի առաջարկած ինքնորոշումի սկըզ — բունքին վրայ հաստատուած՝ ալժերա — կան հարցին լուծումի եղանակը, այսու — հանդերձ կը շեշտէ թէ նախքան կռիւնե — րու դադարեցումը եւ ինքնորոշման գոր-ծադրութիւնը «պէտք է խօսիլ թէ ի՛նչ միջոցներով պիտի ապահովուի հանրա — քուէի գործադրութեան հսկողութիւնը»։ Արդ, կ'աւելցնէ «վարչապետը», խնդիրը Ալժերիոյ ապագային չի վերաբերիր, այդ ապագան պիտի ըլլայ այն ինչ որ կը բաղձայ Ալժերացին։ Մարդկային մտքի յեղաշրջումը, գաղթային ժողովուրդնե — րու տրամադրութիւնները, ու վերջապէս հինգ տարիներէ ի վեր մեր ժողովուրդին ազատութեան ի խնդիր մղած պայքարը ոչ մէկ կասկած կը թողուն թէ ինչ պիտի ըլլայ Ալժերացի ժողովուրդին բաղձան — քը։ Այսուհանդերձ, կը կրկնենք թէ ան-կախութիւն ձեռք ձգելով մեր կապերը պիտի չկտրենք Ֆրանսայի հետ, այլ պիտի ստեղծենք երկու կողմերու շահե — րը եւ իրաւունքները յարգուած ազատ համագործակցութիւն մը»։

Ալժերիոյ ազատ. ճակատի ղեկավարին ճառը եթէ բաղդատենք Ֆրանսայի Հան — րապետութեան նախագահին յայտարա — րութիւններուն հետ — Ալպիի, Քասթրի եւ Պէզիէի — յստակ յայտնի կ'ըլլան եր-կու կողմերուն տեսակէտները Ալժերիոյ ապագայի նկատմամբ։

Երկու կողմերն ալ համաձայն են ինք — նորոշումի ծրագրին։

Տը Կոլ կը պնդէ թէ նախքան ինքնորո-շում պէտք է վերջ դրուի բախումներուն, ընդհակառակն Ազատ. Ճակատը կ'ուզէ որ նախքան դադարեցումը բանակցու — թիւններ տեղի ունենան։

Անկախութեան պարագային տը Կոլ պիտի բանակցի Ալժերիոյ ներկայացու — ցիչներուն հետ, մինչ Ճակատը կ'ուզէ ինք ստանձնել «ներկայացուցիչի» դերը։

Ֆ. Ապպաս դէմ արտայայտուած է նա-եւ նահանգային ընտրութիւններուն, ո-րոնք ինչպէս յայտարարուած է, տեղի պիտի ունենան յառաջիկայ Մայիսին։ «Հեգնանք է խօսիլ ընտրութիւններու շուրջ. հեգնանք է նաեւ ձգտիլ բաժնել երկիրը, ցեղային և կրօնական համայնք-ներու։ Նման կարգադրութիւններ կոչ — ուած են ձախողելու։ Ալժերացի ժողո — վուրդը պիտի մերժէ նման քայլ մը» — ըսած է ան։

Ընդհանուր գիծերու մէջ, տը Կոլի եւ Ֆերաթ Ապպասի տեսակէտները մօտե — ցած են։ Մէկ գլխաւոր տարբերութիւն՝ մինչ տը Կոլ կ'ուզէ վերջը խօսիլ, Ֆ. Ապպաս կ'ուզէ առաջ խօսիլ։ Այս կացու-թեան մէջ ո՞վ կրնայ տեղի տալ։ Ամէն պարագայի մէջ Ապպասի ճառը ոչ մէկ նորութիւն կը բերէ եւ խաղաղեցման հա-մար դէպի առաջ քայլ մը չկայ։ Այս կարծիքն ունի նաեւ Թունուզ ուր կը խօս-ուի «ինքնորոշման անելին» մասին։

Մարոքի մէջ կը նկատուի թէ Ապպաս ոչ մէկ նորութիւն կը բերէ բայց շեշտը փոխած է։

ՌԱՄԱՏԱՆԸ (մահմետական ծոմապա — հութեան ամիսը) սկսաւ Փետր. 29ին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԻԼԻԻ ՄԱՑՐԱՔԱՂԱՔԸ (Սանթիակօ), հասած է Այզընհաուըր։ Օդակայան զին-քը դիմաւորելու գացած են՝ նախագահ Ալեսանտրի եւ կառավարական դէմքեր։ Համաժողովրդական ընդունելութեան արժանացած է։

ՔՈՒՊԱՅԻ ղրկուած յուշագրով մը, Մ. Նահանգները կ'առաջարկեն «բարելաւել երկու երկիրներու յարաբերութիւնները», այսուհանդերձ, Մ. Նահանգները դիտել կուտան թէ ստիպողական պարա — գային «պիտի գիտնան պաշտպանել ի — րենց շահերը»։

ՆԵՀՐՈՒ, Հնդկական խորհրդարանին յայտարարեց թէ ուրախ է եւ կ'ընդունի Չու Էն Լայի այցելութիւնը, Նոր Տելհի։

ԻՐԱՔԵԱՆ կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ նոր դաւադրութիւն մը կը պատրաս — տուի Քասըմը տապալելու համար։ Ա — ռաջին առթիւ կ'ամբաստանուի Արաբ Միացեալ Հանրապետութիւնը։ Էլ Ախ — պար կը գրէ թէ Արաբ իշխանութիւնները զէնքեր կը ղրկեն Իրաքի իրենց գործա — կալներուն։

ՀԱԼՔԱԹԱՅԻ մէջ, Խրուշչեւ ճառ խօ — սած եւ յայտարարած է թէ Խ. Միութիւ-նը պիտի չմասնակցի հանրաքուէի եւ Գերմանիաներու միացման համար կազ — մուած յատուկ մարմնի աշխատանքնե — րուն։ «Եթէ — յայտարարած է ան — Ա-րեւմտեան Պերլինի շուրջ մեր առաջարկը չընդունուի, պիտի ստիպուինք հաշտու — թեան առանձին դաշնագիր մը ստորա — գրել Փանքովի կառավարութեան հետ։ Այդ պարագային Արեւմտեան Պերլին պի-տի իյնայ Փանքովի հակակշռին տակ»։ Անդրադարձած է նաեւ Ճափոնի մէջ հաս-տատուած Ամերիկեան զինուորական կա-յաններուն «անմիջական կերպով մեզ եւ Չինաստանին սպառնացող վտանգ մըն է» ըսած է ան։ Իր ճառին մէջ Խրուշչեւ ի մէջ այլոց դիտել տուած է թէ Վերին Ժո-ղովին պէտք է մասնակցին Ափրիկէի եւ Ասիոյ ժողովուրդները եւս։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ, Ֆրանսա եւ Անգ — լիա որոշեցին, այսուհետեւ թոյլ տալ որ Պերլինը Արեւմտեան Գերմանիոյ կապող նրբանցքին մէջ, իրենց օդանաւերը թռ — չին երեք հազար մեթր բարձրութեան վրայ։Անցեալ գարնան Խ.Միութիւնը դէմ գտնուած ու արգելք հանդիսացած էր։

ԱՆԳԼԻՈՅ պաշտպանութեան նախարա — րը, Ուաթքինսըն ի մօտոյ Ուաշինկթըն պիտի մեկնի, տեղւոյն վրայ ուսումնա — սիրելու համար ամերիկեան հեռաւոր հրթիռները։ Անգլիոյ խորհրդարանին մէջ, պաշտպանութեան նախարարը յայ — տարարած է թէ «Անգլիա կը մտածէ իր բանակը օժտել գեր — արդիական զէնքե — րով»։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Հանրապետութեան նախա — գահը, Ալժերիա պիտի մեկնի, այս չար-թու վերջաւորութեան։ Զօր. տը Կոլ պիտի քննէ ֆրանսական բանակը եւ այ — ցելէ խակատ, բայց Ալժէ պիտի չերթայ։

ԱՐԱԲԱԿԱՆ լիկան զգուշացուց Արեւ — մտեան երեք մեծ պետութիւնները որ ոչ մէկ պարագայի տակ միջամտեն Պաղես-տինի մէջ, «այլապէս կացութիւնը պիտի վատթարանայ եւ խաղաղութիւնը պիտի վտանգուի»։

ԱՂԵՏԱԼԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ մը, երեքշար-թի առաւօտ քանդեց Ակատիր քաղաքը, Մարոքի մէջ։ Հաղորդակցութիւնները կտրուած ըլլալով կարելի չէ եղած ճշդել մեռեալներու եւ վիրաւորեալներու թիւը։ Այսուհանդերձ կը կարծուի թէ մարդկա-յին եւ նիւթական վնասը մեծ է։ Կ'ըս — ուի թէ քանի մը հարիւր մեռեալ կայ։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հաղորդեն թէ Իս — րայէլի վարչապետը, Պէն Կուրիոն Մ. Նահանգներ պիտի այցելէ, Մարտ 9ին։

ԿՐՕՆՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԽՄԲ. — Կ'արտատպենք այս գրախօսականը, որ հրատարակուած է «Սով. Հայաստան»ի մէջ (5 Փետր.), փիլիսոփայական գիտութեանց թեկնածու Խսայեանի կողմէ, — այս գրախօսականը կուգայ հաստատել թէ անաստուածութեան պայքարը հետզհետէ կը սաստկացուի Հայաստանի մէջ, միշտ պնդելով թէ հակակրօնական որեւէ ճնշում չի կատարուիր «ազատ» քաղաքացիներուն վրայ :

Խորհրդային մարդկանց մի մասի գիտակցութեան ու կենցաղի մէջ տեղ գտած կրօնական նախապաշարմունքների ու սնահաւատութիւնների դէմ պայքարը առանձնայատուկ նշանակութիւն է ստացել այժմ, երբ մեր ժողովուրդը ձեռնամուխ է եղել համայնավարութեան ծաւալուն կառուցմանը :

Գիտական անաստուածութեան քարոզչութեան մեծ օժանդակութիւն կարող է լինել համայնավար կուսակցութեան ականաւոր գործիչ, խորհրդային խոշորագոյն պատմաբան Եարոսլաւսկու «Կրօնի մասին» ժողովածուն, որը վերջերս թարգմանաբար լոյս է տեսել հայերէն (Հայպետհրատ, 1959) :

Ներկայ ժողովածուն ընդգրկում է Եարոսլաւսկու՝ կրօնի մասին նշանաւոր հրապարակախօսական յօդուածներն ու ելոյթները :

Գրքի առաջին մասում զետեղուած են «Կարլ Մարքսը կրօնի մասին» յօդուածաշարքը, ուր հեղինակը պարզաբանում է Կ. Մարքսի եւ Ֆ. Էնկելսի հայեացքները կրօնի էութեան, դասակարգային դերի մասին, ինչպէս նաեւ նրանց դրոյթները կրօնական աշխարհայեացքի դէմ անդադար պայքար մղելու անհրաժեշտութեան վերաբերեալ :

Դեռ եւս գիտական համայնավարութեան արշալոյսին՝ բանուոր դասակարգի մեծ առաջնորդներ, Կ. Մարքսը եւ Ֆ. Էնգելսը, համայնավարներին առջեւ խնդիր դրեցին ժողովրդական զանգուածներին ազատագրել ոչ միայն տնտեսական, այլեւ հոգեւոր ստրկութիւնից : Աշխատաւորների հոգեւոր ստրկութեան ձեւերից մէկը նրանք համարում էին կրօնը : Գիտական համայնավարութեան հիմնադիրները ապացուցել են, որ կրօնը միշտ գոյութիւն չէ ունեցել, այլ ծագել է հասարակութեան զարգացման որոշ պատմական աստիճանում եւ անխուսափելի կերպով կը մահանայ, երբ անհետանան այն սնող արմատները :

«Լենինի մտքերը կրօնի մասին» յօդուածաշարքում Եարոսլաւսկին պարզ, մատչելի լեզուով շարադրել ու փաստական նիւթերի հիման վրայ ցոյց է տուել, թէ ինչպէս Լենինը, պատմական նոր պայմաններին համապատասխան զարգացնելով մարքսիզմի անաստուածութեան տեսութիւնը, հարստացրեց այն դասակարգային պայքարի ու ընկերային շինարարութեան փորձով : Հեղինակը յատկապէս կանգ է առնում լենինեան այն դրոյթների վրայ, որտեղ աշխատաւորական դասի մեծ առաջնորդը, պատմական պայմաններին համապատասխան, ճանապարհներ, մեթոտներ ու միջոցներ է նշում կրօնական մնացուքները մինչեւ վերջ յաղթահարելու համար :

Լենինը տուել է այդպիսի պայքարի հիանալի օրինակներ : Դրանցից մէկն է նրա պայքարը «աստուածաշինարարների» եւ «աստուածորոնողների» դէմ : Լենինի կողմից այդ երկու կրօնա-փիլիսոփայական հոսանքների քննադատութեանը, այսպէս կոչուած «ընկերային կրօն» ստեղծելու փորձերի մերկացմանն են նուիրուած Եարոսլաւսկու «կարելի՞ է արդեօք ընկերվարութիւնը կրօն անուանել» յօդուածը, «աստուածորողների» եւ «աստուածաշինարարների մասին» եւ այլ յօդուածներ :

Տարբեր կարգի «աստուածաշինարարների» կրօնը ընկերվարութեան հետ միացնողներին Լենինի քննադատութիւնը չափազանց այժմէական է հնչում մեր օրերում : Ինչպէս նախկինում, այնպէս էլ ներկայումս մարքսիզմի ժամանակակից քննադատները՝ Պլոխի, Գէորգ Լուկաչի նման վերաքննիչները ձգտում են տեսականօրէն եւ գործնականօրէն բանուոր դասակարգի վրայ տարածել կրօնական ետադէմ ազդեցութիւնը : Ժամանակակից վերաքննիչների «աստուածաշինարարական» քարոզները, ընկերվարութեան կրօնին «միացնելու» նրանց նոր փորձերը ջախջախիչ հակահարուածի են հանդիպում մարքսիստական-լենինեան փիլիսոփայութեան կողմից :

Ժողովածուում զետեղուած են մի շարք արժէքաւոր յօդուածներ նաեւ եկեղեցին պետութիւնից եւ դպրոցը եկեղեցուց անջատելու մասին խորհրդային իշխանութեան հրամանագրի, խղճի ազատութեան դէպի կրօնը համայնավարների վերաբերմունքի մասին :

Յայտնի է, որ խորհրդային իշխանութեան գործունէութեան ոչ մի դաշտ դրամատիրական աշխարհում չի ենթարկուել այնպիսի զրպարտութեան, ինչպէս կրօնի նկատմամբ՝ մեր պետութեան վերաբերմունքի հարցը : Սկսած 1917 թուականի հոկտեմբերից մինչեւ մեր օրերը, Խորհրդային պետութեան թշնամիները կրօնի եւ եկեղեցու դրութիւնը մեր երկրում ներկայացնում են աղճատուած ձեւով : Նրանք ձգտում են հաւատացեալների մէջ թշնամանք արթնացնել Խորհրդային երկրի նկատմամբ, ուր իբր «ճնշւում են» կրօնական հաստատութիւնները, «հետապնդւում է» կրօնը :

Լենինը նշել է, որ եկեղեցու անջատումը պետութիւնից դրամատիրական-ժողովրդավարութեան յեղափոխութեան միջոցառումն է, որը սակայն, դրամատիրութիւնը ոչ մի տեղ մինչեւ վերջ չի հասցրել, քանի որ դրամատէրերու եւ կրօնական հաստատութիւնների միջեւ գոյութիւն ունեն բազմապիսի կապեր, որոնք դրամատէրերին դրդում են պահպանել կրօնը՝ որպէս ժողովրդի կեղեքման միջոց : Խորհրդարյին պետութիւնը այդ միջոցառումը հասցրեց իր աւարտին, կրօնը յայտարարելով իւրաքանչիւր քաղաքացու մասնաւոր գործ : Սրան հակառակ՝ դրամատիրական երկրներում, նոյնիսկ այնտեղ, ուր եկեղեցին անջատուած է պետութիւնից, նրա եւ կրօնի միջեւ գոյութիւն ունեն բազմապիսի կապեր : Այդ երկրներում բացակայում է կամ կերպով մը խախտւում է խղճի ազատութիւնը յօգուտ կրօնի : Խղճի իսկական ազատութիւն չի կարող լինել այնտեղ, ուր կրօնական կազմակերպութիւնները կախում ունեն նիւթականից, ուր այդ կազմակերպութիւնները ղեկավարում են դրամատէրերը, արդիւնաբերողները (Ա. Մ. Ն.) կամ այնտեղ, ուր պետութեան ղեկավարը միաժամանակ եկեղեցու գլխաւորն է (Անգլիա) : Միայն այնտեղ, ուր իշխանութիւնը պատկանում է աշխատաւորներին, ժողովրդավարական ազատութիւնները իրականացւում են յօգուտ աշխատաւորների շահերի եւ երաշխաւորւում են սահմանադրութիւններով, ընդամէնը ժողովրդավարական ազատութիւնների թւին է պատկանում նաեւ խղճի ազատութիւնը եւ դրա տակ հասկացւում է ոչ միայն կրօնի, այլեւ անաստուածութեան ազատութիւնը :

«Կրօնի մասին» ժողովածուի երկրորդ մասն ընդգրկում է «Ինչպէս են ծնւում, ապրում եւ մեռնում աստուածներն ու աստուածուհիները» աշխատութիւնը, որ գրուել է 1923 թուականին : Աշխատութեան գլխաւոր խնդիրն է, ինչպէս գրում է հեղինակը, «ցոյց տալ կրօնական բոլոր հասկացողութիւնների ու պատկերացումների երկրային սկզբնաղբիւրը, որ բոլոր աստուածներին մարդիկ են ստեղծել» (էջ 267) : Ընթերցողներին ծանօթացնելով հնադարեան մարդկանց գոյութեան պայմաններին, հեղինակը բացայայտում է կրօնական պատկերացումների առաջ գալու պատճառները : Եթէ մարդկային հասարակութեան զարգացման ամենավաղ ժամանակաշրջանում կրօնական հաւատալիքները առաջ էին եկել բնութեան ուժերի հանդէպ նախնադարեան մարդու անզօրութիւնից, ապա դասակարգային, հակամարտ հասարակութեան մէջ աշխատաւորների ընկերային ճնշուածութիւնը, շահագործողների դէմ պայքարելու նրանց, առաջին հայեացքից թըւացող անզօրութիւնը ծնունդ են տալիս եւ պահպանում են կրօնը, հաւատը հանդերձեալ կեանքի նկատմամբ, որ իբր պէտք է փոխհատուցի նրանց տանջանքները երկրային կեանքում :

Աշխատութեան վերջում խօսւում է այն մասին, թէ ինչ վնաս են հասցնում սնահաւատութիւնն ու կրօնական նախապաշարմունքները խորհրդային հասարակութիւնը եւ ինչո՞ւ պէտք է կրօնական մնացուքների դէմ գաղափարական պայքար մղել :

Կրօնը եւ կրօնական նախապաշարմունքները չեն դադարել յետադիմական ուժ լինելուց : Նրանց դէմ ուղղուած պայքարը պէտք է դիտել որպէս գիտական իրապաշտական աշխարհայեացքի գաղափարական պայքար հակագիտական կրօնական աշխարհայեացքի դէմ :

«Կրօնի մասին» ժողովածուում տեղ են գտել նաեւ Եարոսլաւսկու մեծ արժէքներկայացնող այն յօդուածները, որոնք նուիրուած են կրօնի յաղթահարման մասին մարքսիզմ-լենինիզմի դասական դրոյթների լուսաբանմանը : Ինչպէս յայտնի է, Մարքսը եւ Էնգելսը անաստուածական մտքի պատմութեան մէջ առաջին անգամ հիմնաւորեցին կրօնի լրիւ յաղթահարման պատմական անխուսափելիութիւնը : «Իրական աշխարհի կրօնական արտացոլումը կարող է ընդհանրապէս չքանալ — գրել է Մարքսը — միայն այն ժամանակ, երբ մարդկանց առօրեայ գործնական կեանքի յարաբերութիւնները արտայայտուին մարդկանց՝ միմեանց ու բնութեան նկատմամբ ունեցած յստակ ու բանական յարաբերութիւնների մէջ (Կ. Մարքս, «Կապիտալ», հատոր Ա. էջ 88), հէնց այդպիսի յարաբերութիւններ գոյութիւն ունեն մեր խորհրդային հասարակակարգում : Մենք գնում ենք առաջ, դէպի համայնավարութիւն, դէպի անկրօն հասարակութիւն : Ահա թէ ինչո՞ւ կրօնական հաւատալիքների լրիւ յաղթահարումը կարեւորագոյն հարց է :

Հայպետհրատը շնորհակալ գործ է կատարել, լոյս ընծայելով Եարոսլաւսկու «Կրօնի մասին» ժողովածուն : Սակայն ցանկալի կը լինէր, որ հայ ընթերցողը հնարաւորութիւն ստանար ծանօթանալու եթէ ոչ ռուսերէն ժողովածուի մէջ տեղ գտած բոլոր նիւթերին, ապա այժմ մեծ հետաքրքրութիւն ներկայացնող մի քանի յօդուածներին եւս, ինչպիսիք են «Լենինիզմը, ընտանիքի եւ կրօնի մասին», «Աշխատանքի եւ գիտութեան միասնական ճակատն ընդդէմ խաւարամոլների», «Պուշկինի անաստուածութիւնը», «Նիկոլայ Գավրիլովիչ Չերնիշեւսկի» յօդուածները, որոնք հետաքրքիր են թէ ընթերցող լայն զանգուածներին համար եւ թէ հարուստ նիւթ են տալիս անաստուածութեան մեր քարոզչութիւններին :

Ժողովածուի թարգմանութիւնը ընդհանրապէս կատարուած է յաջող, սակայն որոշ տեղերում հանդիպում են անյաջող դարձուածքներ, հայերէնին խորթ ոճեր, անհարթ նախադասութիւններ : Վերջում կ'ուզենայինք ցանկութիւն յայտնել, որ Հայպետհրատը ձեռնարկի «Անաստուածութեան գրադարան» մատենաշարի՝ ԺԸ. դարի արեւմտեան նիւթապաշտ-անաստուածներ՝ Տիտրոյի, Հոլբախի, Հելվետիուսի, ինչպէս նաեւ ռուս յեղափոխական ընկերվարականների անաստուածական հարուստ ժառանգութեան թարգմանութիւնը :

Թ. ԽՍԱՅԵԱՆ

Պ. ՌԷՕՅԹԵՐԻ ԱՌԱՍՊԵԼԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

Թայմզ միջազգային իր թղթակիցները ունէր եւ արհամարհեց այս կասկածելի նորութիւնը. — Տեղեկատուութեան անկախ գործակալութիւն մը :

Այն ատեն Ռէօյթեր մտածեց վարպետ խաղ մը : 1859 Փետրուար 9ին Նափոլէոն Գ. կայսրը Թիւյլըրիի մէջ ճառ մը պիտի արտասանէր, որուն մեծ անհամբերութեամբ կը սպասէր ամբողջ աշխարհ : Աւստրիոյ եւ Ֆրանսայի յարաբերութիւնները լարուած էին : Պատերազմը պիտի պայթէ՞ր թէ պիտի հաշտուէին : Գաղտնիք էր : Ռէօյթեր այնպիսի բան մը փորձեց որ հիմա մեր օրերուն շատ անցնելի գործ մըն է բան մը որ իրմէ առաջ ո[չ] ոք փորձած էր սակայն : Առաջուց գնեց եւ ի՛նչ գինով, ճառին մէկ պատճէնը եւ ստացաւ կնքուած պահարան մը, որ պիտի բացուէր ճիշդ այն վայրկեանին երբ կայսրը կը խօսէր : Այս դժուարութիւնը զինքը չյուսահատեցուց :

Անմիջապէս վարձեց Մանշի ընդծովեայ հեռագրական գիծը, կէսօրէն վերջը մէկ ժամուան համար : Հազիւ թէ Նափոլէոն Գ. խօսք առաւ երեսփոխանական ժողովին առջեւ, Ռէօյթերի գործակալներէն մէկը բացաւ պահարանը եւ վազեց հեռագրատուն : Ճուլիուս Փօլ իշխանավայել կերպով «Թայմզ»ին տեղեկացուց այնքան

ԳԵՂԱՆԻ ԿԱՅՍՐՈՒՀԻՆ

(ՉԻՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ)

Այն զինուորներն ու ներքինիները, որոնք ձերբակալած էին կայսրը, խրախուսուելով նոր կարգադրութիւններէն, սկսան պահանջել Ցէօ Հիէն որ զիրենք վարձատրէ ըստ արժանւոյն :

Եւ սակայն, Ցէօ Հի այն կիներէն չէր որ կրնար հանդուրժել որեւէ պահանջի ..

Իր մէկ հրամանին վրայ, անխնայ կերպով կոտորել տուաւ բոլոր այն զինուորներն ու որձատեալները, որոնք իր խորհուրդին իսկ անսալով, ձերբակալած ու աղետալի տղաւարը առաջնորդած էին Քուանկ Սին կայսրը :

Այսքանով չի բաւականանար սակայն վրիժառու կայսրուհին :

Անիկա կ'որոշէ միանգամ ընդ միշտ վերջ դնել երիտասարդ կայսեր կեանքին :

Մասնաւոր տեղեկագիրներով կը ծանուցուի թէ՝ Քուանկ Սին կայսեր առողջական վիճակը հետզհետէ կը ստանայ վտանգաւոր բնոյթ մը :

Հէօ Հի, Երկնային Կայսրութեան Ջաւակին առողջութիւնը իբր թէ վերահաստատելու միտումով, Փեքին կը հրաւիրէ կայսրութեան ամէնէն ականաւոր բժիշկները :

Բայց այս վերջինները, կայսեր կրնային մօտենալ միայն գետնամած վիճակի մը մէջ, գրեթէ սողալով եւ իրաւունք չունէին նոյնիսկ իրենց գլուխը վեր առնելով նայիլ կարծեցեալ հիւանդին :

Այս տարօրինակ բժշկական քննութենէն ետք, իբրեւ թէ ականաւոր բժիշկներուն ախտաճանաչութեան վրայ, Ցէօ Հի հանրութեան ծանուցանեց թէ՝ Քուանկ Սին կայսրը ոչ աւելի քան քանի մը օրուան կեանք ունէր միայն :

Այս լուրին վրայ, օտար պետութեանց դեսպանները իրար անցան : Անոնք գիտէին թէ ինչ տեսակ «հիւանդութենէ» կը տառապէր երիտասարդ կայսրը, որ կ'ուզէր արդիականացնել իր երկիրը :

Հոս, ըսինք թէ, Ցէօ Հիի եւ անկեալ կայսեր միջեւ գոյութիւն ունեցող տարակարծութիւնը, բոլորովին ալ անհատական բնոյթ չունէր :

Կարծիքներու անջրպետային տարբերութիւն մը գոյութիւն ունէր արդարեւ այս երկուքին միջեւ :

Մինչ կայսրը կ'ուզէր Չինաստանը ձերբազատել հնաւանդ սովորութիւններէ եւ զայն մօտեցնել եւրոպական պետութեանց հետապնդած քաղաքակրթութեան, ընդհակառակն Ցէօ Հի կը ջանար խաւարի ու տգիտութեան մէջ պահելով երկիրը իր տիրակալութիւնը դնել ամուր հիմերու վրայ :

Կայսեր «անբուժելի հիւանդութեան» լուրին վրայ ուրեմն, եւրոպական պետութեանց ներկայացուցիչները վերին աստիճանի քաղաքավար ոճով մը հա[...] կըցուցին կայսրուհիին թէ իրենց կառա[...] վարութիւնները այնքան ալ հաշտ աչ[...] պիտի չդիտէին Քուանկ Սին կայս[եր] այնպէս յանկարծակի կերպով դէպ[ի] «Դեղին Աղբիւրները» մեկնիլը, այսի[...] քն՝ մահանալը :

Այս ազդու եւ կորովի միջամտութեան վրայ, Ցէօ Հի սկիզբները զայրացած, ուզեց բողոքել օտար պետութեանց ներկայացուցիչներուն Չինաստանի ներքին գործերուն այս միջամտութեան դէմ, եւ սա[...] կայն, հետեւելով իր խորհրդատուին [...] սիրականին Եոնկ Լուի խորհուրդներուն [...] ժամանակաւորապէս թէեւ հրաժարեցա[ւ] կայսեր հոգեվարքին եւ մահուան հր[ա-] վարտակները հրապարակելէ, եւ սա[կ-] այն, ի խորոց սրտի վճռեց այս վեր[ջ-] նոյն ի սպառ անհետացումը, առոր գոր[...] ծադրութիւնը առայժմ յետաձգելով :

Կայսրուհիին բովանդակ ուշադրութիւնը, արդարեւ, կեդրոնացած էր Չինաստանի ներքին կացութեան վրայ :

Կայսրութեան մէկ ծայրէն միւսը, բովանդակ ժողովուրդը կը բաժնէր [...] Հիի «սպիտակ բարբարոս»ներուն հան[դէպ] դէպ տածած ատելութեան զգացումները, որոնք կը պնդէին թէ Չինացիները կ'ուզ[...] ին իրենց ազդեցութեան շրջանակը ընդ[...] լայնել Չինաստանի մէջ եւ իրենց համա[ր] ապահովել շահաբեր ու իւղոտ պաշտօններ :

(27 Շար.)

անհամբերութեամբ սպասուած հեռագիրը եւ մէկ ժամ վերջը Լոնտոնի բոլոր թերթերը կը հրատարակէին կայսեր ճառը · — Հազիւ քօղարկուած պատերազմի սպառնալիք մը ...: Եւ սակարանի գիները ազդուած այս դիպուածային հարուածէն ակնթարթի մը մէջ թաւալգլոր ինկան: Ռէօյթեր անունը հոմանիշ եղաւ տեղեկութեան : Բոլոր թերթերը ուզեցին օգտուիլ այս մարդ – վայրկեանէն :

1859 Յուլիս 15ին, Փարիզի մէջ, մամուլի երեք մեծ տիտաններ ընդարձակ պայմանագրով կը բաժնէին կարկանդակի մը նման աշխարհի օրուան նորութիւնները, ասոնք էին Շարլ – Լուի Հավաս (Հավաս գործակալութիւն), Պեռնար Վոլֆ (Պերլին) եւ Ռէօյթեր (Լոնտոն): Երկար բանակցութենէ մը ետք հետեւեալ ձեւով որոշեցին իրենց մրցակցութեան սահմանները: Հավաս կ'առնէր Ֆրանսան, Լատին երկիրները, Սպանիան, Իտալիան եւ Հարաւային Ամերիկան :

Վոլֆ՝ Գերմանիան եւ Սքանտինաւեան երկիրները եւ Ռէօյթեր, ամենայն պարզութեամբ, մեծ իշխանաւորի մը նման տէր կ'ըլլար աշխարհի մնացեալ մասին :

Ճարպիկութիւնը եւ յանդգնութիւնը իր գործելակերպին նշանաբաններն էին : Այդ օրերուն, Եւրոպայի եւ Ամերիկայի միջեւ դեռ գոյութիւն չունէր Ատլանտեան ընդծովեայ հեռագրաթելը: Երբ 1865ին նախագահ Լինքոլն սպաննուեցաւ, Սթանթոն լրագրողը նաւ մը վարձեց Անգլիա գացող սովորական թղթատար շոգենաւին ետեւէն հասնելու եւ Ռէօյթերի հեռագիրը յանձնելու համար : Ռէօյթեր այսպէսով եօթը օր շահեցաւ միւս գործակալութեանց վրայ :

Քորքի մէջ Ռէօյթեր անմիջապէս կը ստանար Ամերիկայի Անջատումի ներքին պատերազմի բոլոր հեռագիրները : Երբ մրցակից մը, նոյն քաղաքին մէջ հաստատուեցաւ, Ռէօյթեր՝ Քորքէն 90 մղոն աւելի անդին, Անգլիոյ ամէնէն յառաջացեալ ծայրը իր մասնաւոր հեռագրաթելը շինել տուաւ: Հազիւ թէ շոգենաւ մը կը տեսնուէր հեռուն, մասնաւոր շոգենաւ մը անմիջապէս անոր ընդառաջ կ'երթար, Նիւ Եորքէն եկող նաւը իր բերած հեռագիրը ծովը կը նետէր, ճերմակ թիթեղէ շինուած եւ անգլիական դրօշակով ծփացող ամանի մը մէջ, Ռէօյթեր զայն անմիջապէս կ'որսար եւ պարունակութիւնը խկոյն կը հեռագրէր Լոնտոն :

Յաղթանակը մեծ էր: Ռէօյթեր ընկերութեան մը կը վերածուի, որուն մենատէր վարիչը կ'ըլլայ Ճուլիուս Փօլ, մամուլի թագաւորը, որ Վիքթորիա թագուհիին կողմէ կը ստանայ «պարոն» տիտղոսը :

Այնքան հզօր էր Ռէօյթերի ստեղծած աշխարհատարած ձեռնարկը, որ իր հիմնադրին մահն իսկ (1899) չտկարացուց անոր ուժը: Իր անդրանիկ որդին Հերպերթ տը Ռէօյթեր ձեռք առաւ գործը: Իր հօրը նման աշխարհակալի մտայնութիւն մը ունէր: 1911ին Ռէօյթեր դրամատուն հիմնեց, որպէսզի իր կայսրութիւնը արտաքին աշխարհի փոխատուութեան պէտք չունենայ: Բայց դիպուածին կապուած գործողութիւն մըն էր: Ռէօյթեր դրամատունը, գործակալութեան պէս աշխոյժ գործունէութիւն մը չունեցաւ եւ «մայր – տունը» վտանգի կ'ենթարկէր: 1915ին կը հեռագրէին Ռիկաթէն · — Պարոնուհի Ռէօյթեր յանկարծամահ : Հերպերթ Ռէօյթեր կարծես փլաւ: Անմիջապէս սակայն խելքը գլուխը ժողվելով, իր քարտուղարին յղեց հետեւեալ հեռագիր կտակը · — «Կինս մեռաւ, իրեն հետ կը կորսնցնեմ զիս կեանքին կապող ամէն ինչ» : Ստորագրուած Ռէօյթեր: Իր ձմեռնային պարտէզին մէջ թիկնաթոռի մը վրայ նստած, քովն առած իր սիրած շունը, Հերպերթ ուղեղը պայթեցուց :

Լոնտոն տակնուվրայ եղաւ: Ռէօյթեր գործակալութեան գլուխը կ'անհետանար: Շփոթութիւնը տիրեց եւ բաժնետէրերը իրար սկսան ուտել յաջորդը ապահովելու համար :

Ռէօյթերի երրորդ մարդը իշխանութեան գլուխը անցաւ: Հարաւային Աֆրիկէ գործակալութեան նախկին թղթակից Ռոկտրիկ Ճոնս էր :

Մեծ փոփոխութիւն մը կը պատրաստուէր, որովհետեւ Ճոնս, որպէս ազատամիտ մարդ ընկերային արդարութեան նուիրուած, կայսրութիւն մը ռամկավար իշխանութեան մը կը փոխակերպէր: Ծախեց Ռէօյթեր դրամատունը· հրապարակէն գնեց գործակալութեան բոլոր բաժնեթուղթերը : Եւ 1925ին կացութեան բացարձակ տէրը դառնալով, Ռէօյթերը ծախեց միացեալ մամուլի ձեռնարկներու: Գործակալութեան Ֆլիթ Սթրիտի նոր շէնքը սեփականութիւն կը դառնար եւ ամբողջ անգլիական մամուլը կը հակակշռէր: Ռէօյթեր, հանրային ըսպասարկութիւնը, ժամանակին հետ կը քալէր: Իր 132 հեռատեսիլ մեքենաները, ուղղակի հաղորդակցութեան մէջ էին Ռէօյթերի Օսլոյի, Հելսինքիի, Փարիզի, Պուտափեշթի, Պելկրատի, Հռոմի, Պերլինի եւ բոլոր մայրաքաղաքներուն իր գործակալութեանց հետ Մոսկուան ալ մէջը ըլլալով: Օրական 40·000 բառ կը հասնէր Ֆլիթ Սթրիտի գրասենեակները: Երբ հեռատիպ մը գործել սկսի, այլեւս հեռաւորութիւն գոյութիւն չունի, նոյն լուրը միեւնոյն վայրկեանին կը հասնի Լոնտոն եւ Պաքու· Փարիզի թղթակիցները Լոնտոնը ունենալու համար կրնան Նիւ Եորքի վրայով տալ իրենց հեռագիրները, որոնք այսպէսով երկու անգամ Ատլանտեանը կտրած կ'ըլլան: Մասնաւոր սպասարկութիւն մը կը հսկէ աշխարհի ձայնասփիւռի կայաններուն եւ մանաւանդ Մոսկուայի կայանին վրայ, որովհետեւ Ռէօյթերի այնտեղի թղթակիցներուն կեանքը բաւական դժուար է: Մոսկուայի ռատիօն պետական ըլլալով, ամէնէն արագ միջոցն է պաշտօնական լուրերը ունենալու : Ռէօյթերի մրցակիցը, խորհրդային գործակալութիւնը (Թաս) իր գործը կը դժուարացնէ: Որովհետեւ կառավարական ընկերութիւն մը ըլլալով, ջախջախիչ առաւելութիւններ ունի, անհատական ձեռնարկի մը վրայ :

(2 Տար·)

ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷԻ ԱՊՏԱԿԸ

«Յառաջ»ի Փետրուար 20ի թիւին մէջ, կարդացի Պ· Արտաշէս Գմբէթեանի գրութիւնը, — դերասան Վարդ Պատրիկին ստացած ապտակը Շիրվանզադէի կողմէ:

Ի հարկէ շատ ցաւալի պարագայ մըն է անուանի գրողի մը համար, ապտակ ըստանալ: Ընթերցողներուն կը ձգեմ որ իրենց խիղճով դատեն եւ իրենց անաչառ որոշումը տան, ես կը պատմեմ իբրեւ ականատես :

Ստորագրեալս, Գարեգին Վասիլեան, շատ մտերիմ էի Զօր· Անդրանիկին, որ Թիֆլիզ իմ տունս կը բնակէր 1914 – 18, թուականներուն: Իր կողքին կռուած եմ տաճկական բանակներուն, Վէհիպ եւ Գարապէքիր փաշաներուն դէմ, Էրզրումի, Իլիճէի եւ Կէզի ճակատներուն վըրայ: (Ա· Թէրզիպաշեան իր յուշերուն մէջ էջ 383, կը յիշէ անունս):

Այժմ տարիքս 75 է, բայց յիշողութիւնս շատ սուր, կրնամ ասկէ վաթսուն տարի առաջուան ականատես եղած խընդիրներու մասին ճշգրիտ տեղեկութիւններ տալ :

Ես եւ Անդրանիկ, 1914 – 18 թուականներուն Թիֆլիզի Կալավինսկի պողոտային վրայ Հայ Կարմիր Խաչի տիկիններու կողմէ բացուած «Ջաչքա Զայ» ըսճարանը կ'երթայինք, պահ մը մոռնալու համար մեր վիշտերը :

Ջաչքա Զային մէջ ունէինք մեզի յատկացուած սեղանը, ուր կը շրջապատուէինք ընկերներով, — Ռոստոմ, Թումանեան, Համօ Օհանջանեան, Համբարձում Մելիքեան (Հորիզոնի խմբագիր) եւ կարգ մը ռուս ազնիւ սպաներ, ինչպէս Ժաք Ժամկոչով եւ ժեներալ Պեժամպէքով, ի մէջ այլոց Աւետիս Թէրզիպաշեան, որ գրած է իր յուշերը Անդրանիկի մասին:

Օրին մէկը կը մտնենք Ջաչքա Զայ, եւ մեր որոշուած սեղանը կը նստինք :

Ժամը չորսին ներս կը մտնէ Շիրվանզադէն տիկիններով միասին, ի միջի այլոց տիկին Բուդաղեան :

Երբ մենք մեր թէյերը կ'առնէինք եւ բնաւ ուշադրութիւն չէինք ըներ Շիրվանզադէին սեղանին, յանկարծ Տիկին Բուդաղեանը կը մօտենայ մեր սեղանին, եւ յարգանքով կը բարեւէ, Անդրանիկը եւ մեզ: Անդրանիկ ուզեց հիւրասիրել թէյով: Տիկինը չուզեց մերժել եւ նստաւ : Թէյը վերջացնելէ ետք տիկինը շնորհալի յարգանքներով մեկնեցաւ :

Հազիւ թէ երկու վայրկեան անցած էր, յանկարծ Շիրվանզադէ ոտքի ելլելով, դունատ եւ խիստ բարկացած, եւ մեզի ակնարկելով ·

— Դուք Սուլթանի ձագերը ... դուք ստրուկներ էք, դուք Թուրք էք ...:

Անդրանիկ եւ մենք, յանկարծակիի եկած, ուզեցինք հասկնալ թէ որու կ'ուղղէ այդ խօսքերը :

Անդրանիկ ոտքի ելլելով, ուղղելով իր խօսքերը Շիրվանզադէին, հարցուց · — Պարոն, որո՞ւ կ'ուղղէք այդ խօսքերը : Ձեզի, ձեզի, այո, դուք ստրուկներ էք, դուք սուլթանին ձագերը ...

Անդրանիկ, որ գառնուկի պէս հանդարտ նստած էր, մէկ վայրկեանի մէջ առիւծ դարձած՝ վերցուց աթոռը եւ ուզեց Շիրվանզադէին գլխուն իջեցնել : Ի հարկէ մենք պինդ կերպով բռնեցինք Անդրանիկը, որ անկարելի էր զսպել : Անմիջապէս դուրս ելայ, կառք մը կանչեցի եւ տուն տարի :

Անդրանիկ այդ գիշեր բնաւ չքնացաւ եւ մինչեւ առաւօտ այնքան ծխեց, որ ամբողջ սենեակը մուխով լեցուեցաւ :

Անդրանիկ շատ յուզուած էր, այդ օրերուն: Նախ քան աթոռ վերցնելը, շատ յուզիչ խօսքեր ըսաւ Շիրվանզադէին ·

— Բարեկամ, ի՞նչպէս կը համարձակիս այդ խօսքերը ինծ ըսելու: Ես որ 40 տարի գնդակ նետած եմ փէսին, զիս վարձատրելու համա՞ր է, որ կը խօսիս եւ անվայել խօսքերով կ'անարգես :

Յաջորդ օրը՝ Անդրանիկի քրոջ թոռը, երբ իմացաւ այս պատմութիւնը, տունէն դուրս ելաւ խիստ ջղայնացած: Անդրանիկ զգաց որ կրնար ծանր հետեւանքներ առաջ գալ: Ինծ պատուիրեց որ հետեւիմ եւ չձգեմ որ ծայրայեղութիւններու դիմէ :

Մտանք սրճարան: Թէյ ապսպրեցինք, ճիշդ ժամը չորսին, Շիրվանզադէ, տիկիններով միասին, տիկին Բուդաղեանն ալ միասին, եկաւ նստաւ: Յանկարծ Երուանդ տեղէն ցատկեց եւ Շիրվանզադէին մօտենալով ըսաւ· «Պարոն, երէկ դո՞ւք էիք մեզ Սուլթանի ձագեր, ստրուկներ անուանողը : Ահա քեզի Սուլթանի ձագը, ահա քեզի ստրուկը» : Եւ աջ ու ձախ ապտակեց : Անմիջապէս բաժնեցինք Երուանդը: Բայց Շիրվանզադէն սեղանին վրայ գտնուած պնակները եւ գաւաթները մեր գլխուն կը տեղացնէր :

Ոստիկանները ներս լեցուեցան, մեզ հանդարտեցուցին, իսկ Կարմիր Խաչի անդամուհիները ոստիկանատուն տարին :

Խնդիրը շատ ծանրանալով, առաջարկուեցաւ Շիրվանզադէի, որ ներողութիւն խնդրէ: «Հորիզոն»ի թերթին մէջ, Տոքթ· Համօ Օհանջանեանի, Ռոստոմի, Սամսոն Յարութիւնեանի միջնորդութեամբ «Հորիզոն»ի մէջ բարեփոխուած եւ մեղմացուցիչ տողերով փակուեցաւ խնդիրը:

Ահա բուն պատմութիւնը :

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՍԻԼԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (141)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Հովտին արեւմտեան բլուրներուն կողերը ծառախիտ պուրակներ են տեղ տեղ: Մեծարերձ բարտիներու եւ հաստատուն կաղնիներու զովասուն շուքին տակ կ'աճին կարճուկ թուփերու անտառակներ՝ որոնց անդորրութիւնը կը խանգարուի ճագարներու դաղտնապահ ու վախկոտ ոստումներէն եւ խլուրդներու սմսեղուկ պտոյտներէն :

Համբիկ մասնաւորապէս կը սիրէր բըլուրը որուն կողին վրայ պալատ մը կը բարձրանայ եւ որուն սեպ դարուվարը թուփերու, ծառատունկերու մթին խառնամանութիւն մըն է: Այն ճարպիկութեամբն ու դիւրաշարժութեամբը, զոր բնութիւնը կուտայ իր ծոցին մէջ ապրողներուն, տղան կը սողոսկէր, կը մագլցէր, կը ցատքէր մինչեւ որ հասնէր բըլուրին բարձունքը, հոն փռուելու համար խոնաւ մարմանդին վրայ, ծառերուն բացատներէն դիտելով գետակը, որուն արծաթէ ժապաւէնը կը ցոլցլար վարը արուին ճառագայթներուն տակ, օձապտոյտ գալարումներով:

Մինակ այծերը կը համարձակէին մինչեւ մօտերը գալ՝ թարմ խոտ ճարակելու իրենց մօրուսաւոր դունչը երերցնելէն : Համբիկ հազիւ կը տեսնար երկինքին կապոյտը, տերեւներուն խիտ դրասանգումներէն: Եզնաքարշ սայլերու սուր եւ նըւագաւոր ճռինչները մերթ կուգային օրօրել մենաւէրին խոկմունքը, կամ բլուրին կատարէն, ուր լայն արահետ մը կը բացուէր, կամ վարէն, հովտին ճամբաներէն : Օգոստոսի ջերմութիւնը չէր կարող թափանցել այդ պատնէշէն ներս, վանքի յաւիտենական խաղաղ թերաստուերի մը մէջ կորսուած: Հոն, եկեղեցիի մը ձեղունէն կախուած մենաւոր ջահերու կը նմանէին արեւի անդաղտնապահ ճառագայթները, որոնք տերեւներու ժանեկաւորումներէն ու ոստերու խաչաձեւումներէն սողոսկելով վար կը մաղուէին ֆանթաստիկ բեկբեկումներով : Մեծավայելուչ ու սարսռալի բան մը կար հոդ: Ատիկա էր որ իրեն կը քաշէր, կը հմայէր մարդերէն ու սէրէն հալածուած երիտասարդը :

Աչքերը գոց, գլուխը գետնին, մտիկ կ'ընէր ան բնութեան մեծ ու ահեղ շընչառութիւնը, չտեսնուած, անծանօթ, անսահման կեանքերու հեռաւոր հեւքը : Իր օրօրն էր այդ հեւքը, իր գինովութիւնը, իր մխիթարանքը, միակ անուշ ձայնը որուն մէջ նենգութեան խաղեր չըկային, որ շիտակ իր հոգիին կը խօսէր, իր ցաւերը կը բալասանէր, իր մտամոլորանքները կ'անդորրէր :

Այդ օրը, Համբիկ պուրակին բարձրերը ելաւ, կառանցիկ արահետին այնքան մօտ, որ իր պառկած տեղէն կրնար լսել հայհոյչները, պոռչտուքները սայլավար գեղացիներուն, խառնուած բոժոժներու միօրինակ երաժշտութեան մը:

Բլուրին հեռաւոր անկիւններէն յեղակարծ շշուկներ կը բարձրանային մերթ, ճագարներու խղդուկ ճիչեր, հեւքոտ սըրուըլտուքներու տենդալի գալարումներէն արձակուած: Կենդանային աշխարհը կ'արգասաւորէր հող, լուիկ մնջիկ, գաղտնի աշխատանքով մը :

Համբիկ կը նիրհէր: Ատեն ատեն, աչուըները կը բանար, ծառերուն բացուածքներէն գետակին ալեակներուն պըսպըղումը դիտելու: Արեւը կը խոնարհէր, հանդիսաւոր ճաճանչումով: Հանդիպակաց բլուրներուն ստորոտը, հովիւները իրենց հօտերը կը հաւաքէին քիչ քիչ :

Մէկէնիմէկ, Համբիկ թօթուըուեցաւ, պառկած տեղէն աչուըները բացաւ խոշոր խոշոր, ելաւ նստաւ, չորս դին նայելով՝ անծանօթ վտանգի մը երկիւղէն կարծես : Ձայն մը զարկած էր ականջին, բոլորովին տարբեր սայլավարներու կոպիտ պոռչտուքէն : Ճամբուն եզերքէն կուգար, հոն, վերը, շատ մօտ : Խենթը տժգունեցաւ : Մազերը տակնուվրայ, կուրծքը բաց, գլուխը կարկառած, մըտիկ կ'ընէր աչքերու անշարժ սեւեռմամբ : Հազիւ տասնըհինգ քայլ հեռուն, ճամբուն վրայ երկու հոգի կը խօսէին :

— Սոֆի, մրմնջեց Համբիկ :

Զուարթ ճիչեր, բացագանչութիւններ, ծիծաղներ:

Համբիկ, յուզումէն սիրտը բռնած, մտիկ կ'ընէր միշտ, կամաց կամաց մագլցելով, դէպի ձայներուն կողմը· Թուփերու եւ մացառներու պատուար մը կար որ զինքը կը ծածկէր : Տղան կը հեւար : Շատ չանցած, այնքան մօտեցաւ ճամբուն որ ալ սկսաւ որոշապէս իմանալ փոխանակուած խօսքերը :

— Սոֆի, մի ըներ, կ'իյնաս, կը պոռար տոքթորին ձայնը :

— Ոչ, կ'ըսէր աղջիկը, չէ, չեմ իյնար, պէտք է որ դոնէ հովանոցովս քանի մը հատ թափեմ... շատ կը սիրեմ այս պըտուղը ... ոհ, շատ համով է, տոքթոր, եթէ ուտես... դուն ինքդ ծառին վրայ պիտի ելլաս ...

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար·)

Հ. Յ. Դ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՎԱԼՊԱՌԻԼԻ Հ. Յ. Դ. Արամ խումբի ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, սովորական հաւաքատեղին : Պարտաւորիչ ներկայութիւն :

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ Կ. Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ հետեւեալ շրջանի ընկերները :

ՎԱԼԱՆՍ — 2 Մարտ, Չորեքշաբթի գիշեր :

ԿՐԸՆՈՊԼԸ — 3 Մարտ, Հինգշաբթի գիշեր :

ՄԱՐՍԷՅԼ — 6 Մարտ, Կիրակի կէսօրէ վերջ :

Սոյն ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Կ. Կ.ի ներկայացուցիչը :

ՓԱՐԻԶ — Հ. Յ. Դ. Ռոստոմ խումբի ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 20.30ին, սովորական հաւաքատեղին :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տարաբախտ Միշէլ Պաղտասարեանի ընտանիքը պարտք կը համարի մասնաւոր շնորհակալութիւն յայտնել Սեւրի Սամուէլ Մուրատեան վարժարանի տեսչութեան, Մխիթարեան Հայրերուն, Նախկին Սանուց Միութեան եւ աշակերտներուն, որոնք այնքան յուզումով իրենց մասնակցութիւնը բերին երիտասարդ Միշէլի յուղարկաւորութեան :

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Կրընոպլի Հայ Ազգ. Եկեղեցական Միութեան վարչութիւնը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ միութեան բոլոր անդամները, որոնք 1959, իրենց տարեվճարը վճարած են: Ժողովը տեղի պիտի ունենայ Մարտ վեցին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Քաֆէ տը Քոմէրսի վերնայարկը, Փըլաս Կրանէտ :

ՕՐԱԿԱՐԳ — Ա) Զեկուցում եւ հաշուետուութիւն : Բ) Եկեղեցւոյ եւ ընթացիկ հարցեր: Գ) Վարչութեան ընտրութիւն :

Վերոյիշեալ Թուականին մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային, կը յետաձգուի, Մարտ 13ին, ուր ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի :

Ի դիմաց Կրընոպլի Հայ Ազգ. Եկեղեց. Միութեան վարչութեան :

(Ատենադպիր)

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

« ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ »Ը

Կը ներկայացուի Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին կողմէ :

Ապրիլ 3ին

×

Նախկին Սամաթիացիներու տարեկան պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 10ին, Կիրակի, Ամպասատէօրի շքեղ սրահներուն մէջ: Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

×

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ

Գեղարուեստական ցերեկոյթը

ԱՊՐԻԼ 3ԻՆ

×

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղին տարեկան հանդէսը

ՄԱՅԻՍ 8ԻՆ (Անկէն)

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ԻՍԻԻ ՄԷՋ

Փետրուար 18ի համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձը կը տօնուի գինեձօն – խնճոյքով, Իսիի «Խըրիմեան» դպրոցին մէջ, Մարտ վեցին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին :

Հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. Փարիզի Շրջ. կոմիտէին :

Կը նախագահէ ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Կը խօսի ընկ. ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Առատ կերուխում 6 Ն. Ֆ.ով :

×

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Փետրուար 18ի համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձը կը տօնուի արժանավայել կերպով «Ահարոնեան» ակումբը, Մարտ 12, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին :

Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ :

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ Ի ՆՊԱՍՏ ՊՈՄՈՆԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ԿԱՐՕՏԵԱԼՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐՈՒ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին, Հինգշաբթի (Մարտ 10), ժամը 20.30ին, Պոմոնի Ֆլորէալ շարժասրահին մէջ:

Կը ներկայացուին Հայաստանի մէջ պատրաստուած Շիրվանզատէի՝

« ՊԱՏՈՒԻ ՀԱՄԱՐ »

Ինչպէս նաեւ գեղարուեստական կարճ ժապաւէններ :

Պիտի ցուցադրուին նաեւ Հայաստանի այլ նշանաւոր ժապաւէններէ հատընտիր մասեր .—

ԱՆՈՒՇ, ՕԹԷԼԼՕ, ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

Տոմսերը նախապէս ապահովել հետեւեալ հասցէներէն . — Պետրոս Վանոյեան, 325 Շըմէն տը Սէն Ժիլիէն, Սերժ Սարգիսեան, 340 Շըմէն տը Սէն Ժիւլիէն, Հացագործեան, 15 Րիւ Լռնկ տէ Քափիւսէն, Տօլպաշեան, 23 Պուլ. տը Պօմոն :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆ

Concerts Chouteau

Յայտագիր .—

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ՝

Ջութակի քոնչերթօն եւ Գայանէ :

ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ՝ դաշնակի քոնչերթօ (Ա. ունկնդրութիւն) եւ հայկ. ժողովրդական երգեր :

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ՝

ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ (ԴԱՇՆԱԿ)

GÉRARD JARRY (Violon)

եւ՝ ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ղեկավարութիւն՝

RENÉ-PIERRE CHOUTEAU

Մարտ 7, Երկուշաբթի ժամը 21ին, Սալ Կաւօ :

Տոմսերու գին 2.50էն 10 Ն. Ֆ. :

Դիմել սրահը եւ Տիւրանին :

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻՆ ՀԱՄԱՐ

Օգնական խոհարարուհիի մը պէտք կայ: Հեռախօսել 927 – 01 – 72 :

Imprimerie Spéciale du Journal « Haratch »

ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձին առթիւ

Շաբաթ, 5 Մարտ, ժամը 21էն մինչեւ լոյս Ալհամպրայի մէջ, Հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր ենթակոմիտէի եւ Շ. Միսաքեան խումբի

Կը նախագահէ ընկեր Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Կը խօսի Ընկ. ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

Գեղարուեստական ճոխ եւ ընտիր բաժին

Առաջին անգամ ըլլալով Ֆրանսահայ բեմերու վրայ, սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ յատկապէս Վիեննայէն հրաւիրուած երգչուհի Օր. Սեդա Բալուլեան, կ'արտասանեն Օր. Ալիս Շամիրեան, Օր. Սեդա Թութէլեան :

Կը մեներգեն Օր. Ալիս Շամիրեան, Տէրտէրեան եղբարք :

Մարսէյլի Հայ Արենոյշներու կողմէ հայկական եւ գեղջկական պարեր, Ղեկավար Տիկին Մանուշ Շամիրեան, ագորտէոն Ալեքս Ճօշկունեան :

Շամիրամի պար, Օր. Թիրէքեան եւ Ժ. Համբարձումեան, ընկերակցութեամբ Ալեքս Նազաշեանի, Դաշնակահարուհի Օր. Ատրինէ Մանուկեան

Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻ

SURPRISE PARTY Ն

Մարտ 6ին, ժամը 4 – 10, Ազգ. Տան մէջ,

32, RUE DE TRÉVISE, PARIS

29ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ

կազմակերպուած շրջանին երէցներուն, սկաուտներուն եւ գայլիկներուն կողմէ:

Կիրակի, Մարտ 6, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին,

SALLE DE LA CHIMIE, 28 bis Rue St. Dominique Paris 7e, Métro Invalides

Ներկայացումներ սկաուտներուն կողմէ, երգեր եւ պարեր, հայկական պարեր, կենդանի պատկերներ եւ խաղեր գայլիկներէն : Ֆրանսերէն կը ներկայացուի՝

« ԹՌՉՈՂ ՀՈՎԱՆՈՑԸ »

կատակերգութիւն, խմբապետուհի ներուն կողմէ :

Մասնաւոր պատրաստութեամբ եւ բեմ ադրութեամբ, Նախկին Հայ Արիները կը ներկայացնեն, հայերէն, Շէյքսփիրի հանրածանօթ կատակերգութիւնը :

ԸՆՏԱՆԵՑԱԾ ՉԱՏՈՒԿԸ

(La Mégère Apprivoisée)

Սիրայօժար մասնակցութեամբ եւ օժանդակութեամբ Շաւիլի Երիտասարդաց թատերախումբին :

Պիւֆէ, ցուցադրութիւն — Մուտք 3 Ն. Ֆ. (300) եւ 5 Ն. Ֆ. (500)

ՍԱԿԱԳԻՆ ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	30 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	15 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	15 Ն. Ֆր.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ն. Ֆր.	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ն. Ֆր.	» » »
« ԾԱԽՈՒ Է »	20 Ն. Ֆր.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են:

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է:

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել վարչութեան:

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր. ,վեց. 22Ն. Ֆր.

Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 3 ՄԱՐՏ — JEUDI 3 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8738 — 36EME ANNÉE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4539

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՌ Ի ՉԳՈՅԷ ԼԱՒԱԳՈՅՆԻՆ

Գրեթէ չորս տասնեակ տարիներէ ի վեր Հայութեան կարեւոր մէկ մասը կ'ապրի արեւմուտքի քաղաքակիրթ եր – կիրներուն մէջ, որոնք մշակոյթով մեզմէ աւելի բարձր են :

Ստոյգ վիճակագրութիւն չունինք՝ ճշ– դիւ գիտնալու համար մեր թիւը, Ֆրան– սայէն սկսեալ: Կան որ ութսուն հազար կը հաշուեն մեր համրանքը այս երկրին մէջ, ուրիշներ մինչեւ 140·000 կը հաս – ցնեն զայն :

Հիւսիսային Ամերիկայի համար տըր – ուած թիւերն ալ նոյն համեմատութեամբ կը տարբերին իրարմէ : Ոմանք 200·000 կ'ըսեն, ուրիշներ 350·000: Ո՞ր մէկուն հաւատալ :

Հարաւային Ամերիկան ալ կը հաշուեն յիսուն հազար հոգի :

Այս երկիրներուն մէջ Հայերը կ'ապրին ցիրուցան, մանաւանդ մեծ ոստաններու մէջ: Փոքրիկ գիւղերու կամ մեծ քաղաք– ներու կարգ մը արուարձաններուն մէջ է միայն, որ համախումբ ապրող հայ զանգուածներու կը հանդիպինք :

Օտարացումը, կամ աւելի թեթեւ բա– ռով՝ ուծացումը կը սկսի այն վայրերէն, ուր մեր հայրենակիցները համախումբ չեն ապրիր, ցրուած են մեծ քաղաքներու զանազան թաղերուն մէջ եւ կորսուած իր– րեւ կաթիլ մը ջուր ովկիանոսին մէջ :

Միայն հայկական ազգային, քաղա – քական, բարեսիրական կազմակերպու – թիւնները, ու Հայաստանեայց եկեղեցին եւ հայերէն թերթերն են, որ միութեան կապ մը կը հանդիսանան մեր ցիրուցան հայրենակիցներուն միջեւ: Հոն՝ ուր ո՛չ կազմակերպութիւն կայ, ո՛չ ալ եկեղեցի կամ մամուլ՝ վտանգ կը սպառնայ Հա– յութեան :

Իսկ ամէնէն կարեւորը դպրոցն է, — ամէնէն դժուար իրագործելին :

Երբ դպրոց կ'ըսենք, պէտք չէ հաս – կընալ հայերէնի շաբաթական դասըն – թացքները, — Ֆրանսայի մէջ հինգշաբ– թի, Ամերիկայի մէջ կիրակի օրերը — որոնք կիսադարման իսկ չեն կրնար հա – մարուիլ մեզ տանջող ցաւին :

Գովելի են անշուշտ այն բոլոր կազմա – կերպութիւնները, որոնք Փարիզի եւ գա– ւառի մէջ դասընթացքներ հաստատած են եւ կը պահեն զանոնք մեծ զոհողութիւն – ներով, մանաւանդ մեծ հայրենասիրու – թեամբ :

Եւ սակայն այդ դասընթացքներուն հե– տեւողներուն թիւը կը պակսի օրէ օր : Անտարբերութիւնը կ'աւելնայ հետզհետէ՝ քանի կը փոխուի սերունդը :

Յետոյ նաեւ մեծ արդիւնքի մը չենք հասնիր, մանաւանդ փարիզեան շրջանին մէջ: Շատեր իբրեւ տարապարհակ կը հե– տեւին հայերէնի դասընթացքներուն, յա– ճախ հաճելի ըլլալու համար իրենց ծնող– քին :

Երկրին օրէնքները, տեղական պայման– ները, մանաւանդ մեր հայրենակիցներու ցրուած վիճակը թոյլ չեն տար բանալու հայկական մանկապարտէզներ եւ նախա – կրթարաններ :

Մեր ներկայ վիճակին մէջ ակումբ մը կամ սրահ մը անգամ չենք կրնար ունե – նալ մեր զանազան միութիւններուն հա – մար: Ո՜ւր մնաց դպրոց բանալը :

Միլիոններ (նոր ֆրանքով) պէտք պի– տի ըլլան հայաշատ կեդրոններու մէջ մանկապարտէզ եւ նախակրթարան բանա– լու համար, անշուշտ ֆրանսական ծրա – գրով :

Կը սխալին բոլոր անոնք, որ կը կար – ծեն թէ փոքրիկը պէտք չէ ծանրաբեռ – նուի միաժամանակ երկու լեզու սորվելու պարտադրանքով: Ինչպէս երէկ մեր ծնն– դավայրերուն մէջ, այսօր ալ Մերձաւոր Արեւելքի մեր հայկական գաղութներուն մէջ մանուկները հայերէնի հետ միասին կը սորվին նաեւ տեղական լեզուն :

Իսկ նախակրթարաններուն մէջ կ'ուսա– նին երրորդ լեզու մըն ալ, — ֆրանսերէն կամ անգլերէն, համաձայն երկրին :

Արեւելքի դպրոցական աշակերտները աւելի խելացի չեն քան արեւմուտքի մէջ ծնածները, եթէ կը սորվին լեզու մը ա – ւելի :

Մեր ցաւն այն է, որ չունինք — եւ դժբախտաբար չենք կրնար ունենալ — հայկական մանկապարտէզներ ու նախա – կրթարաններ, մեսրոպեան ոսկեղինիկ լե– զուն սորվեցնելու համար մեր պզտիկնե– րուն :

Այս պայմաններուն տակ պարտաւոր ենք զարկ տալ հայերէնի դասընթացքնե – րուն, առ ի չգոյէ լաւագոյնին :

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱԿԱՏԻՐԻ ԱՂԷՏԸ

5000 ՄԵՌԵԱԼ, 30·000 ԱՆԱՊԱՍՏԱՆ

ՔԱՂԱՔԸ ԱՒԵՐԱԿԻ ՎԵՐԱԾՈՒԱԾ Է

Երէկ, քանի մը տողով գրած էինք թէ աղետալի երկրաշարժ մը քարուքանդ ը – րած էր Մարոքի սիրուն ամարանոցը, Ակատիր :

Ակատիր նաւահանգիստ մըն էր, Քա– զապլանքայէն 400 քիլոմեթր հեռու, տե– սակ մը Լոս – Անճըլըս, ուր կ'երթային զբօսաշրջիկները ամառ –ձմեռ : 1936էն մինչեւ այսօր բնակչութեան թիւը 5626էն հասած էր 40·000ի, որուն 5000ը՝ Եւրո – պացի: Այս նաւահանգիստը ափրիկեան ծովեզրին առեւտրական մեծագոյն կեդ – րոններէն մէկը պիտի դառնար կարճ ա– տենէն: Ակատիրի համար կ'ըսուէր թէ « Մարոքի իսկ պատկերն է»: Երկու գըլ– խաւոր կեդրոն ունէր, — եւրոպական մասը, ծովեզերքը, և բնիկներու թաղա– մասը: Քաղաքը պատմական դարձաւ այն օրը՝ երբ Գերմանիոյ Կայսրը՝ Վիլհելմ Բ. փորձեց ոտք դնել Մարոք, Սուսի գերմանական շահերը պաշտպանելու պա– տըրուակով : Անգլիացիներուն միջամը – տութեամբ էր, որ պատերազմին առաջքն առնուեցաւ եւ 1911 Նոյեմբեր 4ի համա– ձայնութեամբ «Ֆրանսական պաշտպա – նութիւնը» ընդունուեցաւ Մարոքի վրայ:

Այսօր քաղաքը աւերակ է: Առաջին շարժ մը որ երեք երկվայրկեան տեւեց, տեղի ունեցաւ Երկուշաբթի գիշեր ժամը 23·41ին, երկրորդ մը՝ շատ աւելի զօ – րաւոր, ժամը 1·31ին: Մասնագէտները կը ճշդեն թէ ցնցումը այնքան զօրաւոր էր որքան 1755ին Լիզպոնայի շարժը, որ պատճառ դարձած էր 40·000 հոգիի մահ– ուան :Քաղաքին մարոքեան մասը քան – դուած է 90 առ հարիւր, իսկ եւրոպակա– նը՝ 75 առ հարիւր: Ճամբաները, հեռա – ձայնի գիծերը, ելեկտրականութիւնը եւ ջուրը կտրուած են : Մինչ տեղական մա– մուլը մեռեալներու թիւը կը հաշուէ 1000էն աւելի, Քանարեան կղզիներու ձայնասփիւռը երկու հազարի մասին կը խօսէր երեքշաբթի գիշեր, առանց դեռ վերջնական թիւը ճշդելու : Ամէն կողմէ օգնութիւն կը հասնի: Հիւանդանոցը փը– լած ըլլալով վիրաւորները կը խնամուին ֆրանսական ծովային եւ օդանաւային կայանը, որ կը գտնուի քաղաքին հարա – ւը: Ատլանտեանի ֆրանսական նաւա – տորմին 18 նաւերը ճամբայ ելած են դէպ ի խորտակուած նաւահանգիստը :

Երկրաշարժներուն պատճառները յայտ– չեն ցարդ, որովհետեւ ծանօթ չէ նաեւ երկրագունտին ներքին կազմը : Խորա – չափութիւնը հասած է մինչեւ 7·500 մե– թըր միայն : Ամէն պարագայի մէջ, կա– րելի չէ այս շարժը վերագրել Ռեկանի ֆրանսական ռումբին պայթումին, ինչ – պէս կը փորձեն պարզամիտ կամ չարա – միտ մարդիկ: Մասնագէտներու համա – ձայն՝ մակերեսին վրայ պայթած ռումբ մը չի կրնար նման աղէտներու դուռ բա– նալ: Շարժին պատճառ դառնալու հա – մար՝ պէտք է ռումբը պայթի երկրա – գունդին ընդերքին մէջ եւ ունենայ քանի մը միլիառ անգամ աւելի զօրութիւն : Այս առթիւ կը յիշուի նաեւ թէ մեծ փո – թորիկի մը յառաջ բերած ուժը հաւասար է քանի մը հազար ջրածին ռումբի ար – ձակած ուժին:

Աղէտին ականատեսները, որոնց թիւը շատ քիչ է, կը պատմեն թէ սարսափի գիշեր մը ապրած են բնակիչները: Ֆրան– սացի ընտանիք մը, որ յաջողած է փախ– չիլ, կը պատմէ. — «Ահաւոր էր, աշ – խարհի վերջը կարծեցինք »:

Երկրաշարժէն ետք, ելեկտրական հո – սանքի արկածներ պատճառ դարձած են հրդեհներու եւ քաղաքը ամբողջ գիշերը եւ երեքշաբթի օրը բոցերու մատնուած էր:

Անմիջապէս Ակատիր մեկնած են Մա – րոքի Թագաւորը, Մոհամէտ Ե., Ֆրան – սայի դեսպանը, Փարոտի : Օդը այնքան գեղեցիկ էր, վերջերս, որ զբօսաշրջիկ – ներու թիւը մեծ էր, իսկ այժմ բոլոր պանդոկները աւերակ, ծայրէ ծայր լեց– ուած էին :

Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, որոնք պաշտօնական չեն սակայն, մեռ – եալներու թիւը կը հասնի հինգ հազարի, իսկ երեսուն հազար հոգի կը մնան ա – ռանց ապաստանի: Ազատած են 1500 հո – գի, որոնք համախմբուած են ֆրանսա – կան կայանը :

Զօր. տը Կոլ ցաւակցական հեռագիր մը ղրկեց Մարոքի թագաւորին, իսկ վար – չապետ Տըպրէ նոյնիմաստ հեռագիր մը ուղղեց Մարոքի վարչապետին: Ցաւակ – ցական հեռագիրներ ղրկած են նաեւ Պուրկիպա, զօրավար Ֆրանքօ, Նասր, Ն'Քրումա (Ղանայի վարչապետը) եւ ու– րիշներ :

Օգնութիւնները կը հասնին ամէն կող– մէ: Առաջին կարգին՝ Ֆրանսացիները ի– րենց զինուորական եւ քաղաքային ուժե – րով : Մասնաւոր օդանաւ մը արդէն, մէկ թոն դեղ, հագուստեղէն եւ ուտեստեղէն հասցուցած է աղէտին վայրը, առաջին օրն իսկ: Ֆրանսական Կարմիր Խաչը 10 հազար Ն. Ֆ. դրած է աղէտեալներու Խնամատարութեան տրամադրութեան տակ :

Պապը ցաւակցութիւն յայտնելով Ռա– պաթի արքեպիսկոպոսին միջոցաւ՝ կա – րեւոր գումար մը ղրկած է անձնապէս :

ԱԿԱՏԻՐԻ ՀԱՄԱՐ

(Pour Agadir)

Արտաքին նախարարութիւնը կը հա – ղորդէ . — Աղէտեալներու օգնութեան միջնախարարութեան կոմիտէն, հասցէ՝

33. RUE LA PÈROUSE· PARIS

արտօնուած է ստանալու բոլոր նուի – րատուութիւնները եւ ամէն նպաստ Ակա– տիրի համար :

Նուէրները ղրկել .—

PAIERIE GÉNÉRALE DE LA SEINE

(Pour les Sinistrés d'Agadir)

14·205 թիւ հաշիւին :

×

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետը Պէն Կուրիոն հանդիպում մը պիտի ունենայ Ատըն – աուըրի հետ, Միացեալ Նահանգներու մէջ:

ԻՏԱԼԻՈՅ ծերակոյտին նախագահ՝ Մեոցակոռայի հրաժարումը նոր դժուա – րութիւններ կը ստեղծէ կառավարական տագնապին լուծման համար :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱԼԿԱԹԱՅԻ մէջ Խրուշչեւ նոր խօսակ– ցութիւններ ունեցած է Նեհրուի հետ : Արարողութեանց ատեն խօսք առնելով խորհրդային վարչապետը անգամ մը եւս օգտուած է առիթէն, յիշեցնելու համար խաղաղ գոյակցութեան եւ ապազինման անհրաժեշտութիւնը : Խրուշչեւ ըսած է նաեւ. — Խորհրդային Միութիւնը զին – ուորական հզօրագոյն ուժն է աշխարհի մէջ, պատմութիւնը պիտի ճշդէ թէ եր– կու ընկերային դրութիւններէն ո՞ր մէկը աւելի նպաստաւոր է մարդկութեան հա– մար. դրամատիրութի՞ւն թէ համայնա – վարութիւն:

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետը Մաք Միլըն Փարիզ պիտի գայ Մարտ 12ին, ընդառաջ երթալով նախագահ տը Կոլի հրաւէրին:

ՖԵՐԱԹ ԱՊԱՍԻ ճառին առթիւ Մար– սէյլի քաղաքապետը՝ ծերակուտական Կաստոն Տէֆէռ կը գրէ «Փրովանսալ»ի մէջ.— Ալժերիոյ պատերազմի վախճանը մօտալուտ է: Երբեք այսքան նպաստաւոր պայմաններ չեն եղած կրակը դադրեցնե– լու համար: Պոնի Ֆրանքֆուրթըր Ռունտշաուն կը գրէ թէ պէտք է սկսիլ բանակ– ցութիւնները որպէսզի խաղաղութիւնը հաստատուի ալժերական խնդրին միջազ– գայնանալէն առաջ : Թունուզի Ազ Սապահ թերթը կը գրէ թէ Ապպաս իր խօ – սակիցները իրենց պատասխանատուու – թեանց առջեւ դրաւ :

ՆԱԽԿԻՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏ Կի Մոլէ յօդ – ուածաշարք մը կը գրէ«Փոփիւլէռ»ի մէջ, «Բանակը եւ ազգը» ուր կը շեշտէ թէ պէտք չէ շփոթել բանակը կարգ մը սպա– ներու հետ :

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ երկու միլիոն Ն. Ֆ. արժողութեամբ գոհարեղէններ գող – ցուած են :

ՊԱՊԱԿԱՆ նուիրակը՝ Կարդինալ Մա – ռելլա փայլուն ընդունելութիւն մը տը – ւած է առջի գիշեր Փարիզի պապական դեսպանատան մէջ, իր մեկնումին առ – թիւ: Ներկաներու կարգին՝ արտաքին նախարար Քուվ տը Միւրվիլ, ծերակոյ – տի նախագահը Մոներվիլ, Պիտօ, Տանիէլ Ռօփս, զօրավարներ՝ Սալան, Քաթրու, փաստաբան Կառսոն, մարեշալ Ժուէն եւ բազմաթիւ ուրիշ անձնաւորութիւն – ներ :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ խորհրդարանը 158ի դէմ 396 ձայնով վաւերացուցած է պետու – թեան պիւտճէն, — եօթը միլիառ Թրքա– կան ոսկի: Ժողովը ցրուած է 35 օրուան համար: Հաւանական է որ այդ ժամանա– կամիջոցէն ետք՝ լուծուի եւ նոր ընտ – րութիւններու ձեռնարկուի :

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ ապահովութեան ըս – պասարկութեանց պետը՝ Պիզով, պաշ – տօնանկ եղաւ :

ՓԱՐԻԶԻ համալսարանի խորհուրդին նախագահը իր համաձայնութիւնը տուած է ուսանողական երկու շէնքերու շինու – թեան, — Պարսկական եւ Լիբանանեան:

ՊԵԼԿՐԱՏԻ ձայնասփիւռը, ընդառաջ երթալով ֆրանսական դեսպանատան դի– մումին, հաղորդած է իր հպատակներուն թէ ցարդ տրուած ֆրանսական վիզաները դադրած են ի զօրու ըլլալէ Փետրուար 29էն ի վեր, եւ ներկայիս նորը չի տըր – ուիր: Կը կարծուի թէ այս միջոցները ձեռք առնուած են Խրուշչեւի Փարիզ այ– ցելութեան համար, որպէսզի նոյն շըր – ջանին Եուկոսլաւներ չգան Ֆրանսա :

ՉԵՍՄԱՆ, ամերիկացի մահապարտը յայտարարեց թէ պատրաստ է իր կեանքը զոհելու եթէ առնուի մահապատիժը ջըն – ջուի Քալիֆորնիոյ մէջ :

«ՔՈԼ – ԿԸՐԼՉ»երու ցանց մը երեւան ելած է Միլանոյի մէջ, որոնց ամէնէն ե– րիտասարդը 54 տարեկան է եւ երիցա– գոյնը՝ 73: Յաճախորդները շատ աւելի երիտասարդ են, բայց ամէնէն «կանոնա– ւորը» 72 տարեկան է :

ՄԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՊԱՏՄԻՉՆԵՐԸ

Որքան ծերանանք տարիքով, այնքան կը սիրենք ետ նայիլ : Կան, որ անցեալը հետազօտելու այս աշխատանքը կը կատարեն յիշողութեամբ, այսինքն՝ մեծ գաղափարներ սորվելով, ուրիշներ՝ իմաստութեամբ, այսինքն՝ մեծ գաղափարներ յղանալով :

Կը կարծեմ, թէ մեր պատմագիրները իմաստութենէ աւելի յիշողութիւն ունեցան : Ասիկա արժէքի ուրացում մը չէ անշուշտ . կ'ընդունինք ու կը հաստատենք, թէ մեր պատմիչները արժանի են « գրով յիշատակուելու » : Նախ՝ մեր անցեալը կորուստէ փրկեցին, ապա՝ սերունդէ սերունդ փոխանցեցին պատկառելի ժառանգութիւն մը : Այնպէս որ բաւական լոյս կայ հազար չորս հարիւր տարուան շրջանի մը վրայ, պարզապէս շնորհիւ մեր պատմիչներուն «յիշողութեան » :

Անոնց գլխաւոր մտահոգութիւնը եղած է անվթար պահել մեր նախահայրերուն « արութեան գործերը » : Ագաթանգեղոս, առաջինը մեր պատմիչներուն մէջ, կ'ըսէ . « Պատմել նախ զհայրենեացն գործս քաջութեան» : Կ'ենթադրեմ, որ ծանօթ է մեր Պատմահօր վկայութիւնն ալ . «Բազում գործք արութեան գտանին գործեալ եւ ի մերում աշխարհի » : Ստեփանոս Օրբելեան, Սիւնեաց պատմիչը, կը գրէ իր կարգին . « Զի մի կորիցեն առաջնոցն գովելի գործք քաջութեան » :

Մեր «փոքր ածու»ին այս մեծ սերմնացանները եթէ բաւական գիտուն չեղան մեր պատմութիւնը վերլուծելու համար, բայց եղան հոգիով Հայ՝ զայն զգալու, եւ խառնուածքով բանաստեղծ՝ զայն գեղազարդելու համար : Անոցմէ շատեր գիշերաջան տքնութեամբ աշխատեցան, բայց նաեւ վարանեցան, յուսահատ՝ «իմաստութեան անսիրելութիւն»էն, զոր ազգը ցոյց կուտար այն ատեն, ինչպէս հիմա ալ : Ուրիշներ ծանր խոչընդոտներու հանդիպեցան, երբեմն մինչեւ իսկ հալածուեցան անխնայ : Դառն մորմոքի շեշտ մը կայ իրենց խոստովանութիւններուն մէջ : Անոնցմէ մէկը (Մխիթար Գօշ) կը խոստովանի իր վարանքը՝ «Դատաստանագիրքի» կազմութեան ատեն, նկատի ունենալով « զանընդունելութիւն ազգիս » : Փարպեցի, Վահանի ուղղուած իր « Թուղթ »ին մէջ, նախանձէ կուրացած իր հակառակորդները կ'անուանէ « ի հաւատոյ եւ յուսմանէ տգէտք, եւ ի գործս ծոյլք եւ անժոյժք » : Նոյն բանը կ'ըսէ Խորենացի տարբեր բառերով . «Վարդապետք տխմարք ... վիճակաւորք ատեցողք արուեստից եւ վարդապետական բանից » :

Փարպեցի դառնութեամբ կը պատմէ իր արտաքսումը Վաղարշապատի վանքէն, ուր իր յունարէն գիրքերը կը մնային «ընկեցեալ ի կերակուր ցեցոյ » : Մովսէս փիլիսոփայ անխնայ հալածուեցաւ իր ժամանակակիցներուն կողմէ . ուրիշի մը ոսկորները հանուեցան գերեզմանէն ու գետը նետուեցան : Անանիա Շիրակացի, համբաւաւոր՝ ուսողական գիտութեանց մէջ, դառնօրէն կը գանգատէր իր ատենին . «Ոչ սիրեն Հայքս իմաստ կամ գիտութիւն, այլ ծոյլք են եւ ձանձրացողք» : Ոչ նուազ նշանակալից է Շնորհալիի ողբագին հեծեծանքը . « Այլ եմք իբր զայծեամն յորսորդաց եւ ի շանց փախուցեալք՝ ի քարանձաւս յայս բնակելով » :

Այս դժնդակ պայմաններուն մէջ, իրապէս նահատակութիւն էր մտածել գիրի եւ գրականութեան մասին : Այդ նահատակութիւնը կամովին յանձն առին մեր պատմիչները : Ասիկա կրկնապէս կը բարձրացնէ եթէ ոչ արժէքը իրենց գործին, գէթ մեծութիւնը իրենց անձին :

Մեր պատմագիրքերէն շատերը գրուեցան մասնաւոր խնդրանքով : Յանձնարարութեան վրայ : Այսպէս՝ Ագաթանգեղոս իր պատմութիւնը գրեց «հրամանաւ Տրդատի», Խորենացի՝ Սահակ Բագրատունիի խնդրանքով, Եղիշէ՝ Դաւիթ Երէցի, Փարպեցի՝ Վահան Մամիկոնեանի, Ղեւոնդ՝ Շապուհ Բագրատունիի, Թովմա Արծրունի՝ Արծրունեաց Թագաւորին, եւայլն : Ոմանք գրեցին ինքնակամ, առանց թելադրանքի, հրամանի կամ խնդրանքի, ինչպէս Բուզանդը կամ Վարդանը, Գանձակեցին կամ Օրբելեանը : Ուրիշներ գոհացան պարզ ընդօրինակիչի անշուք դերով . համառօտեցին կամ «կարճ ի կարճոյ շարադրեցին » ինչ որ գրած էին իրենց նախորդները :

Այս բոլորէն կրնայ հետեւցուիլ, թէ առ նուազն ուսումնասէր մարդիկն էին հայ ազնուականութեան ներկայացուցիչները, — թագաւոր, իշխան, նախարար կամ տանուտէր : Միւս կողմէ՝ որոշ է, որ քաղաքական, զինուորական եւ այլ կարգի զբաղումներ շատ քիչ ժամանակ կը ձգէին անոնց՝ պարապելու հոգեկան ու մտաւոր կրթութեամբ : Եւ եթէ, հակառակ այս փաստին, գրել տրուեցան տոհմական կամ մասնական պատմութիւններ, ասիկա հաւանաբար պէտք է վերագրել ոչ թէ իշխաններու եւ նախարարներու ուսման «ընտելութեան » , այլ անոնց փառասիրութեան :

Ազնուական բոլոր տոհմերը, նախանձախնդիր՝ իրենց համբաւին, վարկին եւ իշխանութեան, չուզեցին ետ մնալ իրարմէ եւ գտան մարդը, որ պիտի գրէր իրենց «պատմութիւն»ը, ուրիշ խօսքով՝ « արութեան գործերը » : Իբրեւ հետեւանք այս մասնական պատմագրութեան, մեր պատմիչներէն ոմանք դարձան գաղափարական պաշտպանները կամ հակառակորդները նախարարական տարբեր ուղղութիւններու : Կը բաւէ միայն յիշել օրինակը մեր Պատմահօր, որ Բագրատունեաց տոհմին ջատագովը, իսկ Մամիկոնեաններու գաղափարական հակառակորդը եղաւ : Այսպէս է, որ նախարարական տուներէն ոմանք անցան սեւ շրջանակի մէջ, մինչ ուրիշներ լուսապսակով կ'երեւին հիմա :

Այս մանր փառասիրութիւններէն ու ճշմարտութեան զառածումներէն տուժեց պատմագրական անաչառութիւնը, բայց անկասկած շահեցաւ հայ մատենագրութիւնը : Ու փոքր շահ մը չէ ասիկա ժամանակի այն անջրպետին մէջ, որ մեր անցեալէն կը բաժնէ մեզ տասնեակ դարերով :

Ճշդելու համար մօտաւոր թիւը յայտ կամ անյայտ մեր պատմագիրներուն, կարեւոր է նկատի ունենալ ազնուական տոհմերու քանակը : Հայոց աշխարհը ունէր աւելի քան երկու հարիւր գաւառ եւ աւելի քան հինգ հարիւր իշխանական տոհմ (այս թիւը ոմանք կը հասցնեն մինչեւ ինը հարիւրի, ուրիշներ կ'իջեցնեն մինչեւ հարիւր քանի) : Արդ, եթէ այս տոհմերէն իւրաքանչիւրը գրել տուաւ իր տոհմական պատմութիւնը, հարկ կ'ըլլայ ենթադրել, թէ մինչեւ հինգ հարիւր պատմագիրքեր գոյութիւն ունեցած են մեր մէջ, որոշ շրջանի մը : Ի՞նչ եղան ասոնք : Կը պատասխանենք անմիջապէս ,— կամ փճացան ժանգէ ու բորբոսէ, «ի կերակուր ցեցոյ», եւ կամ կրակի տրուեցան պատերազմի կամ փախի ատեն :

Կարեւոր է — եւ կարելի է — մօտաւորապէս ճշդել անյայտ պատմիչներու գոյութեան վաւերականութիւնը, փաստերու եւ վկայութեանց հիման վրայ :

Նախաքրիստոնէական շրջանին, եւ աւելի վաղնջական շրջաններու, գոյութիւն ունեցած են հսկայ մատենադարաններ : Բաբելական մատենադարան մը, օրինակ, մինչեւ երեսուն հազար գրուած աղիւսներ կը պարունակէր : Աղեքսանդրիոյ մատենադարանը կէս միլիոնէ աւելի «ձեռագիր » ունէր : Եթէ նկատի ունենանք նախնական եւ արդի պայմանները, Աղեքսանդրիոյ կէս միլիոնը Փարիզի բիւր միլիոնէն անհամեմատօրէն աւելի մեծ է :

Կը կարծեմ , թէ բաւական հարուստ գրականութիւն մը ունեցած ենք նաեւ մենք : Գրաւոր եւ բանաւոր կրկնակ աւանդերու մէջ : Այս կարծիքը կը հաստատեն մասամբ նոյնիսկ մեր պատմագիրներու ուղղակի կամ անուղղակի վկայութիւնները : Խորենացիի պատմութեան մէջ ակնարկութիւն մը կայ «անբաւ գրոց մատեանք»ի մասին : Փարպեցի իր պատմութեան սկիզբը կը յիշատակէ « բազում ճառս մատենից Առաջնոյն Պատմագրոց Հայոց ...» : Թովմա Արծրունի կը գրէ իր գործին յառաջաբանին մէջ . «Զմնացորդս ի յիշատակարանաց ի յառաջագոյն եւ ի հին պատմագրաց» : Ուրիշ տեղ մը . «Որպէս ցուցանեն մեզ առաջինքն ի պատմագրաց » : Դարձեալ . « ... ցուցանեն բազումք ի պատմագրաց » :

Բոլոր այս թուումներուն մէջ եթէ օտարին տանք անհրաժեշտ հարկը, դարձեալ շատ բան կը մնայ մեզի : Այս «շատ»ը կը հաստատէ Միխիթար Ապարանեցի :

Եթէ կարելի ըլլար, — կ'ըսէ, — զանազան կողմեր ցրուած հայերէն ձեռագրերը ի մի ժողվել, «աւելի գոյր քան զհազար բեռն » :

Դժբախտ ճակատագիրը մեր ժողովուրդին, որ ցրուեցաւ ի սփիւռս աշխարհի, կրնայ գաղափար մը տալ այն մասին, թէ ի՞նչ եղան այս «հազար բեռ» գիրքերը : Մեր երկրէն անցաւ Լենկթիմուր : Անցան Պարսիկները, Հռոմայեցիները , Մոնկոլները, Պաղտատի էմիրները : Անցաւ մանաւանդ Թուրքը : Անցան օտարներն ու հարազատները : Ու արեան հետ խառն ընթացաւ մագաղաթներու սպիտակ ջարդը : Աղթամարի Ղուկաս գրապետը տականերով դիրք թաղեց Լենկթիմուրէն ազատելու համար զանոնք : Մովսէս Կաղանկատուացի կ'ողբայ « զմատենից եւ զկտակարանաց հրկիզութիւն» : Բաղակայ բերդին հետ տասը հազար գիրքեր կորսուեցան : Ուրիշ տասը հազար մըն ալ փճացաւ Պասլպէքի գրաման ատեն : Թաթարներու արշաւանքի օրերուն «անթիւ դոյին կտակարանք աստուածային դրոց՝ մեծամեծաց եւ փոքունց . զայնս առեալ այլազգեացն ծախէին ... ընդ դոյզն գնոյ» :

Եւայլն, եւայլն :

Ու հիմա, բոլոր այս աղէտներէն ետք դարձեալ բախտաւոր ենք մեր պատմիչներով, որոնք զանցառելի չեն թէ իբրեւ որակ, թէ իբրեւ քանակ :

Բ. Բ.

Պ. ՌԷՕՅԹԵՐԻ ԱՌԱՍՊԵԼԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Ռէօյթէր 108 տարեկան է. իսկ Թաս 42,— հիմնուած 1917ին Լենինի կողմէ : Խորհրդ. Միութեան հեռագրական գործակալութիւնը նախարարներու խորհուրդէն կախում ունի և պետական հաստատութիւն մըն է :

Մոսկուայի Պուշկին պողոտային վրայ Թաս գործակալութեան շէնքը բերդ մըն է պահակներով շրջապատուած : Օրական հինգ հազար բառ կը ստանայ բոլոր մայրաքաղաքներէն, որոնք յատկացուած են 4500 ռուսական թերթերու : Բայց իր ըստացած տեղեկութիւններուն մէկ մասը միայն յատկացուած է հանրութեան : Տնտեսական , գործնական , քաղաքական տեղեկութիւնները կը զատուին , կը դասաւորուին , կը վերլուծուին եւ կը յանձնուին պաշտօնական դիւաններուն , ուր մասնագէտները կրնան որեւէ ատեն օգտուիլ անոնցմէ :

Ըստ Ուաշինկթընի՝ 85 առ հարիւր Թասի գործակալները խորհրդարանական անձեռնմխելիութիւն եւ դիւանագիտական անձագիր ունեցող պաշտօնեաներ

ԳԵՂԱՆԻ ԿԱՅՍՐՈՒՀԻՆ

(ՉԻՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ)

Միւս կողմէ, ինչպէս գիտենք, Ջինաստանը գաղտնի ընկերակցութեանց երկիր մըն է : Գոյնզգոյն աղանդաւորներու հիմնած մոլեռանդ կազմակերպութիւնները՝ Նունուֆարները, Մեծ Դաշոյնները, Հին Լապտերները, Զաղեմի Եղբայրները եւ տակաւին բազմաթիւ ուրիշ գաղտնի ընկերակցութիւններ գործի էին լծուած երկրէն վտարելու համար բոլոր օտարականները :

Նոր կազմակերպութիւն մըն ալ երեւան էր եկած, որ իսկոյն իր շուրջ հաւաքած էր հարիւր հազարաւոր Ջինացիներ : Այս նոր կազմակերպութիւնը կը կոչուէր « Համաձայնութեան եւ Արդարութեան Բռունցքները», զորս Եւրոպացիները մըկըրտած էին «Պոքսէր»ներ կոչումով :

« Պոքսէր»ներու պետերը կը սկսին բուռն քարոզչութեան մը եւ իրենց հետեւորդները փողոցները թափած, կը սկսին աղաղակել . «Պէտք է վտարել սադայելական օտարները, կայսրուհին կը հրամայէ եւ մեր աստուածները այդպէս կը ցանկան » :

Քիչ մը ամէն կողմ, կը սկսին խռովութիւններ ծագիլ, օտարականները կ'ենթարկուին յարձակումներու, կը խոշտանգուին :

Փաօ Թինկ Ֆուի մէջ երեք Եւրոպացիներ կը մահացուին, ողջ ողջ կրակի տրուելով ...

Նախ քան գահընկէց կայսրը ոչնչացնելը, Ցէօ Հի կը պատրաստէ անոր յաջորդը, կատարելով յատկանշական ընտրութիւն մը : Արդարեւ, կայսրուհին Ջինաստանի գահին վրայ կ'որոշէ բարձրացնել «Պոքսէր»ներու պետ՝ իշխան Թուանի երիտասարդ զաւակը՝ Փո Ցիուն :

Հնարամիտ կայսրուհին, սակայն , ինքզինքը բոլորովին ալ համախոհ չձեւացնելու եւ օտարականներու վստահութիւնը շահելու համար, կը սարքէ մեծ ընդունելութիւն մը, որուն կը հրաւիրէ բոլոր օտար դեսպաններու եւ դիւանագիտական ներկայացուցիչներու տիկինները . —

Միւս կողմէ, սակայն, «Պոքսէր»ները ռազմական կանոնաւոր փորձեր կը կատարէին ամէն օր եւ ամենուրեք եւ կը յայտարարէին թէ՝ իրենք անխոցելի էին թշնամիին սուրին եւ գնդակին դէմ :

Եւ փողոց ինկած, գազազած բոբենիներու նման, ի ձեռին՝ կարմիր դրօշակներ, որոնց վրայ գրուած էին՝ « Հու Ցինկ մի Եանկ» (պաշտպանենք կայսրութիւնը, ոչնչացնենք օտարականները) « Պոքսէր »ները ահագին սպանութիւններ սկսան գործել օտարականներու վրայ :

Հակառակ խոհեմութեան եւ զգուշութեան խորհուրդներուն, զորս Եոնկ Լու կուտար իր արքայական սիրականին , Ցէօ Հի գաղտնօրէն կը քաջալերէր մարդասպանները :

Իր պալատին պատշգամէն, անսովոր հաճոյքով մը կը դիտէր «Պոքսէր»ներու գազանային արարքները :

Մեծ պետութեանց դեսպանները կը սկսին մտահոգուիլ, երբ մանաւանդ կը տեղեկանան թէ Թիէն Ցինը Փեքինի կապող երկաթուղին կտրուած է « Պոքսէր»ներուն կողմէ եւ թէ այս վերջինները հետզհետէ կը բազմապատկեն իրենց խժդժութիւնները քրիստոնեայ օտարականներու եւ մանաւանդ կրօնական միսիոնարներու դէմ :

Աւելի առաջ տանելով օտարականներու դէմ իրենց թշնամական արարքները, չինացի աւազակները սկսան պաշարել օտար պետութեանց դեսպանատուներն ու հիւպատոսարանները, ուր ապաստանած էին Ջինաստան բնակող օտարականները : Այսպէս, պաշարումը տեւեց երկար օրեր, մինչեւ որ միջազգային բանակ մը մտաւ Փեքին, մաքրագործեց չինացի աւազակները եւ ազատագրեց իրենց շէնքերուն մէջ պահուըտած Եւրոպացիները :

Արգիլեալ Ոստանի իր պալատին մէջ , Ցէօ Հի կայսրուհին տեղեկացաւ միջազգային զինուորական ուժերուն Ջինաստան մուտքը եւ խորհելով որ այժմ համաձայնական պետութիւնները փոխ-վրէժի պիտի դիմէին, իր առաջին մտածումը եղաւ լքել ամէն բան եւ հեռանալ :

Հրամայեց իսկոյն, որ ներքինիները շրջապատէն կալանաւոր կայսրը եւ ճամբայ ելնան դէպի փախուստ :

Ցէօ Հի կ'ուզէր Քուանկ Սիւ կայսրը անպայման միասին տանիլ, վասնզի կը խորհէր թէ համաձայնական իշխանութիւնները կրնային գահընկէց կայսրը վերահաստատել իր գահուն վրայ եւ անոր վերադարձնել իր վեհապետական բոլոր իրաւունքները :

Ներքինիները կալանաւոր կայսրը նստեցուցին հասարակ սայլի մը մէջ, իսկ կայսրուհին բազմած շքեղ պատգարակի մը մէջ, փախստական կարաւանը դուրս ելաւ Արգիլեալ Ոստանի պարիսպներէն եւ ուղղուեցաւ դէպի Ամառնային Պալատը, ուր Ցէօ Հի ատենօք անցուցած էր երիտասարդութեան եւ սիրոյ քաղցր պահեր : Այժմ , կը խորհէր հոն հանգչիլ եւ քշուած ամէն բանէ վերապրիլ նոր այդ քաղցրիկ պահերը՝ իր կեանքի վերջալոյսին :

Եւ սակայն , Ամառնային Պալատը վտահելի վայր մը չնկատելով եւ իր եւրոպացի ներխուժողներուն միջեւ կարելի եղածին չափ երկար հեռաւորութիւն մը ունենալու մտօք, Ցէօ Հի որոշեց աւելի հեռուները փախչիլ, եւ երկար տաժանելի ճամբորդութենէն մը ետք հասաւ Ջինաստանի ծայրագաւառներէն Նկան Նահանգը, ուր եւ գտաւ սիրալիր ընդունելութիւն մը տեղւոյն կառավարիչին կողմէ :

(28 Շար.)

են, որովհետեւ Թաս կառավարութեան մէկ ճիւղը կ'ուզէ նկատուիլ :

Անիկա կը բացատրէ արդէն թէ ինչո՞ւ համար Թէօյթերի գործակալները այնքան դժուարութիւններու կ'ենթարկուին եր– կաթէ վարագոյրին ետեւ, ամենափոքր տեղեկութիւն մը քաղելու համար : Խորհրդային կառավարութեան համար ամէն մէկ բրիտանական լրագրող Էնթելիճընս Սըրվիսի գործակալ կը նկատուի : Այն– պէս որ երբ Լոնտոն, Մոսկուայէն կէս օր առաջ կրցաւ ծանուցանել թէ Նիքիթա Խրուշչեւ «ընդունած է», դիւրին է հասկնալ թէ Թէօյթեր, շնորհիւ իր 108 տարուան փոթորկալից փորձառութեան, աւելի ուժեղ է քան համաշխարհային լրտեսական կազմակերպութիւն մը :

Թէօյթերի, Հավասի, Վօլֆի, Ասոսիյէթտ Փրէսի միջեւ եղած մրցումն է որ այս ամկավար սպասարկութեան տուած է այժմէութեան գերազանցութիւնը : Կարելի է այդ հարցումը ընել : Մրցակցութեան ոգին հրաշք գործել կուտայ երբեմն : Որովհետեւ ներկայ օրերուս չկայ անջատ լուր, որուն նշանակութիւնը սահմանափակ ըլլայ, միայն տնտեսական, գիտական կամ քաղաքական :

Արտադրութեան քանակի հասարակ թիւէ մը կարելի է ճարտարարուեստի մը գաղտնի ծնունդը կամ ընդարձակումը հետեւցնել : Գիտունի մը անունէն կարելի է նախատեսել թէ սպայակոյտի մը գիտական ծրագիրը կրնայ յաջողիլ կամ ձախողիլ :

1939ին, Թէօյթերի մէկ հեռագիրը կը ծանուցանէր Պերլինի քանի մը անանուն բնագէտներու հրաժարումը : Ալպերթ Այնշթայն անկէ գուշակեց թէ զինուորական ճիգ մը կ'ընէր Հիթլեր՝ հիւլէական ռումբը գտնելու համար : Այս օրուան լրագրողները յառաջապահ վազողներն են, մէկ վայրկեան առաջ զգայացունց կամ խորհրդաւոր նորութիւն մը ձեռք ձգելու համար : Բայց երբ վերջերս հարցուփորձեցին գործակալութեան ներկայ պատասխանատուն՝ Ուոլթըն Քոլ, Պառոն Ճուլիուս Փօլի ժառանգորդը՝ խորհրդաւոր ժպիտով մը պատասխանեց. խենթ պէտք է ըլլամ իմ թղթակիցներուս ճիշդ թիւը ըսելու համար, անոնց գտնուած տեղերը աշխարհի վրայ եւ կամ անոնց անունները : Մեր գործին մէջ շատ մրցակցութիւն կայ, նուազագոյնը զոր կրնամ ընել մեր գործակալներուն համար զանոնք անծանօթութեան մէջ պահելն է :

Անտեսանելի պայքարը կը շարունակուի : Ֆըթա Սթրիտը կը խշայ, հեռատիպերը իրենց ժապաւէնները կը լեցնեն տարօրինակ կամ սովորական լուրերով :

Առաջին լուրը զոր պիտի կարդաք ձեր լրագրին մէջ, անկասկած դարձեալ Թէօթէրի ստորագրութիւնը պիտի կրէ :

ՏՈՄՍԵՐ

ՀՐՁԻԳՆԵՐԸ

•

Աւելորդ ըլլար թերեւս գրաղիլ Փարիզի Հայոց Կրօնական Ընկերակցութեան հարցով : Ամէնուն ծանօթ է իր գործունէութիւնը, ինչպէս եւ իւրայատուկ ընտրութեանց պատմութիւնը :

Երբեմն, սակայն, հակառակ կամքիդ՝ կը ստիպեն քեզ, որպէսզի մերկացնես կարգ մը անուղղաներ եւ ցոյց տաս իրենց բոպիկութիւնը : Այդ էր որ կ'ուզէր հըրձիգ մը, զոր «Յառաջ», պէտք եղածին պէս որակեց : Այս մարդուկը յաղթանակ կը չեփորէ Ամերիկայէն Պէյրութ եւ Պէյրութէն մինչեւ Եգիպտոսի բուրգերը : Ի՞նչ յաղթանակի մասին խօսքը :

« Դաշնակները, 1955ին, Կրօն. Ընկերակցութեան կողմէ ջախջախիչ պարտութիւն կրեր եւ կառավարութեան դիմեր են, սակայն կառավարութիւնը կարեւորութիւն չէ ընծայեր եւ վաւերացուցեր է ընտրուած կազմը, իսկ 1959ին, Դաշնակները չեն համարձակեր մասնակցել՝ գուշակելով իրենց սպասած ճակատագիրը : Եւ Փարիզի օրինապահ Հայութիւնը, այս ընտրութիւնը կատարեր է օրինաւոր պայմաններու մէջ, կեանքի կոչելով կեղեցիի միաժամկանութեան եւ Սուրբ աւանդութեանց հաւատարիմ վարչութիւն մը» :

Հայութեան սուրբ աւանդութեանց երիցս անհաւատարիմ այս ողորմելիին եւ իրեն աղբարիկներուն աւելորդ չըլլայ թերեւս յիշեցնել թէ.—

Նախ, կառավարութիւնը ոչ մէկ կազմ կամ վարչութիւն «կը վաւերացնէ» :

Երկրորդ, ոչ 1955ին, ոչ ալ 1959ին, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը թեկնածու չէ ներկայացուցած :

Երրորդ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը թշնամի է ժուռնալներու ստորին աւանդութեանց,— վկայ իր պատմութիւնը եւ գործնական դասը որ տուած է նման ժուռնալներու :

Չորրորդ, եթէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը աթոռախնդիր բռնուած ըլլար, մատնանշուած աթոռներուն վրայ պիտի տեսնուէին մարդիկ, որոնք պէտք պիտի չունենային նման թղթակիցներու գնահատութեան :

Նոյն հրձիգ թղթակիցին խելքին ու տրամաբանութեան մասին գաղափար մը տալու համար, դիտել կուտանք հետեւեալը.—

Փարիզի Կրօն. Ընկերակցութիւնը 4000 անդամ ունէր քանի մը տարի առաջ : Վերջին ընտրութեան մասնակցեր են 1085 հոգի,— ասո՞նք են «օրինապահ»ները, մնացած 2915 հոգին անօրէ՞ն դարձան մէկ օրէն միւսը : Չըլլա՜յ թէ մեծամասնութիւն կազմող «անօրէնները» զզուած ըլլան «օրինապահ»ներէն, չպատասխանելով ընտրութեանց մասնակցելու հրաւէրին :

ՊԻՏԱԿ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴՐԱՆՕՔ

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿՆԵՐ ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԿԱԶՄԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

•

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը համալսարանական փոխատուութիւններ պիտի կատարէ 1960 – 61 ուսումնական տարեշրջանին համար, հետեւեալ պայմաններով.

1.— Փոխատուութեան հիման վրայ կրթաթոշակներ կրնան յատկացուիլ հայկական ծագումով — ինչ ալ ըլլայ իրենց հպատակութիւնը —, այն երիտասարդներու, եւ երիտասարդուհիներուն, որոնք նիւթական բաւարար միջոցներ չունին բարձրագոյն ուսմանց հետեւելու, իրենց բնակութեան երկրին կամ ամենամօտիկ օտար երկրի մը բարձրագոյն ուսումնարաններուն մէջ : Կը հետեւի որ սկզբունքով Լիբանանի, Միացեալ Արաբ Հանրապետութեան, Իրաքի, Յորդանանի, Իրանի, Կիպրոսի եւ Թուրքիոյ թեկնածուներուն ոչ մէկ համալսարանական փոխատուութիւն պիտի կատարուի եւրոպական եւ ամերիկեան համալսարաններու մէջ իրենց ուսումը շարունակելու համար, բացի այն պարագայէն ուր ընտրուած ուսումները անհրաժեշտ կը դարձնեն արձանագրութիւնը այս վերջին հաստատութիւններուն մէջ : Այս պարագային, յարգելով հանդերձ թեկնածուներուն նախընտրութիւնը, հիմնարկութիւնը իրեն կը վերապահէ համալսարանին ընտրութիւնը փոփոխութեան ենթարկելու իրաւունքը :

Ընդհանուր կերպով, Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկութիւնը չի ստանձներ թեկնածուներուն ճանապարհորդութեան ծախքերը :

2.— Ուսման բոլոր ճիւղերը ընդունելի են, բայց նախապատուութիւն պիտի տրուի այն թեկնածուներուն որոնք կը փափաքին պատրաստուիլ մանկավարժական ասպարէզին, եւ յանձնառու կ'ըլլան պաշտօնավարելու հայկական դպրոցական հաստատութիւններու մէջ :

3.— Թեկնածուները պէտք է ունենան համալսարանի մը մէջ ընդունման համար պահանջուած երկրորդական ուսմանց վկայականը :

4.— Փոխատուութեան յատկացումը վերջնական կը դառնայ երբ զայն ստացողը կրնայ ներկայացնել վաւերագիր մը որ կը վկայէ թէ կանոնաւորապէս արձանագրուած է այն հաստատութեան մէջ ուր կը փափաքի շարունակել իր ուսումը :

5.— Համալսարանական փոխատուութիւնը կը յատկացուի մէկ ուսումնական տարեշրջանի համար : — Կրնայ վերանորոգուիլ նոր դիմումի վրայ եւ ուսումնական յաջող արդիւնքներէ ետք :

6.— Կրթաթոշակները կը յատկացուին իբր փոխատուութիւն, որ հատուցանելի է ըլլայ դրամով, ուսման աւարտումին յաջորդող հինգ տարիներուն ընթացքին, ըլլայ հայկական կրթական կամ բարեսիրական հաստատութիւններու մատուցուած ծառայութիւններով, այս ծառայութիւններուն արժէքը ձգուած ըլլալով հիմնարկութեանս վարչութեան գնահատութեան :

Երբ ուսանող մը իր ուսումը աւարտելէն յետոյ կրնայ ներկայացնել վաւերագիր մը որ կը վկայէ թէ կը դասաւանդէ հայկական վարժարանի մը կամ կրթական հաստատութեան մը մէջ, իրեն կատարուած փոխատուութիւնը հատուցուած պիտի համարուի, այս վերջնոյն տեւողութեան հաւասար ժամանակաշրջանի մը պաշտօնավարութենէն ետք :

7.— Թեկնածուները պէտք է իրենց դիմումը ներկայացնեն ամէնէն ուշը մինչեւ Մայիսի վերջը : Դիմողները պիտի ստանան հարցարաններ որոնց պէտք է պատասխանեն ճշգրտօրէն եւ ուղղամտօրէն եւ զորս պէտք է վերադարձնեն կատարելապէս լեցուած, պահանջուած վաւերագիրներուն հետ, մինչեւ Յուլիս 10 : Հիմնարկութեան ընտրող յանձնաժողովը կրթաթոշակներուն յատկացումը կը կատարէ Յուլիս ամսոյ ընթացքին :

8.— Այս թուականէն ետք հասնող հարցարանները նկատի պիտի չառնուին :

9.— Տպագրուած հարցարաններ թեկնածուներուն տրամադրութեան տակ են :

10.— Անոնք որոնք արդէն հիմնարկութենէս համալսարանական փոխատուութիւն կը ստանան, իրենց փոխատուութեանց վերանորոգման խնդրագիրները եւ ամէն տեսակ այլ թղթակցութիւնները պէտք է ուղղեն հիմնարկութեանս կեդրոնատեղւոյն հասցէին որ ստորեւ նշանակուած է :

Բոլոր նոր դիմումները պէտք է ուղղուին.

Ա.— Լիբանան բնակող թեկնածուներուն համար.

Comité Éducationnel du Liban de la Fondation Calouste Gulbenkian c/o M. A Topdjian, P. O. Box 715 Beyrouth

Բ.— Սուրիա բնակող թեկնածուներուն համար.

Comité Éducationnel de Syrie de la Fondation Calouste Gulbenkian, c/o M. K. Nersoyan, P. O. Box, 757, Alep, Syrie (R A.U.)

Գ.— Թուրքիա բնակող թեկնածուներուն համար.

M. J. J. Abravanel
Consul du Portugal, Beyoglu, Istanbul (Turquie)

Դ.— Ֆրանսա բնակող թեկնածուներուն համար

Comité des Boursiers Arméniens, Fondation Calouste Gulbenkian, 51, Avenue d'Iéna. Paris 16e - France

Ե.— Մեծն Բրիտանիա բնակող կամ գտնուող թեկնածուներուն համար.

M W. A. Sanderson, Secretary Calouste Gulbenkian
3, Prince Albert Road, London N. W. 1., England.

Այս յանձնախումբերուն կողմէ զատուած թղթածրարները պիտի քննուին Փորթուկալի մէջ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան ընտրող յանձնաժողովին կողմէ որ պիտի տայ վերջնական որոշումը :

Միւս երկիրները բնակող թեկնածուները պէտք է ուղղակի դիմեն Հիմնարկութեանս կեդրոնատեղին.

Fondation Calouste Gulbenkian
Département des Affaires Arméniennes
Comité de Sélection des Boursiers
Avenida Berna, Lisbonne 1' Portugal.

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Լիզպոն, 24 Փետր. 1960

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (142)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

— Բայց, Սոֆի, կը պնդէր երիտասարդը, շատ վտանգաւոր է աս ծառերուն մօտենալը, տես, անդունդին եզերքն են.. ոտքդ սահելուն պէս ...

Տոքթորին ձայնը քիչ մը աւելի հեռուէն կուգար : Աղջիկը ճամբուն եզրն էր :

— Չէ, չըլլար, գոնէ քանի մը հատիկ կ'ուզեմ... Տոքթոր, կը պոռար ան ծիծաղելով, եթէ վար իյնամ՝ գիս կ'ազատես ... այնպէս չէ՞... Շատ շատ աս թուփերուն մէջ պիտի իյնամ ...

Համբիկ այնքան մօտեցած էր որ մացառներուն մէջէն կը տեսնէր աղջկան Ըրջագգեստին ծածանումը : Երեք չորս քայլ միայն հեռու էր անկէ :

Ճամբուն եզրին վրայ բարձրացող լուտասենիներէն (չէֆլէնկիճ) մէկուն կ'ուզէր հասնիլ աղջիկը եւ հովանոցի հարուածներով հատիկներէն թափել : Հիմա, երիտասարդը կը յաջողի տեսնել Սոֆիին դէմքը՝ յարդէ կարմիր լայնեզր գլխարկի մը տակ, որուն վրայ կապոյտ քօղ մը կը ծածանէր :

— Մի ըներ, խնդրեմ, մի ըներ, Սոֆի, կ'աղերսէր անդիէն տոքթորը, որ իբրեւ քաջասիրտ Խավալիէ թող կուտար որ աղջիկը այդ վտանգաւոր փորձը ընէր, մինչդեռ ինք ճամբուն եզերքին մօտենալ իսկ չէր համարձակեր :

— Ես քեզի պէս վախկոտ չեմ, մրմռաց աղջիկը եւ իր յանդուգն փորձին ձեռնարկեց :

Մէկ ձեռքովը ծառին բունին կառչած, միւս ձեռքովը հովանոցին նուրբ կոթովը սկսաւ հարուածներ տալ վայրահակ ճիւղի մը, որ սեւ կլոր հատիկներով ծանրաբեռնուած էր : Քանի մը հատիկներ ճամբուն փոշիին վրայ ինկան, ուրիշներ վարի մացառներուն մէջ անյայտ եղան :

— Կ'օգտէ, Սոֆի, կ'օգտէ, պոռաց Արշակ, որ կը շարունակէր հեռուէն դիտել մանկամարդ աղջկան այդ խիզախ փորձը, հաւնելով անոր նրբաձիգ հասակին այդ ծառացող աղուորութեանը :

— Քիչ մըն ալ, ըսաւ Սոֆի :

Եւ՝ ոտքերուն ծայրին վրայ լարուած՝ աւելի ուժով հարուածներ սկսաւ տեղալ ճիւղին :

Մէկէն ի մէկ սրտաճմլիկ ճիչ մը լըսուեցաւ, ու Սոֆի անդունդէն վար գլորեցաւ : Ոտքին տակ փխրուն հողը տեղի տուած էր, եւ աղջիկը՝ հաւասարակշռութիւնը կորսնցնելով՝ ինկած էր :

Տոքթորը սարսափահար եւ ձեռքերը գլխուն զարնելով՝ ճամբուն եզրը վազեց իր զոհին ջախջախուած դիակը տեսնելու համար : Բայց բոլորովին տարբեր տեսարանի մը ներկայ եղաւ :

Մացառներուն մէջէն, խռուահեր գլուխով, ցնցոտիներով ծածկուած մարդ մը դուրս ելած՝ թեւերուն վրայ բռներ էր Սոֆին՝ անկենդան վիճակի մէջ : Գլխարկը մացառներէն խլուած էր ու վարսերը՝ քակուելով՝ մարդուն թեւերէն վար կը թափէին :

Այդ անակնկալ երեւոյթին առջեւ, տոքթորը ափիբերան եղաւ. անտառներու ո՞ր խորհրդաւոր պահապանն էր այդ տարօրինակ էակը, որ անդունդներու վրայ կը հսկէր, կեանքեր կը փրկէր այդպէս :

Իր զարհուրանքին մէջ, ամիրային թոռը չէր յիշեր ծովեզրին մարդը, որ ականարկովը այնքան սարսափ տուեր էր իրեն ու Սոֆիին : Մացառներու մթին խորհուրդէն դուրս ցցուած, թեւերուն վրայ ունենալով նուաղած աղջիկը, անոր անշարժ, տժգոյն ու չքնաղ դէմքը կը դիտէր, յափշտակուած ու խորունկ նայուածքով : Անձկութեան դժնդակ րոպէ մը ապրեցաւ Արշակ :

Այդ այլանդակ ազատարարին կեցուածքը պատկառանք ու սարսափ կու տար միանգամայն իրեն : Ան կը շարունակէր մնալ աղջկան հայեցողութեանը մէջ, անով հմայուած, անով մոռցած ամէն բան, վիշտի ու զմայլանքի արտայայտութեամբ մը :

Այդ կացութիւնը որքան ալ տեւեց, տոքթորը չհամարձակեցաւ ընդհատել զայն : Յետոյ, տեսաւ որ մարդուն աչքերէն քանի մը արցունքներ ինկան Սոֆիի դէմքին վրայ : Աղջիկը արտեւանունքը շարժեց, հառաչանք մը հանեց կոկորդէն ու աչուըները կամաց մը բացաւ : Բայց հազիւ բացած ու իր վրայ հակող դէմքը տեսած, սարսափի աղաղակով մը նորէն գոցեց զանոնք, նորէն նուաղելով :

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՎԱԼԳԱՌԵԼԻ Հ. Յ. Դ. Արամ խումբի ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, սովորական հաւաքատեղին : Պարտաւորիչ ներկայութիւն :

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ Կ. Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ հետեւեալ շրջանի ընկերները :

ՎԱԼԱՆՍ — 2 Մարտ, Չորեքշաբթի գիշեր :

ԿՐԸՆՈԲԼԸ — 3 Մարտ, Հինգշաբթի գիշեր :

ՄԱՐՍԷՅԼ — 6 Մարտ, Կիրակի կէսօրէ վերջ :

Սոյն ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Կ. Կ.ի ներկայացուցիչը :

ՓԱՐԻԶ — Հ. Յ. Դ. Ռոստոմ խումբի ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին :

ԼԻՈՆ — Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ, ժամը 20·30ին Ցոյներու սրահը : Կարեւոր օրակարգ :

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
Ի ՆՊԱՍՏ ՊՈՄՈՆԻ ԴՊՐՈՑԻՆ
ԿԱՐՕՏԵԱԼՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐՈՒ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին, Հինգշաբթի (Մարտ 10), ժամը 20·30ին, Պոմոնի Ֆլորէալ շարժասրահին մէջ:

Կը ներկայացուին Հայաստանի մէջ պատրաստուած Երիվանդատէի՝

« ՊԱՏՈՒԻ ՀԱՄԱՐ »

Ինչպէս նաեւ գեղարուեստական կարճ ժապաւէններ :

Պիտի ցուցադրուին նաեւ Հայաստանի այլ նշանաւոր ժապաւէններէ հատընտիր մասեր .—

ԱՆՈՒՇ , ՕԹԵԼԼՕ, ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

Տոմսերը նախապէս ապահովել հետեւեալ հասցէներէն . — Պետրոս Վանոյեան, 325 Շըմէն տը Սէն ժիւլիէն , *Սերժ Սարգիսեան*, 340 Շըմէն տը Սէն ժիւլիէն, *Հացագործեան*, 15 Րիւ Լոնկ տէ Քափիւսէն, *Տօլպաչեան*, 23 Պուլ. տը Պօմոն :

Նկատի ունենալ Հայկական երգի Փառատօնը , որ տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 17ին, Կիրակի կէսօրէ ետք Փարիզի ՍԻՓԱՆ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ Կարպիս ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ , Սալ Ռամոյի մէջ (Լիոն):

ՀԱՅԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ԴԵՂԱՐԱՆ
ՍԻԼՎԷՍԹՐԸ
46, Ռիւ տը Թրէվիզ, 46
ՓԱՐԻԶ (9)

Յանձնարարելի Դեղարան մը:

Ջերմ ընդունելութիւն Փարիզի, Արուարձանի եւ Գաւառի հայ յաճախորդներուն :

Դեղարանը կը գտնուի Ռիւ տը Թրէվիզի *եւ* Ռիւ Լաֆայէթի *անկիւնը, Ազգային Տունէն* 100 *մեթր հեռու :*

Պ. Վահրամ Էլմաճեան՝ դեղագործ – վաճառող, ամէն օր իր հայրենակիցներուն տրամադրութեան տակ է, Սիլվէսթրը Դեղարանը , ժամը 8էն – 12, 15·30 – 20:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ԻՍԻԻ ՄԷՋ

Փետրուար 18ի համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձը կը տօնուի գինեձօն – խնջոյքով, Իսիի «Խըրիմեան» դպրոցին մէջ, Մարտ վեցին , Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին:

Հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. Փարիզի Շրջ. կոմիտէին :

Կը նախագահէ ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Կը խօսի ընկ. ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Առատ կերուխում 6 Ն. Ֆ.ով :

×

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Փետրուար 18ի համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձը կը տօնուի արժանավայել կերպով «Ահարոնեան» ակումբը , Մարտ 12, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8·30ին :

Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Լիոնի «Վարանդեան» կոմիտէին կողմէ :

Այս Կիրակի օր, ժամը 15էն սկսեալ , խնջոյք – գինեձօնով , Յոյներուն սրահին մէջ, 5 Րիւ Պօնըֆուա :

Առատ կերուխում:

Լիոնահայութիւնը սիրով կը հրաւիրուի, յիշատակի եւ ոգեկոչումի այս ցերեկոյթին :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Վալանսի Մարզական Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Միութեան ատենապետին, Պ. Ռուբէն Տալաքիւփէեանի եւ տիկնոջ Տիկին Շահնիկին, որոնք շարունակելով իրենց օժանդակութիւնները մեր Միութեան, այս անգամ նուիրեցին 90 զոյգ գուլպայ, 50 մայխօ, 15 սիւրվէթման, *որոնց արժէքն է, մեծաքանակ վաճառման գինով,* 1550 Ն. Ֆ.:

Միութեանս այս բարերարներն էին որ Վալանսի լուսաւորչական եկեղեցւոյ կեդր. ջեռուցման ծախքերը ստանձնեցին (աւելի քան մէկ միլիոն Ֆր.):

Միութիւնս Մարտ 5ին կուտայ իր պարահանդէսը Վալանսի Սալ տէ Ֆէթին մէջ: ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Կրընոպլի Հայ Ազգ. Եկեղեցական Միութեան վարչութիւնը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ միութեան բոլոր անդամները , որոնք 1959 , իրենց տարեվճարը վճարած են: Ժողովը տեղի պիտի ունենայ Մարտ վեցին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին , Քաֆէ տը Քոմէրսի վերնայարկը, Փըլաս Կրանէտ :

ՕՐԱԿԱՐԳ.— Ա) Զեկուցում եւ հաշուետուութիւն : Բ) Եկեղեցւոյ եւ ընթացիկ հարցեր: Գ) Վարչութեան ընտրութիւն :

Վերոյիշեալ Թուականին մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային, կը յետաձգուի, Մարտ 13ին , ուր ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի :

Ի դիմաց Կրընոպլի Հայ Ազգ. Եկեղեց. Միութեան վարչութեան :

(Ատենադպիր)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՌԱՏՕՆ
Concerts Chouteau

Յայտագիր .—

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ՝

Ջութակի քոնչերթօն եւ Գայանէ :

ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ՝ դաշնակի քոնչերթօ (Ա. ունկնդրութիւն) եւ հայկ. ժողովրդական երգեր :

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ՝

ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ (ԴԱՇՆԱԿ)
GÉRARD JARRY (Violon)
եւ՝ ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ
ղեկավարութիւն՝
RENÉ-PIERRE CHOUTEAU

Մարտ 7, Երկուշաբթի ժամը 21ին , Սալ Կաւօ :

Տոմսերու գին 2·50էն 10 Ն. Ֆ.:

Դիմել սրահը եւ Տիւրանին :

Imprimerie Spéciale du Journal « Haratch »

ԿԱՊ. ԽԱՉԻՆ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Տէր եւ Տիկին Սերգօ Պէրպէրեան իրենց երկրորդ զաւկին

ԳԱՐԻՆԻ

Ծննդեան առթիւ 300 Ն. Ֆ. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութեան եւ 200 Ն. Ֆ. Մշակոյթի Տան : (Ստանալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԼԻՈՆ — Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Գոհարիկ Յովհաննէսեանէ 50 Ն. Ֆ.:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ, Մարսէյլ – Սէն Լու. *Ս. Գինոսեան. — Միշտ կը սպասենք ցանկին :*

ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձին առթիւ

Շաբաթ, 5 Մարտ, ժամը 21էն մինչեւ լոյս Ալհամպրայի մէջ , Հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր ենթակոմիտէի եւ Ծ. Միսաքեան խումբի

Կը նախագահէ ընկեր Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Կը խօսի Ընկ. ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

Գեղարուեստական ճոխ եւ ընտիր բաժին

Առաջին անգամ ըլլալով Ֆրանսահայ բեմերու վրայ, սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ յատկապէս Վիեննայէն հրաւիրուած երգչուհի Օր. Սեդա Բալուլեան, *կ'արտասանեն* Օր. Ալիս Շամիրեան, Օր. Սեդա Թուրքեան :

Կը մեներգեն Օր. Ալիս Շամիրեան, Տէրտէրեան եղբարք :
Մարսէյլի Հայ Արծուիկներու կողմէ հայկական եւ գեղջկական պարեր ,
Ղեկավար Տիկին Մանուշ Շամիրեան , *ազորտէոն* Ալեքս Ճօշկունեան :
Շամիրամի պար , Օր. Թիրէֆեան եւ Ժ. Համբարձումեան , *ընկերակցութեամբ*
Ալեքս Նագաշեանի , *Դաշնակահարուհի* Օր. Ատրինէ Մանուկեան

Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻ

SURPRISE PARTY Ն

Մարտ 6ին, ժամը 4 – 10, Ազգ. Տան մէջ,

32, RUE DE TRÉVISE, PARIS

29ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ

Կազմակերպուած շրջանին երէցներուն, սկաուտներուն եւ գայլիկներուն կողմէ:

Կիրակի , Մարտ 6, կէսօրէ վերջ ժամը 2·30ին ,

SALLE DE LA CHIMIE, 28 bis Rue St. Dominique
Paris 7e, Métro Invalides

Ներկայացումներ սկաուտներուն կողմէ , երգեր եւ պարեր, հայկական պարեր, կենդանի պատկերներ եւ խաղեր գայլիկներէն : Ֆրանսերէն կը ներկայացուի՝

« ԹԹՉՈՂ ՀՈՎԱՆՈՑԸ »

Կատակերգութիւն , խմբապետուհիներուն կողմէ:

Մասնաւոր պատրաստութեամբ եւ բեմադրութեամբ , Նախկին Հայ Արիները կը ներկայացնեն, *հայերէն, Շէյքսփիրի հանրածանօթ կատակերգութիւնը :*

ԸՆՏԱՆԵՑԱԾ ՉԱՏՈՒԿԸ
(La Mégère Apprivoisée)

Սիրայօժար մասնակցութեամբ եւ օժանդակութեամբ
Շաւիլի Երիտասարդաց թատերախումբին :

Պիւֆէ, ցուցադրութիւն *Մուտք* 3 Ն. Ֆ. (300) *եւ* 5 Ն. Ֆ. (500)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Շաւիլի Կրօնական Ընկերակցութեան կողմէ

Ի նպաստ Եկեղեցւոյ եւ դպրոցին

ՏԵՂՒՈՅՆ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Կիրակի Մարտ 13, ժամը 15ին

Երգ, արտասանութիւն եւ պար դպրոցի աշակերտներուն կողմէ

Դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. ԱԼԻՍ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Ժողովուրդի խնդրանքին վրայ երկրորդ անգամ կը ներկայացուի
Շէյքսփիրի ԸՆՏԱՆԵՑԱԾ ՄԵԳԵՐԱՆ

Բեմադրութիւն՝ ՓԱՆՈՍԻԿ ՓԱՆՈՍԵԱՆԻ

Ժամը 8էն վերջ եւրոպական պարեր

ՊԻՒՖԷ *ՄՈՒՏՔ 3 Ն. ՖՐԱՆՔ*

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած

ՀԱՃՆՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կիրակի, Մարտ 13, ժամը 16էն մինչեւ 24

Salons des Ambassadeurs

3, Ավընիւ Կապրիէլ ,

Գեղարուեստական ճոխ բաժին եւ զանազան անակնկալներ

Նուագախումբ՝ ՎԱՐԴԻՎԱՆԵԱՆ

Տոմսերու եւ սեղաններու համար դիմել՝ Յ. Պահատէրեանի , Հեռ. Օռնանօ 37-22 *եւ Գ. Աղամեանի՝ Հեռ. Թուրպիգօ* 58–74 Մուտք՝ 5 Ն.Ֆ. , ուսանողներու կէս գին

ՅԱՌԱՋ
Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e
Fondé en 1925 Téléph. : PRO. 86 - 60
R. C. Seine 57 A 2731 C. C. P. Paris 15069-82
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց 22Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՈՒՐԲԱԹ
4
ՄԱՐՏ
VENDREDI
4 MARS
1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8739 36EME ANNEE Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4540

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱ՞Յ Է ԹԷ ՌՈՒՍ ԿԱՄ ՉԵՐՔԷԶ

Բոլոր անոնք որ սկեպտիկ էին Հանրի Թրուայայի ընդունելութեան առթիւ խօսուելիք ճառերուն մասին, իրաւունք ունեցան :

Իրաւունք ունէր նաեւ «Յառաջ», որ սկիզբէն ի վեր վերապահ դտնուեցաւ հայծին ակադեմականին ազգային հպարտութեան գիտակցութեան մասին :

Արար աշխարհ գիտէ հայ է Թրուայան :

Փա՞ստ կ'ուզէք : Առաջին, Ֆրանսայի պաշտօնաթերթը (ժուռնալ Օֆիսիէլ) քանի մը տարի առաջ, Պատուոյ Լեգէոնի արժանանալուն առթիւ հրատարակեց իր իսկական անունը — Լեւոն Թորոսեան : Պաշտօնաթերթէն առնելով արտատպեցին նաեւ ֆրանսական օրաթերթերը —Լը Մոնտ եւ ուրիշներ :

Երկրորդ. — Բացէ՛ք «Կեդծանուններու բառարան»ը (Տիքսիոնէր տէ Փսէօտոնիմ) եւ հոն Հանրի Թրուայայի անուան առջեւ պիտի կարդաք Լեւոն Թորոսեան :

Ալ հարկ չկայ յիշելու հայկական փաստերը, սկսեալ գինքը մկրտող հայ քահանային — Արսէն Ա. Քհնյ. Սիմէոնեանց — եւ ուրիշները դրաւոր վկայութիւններէն հայերէն թերթերու մէջ :

Ըսենք նաեւ, որ տարիներ առաջ, երբ կոնքուրի գրական մրցանակն էր ստացած, նախաձեռնութեամբ մեր արեւելահայ հայրենակիցներուն —որոնց մէջ նաեւ ողբացեալ Ալեքսանդր Խատիսեան — ընդունելութիւն մը տրուեցաւ իրեն ի պատիւ՝ Ղորղանեանի Նէօյեիի բնակարանին մէջ :

Հակառակ այս փաստերուն, որոնք անժխտելի կերպով կը հաստատեն թէ Հանրի Թրուայան իսկապէս Հայ է եւ կը կոչուի Լեւոն Թորոսեան, դժբախտաբար ինքը չուզեր յայտնել իր հայկական ծագումը եւ կը նախընտրէ կոչուիլ Ռուս, — երբեմն ալ նոյնիսկ՝ Չէրքէզ :

Մկրտուած է Հայոց եկեղեցիին մէջ : Սակայն երբ տարիներ առաջ ամուսնացաւ, պսակը կատարել տուաւ Փարիզի ռուս օրթոտոքս եկեղեցիին մէջ :

Զայնափիւռի խօսնակի հարցումներուն պատասխանելով, երկու տարի առաջ հաստատեց թէ «սլաւական ծագում» ունի :

Եւ ահա՛ վերջին փաստը : Փետրուար 25ի ճառերը :

Մարեշալ Ժուէն, որ իրեն պատասխանելու պարականութիւնն ունէր Ակադեմիայի հանդիսաւոր նիստին մէջ, ոչ մէկ ակնարկութիւն ըրաւ Թրուայայի հայկական ծագումին մասին, — Անշուշտ ենթակային փափաքին ընդ առաջ երթալով : Միակ յիշատակութիւնն այն էր, որ հայրը կը կոչուէր Թարասոֆ (եւ ո՛չ Թորոսեան) եւ ծնած էր Արմաւիր, կէս-հայկական եւ կէս - չէրքէզական գիւղաքաղաք մը : Շարունակութեան մէջ շեշտը տրուած էր Թրուայայի ռուսական ծագում ունենալուն վրայ :

Իսկ նորընտիր ակադեմականը՝ ինք իր ճառին մէջ այնքան ցայտուն փաստ մը կուտայ իր «ռուս» ըլլալուն, որ այլեւս ոչ մէկ կասկած կը վերցնէ ազգը ուրանալուն : Կը յիշէ 1932 Մայիս 6ին Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախագահ Փօլ Տումէրի սպանութիւնը Կորկուլոֆի կողմէ, որ «ճերմակ Ռուս» մըն էր :

Այս ոճիրը իր մէկ «հայրենակցին» կողմէ «արեան ու ցեխի մէջ թաթխած» է եղեր զինքը :

Ուրեմն Թրուայա կը նախընտրէ ըլլալ Կորկուլոֆի հայրենակից, սակայն չուզեր խոստովանիլ իր Հայութիւնը եւ Կուրանայ ղայն :

Այս պայմաններուն տակ քիչ մը տարօրինակ կը թուի եռանդը անոնց, որոնք կը պատրաստուէին հանդիսաւոր եւ մեծածախս ընդունելութիւն մը սարքել «Հայ» մեծանուն ակադեմականին : Բոլորը ծանօթ են այն պաղ նամակին, զոր Թրուայա գրած էր նախաձեռնարկ կարգ մը Հայերու, որոնք կ'ուզէին դրամ հանգանակել իր ակադեմականի սուրին համար :

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆԸ ՌՈՒՍ ԻՇԽԱՆ ՄԸՆ Է

1000 ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐ ՔՈՐՍԻՔԱ ՊԻՏԻ ՓՈԽԱԴՐՈՒԻՆ

Ֆրանսան եւ մանաւանդ Փարիզը կը պատրաստուին ընդունելու խորհրդային վարչապետը : Բոլորը կ'ուզեն «սիրալիր» երեւալ բացի Եկեղեցիէն : Կարդինալ Ֆելթէն յստակ ճշդեց կաթողիկէներու դիրքը, — պէտք է վերապահ մնալ հանդէպ անոր որ հետապնդումներու ենթարկած է կղերականները «Երկաթէ վարագոյրէն» անդին եւ կրօնքը վերածած՝ «լռութեան Եկեղեցիի» : Միայն կանոնիկոս Քիռնէ, Տիժոնի քաղաքապետը որ չուզեր ենթարկուիլ վերի հրամանին եւ կը պատրաստուի ընդունիլ Խրուշչեւը :

Տը Կոլ – Խրուշչեւ բոլոր խօսակցութեանց ներկայ պիտի ըլլայ ռուս իշխան մը, աքսորուած իր երկրէն բոլշեւիկներու կողմէ, որ պաշտօնական թարգմանն է Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան :

Կոնստանդէն Անտրոնիքոֆ 44 տարեկան է եւ Բիւզանդիոնի կայսերական շառաւիղին կը պատկանի, ինչպէս կը գրէ Փարի Փրէս : Իր ընտանիքը Թուրքերու կողմէ վռնտուած է Տրապիզոնէն եւ հաստատուած Վրաստան : Ինք ծնած է Փեթերսպուրկ :

Խրուշչեւ անծանօթ մը չէ իրեն համար եւ իր բերնով կը պատմէ. — «Նիքիթա Խրուշչեւ հին բարեկամ մըն է, կ'ըսէ կէս ժպիտով : Քանի մը անգամներ գիս Խորհրդ. Միութիւն հրաւիրած է եւ ինք էր որ թոյլ տուաւ որ Կովկաս երթամ 1955ին, խնդրելով որ վերադարձիս տպաւորութիւններս պատմեմ իրեն :

« Կովկասը, քիչ մը ծննդավայրս է : Հոն շատ Անտրոնիքաշվիլիներ կան (Անտրոնիքոֆի վրացական ձեւն է) Թիֆլիզի եւ Երեւանի կողմերը :

« Ընդառաջ գացի Պ. «Խ.»ի բաղձանքին եւ Փարիզ վերադառնալէ առաջ Մոսկուա մնացի : Իմ պատմած տպաւորութիւններս խոտոր կը համեմատէին իր սպասումներուն հետ :

« Բան մը, մանաւանդ, ուշադրութիւնս գրաւած էր, եւ իրեն ըսի — խորհրդային քաղաքացիներու երջանկութիւնը կը մեծնայ որքան անոնք հեռանան կեդրոնի իշխանութենէն : Որքան հեռու են Մոսկուայէն, այնքան աւելի զուարթ եւ ազատ կը զգան իրենք զիրենք : Այս ըսածս երբ լսեց, ինք իրմէն դուրս ելաւ, բայց երբեք չեմ կրցած ճշմարտութիւնը չըսել նոյնիսկ եթէ հաճելի չէ զայն լսել » :

Ճշմարտութեան հանդէպ իր ունեցած բծախնդրութիւնը գլխաւոր գաղտնիքը կը նկատուի, Անտրոնիքոֆի յաջողութեան : Խրուշչեւ անգամ ըսած է իր մասին. — « այս իշխանը, միակ դրամատէրն է որ կրնայ հաւատարմօրէն թարգմանս ըլլալ, միակը որուն հանդէպ բացարձակ վստահութիւն ունիմ » :

1945էն ի վեր, Անտրոնիքով աւելի քան հազար ժամուան խօսակցութիւններ թարգմանած է եւ «խիստ գաղտնի» փաստաթուղթեր շարադրած Ֆրանսական կառավարութեան համար : Ճանչցած է խորհրդային բոլոր ղեկավարները. — Ստալին, Մալենքով, Բուլգանին, Խրուշչեւ, Մոլոթով, Վիշինսքի, Շեփիլով, Կրոմիքօ : Ոմանք մեռած են, ոմանք պաշտօնանկ :

Անտրոնիքոֆ կ'ըսէ թէ պէտք է միշտ զգոյշ ըլլալ Խրուշչեւի հետ : Անոր ոճը իւրայատուկ է իր տեսակին մէջ. — խիստ, չոր, ժողովրդական առածներով լեցուն :

Փարի Փրէսի թղթակիցը հարցուցած է նաեւ թէ Անտրոնիքոֆ երբեք տը Կո՞լի թարգմանը եղած է ժողովի մը ատեն : Ոչ, կը պատասխանէ իշխանը եւ երբ լրագրողը կը շեշտէ. — Չէ՞ք վախնար որ դժուարութիւններ ունենաք անոր լեզուն ռուսերէնի թարգմանելու, գիտէք որ ոճը հին դարձուածքներ ունի եւ քիչ մըն ալ խրթին է : Բայց Արմանտինոֆ կը պատասխանէ. — Գիտէք, Ժորժ Պիտոյէն եմ, այդ ուղղութեամբ վախնալիք բան չունիմ :

1000 ՀՈԳԻ ՔՈՐՍԻՔԱ ԿԸ ՓՈԽԱԴՐՈՒԻՆ

Ծամբորդութեան գործակալութիւնը որ այս այցելութիւնը կը կազմակերպէ 1000 ռուս, հունգարացի, լեհ, ռումանացի, եուկոսլաւ եւ չեխ գաղթականներու համար, Ներքին նախարարութիւնն է :

Ֆրանսա կ'ապրին մօտ երկու հարիւր հազար քաղաքական պատսպարեալներ, մեծ մասը համախմբուած՝ Փարիզ, Լիոն, Մարսէյլ, Լիլ եւ Լօռէնի շրջանը ուր 5000 Հունգարացիներ կ'աշխատին հանքերու մէջ :

Հազար հոգի պիտի փոխադրուին Քորսիքա կառավարութեան հաշւոյն, երեք հազար ուրիշներ օրը երկու անգամ ոստիկանատուն պիտի ներկայանան :

Ոմանք դժգոհ չեն երեք շաբաթ ձրի արձակուրդ մը անցընելու «գեղեցկութեան կղզին» մէջ եւ սկսած են սպառնական նամակներ տեղացնել աջ – ձախ որպէսզի իրենց, ցարդ հանդարտ, կեցուածքը կարծել չտայ թէ անվնաս են եւ կարենան օգտուիլ այս բացառիկ «օդափոխութենէն» :

Կը կարծուի սակայն թէ հոս, ինչպէս Ամերիկա, լուռ ցոյցեր տեղի պիտի ունենան : Հունգար գաղթականներու կոմիտէի նախագահը ուզած է Խրուշչեւի ժամանումին օրը երկինքին մէջ գծել տալ « ինքնորոշում Հունգարիոյ համար », բայց իշխանութիւնները մերժած են :

Ամէնէն խելօքները սպիտակ Ռուսերն են, 1917ը հին թուական մըն է այլեւս իրենց համար :

Ամէնէն «կատղածները» իրաւացի կերպով Հունգարներն են. — կ'ուզեն որ երբ Խրուշչեւ Շան զ'Էլիզէները բարձրանայ, ամբոխը, վայրկեանը անգամ մը պոռայ. — Փեշտա :

× 400.000 Նախկին Ռազմիկներու Ազգային Միութիւնը որոշած է չմասնակցիլ Խրուշչեւի այցելութեան առթիւ եղած արարողութեանց : Միութիւնը կը ճշդէ որ այս ձեռնպահութիւնը կը վերաբերի մասնաւորաբար Վերտէօնի մէջ կատարուելիք արարողութեանց «քաղաքը՝ որ կը խորհրդանշէ ազատութեան համար զոհուած մարդոց հերոսական զոհողութիւնը, նոյն կարգին է քան Ստալինկրատը, բայց նաեւ՝ Փեշտան :

ՀԱՅՐ ԱԿԻՆԵԱՆ ՀԻՒԱՆԴ

Վիէննայի մեր թղթակիցէն ցաւով կ'իմանանք թէ Հայր Ներսէս Վ. Ակինեան սրտի տագնապի եւ չնչարգելութեան հետեւանքով հիւանդանոց փոխադրուած է : Վաստակաւոր վարդապետին վիճակը բժշկական լուրջ խնամքի կը կարօտի :

ԱԿԱՏԻՐ

ՄԵՌԱԾ ՔԱՂԱՔԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԳՐԻ 1961 ՄԱՐՏ 2ԻՆ

ՄՕՏ 10.000 ՄԵՌԵԱԼ, ՎԻՐԱՒՈՐ ԵՒ ԱՆՀԵՏԱՑԱԾ

Ակատիրի աղէտը օրէ օր եւ ժամէ ժամ աւելի զարհուրելի կը դառնայ իր անպատմելի մանրամասնութիւններով : Ցարդ կարելի չէ եղած ճշդել աղէտեալներու թիւը : Հինգէն տասը հազար կը հաշուեն մեռեալներու թիւը : Քաղաքը արգիլուած յայտարարուեցաւ եւ թագաւորը որոշեց քանդել տալ նոյնիսկ այն փոքր մասը որ չէ վնասուած եւ ծայրէն վերաշինել նոր քաղաք մը որ կեանքի կոչուի 1961 Մարտ 2ին, Մարոքի անկախութեան տարեդարձին օրը : Փլատակներու եւ աւերակներու մէջ դիակներ եւ մուկեր կը վխտան : Կը վախցուի նաեւ որ ժանտատենդի եւ ժանտախտի համաճարակ ըլլայ : Օգնութեան հասնողներու կարգին ամէնէն առաջ հասած են Ֆրանսացիները. — Բժիշկներ, հիւանդապահուհիներ, Կարմիր Խաչի պաշտօնեաներ :

Մեռեալներու մէջ մօտ 1500 Եւրոպացիներ կը հաշուեն, զոհերուն մէջն է Ֆրանսայի հիւպատոսին 18 ամսու մանչուկը :

× Ինչպէս կը սպասուէր Դահիրէի Ել Ախպարը կը գրէ թէ երկրաշարժին պատճառը... Ռեկանի ռումբին պայթումն է :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՑ բնակչութեան թիւը, անցեալ Դեկտեմբեր 31ին կը հասնէր 50.698.000ի : 1959ին ծնունդներու թիւը 920 հազար եղած է, ինչ որ զգալի յաւելում մը ցոյց կուտայ :

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մէջ երեսփոխանական ժողովը երեքի դէմ 39 ձայնով վստահութիւն տուաւ Քարամէի դահլիճին, ընդհանուր քաղաքականութեան շուրջ եղած վիճաբանութիւններէ ետք :

ՆԱՍԸ Յունիս մէկին Յունաստան պիտի երթայ, պաշտօնական այցելութիւն մը կատարելով :

ՔԱՊՈՒԼ (Աֆղանիստան) հասած է Խրուշչեւ : Խանդավառ ընդունելութենէ մը վերջ մասնակցած է, իրեն ի պատիւ տրուած խնջոյքի մը եւ այցելած զանազան աշխատանոցներ :

ԽՐՈՒՇՉԵՒ «բարոյական ապտակ» մը ստացաւ Ինտոնեզիոյ մէջ : Արդարեւ՝ խորհրդային վարչապետը մեկնումի պահուն պահանջած է որ երկու երկիրներու միացեալ զեկոյցին մէջ յիշուի ու այս առթիւ քննադատուի Ամերիկեան եւ Ճափոն զինուորական համաձայնութիւնը : Ինտոնեզիա մերժած է ու մինչեւ իսկ Նախարար Սուպարիօ պատասխանած է թէ « ոչ միայն նման յիշատակութիւն մը կարելի չէ, այլեւ պէտք է զեկոյցին մէջ շեշտուի թէ Ինտոնեզիա դէմ է օտար որ եւ է միջամտութեան » :

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ տագնապը կը շարունակուի Իտալիոյ մէջ : Սենեի կառավարութեան հրաժարումին առթիւ՝ Ծերակոյտի նախկին նախագահը խիստ բառերով դատապարտած է «կուսակցութիւններու միջեւ գոյութիւն ունեցող շահամոլ պայքարները» ու այս վերջիններուն վրայ նետած է Իտալիոյ մէջ ստեղծուած կառավարական տագնապին ամբողջ պատասխանատուութիւնը : Հանրապետութեան նախկին նախագահը՝ Էնաուտի իր կարգին դէմ արտայայտուած է Սիկիլիոյ, Սարտինիոյ, եւ երկու այլ շրջաններու «կիսանկախութիւն» շնորհելու գաղափարին, «երկրի միասնականութիւնը խնդրոյ առարկայ կրնայ դառնալ» ըսած է ան :

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԵՒ ՉԻԼԻ միացեալ զեկոյցը խմբագրուած է «իրարու օգնելու» եւ «իրարու հետ գործակցելու» ոգիով մը :

ՄՐՑՈՒՄ

ՏՈԼԱՐԻ ԵՒ ՌՈՒԲԼԻԻ

Արեւելք եւ Արեւմուտք կը մրցին զինուորական գետնի վրայ, կը մրցին գաղափարախօսական տեսակէտներով, կը մրցին տնտեսական գետնի վրայ, կը մրցին տոլար եւ ռուբլի: Խորհրդ. Միութիւնը օժանդակելով թերաճ երկիրներու՝ կը ջանայ հաստատել համայնավար դրութեան գերազանցութիւնը դրամատիրական դրութենէն, այդպէս հրապուրել ասիական ժողովուրդները համայնավար շրջանակին մէջ:

Ամերիկա տոլար կը ցրուէ ասիական երկիրներու մէջ, Խորհրդ. Միութիւնը կը փութայ փոխատուութիւններ կատարել, մասնագէտներ տրամադրել, ճարտարարուեստի բարգաւաճման ուժ տալ, երկրին նախանիւթերը գործածելու մղել, որպէսզի արեւմտեան «գաղութարար» պետութիւնները զրկուին նախանիւթերէ եւ սպառման շուկաներէ:

Հազիւ թէ Ամերիկայի նախագահը վերադարձաւ Ամերիկա, Խորհրդ. Միութեան նախագահը այցելեց Հնդկաստան, ահա կը հասնի Նոր Տելհի, կ՚այցելէ Խ. Միութեան օժանդակութեամբ հիմնուած պողպատի գործարանը եւ կը կատարէ երկու միլիառ ռուբլիի փոխատուութիւն մը: Խանդավառ ամբոխին կը գոչէ. «Մեր ժողովուրդները եղբայրներ են իրենց ոգիով եւ բոլոր ձգտումներով: Այսպէս է այսօր, սիրելի բարեկամներ, այսպէս պիտի մնայ դարեր»:

Մարշալի ծրագրէն ասդին Ամերիկա միլիառներ տուաւ ոչ-համայնավար երկիրներու, Եւրոպայի տնտեսութիւնը բարելաւեց, մինչեւ եւրոպական տնտեսական միութեան մը կազմութիւնը: Խ. Միութիւնը արեւելեան տնտեսական միութիւնը կազմեց պայքարելու համար Հասարակաց Շուկայի եւ Ազատ Գօտիի դէմ: Այնուհետեւ Ամերիկա տոլարներ բաշխել սկսաւ Միջին եւ Ծայրագոյն Արեւելքի մէջ: Խորհրդ. Միութիւնն ալ սկսաւ ռուբլի տրամադրել նոյն երկիրներուն: Ամերիկացիներ «ռուբլիի խուճապը» ունեցան, յայտնեցին թէ Ամերիկա տոլարներ պէտք է փութացնէ չէզոք երկիրներու կամ համակերպի այդ երկիրներուն Մոսկուայի տիրապետութեան տակ մտնելուն:

Ուաշինկթընի կառավարութիւնը հրատարակեց ուսումնասիրութիւն մը Խորհ. Միութեան օժանդակութեան մասին: 1958ին Եգիպտոս Մոսկուայէն ստացած է 175 միլիոն տոլարի օգնութիւն մը: Արժանթին ստացած է հարիւր միլիոն տոլար քարիւղի ճարտարարուեստը զարգացնելու համար: Հնդկաց Ովկիանոսի կղզիները ստացած են 225 միլիոն տոլար տնտեսական եւ զինուորական օժանդակութեան նպատակով: 120 միլիոնի զինուորական օգնութիւն ստացած է Իրաք: Հնդկաստան ձուլարան մը հիմնելու համար ստացած է 21 միլիոն, զտարանի մը կառուցման համար 11 միլիոն տոլար:

Միացեալ Նահանգները նոյն երկիրներուն օգնած են 1948էն 1956ի տասնամեակի ընթացքին վեց միլիառ հինգ միլիոն տոլարով:

Ծերակուտական դեմոկրատ Մանսֆիլտ յայտարարեց, թէ Մոսկուա իր յանձնառութիւնները չի կրնար գործադրել, իր նպատակն է քաղաքական թափանցում, հետեւաբար Ամերիկա խուճապի մատնուելու չէ եւ մրցակցութեան մտնելու չէ:

Ասիական երկիրները տոլար եւ ռուբլի կը ստանան, բայց կը պահեն իրենց քաղաքական դիրքը՝ չէզոքութիւն, ուստի աւելի մօտ են Խորհր. Միութեան քան բարեկամ Ամերիկայի: Ամերիկա գումարը կը տրամադրէ պետական վարիչներու, առանց հետաքրքրուելու թէ ինչ նպատակի պիտի ծառայէ փոխ տրուած կամ օգնութեան համար տրուած գումարը եւ թէ ինչպէս կը գործածուի: Խորհ. Միութիւնը ապրանքներ կը հայթայթէ, մասնագէտներ կուտայ իրական օժանդակութիւն մը բերելով երկրին տնտեսութեան:

Ասիացիներ կը հաւատան թէ քաղաքական անկախութենէն ետք տնտեսական անկախութիւն պիտի ունենան ճարտարարուեստական երկիր մը դառնալով: Երկրին վարիչներն ալ երկրագործութեան բարելաւումը եւ յառաջդիմութիւնը զանց առնելով՝ գործարաններ կը շինեն ինչ որ շահաւէտ է տեղացի դրամատէրներուն համար, մինչդեռ երկրագործութեան արդիականացումը հողային կարգադրութիւններու պէտք ունի, ինչ որ կը վտանգէ տեղացի հողատէրներուն շահերը: Ռուբլիները կը նպաստեն տեղացի դրամատէրներու, տոլարները չեն նպաստեր ժողովուրդներու կենցաղի մակարդակի բարձրացման: Կասկած կը յայտնեն թէ Ամերիկա տնտեսական օժանդակութեամբ կ՚ուզէ արգիլել իրենց տնտեսական անկախութիւնը:

Տարիներ առաջ պաշտօնական յանձնախումբ մը տեղեկագիր մը ներկայացուց նախագահ Թրումընի՝ Փիլիպեան կղզիներու ընկերային եւ տնտեսական կացութեան շուրջ: 1945էն ի վեր Ամերիկա հազար չորս հարիւր միլիոն տոլար ծախսած էր կղզիներուն մէջ: Տեղեկագիրը կը հաստատէր թէ «տնտեսական կացութիւնը բարելաւուած չէր, կրնար ծանրանալ եւ քաղաքական անկարգութիւններու պատճառ դառնալ: Երկրին արտադրութիւնը նուազ է, մինչեւ ժողովուրդը կ՚աճի, կենցաղի մակարդակը վար կ՚իջնէ»:

Տեղեկագիրը կ՚եզրակացնէր. «Պատրանք մըն է թէ կարելի է փրկել Ասիոյ ժողովուրդները համայնավարութենէն իրենց պարտադրելով արեւմտեան վարչաձեւերու արտաքին կերպերը, տոլարներով ալ ելեւմտական օգնութիւն հայթայթելով»:

Հնդկաստանի վարիչ Նեհրու կը յայտարարէ թէ համայնավարութեան տնտեսական վարդապետութիւնը ընկերվարութիւն է, մեթոտները միայն մեղադրելի են»:

Տոլար եւ ռուբլի կը մրցին միջազգային չափանիշ մը ըլլալու համար: Տոլարը Արեւմուտքի մէջ, ռուբլին Ասիոյ մէջ փոխանակութեան դրամանիշներ են: Քըսան տարիէ ի վեր Մոսկուա կ՚աշխատի ամրացնել ռուբլին եւ Եւրոպայէն դուրս նետել տոլարը: 1924ին շրջաբերութեան դրուեցաւ ռուբլի մը, 77.423 միլիկրամ ոսկի արժէքով: Արեւմտեան ելեւմտագէտներ երբեք չխորհեցան թէ օր մը ռուբլին կրնար սպառնալիք մը դառնալ տոլարի եւ սթերլինի միջազգային հրապարակին վրայ: Խորհ. Միութիւնը պետական դրամատիրութիւն դարձաւ 1927ին եւ ուժ տուաւ ճարտարարուեստի զարգացման: Ամերիկա 1933ին արժեզրկեց տոլարը, Մոսկուա ալ 1935 Նոյեմբերին եւ 1936 Փետրուարին ռուբլին արժեզրկեց եւ 5,30 ռուբլին մէկ տոլարի հաշիւով հրապարակ հանեց: Ռոզվելթ այնպէս կարծեց, թէ Խորհրդ. Միութիւնը կ՚ուղղուի դէպի «ռամկավարութիւն»: 1 Մարտ 1950ին ռուբլիին արժէքտրուեցաւ 222,168 միլիկրամ ոսկի: Լեհաստանի, Չեխոսլովաքիոյ, Հունգարիոյ, Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ դրամները յարեցան ռուբլիին, որ ցամաքային դրամ դարձաւ: Փոխանակութիւնները կը կատարուէին ռուբլիով Մոսկուայի առեւտրական կեդրոնի միջոցով: Այս կեդրոնը Լեհաստանի կը փոխանցէ պուլկար ծխախոտը, Ռումանիոյ կը փոխանցէ լեհական զէնքը, Պուլկարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ կը փոխանցէ ռումանական քարիւղը:

Արեւելքի տնտեսական եւ դրամական միութիւնը ամրացնելէն ետք, Խորհրդ. Միութիւնը կը ջանայ ասիական դրամական միութիւն մը ստեղծել՝ ռուբլիով տոլարը գահընկեց ընելով, ասիական շուկաները գրաւելով՝ նախանիւթերու գնումով եւ ճարտարարուեստական նիւթեր հայթայթելով:

Երկու կողմի ելեւմտագէտները լաւատես են, ոմանք տոլարի տոկունութեան, միւսները ռուբլիի յաղթանակին: Եթէ ոսկիին արժէքը բարձրանայ տոլարի տեղատուութեամբ, որովհետեւ Ամերիկայի ոսկիի մթերքը կը նուազի արտածումով, Խորհրդ. Միութեան ոսկիի մթերքին արժէքը կը բարձրանայ ռուբլին ամրացնելով:

ԽՈՐԷՆ ԳԱԲԻԿԵԱՆ

ԱՆՆԱ ԱՆՏԵՐՍԸ՞Ն

ԹԷ

ՄԵԾ ԴՔՍՈՒՀԻ ԱՆԱՍՏԱՍԻԱ

Երեսուն եւ աւելի տարիներէ ի վեր, բովանդակ աշխարհի մամուլը կը զբաղի զգայացունց եւ հրատապ հարցով մը:

Արդէն սպիտակահեր կին մը՝ Աննա Անտերսըն, որ ներկայիս մեկուսացած կեանք մը կ՚ապրի Գերմանիա, Սեւ Անտառին խորը, կը պնդէ արդարեւ թէ ինք բոլշեւիկներու կողմէ 1918ին Եկատերինոտարի մէջ խժդժօրէն սպաննուած ռուսական արքայական գերդաստանին անդամներէն մին, Նիկոլա Բ. ցարին կրտսեր աղջիկը՝ Մեծ Դքսուհի Անաստասիան է:

Տիկին Աննա Անտերսընի պնդումը հաստատողներ եղած են թէեւ, եւ սակայն գտնուած են այնպիսիներ եւս որոնք այդ պնդումը հերքելով, զինքը հռչակած են իբրեւ պարզ խաբեբայ մը, արկածախնդիր մը:

Եւ սակայն, «Անաստասիայի պարագան» կայ ու կը մնայ իբրեւ զգայացունց դէպք մը, իբրեւ վիպային գլուխ գործոց մը: Մանրամասնօրէն կարենալ մտնելու համար հարցին խորը, քըքրենք քիչ մը պատմութիւնը:

×

1918ի Յուլիս 16էն 17ի գիշերը, Ռուսիոյ արքայական ընտանիքը, ինչպէս նաեւ Նիկոլա Բ. ցարին անձնական բժիշկը Պոտկին եւ արքայական շրջանակէն ուրիշ երեք անձեր, Եկադերինոտարի մէջ բոլշեւիկներու կողմէ սպաննուեցան վայրագօրէն: Զոհերուն դիակները փոխադրուեցան դէպի Քոփթիաքի անտառը եւ հոն բզիկ բզիկ ըլլալէ ետք կտորները նետուեցան «Զորս եղբայրներ» կոչուած հանքային փոսի մը մէջ:

Այս սպանութենէն քիչ ատեն ետք, Սիպերիոյ մէջ սկսաւ զրոյց մը շրջան ընել թէ ցարին չորս աղջիկներէն Մեծ Դքսուհի Թաթիանան կամ անոր կրտսեր քոյրը՝ Անաստասիան, յաջողած էր խուսափիլ սպանդէն: Դիակներուն կտորները «Զորս եղբայրներ»ու փոսը փոխադրուելէն առաջ, ռուս զինուորներ յաջողած էին իր դահիճներուն ձեռքէն հրաշքով մը ազատուած Անաստասիան տանիլ ու պահել ապահով վայրի մը մէջ:

Ի հարկէ, իր ժամանակին, այս զրոյցը տեղի կուտայ մանրակրկիտ քննութեան մը, որ կը ձեռնարկէ բոլշեւիկ դատախազ Սոքոլոֆ, ռուս Սպիտակ ուժերու կողմէ կարմիրներուն Եկադերինոտարէն վտարուելէն քանի մը ամիս առաջ: Սոքոլոֆ քննութիւններէն ետք եզրակացուցած է թէ շրջան ընող զրոյցը բոլորովին անհիմն է, վասնզի դիակներուն կտորուանքը պարունակող փոսը քննելով, հոնկէ դուրս են հանուած այնքան քանակութեամբ կանացի սեդմիրաններու կոճակներ, որքան կը կրէին իրենց սեդմիրաններուն վրայ սպանդին օրը ներկայ եղած կանացի զոհերը...

Այս «փաստերը» եւ մանաւանդ դահիճ-

ԳԵՂԱՆԻ ԿԱՅՍՐՈՒՀԻՆ

(ՉԻՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ)

Ամէն օր, Փեքինէն կը հասնէին նորանոր պատգամաբերներ որոնք կը հաղորդէին թէ «սպիտակ բարբարոսներ»ը աւարի էին տուած մայրաքաղաքը, եւ սակայն այնքան ալ թշնամական զգացումներ չունէին փախստական կայսրուհիին հանդէպ:

Կայսրուհիին սիրականը, մարեչալ Եոնկ Լուն քանի մը օր ետք եկաւ ու գտաւ Ցէօ Հին եւ երկուքը միասին խորհրդակցելով, որոշեցին ըստ կարելւոյն օգտուիլ կացութենէն, քանի որ համաձայնականները այնքան ալ խեռ աչքով չէին դիտած կայսրուհիին փախուստը:

Իրերու այս դրութեան մէջ, հասան նոր պատգամաբերներ, որոնք հաղորդեցին թէ Փեքինի մէջ մնացած չինացի պետական անձնաւորութիւններ յաջողած էին հաշտութիւն մը կնքել Եւրոպացիներուն հետ, յօժարելով վճարել 450 միլիոն թայէլ (երկու միլիառ ոսկի ֆրանք) եւ ստանձնելով պատժել բոլոր այն խռովարարները որոնք պատճառ եղած էին բազմաթիւ Եւրոպացիներու մահուան:

Այս լուրերը խրախուսեցին կայսրուհին որ լեցուեցաւ ապագայի նոր յոյսերով: Եւ սակայն, դժբախտ դէպք մը դարձեալ եկաւ սուգի շղարշ մը փռել Ցէօ Հիի այս ժամանակաւոր ուրախութեան վրայ:

Արդարեւ, յանկարծական հիւանդութեան մը ենթարկուելով. կայսրուհիին սիրականը՝ մարեչալ Եոնկ Լուն քանի մը օրուան ընթացքին մահացաւ:

Անսահման եղաւ Ցէօ Հիի վիշտը:

Այս կինը, որ իր կիրքերուն գոհացում տալու համար չէր վարանած նոյնիսկ գործել վայրագ ոճիրներ, իր կեանքին մէջ մէկ անգամ սիրած էր, եւ ահա այսօր, իր այդ ճշմարիտ սիրոյն առարկան, իր սիրական Եոնկ Լուն զինքը մինակ կը թողուր իր յիշատակներուն հետ:

Եւ սակայն, այս նոր սուգը նոյնպէս անցողական եղաւ կորովի ու կամքի մարմնացումը եղող Ցէօ Հիին համար, որ առանց տատամսելու, որոշեց օգտուիլ համաձայնականներու իրեն հանդէպ տածած ներողամիտ զգացումներէն եւ վերադառնալով Փեքին՝ վերստին ձեռք առնել կայսրութեան գործերը:

Երբ Ցէօ Հի առօք փառօք վերադարձաւ Փեքին, վարպետորդի կարգադրութեամբ մը վերստին գահ բարձրացուց խրտուիլակ կայսրը՝ Քուանկ Սինը, իրականին մէջ սակայն ինքը մնալով կայսրութեան եւ պետութեան միահեծան ղեկավարը:

Առաջին առթիւ, անվերապահ համակրութիւնը շահելու համար Եւրոպացիներուն, Ցէօ Հի առանց դատավարութեան գլխատել տուաւ Պոքսէրներու պետը՝ Իշխան Թուանը եւ անողոք կերպով հրապարակէն մաքրեց իրեն հակառակորդ մէկ քանի մեծամեծներ:

×

Երկնային Կայսրութեան ներքին եւ արտաքին անդորրութիւնը վերահաստատուած էր:

Կայսրուհին, այլեւս յոգնած ու պարտասած, որոշեց նուիրուիլ խաղաղ ու անդորր կեանքի մը:

Կանչեց իր ներքինապետը եւ հրամայեց որ այնուհետեւ իրեն համար ստեղծուէին ժամանցի պահեր:

Ներքինապետը իր օգոստափառ տիրուհիին կամքին ընդառաջ երթալով, կազմակերպեց գիշերային հանդէսներ:

Այս հանդիսութեանց ընթացքին տեղի կ՚ունենային նուագ, երգ, պարեր եւ յաճախ ալ բանաստեղծական ընթերցանութեանց երեկոյթներ եւ նոյնիսկ թատերական ներկայացումներ:

Այս բոլոր հանդիսութիւնները տեղի կ՚ունենային բացօթեայ, պարտէզներու մէջ եւ հոն գտնուած գեղածիծաղ լճակներու ափին:

Գիշեր մը, սակայն, ամառնային զով օդը խայթեց կայսրուհին:

Ինքզինքը տկար զգալով, Ցէօ Հի անկողին ինկաւ:

Թեւակոխած էր 73 տարեկանը, պահելով սակայն արտակարգ գեղեցկութիւն մը եւ անտեղիտալի գրաւչութիւն մը:

Ականաւոր բժիշկները հաւաքուեցան անոր անարին շուրջ, եւ սակայն, հակառակ տրուած բոլոր խնամքներուն, հիւանդին վիճակը վատթարացաւ:

Զգաց որ իր վերջին ժամը հնչած էր:

Գրեց իր կտակը, որուն մէջ գետեղեց հետեւեալ նախադասութիւնը. —

«Երբ յետադարձ ակնարկ մը կը նետեմ անցեալիս վրայ, խոր անձկութիւն մը կը պատէ ամբողջ հոգիս, երբ մանաւանդ կը մտածեմ Երկնային Կայսրութեան ապագային մասին...»:

Այդ գիշերը, կայսրուհին անցուց տենդոտ տագնապներու մէջ:

Սկսած էր զառանցել:

Յանկարծ, ցցուեցաւ անկողնին վրայ, դիտեց իր շուրջ բոլորը եւ աղաղակեց.

«Այսուհետեւ չըլլայ որ կայսրութեան ղեկը յանձնէք կնոջ մը...»:

Իր վերջին խօսքերը ասոնք եղան:

Յիսուն եւ աւելի երկար տարիներ 500 միլիոննոց կայսրութեան մը վրայ միահեծան կերպով իշխելէ ետք, նախկին հարճ Նէ Հօ Նօ Լան, մեծազօր կայսրուհի Ցէօ Հին մեկնած էր դէպի «Դեղին Աղբիւրները»:

Կտրուած էր կեանքին թելը՝ դեղին Շամիրամին, 1908 Նոյեմբերին:

(29 եւ վերջ)

ներուն անողոք վերաբերմունքը սպանդին օրը, Սոքոլոֆը հաւացուցած են այն անգրգռելի եզրակացութեան թէ ջարդին օրը արքայական ընտանիքի անդամներէն ոչ մէկը կարողացած է խուսափիլ: Եւ սակայն, զոհերուն գանկերը, որոնք կրնային հարցին վրայ աւելի լոյս սփռել, մնացած են անգտանելի:

Սոքոլոֆի եզրակացութեան համամիտ է գտնուած նոյնպէս գահաժառանգին դաստիարակը Պ. Ժիլյար, որ մեծապէս օժանդակած է հակաբոլշեւիկեան համաժողովական ուժերու հրամանատար զօրավար Ժէնէնի, որպէսզի այս վերջինը տեղւոյն վրայ կարենայ պրպտումներ կատարել եւ այս հարցին առընչութեամբ վաւերաթուղթեր յաջողի ձեռք բերել …

Այստեղ, վարագոյրը կ'իջնէ ռուսական յեղափոխութեան վրայ եւ կը բարձրանայ յետպատերազմեան Պերլինի տեսարանով մը:

1920 Փետրուար: Պերլինի ոստիկանութիւնը Լանտվեհրի ջրանցքէն դուրս կը հանէ երիտասարդ կին մը, որ չատ վատ գերմաներէն մը կը խօսի, սլաւական առոգանութեամբ, եւ կը մերժէ յայտնել իր անունը:

Երկու ամիս ետք «Ջրանցքին անծանօթուհին» կը փոխադրուի Պերլինի մօտակայ Տալտորֆի յիմարանոցը, ուր, յաճախ լուռ ու մունջ ու գրեթէ ջղագար, անծանօթուհին միշտ կը մերժէ յայտնել իր անունը, եւ սակայն, օր մը յանկարծ, իր հիւանդապահուհիին կ'ըսէ.

— Եթէ գիտնային ո՞վ ըլլալս, անպայման զիս հոս չէին պահեր . .

1922ին, ուրիշ հիւանդ մը, որ, երբ դըրացուհի ունի համր ու ջղագար միւս հիւանդը, կը յայտարարէ թէ ան ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ Մեծ Դքսուհի Թաթիանան:

Պերլինի ռուսական գաղութը իրար կ'անցնի: Ամէն օր բազմաթիւ մարդիկ կը դիմեն դէպի յիմարանոց: Պառոնուհի Տիւքսհովտէն (կայսրուհիին նախկին պատուոյ տիկիններէն մին) կը յայտարարէ թէ անծանօթուհին Մեծ Դքսուհին Թաթիանան չի կրնար ըլլալ, որովհետեւ հիւանդը չափէն աւելի կարճահասակ է: Արդարեւ, ցարին երեք երէց աղջիկներուն երկար հասակը ծանօթ էր բոլորին: Արդեօք հիւանդը Անաստասիա՞ն էր…

Ոչ, կը պատասխանէ դարձեալ պառոնուհին, ոչ մէկ նմանութիւն: Եւ յետոյ, խորհրդաւոր անծանօթուհին կը թուի անտեղեակ ըլլալ թէ ռուսերէնին, թէ անգլերէնին եւ թէ ֆրանսերէնին:

Հիւանդը միշտ լուռ է ու մունջ:

Կարծիքները երկուքի կը բաժնուին եւ կը սկսին մեծ վիճաբանութիւններ:

Պառոն տը Բչայց, պալթեան երկիրներէն եկած ռուս գաղթական մը, արտօնութիւն կ'ուզէ հիւրընկալելու իր մօտ երիտասարդուհին, կարենալ լոյս սփռելու համար «գործ»ին վրայ:

1924ին, իշխանուհի Իրեն տը Փրիւս, ծնեալ Հէս, քոյրը սպաննեալ ցարուհին եւ մօրաքոյրը կարծեցեալ Անաստասիային,

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՏԽՐՈՒՆԻ

●

ՎԻԷՆ, (Յառաջ).— Քանի կ'երկարի Ալժերիոյ ըմբոստութիւնը, թանկագին կեանքեր կը խամրին մեր աչքին եւս: Հանգուցեալ ընկեր Առաքել Յովհաննէսեանի կրտսեր զաւակն ալ Յակոբիկ ինկաւ պատուոյ դաշտին վրայ անցեալ 23 Դեկտեմբերին, հազիւ 21 տարեկան, խոր սուգի մէջ ձգելով իր սիրելի քոյրերն ու եղբայրները, իրեն պէս Տարօնցի որբեր:

Շաբաթ օրը — 20 Փետրուար, մօտակայ Փոնթէվէքի գրեթէ ամբողջ բնակչութիւնը, ինչպէս նաեւ վիէնաբնակ հայրենակիցներ եւ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ, Պ. Նոյէլ Շափիւի, երեսփոխան, զինուորական իշխանութեանց ներկայացուցիչները, Փոնթէվէքի քաղաքապետը եւ խորհրդականները, նախկին Մարտիկներու Միութեան նախագահը եւ զանազան հայ եւ օտար միութեանց պատգամաւորութիւններ, մասնակցեցան պաշտօնական յուղարկաւորութեան: Նախ գիւղին եկեղեցիին մէջ, հանդիսաւոր արարողութիւն, ապա, ընդարձակ հրապարակին վրայ Անծանօթ զինուորի յուշարձանին առջեւ եւ ի յետոյ գերեզմանատան մէջ:

Թէ զինուորական իշխանութեանց ներկայացուցիչը եւ յետոյ քաղաքապետը խորիմաստ և գնահատանքներով լի դամբանականներ խօսեցան:

Խորապէս յուզիչ էր պահը, երբ հայ երիտասարդի մը դագաղը ֆրանսական եռագոյնին մէջ փաթթուած, պատուուած երկու զինուորական չքանշաններով, տարկայ դարձած էր հսկայ բազմութեան մը անվերապահ սուգին եւ յարգանքին:

Կ. Տ.

կը հանդիպի իր քրոջ որդիին եւ սակայն չի ճանչնար զայն:

Եւ սակայն, «Անաստասիան», յանկարծ մէկդի թողլով իր լուռ ու մունջ վիճակը, կը սկսի խօսիլ, կուտայ լրիւ մանրամասնութիւններ անցեալի կայսերական ընտանիքի կեանքին եւ նիստ ու կացին վերաբերեալ, այնքան յստակ ու ճշգրիտ, որ զինք շրջապատողները կը մնան ափ ի բերան: Միայն Մեծ Դքսուհիներէն մէկը կրնար տեղեակ ըլլալ այն բոլորին, ինչ որ ինք գիտէ:

Շուտով, վիրաբուժական գործողութեան մը ընթացքին, երբ անգամ մը ըրդայազիրկ կը դառնայ, արթըննալուն կը սկսի խօսիլ անգլերէն, եւ սակայն կը մերժէ ռուսերէն բառ մը արտասանել, առարկելով թէ ռուսերէնը «դահիճներուն լեզուն է …»:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ՄԷՋ

★

Փետրուար 25ի առաւօտուն, կանուխէն հայ մայրիկները՝ իրենց զաւկին ձեռքէն բռնած, ուսուցչութիւնը աշակերտներու խումբը հաւաքած կը հասնէին եւ կ'աճապարէին պատարագին ներկայ ըլլալու եւ հաղորդուելու մեր պատմութեան մեծ եւ փառահեղ դէպքին Վարդանանցի դիւցազնամարտին հետ:

Մեծերու օրինակին հետեւելով, փոքրիկները կը մօտենային մոմերուն եւ իրենց խնայած դրամներով կը մասնակցէին լուսավառութեան:

Աւարայրի դաշտին վրայ ինկած հերոսներու յիշատակին հոգեհանգիստէն ետք, հանդէսը կը բացուի:

Դիւանապետ Պ. Սեդրակ Գարակէօզեան փոքրիկներու ուշադրութեան յանձնեց Խորենացիի խօսքը, «Չի թէպէտ եւ եմք ածու փոքր և թուով յոյժ ընդ փոքու սահմանեալ …», եւ տուաւ անոր ֆրանսերէն բացատրութիւնը եւ թելադրեց որ յիշենք այս խօսքերը երբ մեր ազգային գոյութեան եւ յարատեւման մասին ըլլանք թերահաւատ եւ ունենանք յուսահատութեան վայրկեաններ, որովհետեւ անսպառ հարստութիւն ունինք, ազգային մշակոյթի, բարոյական կորովի, հաւաքական հերոսութեան, հոգեւոր վերածնման եւ նորահրաշ պայքարներու »:

Դպրաց դասը երգեց «Նորահրաշ»ը: Դպրոցասէրի եւ Հինգշաբթի օրերու 12 դասընթացքներուն աշակերտութիւնը անխտիր ներկայ էր: Յուզումով արտասանեցին Լուսին Մանուկեան, Ժիրայր Մուրատեան, Սմբատ Վէզիրեան, Սարգիս Սէյխեան, Արաքսի Տօնապետեան, Պետրոս Պետիկեան, Արա Տարօնեան, Ֆլօրա Գալուստեան:

Դպրոցասէրի աշակերտական խումբը երգեց իրենց ուսուցչին ղեկավարութեամբ՝ Վարդանի նուիրուած երկու երգերը «Իմ Հայրենեաց» եւ « Թէ Հայրենեաց պսակադիր», ներդաշնակօրէն եւ գատ յաջող:

Սրբազան հայրը իր հոգեշունչ խօսքերով, պարզեց օրուան Տօնին խորհուրդը, եւ Վարդանանցի Հերոսամարտը նմանցուց Մարաթոնի մեծ ճակատամարտին, որով Յունաստան փրկեց աշխարհի քաղաքակրթութիւնը, Վարդանանցն ալ Քրիստոնէութեան սպառնացող վտանգը կասեցուց, իր հսկայ ճիգերով, զոհաբերումներով եւ հերոսական պայքարով:

Տօնակատարութիւնը վերջացաւ Սրբազան հօր պահպանիչով եւ «Հայր Մեր»ով:

Հոգաբարձութիւնը մասնաւորապէս պատրաստուած Վարդանանցի պատկերը եւ տպագրուած երգերը բաժնեց թէ մեծերուն եւ թէ աշակերտութեան:

Ներկաներս մեկնեցանք ուրախ եւ գոհունակ:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

★

Յառաջիկայ Կիրակի, Մարտ վեցին, Հայ Արիներու Միութեան Փարիզի շըրջանը կուտայ իր 29րդ տարեկան ցերեկոյթը, «Սալ տը լա Շիմիի» մէջ: 1928էն ի վեր ամէն տարի Հայ Արիները իրենց տարեկան հանդէսով հայ ժողովուրդին կը ներկայացնեն իրենց գործունէութեան արդիւնքը եւ կատարած յառաջդիմութիւնը:

Ինչպէս ամէն տարի, կը յուսանք որ այս անգամ ալ Հայ Արիները քաջալերուին, եւ ապահովեն իրենց ամառուան գործունէութեան ծախքերուն կարեւոր մէկ մասը:

Ուրախ ենք ըսելու թէ այս տարուընէ սկսեալ Հայ Արիները պիտի ունենան իրենց մշտական բանակավայրը Փարիզէն 12 քիլոմեթր հեռու, Նուազի լը Րուա, Մարլիի անտառին մէջ: Աւելա տեսակ մը կեդրոն պիտի ըլլայ Հայ Արիներուն, գեղեցիկ փոքրիկ անտառի մը մէջ՝ շըրջափակուած տնակներով, բանակելու ամէն կարելիութիւններով, ամառ թէ ձըմեռ: Արիներէն զատ իրենց ծնողքներն ալ պիտի կրնան այցելել իբր պտոյտի վայր, ինչպէս նաեւ նախկին Հայ Արիները, ըլլայ բանակելու համար, ըլլայ պտոյտի: Հոն կան ամէն յարմարութիւններ, եփելու, բնակելու, ինչպէս եւ մարզադաշտ, եւ խաղերու դետին:

Միջազգային սկաուտական շարժումին գալով, Հայ Արիները այս ամառ հրաւիրուած են մասնակցելու Հոլանտայի մէջ տեղի ունենալիք խմբապետներու եւ խմբապետուհիներու միջազգային բանակումին: Պիտի մասնակցին Հայ Արիներու տասնեակ մը խմբապետներ եւ խմբապետուհիներ:

Սկովտիոյ մէջ ալ տեղի պիտի ունենայ պզտիկ ճէմպօրի մը, որուն պիտի մասնակցին երեսուն ազգեր:

Այս միջազգային բանակումը տեղի կ'ունենայ Յուլիս ամսուն եւ Հայ Արիներու Միութեան կողմէ պիտի մասնակցին երկու խմբակ: Ասկէ զատ պիտի ունենան Զատկուան, Հոգեգալուստի եւ ամառուան արձակուրդներու առթիւ փոքր եւ մեծ բանակումներ:

Հակառակ ամէն տեսակ դժուարութեանց, Հայ Արիները կը շարունակեն իրենց գործունէութիւնը եւ կը յուսան թէ Մարտ վեցի հանդէսին յաջողութիւնը մեծ քաջալերանք մը պիտի ըլլայ իրենց համար:

Հ. Ա.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵԿԵՂԵՑԻՆ հայկական պարբերաթերթին 1960ի Փետրուարի թիւը, կրօնական եւ ազգային բովանդակութեամբ: Բաժնեգին Ֆրանսա 10 եւ արտասահման 20 Ն. Ֆ.: Հասցէ՝ 5 Ավընիւ Կրանշան, Լը Փէք (Սէն է Ուազ):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (143)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Այս անգամ Համբիկ սթափած, դուրս ելաւ մացառէն, զգուշութեամբ վեր ելաւ զառիվերէն, ճամբուն վրայ ցատքեց եւ շիտակ տօքթորին քալելով եւ աղջիկը անոր կարկառելով.

— Առ, ըսաւ, զոհդ, բայց նայէ որ ուրիշ անգամ աւելի լաւ պաշտպանես զինքը:

Տօքթորը որուն այս ամէնը զառանցանք կը թուէր, մեքենաբար թեւերուն վրայ առաւ Սոֆիին նուրբ ու անշարժ մարմինը, բառ մը չհանելով բերնէն, դողդղալով այն սպառնական շեշտէն, որ մարդուն վերջին բառերը առեր էին:

Համբիկ, այծի մը դիւրաշարժութեամբը, անդունդը նորէն ցատկեց, ձեռքի շարժումով մը վերը ճամբուն վրայ նետեց աղջկան գլխարկն ու հովանոցը եւ մացառներուն մէջ անյայտ եղաւ:

Տօքթորը հասկնալով որ Սոֆի անմիջական դարմանի պէտք ունէր, արագօրէն իջաւ կառանցիկ ճամբէն եւ մօտակայ սրճարան մը փութաց, ուր աղջկան երեսին ջուր սրսկելով, բազկերակները շփելով վերջապէս յաջողեցաւ սթափեցնել զայն:

Կէս ժամ յետոյ, Սոֆի կրցաւ քալել մինչեւ գետափը, ուր մակոյկ նստան: Արեւը մարը կը մտնէր՝ իր վերջին ծիրանի ճառագայթներովը շնարակելով Սիլահտարի բլուրները:

Մակոյկին մէջ քով քովի նստած՝ շատ քիչ բառ կը փոխանակէին անոնք իրարու հետ:

— Բայց ո՞վ էր այդ մարդը, կը կրկնէր ատեն ատեն տօքթորը. տեղ մը տեսած եմ, բայց չեմ յիշեր թէ ուր…

Սոֆի չէր պատասխաներ, բայց մեղմ կերպով մը.

— Ան էր ան, կը հառաչէր:

— Ով ալ ըլլայ սակայն, կը շարունակէր տօքթորը, կեանքդ անոր կը պարտիս, Սոֆի …

— Անոր, անոր, կը հեծէր աղջիկը խեղդուկ կերպով:

— Բայց զարմանալի, զարմանալի բան էր, կը կրկնէր երիտասարդը, դեռ այդ անակնկալ դէպքին տպաւորութեանը տակ, ու դառնալով ետին ու նայելով այն խորհրդաւոր բլուրին ուսկից այդ գրեթէ գերբնական էակը երեւցած էր:

Ու մտքէն կը կրկնէր այն մութ ու ըսպառնալից բառերը զորս ան իրեն ուղղած էր:

— Առ զոհդ, բայց նայէ որ ուրիշ անգամ աւելի լաւ պաշտպանես զինքը:

Հապա արցունքները որոնք կաթած էին անոր աչուըներէն աղջկան երեսին վրայ:

— Առեղծուած, հանելուկ, կը մրմռար ամիրային Թոռը, դիտելով էյուպի բըլուրները, որոնք մթնշաղի մշուշներուն ետին կը սքօղուէին տակաւ:

Յառաջիկայ ձմեռը շատ լաւ անցուցին երկու սիրահարները: Շաբաթ օրերը գիշէն կը մեկնէին ու կ'երթային Բերա՝ ազատօրէն ապրելու լկտի, շուայտ, չէնչող կեանքը, որուն մասնաւորապէս սկսած էր հոգի տալ լուացարարուհիին աղջիկը, բոլորովին թօթափած իր առջի ամօթխած համեստութիւնը, իր շնորհալի ու հրապուրոտ համեստութիւնը, համարձակ, ծիծաղկոտ, շատագրոյց էր հիմա: Ծայրայեղ պչրանք կը դնէր իր հագնուածքին, իր շարժուածքին մէջ:

Կարծես պզտիկուց ատանկ սորվեր, ատանկ մեծցեր էր, ամիրայի ապականութեան մէջ: Հաւասարելու համար այն պերճ ու ազմկոտ միջավայրերուն կարգուսարքին, ուր կ'առաջնորդէր զինքը ամիրային Թոռը, Սոֆի անկարելի ճիգեր կը թափէր, ծիծաղաշարժ ըլլալու աստիճան: Քոնքորտիայի վրան բաց ներկայացումներուն համար հոգի կուտար: Իր հաճոյքներէն մէկը եղաւ մեծ ու հռչակաւոր բոզերու կեանքին ընթերցումը, Նանա, Սաֆօ, Մարկրիթ Կօթիէ:

Հէք աղջկան հոգիին փտախտաւորման փուլերուն անկարեկիր վկան եղաւ ամիրային Թոռը: Քաջալերեց զանոնք, թեւ թռիչք տուաւ անոնց, ու այդ արագ ու դիւրին վատասերումին տեսարանը իրեն համար հեշտանք մը եղաւ, զոր խմեց պուտիկ, պուտիկ, անյագօրէն յարալէզի նման: Պակասը ինք լրացուց, ու ինք, իր մարդասպան մատուըներովը, բռնեց այդ անապակ ու անբիծ հոգին թաթխեց ապականութեան թանձր շարաւին մէջ:

Այս գործը կատարելէն ու ատիկա կշտապինդ վայելելէն յետոյ, ամիրային Թոռը, օր մը մէկէնիմէկ տարօրինակ տըրամադրութեան մը մէջ գտաւ ինքզինքը: Ձանձրոյթի ու զզուանքի նոպայ մը ունեցաւ: Իր բուռն կիրքերուն, իր անարգ քմահաճոյքներուն այդ դիւրին առարկային մէջ գռեհիկ, սովորական, ստոր բան մը տեսաւ: Անոր հետ իր վայելած ու վայելելիք հաճոյքները, մասնաւոր համ ու բոյրէ զուրկ, նոր ու անծանօթ ցընցումներ չէին պահեր իրեն համար այլեւս:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՎԱԼՊԱՌԵԼԻ Հ. Յ. Դ. Արամ խումբի ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, սովորական հաւաքատեղին։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ Կ. Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ հետեւեալ շրջանի ընկերները։ ՄԱՐՍԷՅԼ.— 6 Մարտ, Կիրակի կէսօրէ վերջ։

Սոյն ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Կ. Կ.ի ներկայացուցիչը։

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Ռոստոմ խումբի ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 20.30ին, սովորական հաւաքատեղին։

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ, ժամը 20.30ին Յոյներու սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Եղիա Մաքասեան եւ զաւակները, Մաննիկ և Խաչիկ կը ծանուցանեն թէ այս Կիրակի առաւօտ Պոմոնի Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իրենց ողբացեալ մօր, եւ մեծ մօր՝

ՄԱՆՆԻԿ ՄԱՔԱՍԵԱՆԻ

(Ծնեալ Սվաճեան), մահուան քառասունքին առթիւ, ինչպէս նաեւ իրենց հօր եւ մեծ հօր՝

ԽԱԶԻԿ ՄԱՔԱՍԵԱՆԻ

մահուան 18րդ տարեդարձին առթիւ։

Հանգուցեալներուն յիշատակը յարգողները կը հրաւիրուին։

×

Այրի Տիկին Մարիամ Կանաչեան եւ զաւակները, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան այս Կիրակի, Փարիզի Հայոց Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյն մէջ, իրենց քրոջ եւ մօրաքրոջ՝ Պուքրէշ մահացած ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՔՐԻՍԹԻՆԷ ԹՕՔԱԹԼԵԱՆԻ (ծնեալ Կարապետեան) մահուան քառասունքին առթիւ, ինչպէս նաեւ իրենց ամուսնոյն եւ հօր ԹԱԴԷՈՍ ԿԱՆԱՋԵԱՆԻ եւ քեռայրին եւ մօրեղբօր՝ ԿԱՐԱՊԵՏ ԹՕՔԱԹԼԵԱՆԻ հոգւոց համար։ Կը խնդրուի հանգուցեալներուն յիշատակը յարգողներէն՝ ներկայ գտնուիլ։

×

Այս Կիրակի առաւօտ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի ողբացեալ՝

ՄԻՇԷԼ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։ Կը հրաւիրուին տարաբախտ երիտասարդին յիշատակը յարգողները։

×

Լիոնէն Պ. Վարուժան Սարգիսեան հոգեհանգստեան պաշտօն մատուցանել կուտայ, այս կիրակի Լիոնի եկեղեցիին մէջ, Պէյրութ հանգուցեալ իր սիրելի հօրեղբօր ՍԻՐԱԿԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ մահուան քառասունքին առթիւ։ Կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգողները։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մանկական ծպտեալ հանդէս, կազմակերպուած Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմնին կողմէ։ ՄԱՐՏ 24ԻՆ

Pavillon Dauphine

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆ

Concerts Chouteau

Յայտագիր.—

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ՝ Ջութակի քոնչերթօն եւ Գայանէ։

ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ՝ դաշնակի քոնչերթօ (Ա. ունկնդրութիւն) եւ հայկ. ժողովրդական երգեր։

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ՝

ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ (ԴԱՇՆԱԿ)

GÉRARD JARRY (Violon)

եւ՝ ՍԻՓԱՆ–ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ղեկավարութիւն՝

RENÉ-PIERRE CHOUTEAU

Մարտ 7, Երկուշաբթի ժամը 21ին, Սալ Կավօ։

Տոմսերու գին 2.50էն 10 Ն. Ֆ.։

Դիմել սրահը եւ Տիւրանին։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ԻՍԻԻ ՄԷՋ

Փետրուար 18ի համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձը կը տօնուի գինեձօն-խնջոյքով, Իսիի «Խըրիմեան» դպրոցին մէջ, Մարտ վեցին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին։

Հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. Փարիզի Շրջ. կոմիտէին։

Կը նախագահէ ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Կը խօսի ընկ. ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Առատ կերուխում 6 Ն. Ֆ.ով։

×

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Փետրուար 18ի համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձը կը տօնուի արժանավայել կերպով «Ահարոնեան» ակումբը, Մարտ 12, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին։

Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ։

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Լիոնի «Վարանդեան» կոմիտէին կողմէ։

Այս Կիրակի օր, ժամը 15էն սկսեալ, խնջոյք-գինեձօնով, Յոյներուն սրահին մէջ, 5 Րիւ Պօնըֆուա։

Առատ կերուխում։

Լիոնահայութիւնը սիրով կը հրաւիրուի, յիշատակի եւ ոգեկոչումի այս ցերեկոյթին։

Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը առ ի գիտութիւն Հայ հասարակութեան կը ծանուցանէ թէ Մեծ Պահքի Արեւագալի արարողութիւնները պիտի կատարուին Մարտ վեց, յառաջիկայ Կիրակիէն սկսեալ, յաւարտ Ս. Պատարագի։

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ Կ'ԵՐԳԵՆ

Les peuples qui chantent

Ժողովրդական երգի եւ պարի փառատօն, ի նպաստ Ֆրանսայի Ուսանողական Սանաթօրիոմներուն։

Կիրակի, 13 Մարտ, ժամը 14.30ին

Սորպոնի Մեծ Ամփիթատրոնին մէջ

Բարձր հովանաւորութեամբ

Փարիզի համալսարանի տեսուչ

Պ. ԺԱՆ ՍԱՐԱՅԻ

Նախագահութեամբ

ՏԻԿԻՆ ԺԱՆ ՍԱՐԱՅԻ

Կը մասնակցին՝

Հայկական բաժին՝

Սօսի պարախումբը ղեկավարութեամբ ՏԻԿ. ՅԱՍՄԻԿ ՔԻՒԹՆԵՐԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Պ. ՎԱՀԷ ՃԷՐԱՀԵԱՆԻ, նոր պարերով։

Նայիրի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ նոր երգերով։

Պր. Պէռնար ՏԷՏԷՃԵԱՆ, իր նուագախումբով։

Ինչպէս նաեւ հետեւեալ երկիրներու ուսանողական եւ ֆօլքլորական խումբերը՝

Իսրայէլ, Լաօս, Լեթոնիա, Լիթուանիա, Հնդկաստան, Ճափոն, Մատակասքար, Մեքսիքա, Միացեալ Նահանգներ (Ամերիկա), Յունաստան, Չէրքէսիա, Պրազիլիա, Վիէթնամ, Քամերուն, Քամպօճ։

Գիները՝ 400 (4 Ն. Ֆ.), 300 (3 Ն. Ֆ.), 200 (2 Ն. Ֆ.), 150 (1.50 Ն. Ֆ.)։

Դիմել Սորպոնի գանձապաններուն։

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Կրընոպլի Հայ Ազգ. Եկեղեցական Միութեան վարչութիւնը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ միութեան բոլոր անդամները, որոնք 1959, իրենց տարեվճարը վճարած են։ Ժողովը տեղի պիտի ունենայ Մարտ վեցին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Քաֆէ տը Քոմէրսի վերնայարկը, Փըլաս Կրանէտ։

ՕՐԱԿԱՐԳ.— Ա) Զեկուցում եւ հաշուետուութիւն։ Բ) Եկեղեցւոյ եւ ընթացիկ հարցեր։ Գ) Վարչութեան ընտրութիւն։

Վերոյիշեալ թուականին մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային, կը յետաձգուի, Մարտ 13ին, ուր ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի։

Ի դիմաց Կրընոպլի Հայ Ազգ. Եկեղեց. Միութեան վարչութեան։

(Ատենադպիր)

ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձին առթիւ

Շաբաթ, 5 Մարտ, ժամը 21էն մինչեւ լոյս Ալհամպրայի մէջ, Հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր ենթակոմիտէի եւ Շ. Միսաքեան խումբի

Կը նախագահէ ընկեր Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Կը խօսի Ընկ. ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

Գեղարուեստական ճոխ եւ ընտիր բաժին

Առաջին անգամ ըլլալով Ֆրանսահայ բեմերու վրայ, սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ յատկապէս Վենետիկէն հրաւիրուած երգչուհի

ՕՐ. ՍԵԴԱ ԲԱԼՈՒԼԵԱՆ

կ'արտասանեն Օր. Ալիս Շամիր եան, Օր. Սեդա Թուրքէլեան։

Կը մեներգեն Օր. Ալիս Շամիրեան, Տէրտէրեան եղբարք։

Մարսէյլի Հայ Արենոյշներու կողմէ հայկական եւ դեղջկական պարեր,

Ղեկավար Տիկին Մանուշ Շամիրեան, ազօրտէօն Ալեքս Ճօշկունեան։

Շամիրամի պար, Օր. Թիրէքեան եւ Ալեքս Նազաշեանի, Դաշնակահարուհի Ժ. Համբարձումեան, ընկերակցութեամբ Օր. Ատրինէ Մանուկեան

Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻ

SURPRISE PARTY Ն

Մարտ 6ին, ժամը 4–10, Ազգ. Տան մէջ,

32, RUE DE TRÉVISE, PARIS

29ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ

կազմակերպուած շրջանին երէցներուն, սկաուտներուն եւ գայլիկներուն կողմէ։

Կիրակի, Մարտ 6, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին,

SALLE DE LA CHIMIE, 28 bis Rue St. Dominique

Paris 7e, Métro Invalides

Ներկայացումներ սկաուտներուն կողմէ, երգեր եւ պարեր, հայկական պարեր, կենդանի պատկերներ եւ խաղեր գայլիկներէն։ Ֆրանսերէն կը ներկայացուի՝

« ԹՌՉՈՂ ՀՈՎԱՆՈՑԸ »

կատակերգութիւն, խմբապետուհիներուն կողմէ։

Մասնաւոր պատրաստութեամբ եւ բեմադրութեամբ, Նախկին Հայ Արիները կը ներկայացնեն, հայերէն, Շէյքսփիրի հանրածանօթ կատակերգութիւնը։

ԸՆՏԱՆԵՑԱԾ ՉԱՏՈՒԿԸ

(La Mégère Apprivoisée)

Սիրայօժար մասնակցութեամբ եւ օժանդակութեամբ Շաւիլի Երիտասարդաց թատերախումբին։

Պիւֆէ, ցուցադրութիւն — Մուտք 3 Ն. Ֆ. (300) եւ 5 Ն. Ֆ. (500)

ՅՈԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ-ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Դերասան՝ ՏՐԴԱՏ ՆՇԱՆԵԱՆԻ

50ամեայ բեմական գործունէութեան ի պատիւ

Նախաձեռնութեամբ՝ Պէլվիլ–Լիլա դպրոցներու կրթական մարմնոյն եւ բարձր հովանաւորութեամբ կաթ. պատ. ՍԵՐՈՎԲԷ ԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

Նախագահ՝ ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ

9 Ապրիլ, Շաբաթ գիշեր ժամը 20.45ին Փօլ Ֆարալիք թատրոնին մէջ,

21, RUE YVES TOUDIC

Փարիզահայ բեմի գլխաւոր ուժերու մասնակցութեամբ կը ներկայացուի

ԼԱՓԻՒՐԻՆԴՈՍ

Փարիզահայ կեանքէ, քոմէտի–տռամ 3 արար Տ. ՆՇԱՆԵԱՆԻ

Մանրամասնութեանց համար տեսնել յայտագիրը։

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ի ՆՊԱՍՏ ՊՈՄՈՆԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

ԿԱՐՕՏԵԱԼՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐՈՒ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին, Հինգշաբթի (Մարտ 10), ժամը 20.30ին, Պոմոնի Ֆլորէալ շարժասրահին մէջ։

Կը ներկայացուին Հայաստանի մէջ պատրաստուած Շիրվանզադէի՝

« ՊԱՏՈՒԻ ՀԱՄԱՐ »

Ինչպէս նաեւ գեղարուեստական կարճ ժապաւէններ։

Պիտի ցուցադրուին նաեւ Հայաստանի այլ նշանաւոր ժապաւէններէ հատընտիր մասեր.—

ԱՆՈՒՇ, ՕԹԷԼԼՕ, ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

Տոմսերը նախապէս ապահովել հետեւեալ հասցէներէն.— Պետրոս Վանոյեան, 325 Շըմէն տը Սէն Ժիւլիէն, Սերժ Սարգիսեան, 340 Շըմէն տը Սէն Ժիւլիէն, Հացագործեան, 15 Րիւ Լոնկ տէ Քափիւսէն, Տօլպաշեան, 23 Պուլ. տը Պօմոն։

Imprimerie Spéciale du Journal « Haratch »

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86 - 60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.

Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

SAMEDI 5 MARS — ՇԱԲԱԹ 5 ՄԱՐՏ 1960

36րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 8740 — 36EME ANNÉE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16րդ ՏԱՐԻ, Թիւ 4541

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱՆ ՊԷՏՔ Է ՄՆԱՅ ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ Կ'ԸՍԷ ՏԸ ԿՈԼ

Զօր. տը Կոլ Կոնստանդինի հասաւ հինգշաբթի օր եւ երեք կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ սպաներուն եւ ենթասպաներուն :

«Ֆրանս – Փրէս » գործակալութեան թղթակիցը որ միակ արտօնուած լրագրողն է ընկերանալու Նախագահին կը հաղորդէ այդ յայտարարութիւնները :

Տը Կոլի ճառերը ունէին երեք գլխաւոր կէտեր . — (Ճառեր՝ արտասանուած Հաճէր – Մաֆրուշի եւ Ռեժանի մէջ) :

Ա) Ալժերական խնդիրը տակաւին ուշ պիտի լուծուի :

Բ) Պիտի լուծուի միայն ֆրանսական զինուորական յաղթանակէն ետք :

Գ) Պէտք է որ Ֆրանսան մնայ Ալժերիոյ մէջ, ինչպէ՞ս :

Զօրավարը շեշտեց . — Պէտք է ձեր միտքը դնէք, ամէն մարդ պէտք է իր միտքը դնէ որ տակաւին երկար ժամանակ, շատ երկար ժամանակ պէտք է : Զինուորական գործողութիւնները տակաւին երկար պիտի տեւեն : Յաջողութիւնը կը տարածուի բայց յաղթած չէ :

« Ազատ . Ճակատի անկախութիւնը կատակ մըն է, անոր համար որ Ալժերիան չի կրնար գոյատեւել առանց Ֆրանսայի, որովհետեւ հոծ թիւով մահմետականներ կան որ կ'ուզեն ֆրանսացի մնալ : Ալժերիոյ մէջ մէկ միլիոն Եւրոպացիներ կան ու վերջապէս, 400.000 մահմետականներ մայր երկիրի մէջ կ'աշխատին ու իրենց վաստակով կ'ապրեցնեն շուրջ երեք միլիոն մահմետականներ, պէտք է ի մտի ունենալ նաեւ թէ Ֆրանսայի կամքն է հոս մնալ, Ֆրանսա մեծ պետութիւն մըն է :

« Ի՞նչ պիտի ըլլայ վաղուան Ալժերիան : Իսկապէս չեմ գիտեր : Գիտեմ միայն որ Ֆրանսան պէտք է մնայ Ալժերիոյ մէջ : Ի՞նչ ձեւով Ֆրանսան պիտի մնայ, այդ՝ բնակիչներէն կախում ունի» :

Նախագահ տը Կոլ աւելցուց . — «Չեմ գիտեր ի՞նչ ձեւ պիտի ընտրէ Ալժերիան ի վերջոյ : Բայց պիտի ուզէ Ֆրանսայի կողքին մնալ : Այդ է իմաստութիւնը » :

Զօր. տը Կոլ յիշեց նաեւ թէ Ալժերիան միակ հարցը չէ զոր Ֆրանսան կ'ուզէ լուծել : «Ֆրանսան համաշխարհային ուժ մըն է : Կը բարձրանայ : Կրկին կը գտնէ իր արժանի տեղը : Այս վերելքը նոր կը սկսի, ուրեմն հարցը միայն ալժերական չէ : Պէտք է ամբողջը նկատի առնեմ : Ամբողջ Ֆրանսան՝ ներսէն եւ դուրսէն : Ամէն բան վրան է, եւ այդ ամէն բանը, միայն Ալժերիան չէ : Անկախութիւնը յիմարութիւն է Ֆրանսան եւ բանակը պիտի մնան, ինչպէ՞ս յետոյ կը տեսնենք : Նախ՝ զինուորական յաղթանակը անհրաժեշտ է :

Զօր. տը Կոլ եզրակացուցած է . — «Լաւ ճամբու մէջ ենք, կը կրկնեմ որ չեմ ճշդեր թէ ի՞նչ ձեւի տակ Ֆրանսան Ալժերիա պիտի մնայ, բայց վստահ եմ որ պիտի մնայ, ատոր համար է որ կը կռուիք : Հոն հասնելու համար վստահութիւն ունիմ ձեր վրայ» :

«Ֆրանս – Փրէս »ի թղթակիցը կը ճշդէ թէ միայն այս վերջին պարբերութիւնը կարելի է ջակերտի մէջ դնել :

Այս յայտարարութիւններէն առաջ, մեկնումին ժամանակ կառավարութեան Ալժերիոյ պատուիրակութիւնը հրապարակ կը հանէր Հանրապետութեան Նախագահին մէկ հրամանագիրը, որ 1960 Փետրուար 20ի հրովարտակին կը վերաբերի :

Այս առթիւ տը Կոլ կը շեշտէ . — զինուորական իշխանութիւնը պատասխանատու է հանրային կարգին : Անոր կը պատկանի հարկ եղած հրահանգները տալ քաղաքային իշխանութեան, մանաւանդ ոստիկանութեան վերաբերեալ հարցերու մասին :

Ներկայ պայմաններու մէջ, կը շարունակէ տը Կոլ, ալժերական բնակչութիւնը կը յառաջանայ դէպի իր ապագային ազատ ընտրութիւնը եւ կ'եզրակացնէ . — « Բոլոր պատասխանատուներու համրն – թաց գործունէութեամբ է, ըլլան անոնք քաղաքային թէ զինուորական, որ Ֆրանսան պիտի շահի Ալժերիոյ մէջ » : Հրամանագիրը ստորագրած է . — Շարլ տը Կոլ :

Տը Կոլի ըրած յայտարարութիւնները չեն կրնար չզարմացնել, երբ բոլորը կը յիշեն Յունուար 29ի խիստ ճառը : Ճիշդ է որ այս յայտարարութիւնները « հանրութեան» համար չեն այլ միայն մասնայատուկ շրջանակի մը վերապահուած, բայց որոշ շփոթութիւն առաջ բերին, թէեւ մամուլին դրածները պաշտօնական հանգամանք չունին : Ազգ. Ժողովի Ներանցքներուն մէջ, հինգշաբթի օր զարմանքը մեծ էր, մինչ համայնավարները չէին ուզեր հաւատալ միակ ներկայ թղթակիցին տուած լուրերուն, աջերը չէին ծածկեր իրենց ուրախութիւնը : Տը Կոլ յստակ էր . — Նոր Տիէն – Պիէն Ֆու մը պիտի չըլլայ : Հոս պիտի մնանք :

ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԶՕՐ. ՆՈՐՍԹԱՏ. — «ՀԻՒԼԷԱԿԱՆ ԶԷՆՔԵՐՈՎ ՇԱՐԺՈՒՆ ԲԱՆԱԿ ՄԸ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄՈՒԻ, ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐԷ, ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԷ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐԷ »

Մէկ տարուան լռութենէ մը վերջ, Ատլանտեան Ուխտի ընդհանուր հրամանատար՝ Զօր. Նորսթատ կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ, Արեւմուտքի եւ յատկապէս Եւրոպայի պաշտպանութեան մասին, Լուվսիէնի իր բանակատեղիին մէջ :

Տեղեկատուութեան ձեւով ներկայացուցած է Ատլանտեան Ուխտի զինուորական կազմակերպութիւնը եւ մանաւորապէս անցեալ տարեշրջանին, կատարուած եւ ձեռք առնուած պաշտպանողական կարեւոր քայլերը : Ատլանտեան Ուխտը այժմ իր տրամադրութեան տակ ունի երկու անգամ աւելի կորիզային զէնքեր, իսկ ապահովութեան համար սարքաւորուած ռատարի կայանները ի վիճակի են «տեսնելու» ոչ միայն թշնամի օդանաւերը այլեւ հրթիռները, ինչ որ զինուորական գետնի վրայ մեծ յաջողութիւն մը կը նկատուի :

Զօրավարը ի մէջ այլոց դիտել տուած է թէ միջազգային գետնի վրայ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ տեղի ունեցող խօսակցութիւնները եւ բանակցութիւնները պատճառ չեն որ Ատլանտեան Ուխտը չշարունակէ զինուիլ եւ ձեռք չառնէ անհրաժեշտ միջոցներ, ի խնդիր Եւրոպայի եւ ազատ աշխարհի ապահովութեան :

«Նոր եւ հաստ ծրագիր մը պատրաստուած է — ըսած է զօրավարը — պիտի կազմուի, կորիզային զէնքերով զինուած Ատլանտեան բանակ մը, բաղկացած՝ անգլիական, ֆրանսական եւ ամերիկեան զօրամասերէ » :

Շարժուն եւ միջամտիչ ուժը (թասք ֆօրս) պիտի կազմուի հետեւեալ ձեւով : Առաջին առթիւ, երեք ջոկատներ, (մէկ ֆրանսական, մէկ անգլիական, մէկ ամերիկեան) իւրաքանչիւրը բաղկացած 2500 – 3000 հոգիէ : Անոնց պիտի միանան երկու ուրիշ ջոկատներ եւս (հաւանաբար, գերմանական եւ իտալական) : Ամէնէն վերջ երեք տարբեր ազգութեանց ջոկատներ : Ընդամէնը՝ ութ ջոկատ :

Միացեալ բանակը իր տրամադրութեան ներքեւ պիտի ունենայ օդանաւեր, մարտանաւեր եւ այլ զինուորական զէնքեր :

Պատերազմի մը պարագային միացեալ եւ շարժուն այս բանակը, կարելի պիտի ըլլայ փոխադրել հոն ուր անհրաժեշտ նըկատուի : Բանակը իր տրամադրութեան տակ պիտի ունենայ՝ «Քորփըրըլ», «Օնեսթ Ճոնս» եւ «Պլու ուոթըր » տիպի հիւլէատար հրթիռներ :

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

× Փարիզի պետական շրջանակները կը յայտարարեն թէ տեղեակ են այս նոր ծրագրին, սակայն դեռ ոչ մէկ որոշում տրուած է այս մասին :

× Ուաշինկթընի զինուորական շրջանակները գոհունակութեամբ դիտել կուտան թէ «Եւրոպայի պաշտպանութեան համար, անհրաժեշտ եւ օգտակար կարգադրութիւն մըն է այս, թէեւ — կ'աւելցնեն նոյն շրջանակի մարդիկը — ծրագիրը համեստ է, ուստի անհրաժեշտ՝ ընդլայնումի » :

« Զօրավար Նորսթատի ծրագիրը օգտակար կը գտնենք» յայտարարած է Անգլիոյ պաշտպանութեան նախարարութիւնը : Այսուհանդերձ, դիտել կուտան թէ անհրաժեշտ է «աւելի եւս ընդլայնել» ութ ջոկատներէ կազմուելիք այս բանակը որ ոչ միայն օժտուած պէտք է ըլլայ « թեթեւ» այլեւ «ծանր» հիւլէական զէնքերով :

ՍՊԱՆԻՈՑ ՄԷՋ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԿԱՅԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

Ատլանտեան Ուխտի մնայուն ներկայացուցիչներու խորհուրդը քննած է, Սպանիոյ մէջ գերմանական կայաններ հաստատելու Պոնի կառավարութեան ծրագիրը :

Գերման ներկայացուցիչը յայտարարած է թէ . — Ա) Գերմանիոյ համար խիստ կենսական անհրաժեշտութիւն կը նկատուի Եւրոպայի զանազան վայրերու մէջ պահեստանոցներու եւ կայաններու հաստատումը : Բ) Սպանիոյ հետ իրենց խօսակցութիւնները զուտ քննական բնոյթ ունեցած են : Գ) Որեւէ կարգադրութիւն, պիտի ըլլայ Ատլանտեան Ուխտի խողովակով :

« Պէտք չէ կասկածիլ մեր հաւատարմութեան վրայ» ըսած է Գերման ներկայացուցիչը :

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԻՐՔԸ. — Կաթոլիկէ եկեղեցիէն եւ 400 հազար հաշուող Նախկին Ռազմիկներու Ազգային Միութիւնէն ետք, Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան Սէնի նահանգի կեդրոնական կոմիտէն կոչ մը ուղղած է բոլոր ընկերվարականներուն որ «ծաղիկներով չդիմաւորեն Ստալինի մեղսակիցը եւ Հունգարիոյ հարստահարիչը » այսուհանդերձ կոչը կ'ընդունի թէ Խրուշչեւի այցը «հետաքրքրութիւն ստեղծող սակայն ոչ խանդավառ » երեւոյթ մըն է :

Ընկերվարականները կը զգուշացնեն մանաւանդ իրենց շարքայինները որպէսզի որեւէ ձեւով չմասնակցին համայնավար կամ համայնավարամիտ ցոյցերու, որոնք կը ձգտին Ֆրանսայի ժողովուրդին ուրախութիւնը յայտնելու խորհրդային մենատէրին : Ազատ Որմնադրութիւնը իր կարգին կը յայտարարէ թէ դէմ է այս այցելութեան եւ դիրք կը ճշդէ :

Ազատ որմնադիրները կը յայտնեն թէ բոլոր ժողովարանները փակ պիտի մնան իբրեւ բողոք :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԿԱՏԻՐԻ աղէտին վերջին հաշուեկշիռը տասը հազարի կը հասցնէ մեռեալներու թիւը : Ժանտատենդը սկսած է : Իշխան Մուլէյ Հասան հրաման տուաւ որ քաղաքին ազատած մասն ալ քանդուի, ողջերը գոհելու գինով : Դժբախտաբար մարդկային թշուառութիւնը շահագործողներ միշտ կան եւ անօթի քաղաքին մէջ, մարդիկ սկսած են 1000 ֆր.ի հանքային ջուր ծախել, երկու հազար ֆր.ի երախաներու համար խտացեալ կաթ, 1500 ֆր.ի մէկ շիշ գարեջուր :

ՊԱՊԸ եօթը նոր կարդինալներ նշանակեց, ասոնց կարգին մէկ ճափոնացի, մէկ ափրիկեցի, մէկ ֆրանսացի (գերապայծառ Լըֆեպւըր) :

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆՆԵՐԸ որոշեցին ետ առնել իրենց պահանջը երեք հազար մեթր բարձրութենէն աւելի վեր թռչելու Պերլինի վրայ եւ մնալ նախկին կարգադրութեան վրայ :

ՆԻՒ ԹԱՅՄԶ խորհրդային անգլերէն ամսագիրը, անդրադառնալով միջազգային հսկիչ ոստիկանութիւն մը ստեղծելու ամերիկեան ծրագրին, կը գրէ . — «Այս ծրագիրը ոչ մէկ գործնական արժէք կը ներկայացնէ, մնաց որ դէմ է զինաթափութեան ոգիին » : Միջազգային հսկիչ ոստիկանութեան դերը, ըստ Ամերիկեան ծրագրին, պիտի ըլլար, հսկել որ «ոչ մէկ երկիր գաղտնի, կորիզային զէնքեր պատրաստէ» : « Իզվեստիա » իր կարգին կը դատապարտէ ամերիկեան ծրագիրը :

ՔԱՊՈՒԼԻ մէջ Խրուշչեւ, պաշտօնական ընդունելութեան մը ընթացքին յայտարարած է թէ «Աֆղանիստանի եւ Խորհրդային Միութեան բարեկամութիւնը լաւագոյն ապացոյցն է որ երկու դրացի երկիրներ կրնան իրարու հետ գործակցիլ եւ կողք կողքի ապրիլ խաղաղ եւ բարեկամ » շարունակելով, ըսած է նաեւ թէ Խ. Միութիւնը պիտի շարունակէ օժանդակել Աֆղանիստանի տնտեսական գետնի վրայ : Ինչ կը վերաբերի Աֆղանիստանի եւ Փաքիստանի միջեւ սահմանային տարակարծութիւններուն, Խորհրդային վարչապետը վստահեցուցած է թէ իրենք զօրավիգ պիտի կանգնին Քապուլի կառավարութեան :

ԱՅԶԸՆՀԱՈՒԸՐ վերջացուց Լատին Ամերիկայի իր «բարի դրացնութեան » այցը : Փետրուար 22ին մեկնեցաւ Ուաշինկթընէն եւ այցելեց չորս Լատին երկիրներ, Պրազիլ, Արժանթին, Չիլի եւ Ուրուկուէ : Միացեալ զեկոյցի մը մէջ, Ամերիկա եւ Ուրուկուէյ կը յայտարարեն թէ «դէմ են հակաժողովրդավարական երկիրներու թափանցումին, Լատին Ամերիկայէն ներս» այս առթիւ կ'աւելցնեն թէ կը պաշտպանեն ժողովրդավար եւ ազատախոհ սկզբունքներ :

«ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ պէտք ունի իր սահմաններէն դուրս հաստատուած պահեստանոցներու եւ զինուորական կայաններու, արդ, ինչո՞ւ դժկամակիլ ու չուզել որ այդ կայաններէն շատերը գտնուին Սպանիոյ մէջ», յայտարարեց Պոնի ամերիկեան դեսպանը, Տաուլինկ :

ԹՈՒՆՈՒԶԷՆ հասած կարգ մը անպաշտօն լուրեր արձագանգ կ'ըլլան թելադրութեան մը զոր ըրած է Պուրկիպա Էֆէլ Էնի ղեկավարներուն : Ըստ այդ լուրերուն Պուրկիպա թելադրած է որ ընդունին տը Կոլի առաջարկը եւ դադրեցնեն կռիւները, Ալժերիոյ մէջ, վեց ամսուան համար :

ԱՆՏՐԷ ՄԱԼՐՕ Մեքսիքա պիտի այցելէ, Ապրիլ մէկին :

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ համաձայնագիր մը ստորագրուեցաւ, Խ. Միութեան եւ Ճափոնի միջեւ : Յաջորդ երեք տարիներուն, Խորհրդային Միութիւնը, Ճափոնէն պիտի ներածէ 231 միլիոն տոլարի արժողութեամբ ապրանքներ, նոյն ժամանակաշրջանին՝ Ճափոն պիտի ներածէ 205 միլիոն տոլարի ապրանք :

ԱՆԱՏՈԼԻՈՆ

ԴԻՏՈՒԱԾ ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ԱԿՆՈՑՈՎ

ԽՄԲ.— Պոլսական թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ տպաւորութիւնները, զորս գրի առած է բժիշկ մը, Տօքթ. Հերմոն Արաքս, — իրապաշտ ու կենդանի պատկեր:

Կառախումբը եօթը ժամ անընդհատ ձիւնով ծածկուած արտերէ եւ քաղաքներէ անցաւ եւ հետզհետէ դանդաղեցուց իր ընթացքը, ի վերջոյ կանգ առաւ կայարանի մը առջեւ:

Սպիտակափայլ Արգէոս լեռը արուարձաններէն սկսեալ կը տիրապետէր քաղաքին վրայ իր պատկառազդու դիրքով: Տեղացի ճամբորդներ, հոյակապ տեսարանէն հպարտութեան բաժին մը հանել կ՚ուզէին կարծես, երբ կ՚ողջունէին իրենց բարձրադաղակ.

— Գայսերի՛, ջանըմ Գայսերի:

28 Փետրուար 1954, Կիրակի, ժամը 14ին, ես, պահեստի սպայ բժիշկ մը, այսպէս ոտք կը դնէի Կեսարիոյ հողին, աւելի ճիշդը սառուցեալ ձիւնին վրայ, զերոյէն վար երեսուն աստիճան ցուրտ:

Կառապանը գրեթէ խլելով առաւ ճամբորդական պայուսակս, տեղաւորեց կառքին մէջ եւ յամրաբար սկսանք յառաջանալ դէպի Օրտու Էվի: Հակառակ ձիերուն ոտքերը քուրջերով փաթթուած ըլլալուն, սառած գետնին վրայ ամէն քայլափոխի կը սահէին, քանի մը անգամ գետին փռուելու վտանգը անցընելով:

Վերջապէս տեղաւորուեցայ Օրտու Էվի մէջ, ուր անկողին մը վերապահուած էր ինծի համար: Ծառայող զինուորէն տեղեկացայ, թէ փանսիոնի վառարանը կը վառէին միայն գիշերները, սափորով ջուրը առտուան մօտ սառած կը գտնուէր յաճախ: Ես ալ իմ կարգիս չսառելու համար՝ իջայ «Օրտու Էվի գազինօ»ն, ջանալով պահ մը հանդուրժել սիկառի ծուխով գոյացած ամպին, ապականած օդին եւ բարձրացած ժխորին:

Ինծի ծանօթ բժիշկ ընկերներս միւս սպաներուն պէս հաւաքուած էին պեզիկի սեղաններու շուրջ: Պահ մը շրջապատեցին զիս իրենց կատակախառն ցաւակցութիւնը յայտնելու՝ «սաանկ» օդով «սաանկ» քաղաք մը «ինկած» ըլլալուս համար: Յետոյ անդրադարձան իրենց ապբելակերպին վրայ.— Զինուորական պաշտօնատեղիէն Օրտու Էվի եւ Օրտու Էվիի քազինօէն փանսիոն անցնող միօրինակ կեանք մը:

Առանց դարմանատուն բանալու դիտաւորութիւնս յայտնելու, հետաքրքրուեցայ տեղւոյն բժիշկներով: Քաղաքը ունէր 70.000 բնակչութեան համար 70 բժիշկ, կէսը մասնագէտ, ութ — տասը հոգի ալ ռատիօսքօփիով զբաղած է (այնալը տօքթօր՝ տեղացիներու բարբառով): Վերջերս բնակչութիւնը ութսուն հազարի եւ բժիշկներու թիւը հարիւրի բարձրացաւ եւ բոլոր այս բժիշկները ունին իրենց «միջնորդները», յաճախորդ որսացող: Բժիշկի միջնորդը ամօթալի երեւոյթ մը չէր, այլ ընդհանրացած սովորութիւն մը: Այցեգինն էր հինգ ոսկի (այս տարի քանի բարձրացաւ):

Այսքան տեղեկութիւն բաւ համարելով դուրս նետուեցայ:

Առաջին տպաւորութեանս համաձայն՝ կացութիւնը շատ ալ յուսատու չէր: Որոշեցի անձամբ կատարել քննութիւնս եւ ինքզինքս գտայ կառավարական հրապարակը, թափառական եւ մտամոլոր:

Մինակ էի: Պանդխտութեան զգացումը պատեց հոգիս: Յիշեցի որ հայկական եկեղեցի մը ունէինք հոս: Գտեպնդուեցայ եւ անմիջապէս ուզեցի այցելել:

Հինգ – վեց հոգիի հարցնելով, դարձդարձիկ ճամբաներէ անցնելով, հասայ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին՝ երբ արդէն մութը կոխած էր:

Հին տուներով ու նեղլիկ փողոցներով շրջապատուած եկեղեցին, ընդարձակ շրջափակի մը մէջտեղ, հոյակապ եւ դարաւոր կառուցուածքովը, Քրիստոնէութեան եւ քաղաքակրթութեան կոթողի մը պէս կը բարձրանար:

Սպայի հագուստով հայերէն խօսիլս երբ լսեցին, սիրալիր փութկոտութեամբ մը բացին եկեղեցւոյ դուռը: Խաչի ձեւով շինուած ընդարձակ տաճարը քանի մը կանթեղի լոյսով եւ հաւատացեալներուն վառած մոմերով հազիւ թէ լուսաւորուած էր: Մոմ մըն ալ ես վառեցի եւ այս խորհրդաւոր կէս մթութեան մէջ, մինակ, աղօթեցի յաջողութեանս համար:

Դուրսը, եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ, գտայ հետաքրքիր Հայերու խումբ մը, որոնք եկած էին իրենց ազգակից սպայ — բժիշկը տեսնելու: Ըստ բաւականին գոհացնելով իրենց հետաքրքրութիւնը, առաջին անգամ յայտնեցի դարմանատուն բանալու «որոշումս»: Յետոյ Կեսարիոյ 18 տարուան հոգեւոր հովիւին Հայկազուն քհնյ. Կարապետեանի հետ առանձնացայ իր պանդուխտի սենեակին մէջ:

Տէր Հայրը հոգերով բեռնաւոր էր: Զաւակներուն կարօտը, կարգ մը տեղացի Հայերու պատճառած նեղութիւնները դառնացուցած էին զինքը: Այս պայմաններուն տակ երբ դարմանատուն բանալու եւ ի հարկին քանի մը տարի հոս հաստատուելու մտադրութիւնս յայտնեցի, զարմացաւ: «Մեղքերնին կուտան, դրամ չեն տար այս մարդիկը» ըսաւ: Եւ աւելցուց.— «Հարցը կը փոխուի՝ երբ բնաւ դրամ չառնես, որովհետեւ երբ առանց դրամի պատանի գտնէ Կեսարացին, օր մը առաջ կը մեռնի …»:

Այս առածը փոխանակ ջլատելու զիս՝ յուսադրեց: Պահեստի սպայութեանս առաջին չորս ամիսը անցուցած էի Անգարա, սպայակոյտի բժիշկ ըլլալով: Նոյն շրջանին Ենի Մահալլէ դարմանատուն մը բանալու վրայ էի, երբ Կեսարիա փոխադրութիւնս որոշուեցաւ: Հիմա տասը ամսուան (զինուորական պարտականութեան) շրջան մը ունէի իմ առջեւ: Այս միջոցին, եթէ նոյնիսկ չկարենայի դրամ շահիլ, փորձառութիւն պիտի շահէի առաւելագոյն թիւով հիւանդ քննելով … ի հարկին առանց դրամի:

Յուսալից եւ վճռական՝ հրաժեշտ առի Տէր Հօրմէն, երեկոյեան ժամը եօթնին:

Հետեւեալ օրն իսկ սկսայ դարմանատան յարմար տեղ մը փնտռել:

Դարմանատան տեղը որոշելու համար քաղաքը ճանչնալու պէտք ունէի: Ամէն առտու ժամը եօթնէն մինչեւ ինը, կէսօրէ ետք՝ ժամը հինգէն եօթը կը պտըտէի քաղաքին զանազան թաղամասերուն մէջ, տեղացի զինուորի մը ընկերակցութեամբ:

Գրեթէ բոլոր բժիշկները հաւաքուած էին քաղաքին երեք գլխաւոր հրապարակներուն վրայ, ուր ամէն քայլափոխի կարելի էր հանդիպիլ բժիշկի ցուցատախտակներու, առեւտրական ծանուցումներու չափ խոշոր:

Բժիշկի միջնորդները կը դեգերէին այս կողմերը եւ օթօպիւսի կայաններու շուրջ, հիւանդ որսալու համար: Ինծի ընկերացող զինուորին մատնանշումով ըմբռնեցի ամէնէն վարպետորդիին աշխատութեան եղանակը:

Գիւղէն եկած օթօպիւս մը նոր պարպել սկսեր էր իր ճամբորդները, երբ կէս գիւղացիի տարազով չափահաս մարդ մը մօտեցաւ մէկուն:

— Բարեւ հայրենակիցս, բարի եկար:

Գիւղացին նոյն փութկոտութեամբ առաւ բարեւը: Անատոլուի մէջ հին սերունդի պատկանողները, ծանօթ կամ անծանօթ, հաւասարապէս կը բարեւեն: Ճամբան շարունակելու վրայ էի, երբ միւսը խօսք բացաւ.

— Ի՞նչ կայ չկայ հայրենակից, անհանգիստ կ՚երեւիս:

Այս ըսելով սիկառէթի տուփը երկարեց: Բարեկամութիւնը հաստատուած էր: Ճամբորդը յայտնեց թէ բժիշկի եկած է, ինք եւ «էվչէնիլէյին» (այսինքն իր կինը) հիւանդ էին:

Ցաւակցական «վախ–վախ»ներէն ետքը մարդը իր դերը ամբողջացուց.

— Ես ալ նոյն հիւանդութեան բռնուած էի, բոլոր բժիշկները յոյսերնին կտրեցին, ողջ ըլլայ … բժիշկը, անիկա էր որ ազատեց զիս: Եթէ կ՚ուզես՝ անձամբ տանիմ քեզ, զիս կը ճանչնայ, աւելի աղէկ կը նայի:

«Որսը» բռնուած էր: Ինծի ընկերացող զինուորը հաստատեց թէ այս մարդուկը քանի մը խօսքով բժիշկի այցեգինին կէսը շահած էր արդէն:

Մազերս փշաքաղեցան,—կարդա՛ 17–18 տարի, հազարումէկ զոհողութիւններով բժիշկ եղիր, վերջն ալ ասպարէզ ի գործ դնելու համար՝ պէտք ունեցիր դատարկապորտ խաբեբաներու միջնորդութեան: Պարզապէս ընդվզեցուցիչ էր:

(1 Շար.)

ԱՆՆԱ ԱՆՏԵՐՍԸ՞Ն

ԹԷ

ՄԵԾ ԴՔՍՈՒՀԻ ԱՆԱՍՏԱՍԻԱ

(Բ. եւ վերջին մաս)

1925ին, Նիկոլա Բ. կայսեր կրտսեր քոյրը՝ Մեծ Դքսուհի Օլկան, Քոփէնհակէն Պերլին կուգայ, իր կարգին ծանօթանալու համար յիմարանոցը գտնուող հիւանդին հետ, որուն համար կ՚ըսուի թէ հիւծախտաւոր է եւ գրեթէ մահամերձ: Տանըմարքայի դեսպանը Պ. Զահլէ, որ կը սպասէ դքսուհի Օլկայի հիւանդին սենեակէն դուրս ելլելուն, կը տեսնէ թէ դքսուհին այլայլած ու վարանոտ վիճակ մը ունի: Ինք ալ չի հաւատար որ անծանօթուհին իր եղբօր աղջիկը՝ Անաստասիան ըլլայ:

Եւ սակայն, 1926ին եւ 1927ին, ցարին հետ միասին սպաննուած բժիշկ Պոտկինի զաւակները, քոյր եւ եղբայր, ինչպէս եւ ռուս նախկին դնդապետ Ֆելիքս Սասէլ, որոշապէս կը հաստատեն թէ հիւանդը Անաստասիան է:

Նոյն տարին, մեծ դուքս Հէս, կարծեցեալ Անաստասիայի մօրեղբայրը, գերմանացի գաղտնի ոստիկանի մը աջակցութեամբ կը յաջողի ապացուցանել թէ յիմարանոցը գտնուող խորհրդաւոր հիւանդը լեհ բանուորուհի մըն է, որ իր Պերլինի բնակարանէն անյայտացած է ճիշդ այն միջոցին երբ Ջրանցքէն դուրս հանած են մանկամարդ կին մը:

«Արկածախնդիր»ը այդ օրէն սկսեալ ձերբակալուելու սպառնալիքին տակ կը գտնուի, եթէ յանկարծ նպաստաւոր վկայութիւններ չհասնին իրեն օգնութեան:

Ռուսիոյ վերջին ցարին հեռաւոր ազգականներէն Լէօխթէնպերկի դուքսը կուգայ ու յիմարանոցէն առնելով հիւանդը կը տանի իր տունը, ուր կը խնամէ զայն իբր իր ընտանիքէն հարազատ մէկ անդամը:

Այս բոլոր երկդիմի կարծիքներուն մէջ, նահատակուած բժիշկ Պոտկինի զաւակը՝ Կլեպ Պոտկին, ցարին ազգականներէն Նիւ Եորք բնակող իշխանուհի Քսենիայէն կը խնդրէ որ «Անաստասիան» ժամանակուան մը համար հրաւիրէ Նիւ Եորք, անոր իսկական անձնաւորութեան մասին ճշգրիտ գաղափար մը կարենալ կազմելու համար: Իշխանուհին կ՚ընդունի առաջարկութիւնը եւ քիչ ժամանակ ետք կը կազմէ իր անձնական կարծիքը, կատարեալ վստահութեամբ: «Երիտասարդ կինը, զոր հիւրընկալեցի, կը յայտարարէ իշխանուհին, իրաւամբ իմ զարմուհիս Անաստասիան է»:

1928ին, երբ «Անաստասիա» կը վերադառնայ Նիւ Եորքէն, կը հանդիպի փաբիզ: Ռոմանոֆներու վերջին ներկայացուցիչը՝ Մեծ Դուքս Անտրէան, նահատակ ցարին զարմիկը, հետաքրքրուելով «անծանօթ»ով, կը տեսնէ զայն եւ խո-

ԿՈՄԻՏԱՍ

ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Էջմիածնայ Ճեմարանի իր հասարակ աշակերտներէն մէկի յիշողութիւններ Սիբելի Օր. Մարգարիտ Բաբայեանին

Տասը տարեկան մանուկ էի 1903 թուին: Խառն օրեր էին իմ հայրենի Գիւմրի քաղաքին մէջ: Մեր մեծերը գերագրգռուած էին, ցասումի մէջ, սակայն մեզի, փոքրերուս ոչինչ չէին բացատրեր: Դպրոցին մէջ մեր ծերունի վարժապետը, նշանաւոր Ալեքսան Խալֆան, լուռ էր եւ ոչ մէկ ակնարկ կ՚ընէր անցքերու մասին:

Դասարանի պատէն կախուած Նիկոլա կայսեր նկարը մատով ցոյց տալով, աշակերտներէն մէկը ըսաւ.

«Ամէն բան էնողն էս է, մեր ժամերու զանգերը խլեր է, մեր դպրոցները կը փակէ»: Զարութեան առանձին արտայայտութիւն չտեսնելով թագաւորի երեսին, այդ լուրերուն կարեւորութիւն չտուի:

Մէկ օր ալ, խլրտումներ, աղմուկ: Մարդիկ փողոցներու մէջ կը վազէին զանազան ուղղութիւններով: Սեւ դրօշակներ, իրարանցում: Ռուսական ձիաւոր զօրքը սուրաց մեր ուղղութեամբ: Զօրահանդէս չէր: Զինուորներն անմիջապէս սկսեցին մտրակել ժողովուրդը: Մինչեւ փախուստի պատրաստուիլս, զինուոր մը հասաւ եւ ուսիս հասցուց մտրակի մի հարուած: Ցաւէն լեզուս չորցաւ: Դպրոցէն շուտ մը ներս խուժեցինք եւ մեր բարկութիւնը թագաւորի նկարին վրայ գործադրելով՝ բզիկ բզիկ ըրինք զայն:

Դարձանք յեղափոխական:

Մեր տուներէն ներս ամէնը միաբերան կ՚անիծէին թագաւորը, որն Հայերուս գլխուն ասանկ փորձանքներ կը թափէ: Ծեր տատիկս ձեռքերը վեր բարձրացուցած շարունակ կ՚աղօթէր Խրիմեան Հայրիկի արեւշատութեան համար եւ աղօթքը կը վերջացնէր. «վո՛յ, լո՛ւսդ քոռանա, Նիկոլ թագաւոր, թաղթդ գըլխուդ փըլի, որ մեզի էս օրին հասուցիր, գրողն յերեսիդ»:

Ամէն տեղ կը լսէինք Խրիմեան Հայրիկի անունը եւ ամէն տունի մէջ կը տեսնէինք անոր մեծ նկարը:

Քիչ ետքը լուր եկաւ, թէ Հայրիկը կուգայ:

Օրեր առաջ եռ ու զեռ մեր քաղաքին մէջ: Ամէնքս եռանդով սկսեցինք յաղթական կամարներ շինել: Մեր սակաւաթիւ ծառերը զրկուեցան իրենց սաղարթէն: Ծաղիկ չմնաց պարտէզներու մէջ: Տուներու ճակատները զարդարուեցան խալիներով եւ Հայրիկի պատկառազդու նկարներով:

Հայրիկն եկաւ յաղթական, պարթեւահասակ, հպարտ կեցուածքով, բարի խոշոր աչքերով: Ամէնուս հայրը, մեր պաշտպան–ապաւէնը — ատանկ կ՚ըսէին մեր մեծերը— խաչը ձեռքին, փայլուն խաչը ճակատին:

Բազմութիւնները փառաբանեցին Հայրիկը աղաղակներով, երգերով, ծափերով, պարերով, իր ոտքերուն տակ ոչխարներ մատաղ ընելով:

Ուստա Սողոմոն,

Երեկոյեան ծովածաւալ ժողովուրդը շրջապատած էր Առաջնորդարանը, կողքի բոլոր փողոցները լեցուն էին չտեսնուած բազմութեամբ: Շրջապատի խանութներու երդիքները լեփ լեցուն էին: Պատշգամի ճիշդ դիմացը տեղ բռնեցի: Պարթեւահասակ Հայրիկը քանիցս դուրս եկաւ, օրհնեց, խաչակնքեց, ճառեց ինծի անհասկանալի լեզուով: Ժամեր տեւեցին ծափերն ու երգերը — «Հայրիկ, Հայրիկ, քո հայրենիք, Վասպուրական մեր աշխարհ»…: «Հայր մեր» երգուած ամբողջ ժողովուրդէն: Զուռնաճիները մեր անուանի՝ անդադար նուագեցին ու երգեցին:

Յանկարծ ժողովուրդի մէջէն ձայներ բարձրացան, «Սողոմոն, ուստա Սողոմոն», ծափեր, կանչեր:

Դուրս եկաւ պատշգամ սեւ չուխայով, նիհար, բարձրահասակ, արագաշարժ մի երիտասարդ: Ճաղատ գլուխը կը փայլէր լամբարներուն լոյսի տակ, տարօրինակ կարճ մօրուքով եւ կտրած պեխերով: Զուռնան պար կը նուագէր: Կարծեցինք թէ պիտի պարէր եւ ծափ տուինք: Զարմացանք: Մարդը «Ուստա Սողոմոնն» էր: Կրակոտ աչքերը աջ ու ձախ ցայտելով, ձեռքի մի կտրուկ շարժումով կայծակի արագութեամբ լռեցուց աղմուկը: Լռեց զուռնան: Մութ կապոյտ երկինք, վառվռուն աստղեր, վարը՝ հազարաւոր հայ վառվռուն աչքեր եւ լարուած լռութիւն:

Սողոմոն սկսաւ երգել — «Հո՛վ արէ՛ք, սարեր ջան»: Պապանձուեցանք ամէնքս: Քովիս մարդիկ ականջ դարձուած, հեւ ի հեւ կը լսէին մերթ շունչը բռնած, մերթ խորաշունչ, ա՛խ քաշելով: Ցափ տակութենէս մարմինս փշաքաղուեցաւ, սարսուռը բարձրացաւ ողնաշարս ի վեր, անցաւ գլուխս եւ դուրս թափուեցաւ արցունքի հեղեղով:

Երգն անծանօթ էր մեզի, սակայն՝ հարազատ: Լռութեան մէջ խորհրդաւոր երգի ոլորտները ուռճացան, երկինքը բռնեցին, արձագանգները շատ հեռուները գնացին:

ՄԵՍՐՈՎԲ ՄԱՐԱՆՋԵԱՆ

(1 Շար.)

կոյն կը ճանչնայ Մեծ Դքսուհի Անաստասիան: Եւ Մեծ Դուքսը իր զարմանքը կը յայտնէ թէ ի՞նչպէս կ'ըլլար որ Դքսուհի Օլկան չէր ճանչցած «անծանօթ»ը եւ միացած էր հակառակորդներու կարծիքին :

Եւ արդար գործ մը տեսած ըլլալու համար, Մեծ Դուքս Անտրէյան հետեւեալ նամակը կ'ուղղէ դքսուհի Օլկային. —

« Սիրեցեալս իմ Օլկա ,

« Անգամ մը եւս, եւ թերեւս վերջին ըլլալով, կը գրեմ քեզի Անաստասիա Զայքովսքայայի մասին, վասնզի կը խորհիմ թէ պարտաւոր եմ պարտականութիւնս կատարել մինչեւ ծայրը :

« ... Ամերիկայէն վերադարձին, Փարիզի մէջ տեսայ զինքը, պարզապէս ուզելով անձնական կարծիքս կազմել այն անձին մասին, որուն շուրջ յարուցուած տարակարծութիւնները դուռ բացին ժառանգութեանց իրաւունքներու եւ այլ ընտանեկան կնճիռներու :

« ... Երկու օր անցուցի անոր հետ : Զինքը զննեցի շատ մօտէն, ուշադրութեամբ, եւ եկայ այն հաստատ համոզման որ Անաստասիա Զայքովսքայան ուրիշ մէկը չէ, եթէ ոչ մեր զարմուհին՝ Մեծ Դքսուհի Անաստասիա Նիկոլայեւնան: Զինքը իսկոյն ճանչցայ, եւ անկէ ետք հետզհետէ համոզումս խորացաւ : Այս բոլոր հարցին մէջ ինծի համար կասկածելի ոչ մէկ կէտ կայ. — Անիկա Անաստասիան է... (եւն. եւն):

« Գործը» ներկայիս կը գտնուի այս վիճակին մէջ, եւ գերմանական դատական ատեան մըն է որ պիտի լուծէ այս գորտեան հանգոյցը :

Մինչ այդ, սակայն, ուրիշ կին մը հրապարակ է ելած, Տիկին Պոս, որ կը բնակի Իտալիա եւ կը պնդէ թէ Տիկին Աննա Անտէրսընի յայտարարութիւնները բացարձակապէս յերիւրածոյ են :

« Քառասուն եւ երկու տարուան լռութենէ մը ետք եթէ այսօր հրապարակ կ'իջնեմ, կ'ըսէ Տիկին Պոս, անիկա պարզ այն պատճառով է որ կ'ուզեմ դիմակազերծ ընել Աննա Անտէրսընը »:

Եւ Տիկին Պոս կը շարունակէ. —

« Նիկոլա Բ. կայսեր անդրանիկ աղջիկ – զաւակը մեծ դքսուհի Օլկան եմ ես: 1918ին Եկատերինպուրգի սպանդէն վերջը, կրտսեր քոյրս Անաստասիան սպաննեցին իմ աչքերուս առջեւ: Զիս ազատեց Տիմիթրի անունով զինուոր մը, որ յարդէ պարկի մը մէջ զետեղելով զիս յաջողեցաւ փոխադրել Վլատիվոստոկ: Ազատարարս իմ տեղս դիակներու կոյտին մէջ զետեղեց պահակ զինուորներուն կողմէ սպաննուած դիակապուտ կնոջ մը մարմինը »:

Տիկին Պոս, որ կատարեալ գերմաներէն մը կը խօսի, կը պնդէ թէ երբ իր ազատարարը յաջողած է զինքը Գերմանիա հասցնել, հոն, Գերմանիոյ կայսեր Վիլհելմ Բ.ի խորհուրդին անսալով է որ ինք ծածուկ պահած է իր ինքնութիւնը: Եւ եթէ մինչեւ այսօր չէ խօսած, անիկա ըրած է պարզապէս անոր համար որ վախցած է դրժելու Վիլհելմ Բ. կայսեր տուած իր գաղտնապահութեան խոստումը :

Տիկին Պոս կը վստահացնէ նոյնպէս թէ իր ազատարարը, խորհրդաւոր «Տիմիթրի»ն, այսօր Խորհրդային Միութեան անուանի մարեշալներէն մէկն է :

Տիկինը կը յայտնէ նոյնպէս, որ յարմար ժամանակին երեւան պիտի հանէ եւ արդարութեան պիտի ներկայացնէ վաւերական փաստաթուղթեր, որոնք պիտի ապացուցանեն իր յայտարարութեանց ճշգրտութիւնը :

Այս յուզիչ պատմութեան առընչութեամբ, կարեւոր վկայութիւն մը կը բերէ նաեւ հանրածանօթ պարուսոյց Սերժ Լիֆար, որ հետեւեալ ձեւով կը յայտնէ իր կարծիքը. —

Երեսուն եւ աւելի տարիներէ ի վեր այն հաստատ համոզումը գոյացուցած եմ թէ ներկայիս իբր Անաստասիան ներկայացնող կինը իրապէս սպաննուած ցարին կրտսեր աղջիկն է :

Աւելի յստակ ու փաստացի դարձնելու համար այս կարծիքս, աւելցնեմ թէ 1928ին երբ վարպետիս Տակիլեւի հետ հրաւիրուած էի Մեծ Դուքս Անտրէյայի դղեակը, Քան: Հոն, իշխանը մեզի բացատրեց ըսաւ հետեւեալը.

— Վստահ եմ որ այդ թշուառ կինը մեր տարաբախտ վեհապետին կրտսեր աղջիկը Անաստասիան է: Կ'երդնում որ ամբողջ կեանքս պիտի տրամադրեմ ի հարկին, այս անարդարութիւնը սրբագրելու համար :

Եւ սակայն, կը շարունակէ Սերժ Լիֆար, տասը տարի ետք, Մեծ Դուքսը, որ իր արտասանած իւրաքանչիւր խօսքին արժէքը ըմբռնող անձ մըն էր, այլեւս խստորէն կը մերժէր որեւէ խօսակցութիւն Անաստասիայի մասին, եւ ամէն անգամ որ այդ խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենար, Դուքսը բարկութեամբ կը գոչէր. « Հանգիստ ձգեցէք զիս, այլեւս չեմ ուզեր որ իմ ներկայութեանս խօսուի այդ պատմութեան մասին »:

Այս բոլոր թեր ու դէմ վկայութիւններէն ետք, ակնյայտնի կ'երեւի թէ արդարութեան գործը բաւականին դժուար պիտի ըլլայ :

Աննա Անտէրսըն իրապէս Մեծ Դքսուհի Անաստասիա՞ն է, թէ ոչ Ռոմանոֆներու անունով անգլիական դրամատուներու մէջ պահ դրուած հսկայական գումարները իւրացնելու հնարամիտ գաղափարը ունեցող կազմակերպութեան մը գործիքը :

Աննա Անտէրսընի հակառակորդը՝ Տիկին Պոս իսկապէս Մեծ Դքսուհի Օլկա՞ն է թէ նոյնպէս գործիքը ուրիշ ճարպիկ արկածախնդիրներու :

« Այս է՛ իսկ է հարցը ...»:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

ՄԻԼԱՆՕ (Յատուկ) — Այս տարի եւս, նախաձեռնութեամբ Միլանահայ Ազգային կազմակերպութեանց Փետրուար 28ի երեկոյ, Հայկ. Տան մէջ, մեծ շուքով ոգեկոչուեցաւ Վարդանանց եւ Ղեւոնդեանց հերոսամարտը : Հանդէսը բացուեցաւ «Փամ Փորոտան»ով, դաշնակի ընկերակցութեամբ Տիկին Քնարիկ Եղիկեանի, ապա՝ գրաւոր բացման խօսք արտասանեց Բժ. Մանուկ Խանպէկեան, պատմական դէպքերու մերձեցումով ընդլայնելով իր խորհրդածութիւնները, յորդորելով երիտասարդ սերունդը հոգեւին լծուիլ ազգային եւ կրօնական բնոյթ կրող մեր մեծ տարեդարձներուն կազմակերպութեան եւ գործադրութեան աշխատանքին: Պ. Նուպար Պօզապալեան խորունկ ապրումով արտասանեց Վահան Թէքէեանի «Խորհուրդ Վարդանանց»ն ու Սիամանթոյի «Գաղափարին»ը, մինչ վարագոյրին ետեւէն մեղմաձայն կը լսուէր «Լռեց ամպերը ...»: Օրուան բանախօս Բժ. Վահան Մալոյեան գրաւոր ճառով մը, հանգամանօրէն ներկայացուց մեր 4րդ եւ 5րդ դարերուն պատմական եւ քաղաքական դիմագիծը, երկար յամենալով Վարդանանց եւ Ղեւոնդեանց զոհաբերութեան վրայ, որոնք ինկան փառքի եւ պատուի ռազմադաշտին վրայ, Հայութեան մատնանշելով յաւերժութեան ճամբան: Պ. Զաւէն Մնտիկեան խոր յուզումով արտասանեց Արամայիս Սրապեանի «Վարդանանք»ը: Տիկին Անայիս Պօզապալեան յաջորդաբար երգեց Կոմիտաս վրդ.ի «Ծիրանի Ծառ»ը, Պէրպէրեանի «Վարուժնակիս»ն ու Կանաչեանի «Ալվարդի Երազը»ը, արժանանալով բուռն ծափերու. դաշնակով կ'ընկերանար Օր. Երանուհի Ղուկասեան: Ղեկավարութեամբ Պ. Հրանդ Բամպակեանի, երգչախումբը երկձայն երգեց «Թէ հայրենեաց պսակադիր»ը : Փակման խօսք արտասանեց գաղութիս հոգեւոր հովիւը : Հանդիսութեան վերջաւորութեան ժողովուրդը յոտնկայս երգեց, «Հայր Մեր»ը:

X Փետրուարի ընթացքին տեղի ունեցաւ գաղութային ընդհ. ժողովը: Նախագահ Բժ. Երուանդ Արգումանեան լիակատար համարատուութեամբ մը ներկայացուց վարչութեան երկամեայ գործունէութեան պատկերը, զոր ժողովականները լսեցին մեծ գոհունակութեամբ, ապա ընտրուեցաւ նոր վարչութիւն, յանձինս բժիշկներ Երուանդ Արգումանեանի եւ Մանուկ Խանպէկեանի, Ճարտ. Յարութիւն Գազանճեանի, եւ Պ.Պ. Արիս Շալճեանի եւ Ճոն Յովհաննէսեանի :

X Նոյնպէս Փետրուար ամսուն, տեղի ունեցաւ տեղւոյս Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը, որու ընթացքին նախագահ Պ. Երուանդ Հիւսիսեան տուաւ Միութեան քառամեայ գործունէութեան պատկերը. ապա ընտրուեցաւ նոր վարչութիւն, որուն անձնակազմն է՝ Տիկին Սոնա Իպիշեան, եւ Պ.Պ. Երուանդ Հիւսիսեան, Ստեփան Սրապեան, Ճոն Յովհաննէսեան եւ Բիւզանդ Պէքտեմիրեան :

X Մարտ ամսու ընթացքին, կազմակերպութեամբ Իտալահայ Մշակութային Միութեան՝ տեղի պիտի ունենան հետեւեալ ձեռնարկները. — Ֆամիլիա Արթիսթիքայի սրահին մէջ, դաշնակահարուհի Օր. Քոլէթ Զաքրճեանի նուագահանդէսը. պարահանդէս՝ Միջինքի առիթով. հուսկ՝ Վեր. Հ. Եղիա վրդ. Փէչիկեանի բանախօսութիւնը. — Վահան Տէրեանի կեանքն ու գործը :

Ա. Ս.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, Փետրուար 26ին վախճանած է Մկրտիչ վրդ. Էրքիլէթեան, Ենիքէօյ – Թարապիա եւ Պէօյիւք Տէրէի Հայ Կաթողիկէ եկեղեցիներու մեծաւոր ժողովրդապետ: Բնիկ Նէվշէհիրցի, վախճանեալ վարդապետը 37 տարեկան էր: 1937ին, Հռոմի մէջ աշակերտած է Լեւոնեան վարժարանին, ապա հետեւած է քահանայապետական համալսարանը ստանալով փիլիսոփայութեան եւ աստուածաբանութեան վկայական: Քահանայ ձեռնադրըուած էր 1944ին եւ 1945ին Պոլիս վերադարձած : Էրքիլէթեան վարդապետ բեղուն գործունէութիւն ունեցած է նաեւ իբրեւ ուսուցիչ Փանկալթիի լիսէի մէջ, ուր աւանդած է ֆրանսերէն եւ բարոյագիտութիւն : Վերջերս Էսայեան վարժարանի մէջ Հայերէնի եւ Իմաստասիրութեան ուսուցիչ էր :

ԳԱՀԻՐԷԻ թեմական մասնակի ընտրութիւնները որոնք տեղի պիտի ունենային Փետրուար 14ին, յետաձգուած են :

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ ֆութպոլի ախոյենական մրցումներու կարգին Հ. Մ. Ը. փառաւոր յաղթանակ մը տարած է Հ. Մ. Մ.ի դէմ (4 – 1): Մրցումը տեղի ունեցած է Վարդանանցի օրը, Մարզական աւանին մէջ աւելի քան 15.000 հոգիի ներկայութեան :

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Սէն – Ժօզէֆ հիւանդանոցին մէջ կատարուած յուզիչ արարողութեան մը ընթացքին, Պուրճ – Համուտի քաղաքապետը՝ Հայր Պօղոս Արիս վարձատրուած է Մայրիներու կարգի ասպետի շքանշանով :

Սկովտիացի ծերունի Մաքի յուղարկաւորութեան ընթացքին, իր ամէնէն մտերիմ բարեկամը՝ Ճոն դառնօրէն կ'ողբար: Ծանօթ մը կը հարցնէ.

— Բարեկամիդ մահը շա՞տ ազդեց վրադ :

— Անշուշտ: Մինչեւ մահս պիտի չմոռնամ զինք: Երեւակայէ, որ դեռ անցեալ շաբթու ոսկի մը փոխ տուի իրեն եւ ստացագիր մը չառի, — կը պատասխանէ Ճոն :

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (144)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Լուսաւորարուհիին աղջիկը իր հիմակուան հրապոյրներովը, գրեթէ տարբերութիւն մը չունէր այն կիներէն զորս այնքան շատ վայելած էր մոլութեան ու զեղխութեան պատկանողարաններուն մէջ: Օ՛, անիկա որքան հրապուրիչ, դիւթող, խենթեցնող եղած էր իր անփորձ, կոյս, խպնոտ, չհկնող աղջիկի անմեղութեանը մէջ, իր պարզ ու անսեթեւեթ արդուզարդովը, իր հիւանդոտ, տժգոյն, դիւրաբեկ երեւոյթովը: Իր առջի տպաւորութիւնները կը յիշէր հիմա տոքթորը, որքան անուշ, անբաղդատելի հաճոյալէտ եղած էին անոնք:

Այլեւս անոնք չէին կրնար վերադառնալ: Ջեռքովը եղած էր ամէն բան : Վէպը, զոր ապրիլ ուզած էր, վերջացած էր:

Այս եզրակացութեան երբ որ յանգեցաւ ամիրային թոռը, թափ տուաւ իր չար եւ անողոք բնազդներուն: Իրեն համար, իր կեանքին մէջ Սոֆիին դերը վերջացած էր: Ուրիշ մը, կամ ուրիշներ անոր յաջորդելու էին, նորին ու անծանօթին հրապոյրովը :

Իր այս մեղաւոր զգացումներուն վայրագութիւնը շուտով արտացոլաց իր վարմունքէն, իր շարժումներէն, իր ձայնին շեշտերէն: Սոֆի, որքան որ ալ վարժուած ամիրայի այդ վիժածին բուռն ու բիրտ նկարագրին ու անոր անակնկալ ժայթքումներուն՝ իր սիրականին աչուըներուն մէջ արհամարհանքի անանկ տենդ մը զգաց, անոր շարժումներէն, խօսքերէն այնպէս զզուանք մը, ձանձրոյթ մը կռահեց որ սարսափահար մնաց :

Անհանդուրժելի կերպով վէս ու հեստ եղաւ բժիշկը աղջկան հետ : Իր խուցին մէջ անոր հետ առանձնացումները մէկէնիմէկ դադրեցան : Մտերմական շեշտով արտասանուած «Սոֆի»ն, պաշտօնական շատ ցուրտ «Օրիորդ»ի փոխուեցաւ, սրահին մէջ, տիկնին ներկայութեանը, պոռոտ ու սնամէջ բայց սիրալիր վիճաբանութիւնները վերջացան : Մարդատեաց ու խոժոռ եղաւ Արշակ :

Օր մըն ալ, սեղանատուն իջնալը դադրեցնելով՝ հրամայեց Խաչոյին որ ճաշը իր սենեակը բերէ : Մաման, հակառակ իր ցնորքին ու մտքին ընդարմացմանը, նշմարեց զաւկին այս յանկարծական փոփոխութիւնը եւ պատճառը ուզեց հասկընալ : Տոքթորը, որուն միտքը նորանոր ծրագիրներու յղացումովը կը տնքար, շատ լուրջ եւ շատ խոհուն երեւոյթով մը յայտնեց մամային թէ բժշկական խորունկ ուսումնասիրութիւնով զբաղած էր եւ նոյնիսկ շատ կարեւոր գիւտի մը ըսկզբնաւորութեանը վրայ կը գտնուէր :

Այստեղ մայրը իր բովանդակ անբանութեամբը զաւկին երեսը նայեցաւ, հասկնալի բացատրութիւն մը ուզելու պէս :

— Բժշկական նոր գիւտ մը, մամա, աւելցուց տոքթորը, այսինքն ծանր հիւանդութեան մը դարմանը, որ մինչեւ հիմա չէ գտնուած : Ասիկա խօսքով չըլլար, մամա, շատ դժուար բան է. Նայէ Ճէններըը ծաղկախտին դարմանը գտնելու համար երեսունըհինգ տարի եւ եօթը ամիս աշխատեցաւ գիշեր ցորեկ, Բասթէօռ կատաղութեան դարմանին համար քսանըեօթը տարի եւ չորսուկէս ամիս քըրտինք թափեց ...

Այս անուններուն եւ մանրամասնութիւններուն առջեւ, մաման իր զմայլանքի տագնապէն բռնուած նորէն, իր փառքի տագնապէն բռնուած նորէն, իր փառխոշոր խոշոր կը բանար աչուըները .

— Քո՞ւկդ ալ ատոնց պէս բան մըն է, զաւակս ....

— Հարկաւ. բայց աշխատիլ կ'ուզէ, մամա, ծանր ուսումնասիրութիւններու կարօտ է, եւ շատ ալ ծախքի ...

— Աստուած յաջողէ, զաւակս, մաղթեց տիկին Մարկոսեան, շոյելով Ճէններըի եւ Բասթէօռի այդ մրցակցին երեսները :

Շնորհիւ մամային անհամբեր եւ թուլբերան պարծենկոտութեանը, բժշկական գիւտին այս առասպելը անմիջապէս շըրջան ըրաւ գիւղին մէջ, ապուշներու բերանաբաց զմայլանքը շարժելով, թարթարէնեան շարժումներու սիրահարներուն լեզուագարութեանը թափ տալով : Ամիրայի կուսակիցներու յետին թափթփուքները, այս մեծադղորդ լուրը մատերնին փաթթելով, հասած տեղերնին ամիրային թոռան փառապսակը հիւսեցին, անոր վարած ապերասան ու շուայտ կեանքը արդարացնել ջանալով կատարուած կամ կատարուելիք մեծ գիւտին համար թափուած աշխատութեամբը, առարկելով մանաւանդ որ բոլոր մեծ մարդիկ տկար կողմեր կամ երկրորդական թերութիւններ կ'ունենային, որոնց պէտք էր աչք գոցել :

— Ամօթ է մեզի սանկ մարդ մը վար զարնել, կը պոռային, ազգերնուս պարծանք է, սանկներն են որ օտարին առջեւ երեսնիս ճերմակ պիտի հանեն ...

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Շաբաթ, 5 Մարտ, ժամը 21էն մինչեւ լոյս Ալհամպրայի մէջ, Հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր ենթակոմիտէի եւ Շ. Միսաքեան խումբի

Կը նախագահէ ընկեր Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ
Կը խօսի Ընկ. ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

Գեղարուեստական ճոխ եւ ընտիր բաժին

Առաջին անգամ ըլլալով ֆրանսահայ բեմերու վրայ, սիրայօժար մասնակցու – թիւնը կը բերէ յատկապէս Վենետիկէն հրաւիրուած երգչուհի

ՕՐ. ՍԵԴԱ ԲԱԼՈՒԼԵԱՆ

Կ'արտասանեն Օր. Ալիս Շամիրեան, Օր. Սեդա Թուլթէլեան:
Կը մեներգեն Օր. Ալիս Շամիրեան, Տէրտէրեան եղբարք:
Մարսէյլի Հայ Արենոյշներու կողմէ հայկական եւ գեղջկական պարեր, Ղեկավար Տիկին Մանուշ Շամիրեան, *ազորտէոն* Ալեքս Ճօշկունեան:
Շամիրամի պար, Օր. Թիրէքեան եւ *Ժ.* Համբարձումեան, *ընկերակցութեամբ* Ալեքս Նազաշեանի, *Դաշնակահարուհի* Օր. Էլիզ Գույումճեան, Օր. Ատրինէ Մանուկեան:

Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻ

SURPRISE PARTY Ն

Մարտ 6ին, ժամը 4 – 10, Ազգ. Տան մէջ,

32, RUE DE TRÉVISE, PARIS

29ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ

կազմակերպուած շրջանին երէցներուն, սկաուտներուն եւ գայլիկներուն կողմէ:
Կիրակի, Մարտ 6, կէսօրէ վերջ ժամը 2·30ին,

SALLE DE LA CHIMIE, 28 bis Rue St. Dominique
Paris 7e, Métro Invalides

Պիւֆէ, ցուցադրութիւն — *Մուտք* 3 Ն. Ֆ. (300) *եւ* 5 Ն. Ֆ. (500)

Հիմնադիր–Տնօրէն ԳՐԻԳՈՐ ԹԵՒԱՆԵԱՆ

ՃԱՇԱՐԱՆ ԵԱՐ

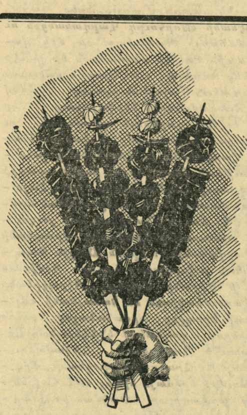
Ֆրանսական – հայկական եւ կովկասեան ընտիր կերակուրներ

4, RUE ROBERT-ETIENNE
(Rue Marbeuf) PARIS - 8e
TÉL. : BAL. 31 21
ՇԱՆ ԶԷԼԻԶԷԻ ՍՐՏԻՆ ՎՐԱՅ
Métro : F. D. Roosevelt

Հաճելի մթնոլորտ

Առաջնակարգ կովկասեան խորոված – ներ, «շաշլիք», «քարսքի»

Bar Américain

ՄԻՇՏ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ, ՄԻՇՏ ԱՌՈՂՋ ՄՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ
ԱՄԷՆ ՏԵՂ ՓՆՏՌԵՑԷՔ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉ

Sté le BOSPHORE Ի

ՀԷԼՎԱՆ ԵՒ ԹԱՀԻՆԸ

ՀՐՈՒՇԱԿԸ, որ կը պատրաստուի շուշմայով (*սուսամ*) եւ շաքարով, առաջնակարգ սնունդ մըն է, կազդուրիչ՝ շնորհիւ շուշմային, որ Արեւելքի մէջ ծանօթ է նաեւ հինէն ի վեր, իր հրաշալի բուժական յատկութիւններով, իր երիտասարդացնող տարրերով.
Արեւելեան ժողովուրդներուն երկարակեցութիւնը արդիւնք է Հէլվայի եւ թահինի գործածութեան:
Այսօր Արեւմուտքի մէջ եւս բժշկական հեղինակութիւններ կը հաստա – տեն առաջնակարգ այս սննդաճիւթին արժէքը:

Sté le BOSPHORE
2, Rue Louis Astoin - Marseille

Նկատի ունենալ Հայկական երգի փա – ռատօնը, որ տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 17–ին, Կիրակի կէսօրէ ետք Փարիզի ՍԻՓԱՆ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ, ղեկա – վարութեամբ Կարպիս ԱՓՐԻԿԵԱՆի, Սալ Ռամոյի մէջ (Լիոն):

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

ԾԱԽՈՒ ԽԱՆՈՒԹ

18րդ Թաղամասին մէջ, ծախու է խա – նութ մը, որ շատ յարմարութիւններ ու – նի կօշկակար – հնակարկատի համար: Պայմաններու համար դիմել՝

ORNANO : 38-59

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Մարիամ Կանաչեան եւ զաւակները, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան այս Կիրակի, Փարիզի Հայոց Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյն մէջ, իրենց քրոջ եւ մօրաքրոջ՝ Պուքրէշ մահացած ՕՐԻ ՏԻԿԻՆ ՔՐԻՍԹԻՆԷ ԹՕ – ՔԱԹԼԵԱՆԻ (ծնեալ Կարապետեան) մահ – ուան քառասունքին առթիւ, ինչպէս նաեւ իրենց ամուսնոյն եւ հօր ԹԱԴԷՈՍ ԿԱ – ՆԱՉԵԱՆԻ եւ քեռայրին եւ մօրեղբօր՝ ԿԱՐԱՊԵՏ ԹՕՔԱԹԼԵԱՆԻ հոգւոյն հա – մար: Կը խնդրուի հանգուցեալներուն յի – շատակը յարգողներէն՝ ներկայ գտնուիլ:

×

Այս Կիրակի առաւօտ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս –Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ հոգե – հանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի ողբացեալ՝

ՄԻՇԷԼ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆի

մահուան քառասունքին առթիւ: Կը հրա – ւիրուին տարաբախտ երիտասարդին յի – շատակը յարգողները:

×

Լիոնէն Պ. Վարուժան Սարգիսեան հո – գեհանգստեան պաշտօն մատուցանել կու – տայ, այս կիրակի Լիոնի եկեղեցիին մէջ, Պէյրութ հանգուցեալ իր սիրելի հօրեղ – բօր ՍԻՐԱԿԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ: Կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

Établissements G. HAGOPIAN

Կ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

10, Rue du Caire, PARIS 2e — **Tél. : CEN. 78-44 et CEN. 66-96**

★

ՇԱՏ ՅԱՐՄԱՐ ԳԻՆԵՐՈՎ — ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

ԿԸ ԾԱԽԷ ԶԵՏԵՒԵԱԼ ԿԵՐՊԱՍՆԵՐԸ

ԷՆԹԵՐԼՈՔ INTERLOCK — ԺԱՔԱՐ JACQUARD
ՄԱՅ ԱՆԿԼԷԶ MAILLE ANGLAISE — ՄԱՅ ՍԻՒԻՍ MAILLE SUISSE
ՖԻԼ Տ'ԷՔՈՍ FIL D'ÉCOSSE
ԲԱՄԲԱԿԷ ԶԻՒՍՈՒԱՄՔՆԵՐ՝
ՊՈՒՔԼԷԹ BOUCLETTE — ՊԱՆԼՈՆ BANLON

●

ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿՈՎ ԵՒ ԳՈՅՆՈՎ ԹՐԻՔՈՅԻ ՊԱՏՐԱՍՏ ԶԳԵՍՏՆԵՐ
ՎԵՐՋԻՆ ՆՈՐԱՁԵՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

★

ԿԸ ԾԱԽԷ ՆԱԵՒ ՁՈՒՏ ԲՈՒՐԴԷ ԴԵՐՁԱՆ 2·28, 2·40, ԵՒ ԽԱՌՆ ԲՈՒՐԴՈՎ 1·26, 1·40

ՅԱՐՄԱՐ ԳԻՆԵՐ
ԵՒ
ՎՃԱՐՈՒՄԻ ԼԱՅՆ ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Imprimerie Spéciale du Journal « Haratch »

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e
Fondé en 1925 Téléph. : PRO. 86 - 60
R. C. Seine 57 A 2731 C. C. P. Paris 15069-82
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ԿԻՐԱԿԻ 6 ՄԱՐՏ
DIMANCHE 6 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8741 36EME ANNÉE Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4542

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԶՕՐ. ՏԸ ԿՈԼԻՆ ՃԱՌԸ ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ

ՓԱՐԱՏԵՑ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՈՐՈՇ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ ԾԱՅՐԱՅԵՂՆԵՐՈՒՆ ՄՕՏ

Երէկ տուած էինք Հանրապետութեան Նախագահին արտասանած ճառերուն յատկանշական եւ հիմնական մասերը ։

Բացի թերթերէն, քիչեր կարծիք յայտնեցին, այսուհանդերձ բոլորին համար ալ անակնկալ մը եղած է զօրավարին ճառը։ Արդարեւ, շատերուն կարծիքով զօրավարին արտասանած նախորդ ճառերուն եւ Ալժերիոյ մէջ իր խօսածներուն միջեւ, հիմնական տարբերութիւններ կան ։

Շատերուն համար (Կի Մոլէ, Ֆ. Լէնար, Մ. Շուման) այնքան անհաւատալի թուած է որ ուզած են հեռագրին բնագիրը տեսնել ։

Ցամենայն դէպս, շատերուն կարծիքով Զօրավարը մանաւանդ ուզած է հանդարտեցնել բանակին մտահոգութիւնները եւ վստահեցնել որ Ֆրանսան տէր պիտի կանգնի Ալժերիոյ իր իրաւունքներուն ու հինգ տարուան արիւնալի կռիւները ապարդիւն պիտի չանցնին ։

« Լը Մոնտ»ի Ալժէի թղթակիցը արձագանգ կ'ըլլայ տեղւոյն տրամադրութիւններուն ու կը գրէ — «Կոստանդինի մէջ Զօրավարին արտասանած ճառը զարմանքի եւ գոհունակութեան առիթ տուաւ, մանաւանդ բանակէն ներս։ Գաղթաբնակներուն մօտ նկատելի է որոշ վերապահութիւն մը ։

« Շատեր դիտել կուտան թէ դեռ վերջերս Զօրավարը կը յայտարարէր որ քաղաքական յաղթանակէ մը ետք միայն կարելի պիտի ըլլար վերջ տալ Ալժերիոյ պատերազմին, մինչ այսօր, զինուորական յաղթանակը կը նկատէ նախապայման »։

Փարիզի թերթերէն՝ «Ֆիկարօ» հետեւեալը կը գրէ — « Այնպէս կ'երեւայ թէ հանրապետութեան պետը համոզուեցաւ թէ էֆ էլ էնը բացասական դիրք բռնած է կրակի դադարեցման համար, կը թուի թէ այլեւս չի հաւատար ազգային ճակատի մարդոց բարի կամեցողութեան » ։

« Օռոռ» իր կարգին կը մեկնաբանէ հետեւեալ ձեւով — «Զօրավարը, հեռու, շատ հեռու գնաց հաշտութեան մը հասնելու իր փափաքին մէջ։ Այժմ կը տեսնէ որ իր առաջարկները անպատասխան մնացին. Զօրավարը կազմեց իր եզրակացութիւնը թէ միայն զինուորական լուծումով մը կարելի է վերջ տալ Ալժերիոյ պատերազմին, այլ խօսքով ան այլեւս չի հաւատար ազգային ճակատին» ։

Նոյնիմաստ եզրակացութիւններու կը յանգին նաեւ շատ մը թերթեր ։

Իր կարգին, միջազգային մամուլը արձագանգ կ'ըլլայ զօրավարին ճառերուն ։ «Մանչեսթըր Կուարտիըն» (Անգլիա, ազատ.) հարց կը դնէ թէ տը Կոլ այնքան երկար պիտի դիմանա՞յ, գլուխ հանելու համար իր ծրագիրը «կը թուի թէ կը գրէ թերթը — տը Կոլ լքեց Ալժերիոյ հարցը քաղաքական ճամբով լուծելու իր տրամադրութիւնը ... իր ճառէն կը հասկցուի թէ պատերազմը կրնայ վերջանալ միայն այն պարագային երբ ըմբոստները վար դնեն իրենց զէնքերը։ Զօրավարը կը հրաւիրէ բոլորը որ պատրաստուին երկար պատերազմի մը, անշուշտ նպատակ ունենալով իրագործել ինքնորոշումը, թէեւ հեռու թուականի մը։ Ո՞վ կրնայ վստահեցնել թէ մահմետականները, եւ Ֆրանսացիները պիտի սպասեն այդքան երկար ժամանակ եւ իրենց տրուած վստահութեան քուէն պիտի տեւէ այդքան երկար » ։

«Նիւ Եորք Թայմզ» (անկախ) իր կարգին կ'անդրադառնայ տը Կոլի ճառին ։

« Զօրավարը պահանջեց բանակէն որ զինուորական յաղթանակը ապահովէ, իբրեւ միակ միջոցը վերջ տալու ըմբոստութեան։ Կ'ընդունի որ այս միջոցը կը կարօտի երկար ժամանակի, բայց նաեւ թէ Ֆրանսա որոշած է մնալ Ալժերիոյ մէջ, անշուշտ տեղւոյն ժողովուրդի բաղձանքին համաձայն։ Այս յայտարարութիւնները խոտոր չեն համեմատիր Սեպտեմբերի իր ճառի ոգիին հետ։ Տը Կոլ մտադիր չէ ճանչնալու ապստամբ կառավարութիւնը, որ ի դէպ պէտք է փաստէ թէ կը ներկայացնէ ալժերացի ժողովուրդը, պիտի բանակցի Ալժերիան ներկայացնող բոլոր հատուածներուն հետ միայն, դժբախտաբար, սակայն, Ալժերիոյ պատերազմը, որ արդէն իսկ 13.000 Ֆրանսացիներու կեանքը խլած է եւ դուռ բացած անհաշիւ ծախքերու, դեռ կը շարունակուի, առանց վերջ մը տեսնելու հեռանկարին »։

Ամէն պարագայի մէջ, ամէն մարդ կ'ուզէ գիտնալ թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէ տը Կոլ ։ Եթէ ճիշդ են իրեն վերագրուած խօսքերը, ի՞նչպէս բացատրել երբ Զօրավարը կ'ըսէ — Ալժերիոյ պատերազմը դեռ շատ երկար պիտի տեւէ », երբ Յունուար 29ին կ'ըսէր. — Ֆրանսայի ժողովուրդին միասնականութիւնը, վարկը, յառաջդիմութիւնը խնդրոյ առարկայ են եւ իր ապագան դոց է ցորչափ չէ լուծուած ալժերական հարցը ։

Նոյն հակասութիւնը կը նկատուի զինուորական յաղթանակի մասին խօսած ճառին մէջ։ Յունվ. 29ին կը տեսնէր երկու լուծում՝ ճզմել ըմբոստները կամ կրակը դադրեցնել եւ կ'աւելցնէր . — Եթէ Ալժերացիներուն պատասխանը իսկապէս իրենց պատասխանը չէ, ժամանակի մը համար զինուորական յաղթանակ մը կարելի է բայց ոչ մէկ բան լուծուած կ'ըլլայ »։

Անտարակոյս բան մը փոխուած է եւ ոմանք կ'ըսեն նոյնիսկ թէ Զօրավարը « ունկնդիրին համաձայն լեզու կը փոխէ »։

Ի՞նչ պատահած է ուրեմն։ Զանազան բացատրութիւններ կարելի է տալ ։ Ա) Զօրավարը ուզած է ազդարարութիւն մը ընել Ալժ. Ճակատին, Բ) Բանակցութիւններ տեղի ունեցած են Թունուզի միջոցաւ եւ՝ ձախողած ։ Գ) Կ'ուզէ ապահովութիւն տալ բանակին ։ Վերջապէս ուրիշ բացատրութիւն մը ան որ տը Կոլ, ինչպէս ուրիշներ, տարբեր կը տեսնեն ալժերական հարցը այն վայրկեանէն երբ իրենց ոտքը կը դնեն անոր հողին վրայ։

Ընկերվարական ինքնավար կուսակցութիւնը մասնաւոր բանաձեւով մը իր « յուզումը » կը յայտնէ տը Կոլի հակասական յայտարարութեանց առթիւ ։

ՊՈՆԻ արտաքին նախարարութիւնը մերժեց ընդունիլ, Խ. Միութեան ամբաստանութիւնները, Սպանիոյ մէջ զինուորական կայաններու առընչութեամբ ։ Մոսկուա յուշագրով մը կ'ամբաստանէր Արեւմտեան Գերմանիան իբրեւ «համաշխարհային խաղաղութեան դէմ դաւող եւ արեւելքի ու արեւմուտքի միջեւ խաղաղ գոյակցութեան արգելք հանդիսացող »։ «ՊԵՏԱԿԱՆ գործարաններուն մէջ աշխատող բանուորները դէմ են եւ չեն ուզեր յաւելեալ ժամեր աշխատիլ», ըսած է Լեհաստանի համայնավար կուսակցութեան առաջին քարտուղարը։ «Այսուհանդերձ, — աւելցուցած է ան — պետութիւնը յառաջ պիտի տանի իր ծրագիրը, առանց նկատի առնելու բանուորակ. դասակարգի բողոքները եւ դժգոհութիւնները »։

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԽՐՈՒՇՉԵՒ ԱՐԺԱՆԱՎԱՅԵԼ ԿԵՐՊՈՎ ՊԻՏԻ ԸՆԴՈՒՆՈՒԻ

Մարտ 15, առաւօտեան ժամը 10ին, Զօրավար տը Կոլ, շրջապատուած վարչապետ Տըպրէէ և բազմաթիւ նախարարներէ, Օրլիի օդակայանին մէջ պիտի դիմաւորէ Խորհրդային Միութեան վարչապետ Նիքիթա Խրուշչեւ ։ Կառավարութիւնը մտադրած է իր հիւրը ընդունիլ, արժանավայել շուքով մը ու պիտի աշխատի որ Խորհրդային վարչապետը ականատես եւ ականջալուր ըլլայ երկրին, մշակոյթի, ճարտարարուեստի եւ դիւանագիտութեան վերելքին, միեւնոյն ատեն կազմէ յստակ գաղափար մը Ֆրանսայի ուժականութեան, թեքնիքին եւ նախասիրութիւններուն մասին ։

Կառավարութեան փափաքն է նաեւ որ վարչապետը այցելէ Հասի – Մեսաուտ ։ Խորհրդային հիւրին պիտի ընկերանան՝ Լուի Ժոքս, կրթական նախարարը եւ Ժաքինօ, պետական նախարարը։ Ամէն ճիւղի նախարար անձամբ պիտի ներկայացնէ երկրին արձանագրած յառաջդիմութիւնները, այսպէս, Սիւտրօ, շինութիւնները, Ժանընէ, Լաքի կազը, Ռօշէրօ, Նորմանտիի բուծարանները եւ պանիրի գործարանները եւայլն։

Այցը առիթ պիտի ընծայէ որ երկու պետական դէմքեր գլուխ գլխի խօսակցին միջազգային հրատապ հարցերու շուրջ ։ Հաւանական է որ Մարտ 29ին հրապարակուի միացեալ զեկոյց մը, ու նոյն օրն իսկ Խրուշչեւ, Ռամպուլէի մէջ մամուլի ասուլիս մը տայ։ Կը կարծուի թէ Խրուշչեւ պիտի արտայայտուի ու իր կարծիքները յայտնէ՝ Մայիս 16, Փարիզի մէջ գումարուելիք Վերին Ժողովին, Ֆրանսայի եւ խորհրդային յարաբերութիւններուն եւ վերջապէս միջազգային այժմէական խնդիրներուն մասին ։

ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄ ԵՒ ԲՈՂՈՔ

Ծիրանաւոր Ժերլիէ, Լիոնի արք. ը կոնդակով մը կ'ըսէ — «Մեր հաւատացեալ ժողովուրդին եւ կրօնաւորներուն կը յանձնարարենք որ ոչ մէկ ցուցական բնոյթ կրող ելոյթներու մասնակցին, այսուհանդերձ, կը թելադրենք ծանրախոհ եւ զգաստ դիրք մը բռնել։ Կը պահանջենք որ մեր թեմի եկեղեցիներուն մէջ աղօթքներ կատարուին։ Համաշխարհային, ընկերային եւ կրօնական խաղաղութեան համար» ։

× Գերապայծառ Թէաս, իր կարգին, Թարպ եւ Լուրտի թեմերու առաջնորդի հանգամանքով կը գրէ . — «Խրուշչեւ պետն է անաստուած համայնավարութեան եւ աւելավառ հալածիչը կաթողիկէ եկեղեցւոյ, ուստի տարրական պարտականութիւնը պիտի ըլլայ ամէն մէկ կաթողիկէ հաւատացեալի որ մինչեւ իսկ հետաքրքրութենէ մղուած չհանդիպի անոր ։

× Գրաւոր հարցումով մը՝ ծերակուտական Լըքանիւէ (Ժողովրդական Շարժում) Ներքին Նախարարութեան հետեւեալ հարցումները ուղղած է . —

« Ներքին Նախարարը ի՞նչպէս կը հաշտեցնէ՝ ապաստանի նուիրական սկզբունքները, զորս Ֆրանսա պարտի օտար գաղթականներուն եւ արգելափակման այն միջոցները որոնք ձեռք կ'առնուին անոնց դէմ, առանց խտրութեան, Խրուշչեւի այցելութեան առթիւ »։ Ծերակուտականը կը հարցնէ նաեւ. — «Որո՞նք են այդ միջոցներուն տուն տուող դրդապատճառները, երբ անոնք կը գործադրուին այնպիսի անձերու դէմ, որոնց անցեալը եւ ներկայ վերաբերումը կ'երաշխաւորեն իրենց բարեկամութիւնը Ֆրանսայի հանդէպ, իրենց հպատակութիւնը անոր օրէնքներուն, իրենց խղճամիտ յարգանքը հանրային կարգապահութեան, իրենց սէրը ժողովրդավարութեան եւ որոնք ուրիշ ոճիր չեն գործած եթէ ոչ Պ. Խրուշչեւի կողմէ իրենց զրկուած ըլլալը, ապրելու որպէս ազատ մարդիկ, իրենց հայրենիքին մէջ» ։

× Խումբ մը անուանի գրագէտներ բողոքագիր մը տպել տուած են Փարիզի թերթերուն մէջ։ Գրագէտները ցաւով դիտել կուտան որ հակառակ Ֆրանսայի ասպնջական եւ ազատախոհ սկզբունքներուն «Հանրապետականներ, ընկերվարականներ եւ ազատութիւնը սիրող մարդիկ կը ձերբակալուին, խորհրդային գաղտնի ոստիկանութեան պատրաստած ցանկերու հիման վրայ» ։ Այս առթիւ կոչ կ'ընեն բոլոր Ֆրանսացիներուն որ բողոքի իրենց ձայնը լսելի դարձնեն ։

× Ֆրանսայի ներքին նախարարութիւնը յայտարարեց թէ Խրուշչեւի Ֆրանսա այցելութեան առթիւ 800 անձեր փոխադրուած են Քորսիքա ։ «Պարտադիր արձակուրդ»ի մեկնողները պիտի խնամուին լաւագոյն պայմաններու տակ, այսինքն պիտի բնակին կղզիի օդափոխութեան պանդոկներուն մէջ եւ պիտի ստանան « դրօսաշրջիկի» մը սահմանուած սնունդը։ Օրապահիկնին պիտի վճարուի եւ պիտի չկորսնցնեն իրենց աշխատանքը ։ Երթ ու դարձը կը կատարուի՝ օդանաւով ։ Անոնց կարգին կան նաեւ երիտասարդ աղջիկներ եւ երկու նորածին ։ Պիտի ստանան նաեւ օրական գումար մը իբրեւ վնասուց հատուցում։ Այս գումարը համեմատական պիտի ըլլայ իրենց նիւթական պայմաններուն ։

Ազգային Ապահովութիւնը կը հաղորդէ որ երեք միլիոն օտարական կայ Ֆրանսայի մէջ որոնց 189.000ը գաղթական են եւ ասոնց 95.000ը արեւելեան երկիրներէ գաղթած են ։

ՆԱՍԸՐ հաւանաբար հանդիպում մը ունենայ Լիբանանի Հանրապետութեան Նախագահ Ֆուատ Շեհապի հետ, ի մօտոյ ։

« ՄԱՐԴԻԿ ԾԱՐԱՒԻ են խաղաղութեան եւ երջանկութեան» յայտարարեց, Խ. Միութեան վարչապետը Քապուլի մէջ ։ 30.000 հանդիսատեսներու ներկայութեան Խրուշչեւ խոստացաւ «օգնել Աֆղաններուն» ու այս առթիւ կրկնեց իր ծանօթ յանկերգը — «Խ. Միութիւնը հակառակ աշխարհի ամէնէն ուժեղ պետութիւնը ըլլալուն, խաղաղութեան կը ձգտի »։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

1.

Երբ մանուկ էի, միտք էի անում
Թէ գիշերն արեւն ո՛ւր է չքանում ։
Բայց երբ մեծացայ,
Ես նոր իմացայ,
Որ, գիշերները, արեգակն անշէջ,
Սիրտերի մէջ է սիրահարների,
Աչքերի մէջ է, գգուանքների մէջ,
Համբոյրների մէջ ու վերջը՝ բարի
Կոպերի տակ է օրօրոցների ...

2.

Ծաղիկներն ասին՝ աստուծուն տեսանք..
Ես հաւատում եմ՝ տեսած կը լինեն,
Թէ չէ՝ ո՛ւմ շնչով քնքշացան նրանք,
Ո՛ւմ սիրով, թէ քեզ տեսած չլինեն ։
Կամ քեզ են տեսել, կամ քո աչքերը,
Որ այսքան նուրբ են այս ծաղիկները ։

3.

Ա՛խ, իմ բալիկ, կարօտել եմ, գիրկս եկ ։
Սիրտս ցաւաթ, կեանքս գինն քեզ լինի ։
Ես կ'ուզէի եօթը ցաւաթ, ոչ թէ մէկ,
Եօթն էլ թեկուզ ինձ ջուր տային, ոչ
գինի,
Ես կ'ուզէի եօթը որդի, ոչ թէ մէկ, —
Քանզի տունը մէկ սիւան վրայ չի
կանգնի ։

ՅՈՎՀ. ՇԻՐԱԶ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԱՆԱՍԵԱՆԻ

Ե.

Բառագիտական (լեքսիքոլոժիք) կամ տարազաբանական (թերմինոլոժիք) այս քննութեանց վախճանին հասած՝ այժմ ինծի կը մնայ ներկայացնել վէճը, որ կը վերաբերի բառին ընտրութեան, — մատենագրութիւն, մատենախօսութիւն, մատենաբանութիւն, մատենագիտութիւն, (զանց կ'առնեմ սոփերագրութիւնը, նուազ գործածական, կազմուած՝ ասորական սոփեր բառով, Ալիշանին սիրելի):

Անասեան կը ջանայ փարատել առաջինը, որ բառական կազմութեամբ՝ կը համապատասխանէ պիպլիոկրաֆի տարազին, այժմ ընդունուած՝ ամէն լեզուի մէջ:

Գրեցինք թէ յունարէն այս բառը, սկզբնաբար, կը նշանակէր ընդօրինակութիւն, — մատենագիրը հեղինակ չէր, այլ աշխատաւոր մը՝ որու պաշտօնն էր փոխագրել, ինչպէս կ'ըսէին հին ատեն, այսինքն պատրաստել նոր գիրք մը ըստ օրինակի:

Այժմ մատենագրութիւն բառը, եւրոպական առումով եւ պարզ տառադարձութեամբ գործածուած, կը նշանակէ ծանօթութիւն մատենից (պիւխըրքունտէ) կամ նկարագրութիւն գրոց (պիւխըրպէշրայպունգ):

Ընդհակառակն, հայերէնի մէջ՝ թարգմանաբար գործածուած, ունի հեղինակութեան իմաստ: Ցաւով կ'աւելցնեմ, սակայն, թէ Հայաստանի մէջ կը գործածուի պարզ տառադարձութեամբ եւ եւրոպական առումով, բիբլիոգրաֆիա, օրինակ՝ Յովհ. Պետրոսեանի «Հայ հին եւ միջնադարեան գրականութեան բիբլիոգրաֆիա» եւ ուրիշներ:

Անասեան կ'աշխատի տարագրել օտար բառը՝ Հայրենի երկրին մէջ բնակութեան կոչելով «մատենագիտութիւն» տարազը, իբրեւ համապատասխան պիպլիոլոժի կամ պիպլիոկրաֆի բառերուն՝ եւրոպական արդի իմաստով, առաջինը՝ ակադեմական ծանրութեամբ:

Գալով մատենագիտութիւն բառին, առաջին անգամ կ'երեւի(*), ինչպէս գրեցինք, Ջախջախեանի բառարանին մէջ՝ Հայերէնէ իտալերէն, 1837ին, — «գիտութիւն զանազան տպագրութեանց մատենից, պիպլիոկրաֆիա»:

1883ին, Զարբհանալեան կ'իւրացնէ նոյն մատենագիտութիւն բառը իբրեւ գիտական տարազ, համապատասխանը՝ պիպլիոկրաֆի, արդի եւրոպական իմաստով (տես «Հայկական Մատենագիտութիւն», տպ. Վենետիկ):

1909ին, Ղազիկեան կը նուիրագործէ բառը իր «Հայկական Նոր Մատենագիտութիւն» մեծարժէք հատորով, (թերաւարտ, հասած մինչեւ Ն տառին վերջը, տպ. Վենետիկ):

Ծի՞շդ է, սակայն, «մատենագիտութիւն» տարազը, ըստ բառակազմութեան:

Գիտութիւն բառը(**), ինչպէս փիլիսոփայութիւն բառը, ակադեմական իր ծանրութենէն անկախ, ունի ռամկական նշանակութիւն մը եւս: Մատենագիտութիւն բառին մէջ, օրինակ, հասարակ նշանակութիւնն է որ կը գործէ, — ծանօթութիւն գիրքերու: Բայց եւ այնպէս շփոթութիւն մը կը ստեղծէ իրական գիտութեանց հետ, այդ պարագային՝ բարդութեան երկու եզրերը անհաշտ կամ «անմիակաց» (էնքոմփաթիպլ): Ահա թէ ինչո՛ւ, իբրեւ բառակազմութիւն, անյաջող կը թուի ոմանց:

Առաջին դիտողութիւնը կուգայ Օրմանեանէն, որու քննադատութիւնը կամ առարկութիւնը կը մնայ անծանօթ, որովհետեւ նամակով հաղորդուած է Ղազիկեանի(***), որ չէ հրատարակած դժբախտաբար:

Ուրիշներ կը նախընտրեն «մատենախօսութիւն» տարազը(****): Անասեան եւս տհաճութիւն ցոյց չի տար հանդէպ այս բառին: Մխիթարեաններէն, որոնք կառչած կը մնան «մատենագիտութիւն» բառին, Քիպարեան կը բաժնուի՝ իր նախընտրութիւնը տալով «մատենախօսութիւն» տարազին:

Ցարմարագոյն տարազը այս է ահա, — կը համապատասխանէ պիպլիոլոժի նորակերտ բառին, հայերէն թարգմանուած նաեւ մատենաբանութիւն:

Մատենախօսութիւն տարազին դէմ կարելի է առարկել թէ շփոթութիւն մը կը ստեղծէ գրախօսութիւն բառին հետ, — յաճախ գործածուած:

Ֆրանսացիներուն մէջ եւս, պիպլիոլոժի եւ պիպլիոկրաֆի բառերուն վէճին մէջ նախընտրութիւնը կը շահի առաւելապէս առաջինը:

Ըստ իս, աւելորդ բծախնդրութիւն է պիպլիոկրաֆի տարազին մէջ որոնել նրբերանգներ, զանազանել ճիւղաւորումներ, եւ անհաշտ ցոյց տալ պիպլիոկրաֆի եւ պիպլիոլոժի տարազները: Նման բոլոր աշխատանքներուն գլխաւոր յատկանիշը կը կազմէ ոչ թէ քննադատութիւնը, ոչ եւս վերլուծումը, այլ միայն սպառիչ աղբիւրագիտութիւնը, ինչպէս սովոր են ըսել, այժմ, Հայաստանի մէջ: Անասեան կը խօսի «ուղեցոյց — մատեաններու» մասին, որոնք կը դիւրացնեն մատենադարանային պրպտումները, գրական կամ գիտական ուսումնասիրութիւնները, որ եւ է նիւթի կամ առարկայի ամբողջական անդամազննութեան ծրագիրը:

Լաւագոյն քննադատը, լաւագոյն ուսումնասիրողը այն մտաւորականն է՝ որ ճամբայ կ'ելլէ հարցնելով. «Ով ի՞նչ գրած է, ե՞րբ գրած է» այն նիւթին մասին, որ դարձած է իր հետաքրքրութեան առարկան: Կը գտնէ զանոնք՝ քանդելու եւ նորը շինելու համար, կամ աւելցնելու համար իր նպաստը:

Հարցումին, որ դրուեցաւ վերը, կը պատասխանէ մատենագիտութիւնը, — եթէ կը նախընտրէք՝ մատենախօսութիւնը:

Ես կը նախընտրեմ ըսել՝ մատենացոյց: Հարուստ է մեր լեզուն «ցոյց» յանդաւորեալ բառերով, — աշխարհացոյց, ուղեցոյց, օրացոյց, տարեցոյց, եւն.:

Ոմանք այս բառին դէմ կը դնեն ռեփերթուառներու, քաթալոկներու, համեստ գրացուցակներու դէզը: Այդ դէզը, եթէ կազմուած է հեղինակներու, խորագիրներու, բովանդակութեան, տեղի եւ թուականի ճշգրտութեամբ, աւելի մեծ արժէք կը ներկայացնէ քան տպագրական այլ հետաքրքրութիւններ գոհացնող փորեղ հատոր մը: Սալոմոն Ռէնաք կը յիշատակէ ռեփերթուառներ, ուր որոնումի առարկայ նիւթի մը մասին ցոյց կը տրուին հարիւրաւոր աղբիւրներ, — համեստ ու խոնարհ աշխատանք պիտի համարուի նման գործ մը, ճիշդ է, բայց գիտցողը գիտէ թէ Հերակլեան ուժի չափ համբերութիւն կը պահանջէ նման գործի մը պատրաստութիւնը:

Անասեան այդ համբերութեան վկայութիւնը կը բերէ իր մատենագիտութեամբ: Ատոր համար արժանի ամէն գնահատութեան:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Անիլի կանոնը, 1769ին, «մատենագէտ» բառը գործածած է Մխիթար աբբահայր, տալով հետեւեալ սահմանումը. «Գրքերու մէջ մտնող ելլող, գրքի վրուխուփ, կարդացող մարդ»: Իսկ «գրոց գիտութեան» կուտար «ուսումնասիրութիւն, դպրութիւն» նշանակութիւնը:

(**) Բազմիմաստ բառ մըն է գիտութիւնը կամ գիտնալը, արմատը՝ գէտ, — իմաստի ընդլայնումո՞վ թէ արմատական նշանակութեամբ՝ իր բազմաթիւ առումներէն մէկուն վկայութիւնը կը գտնէք հայերէն Աստուածաշունչ Մատեանին մէջ յաճախակի, ճիշդ ինչպէս արուագէտ ...ռունին մէջ:

(***) Օրմանեան կը քննադատէ նաեւ Ղազիկեանի մատենագիտութիւն կազմելու մեթոդը, — գիրքերու բովանդակութիւնը տալը: Այստեղ քննադատն է քննադատելին: Մանրակրկիտ պրպտումներու մարդը չէր Օրմանեան, — երկրի մը նկարագրութիւնը տալու համար՝ կը գոհանար շոգեկառքի մը պատուհանէն տեսածով, իսկ երբ կը գրէր «Ազգապատում»՝ գումէշի կառքէ մը դիտելով, շատոնց խոյս տուած էր աչքերուն լոյսը, բսել կ'ուզեմ՝ քննական ոգին: Կը գովեմ Ղազիկեանի մատենագիտական աշխատանքի մեթոդը՝ աւելի քան թարգմանական վաստակը, — երանի թէ լրացուցած ըլլար հինք կամ այլ վանական մը՝ փոխանակ... համրելու Վենետիկի կամուրջները: Օրմանեանի ցաւը կը թուի թէ կը ծագի այն անտարբերութենէն, զոր ցոյց տուաւ Ղազիկեան՝ երբ, Վենետիկէն իր ծննդավայրը մեկնած օրերուն, չգնաց զինքն ալ տեսնելու: Ի՛նչ գեղեցիկ է Պարտիզակցի վարդապետին ակնարկը, երբ կը գրէ թէ կը սիրէ տեսնել «Մանուշակի երկնահուպ սարերն իր խաչովն ու ... հրացանով օրհնող Տէր Յակոբ քահանան»:

(****) Չեմ գիտեր թէ ի՛նչ գործ է Մեսրոպ Մագիստրոսի «Հայ մատենախօսութեան պատմութիւնը» (1935), զոր կը գտնեմ Երեւանի մէկ գրացուցակին մէջ:

Յ.Գ. — Տարազաբանական այս ակնարկէն ետք, որ կը վերաբերի աշխատութեան խորագրին միայն, յաջորդով քննութեան պիտի առնեմ Մատենագիտութեան մէկ նիւթը, նախ՝ ճաշակ մը տալու համար Անասեանի աշխատանքէն, երկրորդ՝ կատարելու համար փոքրիկ սրբագրութիւն մը, — պիտի առնեմ Վաստակոց գիրքը:

Շ. Ն.

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻՆ

ԴԻՏՈՒԱԾ ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ԱԿՆՈՑՈՎ

Միջնորդներու գործունէութեան շըրջանակէն դուրս մնալու համար, որոշեցի օթօպիւսի կայաններէ եւ միւս բժիշկներէն հեռու տեղ մը հաստատել դարմանատունս: Միեւնոյն ատեն դիւրին բնակութեան բազմամարդ տեղ մը կը փնտռէի եւ չէի գտներ:

Երկու շաբաթ, անընդհատ, յարմար տեղ մը փնտռելէ ետք, միշտ ի զուր, կիրակի առտու մը մեր եկեղեցին գացի: Աղօթողութիւնները ամէն օրուան պէս ժամը չորսին սկսելուն, իննին վերջացած էին արդէն:

Վերադարձին՝ սկսայ շրջապատս քըննել: 1954ի ընտրութեան պատրաստութիւնները կը կատարուէին: Տեղ մը ընտրողներու ցանկը կախուած էր: Մօտեցայ եւ անունները աչքէ անցուցի: Հինգ — վեց անունը անգամ մը Հայու անուններու կը հանդիպէի: Ուրեմն այս թաղը Հայոց ամէնէն հոծ թիւով գտնուած տեղն էր: Բայց մօտերը յարմար տեղ չկար: Քիչ մըն ալ քալեցի եւ ինքզինքս գտայ բաւական ընդարձակ դաշտի մը մէջ, որուն մէկ կողմը նախակրթարան մը եւ միւս կողմը մզկիթ մը կար:

Գտնուած տեղս հարցուցի.

— Հոս Աթփազարը կը կոչուի, ըսին: Ամէն առտու կանուխ ձիեր, կովեր եւ արջառներ կը բերեն ծախելու: Կեսարիոյ մէջ Աթփազարը չգիտցող չկայ:

Այսքանը բաւ էր որոշումս տալու համար: Վարձու տուն մը հարցուցի մօտակայ նպարավաճառին, կանխաւ չեշտելով թէ մինակ չեմ, ինձմէ մեծ քոյր մը ունիմ, թէ վարձքը անմիջապէս վճարելով հանդերձ՝ քոյրս Պոլսէն գալէն ետքը միայն պիտի փոխադրուիմ:

Այս ծանօթութիւնը կարեւոր էր, որովհետեւ գտնուեցան տանտէրեր, որոնք կացութիւնս պարզելու խսկ առիթ չտըւած՝ դուռը երեսիս վրայ գոցեցին, «Մենք ամուրիի տուն չենք տար» ըսելով:

Նպարավաճառը Աթփազարէի հրապարակէն երեսուն քայլ անդին երկյարկանի քարաշէն տուն մը տարաւ զիս: Ծամբան, դարմանատուն բանալու մտադրութիւնս յայտնեցի իրեն: Կեցաւ:

— Ոչ, Տոքթոր, ըսաւ, հոս բժիշկի յարմար տեղ չէ, մէկը չի գար քննուելու: Պարագան կը տարբերի անշուշտ, երբ մէկ ոսկիի նայիք:

— Կը նախընտրեմ բնաւ դրամ չառնել, ըսի եւ ներս մտայ տունէն:

Կեսարիոյ հին տուներէն ամէնէն լուսաւորն էր, (Նախկին Նաւարեաններու տունը), երկրորդ յարկ, երեք սենեակ, մեծկակը՝ տասներկու պատուհանով: Անմիջապէս համաձայնեցանք տանտիրոջ հետ:

Երկու շաբաթ վերջ, քոյրս Պոլսէն եկաւ եւ դարմանատունս բացի, ցուցատախտակս ալ կախեցի, — 1 Ապրիլ 1954:

×

Դարմանատունս բացի եւ սկսայ սպասել — կը ներէք անկեղծութեանս համար — ակընդէտ եւ սրտատրոփ՝ հիւանդներուս ժամանումին:

Երրորդ օրը, առաւօտուն ժամը հինգին, դուռս ուժգնօրէն զարնուեցաւ:

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Երգը վերջացաւ: Ուստա Սողոմոնը ներս փախաւ: Ծափեր, նորէն կանչեր, հուռաներ: Նորէն կրկնեց սքանչելի երգը, բազմիցս, այնպէս, որ ամէնքս սկըսեցինք իր հետ երգել: Ստիպեցինք, ուրիշ երգեր երգեց, մէկը միւսէն սիրուն, հմայիչ: «Սիրտս նման է», «Արօրըն ասաց» եւ ուրիշներ: Մոռցանք ամէն ինչ, մոռցաւ ժողովուրդն «իր դարդերը», մոռցանք մենք մեզի, մոռցանք նաեւ մեր Հայրիկը: Սողոմոնը իր կախարդական գեղգեղանքով ամէնքս ձուլեց իր երգի մէջ, երգ դարձանք ամէնքս: Երգի սիրահար, երգ ստեղծող ժողովուրդը գտաւ անսպասելի գանձը, իր հարազատ երգիչը:

Կողքիս ծերուկը իր մեծ կարմիր թաշկինակով աչքերն ու թրջուած մօրուքը չորունակ սրբելով քանիցս աղաղակեց. «Ջան, Սողոմոն, վայ, ես քու հոգիդ ուտեմ»:

Մինչեւ ուշ գիշեր մնացինք: Այլեւս զուռնաները լռեցին Սողոմոնի երգէն վերջ: Հայրիկը նորէն դուրս եկաւ, օրհնեց եւ հրամայեց տուն գնալ:

Զիմացանք ով էր այդ «Ուստա Սողոմոն»ը, այդ վարպետը: Որմնադի՞ր էր, դերձա՞կ, թէ ատաղձագործ: Ինքն անյայտացաւ, գնաց մեր քաղաքէն, թողնելով մեզի իւր երգերը: Գիւմրեցիք ունենալով սուր լսողութիւն, Սողոմոնի երգերը գրաւեցին ամբողջ Գիւմրին, երգերը տիրացան մեր հոգիներուն:

Երկու տարի յետոյ, ճեմարանն ընդունուած, հեռու իմ սիրելիներէն, նեղուած անհանճելի տօթէն, միակ մխիթարութիւնս էր նոր ընկերներուս հետ խաղալը:

Ծան կը խաղայի իմ ընկեր Զանգեզուրցի Ամասիայի հետ: Վէգս նետելով առաջ, այդ ուղղութեամբ աչքիս ընկաւ մի մարդ, որ կը սուրար դէպի մեզ: Երկար, նիհար մի մարդ: Երկար փէշերով տարօրինակ չուխայով, բայց ճաղատ գլուխ...

Ծաներս թափած՝ առաջ վազեցի:

— Ուստա Սողոմոն:

Ան էր, մեր Գիւմրու Սողոմոնը, մեր երգիչը:

Մարդը զարմացաւ, սակայն զուարթութեամբ հարց տուաւ.

— Էդ ո՞վ է Ուստա Սողոմոնը:

— Դո՛ւ ես, ուստա՛, ես քեզի կը ճանչեմ: Դու մեր քաղաքը «Հով արէք» երգեցիր Հայրիկի եկած օրը:

— Ա՛յ դո՛ւ, Ուստա Սողոմո՛ն, Գիւմրեցի կռօ — ըսաւ ու գլուխս թեւի մէջ առնելով «բողկ հանեց», ծալած բթամատը ուժեղ սեղմելով մազերուս վրայ եւ ստորակէտ դծելու արագ շարժումով ...ցաւ պատճառեց: Մարդն անյայտացաւ արագ դէպի վանքի պարտէզը, ինչպէս մի մրրիկ, — ցաւը մնաց գլխուս վրայ:

Գլուխս բռնած, զարմացած կը նայէի ետեւէն:

Ամասիան խնդալով յարեց.

— Իշու գլուխ, ի՞նչ ուստա Սողոմոն, դա մեր ուսուցիչն է, Կոմիտաս վարդապետը:

Ի հարկէ, չհաւատացի:

Երկու օր վերջ կանչեցին երգչախումբի համար նորեկներուս ձայները փորձելու: Ներս մտայ դահլիճը եւ շշմած նայեցայ դաշնակի առաջ նստած մարդուն, որ նոյն ինքն ուստա Սողոմոնն էր — այսինքն հայ Կոմիտաս վարդապետը, քահանայի հագուստով եւ ոչ թէ Գիւմրեցու չուխայով:

Զայնս փորձեց եւ ըսաւ.

— Գիւմրեցի Կռօն լաւ ազուարի ձայն ունի, բայց շատ սուր լսողութիւն, կ'օգտագործենք իբրեւ «գրամաֆօն»:

Յետոյ բարձրաղաղակ խնդաց, գիշերեց մի կողմ՝ հետեւեալ ձայնը փորձելու:

Շուտով սկսան երգի մարզանքները: Ինչ երգեր, մէկը միւսէն գողտրիկ, կախարդիչ:

ՄԵՍՐՈՎԲ ՄԱՐԱՆՃԵԱՆ

(2 Շար.)

Ապահովաբար կարեւոր հիւանդ մըն էր այս ժամուն : Իսկոյն ցատկեցի անկողնէս եւ վազելով բացի դուռը :

Տարիքոտ մարդ մը եւ տղայ մը կեցած էին :

— Հիւանդը ո՞ւր է, հիմա կը հագուիմ կուգամ, ըսի հեւ ի հեւ :

— Մի աճապարեր, Տոքթոր, ըսաւ խօսակիցս: Հիւանդը այս տղան է, բերնէն ջուր կը հոսի բարձին վրայ, կարծեմ որդ ունի:

Յուսախաբութեան, զարմացումի եւ բարկութեան իրերայաջորդ տրամադրութիւն մը ստեղծուեցաւ մէջս ակնթարթի մը չափ : Յետոյ, պաղարիւնութիւնս գտայ եւ առտուան ժամը հինգին դուրս զարնող հիւանդին ըսի հաճոյակատար ժպիտով մը.

— Հրամմեցէք վեր, էֆէնտի, ճիշդ ատենին եկած էք :

Ալ այնուհետեւ հասկցայ թէ պէտք է պատշաճիմ տեղւոյն սովորութիւններուն: կեսարացիները մութնուլուսին կ'արթըն – նան, ես ալ գոնէ ժամը հինգին արթննալու էի՝ գիշերները իննին պառկելով: Տեղացիները ժամի մասին գաղափար չունէին: Ես ալ ուրեմն, պարտաւոր էի ցերեկ եւ գիշեր, ամէն վայրկեան, իրենց տրամադրութեան տակ գտնուիլ :

Այս սկզբունքը առաջին ամիսները այնքան համբերատարութեամբ գործադրեցի, որ քիչ ատենէն հաճոյակատար եւ երբեք չբարկացող բժիշկի «համբաւ»ս տարածուեցաւ շրջապատին մէջ: Քանիցս պատահեցաւ որ գիշերը պառկելէս կէս ժամ ետքը արթնցնեն զիս, հարցնելու համար թէ տուած օշարակս կերակուրներէ առա՞ջ պէտք էր առնել թէ ետք :

Հիւանդի մը կէս գիշերին գալը անմիջական կամ ստիպողական պարագայի մը իմաստը չունի Կեսարիոյ մէջ: Տաքութիւն ունեցող հիւանդը օրերով բժիշկի չէն ցուցներ: Օրին մէկն ալ կէս գիշերէն ետք, ժամը մէկին, երկուքին կամ երեքին, բժիշկին քննութեան կը բերեն : Այս պարագան գիտցող պաշտօնակիցներս գիշերը իրենց դուռը զարնող հիւանդը կը մերժէին ընդունիլ : Այն ատեն գիշերապահը կամ կառապանը օգնութեան կը հասնէր, բսելով.

— Աթփազարի հայ բժիշկին գացէք, գիշեր, ցերեկ ամէն վայրկեան կը քննէ :

Օր մը, կէս գիշերին դուրս զարնուեցաւ աղիողորմ ճիչերով : Մանչ երախայ մը բերած էին: Կ'ընկերակցէին եօթը – ութ հոգի: «Տղան կը մեռնի, Տոքթոր», կը գոչէին :

Երախան ուշադրութեամբ քննեցի, հիւանդութեան ոչ մէկ նշան :

— Ե՞րբ եւ ի՞նչպէս հիւանդացաւ, հարցուցի :

— Դեռ քիչ առաջ, տոքթոր, քունէն արթնցաւ եւ երեք անգամ իրարու ետեւէ յօրանջեց, անպայման ցերեկին մեզ այցելող ջատուկ կնկան աչքին եկած է :

Ասիկա ալ հինգ աղջիկ զաւակ ունենալէ ետքը՝ մանչ զաւկի մը տէր դարձած ընտանիքի մը չփացածութիւնն էր :

Դժուարաւ համոզեցի, թէ հիւանդութիւն մը խնդրոյ առարկայ չէ եւ կէս գիշերին պարապ տեղը անհանգիստ ըրեր են... երախան: Շնորհակալութեամբ մեկնեցան... առանց այցեգինի, քանի որ դեղագիր չէի գրած :

Ուրիշ օր մը, Կիրակի առտու, ժամը հինգին դուրս զարկին: Նոյն գիշերը երեք անգամ հիւանդի գացած ըլլալով՝ պարտասած վիճակ մը ունէի:

— Հիւանդ չեմ, Տոքթոր, ըսաւ խօսակիցս, մայրս քններ էք անցեալ օր, «սամ» ունէր: Հիւանդութեան դեղագիր մը տայիք, որպէսզի կարգի չպատսած հանքածուխ առնենք :

Կիրակի առաւօտով, համբերութիւնս քննութեան ենթարկել ուզող այս մարդուն երեսին պիտի պոռայի բարկաճայթ, երբ ուսուցչիս՝ Փրոֆ. Կէօքայի մէկ խօսքը յիշեցի.— Բժիշկի մը սիրտը ցուլի սրտին չափ լայն պէտք է ըլլայ :

Հիւանդներուս թիւը օր ըստ օրէ կ'աւելնար: Բայց օրական քննած անձերուս թիւէն աւելի անոնց ընկերացողներուն շքախումբը «պատկառելի» բազմութիւն մը կը կազմէր: Մէկ հիւանդին հետ հինգ տասը ընկերացող կ'ըլլար, այնպէս որ, վեց – եօթը քննուելիք հիւանդի համար սպասման սենեակը եւ սանդուխները նեղ կուգային եւ եկողները փողոցին դրան առջեւ ալ կը հաւաքուէին՝ անցորդներու ուշադրութիւնը գրաւելով :

Օրուան ժամանակացոյցս հետեւեալն էր.— Ամէն օր ժամը 5–8·30 հիւանդներու քննութիւն, 9–12 զինուորական պաշտօնատեղի, ուրկէ վերադարձին՝ մինչեւ վերջին հիւանդը կը քննէի անընդհատ, առանց ճաշելու: Ասիկա կը տեւէր մինչեւ ժամը չորս կամ հինգ: Անկէ ետքը ճաշ, հանգիստ, ընթերցում եւ պատահական հիւանդներու քննութիւն : Գիշերուան ժամը 9 – 9·30ին պառկիլ՝ եթէ թոյլատրէին անշուշտ Նորին Վսեմութիւն հիւանդները :

1954 տարին՝ Կեսարիոյ տարեգրութեան մէջ պիտի անցնի իբրեւ « ճանճի քիլօն քառասուն ոսկիի ծախուած տարին» :

Երեք ամսուան մէջ ջերմութիւնը — 30 աստիճանէն + 60 աստիճանի բարձրացաւ: Փողոցը եւ տուներու մէջ ճանճերու առատութիւնը աներեւակայելի էր: Ժողովուրդը ընտելացած էր այս վիճակին :

Դարմանատանս մէջ ճանճի դէմ պայքարը աւելի զուարճալի տեսարան մը կը պարզէր: Պատուհանները թելով ծածկուած էին, բայց դուռը կը բաւէր հիւանդներու հետ ճանճերուն ալ մուտքը ապահովելու համար : Հոս, ինծի ծառայող զինուորը նախ ՏՏԹի լուծոյթի ռմբակոծման մը կ'ենթարկէր հիւանդը, որ կ'ընկրկէր յաճախ, երբեմն ինքնապաշտպանութեան դիրք առնելով: Յետոյ կամացուկ մը ներս կը հրէր հիւանդը կիսաբաց դռնէն՝ այսօրինակ ընդունելութեան մը արդարացուցիչ բացատրութիւնը տալով անշուշտ :

Միայն այդ ամառը երեք քիլօ փոշի ՏՏԹ գործածեցի :

Քաղաքապետութիւնը ճանճի դէմ գիտականօրէն պայքարելէ հրաժարեցաւ եւ կեսարական հնարամտութեան մը դիմեց: Ճանճի քիլօն 40 ոսկիի ծախու առնել ըսկըսաւ, պայմանաւ որ ճանճերը թաթխուած չըլլան անուշի մէջ,— փեքմեզին քիլօն մէկ ոսկի, ճանճի քիլօն 40ոսկի էր:

Քանի մը շաբթուան մէջ ճանճերը նըւազեցան : Ճանճավաճառութեան նման շահաւոր նոր ասպարէզ մը գտնուած էր : Այդ արհեստը շարունակուեցաւ մինչեւ այն օրը, երբ հոճայի մը տուած քարոզը տարածուեցաւ բերնէ բերան:

—«Աստուծոյ ստեղծածը մեռցնել մեղք է, այսօր այդ ճանճերը մեռցնողները վաղը դժոխքի մէջ պիտի այրին ...»:

Աթփազարի հայ բժիշկը այդ մեղաւորներուն գլուխը կը գտնուէր ...:

Կը յիշեմ որ «քլինիք»ի առաջին դասին ըսած էին մեզի .

— Բժիշկի մը առաջին պարտականութիւնը իր հիւանդին վնաս չհասցնելն է, երկրորդը դարմանել՝ եթէ կրնայ, երրորդը ցաւերը ամոքել՝ եթէ չի կրնար դարմանել, վերջապէս սփոփել գոնէ՝ եթէ բժշկելու կամ ցաւերը ամոքելու կարելիութիւն չկայ :

(2 Տար.)

ՏԷՐԵԱՆԸ ԵՒ ԳԱՆՁԱԿԸ

«Երբ հարցրի, թէ ի՞նչ է մտադիր, կը մնայ Թիֆլիսո՞ւմ, թէ կ'երթայ մի այլ տեղ բուժուելու, ամէնից լաւ, — պատասխանեց նա, — ինձ կը բուժի մեր Գանձակը, նա աւելի լաւ բուժարան է, քան Սուխումը»: Այսպէս է յիշում Վահան Տէրեանի մասին Ստեփան Զօրեանը:

Եւ իսկապէս գեղեցիկ է Տէրեանի հայրենի գիւղը՝ Գանձակ, Ջաւախքի գեղատեսիլ բարձրաւանդակի ամէնէն խոշոր գիւղերից մէկը : Նա հին բնակատեղի է, գիւղի արեւմտեան մասում, գետի ափին մնում են հինաւուրց բերդի աւերակներն ու ժայռախորշերը : Գիւղի կեդրոնում կանգնած է եկեղեցին իր «լալկան» զանգով, որի զաւիթում հանգչում են մեծ բանաստեղծի ծնողները :

Բարձրադիր գիւղը գտնւում է գետի ափին եւ շրջապատուած է, ինչպէս հէքեաթներում է ասւում, եօթը սարերով ու եօթը աղբիւրներով: Գիւղից ոչ այնքան հիւսիս ծփում է Փարուանայ լճի հայելանման կաթսան, իսկ ներքեւ ծիծաղում է Սաղամայի կապուտակ լիճը, սնուելով բազմաթիւ աղբիւրներից եւ սնելով անհամար կարմրախայտ ձկների: Գիւղի արեւելեան մասում բարձրանում է մի սարահարթ, ալպիական փարթամ մարգագետիններով, որի ամենաբարձր կատարն է սուր սարը :

Ցոլում է սարը սուրսայր ,
Երգում է զանգը լալկան :

Գիւղի եւ այդ սարահարթի միջեւ ընկած է ոչ այնքան լայն հովիտ, որին տեղացիները անուանում են գուլավայր, այսինքն վարդավայր, որտեղ գարնանը ծաղկում են բազմերանգ ծաղիկներ եւ միայն Յուլիսի կէսերին են բացւում կարմրաթերթ կակաչները: Արեւմուտքում Քէօռօղլի սարն է, նրա կրծքին ծանրանում է բերդը՝ մի դարաւոր յուշարձան, որի պատմական անցեալի մասին շատ կցկտուր տեղեկութիւններ կան :

Ալպիական արօտներ՝ զմրուխտ ու կանաչ, խօսուն առուակներ եւ աղբիւրներ, մանիշակագոյն սարեր ու բլուրներ, աւետ ու հանդիստ արտեր, խոր եւ կապոյտ երկինք, լուռ հեռաստաններ, խորհրդաւոր շշուկներով, որոնք ինչ որ տէրեանական թախիծ ունեն, ինչ որ մըտերիմ շունչ ...

Ահա եւ այն տունը, որտեղ ծնուել է մեծ բանաստեղծը, այստեղ է նա խաղացել, յետագայում, երբ եկել է հեռուներից, այստեղ է դիմաւորել նրան մայրը եւ բանաստեղծի յոգնած գլուխը թեքուել է սիրելի մօր ծնկներին :

Նայում եմ մինչեւ որ անզօր ,
Գլուխս ծնկիդ է թեքւում ,
Նորից ես մանուկ եմ այսօր,
Դրախտ է նորից իմ հոգում :

Արեւը հանգչում է հեռւում ,
Գետից բարձրանում է մշուշ,
Հէքեաթդ անվերջ օրերում ,
Իլիկդ խօսում է անուշ ...:

Սխալ է այն կարծիքը, թէ հայրենի բնաշխարհը քիչ է յուզել Վահան Տէրեանին, տէրեանական հմուտ գրչի տակ չունչ է առնում հին գիւղի ժլատ ու խօսուն նկարագիրը :

Զանգակներիդ զարկը տխուր
Եւ հիւղերիդ լոյսերն աղօտ ...

Աւետիք Իսահակեանն իր յուշերում գրում է.—«Գեղեցիկ է Գանձակը, բարձրադիր, ձորի վրայ կախուած հոյակապ բնութեան մէջ: Անջնջելի կենդանի են իմ հոգում այն քնքուշ երեկոները եւ անդորր գիշերները, որ ապրել եմ Վահանի հայրենի գիւղում, պատանի Վահանի հետ միասին: Յոգնած արեւը թեքւում է դէպի Աբուլ լեռը, գագաթները հրդեհւում են եւ դժգունում, անրջային կիսալոյսերով կամաց ու կամաց իջնում է մթնշաղը, վառւում են գիւղի ճրագները, գիւղի աղմուկները լռում են, սակաւ առ սակաւ հանգչում են բոլոր շշուկները ...»:

Վահան Տէրեանի բանաստեղծական հոգին ամբողջութեամբ ներծծուած է եղել հայրենի բնութեամբ : Ուր էլ որ նա լինէր, ինչ էլ որ նա անէր, բոլոր դէպքերում կարօտով ու սիրով կապուած էր նրա հետ :

Երբ կը յոգնիմ, տարէ՜ք ինձ հեռու մեր
Գանձան ,
Եւ կը դառնան օրերն այն, որ անդարձ
անցան :

Տէրեան իր կեանքի վաղ հասակից տեսաւ ու զգաց իր համագիւղացիների ծանր ու անտանելի վիճակը, այն խաւարն ու յետամնացութիւնը, որը թագաւորում էր այդ աշխարհում :

Գանձակում, վերջերս բացուած տուն – թանգարանում, տասնեակ ցուցանկարներ պատմում են մեծ բանաստեղծի կեանքի եւ նրա անցած ստեղծագործական ճանապարհի մասին :

Մ. ԻՍՊԻՐԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (145)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

— Արդէն Հայը ե՞րբ իր մէջ երեւցող արժանիքները գիտցած է գնահատել եւ վարձատրել, կ'ողբար ուրիշ մը. Հայուն վայ ըսեր են նէ սխա՞լ է ...

Գիտին լուրը երթալով մեծ համեմատութիւններ առաւ . Հ... գիւղին սահմաններէն դուրս ելաւ ան, պտտեցաւ, զարդարուեցաւ, ստանալով անանկ մանրամասնութիւններ զորս գիւտին հեղինակը իսկ մտքէն չէր կրող անցընել: Վերջապէս հանրային ու ազգային այնպիսի հանգամանք մը ստացաւ, որ Արեւմուտք լրագիրը, իբրեւ ազգային շահերու հետամուտ մեծադիր օրկան, հարկադրուեցաւ տոքթոր Մարկոսեանի բժշկական ուսումնասիրութեանցը մասին հակիրճ բայց կուռ յօդուած մը հրատարակել, նախ եւ առաջ խնամքը ունենալով իր խմբագիրներէն մէկը ղրկելու երիտասարդ բժիշկին քով, ճիշդ ու որոշ տեղեկութիւններ քաղելու համար նոյն ինքն հընարիչին բերնէն:

Արշակ, որուն հոգին կը սնծար ասանկ եբեւոյթներու եւ կացութիւններու առջեւ, քանի մը ժամ առաւ նստաւ խմբագիրը, իր կարծեցեալ գիւտին համար դիպուածաւ ընտրելով հիւանդութիւն մը — առանցքը իր աշխատութեանց եւ հետազօտութեանց — եւ գիտական բառերու եւ բացատրութիւններու տարափի մը տակ ջախջախելով իր ունկնդիրը, եւ անոր շլացած տպաւորութիւնը :

Մարդը նօթեր առաւ, շնորհակալութիւններ կմկմաց, գովեստներ թոթովեց եւ խոնարհութիւններով մեկնեցաւ, մինչ ամիրային թոռը աստղին խնդալէն կը գալարուէր իր խուցին մէջ :

Ու յօդուածը երեւցաւ, Գիտական Աշխարհէն վերնագրով: Նախ բուռն յարձակում մը եղած էր հայ բժիշկներուն դէմ, որոնց մեծագոյն մասը կը մեղանչէր իր ասպարէզին վսեմ կոչումին դէմ՝ զայն լոկ շահագործական տեսակէտէն առնելով : Սակայն մխիթարական ցանցառ երեւոյթներ կային, որոնց մէկն էր տոքթոր Արշակ Մարկոսեան:

« Ամիրաներու այս շառաւիղը, կ'ըսէր յօդուածագիրը, իր Ոսկեղջիւրի ապարանքին անդորրութեանը մէջ ապաստանած, լռիկ մնջիկ, գիշեր ցորեկ կ'աշխատի գիտութեան ամենավերջին բարձրութիւններէն մինչեւ ամենամթին խորութիւնները իջնալով, եւ ահա սկսած է արդէն իր տքնութեանց արդիւնքը ձեռք բերել՝ առաջին յոյժ կարեւոր գիւտով մը, որ է խռչափողի վտանգաւոր հիւանդութեան մը դարմանը »:

Յօդուածը կը վերջանար փքուռոյց դրուատականով մը երեւելի տոքթորին հասցէին, ազգային պարծանք, փառք, պատիւ, չքեղ եւ արդիւնալից ապագայ, մարդկութեան բարեբար եւայլն բառերով շաղուըուած :

Այս հրատարակութիւնը, որ Թրքահայ առաջին թերթին մէջ երեւցաւ, մեծ տըպաւորութիւն գործեց : Ամէնուն բերանը տոքթոր Մարկոսեանին անունն էր, եւ անոնք որ խռչափողի հիւանդութենէն կը տառապէին՝ սկսան ազատ շունչ առնել, եւ նոյնիսկ անոնցմէ ոմանք մինչեւ Հ ... գիւղ վազեցին՝ այդ նոր Բասթէօռէն իրենց ախտին բուժումը հայցելու: Տոքթորը, որ երբեք չէր կարծեր որ մամային սպրդուած միամիտ սուտ մը ասանկ ծանր համեմատութիւններ պիտի ստանար, համոզեց այդ խեղճերը թէ գիւտը տակաւին չէր կատարելագործած, բայց թէ կատարելագործելուն պէս իրենց կեանքը պիտի փրկէր նախ : Մարդիկը լալով, պաղատելով, աղօթելով մեկնեցան :

Ալ Հ... գիւղին մէջ դիւրին է երեւակայել այս յօդուածին առաջ բերած շըլմորեցուցիչ տպաւորութիւնը. ամէնէն թերահաւատները, խոշոր խոշոր բացուած աչուըներով, լրագրին այս տողերը կարդացին եւ պապանձեցան . իրենց համար, լրագրի մը խօսքը ստուգութեան վերջակէտն էր, անառարկելի եւ անվերաքննելի :

— Տեսա՞ք հիմա, կը պոռային տոքթորին ձրի եւ շնչասպառ պաշտպանները, ծօ, հէչ իրաւ չըլլայ նէ «Արեւմուտք»ը կը գրէ՞ ... Նայէ ինչ կ'ըսէ կոր, ազգին պարծանքը, փառքը, պատիւը ... կեցցես, կեցցես ուրեմն տոքթոր Մարկոսեան ...

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

« Շուշօ » սէնֆոնիք նուագահանդէս — ներու ընկերակցութիւնը հրաւիրած է Արա Պարթեւեանը, ղեկավարելու համար իր նուագահանդէսներէն մին, 19 Մայիս Հինգշաբթի երեկոյ, Կավոյի սրահին մէջ:

Յայտագրին մէկ մասը պիտի բաղկանայ հեղինակին գործերէն :

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Թօփալեան եւ զաւակնին Սերժ, ինչպէս նաեւ Վահան — եան (Յունաստան), Հանըմեան, Արիս — եան, Գըլըճեան, Քանարեան, Պօյաճեան, Միքայէլեան, Տէր Յովսէփեան, Տէմիր — ճիպաշեան, Տարօնեան, ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ մօր եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՆՈՒՐԻՅԱ ԹՕՓԱԼԵԱՆԻ
(Ծնեալ Տէր Յովսէփեան)

մահը որ տեղի ունեցաւ Մարտ 4ին, (82 տարեկանին), իր բնակարանը, 21 Րիւ Քափիթէն Կինըմեռ, Ռոմէնվիլ :

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այս Երեքշաբթի (8 Մարտ), ժամը 10·30—ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցին, 15 Րիւ Ժան Կուժօն, մարմինը պիտի ամփոփուի Լիլայի գերեզմանատունը, իրենց ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի, ներկայս իբր այդ նկատել :

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
Հրաւէր ընդհ. ժողովի եւ կոչ
Թեկնածութեան

Փարիզի Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան Ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ երեքշաբթի, 22 Մարտ ժամը 20·30ին, 32 րիւ տը Թրէվիզ :

Կանոնագրի թիւ հինգ յօդուածին համաձայն վարչութեան մէկ երրորդը (հինգ անդամ) նորոգելի ըլլալով, Ընկերակցութիւնը կոչ կ'ընէ իր անդամներէն անոնց որոնք կը փափաքին մասնակցիլ վարչութեան :

Թեկնածութիւնները պարտին Աղքատախնամի գրասենեակը հասնիլ ամէնէն ուշը Մարտ ութին:

Առ այդ, փափաքողները պէտք է ընթեռնլի կերպով գրեն, տալով իրենց անունը, մականունը եւ հասցէն :

Թեկնածու կրնան ըլլալ միայն այն անդամները որոնք իրենց անդամավճարները կանոնաւորապէս վճարած են երեք տարիէ ի վեր :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ
Գեղարուեստական ցերեկոյթը
ԱՊՐԻԼ 3ԻՆ

×

Նախկին Սամաթիացիներու տարեկան պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 10ին, Կիրակի, Ամպասատէօրի շքեղ սրահներուն մէջ: Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

Imprimerie Spéciale du Journal « Haratch »

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆ
Concerts Chouteau

Յայտագիր.—

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ՝
Ջութակի քոնչերթօն եւ Գայանէ :

ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ՝ դաշնակի քոնչերթօ (Ա. ունկնդրութիւն) եւ հայկ. ժողովրդական երգեր :

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ՝

ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ (ԴԱՇՆԱԿ)
GÉRARD JARRY (Violon)
եւ՝ ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ
ղեկավարութիւն՝

RENÉ-PIERRE CHOUTEAU

Մարտ 7, Երկուշաբթի ժամը 21ին, Սալ Կավօ:

Տոմսերու գին 2·50էն 10 Ն. Ֆ.:

Դիմել սրահը եւ Տիւրանին :

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայաստանէն, Կիրովական գիւղէն Օր. Արաքսի Շիւքիւրեան կը փնտռէ իր եղբայրը, Յակոբ Շիւքիւրեանը, որ երկրորդ ընդհանուր պատերազմին ճակատը կորսուած է: Կը կարծուի որ Լիոնի կամ հրջաններու մէջ գտնուի: Որոշ նշան իր վրայ, գլխուն ձախ կողմը սպի մը ունի: Հօրը անունը Մանուկ է, իսկ մօրը անունը Հեղինէ: Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի Լիոնի եկեղեցւոյ գրասենեակը տեղեկացնել :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

« ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ »Ը

Կը ներկայացուի Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին կողմէ :

Ապրիլ 3ին

×

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղին տարեկան հանդէսը՝

ՄԱՅԻՍ 8ԻՆ (Անկէն)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Շաւիլի Կրօնական Ընկերակցութեան կողմէ

Ի նպաստ Եկեղեցւոյ եւ դպրոցին

ՏԵՂԻՈՅՆ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
Կիրակի Մարտ 13, ժամը 15ին

Երգ, արտասանութիւն եւ պար դպրոցի աշակերտներուն կողմէ

Դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. ԱԼԻՍ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Ժողովուրդի խնդրանքին վրայ երկրորդ անգամ կը ներկայացուի Շէյքսփիրի ԸՆՏԱՆԵՑԱԾ ՄԵԳԵՐԱՆ

Բեմադրութիւն՝ ՓԱՆՈՍԻԿ ՓԱՆՈՍԵԱՆԻ

Ժամը 8էն վերջ եւրոպական պարեր

ՊԻՒՖԷ — ՄՈՒՏՔ 3 Ն. ՖՐԱՆՔ

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9°

Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86 - 60
R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 8 ՄԱՐՏ — MARDI 8 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8742 — 36EME ANNÉE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4543

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՐՈՒՇՉԵՒ ԵՒ ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ԱՐԵՒԵԼՔ

«ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ, Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԴՐՕՇԱԿԻՐՆ Է»

Ծայրագոյն Արեւելք կատարած երեք շաբթուան ճամբորդութենէն ետք, Խրուշչեւ՝ «խանձուած երեսով» վերադարձած է Մոսկուա :

Օդակայանէն անմիջապէս մեկնած է «Լենին» մարզադաշտը, ուր տասնըհինգ հազար ներկաներուն «պատմած» է այցելութեան նպատակը եւ գտած ընդունելութիւնը :

Յիշեցնելէ ետք թէ, իր ճամբորդութեան ընթացքին 25.000 քլմ. տարածութիւն մը կտրած է, Խրուշչեւ յայտարարած է. — «Անշուշտ կը փափաքէի վերջացնել այցելութիւնս, սակայն անգամ մը համայնավար կուսակցութեան եւ որպէս այդպիսին պարտաւոր ենք ընդառաջ երթալ ժողովուրդի կամքին» :

Խ. Միութեան վարչապետը մանրամասն պատմած է իր այցելութիւնը Հնդկաստան, Պուրմա, Ինտոնէզիա եւ Աֆղանիստան :

«Հոն ուր գացինք, հանդիպեցանք պետական անձնաւորութիւններու եւ տեղացի ժողովուրդին, որոնք անվերապահ մեզ կը սիրեն ու կը հասկնան, բոլորն ալ ուզեցին որ իրենց երախտագիտութիւնը եւ համակրանքը փոխանցեմ խորհրդային ժողովուրդներուն» :

«Արեւելքի ժողովուրդները — աւելցուցած է ան — յանձին Խ. Միութեան կը տեսնեն խաղաղութեան դրօշակիրը, անոնք, այժմ կ'աշխատին թօթափել դրամատիրութեան եւ գաղթատիրութեան հետքերը, միաժամանակ Մարքսիզմի եւ Լենինիզմի ուղիով կ'ուզեն ընթանալ» :

Ինչպէս միշտ, Խրուշչեւ վերջացուցած է իր խօսքերը անգամ մը եւս յայտարարելով թէ Խ. Միութեան տեսակէտները, ապազինման եւ այլ միջազգային կարեւոր հարցերուն շուրջ, յստակ են ու Արեւմուտքը պէտք է համաձայնի «ի սէր աշխարհի խաղաղութեան» :

Խ. Միութեան վարչապետը «մոռցած է» յիշեցնելու թէ Հնդկաստան եւ Պուրմա շատ վերապահ ընդունեցան զինքը : Անցեալին գտած ջերմ եւ սիրալիր համաժողովրդական ցոյցերուն ականատես չեղաւ ու վերջապէս Ինտոնէզիա հակառակ իր սիրալիր ընդունելութեան մերժեց հակամերիկեան ոգիով զեկոյց մը ստորագրել :

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

ՓՐԱՒՏԱ մեծ խորագրով կը գրէ. — «Ընկեր Խրուշչեւի այցը դէպի Ծայրագոյն Արեւելքի երկիրները, մեծ եւ յաղթանակ մըն է խաղաղութեան համար» :

Ակադեմական ժուքով, թերթի նոյն թիւին մէջ, կը գրէ ի մէջ այլոց «Արեւելքի ժողովուրդները տեսան եւ համոզուեցան թէ Խ. Միութիւնը շահագրգռուած է իրենց վիճակով եւ դրդուած այլասէր զգացումներէ կ'ուզէ օգնել անոնց :

Առաջին անգամն ըլլալով Փեքինի թերթերը դրուատիքներ հիւսելով կ'անդրադառնան՝ Խրուշչեւի Ծայր. Արեւելք այցելութեան : «Ժողովուրդի ձայնը»ի մէջ այլոց կը գրէ. — «Խորհրդային կառավարութիւնը ձգտած է միշտ բարեկամական կապեր հաստատել աշխարհի բոլոր երկիրներուն հետ, արդարութեան, հաւասարութեան եւ եղբայրութեան սկզբունքներով» :

Հակառակ սիրալիր այս խօսքերուն, պատճառներ կան ենթադրելու թէ ժող. Չինաստան հաճոյ աչքով չի դիտեր Խ. Ռուսաստանի «իր շրջագօտիէն» ներս թափանցումը :

ԶՕՐԱՎԱՐ ՏԸ ԿՈԼ Կ'ԵԶՐԱԿԱՑՆԷ

"ԱԼԺԵՐԱԿԱՆ ԱԼԺԵՐԻԱ ՄԸ, ԿԱՊՈՒԱԾ ՖՐԱՆՍԱՅԻ"

Օրան, Թլէմսէն, Ալժիզ եւ այլ քաղաքներ եւ վայրեր այցելած է Զօր. տը Կոլ, շաբաթ ամբողջ օրը, ապա վերադարձած է Ֆրանսա եւ մեկնած Քոլոմպէ հանգստանալու համար :

Ինչպէս առաջին օրուան իր խօսած ճառերուն մէջ, այնպէս ալ շաբաթ օրուան իր ճառերուն ընթացքին, Զօրավարը կրկնած է հիմնական իր տեսակէտները :

Ա. — Կրակի դադարեցումը անկարելի է : Ըմբոստները նման տրամադրութիւն ցոյց չեն տար :

Բ. — Ուստի պէտք է յառաջ տանիլ զինուորական գործողութիւնները, մինչեւ կատարեալ ու վերջնական յաղթանակ :

Գ. — Ոչ մէկ խօսք պահելու Ալժերիոյ ներկայ գոյավիճակը : Անկախութեան ձգտիլը կամ պահանջելը խեղկատակութիւն է, քանի որ Ալժերիան առանց Ֆրանսայի չի կրնար ապրիլ : Ինքնորոշումը միակ տրամաբանական ձեւն է : Զօրավարը վստահ է թէ Ալժերացիները պիտի ընտրեն Ֆրանսայի կապուած Ալժերիա մը :

Դ. — Միայն ալժերական հարցով չէ որ շահագրգռուած է՝ Ֆրանսան : Իբրեւ համաշխարհային արժէք ներկայացնող պետութիւն կը հետաքրքրուի նաեւ միջազգային խնդիրներով ու կ'ուզէ տէր կանգնիլ միջազգային իր իրաւունքներուն եւ պարտաւորութիւններուն :

Ի՞նչ նորութիւն կը բերէ Զօրավարը Սեպտեմբեր 16ի յայտարարութեան վրայ : Առաջին՝ չի հաւատար, այլեւս, թէ պատերազմը պիտի վերջանայ մօտ ապագային, այլ «կրնայ երկար, շատ երկար տեւել» : Երկրորդ՝ Զօրավարը հարկ կը տեսնէ ըսելու թէ Ալժերիան պիտի չբաժնուի Ֆրանսայէն, այլ խօսքով մայր երկրի եւ Ալժերիոյ միջեւ կապը պիտի մնայ միշտ, անքակտելի եւ ամուր :

Կարծես աւելի յստակ դարձնելու իր միտքը, Զօր. տը Կոլ հարց տուած ու անմիջապէս պատասխանած է թէ «եթէ երբեք դժբախտութեամբ մը Ալժերացիները որոշեն անջատուիլ Ֆրանսայէն, ապա. պիտի ստիպուինք միջոցներ ձեռք առնել ապահովելու համար ալժերաբնակ Ֆրանսացիներու ներկայութիւնը Ալժերիայէն ներս, միաժամանակ զօրավիգ պիտի կանգնինք Ֆրանսասէր մահմետական զանգուածին» :

Ելիզէի շրջանակները կը դժուարացնեն մամուլը որ «սխալ» մեկնութեանց արձագանգ չըլլայ, նկատի առնելով որ Զօրավարին տուն տուող մտքերը հակասական թուած են եւ անհաշտ Յունուար 29ի իր ճառին ոգիին հետ :

Ոմանք հարց կուտան թէ եթէ այս է տը Կոլի մտածածը, ինչո՞ւ այս բոլորը Յունուար 24էն առաջ չըսաւ :

Շաբաթ օր Ալժերիոյ մէջ պատրաստ էին «կեցցէ տը Կոլ» պոռալու, բայց իր ճառին վերջին պարբերութիւնը «ալժերական Ալժերիա» պաղ տպաւորութիւն ըրաւ անոնց վրայ որոնք «Ֆրանսական Ալժերիա» կը հոլովեն :

Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան պաշտօնական դիրքորոշումէն ետք, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը Կի Մոլէ Փա տը Քալէի մէջ յայտարարած է թէ «միայն Զօրավարը ունի այնքան հեղինակութիւն որ կարենայ վերջ դնել Ալժերիոյ ցաւոտ հարցին» : Նախկին նախարարը ըսած է նաեւ. — «Մամուլ եւ ձայնասփիւռ կ'ըսեն թէ Զօրավարը այսպէս ըսաւ, այնպէս արտայայտուեցաւ Ալժերիոյ մէջ, չեմ հաւատար, այլապէս բոլորովին հակասական պիտի ըլլար խորհրդարանին եւ ինծի ըրած յայտարա-

(Շարունակութիւնը կարդալ .Դ. էջ)

« Tant que la Terre durera »

Platon nous est cher, mais la vérité nous l'est davantage.

L'habit noir ne fait pas le moine soucieux toujours de la Vérité.

Jadis Claude Farrère, aujourd'hui M. Henri Troyat, son successeur chez les Immortels, nous ont donné la preuve que l'habit vert ne fait pas l'académicien soucieux toujours de la vérité.

Du jour heureux de son élection à l'Académie française, jusqu'à l'heure faste de sa réception sous la Coupole et depuis, le benjamin de l'illustre Compagnie, M. Henri Troyat, n'a rien fait pour que ses origines cessent enfin d'apparaître sous un « Faux Jour ». Il n'a rien fait pour empêcher qu'une toile d'« Araigne » d'incertitudes, aux fils synthétiques, ne se tisse sur son arbre généalogique.

Quoi qu'il ait laissé dire par la presse, la radio et la télévision, ou qu'il n'ait pas dûment et fièrement empêché que ce soit dit, souvent même en sa présence, M. Henri Troyat, de son vrai nom Lévon Torossian né à Moscou de père arménien, n'est pas plus russe que ne l'était Sacha Guitry, né à Moscou de père français.

S'il est vrai qu'on n'emporte pas sa patrie à la plante de ses pieds, il n'est pas moins vrai que l'on ne peut renier ses origines au gré de sa tête. Quiconque a « La Tête sur les épaules », se doit d'éviter certains coups de tête ou haussements d'épaules.

Est-ce possible qu'un aussi grand biographe puisse faire fi, à ce point, des lois précises de la biologie ?

Les origines de l'être naissent à sa conception et ne disparaissent qu'à sa mort. Il n'est pas permis de se méprendre sur le sens et la portée des expériences de mutation des canards, au plumage vert, du Bois de Boulogne.

Avant et après M. Troyat, de nombreux arméniens ont bénéficié du don que ce Pays des Pays, la France immortelle et universelle, a fait entre autres à l'humanisme, pour que tout homme ait le bonheur inestimable d'avoir deux patries : la sienne et la France !

Aussi, ne démérite pas de la France le citoyen, français d'adoption, fier de son ascendance étrangère, s'il est à même d'assurer une descendance digne de la France, par « les Semailles et les Moissons » des générations qui se succèdent.

Etranger pour étranger d'origine, pourquoi l'illustre académicien juge-t-il plus illustre le choix d'une ascendance hypothétique russe, au mépris de sa vraie ascendance arménienne ? « La Clef de voûte » de ce triste complexe nous échappe.

Pourtant, les membres de la famille Torossian n'étaient pas « Etrangers sur la Terre » d'Arménie.

L'Arménie « Grandeur Nature » a prouvé au cours des siècles, qu'elle n'est pas moins sainte que la « Sainte Russie ».

Le « Vivier » du peuple arménien n'est inférieur à aucun autre. Le rouge « Coquelicot » ne saurait teinter de honte les joues de ceux qui s'en réclament dignement.

Le mont Ararat ne perd rien de sa majesté éternelle et l'Arche de Noé qui repose sur cette cime arménienne ne perd rien de sa légende universelle, s'ils ne figurent aujourd'hui sur l'épée d'académicien de M. Henri Troyat, ciselés au lieu et place de l'aigle bicéphale russe. Et, pour si peu, « la Neige en deuil » n'apparaîtra jamais sur le sommet, inaccessible à l'aigle, du Mont sacré de la terre d'Arménie, d'où deux mille ans d'histoire contemplent fièrement le monde.

Elle est grande l'histoire du petit peuple arménien. Auréolée de « la Lumière des Justes », son passé est garant de sa pérennité « tant que la Terre durera » !

Tout cela, à la réflexion, M. Troyat pour vous dire d'une voix chuchotée, que vous auriez fait plaisir à tous les Arméniens en disant : je suis Arménien.

G. M. ALEMSHAH

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութիւնը, քրիստոնեայ լրագրողներու ընկերակցութիւնը եւ կարգ մը ուրիշ կազմակերպութիւններ կը բողոքեն այն միջոցներուն դէմ, առնուած, քաղաքական գաղթականներու դէմ որոնք պարտաւորիչ արձակուրդի կը տարուին :

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ պիտի ընկերանան 140 հոգի երեք օդանաւերով : Նախ ընտանիքը, յետոյ քաղաքական անձնաւորութիւններ գլխաւորութեամբ Կոզլովի եւ վերջապէս թղթակիցներ : Այս երրորդ խումբին մաս կը կազմէ Իզվեստիայի խմբագրապետը Աճուպէյ որ նախընտրած է իբրեւ լրագրող ճամբորդել քան Խրուշչեւի՝ փեսայ :

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ Մեթրոփոլիթընի Օփերայի բեմին վրայ յանկարծամահ եղաւ Լէոնարտ Վարըն, նշանաւոր պարիթոնը : 48 տարեկան երգիչը Թեպալտիին հետ կ'երգէր «Լա Ֆորցա տէլ Տեսթինօ» (Ճակատագրին ուժը) երբ ուղեղային արիւնահոսութեան մը զոհ գնաց :

ՀԱՒԱՆԱՅԻ մէջ պայթած ֆրանսական Լա Քուպր նաւը որ հարիւր հոգիի մահուան եւ 205 հոգիի վիրաւորուելուն պատճառ դարձաւ, բաւական իրարանցումի դուռ բացաւ : Քասթրոյի կառավարութիւնը կ'ամբաստանէ Ամերիկացիները իբրեւ հեղինակները այդ խափանարարութեան : Ուաշինկթընի եւ Քուպայի մի-ջեւ կացութիւնը խիստ լարուած է :

ՍՊԱՆԻՈՅ մէջ չորս հարիւր մտաւորականներ, արուեստագէտներ եւ ուսանողներ ձերբակալուեցան վերջին 15 օրուան ընթացքին :

ԿԻՆԷԻ կառավարութիւնը պաշտօնապէս ճանչցաւ արեւելեան Գերմանիոյ կառավարութիւնը : Հաւանական կը նկատուի որ Պոն խզէ իր յարաբերութիւնները Կինէի հետ, այս առթիւ :

ԽՈՐՀՐԴ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ նախարարաց Խորհուրդի մօտ ուղղափառ եկեղեցւոյ հարցերու կոմիտէի Նախագահը՝ Կարփով, պաշտօնանկ եղաւ :

ԱՐԵՒԵԼ. ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ 5902 քաղաքացիներ անցած են Արեւմտ. Պերլին, Փետրուար ամսուան ընթացքին :

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԸՆԿ. ԳԱԼՈՒՍՏ ԷՅՆԱԹԵԱՆ

Պոսթընի «Հայրենիք»էն ցաւով կ'իմանանք թէ Փետրուար 29ին մեռած է ընկեր Գալուստ Էյնաթեան, ընիկ Վասպուրականցի :

Ողբացեալը Հ. Յ. Դաշնակցութեան նուիրեալներէն էր, ու անձնուէր ընկեր մը որ հակառակ իր յառաջացած տարիքին համակ եռանդ էր : Մասնակցած էր 1915ի Վասպուրականի հերոսամարտին :

ԱՆԱՏՕԼՈՒՆ

ԴԻՏՈՒԱԾ ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ԱԿՆՈՑՈՎ

Չէին ըսած սակայն, թէ չի բաւեր վնաս չհասցնել, այլ եւ վնաս հասցուցած չըլլալու եւ դարմանումի համար ամէն կարելին ըրած ըլլալու հաւատքը ներշնչելն ալ նոյնքան կարեւոր է ։

Դարմանատանս բացումէն երեք ամիս ետքն էր ։ Զիս տարին սրտի անբաւարարութենէ տառապող հիւանդի մը, որուն վիճակը ծանր էր ։ Թանսիոնը եօթի իջած, բազկերակը հազիւ թէ զգալի եւ անկանոն, ոտքերը սառած եւ դէմքը թեթեւ քրտինքով մը պատած էր (մահաթմիրի սկզբնաւորութիւն) ։

Ախտաճանաչումը յայտնի, դարմանումը որոշ, բայց արդիւնքը շատ կասկածելի էր ։ Ձեռքս անմիջական հիւանդութիւններու յատուկ դեղերու տուփիս գնաց եւ կեցայ ։ «Աւեղ ըրաւ եւ մեռաւ»ի ահաւոր ամբաստանութիւնը ցցուեցաւ աչքերուս առջեւ ։ Նման տարաձայնութիւն մը պիտի բաւէր չքացնելու քանի մը ամսուան մէջ շահած ժողովրդականութիւնս եւ զիս բարոյապէս փճացնելու ։

Ուստի, դարձայ հիւանդին տիրոջ ․

— Կացութիւնը ծանրակշիռ է, ըսի, պատրաստ եմ սրտի գոհացում տալու համար՝ պաշտօնակցի մը հետ բաժնել պատասխանատուութիւնը ։

Կէս ժամ ետքը Պետական Հիւանդանոցի ներքին հիւանդութեանց բժիշկը հիւանդը քննած եւ կարծիքը յայտնած էր ․

— Քանի մը ժամուան կեանք ունի ։

Բժիշկը մեկնելէ ետք տնեցիները շըրջապատեցին զիս ․

— Մի ներարկէք, Տօքթոր, քանի որ յոյս չկայ, ինչո՞ւ աւելորդ ցաւ պատճառենք ։

Այն ատեն բացատրեցի, թէ հիւանդը աւելի ցաւը զգալու ի վիճակի չէ, բայց անհամբեր ներարկումները ընելով՝ գոնէ դարմանումի ամէն միջոցի դիմած ըլլալու բաւարարութիւնը պիտի զգան ։ Համոզուեցան ։

Քանի մը ժամ ետքը այցելեցի կրկին, ինքնաբերաբար ։ Հիւանդին թանսիոնը տասնի բարձրացած եւ մահաթմբիրէն ելլել սկսած էր ։ Այդ անգամ իրենք պատրաստակամութիւն յայտնեցին դարմանումը շարունակելու ։

Հետեւեալ օրը, առաւօտուն միշտ ժամը հինգին — եկան ըսելու, թէ հիւանդը աչքը բացած է եւ ուտելիք կ'ուզէ ։

Հազիւ թէ քանի մը շաբաթ անցած էր այս դէպքէն, որ բարեբախտաբար վերջացած էր ի նպաստ հիւանդին եւ... ինծի, կիրակի առտու մը ժամը չորսին, սկսան զարնել դուռս ուժգնօրէն, անհամբեր եւ սպառնական ձեւով մը ։

Յուզուած, շուարած եւ զայրացկոտ երիտասարդ մը կեցած էր դրան առջեւ ․

— Մայրս թունաւորուեցաւ, Տօքթոր ։ Ձեր գրած դեղը առաւ եւ կապոյտ մելանի ձեւով սկսաւ փսխել ։ Ամբողջ թաղը ոտքի ելած է ։

Հասկցայ ։ Նոր կը հնչէր Անատոլուի բժշկութեանս մահու եւ կենաց քննութեան պահը ։

Անմիջապէս հագուելով դուրս նետուեցայ ։ Հիւանդը օր մը առաջ քննած էի, երիկամունքի խիթ ունէր ։ Մորֆին նեբարկած, պլէօ տը մեթիլեն պարունակող դեղահատ տուած եւ ցաւի շարունակութեան պարագային՝ սրբանէն, վարէն գործածելի սիւփփոզիթուար գրած էի ։

Հիւանդս, փոխանակ սիւփփոզիթուարը պէտք եղած տեղը եւ պէտք եղած ձեւով գործածելու, կերեր է ...։ Սիրտ խառնուքին պատճառը այս էր ։ Կապոյտ փըսխելն ալ անկէ առաջ կլլած դեղահատին պլէօ տը մեթիլենի պարունակութենէն էր ։ Մտահոգուելիք բան չկար ։ Բայց ի՞նչպէս բացատրել այս ամէնը անոնց որ խափը եւ փիթիլը չեն գիտեր զանազանել ։

Հիւանդին տունը եւ դրան առջեւի ընդարձակ բակին մէջ ահագին բազմութիւն մը դիմաւորեց զիս ։ Մթնոլորտը ելեկտրականացած էր ։ «Թունաւորեր է, սխալ դեղ տուեր է»ի պէս խօսքեր մինչեւ ականջս կը հասնէին ։ Թշնամական եւ զայրացկոտ ակնարկներ ամէն կողմէ թունաւոր սլաքներու պէս ուղղուած էին ինծի ։

Անգամ մըն ալ հիւանդը քննելէ եւ անհրաժեշտ բացատրութիւնը եւ հաւաստիքը տալէ ետք, փակը իջայ ։ Բուն քննութիւնը հոն կը սպասէր ինծի ։

Կեանքիս մէջ առաջին անգամ պիտի խօսէի այսքան ժխտական տրամադրութեամբ լեցուն խուժանի մը առջեւ ։

— Վայրկեան մը, էֆէնտիներ, ըսի բարձրաձայն (աղմուկը շշուկի փոխուեցաւ) ։ Գիտեմ, թէ հիւանդին վիճակը մտահոգութիւն պատճառած է բոլորիդ, հետեւաբար պարտականութիւն կը նկատեմ բացատրութիւն տալ ձեզի (քար լռութիւն տիրեց) ։

Խնդրին մանրամասնութիւնը պարզեցի, յետոյ մօտս գտնուող տասը տարեկան տղայ մը կանչելով դեղագրիս բացատրական մասը կարդացուցի (բարեբախտաբար գիրս ընթեռնլի էր) ։ Տղան իրեն տրուած «կարեւոր» պաշտօնէն հպարտ, կարդաց բարձրաձայն եւ հատիկ հատիկ .— «Սանճը հալինտէ մաքաթա պիր փիթիլ քոնուր» ։

Պրկուած դիմագիծները թուլցան, ակնարկներու խստութիւնը մեղմացաւ ․

— Բժիշկը իրաւունք ունի... յանցանքը հիւանդին տէրոջն է.... ուրիշ ի՞նչպէս բացատրէր..., փիթիլ մաքաթա քոնուր, խութուլմա՛զ...

« Քննութիւն»ը վերջացած էր ։ Կը խոստովանիմ թէ համալսարանի փարմաքոտինամիի քննութեան ընթացքին նուազ քրտնած էի ...։

Դարմանատունս բացած օրէս սկսայ պատրաստուիլ «Մայրերու Օր»ը տօնելու՝ Կեսարիոյ մէջ առաջին անգամ ըլլալով ։ Բանախօսութիւնս – հայերէն լեզուով — պատրաստ էր ։ 1949ին, խսաեան Սանուցի ընկերներուս աջակցութեամբ կազմակերպած էինք «Մայրերու Օր» մը, որ նոյն ամսուան մէջ երեք անգամ կրկնուած էր ։ Արտայայտուած գլխաւոր գաղափարներուն «կենդանի պատկեր»ներով ներկայացումը եւ հեղինակաւոր անձերու կարծիքին բարձրախօսէն մէջբերումները շահագրգռութիւն ստեղծած էին այն ատեն ։

Գրութիւնս կարգ մը նորութիւններով թուրքերէնի թարգմանելէ ետքը կը մնար գտնել գործակցելիք անձերը եւ հաւաքատեղին ։

Հրամանատարս զիս ներկայացուց կուսակալին Տիկնոջ, որ Կանանց Միութեան նախագահուհին էր նոյն ատեն ։ Տիկինը կարդաց գրութիւնս, խանդավառուեցաւ մանաւանդ «կենդանի պատկեր»ներու նորութեամբ ։ Դրամատուն մը բեմայարդարումի ծախքերը խոստացաւ ստանձնել՝ պայմանաւ որ իր հրատարակչականին անունը յիշեմ ։

Բոլոր պատրաստութիւնները լաւ կ'ընթանային, բայց Տիկին Նախագահուհին եւ զիս հաւասարապէս մտատանջող դժուարութիւն մը կար. — «Վաղուան մայրը» ներկայացնող պարմանուհին չէր գտնուած դեռ ։ Երկու վայրկեանի համար, աղօտ լոյսի մը տակ եւ շղարշի մը ետեւ «բեմ ելլելիք» հերոսուհին չկար Կեսարիոյ մէջ ։ Վերջին շաբաթն էր, ան ալ գտնուեցաւ, բայց հրաւիրագիրները հազիւ տպագրութեան յանձնուած էին՝ երբ իմացանք թէ մեր հերոսուհիին ճարտարապետ նշանածը չէ արտօներ ։ Ձեռնարկը կէս մնաց ։

Առանց ժամանակ անցընելու, մօտակայ Նախակրթարանի տնօրէնութեան դիմեցի ։ Տնօրէնը եւ ուսուցիչները մեծ ոգեւորութեամբ սկսան գործակցիլ ։ Բանախօսութիւնը, առանց «կենդանի պատկեր»ի պիտի տրուէր դպրոցին սրահին մէջ ։ Որոշեալ թուականէն երկու օր առաջ տնօրէնը անտրամադիր վիճակի մը մէջ գտայ ։ Կրթական Տնօրէնը վարժարանին մէջ «դուրսէն » մէկու մը կողմէ բանախօսութիւն տալուն համամիտ չէ գտնուած ։

Ուղղակի դիմեցի Կրթական Տնօրէնին, բացատրեցի բանախօսութեանս նիւթը, կուսակալին Տիկնոջ զայն կարդացած եւ վաւերացուած ըլլալը եւ հարցուցի վերջապէս ․

— Ճիշդ է, որ ընդդիմացած էք բանախօսութեանս ։

— Կուսակալին Տիկնոջ խօսքը լսելէ ետք, տնօրէնը փոխեց դիրքը ։

— Կ'աղաչեմ, Տօքթոր, խօսքս սխալ մեկնաբանուեր է, ըսաւ ։ Ես բանախօսութեան արգելք ըլլալ չուզեցի, բայց փափաք յայտնեցի որ այսքան լաւ պատրաստուած գործ մը աւելի ընդարձակ սրահի մը մէջ ներկայացուէր հանրութեան ։

— Տրամադրելի աւելի լայն սրահ մը գոյութիւն ունի՞ ։

— Ոչ, դժբախտաբար ։

— Հասկցայ, Պարոն Տնօրէն, ըսի եւ մեկնեցայ ։

Չորս տարի ետքը, 1958ին, Կանանց Միութեան նոր նախագահուհիին հրաւէրով, կարելի եղաւ տօնել « Մայրերու Օր»ը՝ Կեսարիոյ մէջ, աննախընթաց կերպով ։

Քաղաքին ամէնէն ընդարձակ սրահը կը յորդէր նոյն օրը երկու անգամ կրկնուող հանդիսութեան մը հրաւիրեալներով, որոնց մէջ կը տեսնուէին կուսակալը, քաղաքապետը, բարձրաստիճան զօրավարներ, բժիշկներ եւն.։

Կեսարիոյ մէջ առաջին անգամ ըլլալով բանախօսութիւն մը հրաւիրատոմսով կ'ըլլար ։ Որոշեալ օրէն երկու օր առաջ հրաւիրատոմսերը սպառած էին եւ Կանանց Միութիւնը շուրջ հազար հինգ հարիւր ոսկիի հասոյթ մը ապահովեց այս հանդիսութենէն ։

Այս առթիւ հրաւիրատոմս մըն ալ ղրկել կ'ուզէի չորս տարի առաջ ձեռնարկիս արգելք եղած Կրթ. Տնօրէնին, բայց... դժբախտաբար ուրիշ տեղ փոխադրուած էր ։ Զինուորական միամսեայ արձակուրդս որոշած էի ինքնատիպ ձեւով անցընել ։ Բժշկական շրջապտոյտի պիտի ելլէի ։ Այս բացատրութիւնը առաջին ակնարկով խորթ թուի գուցէ ։ Ինչո՞ւ չըլլայ սակայն ։

Երբ արուեստագէտ մը իր արուեստը գործ դնելու համար զանազան ոստաններ ի հանդէս կուգայ, երբ կուսակցական մը իր գաղափարականը տարածելու համար կը շրջագայի, բժիշկը ինչո՞ւ չպտըտի քաղաքէն հեռու մնացած հիւանդներու քննութեան համար ։

Այս պտոյտը միեւնոյն ատեն առիթ պիտի տար ինծի՝ հիւանդներուս քառասուն առ հարիւրը կազմող գիւղացիները աւելի մօտէն ճանչնալու եւ անոնց ապրելակերպը ուսումնասիրելու ։

Կարեւոր կէտ մը կար սակայն ։ Քաղաքէն քիլոմեթրերով հեռու գտնուող գիւղացիին համար բժշկական քննութիւնը ի՞նչ կ'արժէր, երբ բժիշկին գործունէութիւնը պիտի սահմանափակուէր դեղագիր գրելու եւ շատ շատ անմիջական մէկ երկու ներարկում ընելու մէջ ։ Չէ՞ որ դեղ առնելու համար հիւանդին տէրը պիտի պարտաւորուէր մինչեւ քաղաք իջնելու ։

Դեղորայքի պահարան ունենալու համար, բժիշկի մը դեղարանէ նուազագոյն տասը քիլոմեթր հեռու գտնուիլը պայման է ։ Արդ, քաղաքէն տասնեակ քիլոմեթրերով հեռու գիւղերը շրջապտոյտի ելած բժիշկի մը համար դեղորայքի պահարան ունենալը, ի՞նչ անպատեհութիւն ունէր ։

Այս մտածումներս յայտնեցի տեղւոյն Առողջապահական Տնօրէնին, որ շատ ազնիւ եւ բարեացակամ անձ մըն էր ։ Շրջապտոյտի համար քաջալերեց զիս եւ այս պայմաններուն տակ դեղորայքի պահարան գործածելու արտօնութիւն խնդրեց նախարարարութենէն ։ Ամիս մը ետք պատասխանը եկաւ.— Դեղորայքի պա-

ԿՈՄԻՏԱՍ

ՎԱՐԴԱՊԵՏ

« Հայր Սուրբ » կը կանչէինք իմ «ուստա Սողոմոնը» , այդ զուարթ աղմըկոտ, արագաշարժ եւ կատակասէր սուրբը, որ երգի մարմնացումն էր իր ամբողջ էութեամբ ։ Երգերուն համահաւասար իր սեփական ձայնը զիս կը յուզէր ։ Կարծես անմարդկային ձայն լինէր, մեր լեռներու կաքաւանքներու կարկաչիւնը ։

Հովի պէս թեթեւ երգել կուտար, միշտ կ'արգիլէր պոռալ, միշտ նուրբ, երկնային ։

« Սարերի վրով գնաց, խա՜ր... » ։ Ով կը յիշէ ինչպէս կ'երգէր Կոմիտասեան խումբը, չի կրնար զսպել իր յուզումը, այնքան նուրբ էր երգը եւ խօսուն, թեթեւ ինչպէս մշուշը մեր լեռներուն ։ Ղեկավարելու ժամանակ Հայր Սուրբը իր արտայայտիչ ու շարժուն դէմքով նշաններ տալով, իր ձեռքերու ալիքաւոր ճկուն ելեւէջներով այնպէս կը մարմնաւորէր երգը, որ աչքիս առջեւ կուգային մեր գունազեղ սարերը, կանաչ արտերն ու ծաղկազարդ հարոսները , հեռացող եւ մշուշի մէջ հաշուող ճանապարհը , որի վրայով կ'երթար լռելեայն այս նուրբ , քնքոյշ երգն հնարող գեղջկուհու եարը ։

Քիչ ետքը կ'երգէինք «Ամպել ա: ձուն չի գալիս» ։ Զափը թեթեւ ինչպէս Շողերի քայլերը, յետոյ ձայնը կ'ուժեղանար, կ'ուռճանար եւ երկնային ճերմակ ամպերու նման կը գալարուէր , վերջը նորէն կը նըրանար, կ'իջնէր ։ «Անձրեւն եկաւ Շաղալէն» ։ Այնպէս, որ անձրեւի անոյշ ձայնը կը լսէինք, յետոյ տեսնելու պայծառ արեւի տակ, ճառագայթներու տակ փայլող եարը « Ալ ծին տակին խաղալէն » ։

Հապա Կուժն առայ, ելայ սարը, էս գիշեր, լուսնակ գիշեր գողտրիկ հովուերգութիւնը թողի՛ ։ Ո՞ր մէկ երգը թուեմ, ամէնը իրենց իւրայատուկ խորաթափանց ոլորտներով մեզի կ'արբեցնէին ուղղակի եւ մեր սիրտերն ու հոգիները կը լեցնէին գեղջուկ հայ աննման աղջըկայ անարատ սիրով, աննիւթ, երերակուն սիրով, որ դեռ կ'ապրի , մշտադալար ու պայծառ, արդէն ծերացած , սակայն միշտ վառ մնացած հոգուս մէջ ։

Զմոռնանք նշել, որ երգերու մեծ մասի հեղինակները մեր քնքոյշ հայ ջահել հարսներն ու աղջիկներն են ։

Երբ«Գարուն ա, ձիւն ա արել» կը սորվեցնէր շատերս կ'արտասուէինք թէ երգի եղանակէն 'ւ թէ բառերու անման ու պարզ արտայայտութենէն ։ «Գարուն ա», կանաչ դաշտեր, ծաղկած ծառեր, հայ աղջկայ ուրախ, անմեղ սիրող սիրտ ։ Ցանկարծ, անսպասելիօրէն, բուք ու բորան, սառը ողմը կը փչէ, ցուրտ սաստիկ, սառնամանիք եւ ով սարսուռ, Ձուն ա անում ։ Ձեան հաստ շերտը ծածկած է ծաղիկ ու կանաչ, սար ու դաշտեր ։ Տխրութիւն, լուռ տեսարան, թռչուններն իսկ չեն երգեր ։ Խոր, լիաթոք հառաչանքով երգը կը շարունակէ ուժգին Ա՜խ, չորնա՛, վա՜խ, ա՛յ եար, չար մարդու լեզուն ։ Ինչ սրտառուչ եւ յուզիչ բառեր ու պատկերներ, ինչ արտայայտիչ եղանակ ։ Երգն այնպէս կը ղեկավարէր եւ այնպէս կ'արտայայտէր, որ ես յուզումէս կը պատկերացնէի թէ իմ սեփական տխրութիւնն է, ինծի է բամբասած, չորնալու արժանի չար լեզուն ։ Կրկնակ « Վայ, լէ, լէ ,»ն կը վերջացնէր վերասլաց նրբութեամբ , մինչեւ ատրճանաբար երկնքի մէջ կորչող մի հնչիւն ։ Կարծես երկինք կը նետէր կծիկ տուած նուրբ քօղը տանջուող հայ աղջկայ ։ Ու յուզումէս կուլայի, ինչո՞ւ ամչնալ, այժմ էլ կուլամ Կոմիտասեան գեղեցկութեամբ յուզուելով ։

Սեղտարանի երկար դահլիճին մէջ կը կատարուէին փորձերը ։ Յաճախ խումբը կը թողնէր, կ'երթար, կը հեռանար, հեռուէն լսելու, նորէն կը մօտենար, կը փոփոխէր ։ Յաճախ կը բարկանար, երեսը կաս – կարմիր, աչքերն արիւնով լցուած, ոտքերը գետին կը խփէր ցասումէն եւ կը շանթահարէր զմեզ իր զարմանալի արագաշարժ աչքերով ամենաթեթեւ մի թերացման համար ։ Շատ յաճախ զուարթ կատակներով կ'աշխուժացնէր խումբը իր նշանաւոր կատակներով կամ դէմքի շարժումներով ։

Լոռուայ հոռովելներն ու կալի երգերը նշանաւոր փուշն էր մեր խումբի, Հայր Սուրբի իրեն գործունէութեան ։ Ամէնք հիացած էինք, եւ Հայր Սուրբն իր գոհունակութիւնը ի վիճակի չէր քօղարկելու ։ Զքնաղ եղանակներն ու խօսքերը երգերու կատարեալ պատկերներ էին նկարչական ։ Գութանաւորներու եւ կալուորներու սէրը դէպի լծկան անասունները առանձին հաճելի գոյն կուտայ երգին եւ յաճախ սիրուած եզներու անունները կը լսուին՝ Լաչին, Շիրվան, Ճէկօ ։ Փորձերը շատ երկար տեւեցին, այնքան Հայր Սուրբը կ'ուզէր կատարեալին հասնիլ ։ Վահան Տէր Առաքելեանը մանկալի մեներգը կ'երգէր իր քաղցր տէնորով, ինչպէս նաեւ սքանչելի Ա՜խ, մարալ ջան ։

Սիփանայ քաջերու փորձերուն ժամանակ չէնք ու շնորհքով պատերազմի կը նմանէին մեր երգերը ։ Միշտ դժգոհ, մեր զօրավար վարդապետը մեզի կը գրոհէր « Հատու սուսերը» ձեռքերնիս, վերցնելու Սիփանայ սարը ։

ՄԵՍՐՈՎԲ ՄԱՐԱՆՃԵԱՆ

(3 Շար.)

ԱՊՏԱԿԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Յառաջում կարդացի թէ Արտաշէս Գմբէթեանի եւ Թէ Գարեգին Վասիլեանի յօդուածները Շիրվանզադէի մասին։

Չէի ուզում միջամտել, բայց քանի որ ես եմ եղել պատճառը, պարտք եմ համարում յայտնել բուն ճշմարտութիւնը։

Թիֆլիզ 1918 Թուին մի երեկոյ, Տիկին Զապէլ Եսայեանը, ամուսինս, որդիս եւ ես անցնում էինք «Զաչկա Զայի (մի բաժակ Թէյ) առաջից։ Տիկինը ասաց. «Մտնենք, Անդրանիկը իր ընկերներով այստեղ է»։ Մենք մտանք։ Իսկապէս եռեւեփ, երկար սեղանի չուրջ, նըստած էր Անդրանիկը իր ընկերներով, զինուորներով շրջապատուած։ (Մենք Անդրանիկի հետ շատ մտերիմ էինք, հանդիպում էինք Թէ ժընեւում, Քաֆէ Լիրիք, Թէ Բագու, ուր բոլոր ժողովները մեզ մօտ էին լինում, վճռում էին Կովկասից զինուորներ տալ Անդրանիկին կռուելու համար Տաճիկների դէմ)։

Երբ ներս մտանք, ասացի, «Բարեւ, Անդրանիկ»։ Ինձ Թուաց Թէ Անդրանիկ սառն բարեւեց։ Ես յայտնեցի Տիկին Զապէլին։ Նա էլ զարմացաւ, եւ ասաց. «Անդրանիկ, Տիկին Բուդաղեանն է»։ Անդրանիկ ասաց, առանց մօտենալու, այո, բարեւ։

Տիկին Եսայեանի հետ մենք չորս Թէյ խմեցինք։ Ուզում էինք գնալ՝ մօտաւ Շիրվանզադէ։ Նրան ասացի Թէ տարօրինակ է, Անդրանիկը կարծես ինձ չի ճանաչում, շատ սառն բարեւեց։ Շիրվանզադէ ասաց. «Ինչպէ՞ս, քե՞զ»։ Եւ գնաց մօտեցաւ Անդրանիկին եւ ասաց. «Սուլթանի զաւակ, դու չե՞ս ճանաչում Բուդաղեանին»։ Անդրանիկը աթոռը վերցրեց, ուզեց խփել, բայց նրա մօտ նստածները միջամտեցին, Թոյլ չտուին։ Եւ մենք դուրս եկանք փողոց Զապէլի եւ Շիրվանզադէի հետ։

Միւս առաւօտ, ժամը 11ին, գնացինք «Զաչկա Զայ», ամուսինս, որդիս, Շահխաթունին, Շիրվանզադէն եւ ես, ուր կային բաւական ռուս սպաներ եւ կանայք։ Նստած խօսում էինք։ Յանկարծ մի զինուոր մօտեցաւ Շիրվանզադէին կոնակից եւ սկսեց հարուածել եւ սուրը հանեց պատեանից, խկոյն ամուսինս, որ Շիրվանզադէի մօտն էր նստած, եւ ռուս սպաներ, սեղան, աթոռ տապալելով հանած սուրը խլեցին զինուորից։ Զինուորը ասաց, որ Անդրանիկի Թիկնապահն է։

Լուրը տարածուեց։ Վրդովուած էր ամբողջ Թիֆլիզի մտաւորականութիւնը, Թէ ի՞նչպէս է Թոյլ տուել Անդրանիկը, որ իր Թիկնապահը գայ եւ վիրաւորէ հայ գրագէտին, եւ սկսուեց այստեղ «Մի կաթիլ մեղրի պատմութիւնը»։

Հայ դերասան, գրագէտ, արեւելահայ, արեւմտահայ, Զապէլ Եսայեան, Մակինցեան, Տէրեան, Յովհաննէս Թումանեան, Համբարձում Մելիքեան, Համօ Օհանջանեան, Աբէլեան, Ալիխանեան, Շահխաթունի, եւն. եւն., սկսեցին վիճել, կռուել, — վէճը տեւեց 15 օր։ Ամէնից շատ չարչարւում տանջւում էին Յովհաննէս Թումանեանը եւ Համբ. Մելիքեանը։ Ժողովներ։ Վազում էին Անդրանիկից մեզ մօտ, մեր հիւրանոցից Անդրանիկի մօտ։

Յովհ. Թումանեանը եւ Մելիքեանը եկան ասացին Թէ Անդրանիկը սաստիկ բարկացել է, ծեծել, պատժել է իր Թիկնապահին, Թէ նա չէ ուղարկել զինուորին, այլ զինուորը ինքն է գնացել, Թէ ինքը ոչ մի կերպ չէ վիրաւորել Տիկին Բուդաղեանին, եԹէ Տիկինը վիրաւորուած է, ինքը պատրաստ է գալ ներողութիւն խնդրել։

Ամուսինս եւ ես յայտնեցինք, որ ես վիրաւորուած չեմ, այլ միայն զարմացած էի։ Եւ ամուսինս յայտարարեց. «Ոչ մի կերպ Անդրանիկը չէ վիրաւորել իմ կնոջ, այլ մեղքը կնոջս է, որ յայտնել է Շիրվանին, նա էլ տաք գլուխ՝ յարձակուել է Անդրանիկին վրայ»։ Այդ ժամանակ, Անդրանիկը ապրում էր Թիֆլիզ Տիկին Զարդարեանի (իր զաւակներով — Հրաչեայ, Ռափայէլ, Ծովասար) բնակարանում, նրանց ընտանիքում։ Այնպէս որ, այս անցքի մասին միմիայն Զարդարեանները գիտեն ճշմարտութիւնը։ Միւս ներկաները, գործող անձինք, ամէնքը մեռած են, բացի ինձանից եւ իմ որդի Արմէնից։

Անվերջ ժողովներ, վէճեր, կռիւներ, վճիռներ, որոնք տեւեցին բաւական երկար ժամանակ...

Վերջը ամուսինս ասաց.. «Ամբողջը թիւրիմացութիւն է, եկէք ես ձեզ բոլորիդ հրաւիրեմ քաղաքից դուրս քէֆի, հաշտուենք ամէնքս եւ մոռանանք ամէն ինչ։ մենք բոլորս եղբայրներ ենք»։ Իսկապէս հրաւիրեց Թիֆլիզի բոլոր արեւմտահայ եւ արեւելահայ մտաւորականներին, ազգային գործիչներին, դերասաններին, Թամատա ընտրեցինք Յովհաննէս Թումանեանին եւ օգնական Յովհ. Աբէլեանին։ Ժամը 12ից մինչեւ կէս գիշեր՝ լաւ ուրախ, զուարթ փէք արինք, ուր երգում ու պարում էր յայտնի Թէհլին։

Ես բարձրացրի բաժակս եւ ասացի. «Մեղքը իմս է, ես եմ մեղաւորը, ուրեմն խոստանանք ամէնքս ընդ միշտ մոռանալ բոլորը, սիրով ապրենք»։

Համբուրուեցինք բոլորս, Թէ Շիրվանը, Թէ Անդրանիկը։ Եւ իսկապէս մոռացել էի այդ անախորժ դէպքը։

ԱՆՆԱ ԲՈՒԴԱՂԵԱՆ

հարան ունենալու համար աշխատութեան որոշ հասցէ մը ցոյց տալը պայման դրըւած էր։

Օր մը եօքը յայտնեցի, Թէ Կեսարիայէն 11 քիլմ. հեռու Հաճըլար գաւառը դարմանատուն մը բացած եմ եւ դեղօրայքի պահարան բանալու արտօնութիւն խնդրեցի։ Առողջապահական Տնօրէնը անմիջապէս ընԹացք տուաւ խնդրագրիս։
(3 Շար.)

ԼԻՏԻԱ ԿԱՐԻՆ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Միջազգային համբաւի տիրացած հայ երգչուհի Լիտիա Կարին, «Խայեան Սանուց Միութեան» մասնաւոր հրաւէրով, Պոլսահայերուն եւս առիթ տուաւ զինքը ըմբոշխնելու։

Երաժշտական խոր հասկացողութեամբ կազմուած յայտագիրը ապացոյց մըն էր Ֆրանսահայ երգչուհիին բացառիկ քօնթրալթօ ձայնին ուժգնութեան եւ բացառիկ մշակոյթի խորութեան։

Առաջին անգամ լսեցինք 11րդ դարու սպանական «Շան տը Լա Նէժի»մէջ Մարսէլ Տըլանուայի կողմէ դաշնաւորուած, ուր ան տուաւ իր ձայնի թէմպրին անոյշ ու Թաւշային գգուանքը, տիրական Թէքնիքի մը միացած։

Զարմանալի ճկունութեամբ մը երգչուհին կատարեց Գոհարիկ Ղազարոսեանի «Ուրախ լեր մայր լուսոյ»ն, տալով անոր Թարմ ու փայլուն շեշտեր։

Պախի երկու արիաները մեր հանրութեան համար երեւոյթ մըն էին, որովհետեւ հազուագիւտ է հայ երգչուհիներուն յայտագրերու մէջ Պախի անունը ողջունելու։ Գերմանական դպրոցի հաստատուն եւ հարուստ առանցքը կազմող Պախի օրաթորիօներուն մէջ մեր հայ Կարինը քանիցս իր ձայնը լսելի ըրած է օտար միջավայրերուն, եւ օտար մամուլի գնահատանքի արժանացած։

Շուպէրթի Մահը ու աղջնակը երգուեցաւ խորունկ ապրումով, հանրութեան փոխանցելով երգչուհիին հոգեկան երեսակներու նրբութիւնները։

Աուֆ տէմ Վասըրը մեզ փոխադրեց բնութեան զգացումով Թարմացած։

Շումանէն երկու գողտրիկ լիտեր չափը տուին իր զմայլելի ձայնական դպրոցին եւ իր ղեկավար մտքին, որով երաժշտական մէն մի մտածումին մինչեւ խորը կը Թափանցէ։ Պրամսէն երկու կտորներ, իր քոնթրալթօ ձայնին նրբերանգ զուգաւորումներուն ընդմէջէն, մեզ տարին մեծ երաժիշտին ընտրած պօէմներուն նեբաշխարհին մէջ։ Պոլսահայութիւնը առաջին անգամ ըլլալով կ՚ունկնդրէր խաչիկեան կրօնաշունչ երեք երգեր։

Լիտիա Կարինի այս բրէտաւօններ (տիսf ֆէսթիվալ) մեծ խանդավառութիւն ստեղծեցին սրահին մէջ։ Յետոյ Լիտիա Կարին երգեց Սայաթ Նովայի «Ի՞նչ կ՚ընեմ»ը, դաշնաւորուած Մ. Սօվաժոյի կողմէ։

Հոս պէտք է մատնանշել տաղանդաւոր արուեստագիտուհիին պրպտող մտքի գործունէութիւնը, որու շնորհիւ ֆրանսացի մեծանուն երգահաններ մօտեցած են հայ երգին, խանդավառուած՝ անոր ինքնատիպ նկարագրէն ու տուած են հայ ոճի նմանողութեամբ դաշնաւորումներ։

Երբ «Կռունկ»ը երգեց մեր հայ երգչուհին իր Հայու սրտով, բոլորին համակրանքին ու հիացման արժանացաւ։ Անխուսափելի էր պիսը։ Յետոյ «Էս առաւ»ը դարձաւ գոհար մը իր մտացի մեկնաբանութեան շնորհիւ։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՆՈՐ ՄԵԾԱՒՈՐԸ

ՀՌՈՄ, (Յառաջ).— Գեր. Ներսէս Վ. Սեթեան, Լեւոնեան Հայ կղերանոցին նորընտիր մեծաւորը, որուն անուանումը կատարուած էր անցեալ ամառ, Հռոմ հասաւ Փետրուար 21ին։

Սեթեան վարդապետ ծնած է 1917ին քահանայ ձեռնադրուած՝ 1941ին։ Նախկին աշակերտ է վերոյիշեալ կղերանոցին, ուր մնացած է 1935էն 1945 եւ յաճախած՝ Հռոմի Գրիգորեան Համալսարանը ու տիրացած իմաստասիրութեան, աստուածաբանութեան եւ իրաւագիտութեան բարձրագոյն վկայականներու։ Ապա վերադարձած է իր Թեմը՝ Պոլիս, ուր կը պաշտօնավարէր մինչեւ Հռոմ հասնիլը։

Պոլսոյ մէջ, Սեթեան վարդապետ ունեցած է շատ բեղուն գործունէութիւն մը՝ որպէս ժողովրդապետ Աթոռանիստ եկեղեցւոյ եւ ընդհանուր փոխանորդ՝ Պոլսոյ Հայ Կաթ. Թեմին առաջնորդ՝ Արհի. Քիրեճեան Արք.ին։ Պոլսոյ Հայութիւնը քաջածանօթ է Սեթեան վարդապետին, որուն բանախօսութիւններուն եւ հրապարակային դասախօսութիւններուն խուռներամ կը փութար։ Սեթեան վարդապետ ծանօթ է յատկապէս երիտասարդութեան, որպէս հմուտ եւ փնտռուած ուսուցիչ՝ գրաբարի, հին գրականութեան, բարոյագիտութեան եւ փիլիսոփայութեան, զոր երկար տարիներ դասաւանդած է Պոլսոյ Հայ բարձրագոյն վարժարաններուն մէջ, որպիսի են Խասեան աղջկանց վարժարանը, կեդրոնականը եւ Վիէննայի Մխիթարեանց ճեմարանը։

Սեթեան վարդապետին յոգնաջան եւ բծախնդիր աշխատանքին կը պարտինք, 1958ին, Լեւոնեան կղերանոցին 75ամեակին առԹիւ, 258 գեղատիպ եւ պատկերազարդ ճոխ բովանդակութեամբ հրատարակուած «Յուշամատեան»ը։

ԹՂԹԱԿԻՑ

Աշոտ Սաթեանի «Այգեկութք»ը ջերմ մԹնոլորտ մը ստեղծեց ու պիսերու ընդառաջ երԹալով՝ Ֆրանսահայ երգչուհին անգամ մը եւս պատկերը տուաւ խաղողաքաղին, հայկական կչռոյԹի մասնայատուկ շեշտերը զգացնելով։

Պէսպիսուն յայտագիրը կը վերջանար Քարմէնի ծանօԹ «արիա»ներով, որոնք կրկնուեցան ժողովուրդի ծափերու տարափին տակ։ Ներկայ ունկնդիրները չէին վայելած Քարմէն մը, այսպիսի ներդաշնակ ձայնով եւ արտաքին տեսքով։

Յետոյ դարձեալ Շուման, վերադառնալու համար լիտերու աշխարհը։

Դաշնակով իրեն կ՚ընկերանար ծանօԹ արուեստագիտուհի Գոհարիկ Ղազարոսեան բանիմաց կերպով ու հասկացողութեամբ։

Պոլսահայ ժողովուրդը ի զուր սպասեց երկրորդ ռէսիթալի մը, տրուած ըլլալով տաղանդաւոր երգչուհիին արագ մեկնումը դէպի եւրոպական կեդրոններ։

Գ. Ղ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (146)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

— Բէք աղէկ ամա, կ՚առարկէր ողջամիտ մէկը անդիէն, մեր գիտցածը սա է որ ատ տոքԹորը աղջիկը Թեւը զարկած ամէն օր պտտելու կ՚ելլայ, եազըխ կ՚երԹայ, չեմ գիտեր ինչ կ՚ընէ, ե՞րբ ժամանակ կը գտնայ կոր դիւտեր ընելու, Թոհաֆ բան, Թոհաֆ...

— Մարդ բանծդ հէմ աշխատելու, հէմ զուարճանալու է, կը տամարանէր ուրիշ մը։

Մինակ զինքը շատ մօտէն ճանչցող, իր մտքին ու հոգիին ունայնութեանը խորապէս ծանօԹ բարեկամներն էին որ չմարսեցին այս հսկայական սուտը։

— Ծօ խենԹին, օյինպազին մէկն է անիկա, ըսին դիւրահաւաններուն, անոր բանը գործը զուարճութիւն, անոր ասոր քէԹին խնդալ է։

Բայց երբոր Արեւմուտքի մէջ այդ սուտին նուիրագործումը տեսան, այդ Թերահաւատներն ալ վայրկեան մը իրենց կարծիքներուն մէջ ցնցուեցան։

— Սա մեր գիտցած Արշակը, ըսին իրարու, գիտական գիւտ ըրած ըլլայ, զարմանալի, տարօրինակ բան։

— Էյ, ո՞վ գիտէ, աւելցուց ուրիշ մը, աշխարհքի մէջ երբեմն աստնկ անակընկալներ կ՚ըլլան։

Բայց եօքէն, առաջին շլմորումը անցնելէ յետոյ, երբ որ լըջօրէն մարդը սեղանին վրայ դրին, անդամատեցին անոր նկարագիրը, հոգին ճղեցին ու մէջը նայեցան, հասկցան որ հայ լրագրութիւնն ալ տիւբէ եղած էր այդ յաւիտենական հեղնողէն.

— Վայ, խեղճ հայ լրագրութիւն, վայ, աւաղեցին, օյինպազներուն ձեռքը խաղալիք է եղեր։

Բայց Պոլսոյ պէս տեղի մը մէջ հանրային կարծիքի ջախջախիչ հոսանքին դէմ ինչ ուժ կրնայ ունենալ քանի մը ընդդիմախօսներու ճշմարտութեան ձայնը։ Հակառակ ատոնց, մեր ամիրային շնորհալի Թոռը բաւական ժամանակ Թիրախը եղաւ պատուաբեր ուշադրութիւններու, հիացկոտ մատնանշումներու եւ նախանձաբեկ նայուածքներու. ձմրան ամբողջ եղանակ մը, Բերայի, Պոլսոյ, Գատըգիւղի եւ ուրիշ Թաղերու բարձրաստիճան սալոններուն խօսակցութեանց կարեւոր նիւԹերէն մէկը կազմեցին այս երեւակայական գիւտն ու անոր հեղինակը։

Գրական եւ գիտական շրջանակներ ուզեցին անոր ընկերակցութեան պատիւը վայելել։ Բայց տոքԹոր Մարկոսեան, իր ամբողջ ունայնամտութեանը համոզուած, այդ գեղեցիկ եղերազաւեշտը խաղքութեամբ մը չվերջացնելու համար, անմատչելի մեկուսացումի մը մէջ կը պատնիշուէր, ասով հետաքրքրութեան եւ հիացումի չափը սաստկացնելով իր չուրջը, ճշմարիտ եւ անփառունակ գիտնականի տեսակ մը համեստութիւն ցուցադրելով հանրութեան միամիտ աչուըներուն։

Երբ դուրսը այս իրարանցումը կը յայտնուէր Մարկոսեան անունին չուրջը, ամիրային տան մէջ նոր տաւմի մը դըրուագները կը պատրաստուէին։ Արշակ, նորանոր փառքերու, նորանոր հաճոյքներու, վայելումներու յաճախանքէն տանջուած, անյաղԹելի ձանձրոյԹով մը լեցուած էր հաճոյքներու այն սատարին հանդէպ, զոր իր մագիլներուն մէջ սեղմեր, սեղմեր, սեղմեր էր, ու անկից ծըծեր էր ինչ որ կար անոր մէջ անծանօԹ, ցնցող, բուրումնաւէտ, քաղցր, գինովցուցիչ, ու ալ նետեր էր հեռու, քուրջի մը պէս, անպէտ բանի մը պէս, ալ բնաւ չհետաքրքրուելով անով, ալ կարծես այդ բանը բոլորովին դադրելով գոյութիւն ունենալէ իրեն համար։

Իր անհեԹեԹ զանկին տակ նորանոր ծրագիրներ մարմին կ՚առնէին հիմա, հըմայող, դիւԹող համեմատութիւններով, հետզհետէ ընդլայնուած, հետզհետէ բարեփոխուած, որոնց անդադրում որոճացումը իր ցորեկներուն եւ գիշերներուն ալ զբաղումն էր։

Նորէն, իր բժշկական խուցին մէջ փակուած, իր խորհուրդներովը յափըշտակուած, ման կուգար ժամերով, խենԹի պէս, անխոնջ, իր մտածումներուն համեմատ ժպտելով, խոժոռելով, շարժելով, սպառնալով։

Այդ միջոցներուն՝ մաման գրեԹէ ամբողջովին դրաւուած ըլլալով համբաւաւոր գիւտին մանրամասնութիւններովը, զորս լրագիրները եւ չահագրգռուող անձեր կը հասցնէին իրեն հետզհետէ, տարապայման համեմատութիւններ տալով գործին, մաման, որ իր պառաւութեան այդ տխուր շրջանին մէջ իր վրայ իբր մարդկային բան՝ զաւկին փառաւորման յաճախանքէն զատ ոչինչ ունէր այլեւս, ու ալ զառամած, ցնորած, խենԹեցած չտեսաւ ինչ որ իր չուրջը տեղի կ՚ունենար։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

բութիւններուն: Ցամենայն դէպս, դէչ թուական մը պիտի ըլլայ Ֆրանսայի համար, որովհետեւ կասկած մը առաջ ե – կաւ, ինչպէս հոս, այնպէս եւ մահմետա – կաններուն եւ աշխարհի մէջ: Ինչ որ ըլ – լայ վաղուան մեր ընելիքը, նորէն իր ճառին տուն տուող կարգ մը մտքերը մեզ նեղ կացութեան մը կը մատնեն: Հասած ենք տեղ մը ուր Ֆրանսական ժո – ղովրդավարական սկզբունքները մեծ չա – փով տուժեցին »:

Խօսքի շարունակութեանը մէջ կի Մոլէ ըսած է նաեւ. — «Ճիշդ չէ թէ այս մարդը (զօրավարը) երկերես է եւ սուտ կը խօսի, ճիշդ չէ, որովհետեւ բոլորովին հակառակ է իր նկարագրին: Ճիշդ է, ընդունակ է ան կոպտութեան, խորա – մանկութեան, սակայն ոչ ստախօսու – թեան, ատոր համար է որ չեմ հաւատար լուրին ճշգրտութեան:

Իր կարգին, Մօրիս Շուման յայտարա – րած է. — «Պարկեշտ գործ մը պիտի ըլլար տեսակէտներ արտայայտել հիմ – նուելով բացառաբար ճառի մը կցկտուր մասերուն վրայ »:

Հ. Յ. Դ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՓԱՐԻԶ. — Հ. Յ. Դ. Աղբիւր Սերոբ – Եօթնեղբայրեան խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 20.30–ին, սովորական ժողովատեղին: Ընկեր – ներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Կարեւոր օրակարգ:

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Գրիգոր Փարատեանի եւ Թագուհի Աբ – րահամեանի ամուսնութեան առթիւ (28 – 2 – 1960) կնքահայրը՝ Յակոբ Հաճի Դա – նիէլեան (Սթանոզցի) քսան Ն. Ֆ. կը նը – ւիրէ Խրիմեան դպրոցին եւ տասը Ն. Ֆ. «Յառաջ»ին: Գր. Փարատեան՝ քսան Ն. Ֆ. Խրիմեան դպրոցին: (Ստանալ Սթա – նոզցի Օտայէն):

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԼՍԱՐԱՆ

Հերթական դասախօսութիւնը այս Չո – րեքշաբթի գիշեր, ժամը 21ին, Քաւէի սրահը: Կը խօսի բժշկական ուսանող Պ. Լեւոն Մոմճեան: Նիւթ՝ «Սփիւռքի մէջ ինչո՞ւ մեր երիտասարդութիւնը կը խու – սափի հայ հանրային աշխատանքներէն. ատոր հետեւանքները»: Ճշդապահ ըլլալ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Եկեղեցաշէն Տիկնանց Միութիւ – նը շնորհակալութեամբ ստացաւ հետեւ – եալ գումարները ի նպաստ Լիոնի եկե – ղեցւոյ շինութեան. — Հանգուցեալ Ժան Աղաճանեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Արշալոյս Ինէքճեա – նէ քսան Ն. Ֆ., Հանգուցեալ Տիկին Հայկանոյշ Բարսեղեանի մահուան քա – ռասունքին առթիւ Տիկին Նազելի Զալըգ – եանէ քսան Ն. Ֆ., Տիկիններ Գապագ – եանէ, Ճիլաճեանէ, Զիվիճեանէ, Գա – լուստեանէ տասնական Ն. Ֆ.:

Imprimerie Spéciale du Journal « Haratch »

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ
Գեղարուեստական ցերեկոյթը
ԱՊՐԻԼ 3ԻՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Եկեղեցաշէն Տիկնանց Միութիւ – նը շնորհակալութեամբ ստացաւ Տէր եւ Տիկին Մագսուտ Մանիկեանէ 50 Ն. Ֆ.ի նուիրատուութիւը, փոխան ծաղկեպսա – կի, Կրընոպլէն հանգուցեալ Երուանդ Հա – ճըեանի մահուան առթիւ:

Փարիզէն ծանօթ գործավաճառ Պ. Գէ – որգ Պագըրճեան, այս անգամ եւս Լիոնի եկեղեցւոյ շինութիւնը քաջալերած է 2000 Ն. Ֆ.ի ինքնաբուխ եւ առատաձեռն նը – ւիրատուութեամբ, որուն համար խորա – պէս իր շնորհակալիքը կը յայտնէ Եկե – ղեցաշէն յանձնախումբը:

Պ. Գէորգ Պագըրճեան Լիոնի Եկեղեց – ւոյ շինութեան տեւական բարերարն է: Քանի քանի անգամներ մեծաքանակ գու – մարներ նուիրած է եւ միշտ ուզած է մը – նալ անծանօթ բարերար: Այս անգամ հակառակ իր կամքին, շնորհակալու – թեամբ եւ երախտագիտութեամբ կ'ար – ձանագրենք իր նուիրատուութիւնը, տեղ – եակ պահելու համար Լիոնահայութիւնը, որ հեռու բնակող հայրենակիցներ, որը – տանց մօտ են Լիոնի եկեղեցւոյ շինու – թեան, փափաքելով օր առաջ զայն ա – ւարտած տեսնել ու ատոր համար կամո – վին կը բերեն միշտ իրենց բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւնը:

ԴԻՒԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Նախկին Սամաթիացիներու տարեկան պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 10ին, կիրակի, Ամպասատէօրի շէնք սրահներուն մէջ: Մանրամասնութիւն – ները յաջորդով:

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e
Fondé en 1925 Téléph. : PRO. 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց 22Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 9 ՄԱՐՏ
MERCREDI 9 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8743 36EME ANNÉE Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4544

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԶՕՐ. ՏԸ ԿՈԼԻ ՃԱՌԵՐՈՒՆ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՔԱՆԻ ՄԸ ՃՇԴՈՒՄՆԵՐ Կ'ԸՆԷ

Ինչպէս երկու օր է մանրամասն գրած էինք, Զօրավարին արտասանած խօսքերը կը շարունակեն վէճի եւ տարակարծութիւններու դուռ բանալ: Ընկերվարականները բացորոշ դիրք բռնած են ու դէմ կ'արտայայտուին, ոմանք, աւելի զգոյշ, կը սպասեն յաւելեալ մանրամասնութեանց:

Ալժէ լոյս տեսնող «Վերջին Ժամը»ին մէջ, Ռընէ Փլէպըր կը գրէ — «Սխալեցան անոնք որ կը յուսային թէ կրակի դադարումը մօտալուտ է ու քաղաքական ճամբով կարելի պիտի ըլլար լուծել Ալժերիոյ խնդիրը: Սխալեցան նաեւ անոնք որ կը կարծէին թէ քաղաքական ճամբով ծախու պիտի հանուէր՝ Ալժերիան»:

Իր կարգին «Լը Մոնտ»ի Ալժէի Թղթակիցը արձագանգ կ'ըլլայ հոն տիրող տըրամադրութիւններուն: «Ալժերական Ալժերիա մը՝ կապուած Ֆրանսայի — կը գրէ Թղթակիցը — Զօրավարին բաղձանքը չի գոհացներ դաղթաբնակ Եւրոպացիներու ցանկութիւնները: Որովհետեւ, նման դրութիւն մը կը նախատեսէ որոշ անջատում մը»: Մահմետական զանգուածին մօտ, յուսախաբութիւնը մեծ է, քանի որ պատերազմը դեռ երկար պիտի տեւէ ու խաղաղութեան հաստատումը վիճելի կը դառնայ: Գնդապետ Պուաթիէ, իր կարգին յայտարարած է թէ «գոհ են եւ խանդավառ» Զօրավարին այցելութենէն, ու այս առթիւ դիտել կուտայ թէ Ալժերիոյ ֆրանսական բանակը յաւելեալ ժանդակութիւն չէ ուզած զօրավարէն, ուրիշ խօսքով զինուորականները գոհ են տը Կոլի «անզիջող» տրամադրութիւններէն եւ վճռած են՝ ամէն գնով յաղթական դուրս գալ:

«Ալժերական կառավարութեան» պաշտօնաթերթը «Էլ Մուհաճիր» անդրադառնալով զօրավարին ճառերուն կը գրէ թէ «մօտ ատենէն, պիտի պատասխանենք, զօրավարին»: Անցեալին մերժեցին ընթացք տալ տը Կոլի աւելի ընդունելի առաջարկներուն, թէրեւս, փախնալով ապագայ բարդութիւններէ եւ մանաւանդ զինուորական պարտութեան հետանկարէն սարսափած, տեղի տան ու ընտրեն խոհեմ եւ զգաստ քաղաքականութիւն մը: Թունուզի պետական շրջանակները չեն ծածկեր իրենց մտահոգութիւնը: Արդարեւ՝ «Ալ Ամալ» թերթը, կը գրէ. — «Տը Կոլ փակեց բոլոր ուղիները, միակ բաց ձգած ճամբան, անձնատուութեան ճամբան է»: «Տը Կոլ — դիտել կուտան Թունուզցիք, ի դերեւ հանեց, 1958 Հոկտեմբեր23ի, 1959 Սեպտեմբեր 16ի եւ նոյն տարուան Նոյեմբեր 10ի ճառերուն տուն տուող դրական եւ հաւկացողութեան տրամադրութիւնները եւ տեսակէտները: Ան ետ դնաց, փոխանակ յառաջ երթալու»:

Պրիւքսէլի թերթերէն՝ «Ժողովուրդը» (ընկերվարական) ըսելէ ետք թէ «Զօրավարը պիտի չտեսնէ Ալժերիոյ պատերազմի վերջաւորութիւնը, ցորչափ չարունակէ յամառիլ զէնքի ուժով լուծելու Ալժերիոյ ըմբոստութիւնը: Փարիզ կ'աշխատի համոզել Զօրավարը որ ետ կենայ իր այդ մտադրութենէն, անհաւանական է սակայն, որ տը Կոլ տեղի տայ, իր սովորութիւններուն եւ խառնուածքին դէմ է նման դիմաչրջում մը ընելը: Կը վախնանք որ պատերազմը շարունակուի դեռ երկար ժամանակ: Այն տպաւորութիւնը ստացանք թէ տը Կոլ ինքնորոշումի իր այդ յայտարարութիւնը ըրաւ այն հաստատ համոզումով որ պիտի մերժուի: Այժմ որ ընդունուած է, յետ դարձ մը ընելով գոհացում կուտայ միայն Պիտոյին»:

«Օպզերվըր» (Լոնտոն, անկախ) կը գրէ. — «Ցարաբերական խաղաղութենէ մը վերջ, անգամ մը եւս ի դերեւ կ'ելլեն մեր յոյսերը տեսնելու Ալժերիոյ մէջ խաղաղութեան հաստատումը: Միջազգային չափանիշով ազետալի է որ զօրավարը չգիտցաւ օգտագործել ծայրայեղներու դէմ տարած իր յաղթանակին արդիւնքը, վերջ մը դնելով պատերազմին:

«Իր միակ ճամբան էր: Ասոր փոխարէն այցելեց զօրավարներուն եւ ըմբոստութիւնը ճզմելու մասին խօսեցաւ: Աւելի առաջ երթալով յայտարարեց նաեւ, թէ Ֆրանսայի իրաւունքն էր Ալժերիոյ մէջ մնալը: Դեռ որքա՞ն ժամանակ պիտի շարունակուի այս անիմաստ պատերազմը ուր ֆրանսացի երիտասարդներ եւ Ալժերացիներ կը մեռնին, հաւասարապէս, հինգ տարիներէ ի վեր»:

«Ալ Ամալ» (Թունուզ) «Վերադարձ դէպի անցեալ» խորագրով կը գրէ. — «Եթէ ուշիուշով քննենք, կը հաստատենք մէկ ճշմարտութիւն: Տարիներրու պատերազմէ վերջ Ալժերիոյ հարցը եկաւ հասաւ հոն՝ ուր, Մենտէս — Ֆրանս եւ Միթրրան կը յայտարարէին թէ Ալժերիան ֆրանսական հող մըն է, հոն՝ ուր Կի Մոլէ անդրադառնալով Ալժերիոյ, կ'ըսէր թէ երեք հանգրուաններ (կրակի դադարեցում, ընտրութիւն եւ բանակցութիւն) անցնելէ ետք միայն պիտի կարգադրուի, ու վերջապէս հոն՝ ուր, Լաքոսթ ամէն վեց ամիսը կը յայտարարէր. — Պատերազմը հասած է իր վախճանին»:

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿՈՒՏԱՅ

Վերջ տալու համար տարաձայնութեանց եւ այս կամ ձեւի մեկնաբանութեանց, տեղեկատուութեան նախարարը, Թէրնուար, զեկոյց մը հրապարակած է, ուր կը մեկնէ եւ յաւելեալ ճշդումներով կը բացատրէ՝ Զօր. տը Կոլին մտքերը:

Կուտանք հիմնական մասերը. —

«Զօրավարը, հաստատելէ ետք թէ յառաջդիմութիւններ արձանագրուած են խաղաղեցման ուղղութեամբ, դիտել տըւաւ սակայն թէ ցորչափ չարունակուին կռիւները, կարելի չէ որոշել Ալժերիոյ ապագայ կարգ ու սարքը:

«Ծանօթ է որ զէնքերը վար դնելու եւ կրակը դադրեցնելու առաջարկներ եղան, ըմբոստներու «կառավարութեան»: Այդ առաջարկը ի զօրու է միշտ: Սակայն, ցարդ չենք ստացած դրական եւ գործնական որեւէ պատասխան, եւ յոյս ալ չունինք ստանալու: Իրերու այս կացութեան մէջ անհրաժեշտ է որ բանակը շարունակէ իր գործը: Իրէպ խաղաղեցման գործը լաւ ճամբու մէջ է, թէեւ դեռ չէ վերջացած: Լման վստահութիւն ունինք բանակին եւ անոր ղեկավարներուն ու յոյս ունինք որ յաջողութեամբ գլուխ պիտի հանեն, իրենց վստահուած գործը:

«Հանրապետութեան Նախագահը ճշդեց թէ անգամ մը որ խաղաղութիւնը հաստատուի, Ալժերիան պէտք է գտնէ իր բնականոն ուղին, ինչ որ ժամանակի կը կարօտի:

«Վերջապէս, Ալժերացիները կատարեալ ազատութիւնը պիտի ունենան ընտրելու իրենց ապագայ կարգ ու սարքը:

«Երեք լուծում կը նախատեսուի: Առաջին՝ վերադարձ դէպի նախկին դրութիւնը, այսինքն մայր երկիրը կը շարունակէ ղեկավարել՝ Ալժերիան: Զօրավար տը Կոլ յայտարարեց թէ իր կարծիքով անկարելի է այս ձեւը: Երկրորդ՝ անջատում կամ ինչպէս կարգ մը մարդիկ կ'ըսեն, անկախութիւն: Այս պարագային, Ալժերացիք իրենց իսկ ձեռքով քատեղծած պիտի ըլլան քաոս մը, որովհետեւ ներկայ պայմաններուն մէջ կարելի չէ Ալժերիա մը նախատեսել, առանց Ֆըրանսայի: Պէտք չէ մոռնալ թէ եւրոպական ծագումով մէկ միլիոն գաղթաբնակներ կան, անոնց ներկայութիւնը անհրաժեշտութիւն մըն է, մնաց որ իրենց իրաւունքն ալ է: Կան նաեւ մահմետականներ որոնք Ֆրանսայի կապուած մնալ կ'ուզեն:

«Այս պարագային՝ անհրաժեշտ պիտի ըլլար որ ամէն համայնք համախմբուէր ու կեդրոնացուէր վայրի մը մէջ, այս ձեւը ծանր եւ վնասակար կացութիւն մը պիտի ստեղծէ: Վերջապէս մայր երկրի մէջ կ'աշխատին եւ կ'ապրին 400.000 մահմետական Ալժերացիներ: Դժուար թէ այլ տեղ կարենան գործ եւ ապրուստ գտնել:

«Զօրավար տը Կոլ համոզուած է թէ Ալժերացիներու մեծամասնութիւնը դէմ է այս ձեւին:

«Ուստի, լաւագոյն ձեւը՝ Ալժերական Ալժերիա մը կապուած Ֆրանսայի:

«Ալժերիոյ հաստատութիւնները եւ անոնց կապը եւ գործակցութեանց եղանակը, Ֆրանսայի հետ պէտք է հանգամանօրէն քննուելէ վերջ, ճշդուին: Այս բոլորը անհրաժեշտութիւններ են, որոնք պէտք է կատարուին լուրջ եւ հանդարտ ոգիով, որպէսզի կարելի ըլլայ գործնական եւ ամուր արդիւնքի մը հասնիլ:

«Զօրավար տը Կոլ յայտարարեց թէ մինչեւ այդ բաղձալի օրը, բանակին կը մնայ կատարել իր պարտականութիւնը: Զօրավարը միեւնոյն ատեն չեշտեց թէ ալժերական հարցը, որքան ալ կարեւոր և հրատապ նկատուի, մէկն է այն բազմաթիւ խնդիրներէն, որոնցմով չահագրգռուած է Ֆրանսան»:

«ԱԶԱՏԱԳՐ. ՃԱԿԱՏԸ». — ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Սաատ Տահլապ, «ընդհանուր քարտուղարը Ալժերիոյ կառավարութեան արտաքին նախարարութեան» յայտարարած է. —

«Տը Կոլ չարաչար կը սխալի եթէ կը կարծէ թէ Խրուշչեւի Ֆրանսա այցելութեան նախօրէին պատեհ առիթ մը ստեղծուած է Ֆրանսայի համար որ յայտարարէ թէ Ալժերիան Ֆրանսայի մաս կը կազմէ:

«Եթէ տը Կոլ յամառի մերժել ինքնորոշումի դրութիւնը, ապա ուրեմն պատերազմը պիտի շարունակուի ու պիտի խլենք զէնքի ուժով մերանկախութիւնը»:

Իր կարգին «Ալժերիոյ կառավարութեան վարչապետը» Ֆերաթ Ապպաս յայտարարութիւն մը ըրած է Քարաչիի «Տօն» թերթի թղթակցին:

«Զօր. տը Կոլ — ըսած է ան — ինքզինքը հակասեց: Աւելին՝ ան մեր դէմ պատերազմ յայտարարեց: Ուստի մեզ ոչինչ կը մնայ ընել, եթէ ոչ շարունակել պայքարը յանուն ազատութեան»:

ՏԽՐՈՒԻՆ. — ՆԱՐԿԻԶ ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Ցաւով կ'իմանանք թէ Պօքէռի մէջ մեռած է Տիկին Նարկիզ Քիպրիթճեան: Ողբացեալը Պոլիսէն մինչեւ Մարսէյլ միշտ ունեցած է հանր. գործունէութիւն եւ երկար տարիներ իր գործօն մասնակցութիւնը բերած է Ֆ. Կապ. Խաչին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցած է երկուշաբթի օր, Պօքէռ: Ներկայ եղած են բազմաթիւ Խաչուհիներ եւ բարեկամներ: Կապ. Խաչի Մարսէյլի Շրջ. վարչութեան կողմէ ներկայ եղած է Տիկին Շալճեան:

Հ. Յ. Դ. Կեդր. եւ Շրջ. կոմիտէներու կողմէ՝ ընկերներ Հրանտ – Սամուէլ եւ Յակոբ Պապիկեան:

Ընկեր Հրանտ – Սամուէլ քանի մը խօսքով յիշած է ողբացեալին հանրային ծառայութիւնները:

ՎՃԱՐՈՒԱԾ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ

Փողոցին մէջ մի ոմն. ոստիկանի մը կը մօտենայ եւ շատ սիրալիր ձեւով կ'ըսէ. — mon o վաշ (ֆրանսական ռամիկ բացագանչութիւն ոստիկաններուն դէմ):

ՈՍՏԻԿԱՆԸ — Անցի՛ր, բացուէ՛, ըսածըդ ըսուելիք բան չէ: Լաւ կ'ընես տունդ երթալով:

ՄԻ ՈՄՆ — Ներողութիւն, խելքս կորսնցուցեր եմ, ինչ որ կ'ուզէի ըսել այս է — Անկցի Խրուշչեւ:

ՈՍՏԻԿԱՆԸ (ականջը ցցելով) — Ի՞նչ ըսիր, «անկցի Խրուշչե՞ւ», այս բոլորովին ուրիշ բան է, եկուր նայիմ:

Ոստիկանատան առջեւ, հրմշտուք կայ, «կամաւորներ» որոնք կ'ուզեն մէկ ամիս ձրի արձակուրդ անցընել Քորսիքա, հաւաքուած են: Ասոնցմէ մէկը բաւական ազմկարար, ոստիկաններու ձեռքն է, միւսները կը բողոքեն. —

ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐԸ — Նախ այս մէկը: «Կառափնատ» պոռաց:

«ԿԱՄԱՒՈՐ ՄԸ» — Ես ալ պոռացի:

ԶԱՆԱԶԱՆ ՁԱՅՆԵՐ — Ամէնքս ալ պոռացինք: Ինչո՞ւ ան եւ ոչ մենք:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԱՄԱՒՈՐ ՄԸ — Ես ուկրաներէն պոռացի:

Գ. ԿԱՄԱՒՈՐ ՄԸ — Ես ալ հունգարերէն պոռացի:

Դ. ԿԱՄԱՒՈՐ — Բայց ես դռնապանէս վկայական մը ունիմ: Կը հաստատէ թէ խառնակիչ տարր մըն եմ: Զիս ձերբակալեցէք, հեռացուցէք, նախընտրաբար Ջոնզա (Քորսիքայի գիւղ մը):

Ե. ԿԱՄԱՒՈՐ — Իսկ ես Րիւ տը Պիւտափեսթ ծնած եմ, ասկէ աւելի բառ կա՞յ: Զիս Իլ Ռուս տարէք: Իրաւունքս է: Եւ Թոյլ չեմ տար որ ատկէ զրկէք զիս:

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

«Պարտադիր արձակուրդի» մեկնողները, ընդհանրապէս գոհ են: Արդարեւ ապահովութեան ուժերը քաղաքավար վերաբերում ունեցած են, առ հասարակ: Հանգստաւէտ պանդոկներու մէջ տեղաւորուած, անունդի եւ նիւթականի կողմէ ապահով՝ իրենց ժամանակը կ'անցնեն «պլոթ» խաղալով եւ գիրքերու ընթերցանութեամբ: Այսուհանդերձ Խրուաթներու եւ Սերպերու ինչպէս եւ Հունգարացիներու եւ պատկերահանի մը միջեւ թեթեւ ընդհարումներ տեղի ունեցած են:

X Ներքին նախարարութեան վերջերս ձեռք առած, ապահովութեան միջոցներուն դէմ՝ բողոքած են, կարգ մը գրագէտներ եւ անուանի մտաւորականներ՝ Կապրիէլ Մարսէլ, անդամ Բարոյականութեան եւ Քաղաքականութեան Ակադեմիային, Հ. Պար, ծերակուտական, Լ. Պուաթիէն, նախկին ընկերվար. երեսփոխան եւ ուրիշներ: «Որքան անհեթեթ է — կը գրեն բողոքողները— մտածել թէ մարդիկ, որոնց շնորհուած է Ֆրանսա ապրելու իրաւունքը, եւ որոնք միշտ ալ օրինապահ քաղաքացիներ եղած են. մըտածեն վնաս հասցնել Խրուշչեւի անձին: Իրենց դէմ ձեռք առնուած միջոցները ամէնէն առաջ կը վիրաւորէ իրենց զաղափարական համոզումները, ասոնց արի կեցուածքը ի խնդիր ազատութեան»: Իր կարգին մամուլի ընկերակցութիւնը բողոք ներկայացուցած է պատկան իշխանութեանց մօտ:

Փարիզի երեսփոխան՝ Պիանի գրաւոր հարցում ուղղած է ներքին գործոցնախարարութեան. — «Եթէ —գրած է երեսփոխանը — Ֆրանսայի մէջ ապրող բոլոր «կասկածելիներուն» անունները հաղորդուեցան խորհրդային գաղտնի ոստիկանութեան պետին՝ Զօր. Զախարովի, ապա Խորհրդային Միութիւնը պիտի գիտնայ երկրին մէջ ապրող բոլոր հակախորհրդային անձնաւորութիւններուն ճշգրիտ անունները, ինչպէս նաեւ անոնց դէմ

(Շարունակութիւնը կարդալ .Դ. էջ)

ԱՆԱՏՈԼՈՒՆ

ԴԻՏՈՒԱԾ ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ԱԿՆՈՑՈՎ

Հաճըլար Կեսարիոյ ամէնէն մօտ գաւառը ըլլալով հանդերձ, ամէնէն յետամնացն է: Իր անունը առած է բնակիչներուն ծնած օրէն «Հաճի» մակդիրը գործածելէն: Շրջակայ գիւղերով 10·000 բնակչութեամբ այս գաւառը բժիշկ եւ դեղարան չկար, ժողովուրդը առողջապահութեան տարրական գիտելիքէ զուրկ էր եւ աւելին՝ հասկնալու ալ միտք չունէր:

Այսպէս, երախաներու ամառնային փորհարութեան պարագային, տղան կը գրկէին ջուրէն՝ իբր թէ հիւանդութեան առաջքը առնելու համար եւ բնականաբար տղան կը մեռնէր քանի մը օրէն կամ ամիսներով տխեղծ կը մնար:

Երեք ամսուան մէջ 800 տղայ թաղեցին Հարսանիթէն՝ առանց բժիշկի ցոյց տալու: «Երբ սանէ ընեն, Հարսանիթի թափթփուքը ներս կը զարնէ եւ տղան կը մեռնի» կ'ըսէին: Այս ամբողջովին սխալ գաղափարը հաւատալիքի կարգ անցած էր Հաճըլարի մէջ (գիտեմ, թէ այս սխալ կարծիքը քաղաքներու կարգ մը շրջանակներու մէջ ալ տարածուած է):

Այս մասին յօդուած մը գրեցի տեղական թերթի մը մէջ, Հարսանիթի շուրջ հիւսուած առասպելը մէկիկ մէկիկ ջրելով: Ապա թերթէն հարիւր օրինակ գնելով շրջակայ գիւղերու մուխթարներուն, ուսուցիչներուն եւ «սանէ զարնողներուն» հասցէին ղրկեցի փոստով: (Ցետագային, 14 անգամ նոյն միջոցին դիմեցի գլխաւոր հիւանդութեանց մասին ժողովուրդը լուսաբանելու համար):

Այս աշխատութիւնս մէկ օրէն միւսը կարծիք փոխել չտուաւ անշուշտ,— Հաճըլարցիները իրենց յամառութեամբ ալ նշանաւոր էին,— միայն կասկած մը արթնցաւ իրենց մէջ եւ Հարսանիթ ունեցող տղաքը մէկ-երկու սկսան բերել դարմանումի:

Հոս եւս առաջին բժշկական քննութիւնըս տարօրինակ պայմաններու տակ տեղի ունեցաւ: Քաղաքին «երեւելիներէն» Ջեփքէն Օսման Աղա ընտանեօք ամարանոց գացած ըլլալով, իր տունը չորս ամսուան համար ինծի տրամադրեց առանց վճարումի, իսկ գաւառապետը խոստացաւ ամէն աջակցութիւն՝ աշխատութիւնս դիւրացնելու համար:

Եւ Ուրբաթ օր մը, ժամը 11ին նստայ Հաճըլարի օթոպիւսը, որ քանի մը վայրկեանէն լեցուեցաւ: Կարծեցի, թէ անմիջապէս ճամբայ պիտի ելլենք: Սխալեր եմ, օթոպիւսին վրան ալ ճամբորդ կ'առնեն եղեր: 10 – 15 Հաճըլարցի լարախաղացներու յատուկ ճկունութեամբ մը օթոպիւսին տանիքը մագլցեցան: Վերջապէս ճամբայ ելանք, երբ արդէն ներսը կամ տանիքը իսկ «զետեղելու» տեղ չէր մնացած:

Երբ Հաճըլար հասայ, գաւառապետը տեսած պատրաստութիւնները թուեց: Գիւղաքաղաքին հրապարակին վրայ երկու տեղ ծանուցում կախեր է իմ գալուստիս մասին եւ աւելին՝ երկու օրէ ի վեր կէսօրուան նամազէն ետքը մզկիթէն ելլողներուն յայտարարել տուեր է «պէտք եղածը» մունետիկին բերնով:

— Մունետիկով բժշկութի՞ւն, այս աւելորդ էր, ըսի այլայլած:

— Մի մտահոգուիր, Տոքթոր, ըսաւ, հոս սովորութիւն է, պատի ծանուցումներէն հասկցող չըլլար, այստեղի ժողովուրդին տասը առ հարիւրը միայն կարդալ գիտէ: Մենք ալ այս միջոցին կը դիմենք՝ կարեւոր զեկուցումներու համար: Սա պահուս արդէն իսկ մունետիկը ձեր գալուստը ծանուցանելու վրայ է:

Եղածը եղած էր: Ինծի ծառայող զինուորը մզկիթ ղրկեցի՝ մունետիկին յայտարարութեան եղանակը ստուգելու համար:

Քառորդ ժամ ետքը լուրը եկաւ: Մզկիթէն ելլելու ատեն մունետիկը սկսեր է պոռալ.

— Ժողովո՜ւրդ... Աթփազարի Տոքթորը մեր գաւառը եկած է. Ջեփքէն Օսման Աղային տունը հիւանդ պիտի քննէ... պէտք եղած դեղերն ալ ինք պիտի տա՜յ...:

Ասոր ալ վարժուեցայ: Ի վերջոյ՝ միջնորդ գործածելէն, հիւանդ բերող կառապանի կամ պանդոկի դրագրի դրամ վճարելէն աւելի պարկեշտ միջոց մըն էր:

Աթփազարի դարմանատուն · բնակարանս գոցած ըլլալով, Ուրբաթ եւ Կիրակի կէսօրէ ետք միայն կ'երթայի Հաճըլար: Հիւանդներս նախատեսածէս աւելի կարճ ժամանակուան մէջ շատցան: Առաջին օրը վեց, հինգերորդ քննութեան օրը քսան հոգի քննեցի: Ամբողջովին Հաճըլար հաստատուիլ որոշելու վրայ էի, երբ անակնկալ դժուարութեան մը հանդիպեցայ:

Ամէն Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը երեքին մեր միութեան սպաներուն միջեւ բանախօսութիւններ կազմակերպուեցան, որոնց ունկնդրութիւնը պարտաւորիչ էր: Այսպէսով, հազիւ երկու ժամ կը մնայի Հաճըլար եւ քննութիւններս չաւարտած՝ կը պարտաւորուէի մեկնիլ: Հիւանդներս նոյն արագութեամբ նուազեցան մինչեւ մէկի իջնելով:

1954 Օգոստոսին, մեր ջոկատը Եշիլ-Հիսարի կողմերը հակօդային ռազմափորձի համար բանակատեղի հաստատեց: Ջերմախտի շրջան ըլլալը նկատի ունենալով բժշկականօրէն պէտք եղած միջոցները ձեռք առած էի, մոքոփոմփով ՏՏԹ սրսկել, մժեղարգելի ստիպողական գործածութիւն եւ կանխազգուշական միջոց՝ հաւաքաբար քինին առնել: Վրաններէ չինուած ռէվիրս պարապ էր եւ զինուորներուս առողջական վիճակը՝ գոհացուցիչ:

Բուն ռազմափորձերը վերջին երեք օրուան մէջ տեղի պիտի ունենային: Առիթէն օգտուելով, պարապ ժամերուս մօտակայ Սինտերեմքէ (50 տունուոր), Սոյսալը (110 տունուոր) եւ Քուլփաք (120 տունուոր) գիւղերը այցելեցի, հիւանդներու քննութեան համար:

Գիւղացիները նախ վերապահ դիրք մը ունէին: Չորրորդ եւ հինգերորդ օրերը միայն շատ լաւ ընդունելութիւն ցոյց տուին: Մանաւանդ, երբ մահաթմբիրի վիճակի մէջ գտնուած ջերմախտաւոր մը, զոր չէին ուզեր քննել տալ՝ «արդէն պիտի մեռնի» ըսելով, փրկուեցաւ երակէն ներարկուած քինինի շնորհիւ:

×

Վեցերորդ օրը պարէնի գնումի համար ճիփով Եվերէկ կ'երթայինք: Քննութեան ճերմակ շապիկս եւ կազմածս միասին առած էի: Փոխ-հրամանատարէս խնդրեցի, որ ճամբան 350 տունուոր Սինտելհէօյիւք գիւղը ձգէ զիս եւ վերադարձիս առնէ:

Սինտելհէօյիւքի գիւղացիները արտակարգ ընդունելութիւն ըրին ինծի, որովհետեւ մահաթմբիրէն ազատած ջերմախտաւոր երիտասարդին պատմութիւնը մինչեւ իրենց հասած էր: Կարճ ժամանակուան մէջ մուխթարին հիւրանոցը դարմանատան փոխակերպուեցաւ:

Հետզհետէ աւելցող հիւանդներուն բազմութիւնը տեսնելով, կարելի արագութեամբ կը քննէի, առողջապահական զինուորս անձնական դեղերէս՝ առաջին ներարկումները կ'ընէր, դեղագիրի բացատրութիւնը կը կրկնէր, ալամինիւթ դարմանատունս մեղուի փեթակի պէս կը գործէր եւ մենք արիւն-քրտինքի մէջ մտած կ'աշխատէինք անընդհատ:

Երեք ժամ ետքը ճիփը վերադարձաւ զիս առնելու ամար: Կարգի սպասող հիւանդները աղաչեցին, որ իրենց քննութեան ալ ժամանակ տրուի: Փոխ-հրամանատարս շատ ազնիւ եւ մարդասէր անձ մըն էր: Ընդունեցաւ՝ ժամ մը ետքը ճիփը դարձեալ ղրկելու որոշումով:

Վերջին հիւանդս քննելու վրայ էի, երբ ճիփը դարձաւ: Ենթասպայ մը ցատկեց մէջէն աճապարանքով եւ յուզուած հաղորդեց, թէ բուն հրամանատարը բանակատեղին քննելու եկաւ: Այդ միջոցին կարիճ մը խայթեր է մեր զինուորներէն մին, հրամանատարը զիս փնտռեր է եւ «գիւղերը հիւանդ քննելու գնաց» պատասխանը առնելով՝ բարկացեր է արդարօրէն:

Կացութիւնը ծանրակշիռ էր: Գիւղացիներու նուիրած հաւերը նետեցինք ճիփին մէջ եւ արագօրէն դարձանք բանակատեղի:

Փոթորկէ առաջուան խաղաղութիւնը կը տիրէր մեր ջոկատին մէջ: Ճիփը յանկարծական փրենով մը կեցաւ սպաներու հաւաքատեղիին առջեւ եւ ոտքերու կապերէն ազատած հաւերը վախնալով՝ մեզմէ առաջ դուրս նետուեցան, երկու հատը հրամանատարին սեղանին վրայ թառելով՝ ողբերգա-կատակերգական տեսարան մը պարզեցին, բայց խնդալու կարողութիւնը չունէինք:

Ազնիւ եւ միշտ արդարադատ հրամանատարէս առաջին անգամ ըլլալով՝ ծանր յանդիմանութիւն մը լսեցի: Իրաւունք ունէր:

Ամէն կէսօրէ ետք՝ զինուորական պաշտօնատուն գալէ զերծ կացուցեր էր զիս դարմանատանս մէջ աշխատելու պայմանաւ: Փոխարէն խոստացած էի օրուան 24 ժամը ջոկատին հրամանին տակ պատրաստ գտնուիլ եւ բծախնդրօրէն կը կատարէի պաշտօնս՝ օրուան որեւէ ժամուն կանչուած ատեն վազելով պարտականութեանս գլուխը: Եւ սակայն այս անգամ վստահութիւնը չարաչար գործածած էի աշխատութեան ժամուն փախստական այցելութեան երթալով:

Ինքնապաշտպանութեան փորձ մը կընար փափուկ կացութեան մատնել փոխհրամանատարս, ուստի լռեցի: «Լուսաղական»ը վերջացաւ, «պատիժը աւելի վերջ պիտի տնօրինուի» վերջաբանով:

Անմիջապէս փութացի զինուորին մօտ, զոր խայթած էր կարիճը,— «ամոնիաքի փանսըման», կարիճի դէմ «սերոմ» «քալսիոմ»ի ներարկում եւ այլ անհրաժեշտ դարմանումները ընելով, բժշկականօրէն մտահոգութիւն պատճառող վիճակ մը չկար:

Կէսօրուան ճաշէն ետք, երբ հրամանատարս սուրճը կը խմէր, անակնկալ դէպք մը եկաւ տրամադրութիւնս ամբողջովին շրջելու: Մօտակայ Քուլփաք գիւղէն մարդ մը, որուն զաւակը ջերմախտի մահաթմբիրէն ազատած էր, մուխթարի ընկերակցութեամբ ներկայացաւ հրամանատարիս՝ բարի գալուստ մաղթելով, մածուն նուիրելով զաւկին ապաքինման թիւ շնորհակալութիւն յայտնեց: «...թէ ձեր ջոկատին բժիշկը չըլլար, զաւակս մեռած էր», ըսաւ արցունքոտ աչքերով...

Հրամանատարս, զսպուած գոհունակութեամբ մը մտիկ ընելէ ետքը, պատասխանեց.

— Մեր բժիշկը իր պարտականութիւնը կատարեր է:

Պատիժի հարցը փակուած էր այսպէս...

(4 Շար.)

Պ. ԽՐՈՒՇՉԵՒ ԵՒ ԻՐ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Հինգ տարի առաջ, Կրեմլինի մէջ պաշտօնական ընդունելութեան մը ընթացքին, դանիական պատուիրակ մը նկատեց որ մէկ կին կայ միայն Խրուշչեւը շրջապատողներուն մէջ: Կարծեց որ անոր ամուսնական կինն է եւ թարգմանի մը միջոցով գովեստ մը ըրաւ անոր շնորհալի արտաքինին մասին: Խրուշչեւ դէպի իրեն դարձաւ բարկացած ձեւով մը:

— Ըսէ՛ք պարոնին, իմ կինս չէ, ըսէք որ ընկերուհի Էքաթերինա Ֆիւրթսեւան է, անդամ Գերագոյն Խորհուրդի դիւանին: Ըսէք որ կինս տունն է՝ մեր զաւակներուն հետ:

Չորս տարի առաջ երբ Խրուշչեւ եւ Բուլկանին, անցեալին իրարմէ անբաժան զոյգը՝ միասին Անգլիա գացին, իրենց հետեւորդներուն մէջ աչքի կը զարնէր խորհրդաւոր, գաղտնապահ երիտասարդ մը, դէմքը կարմիր բիծերով ծածկուած եւ ակնոցաւոր: Ո՞վ էր: Մասնագէտ մը կ'ըսէին ոմանք. բայց երբեք չէր մասնակցեր աշխատանքի հաւաքոյթներուն: Թարգման մը՝ կ'ըսէին ուրիշներ. բայց երբեք թարգմանի դեր չէր կատարեր: Ոստիկան մը՝ կ'եզրակացնէին շատեր. բայց շատ ազնիւ երեւոյթ մը ունէր: Վերջապէս, քանի մը օր ետք, հասկցուեցաւ որ Խրուշչեւի տղան էր:

Հինգ ամիս առաջ, երբ Խորհրդ. Միու-

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Յօդնաջան, եռանդուն զօրավարն այնքան «արիւն թափեց» եւ մեր թղթէ «սուսերն» այնքան «արիւն քամեց» դժուար փորձ-ճակատամարտներու մէջ, որ մենք ինքներս մեզմէ զզուեցանք այդ աստիճանի «արիւնռուշտ» ըլլալուս: Փորձերու վերջը, երբ կը գրաւէինք վերջին քառեակին Սիփանայ կատարը, մեր զօրավար Հայր Սուրբը փոխանակ ուրախանալու մեր «յաղթութեան» համար յոգնաբեկ, ճակատը սրբելով, կէս դժգոհ իր անշնորհք երգիչ-զինուորներէն, ստուերի նման կ'անյայտանար, հետեւեալ փորձին թողնելով վերջնական եւ կատարեալ անարիւն սուսերամարտը:

Եւ յաղթեց մեր զօրավարը ոչ թէ Արաբներ կոտորելով, այլ կոտրելով մեր երգիչներուս կոշտութիւնը:

Զարմանալի դինամիզմ կայ «Սիփանայ քաջեր»ու մէջ: Քրիստոնեայ վարդապետը կրցած է տալ պատերազմի պատկերը երգով: Քանիցս մեզի կը բացատրէր՝ սկիզբը զինուորներու մօտենալը կամացուկ, անաղմուկ՝ «Հօ՛, հօ՛, հօ», հառաչեալ անլսելի: Յետոյ արագացած, երբ թշնամին արդէն գիտէր, տեսած էր, հայ քաջերու ներկայութիւնը, ձայները կ'ուժեղանային, չափը կ'արագանար, ամէնքը լիաթոք շնչելով, որոշ տեղեր աղաղակելով իսկ, կուգար սուսերամարտի պատկերը, հրմշտուքը, զարկերու, հարուածներու շաչիւնը, կոտորածը: Վերջը, յոգնած «Սուրը յագեցած», «Յետ դրին պատեան» եւ կը վերջանայ հանդէսին ներկայ գտնուողներու խելակորոյս ծափերով, ինչպէս Երեւանի համերգին:

«Սիփանայ Քաջեր»ը միշտ համերգի վերջին կտորն էր եւ կրկնելկուտար հասարակութիւնը քանիցս խելակորոյս:

Չմոռնանք յիշել պատկերը օրինակ Երեւանի համերգին: Բեմէն ես ժամանակ ունէի դիտելու ներկաներու երեսները: Ինչ երեսներ, կատարեալ հրեշտակներու դէմքեր, աչքերու այնպիսի արտայայտութեան երանութեան, որ այսօրուայ նման կը յիշեմ: Գերման մեր ֆափել-մայստրը, հարբեցող եւ սխտոր հոտող, անճանաչելի էր՝ առաջին շարքը նստած: Դէմքը բոլորովին փոխուած, նուրբ արտայայտութեամբ, համակ լսողութիւն դարձած: Պատանի էի, սակայն հասկցայ երաժշտութեան ազդեցութեան ուժը, ըմբռնեցի հայ երգի մեր անզուգական Կոմիտասի արուեստի ուժը եւ անոր խոր ազդեցութիւնը մարդուս վրայ:

Ըսի, թէ ժամանակ ունէի դիտելու հասարակութեան պատկերը, որովհետեւ Հայր Սուրբը իմ սուր լսողութեանս պատճառով էր դրել զիս խումբի մէջ: Վայրկենապէս կը սորվէի եւ կը կրկնէի անընդհատ, որ գեղեցիկ ձայն ունեցող ընկերներս սորվին: Համերգներէն առաջ Հայր Սուրբը կը սաստէր զիս:

— «Գիմրեցի ազուաւ, ձայնդ անլսելի, սուս կաց»: Եւ միշտ կիսաձայն կ'երգէի, սակայն ոգեւորութիւն կուգար վրաս եւ մոռնալով՝ յաճախ կը կռուէի եւ վայրկենապէս Հայր Սուրբի սաստող հայեացքը նկատելով, կ'իջեցնէի «ձայներս»:

×

Դասերէս ազատ ժամերուն կը ձանձրանայի, սիրելիներուս կարօտը զիս կը տանջէր: Օր մը Վանեցիներու ծաղկանոց մարգի մէջ նստած կը դիտէի ծաղիկները եւ գունագեղ թիթեռնիկները, կը լսէի չինարի ծառերու սաղարթի մէջ թռչուններու համերգը:

Շատ տաք էր օդը: Ինծի թուաց, թէ ես ալ մի թիթեռնիկ եմ, թեթեւ, այնպէս որ մարմնիս ծանրութիւնը դադրեցի զգալ: Կիսատ կերածս դեղձն ընկաւ ձեռքէս, այնքան թոյլ էի, որ չկարողացայ վերցնել զայն... եւ սուզուեցայ անհունի մէջ...

Երբ աչքս բացի, աղօտ կերպով հասկցայ, որ պառկած եմ ամպերու մէջ, ցուրտ եւ սառն ամպերու եւ սաստիկ մսէի, կը դողայի...

Աչքս նորէն բացի, տեսայ, ով զարմանք, Հայր Սուրբը, նստած անկողնիս կողքը:

— Էհ, ուստայ Սողոմոն, ի՞նչպէս եւ շուտ լաւացիր, որ նորից երգել կարենաս խումբի մէջը գրամաֆոնի պէս:

ՄԵՍՐՈՎԲ ՄԱՐԱՆՃ...

(4 Շար.)

թեան վարչապետը իր կնոջ, երկու աղջիկներուն եւ մէկ տղուն հետ իր ճամբորդութիւնը սկսաւ Մ. Նահանգները միջազգային մամուլին մէջ երեւիլ սկսան ամէնէն հակասական տեղեկութիւնները : Ոմանք Խրուշչեւի կը վերագրէին չորս զաւակ, ուրիշներ հինգ, միշտ ալ տարբեր անուններով :

Ոմանք մէկ՝ ուրիշներ երկու անգամ ամուսնացած է կ'ըսէին եւ այնպիսի տարօրինակ թուականներու, որ այլեւս յայտնի չէր թէ զաւակները ո՞ր մօրմէն էին :

Ի վերջոյ, անցեալ 25 Սեպտեմբերին, երբ Տիկին Խրուշչեւ Ուաշինկթընի մէջ ընդունեցաւ պատասխանել լրագրողներու հարցումներուն, իր ընտանեկան կեանքին մասին, ամէնէն շատ նօթ առնողները եղան խորհրդային մեծ թերթերու թղթակիցները :

— Ձեր ուժը կը տեսնէ՞ք ըսաւ անոնցմէ մէկը հեգնանքով, իր ամերիկացի պաշտօնակիցներէն մէկուն: Ութ օրուան մէջ կրցիք ունենալ այն ինչ որ մենք 30 տարիէ ի վեր չենք համարձակած երազել:

Իրաւ ալ երեսուն տարուան ընթացքին, Խորհրդային Միութեան կառավարիչներու անհատական կեանքը աւելի ծածուկ մնացած է, քան պետական ամէնէն մեծ գաղտնիքները: Ո՞ւր կը բնակէին, ի՞նչպէս կ'ապրէին: Ոչ ոք գիտէր: Իրենց բնակարանը մարդ չէին ընդուներ : Անշուշտ շատեր կին եւ զաւակ ունէին : Բայց, կարծես յանցաւոր տկարութիւն մը ըլլար այդ, երկրի մը մէջ որու հիմնական ձգտումն է դէպի գերմարդկային ճիգ մը, պաշտօնապէս կ'անգիտանային անոնց գոյութիւնը իսկ: Սթալինի ընկերութիւնը, այրերու ընկերութիւն մըն էր: Սթալինի մահէն ետք հինգ տարի պէտք եղաւ որպէսզի վարագոյրը բացուիլ սկսի: Արեւմուտքի մէջ անիկա այնքան բնական բան մըն է, որ դժուար թէ կարելի ըլլայ երեւակայել այն հրաժարումը որ այս «անգաղտնապահութիւնը» առաջ բերաւ խորհրդային բարքերուն մէջ: Քանի մը շաբաթ առաջ, կուսակցական հին պաշտօնատար մը Կրեմլինի նրբանցքներուն մէջ օտար դիւանագէտի մը հանդիպելով, կ'ըսէ . —

— Կ'ուզէ՞ք գիտնալ Խրուշչեւի կատարած ամէնէն զգայացունց քաջագործութիւնը.

— Ի՞հ լաւ, Սպուտնիկը չէ, ոչ անջրպետային հրթիռները, եւ ոչ ալ լուսնին անծանօթ երեսին գիւտը. այլ այս նկարն է»: Եւ յայտնի կերպով յուզուած, իրեն կ'երկարէր պաշտօնական նկարը Խրուշչեւի ընտանիքին, ան որ երեւցաւ աշխարհի բոլոր պատկերազարդ հանդէսներուն մէջ: Եւ որովհետեւ մտիկ ընողը քիչ մը կը զարմանար ;

— Ամէնէն դժուար իրականացած յեղափոխութիւնները անոնք չեն որ մենք կը կարծենք: Երեք տարի միայն պէտք եղաւ Խրուշչեւի, որպէսզի Սթալինի «պաշտամունք»ը փճացնէ: Բայց մէկ տարի աւելի պէտք ունեցաւ որպէսզի ապակեդրոնացնէ պետական վարչութիւնը: Եւ երկու տարի եւս սպասեց այս նկարը մեզի տալէ առաջ: Որովհետեւ ասով իրականացաւ ամէնէն կարեւոր յեղափոխութիւնը: Հիմա գիտենք որ միայն աշխատելու համար չէ որ հոս ենք, գիտենք որ ապրելու ալ իրաւունք ունինք :

Ռուսաստան սկսած էր զինքը մոռնալ : Խրուշչեւ ինքն իսկ, պատմողը իր մօտիկ մէկ բարեկամն է, 1950ին իր կեանքին ամէնէն մեծ ցնցումը ստացած է երբ իր փոքր աղջիկը, այն ատեն 12 տարեկան, որ դասական վէպ մը կը կարդար՝ յանկարծ հարցուցած է իրեն.

— Հայրիկ, ըսէ, ի՞նչ ըսել է «Սիրահարիլ» : Անիկա այն շրջանին էր երբ զուրգուրանքը, սէրը, կիրքը վտարուած էին գրականութենէն եւ կեանքէն, որպէս քաղքենիական շեղումներ, պերճանք, վնասակար հակումներ, որովհետեւ աշխատաւորը իր արտադրողական պարտականութենէն կը հեռացնէին : Այն շրջանին էր երբ գրողները, քիչ մը խմելով, իրարու կը պատմէին պարիկներու հէքեաթներուն նոր ոճը, Սթալինեան ձեւով.

— «Ժամանակին վարպետ մետաղագործ մը կար որուն արտադրութիւնը բոլոր մրցանիչները կոտրած էր: Վարձատրելու համար զինքը, կիրակի մը՝ ղրկեցին զայն «Աշխատանքի կարգին» պատուանշանը ստացած իրեն պէսաշխատունակգեղջկուհիի մը կոլխոզը : Իրենց աստիճանը նոյն էր. այն ատեն ամուսնացան անոնք եւ շատ մը փոքր տրակտորներ ունեցան »:

Կեանքի այս քիչ մը խիստ ըմբռնումը երբեք Նիքիթա Խրուշչեւի համոզումը չէ եղած : 1894ին Ուքրանիոյ Քալինովքա քաղաքը ծնած է աղքատ ընտանիքէ մը, Քուրսքի մօտ : 15 տարեկանին գրեթէ անգրագէտ հովիւ մըն էր: Բայց արդէն հանրածանօթ էր գիւղին մէջ իր զուարթ չէնչող բնաւորութեամբ. եւ հիացած աղջիկներուն առջեւ՝ Խազախներու նշանաւոր «Կոփակ»ի պարը կը պարէր : Շուտով կը մեկնէր Տոնեցի ածուխի հանքերուն մէջ աշխատելու, յետոյ վայրաշարժներու գործարանի մը մէջ որպէս գործաւոր : Քսանըմէկ տարեկան էր : Սկսած էր արդէն խանդավառուիլ յեղափոխական գաղափարներով. բայց անիկա արգելք չըլլար որ յանկարծ սիրահարի : Այդ օրերուն պայթած էր 1914ի պատերազմը. մէկ օրէն միւսը կրնար զօրաշարժի ենթարկուիլ եւ դէպի ճակատ մեկնիլ, վիրաւորուիլ, գերի իյնալ, թերեւս սպաննուիլ: Զի տատամսիր եւ կ'ամուսնանայ սիրած երիտասարդ աղջկան հետ եւ հազիւ տարի մը վերջ՝ հայր էր արդէն: Պատերազմէն աւերուած Ուքրանիոյ մէջ անիկա տեսակ մը խենդութիւն էր : Այս անկարգութիւնը բան մը չէր սակայն գալիքին քով : Տարի մը վերջ յեղափոխութիւնը կը ծագի Փեթրոկրատի մէջ, կ'անցնի Մոսկուա եւ ապա ամբողջ գաւառը: Տոնի կարմիր բանակը կազմուեցաւ եւ Ն. Խրուշչեւ անոր առաջին զինուորներէն եղաւ : Երիտասարդ կնոջմէն եւ Լէոնիդ զաւկէն բաժնուած՝ տեսաւ հակառակորդ բանակներու յառաջխաղացումէն եւ նահանջէն առաջ եկած ամբողջ այդ շրջանին աւերումը :

Քաղաքային պատերազմը աւելցաւ արտաքին պատերազմին վրայ :Ճերմակ պահակները կը կռուէին ուքրանական անջատողականներուն հետ՝ գերմանական բանակին երկու յարձակողականներու մէջտեղ :

Անիշխանական Մաքհնոյի սեւ բանակները երկիրը խլել կ'ուզէին համայնավար ուժերէն: Ասոնց յառաջացումէն կ'օգտուէր Խրուշչեւ, վայրկեան մը իր ընտանիքը տեսնելու համար. երբ նահանջէին ինք ալ կը հեռանար դարձեալ : 1918ին, յաջող յարձակողականի օր մը, կրցաւ իր կինը սեղմել թեւերուն մէջ եւ իմացաւ թէ երկրորդ անգամ ըլլալով հայր է, փոքրիկ աղջիկ մը՝ Ժիւլիա ծնած էր: Բայց ճերմակ զօրավարը Տենիքինի յարձակողականի անցած էր: Դարձեալ պէտք է մեկնէր: Երբ յաջորդ տարին իր ծննդավայրը՝ Քալինովքան տեսաւ, աւերակներ միայն գտաւ: Տենիքինի զինուորները ամէն բան այրած էին, բնակիչները ջարդած եւ անճանաչելի դիակները հաւաքած հասարակաց փոսի մը մէջ: Ատոնց մէջ էին Խրուշչեւի ծնողքը: Իսկ իր կինը առողջութիւնը բոլորովին խանգարած չկրցաւ դիմանալ ահռելի սովին որ կռիւներուն յաջորդած էր: Երկու տարի վերջ մեռաւ, Նիքիթան ձգելով իր երկու անչափահաս զաւակներուն հետ:

— Կարելի չէ բան մը հասկնալ հօրմէս, եթէ մոռնանք որ ինչ ահռելի պայմաններու մէջ հասած է չափահաս մարդու հասակին. այսպէս կ'ըսէր վերջերս իր անդրանիկ աղջիկը :

Ճշմարտութիւնը հոն է որ Խրուշչեւի այդ տարիներու կեանքը մեծ մասով անծանօթ մնացած է :

(1 Շար.) Թ. Ա. Թ.

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԷՋ

ՎԻԷՆՆԱ, (Յառաջ) — Բաւական ժամանակէ ի վեր առիթ չէինք ունեցած խօսք մը ընելու մեր փոքրիկ գաղութի մասին: Ան կ'ապրէր ու կը շնչէր սակայն միշտ հայ ոգիով ու ձգտումներով, պահելու համար ինքզինքը ամէն գնով նախ եւ միայն հայ օտար երկինքին տակ :

Վարչական նոր մարմին .— Անցնող տարուան վերջաւորութեան գաղութիս վարչական մարմինը ունեցաւ ընտրական ժողով, որուն արդիւնքով Վիէննահայութիւնը ունեցաւ հետեւեալ նոր վարչութիւնը .

Պ. Պ. Սարգիս Կարապետեան (ատենապետ), Կարպիս Փափազեան (փոխ - ատենապետ), Արէտ Հինդլեան (Ա. քարտուղար), Ատոմ Ծերոնեան (Բ. քարտուղար), Սիմոն Արման (գանձապետ), Աւէտ Տէրտէրեան (խորհրդական) :

Պ. Ուիլեըմ Սարոյեան Վիէննային մէջ. — Անակնկալ ուրախ լուր մըն էր աւստրիոյի եւ տեղական թերթերու մէջ արձագանգած .— Հայ աշխարհահռչակ գրագէտ Պ. Ուիլեըմ Սարոյեան Վիէննա պիտի հասնէր ներկայ ըլլալու համար իր վերջին գրական նիւթին — «Փարիզեան կատակերգութիւն» (Փարիզը Քոմէտի)- անդրանիկ բեմադրութեան՝ տեղւոյս Ակադեմի թէատրին մէջ: Թէ վարչութենէն եւ թէ Ուսանողական Միութենէն անձեր փութացին կայարան ու բարի գալուստ մաղթեցին Պ. Սարոյեանին՝ ետ չմնալով մայրաքաղաքիս գեղարուեստի առաջնակարգ արժէքով մարդիկներու մեր հայրենակիցին մատուցած յարգանքին ու գնահատանքին մէջ: Տեղական թերթերը որակեցին զայն «ամերիկացի նշանաւոր բանաստեղծ»: Բայց տեղեակ դարձան անոր հայկական ծագումին՝ Հայաստանէն: Զի — պատիւ Սարոյեանի — միշտ եւ ամէն առիթով պարծանք համարեցաւ իր հայկական ծագումը դաւանելու :

Շաբաթ, 27 Փետրուար, Մխիթարեան վանքն այցելեց Պ. Սարոյեան եւ ընդունուեցաւ Միաբանութեան Ընդհ. Աբբայ Արհիապ. Մեսրոպ Արքեպ. Հապոզեանէ եւ բոլոր հայրերէն: Մեծ շահագրգռութեամբ դիտեց վանքի գրադարանի եւ թանգարանի հայկական բաժինները ու հրճուանքով հաստատեց թէ ինչպիսի՛ մեծ գուրգուրանքով կը պահպանուին հոն ամէն ազգային արժէք ու հնութիւն: Մեծ եղաւ ուրախութիւնը վանականներու, երբ ընդունեցաւ պատ. հիւրը վարդապետներու հրաւէրը միասին ճաշելու :

Յաջորդ օրը Մխիթարեանց յարկին տակ ունէինք կրկին բնիկ Բաղիշեցի աշխարհահռչակ հայ գրագէտը, որ հակառակ օտար երկինքներու տակ ծնած ըլլալուն՝ Բաղէշի յատուկ քաղցրահնչիւն շեշտերով հայերէն կը խօսէր ու կը կատակէր: Իրեն ուղղուած դրուատալից բաժակաճառի մը՝ պատասխանեց անսայթաք հայերէնով :

Վարդանանցի առիթով . — Գեղեցիկ գաղափարը յղացուած էր Վարդանանցը առիթ մ'առնել հայկական հաւաքոյթի մը: Փետրուար 28ի իրիկուան ժամը 8 - 10, գաղութիս Հայութիւնը տօնական հանդէս մը վայելեց վարձուած ընդարձակ սրահի մը մէջ, ուր խօսեցան Արհիապատիւ Գերապայծառը, Պ. Սարոյեան, Պ. Լորիս Ճգնաւորեան, նուագեցին Պ. Հայկ Պալեան (ջութակ), եւ Պ. Րաֆֆի Արմենեան (դաշնակ), Հ. Գ. Հէպոյեանի դաշնաւորած «Վիպերգը», արտասանեցին Օր. Այիտա Արսլանեան եւ Օր. Խաչատուրեան, երգեց Պ. Ալպերթ Խաչէնարեան «Էյ դու, ջահել» եւ «Գարուն» :

Պ.

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (147)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈՂՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Որքան անտարբեր եւ անշահախնդիր հանդիսատես մը եղաւ այն անպատկառ յարաբերութեան զոր իր զաւակը հաստատեց լուսարարուհիին աղջկան հետ, նոյնքան եւ աւելի անդիտակից, անուշադիր վերաբերում մը ունեցաւ վայրագ խզումին համար, զոր թերեւս իրմէ առաջ, իր դրացիները, իր բարեկամները, թաղեցիները նշմարեցին :

— Տոքթորը երեսէ ձգեր է Սոֆին:

Վառօդի ծուխի արագութեամբ, այս բամբասանքը տարածուեցաւ բերնէ բերան, ամբողջ գիւղին մէջ: Ալ մեկնութիւններ, իրարմէ աւելի անհեթեթ, արտառոց, ահաւոր, ծայր տուին, ամէն մարդու հետ փոխուելով, տգեղնալով, ծամծմուելով :

Եւ հանրային կարծիքը, ափսոս, նպաստաւոր չեղաւ հէք լքուած աղջկան համար: Անիկա, որ աշխարհիս ամէնէն աններող եւ ամէնէն անուղղամիտ բանն է, դատեց, դատապարտեց, բզիկ բզիկ ըրաւ լուսարարուհիին աղջիկը :

— Հէլպէթտէ եա, կը պոռային կիներ տուներու մէջ, փրփրած շրթունքներով, կիւզէլիմ տղան կուլխէ հանեց, փարաներուն տակէն մտաւ վրայէն ելաւ ... ասանկ կ'ըլլայ իշտէ, չամաշրճիի մը կտորը ...

— Քա տուն ան նայէ քի, — ըսող կիներ ալ կային, ատանկ խելքը կուլխէն առեր էն տէ, նորէն հէքիմութեան տայիր իճատները կ'ընէ կոր, քա ատ ինչ խելք է, վույ խուրպան ըլլամ ....

Խեղճ ու անտէր աղջկան վրայ խուժող այս ամբողջ բիրտ ու անմիտ ամբոխին մէջէն մէկը միայն, լուռ ու մունջ, ճշմարտութիւնը կը մրմռար, լուտանքներ տեղալով ամիրային թոռանը հասցէին :

Անիկա Թադէոս աղա Մերկերեանն էր, որ բաւական ատենէ ի վեր թաղային գործերէ ձեռք քաշած՝ ծերութեան հարուածներուն տակ ճնշուած, գրեթէ մեկուսի կ'ապրէր՝ իր երկարամեայ կողոպուտներուն արդիւնքովը: Ամիրային ապարանքը շատ քիչ ոտք կը կոխէր ալ, գրեթէ հազիւ ամիսը մէկ անգամ, հակառակ հանըմին թախանձագին հրաւէրներուն: Այո, Թադէոս աղա, որ կերպով մը պատճառ եղած էր անմեղ աղջկան մը կորուստին, հիմա խղճի խայթերէ կը տանջուէր, կը զղջար ուժ տուած, օգնած ըլլալուն լուսարարուհիին այդ ապականած տունը փոխադրուելուն :

— Ի՞նչ խալթ կերանք տէ ատ կիւզէլիմ աղջիկը ատ չափիլըրին ճանկը նետեցինք. թուհ, նահ, էշէկ Թադէոս, կ'ըսէր գլխուն զարնելով :

Բայց, հակառակ իր այս անկեղծ զղջումին, ամենապզտիկ փորձ մը չէր ըներ հանրութեան անողոք եւ անիրաւ դատաստանին առջեւ Սոֆին չքմեղացնելու, ամիրային թոռան խաղքութիւնն ու անարգութիւնը մերկացնելու :

— Ամա Աստուած անմեղներուն հետ է, կ'աւելցնէր իբրեւ արդարացում, ան չափիլըը օր մը իր պատիժը պիտի գտնայ :

Այս խորհրդածութեան միջոցին, Մերկերեան չէր մտաբերեր սակայն թէ տարիներէ ի վեր իր գործած չարիքներուն եւ անիրաւութիւններուն պատիժը կրելէ շատ հեռու, հիմա անոնց շնորհիւ համեստօրէն եւ երջանկօրէն իր կեանքին մնացած օրերը անցնելու պատրաստուած էր այլեւս :

Եթէ երբեմն իր անցեալ կեանքին այդ ամօթալի դրուագները յիշէր ալ, ծերուկը արդարացուցիչ փաստ մը ունէր, որուն շնորհիւ կը հաւատար որ անվարտ պիտի արձակուէր աշխարհի բոլոր դատարաններէն, եթէ երբեք օձիքը ձեռք տալու անկարելի պատահականութիւնը տեղի ունենար օրին մէկը .

— Իմ տեղս ով ալ ըլլար, ինծի պէս պիտի ընէր ... եւ ինէ շատ աւելի :

Եւ այս անարգ փաստաբանութեան ետին ապաստանած, Նախկին դանձապահը՝ իր աղօթքին, իր ծոմին, իր ժամին, իր մոմին համար վերջին ծայր ուշադիր՝ վստահօրէն պատրաստուած էր հանդիստ, կակուղ եւ տաքուկ տեղ մը դրաւելու արդարներու արքայութեան մէջ :

— Հէմ ճանըմ, կը մրմռար երբեմն՝ իբր թէ մէկը գտնուէր դէմը իր երեսը վար առնող, որի՞ն հինգ փարան, որի՞ն հախը կերեր եմ, ազգին սնտուկը ազգինն է, հին մէկունը չէ, այնչափ տարի աշխատեցայ անոր համար, հէլպէթտէ իրաւունքս պիտի առնէի ... պէ ճանըմ, քէֆդ նայէ, թադիկ, սրտեղ լօխմա մը կեանքդ մնաց, ան ալ պարէ հանգիստ անցուր :

Ամիրային տան մէջ, կացութիւնը հիմնովին փոխուած էր: Ամէնուն վրայ թաղծութիւն եւ լռութիւն: Սոֆի, տոքթորին իրեն հանդէպ բռնած վարմունքին—այնքան ակներեւ որքան վայրագ — չկրնալով ոեւէ բացատրութիւն տալ, փոքրիկ վարանումէ մը յետոյ, իրենց միջեւ տիրող մտերմութենէն քաջալերուած, համարձակեր էր անոր խուցը մտնել, հարցնելու համար թէ իր կողմէ ինչ բան առիթ տուած էր այդ յանկարծական փոփոխութեան :

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

պայքարելու ֆրանսական պետութեան միջոցները, ինչ որ մեծապէս պիտի դիւրացնէր Մոսկուայի հաշուին աշխատող անջատական մարդոց աշխատանքները »:

Զանազան մարմիններու եւ հաստատութիւններու կողմէ բողոքագիրներ ուղղուած են ներքին գործոց նախարարութեան :

ՀՆԴԿԱԿԱՆ կառավարութեան բանբերը յայտարարեց թէ Կարմիր Չինաստանը իր հիւլէական ռումբը պիտի պայթեցնէ Մարտ 28ին: Թուականը որոշուած է որ Շու էն Լայ աւելի զօրաւոր դիրք ունենայ Ապրիլին երբ գայ Նեհրուին հետ տեսնուելու :

ՄԻԱՑ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ արտաքին նախարար Հերթըր, Քուպայի դեսպանին յայտարարած է թէ «Ֆիտէլ Քասթրօ անպատասխանատու արտայայտութիւններ եւ սխալ ամբաստանութիւններ կ'ընէ» : Ամերիկացի քաղաքական դէմքը կ'անդրադառնայ ֆրանսական «Լա Քուպ» փոխադրանաւի խորհրդաւոր պայթումին : Քուպա կ'ամբաստանէ Մ. Նահանգները :

ՆՈՒԷՐ

Տիկին Սիրանոյշ Զաքրեան իր ողբացեալ ամուսնոյն յիշատակին տասը Ն. Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման :

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՄԻՋԻՆՔԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմնին կողմէ :

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՄԱՐՏ 24ԻՆ, ԺԱՄԸ 15ԻՆ

Փափաքողները կրնան ծպտել իրենց երախաները Լա Ֆոնթէնի առակները խորհրդանշող զգեստներով կամ միայն գլուխով եւ արտասանել տալ անոնց իրենց ծպտումին համապատասխան առակը :

Որբերու Օգն. Մարմինը քաջալերուած նախորդ տարիներու իր գտած յաջողութենէն կը յուսայ որ այս անգամ եւս հանրութիւնը պիտի քաջալերէ զինքը, օգտակար հանդիսանալով Միութեան բարենպատակ ձեռնարկներուն :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԼՍԱՐԱՆ

Հերթական դասախօսութիւնը այս Չորեքշաբթի գիշեր, ժամը 21ին, Քաղէի սրահը: Կը խօսի բժշկական ուսանող Պ. Լեւոն Մոմճեան: Նիւթ՝ «Սփիւռքի մէջ ինչո՞ւ մեր երիտասարդութիւնը կը խուսափի հայ հանրային աշխատանքներէն. ատոր հետեւանքները»: Ճշդապահ ըլլալ:

—ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ—

ՀԱՄԱԽՄԲ. Հայր. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնը սիրով կը հրաւիրէ իր ընդհ. անդամական ժողովին, այս Կիրակի առաւօտեան ժամը 9 – 11, սովորական սրահը, Պառ տիւ Կլոպ :

Ծանօթ.— Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նկատուի: Օրակարգ տեղւոյն վրայ : –

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ
Գեղարուեստական ցերեկոյթը
ԱՊՐԻԼ 3ԻՆ

ԱՊՐԻԼ 11-24 Ը
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ողեկոչուի Ապրիլ 24ին :

Նախաձեռնութեամբ Ապրիլեան Սեբուհի, Սալ Քաղէի մէջ :

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Նոր Սերունդի Մուրատ խումբին կողմէ, այս շաբաթ իրիկուն ժամը 21ին, տեղւոյն Սալ տէ Ֆէթի մէջ :

Կը հրաւիրուին քոյր խումբերու ընկերներն ու ընկերուհիները եւ համակիրները :

Հ. Յ. Դ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Աղբիւր Սերոբ-Եօթնեղբայրեան խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 20.30-ին, սովորական ժողովատեղին : Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է : Կարեւոր օրակարգ :

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ Ի ՆՊԱՍՏ ՊՈՄՈՆԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ԿԱՐՕՏԵԱԼՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐՈՒ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին, Հինգշաբթի (Մարտ 10), ժամը 20.30ին, Պոմոնի Ֆլորէալ շարժասրահին մէջ:

Կը ներկայացուին Հայաստանի մէջ պատրաստուած Շիրվանզադէի՝
« ՊԱՏՈՒԻ ՀԱՄԱՐ »

Ինչպէս նաեւ գեղարուեստական կարճ ժապաւէններ :

Պիտի ցուցադրուին նաեւ Հայաստանի այլ նշանաւոր ժապաւէններէ հատընտիր մասեր .—

ԱՆՈՒՇ, ՕԹԷԼԼՕ, ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

Տոմսերը նախապէս ապահովել հետեւեալ հասցէներէն .— Պետրոս Վանոյեան, 325 Շըմէն տը Սէն ժիւլիէն, Սերժ Սարգիսեան, 340 Շըմէն տը Սէն ժիւլիէն, Հացագործեան, 15 Րիւ Լոնկ տէ Քափիւսէն, Տօլպաշեան, 23 Պուլ. տը Պօմոն :

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. « Նոր Սերունդ»ի կեդր. վարչութեան կողմէ

Դասախօսներ
Հ. ՍԱՄՈՒԷԼ, Կ. ՄԵՀԵԱՆ, Ա. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ ուրիշներ
Այս դասախօսութիւնները վերապահուած են Հ. Յ. Դ. Նոր Սերնդականներուն:
Արձանագրութիւնը պարտաւորիչ է :

Բ. Դասախօսութիւն
Նիւթ՝ Ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս հիմնուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը : 16
Դասախօս՝ ընկ. Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Տեղի կ'ունենայ այս Ուրբաթ ժամը 20.30ին, Մշակոյթի Տան մէջ, 17 Րիւ Պլէօ :

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Շաւիլի Կրօնական Ընկերակցութեան կողմէ

Ի նպաստ Եկեղեցւոյ եւ դպրոցին

ՏԵՂԻՈՅՆ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
Կիրակի Մարտ 13, ժամը 15ին

Երգ, արտասանութիւն եւ պար դպրոցի աշակերտներուն կողմէ

Դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. ԱԼԻՍ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Ժողովուրդի խնդրանքին վրայ երկրորդ անգամ կը ներկայացուի
Շէյքսփիրի ԸՆՏԱՆԵՑԱԾ ՄԵԳԵՐԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ՓԱՆՈՍԻԿ ՓԱՆՈՍԵԱՆԻ
ժամը 8էն վերջ եւրոպական պարեր

ՊԻՒՖԷ ՄՈՒՏՔ 3 Ն. ՖՐԱՆՔ

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

ՀԱՃՆՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Կիրակի, Մարտ 13, ժամը 16էն մինչեւ 24

Salons des Ambassadeurs

3, Ավընիւ Կապրիէլ,

Գեղարուեստական ճոխ բաժին եւ զանազան անակնկալներ
Նուագախումբ՝ ՎԱՐԴԻՎԱՆԵԱՆ

Տոմսերու եւ սեղաններու համար դիմել՝ Յ. Պահատէրեանի, Հեռ. Օնեանօ 37-22 եւ Գ. Աղամեանի՝ հեռ. Թռինիթէ 58–74 Մուտք՝ 5 Ն.Ֆ., ուսանողներու կէս գին

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.

Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 10 ՄԱՐՏ

JEUDI 10 MARS

1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8744 — 36EME ANNÉE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4545

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔԸ ՄԻՇՏ ԼԱՐՈՒԱԾ

—o—

ՊԷՆ ԿՈՒՐԻՈՆԻ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԱՄԵՐԻԿԱ, ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

Տաւիտ Պէն Կուրիոն, Իսրայէլի վարչապետը Միացեալ Նահանգներ, Անգլիա կ'այցելէ եւ հաւանաբար նաեւ Ֆրանսա, իսրայէլեան եւ միջազգային մամուլին կարծիքով, վարչապետին այս ճամբորդութիւնը «կարեւոր հանգրուան» մըն է եւ կոչուած է «ցոյց տալու Իսրայէլի պետութեան ուժը եւ անոր գրաւած արժէքը, միջազգային գետնի վրայ»:

Երեք հանդիպումներու թուականները արդէն իսկ ճշդուած են: Մարտ 9ին Պոսթընի մէջ Պէն Կուրիոն կը ստանայ իրաւագիտութեան տոքթորայի «պատուակալ տիտղոսը»: Մարտ 14ին, Նիւ Եորքի մէջ կը տեսակցի Համրրշըլտի հետ, իսկ 17ին, Լոնտոն կը մեկնի խօսակցելու վարչապետ Մաքմիլընի հետ: Նախագահ Այզընհաուըրի, Զօրավար տը Կոլի եւ Ատընաուըրի հետ իր տեսակցութիւններու ճշգրիտ թուականները դեռ չեն ճշդուած, թէեւ յայտարարուած է թէ նման հանդիպումներ տեղի պիտի ունենան:

Իսրայէլեան շրջանակները կը զգուշանան խօսակցութեանց բնոյթը նշելէ, յայտնի է սակայն թէ Իսրայէլի վարչապետը պիտի աշխատի համոզել Արեւմտեանները որ երաշխաւորեն եւ ձգտին պահել Միջին Արեւելքի ներկայ գոյավիճակը, առնենք՝ հաւանաբար խնդրէ նաեւ որ արեւմուտք՝ ճնշում բանեցնէ Արաբներուն վրայ որ այս վերջինները ընդունին հաշտութիւն մը կնքել Իսրայէլի հետ:

Ինչ կը վերաբերի Պաղեստինի ներկայ լարուած եւ ջղագրգիռ կացութեան, Պէն Կուրիոն պիտի փորձէ բացատրել թէ «ներկայ կացութեան միակ պատասխանատուն Արաբ Միացեալ Հանրապետութիւնն է» ու իբրեւ ապացոյց թուէ արաբ զօրամասերու կեդրոնացումը Կազայի եւ Սուրիոյ սահմանագլուխներուն վրայ ու վերջապէս «ֆետայիներու» վերստին հրապարակ իջնելը:

Անկա առիթ մը պիտի ըլլայ որ Պէն Կուրիոն պահանջէ արեւմուտքէն «յաւելեալ զէնքեր» դէմ դնելու համար արաբ միացեալ յարձակման մը:

Մաքմիլընի հետ իր խօսակցութիւններուն՝ հաւանական է որ քննուի Յորդանանի պարագան, Իսրայէլի համար կարեւոր նշանակութիւն ունի այս երկիրը, որ եթէ Նասրի տիրապետութեան տակ իյնայ մեծ եւ սոսկալի հարուած մը եղած պիտի ըլլայ Իսրայէլի համար: Պէն Կուրիոն բազմիցս յայտարարած է թէ «ի հարկին զինու զօրութեամբ» արգելք պիտի հանդիսանանք Յորդանանի՝ Արաբ Միացեալ Հանրապետութեան կցուելուն»:

«Տնտեսական պաշարումը» զոր արաբ երկիրները կը գործադրեն Իսրայէլի հանդէպ ծանր կը ճնշէ այս վերջինին վրայ: Նասր միշտ կը մերժէ թոյլ տալ Իսրայէլեան կամ այս վերջինին հաշւոյն աշխատող նաւերուն որ ազատ ելք ու մուտք ունենան, Սուէզի ջրանցքէն: Արդարեւ՝ «Ինկթոֆթ» դանիական փոխադրանաւէն ետք, եգիպտական իշխանութիւնները Փորթ Սայիտի մէջ, վար դրին Լիպերիային պատկանող, սակայն Իսրայէլի հաշւոյն բանող փոխադրանաւ մը: Յունական եւ այլ ազգութեանց պատկանող նաւեր եւս արգելքի տակ առնուած են:

Ի՞նչ ձեւով սակայն Արեւմուտքը պիտի պարտադրէ իր կամքը:

Դեռ վերջերս Գնդ. Նասր կը յայտարարէր «ցորչափ Իսրայէլի պետութիւնը քանդուած չէ, արաբ աշխարհը պիտի պայքարի», ուրիշ առիթով մը, ու միշտ արաբ եւ Իսրայէլեան հարցին կապակցութեամբ, ըսած է «չենք ընդունիր որ արեւմուտքը միջամուխ ըլլայ եւ փորձէ մեզ գոյավիճակ մը պարտադրել» եւն.:

Իրերու այս վիճակին մէջ, դժուար թէ կարելի ըլլայ համաձայնեցնել երկու կողմերը:

Արաբ վարիչներէն ոչ մէկը յանձնառու կ'ըլլայ նման քայլ մը առնելու, մինչեւ իսկ, ինչպէս պարագան է արաբ քաղաքական անձնաւորութեանց շատերուն, համոզուած ըլլայ թէ Իսրայէլի հետ պատերազմ մըանխուսափելի կերպով զիրենք պիտի տանի դէպի պարտութիւն:

Միակ ձեւը, կը նկատուի, արգիլել դէպի Միջին Արեւելք զէնքերու առաքումը: Նման միտք մը ունեցած է ՄԱԿի ընդհանուր քարտուղարը, Համրրշըլտ, առջի հինգշաբթի, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին:

Արդարեւ՝ զինարշաւը կը շարունակուի աննախընթաց չափերով: Ներկայիս Արաբ Միացեալ Հանրապետութեան բանակները զինուած են խորհրդային արդիական եւ հատու զէնքերով: Մեքենազէն ուժերը իրենց տրամադրութեան տակ ունին «Սթալին» Թ–54 եւ Թ–34 հրասայլեր, փոխադրակառքեր եւ թնդանօթներ: Արաբ մասնագէտներ Փրակա մեկնած են, հոն տեղւոյն վրայ գնելու՝ ՄԷկ 19, ձայնի արագութիւնը անցնող հալածիչներ (իւրաքանչիւրը կ'արժէ 250.000 սթերլին): Ներկայիս արաբ օդատորմիղը կը բաղկանայ «իլիուշին» երեսուն ռմբաձիգներէ եւ 150 Միկ 17 հալածիչներէ:

Իսրայէլ իր կարգին յամառ կերպով կը զինուի ու գաղտնիք չէ որ Իսրայէլի բանակը կը նկատուի Միջ. Արեւելքի ամէնէն ուժեղներէն մին:

ԱՐԱԲ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ԲՈՂՈՔԵՆ

Ուաշինկթընի արաբ դեսպանները, թիւով տասը, ներկայացած են արտաքին նախարար՝ Հերթըրին ու բողոքած «Պէն Կուրիոնի Ամերիկա այցելութեան դէմ»: Լիբանանի դեսպանը, Նատիմ Տիմէշքի յանուն արաբ պետութեանց յայտարարած է. — «Պէն Կուրիոնի այցը Միացեալ Նահանգները պիտի պաղեցնէ արաբ աշխարհին յարաբերութիւնները՝ Մ. Նահանգներուն հետ»:

ԳՆԴ. ՆԱՍՐԻ ՆՈՐ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գահիրէի ձայնասփիւռը հաղորդեց, թէ Գնդ. Նասր Կազայի Պաղեստինցիներու պատուիրակութեան յայտարարած է. — «Եթէ մեծ պետութիւնները կ'անգիտանան Պաղեստինի իրաւունքը, մենք չենք կրնար անգիտանալ: Պաղեստինի դատը արաբ աշխարհի դատն է: Հետեւաբար Արաբ Միացեալ Հանրապետութիւնը պիտի չվարանի պաշտպանել արդար դատ մը, ի հարկին՝ արիւնով եւ ամէն կարգի զոհողութիւններով»:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ ԲԱՆԱԿ ԵՒ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Կազայի քաղաքապետութեան նախագահ՝ Մունիր Ռայես, Դամասկոսի «Ալ Այամ» թերթին տեսակցութիւն մը տալով յայտարարած է, թէ Արաբ Միացեալ Հանրապետութեան մէջ գտնուող Պաղեստինցիներէ կազմուած է Պաղեստինեան բանակ մը ու շուտով պիտի կազմուի նաեւ պաղեստինեան կառավարութիւն մը:

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ԴԷՄ

Եգիպտական մամուլը խստօրէն կը յարձակի Յորդանանի վրայ, մանաւանդ կը քննադատէ անոր Պաղեստինեան քաղաքականութիւնը: Նասր Հիւսէյինը կը նկատէ «իբրեւ արժանավայել ժառանգորդը արաբական դատի դաւաճաններուն:» Ռօզ էլ Եուսէֆ պարբերաթերթը, որ Գահիրէ լոյս կը տեսնէ կ'ամբաստանէ Յորդանանը որ «130 ոսկիի արաբ գաղթականները կը ծախէ, զանոնք դէպի Լատին Ամերիկա գաղթել տալով»: Ըստ թերթին, Ամմանի կառավարութիւնը 1275 գաղթականներ «ծախած է» որոնք Վենեզուէլա եւ Պրազիլ մեկնած են:

X Իրաքեան Լա Թաուրա թերթին տեսակցութիւն մը տալով վարչապետը՝ Քասըմ յայտարարած է. —

«Օր մը պիտի փճացնենք Իսրայէլ կոչուած ասպատակողը: Երդում ըրած ենք եւ Աստուծոյ օգնութեամբ տէր պիտի մնանք մեր խօսքին, պաղեստինեան հանրապետութիւնը կարծուածէն շատ աւելի կանուխ պիտի ծնի»:

—o—

ՊՈՍԹԸՆ հասած է Իսրայէլի վարչապետը: Թէլ Աւիւի մէջ, մեկնելու պահուն յայտարարած է, թէ «Մ. Նահանգներ կը մեկնիմ դասախօսութիւններու շարք մը տալու համար եւ տեսակցելու՝ իմ հին բարեկամներուս մետ: Իսրայէլի պաշտպանութիւնը լաւ ձեռքերու մէջ է եւ համոզուած եմ թէ հանդարտութիւնը պիտի շարունակուի մեր սահմանագլուխին վրայ»:

"ՅԱՐԳԱՆՔ, ՀԻԱՑՈՒՄ ԵՒ ԳՈՐՈՎ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ՀԱՆԴԷՊ"

ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԷ ԱՅԶԸՆՀԱՈՒԸՐ

—o—

Ձայն–պատկերասփիւռ ճառով մը նախագահ Այզընհաուըր խօսեցաւ Լատին Ամերիկա իր ճամբորդութեան շուրջ:

«Իմ բոլոր այցելած երկիրներուս մէջ, նկատեցի յարգանք, հիացում եւ գորով մեր երկրին հանդէպ», «հոն ուր այցելեցինք ունեցանք խօսակցութիւններ, միջազգային, ներքին եւ տնտեսական – առեւտրական հարցերու շուրջ»:

Միացեալ Նահանգներու նախագահը եզրակացութեան ձեւով ներկայացուցած է իր տպաւորութիւնները ու մասնաւորապէս շեշտած «թէ ի՛նչ կ'ակնկալէ Լատին Ամերիկան, Միացեալ Նահանգներէն»:

«Պրազիլիա, Չիլի, Ուրուկուէ եւ Արժանթին, բոլորն ալ ու հաւասարապէս կը գուրգուրան իրենց ազատութեան վրայ: Բոլորն ալ կը յարգեն ու նուիրական կը նկատեն մարդ – անհատին արժանապատուութիւնը, ու վերջապէս իւրաքանչիւրը այս երկիրներէն կ'ուզէ ապրիլ՝ խաղաղութեան, եղբայրութեան եւ արդարութեան մէջ: Իւրաքանչիւրը որոշած է եւ նպատակ ունի ազատ համակեցութեան մէջ, զարգացնել իր տնտեսութիւնը, ապահովել իր ժողովուրդին համար ապրելակերպի բարձր մակարդակ ու վերջապէս ուժ տալ ժողովրդական կրթութեան»:

Եզրակացնելով իր տպաւորութիւնները, Այզընհաուըր ըսած է. — «Լատին Ամերիկայի երկիրները որոշած են ամէն գինով աշխատիլ գլուխ հանելու համար իրենց ծրագիրները: Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւնը իր տրամադրութեան տակ ունի մասնաւորապէս այս նպատակներուն համար ճշդուած՝ վարկեր: Միջ – ամերիկեան դրամատունը իր կարգին պէտք է օգնէ»:

«Լատին Ամերիկայի երկիրները կը գնահատեն Միացեալ Նահանգներու ցարդ ըրած օգնութիւնը, մանաւանդ երբ կը տեսնեն, թէ ինչպէս օրըստօրէ կ'աճի այդ օգնութիւնը, ի գին մեծ զոհողութեանց: Այսուհանդերձ, ստիպուած եմ կրկնել, այն ինչ որ ըսած եմ շատ անգամ, շատ տեղեր: Տարակարծութիւններ կան մեր եւ անոնց միջեւ»:

Այս առթիւ Այզընհաուըր անգամ մը եւս կրկնած է, թէ Ռիօ տը Ժանէյրոյի պաշտպանութեան դաշնագիրը ի զօրու է միշտ եւ Միացեալ Նահանգները տէրն են իրենց խոստումին եւ պարտաւորութեանց:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱԹԱՆԻ խմբագրապետը Ահմէտ Էմին Եալման ձերբակալուած է Երկուշաբթի օր: Թուրք լրագրողը Յունուարի ընթացքին 15ուկէս ամիս բանտարկութեան դատապարտուած էր, բայց յետաձգում մը ստացած էր: Բանտարկուելէ առաջ Էմին Եալման անգլերէն փաստաթուղթ մը յանձնած է օտար լրագրողներու, ուր կը յիշէ իր 52 տարուան լրագրական գործունէութիւնը (74 տարեկան է) եւ առողջական տկար վիճակը: Թուրք լրագրողը դատապարտուած էր որովհետեւ արտատպած էր Փըլիըմի մէկ յօդուածը, անուանարկիչ նկատուած Մենտերէսի համար:

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ առաջնորդը՝ Կարդինալ Սթեֆան Վիշինսքի հովուական նամակի մը մէջ կը դատապարտէ վիժումը, որ վերջերս օրէնքով հաստատուեցաւ Լեհաստանի մէջ: Կարդինալը կը շեշտէ «պիտի պաշտպանենք մեր զաւակներուն օրօրոցները, ինչպէս մեր նախնիք պաշտպանեցին ազգին կեանքը»:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ լրագրողներու ընկերակցութիւնը 48 ժամուան գործադուլ որոշեց: Գրաշարները Մարտ 4էն ի վեր գործադուլի մէջ են եւ այդ թուականէն ի վեր ոչ մէկ թերթ լոյս կը տեսնէ Աթէնքի մէջ, բացի անգլերէն եւ ֆրանսերէն հրատարակութիւններէ:

ՄԱՆՈՒԿ ԲԱՐԻԿԵԱՆ ծանօթ ջութակահարը որ սոլիստն է Լոնտոնի Ֆիլարմոնիք նուագախումբին, երեքշաբթի գիշեր նուագեց Ֆրանսական հեռատեսիլէն: Խօսնակը յիշեց անոր հայկական ծագումը եւ 20 տարուան ասպարէզը Անգլիոյ մէջ: Բարիկեան մեծ յաջողութեամբ եւ զգայուն ոճով նուագեց. — Մոցարթի Ռոնտօ ան տօ Մաժէօրը, Քրայսլէրի Սէերծօն, Փականինիի 14րդ Քափրիչիօն եւ Շուպէրթի «Մեղուն»: Բարիկեան նուագեց իր հարազատ Սթրատիվարիուսին վրայ որ 1689ին շինուած է Քռեմոնէի մէջ:

ՋՕՐ. ՏԸ ԿՈԼ կ'ուզէ ընդդիմանալ Ազգ. Ժողովի եւ ծերակոյտի բացառիկ ժողովին, նոյնիսկ եթէ սահմանադրական մեծամասնութիւնը (277 երեսփոխան) պահանջէ:

ԽՐՈՒՇՉԵՒ նոր նամակ մը գրկած է Այզընհաուըրի որուն բնոյթը ծանօթ չէ:

ՓԱՐԻԶ վերադարձած են Շապան – Տելմասի գլխաւորած Ֆրանսացի երեսփոխանները որոնք քանի մը շաբաթէ ի վեր Խ. Միութիւն կը գտնուէին, այցելութեան նպատակով: Օրլիի օդակայանին մէջ Շապան – Տելմաս յայտարարած է, թէ «Խ. Միութեան ժողովուրդները բարձր կը գնահատեն մեր երկիրը եւ մեր ժողովուրդը»: Այս առթիւ զգուշացուցած է Արեւմուտքը յայտարարելով, թէ «այլասեր ճիգով յառաջ պէտք է տանինք մեր տնտեսութիւնը, այլապէս ետ պիտի մնանք, Խ. Միութենէն»:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ արտաքին նախարար՝ Քուվ տը Միւրվիլ արտաքին նախարարութեան յանձնաժողովին պարզած է Ֆրանսայի տեսակէտները, Պերլինի եւ գերման զինուորական կայաններուն շուրջ: «Պերլինի հարցին շուրջ մեր տեսակէտը միշտ նոյնն է, իսկ գալով օտար երկիրներու մէջ գերման զին. կայաններու հաստատման ծրագրին լիովին համաձայն ենք»:

ՄԵՐ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐԸ

Խմբագրատուն այցելեց Յունաստանի մեր վեթերան ընկերներէն Զաքար Զաքարեան, ուսուցիչ եւ հանրային գործիչ: Ընկերը քանի մը ամիս պիտի անցընէ Ֆրանսայի մէջ, Փարիզ ու գաւառները՝ իր ազգականներուն մօտ:

ԱՆԱՏՈԼՈՒՆ

ԴԻՏՈՒԱԾ ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ԱԿՆՈՑՈՎ

1954 Սեպտեմբերին զինուորական միամսեայ արձակուրդս առի եւ առաջին օրէն ձեռնարկեցի բժշկական շրջապտոյտ մը կատարելու, ուզեցի Էրքիլեթ գաւառը այցելել՝ ընկերակցութեամբ զինուորիս :

Նախկին փորձառութեանս հետեւելով՝ նախ ուզեցի տեսնել գաւառապետը : « Շրջակայ գիւղերը քննութեան գնաց » , ըսին : Այն ատեն կարճ միջոցի մը համար դժնդակ կացութիւն մը ստեղծուեցաւ : Բացօթեայ սրճարանը զինուորիս հետ քով քովի նստած էինք՝ առանց գիտնալու, թէ ինչ պիտի ընենք :

Որոշեցի այդ օր սենեակ մը վարձել քննութեան համար եւ մունետիկ մը հանելով ուզեցի լուր տալ հիւանդներուն : Ըսին, թէ մունետիկը, առանց գաւառապետին գիտակցութեան, արտօնուած չէ հրապարակային յայտարարութիւն ընելու : Ինծի կը մնար առնել պայուսակը եւ մեկնիլ : Այդպէս չըրի սակայն : Ձախողութիւնն ալ կ'ուզէի վայելել չիթ առ չիթ :

Մարդ մը եկաւ՝ ըսելու թէ ցորենի ըստեմարանը կրնայ յատկացնել ինծի, պայմանով որ գինքը քննեմ առանց այցեգինի : Սիրով համաձայնեցայ : Քիչ ետքը մէկ – երկու հոգի սկսան գալ : Հիւանդները ցորենի դէզերուն վրայ պառկեցուցած՝ կը քննէի գերարդիական դարմանատան մը հանգստաւէտութիւնը զգալով :

Հետեւեալ օրը դարձեալ գացի Էրքիլեթ : Գաւառապետը մեծ ասպնջականութեամբ հիւրասիրեց զիս : Նախ իր կինը, յետոյ զաւակները քննեցի իր տանը մէջ : Կէսօրին իրական խնջոյք մը սարքեց ինծի : Բարեկամական եւ քաղաքավարական խօսքերով պաշարուելով հանդերձ, ներքուստ կը հալէի, որովհետեւ բուն հիւանդներու քննութեան չէի սկսած՝ մունետիկը մօտաւոր գիւղ մը գացած ըլլալուն համար :

Երրորդ օրը մունետիկն ալ գտայ, քննութեան առանձին սենեակ ալ, չարան չարան հիւանդներ ալ : Նկատեցի սակայն որ առաջին քննութենէն ետք խուճապ մը ստեղծուեցաւ հիւանդներու բազմութեան մէջ :

Քննութիւնը նահանգապետարանին մէջ կատարուելուն համար՝ առանց այցեգինի կարծեր են եւ առողջն ալ, հիւանդն ալ, վազեր եկեր են՝ մինչեւ իրենց ոտքը եկող բժիշկը տեսնելու համար :

Այցեգինի խօսք լսելով՝ բոլոր հիւանդները մէկ վայրկեանէն առողջացան եւ անհետացան :

Այս ձախողանքը ոչ առաջինը եւ ոչ ալ վերջինն էր, բայց ... վերջ մը պիտի ունենար անշուշտ : Նոյն օրն իսկ որոշեցի Եօզկաթի կից Պողազլեան գաւառը այցելել չորս օր ետքը :

« Եօզղատի Պողազլեան գաւառը երթալու համար առտուն ժամը եօթնին տոմսակ առնելու է, օթոպիւսը իննին ճամբայ կ'ելլէ »,— այսպէս ըսած էին ինծի : Իսկ ես Պողազլեանէն աւելի հեռու Համամփաշարը գաւառակը կ'ուզէի երթալ, որ 160 քիլոմեթր հեռու էր կեսարիայէն :

1954 Սեպտեմբերի առաջին Շաբաթ օրը առտուն ժամը եօթնին օթոպիւսի կայանը գացի : Ոչ օթոպիւս կար, ոչ ալ պատասխանատու անձ մը : Սխալա՞ծ էի արդեօք : Շուրջիններս հաստատեցին : «Տոմսակը այստեղէն պիտի առնուի, հինգ վայրկեանէն պաշտօնեան կուգայ» ըսին : Այդ « հինգ վայրկեանը » մէկուկէս ժամ տեւեց : Ժամը 8·30ին պաշտօնեան եկաւ : Տոմսակ առնելէ ետքը :

— Ե՞րբ ճամբայ կ'ելլէ, հարցուցի :

— Ժամը ճիշդ իննին, ըսաւ մեքենաբար :

Այդ « ճիշդ ինը » հասկնալի էր ինծի համար : Բաւական հեռաւոր ծաղարան մը գացի, լաւ նախաճաշ մը ընելու : «Ճիշդ իննէն » վրէժ լուծելու պէս՝ ժամը տասնին եկայ օթոպիւսի կայանը եւ ... օթոպիւս չգտայ : «Փախցուցի», ըսի ափսոսալով : Լայն շունչ մը առի սակայն, երբ ստուգեցի թէ օթոպիւսը տակաւին չէր եկած :

Քառորդ ժամ ետքը երեւցաւ ... բայց ի՞նչ օթոպիւս : Մեքենայի բաժնին կափարիչը կիսովին չկայ, ապակիները կոտրած, ճաթած կամ ցեխով պատած, վրայի ներկին գոյնը անճանաչելի :

Ճամբորդները իրենց տեղերը գրաւեցին եւ սկսան սպասել ... որ օթոպիւսը ամբողջովին լեցուի :

Այդ պահն ալ եկաւ եւ ժամը 11ին ճամբայ ելանք «պիմիլյահ» մաղթանքներուն մէջ :

Ահռելի դղրդոցով, Նոյ Նահապետէն մնացած օթոպիւսին ցնցումներէն չարունակ ցատկոտելով կը յառաջանայինք, փոշիի ամպ մը գոյացնելով մեր շուրջը եւ մեր եռեւը :

Ճամբան եօթն անգամ կանգ առինք, երկու անգամ անիւը պայթեցաւ, երեք անգամ մոթէօրը աւրուեցաւ, բայց ամէն անգամ ճամբորդներու կամ անցնող դարձող շարժավարներու օժանդակութեամբ՝ կարելի եղաւ կարգի դնել եւ շարունակել : Խոչընդոտ մը չեղած ատեն ալ շարժավարը կանգ կ'առնէր՝ «այս աղբիւրին ջուրը աղէկ է», ըսելով ճամբորդները ջուր խմելու կամ յարմար տեսած տեղը զանոնք հանգստանալու հրաւիրելով :

Ժամը երեքին Պողազլեան իջնելէ եւ ճաշելէ ետք, դարձեալ նստանք օթոպիւս, դէպի Հափաշարը : Աճապարեցի՝ միակ պանդոկ – խանը տեղ մը ճարելու համար :

Պ. ԽՐՈՒՇՉԵՒ ԵՒ ԻՐ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Քանի մը ամիսէ ի վեր միայն կնոջը, զաւակներուն եւ իրեն մօտիկ մարդոց հազուադէպ մտերմիկ յայտնութիւններուն ընդ մէջէն է որ կարելի եղած է վերակազմել ընդհանուր գիծերով իր կեանքին այդ մասը : Բայց այսօր ալ շատ մը դրուագներ մութ կը մնան : Օրինակի համար իր առաջին կնոջ անունը, եւ Խրուշչեւ երբեք չի խօսիր անոր մասին, կարծես քառասուն տարի վերջն ալ այդ վէրքը տակաւին թարմ ըլլար : Բայց այն գուրգուրանքը որ ունի իր մեծ աղջկան Ժիւլիայի մասին, իր առաջին սէրը կ'արտացոլէ : Ան է որ սիրով հետը կը տանի Սեւ Ծովի եզերքի Փիթզիւնտայի իր տունը, ինչպէս հետը տարաւ զայն Մ · Նահանգներ : Հպարտութեամբ զայն կը դիտէ որպէս վկան իր անցեալի դժուարութիւններուն : Իր մեծ որդին օդանաւորդ էր եւ վերջին պատերազմին սպաննուեցաւ կռուի ճակատը :

Երկու զաւակները, 1923ին 5 եւ 7 տարեկան էին, երբ Նիքիթա ազատած ընդհ · խառնաշփոթութենէն հաստատուեցաւ Տոնեցի շրջանը, Եուզովքա գիւղը : Իր քաջութիւնը եւ կորովը զինքը հէքեաթային դարձուցին : Կուսակցութեան տեղական մասնաճիւղին քարտուղարը նշանակուեցաւ, բայց կը տառապէր բաւականաչափ պատրաստութիւն չունենալուն եւ որպէսզի իր դաստիարակութիւնը ամբողջացնէ՝ Ռապֆաքի գործաւորական համալսարանին դասընթացքներուն արձանագրուեցաւ : Հոն էր որ անմիջապէս ծանօթացաւ Նինա Փեթրովնայի հետ, ցարական սպայի մը աղջիկը, սիրուն, զարգացած, որ ընդունած էր նոր գաղափարները եւ քաղաքական գիտութիւններ կ'աւանդէր :

— Բայց, կը յայտարարէ Փեթրովնա, երբեք Նիքիթայի ուսուցիչը չեմ եղած, ինչպէս ինք իմս չէ եղած :

Բոլորովին ճիշդ չէ սակայն : Եթէ երիտասարդ նորագիր իր ապագայ կնոջ դասընթացքներուն հետեւած չէ, կրած է սակայն անոր ազդեցութիւնը նրբօրէն եւ վճռական կերպով : Այս երկրորդ ամուսնութիւնը, 1924ին, իր կեանքին յատկանշական մէկ անկիւնադարձը եղաւ : Երեսուն տարեկան էր, երկու փոքր զաւակներ ունէր եւ դեռ պէտք եղածին չափ տաշուած չէր : Իր կինը 24 տարեկան էր եւ ոչ միայն տղաքը կորսնցուցած մայրը պիտի փոխարինէր այլ եւ իրեն կարգալ պիտի տար Հիւկօ, Պալզաք, Զոլա եւ ռուս դասականները, դաշնակ նուագել պիտի սորվեցնէր և կեանքին համը պիտի ներշնչէր վերստին անոր : Բոլոր դիտողները որոնք այս զոյգին կը հանդիպին, կը զարմանան անոր միութենէն, ներդաշնակութենէն եւ տեսակ մը քաղցր հպարտութենէն որով Նիքիթա Խրուշչեւ կ'ոգեւորուէր երբ իր կինը կը դիտէր :

— Ամէն բան իրեն կը պարտիմ, հաւաստեց ան օր մը :

Եւ երբ լրագրողները հարցուցին Նինա Փեթրովնայի թէ ճի՞շդ էր թէ ինչպէս կը կարծէին իրենք — 1938ին ամուսնացած է Խրուշչեւի հետ, զուարճալի ձեւով մը պատասխանեց .

— Շատ գէշ գաղափար մը ունիք ամուսնոյս մասին՝ եթէ կը կարծէք թէ այդքան ծեր կնոջ մը հետ կրնար ամուսնանալ :

Թէեւ այդ միջոցին հազիւ 38 տարեկան էր, բայց այդ պատասխանն իսկ բաւական էր ցոյց տալու համար թէ ինչ նոր ձեւ մը մտցուցած էր Խրուշչեւ խորհրդային կեանքին ներս : Այդ «նոր ձեւը» որ թէեւ հիմա մէջտեղ կ'ելլէ, բայց միշտ իրը եղած է, ինչպէս միլիոնաւոր Ռուսերունը, որոնց ընտանեկան միութեան կորիզը թոյլատրած է իրենց յաղթական կերպով դուրս գալու ամէն կարգի փորձերէ : Իր ընտանեկան նկարը հրատարակել տալով Խրուշչեւ կը «վերահաստատէր » ընտանիքի խոր զգացումը, իբրեւ ազգի մը մղիչ ուժերէն մէկը :

— Գիտնալ կ'ուզէ՞ք թէ ինչու վերջերս Սթալինը տապալեց ան, կը հարցնէր կատակի ձեւով իր մտերիմներէն մէկը օտար բարեկամի մը .— պատճառը իր զաւակներն էին :

Խօսակիցը քիչ մը վեր ցատկեց տեղէն · մէջ բերաւ մարքսեան վարդապետութիւ[...]

Պանդոկապետը վերջին անկողինը ինծի տրամադրեց :

— Վերջի՞ն, հարցուցի : Ի՞նչ պիտի ընեն հասպա ինձմէ ետքը դիմողները :

— Փողոցը պառկելու համար վարձու անկողին կ'առնեն, ըսաւ :

Սենեակիս կոտրած հայելիին մէջ ինքզինքս դիտեցի, — մազերս, յօնքերս եւ թարթիչներս ամբողջովին ճերմկցած էին փոշիէն : Սպայի համազգեստս «ալիւր կրող»ի հագուստին կը նմանէր, — մէկ խօսքով՝ ծիծաղելի երեւոյթ մը ունէի :

Ճենօ աղան, որ ամիսներէ ի վեր Համամփաշար գալու խորհուրդ տուած էր ինծի, եւ իր գիւղը «Թերզիլի» հրաւիրած էր, մէջտեղ չկար : Ցոռեգոյնը այն էր, որ ուրիշ ծանօթ ալ չունէի : Քննութեան կազմածներս եւ անմիջական դեղերու տուփս պանդոկին գրագրին յանձնեցի եւ դուրս ելայ :

Հանդիպակաց հրապարակը ահազին եռուզեռի մէջ էր : Ցաջորդ օրը, Կիրակի, տօնավաճառ կար, — վաճառորդները տեղաւորուելու եւ իրենց ապրանքները լաւ ցուցադրելու պատրաստութեան մէջ էին :

Ամէն ոք գործ մը, վիճաբանելու բան մը եւ խօսակից մը ունէր : 10·000 հոգինոց բազմութեան յորդած աղմուկին մէջ միայն ես էի լուռ եւ առանձին : Այս մինակութիւնը ճնշող եւ վախազդու բան մը ունէր :

(5 Շար·)

ԿՈՄԻՏԱՍ

ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Ջերմ ունէի, դողերոցք : Տասներկու տարեկան մանուկ էի : Հայր Սուրբն ինքն ալ մանուկ դարձած՝ կատակներ կ'ընէր, զուարթ պատմութիւններ կը պատմէր եւ յաճախ՝ միմոսութիւններ : Օրինակ ականջները կը շարժէր, ինծի ալ այդ արուեստը սորվեցուց : Գլխու կատարի մորթը կը դողացնէր, այդ մէկը չկարողացայ կրկնել : Դէմքի աջ կողմով կուլար, միւս կէսով կը խնդար ... Զարմանալի կենսուրախ եւ ուրիշներուն զուարճացնելով օգնող ...

Ինծի այցելող միայն Հայր Սուրբն էր եւ Պ · Ցովսէփը, մեր աւագ վերակացուն, մեր երկու դաստիարակները :

Ընկերներս յետոյ ինծ պատմեցին, որ Հայր Սուրբն ինքն էր զիս դրկել ու տարեր հիւանդանոց, զիս ծաղկանոցի մէջ ուշաթափ ընկած տեսնելով :

Զարմանալի զուգադիպութիւն : Տասնեւհինգ տարի ետքը Փարիզի զինուորական հիւանդանոցին մէջ մերձ ի մահ հիւանդ, աչքս բացի եւ դիմացս նստած տեսայ Կոմիտաս Հայր Սուրբի վաղեմի բարեկամուհի եւ իր երգերը իր նման երգող, մեր հրաշալի Օրիորդ Մարգարիտ Բաբայեանը, իր մայրը եւ քոյրերը : Այդ օրէն Օր · Մարգարիտը դարձաւ իմ հոգեքոյրը եւ պահապան հրեշտակը :

×

Հայր Սուրբը մեր երաժշտութեան ուսուցիչն էր : Պահանջկոտ եւ սոսկալի խիստ : Մանուկներ էինք եւ կ'ուզէինք քիչ մը զուարճանալ ծամածռելով մեզի խորթ թուացող եւրոպական երաժշտութիւնը եւս տարօրինակ նոթաներու անունները : Սակայն Հայր Սուրբը մեզի շատ շուտ կարգի բերեց : Ոչինչ կը վրիպէր իր ամենատես աչքերէն :

Շուտով նկատեցինք, որ Հայր Սուրբն յարմարութիւն ունէր իր յետեւ կատարուած չարաճճիութիւնները տեսնելու : Իր զսպողական միջոցները ոչ – քրիստոնէական էին — ականջներս քաշել, ապտակ եւ «բողք հանել» : Առաջիններէն մէկըն էի պատժուողներէն :

×

Մէկ օր Ներսիսեան լճի ափին բազմած, պաղպաղակ կը ճաշակէի մանկական ագահութեամբ : Նկատեցի, որ զբօսնողները կը վազէին դէպի վանքը : Ինքս ալ վազեցի : Թանգարանի մօտ խուռն բազմութիւն կար, որ շրջապատած էր ծեր մի հոգեւորականի : Վերջինս երկարահասակ էր, դեղեցիկ ճերմակ մօրուքով եւ դանդաղ կ'առաջանար դէպի վանք, աչքերը կիսափակ : Շրջապատողները անոր կը սպառնային սեղմած բռունցքներով եւ հայհոյանքներով, կը պոռային, կը թքնէին վրան :

Առանց ժամանակ կորսնցնելու ես ալ սկսեցի թքնել հոգեւորականի վրայ, թէեւ ան ինծի շատ մեծ վնասներ չէր հասցուցած եւ զինքը տեսած իսկ չունէի :

Քիչ մը ետքը մարդիկ սկսան միմեանց հարց տալ, թէ ո՞վ է այս մարդը եւ յանցանքն ի՞նչ է : —

Կողքիս թքագործ քաջերէն մէկը, երեւութապէս Ապարանցի մշակ, վերցուց, թէ — «էս մարդը Սուքիաս Արք·ն է (Պարգեան), կ'ըսեն, թէ մեր խայրիկի կնիկը պղծեր է» :

Լսողներն աւելի գայթակղեցան եւ թուքն ու մարտ, հայհոյանքները վերսկսեցան աւելի ուժգին : «Վայ, դու մեր Հայրիկի կնիկը պղծե՞ս, դու էսպէս, էնպէս ...» :

Ցանկարծ զգացի, որ երկու ականջներըս սոսկալի կը ցաւին : Ետեւէս մէկը ուժգին կ'ոլորէր ականջներս :

Քիչ ետքը ականջներս ազատուեցան դիմացս մեր Հայր Սուրբը տեսայ — սոսկալի կատաղի դէմքով :

— Ի՞նչ ես անում, դու, անպիտան :

— Հայր Սուրբ ջան, կ'ըսեն թէ ես Սուքիասը մեր Հայրիկի կնիկը պղծեր է :

— Ի՞նչ ես գլխիցդ դուրս տալիս, յիմար, շուտ, կորիր աչքիցս, անպիտան դու Գիւմրեցի Կոօ :

Փախայ ձեռքէն, կորսուեցայ ամբոխի մէջ : Երեւի Հայր Սուրբի միջամտութեամբ, կամ այլ պատճառով ամբոխը նօսրացաւ եւ մարդիկ սկսան վազել դէպ ի վանքի բակը : Ի հարկէ, ես ալ վազեցի : Ամբոխը ներս խուժեց արքեպիսկոպոսի խուցը — բնակարանը եւ սկսեց կոտրել ու փշրել ամէն ինչ : Ինքս էլ պարապ չմնացի՝ քանի մը ապակի փշրելով : Տեսնեմ, Հայր Սուրբը նորէն ամբոխի մէջ, ասոր անոր հրմշտկելով կ'առաջանայ ներս : Զիս խկոյն նկատեց, վրայ հասաւ, օձիքէս բռնեց ու թափահարելով ինծ գետին փռեց : Շուտ բարձրացայ եւ առանց յետ նայելու, գործս լմնցած գտնելով, փախայ ճեմարան :

Ցետոյ պարզուեցաւ, որ Սուքիաս Արք · Պարգեանը (պատմական դարձած) ուղղակի զոհն էր գացած ամբոխը դրդող մարդոց : Ան չէր կրնար «պղծել» Հայրիկի «կնիկ»ը այն պարզ պատճառով, որ Հայրիկը կին չունէր : Ըսին, թէ դրդողները Սրբազանի երեսին պոռացած են, թէ ան «Հայրիկի կնիքը կեղծել է» : Հիմա ամբոխն ի՞նչպէս զանազանէր բառը «կնիքը» «կնիկ»էն : Արդէն կնիք անհասկանալի էր ...

ՄԵՍՐՈՎԲ ՄԱՌԱՆՃԵԱՆ

(5 Շար·)

նը, տնտեսական բարեչրջումը, ռուս ժողովուրդին նոր պահանջները պատերազմին փորձանքներէն եւ վերաշինութենէն ետք: Կարճ, բոլոր դասական բացատրութիւնները, բայց միսը միշտ գլուխը բացասական կերպով կը շարժէր.

— Անշուշտ այդ բոլորը ճիշդ են: Բայց Խրուշչեւ կը մնայ հարազատ տիպարը այս ռուս ժողովուրդին որ կառչած է իր հողին եւ իր աւանդութիւններուն, մեղմելով եւ մարդկայնացնելով բոլոր վարդապետութիւնները: Եթէ բոլորէն աւելի հաւկցաւ խորհրդային երիտասարդութեան աճաւոր մղումը, պատճառն այն է որ սովորութիւնը ունէր դիտելու իր գաւակներուն ապրելակերպը: Իր ուժը, ընտանիքի հայր ըլլալն է»: Եւ իրարու այս ընթացքը որուն մասին երբեք չենք մտածեր, «մարդկային» ամէնէն ճիշդ բացատրութիւնն է վարաձեւի յեղաշրջումին, զոր Խրուշչեւ կը հետապնդէ: Ո՛րովհետեւ իր ընտանիքը, արդարեւ, իր ձեւով կ'ամփոփէ քառասուն տարուան պատմութիւնը Ռուսիոյ, իր դժուար փորձերով, իր բարեկարգութիւններով, իր երազներով եւ իր նոր խանդավառութիւններով: Խրուշչեւի երէց որդին Լէոնիտ, վերջին պատերազմին հերոսաբար մեռած է: Ժիւլիա՝ կրտսերը, այսօր քառասունմէկ տարեկան, իր պատանեկութիւնը եւ երիտասարդութիւնը անցուցած է սթալինեան շրջանի ամէնէն ծանր օրերուն: Այսօր ամուսնացած Քիէվի Օփերայի տնօրէն՝ Վիքթոր Կոնչարի հետ, իր շարժուձեւերով վճռական եւ դէմքով խիստ մնացած է միշտ: Մօրը նման առանց շպարի, սեւ մազերը դէպի ետ քաշուած, մասամբ խորհրդանշանն է զոհուած սերունդին:

— Ճա՞զը, կը պատասխանէր օրին մէկը բարեկամի մը՝ տժգոյն ժպիտով մը. ատկէ բան չեմ հասկնար, աւելի լաւ է Ռատային հարցնէք:

Որովհետեւ իրական անկիւնադարձը շրջանի մը, 1940ի պատերազմէն վերջ մարմնացող խորհրդային երիտասարդութիւնը կը ներկայացնէ ցնցող ապրելուենդը կը մարմնացնէր Ռատան, Խրուշչեւի երկրորդ աղջիկը: Տասներկու տարեկան գերմանական յարձակման ատեն, տասնըվեց յաղթանակի օրերուն, բաւական մեծ էր ճանչնալու համար սթալինականութիւնը եւ սակայն շատ դեռատի անդարմանելի կերպով դրոշմուելու համար անկէ:

— Սթալինին մեռած օրը լացի, խոստովանեցաւ, աշխարհը կը կործանէր, ի վերջոյ հաւատացած էինք որ անմահ է: Բայց շաբաթ մը վերջը, երիտասարդական կիսով դաղտնի ակումբի մը մէջ Rof Ընտ Ro1 պարել սորվեցայ:

Քսանըչորս տարեկան էր, այն տարիքը երբ բոլոր ժողովրդավար երկիրներու տղաքը եւ աղջիկները շուտով իրենց ապրելու իրաւունքը պիտի պահանջէին: Քսանըչորս տարեկան եւ երջանկութեան համը որ յանկարծ կը պայթի, որովհետեւ շատ երկար ատեն զսպուած էր:

— Ձայն տեսնելով է որ հասկցայ թէ որքան տմարդի եղած էինք, խոստովանեցաւ օր մը Խրուշչեւ:

Ռատա ամուսնացաւ երիտասարդ լրագրողի մը հետ, Ալեքսիս Աճուպէի որ քանի մը տարի վերջ պիտի յեղափոխէր խորհրդային մամուլը, Комсомолъская Фравда(?)յի մէջ (խորհրդ. երիտասարդութեան պաշտօնաթերթը) չոնդալից հարցարան մը բանալով թէ «ի՞նչ է, ամուսնութեան մէջ սիրոյ դերը»:

Թ. Ա. Թ.

(Շար.)

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ՄՐՑԱԿԻՑ ՄԸ ԿԸ ՆԿԱՏՈՒԻ

Հրաշքի համազօր զարթնում մը ունեցաւ՝ Արեւմտեան Գերմանիա: Արդարեւ՝ երկրորդ համաշխարհային պատերազմին, քայքայուած եւ տարրալուծուած, Գերմանիան այսօր յաջողած է ոչ միայն ոտքի կեցնել իր տնտեսութիւնը, այլեւ վաճառականական գետնի վրայ ասպարէզ կարդալ, Անգլիոյ եւ Միացեալ Նահանգներուն:

Թիւերը ցայտուն կերպով կը խօսին:

1950էն – 1958 ժամանակաշրջանին, Միջին Արեւելքի հետ առեւտրական կապը՝ 8·8 առ հարիւր բարձրացած է 19·9 առ հարիւրի: Նոյն ժամանակաշրջանին, Մեծն Բրիտանիոյ արտածումները դէպի Միջին Արեւելք, 40·2 առ հարիւրէն իջած են 28·1 առ հարիւրի:

Ներկայիս, առեւտրական մարզէն ներս, Գերմանիա առաջին տեղը կը գրաւէ Միջին Արեւելքի, Յունաստանի, Իրանի եւ Սուրիոյ մէջ: Թուրքիոյ եւ Իսրայէլի մէջ երկրորդ (առաջինը Մ. Նահանգները):

Մօտ 22 միլիառ մարքի արժողութեամբ վարկեր բացած են, զանազան երկիրներուն մօտ, որոնցմէ միայն եօթը միլիառը Միջին Արեւելքի մէջ: Անդրադառնալով այս իրողութեան, գերման «էքսնոմի» թերթը արդար հպարտութեամբ մը կը գրէ «Արեւմտեան Գերմանիոյ ընձեռած տնտեսական օժանդակութիւնը Արեւելքին, Արեւմուտքին համար աւելի կարեւոր նշանակութիւն ունի քան Միջերկրականի ամերիկեան վեցերորդ նաւատորմիղը»:

Թուրքիա իր կարգին լայն ձեւով օգտուած է Արեւմտեան Գերմանիայէն: Արդարեւ՝ 500 միլիոն մարքի կարեւոր վարկ մը ստացած է: Նոյնարժէք վարկեր բացուած են՝ Յունաստանի մէջ եւս:

Մինչ Քրուփ 250 միլիոն տոլարի արժողութեամբ պողպատաշինարան մը կը հաստատէ Քանատայի եւ 170 միլիոն տոլարի ալ Հնդկաստանի մէջ, Պոն Հնդկաստանին կ'ընձեռէ մէկ միլիառ մարքի վարկ մը, 1958 – 59 տարեշրջանին համար միայն:

Անառարկելի է թէ Արեւմտեան Գերմանիան կամաց – կամաց իր ձեռքին մէջ կ'աշխատի կեդրոնացնել թերաճ երկիրներու տնտեսութիւնը: Առընթեր տնտեսական այս կարեւոր նուաճումներուն, Պոն կ'աշխատի իր դիրքը ամրացնել զինուորական գետնի վրայ եւս: Ինչպէս գրած էինք Արեւմտեան Գերմանիան 120 միլիոն տոլարի արժողութեամբ հեռաւոր հրթիռներ պիտի գնէ Մ. Նահանգներէն: 1200 մղոն հեռաւորութեան վրայ արձակուող եւ ժամը 650 մղոն արագութիւն կտրող այս հեռաւոր հրթիռները զգալապէս պիտի աւելցնեն գերման բանակի զինուորական արժէքը: Պոն կ'աշխատի նաեւ Եւրոպայի զանազան երկիրներուն մէջ մթերանոցներ եւ զինուորական կայաններ հիմնել: Այս բոլորը անշուշտ, մտահոգութիւն կը սկսին պատճառել կարգ մը Արեւմտեան երկիրներու եւ յատկապէս Անգլիոյ որ անհաշտ այլ մտահոգ աչքով կը դիտէ Գերմանիոյ վերազարթնումը: Լոնտոնի թերթերէն՝ «Տէյլի Միրըր» դեռ վերջերս արձագանգ կ'ըլլար Անգլիացիներու մտահոգութիւններուն: Թերթին ըսելով հինգ տարիէն Արեւմտեան Գերմանիան տէր պիտի ըլլայ հազարէ աւելի արդիական եւ հիւլէական ռումբեր փոխադրող ռմբաձիգներու: «Ո՞վ կրնայ ըսել — կը գրէր թերթը — թէ հինգ տարիէն աշխարհը վտանգող ուժը փոխանակ Խրուշչեւը ըլլալու պիտի չըլլայ Եւրոպայի սիրտին վրայ հաստատուած Գերմանիան:

ՔԼՕՏ ՖԱՌԷՐ

Այս միջոցիս մեր մամուլին մէջ շատ կը խօսուի Քլօտ Ֆառէրի մասին՝ Հանըի Թռուայա անոր ակադեմական աթոռը գրաւելուն առիթով:

Այս եղելութիւնը զիս կը տանի չորս տասնեակ տարիներ դէպի ետ, եւ յիշողութեամբ կը վերապրիմ այն օրը՝ երբ ականատես եղայ պատմական դէպքի մը:

Նախորդ պատերազմի զինադադարի տարիներուն՝ Պոլսոյ մէջ որոշ գործ մը չունէի: Բանկալթի կը բնակէի եւ օրս կ'անցընէի Պաղչէ – Գափուի առեւտրական շրջանակի մէջ: Ամառուան տաք օրերուն երբեմն կ'երկարէի մինչեւ Կիւլխանէի պարտէզը, որուն արեւելեան կողմը կը վերջանայ Սարայ – Պուռունի ծովեզերքին վրայ: Շատ գեղեցիկ է այդտեղի տեսարանը:

Օր մըն ալ, այսպէս, երբ պարտէզին դռնէն ներս մտայ, հեռուէն աղաղակներ իմացայ: Անիկա ինծի վախ պիտի պատճառէր, այդ Թրքական թաղին մէջ, եթէ Պոլիսը գրաւուած չըլլար Համաձայնականներուն կողմէ:

Աղաղակները հետզհետէ կը մօտենային, ես ալ իրենց: «Եաշասըն» կը պոռային եւ անուն մը կու տային, բայց չէի հասկնար: Յանկարծ գլխաւոր ծառուղիին միւս ծայրէն ամբոխ մը երեւցաւ:

Ամբոխին գլուխը, մարդոց ուսերուն վրայ, մարդ մը կար, կէս մը պառկած կէս մը նստած վիճակի մէջ: Այդ մարդը ապահովաբար օրուան հերոսն էր: «Եաշասըն»ները միշտ կը շարունակուէին, բայց անունը չէի հասկնար: Վերջապէս սուր ձայն մը վճիտ կերպով աղաղակեց. «Եաշասըն Քլօտ Ֆառէր»: Ապշած մնացի, Քլօտ Ֆառէր ինչ գործ ունի այստեղ, այս մարդոց ուսերուն վրայ, ըսի՝ միտքէս: Հարց ու փորձ ըրի եւ տեղեկացայ թէ ծովային ճամբով եկեր է Պոլիս եւ փոխանակ քարափին վրայ ցամաք ելլելու, Թուրքերը անոր արտակարգ ընդունելութիւն մը ընելու համար, նաւէն մէջէն իջեցուցեր են նաւակի մը մէջ եւ բերեր են Սարայ – Պուռուն եւ հոն ցամաք հաներ են, յետոյ սովորական ալամալէֆէն ետքը հուժկու մարդիկ, մասնաւորապէս նշանակուած անշուշտ, իրենց ուսերուն վրայ առած կը յառաջանային պարտէզին մէջէն դէպի դուռ: Ես ալ միացայ ամբոխին:

Քլօտ Ֆառէրի մարմինին ստորին մասը հորիզոնական վիճակի մէջ կը հանգչէր մարդոց ուսերուն վրայ, իսկ իրանը վեր բարձրացած՝ կը կռթնէր իր ձեռքերուն վրայ, այնպէս որ անհանգիստ վիճակ մը ունէր ոսկորէ բազմոցին վրայ եւ շատ գոհ չէր երեւար այդ ալաթուրքա ընդունելութենէն: Երբ դուռ հասան, վար առին իրենց ուսերէն եւ կեցուցին ոտքի վրայ: Հոն էր որ մարդը լայն շունչ մը առաւ, տառապանքէն ազատած ըլլալու գոհունակութեամբ:

Ինչո՞ւ եկած էր Պոլիս, չեմ գիտեր: Միայն սա գիտեմ թէ ատկէ ետք դէպքերը զահավիժեցան ի նպաստ Թուրքերուն եւ հանդեցաւ Լօզանի դաշնագրին:

Այսօր երբ Թուրքերը իմանան թէ Քլօտ Ֆառէրի աթոռը Հայ մը գրաւած է պիտի ըսեն. «Թոհաֆ չէյ»: Իսկ երբ իմանան թէ այդ Հայը իր գիրքերէն մէկուն մէջ եւս կը գրաւէ, իր ազգութեան վերաբերմամբ, Քլօտ Ֆառէրի առաքելութիւնը, պիտի ըսէ «Ամմա Թոհաֆ չէյ»:

ՎԱՀՐԱՄ ՄՈՍԿՈՖԵԱՆ

ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ֆրանսացի հնագէտ – երկրախոյզ՝ Փրոֆ. Ք. Շքաֆըր, կարեւոր յայտնութիւն մը ըրած է, 3400 տարիներու հնութիւն ունեցող Ռաս Շալմա գիւղին մէջ, որ Փիւնիկեցիներու թագաւորանիստ նախկին մայրաքաղաքը եղած է: 7 × 9 մեծութեամբ՝ թրծուած կաւէ պնակիտ մը գտած է, որուն վրայ դրոշմուած են 22էն 25 աղագրուած գիրեր: Գիրերը, որոնք սեպաձեւ են, գրուած են ձախէն աջ, — Փիւնիկէցիները, սեմական ժողովուրդներուն նման, աջէն ձախ կը գրէին: Կետադրութիւնները ճշդուած են:

Թէեւ աղագրութեան ճշգրիտ թուականը կարելի չէ եղած ճշդել, այսուհանդերձ հաւանական կը նկատուի որ հնարուած ըլլայ 14 կամ 13 դարերուն, Ք. Ա.: Ֆրանսացի փրոֆէսէօրին կարծիքով, այս գիրերը պարզագոյն ձեւերն են՝ ասորական եւ բաբելական բարդ եւ խճողեալ գիրերուն:

Նոյն վայրին մէջ, երրորդ յայտնութիւնն է որ կ'ընէ Ֆրանսացի հնախոյզը: Արդարեւ՝ սուրիական այս ծովեզերեայ փոքրիկ գիւղին մէջ, յայտնաբերած է 30 գիրերէ կազմուած այբուբէն մը, որ հաւանաբար 14րդ դարուն (Ք. Ա.) հնարուած ու յետագային Յոյներուն միջոցաւ արեւմուտքին փոխանցուած է:

Այս եւ ուրիշ կարեւոր յայտնութիւններ ցոյց կու տան թէ Փիւնիկէցիք աշխարհի ամէնէն հին եւ արժէքաւոր քաղաքակրթութեան տէր ժողովուրդներէն մէկը եղած են: Ունեցած են առեւտրական պատկառելի տորմիղ մը, որ կը նաւարկէր Միջերկրականի վրայ: Յայտնաբերուած իրերէն յայտնի եղած է թէ Փիւնիկեցիք սովորութիւն ունէին պահելու պատճէնները իրենց ղրկած կամ ստացած թղթակցութիւններուն եւ համաձայնագրերուն:

Ուկարիներու թագաւորութեան համանուն մայրաքաղաքը յայտնաբերուած է, 1928ին, Ֆրանսացի երկրախոյզին կողմէ:

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Մ Ո Լ Ո Ր Ո Ւ Մ Ը

Դ.

Մանկամարդ աղջիկը, սաստիկ յուզուած, տժգոյն, կը դողար, մատուրներուն մէջ մետաքսէ թաշկինակ մը ճմրթելով: Դալկահար դէմքը, վիշտին ուժգնութեանը տակ, սրտաճմլիկ էր եւ հրապուրիչ: Երիտասարդը գրքի մը ընթերցումին մէջ թաղուած երեւցաւ, մինչ աղջիկը բազկաթոռի մը եզրը նստած՝ կը վարանէր ընդհատել զայն:

Ուրիշ անգամ, չիտակ քովը կ'երթար, ճիտը նետուելու եւ իր հրապոյրներովը զանիկա զինովցնելու համար: Սիրտը, էութիւնը, մարմինը այդ երիտասարդին տուեր էր կոյր եւ յիմար մատուցումով մը: Իր անփորձութեանը, իր կոյր միամտութեանը մէջ, կարծեր էր յաւէտ իրեն կապած ըլլալ զայն՝ անոր ուզածը տալու իր ապերասան եւ մշտապատրաստ փութկոտութեամբը: Ու ան որքան կը սիրէր զինքը: Ինչ շողշողուն եւ պերճախօս ապացոյցներ տուած էր ան իր անսպառ ու յաւերժական սիրոյն:

Ամէն մէկ զիրկընդխառնում նոր օղակ մըն էր կարծես այն շղթային որ իրարու կը յօդէր իր շուշանաթոյր աղջիկնութիւնը, իր փթթինազեղ իգականութիւնը՝ ամիրայածին շարաւոտ տրիփներու եւ կիրքերու յագեցումին ծառայեցուցեր էր ժպտաշուրթն եւ հաճոյակատար:

Մէկէնիմէկ, երիտասարդը, ընթերցումը ընդհատելով ետին դարձաւ եւ կրտրուկ, խիստ ու կոպիտ շեշտով մը հարցուց.

— Ի՞նչ կ'ուզէք, օրիորդ:

— Բայց ...

Հեկեկանք մը ելաւ գոցեց Սոֆիին կոկորդը. Թաշկինակը շրթներուն տարաւ, որոնք կը դողդողային. ու աչքերը միայն, այն երկնային սեւեռումովը զոր ունէին, յառեց Արշակի վրայ, աղեխարշ ու պաղատական:

— Օրիորդ, ձեր ընթացքը ինծի համար անհասկնալի է, վրայ բերաւ երիտասարդը քիչ մը մեղմ շեշտով. սենեակըս կուգաք անշուշտ բան մը ըսելու համար, եւ այդ բանը ըսելու կը քաշուիք. ըսէք, ըսէք, վասնզի շուտով պէտք է մեկնիմ:

Ու ոտքի ելլելով, ձեռքերը տախտակին գրպաններուն մէջ, պատուհանին մօտեցաւ եւ դուրսը սկսաւ դիտել:

Սոֆի գերմարդկային ճիգով մը.

— Պարոն, ըսաւ, եկայ խնդրելու ձենէ որ ձեր ընթացքին փոփոխութեան պատճառը յայտնէք եւ իմ թերութիւնս, ինչ որ ալ է, բացատրեցէք, որովհետեւ ...

— Ներողութիւն, օրիորդ, ընդհատեց Արշակ մէկէն ասդին դառնալով եւ պիշ պիշ աղջկան նայելով, նախ պէտք է գիտնաք թէ ես իմ ընթացքներուս համար ոչ մէկուն բացատրութիւն չեմ տար, իսկ որպէսզի սրտերնիդ հանգստանայ, կրնամ յայտնել ձեզի թէ որեւէ թերութիւն չէք ունեցած: Արդէն ի՞նչ թերութիւն կրնայիք ունենալ, ատանկ բանի մը համար լաւագոյն կ'ըլլար մամայիս դիմել, որ գիտէ անշուշտ ձեր թերութիւնները կամ առաւելութիւնները ...

— Բայց ...

Եւ հեկեկանք մը եկաւ նորէն գոցեց հէք աղջկան կոկորդը, թող չտալով որ իր զգացումը յայտնէ:

— Բարեկամաբար խորհուրդ կու տամ ձեզի, շարունակեց ամիրային թոռը, որ այլեւս միմիայն ձեր գործերովը զբաղիք տանը մէջ. մամաս օրէ օր տկարանալու վրայ է, ձեր հոգածութեանը եւ խնամքներուն պէտք ունի ամէն վայրկեան ...

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԵՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ Ի ՆՊԱՍՏ ՊՈՄՈՆԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ԿԱՐՕՏԵԱԼՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐՈՒ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին, Հինգշաբթի (Մարտ 10), ժամը 20·30ին, Պոմոնի Ֆլորէալ շարժասրահին մէջ։

Կը ներկայացուին Հայաստանի մէջ պատրաստուած Շիրվանզադէի՝

« ՊԱՏՈՒԻ ՀԱՄԱՐ »

Ինչպէս նաեւ գեղարուեստական կարճ ժապաւէններ։

Պիտի ցուցադրուին նաեւ Հայաստանի այլ նշանաւոր ժապաւէններէ հատընտիր մասեր.—

ԱՆՈՒՇ, ՕԹԷԼԼՕ, ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

Տոմսերը նախապէս ապահովել հետեւեալ հասցէներէն.— Պետրոս Վանոյեան, 325 Շըմէն տը Սէն Ժիլիէն, Սերժ Սարգիսեան, 340 Շըմէն տը Սէն Ժիլիէն, Հացագործեան, 15 Րիւ Լոնկ տէ Քափիւսէն, Տօլպաշեան, 23 Պուլ. տը Պօմոն։

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ Կ'ԵՐԳԵՆ
Les peuples qui chantent

Ժողովրդական երգի եւ պարի փառատօն, ի նպաստ Ֆրանսայի Ուսանողական Սանաթօրիօմներուն։

Կիրակի, 13 Մարտ, ժամը 14·30ին Սորպոնի Մեծ Ամփիթատրոնին մէջ

Բարձր հովանաւորութեամբ Փարիզի համալսարանի տեսուչ

Պ. ԺԱՆ ՍԱՐԱՅԻ

Նախագահութեամբ

ՏԻԿԻՆ ԺԱՆ ՍԱՐԱՅԻ

Կը մասնակցին՝

Հայկական բաժին՝

Սօսի պարախումբը ղեկավարութեամբ ՏԻԿ. ՅԱՍՄԻԿ ՔԻՒԹՆԵՐԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Պ. ՎԱՀԷ ՃԷՐԱՀԵԱՆԻ, նոր պարերով։

Նայիրի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ նոր երգերով։

Պր. Պէնոար ՏԷՏԷՃԵԱՆ, իր նուագախումբով։

Ինչպէս նաեւ հետեւեալ երկիրներու ուսանողական եւ ֆօլքլօրական խումբերը՝ Իսրայէլ, Լաօս, Լեթոնիա, Լիթուանիա, Հնդկաստան, Ճափոն, Մատակասքար, Մեքսիքա, Միացեալ Նահանգներ (Ամերիկա), Յունաստան, Չէրքէսիա, Պրազիլիա, Վիէթնամ, Քամերուն, Քամպօճ։

Գիները՝ 400 (4 Ն. Ֆ.), 300 (3 Ն. Ֆ.), 200 (2 Ն. Ֆ.), 150 (1·50 Ն. Ֆ.)։ Դիմել Սորպոնի դրամարկղներուն։

ՇԱՒԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս Կիրակի Շաւիլի նորակառոյց եկեղեցիին մէջ արարողութիւններուն կը նախագահէ եւ կը քարոզէ Ս. Եռոմէ Ե.պիս. Մանուկեան։

Ժողովուրդը կը հրաւիրուի Արեւագալի այս արարողութեանց։ Երգեցողութիւնը կը ղեկավարէ՝ Նշան Սերգոյեան։ Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 10։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կրօն. Ընկերակցութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ շնորհակալութեամբ ստացած է Ն. Ֆ.ով հետեւեալ նուէրները.— Ողբ. Տիկին Թագուհի Փափազեանի մահուան առիթով փոխան ծաղկեպսակի Պ. Մարգար Մարգարեանէ տասը եւ Պ. Արտ. Խաչիկեանէ հինգ։ Ողբացեալ Տիկին Էպրուհի Ավանիկեանի մահուան առիթով Տիկ. Մառի Պապայեանէ, Պ. Պ. Սուրէն Մինասեանէ եւ Սարգիս Թութլեանէ՝ տասնական (եկեղեցիին եւ հայերէն դասընթացքին)։ Պ. Սահակ Գարբիէլեանէ, իր տիկնոջ ողբաց. Աննայի մահուան քառասունքին առիթով՝ քսան եկեղեցիի հայերէնի դասընթացքին եւ 20 դպրախումբին։ Տէր եւ Տիկին Վռամ Գրիգորեանէ իրենց հօր ողբ. Կարապետ Գրիգորեանի մահուան տարելիցին առիթով քսան։

× Երեւանէն Համբարձում Գրիգորեան նամակ ունի իր եղբօրորդի Նիկողոսէն։ Եւ Աբրահամ Շահինեան նամակ ունի Կարապետ Թելփեանէն։ Դիմել եկեղեցի։

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ՄԵՂՈՒԻՆ ՃԱՌԸ
Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ստանալու համար դիմել՝

Մարսէյլ.— Ա. Քէօսէեան (Փլաս տ'Էքս)։ Ուր կարելի է բաժանորդագրուիլ նաեւ «Հայ – Բոյժ»ի։

Նիս.— Շահան Զօտեան

Վալանս.— Արսէն Տէր – Սարգիսեան։

Կրընոպլ.— Վ. Բարախեան։

Տէսին.— Սարգիս Առաքելեան։

Լիոն.— Ս. Կէնճեան եւ Ղ. Ղազարեան։

Վիէն.— Մուշեղ Մուրատեան։

Պոռտօ.— Կ. Տօնէրեան։

Սէն Շամոն.— Ս. Ընտրիկեան։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Մանտիկեան եւ զաւակը Ժիրայր կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ։

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները։

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

ՄԵԾ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ

Կազմակերպուած Լիոնի Հայ Աւետ. Եկեղ. Օժանդակ Մարմնոյն կողմէ, այս Շաբաթ, ժամը 16էն 22, մէզոն Քալէի սրահին մէջ, վօ ան վըլէն (Քիւսէ օ փօն)։

Եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութեան կողմէ խնամքով պատրաստուած Արեւելեան եւ եւրոպական ճոխ ու համադամ ճաշեր, մատչելի գիներով, իրիկուան ճաշին համար։

Թատերական ներկայացում մը, մասնակցութեամբ՝ Օր. Լիա Դաւիթեանի, Պ. Պ. Ստեփան Զըրաճեանի, Արթիւր Պիլէմճեանի, Փօլ Փօրթուգալեանի, Ժագ Օրջանեանի։

Բեմադրութեամբ՝ Պ. Մարթին Օփլազի։ Լիոնահայ գաղութը կը հրաւիրուի այս բացառիկ երեկոյթին։

Մուտքը ազատ է։

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐ ԿԱՄ ՈՉ
ԵՐԷԿ, ԱՅՍՕՐ ԵՒ ՄԻՇՏ

ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆ վաճառատան մէջ պիտի գտնէք Արեւելեան եւ Եւրոպական ամէնէն ընտիր ապրանքները՝ յարմար գիներով։

ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆ
ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

246, Rue Vendôme
20, Rue Villeroy
65, Rue Robert
Lyon

Արմաւ, «պամիա», «եալանճի տոլմա», յունական «Թուրշի», «պիպէռ», տերեւ, թահին հելվա, «վանիլ», շոքոլա, «նուազէթ», «լոգում», «սազըզ», պիստակ, Շիրակ օղի (41 – 45o), Իզմիրի չամիչ, «սուճուք», կեսարական «պաստըրմա», առաջնակարգ սուրճ, (քարավան եւ մոզա), համեմներ «մահլէպ», «սալէպ», ձիթապտուղ, ձէթ, «քաչքավալ» պուլկարական, ճերմակ պանիր ոչխարի կաթով։ Ամէն կարգի պահածոներ, «քուսքուս», հարիսա, սումագ, թարամա, լաքերտա, քաֆլաւա, քատայիֆ, տերեւ եւայլն։

Անգամ մը դիմեցէք՝
ԳՈՀ ՊԻՏԻ ՄՆԱՔ

Մի մոռնաք թէ՝

ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ունի նաեւ մսավաճառատուն մը, որուն առաջնակարգ միսերը գոհացում կուտան ամէնէն նրբաճաշակներուն։ Ոչխարի, հորթի եւ եզան միս (քաշուած միս, եւայլն)։

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄ ԳՆՈՐԴ
ՄՆԱՅՈՒՆ ՅԱՃԱԽՈՐԴ

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Նոր Սերունդի Մուրատ խումբին կողմէ, այս շաբաթ իրիկուն ժամը 21ին, տեղւոյն Սալ տէ Ֆէթի մէջ։

Կը հրաւիրուին քոյր խումբերու ընկերներն ու ընկերուհիները եւ համակիրները։

—ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ—

ՀԱՄԱԽԱՐԲ. Հայր. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնը սիրով կը հրաւիրէ իր ընդհ. անդամական ժողովին, այս Կիրակի առաւօտեան ժամը 9 – 11, սովորական սրահը, Պառ տիւ Կլոպ։

Ծանօթ.— Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նկատուի։ Օրակարգ տեղւոյն վրայ։ —

Հ. Յ. Դ.
ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Աղբիւր Սերոբ-Եօթնեղբայրեան խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 20·30-ին, սովորական ժողովատեղին։ Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Փոթորիկ խումբի ժողովը այս Հինգշաբթի, ժամը 21ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ

Գեղարուեստական ցերեկոյթը

ԱՊՐԻԼ 3ԻՆ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. «Նոր Սերունդ»ի կեդր. վարչութեան կողմէ

Դասախօսներ

Հ. ՍԱՄՈՒԷԼ, Կ. ՄԵՀԵԱՆ, Ա. ԽՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ ուրիշներ

Այս դասախօսութիւնները վերապահուած են Հ. Յ. Դ. Նոր Սերնդականներուն։ Արձանագրութիւնը պարտաւորիչ է։

Բ. Դասախօսութիւն

Նիւթ՝ Ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս հիմնուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ 16

Դասախօս՝ ընկ. Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Տեղի կ'ունենայ այս Ուրբաթ ժամը 20·30ին, Մշակոյթի Տան մէջ, 17 Րիւ Պլէօ։

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած

ՀԱՃՆՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կիրակի, Մարտ 13, ժամը 16էն մինչեւ 24

Salons des Ambassadeurs

3, Ավընիւ Կապրիէլ,

Գեղարուեստական ճոխ բաժին եւ զանազան անակնկալներ

Նուագախումբ՝ ՎԱՐԴԻՎԱՆԵԱՆ

Տոմսերու եւ սեղաններու համար դիմել՝ Յ. Պահատէրեանի, Հեռ. Օռնանօ 37-22 եւ Գ. Աղամեանի՝ հեռ. Թռինիթէ 58–74 Մուտք՝ 5 Ն.Ֆ., ուսանողներու կէս գին

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Շաւիլի Կրօնական Ընկերակցութեան կողմէ

Ի նպաստ Եկեղեցւոյ եւ դպրոցին

ՏԵՂՒՈՅՆ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Կիրակի Մարտ 13, ժամը 15ին

Երգ, արտասանութիւն եւ պար դպրոցի աշակերտներուն կողմէ

Դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. ԱԼԻՍ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Ժողովուրդի խնդրանքին վրայ երկրորդ անգամ կը ներկայացուի

Շէյքսփիրի ԸՆՏԱՆԵՑԱԾ ՄԵԳԵՐԱՆ

Բեմադրութիւն՝ ՓԱՆՈՍԻԿ ՓԱՆՈՍԵԱՆԻ

Ժամը 8էն վերջ եւրոպական պարեր

ՊԻՒՖԷ — ՄՈՒՏՔ 3 Ն. ՖՐԱՆՔ

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, Rue Mr.-le-Prince, Paris (6ᵉ) — C.C.P. PARIS 1278-35

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱԶԴԱՊԱՏՈՒՄ, Մ. Արք. Օրմանեան, Պէյրութ 1959, Ա. Հատ.	24	Ն.Ֆ.
ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ, Կ. Գէորգեան, 1960, թղթ. 14, լթկզմ	16,50	Ն.Ֆ.
ԳԻՐՔ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻ, Ե. Զարեան, Պէյրութ 1959	6	Ն.Ֆ.
ԳՐԱԿԱՆ–ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐ, Ն. Ադբալեան, Պէյրութ, կզմ.	18	Ն.Ֆ.
ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ, Բժ. Ա. Բաբալեան, Գահիրէ, 1959	2	Ն.Ֆ.
ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆՑ ՈՒՂԻՈՎ, Կ. Մեհեան, Փարիզ, 1959, ...	6	Ն.Ֆ.
ՀԱՅ ԳՈՂԳՈԹԱՆ, Գ. Եպս. Պալաքեան, Բ. հատ. Փարիզ, 1959	15	Ն.Ֆ.
ՆՈՅՆԻՆ Ա. հատորը, Վիեննա, 1922, պատկերազարդ եւ կազմեալ	15	Ն.Ֆ.
ՀԱՅԿ. ԺՈՂ. ՀԷՔԵԱԹՆԵՐ, Ա. Նազինեան, Գահիրէ, 1959 . . .	3	Ն.Ֆ.
ՊՐԻՍՄԱԿ, Երաժշտասէրի մը օրագիրը, Գ. Ա. Համբարձումեան	5	Ն.Ֆ.
ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ, Հր. Փաստրմաճեան, Պէյրութ, 2 հատոր.	20	Ն.Ֆ.
ՏՐԴԱՏ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՏԱՍԸ ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Եղիա Գասպարեան, Գահիրէ, 1959	10	Ն.Ֆ.
L'ARMÉNIE, PAR JEAN-PIERRE ALEM, PARIS, 1959	2	N.F.

Առաքման ծախքը գնողին վրայ

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 Téléph. : PRO. 86 - 60
R. C. Seine 57 A 2731 C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՈՒՐԲԱԹ
11
ՄԱՐՏ

VENDREDI
11 MARS
1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8745 36EME ANNÉE Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4546

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏԸ ԿՈԼ ՊԻՏԻ ԸՆԴԴԻՄԱՆԱ՞Յ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԻՍՏԻՆ

Ինչպէս գրած էինք երկու կարեւոր հարցեր պատճառ դարձած են որ կարգ մը երեսփոխաններ պահանջեն Ազգ. Ժողովի բացառիկ նիստ մը: Ծանօթ է որ սահմանադրութեան համաձայն 277 երեսփոխանի դիմում անհրաժեշտ է որ պէտք է խորհրդարանը հաւաքուի: Ինչպէս կ'երեւի Հանրապետութեան Նախագահը շատ համաձայն չէ այս բացառիկ ժողովին եւ արդէն իսկ կ'ուզէ ընդդիմանալ: Ի՞նչ ձեւով սակայն: Սահմանադրութեան թիւ 29 եւ 30 յօդուածները կ'ըսեն. — Որոշուած օրակարգի մը համար, խորհրդարանը արտակարգ նիստ կրնայ գումարել վարչապետին կամ Ազգ. Ժողովին անդամներուն մեծամասնութեան առաջարկին վրայ: Բացի սովորական նստաշրջաններէն, արտակարգ նիստերը կը բացուին եւ կը փակուին Հանրապետութեան Նախագահին հրովարտակով:

Ուրեմն մէկ հարց կը մնայ, նախագահը կոլ կրնա՞յ մերժել այդ հրովարտակը ստորագրել:

Չորեքշաբթի օր Նախարարաց խորհուրդը զբաղեցաւ գլխաւորաբար այս հարցով եւ ալժերական խնդիրներով:

Տեղեկատուութեանց Նախարարը անպաշտօն յայտնած է լրագրողներուն թէ ցարդ 170 դիմում եղած է միայն:

Ինչ որ, սակայն, Պ. Թեռնուար չէ ըսած այն է որ Միութիւն Նոր Հանրապետութեան համար կուսակցութեան (Իւ-էն-էռ) անդամներէն քսան հոգի միացած են այդ դիմումին եւ խստօրէն հանդիմանուած կուսակցութեան նախագահին կողմէ: Կը պահանջէ որ ետ առնեն իրենց դիմումը:

Երկու գլխաւոր հարցերը՝ գիւղացիներու եւ Ալժերիոյ խնդիրներն են:

X Էքօ տ'Ալժէի տէրը Ալէն տը Սերինեի չահեկան յայտարարութիւններ ըրաւ իրաւարար դատաւորին: Ծանօթ է որ Սերինեի ձերբակալուեցաւ Յունուար 24ի դէպքերէն ետք եւ ամբաստանուած է իբրեւ «դաւադրութիւն պատրաստող պետութեան ներքին ապահովութեան դէմ, եւ մամուլի միջոցաւ դաւադրութեան կազմակերպութիւնը քաջալերող»:

Ալէն տը Սերինեի որեւէ ձեւով չէ «նահանջած» եւ բաւական տուեալներ ալ ունի ինքզինքը պաշտպանելու համար: Կը պատմէ թէ ի՛նչ դեր խաղացած է 1958 Մայիսին ապահովելու համար Զօր. տը Կոլի վերադարձը իշխանութեան գլուխ: Նոյնիսկ տասը միլիոնի չէք մը տուած է կոլեան շարժումի դանձապահին զօրավարին անմիջական ծախքերուն համար: Յետագային Էլիզէն վերադարձուցած է այդ գումարը: Սերինեի կ'աւելցնէ. — Երբ օգնեցի Զօրավարին, պատճառն այն էր որ 1958 Մայիս 15ի նամակով մը Սուսթել կը գրէր ինծի թէ տը Կոլ կողմնակից է միացման (էնթեկրասիոն): Երբ կարծիքը փոխեց, ես ալ դիրքս փոխեցի:

Սերինեի կ'ուզէ նաեւ որ իրաւարար դատաւորը Կի Մոլէն կանչէ իբրեւ վկայ, որ 1956 Փետրուարին, երբ վարչապետ էր եւ Ալժէ իր ներկայութիւնը միջադէպերու պատճառ դարձած էր ըսած էր Սերենեի. — «Իմ կարծիքս ալ այն է որ մեքերը հանդարտեցնելու համար պէտք է ըսել թէ Ֆրանսան պիտի մնայ Ալժերիա: Այդ ուղղութեամբ գրեցէք, դուք ալ»:

X Տեղեկատուութեանց Նախարարը՝ Թեռնուար ճառ մը խօսելով դաւառի մամուլի ընկերակցութեան առջեւ ըսած է թէ ճիշդ չեն այն բաները զոր կը պատմեն կառավարութեան ծրագիրներուն մասին: Նախարարը ըսած է նաեւ. — «Աւելի կը մաղթենք որ Խրուշչեւ Ֆրանսան դիտէ քան Ֆրանսան Խրուշչեւը դիտէ»:

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳԸ ԻՐ ՇԱՐՔԱՅԻՆՆԵՐՈՒՆ

«ԾԱՓԱՀԱՐԵՑԷՔ, ԿԵՑՑԷ ԽՐՈՒՇՉԵՒ ԳՈՌԱՑԷՔ» «ՏԸ ԿՈԼԻ ԱՆՈՒՆԸ ՄԻ ՏԱՔ»

«Ֆիկարօ» շաբաթը քանի մը անգամ կը հրատարակէ լուրեր զորս Իւմանիթէ չի տար իր ընթերցողներուն:

Խրուշչեւի այցելութեան առթիւ հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակէ Համայնավար կուսակցութեան տուած որոշումներուն առթիւ:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ. — Զօրաշարժի ենթարկել՝ կուսակցութիւնը եւ իր քոյր կազմակերպութիւնները, (Ֆրանսա-Խ. Միութիւն, Աշխատաւորական ընդհանուր ընկերակցութիւնը, Խաղաղութեան շարժումը, Ֆրանսուհիներու Միութիւնը, Համայնավար երիտասարդութիւնը, ուսանողութիւնը եւայլն), որ ոչ միայն մեծ թիւով հաւաքուին Խորհր. վարչապետին անցած ճամբաներուն երկու կողմերը, այլեւ ամենուրեք կազմակերպեն հաւաքոյթներ՝ դասախօսութեանց, շարժանկարի ներկայացումներու, սալերու ունկնդրութեան եւ այլ տեսակ հանդիսութիւններու պիտակին տակ:

Մասնաւոր ճիգ ի գործ դնել, որ այս հաւաքոյթները տեղի ունենան՝ Խրուշչեւի անցքի ուղիներուն վրայ:

ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ. — Օրլէյն Փարիզ ճամբուն վրայ կեդրոնացնել ջոկատներ, որոնք լայն բանան խորհրդային փոքրիկ դրօշակները եւ պոռան. «Կեցցէ՛ Խրուշչեւը, կեցցէ՛ Խ. Միութիւնը, կեցցէ՛ խաղաղութիւնը, կեցցէ գոյակեցութիւնը, խաղաղութիւն Ալժերիոյ մէջ, Խորհրդ. Միութեան եւ Ֆրանսայի միջեւ բարեկամութիւն»: Արգիլուած է պոռալ «կեցցէ տը Կոլը»:

ՇԱՆ ԶԷԼԻԶԷԻ ԵՒ ԷԹՈՒԱԼԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ. — Առաւելագոյն չափով օգտագործել համայնավար քաղաքապետարաններուն պաշտօնէութիւնը եւ իրենց ընտանիքները, ինչպէս նաեւ ձեռքի տակ գտնուող բոլոր երիտասարդ կիներն ու ուսանողները:

Օգտագործել համայնավար թաղապետարաններուն փոխադրութեան բոլոր միջոցները (բեռնակառքեր, ինքնաշարժներ, կառքեր, մինչեւ իսկ հիւանդատարներ): Նոյնը պէտք է ընեն Սէն է Ուազի, Սէն է Մառնի, Ուազի եւ Մառնի եւ ուրիշ վայրերու համայնավար մարմինները:

Աշխատաւորական ընդհանուր ընկերակցութիւնը (համայնավար) պահանջած է գործատէրերէն, որ թոյլ տան իրենց աշխատաւորներուն դադրեցնել աշխատանքները: «Եթէ մերժեն, հարկ եղած միջոցները ձեռք առէք ու դադրեցուցէք...» գրած են իրենց շրջաբերականին մէջ:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ՝ ԼԵՆԻՆԻ ԲՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆԸ. — Զօրակոչի ենթարկել Իվրիի, Վիթրիի, Վիլժիւիֆի, Ժանթիյիի, Մալաքոֆի, ինչպէս նաեւ 13, 14, 15րդ թաղամասերու համայնավարներն ու համայնավարասէր տարրերը, որոնք բոլորն ալ հոն պէտք է գտնուին:

Կարեւոր թիւով թռուցիկներ եւ քարոզչական պաստառներ պիտի տպուին կամ տպուելու վրայ են: Միլիոնաւոր թռուցիկներ, դրօշակներ եւ լամբակի ցուցանիշներ պիտի հրապարակ ելլեն, որոնց վրայ արձանագրուած պիտի ըլլան. «Բարի եկար, Խրուշչեւ»: «Իւմանիթէ»ի կիրակի օրուան թիւէն չորս առանձին հրատարակութիւններ պիտի տպուին, երկու միլիոն տպաքանակով:

ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Արտէշ. — Կազմակերպել ճամբորդութիւններ դէպի Լիոն, Նիմ եւ Մարսէյլ: Օգտագործել՝ շոգեկառքերը եւ ինքնաշարժները:

ՍԱՎՈՒԱ. — Երեքշաբթի մարտ 22ին, ինքնաշարժներու կարաւան մը Շամպէրիէն կը մեկնի՝ Լիոն: Բոլոր անոնք որ անհատական ինքնաշարժ ունին, պէտք է արձանագրուին տեղւոյն Կոմիտէին մօտ:

ՍԷՆ ՄԱՐԻԹԻՄ. — Կոչ մը ուղղել բոլորին, «որ խումբերամ ներկայ գտնուին Խրուշչեւին ի պատիւ սարքուած հանդիսութիւններուն»:

ՊՈՒՇ ՏԻՒ ՌՈՆ. — Մասնակից դարձնել տեղւոյն տասնեակ հազարաւոր աշխատաւորութիւնը:

ՊՈՌՏՕ. — Շապան - Տելմասի վերադարձին առիթով՝ «հսկայ» ցոյց մը կազմակերպել: Զօրակոչի ենթարկել Ժիրոնտ, Լանտ, Շարանթ, Հօթ Վիէն, Տորտոնեը, Քորէզ, Լօթ է Կարոն, Հօթ Կարոն նահանգներուն բնակչութիւնը եւ փոխադրել զանոնք Պոռտօ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԱՐԱԿԱՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թէեւ երեւութապէս համերաշխ եւ միակամ, սակայն համայնավար կուսակցութեան մէջ գոյութիւն ունի բաւական մեծ թիւ ներկայացնող «ընդդիմադիրներու» հոսանք մը (ասոնց ըսելով 15 հազար), որ կ'ուզէ հասկցնել Խրուշչեւի թէ կան համայնավարներ որ դժգոհ են Թորէզի «մենատիրութենէն» եւ չեն հանդուրժեր անոր «անձի պաշտամունքը»: Օգտուելով Խրուշչեւի Ֆրանսա այցելութենէն ընդդիմադիրները խորհրդային դեսպանատան յանձնած են բողոքագիր մը, խնդրելով Խրուշչեւէն որ վերջ դնէ Թորէզի մենատիրութեան: Նամակին մէջ, ի մէջ այլոց դիտել տուած են թէ 1959ին Ֆրանսայի համայնավարներուն թիւը՝ 237.000 եղած է, եւ ոչ թէ 500000 ինչպէս յայտարարած էր Տիւքլօ, Մոսկուայի մէջ: Կ'ամբաստանուին նաեւ կուսակցութեան ներկայ ղեկավարութիւնը որ լքած է Լենին - Մարքսեան սկզբունքները եւ կը մերժէ «ապասթալինացումը»:

«Անհատական նպաստներու, ինչպէս ինքնաշարժներու համար ծախսուած դրամը 75 առ հարիւր աւելի է քան այն գումարը, զոր ծախսուած է կուսակցութեան քարոզչութեան համար», գրած են ընդդիմադիրները իրենց բողոքագրին մէջ:

Այս բոլորին իբրեւ եզրակացութիւն ընդդիմադիրները կը պահանջեն «միջազգային յանձնախումբի մը միջամտութիւնը» ուր կարենան բացատրուիլ:

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ բողոքագիրեր ուղղած են՝ ազգայնական Ջինսատանը, «Ուկրայնիոյ երիտասարդ բարեկամները», զանազան աշխատաւորական ընկերակցութիւններ եւ ուրիշներ:

Բոլորն ալ կը շեշտեն թէ Ներքին նախարարութեան, իբր թէ ապահովութեան համար, ձեռք առած միջոցները դէմ են Ֆրանսայի դարաւոր ժողովրդավար եւ ասպնջական ոգիին:

Իրենց կարգին, Փարիզի փաստաբաններն ու դատաւորները որոշած են «լուռ» ցոյց մը կազմակերպել՝ Խրուշչեւի Ֆրանսա այցելութեան առթիւ, այս վերջինին ժամանումին օրը:

X Այաչիոյէն (Քորսիքա) կը հաղորդեն թէ Ա. Հրիսթոֆ, Պուլկարացի մը, որ «պարտադիր արձակուրդի» մէջ կը գտնուէր, մեռած է անակնկալ կերպով: Կը կարծուի թէ սրտի տագնապի զոհ գացած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՌՈՄԷՆ կը հաղորդեն, թէ նախագահ Կրոնքի, պաշտօն յանձնած է Սենեի կազմելու Իտալիոյ նոր դահլիճը: Ինչպէս յայտնի է, Սենեի կը գլխաւորէր նախկին կառավարութիւնը որ հրաժարած էր «կուսակցական հակամարտութիւններուն» պատճառաւ:

ՊՈՍԹԸՆԻ համալսարաններէն՝ Պրանտէյս, իրաւագիտութեան տոքթորայի «պատուակալ տիտղոսը» ստացած պահուն, Իսրայէլի վարչապետը, Պէն Կուրիոն ըսած է «միշտ պաշարուած ենք: Դժուարութիւններ ունինք ներգաղթողներու եւ տեղացիներու յարաբերութեանց մէջ: Մեր անապատները միշտ անջրդի են ու ստիպուած են պաշտպանութեան համար կարեւոր եւ մեծածախս միջոցներ ձեռք առնել»:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ առաւօտ, Փարիզ-Քոթ տ'Ազիւր ճեպընթացը գիծէն դուրս ելած է: 12 վիրաւորեալներ կան: Կը կարծուի թէ մահմետական ահաբեկիչներու խաբանարար գործն է: Ձերբակալուած են 13 ալժերացի կասկածելիներ:

ՔՈՒՊԱ մերժեց ընդունիլ Միացեալ Նահանգներու մէկ բողոքագիրը, «Լա Քուպր» փոխադրանաւի պայթումին առթիւ: Քասթրօ կը մեղադրէ Մ. Նահանգները, իբրեւ կազմակերպիչը պայթումին: Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարը «սուտ ամբաստանութիւն» կոչած էր Քասթրոյի մեղադրանքը:

ՄԻԱՑ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ արտաքին նախարարը՝ Հերթըր մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, բացատրած է Մ. Նահանգներու տեսակէտները միջազգային հրատապ կարգ մը հարցերուն շուրջ: Պերլինի հարցին մասին կը մնան իրենց տեսակէտին վրայ: «Պէտք չէ ենթադրել — ըսած է ան — թէ չենք խորհրդակցիր մեր դաշնակիցներուն հետ, մեր բոլոր որոշումներն ալ կը տրուին իրարու հետ համաձայնելէ վերջ»: Առ այժմ պիտի չգործադրենք երեք հազար մեթր բարձրութենէ աւելի վեր թռչելու մեր իրաւունքը (Պերլինի նրբանցքին մէջ): Ապազինման մասին յոյս յայտնած է, թէ «ի վերջոյ համաձայնութիւն մը կարելի պիտի ըլլայ գոյացնել»: Ինչպէս յայտնի է տարակարծութիւն կը տիրէ՝ Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն միջեւ: Ճափոնի մասին խօսելով, տարօրինակ գտած է որ Խ. Միութիւնը միջամուխ կ'ըլլայ երկրի մը ներքին գործերուն:

ԱՐԵՒՄՏ. ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ պաշտպանութեան նախարարը, Շթրաուս, Յունաստան մեկնած է: Պիտի խօսակցի երկու երկիրներու պաշտպանութեան հարցերուն շուրջ ու այս առթիւ պիտի այցելէ զինուորական կայաններ:

«ԱԼԿՈՒՄ ՀՈՒՐԻԱ» թերթը (Գահիրէ) կը գրէ թէ Լիբանանի արտաքին նախարարութեան ընդհ. քարտուղարը՝ Ֆուատ Ամուն յայտարարած է. — «Ապրիլի վերջաւորութեան, Պէյրութի մէջ պիտի հաւաքուին արաբ երկիրներու արտաքին նախարարները, քննելու համար Պաղեստինի խնդիրը»:

ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ մէջ, Ֆրանսա օտար երկիրներէ ներածած է 2.130 միլիոն Ն. Ֆ. արժողութեամբ ապրանք: Նոյն ամսոյն արտածումները հասած են՝ 2.060 միլիոն Ն. Ֆ.ի:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ մէջ գտնուած է գիւղացիի մը կողմէ իշխանի մը ուղղուած նամակ մը որ գրուած է մեր թուականէն եօթը դար առաջ:

ՓՐԱԿԱՅԷՆ կը հաղորդեն, թէ սննդանիւթի տագնապ մը յառաջ եկած է երկրին մէջ: Թէեւ ժողովուրդը վարժուած է նման տագնապներուն, այսուհանդերձ դժգոհութիւնը մեծ է:

«30.000 ՔԱՌ. ՔԼՄ. տարածութեամբ հնդկական հող խլուած են Չինացիք» յայտարարեց՝ Հնդկաստանի վարչապետը, Նեհրու:

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻՆ

ԴԻՏՈՒԱԾ ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ԱԿՆՈՑՈՎ

Ժամ մը քալեցի այսպէս, երբ բարեկամ ձայն մը կանչեց զիս. դարձայ: Ճենօ աղան էր: Զորս օր առաջ գրած նամակս չէր առեր: Ինծի հետ միասին ճամբորդող գիւղացիէն մը պատահմամբ լսեր է գալս եւ հակառակ հետեւեալ օրն իսկ տունով կեսարիա մեկնելու պատրաստուելուն, եկեր է զիս դիմաւորելու: Այս վերջին լուրը «լաւ» չէր, քանի որ այստեղի միակ բարեկամս ժամանակ պիտի չունենար ինծմով զբաղելու:

Այսուհանդերձ, սիրով յօժարեցայ որ զիս Թերզիլի գիւղը տանի: Օթօպիւս կամ քամիոն կարելի չէր գտնել այդ ժամուն: Ուստի գաղթականի վրան բաց կառք մը գտանք եւ ուրիշ գիւղացիներու հետ հինգ հոգի ծալապատիկ նստած, հազիւ սեղմուելով, սկսանք յառաջանալ:

Մայրամուտ էր, անձրեւը թեթեւօրէն կը մաղուէր, կառքին անիւները միօրինակ ճռնչիւնով մը կը դառնային, գիւղի գիշերուան անուշ տրտմութիւնը հետզհետէ կը պատէր հոգիս:

Բժշկութեանս երրորդ տարին էր, «Աթփազարի հայ բժիշկ»ին առաջին «գիւղագնացութիւն»ն էր ասիկա, յուզուած էի: Եթէ չկարենայի իսկ դրամ շահիլ, սիրտեր պիտի շահէի գոնէ: Եթէ կարենայի կրկնել մեծ հօրս՝ Տոքթ. Նիքոլա Կեցցէի վաթսուն տարի առաջ Պուրսա Ենիշէհիրի մէջ ըրածը, երջանիկ պիտի զգայի ինքզինքս:

Այս խորհրդածութեամբ զօրացած եւ վճռական՝ ցատկեցի տեղէս, երբ արդէն մութը իջած էր: Հասած էինք գիւղ, ու կառքը կանգ առած էր տնակի մը առջեւ:

Մուխթարը տասը տարուան բարեկամի պէս դիմաւորեց զիս: Եղած պատուասիրութիններէն ետքը՝ զաւակը, ազգականները եւ քանի մը գիւղացի քննեցի:

Ժամը ութին՝ ճաշասեղանը պատրաստ էր: Տասը փայտէ դգալ, նոյնքան կտոր լաւաշի հետ, շարուած էին սեղանին շուրջ: Բիչ ետքը «թարխանա» ապուրը բերին դրին սեղանին մէջտեղ: Հասկցայ, տասը հոգի, ծեր, երիտասարդ, պեխաւոր կամ մօրուսաւոր, նոյն ամանէն պիտի խմէինք:

Ամենափոքր ընկրկում մը մեր միջեւ հաստատուած մտերմութեան եւ բարեկամութեան համար աղետալի կրնար ըլլալ: Ուստի ի տղայ տիոց նոյն ամանէն ուտող անձերու պէս՝ մեծ փութկոտութեամբ նստայ ինծի ցոյց տրուած պատուոյ տեղը եւ սկսայ դգալ շարժել ապուրի ամանին մէջ, ինը սեղանակիցներուս հետ միասին:

Ապուրէն ետք, տապկած հնդկահաւ մը բերին սեղան: Մուխթարը կը պատրաստուէր մատներով մէկիկ մէկիկ միսը ոսկորէն զատելու, երբ այս անգամ նետուեցայ առաջ:

— Մի յոգնիք, մուխթար պէյ, մենք ալ գիւղացի կը սեպուինք, ձեռքով ուտելը կը սիրենք, ըսի եւ հնդկահաւի մէկ թեւը առնելով սկսայ կրծել ...:

Ճաշէն ետք, առաջնորդուեցայ գիւղին հիւրանոցը, որ մեծկակ սենեակ մըն էր, մէկ անկիւնը անկողիններ դիզուած եւ աթոռներով շրջապատուած: Լիւքս լամբար մը կը լուսաւորէր սենեակը: Նախ բարի գալուստ կը մաղթէին երկու ձեռքով սեղմելով ձեռքս: Նստելէ ետք՝ իւրաքանչիւրը կարգաւ անգամ մըն ալ կը բարեւէին՝ որպիսութիւնս հարցնելով մէկիկ – մէկիկ: Այս արարողութենէն ետքը, կարգը հիւանդութեան պատմութեան եկաւ: Իրենց դժգոհութիւնը լսելէ ետք՝ «ինքնաբերաբար» քննեցի դեղագիր գրեցի՝ շնորհակալութեան կամ երախտապարտութեան «այցեգին»ներ ընդունելով:

Ժամը տասնըմէկին անկողինս պատրաստեցին եւ մինակ ձգեցին զիս: Հետեւեալ առտու ողջերթի համար եկած գիւղացիներէն հրաժեշտ առնելով Համամփազար դարձայ քամիոնով:

Տօնավաճառը իր ոգեւորութեան գագաթնակէտին հասած էր: Հաւաստեցին ինծի թէ հիւանդ քննելու ամէնէն յարմար ժամանակն է: Բայց այս խժալուր աղմուկին մէջ ինչպէ՞ս յայտնել գոյութիւնըս՝ առանց մունետիկի:

Մեղք որ, հակառակ խոստացած վարձքիս, այդ հնաշխարհիկ էակը կամ անոր փոխանորդը գտնել կարելի չեղաւ եւ ժամը տասներկուքին տօնավաճառը աւարտելուն՝ օթօպիւս նստայ... պարապ քըսակով եւ վերադարձի համար ճամբորդութեան ծախքս հազիւ ճարելով:

Առաքելութիւնս նիւթապէս ձախողած էր: Այսուհանդերձ՝ չմոռցայ յաջորդ Կիրակիին համար պանդոկէն անկողին մը զատել: Ձախողելով ձախողելով, ի վերջոյ պիտի վայելէի յաջողութիւնն ալ:

Առաջին ձախողանքէս շաբաթ մը ետքը, դարձեալ ձեռնարկեցի Պողայլեանի արշաւանքին: Այս անգամ Ճենօ Աղայի պէս բարեկամի մը օժանդակութեան յոյսըն ալ չունէի: Միայն ըսած էի Թերզիլի գիւղացիներուն, պանդոկապետին եւ սրճարանատիրոջ, թէ գալ Կիրակի տօնավաճառի ընթացքին հիւանդ պիտի քննէի, Համամփազարի պանդոկին մէջ: Կը յուսայի Շաբաթ գիշերուընէ անձամբ ապահովել Կիրակի առտուան համար անհրաժեշտ մունետիկը եւ այդպէս ալ ըրի:

Ձէի խորհած սակայն, թէ չի բաւեր մունետիկի թեկնածուն գտնել: Պէտք էր քննել՝ հասկնալու համար թէ մարդուն ձայնը ուժգնութիւնը ունի՞ տօնավաճառի աղմուկին մէջ լսելի ըլլալու կամ գոնէ ուշադրութիւն գրաւելու համար: Արդարեւ, հետեւեալ առտու ստուգեցի, թէ մարդուկին հոգեվարքի ձայնը հազիւ կը լսուէր իր անմիջական շուրջիններէն: Այս ալ, 10.000 հոգինոց բազմութեան մէջ, տեղ տեղ քանի մը հոգիի ականջին բան մը փսփսալէն տարբերութիւն չունէր անշուշտ: Այդ օրը միայն հինգ – վեց հոգի կրցայ քննել՝ երթուդարձի ծախքս հազիւ հանելով:

Այս ձախողանքը եւս արգելք մը չեղաւ գալ շաբթուան համար պանդոկէն սենեակ մը ապահովելու որոշումիս եւ ... յաջողութիւնս աննախատեսելի էր:

Տօնավաճառի երրորդ կիրակին առտուն ժամը հինգէն մինչեւ 12 անընդհատ աշխատեցայ՝ հիւանդ քննելով եւ դարմանումի համար անհրաժեշտ ներարկումներ ընելով: Դիմողները այնքան շատ էին եւ դուռն առ դուռն կը խուժէին, որ հարկ եղաւ պանդոկին դրագրին պաշտօն յանձնեմ կարգը պահպանելու համար: Այդ օրը յաղթական զօրավարի մը տրամադրութիւնը ունէի: Եղածը մեծ բան մը չէր անշուշտ, բայց գոնէ բախտիս անիւին գնացքը փոխուած էր:

Օթօպիւսին մէջ լսեցի, թէ կառավարական բժիշկը, որ ամէն Կիրակի Համամփազար կուգար իր հաշւոյն հիւանդ քննելու, պարապ մնացեր է այն օրը եւ ինծի դէմ լարուեր: Այս լուրը հաճելի չէր եւ յաջորդ շաբթուն իսկ չուշացաւ իր հետեւանքը:

(6 Շար.)

Պ. ԽՐՈՒՇՉԵՒ

ԵՒ ԻՐ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Յաջողութիւնը շանթահարիչ եղաւ: Մէկ օրէն միւսը թերթին տպաքանակը կը բարձրանար, հազարաւոր նամակներ կը հասնէին խմբագրութեան: Մոսկուայի երիտասարդութիւնը «Քոլոմպոսի հաւկիթը» գտնողի երեւոյթն ունէր:

Յուզումը մեծ եղաւ կուսակցական խստութեամբ հպարտ կարգ մը շրջանակներու մօտ: Մանաւանդ որ միեւնոյն ատեն, պատասխանատուն կը ծանրացնէր իր պարագան, լրագրին էջերու դասաւորումը փոփոխելով, մտածածին նկարներ հրատարակելով, «զգայացունց» լուրեր՝ հոս հոն էջերուն մէջ ցանելով: Ասիկա խորհրդային մամուլին մէջ տեսնուած բան չէր: «Ժամանակին, կ'ըսէին, խորհրդային թերթերը իրարմէ կը դանազանուէին իրենց անուններով միայն: Յանդուգն երիտասարդը հեռացնելու մասին կը խօսէին: Բայց Խրուշչեւ դիմադրեց, ինչպէս դիմադրած էր սթալինեան պաշտամունքին: Ոչ միայն համաձայն եղաւ Աճուպէյի, այլեւ զայն «Իզվեստիա» կառավարական պաշտօնաթերթին խմբագրապետ նշանակեց, ռուսական ամէնէն մեծ թերթը «Փրաւտա»յի հետ որ կուսակցութեան պաշտօնաթերթն է:

Մոլոթով մեղադրեց զինք օր մը յանցաւոր ներողամտութիւն մը կը նկատէր եղածը:

— Մեր երիտասարդները, ըսաւ, այժմ միայն զուարճանալու մասին կը մտածեն:

— Աւելի լաւ պիտի աշխատին, պատասխանեց Խրուշչեւ, եթէ կարենան երբեմն երբեմն զուարճանալ, առանց կարծելու թէ յանցանք է գործածնին:

Այս սովորական ճշմարտութիւնը օտար էր «Պարոն Ոչ»ին, բայց բացարձակապէս ճիշդ էր խորհրդային վարչապետին զաւակներուն վերաբերմամբ: Անոնցմէ ոչ մէկը կը պատկանի դատարկ եւ փայլուն այն երիտասարդութեան, որուն մէջ յաճախ կը տեսնուին կուսակցական բարձր պաշտօնատարներէն շատերուն զաւակները: Իր հասկցած ձեւովը աւելի ազատամիտ քան իր շատ մը ընկերները, Խրուշչեւ երբեք չէ ուզած իր զաւակներուն մասնաւոր ուղղութիւն մը պարտադրել, ոչ ալ զանոնք մտցնել կուսակցական պաշտօնէութեան մէջ: Բայց ուզած է անոնց տալ այն դաստիարակութիւնը որ ինք չէ կրցած ունենալ, բոլորովին ազատ ձգելով զանոնք որ իրենց ուզած ուսումներուն հետեւին:

— Եւ հիմա, տեսէք ժամանակակից Ռուսիան կրնայ ըսել ան հպարտութեամբ, իր զաւակները ցոյց տալով: Եւ իսկ աւելի շատ գիտուններ եւ արհեստագէտներ կը պատրաստեմ, քան Ամերիկայի ղեկավարներու թիւին միջինը: Կարծես գիտութեան տենդը իրապէս վարակած ըլլար Խրուշչեւ ընտանիքի անդամները, իր մեծ աղջիկը Ժիւլիան քիմիագէտ է. երկրորդը՝ Ռատան կենսաբան, տղան Սերկէի ելեկտրոնական ճարտարագէտ եւ վերջին աղջիկը՝ Էլէնա, քսանեւմէկ տարեկան, տակաւին ուսանող է:

Կան մինչեւ իսկ որոշ բարեփոխումներ դաստիարակութեան դրութեան մէջ, որոնց ներշնչումը Խրուշչեւ ունեցած է իր զաւակներուն փորձառութեամբ:

— Երբեք դժուարութեան չէ՞ք հանդիպած անոնց հետ, հարցուցին օր մը իրեն:

— Անշուշտ, խոստովանեցաւ: Մանաւանդ վերջին երկուքին հետ: Պէտք եղածին չափ չեն հասկնար ֆիզիքական աշխատանքին անհրաժեշտութիւնը եւ սխալ կ'ընեն: Մեր տղաքը եւ աղջիկները պէտք չէ որ ամչնան ձեռքերնին աղտոտելէ:

Խրուշչեւի այս անդրադարձումը շատ յատկանշական է: Իր տղան Սերկէյ եւ աղջիկը Էլենա ճիշդ «Նոր հօսանքին» ներկայացուցիչներն են: Իրենց տարեցներուն պէս չեն տառապած պատերազմէն: Սթալինականութիւնը չեն ճանչցած որ Ռատայի նման փախուստ տային անկէ: Սերկէյ տասը տարեկան էր յաղթանակի օրերուն, Էլէնա եօթը: Սթալինի մահուան ատեն 18 եւ 15 տարեկան էին: Պատանիներ էին իրենց հօրը նշանաւոր գաղտնի տեղեկագրին միջոցին: Արդիւնքը, կեանքին դժուարութիւնները չճանչցան, կը հաւատան գիտութեան եւ ար-

ԿՈՄԻՏԱՍ

ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Յետագային, Հայր Սուրբը մէկ օր մեզի պատմեց զուարճանալով այս միջադէպը, երբ մեծցած աշակերտ էի եւ ինծի ալ յիշեցուց իմ «քաջութիւնը»:

×

Պաշտելու չափ կը սիրէինք մեր Հայր Սուրբը մօտիկ ազգականի նման, այնքան դիւրահաղորդ էր, մտերիմ եւ տաք սրտոտ: Մանուկներուս հետ արտասովոր բարեկամութիւն ունէր: Չէ՞ որ ինքն ալ մանուկ էր հոգւով, պարզունակ, մաքուր բիւրեղ հոգւով եւ անմիջական: Մանուկի նման եռանդ եւ յարատեւ աշխատանքի սէր ունէր: Զուարթ, կատակախօս, ընկերական, չարաճճի: Զարմացած կարդացած եմ մէկ երկու տեղ որտեղ երաժիշտ մի հայ օրիորդ իր յիշողութիւններու մէջ զայն կը նկարագրէ իբրեւ հեզահամբոյր, խոնարհ մի հոգեւորական, նուրբ մարդ: Հեզահամբո՞յր ... մեր կրակ ու բոց, փառփառուն Հայր Սուրբը:

Օր մը, զբօսանքի ժամանակ, ետեւէս գաղտագողի մօտենալով, իր ձեռքի կաշեպատ նօթագրքով այնպէս վայրագ հարուած մը տուաւ գլխուս, որ աչքերս սեւցան: Կարծելով թէ ընկերներէս մէկն է այս վայրենին, գետնէն քար մը փնտըռեցի դաս մը տալու անոր, Գիւմրեցու զունաւոր հայհոյանքներս թափելով գըլխուն: Երբ ուզեցի քարը նետել, դէմս տեսայ Հայր Սուրբը՝ քահ – քահ խնդալով կաքաւի ձայնով, կողքը՝ Մանուկ Աբեղեան եւ Ստեփան Կանայեան ... Գըլխուս ցաւը մոռցայ եւ սիրոյ ժպիտով նայեցի մեր երեք սիրելի ուսուցիչներուն: Ախ, ինչ մարդիկ էին մեր ուսուցիչները:

Չ'երկարեմ այլ յիշողութիւններ:

×

Խրիմեան Հայրիկը վախճանեց: Էջմիածինը լեցուեցաւ երկիւղած հայ հաւատացեալներով: Ամէնքն իրենց որբացած կը զգային, այնքան Հայրիկը սիրուած էր:

Ազգային շատ մեծ սուգ էր:

Հայրիկը պառկած էր իր յաւիտենական քունով փայլուն դագաղի մէջ: Սրբացած ծերունի նահապետի դալուկ երեսը լոյս կ'արտացոլէր:

Վանքի հինաւուրց կամարներուն տակ կը ծաւալէին կոմիտասեան պատարագի եւ Թաղման երգերու ոլորտները, խառնուելով խունկի, ծուխի, ծնծղաններու, քշոցներու եւ հոծ բազմարեան խուլ եւ դղրդացող աղմուկին հետ: Դուրսը՝ զանգերու ղօղանջը, Թաղման տխուր հնչիւնները, որոնք արձագանգներով կ'երթային հեռուները: Յուզումն աւելի սաստիկ էր, երբ կը լսէինք Հայր Սուրբի կախարդիչ մեներգները իր կաքաւաձայնով:

Կոմիտասն Օրմանեանական էր.

Հասան ընտրութեան ժամանակները: Իրարանցում, բանակռիւ թերթերու մէջ: Խուլ տարակարծութիւններ վանքի մէջ, բարեբախտաբար ժողովուրդն անտարբեր էր անուններու դիմաց, երեքն ալ համարեա հեռու, անծանօթ, երեքն ալ ընդունելի:

Գլխաւոր թեկնածուներն էին Իզմիրլեան, Օրմանեան եւ Դուրեան Պոլսեցի Արքեպիսկոպոսները: Քաղաքական գոյն էր ստացած հարցը, ինչպէս միշտ եւ ամէն բան Հայերուս մէջ:

Մեր Հայր Սուրբը թունդ Օրմանեանական դուրս եկաւ: Սկսաւ ամէն տեղ անդադար ջատագովել Օրմանեան Սրբազանը, գովքն ընելով անոր արտասովոր եւ բազմակողմանի կարողութիւններուն: Շատ խելօք, դիւանագէտ, զգոյշ, շրջահայեաց քաղաքավար, միեւնոյն ժամանակ հայրենասէր, յառաջդիմական, բարձր ուսումով, աստուածաբան, պատմագէտ, ջերմեռանդ հաւատացեալ, մի խօսքով կատարեալ եւ յարմար եկեղեցու պետ, ժողովրդի հայր ...

Օրմանեանական էին նաեւ իր հոգեւորական եւ աշխարհիկ ընկերները — Գարեգին, Կարապետ, Յուսիկ եւ այլ վարդապետները, Մանուկ Աբեղեան, Ստեփան Կանայեան:

Ընտրութիւններէն առաջ մեծ եռուզեռ: Կը պատրաստուէինք համերգներու համար: Ի պատիւ արեւմտահայ պատգամաւորներու մեզի սորվեցուց պոլսական ազգային երգեր Մեզ նոր արեւ ծագեց, Արի՜ք, հայկազունք, Մինչ բոյր ի բոյր Փառք Փորոտան եւայլն: Այդ երգերն ինք չէր սիրեր:

Վերջին փորձին Պոլսոյ պատգամաւորները ներկայ էին եւ շատ ոգեւորուած: Անոնցմէն մէկը ոսկեզօծ պաշտօնական հագուստներով եւ ոսկեայ սուրով, Կոմիտասին, գրկախառնուեցաւ եւ գոչեց: Այս «Հայ ըլլանք, կրօնաւոր ըլլանք»: Այս բացագանչութիւնը մեզի շատ զուարճացուց, որովհետեւ թէեւ ճեմարանական, սակայն կրօնաւոր ըլլալէն շատ հեռու էինք: Այդ ժամանակ ամէնքս կը կարդայինք ռուսական նիհիլիստները եւ Եւրոպացի անհաւատները:

ՄԵՍՐՈՎԲ ՄԱՌԱՆՋԵԱՆ

(6 Շար.)

ուեստի յաղթանակին եւ չէն հետաքրքրուեր քաղաքականութեամբ : Սերկէի 24 տարեկանին փայլուն ելեկտրոնագէտ մըն էր, եւ իր արհեստէն զատ կը խանդավառուի միայն իր թիթեռնիկներու հաւաքածոյով: Երբ անցեալ Սեպտեմբերին հօրը ընկերացաւ Մ. Նահանգներ, այդ հեճամբորդութեան ընթացքին շատ քիչ հետաքրքրուեցաւ ամերիկեան ընկերութիւնը ուսումնասիրելու, երբեք չփորձեց տնտեսագէտներու, ընկերաբաններու հանդիպիլ եւ նոյնիսկ չհարցափորձեց ելեկտրոնի ուրիշ մասնագէտներ, խորապէս համոզուած ըլլալով խորհրդային գիտութեան գերազանցութեան : Իր այցելած բոլոր մեծ քաղաքներուն մէջ միայն թիթեռնիկի նշանաւոր հաւաքածոյ ունեցողները փնտռեց :

Երբ հարցուցին Սերկէի թէ Մ. Նահանգներու մէջ իր տեսած ամէնէն գեղեցիկ բանը ի՞նչ էր, առանց վարանելու պատասխանեց.

— Նիւ Եորքի բնական պատմութեանց թանգարանին թիթեռնիկներու հաւաքածոն :

Ամերիկայի այսօրուան սերունդի արհեստագիտական նախասիրութիւնը, քաղաքական անտարբերութիւնը եւ առ հասարակ ցոյց տուած ինքնայատուկ մտայնութիւնը, արդեօ՞ք վաղուան նոյնիսկ խորհրդային սերունդին յատկանիշները պիտի ըլլան :

Ամէն անգամ որ Խրուշչեւ իր զաւկին կը նայի, այդ վախը կ'արթննայ իր մէջ: Ասոր հետեւանքն է մասամբ որ ուսումնական ծրագրի բարեփոխումով, անցեալ տարի Խորհրդ. Միութեան բոլոր ուսանողներուն համար, որոշուեցաւ ձեռային աշխատանքը պարտաւորիչ դարձնել : Կեդր. կոմիտէն իր վերջին որոշումներուն մէջ, եզրակացուց որ ընկերվ. երկիրներու մէջ, կարեւոր է գաղափարական կազմաւորումը: Այս նպատակով կը փորձէ բոլոր միջոցներով արդիլել մեծ իշխանութիւն մը տալու արհեստավարութեան առաջեալներուն : Պիտի յաջողի՞: Ասիկա Սերկէյ եւ Էլենա Խրուշչեւի գաղտնիքն է: Նիքիթա, ինք արդէն մըտահոգ է այն նոր անպատկառութեան համար որ կը տեսնուի «նոր հոսանքին» մէջ, եւ որուն կը պատկանին իր թոռները, Աճուպէի բնտանիքին զաւակները : Երբ Մոսկուայի մօտ իր ունեցած տաչյաին մէջ, հինգ տարեկան Ալիոշա թոռան ըսաւ որ իրենց հետ կենայ՝ ընտանեկան առաջին պաշտօնական լուսանկարին համար, ան բացարձակապէս չուզեց հնազանդիլ եւ տասը վայրկեան ընդդիմացաւ. —

— Ես գիւղ եկած էի զուարճանալու համար. եթէ գիտնայի թէ պիտի նեղացնէք զիս, տունը մնացած կ'ըլլայի՝ պատասխանեց թոռն իր մեծ հօրը :

(Վերջ)

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

Անցեալ Կիրակի կէսօրէ ետք տօնուեցաւ Հայ Արիներու Միութեան Փարիզի շրջանի 29րդ տարեկան հանդէսը, Սալ տը լա Շիմիի մէջ:

Ինչպէս նախորդ տարիները, բարեկամներու, համակիրներու եւ ծնողքներու բազմութիւնը լեցուցած էր սրահը :

Հանդէսին ներկայ էր եւ կը նախագահէր Հայրապետական Պատուիրակ Սերովբէ եպիսկ. Մանուկեան: Ներկայ էին Դպրոցասէր վարժարանի աշակերտուհիները իրենց տնօրէնուհիին Օր. Գարագաշեանի հետ, ինչպէս նաեւ Մխիթարեան վարժարանի աշակերտները առաջնորդութեամբ տեսուչ Հ. Սերովբէ Ագըլեանի: Ներկայ էին նոյնպէս ֆրանսական սկաուտական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները, ամերիկացի, անգլիացի սկաուտական խումբեր եւ պետեր, Լիկ Ֆրանսէզ Փուռ լէ դ'Օպէրժ տը լա Ժէօնէսի նախագահ Հանրի Քրիսթոֆ, ինչպէս եւ հայկական զանազան կազմակերպութեանց վարչութեան անդամները, եւայլն :

Հանդէսը սկսաւ շրջանին դրօշակներու տողանցքով, սկաուտները յաջորդաբար երգեցին եւ ներկայացուցին «Ծիտը», «Երեք թմրկահարները»: Արենոյշները պարեցին հայկական պարեր : Սկաուտները ներկայացուցին շատ յաջող կերպով «Շողգամը» : Եղան արտասանութիւններ, բոլորն ալ յաջող :

Խմբապետուհիները ֆրանսերէն ներկայացուցին «Թռչուն հովանոցը», զաւեշտ մը որ շատ գնահատուեցաւ հանդիսականներուն կողմէ Միջնարարէն առաջ՝ Միութեան ընդհ. պետ Գ. Մեծատուրեան կարդաց սկաուտական միջազգային գրասենեակի տնօրէնին շնորհաւորական նամակը: Շնորհակալութիւն յայտնեց հանդիսականներուն քաջալերանքին համար :

Խօսք առաւ Պ. Հանրի Քրիսթօֆ եւ պատմեց իր 32 տարուան ծանօթութիւնը Հայ Արիներու հետ, Պիէռվիլ եւ այլուր, յայտնեց իր ջերմ համակրանքը հայ արիներու եւ մաղթեց աւելի մեծ յաջողութիւններ :

Միջնարարէն ետքը Նախկին Հայ Արիներու խումբը ներկայացուց Շէյքսփիրի «Ընտանեցած ջատուկը» կատակերգութիւնը հայերէն: Խաղարկութիւնը այնքան կատարեալ էր, որ օտար հիւրերը կը կարծէին նոյնիսկ թէ դերասաններ են խաղացողները: Ժողովուրդը մեծ խանդավառութեամբ շնորհաւորեց դերակատարները: Այս ներկայացումը մեծ փայլ մը տուաւ Հայ Արիներու հանդէսին :

Հանդէսին վերջաւորութենէն առաջ բեմ հրաւիրուեցաւ Սերովբէ եպիսկոպոս, որ շատ գեղեցիկ եւ անկեղծ ճառով մը իր համակրանքը յայտնեց սկաուտական շարժումին, որ յիսուն տարիէ ի վեր մաս կը կազմէ համաշխարհային օգտակար շարժումներուն, վայելելով ամէն տեղ եկեղեցիին համակրանքը եւ աջակցութիւնը :

Իր ուրախութիւնը յայտնեց որ 32 տարիէ ի վեր Ֆրանսայի մէջ ալ Հայ Արիներու Միութիւնը կը շարունակէ իր օգտակար աշխատանքը յարատեւօրէն, եւ նոր յաջողութիւններ մաղթեց, Հայ Արիներուն : Կոչ ըրաւ հայ ծնողաց որ իրենց զաւակները սկաուտ արձանագրեն :

Հանդէսը վերջացաւ Տէրունական աղօթքով: Բեմէն երգեցին, առաջնորդութեամբ Սրբազանին, հին եւ նոր արիները, խմբապետները, գայլիկները, եւ մասնակցեցաւ ամբողջ սրահը :

Յաջող հանդէս մըն էր, կը մաղթենք որ նոր գայլիկներ եւ սկաուտներ մտնեն Հայ Արիներու շարքերուն մէջ, օգտուելու հայ նոր սերունդին նուիրուած այս շարժումէն :

Հ. Ա.

ԽՈՆԱՐՀ ՀԵՐՈՍՈՒՀԻ ՄԸ

Պարժոլի մէջ մեռած է Զաթ գիւղացի ծանօթ ռազմիկ խմբապետ Արթին Աղայի կողակիցը, զինակից Մարիամ Տէյիրմէնճեան :

Երբ 1915 տարուան մէջ, արիւնազանգ օրերուն, Թուրքիոյ ոճրագործ վարիչները, մասնաւոր ծրագրով, զաւառ կը ղըրկէին մարդկութենէ վիժած արարածներ՝ իբրեւ գործակալ, Պօղպլեան հասաւ տխրահռչակ Քեմալը իբրեւ գայմագամ, (յետագային կախաղան բարձրացաւ) :Այս գազանն էր որ հրամայեց բնաջնջել մեր շրջանի Հայութիւնը կացինով եւ այլ վայրագ ձեւերով :

Եթէ կեդրոնը զոհ գնաց, եղան գիւղեր, ինչպէս Էյլէնճէ եւ Գումգույու, որոնք դիմադրեցին, կռուեցան շաբաթներով եւ նահատակուեցան հերոսաբար, բայց եւ այնպէս եղան նաեւ վերապրողներ՝ շնորհիւ իրենց զէնքին :

Մեր շրջանի վերապրողներէն ո՞վ չէ լսած անունը հերոս Սարգիս Ճէպէճեանի, որ կը ճեղքէ թրքական չորրորդ զօրաբանակին զիծը, կը միանայ Անդրանիկի, կը մասնակցի Անդրանիկի բոլոր կըռիւներուն, ի վերջոյ կ'անցնի Հաճըն, ուր կը նահատակուի միշտ զէն ի ձեռին: Ո՞վ չի յիշեր խմբապետներ Արթին աղան, Սամուէլ Ինճէեանը, Հաճի պէյի իրենց խումբերով, որոնք կռուած են ամբողջ չորս տարի, փորձած են անցնիլ սահմանը, գացած մինչեւ Տրապիզոն, յանձն առնելով ամէն վտանգ, ամէն տառապանք, ապրած խստակեցութեամբ, բայց միշտ հարուածելով՝ առանց արտաքին օժանդակութեան :

Ահա այդ տիպար հայդուկներու բնակավայրէն՝ Տիկին Տէյիրմէնճեանն է, ծանօթ՝ Մամուկ անունով, որ կ'ինյայ Պարժոլի մէջ, բնութեան օրէնքով, տոկալէ ետք զէնքը կեանքին բոլոր հարուածներուն: Հանգիստ հոգւոյդ, հերոս մայրիկ :

ՀԱՅԿ ՄԱՃԱՌԵԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ԻՍԻ. — Անցեալ Կիրակի Իսիի «Խրիմեան» դպրոցի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ, տեղւոյն «Զաւարեան» կոմիտէի կազմակերպած ընկերահամակրական խնջոյքը, Փետրուար 18ի առթիւ:

Հաւատաւոր ընկերներ ու սրտցաւ հայրենակիցներ, այս տարի եւս փութացած էին իրենց յարգանքի տուրքը բերել, յանուն հայրենիքի եւ ազատութեան սըրբազան գաղափարին զոհուած հերոսներու յիշատակին :

Օրուան նախագահը՝ ընկեր Աշոտ Իսահակեան, հպանցիկ կերպով պարզեց ու բացատրեց, ականատեսի իր տպաւորութիւնները, թէ ինչպիսի պայմաններու տակ հայ ժողովուրդը հարկադրուեցաւ ըմբոստութեան դիմել :

Իմէջ այլոց, ընկերը օրինակ բերաւ Ալիխան անուն թաթար մը, որ հակառակ իր սնուցած այնքան հայատեաց քաղաքականութեան, ի վերջոյ ինքն ալ զոհ գնաց նորահաստատ իշխանութեան սադրանքներուն եւ շնորհիւ Փետրուարի շարժումին՝ բազմաթիւ հայ գործիչներու կարգին, կ'ազատի կացինահարումէն :

Խանդավառուած Դաշնակցութեան իրագործած այս հերոսական խոյանքէն, բանտէն ելքին կը բացագանչէ ամենուրեք. — «Կեցցէ Դաշնակցութիւնը, կեցցէ Դաշնակցութիւնը(թրքերէն լեզուով), ու հազիւ իր տունը հասած, յուզումէն կը մեռնի :

Ապա խօսք առաւ օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ ընկեր Ժ. Միրիճեան :

Հակառակ իր երիտասարդ տարիքին, հակառակ հայրենիքէն հեռու ծնած ըլլալուն, ցոյց տուաւ թէ խորապէս ուսումնասիրած է իր ժողովուրդին պատմութիւնը :

Մեր նախահայր՝ Հայկ Նահապետէն առնելով օրինակը, կանգ առաւ Փետրուարեան ըմբոստութեան վրայ :

Ինչպէս որ Հայկ Նահապետ չէր հանդուրժած օտար բռնութեան, այնպէս ալ դարերու ընթացքին մեր ժողովուրդը ծառացած է բոլոր գոյնի տիրապետութեանց դէմ :

Թուելէ ետք բազմաթիւ փաստեր ու իրողութիւններ մեր հին ու նորագոյն պատմութեան անցքերէն, եզրակացուց .

— «Որքան ատեն որ կանգուն կը մընան Էջմիածինն ու Մասիսը, այնքան ժամանակ պիտի ապրի Հայութիւնը :

Ընկերոջ սրտաբուխ խօսքերը, վարակիչ յուզումով մը համակեցին ներկաները :

Ընկեր Կ. Յակոբեանի սեղանապետութեամբ, մերթ ընդ մերթ մեներգեցին տիկիններ՝ Յակոբեան, Շ. Գալայճեան, Շ. Ասլանեան եւ Պ. Ս. Տէրունեան :

Իսկ իրենց հայրենաշունչ արտասանութիւններով ներկաները ոգեւորեցին Արիս Գարայեան եւ Նոր Սերնդական Սերոբեան :

Մէջ ընդ մէջ խօսք առին նոյնպէս ընկերներ՝ Հ. Հանտալեան, Քըշիկեան, Եղօ Մինասեան, Միրիճան Շիրվանեան, Յ. Շիրվանեան եւ ուրիշներ :

Հակառակ յառաջացած ուշ ժամուն, հանդիսականներու տրամադրութիւնը այնքան բարձր էր, որ ոչ ոք կ'ուզէր բաժնուիլ, խանդավառ մթնոլորտէն :

Գնահատելի էր կազմակերպիչ ընկերներու տարած աշխատանքը՝ բարոյապէս թէ նիւթապէս :

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (148)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Մանաւանդ որ ես ի մօտոյ պիտի մեկնիմ Պոլսէն՝ Փարիզ երթալու եւ տեղւոյն հաւալսարանները աչքէ անցնելու՝ ուսումնասիրութիւններուս համար: Իմ բացակայութեանս, պէտք է որ մամաս աղէկ նայուի եւ խնամուի, ինչ որ դուք այնքան լաւ կրնաք կատարել: Ասանկով դուք շահաւոր կ'ըլլաք, մօրս համակրութիւնը կը վաստկիք, որ կրնայ օր մը օգտակար ըլլալ ձեզի ... Ձեր եւ ձեր մօրը աղէկութեանը համար այսպէս վարուելնիդ հարկաւոր է. իրաւ, անկէց առաջ քիչ մը աւելի ազատ եւ ուրախ ժամանակներ անցուցիք, բայց աշխարհիս վրայ ինչ բան տեւական է. մարդս պէտք է ժամանակին ու պայմաններուն համակերպի... Դարձէք, ուրեմն, օրիորդ, ձեր գործին, եւ ինչպէս ըսի, ամէն հոգ տարէք որ մամաս աղէկ խնամուի ... Ահաւասիկ առաջին եւ վերջին բացատրութիւնը որ կու տամ ձեզի, ինչ որ արդէն իմ կողմէս զոհողութիւն մըն է :

Եւ յարակից խուցին դուռը բանալով, Արշակ մտաւ իր ննջասենեակը՝ հագուելու եւ մեկնելու համար :

Մանկամարդ աղջիկը, այս յոյժ պաշտօնական, կարճ եւ անգութ բացատրութիւնը լսելէ յետոյ, խօսք մը, բառ մը պատասխանելու իր անսահման կսկիծը այդ հրէշին երեսն ի վեր պոռալու անկարող, լուռ ու մունջ սկսաւ լալ, մետաքսէ թաշկինակը ողողելով իր արցունքներով, կուլ տալով հեծկլտանքները որոնք իր կուրծքը կը պատռէին :

Բան մը կը փլչէր, կը կործանէր իր մէջ: Կը կարծէր լսել իր էութեան, իր կեանքին այդ քայքայումին հառաչը, խուլ եւ ահաւոր :

Իր երազները, որոնց իրականացումին այնքան մօտեցեր էր, գրեթէ հպանցեր էր զանոնք, յոյսերը որոնք իր հոգին ու երեւակայութիւնը ոգեւորեր, շոյեր, վառեր էին, այս բոլորը մէկ հարուածով կը տարտղնէր, կ'անհետանար, ինչպէս ամպի թեթեւ ծուէններ զոր քամին կը ցըրուէ, կը հալեցնէ :

Սիրած էր այդ տղան նախ իր ամբարհաւաճ ու մեծամոլիկ ձգտումներէն մըղուած, յետոյ հրապուրուելով անոր շարժումներէն, անոր խօսուածքէն, անոր ասպետավայել նիստուկացէն, անոր յանդուգն, նոյն իսկ լպրիշ վարմունքներէն, որոնց մէջ աղուոր, հաճելի տարօրինակութիւններ կը տեսնէր, վերջապէս անոր խենթութիւններէն, այլանդակութիւններէն, ափեղցփեղութիւններէն : Սիրած էր այդ տղան, վասնզի կարծած, հաւատացած էր որ անիկա կը սիրէր զինքը, կեանքը իրենին կապած էր վերջնականապէս ու ալ պիտի չբաժնուէր իրմէ : Ու այս կոյր ու անյեղլի հաւատքէն մըղուելով իր բոլոր ունեցածը անոր տուեր էր, իր կուսութիւնը, իր աղուորութիւնը, իր հրապոյրները, շռայլօրէն, անվերապահօրէն, մոլեգնօրէն :

Հի՞մա : Ամէն բան վերջացած էր : Խաբած էին զինքը: Աղքատ աղջիկ, բնութեան իրեն շնորհած ծաղիկները քաղեր, բրցուցեր, վայելեր էին: Ու ինք հաճոյքով, կամաւորօրէն թոյլ տուեր էր որ այդ կողոպտումը տեղի ունենայ, ու սարսռալով ականատես եղեր էր այն վայրագ ու չնական նրբանքին որով այդ աւազակութիւնը կատարուեր էր :

Հիմա՞ : Մերկացած, զօսացած ճիւղ մըն էր ինք, աւերակ մը, դիակ մը :

Ու կուլար հոգ, այդ խուցին մէջ, լուռ վկան այնքան վայելուած հաճոյքներու, այդ թիկնաթոռին վրայ, գիրկընդխառն սիրուըտուքներու, շնչասպառ ու մոլեգին գալարումներու հանդստաւէտ պատուանդանը, շրջապատուած այդ առարկաներէն որոնց ամէն մէկը գինով ու սիրակցորդ գոյգին հպումը կրած էր:

— Օրիորդ, զուցէ մամաս ձեզի պէտք ունենայ :

Դրանը մէջ կը կենար ան, կողոպտիչը, անթերի հագնուածքով, երկար սեւ բըրտէնքոդի մը մէջ իր ձաւերաւոր մարմինը պրկած, դեղին պեխերը խրոխտ գալարուածքով մը շուրթերուն վրայ համբարձիկ, նայուածքը անողոք եւ ձանձրացած:

Սոֆի ցնցումով մը ոտքի ելաւ, իր լալագին դէմքը անգամ մը դարձուց այդ մարդուն, որ կը վռնտէր ալ զինքը, ու անոր նայեցաւ իր արցունքներուն մէջէն, իր ցաւին ամբողջ ու խորունկ սրտաշարժութեամբը, գերազոյն ու անդիմադրելի պաղատանքով : Երիտասարդը, անդրդուելի, տոկաց այդ նայուածքին, տեսաւ ցաւը, արցունքը, պաղատանքը, եւ ուրիշ բան չգտաւ իր զգացումը յայտնելու եթէ ոչ .

— Օրիորդ, մամաս զուցէ ձեզի պէտք ունենայ, կրկնեց :

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ Կ'ԵՐԳԵՆ

Les peuples qui chantent

Ժողովրդական երգի եւ պարի փառատօն, ի նպաստ Ֆրանսայի Ուսանողական Սանաթօրիօմներուն :

Կիրակի, 13 Մարտ, ժամը 14·30ին
Սորպոնի Մեծ Ամփիթատրոնին մէջ
Բարձր Հովանաւորութեամբ
Փարիզի Համալսարանի տեսուչ
Պ. ԺԱՆ ՍԱՐԱՅԻ
Նախագահութեամբ
ՏԻԿԻՆ ԺԱՆ ՍԱՐԱՅԻ

Կը մասնակցին՝

Հայկական բաժին՝

Սօսի *պարախումբը ղեկավարութեամբ ՏԻԿ. ՅԱՍՄԻԿ ՔԻՒԹՆԵՐԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Պ. ՎԱՀԷ ՃԷՐԱՀԵԱՆԻ, նոր պարերով :*

Նայիրի *երգչախումբը, ղեկավարութեամբ ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ նոր երգերով :*

Պր. Պէռնար ՏԷՏԷՃԵԱՆ, իր նուագախումբով :

Ինչպէս նաեւ հետեւեալ երկիրներու ուսանողական եւ ֆօլքլօրական խումբերը՝

Իսրայէլ, Լաօս, Լեթոնիա, Լիթուանիա, Հնդկաստան, Ճափոն, Մատակասքար, Մեքսիքա, Միացեալ Նահանգներ (*Ամերիկա*), Յունաստան, Չէրքէսիա, Պրազիլիա, Վիէթնամ, Քամերուն, Քամպօճ :

Գիները՝ 400 (4 *Ն. Ֆ.*), 300 (3 *Ն. Ֆ.*), 200 (2 *Ն. Ֆ.*), 150 (1·50 *Ն. Ֆ.*) :

Դիմել Սորպոնի ղռնապաններուն :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Արամ Մարտիրոսեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ, յետ պատարագի ողբացեալ ԱՐՇԱԿ ՄՈՒՇԵՂԵԱՆԻ *մահուան տարելիցին առթիւ (մեռած՝ Պրիւսէլ) :*

Կը հրաւիրուին յիշատակը յարգողները :

×

Պ. Արամ Զաքրեան, Տէր եւ Տիկին Պարոյր Մինասեան, Այրի Տիկին Էլմասեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Էլմասեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Մուրատեան եւ զաւակները, կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, առաւօտեան ժամը տասնին, իրենց կնոջ, մօր, զաւկին, քրոջ, ու ազգականին Տիկին Աստղիկ Զաքրեանի *(ծնեալ Էլմասեան) մահուան քառասունքին առթիւ :*

Իր յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ :

ՇԱՒԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս Կիրակի Շաւիլի նորակառոյց եկեղեցիին մէջ արարողութիւններուն կը նախագահէ եւ կը քարոզէ Սերովբէ Եպիս. Մանուկեան :

Ժողովուրդը կը հրաւիրուի Արեւագալի այս արարողութեանց : Երգեցողութիւնը կը ղեկավարէ՝ Նշան Սերգոյեան : Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 10 :

×

Ողբացեալ Օր. Եղուարդուհի Փաստրմաճեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի Շաւիլի եկեղեցիին կը նուիրեն՝ Տէր եւ Տիկին Կարօ Փաստրմաճեան քսան Ն. Ֆ. : Տիկին Զուլհակեան 20Ն. Ֆ. :

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՄԻՋԻՆՔԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմնին կողմէ :

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՄԱՐՏ 24ԻՆ, ԺԱՄԸ 15ԻՆ

Փափաքողները կրնան ծպտել իրենց երախաները Լա Ֆոնթէնի առակները խորհրդանշող զգեստներով կամ միայն գլուխով եւ արտասանել տալ անոնց իրենց ծպտումին համապատասխան առակը :

Որբերու Օգն. Մարմինը քաջալերուած նախորդ տարիներու իր գտած յաջողութենէն կը յուսայ որ այս անգամ եւս հանրութիւնը պիտի քաջալերէ զինքը, օգտակար հանդիսանալով Միութեան բարենպատակ ձեռնարկներուն :

ՄԵՂՈՒԻՆ ՃԱՌԸ

Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ստանալու համար դիմել՝

Մարսէյլ. — *Ա. Քէօսէեան (Փլաս ա'Էքս) : Ուր կարելի է բաժանորդագրուիլ նաեւ «Հայ - Բոյժ»ի :*

Նիս. — *Շահան Զօտեան*

Վալանս. — *Արսէն Տէր - Սարգիսեան :*

Կրընոպլ. — *Վ. Բաբախեան :*

Տէսին. — *Սարգիս Առաքելեան :*

Լիոն. — *Ս. Կէնճեան եւ Ղ. Ղազարեան :*

Վիէն. — *Մուշեղ Մուրատեան :*

Պոռտօ. — *Կ. Տօնէրեան :*

Սէն Շամոն. — *Ս. Ընտրիկեան :*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը ստացած է Պ. Նուպար Յովհաննէսեանէ հարիւր Ն. Ֆ. գաղութիս աղքատներուն համար, ողբ. զինուոր Միշէլ Պաղտասարեանի մահուան քառասունքին առթիւ :

Նմանապէս յիսուն Ն. Ֆ. Ալֆորվիլի Մշակութային Միութենէն տեղւոյս դպրոցին համար, փոխան ծաղկեպսակի Միշէլ Պաղտասարեանի մահուան առթիւ :

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ
Գեղարուեստական ցերեկոյթը
ԱՊՐԻԼ 3ԻՆ

ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ԳԱՂ ՇԱԲԱԹ

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ

ԺՈՂ. ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ
Խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Նոյեմբեր - Դեկտեմբերի թիւը (215 - 216), *ճոխ եւ հետաքրքրական բովանդակութեամբ. —*

Համբոյրը բժշկութեան մէջ (Խմբ). — *Էկզեմայի մասին* (Տոքթ. Բամպուքճեան) — *Սոխը եւ իր սննդական արժէքը* (Տքթ. Մանուկեան). — *Գիտութեանց Ակադեմիա Հայաստանի. — Մեր շնչած օդը* (Տոքթ. Նաւասարդ). — *Արուեստական ցրտաթմբիր* (Տոքթ. Գալուստեան). — *Սրտի տագնապներու շուրջ* (Փրոֆ. Լընէկր). — *Արեան փոխարինիչները* (Փրոֆ. Ֆրոմ). — *Ես սիրեցի Հայաստանը* (Ակադեմական Պիոտրովսկի) — *Քունը եւ մահը* (Տոքթ. Աշճեան). — *Ստոծանին եւ իր փորձանքները* (Տոքթ. Այվազեան). — *Տղաս ջղային է* (Տոքթ. Տիաթքին). — *Արուեստական սերնդագործութիւն* (Տքթ. Պանծալի). — *Ինչո՞ւ վիժում կ'ունենան կիները* (Տոքթ. Ասքանազ). — *Լուսնոտներու* (սարալը) *մասին* (Շ. Նարդունի). — *Արուեստական շնչառութիւն* (Խաչուհի). —

Տարեկան բաժանորդագրութեան պայմաններն են Ֆրանսա 15 Ն. Ֆ. (1500), *արտասահման 20 Ն. Ֆ. :*

Մամուլին յանձնուած է Յունուար - Փետրուարի թիւը, որու մէջ շատ հետաքրքրական յօդուած մը, — Էշը ... բժշկութեան մէջ (*պատմական, գրական, գիտական ծանօթութիւններով*) :

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Նոր Սերունդի Մուրատ խումբին կողմէ, այս շաբաթ իրիկուն ժամը 21ին, տեղւոյն Սալ տէ Ֆէթի մէջ :

Կը հրաւիրուին քոյր խումբերու ընկերներն ու ընկերուհիները եւ համակիրները :

— ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ —

ԼԻՈՆ. — *Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի,* 16 *Մարտ, ժամը 15ին, Յոյներու սրահը : Կարեւոր օրակարգ՝ պարահանդէս :*

ՀԱՄԱԽԱՐԲ. *Հայր. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնը սիրով կը հրաւիրէ իր ընդհ. անդամական ժողովին, այս Կիրակի առաւօտեան ժամը* 9 - 11, *սովորական սրահը, Պառ տիւ Կլոպ :*

Ծանօթ. — Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նկատուի : Օրակարգ տեղւոյն վրայ :

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Փետրուար 18ի համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձը կը տօնուի արժանավայել կերպով «Ահարոնեան» ակումբը, Մարտ 12, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8·30ին :

Հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. Վալանսի «Քրիստափոր» Շրջ. կոմիտէին կողմէ եւ մասնակցութեամբ Նոր Սերունդի «Շաւարշ Միսաքեան» խումբի :

Եւրոպական, հայկական պար եւ առատ կերուխում :

Մուտքը ազատ է :

Հ. Յ. Դ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՓԱՐԻԶ. — *Հ. Յ. Դ. Աղբիւր Սերոբ-Եօթնեղբայրեան խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ, ժամը* 20·30ին, *սովորական ժողովատեղին :* Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է : *Կարեւոր օրակարգ :*

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. « Նոր Սերունդ»ի կեդր. վարչութեան կողմէ

Դասախօսներ
Հ. ՍԱՄՈՒԷԼ, Կ. ՄԵՀԵԱՆ, Ա. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ ուրիշներ
Այս դասախօսութիւնները վերապահուած են Հ. Յ. Դ. Նոր Սերնդականներուն :
Արձանագրութիւնը պարտաւորիչ է :

Բ. Դասախօսութիւն
Նիւթ՝ Ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս հիմնուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը : 16
Դասախօս՝ ընկ. Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Տեղի կ'ունենայ այս Ուրբաթ ժամը 20·30*ին, Մշակոյթի Տան մէջ,* 17 Րիւ Պլէօ :

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած
ՀԱՃՆՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Կիրակի, Մարտ 13, ժամը 16էն մինչեւ 24

Salons des Ambassadeurs

3, Ավընիւ Կապրիէլ,
Գեղարուեստական ճոխ բաժին եւ զանազան անակնկալներ
Նուագախումբ՝ ՎԱՐԴԻՎԱՆԵԱՆ
Տոմսերու եւ սեղաններու համար դիմել՝ Յ. Պահատէրեանի, Հեռ. Օռնանօ 37-22 *եւ Գ. Աղամեանի՝ հեռ. Թռինիթէ* 58–74 Մուտք՝ 5 Ն. Ֆ. , ուսանողներու կէս գին

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Շաւիլի Կրօնական Ընկերակցութեան կողմէ

Ի նպաստ Եկեղեցւոյ եւ դպրոցին

ՏԵՂԻՈՅՆ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
Կիրակի Մարտ 13, ժամը 15ին

Երգ, արտասանութիւն եւ պար դպրոցի աշակերտներուն կողմէ

Դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. ԱԼԻՍ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Ժողովուրդի խնդրանքին վրայ երկրորդ անգամ կը ներկայացուի
Շէյքսփիրի ԸՆՏԱՆԵՑԱԾ ՄԵԳԵՐԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ՓԱՆՈՍԻԿ ՓԱՆՈՍԵԱՆԻ
ժամը 8էն վերջ եւրոպական պարեր

ՊՈՒՖԷ *ՄՈՒՏՔ 3 Ն. ՖՐԱՆՔ*

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.

Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՇԱԲԱԹ 12 ՄԱՐՏ — SAMEDI 12 MARS 1960

36րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 8746 — 36EME ANNÉE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16րդ ՏԱՐԻ, Թիւ 4547

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՊԱԶԻՆՄԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽՕՐԷԻՆ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆՆԵՐԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆԵՑԱՆ

Ժընեւի մէջ, գալ երեքշաբթի, կը սկսին խօսակցութիւնները զինաթափութեան շուրջ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ։ Կլոր սեղանին շուրջ պիտի նստին՝ մէկ կողմէ Մ. Նահանգները, Անգլիա, Ֆրանսա, Քանատա եւ Իտալիա, միւս կողմէ Խ. Միութիւն, Լեհաստան, Չեխոսլովաքիա, Ռումանիա եւ Պուլկարիա։

Վերջ դնելու համար արեւմտեաններու ներքին անհամաձայնութեանց, Փարիզ եկած էր Ֆ. Իթըն, Միացեալ Նահանգներու պատուիրակը, եւ տեսակցութիւն ունեցած էր արտաքին նախարար՝ Քուվ տը Միւրվիլի եւ Ժիւլ Մոքի հետ։

Ամիսներէ ի վեր շարունակուող տարակարծութիւնները վերջ գտան հինգշաբթի օր։ Ի՞նչ էր անհամաձայնութիւնը։ Ֆրանսան ունէր իր տեսակէտը, իսկ չորս միւսները, գլխաւորութեամբ Միացեալ Նահանգներու տարբեր տեսակէտ ունէին։

Ի՞նչ կ՚ըսէր Ֆրանսա.

Զինաթափութեան հարցին շուրջ, Ֆրանսայի տեսակէտը յստակ էր։ Ուաշինկթըն կամ այլուր, Ֆրանսայի պատուիրակը, Ժ. Մոք բազմիցս յայտարարեց թէ իրենց կարծիքով ու համոզումով իրական ապազինում մը գլուխ հանելու նախապայման է որ հիւլէական կամ ջրածին ռումբեր փոխադրող եւ գործածող զէնքերը փճացուին, ուրիշ խօսքով քանդուին կամ խաղաղ նպատակներու գործածուին՝ արուեստական արբանեակները, հրթիռները, օդանաւերը, սուզանաւերը, ինչպէս նաեւ կորիզային ռումբ արձակող թնդանօթները։

Ըսել եւ պնդել թէ պիտի քանդուին բոլոր կորիզային ռումբերը — կ՚ըսեն Ֆրանսացիք — իմաստ մը չունի, քանի որ Մ. Նահանգները կամ Խ. Միութիւնը կրնան շատ դիւրութեամբ հիւլէական ռումբերով բեռնաւորուած արուեստական արբանեակներ արձակել ու իրենց ուզած մէկ պահուն «կոճակ»ի մը կոխելով ռմբակոծել ուր որ ուզեն։

Ֆրանսական պատուիրակութիւնը կը պահանջէր նաեւ, որ զինաթափութիւնը միայն դասական զէնքերու մասին չըլլայ, այլեւ նախապատուութիւն տրուի հիւլէական զէնքերուն, (այս չի նշանակեր սակայն, թէ երկուքը միաժամանակ կարելի չէ գլուխ հանել)։ Ֆրանսացիք ապազինում ըսելով կը հասկնան՝ ոչ միայն արգիլել կորիզային զէնքերու արտադրութիւնը, այլեւ գոյութիւն ունեցող ռումբերուն վերացումը խաղաղ նպատակներու։ «Պրոմեթէոսը չի շղթայուիր» կ՚ըսէ Ժ. Մոք ու կը պահանջէ որ ոչ մէկ խտրութիւն դրուի մեծի եւ փոքրի միջեւ, քանի որ հիւլէական ռումբը այլեւս գաղտնիք չունի եւ ծանօթ է գրեթէ բոլորին։

Շատեր թերեւս դիտել տան թէ այս փաստարկութիւնը խոտոր կը համեմատի «երկրորդ» կարգի երկրի մը, ինչպէս է պարագան՝ Ֆրանսայի։ Իրողութիւնը, սակայն, կը մնայ միշտ նոյնը։ Նշանակելի երեւոյթ մը։ Խ. Միութիւն թէ Մ. Նահանգներ, թէեւ տարբեր ճամբաներով, կը կրկնեն նոյնը՝ այն է, կորիզային զէնքերու փճացումը թողուլ յառաջիկայ կարգադրութեանց։

Արդարեւ՝ Խ. Միութիւնը կ՚ընդունի կատարեալ հսկողութեան ծրագիրը, մինչեւ իսկ առիթ չի փախցներ յայտարարելու թէ իրենք առաջինն եղած են որ նման միտք մը յղացած են։ Այսուհանդերձ Խրուշչեւ միշտ կը կրկնէ — «Դէմ եղած ենք ու միշտ դէմ պիտի ըլլանք հսկիչ մարմնի մը գոյութեան որ հսկողութեան պիտակին տակ լրտեսութեան մէջ լրտեսութիւն պիտի ընէ։ Եթէ ապազինումը ընդհանրանայ եւ ամբողջական դառնայ, այդ պարագային կարելի է խօսիլ հսկիչ մարմնի մը կազմութեան մասին, քանի որ այդ պարագային գաղտնի պահուելիք ոչինչ պիտի մնայ»։ Ուրիշ խօսքով պէտք է գոհանալ զինաթափութեան շուրջ սկզբունքի որոշումով մը եւ ձգել որ ճակատներէն իւրաքանչիւրը իր խոստումին տէրը կանգնի։

Տարակարծութիւնը մեծ է ոչ միայն Արեւելքի եւ Արեւմուտքի, այլեւ Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն միջեւ։

Ատլանտեան Ուխտի մնայուն խորհուրդը նիստ գումարեց Հինգշաբթի օր, վերահասու ըլլալու համար Արեւմուտքի զինաթափութեան ծրագրին, որ պիտի ներկայացուի, Ժընեւի մէջ, Մարտ 15ին։

Ամերիկացիք կարեւոր զիջումներ ըրին ի նպաստ Ֆրանսական տեսակէտին եւ ի վերջոյ Արեւմտեանները համաձայնեցան եւ մէկ ճակատ պիտի կազմեն երեքշաբթի օր, Ժընեւի մէջ։

Ժիւլ Մոք յաջողեցաւ ընդունիլ տալ որ հիւլէական ապազինումը նախապատուութիւն ստանայ դասական զէնքերու ապազինման վրայ։ Յաջողեցաւ նաեւ միւս կէտերուն վրայ եւ ամերիկեան պատուիրակը նոյն օրը Ատլանտեան Ուխտի հերթական նիստին կրցաւ ներկայացնել արեւմտեան ծրագիրը։ Ատլանտեան Ուխտի պաշտօնական բանբերը յայտարարեց. — Շատ լուրջ ծրագիր մըն է որ քարոզչական ոչ մէկ բնոյթ ունի։

Օրը Օրին

ՎԷՐՔԻ ՄԸ ԴԱՐՄԱՆԸ

— Դուն լուր ունի՞ս որ ես շատ բարի եւ ազգօգուտ սովորութիւն մը ունիմ — գիշերը, գլուխս բարձին դրի՞ ա՛լ կը սկսիմ մեր ազգին ցաւերուն մասին մտածել եւ այդ ցաւերուն համար դարման փնտռել... Վստահ եմ որ դուն այդ սովորութիւնը չունիս...

— Չունիմ...

— Ատիկա կը նշանակէ որ դուն ինծի չափ ազգասէր չես...

— Չեմ...

— Գիտե՞ս, առջի գիշեր ինչի մասին կը մտածէի — մեր քահանաներուն վիճակին մասին...

— Ինչո՞ւ... Ինծի այնպէս կը թուի որ Հայոց ազգին ամէնէն բախտաւոր դասակները եկեղեցականներն են — քահանաներէն մինչեւ Կաթողիկոսները... Ամէն յարգ ու պատիւ անոնք կը վայելեն... Դուն ու ես սրահէ մը կամ սենեակէ մը ներս մտնենք՝ մեր վրայ նայող անգամ չկայ, անոնք մտնեն՝ ամէն մարդ ոտքի կ՚ելլէ... Ազգային հանդէսներուն մէջ, անոնք են որ ցուցափեղկ կը հանուին...

— Առոնք խաբուսիկ երեւոյթներ են... Յետոյ, դուն իմ նիւթս շատ հեռուները տարիր... Ես քահանաներու վիճակին մասին է որ կը խօսիմ...

— Խօսէ նայինք... Բայց, շատ կը խնդրեմ, կրօնական – եկեղեցական խնդիրներ չյուզես։ Մենք աշխարհական ենք, եկեղեցիներու կալուածէն ներս մտնելու իրաւունք չունինք...

— Աղէկ, աղէկ... Հիմա, մտիկ ըրէ... Մեր Առաքելականը ունի քահանաներ, Արեղաներ, Վարդապետներ, Եպիսկոպոսներ եւ կաթողիկոսներ... Անա՞նկ է։

— Անանկ է...

— Աբեղան յոյս ունի՞ որ օր մը վարդապետ կրնայ ըլլալ, ունի՛։ Վարդապետը յոյս ունի՞ որ օր մը Ծայրագոյն կրնայ ըլլալ, ունի՛։ Ծայրագոյնը յոյս ունի՞ որ, օր մը Եպիսկոպոս կրնայ ըլլալ, ունի՛... Եպիսկոպոսը կրնա՞յ Արքեպիսկոպոսութեան հասնիլ, կրնա՛յ... Արքեպիսկոպոսն ալ, օր մը, կրնա՞յ Պատրիարք կամ Կաթողիկոս ըլլալ, կրնա՛յ...

— Այդ բոլոր ըսածներդ կրնան պատահիլ... Ես քեզի պատկերազարդ լուր մը տամ — ժամանակին, Լոնտոնի մէջ կար Վարդապետ մը, որ ահաւոր ու անխոստովանելի յանցանքի մը մէջ բռնուեցաւ եւ երկրէն վտարուեցաւ Կիւլպէնկեանի կարգադրութեամբ... Գիտե՞ս ինչ եղաւ այդ զզուելի ախտաւորը — Պոլիս գնաց ու Եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ։

— Լա՛ւ, սա ըսէ նայիմ, մեր խեղճ քահանանե՞րը ուր կրնան հասնիլ՝ տարիներով ազգին ու եկեղեցիին ծառայելէ ետք։

— Աւագ քահանայ կ՚ըլլան...

— Եւ ատկէ քայլ մը անդին չեն կրնար երթալ, անանկ չէ՞...

— Անանկ է... Ցաւալի երեւոյթ... Մինչդեռ, ունինք քահանաներ, որոնք Կաթողիկոս ըլլալու ալ արժանի են...

— Աղէկ որ ըսողը դուն ես... Հիմա, ես այդ վէրքին դարմանը գտած եմ... Ազգը ոտքի կը հանենք եւ կը յանձնարարենք մեր զոյգ Կաթողիկոսներուն որ հետեւեալ բաները ընեն — նախ, հաստատեն Ծայրագոյն քահանայութեան աստիճան մը... Յետոյ, գաւազան կրելու եւ պանակէ կախելու իրաւունք տան անոնց...

— Պանակէ՞ն ինչ է...

— Եպիսկոպոսին կուրծքէն կախուած Աստուածամայրն է... Յետոյ, Առաջնորդական իրաւունքները տան արժանաւորներուն։

— Օգո՞ւտը...

— Եկեղեցին սիրող եւ ամուսնական կեանքն ալ սիրող մեր երիտասարդները կը քաջալերուին ու երբ գիտնան թէ օր մը տեղ մը կը հասնին, քահանայ կ՚ըլլան՝ վասն հաստատութեան մեր Առաքելական Եկեղեցիին...

— Այդ առաջարկներէդ աւելի կարեւորը կայ — խնդրենք Կաթողիկոսներէն որ օրէնք մը հաստատեն որ քահանաներն ալ դպրոց երթան ու բան սորվին, որպէսզի ազգին բան մը սորվեցնեն... Մնացածին դէմ չեմ, ի հարկէ...

— Ես ալ քու առաջարկիդ համաձայն եմ...

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ, Պէն Կուրիոն տեսակցութիւն մը ունեցած է նախագահ Այզընհաուըրի հետ։ Գաղտնի կը պահուի խօսակցութեանց բնոյթը։ Կ՚ենթադրուի սակայն, թէ Իսրայէլի վարչապետը զինուորական կարեւոր օժանդակութիւն մը պիտի խնդրէ՝ Այզընհաուըրէն։

ԼԻԲԱՆԱՆԻ լաւատեղեակ թերթերէն՝ «Ալ Սիասա» կը հաղորդէ որ հաւանաբար մօտ ատենէն Գնդ. Նասր վերակազմէ իր դահլիճը։

ՓԵՔԻՆ անդրադառնալով Տքթ. Ռաձակրիշնայի (Հնդիկ երեսփոխան) այն յայտարարութեան, թէ Չինաստան մօտ ատենէն հիւլէական ռումբ մը պայթեցնել որոշած է, կը յայտարարէ «յարգելի Ռաձկրիշան աւելի ծանօթ է մեր ներքին հարցերուն, քան մենք» այլ խօսքով, Չինաստան կը փորձէ հերքել։

ՆԻԿՈՍԻԱՅԻ մէջ բացուեցաւ «հինգերու» ժողովը — Անգլիա, Թուրքիա, Յունաստան եւ կղզիի երկու համայնքներ։ Քննութեան պիտի առնուին Յունաստանն ու Թուրքիան չահագրգռող ներքին խնդիրներ, Կիպրոսի մասին։

ՈՒՈՇԻՆԿԹԸՆ հաւաքուած են Եւրոպայի 9 երկիրներու ներկայացուցիչներ — Մ. Նահանգները, Պելժիա, Քանատա, Ֆրանսա, Գերմանիա, Անգլիա, Իտալիա, Ճափոն, Փորթուկալ — քննելու համար թէ ի՞նչ ձեւով կարելի պիտի ըլլայ օգնել թերաճ երկիրներուն։ Իւրաքանչիւրը պատրաստած է յատուկ ծրագիր մը։

ԼՈՐՏԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻՆ (Անգլիա) Լորտ Հալիշըմըն յայտարարեց թէ Անգլիա որոշած է յառաջ տանիլ կորիզային զէնքերու իր սպառազինումը։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ մամուլը կ՚ամբաստանէ նախագահ Այզընհաուըր որ վճռական դիծ չունի արտաքին իր քաղաքականութեան մէջ։

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ճերմակ գիրք մը լոյս տեսաւ չին – հնդկական յարաբերութեանց մասին։

ԱԼԺԵՐԻՈՅ «կառավարութեան «արտաքին նախարար» Խրիմ Պելքասէմ յայտարարեց թէ Ֆրանսայի հետ բանակցութեանց հարցը այլեւս վերջացած է։ «Նախարարը» կը չեշտէ թէ տը Կոլի վերջին յայտարարութիւնները ցոյց տուին թէ ինչ է իր իսկական քաղաքականութիւնը եւ այդ պայմաններու մէջ Ալժ. Ազատ. Ճակատը տեսաւ թէ չի կրնար պատուիրակութիւն մը ղրկել բանակցելու համար։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ թեկնածու հրաւիրուած է շարժանկարի վարպետ մը՝ Ռընէ Քլեռ որուն կ՚առաջարկուի բանաստեղծ Ֆերնան Կրէկի աթոռը։

ՃԻՆԱ ԼՈԼՕՊՐԻՃԻՏԱ իտալուհի նշանաւոր «աստղը» որոշեց իր ամուսնոյն եւ զաւկին հետ Քանատա հաստատուիլ, նկատի առնելով որ Իտալիան կը մերժէ հպատակութիւն տալ իր Եուկոսլաւ «տարագիր» ամուսնոյն եւ զաւկին։

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ պիտի ընկերանան 90 հոգի փոխանակ 140ի, ինչպէս յայտարարուած էր նախապէս։

ՖՐԱՆՍԱ որոշած է պայթեցնել իր երկրորդ հիւլէական ռումբը, հաւանաբար Մարտ 20էն 30ի ընթացքին, նորէն Ռեկանի մէջ։

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԼԻԿԱՅԻ քարիւղի յանձնախումբը կարեւոր որոշումներ տուած է, Գահիրէի մէջ։ Այդ որոշումներուն հիման վրայ արաբ երկիրները պիտի աշխատին աւելի լայն շահաբաժին ապահովել իրենց։ Թոյլ պիտի չտան որ նաւթուղիները օտար երկիրներէ անցնին կամ դէպի օտար զտարաններ թափուին։ Աշխատաւորներուն 90 իսկ պաշտօնէութեան 70 առ հարիւրը պէտք է տեղացիներ ըլլան։

ԿԱՐԵՒՈՐ

Փարիզի ծանուցումներու պատերուն վրայ Մարտ 27ին համար «Խաչատուրեան փառատօն»ին իբրեւ ղեկավար գըրուած է՝ Արտէմ Խաչատուրեան, ինչ որ չփոթութեանց տեղի տուած է։

Կրցանք ճշդել որ պարզ տպագրական վրիպակ մըն է եւ Մարտ 27ին, ինչպէս նաեւ 20ին ղեկավարողը՝ հանրածանօթ՝ ԱՐԱՄ Խաչատուրեանն է։

ՏԸ ԿՈԼ – ՄԱՔՄԻԼԸՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Այսօր Փարիզ կը հասնի Անգլիոյ վարչապետը՝ Հարոլտ Մաքմիլըն որ երկու օր գլուխ գլխի պիտի խօսի Զօր. տը Կոլի հետ։ Կը կարծուի թէ խօսակցութեանց գլխաւոր հարցերը պիտի ըլլան. — Ֆրանսայի անդամակցութիւնը հիւլէական ակումբին։ Եւրոպայի տնտեսական պառակտում (վեցերու եւ եօթներու մրցակցութիւն)։ Վերին ժողովի համար համընթաց առաջարկ մը պատրաստել։ Կրնան խօսիլ նաեւ Խրուշչեւի մասին որ ծանօթ է Մաքմիլընի։ Այս վերջինը համոզուած է որ խորհրդային վարչապետը զինուորական պատրաստութիւն ունեցող պետական անձնաւորութիւնները կը նախընտրէ։ Այս պատճառով շատ բան կը սպասէ Խրուշչեւ – տը Կոլ հանդիպումէն։

Ռօյթըրի լուրերուն համաձայն Մաքմիլըն «հաճոյքը պիտի ունենայ Լոնտոն հրաւիրելու Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահը»։

ԸՆԹԵՐՑՈՂԻՆ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

«ԱՅՆ ՕՐԷՆ Ի ՎԵՐ, ԱՅՆ ՕՐԷՆ ԱՍՏԻՆ...»

Հեղինակ՝ ՍՕՍ – ՎԱՆԻ, Պէյրութ, 1959

●

Սօս – Վանի միայն հէքեաթագիր մը չէ։ Բանասիրական եւ դիցաբանական աշխատանքներ ալ ունի, որոնք այլազան նիւթերու նուիրուած են։ Ժողովրդական սովորութիւններ, ազգագրական նիւթեր, վանքեր ու վանականներ իր հետաքրքրութիւններուն առարկան դարձած են միշտ։ Վերջերս սկսած էր նաեւ Հայ եւ Հելլէն աւանդութիւններու մասին բաղդատական, ուսումնասիրական փորձ մը։ Ընդհանրապէս իր աւանդութիւններուն նիւթը կը կազմեն աստուածներ ու աստուածուհիներ, որոնք փոխուած են ծաղիկի, ծառի, տունկի, օձի, կովի, արծիւի եւ ուրիշ թռչուններու։ Այս ընդարձակ նիւթը յաճախ մշակած է չափական արուեստով, գրուած՝ զանազան պարբերականներու եւ օրաթերթերու մէջ։

Դժբախտաբար Սօս – Վանի ալ մէկն է այն գրողներէն, որոնց վաստակը կորսուած է տասնեակ մը տարիներու թերթերու հաւաքածոներուն մէջ։ Քաջալերելու համար հէքեաթագիրը, «Սեւան» հրատարակչականը տասնեւչորս «աւանդութիւններ» համախմբած է հատորի մը մէջ, «Այն օրէն ի վեր, Այն օրէն աստին» խորագրով, որ կար ու չկար ըսելու ձեւ մըն է։

Հէքիաթները երկու ձեւով մշակուած են մեր մէջ։ Բուն ժողովրդական աւանդութիւնը, այնպէս ինչպէս ժողովուրդը կը պատմէ, առանց գրական մշակումի, առանց արուեստի, պարզ ու միշտ միամիտ բովանդակութեամբ։ Այսպիսի հէքեաթ – աւանդութիւններ հաւաքած է մասնաւորաբար Գ. Եպ. Սրուանձտեանց, աւելի քան երեք քառորդ դար առաջ, իր «Մանանայ»ին, «Համով – հոտով»ին եւ «Թորոս Աղբօր» մէջ։ Այդ հում նիւթերէն օգտուելով, ուրիշ հէքեաթագիրներ գրականօրէն մշակած են անոնցմէ ոմանք, պահելով ժողովրդական հարազատութիւնը։

Երկրորդ տեսակը մշակուած, արուեստական հէքեաթներն են, որոնց ներկայացուցիչներն աւելի շատ են, քան մենք կը կարծենք։ Որովհետեւ գրեթէ ամէն գրող փորձած է գրական այդ սեռը, աւելի կամ պակաս յաջողութեամբ։

Սօս – Վանիի ամէն մէկ հէքեաթը խորհրդանշան մըն է։ «Հարսնեմատը», սիրոյ կրակովը տոչորող այն հարսն է, որ երբ լճակին մէջ կը խեղդուի, մատը կը փոխակերպուի ճերմակ թերթերով եւ հրաշագեղ տեսքով ծաղիկի մը։

Սիրուն եւ խորհրդաւոր աւանդութիւն մըն է «Հայ Երգը»։ Երբ աշխարհակալ Լէնկթիմուր, հակառակ կոտորածներու ու աւերներուն հայ երգը կը լսէ, լռեցնել կ'ուզէ, բայց չի յաջողիր։ Որովհետեւ Արարատի ձիւնին պէս անմահ են հայ ժողովուրդը եւ անոր հայրենիքը։ Հայ ժողովուրդը ձնծաղիկ է, ձիւնին տակէն կը ծլի. անիկա առասպելական փիւնիկ թռչունն է, որ մոխիրներէն յարութիւն կ'առնէ, եւ գիտէ աւերակները դրախտի վերածել եւ անապատները մրգաստանի։

Արեւելեան զրոյց մըն է «Կինը» որ աբարչագործութեան խորհուրդը կը խորհրդանշէ։ Բովանդակ ստեղծագործութեան մէջ ամէնէն դրական եւ միեւնոյն ատեն բացասական էակը՝ ինչպէս կը փորձէ պատկերացնել հէքեաթագիրը։

Սօս – Վանի լաւ կը ճանչնայ մեր հայրենիքը, մեր աշխարհագրութիւնը, մեր հողագրութիւնը, որուն գեղեցիկ նկարագրութիւնը կուտայ «Նոյի Արցունքը» աւանդավէպով։ Նոյի արցունքը անձրեւի հատիկներու պէս Հայոց Աշխարհի աղբիւրներուն, վտակներուն, գետերուն եւ լիճերուն մէջ կը թափի, երբ իր երկու որսորդ որդիները, Քամն ու Յաբէթը որսորդութենէ վերադարձին կը նետահարեն Սալմանը, Եղնիկը՝ Նոյի գրկին մէջ։

Ծառապաշտութիւնը կը խորհրդանշէ «Աղջիկ էր ուռենին» աւանդութիւնը, որուն մէջ պաշտամունքի առարկայ կը դառնան մեր երկիրը, արգասաւորութիւնըն ու ծննդաբանութիւնը, հուռն ու սաղմը, չաքիլն ու ընձիւղը, արտն ու անդաստանը, հունձքն ու հնձուորը, հերկն ու ջրտուքը։ Ո՞վ չի յիշեր հայ եկեղեցիին ծաղկազարդի կիրակին, ուռենիի օրհնութիւնը ...։

Աւանդութիւնը չի կազմեր միշտ իր հէքեաթին հէնքը։ Մանկական ու պատանեկան յուշերով ասեղնագործուած է օրինակ «Խնկենին»։ Ընտանեկան ու հօրենական, մօր եւ զաւկի խօսակցութիւնը կը դիմաւորենք։ Ողորմութիւն տուողը բարիք գործող հարսի մը հէքեաթն է։ Խնկիկին արգիլուած էր բարիք գործել, բայց ան երկինքի թռչուններուն կուտար ամէնօրեայ կերը։

Ցագուրդ տալու համար իր ցանկութիւններուն, թագուհին կը փափաքի ունենալ «Փետուրէ բերդը», որուն համար երկրին բոլոր թռչունները պէտք է որսալ։ Ջղջիկ մըն ալ կը բերեն թագուհիին, որ փետտել կը սկսի։ Բայց թռչունը մարդու պէս խօսիլ կը սկսի, թէ ինքն ալ մայր է։ Թագուհին կը հրաժարի «Փետուրէ բերդ»էն։ Բայց Ջղջիկը փետրազուրկ կը դառնայ, տգեղ ու տկար առանց ձայնի ու երգի։ Անոր համար է որ ցերեկները կը պահուըտի մութ ու ամայի տեղերը, եւ միայն գիշերները դուրս կ'ելլէ։

Վերջին աւանդութիւնը «Երգն Հայաստանի»ն է։ Ժամանակներու տեւողութեան մէջ, վարպետներէն աշակերտներուն փոխանցուած ամէնէն դրական իմաստութիւնն է հայ երգին փառքը։

Սօս – Վանի հպարտ ու ազնուական գիւղացի է։ Բայց իր հէքեաթներն ու աւանդութիւնները մշակուած, տաշուած, կոկուած ու ազնուացած են, հեռու գեղջուկներուն, մեր մամիկներուն արուեստէն, գիր ու բանէն։ Իր մարդիկը բարութեան եւ արդարութեան մթնոլորտի մը մէջ կը գործեն։ Միշտ կը զգուշանայ չափազանցութիւններէ։ Հարազատ է ու բնական իր ոճը։ Պատկերներ ու այլաբանութիւններ յատկանիշը կը կազմեն։ Ձիւնը ալիր է, լուսինը կը խաղայ ու կը խնդայ, հունձքը հողին խառվքով կը խօսի հողին հետ, ծառերը երաժշտութիւն ունին, թթենիները վէճի կը բռնուին սալորենիներուն հետ, եղբեւանիին ողկոյզները հարսի մը լեցուն ստինքներուն նման կը կախուին, աղօթքները մեղր ու գազպին են չրթունքներու վրայ եւն.։

Սփիւռքի գրական ամայութեան մէջ Սօս – Վանիի աւանդութիւններուն այս հատորը ընթերցանութեան հաճելի գիրք է, իր բովանդակութեամբ, ոճով ու գրական մշակուած հայերէնով։ —

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻՆ

ԴԻՏՈՒԱԾ ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ԱԿՆՈՑՈՎ

Պողպլեան այցելութեանս չորրորդ շաբաթը՝ պանդոկի գրագիրը ըսաւ թէ կարգ մը միջոցներ ձեռք առնուած են աշխատութեանս արգելք ըլլալու համար։ Մանրամասնութիւն ուզեցի։ Որոշ պատասխան մը չկրցաւ տալ։

Կիրակի առտու նոյն ձեւով սկսան գալ հիւանդները։ Քիչ ետք մարդ մը ինքզինքը մուխթար ներկայացնելով՝ ինքնութիւնս հաստատել ուզեց։ Պէտք եղած պատասխանը տուի անայլայլ կերպով։

Կէս ժամ ետքը՝ ոստիկան զինուոր մը առանց անքեթի եւ կնիքի՝ մեքենագիր թուղթ մը տուաւ ինծի, «վասն գաւառապետի» անընթեռնլի ստորագրութեամբ։ Կը պնդէր, թէ առանց արտօնութեան բժշկութիւն կ'ընեմ, եւ կ'ազդարարէր, որ անմիջապէս վերջ տամ գործունէութեանս, հակառակ պարագային հետապնդումի պիտի ենթարկուիմ։

Նոյն թուղթին վրայ հետեւեալ իմաստով գրեցի եւ ոստիկան զինուորին տուի վերադարձնելու համար. — «Պաշտօնական անքեթաւոր թուղթի վրայ եւ գաւառապետի կնիքով եթէ ըլլայ ազդարարութիւնը, այս վաւերագիրը քովս առնելով անմիջապէս կը ձգեմ եւ կը մեկնիմ։ Հակառակ պարագային՝ դիմումը անվաւեր նկատելուս կը շարունակեմ աշխատիլ»։

Միջոց մը ետք իրարանցում եւ աղմուկ մը լսուեցաւ դուրսը։ Քննութեան սենեակէն դուրս կլայ եւ պանդոկին դրան առջեւ տեսայ երկու սուինաւոր զինուորներ, որոնք արգելք ըլլալ կ'ուզէին քննութեան համար պանդոկ մտնել ուզող հիւանդներուն։

Վար իջայ եւ զինուորներուն հարցուցի, թէ ո՞վ հրաման տուած է իրենց այս արգելքը դնելու համար։

— Տասնապետը, պատասխանեցին։

— Տասնապետը թող գայ եւ արգելքը ինծի հաղորդէ, ըսի եւ պանդոկին առջեւ հաւաքուած տասնեակ մը հիւանդները ներս առի՝ քննութիւնս շարունակելով (սպայի հագուստ ունէի վրաս)։

Սուինաւոր զինուորներու դրած արգելքը կը շարունակուէր սակայն, այնպէս որ պէտք եղաւ երեք անգամ վար իջնել, դրան առջեւ հաւաքուած հիւանդները ներս առնել ու քննութիւնս շարունակել՝ ջղագրգիռ տրամադրութեան տակ։

Տասնապետը եկաւ վերջապէս։ Ըսի, թէ արձակուրդ ունեցող սպայ բժիշկ մը իրաւասու է Թուրքիոյ որեւէ մէկ կողմը ի գործ դնելու իր ասպարէզը։ Կացութիւնս պարզեցի վաւերագիրով մը, զոր ստորագրելով յանձնեցի իրեն։ Սուինաւոր զինուորներու արգելքը վերցաւ, բայց արդէն տօնավաճառն ալ վերջացած էր։

Աւելի ետքը տեղեկացայ, թէ կառավարական բժիշկը բողոքեր է Առողջապահական Տնօրէնութեան մօտ։ Այս ձեռնարկը լսող գիւղացիները, որոնք դժգոհ էին իրմէ, հանրագրութիւն մը պատրաստեր են ի նպաստ ինծի եւ սակայն պատճառ դարձեր է, որ ինք երկու շաբաթէն տարբեր քաղաք մը փոխադրուի։

Արդարութիւնը երբեմն շատ կանուխ կը յաղթանակէ։

Պողպլեանի արկածախնդրութիւնը վըտանգաւոր փուլի մը մէջ մտնելուն՝ հրաժարեցայ կրկնելէ։ Երկու օր ետքը վերսկսայ շրջապտոյտս հակառակ ուղղութեամբ՝ դէպի Սարըօղլան եւ Պինեան գաւառները։

Կէսօրէ ետքը ժամը երեքին, ինծի ընկերակցող առողջապահական պաշտօնեային հետ, նստանք օթոպիւսը եւ առանց արկածի կամ խոչընդոտի (ինչ բացառիկ բարեբախտութիւն) երկու ժամէն հասանք Սարըօղլան։

Ոչ ոք կը ճանչնայի այստեղ եւ աւելին՝ գիշերելիք խան մը իսկ չկար, բայց բըժշկական շրջապտոյտի ձեռնարկող մէկու մը համար նման կացութիւններ սովորական են եւ ես ալ մտահոգ չէի արդէն, մանաւանդ ինծի ընկերացող պաշտօնեան այս շրջակայքը լաւ կը ճանչնար, ինչ որ ապահովութիւն կը ներշնչէր ինծի։

Ուղղակի քաղաքին «ակումբ»ը առաջնորդուեցանք։ Հոս ակումբ բառը պէտք է սահմանել։ Անատոլուի սրճարաններուն ամէն տեսակ թղթախաղ արգիլուած է։ «Ակումբ»ները հաւաքատեղիներ են, ուր «իբր թէ» միայն անդամները կը յաճախեն, եւ որոնք իրականութեան մէջ ազատ թղթախաղ խաղալիք սովորական սրճարանէն տարբերութիւն չունին։

Գաւառին «երեւելի»ներով շրջապատուած՝ ժամ մը շաղակրատեցինք ակումբը, յետոյ «ջերմախտի դէմ պայքարի» տեղւոյն պաշտօնեան իր տունը ճաշի հրաւիրեց մեզ։ Պայմանադրական նազանքի տեղի չտուած, անմիջապէս ընդունեցանք հրաւէրը, որովհետեւ ... «փլելիք» տեղ մը կը փնտռէինք արդէն։

Ճաշէն ետքը գաւառապետը հիւրանոցս առաջնորդեց մեզ եւ գիշերուան ժամը իննին տեղական սովորութեան համաձայն մտանք անկողին, հետեւեալ առտու [illegible]ին ելլելու համար։

Մեր առաջին գործը եղաւ փոխադրական միջոց մը գտնել։ Սերմնացանքի ժամանակ ըլլալով՝ բաւական դժուար եղաւ ատիկա։ Պատանի կառապան մը տաս[…] ոսկի օրավարձքի փոխարէն յօժարեցաւ դաղթականի կառքը մեզի տրամադրել՝ պայմանաւ որ իր եւ ձիերուն պարենաւորումը եւ պառկելիք տեղը մենք ապահովենք։

— Ատիկա դիւրին է, ըսինք միաբերան՝ առողջապահական պաշտօնեային հետ։ Մեր պայմաններուն տակ գտնուող մարդոց համար, երբ օրուան ուտելիքը եւ բնակավայրը դիպուածին ձգուած են, դիւրին կարելի էր յանձնառութեան մտնել ուրիշին հաշւոյն։

Եւ առտուան ժամը հինգին ինկանք ճամբաները՝ դաղթականի կառքով, դէպ[…]ի անծանօթ գիւղեր։ Շէն տղայ էր կառապանը։ Ամբողջ ճամբու ընթացքին զուարթ երգեր մտիկ ըրինք։ Նկատեցի […] իր գիլ ձայնը երբեմն կը մեղմանար […]

ԿՈՄԻՏԱՍ

ՎԱՐԴԱՊԵՏ

—o—

Ընտրուեցաւ Իզմիրլեան։ Ծրջադարձ մը եղաւ Կոմիտասի համար։ Ծայր աստիճանի յուսախաբ, դարձաւ դիւրագրգիռ, դժգոհ, բարկացոտ եւ իր սիրելի ժպիտը եւ զուարթութիւնը կորսնցուց։ Աշակերտներս շատ տխրեցինք Հայր Սուրբի կոճակի նման փոխուելուն։ Ընտրութենէն ետքն ալ կը շարունակէր Օրմանեանի գովքը եւ կը նշէր ընտրողներու կարճամտութիւնը։ Հայր Սուրբն այլեւս տխուր էր, փոխուած, յուսախաբ։

Այս բանը ոչ մէկ կենսագիր չէ յիշած։ Ես շատ զարմացած եմ այս առթիւ։

Իզմիրլեան կաթողիկոսի օծման պատարագը շատ յաջող էր, թէեւ Հայր Սուրբն անտարբեր էր այս յաջողութեան եւ միշտ մնաց դժգոհ։

×

Օծման արարողութեան ժամանակ ինծ դրաւ, իբրեւ ամէնէն անպէտք ձայն ունեցողը, Ղեւոնդ Եպիսկոպոսի տրամադրութեան տակ, ան ալ զիս նշանակեց կերոնակիր։ Շատ պզտիկ էի, շապիկս՝ շատ երկար։ Սեղանի աստիճաններէն բարձրանալիս կաթողիկոսը ոտքը դրաւ երկար շապիկիս փէշին, եւ սայթաքելով յետ ընկաւ, սակայն, բարեբախտաբար, չփռուեցաւ մէջքի վրայ, այլ ընկաւ իր հետեւորդներու գիրկը եւ անվտանգ դուրս եկաւ։

×

Զգիտեմ, թէ ո՞ր պատարագի, հանդիսաւոր պատարագի միջոցին մեր Հայր Սուրբը շատ գէշ տրամադրութեան մէջ էր եւ ինքն իրեն բաներ կը քրթմնջէր կիսաձայն, անհասկնալի բառեր եւ ուշքն ուրիշ տեղ էր, կարծես բացակայ էր իրմէ եւ մեզմէ։ Շարունակ նկատողութիւններ կ'ընէր սեղանի վրայ անհամ երգող սարկաւագներուն եւ պատարագիչ զառամեալ ծերունի եպիսկոպոսին, որ իր ձայնը չէր յարմարեցնում խումբի վերջին նոտին, որ տարրական էր։ Իր անտրամադրութիւնը խումբի վրայ ազդեց եւ մենք ալ սկսեցինք անհամ ու անլի երգել, Հայր Սուրբն այնքան էր գերագրգռուած, որ յանկարծակի, երգը չաւարտած, խումբը թողուց եւ արագ դուրս եկաւ վանքէն։

Ամէնքս չշմած մնացինք Հայր Սուրբի արարքէն, որ մեզի շատ անտակտ թըւաց եւ անընդունելի։ Օտար հիւրեր, դուրսէն եկած հայ ազդեցիկ մարդիկ, կաթողիկոսն այնտեղ փառաւոր կանգնած։ Կատարեալ զայթակղութիւն։ Բարեբախտաբար խումբը շարունակեց երգել տանելի կերպով եւ իր սիրելի օգ[նական] վաղամեռիկ վանեցի Թոփ[…] Փախչանեանը շարունակեց ղեկավարել[…]

Զարմանալի թող չթուայ, եթէ աւել[…] ցնեմ, որ այս յանդուգն միջադէպը […] մէկ հետեւանք ունեցաւ։ (մէնքը […] քան կը սիրէին Հայր Սուրբը, որ […] ինչ ներելի էր անոր։ Կեանքիս մէջ […] աստիճանի սիրուած մարդ տեսած չեմ[…]

Զանազան յիշողութիւններու մէջ կար[…] դացած եմ, թէ յետադէմ միաբաններ […] այլ անձնաւորութիւններ կը հալածէ[ին] զինքը եւ հանդիստ չէին տար։ Իմ խո[…] նարհ կարծիքով այս պատմութիւնները չափազանցութիւններ են եւ մինչեւ ա[…] դամ անճիշդ։ Էջմիածնի մէջ ոչ ոք հա[…] լածած է Կոմիտասը, ընդհակառակն[…] ընդհանուր զուրգուրանքի առարկայ[…] թէ վանքի մէջ եւ թէ դուրսը, ժողովրդ[…] մէջ։

Նորէն յիշեմ, որ Հայր Սուրբը […] հետ շատ մտերիմ էր, հաղորդէ[…] սուն, անմիջական։ Ոչինչ կը […] մեզմէ եւ օրը երկու երեք անգամ կը […] դիպէինք։ Ոչ բարով նկարիչ էր […] առիթով ինծի հետ շատ մօտիկ էր եւ […] էր ամէնին։ Այդ «հալածանքներու» […] սին ոչինչ ըսած է մեզի։

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՌԱՆՁ[…]

(7 Շար.)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

Մարտ 7 Երկուշաբթի երեկոյ՝ կաւօ սրահը ժամադրավայրը եղած էր երաժշտասէր ընտրանի բազմութեան մը, ունկնդրելու համար հատընտիր կտորներ հայ հեղինակներու, որոնց կարգին Գոհարիկ Ղազարոսեանի յօրինած դաշնակի եւ նուագախումբի քոնչէրթոյին առաջին ունկնդրութիւնը:

Նուագահանդէսը սկսաւ ժողովրդական երգչախմբային երգերու շարքով մը: Սիկոմիտաս, Սաթեան եւ Աճրիկեան, Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբի կատարումով՝ Շուիթօ նուագախումբի ընկերակցութեամբ: Յայտագրին այս մասը, կարպիս Աճրիկեանի ղեկավարութեան յանձնուած, ուշադրութեամբ եւ հաճոյքով ունկնդրուեցաւ: Հասարակութեան կողմէ եւ արդէն ստեղծեց տաք եւ մտերմիկ մթնոլորտ մը, նոյնիսկ կրկնութեան պահանջով:

Երկրորդ կտորն էր Գոհարիկ Ղազարոսեանի հեղինակութիւնը, դաշնակի բաժնին մեկնարկութիւնը ստանձնած էր նոյնինքն հեղինակը: Լսած էինք Գ. Ղազարոսեանի մեներգներն ու դաշնակի համար զանազան նկարագրով գործերը: Այս անգամ համանուագային ստեղծագործութիւն մը կը ներկայացնէր: Արդիական ըմբռնումներով, մերթ արեւելեան մթնոլորտով գործ մըն է, իրական քնքոյշ ներշնչումով բայց գործիաւորման տեսակէտով բաւական յանդուգն խմբագրութեամբ: Առաջին մասին մէջ երկու հակոտնեայ մեղեդիական նախադասութիւններ՝ կը ներկայացնեն գործը, ճարտարօրէն ընդլայնուած եւ գործիքներու մէջ բաժնուած:

Երկրորդ մասը, ամէնէն աւելի գրաւիչն է, սկզբնական գողտրիկ մեղեդիով, խորհրդաւոր, որուն ընդլայնումի պահերուն կը հանդիպինք նաեւ մեր եկեղեցական երաժշտութենէն «Սիրտ իմ սասանի»ի ձեւափոխուած եղանակին, վերջապէս երրորդ մասը՝ իր ոստոստուն նկարագիրով, որ կը վերջացնէ կտորը:

Գործը կը թուի գրուած ըլլալ աւելի իբր նուագախմբային հեղինակութիւն՝ դաշնակի բաժնի ամբողջացումով, ինչ որ արդէն շատ գնահատելի աշխատութիւն մըն է իբր փնտռտուք, կառուցուած եւ մանաւանդ նուագախմբային գործիքներու գունաւորման համադրութիւն: Որպէս զի կտորը իրական քոնչէրթոյի նկարագիրը ստանայ՝ գուցէ հեղինակին կողմէ անհրաժեշտ ըլլայ ճոխացնել դաշնակի բաժինը, զայն տիրապետող դարձնելու համար:

Գոհարիկ Ղազարոսեան իր այս գործով մեզի կը ներկայանայ իր արուեստին բոլորովին նոր եւ շահեկան դիմագիծով:

Յայտագրին միւս կտորներն էին Արամ Խաչատուրեանի Ջութակի քոնչէրթոն զոր մասնաւոր բծախնդրութեամբ եւ մաքուր արուեստով նուագեց Պ. Ժարրի, որմէ վերջ «Գայեանէ» պարախաղէն քանի մը հատուածներ տուաւ նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Շուիթոյի, ճարտար մեկնարկութեամբ:

«Գայեանէ» պարախաղի զանազան մասերուն մէջ յաճախ զանց՝ կ'առնուին այն մասերը, որոնք գուցէ աւելի երաժշտական եւ շահեկան նկարագիր ունին: Դժբախտաբար այս անգամ եւս նոյն պարագային առջեւ գտնուեցանք, եւ ընտրուած կտորները առաւելապէս ժողովրդական խաւերէն սիրուած մասերն էին ինչպէս «Թուրերու պարը», ռուսական պարը, եայլն, որոնք ապահովաբար Խաչատուրեանի նախասիրած մասերը չեն, ինչպէս կ'ըսէ ինք:

Կտորները նուագուեցան բացառիկ ուժականութեամբ եւ խանդավառ մթնոլորտի մէջ վերջացուցին նուագահանդէսը:

«Շուիթօ» նուագահանդէսներու շարքին մէջ յաջող երեկոյթներէն մէկը եղաւ այս վերջինը:

Ա. ՓԱՐԹԵՒԵԱՆ

մոլտուքի կը փոխուէր, երբ վտանգաւոր ճամբէ մը կամ խարխուլ կամուրջէ մը կ'անցնէինք: Պահ մը ամբողջովին լռեց: Հազիւ մէկուկէս մեթր լայնքով արահետ մը կ'անցնէինք, ձախէն անդունդ եւ աջ կողմը ցից զառիվեր:

Կարճ ճամբայ ընելով սխալ ուղղութիւն ընտրած էինք: Կառապանին սխալ մէկ շարժումը կամ ձիու մը սայթաքումը կրնար ակնթարթի մը մէջ անդունդը գլորել մեզ: Սուտ խօսած կ'ըլլամ՝ եթէ չվախցայ ըսեմ: Վախցայ, եւ անանկ վախցայ որ սկսայ աղօթել այս արկածախնդիր ճամբորդութիւնը բարիով վերջացնելու համար:

Առաջին գիւղը, ուր հասանք, մուխթարը չգտանք: Առանց մուխթարի գիւղը անգլուխ մարմինի մը նման է: Կարճ դադարէ մը ետքը, որու ընթացքին կառապանը ձիերուն ջուր տուաւ եւ մենք մեր ծարաւը յագեցուցինք, — «երկու ջուր՝ մէկ հացի տ՚եղ կ'անցնի», կ'ըսէ առածը, — շարունակեցինք ճամբան:

Կէսօրէ ետք՝ ժամը երեքին երեւուն տուոր Եահեալը գիւղը երեւցաւ: Գիւղին աղան (այսինքն ամէնէն հարուստը) իր տունը հրաւիրեց մեզ, գիւղական ճոխ ճաշասեղանի մը շուրջ: Մինչ այդ, բոլոր գիւղացիներուն լուր ղրկուած ըլլալով, հիւանդները հաւաքուած էին դրան առջեւ: Քննութենէ եւ անմիջական դարմանումէ ետք նստանք կառքը եւ շարունակեցինք մեր ճամբան:

Օրական երկու կամ երեք գիւղ կ'այցելէինք, երբեմն կարճ դադարով մը գոհանալով, երբեմն ալ 5 – 6 ժամ կենալով կամ գիշերելով:

(7 Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԻԼԻՋԱՆԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

Հայաստանի աշխարհագրութեան մէջ վաղուց, շատ վաղուց է մտել Ախստեւ գետի անունը: Իսկ թէ երբ է հիմնուել նրա գեղանկար հովտում փռուած Դիլիջան քաղաքը, այդ մասին դժուար է որեւէ ստոյգ թուական կամ յիշատակութիւն բերել: Մի բան յամենայն դէպս կարելի է վստահ կերպով պնդել, այնքան էլ հին պատմութիւն չունի մշտադալար սօճիների անտառով, իր վճիտ լեռնային օդով հռչակուած այս վայրը:

Մի երկու տասնամեակ առաջ դեռ ապրում էին ծերունիներ, որոնք հաւատացնում էին, թէ ճանաչում են Դիլիճանի առաջին բնակիչներին, նրա հիմնադիրներին:

Սակայն եթէ մեծ անցեալ չունի այսօրուան Դիլիջանը, ապա այն վայրը, ուր գտնւում է քաղաքը, մարդկային պատմութեան հնագոյն ժամանակներից ի վեր եղել է բնակատեղի, որտեղ հազարամեակներ շարունակ յարատեւել է կեանքը: Այդ մասին են վկայում քաղաքի շրջակայքում պահպանուած հին բնակատեղերը, որոնք Դիլիջանցիները «գիւղատեղեր» են անուանում:

Դրանք դեռ կրում են այստեղի երբեմնի բնակիչների կեանքի հետքերը:

Իսկական մի թանգարան է Դիլիջանը իր շրջակայքով: Նրա՝ այդ մեծ թանգարանի հարստութիւնները սփռուած են ամէն քայլափոխի: Հողը իր ծալքերում պահել է շատ իրեր՝ խեցեղէն անօթներ, մետաղեայ զանազան առարկաներ, որոնք պատմում են տեղի երբեմնի բնակիչների բարձր զարգացման հասած մշակոյթի մասին: Դրանք յայտնաբերւում են ակօսումների, շինարարութեան նպատակներով կատարուող հողային աշխատանքների ժամանակ:

Դիլիջանից ոչ հեռու բարձրիկ մի վայրում գտնւում է Նոր Գետիկը իր ճարտարապետական մեծարժէք կառոյցներով: Ան հանդիսացել է 12 – 14րդ դարերի Հայաստանի մշակութային եւ լուսաւորական կեանքի կեդրոններից մէկը: Այստեղ է ապրել եւ գործել միջնադարի ականաւոր մտածող Մխիթար Գօշը՝ «Դատաստանագրքի» եւ բազմաթիւ առակների հեղինակը:

Դիլիջանից դէպի հիւսիս – արեւմուտք, թաւ անտառներով շրջապատուած խաղաղիկ մի վայրում գտնւում է Հաղարծինը, որի կառոյցները համեմատաբար լաւ են պահպանուել: Դրանցից առանձնապէս նշանաւոր է սեղանատունը, հմուտ վարպետներ այդ ընդարձակ սրահի առաստաղը յօրինել են առանց դիմելու մոյթերի կամ սիւնաշարերի օգնութեան: Քարէ ծանր այդ կերտուածքը պահւում է խաչաձեւ զօտեւորուող կամարների վրայ:

Հապա բնութեան հարստութիւնները: Դիլիջանից ոչ հեռու գտնւում է գիհիների հնամեայ անտառը, որ հազուագիւտ արժէք է ներկայացնում եւ յիշւում է Հայաստանի բնութեան յուշարձանների թւում:

Իսկական թանգարանային զարդեր են քաղաքի մերձակայ անտառներում հասակ նետած հաստաբուն կաղնիներն ու հաճարենիները, սաղարթախիտ թխկիներն ու բոխիները: Դիլիջանի շուրջը տարածուած զմրուխտ գորգերը զարդարուած են քնքուշ գոյներ ունեցող բուրաւէտ ծաղիկներով: Հողն է կեանք տալիս այդ ամէնին, իսկ իր ընդերքում պահում է զանազան հանքատեսակներ, լեռնային պէսպէս ապարներ, թերթաքար, պղինձ, ածուխ եւ այլ բնական հարստութիւններ:

Այդ ամէնի մասին է պատմում Դիլիճանի գաւառագիտական թանգարանը, որի ցուցանիւթերի շատ մասը բնութիւնն ինքն է պարգեւել:

Թանգարանի ընդարձակ մի բաժինն են կազմում հնագիտական նիւթերը՝ պեղածոյ, սափորներ, գաւաթներ, կարասներ, աշխատանքային գործիքներ, զէնքեր, (սուրեր, սակրեր, դաշոյններ եւայլն) արդուզարդի առարկաներ (ուլունքի շարքը, վարսակալներ), որոնցից շատերը մի քանի հազարամեակի պատմութիւն ունին:

Հնագիտական շահեկան նիւթեր են գտնուել Խոտանոց կոչուող վայրում, որտեղ 1957 թուականին պեղումներ է կատարել Հայաստանի գիտութիւնների ակադեմիայի պատմութեան թանգարանի արշաւախումբը: Այստեղ բացուել է մի իշխանական դամբարան, որտեղ իշխանի հետ միասին թաղուած է եղել 19 մարդ:

Հարուստ է թանգարանի դրամների հաւաքածուն: Դրանց զգալի մասը գտնուել է Կոյբիշեւ գիւղի մօտ: Հաւաքածուի մէջ կան հռոմէական, բիւզանդական, պարսկական, մոնկոլական, թրքական, ռուսական դրամներ:

Թանգարանի շատ ցուցանիւթեր կարող են պատիւ բերել մայրաքաղաքային ամէն մի թանգարանի:

Ճարտարապետական հին կառուցուածքների, վիմական արձանագրութիւնների լուսանկարները ներկայացնում են թանգարանի միջնադարի բաժինը:

Դիլիջանի անցեալի, նրա բնակիչների զբաղմունքի, կենցաղի, սովորոյթների մասին են պատմում բազմաթիւ լուսանկարները: Դրանցից մէկը ներկայացնում է տեղի համքարութեան 1905 թուականին կայացած խորհրդաժողովի պատգամաւորներին:

Դիլիջանի թանգարանի մասն է կազմում վերջերս կազմակերպուած պատկերասրահը: Այստեղ ներկայացուած են անցեալի եւ ներկայի հայ կերպարուեստագէտների, ինչպէս նաեւ ռուս եւ արեւմտաեւրոպական նկարիչների բազմաթիւ աշխատանքներ:

Թանգարանում առանձին բաժին են ներկայացնում քաղաքի ինքնուս ստեղծագործողների աշխատանքները:

Թանգարանը օրէց օր հարստացւում է նորանոր նիւթերով: Լ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (149)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Մանկամարդ աղջիկը, սթափած, դողդոջ մատուրներովը շուտ մը յարդարեց մազերը որոնք թափթփեր էին, եւ դուրս ելաւ անձայն անշշուկ:

Բայց հակառակ որ մաման կրնար պէտք ունենալ իրեն, այդ օրը Սոֆի իր սենեակին մէջ փակուած մնաց մինչեւ իրիկուն, իր ցաւին եւ իր յուսահատութեանը անձնատուր:

Երկարօրէն մտածեց իր վիճակին վրայ, եւ աւերը, որուն ինքզինքը ենթարկուած տեսաւ, անսահման եւ անդարմանելի գտաւ: Յանկարծ իր առջեւ բացուող արշալոյսին փառաւորութենէն շլացած, չէր տեսեր այն թակարդը որ իր շուրջը լարուեր էր եւ որուն մէջ նետուեր էր գլխիվայր, խելայեղ ոստումով: Այդ անդունդը հիմակ կը տեսնար, ուր գահավիժած էին իր պատիւը, իր յոյսերը, իր կուսութիւնը: Ի՞նչ կը մնար իրեն, ոչինչ, ոչինչ, ոչինչ:

Եւ յանկարծ, մտային այդ մոլորումին մէջ, բարոյական ու ֆիզիքական քայքայումին մէջ, հեռաւոր կըսկծալի յիշատակ մը, իր կեանքին մէկ մոռցուած տաամին պարագաները եկան իր աչքին առջեւ պարզուեցան, ահեղ ու սրտակեղեք:

— Համբիկ, մրմնջեց ան պատուհանին եզրին կառչելով, լալէն ուռած աչուըները յուսահատօրէն պտտցնելով գիւղանկարին վրայ:

Ու մէկիկ մէկիկ, մուրճի հարուածներու որոշ հնչեղութեամբը, յիշողութեանը մէջ թնդացին յուսահատ եւ մերժուած սիրահարին բառերը, պատգամի մը պէս ծանր, ուժգին, եւ ողբի մը պէս սրտակտուր.

«Մի խաբուիր, մի շլանար սուտ սէրերէն, որոնք այնքան շատ են, որ կեանքերը կը սպաննեն միայն. սուտ սէրերը աւելի վտանգաւոր են քան բացայայտ եւ խորունկ ատելութիւնները... Հաւատա այս ճշմարտութեան, Սոֆի...»:

— Սուտ սէրերը, կը մրմնջէր աղջիկը, օհ, ինչպէս կարելի է հասկնալ զանոնք:

Ու ինք ժայռի պէս անդրդուելի կեցեր էր անոր պաղատանքին առջեւ, արհամարհեր, անգոսներ էր զայն, ատկէց նախատուած սեպելով ինքզինքը: Ու գացեր ինկեր էր ամիրայական բազուկներու մէջ:

— Համբիկ, խեղճ, խեղճ Համբիկ, կ'ողբար մանկամարդ աղջիկը, ես ըրի զինքը ատանկ, ես եմ իր խենթենալուն պատճառը. ես մեռցուցի իր ապագան, իր կեանքը...

Իր զառանցկոտ յուսահատութեան մէջ, կարծեց լսել խորհրդաւոր ձայն մը որ կը մրմռար.

— Բայց պատժուեցար...

— Ոհ, այո, այո, պոռաց աղջիկը բազուկները զալարելէն, պատժուեցայ... Աստուած իմ, գթա ինծի... ես յանցաւոր եմ, մեղաւոր եմ... գթա...

Եւ Աստուածը, զոր բաւական ատենէ ի վեր մոռցած էր, սկսաւ օգնութեան կանչել իրեն, անոր գթութիւնը, ներողութիւնը հայցել, ծնրադրած, մազերը ցիրուցան, աչքերը արցունքոտ, շուրթերը դողդոջուն:

Ու բոլոր խեղճ, տկար, դիւրաբեկ հոգիներուն պէս որոնք բարոյական դահավիժումներու ատեն գերագոյն զօրութիւններու կը կառչին շնչասպառօրէն, Սոֆի՝ երկնային հայեցողութեան տագնապի մը մատնուած մնաց, աղօթելով ժամմնադողդոջ ու հեծեծագին:

Այս տագնապէն յետոյ, լքուած աղջիկը տեսակ մը կորովի եռքը զգաց իր մէջ, արիւնալի եւ անարգ խաբէութեան դէմ, որուն զոհ եղած էր, ըմբոստութեան ծառացում մը ունեցաւ: Ցցուեցաւ սենեակին մէջտեղը, արցունքները աճապարանօք սրբեց, կտրուկ շարժումներով ձեռք մը դրաւ իր արդուզարդին վրայ եւ անդրդուելի, հաստատակամ քայլերով ուղղուեցաւ իր սենեակին դուռը, ձեռքը երկընցուց սողնակին... եւ հոն մնաց, անշարժ եւ վարանոտ:

Պէտք երթար այդ սրիկային՝ ու խաբերային երեսն ի վեր պոռալու անոր ամբողջ անարգութիւնն ու ոճիրը, բացատրութիւն պէտք պահանջէր, եւ կամ ետ պէտք ուզէր ինչ որ անիկա առած էր իրմէ վատաբար, կամ հատուցում պէտք պահանջէր: Սակայն, այս արու եւ ուժգին մտադրութիւնը մինչեւ դուռը առնուած այդ քանի մը քայլերուն հետ միասին ապրեցաւ:

Հոն, մէկէնիմէկ, աղջկան աչուըներուն ներկայացաւ տաքթորին հեղնոտ, անկարեկիր, սինիկ դէմքը, ու իր բոլոր կորովը, զայրոյթը, թափը ծակուած օդապարիկի մը պէս սմքեցան ու կծկուեցան:

Ուժասպառ եւ յուսահատ՝ ինկաւ նորէն աթոռի մը վրայ եւ սկսաւ լալ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՎԻՇՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Նոր Սերունդի Մուրատ խումբին կողմէ, այս շաբաթ իրիկուն ժամը 21ին, տեղւոյն Սալ տէ Ֆէթի մէջ:

Կը հրաւիրուին քոյր խումբերու ընկերներն ու ընկերուհիները եւ համակիրները:

—ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ—

ԼԻՈՆ.— Ց. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի, 16 Մարտ, ժամը 15ին, Ցոյներու սրահը: Կարեւոր օրակարգ՝ պարահանդէս:

ՀԱՄԱԽԱՐԲ. Հայր. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնը սիրով կը հրաւիրէ իր ընդհ. անդամական ժողովին, այս Կիրակի առաւօտեան ժամը 9 – 11, սովորական սրահը, Պառ տիւ Կլոպ:

Ծանօթ.— Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նկատուի: Օրակարգ տեղւոյն վրայ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը
ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Փետրուար 18ի համաժողովրդական ապստամբութեան 39րդ տարեդարձը կը տօնուի արժանավայել կերպով «Ահարոնեան» ակումբը, Մարտ 12, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8·30ին:

Հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. Վալանսի «Քրիստափոր» Շրջ. կոմիտէին կողմէ եւ մասնակցութեամբ Նոր Սերունդի «Շաւարշ Միսաքեան» խումբի:

Եւրոպական, հայկական պար եւ առատ կերուխում:

Մուտքը ազատ է:

Հ. Յ. Դ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Աղբիւր Սերոբ-Եօթնեղբայրեան խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 20·30-ին, սովորական ժողովատեղին: Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Կարեւոր օրակարգ:

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ Կ'ԵՐԳԵՆ
Les peuples qui chantent

Ժողովրդական երգի եւ պարի փառատօն, ի նպաստ Ֆրանսայի Ուսանողական Սանաթօրիօմներուն:

Կիրակի, 13 Մարտ, ժամը 14·30ին
Սորպոնի Մեծ Ամփիթատրոնին մէջ
Գիները՝ 400 (4 Ն. Ֆ.), 300 (3 Ն. Ֆ.), 200 (2 Ն. Ֆ.), 150 (1·50 Ն.Ֆ.):
Դիմել Սորպոնի դրամարկղներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Արամ Մարտիրոսեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ, յետ պատարագի ողբացեալ՝ ԱՐՇԱԿ ՄՈՒՇԵՂԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ (մեռած՝ Պրիւսէլ):

Կը հրաւիրուին յիշատակը յարգողները:

×

Պ. Արամ Զաքրեան, Տէր եւ Տիկին Պարոյր Մինասեան, Այրի Տիկին Էլմասեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Էլմասեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Մուրատեան եւ զաւակները, կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, առաւօտեան ժամը տասնին, իրենց կնոջ, մօր, զաւկին, քրոջ, ու ազգականին Տիկին Աստղիկ Զաքրեանի (ծնեալ Էլմասեան) մահուան քառասունքին առթիւ:

Իր յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՄԻՋԻՆՔԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմնին կողմէ:

ՀԻՆԳՇԱԲ. ՄԱՐՏ 24ԻՆ, ԺԱՄԸ 16·30ԻՆ
Փավիյօն Տոֆինի մէջ

Փափաքողները կրնան ծպտել իրենց երախաները Լա Ֆոնթէնի առակները խորհրդանշող զգեստներով կամ միայն գլխով եւ արտասանել տալ անոնց իրենց ծպտումին համապատասխան առակը:

Որբերու Օգն. Մարմինը քաջալերուած նախորդ տարիներու իր գտած յաջողութենէն կը յուսայ որ այս անգամ եւս հանրութիւնը պիտի քաջալերէ զինքը, օգտակար հանդիսանալով Միութեան բարենպատակ ձեռնարկներուն:

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e
Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ․ տար․ 40 Ն․ Ֆր․, վեց․ 22Ն․ Ֆր․
Արտասահման՝ տար․ 50 Ն․ Ֆր․ Հատը 0,20 Ն․ Ֆր․

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՄԱՐՏ
DIMANCHE 13 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8747 36EME ANNÉE Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4548

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՐՈՒՇՉԵՒ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ՀԱՍՆԻ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ

Խրուշչեւ Փարիզ կը հասնի Երեքշաբթի։ Փարիզը, արեւմտեան երրորդ մայրաքաղաքն է որ կը պատրաստուի խորհրդային վարչապետը ընդունելու :

Պատրաստութիւնները կը շարունակուին։ Իր այցելութեան ընթացքին Տիկին Խրուշչեւի պիտի ընկերանայ Ներքին նախարարութեան պաշտօնեաներէն մէկուն կինը՝ Տիկին Մերլ որ ծագումով ռուս է եւ քաջ ծանօթ ռուսերէնի :

Խորհրդային վարչապետը երեք օր պիտի մնայ՝ Փարիզ։ Երեքշաբթի առաւօտեան 10ին կը հասնի Օրլի։ Ժամը 11ին պիտի հաստատուի Քէ տ'Օրսէյի յարկաբաժիններուն մէջ, կէսօրին պիտի տեսնուի Հանրապետութեան Նախագահին հետ, Էլիզէի մէջ։ Կէսօրէ վերջ ժամը 3ին տը Կոլին ընկերակցութեամբ ծաղկեպսակ պիտի դնէ Անծանօթ Զինուորի յուշարձանին եւ Մոն Վալերիէնի տասնըհինգ հերոսներու գետնափոր դամբարանին առջեւ։ Յետոյ Թուչանով պիտի այցելէ ժողովրդային թաղեր։ Ժամը վեցին, արտաքին նախարարութեան պալատին մէջ պիտի ընդունի դիւանագիտական մարմնի ներկայացուցիչները։ Պաշտական նուիրակը արդէն մեկնած պիտի ըլլայ։ Ժամը ութին կը ճաշէ Հանրապետութեան Նախագահին եւ իր կնոջ հետ :

Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10ին, խօսակցութիւններ տը Կոլի հետ, ժամը մէկին, ճաշ վարչապետին հետ։ Չորսին, Տըվրէյն, նախագահը նահանգային խորհուրդին կ'ընդունի վարչապետը։ Հինգին՝ կ'այցելէ Առեւտրական Սենեակը։ Ութին՝ խորհրդային դեսպանատան մէջ ընդունելութիւն եւ ճաշ ի պատիւ տը Կոլին։

Հինգշաբթի 17, առաւօտ 9ին, կ'այցելէ Լենինի բնակած տունը (14րդ թաղամաս)։ Տասին՝ վերստին խօսակցութիւն տը Կոլի հետ։ Մէկին՝ ճաշ, կազմակերպուած մամուլի ընկերակցութեան կողմէ, ուր ներկայ պիտի ըլլան երկու հարիւր յիսուն զանազան ազգերու պատկանող թղթակիցներ։ Երեքուկէսին՝ Խրուշչեւ պիտի այցելէ երկու երկիրներու յարաբերութեան նուիրուած ցուցահանդէս մը ուր պիտի ներկայացուին՝ փաստաթուղթեր եւ դիւանի նիւթեր : Ժամը չորսին՝ Խրուշչեւ պիտի ընդունի ֆրանսական եւ խորհրդային երեսփոխաններ, հինգին՝ Վինոկրատով՝ խորհրդային դեսպանը ընդունելութիւն մը պիտի տայ խորհրդային դեսպանատան մէջ։ Երեկոյեան ութին Օփերայի մէջ ի պատիւ իրեն պիտի ներկայացուի Պիզէի Քարմէնը։ Օփերայի իր մուտքը պիտի ըլլայ փառահեղ, արդարեւ Այտայի յաղթական քայլերգով եւ վարչապետ Տըպրէի հրաւէրով պիտի բարձրանայ Օփերայի սանդուխներէն :

Ուրբաթ, խորհրդային վարչապետը Օսթերլիցի կայարանէն, յատուկ կառաշարով կը մեկնի գաւառ :

ԶՕՐԱՎԱՐ ՎԵԿԱՆ ԴԻՐՔ ԿԸ ՃՇԴԷ

«Լիպերթէ տիւ Միտի»ի (պաշտօնաթերթ, անկախ - գիւղացիներուն, Մոնփելիէ) մէջ, Զօրավար Վեկան կը գրէ․ — «Ֆրանսան չի կրնար հիւրասիրել Պ․ Խրուշչեւը առանց յիշեցնելու Պուտափեշտի մսագործին իր գործած ոճիրները :

«Խրուշչեւ պետական հասարակ դէմք մը չէ, ամէնէն առաջ ընդհանուր քարտուղարն է Միջազգային համայնավարութեան :

«Ան հոս չի գար որպէս խաղաղութեան դատին նուիրուած մարդ, այլ իբրեւ յեղափոխութեան քարոզիչ, նպատակ ունենալով քայքայել մեր ժողովուրդը ու համայնավար մենատիրութիւն մը պատրաստել :

«Ֆրանսան՝ հաւատարիմ դարաւոր իր սկզբունքներուն չի կրնար օրինակ առնել կարգ մը ամերիկացի միլիառատէրներէ : Յիշեցնենք թէ Ամերիկայի մէջ Կարդինալ Սփելման Նիւ Եորքի եկեղեցիներուն մահազանգ հնչեցնել տուաւ, Սան Ֆրանսիսքոյի քաղաքապետը հրաւիրեց որ դրօշները կիսանբարձ պարզուին իսկ սուգի նշան եւ արհեստակցական ընկերակցութեան անդամները կռնակ դարձուցին Խրուշչեւին։ Միայն թրքաքներու կարգ մը ներկայացուցիչներն են որ զինքը ընդունեցան լայն բացուած թեւերով :

«Ուրեմն Ֆրանսայի ժողովուրդը պէտք է ոտքի կանգնի ամէն մէկ քաղաքի, ամէն մէկ նահանգի մէջ եւ արգիլէ ու դէմ դնէ որ Խրուշչեւ կատարէ իր քարոզչական շրջագայութիւնը » :

Խրուշչեւի պիտի ընկերանան իր կինը, երեք աղջիկները, տղան, փեսան՝ Ալեքսիս Աճուպէյ որ «Իզվեստիա»յի խմբագրապետն է : Նախարարներու կարգին կան՝ Ալեքսիս Կոսիգին որ փոխ - վարչապետ է, Կրոմիքօ (արտաքին նախարար), Միխայլով (մշակոյթի նախարար), Եուրի Ժուքով (արտասահմանի հետ մշակութային կապերու պետական կոմիտէի նախագահ), Էմելիանով (հիւլէական ուժ), Տիկին Իվաշչենքօ (երեսփոխան՝ Գերագոյն Խորհուրդի)։ Կան նաեւ բարձր պաշտօնեաներ որոնց մէջ Զօրավար Զախարով, ապահովութեան սպասարկութեան պետ :

10·000 ՀՈԳԻ ԽՐՈՒՇՉԵՒԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ֆրանսական ոստիկանութիւնը 10·000 հոգի զօրաշարժի ենթարկած է պաշտպանելու համար խորհրդային վարչապետը։ Ամէնէն մտահոգիչ պահը կը նկատուի երեքշաբթի, ժամը 15ին երբ Խրուշչեւ ծաղկեպսակ մը պիտի դնէ Անծանօթ Զինուորին վրայ : Մարտ 15ը տարեդարձն է 1848ի Հունգար յեղափոխութեան եւ հունգար տարագիրները երդում բրած են որ այդ օրը «պիտի յիշեցնեն այն Ֆրանսացիներուն որ մոռցած են․ — Պուտափեշտը եւ Պ․ Խ․ի միւս ոճիրները » :

Երկրորդ մտահոգիչ հանգրուանն է Լենինին տունը տալիք այցելութիւնը : Ոստիկանութիւնը արդէն կը հարցաքննէ շուրջի բնակարաններու դռնապանները․ — Վարձակալներուն անուն - մականուն եւ արհեստ, ապա ուրիշ հարցումներ․ — «Գիտէ՞ք անոր քաղաքական հակումները, պատարա՞գի կ'երթայ, նամակներուն մէջ անբնական բան մըտեսա՞ծ էք» :

Փարիզի խորհրդային դեսպանը՝ Սերկէյ Վինոկրատով որ ամէնէն «Կոլիստ» դեսպանը նկատուած է շատ բան կը բոպասէ Խրուշչեւ - տը Կոլ հանդիպումէն :

Վինոկրատով ամէն բան կուսակցութեան կը պարտի : Խորհրդ․ Միութեան մեծ ծառան է։ Փարիզէն առաջ եղած է՝ Թուրքիոյ դեսպանը որ Մոսկուայի կարեւորագոյն արժէք ներկայացնող դեսպանութիւնն է :

× Լիոնի քաղաքապետութիւնը պիտի չկարենայ ընդունիլ խորհրդային վարչապետը, արդարեւ, քաղաքապետը՝ Փրատել ստիպուեցաւ ըսելու հանդիսութիւններու որովհետեւ ոչ մէկ թաղապետական խորհրդարան ընդունած էր մասնակցիլ :

ՈՒՐԻՇ ԲՈՂՈՔՆԵՐ

Խրուշչեւի այցելութեան առթիւ բողոքող կազմակերպութեանց կարգին յիշենք Քրիստոնեայ ժողովրդավարութեան (Պիտօ) տնօրէն կոմիտէն որ քուէարկած է հետեւեալ բանաձեւը․ — Թող բոլոր Ֆրանսացիները յիշեն Թնդանօթի հարուածները որ սուգի մատնեցին Փեշտան : Կոմիտէն իր վրդովումը կը յայտնէ նաեւ քաղաքական տարագիրներու «աքսորին» դէմ :

Կը բողոքեն նաեւ Հակահամայնավար ռուս տարագիրները որ Քորսիքա տարուած են Ազատ Լեհերու ազգային կոմիտէն, Եուկոսլաւիոյ բանակամներու ընկերութիւնը, գիւղացիական միջազգային միութիւնը, «աշխատանք եւ ազատութիւն», Լիմոժի եպիսկոպոսը :

× Քասարմէկ երեսփոխաններ կը պահանջեն որ այս առթիւ եւ վերին ժողովի նախօրեակին առկախ խնդիրները լուծուին, եւ ասոնց կարգին առաջին առթիւ ռուսական պարտքը : Միայն Ֆրանսացիներուն Ռուսիա 25 միլիառ ոսկի ֆրանք կը պարտի :

× Խրուշչեւի այցելութեան պիտի կարենան հետեւիլ երկու հարիւր միլիոն հեռատեսիլ դիտողներ :

× Վինոկրատով առջի օր տեսնուեցաւ վարչապետ Տըպրէի հետ որպէսզի կարենայ թեթեւցնել Խրուշչեւի այցելութիւնը Ֆրանսայի մէջ։ Կ'ըսուի թէ խորհրդային վարչապետը շատ յոգնած է սխրական իր պտոյտէն։ Տըպրէ յայտնած է թէ կարելի չէ, փոփոխութիւններ ընել :

× Խրուշչեւի այցելութեան առթիւ, հունգար նախկին նախարար եւ ազատ Եւրոպայի մէջ հունգար տարագիրներու բանբերը յայտարարեց թէ պէտք է վերջ դնել 117 միլիոն Եւրոպացիներու գերութեան :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՆ ԿՈՒՐԻՈՆ, Իսրայէլի վարչապետը տեսակցած է Նախագահ Այզընհաուըրի հետ։ Տեսակցութիւնը տեւած է ճիշդ երկու ժամ : Ամերիկեան պաշտօնական շրջանակները չեն ուզեր կամ աւելի ճիշդ կը խուսափին խօսակցութեանց բնոյթը յայտնելէ : Տեսակցութենէն ետք, Իսրայէլի վարչապետը պատասխանած է թղթակիցներու կարգ մը հարցումներուն : «Կը նախընտրենք գործերը քան թէ խօսքերը » — ըսած է ան, այլ խօսքով Իսրայէլ Մ․ Նահանգներէն կ'ակնկալէ՝ զինուորական եւ տնտեսական կարեւոր օժանդակութիւն մը :

Այս առթիւ, անդրադառնալով Միջին Արեւելքի ներկայ կացութեան, ըսած է․ — «Եթէ Եգիպտոս որոշէ խաղաղ գոյակցութիւն մը դրացի իր երկիրներուն հետ, Արեւմուտք պատրաստ է իրեն ընձեռելու տնտեսական պատկառելի օժանդակութիւն մը, որուն շնորհիւ ան պիտի կարողանայ յառաջդէմ եւ մշակուած երկիր մը դառնալ։ Եգիպտացիք թող իրենց կորովը ի սպաս դնեն դրական նպատակներու եւ ոչ թէ բացասական : Միջին Արեւելքը որ քաղաքակրթութեան աշխարհի օրրանը եղած էր անցեալին, կրնայ դառնալ նաեւ այսօր » :

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ, Ատընաուըր երեք շաբթուան շրջագայութեան մը ձեռնարկեց, Կիրակի օր : Ճափոնի հըրաւէրին ընդառաջելով՝ Նիւ Եորքի, Ուաշինկթընի, Սան Ֆրանսիսքոյի եւ Հոնոլուլույի վրայով Թոքիօ կը հասնի, ուր պիտի ստանայ իրաւագիտութեան տոքթորայի «պատուոյ աստիճանը » : Գերմանիոյ վարչապետը պիտի տեսակցի Այզընհաուըրի, Հերթըրի եւ Նիքսընի հետ։ Հաւանական է որ աշխատի փարատել տալ Գերմանիոյ շուրջ վերջերս ստեղծուած «վախի ու կասկածի » տրամադրութիւնները : Արդարեւ՝ «կեռ խաչի» եւ «Սպանիոյ մէջ զինուորական կայաններու » հարցերը խիստ կերպով անդրադարձած են ամերիկեան կարծիքին վրայ : Մինչեւ իսկ շատեր յակնէ յանուանէ կը մեղադրեն Ատընաուըրը եւ իր գլխաւորած կառավարութիւնը «որ ազգայնական տրամադրութիւններ» ցոյց կուտայ :

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ զինուորական ուժի մասին կարեւոր տեղեկութիւններ հաղորդած է, Ճափոնի պաշտպանութեան կոմիտէի ընդհանուր տնօրէնը, Աքակի : Ըստ ստացուած տեղեկութեանց Չինաստան՝ Ծայրագոյն Արեւելքի մէջ, իր տրամադրութեան տակ ունի՝ 45 զօրաբաժիններ, 450·000 զինուորներով, 600 մարտանաւեր՝ կէս միլիոն թոն տարողութեամբ․ 110 սուզանաւ եւ 4200 օդանաւ։ Հիւսիսային Քորէայի մէջ՝ 160 զօրաբաժին, 2·500·000 զինուորներով, 20 սուզանաւ եւ 150·000 թոն տարողութեամբ մարտանաւեր։ Հիւսիսային Քորէայի զինուորական ուժը կը ներկայացնէ հետեւեալ պատկերը, 18 զօրաբաժին՝ 540·000 զինուորներով, 17·000 թոն տարողութիւն ունեցող հարիւր մարտանաւեր եւ 850 օդանաւեր :

ԵՐԱՇՏ կը տիրէ Չինաստանի տասնեւերկու նահանգներու մէջ։ Անխուսափելի կերպով մեծ պիտի ըլլան վնասները :

ՇԱՐԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐ 1959ի լաւագոյն դերասանի տիտղոսին արժանացաւ Շարժանկարի Կաճառին կողմէ «Գլուխը պատին դէմ» ժապաւէնին մէջ իր կատարած դերին համար :

ՊԵԼԺԻՈՅ մէջ երեւան հանուած է լըրտեսական կարեւոր ցանց մը, որ կ'աշխատէր ի նպաստ համայնավար Հունգարիոյ։ Ձերբակալութիւններ տեղի ունեցած են :

ՏԱԽԱՈՒՄԻ արգելափակման կայանը պիտի քանդուի։ Պիտի մնան քանի մը տաղաւարներ «որպէս թանգարանի յիշատակ» :

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ Փարիզի դեսպանը, Իւրպան, մամուլի սեփականութիւնը դարձուց փաստաթուղթ մը ուր յակնէ յանուանէ կը յիշատակուին «230 Նացի ոճրագործներու անուններ », որոնք մաս կը կազմեն Արեւմտեան Գերմանիոյ արդարադատութեան կազմին։ Պոն որոշած է քննութիւն մը բանալ :

ՄԻԱՑԵԱԼ ԱԶԳԵՐՈՒ բացառիկ նիստի մը գումարումը պիտի պահանջեն Ափրիկէի եւ Ասիոյ ժողովուրդներու ներկայացուցիչները, բողոքելու համար Ռեկանի Ֆրանսական հիւլէական ռումբի պայթումին դէմ :

(Լուրերու շար․ը կարդալ Դ․ էջ)

ՃԱՄԲԱՅ ԿԱՅ՝ ԾՈՎ Է ՏԱՆՈՒՄ

Ո՞ւմ աչքն է եարիս տեսել,
Էն աչքին մեռնեմ ,
Էն աչքը թող ինձ նայէ,
Կարօտս առնեմ :

Ճամբայ կայ՝ ծով է տանում ․
Ճամբայ կայ՝ այգի,
Ճամբայ կայ՝ ափ է հանում
Նաւակն իմ կեանքի :

Ա՛խ, ո՞րն է սիրուս ճամբան ,
Ցոյց տուէք, աստղեր ,
Առանց սէր ինչպէ՞ս մնամ,
Կը մեռնեմ անսէր :

Ճամբայ տուէք, հաւք ու հովեր ,
Հաւք ու հովեր՝ ձիուս թեւեր ,
Ճամբայ տուէք, քար ու կապան
Ճամբիս կապող խոր ու ծապան,
Կ'երթամ վանայ պանդուխտ եարիս ,
Կամ թէ կ'երթամ շիրմաքարիս :

×

Տեսնես՝ զգո՞ւմ են ծաղիկները,
Տեսնես՝ սիրո՞ւմ են ծաղիկները,
տեսնե՞ս երգո՞ւմ են ծաղիկները, —

— Ինչպէ՞ս չեն զգում,
Ոնց չեն զգում,
Երբ որ մեռնում են ծաղիկները ···

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՇԻՐԱԶ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԱՆԱՍԵԱՆԻ

Զ.

Այժմ՝ ըստ բովանդակութեան :

Այբը վերջացած չէ տակաւին՝ 1228 սիւնակի վրայ, — հազարաւոր հեղինակներ եւ հեղինակութիւններ յիշատակուած են արդէն: Այնպէս որ ծովի ջուրին մէջ փոս մը բանալու չափ անկարելի փորձ մը պիտի դառնար քննութենէ անցընել իւրաքանչիւր հեղինակ ու հեղինակութիւն :

Մէկ հեղինակութիւն միայն պիտի առնեմ՝ իբրեւ նմոյշ, — նիւթ մը որ իմ հետաքրքրութիւններուս առարկայ դարձած է երկար տարիներէ ի վեր :

Ատիկա կը կոչուի Գիրք Վաստակոց :

×

Հետաքրքրական հայերէն ձեռագիր մը, «Թարգմանութիւն Նախնեաց յարաբացի լեզուէ », զոր տպագրած է Ալիշան, 1877ին :

Կը նմանի գետի մը, այս գիրքը, — կու գայ հի՞ն ու չա՞տ հին դարերէ, ստուարանալով դարէ դար, բայց եւ նոյնպէս դառնալով հետզհետէ աւելի պղտոր և աւելի խառնակ: Այսօր ծանօթ չէ ոչ մայր աղբիւրը, ոչ իրեն միացած վտակները, ոչ ալ այն որ բերած թափած է զայն … հայկական առուին մէջ:

Հայերէն ձեռագրովը կ՚աւանդուի թէ թարգմանութիւնը կատարուած է ըստ գրքին «Պոնիոս Անադոլիոսի, որ ի քաղաքէն Պէրութայ, զոր շինեաց յաղագս Տնկոց եւ Վաստակոց մարդկան, եւ անուանեաց զսա Վաստակոց Գիրք, եւ համառօտեաց ի Ֆլօրնդինոսէ, եւ ի Լաղընդիոսէ, եւ ի Դարնդիոսէ , եւ յայլոց բազմաց, յոյժ պիտանի, եւ ի յընտրելոյն Նիկոլիոսէ » :

Ո՞վ է այս Պոնիոս Անադոլիոսը :

Ալիշան կը կարծէ թէ Պոնիոս անունը կը ծագի «յաղաւաղութենէ իմեքէ յոյն բնագրին յեղլոյ յարաբացի լեզու , յորմէ մերն փոխաբերեալ է»: Ըստ Անասեանի, «այս անուան ծագումը պէտք է փնտռել արաբերէն թարգմանութեան բնագրի մէջ, ուրտեղ, անկասկած, անդամատուած ձեւ» մը ստացած էր մատենագրին անունը , — (Վինդան)իոնիոս: Եւ այս անդամատուած ձեւը, Իոնիոս, արաբերէնի մէջ՝ մէկ կէտի շփոթութեամբ, կարդացուած ու գրուած է Պոնիոս : Այս վարկածին ի վկայութիւն՝ Անասեան կը յիշատակէ Տիւվալի գիրքը, Ասորական գրականութիւն, էջ 277, ուր մատնանըշուածը, հարկ կը համարիմ դիտել տալ թէ, անունի շփոթութիւն է եւ ոչ թէ ուղղագրական շփոթութիւն: Երկրորդ , Անատոլիոս, զուգորդ անուամբ, կը կոչուի Վինդանիոս և ոչ թէ Վինդանիոնիոս: Ըստ Հէօֆէրի, այս մատենագիրը, ոմանց կարծիքով՝ Յոյն, այլոց կարծիքով՝ Ասորի, ծանօթ է նաեւ Անատոլիոս Եւնապիոս անուամբ եւ Ազուտրիոն մականուամբ: Ծնած է Պէյրութ , ուր եւ մեռած 360 թուականներուն: Ունի աշխատութիւն մը, Սինգրաֆէ Գէորգիկոն (Գիրք երկրագործութեան), որ կը բաղկանայ տասներկու գլուխներէ, — այս գործէն հատուածներ կան Կասիանոս Բասոսի գրքին մէջ, Գէորգոնիկոն : Հէօֆէր Պէյրութցի մատենագրին անունը կը գրէ Անատոլիոս Վինդանիոս (Անաթոլ տը Վինտան), որմէ կարելի չէ հանել Պոնիոս :

Հեղինակը անծանօթ, ծանօթ չէ նաեւ արաբ մատենագիրը, որու գործէն թարգմանուած է հայերէնը : Ալիշան, յիշելով արաբ մատենագիր մը, Իպն – ալ – Աւամ, պահ մը կը կարծէ թէ «հայերէնս այս թարգմանութիւն է այնը արաբացի մատենի, զոր ոչ ժամանեցաք ստուգել»: Բասմաջեան, առանց նոյնպէս «ժամանելու ստուգել», ստոյգ իրողութիւն կը համարի Ալիշանի կարծիքը :

Իպն – ալ – Աւամի գործը, Քիթապ ալ Ֆելահա, թարգմանած եւ հրատարակած է Քլեման – Միւլլէ՝ երեք հատորով, (թարգմանած է նաեւ Նէօվիլ, ինչպէս տեսած եմ Պլոնտէլի բժշկական գերազանցօրէն գեղեցիկ թէզին մատենացոյցին մէջ, — Վարդերու մասին) : Իպն – ալ – Աւամի գործը ընդօրինակած եմ գրեթէ ամբողջութեամբ, այնպէս որ կրնամ ստուգապէս ըսել թէ արաբ այս մատենագիրը անծանօթ կը մնայ հայերէն թարգմանութեան աղբիւրին :

Հայերէն թարգմանութեան աղբիւրը աւելի իրապաշտ է, աւելի գիտական, քան Իպն – ալ – Աւամը, որ առատ տուրք կու տայ Նաբաթեան երկրագործութեան : Ինչպէս Քաթրըմեռ կը գրէ, Նաբաթացիք կը համարուին նախարնիկներ Քաղդէաստանի, այնպէս որ իրենց երկրագործական ծանօթութիւնները թաթախուած են քաղդէութեամբ, պարզ խօսքով՝ աստեղահմայութեամբ ու կախարդագիտութեամբ :

Օրինակ մը տալու համար՝ բանանք սոխին գլուխը. —

Հայերէն Վաստակոց Գիրքը կախարդական ոչինչ կը գրէ սոխատնկութեան վերաբերմամբ :

Ընդհակառակն, Քիթապ – ալ – Ֆելահա կ՚աւանդէ թէ անհատական ներգործութեանց ենթակայ է սոխը որ կը ցանուի , — այսպէս պէտք չէ սոխ ցանել պարապ ստամոքսով եւ բնական կարիքը գոհացնելու պահանջ ներկայացած ժամանակ: Յետոյ, սոխ ցանել՝ ետեւ – ոտիկ քալելով, առանց տեսնելու սոխին հունտերուն իյնալը, որպէսզի սոխը խոշոր գլուխ ունենայ եւ գլխու ցաւ չպատճառէ սոխ ուտողին: Դարձեալ, սոխ ցանելէ առաջ՝ արմաւ ուտել, որպէսզի հունտը հողին մէջ ձգուած ժամանակ՝ քաղցր հոտ ելլէ ցանողին բերնէն: Երբ արմաւի կուտ մը դնէք հողին մէջ՝ սոխին գլուխին մօտ, գեղեցիկ ձեւ կ՚առնէ սոխին գլուխը: Վերջապէս, անուշ սոխ ունենալու համար՝ ցանեցէք՝ երբ լուսինը կը նուազի :

Իպն – ալ – Աւամի գործին մէջ դեռ ուրիշ բազմատեսակ վկայութիւններ կան Նաբաթեան երկրագործութենէն, — վարունգի հունտ ցանելէ առաջ՝ երբ կ՚ողողէք գինիով ու քրքումով, սեխ կը բուսնի: Երբ սեխի հունտ ցանէք եւ ոռոգէք դդումի ջուրով, վարունգ կը բուսնի: Մեխակի պարտէզներուն մէջ արգիլուած է ընդունիլ դաշտան ունեցող կիներ, մեխակները կը խամրին: Եւն. եւն:

Պէտք է խոստովանիլ թէ հայերէն Վաստակոց Գիրքը բոլորովին զերծ չէ կախարդական նման աւանդութիւններէ : Այսպէս, գրուած է թէ մեղու ունենալու համար՝ ընջուղ մը սատկեցնել եւ պահել փակ սենեակի մը մէջ, — 3 շաբաթ ետքը՝ բաց պատուհան ու դուռ, որպէսզի օդը ներս մտնէ, յետոյ դարձեալ փակէ դուռ ու պատուհան՝ ծեփելով ամէն ծակ ու ծուկ, վերջապէս տասը օր ետքը՝ բաց դուռ ու պատուհան. — «Բաց եւ տես, գտանես զամէնն մեղուքոյզ յիրերաց վերայ զերդ խաղող. եւ յընջղոյն զայլ իրք չգտանես, քան զեղջիւրսն եւ զոսկերսն եւ զմազն. այլ ամէն միսն մեղու լինի» :

Ոմանք կ՚ըսեն, կ՚աւելցնէ Վաստակոց Գիրքը. «Թագաւորքն մեղուաց ի ընջղոյն ուղեղէն ելանեն. եւ այնք որ ի գլխոյն ուղեղէն ելանեն՝ լաւ են քան զայնս որ յոսկերաց ուղեղէն ելանեն » :

Այս ծիծաղելի աւանդութեանց աղբիւրը, սակայն, արաբական չէ, ոչ ալ քաղդէական :

Հայերէն Վաստակոց Գիրքը մեզ կը հետաքրքրէ ոչ իր երկրագործական գիտելիքներով, ոչ եւս իր քաղդէական աւանդութիւններով, այլ առաւելապէս իր լեզուով, իբրեւ հայերէն մատենագրական առարկայ, — այդ մասին յաջորդով :

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻՆ

ԴԻՏՈՒԱԾ ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ԱԿՆՈՑՈՎ

Հինգերորդ օրը իրիկուան դէմ Պիւնանի կապուած խմբեր – Հաճըլը գիւղը այցելեցինք : Հոս մուխթարը նախապէս իմ դարմանած հիւանդս ըլլալուն, շատ լաւ ընդունելութիւն ըրաւ: Մուննետիկը իրիկուան նամազէն վերջ ծանոյց իմ գալս սթենտորեան ձայնով :

Քիչ ետքը հիւանդներ սկսան տեղալ : Ես հիւանդ քննելով, առողջապահական պաշտօնեան ներարկումները կատարելով շունչ առնելու ժամանակ չունէինք: Աճապարանքով ճաշելէ ետքը շարունակեցի քննութիւնները, եւ հակառակ մուխթարին հիւր մնալու հրաւէրին, ճամբայ ելանք գիշերուան ժամը 8·30ին, (հետեւեալ առտու զինուորական արձակուրդս վերջ կը գտնէր): Մեզի հաւաստած էին, որ քառորդ ժամէն կը հասնինք Թուզհիսար շոգեկառքի կայանը :

Խոր մթութեան մէջ կառքը սկսաւ յառաջանալ: Ձեռքիս միակ լամբարով կը ջանայինք լուսաւորել մեր ճամբան: Կէս ժամ գացինք այսպէս, երբ նկատեցի թէ կառապանը տատամսումի մէջ է, — հասկցայ, կորսնցուցած էինք ճամբան : Ելեկտրական լամբարիս լոյսը փիլին սպառելուն հետ համընթաց հետզհետէ աղօտեցաւ եւ մարեցաւ: Քիչ ետքը կառախումբի ժխոր մը լսեցաւ, շոգեկառքն ալ փախցուցինք այսպէս եւ գիշերուան խոր մթութեան մէջ մնացինք երեք հոգի՝ անծայրածիր արտերու մէջ մոլորած :

Չէինք կրնար վերադառնալ : Մեր ուղղութիւնը ամբողջովին կորսնցուցած էինք: Կողմնացոյց չունէինք, երկինքը աստղ չկար : Ուստի կառապանին ըսի որ քշէ կառքը ըստ բախտի՝ մօտակայ գիւղի մը հանդիպելու յոյսով: Ժամ մը յառաջանալէ ետքը աղօտ լոյս մը նշմարեցինք: Մօտեցանք: Գիւղի սրճարանն էր: Սրճափը մեկնելու կը պատրաստուէր : Մուխթարին տունը հարցուցինք, ցոյց տուաւ:

Կրկին անգամներ դուռը զարնելէ ետք, կնոջական ձայն մը լսուեցաւ.

— Մարդս (հէրիֆիմ) տունը չէ, դուռը չեմ կրնար բանալ :

— Հանըմ, ըսի բարձրաձայն, ես զինուորական բժիշկ եմ, շոգեկառքի կայանը կը փնտռէինք, ճամբան կորսնցուցինք: էֆէնտիիդ տեղը ըսէ, որպէսզի իրմէ գաղափար մը առնենք :

Կինը դրան առջեւ երեւնալով .

— Մարդս սա ժայռերուն ետեւն է, ոռւպ (փեքմէզ) եռացնելու գնաց, ըսաւ: Կառապանը վազցուցի այդ կողմը :

Մուխթարը հին բարեկամներու պէս դիմաւորեց մեզ եւ անկողիններ պատրաստել տուաւ հիւրանոցը : Հետեւեալ օրը ժամը չորսին ելլելու էինք, հինգի շոգեկառքին հասնելու համար: Խոր քունի մէջ էի, առտուան դէմ ընդոստ ելայ անկողինէս, ժամը հինգն էր արդէն :

Դարձեալ փախցուցած էինք շոգեկառքը, բայց այլեւս հոգս չէր: Կեսարիա գացող ջամբոն մը կեցուցինք եւ դարձանք քաղաք:

« Արձակուրդ»ս վերջացած էր :

Բժշկական շրջապտոյտէս յետոյ, որ մէկ ամսուան մէջ տարուան մը փորձառութիւնը պարգեւած էր ինծի, հիւանդներս աւելի շատցան: 1954 Դեկտեմբեր 31ին զինուորական պարտականութիւնս վերջ գտաւ: Այնպէս որ ամբողջ օրը կը տրամադրէի անձնական հիւանդներու քննութեան, որոնց յաճախումը հետզհետէ խուժումի մը կամ դունդ առ դունդ յարձակման մը երեւոյթը կ՚առնէր :

Քննութիւնը կարգաթիւով կ՚ըլլար եւ

ԿՈՄԻՏԱՍ

ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Իր ծայրայեղ դժգոհութիւնները սկսան Իզմիրլեանի ընտրութեամբ , աւելի շուտ՝ Օրմանեանի չընտրուելուն պատճառաւ :

Ուրիշ բան: Իզմիրլեան Հայրիկ Եպիսկոպոսի ատրճանով վարձատրեց Կոմիտասի ընկերները, որոնք ամէնքն ալ Օրմանեանական էին, ինչպէս՝ Գարեգին , Կարապետ, Յուսիկ,Բագրատ եւայլ վարդապետներ: Ինչո՞ւ Կոմիտասը վարդապետ մնաց, որ առնուազն հաւասար հոգեւոր կոչում ունէր, ձեռներէցութիւն , շնորհ եւ գիտութիւն :

Հայր Սուրբ, կատարեալ Սուրբ : Ոչ մէկ ակնարկ այդ անարդարութեան առթիւ : Կոմիտասը վրիժառու չէր , բամբասող չէր եւ ոչ ալ նախանձոտ : Հսկայ մըն էր ան, հայ երգի հսկայ Սասունցի Դաւիթը :

Իր խօսակցութիւններէն սակայն կը հասկնայինք , որ ան դժգոհ էր իր ժամանակը վատնելով հասարակ երաժշտութեան վարժապետութեան վրայ : Այդ տանր կրնային ըսել հարիւրաւոր շնորհալի միջնակարգ երաժիշտներ, որոնց պատիւ կը բերէր էջմիածնայ խումբը կառավարել եւ ճեմարանի ուսուցիչ լինել : Ձինքը պէտք է ազատ ձգէին, որ կարողանար իր պրպտումները շարունակել , ժողովրդական երգերու իր հսկայ պաշարը մշակելու դաշնաւորելու, կարգի բերելու :

Միւս կողմէն էջմիածնի սեղմ միջավայրը, Վաղարշապատի ցանցառ, սակաւաթիւ ազգաբնակութիւնը հեռու էին նպաստաւոր լինելէ իր արուեստը զարգացնելու, դրսեւորելու : Անոր տեղը հայաբնակ մեծ քաղաքն էր, կիրթ հասարակութեամբ , որ գնահատէր իր արուեստը եւ խումբ կազմելու հնարաւորութիւն տար՝ հոգալով դրամական ծախսերը : Ինքը դրամ չունէր: Երբ Թիֆլիսի անունը կ՚արտասանէինք, աչքերը կը փայլէին Կոմիտասի եւ ամբողջ մեր հայ ազգի դժբախտութիւնն է , որ այդ հեշտ ու պարզ իրագործելի քայլը չառնուեցաւ : Չէ՞ր կարելի զայն Ներսիսեան դպրոցի խմբավար եւ երաժշտութեան գլխաւոր ուսուցիչ կարգել: Եկեղեցիներու մէջ խումբը կ՚երգէր, բազմաթիւ համերգներ թէ Թիֆլիս եւ թէ այլուր, դրամն ինքնին կու գար, իր իսկ աշխատանքով , համերգներու եկամուտով, որովհետեւ կովկասահայ ժողովուրդը երաժշտասէր էր եւ ընդունակ լսելու նոյն երգերը շաբաթուայ մէջ երկու երեք անգամ , ինչպէս երաժշտասէր էին Պոլսոյ , Իզմիրի, Գահիրէի Հայերը , երբ Հայր Սուրբ այնտեղերն հաստատուեցաւ էջմիածնէն փախուստ տալով :

×

Իզմիրլեանի օծման առթիւ յատուկ համերգ պիտի տար ճեմարանի մէջ, վերին միջանցքի երկար սրահը: Ժամանակէն շատ առաջ, Կոմիտասի անունը լսելով , ժողովուրդը լեցուց ճեմարանի ամբողջ շէնքը, այնպէս, որ անհնար եղաւ խումբի անդամները հասցնել բեմի վրայ : Պէտք է ըսած, որ զօրով մի կերպ կըրնայինք բեմին հասնիլ, սակայն Հայր Սուրբը չուզեց կտրականապէս, ինչպէս մերժեց դուրսը կատարել համերգը, երբ աշակերտներս իրեն թելադրել համարձակեցանք: Բարկացաւ եւ գնաց իր բնակարանը, թողնելով հազարաւոր բազմութիւն հիասթափուած եւ զարմացած : Այս միջադէպն ալ անցաւ առանց հետքի եւ հետեւանքի ի վնաս Կոմիտասի , միշտ այն պատճառով, որ ան սիրուած էր ամէնքէն :

×

– Եւրոպա կատարած պտոյտէն յետոյ Հայր Սուրբը ճեմարան բերաւ նուագահանդէսի բազմաթիւ գործիքներ: Բերել տուաւ Երեւանէն զերման զինուորական միւզիքի խումբը, որ վարժեցնէ նուագողները: Արդէն լաւ ջութակահարներ կային եւ փողեր նուագողներ, ինչպէս Ջառայեան Յարութիւնը և Երգրումի Սանասարեանէն եկած Պաստրմաճեանները : Կարճ ժամանակուայ մէջ Մոցարթէն, Կունոյէն գողտրիկ կտորներ երգեցին նուագի ընկերակցութեամբ: Սակայն նուագի գործը փճացաւ: Ուսուցիչն անյարմար էր եւ ուրիշը չկար, Գիւմրին ալ հեռու էր, որ այնտեղէն ուրիշ մէկը գար : Գերման երաժիշտը Մոցարթէն աւելի էջմիածնայ գինին ու օղին սիրեց : Օղիի եւ սխտորի հոտը մեզ կը խեղդէր : Մօցարտին տուրը տուինք, վազն անցանք մեր գործիքներն ալ փչացան, կորսուեցան փոշիներու մէջ: Հայր Սուրբ ջանք թափեց ազատելու աւերը իր թախանձանքներով, յորդորներով, ականջներս քաշելով, «բողք հանելով», չեղաւ ու չեղաւ: Ինքը մէկ օր հանդիսաւոր դաւ հարբած Գերմանի ջութակի դարձ: Խեղճ քափելմայսթրի մատները կը դողային, կարծես արագի շիշը բռնած ըլլար : Հայր Սուրբը յուսահատ՝ ճամբեց դժբախտ գինեմոլը :

ՄԵՍՐՈՎԲ ՄԱՌԱՆՋԵԱՆ

(8 Շար·)

յաճախ հիւանդները սպասման սենեակը եւ սանդուխներուն վրայ չսեղմուելով, դրացի բացօթեայ սրճարանը կը լեցուէին երկսեռ եւ զանազան տարազներով գոյնզգոյն տեսարան մը պարզած:

Կեսարիա, կեդր. Անատոլուի մէջ, շրջակայ վեց քաղաքի դարմանումի կեդրոնը կը նկատուի: Այնպէս որ, ոչ միայն քաղաքէն, այլեւ՝ Եոզղատ, Գըրշեհիր, Նեվշեհիր, Նիյտէ, մինչեւ Սեբաստիայէն եւ Ատանայէն հիւանդներ կ'ընդունէի: Ասոնց կարեւոր մէկ մասը յանձնարար ուած էր բժշկական շրջապտոյտիս ընթացքին քննած հիւանդներուս կողմէ:

Եօթը քաղաքի հիւանդներէն փնտըռուիլը եւ կարգ մը ծանր հիւանդներու ապաքինման առթիւ պարզ այլ անկեղծ շնորհակալութեան արտայայտութիւնները հոգեկան հրճուանք եւ բաւարարութիւն կուտային ինծի: Օրինակ, ինչպէս յուզումով չյիշել կեղծմաշկի (տիֆթերի) ծանրակշիռ պարագայ մը, որուն հայրը 160 քիլոմեթր ճամբայ կտրելով հիւանդներուս ամէնէն աւելի յոգնած մէկ ժամուն եկած էր աւետելու զաւկին բուժումը, բոլորին ներկայութեան բարձրաձայն գոչելով.

— Աչքերնիդ լոյս, Տոքթոր, զաւակս ազատեցաւ ձեր շնորհիւ: Գիտեմ թէ որքան պիտի ուրախանաք, անոր համար մասնաւորաբար եկայ այս աւետիսը տալու ձեզի:

Այսքան սրտաբուխ արտայայտութեան քով անշուշտ ոչինչ կ'արժէր անոր ընկերացող կողով մը խաղողը կամ զոյգ մը աքաղաքը:

Ճիշդ է թէ մարդ սիրած ասպարէզին մէջ հաճոյքով աշխատելով նուազ կը յոգնի: Այսուհանդերձ, հիւանդներու իբերայաջորդ խուժումը հետզհետէ անտանելի յոգնութիւններու պատճառ կ'ըլլար: Բացի կէսօրուան կէս ժամ դադարէն, օրական 8 – 10 ժամ անընդհատ աշխատութիւնը սովորական էր ինծի համար: Բայց երբ կը պարտաւորուէի 14 – 16 ժամ աշխատիլ, այն ատեն իրիկունները յոգնասպառ կ'իյնայի՝ հիւանդներէ փախչելիք տեղ փնտռելով: Ատիկա դժուար էր Կեսարիոյ պէս ամէնը 80.000 բնակչութեամբ քաղաքի մը համար, ուր ուսուցիչէն սկսեալ մինչեւ սրճեփ աշկերտէն կարելի էր ճանչցուիլ իբրեւ Աթփազարի հայ բժիշկը...:

Հակառակ մեկնած ատենս երթալիք տեղս չյսելուս, դարձեալ կը գտնէին զիս Բանակայիններու Տան բացօթեայ զբօսարանը, սինեման (ամէնը չորս հատ) եւ կամ բարեկամի մը այցելութեան ընթացքին:

Շատ յոգնած մէկ օրս, որոշեցի պանդոկի մը սենեակը ապաստանիլ, հիւանդը պանդոկին մէջէն ելաւ: Այն ատեն, ճարահատ, հանգստանալու միջոց մը գտայ դիշերը ժամը իննին պառկելով եւ դրան զանգակը հանելէ ետք՝ մինչեւ առտու եկող հիւանդներուն կանչը «չլսելով»:

1956 Սեպտեմբերի սկիզբը զօրաւոր փողացաւ (անձին) մը ունեցայ: Հիւանդութեանս առաջին օրը, հակառակ պնդումներուս, չկրցայ բոլոր հիւանդները մերժել: Մին ծանր վիճակը կը յայտնէր, միւսը շատ հեռաւոր տեղէ եկած ըլլալը յառաջ կը քշէր, երրորդ մը կ'աղաչէր: Այսպէսով, 38 աստիճան ջերմութիւնս հետեւեալ օր 39.5ի բարձրացաւ: Այն ատեն կտրուկ միջոցի մը դիմեցի. — Օգնական կինը դրան առջեւ կանդնեցուցի, որ հասնող հիւանդներուն կ'ըսէր.«Բժիշկը տունը չէ, Թալաս պտոյտի գնաց, հինգ օր վերջ պիտի դառնայ»:

Զորրորդ օրը, մեր օգնական կինը քաղաքին մէջ իմ մասիս պոչաւոր սուտ զըրոյց մը իմացաւ: Իբր թէ սուտ հիւանդի մը կանչուելով աւազակներու յարձակման ենթարկուեր եւ վիրաւորուեր եմ: Այս վիճակս յայտնի չընելու համար տունէս կը պահուըտիմ եղեր:

Այն ատեն պէտք եղաւ ապաքինման շրջանս աշխատելով անցընել, հիւանդութեան կրկնութիւնը աչք առնելով, ապացուցանելու համար բոլոր Թովմաս առաքեալներուն, թէ վիրաւորումի որեւէ հետք չկայ վրաս: Նորէն ալ չկրցայ համոզել ոմանք, որոնք հակառակ տրամաբանական ապացոյցներուս, հաւաստիքիս եւ նոյնիսկ երդումիս, չէին ուզեր ընդունիլ թէ կատարելապէս յերիւրածոյ է իրենց լսած առասպելը եւ կը մեկնէին ըսելով՝ երկդիմի.— «Նորէն ալ անցած ըլլայ, տօքթոր»:

(8 Շար.)

ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆ

(ՅՈՒՇԵՐ)

– Ես ու Վահանը (մօրաքրոջս տղան), սովորում էինք Ախալքալաքի ծխական դպրոցում: Վահանը այդ տարի Գանձակից տեղափոխուել էր Ախալքալաք եւ ապրում էր մեր տանը: Մենք միասին էինք, մի անկիւնում, նոյն ճրագի աղօտ լոյսի տակ էինք պատրաստում մեր դասերը: Մեղքս ինչ թաքցնեմ, այնքան էլ սէր չունէի սովորելու, իսկ նա կարդում էր, կարդում: Վահանը աչքի էր ընկնում իր կրթոտ, տաքարիւն բնաւորութեամբ: Շատ էր սիրում այս կամ այն հարցի մասին վիճել, առարկել:

Պատահում էր, Շաբաթ օրերը, Վահանի հետ միասին գնում էին Գանձակ, գիշերում նրանց տանը եւ յաջորդ օրը, կիրակի, վերադառնում քաղաք:

Վարդավառի օրերն էին: Վահանի հայրը, Տէր Սուքիաս, մեզ ամբողջ ընտանիքով հրաւիրել էր Գանձակ: Մենք էլ մեծ պատրաստութեամբ երկու կառքով ճամբայ ընկանք: Ճանապարհը ձգւում էր ալպիական հարուստ բուսականութեամբ ծածկուած Ջավախքի բարձրաւանդակով, անցնում լեռնային ոլորապտոյտները եւ մտնում Սազամոյի գոգաւոր հովիտը: Երեկոյեան դէմ արդէն Գանձակում էինք: Տէր Սուքիասն իրեն յատուկ հիւրասիրութեամբ գրկաբաց ընդունեց մեզ եւ առաջնորդեց տուն:

Յաջորդ օրը անցկացրինք Փարւանայ լճի գեղատեսիլ ափին: Այդ օրը Տէր Սուքիասը յայտնեց, որ Վահանին տեղափոխելու է Թիֆլիս, Արամի մօտ:

Անցան տարիներ, ու տարիների հետ էլ մեր պատանեկութիւնը:

1917 թուին լսեցինք, որ Տէրեանի առողջութիւնը վատացել է եւ բժիշկների խորհուրդով նա եկել է Անդրկովկաս՝ բուժուելու: Այդ օրերին մենք անհամբեր սպասում էինք նրան: Գիտէինք, որ գալու է Ախալքալաք:

Մի օր, քեռուս տղան, որ սեփական խանութ ունէր քաղաքում, եկաւ պահեստ, թէ

— Յարութիւն, գնանք ինձ մօտ՝ խանութ, քեզ սպասող կայ:

Հետեւեցին նրան: Երբ մտանք խանութ, քեռուս տղան ցոյց տալով անկիւնում նստած մարդուն, դիմեց ինձ.

— Ձե՞ս ճանաչում, լաւ նայիր դէմքին:

Առաջին պահին՝ ինձ համար անծանօթ հայեացքում այժմ արդէն նկատում էի ինչ – որ ծանօթ ու մօտ բան: Նրա աչքերը, նրա հայեացքը յիշեցնում էին իմ մօրաքրոջը՝ Իսգարին (այդպէս էլ մենք նրան անուանում էինք): Այլեւս կասկածիլ չէի կարող.

— Վանօ ջան, դո՞ւ ես, — հազիւ կարողացայ արտասանել:

Յիշում եմ մեր գրկախառնութիւնը եւ ուրախութեան արցունքները: Միթէ՞ կարելի էր չյուզուել, երբ մօտ քսան տարի չարունակ չէինք տեսել իրար:

Առաջին իսկ օրը նա մեզ յայտնեց, որ խիստ յոգնել է մեծ քաղաքի աղմուկից եւ կարօտել էր սարերին ու հանդերին: Նա հիւծուած էր եւ հիւանդ, մռայլ ու լուռ:

Յետագայում համոզուեցինք, որ այդ անհանգիստ եւ կրքոտ մարդը, չնայած հիւանդութեանը, ի վիճակի չէ անտարբեր մնալ գաւառական քաղաքի անցուդարձի նկատմամբ: Երբեմն էլ դժգոհում էր, թէ գաւառում ձանձրանում է, ուզում է մեկնել Պետերբուրգ, սակայն բժիշկները խորհուրդ չէին տալիս:

Մի օր էլ, երբ ես պատրաստւում էի կախեթ մեկնիլ, յանկարծ ներս մտաւ Վահանը: Հոս յուզուած էր եւ խօսում էր վրդովուած ձայնով, պատմեց, որ ինքը յանձն է առել գաւառական դատարանում հողային հարցով հանդէս գալ Փոզայ գիւղի գիւղացիների շահերի պաշտպանութեամբ: Ես մինչեւ վերջ էլ կարգին չհասկացայ, թէ բանն ինչումն էր, միայն այն եմ յիշում, որ ասում էր.

— Փոզացիների բողոքն իրաւացի է, նրանք կը յաղթեն:

Երբ մի շաբաթից յետոյ վերադարձայ Ախալքալաք, լսեցի, որ Վահանը Ախալքալաքի դատարանում փայլուն ելոյթ է ունեցել եւ հարցը լուծել յօգուտ Փոզացիների: Հարցի էութիւնն արդէն պարզ էր: Տէրեանին յաջողուել էր հարուստների կողմից անօրէն կերպով Փոզացիներից բռնագրաւուած հողը դատարանի միջոցաւ ետ վերադարձնել իրենց՝ Փոզացիներին:

Յաճախ էր պատահում, որ Վահանն ինձ մօտ կամ մեր քեռու տանը սկսում էր զանգատուել գիւղացիների տնտեսական ծանր վիճակից, մերկացնում իշխանաւորներին: Մենք աշխատում էինք հանգստացնել նրան, ցրել մտորումները, որովհետեւ կարող էին ձեռբակալել նրան եւ առողջութիւնն էլ վատ էր: Բայց իզուր, նա շարունակում էր բռնկուել, յուզուել...

Մի օր էլ լսեցինք, որ մեկնել է Ջաւախքից, առանց վերջին անգամ մեզ հետ տեսնուելու: Դրանից յետոյ այլեւս չտեսայ նրան:

Բանաստեղծը ընդմիշտ հրաժեշտ տուեց իր համար այնքան սիրելի Ջավախքին:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

×

Լաց, լաց, իմ մուսա, մարդիկ չլացին
　Անյայտ ընկածին...
Օտար դաշտերում, պաղ կեանքերի մէջ
　Ընկնում են անվերջ,
Վաղաժամ մեռնող թերթերի նման
　Թափւում են անձայն...
Նոցա արիւնից կը վառուի մի օր
　Վրէժն ահաւոր,
Նոցա խօսքերը նորից կը հնչեն,
　Կռուի կը կանչեն...
Կը լինի մի օր՝ զայրոյթը կարող,
　Երկինք, ծով ու հող...
Լաց, լաց, իմ մուսա, մարդիկ չլացին
　Անյայտ ընկածին,
Եւ քու երգերում եւ տխուր լացում
　Կոչիր հատուցում:

ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆ

ՄՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ, պատմուածքներու հաւաքածոյ: Գրեց Եդուարդ Տարօնեան: Հրատարակութիւն Ս. Նշան Ազգ. վարժարանի շրջանաւարտներու միութեան: Պէյրութ, 1959, Տպարան Մշակ:

ԱԿՕՍ, ամսագիր գրականութեան եւ արուեստի թիւ 10, 11, 12: Պէյրութ (Լիբանան):

ԱՆԴԱՍՏԱՆ, գրականութեան եւ արուեստի պարբերական թիւ 11, խմբագիր՝ Բիւզանդ Թօփալեան, Տպարան Արաքս, 46 րիւ Ռիշէ, Փարիզ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (150)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Մէկ քանի օրէ ի վեր տօքթոր Մարկոսեան տենդոտ վիճակի մը մէջ կ'երեւար, գրեթէ ոչ մէկուն հետ կը խօսէր. շարժումներով եւ նշաններով կը հասկըցունէր Խաչոյին իր ուզածները, կամ չափազանց կտրուկ, կարճ, միավանկ բառերով:

Գաւառացին, զգացած տաղնապէն, կը կարմրէր, կը ճերմկնար կը դեղնէր, աչքերու շուարած բացխփումներով, ոտքին մէկը օդին մէջ միշտ պատրաստ՝ հրամանի մը գործադրութեան վազելու համար իսկոյն: Հակառակ սակայն իր այս շըշտապ եւ դողդոջուն փութկոտութեանը, Խաչօ շատ, խիստ շատ անգամ գեղեցիկ ու պատկերոտ վերադիրներու տարափի մը տակ կը խմմուէր. բազմաթիւ կենդանիներ, էշէն սկսեալ մինչեւ արջը, մէկ խեղճ գաւառացիին հետ բաղդատուելու պատիւը կ'ունենային:

— Ծօ, էշ, խըմպլ, ո՞ւր ես, չիմացա՞ր:

— Հոս եմ, տօքթոր, բերի:

Խաչօ, հակառակ գերմարդկային ճիգերու, եւ մահուան սպառնալիքներու, չէր յաջողած «տօքթոր»ին երկրորդ վանկի «ի»ն ջնջել, անանկ որ վերջիվերջոյ ամէն մարդ ստիպուած էր այս աղէտին առջեւ գլուխ ծռել:

— Ապուշ, կով, ես քեզի ատա՞նկ ըսի:

— Աֆ կ'ընես, տօքթոր, չիմացայ...

— Գոմէշ, աւանակ:

Եւ Խաչօ գլխիկոր, սրտատրոփ կը վազէր գործուած սխալ մը դարմանելու:

Ընդունելութեան սրահին մէջ մամային հետ գոնփակ երկար նիստեր տեղի ունեցան, որոնց կարեւորութիւնը հասկնալու համար կը բաւէ ըսել թէ տօքթորը նիստը չակած, Խաչոյին կը պատուիրէր ամէնախիստ ձայնով.

— Խաչօ, ինծի ուզող գայ նէ ըսէ որ տօքթորը հոս չէ:

Բոլոր տնեցիները, պառաւ խոհարարուհիէն սկսեալ մինչեւ Խաչօ, կը հասկընային թէ կարեւոր բան մը պատրաստուելու վրայ էր, մինչեւ այն ատեն տեղի ունեցած տարօրինակութիւններէն շատ աւելի տարօրինակ, որուն հետեւանօք իրենց վիճակը կրնար աղէկ կամ գէշ ըլլալ:

Քանի մը անգամներ, խորհրդակցութիւնները ընդհատելով տօքթորը աճապարանօք մեկնեցաւ եւ իրիկունը ուշ ատեն դալով նոյնքան աճապարանօք՝ հիւրասրահին մէջ շարունակուեցաւ առտուն ընդհատուած նիստը:

Յանցաւ հիւանդները — որոնք մասնաւորապէս կոկորդէ կը տառապէին — Խաչոյին կողմէ կը ճամբուէին, որ այս առթիւ ինքն ալ խորհրդաւոր ձեւեր կ'առնէր.

— Տօքթիորը հոս չէ, յայտնի չէ երբ կուգայ...

Յետոյ, օրին մէկը, դուրս ելլելու համար պատրաստուած միջոցին, Խաչոյին հրամայեց որ նոր հագուստները հագնի իրեն ընկերանալու համար: Աղային ընկերանայ. այս պատիւին դեռ չէր արժանացած մչեցին. ուստի տեսակ մը հպարտութեամբ նոր նոր հագուեցաւ, եւ իր տիրոջ հետեւեցաւ՝ հիւպատոսական զաւազի մը պերճութումովը:

Բերա ելան, վաճառատուներ մտան մեծաքանակ գնումներու համար, ճամբորդութեան երեք չորս արկղերու մէջ տեղաւորուեցան հագուստի կապուստի, արդուզարդի վերաբերեալ իրեղէններ: Խաչօ շուարած կը ժողվէր գնուած առարկաները եւ արկղներուն մէջ կը տեղաւորէր, մեքենայի պէս դառնալով իր տիրոջը միավանկ հրամայականներուն շուրջը.

— Առ, բեր, դիր, շուտ...

Իրիկուան երբ վերջապէս ամէն բան լմնցաւ, տօքթորը հրամայեց Խաչոյին որ այդ սնտուկները շիտակ գիւղ տանի:

— Բան մը չկոտրի, ետքը ես ալ գլուխդ կը կոտրեմ, պատուիրեց:

Խաչօ, շնչասպառ, սնտուկներուն հետ ճամբայ ելաւ դէպի գիւղ, իսկ տօքթորը՝ օրուան խոնջէնքը փոխարինելու համար՝ գնաց նետուելու ցնծութեան եւ շըւայտութեան վայրերը, որոնք նոր եւ հզօր մաղնիսացումով մը իրենց կը քաշէին զինքը, այն օրէն ի վեր որ ձանձրացած էր լուսացարարուհիին աղջկան հրապոյրներէն:

Իր բարեկամները ուրախութեամբ ողջունած էին իր այս վերադարձը, անպատկառ հեգնութիւններ սպրդեցնելով:

— Է, Արշակ, վերջապէս հինցուցի՞ր..

— Գէշ ապրանք չէր սա՝ քիչ մը շատ նիհար էր:

— Քեզի տար նէ չառնէիր:

— Էհ, ամսուան մը համար... գոնէ դուն ձանձրացար նէ մեզի ձգէիր, ապերախտ:

— Ծօ ան քուրջ դարձուցած է, քեզի տար տէ ի՞նչ պիտի ընէիր...

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԵՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

«ԱՄԵՐԻԿԱ որոշած է իր ձեռքին մէջ կեդրոնացնել Եւրոպայի մէջ գտնուող կորիզային ռումբերը» յայտարարեց Մ. Նահանգներու պաշտպանութեան նախարարը, Կէյթձ, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին: Նոյնիմաստ յայտարարութիւն մը ըրած է Ատլանտեան Ուխտի ընդհանուր հրամանատարը՝ զօրավար Նորսթատ, ամերիկեան Քոնկրէսին:

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԼԻԿԱՆ մերժեց ընթացք տալ «Ալժերիոյ կառավարութեան» մէկ խնդրանքին, որ«պաշարումի» (պոյքոթ) ենթարկուի Սահարայի քարիւղը:

ԷԼԻԶԷԻ պալատին մէջ, զօրավար տը Կոլի նախագահութեան տակ «պաշտպանութեան» ժողով գումարուած է, ուրբաթ: Ներկայ գտնուած են՝ Մարոքի, Ալժերիի եւ Պիզերթի շրջաններու պատասխանատու հրամանատարները: Օրակարգի հարցերը եղած են՝ Պիզերթի եւ Մարոքի Ֆրանսական կայանները եւ զէնքերու գաղտնի փոխադրութիւնը ի նպաստ ըմբոստներուն:

ԱՊՐԻԼ ՄԷԿԷՆ սկսեալ կաթին լիթրը պիտի ծախուի 31,50 հին ֆրանքի:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

—ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ—

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի, 16 Մարտ, ժամը 15ին, Յոյներու սրահը: Կարեւոր օրակարգ՝ պարահանդէս:

ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ԳԱԼ ՇԱԲԱԹ

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ

ԺՈՂ. ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ
խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Նոյեմբեր – Դեկտեմբերի թիւը (215 - 216), ճոխ եւ հետաքրքրական բովանդակութեամբ.—

Համբոյրը բժշկութեան մէջ (խմբ). — Էկզեմայի մասին (Տոքթ. Բամպուքճեան) — Սոխը եւ իր սննդական արժէքը (Տքթ. Մանուկեան).— Գիտութեանց Ակադեմիա Հայաստանի.— Մեր շնչած օդը (Տոքթ. Նաւասարդ).— Արուեստական ցրտաթմբեր (Տոքթ. Գալուստեան). — Սրտի տագնապներու շուրջ (Փրոֆ. Լըճէկր).— Արեան փոխարինիչները (Փրոֆ. Ֆրոմ).— Եւ սիրեցի Հայաստանը (Ակադեմական Պիոտրովսկի) — Քունը եւ մահը (Տոքթ. Աշճեան).— Ստոծանին եւ իր փորձանքները (Տոքթ. Այվազեան).— Տղաս ջղային է (Տոքթ. Տիաթֆին).— Արուեստական սերնդագործութիւն (Տքթ. Պանծալի).— Ինչո՞ւ վիժում կ'ունենան կիները (Տոքթ. Ասֆանազ). — Լուսնոտներու (սարայը) մասին (Շ. Նարդունի). — Արուեստական շնչառութիւն (խաչուհի).—

Տարեկան բաժանորդագրութեան պայմաններն են Ֆրանսա 15 Ն. Ֆ. (1500), արտասահման 20 Ն. Ֆ.:

Մամուլին յանձնուած է Յունուար - Փետրուարի թիւը, որու մէջ շատ հետաքրքրական յօդուած մը,— Էշը ... բժշկութեան մէջ (պատմական, գրական, գիտական ծանօթութիւններով):

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ԺՈՂՈՎ - ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղին Թէյասեղան - ընդհանուր ժողովը, Կիրակի, 20 Մարտ, ժամը 15ին, դպրոցին մէջ:

Կարեւոր օրակարգ:

Կը խնդրուի ընկերուհիներէն ճշդապահ ըլլալ: Ժամը 18ին կը սկսի Թէյասեղանը, որուն սիրով կը հրաւիրուին նաեւ Խաչուհիներու ամուսինները, հաճելի օր մը անցընելու համար:

ՄԵՂՈՒԻՆ ՃԱՌԸ

Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ստանալու համար դիմել՝

Մարսէյլ.— Ա. Քէօսէեան (Փլաս տ'էքս): Ուր կարելի է բաժանորդագրուիլ նաեւ «Հայ - Բոյժ»ի:

Նիս.— Շահան Զօտեան

Վալանս.— Արսէն Տէր - Սարգիսեան:

Կրընոպլ.— Վ. Բաբախեան:

Տէսին.— Սարգիս Առաքելեան:

Լիոն.— Ս. Կէնճեան եւ Ղ. Ղազարեան:

Վիէն.— Մուշեղ Մուրատեան:

Պոռտօ.— Կ. Տօնէրեան:

Սէն Շամոն.— Ս. Ընտրիկեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղը Պ. Ե. Հաճեանի մահուան քառասունքին առթիւ, շնորհակալութեամբ ստացած է Հաճեան ընտանիքէն, յիսուն Ն. Ֆ., ի նպաստ իր դպրոցին:

Նոյն առիթով, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Ալաջեան յիսուն Ն. Ֆ. կը նուիրեն Ազգ. Եկեղեցական Միութեան:

×

Սէն Ժերոմի Թաղ. Խորհուրդը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Թաղիս եկեղեցիին եւ դպրոցին ի նպաստ եղած նուէրներուն համար, փոխան ծաղկեպսակի Այրի Տիկին Մարիցա Մինասեանի մահուան առթիւ:

ՆՈՒԷՐ

Տիկին Արշալոյս Հազարեան եւ եղբայրը՝ Պ. Տէյիրմէնճեան քսան Ն. Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց ողբացեալ մօր մահուան քառասունքին առթիւ:

Նոյն առթիւ Պ. Հայկ Մաճառեան, փոխան ծաղկեպսակի քսան Ն. Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ
Գեղարուեստական ցերեկոյթը
ԱՊՐԻԼ 3ԻՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՄԻՋԻՆՔԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմնին կողմէ:

ՀԻՆԳՇԱԲ. ՄԱՐՏ 24ԻՆ, ԺԱՄԸ 16.30ԻՆ
Փավիյօն Տօֆինի մէջ

Փափաքողները կրնան ծպտել իրենց երախաները Լա Ֆոնթէնի առակները խորհրդանշող զգեստներով կամ միայն գլուխով եւ արտասանել տալ անոնց իրենց ծպտումին համապատասխան առակը:

Որբերու Օգն. Մարմինը քաջալերուած նախորդ տարիներու իր գտած յաջողութենէն կը յուսայ որ այս անգամ եւս հանրութիւնը պիտի քաջալերէ զինքը, օգտակար հանդիսանալով Միութեան բարենպատակ ձեռնարկներուն:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

SURPRISE PARTY

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Պանեէօ Քաչանի խումբին կողմէ:
Կիրակի, Մարտ 20, ժամը 16էն 24:

167 RUE MONTMARTRE ի շէնք սրահներուն մէջ: MÉTRO RUE MONMARTRE

Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Attractions

Ճոխ պիւֆէ Անակնկալներ

ՅՈԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ-ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Դերասան՝ ՏՐԴԱՏ ՆՇԱՆԵԱՆԻ

50ամեայ բեմական գործունէութեան ի պատիւ

Նախաձեռնութեամբ՝ Պէլվիլ - Լիլա դպրոցներու կրթական մարմնոյն եւ բարձր հովանաւորութեամբ կաթ. պատ. ՍԵՐՈՎԲԷ ԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

Նախագահ՝ ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ

9 Ապրիլ, Շաբաթ գիշեր ժամը 20.45ին Փօլ Ֆարալիք թատրոնին մէջ,

21, RUE YVES TOUDIC

Փարիզահայ բեմի գլխաւոր ուժերու մասնակցութեամբ կը ներկայացուի

ԼԱԲԻՒՐԻՆԹՈՍ

Փարիզահայ կեանքէ, քոմէտի – տռամ 3 արար Տ. ՆՇԱՆԵԱՆԻ

Մանրամասնութեանց համար տեսնել յայտագիրը:

Տոմսերը կը ծախուին միայն Հրանդ Քալուեան գրատունը 43 րիւ Ռիշէ Փարիզ, Հեռ. ՓՌՕ. 25 - 46:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, Rue Mr.-le-Prince, Paris (6e) C.C.P. PARIS 1278-35

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄ, Մ. Արք. Օրմանեան, Պէյրութ 1959, Ա. Հատ.	24 Ն.Ֆ.
ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ, Կ. Գէորգեան, 1960, թղթ. 14, լթկզմ	16,50 Ն.Ֆ.
ԳԻՐՔ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻ, Ե. Զարեան, Պէյրութ 1959	6 Ն.Ֆ.
ԳՐԱԿԱՆ–ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐ, Ն. Աղբալեան, Պէյրութ, կզմ.	18 Ն.Ֆ.
ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԷՆ, Բժ. Ա. Բաբալեան, Գահիրէ, 1959	2 Ն.Ֆ.
ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆՑ ՈՒՂԻՈՎ, Կ. Մեհեան, Փարիզ, 1959, ...	6 Ն.Ֆ.
ՀԱՅ ԳՈՂԳՈԹԱՆ, Գ. Եպս. Պալաքեան, Բ. Հատ. Փարիզ, 1959	15 Ն.Ֆ.
ՆՈՅՆԻՆ Ա. հատորը, Վիեննա, 1922, պատկերազարդ եւ կազմեալ	15 Ն.Ֆ.
ՀԱՅԿ. ԺՈՂ. ՀԷՔԵԱԹՆԵՐ, Ա. Նազինեան, Գահիրէ, 1959 . . .	3 Ն.Ֆ.
ՊՐԻՍՄԱԿ, Երաժշտասէրի մը օրագիրը, Գ. Ա. Համբարձումեան	5 Ն.Ֆ.
ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ, Հր. Փաստրմաճեան, Պէյրութ, 2 հատոր .	20 Ն.Ֆ.
ՏՐԴԱՏ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՏԱՍԸ ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Եղիա Գասպարեան, Գահիրէ, 1959	10 Ն.Ֆ.
L'ARMÉNIE, PAR JEAN-PIERRE ALEM, PARIS, 1959	2 N.F.

Առաքման ծախքը գնողին վրայ

Կ + Պ + Ո + Ն + Ի   Պ + Կ + Ո + Ւ + Ն

ՊՈՆԿՈՒ

Ամէնօրեայ ուժ եւ կորով,
— Bongoût —
Հեշտ եւ լոխում ուտելով:

Société des Conserves
BONGOUT
MARSEILLE — 40, la Canebière — MARSEILLE

MORY et Cie

ՆՈՒԷՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ԾՐԱՐՆԵՐՈՒ ԱՌԱՔՈՒՄ ԴԷՊԻ ԽՈՐՀՐԴ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ:

Գնեցէք գանոնք ձեր ուզած տեղը եւ առաքումը մեզի վստահեցէք: Նուազագոյն ծախքերով կը ղրկենք խորհրդ. Միութիւն:

Դիմեցէք մեր նոր գիները գիտնալու համար.—

10, Rue St. Vincent de Paul, Paris 10e
(PRÈS DE LA GARE DU NORD)
Téléphone : TRU. 27-70

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 Téléph. : PRO. 86 - 60

R. C. Seine 57 A 2731 C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.

Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 15 ՄԱՐՏ

MARDI 15 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8748 36EME ANNÉE Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4549

ԽՐՈՒՇՉԵՒ ՅԵՏԱՁԳԵՑ ԻՐ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՊԱՏՃԱՌԸ՝ ԴՈՒՄԷ ՎԱՐԱԿՈՒԱԾ Է

ՆՈՐ ԹՈՒԱԿԱՆ, ՄԱՐՏ 24ԷՆ ԱՊՐԻԼ 3

Կրոմիքօ, Խորհրդային Միութեան արտաքին նախարարը պաշտօնապէս հաղորդած է Մոսկուայի Ֆրանսական դեսպան՝ Մ. Տըժանի, թէ խորհրդային վարչապետը վարակուած է դումէ ու հարկադրաբար պիտի յետաձգէ Ֆրանսա իր ժամանումը: Մոսկուայի բժիշկներուն կարծիքով եօթնէն - տասը օր պէտք է որ Խրուշչեւ ապաքինի :

Այս անակնկալ յետաձգումը արդէն իսկ խանգարեց ամիսներէ ի վեր տեղի ունեցող պատրաստութիւնները: Հանրապետութեան նախագահը՝ տը Կոլ Կիրակի երեկոյ ընդունած է խորհրդային դեսպանը՝ Վինոկրատով, ճշդելու համար այցելութեան նոր թուական մը: Կը կարծուի թէ Խրուշչեւ ի վիճակի պիտի ըլլայ Ֆրանսա գալու Մարտ 24ին ու պիտի մնայ մինչեւ Ապրիլ երեք: Նախկին այցելութիւնը չորս օր աւելի պիտի տեւէր : Հաւանական է որ Խորհրդային վարչապետին դէպի գաւառ շրջագայութիւնը զգալի չափով կրճատուի : Կազմակերպիչները արդէն իսկ կը նախատեսեն Սալօն տը Փրովանս եւ Նանսի այցելութիւնները ջնջել :

Ֆրանսայի կարգ մը շրջանակները կը կարծեն թէ «դիւանագիտական հիւանդութիւն» մը չէ այս, քանի որ Ֆրանսան Խրուշչեւին կը պատրաստէր «քաղաքավար» ընդունելութիւն մը: 1956էն ի վեր, դիտել կուտան նոյն շրջանակները, առաջին անգամն է որ Խրուշչեւ կը յետաձգէ ճամբորդութիւն մը: Մոսկուայէն հասած լուրերուն համաձայն Սեւ Ծովի մօտերը մեկնած է կազդուրուելու : Մարտ 7ին եւ ութին խորհրդային վարչապետը տեսակցութիւններ ունեցաւ Ֆրանսայի ազգային ժողովին նախագահ՝ Շապան - Տելմասի եւ Սան - Ֆրանսիսկոյի քաղաքապետ՝ Քրիսթոֆըրի հետ: Հաւանական է որ Մարտ 9ին մեկնած ըլլայ՝ Սեւ Ծով:

Արժէ նշել թէ Խորհրդային սովորութիւններուն դէմ է խօսիլ իրենց վարիչներուն անհատական կեանքին եւ հիւանդութիւններուն մասին: Այս պարագային տրպուած եղած են յիշել՝ նկատի ունենալով որ միջազգային արժէքով այցելութեան մը նախօրէին եղաւ :

Դեկտեմբերին, մառեշալ Վորոշիլով, նոյն կացութեան մատնուեցաւ երբ Հնդկաստան իր այցելութեան նախօրէին, յանկարծ հիւանդացաւ : Կ՚ըսուի որ յառաջիկայ թուականը պիտի որոշուի արտաքին երկու նախարարութեանց կարգադրութեամբ :

Զօր. տը Կոլ «արագ ապաքինման շատ անկեղծ մաղթանքներ» հաղորդած է Խորհրդային վարչապետին :

Խորհրդային վարչապետին ճամբորդութեան այս յետաձգումը կրնայ նաեւ պաշտօնական «դում»էն զատ ուրիշ պատճառներ ունենալ :

Որոշ աղբիւրներու համաձայն եթէ Խրուշչեւ իսկապէս հիւանդ է շատ աւելի ծանր վիճակի մէջ պէտք է ըլլայ, ուրիշներու կարծիքով պարզապէս քաղաքական բնոյթ կրող յետաձգում մըն է, պէտք չէ մոռնալ որ Ֆրանսա - Խորհրդ. Միութիւն խօսակցութիւնները հինգշաբթի սկսան, երբ Փարիզի դեսպանը Տըպրէին գնաց յայտնելու համար թէ Խրուշչեւ «յոգնած էր», արդեօ՞ք կարելի չէ թեթեւցնել ճամբորդութիւն յայտագիրը: Այս դէպքը յատկանշական բնոյթ մը ունէր արդէն անոնց համար որ գիտէին թէ Խրուշչեւ գոհ չէ եղած յայտագրէն երբ առջի օր իրեն ներկայացուցած են :

Ի՞նչ բանէ Խրուշչեւ դժգոհ է :

Որոշ փոփոխութիւններ ուզած է այցելութիւններու յայտագրին մէջ որոնք մերժուած են: Ի՞նչ կ՚ուզէր խորհրդային վարչապետը :

Խրուշչեւ կը գտնէր թէ ֆրանսական կառավարութեան պատրաստած յայտագրին մէջ ինք ուղղակի շփումներ չունի ժողովուրդին հետ : Փարիզը «վերէն» պիտի նայէր (Թռչանով), ինք կ՚ուզէր «վարէն» նայիլ: Չէր ուզեր քաղաքական պատճառներով Հասի - Մեսաուտ այցելել, որովհետեւ այդ ձեւով ընդունած կ՚ըլլար ֆրանսական ներկայութիւնը Սահարայի մէջ, չէր ուզեր «քննել» Սալոնի օդանաւային ուժերը, այդ ձեւով «խաղաղութեան ախոյեանը» քաջալերած կ՚ըլլար սպառազինումը: Այս կացութեան առջեւ Խրուշչեւ հրահանգներ տուած է Վինոկրատովի փոխելու համար ճամբորդութեան կարգ մը մանրամասնութիւնները: Խրուշչեւի առաջարկներն էին .—

Ա) Փարիզ հասնիլ ժամը 12ին, ոչ թէ 10ին, որպէսզի ժողովուրդը աշխատանքէն արձակուելու պահուն զինքը ողջունէ :

Բ) Մարզական պալատին մէջ երեկոյթ մը կազմակերպել Կարմիր Բանակի երգչախումբին հետ :

Գ) Վերջնական մերժում՝ Հասի - Մեսաուտ երթալու :

Դ) Մերժում՝ Սալոն երթալու :

Ե) Մերժում՝ Նանսի երթալու (թաղապետութիւնը չէր ուզած ընդունիլ) :

Ըստ լաւատեղեակ շրջանակներու Տըպրէ պատասխանած կ՚ըլլայ որ կարելի չէ երկու օրուան մէջ այդքան փոփոխութիւններ կատարել, այս պատասխանին վրայ է, կ՚ըսեն նոյն շրջանակները որ Խրուշչեւ յայտնած կ՚ըլլայ թէ «դում ունի» :

Լոնտոնի մէջ սակայն կ՚ըսուի թէ Խորհրդային Միութեան եւ Ֆրանսայի տարակարծութիւնները շատ աւելի ծանր բնոյթ ունին: Խրուշչեւ դժգոհ եղած է վերջերս ֆրանսական քաղաքականութեան կարգ մը երեւոյթներէն: Նախ Ֆրանսայի համախոհութիւնը Դաշնակցային Գերմանիոյ հետ, մանաւանդ զինուորական կայաններու հաստատման առթիւ: Միւս կողմէ Ֆրանսա աւելի առաջ երթալով քան Ամերիկա եւ Անգլիա Պերլինի «ազատ - անցքին» մասին որոշած էր մերժել խորհրդային զինուորական որեւէ տեղափոխում ֆրանսական շրջանին մէջ: Կարելի է յիշել նաեւ, ըստ Անգլիացիներուն, թէ Հարաւի մէջ իր ըրած յայտարարութեանց առթիւ տը Կոլ շեշտած է թէ Ֆրանսա արեւմտեան խմբակին մաս կը կազմէ եւ դատապարտած է մենատիրական վարչաձեւերը :

Եթէ այս «զրոյցները» ճիշդ են Խրուշչեւ հաւանաբար կրկնէ «իր դումը» բայց պէտք չէ նաեւ մոռնալ թէ ինչպէս Խրուշչեւ ըսած է «համայնավար մը երբեք չի խուսափիր, միշտ պատրաստ է յարձակումի» :

Բայց կրնայ ըլլալ ի վերջոյ թէ վարչապետը Խրուշչեւ իսկապէս հիւանդ է եւ Փարիզ պիտի կարենայ գալ Մարտ 24ին :

× Տեղական մամուլը դիտել կուտայ թէ այս յետաձգումը երկու միլիոն Ն. Ֆ. պիտի արժէ Ֆրանսացիներուն ... :

Օրը Օրին

Ի ՊԷՏՍ Ո՛Չ - ՋԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

— « Ֆրանսացիները իրենց ուրախութեան հետ յայտնեցին նաեւ սրդողանք, մասնաւորապէս Միացեալ Նահանգներու դէմ ...» Սրդողա՞նք ինչ ըսել է ... Ես բան մը չհասկցայ ... Դո՞ւն ...

— Ո՛չ ալ ես ... Երեւի «խոշոր գրիչ»ը ըսել կ՚ուզէ «դառնութիւն» ...

×

— « Ղանայի վարչապետը Նէքրումա յայտարարեց թէ ֆրանսական ընկերութեանց հարստութիւնը պիտի սառեցուի ...» Հայերէնի մէջ «սառեցուիլ» բայ ունի՞նք ...

— Հայերէն լեզուն այդ տեսակ բայ չունի ...

×

— « Կասկածելի է որ անոնց պիտի ներկայացուի ամերիկեան կառավարութեան ծրագիրը՝ զինաթափութեան մասին ...» Սա «պիտի»ին պէտք կա՞ր ...

— Ո՛չ ...

×

— « Պատուիրակներէն ոմանք ... բարկութեամբ կը գանգատին որ մինչեւ հոս գալէ ետքը արեւմտեան դաշնակիցներուն առաջնորդը գտած են անպատրաստի ... Ի՞նչ ըսիր այս չհնա՛ղ հայերէնին :

— Միայն մէկ բան կարելի է ըսել, անշուշտ, բայց այդ «ըսուելիքն» ալ թուղթին չի կրնար յանձնուիլ ... Գնա՛ այդ փախուկին ըսէ որ «բարկութեամբ գանգատիլ»ը լրագրական ոճ չէ ... Պէտք է ըսած ըլլար «դառնութեամբ կամ ցասումով դիտել տուած են որ» կամ «գանգատած են որ» ... Ինչ կը վերաբերի սա այլանդակ «անպատրաստի»ին, խորհուրդ տուր այդ «խոշոր գրիչ»ին որ այսուհետեւ — չելլես «յետ այսու» ըսես — հայերէնի տեղ չհնարէն գրէ ... Հայերէնի մէջ ունինք «յանպատրաստից» բառը, որ կը նշանակէ «առանց պատրաստուած ըլլալու» : Բայց, այստեղ չի գործածուիր ... Երեւի «խոշոր գրիչ»ը ըսել կ՚ուզէ որ պատուիրակները Ուաշինկթըն եկեր են ու տեսեր են որ Դաշնակիցներու առաջնորդը տակաւին «պատրաստ» չէ եղեր ...

×

— « Եպիսկոպոսները բողոքած էին իբրեւ թէ մարդկային իրաւանց դէմ կառավարութեան բռնած ընթացքին, ըսուեցաւ կառավարութեան կողմէ ...» : Դիտողութիւն ունի՞ս այս «հայերէն»ին մասին :

— Եթէ «հայերէն ըլլար, թերթեւս արտագրէի, բայց հայերէն չէ » :

×

— Մեր Մեծասքանչը թոյլ կուտա՞յ որ «փաստերը զօրաշարժի հանուին » ...

— Ո՛չ ...

×

— Իմացա՞ր — չէր բաւեր «գագաթի ժողովը», հիմա ալ նոր գիւտ մը ըրեր են ազգին «խոշոր գրիչ»ները — «նախագագաթեան » վերջին ժողով ... Աղուո՛ր բառ է, այնպէս չէ՞ ...

— Այնքան աղուոր, որքան կապիկը ...

×

— «Պարոն Խրուշչեւին ճառին մէջ ...» Ըսելիք ունի՞ս ...՝

— Գրել տուր Խրուշչեւի — առանց «ն»ի ...

×

— « Նոր ծրագրին ուրուագիծը »... Աւելի լաւ չէ՞ «նախագիծ» բառը ...

— Ի հարկէ ...

×

— « ... Իսկ ռուսիկաններէն ... արցունքի կազով փոխադարձեցին ... Արցունքէ շինուած կա՞զ ալ կայ եղեր, չէի գիտեր ...

— Պարոն խմբագիրը ըսել կ՚ուզէ «արտասուաբեր » կազ ... Առնեն մըն ալ կը գրէին «արցունքաբեր», ուրիշ շա՛տ «խոշոր գրիչ»ի մը գրիչով ...

×

— Ո՞րն է շիտակը — որդուո՞յն թէ որդւոյն ...

— Երկրորդը ... Գրաբարի մէջ, երբ բառը «ի»ով կը վերջանայ, Սեռականի եւ Տրականի մէջ կ՚առնէ «ւոյն» վերջաւորութիւնը — որդի - որդւոյն, հոգի - հոգւոյն, տարի - տարւոյն, տեղի - տեղւոյն : Երբ «իւ»ով վերջանայ, կ՚առնէ «ուոյն» ձեւը - պատիւ - պատուոյն, հաշիւ - հաշուոյն :

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԸ ԿՈԼ - ՄԱՔՄԻԼԸՆ հանդիպումը տեղի ունեցած է շատ սիրալիր մթնոլորտի մը մէջ: Ինչպէս գրած էինք, Շաբաթ օր Անգլիոյ վարչապետը Ռամպուլէ հասաւ, ուր գլուխ գլխի հանրապետութեան նախագահին հետ խօսեցան «օրուան հրատապ հարցերուն» շուրջ: Պաշտօնական ոչ մէկ զեկոյց չէ հրապարակուած: Երկու պաշտօնական դէմքերն ալ լուռ կը մնան խօսակցութեանց բնոյթին վրայ : Կը կարծուի սակայն, թէ անդրադարձած են՝ Ափրիկէի, Ֆրանսայի անդամակցութեան հիւլէական ակումբին: Եւրոպայի տնտեսական ապագային (վեցերու եւ եօթներու մրցակցութիւն), Խրուշչեւի այցելութեան եւ Վերին ժողովին շուրջ: Մտերմիկ խօսակցութեանց մասնակցած է նաեւ վարչապետ՝ Տըպրէ :

ԺԸՆԵՒԻ մէջ բացուեցաւ ապազինման «տասներու» ժողովը: Արեւմուտքէն կը մասնակցին՝ Մ. Նահանգներ, Ֆրանսա, Անգլիա, Գանատա եւ Իտալիա: Արեւելքէն՝ Խ. Միութիւն, Լեհաստան, Չեխոսլովաքիա, Պուլկարիա եւ Ռումանիա : Երկու կողմերն ալ զինաթափութեան շուրջ պատրաստած են իրենց ծրագիրները: Այս առթիւ Մ. Նահանգներու նախագահը՝ Այզընհաուըր նամակ մը գրած է ամերիկեան պատուիրակ՝ Իթընին, որուն մէջ կ՚ըսէ . «Մ. Նահանգները պատրաստ են քննելու զինաթափութեան տանող ամէն առաջարկ: Պէտք չէ որ յուսահատիս ըլլանք անոր համար որ ցարդ ոչ մէկ համաձայնութիւն կարելի եղած է գոյացնել : Պէտք չէ յուսալ նաեւ — կը շարունակէ գրել Այք — որ բացառիկ ու արտակարգ կարգադրութիւններ ձեռք ձգենք. Թերեւս պէտք ըլլայ երկար եւ համբերատար աշխատանքի : Ցամենայն դէպս ամէն աշխատանք եւ ճիգ ի գործ դրէք — կը հրահանգէ իր պատուիրակին հասնելու համար բաղձալի զինաթափութեան » :

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ վարչապետը՝ Ատընաուըր Նիւ Եորք հասած է : Ինչպէս գրած էինք տասը օր Մ. Նահանգներ պիտի մնայ, ու պիտի տեսակցի Այզընհաուըրի եւ Պէն Կուրիոնի հետ: Հուսկ կը մեկնի Ճափոն :

ԽՈՐՀՐԴ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ համայնավարներուն՝ թիւը՝ ութ միլիոն է կը գրէ «Կուսակցութեան կեանք» թերթը, այսինքն ընդհանուր բնակչութեան 4,2 առ հարիւրը: Պատերազմէն ի վեր երեք միլիոն շարքայիններ աւելցած են :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ եւ Արաբ Միացեալ Հանրապետութեան միջեւ դիւանագիտական միջադէպ մը տեղի ունեցած է: Գահիրէի Թուրք դեսպանը՝ Էքրըմ «անբաղձալի» նկատուած է եգիպտական իշխանութեանց կողմէ, որովհետեւ « անթակտ յայտարարութիւններ» ըրած է երկրի հասցէին:

(Լուրերու շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅ-ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ

Հայ – յունական կապերը սկիզբ են առել հնագոյն ժամանակներից, երկու ժողովուրդների պատմութեան վաղ արշալոյսին: Ստրաբոնի վկայութեամբ Հայերը յաճախ պտոյտներ էին կատարում Յոնիական (Միջերկրական) ծովի չուրջը: Հայ վաճառականները մինչեւ Եգէական ծովի նաւահանգիստներն էին տանում ոչ միայն Հնդկաստանի համեմունքներն ու Չինաստանի մետաքսը, այլեւ Հայաստանի գինին, մրգեղէնները, փայտը եւ ուրիշ ապրանքներ :

Ալեքսանդր Մակեդոնացու արշաւանքները նպաստեցին հայ – յունական կապերի ամրապնդմանը: 334 – 330 թուականներին (Ք. Ա.) մինչեւ Սիր – Դարիա եւ Ինդոս, Մակեդոնացու կառուցած քաղաքգաղութներից յունական գիտութիւնն ու արուեստները լայնօրէն ներթափանցում էին նաեւ Հայաստան: Յունական գրերի ու լեզուի գործածութեան պայմաններում Հայ ժողովուրդը մօտ եօթը հարիւր տարի սնուել ու ոգեշնչուել է Հելլէնների բարձր մշակոյթի, մասնաւորապէս գրականութեան վիթխարի նուաճումներով :

Յայտնի է որ Արտաշէսը, Տիգրան Մեծը եւ ուրիշ հայ թագաւորներ իրենց դրամների վրայ են ածել յունարէն արձանագրութիւններ: Աթէնքից հրաւիրուած յոյն դերասանները Տիգրանակերտում բեմադրել են Սոփոկլէսի եւ Եւրիպիդէսի ողբերգութիւնները : Արտաւազդը Հայոց արքունիքում յունական այնպիսի կրթութիւն էր ստացել, որ մինչեւ անգամ գրել է յունարէն լեզուով ողբերգութիւններ :

Խորենացու ասելով՝ Հայաստանում նօտարական գրութիւնները լինում էին, ինչպէս պարսկերէն, այնպէս էլ յունարէն լեզուով. «Գիր Պարսից եւ Յունաց, որովք այժմ գիւղից եւ գաւառաց, եւս իւրաքանչիւր տանց առանձնայատկութեանց եւ հանուրց հակառակութեանց եւ դաշանց այժմ առ մեզ գտանին անբաւ գրուցած մատեանի, մանաւանդ որ ի սեփական ազատութեան պայազատութիւն»:

3րդ դարի վերջերից հայ ուսանողների հոսանք է սկսւում դէպի յունական մշակոյթի կենդրոնները: Փարպեցին պատմում է, որ շատերը «... Թոշակօք եւ հեռագնաց եւ բազմաժամանակեայ դեգերմամբ...» գնում էին Եդեսիա, Անտիոք, Աղեքսանդրիա, Աթէնք աշակերտելու նշանաւոր յոյն իմաստասէրների եւ հռետորների: Նրանց նպատակն էր ժամանակի յունական գիտութիւնը ի սպաս դնել հայ մշակոյթի զարգացմանը : Յայտնի է, որ « լի գիտութեամբ հայոյս եւ առաւելեալ յունիւն» առաջ եկած սերունդը կերտեց մի ամբողջ հարուստ գրականութիւն, որ ոսկեղինիկ անունն ստացաւ :

Տեղեկութիւններ ունինք այդ ուսանողներից շատերի մասին: Բարսեղ Կեսարացին, Գրիգոր Նազիանզացին եւ այլ հայ ուսանողներ աշակերտել են Պարոյր Հայկազն կամ Պրոյերեսիոս հռչակաւոր հռետորին (273 – 363 թուականներին) որն Անտիոքում սովորելուց յետոյ դրաւել էր Աթէնքի համալսարանի ամպիոններից մէկը : Ներսէս Ակինեան ենթադրում է, որ Մեսրոպ Մաշտոցը 380 թուին Անտիոքում աշակերտել է յոյն փիլիսոփայ Լիբանիոսին, որի համբաւը Մերձաւոր Արեւելքի շատ երկրներից Անտիոք էր ձգում ամէն ազգի ուսանողների : Կորիւնի հաղորդմամբ 413 – 433 թուականներին, Եզնիկը, Յովսէփը, Ղեւոնդը եւ ուրիշներ ուղարկուեցին Բիւզանդիոն, «ուր ուսեալք եւ տեղեկացեալք, թարգմանիչս կարգէին ըստ հելլենական լեզուի »:

4 – 5րդ դարերում քաղաքական մի շարք հանգամանքներ նպաստեցին հայ – յունական կապերի առաւել ամրապնդմանը: Հայոց Արշակունի թագաւորներին դահազուրկ անելու հարեւան Սասանեան հարստութեան յամառ փորձերի հետեւանքը այն եղաւ, որ հայ իշխանաւորները ապաւինեցին Յոյների օգնութեանը : 334 թուի դաշնագրութեամբ Հայաստանի արեւմտեան մասը, որը կազմում էր ամբողջ երկրի մէկ հինգերորդը, ընկաւ յունական տիրապետութեան ներքեւ: Վարդանանց պատերազմը եւս պակաս դեր չի խաղացել հայ – յունական կապերի ամրապնդման գործում :

Պատմութեան մէջ եղել են պահեր, երբ իշխող դասակարգերն ի պաշտպանութիւն իրենց շահերի՝ երկպառակութեան որոմ են սերմանել երկու ժողովուրդների միջեւ, յաճախ ստուեր գցել նրանց բարեկամական յարաբերութիւնների վրայ : Դաւանական – կրօնական անիմաստ վէճերի ու տարաձայնութիւնների ծանր մթնոլորտում հաւասարապէս տուժել են Հայն ու Յոյնը: Սակայն, հասարակ ժողովուրդի առողջ բնազդը միշտ էլ փարատել է ժամանակաւոր մշուշը, վերականգնել եղբայրական կապերը :

Գրերի գիւտից յետոյ էլ հայ ժողովուրդի մշակութային կեանքը զարգացել է յունական մշակոյթի հետ ամրօրէն կապուած: Մեսրոպ Մաշտոցի սկսած մշակութային շարժման առաջաւոր դէմքերը բիւզանդական Հայաստանից էին (Եկեղեաց գաւառ, Դերջան, Խորձեան, Պաղինական եւ Տարօն): Ի հարկէ, պատահական չէ, որ 5րդ եւ յաջորդ դարերում հայերէն թարգմանութիւններն աննշան բացառութեամբ կատարուել են յոյն հեղինակներից՝ Արիստոտէլից, Պորփիւրից, Կիւրեղ Աղեքսանդրացուց եւ ուրիշներից :

Բացի դաւանաբանական եւ փիլիսոփայական երկերից՝ թարգմանուել են նաեւ Դիոգինէսի, Պինդարոսի գործերը, ինչպէս եւ Պիտոյից գիրքը, որը ճարտասանական կանոնների եւ վարժութիւնների համար յօրինուած մի աշխատութիւն է: Վայելելով լայն ժողովրդականութիւն, Դիոնիսիոս Թրակացու «Քերականութիւնը » դարերի ընթացքում առարկայ է դարձել բազմազան մեկնաբանութիւնների, որոնք եւ կազմել են Հայոց հին գրականութեան մէկ ճիւղը Հայ ժողովուրդի մշակոյթի գանձարանում Փիլոնի, Կուզի, Իսիքոսի, Իրինէոսի մի շարք կորած բնագրերի հայերէն թարգմանութիւնների պահպանումը, անկասկած, անգնահատելի ծառայութիւն է յոյն ժողովուրդի բազմահարուստ մշակոյթի պատմութեանը :

Զգալի է եղել նաեւ յունական ազդեցութիւնը Հայոց լեզուի եւ գրականութեան վրայ: Հայ հեղինակներն իրենց բնութագրած հայ իշխաններին համեմատում են յունական գրականութեան կերպարների հետ, յաճախ օրինակներ վերցնում Հոմերոսից: Խորենացին իբրեւ պատմական փաստ է արձանագրում այն առասպելը, ըստ որի Հայոց Զարմայր նահապետը մասնակցել է Տրովադայի պատերազմին, օգնել Պրիամոսին եւ սպաննուել կռուի դաշտում: Ըստ որում, Խորենացին ցանկանում է, որ Զարմայրը սպաննուած լինի Աքիլլէսի եւ ոչ թէ յունական ուրիշ քաջերի ձեռքով. «եւ անդ ի քաջացն, Հելլենացւոց վիրաւորեալ մեռանի, այլ կամիմ յԱքիլլայ եւ մի յայլ ումեքէ քաջացն»: Ցափշտակուած յոյն լեզուի՝ վերացական գաղափարներ արտայայտելու առաւելութեամբ, Հայոց մշակոյթի առաջին վարպետները հայերէնը հարստացնում են յունարէնի օրինակով ստեղծած բառերով, բառակազմական մասնիկներով: Հայ մշակութային գործիչներից ոմանք նոյնիսկ չափազանցութեան են դիմում : Նրանց կատարած շատ թարգմանութիւնների լեզուն այնքան յունաբան է, այնքան «յունարէն է հայերէն բառերով», որ դժուար է հասկանալ առանց յունարէն բնագրի :

7 – 11րդ դարերում ստուեճանաբար զօրացող հոսանքով դէպի Արեւմուտք գաղթող Հայերը խոշոր չափերով նպաստել են Բիւզանդիայի ռազմական յաջողութիւններին եւ մշակութային վերելքին :

Բիւզանդագէտ Ռամբօն գրում է – « Առանց հայ զօրավարների՝ Բիւզանդիան պիտի կործանուէր բարբարոսների հարուածների տակ: Ծանր րոպէներին յանկարծ երեւան էր գալիս մի Հերակլ, մի Վասիլ, մի Զմշկիկ, մի Փոկաս, որոնք այդ յոգնած քաղաքակրթութեանը նոր թարմութիւն էին տալիս, եւ միաժամանակ կայսրութիւնը, ըստ մի յոյն պատմագրի բացատրութեան՝ «այդ ծեր կինը հանդէս էր գալիս ինչպէս մի մանկամարդ աղջիկ, ոսկով ու թանկագին քարերով զարդարուած»:

Բիւզանդական «յոգնած քաղաքակրթութեանը » թարմութիւն ներարկելով այդ հայ գործիչները կարեւոր դեր խաղացին յունական մշակոյթի վերածնութեան գործում 9 – 10րդ դարերում : Տեղեկութիւններ կան Պոլսի առաջին համալսարանի հիմնադիր Բարդաս Կեսարի, հռչակաւոր մաթեմատիկոս եւ հելլենագէտ Լեւոն Իմաստասէրի, Փիզիկոս Բագրատի, լեզուաբան Յովհաննէսի եւ շատ ուրիշ հայ գործիչների մասին :

ՅՈՎՀ. ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻՆ

ԴԻՏՈՒԱԾ ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ԱԿՆՈՑՈՎ

Նոյն անձերը այս դէպքէն երեք ամիս առաջ ողբացեալ Տքթ. Պերճ Թանալի ինքնաշարժի արկածը ինծի վերագրած էին՝ այդ շրջանին արձակուրդով Իսթանպուլ գտնուելուս առիթով : Վերադարձին, հրաշքով վերապրող անձի մը հետաքրքրութիւնը ստեղծեցի շուրջս. բայց հարցը այսքանով չլուծուեցաւ : Հեռաւոր գիւղացիներն ալ արկածամահ ըլլալու պատմութեան հաւատացած ըլլալով, հիւանդներս կէս առ կէս նուազեցան :

Իբր գործնական եւ անուղղակի հերքում, տարբեր գիւղեր բնակող 700 նախկին հիւանդներուս հասցէին տպագրուած քարտեր ղրկեցի, ուր կը յայտնէի արձակուրդիս վերջացած ըլլալը եւ քննութեան սկիզբս :

Աւելի ետք, պարբերաբար յերիւրուած նման զրոյցները հերքելու համար, այս շատ ազդեցիկ միջոցին դիմեցի քանի մը անգամ :

Զէր բաւեր ապրիլ, պէտք էր ապացուցանել :

Հինգ տարի եօթը ամիս Անատոլուի երեք գլխաւոր քաղաքին մէջ ազատ բժշկութիւն ընելէ ետք, 26 Սեպտեմբեր 1959ին դարձայ Պոլիս

Այս ժամանակամիջոցին 15 գաւառ եւ 50ի մօտ գիւղ անձամբ այցելեցի, եօթը քաղաքի եւ շուրջ հազար գիւղի հիւանդները ընդունեցայ :

« Հիւանդութիւն չկայ, հիւանդներ կան», կ'ըսէ բժշկական առած մը: 50 հազար հիւանդի քննութեամբ՝ աւելի հաստատ մօտեցայ այս առածին ճշդութեան: Կը հաւատամ թէ հիւանդներու հոգեբանական ուսումնասիրութիւնը հիւանդութեանց գիտութեան չափ կարեւոր է բժիշկին համար :

Կը հարցնեն թէ ինչպէս տոկացի շարք մը նիւթական զրկանքներու կամ չնեղուեցայ այդքան ժամանակ :

Զրկանքներու դիմանալը քիչ մըն ալ մարզանքի խնդիր է եւ զրկանքը իր բնոյթը կը կորսնցնէ՝ երբ յանձն կ'առնուի սիրուած ասպարէզի մը կիրարկումի ատեն: Գալով նեղուելուն, ատոր համար ամէն բանէ առաջ պարապ ժամանակ

ԿՈՄԻՏԱՍ

ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Եռանդուն Հայր Սուրբը տասնեակ մը տղաք վերցուց երաժշտական բարձր ուսմունք տալու անոնց : Շատ չուտ սկսեցինք բաւական վարժ դաշնաւորել, սակայն, ցաւ ի սիրտ, գործը կիսատ մնաց: Հայր Սուրբը՝ դժգոհ Էջմիածնէն, յուսահատ, մտքով ու հոգիով հեռու էր մեզմէ եւ հեռուները կը փնտռէր տեղ մը իր գործը շարունակելու համար: Զնայած իր կոտրած սրտին, յամառօրէն խումբը բարելաւեց, ուժեղացուց կանացի ձայներով, գիւղէն հարսներ եւ օրիորդներ բերելով :

×

Հայր Սուրբի երգահաւաքման մասին շատերը գրած են, մանաւանդ Բաղրեան Ստեփանը: Կոմիտասին հետեւած եմ Շիրակ՝ Հառիճավանք, Նորաշէն, Մուղնու Սբ Գէորգ, Էջմիածին, որտեղ հեռուներէ եկած դեղջուկները կ'երգէին բազմաթիւ տարբերակներով, բազմաթիւ չափերով ու եղանգաւորումներով յարափոփոխ երգեր: Հայր Սուրբը գրի կ'առնէր փոփոխականները հիացմունքով : Երգերը կայծակի արագութեամբ կը տարածուէին ուխտաւորներու միջոցով Հայաստանի եւ հարեւան երկիրներու չորս ծագերը :

Արձակուրդներէն վերադարձին գիւղերէն եւ քաղաքներէն նոր երգեր կը բերէինք իրեն: Գրի կ'առնէր գեղջկական երգերը միայն խիստ ընտրութեամբ, յետ կը վանէր աշուղական եւ յեղափոխական երգերը, որոնք իրեն համար երաժշտական արժէք չունէին: Մեր Գիւմրեցի աշուղ Ֆահրատի, Համբոյի, Տալօենց Գօգօրի (Շերամ) երգերը միշտ կը մերժէր առանց որեւէ որակում տալու, այնքան զուսպ էր եւ բարի, շատ բարի :

Հայր Սուրբը միայն գեղջուկ երգերը կը հաւաքէր, յղկուած, հին, կատարելագործուած երգերն ու պարեղանակները: Սակայն, Նիկողայոս Տիգրանեանի յորդորով հետաքրքրուեցան նաեւ աշուղական պարերով եւ դաշնաւորեց «Շուշիկ»ը, «Երանգի»ն (Ռանգի) եւն.:

×

Ճեմարանի ծառաներէն իր նշանաւոր Նախօն, որին մենք Նախօ Բիձա կը կանչէինք: Նախօն բերած էր իր հայրենի Մոկսէն Սասունցի Դաւիթի մը փոփոխակ, գրի առնուած Աբեղեանէ, Գարեգին սարկաւագէ եւ Ստեփան Կանայեանէ : Նոյն Նախօն երգած է Կոմիտասին պատահականօրէն մեր ամենագեղեցիկ անտունին — « Սիրտս նման է», «Արօրն ասաց» եւ « Մոկաց Միրզէ»ն :

Ես յաճախ կը մտնէի ծառայանոցը Նախօ Բիձայի երգը եւ պատումները լսելու խորին ակնածանքով ու սիրով : Բարձրահասակ, նիհար, երկարավիզ մարդ էր, բարակ երկար չէկ պեխերով : Մերկապարանոց թուշունի գլուխ ունէր մեր Նախօ Բիձան, հեզահամբոյր, մտածկոտ եւ լռակեաց: Գլխի կատարի վրայ միշտ կար ասեղնագործ իր արախչին: Հագուստները՝ Մոկսի տարազով :

×

Հայր Սուրբը իր հաւաքած երգերը կը զտէր, եղանակները, կը հայացնէր, օտար տարրերը դուրս կը նետէր: Ժողովուրդէն կ'առնէր իր երգի գանձը, կը յղկէր, կ'ոճաւորէր եւ նորէն յետ կու տար իր տիրոջը հայ ժողովուրդին :

Ուրիշ խօսքով, Կոմիտաս երգը համարիա նոյնութեամբ կը թողնէր, սակայն իր անձնական դրոշմը կը դնէր վրան եւ զայն կը հոգեւորէր իր ոճով, կոմիտասեան հոգիով, որ խորապէս հայկական էր: Այդ էր պատճառը, որ ժողովուրդը սիրեց կոմիտասեան երգը, անոր ոճը: Հայր Սուրբը իր նուրբ զգայնութեամբ խորացաւ հայ երգի մէջ եւ դուրս հանեց, կերպաւորեց զտուած հայ ոգիով : Կոմիտասը հայ ժողովրդի երգի հաւատարիմ թարգմանն է:

Օրինակ մը: Իմ հայրենի Գիւմրի քաղաքի մէջ հնարած պարեղանակը՝ «Խնկի ծառ», որ կանացի մենապար է, զմայլելի մի պար, որտեղ կինը իր թեւերու, ձեռքերու եւ մատներու նազելի եւ ճկուն շարժումներով խունկի ծառը կը ձեւաւորէ, Կոմիտաս մի սքանչելի երգի է վերածել, մեզ ծանօթ երգը, պարի սկզբնական եղանակը իւրայատուկ ոճաւորելով եւ քիչ մը չափ փոխելով, շատ քիչ [illegible] տուած է մեզի սքանչելի նուէրը — «Ալագեազ սարն ամպել ա»: Պարեղանակը տպուած է կոմիտասեան ոչ մշակուած երգերու ժողովածուին մէջ, որ հրատարակած է իր աշակերտ Սպիրիդոն Մելիքեանը: Եղանակը պարզ է, գեղեցիկ, հմայիչ, բայց կոմիտասեան դրոշմը, [illegible] չունի :

Յաճախ Հայր Սուրբը չափը փոխելով [illegible] այլ գոյն կուտար երգին: Օրինակ՝ [illegible] առուն ջուր ա գալի»ն մենք կ'երգէինք [illegible] դանդաղ, որտեղ առաջին հրեշտակային [illegible] երեխայական ձայնը սրտառուչ էր, [illegible]րելի:

ՄԵՍՐՈՎԲ ՄԱՌԱՆՋԵԱՆ

(9 Շար.)

պէտք էր եւ բարեբախտաբար նեղուելու ժամանակ չունէի :

Կարգ մը հիւանդութեանց հետաքրքր֊ րական պարագաներու պատմութիւնը յե֊ տագային ձգելով, հոս կ'ուզեմ յիշել դըժ֊ րախտ անցած վտանգալի եւ զուարճալի դրուագներէն նմոյշ մը :

Սրտի անբաւարարութիւն ունեցող եր֊ րիտասարդ կնոջ մը հայրը օր մը փոթո֊ րիկի պէս բացաւ դարմանատանս դուռը՝ երբ արդէն հիւանդ քննելով զբաղած էի.

— Աղջիկս թունաւորուեցաւ Տոքթոր, ըսաւ պոռալով. ձեր գրած կաթիլը առաւ եւ սկսաւ փսխել :

Նման պատմութիւններու վարժուած ըլլալով՝ պաղարիւնութիւնս չկորսնցու֊ ցի: Դեռ թարմ էր յիշողութեանս մէջ սիւփփոզիթուար կլլող հիւանդիս պարա֊ գան: Ուստի դարձայ խօսակիցիս .

— Քանի՞ կաթիլ տուած էիք :

— Ձեր գիտեր, ձեր ըսածին պէս տը֊ ւեր են :

— Դեղը բերէք անգամ մը, ըսի եւ սկսայ սպասել հետաքրքիր հիւանդներուս հետ միասին:

Հիւանդը դրացիս էր, վայրկեան մը ետքը դեղի շիշը եկաւ: Շիշին տակը հա֊ զիւ մէկ տասներորդ դեղ մնացած էր : Դեղագիրը օր մը առաջ գրած էի օրական հինգ կաթիլ յանձնարարելով: Հիւանդը եթէ դեղը չէր թափած, առնուազն 150 կաթիլը մէկէն առած ըլլալու էր, ինչ որ անմիջապէս ստամոքսի լուացում եւ այլ դարմանումներ չըլլալու պարագային՝ մահացու կրնար ըլլալ :

Դարմանատունս սպասող հիւանդնե֊ րուս պարզեցի կացութիւնը, ազատաբար ինքնաշարժին հեռաձայնել տուի եւ հի֊ ւանդին տունը վազեցի : Հիւանդը բերե֊ րը լայնցած, բազկերակը դանդաղած, տեւական փսխելու դիրքին մէջ էր եւտի֊ ժիթալի թունաւորումի բոլոր ախտան֊ շանները կը ցուցնէր :

Հիւանդին տունը յուզուած եւ աղմկա֊ րար խուժան մը հաւաքուած էր: Բարե֊ բախտաբար բոլորը կը ճանչնային զիս եւ հինգ տարի առաջ սիւփփոզիթուարը կըլ֊ լող հիւանդին առթիւ հաւաքուած բազ֊ մութեան վատ տրամադրութիւնը չկար ի֊ րենց մէջ: Միայն թէ կացութիւնը իրա֊ պէս ծանրակշիռ էր:

— Դեղի շիշը արկածով մը թափեցա՞ւ, հարցուցի :

— Ոչ երբեք, ըսին հիւանդին տէրերը միաբերան :

— Կաթիլը ո՞վ տուաւ եւ ո՞ր չթահա֊ մարով տուաւ, հարցուցի :

Քիչ մը տատամսումէ ետք կեսուրը կակազեց .

— Շթահամարը չգտայ, աչքի չափով դրի, քիչ մը աւելի փախցուցի թերեւս :

Կացութիւնը լուսաբանուած էր մեր խօսակցութեան հետեւող բազմութեան համար: Հինգ կաթիլ տիժիթալի տեղ ի֊ նը կրամ տրուած էր: Ուրիշ խօսքով եր֊ կու ամիսէն գործածելիք դեղը մէկ ան֊ գամէն առած էր :

(9 Շար.)

ՈՒՐԻՇՆԵՐՈՒՆ ԿԱՐԾԻՔԸ

ՋԻՐԱՐ ԿԸ ԲՋՔՏԵՆՔ

Օսմանեան Սահմանադրութենէն վերջ 1910ին Պոլսոյ ազգային շրջանակներուն մէջ, քաղաքական ու ազգ. խնդիրներու շուրջ անհամաձայնութիւններ ծայր տալէ յետոյ, ներքին համերաշխութիւն մը ստեղծելու եւ ազգին բոլոր դասակարգերը իրարու քով բերելու համար տքնաջան աշխատանքներ թափուեցան, որպէսզի ընդհանուր հասկացողութեան ոգի մը ստեղծուի :

Այդ փոթորկալից ու տագնապալի օրերուն Ազգ. Երեսփոխանական Ժողովի ամպիոնէն Գրիգոր Զոհրապ կ'ըսէ .

« Մեր մէջ յեղափոխականը եւ թէ ոչ֊ յեղափոխականը, վաճառականը, փաստաբանը, սեղանաւորը, ամէնքս ալ ազգասէր ենք ,սակայն իրար բզքտելու մարմաջ մը կը բաժնէ զմեզ իրարմէ : Մեր ազգային պակասութեան յատկանիշն է զիրար բզքտել »:

Գր. Զոհրապի այս յայտարարութիւններէն ճիշդ կէս դար է անցեր եւ դեռ գաղութներու մէջ կը շարունակենք զիրար բզքտել, մատնելով, ամբաստանելով, անուանարկելով, նախատելով, կարծես թէ մրցում մը բացուած է բառագիրքերը դատարկելու այդ կարգի բառերէն : Զարիքը չի սահմանափակուիր ամբաստանեալին ու ամբաստանողին միջեւ, այլ տարափոխիկ հիւանդութիւններու պէս կը փոխանցուի, ժողովրդային բարքերու կը փոխուին այդ թեթեւութիւնները, անիմաստ խեղկատակութիւնները եւ այսպէսով կը ստեղծուին կրքոտ պայքարներ ու թունաւոր մթնոլորտ մը :

Սփիւռքը, մանաւանդ Ամերիկայի եւ Լիբանանի Հայութիւնը, պէտք ունի կազդուրուելու, մաքուր օդ ծծելու եւ հոգիով ու սրտով վեր բարձրանալու :

Մասնաւորաբար յիշեցինք ամերիկահայ ու լիբանանահայ գաղութները, որովհետեւ ազգային ու եկեղեցական հարցերու շուրջ ամենամեծ պայքարը եւ իրար ատելութիւնը գլխաւորաբար կը մղուին այս երկու հայաշատ գաղութներուն մէջ. չենք գիտեր սանձ դնել մեր կիրքերուն եւ կ'ուզենք անպատճառ զիրար բզքտել: Այսպէս է եղեր անցեալին մէջ եւ դժբախտաբար այսօր ալ կը քալենք նոյն ճախճախուտ ճամբէն: Այսօր Ամերիկայի եւ Լիբանանի Հայութիւնը բաժնուած է երկու զանգուածներու, ցաւալի իրականութիւն :

Այս կրքոտ ու յամառ պայքարներուն պատճառները ծանօթ են, դեռ ժամանակը չէ վէճը վերլուծելու իր տեսանելի ու անտեսանելի կողմերովը, սակայն առանց վարանման կրնանք ըսել, թէ երկու կողմերն ալ սխալներ գործեցին առանց անդրադառնալու, թէ կիրքերը պիտի հասնէին իրենց գագաթնակէտին: Զիրար վարկաբեկելու ու անուանարկելու մարմաջը այլեւս ախտաւոր սովորութիւն մը դարձած է. անձնական վրէժխնդրութիւններով, խմբակցական հաշիւներով, սխալ ըմբռնումներով եւ շահախնդրական նպատակներով հրապարակ նետուած սուտերն ու կեղծիքները կը ծառայեն մի միայն հանրային կարծիքը գրգռելու : Մենք կը հաւատանք, որ օր մը, ուշ կամ կանուխ, Ամերիկայի եւ Լիբանանի գաղութներուն մէջ ստեղծուած կիրքերուն, ազգային ու կրօնական հարցերու շուրջ անհամաձայնութիւններուն վերջ մը պիտի տրուի: Այլեւս ժամանակն է որ մարդիկ աւելի շրջահայեաց ըլլան ու հանրային կեանքի մէջ պաղարիւնութեամբ ու իրարու հանդէպ ներողամտութեամբ շարժին: Մինչ այդ, փափաքելի է որ կողմերու մամուլները գոնէ դադրեցնեն իրենց նախատական ու անուանարկիչ լեզուն. իսկ եթէ դեռ կը կարծեն թէ նոր ըսելիքներ ունին, թող ըսեն պատշաճութեան սահմաններուն մէջ, որովհետեւ ինչպէս որ ըսինք չարիքը չի սահմանափակուիր միայն ամբաստանեալին ու ամբաստանողին միջեւ :

ՇԱՀԷՆ ԿԻՒՐՃԵԱՆ

«Այգ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ղ. ԱՂԱՅԵԱՆԻ ԿԻՍԱՆԴՐԻԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

Վերջերս Երեւանի Ղազարոս Աղայեանի միջնակարգ դպրոցը տօնած է իր հիմնադրութեան 10րդ տարեդարձը : Ցաւուր պատշաճի խօսքերէ ետք, հանդիսաւորութեան մէջ վար առնուած է Ղազարոս Աղայեանի կիսանդրին ծածկող ըսպիտակ վարագոյրը եւ երեւան ելած է մանուկները սիրող անմահ գրողին կիսանդրին՝ հայեացքը վեհ ու երազուն՝ յառած դէպի հեռուները:

Կիսանդրին քանդակած է երիտասարդ արուեստագէտ՝ Երեմ Վարդանեանը :

ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Հայ ժողովուրդի գիտութեան ու մշակոյթի մէկ հարուստ այլ անծանօթ բնագաւառին՝ ուսողական պատմութեան ուսումնասիրութեան նուիրուած արժէքաւոր գիրք մը հրատարակեց Գ. Բ. Պետրոսեան, «Մաթեմաթիկան Հայաստանում հին եւ միջին դարերում »:

Գիրքին մէջ, ինչպէս կը նշէ հեղինակը, նպատակ դրուած է, հնարաւորութեան սահմաններուն մէջ, ցոյց տալ Հայաստանի ուսողական գիտութեան տարածումը եւ զարգացումը պայմանաւորող կարեւոր գործօնները՝ սկսած նախաուրարտական շրջանէն մինչեւ 19րդ դարու սկիզբը:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ երեսփոխանական ընտրութիւններու հաւանական թուական կը նկատուի Մայիս 15ը: Համաձայն նոր օրինագիծին 99 երեսփոխան պիտի ունենայ նոր խորհրդարանը : Պէյրութի առաջին շրջանին համար նախատեսուած է ութ աթոռ հետեւեալ բաժանումով . — Մէկ մարոնի, մէկ յոյն - ուղղափառ, մէկ յոյն - կաթողիկէ, երեք հայ լուսաւորչական, մէկ հայ կաթողիկէ, մէկ բողոքական :

ՃԱՓՈՆԻ մէջ կ'ապրին տասը հայ ընտանիքներ (35 անձեր): Մաս մը կ'ապրի Թոքիոյի մէջ, ոմանք ալ Եոքոհամա եւ Թոթէ :

ՀԵԼԻԱՊՈԼՍՈՅ մէջ (Գահիրէ), ինչպէս գրած էինք, Յուսաբեր Մշակութային Ընկերակցութիւնը յաջողած է գնել ընդարձակ պարտէզով նոր շէնք մը: Կալուածին գնումէն ետք նոր շէնքը կառուցանելու եւ մարզական ու արդիական յարմարութիւններով օժտելու համար ծրագիր մը պատրաստած է որ պիտի իրագործուի գլխաւորութեամբ Պ. Լեւոն Գարագաշեանի երկու հազար եգիպտական ոսկիի նուիրատուութեան : Առ ի գնահատութիւն նոր ակումբին սրահը պիտի կոչուի Յուսաբերի «Լեւոն Գարագաշեան» սրահ :

ՆՈՐՄԱՆՏԻ - ՆԻԷՄԷՆ օդանաւերու տորմիղը վերջին պատերազմին կազմըւած էր խորհրդային եւ ֆրանսացի օդանաւորդներով: Խորհրդային խումբին պետը եղած է հայ գնդապետ՝ Աղավէլեան: Այս օդատորմիղին պատմութիւնը շարժանկարի առնուած է եւ ներկայիս կը ցուցադրուի ֆրանսական պաստառներու վրայ :

Երկու սկովտացիներ գետեզերքը նըստած կը զրուցեն : Յանկարծ մէկը կ'ըսէ միւսին .

— Տասը շիլին գրաւ կուգամ որ ես քեզմէ աւելի երկար կը մնամ ջուրին մէջ :

— Կ'ընդունիմ գրաւը, կը պատասխանէ երկրորդը :

Երկուքն ալ կը հանուին ու կը սուզուին գետին մէջ :

Ոստիկանութիւնը դեռ կը փնտռէ անոնց դիակները :

×

Յակոբիկ կը հարցնէ մօրը.

— Մամա, ինչպէ՞ս ծանօթացար պապային հետ:

— Օր մը, ծովը լողանքի ատեն, քիչ մնացած էր որ խեղդուէի, հայրիկդ եկաւ եւ ազատեց զիս ,— կը պատասխանէ մայրը :

— Այն ատեն ինչո՞ւ չի ձգեր, որ ես ալ լողալ սորվիմ :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (151)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Տոքթորը, իր սիրած աղջկան հասցէին նետուած այս վիրաւորիչ ու նախատական ակնարկութիւններէն փոխանակ նեղուելու, անարգ քմծիծաղներով իր պեխերը կ'ոլորտէր, կարծես իր գոհունակութիւնը յայտնելու եւ իր բարեկամներուն սրութիւնները քաջալերելու համար :

Այդ գիշերը, Արշակ, գլուխը ալքոլէն տաքցած, հանրատան մը մէջ յայտնեց իր բարեկամներուն եւ բարեկամուհիներուն թէ ի մօտոյ շատ տարօրինակ եւ անակընկալ բան մը պիտի իմանային իր մասին :

— Նոր գի՞տ մըն ալ, պոռացին իր բարեկամները :

— Ոչ, պատասխանեց Արշակ խնդալով, գիտերը միշտ չեն ըլլար, հազիւ տասը տարին մէկ անգամ ... Աս ուրիշ բան է, ուրիշ ...

Եւ հակառակ բարեկամներուն թախանձանքին ,Մարկոսեան չյայտնեց իր գաղտնիքը եւ թողուց որ ամէն մարդ այդ գաղտնիքին շուրջը գլխարուի մնայ :

Այս գաղտնիքը տակաւին մէկը միայն գիտէր, մաման :

Տոքթորը որոշած էր ալ իրականացնել երազը, զոր տարիներէ ի վեր կը սնուցանէր, այն է Փարիզ երթալ «համալսարանները աչքէ անցընելու՝ իր ուսումնասիրութիւններուն համար » ինչպէս յայտարարած էր Սոֆիի:

Բայց, Փարիզ երթալու համար դրամ պէտք էր, եւ առատ դրամ : Մէկ տարուան մէջ լմնցած էր երեք հարիւր ոսկին, կալուածի մը գինը: Ուրեմն նոր կալուած մըն ալ ձեռքէ հանելու էր: Արշակ այս անգամ Ղալաթիոյ փապրիքային նետեց աչքը, կալուածներուն ամէնէն կարեւորին, որ անշուշտ առնուազն հինգ վեց հարիւր ոսկի կ'արժէր : Մամային հետ դոնփակ երկար նիստերը այս խնդրին սահմանուած էին :

Առաջին անգամ, մաման հակառակեցաւ փապրիքային վաճառմանը, նկատելով որ անիկա ձեռքէ հանուելով ամէնէն աննշան բան մը կը մնար: Մօտալուտ թշուառութեան մը ուրուականը դեռ կը տանջէր այդ կնոջ խախտած երեւակայութիւնը : Արշակ իր խաբեբայ պերճախօսութիւնը դուրս թափեց մամային այդ երկիւղները վանելու համար: Իր Փարիզ երթալովը ամէն բան կը փրկուէր, վասն զի շատ չանցած հոն պիտի հասկցուէր իր կարեւորութիւնը եւ շնորհիւ իր գիւտին, եւ ըլլալիք գիւտերուն, ահագին գումարներ պիտի վաստկէր: Ալ կալուածը ինչ կարեւորութիւն կ'ունենար: Շքեղ ապագայ, իշխանական հարստութիւն, փառք, պատիւ, եւ ասոնց նման շլացուցիչ բառեր վճռական հարուածը տուին ամիրային աղջկան վարանումներուն :

Եւ միաձայն հաւանութեամբ որոշուեցաւ ծախել Ղալաթիոյ փապրիքան :

Գնորդը շուտ գտնուեցաւ այդ հասութաբեր կալուածին: Տոքթորը մեծ աճապարանքով բոլոր գործողութիւնները ըրաւ լմնցուց եւ հրճուանքէն գրեթէ դողդղալով գրպանը դրաւ հինգ հարիւր յիսուն ոսկիի գումարը :

Այդ րոպէին, իր յաւիտենական քունին մէջ անշուշտ սարսռաց հէք Բարթող աղայի հոգին: Փապրիքան, որ այնտեղ կը ծախուէր առանց իրեն, որքան տանջած էր իր ուղեղը երբ դեռ երկրի վրայ էր ինք : Անոր շնորհիւ որքան գումարներ գրպանած էր անիրաւօրէն :

Իր բարձր հսկողութեան տակ գտնուած միջոցին, այդ երանելի շէնքը գոնէ մէկ անգամ հիմնայատակ քանդուած ու վերաշինուած էր՝ շնորհիւ Բարթող աղային բեղմնաւոր երեւակայութեանը եւ Տիկին Մարկոսեանին անդրդուելի միամտութեանը. իրականապէս, կղմինտր մը իսկ չէր ինկած անոր վրայէն :

Այդ շէնքին առջեւ, որ իր ձեռքն էր առանց իրը ըլլալու, չիլ մսավաճառը ինչ անուշ երազներով օրօրուեր էր: Ամբողջովին անոր տիրանալ, իր եւ իր տատրակներուն փրկութիւնը ապահովել էր : Անոր սեւ, մրոտ, կարծր պատերէն վեր ինչ հառաչանքներ թռչած էին: Եւ ինչ անկարելի եւ արիւնոտ ոճիրներ բոյն դըրած էին իր գանկին տակ, այս սեւ որմերուն հրապուրոտ տեսքին սադրանքէն : Տեսակցութեան մը միջոցին հանըմը զարնել սպաննել եւ փապրիքային տէր դառնալ, լայն տեղ կը գրաւէր ոճիրներուն շարքին մէջ : Եւ ասոնց գործադրութեան անկարելիութեանը առջեւ: Բարթող աղա կը հեւար, կը մռնչէր, կը հայհոյէր : Եւ վերջապէս ճիշդ այդ երանելի փապրիքային կը պարտէր մահը որ այնքան անժամանակ կերպով ողջունած էր զինքը իր տատրակներուն մէջտեղ : Հիմակ, ահա բոլորովին կ'անհետանայ փապրիքադ, խեղճ Բարթող աղա, հանդիստ ոսկորներուդ :

Տոքթոր Մարկոսեան խնամքը ունեցաւ իսկական գինը չյայտնելու իր մօր :

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ԱՍՏՂԻԿԻ ուղղութեամբ, զօրաւոր հաղորդիչով մը օժտուած, արուեստական արբանեակ մը արձակեցին՝ Ամերիկացիք: Արուեստական արբանեակը զետեղուած էր 27 մեթր երկայնք ունեցող եռայարկ «Թօռ» հրթիռի մը վրայ: Աստղիկին շրջանը ընելէ ետք պիտի հակի Արեգակին: Մինչեւ երէկ՝ 650.000 քմ. տարածութիւն կտրած էր: Գիտական կարեւոր յայտնութիւններու սեմին կը գտնուինք:

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ պայմաններու մէջ պայթած ֆրանսական «Լա Քուրպ» փոխադրանաւին զոհ գացած վեց նաւաստիներուն ընտանիքները տասը հազարական տոլար վնասուց հատուցում պիտի ստանան:

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ թագաւորը, Հուսէյին խիստ բառերով քննադատած է Արաբ Միացեալ Հանրապետութեան քաղաքանութիւնը Պաղեստինի վերաբերմամբ: «Պատեհապաշտ» անուանած է այդ քաղաքականութիւնը:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. կոմիտէն կը ծանուցանէ մահը, Վէթ. ընկերուհի

ՆԱՐԿԻԶ ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆԻ

Սոյն դառնաղէտ կորուստին առթիւ Շրջ. կոմիտէն ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ողբացեալին ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Կեդր. վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է, Պ. Գ. Լօրէնեանէ (ըՏակինեան) իր թոռնիկներուն, Վարուժանի եւ Արուսեակի ծննդեան 9րդ տարեդարձին առթիւ յիսուն Ն. Ֆ., Տիկ. Եագուպեանէ (Քլամառ) տասը Ն. Ֆ.:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԼՍԱՐԱՆ

Հերթական դասախօսութիւնը այս Զորեքշաբթի գիշեր, ժամը 21ին, Քատէի սրահը: Կը խօսի Պ. Վ. Մելիքեան: Նիւթ՝ «Քիւրտերը իրենց անցեալով ու ներկայով»: Կը հրաւիրուին լսարանականները ու ընթերցասէրները:

ԺՈՂՈՎ - ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղին թէյասեղան – ընդհանուր ժողովը, Կիրակի, 20 Մարտ, ժամը 15ին, դպրոցին մէջ:

Կարեւոր օրակարգ:

Կը խնդրուի ընկերուհիներէն ճշդապահ ըլլալ: Ժամը 18ին կը սկսի թէյասեղանը, որուն սիրով կը հրաւիրուին նաեւ Խաչուհիներու ամուսինները, հաճելի օր մը անցընելու համար:

Ֆ. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Պզտիկներու արձանագրութիւնները պիտի սկսին Ապրիլ մէկին եւ պիտի փակուին Մայիսի վերջը:

Կեդրոնի արձանագրութեան օրերն են Զորեքշաբթի եւ Ուրբաթ ժամը 13 – 14 եւ 18 – 20: Անկէ դուրս ժամադրութեամբ, հեռախօս Թիւիտէն 27 – 35:

Փարիզէն դուրս դիմել տեղական մասնաճիւղերուն:

ՄԵՂՈՒԻՆ ՃԱՌԸ
Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ստանալու համար դիմել՝
Մարսէյլ.— Ա. Քէօսէեան (Փլաս տ'Էքս): Ուր կարելի է բաժանորդագրուիլ նաեւ «Հայ – Բոյժ»ի:
Նիս.— Շահան Զօտեան
Վալանս.— Արսէն Տէր – Սարգիսեան:
Կրընոպլ.— Վ. Բաբախեան:
Տէսին.— Սարգիս Առաքելեան:
Լիոն.— Մ. Կէնճեան եւ Ղ. Ղազարեան:
Վիէն.— Մուշեղ Մուրատեան:
Պոռտօ.— Կ. Տօնէրեան:
Սէն Շամոն.— Մ. Ընտրիկեան:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մուշ քաղաքից վերին Թաղէն Պըսիկեան տունից Ռայչօեան երեք եղբայրներ, Խլղաթ, Բենիամին եւ Արտաշ, որոնք այս վերջին պատերազմին ընթացքին կորսուած են: Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել հետեւեալ հասցէին, եւ կը խնդրուի արտատպել արտասահմանի թերթերէն:

KH. DERDERIAN
RUE SERPAIZE, MONTÉE DE RAMES
VIENNE - ISÈRE

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

SURPRISE PARTY

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Պաննէօ Քաչանի խումբին կողմէ:
Կիրակի, Մարտ 20, ժամը 16էն 24:

167. RUE MONTMARTRE ի շքեղ սրահներուն մէջ: MÉTRO RUE MONMARTRE

Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Attractions

Ճոխ պիւֆէ — Անակնկալներ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ
Գեղարուեստական ցերեկոյթը
ԱՊՐԻԼ 3ԻՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՄԻՋԻՆՔԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմնին կողմէ:

ՀԻՆԳՇԱԲ. ՄԱՐՏ 24ԻՆ, ԺԱՄԸ 16.30ԻՆ
Փավիյօն Տօֆինի մէջ

Փափաքողները կրնան ծպտել իրենց երախաները Լա Ֆոնթէնի առակները խորհրդանշող զգեստներով կամ միայն գլուխով եւ արտասանել տալ անոնց իրենց ծպտումին համապատասխան առակը:

Որբերու Օգն. Մարմինը քաջալերուած նախորդ տարիներու իր գտած յաջողութենէն կը յուսայ որ այս անգամ եւս հանրութիւնը պիտի քաջալերէ զինքը, օգտակար հանդիսանալով Միութեան բարենպատակ ձեռնարկներուն:

—ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ—

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Զորեքշաբթի, 16 Մարտ, ժամը 15ին, Ցոյներու սրահը: Կարեւոր օրակարգ՝ պարահանդէս:

ՍԱԿԱԳԻՆ ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ
ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	30 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	15 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	15 Ն. Ֆր.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ն. Ֆր.	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ն. Ֆր.	» » »
«ԾԱԽՈՒ Է»	20 Ն. Ֆր.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են:

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է:

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան:

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 Téléph. : PRO. 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22 Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 16 ՄԱՐՏ
MERCREDI 16 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8749 36EME ANNÉE Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4550

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՐՈՒՇՉԵՒ ԱՊԱՔԻՆԱԾ Է

ՓԱՐԻԶ ԿԸ ՀԱՍՆԻ ՄԱՐՏ 23ԻՆ

Երկուշաբթի գիշեր արդէն պարզուեցաւ թէ Խրուշչեւի դումը բոլորովին վերջացած կ'ըլլայ ութ օրէն եւ խորհրդային վարչապետը Փարիզ կուգայ Մարտ 23ին, ուր պիտի մնայ մինչեւ Ապրիլ 3, թէեւ «տաքցուած սուրճը նոյն համը չունի» — ինչպէս կը գրէ առաւօտեան օրաթերթ մը:

Խորհրդային վարչապետին յայտագիրը որոշ փոփոխութիւններ պիտի կրէ քանի որ երեք օր պակաս պիտի մնայ: Հաւանաբար Լիոն, Նանսի չերթայ: Կ'ըսուի թէ Խրուշչեւի պահանջներն են. — երթալ՝ Միւռ տէ Ֆետերէ, Ֆրանս-Խ. Միութիւն կազմակերպութեան կեդրոնը եւ արուարձանի կարմիր քաղաքապետարան մը: Ցոյս կայ սակայն թէ Էլիզէն տեղի չտայ ամէն մարզի մէջ:

Ամէն պարագայի մէջ, այս անգամ Մոսկուա եւ Փարիզ համաձայնած են նոր յայտագրին շուրջ, քանի որ նոր ժամանումին Թուականը պաշտօնական է:

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ «ԴՈՒՄԸ» ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԿԱՐԾԻՔԸ

Խորհրդային վարչապետին՝ Խրուշչեւի դումէ վարակուելուն պատճառաւ Ֆրանսա իր այցելութեան յետաձգումը, մեծ հետաքրքրութիւն եւ խորհրդածութեանց նիւթ ստեղծեց, միջազգային մամուլին եւ հանրային կարծիքին մօտ:

Մեծ հարցականը կը մնայ միշտ նոյնը: Դիւանագիտակա՞ն թէ իրական հիւանդութենէ վարակուած է՝ Խրուշչեւ:

Լոնտոնի քաղաքական շրջանակները դիտել կուտան, թէ 1959ին Մոսկուայի մէջ, Խրուշչեւ «ակռայի ցաւ»մը պատճառաբանելով խզեց իր խօսակցութիւնները, Մաքմիլընի հետ:

Լոնտոնի ազդեցիկ թերթերէն՝ Թայմզ (անկախ) այս առթիւ կը գրէ. —

«Խրուշչեւի որոշումին մէջ, դումէն զատ քաղաքական պատճառ մը չկա՞յ: Թերեւս ոչ, Ծայրագոյն Արեւելքէն իր վերադարձին Խրուշչեւ յոգնութեան նշաններ ցոյց տուաւ ու մինչեւ իսկ արտայայտուեցաւ այդ մասին:

«Այսուհանդերձ պէտք է նկատի առնել Խրուշչեւի հիւանդութեան դիւանագիտական կողմը: Արդարեւ՝ հակառակ անոր որ Խորհրդային վարչապետը բաւական ճոխ եւ բեռնաւորուած յայտագիր մը ունէր Ֆրանսայի մէջ, դժգոհ էր որ պիտի չկարենար այցելել Փարիզի «կարմիր» Թաղամասերը:

Իր կարգին «Մանչեսթըր Կարտիըն» (ազատական) կ'ենթադրէ թէ Խրուշչեւ իրապէս հիւանդ է: «Ոչ մէկ պատճառ կայ ենթադրելու թէ Խրուշչեւ դումէ բռնուած չէ, Ֆրանսացիք սակայն, հակառակը կը մտածեն: Իրենց կարծիքով, Խրուշչեւ յետաձգեց Ֆրանսա իր այցը արտայայտելու համար իր դժգոհութիւնը դը Կոլի Ալժերիոյ նոր քաղաքականութեան առթիւ: Աւելին՝ դժգոհ է որ Ֆրանսա կ'ուզէ գործակցիլ Արեւմտեան Գերմանիոյ հետ:

«Ուրիշ հարց մը որ կը կարօտի լուսաբանութեան: Հաճելի է արեւի բաղնիք առնել, սակայն Քորսիքա պարտադիր արձակուրդի մեկնողները արդեօք պէտք է սպասե՞ն որ Պ. Խրուշչեւ ապաքինի որպէսզի կարենան ետ վերադառնալ:

«Տէյլի Հերըլտ» (Լոնտոն, աշխատաւորական) «Խրուշչեւ իսկապէ՞ս հիւանդ է, թէ ուզեց պատմութեան մէջ չտեսնուած բարոյական ապտակ մը իջեցնել դը Կոլին եւ Ֆրանսայի: Ֆրանսան պէտք չէ զարմանայ եթէ երբեք Ռուսերը կը խորհին թէ Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան բարեկամական ցոյցերը փափաքելի չեն այս միջոցիս:

«Արդարեւ՝ դը Կոլի կառավարութիւնը աւելի զբաղած է հիւլէական ռումբով եւ Ալժերիոյ պատերազմով:

«Այս է այն զգացումը զոր շատ մը Անգլիացիներ ունին կոյիտ Ֆրանսայի եւ Ատընաուըրի Գերմանիային հանդէպ, անոր զինուորական ծաւալող պահանջներով: Պաղ ջուրը զոր Խրուշչեւ թափեց իրենց գլխուն, թերեւս Ֆրանսացիներուն աչքերը բանայ կարգ մը իրականութեանց առջեւ»:

«Իլ Թեմփօ», (Հռոմ, չափաւոր) «Խ» ուզեց վախցնել Ֆրանսական կառավարութիւնը որպէսզի տեղի տայ ... խորագրին տակ կը գրէ. — «Խրուշչեւ կ'ուզէ ստիպել Ֆրանսական կառավարութիւնը որ տեղի տայ իր կարգ մը առաջարկներուն, մանաւանդ անոնց որոնք իր ճամբորդութիւնը «ժողովրդականացնելու» նպատակ ունին»:

Հռոմի համայնավար պաշտօնաթերթին «Ունիթա» ինչպէս նաեւ Փարիզի «Իւմանիթէ»ին համար Խրուշչեւի դումը ոչ մէկ ձեւով կրնայ կասկածի ենթարկուիլ: Երկու թերթերն ալ կը մտահոգուին սակայն մտածելով թէ «ոմանք հեգնանքով պիտի չահագործեն այս անհանգստութիւնը քաղաքական նպատակներու»...:

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ԴՈՒՄԸ Ի՞ՆՉ ԱՐԺԵՑ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Խորհրդային վարչապետին դումէ վարակուիլը Ֆրանսային արժեց՝ երկու միլիոն Ն. Ֆ. (200 միլիոն հին Փրանք): Այս գումարին մաս չի կազմեր համայնավարներուն ծախսածը:

ՊԱՆԴՈԿՆԵՐ. — Խրուշչեւին հետ ընկերացող ռուս եւ ֆրանսացի պաշտօնատարներուն համար վարձուած էին 2000 սենեակներ (Փարիզ եւ գաւառ), օրական 25 Ն. Ֆ.ի: Այս գումարին վրայ պէտք է աւելցնել տասը հազար Ն. Ֆ. զանազան ծախքերու համար: Ընդհանուր գումար՝ 60.000 Ն. Ֆ.:

ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ. — 500.000 Ն. Ֆ. օդանաւային փոխադրութեանց համար (պէտք է վճարուին) շոգեկառք՝ 250.000 Ն. Ֆ.: Ինքնաշարժներ՝ 30.000 Ն. Ֆ.: Ընդհ. գումար՝ 780.000 Ն. Ֆ.:

ՃԱՇԱՐԱՆՆԵՐ ԵՒ ՊԱՃՈՒՃԱՆՔ. — Պաշտօնական ընդունելութիւններուն եւ ճաշերուն համար՝ 150.000 Ն. Ֆ.: Փարիզի մէջ դրօշներ զետեղելու համար հարիւր հազար: Ընդհ. գումար՝ 250.000 Ն. Ֆ.:

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. — Ցարդ եղած ծախքերը կը հասնին՝ 100.000 Ն. Ֆ.:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆՆԵՐ. — Կարմիր քաղաքապետարանները ծախսած են 200.000 Ն. Ֆ.:

ՀՍԿՈՂՈՒԹԵԱՆ տակ առնուածներ. — Շուրջ հազար «կասկածելիներ» փոխադրուած են՝ Քորսիկա: Իւրաքանչիւրին բնակութիւնը պետութեան կ'արժէ, օրական 50 Ն. Ֆ.: Տասը օրուան ընթացքին՝ 500.000:

Վնասուց հաստուցումը զոր պետութիւնը պարտաւորուած է ընել, հսկողութեան տակ առնուածներուն՝ 300.000 Ն. Ֆ.: Գումար՝ 800.000:

Ընդհ. գումար՝ 2.190.000 Ն. Ֆ.:

«Օռօր» որ կուտայ այս թիւերը կ'աւելցնէ թէ «ժողովուրդն է որ իր յաւելեալ տուրքերով պիտի վճարէ այս գումարը ի հեճուկս Խրուշչեւի դումին:

ՈՒՐԻՇ «ՏԱՐՕՐԻՆԱԿ» ԲԱՆԵՐ

Խրուշչեւի այցելութեան յետաձգումը նոր առիթ մը ստեղծեց որ տեղական մամուլը անդրադառնայ Քորսիքայի «տաբագիրներուն» վրայ: Բացի համայնավար շրջանակները բոլոր Ֆրանսացիները վրդովումով կը նկատեն այն անբացատրելի վերաբերումը զոր ֆրանսական ոստիկանութիւնը ցոյց տուած է մարդոց հանդէպ որոնց գլխաւոր յանցանքը եղած է «ազատութիւնը սիրել»: Մամուլը կ'ընդվզի մանաւանդ նկատելով որ ոստիկանութիւնը այս միջոցները ձեռք առած է սերտօրէն գործակցելով խորհրդային գաղտնի սպասարկութեանց հետ, ինչ որ խոտոր կը համեմատի այս երկրին աւանդական սկզբունքներուն հետ: Շատ խիստ յօդուած մը գրած է Ֆիկարոյի մէջ Փիէռ Մաքեներ, որ Քորսիքայէն վերադարձին անհաւատալի դէպքեր կը պատմէ: Հոն տեսած է հիւանդներ, վարդապետներ, երիտասարդ աղջիկներ, թերթի արտօնատէրեր, գրաշարներ, խմբագիրներ, (Ուկրանական խօսքը թերթին կազմը, բայց թերթը արգիլուած չէ ...): Ֆրանսացի կին մը կը պատմէ. — Ամուսինս տարին, լեհ է, դրացիները ծուռ կը նայէին ըսելով. «չէինք գիտեր որ ամուսինդ աւարեկիչ է», ինչ ալ բացատրեմ անօգուտ է:

(Շարունակութիւնը կարդալ .Դ. էջ)

ՄՈՄ ՎԱՌՈՂ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԸ

ԽՄԲ. — Երեւանի «Ավանգարդ» (յառաջապահ) թերթէն կը քաղենք (1960 Մարտ 1) հետեւեալ վկայութիւնը երկու իրողութեան մասին.

1. — Դեռ երիտասարդներ կան, որոնք մոմ կը վառեն «խունկացած եկեղեցում», որ կը մնայ իբրեւ «անցեալի յուշ», այնքան որ այլ նպատակներու համար օգտագործելով՝ շէնքն ալ մոռացել է իր ինչ լինելը:

2. — Իսկ իշխանաւորներ ալ կան, որոնք կը զայրանան եւ կը հրաւիրեն սաստկացնել անաստուածութեան պայքարը:

Մեր կարգին՝ կը հրաւիրենք արտասահմանի... մոմ վառողները, խորհրդածելու այս երկու իրողութեանց վրայ եւ աղօթելու:

Լաւ ակումբ ունի Արտաշատի շրջանի Մխչեանի 36 կոմիսարների անուան կոլտնտեսութիւնը: Այն իր մեծութեամբ, գեղեցիկ կահաւորութեամբ, ընթերցարանով, խաղասենեակներով դարձել է գիւղի երիտասարդութեան զբաղմունքի հիմնական վայրը:

Ակումբում յաճախ կազմակերպւում են գրական երեկոներ, հանդիպումներ բանաստեղծների, անուանի դերասանների հետ:

Բայց դրանց կողքին դեռ եւս թոյլ են գիտական անաստուածութեան թեմաններով զրոյց - զեկուցումները: Ակումբից ոչ հեռու որպէս անցեալի յուշ կանգնած է եկեղեցու խունկացած շէնքը: Շէնքը մոռացել է իր ինչ լինելը, այժմ նա օգտագործւում է այլ նպատակների համար, բայց կան դեռ եւս մարդիկ, որոնք չեն մոռացել նրան:

Շաբաթ երեկոները եկեղեցու պատերին վառւում են մոմեր, մի բան, որ այս օրերին զարմանալի է եւ զայրացուցիչ, յատկապէս, երբ այդ կատարում են երիտասարդները, աւելին՝ դպրոցականները:

Երեկոները եկեղեցու շրջապատում կարելի է տեսնել բազմաթիւ երիտասարդների, յատկապէս աղջիկների:

— Ինչո՞ւ էք այստեղ, — հարցնում ենք Գ. դասարանի երեք աշակերտուհիների:

— Եկել ենք մոմ վառելու, — անկեղծօրէն ասում են նրանք:

— Ինչո՞ւ:

Նրանք գլուխները կախում են, չգիտեն, թէ ինչու են վառում, բայց մեծերի օրինակին հետեւելով իրենք էլ են եկել: Մխչեանի 70ից աւելի անդամ ունեցող կոմերիտական կազմակերպութիւնը (քարտուղար՝ Պ. Սաֆարեան) քիչ ուշադրութիւն է դարձնում այդ հարցի վրայ: Շաբաթ երեկոները չեն կազմակերպւում այնպիսի միջոցառումներ, որպէսզի երիտասարդութիւնը կապուի ակումբի հետ ու ժամանակ չունենայ մտածելու մոմ վառելու մասին:

Այդ ուղղութեամբ լայն բացատրական աշխատանք պէտք է տարուի գիւղի երիտասարդութեան եւ դպրոցականների շրջանում: Երիտասարդութեան մէջ բացատրական աշխատանքի թոյլ լինելով է բացատրւում այն, որ ակումբի ինքնագործ խմբին չեն մասնակցում աղջիկները:

Վ. ԲՈՒՆԻԱԹԵԱՆ

ԲԺԻՇԿ ՄԵԼԻՔ - ՄՈՒՍԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Փետրուար 26ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան մեռաւ Փրոֆ. Բարկէն Մելիք - Մուսեան Երեւանի մէջ:

Բժիշկ Մելիք - Մուսեան 67 տարեկան էր: 1920ին աւարտած է Տոմսկի բժշկական համալսարանը, ուր կը շարունակէ աշխատիլ՝ հետեւելու համար աչքի հիւանդութեանց մասնագիտութեան: 1922-ին, առողջական պատճառներով, կը փոխադրուի Հայաստան, ու մինչեւ 1933 կ'աշխատի Դիլիջանի եւ Կիրովականի շրջանում, իբրեւ ակնաբոյժ:

1933ին կը կոչուի Երեւանի բժշկական համալսարանի աչքի հիւանդութեանց ամպիոնին, որու վարիչը կը դառնայ ի վերջոյ: 1949ին կը ներկայացնէ տոքթորայի իր թէզը եւ կը ստանայ փրոֆէսօրի կոչում:

Հիմնած է ակնաբոյժներու ընկերութիւն, որու նախագահը կը մնար: Ունի բազմաթիւ հրատարակութիւններ:

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

Հայերուն վերապահուած
նուագահանդէ՞ս մը

Իր տալիք նուագահանդէսներուն յայտագրի վերջնական կազմութիւնը որոշելու եւ երաժիշտներուն փորձերը սկսելու համար, մեր մեծ երգահանը Փարիզ վերադարձած է արդէն:

Պաշտօնական եւ հանրութեան ալ ծանուցուած կարգադրութեանց համաձայն, Արամ Խաչատուրեան նախ պիտի ղեկավարէ Քոլոն նուագախումբի կիրակնօրեայ հանդէսը — Շաթլէ՝ Մարտ 20 —, իսկ Մարտ 27ին՝ Փլեյէլի մեծ սրահին մէջ, ամբողջովին իր երաժշտութեան նուիրուած փառատօնը:

Կը լսենք որ, եթէ Փարիզ անցընելիք օրերուն համար արդէն իսկ ստանձնած զբաղումները ներեն, Արամ Խաչատուրեանի փափաքն է տալ երրորդ նուագահանդէս մը, նախընտրաբար հայ հասարակութեան վերապահուած:

«Յառաջ»ի անմիջական դիմումով ուր որ անկ է, սրբագրուած ըլլալով կարգ մը հանրային ազդերու վրայ կատարուած անունի սկզբնական սխալը, Փարիզի երաժշտասէր միջավայրին մէջ ստեղծուած շփոթութիւնը վերջնապէս փարատած է:

«ԱԼԺԵՐԱԿԱՆ կառավարութեան», «վարչապետը»՝ Ֆ. Ապպաս ճառ մը խօսեցաւ, երկուշաբթի: Ճառին տուն տուող միտքը այն է թէ պիտի շարունակեն պատերազմը մինչեւ որ ստանան իրենց անկախութիւնը: Պիտի անդրադառնանք իր ճառին:

ԱՆՔԱՐԱՅԻ «Աքըշ» շաբաթաթերթին տնօրէնը երեք ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ: Յօդուած մը հրատարակած է որ նախատական կը նկատուի Պարսից Շահին համար: Յօդուածագիրը նոյնքան պատիժ ստացած է բայց յետաձգումով (սիւրսի):

ՀԱՅ-ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ

(Բ. եւ վերջին մաս)

11րդ դարում միջին – ասիական հորդաների յարձակումների դէմ Բիւզանդիան միաւորուած ուժերով պաշտպանելու փաստը հանդիսանում է հայ – յունական կապերի պատմական պահերից մէկը : 1021 – 1046 Թուականներին բիւզանդական կայսրութեան արեւելեան մասերում կազմուած հայկական հարկատու Թագաւորութիւնները ստանձնել էին Սեւ Ծովի հարաւ – արեւելեան անկիւնից (Խաղտիք) մինչեւ Իսոսի ծովախորշը երկարող ռազմական գծի պաշտպանութիւնը : Ի խնդիր Բիւզանդական կայսրութեան պաշտպանողական դրութեան զօրացման՝ իրենց հայրենի կալուածները յունական բանակին յանձնելով, այդ Թագաւորները՝ Սենեքերիմ Արծրունին, Դաւիթ Արծրունին, Գագիկ Բագրատունին եւ Գագիկ Աբբասեանը, իրենց հպատակներով տեղափոխուել էին արեւմուտք : Ըստ յոյն ժամանակագիր Կենդրենոսի՝ միայն Վասպուրականի Արծրունիները Յոյներին էին յանձնել 10 քաղաք, հազար գիւղ, 72 բերդ եւ չորս հարիւր հազար հպատակներով անցել էին Սեբաստիա :

10 – 11րդ դարերի զանգուածային գաղթերը զգալի չափերով ստուարացրել էին Հայերի Թիւը Բիւզանդական կայսրութեան մէջ: Միքայէլ Ասորի պատմիչը վկայում է, որ Յոյները Կապադովկիայում, Կիլիկիայում, Ասորիքում քաղաքներ վերագրաւելով Արաբներից՝ Մեծ Հայքից բերում էին շատ Հայերի՝ այդ վայրերում բնակեցնելու համար: Ըստ Լօրանի՝ 11րդ դարում Հայերը կազմում էին Իբերիայի (Հիւս. Եփրատ) եւ Միջագետքի (Հար. Եփրատ) զինուորական Թեմերի, ինչպէս նաեւ Տաւրոսի, Մելիտինէի, Կապադովկիան Կեսարիայի, Տարսոնի, Հիւսիսային Սուրիայի, Եդեսիայի, Տլուքի բնակչութեան մեծամասնութիւնը: Հայկական Գաղութները արեւմուտքից տարածւում էին մինչեւ Սելեւկէ, Ատալիա, իսկ արեւելքից՝ Անտիոք, Սուրիական Կեսարիա :

Բացի հարկատու Թագաւորներից, պատմական վկայութիւն կայ նաեւ Եդեսիայի, Կիլիկիայի, Անտրէոնի, Տլուքի եւ ուրիշ հայկական իշխանութիւնների մասին: 1030 Թուին Ռոմանոս կայսեր զինուորականներից Աբուկապը, որը, ըստ Մատթէոս Ուռհայեցու, երբ ջազդ արարեալ Թագաւորին զնենգութիւն զօրաց », ստացաւ Եդեսիայի իշխանութիւնը :Տլուքը Ծովք գիւղի հետ միասին տրուել էր Ներսէս Շնորհալու հօրը՝ Ապիրատին : 1078 – 1079 Թուականներին Անտրէոնի տէրն էր «իշխան Հայոց» Խպիխտը. «այր քաջ եւ հզօր պատերազմող ի տանն Ծիրակայ»: 1068 Թուին Ռոմանոս կայսրը վեստ Խաչատուր Անեցուն է տալիս Անտիոքի հրամանատարութիւնը : Աւելի ուշ, Անտիոքում յիշատակւում է Վասակ Պահլաւունին, որի սպանութիւնից յետոյ, 1078 Թուին «ազատագունդն Վասակայ կոչեցին զՓիլարտոսն եւ տան զԱնտիոք ի ձեռն նորա »:

11րդ դարի վերջերից Սելջուկեան արշաւանքների հետեւանքով սկսւում է Հայերի արտագաղթը ի սփիւռս աշխարհի : Դրանով էլ հայ–յունական կապերի ծանրութեան կենդրոնը փոխադրւում է Պոլիս եւ մի շարք յունական կղզիներ՝ գլխաւորապէս Կիպրոս, Կրետէ :

Ճանապարհորդ Ռուպրիկը Պոլսում հանդիպել է Հայերի, որոնք այդ քաղաքի բնակիչներ էին: 1360 – 1361 Թուականներին Եսայի Նչեցու երկու գործերը՝ « Քերականութիւն » եւ « Մեկնութիւն Քերականի», ընդօրինակուել են Ղալաթիայի ճեմնովական Թաղի Հայոց Ս.Սարգիս եկեղեցում : 14րդ դարում Պոլսում գործել է Զմիւռնահայ յայտնի մաթեմատիկոս Նիկողոս Արտաւազդ Ռաբդասը, որի մի շարք գործերը յունական ուրիշ ձեռագրերի հետ մինչեւ օրս էլ պահւում են Փարիզի Ազգային Մատենադարանում :

1438 Թուին Յակոբ Տրապիզոնցու գրած « Ջեռնատրութեան գրքի» յիշատակարաններից պարզւում է, որ Սուլթան Ֆաթիհի Պոլիս մտնելուց առաջ Հայերն այդ քաղաքում ունէին կազմակերպուած հասարակական կեանք :

Կիպրահայ գաղութի կեանքն սկսւում է 12րդ դարի կէսերից ոչ ուշ: Ըստ Պենետիկոս Պետերբորուկացի ժամանակագրի վկայութեան՝ 1191 Թուին՝ երբ Անգլիացի Ռիչըրդ Ա. Թագաւորը գրաւեց Կիպրոս կղզին, «քաղաքների, գիւղերի եւ պահեստների պահապան Յոյներն ու Հայերը » ապաստանել էին լեռներում : Վիլպրան տ'Օլտենպուրկ պատմիչը հաղորդում է, որ խաչակիրների տիրապետութեան ժամանակ, Կիպրոսի «Յոյներն ու Հայերը զբաղւում էին երկրագործութեամբ, ամէնքն էլ ստրկութեան ենթարկուած՝ հարկ էին վճարում Ֆրանքներին»: Կիլիկիայի Հայոց Թագաւորութեան անկումից յետոյ հայ գաղթականների նոր հոսանք սկսուեց դէպի Կիպրոս կղզին : Պատմական հաղորդումների համաձայն, 1404 Թուին երեսուն հազար հայ ընտանիք, եւ 1424 Թուին՝ երեսուն հազար Հայ Կիլիկիայից գաղթել են Կիպրոս :

Աւելի վաղ ժամանակներում Հայերը բնակութիւն են հաստատել Կրետէ կղզու վրայ: Հանրածանօթ փաստ է, որ 960 Թուին գրաւելով Կրետէ կղզին, Փոկասը վերաբնակեցրեց Յոյներով եւ Հայերով: Յիշատակութիւն կայ Սեւ Ծովի եպիսկոպոսներից մէկի (հաւանաբար Տրապիզոնի Եպիսկոպոսի) մասին, որը 1363 Յուլիսի 1 Թուակիր նամակով դիմել է Վենետիկի Տոժին 2000 Հայ Կրետէ փոխադրելու խնդիրքով: Մի ուրիշը, Աբրահամ Աներուն անունով, 1414 Թուին նոյնպէս դիմել է Վենետիկ՝ ութսուն հայ ընտանիք Կրետէում բնակեցնելու խնդրանքով: Ըստ Ղեւոնդ Ալիշանի՝ այդ դիմումըն արժանացել է Վենետիկի Ծերակոյտի հաւանութեանը նոյն տարուայ Փետրուարի 10ին: Կրետէի Հայոց գերեզմանատան 42 տապանաքարերի հետազօտումից պարզւում է, որ դրանցից 22ը պատկանում են բնիկ Կրետացի Հայերի, 4՝ Պոլսահայերի, տասը՝ Քանաքեռցիների ու Լոռեցիների :

Ամենահին տապանաքարը կրում է Քանաքեռցի Խաչատուրի որդի Խոսնի անունը, որը վախճանուել է 1684 Թուին: Կըրետէում է ծնուել Աբրահամ Կրետացի կաթողիկոսը :

Բացի Պոլսից, Կիպրոսից եւ Կրետէից, հայկական գաղութներ են եղել նաեւ Թըրակիայում, Տրովադայում, Միդիլլիում եւ այլ յունաբնակ վայրերում : Ըստ Իպն էլ Աթիր արաբ պատմիչի՝ 686 Թուին Յուստինիանոս Բ.ը Հայաստանից Թրակիա տեղափոխեց ութ հազար հայ ընտանիք: Յայտնի է, որ 741 – 775 Թուականներին, Կոնստանդին Կոմպրոնիմոսն էլ Կարինից ու Մելիտինիէից Թրակիա է տեղափոխել մեծ Թիւով Հայերի ու Ասորիների: Տրովադայում Հայերի գոյութեան մասին հաղորդում է Վիլիամ Միլլէրը : Նա յիշատակում է 1204 Թուին Հենրիկոս զօրավարի հրամանի ներքոյ գործող մի զօրամաս, որը կազմուած էր Տրովադայի Հայերից : Ըստ Ալիշանի՝ Հայերը Միդիլլի առաջին անգամ ոտք են դրել 1366 Թուին: «Փիւնիկ» Թերթի Թղթակիցը, որը 1899 Թուին այցելել է Միդիլլի, նկարագրում է Արմենիա եւ Արմենիանա անունով հայկական երկու գիւղերի աւերակները:

19րդ դարի վերջերին կազմակերպուել է Աթենահայ գաղութը: Յուշագրող Գարեգին Արծրունու տեղեկութեամբ՝ 1882 Թուականին հազիւ մի քանի տասնեակ Հայեր էին բնակւում Աթէնքում : Սակայն նոյն տարին այդ Թիւը հասել է մի քանի հազարի, շնորհիւ այն Մշեցի գործաւորների, որոնք Աթէնք էին գնացել Կորնթոսի ջրանցքի կառուցմանը մասնակցելու: Այնուհետեւ, 1896 Թուին Աթէնքում են ապաստանել Թուրքական ջարդերից խուսափած բազմահազար Հայեր: Գարեգին Արծրունու պատմելով՝ այդ ժամանակի նախարարների խորհրդի նախագահ՝ Դելիեանիսը եւ առհասարակ յոյն ժողովուրդը եղբայրաբար են ընդունել այդ հալածական Հայերին : 1921 – 1923 Թուականների Թուրքիայից փախստական աւելի քան հարիւր հազար Հայեր նորից գրկաբաց հիւրընկալուեցին յունական հողում :

Գերման գրաւման ժամանակամիջոցում՝ 1941 – 1944 Թուականներին յունահայ գաղութը գործունեայ մասնակցութիւն բերեց յոյն ժողովրդի ազգային – ազատագրական պայքարին :

Հայ – Յունական դարաւոր գոյակցութեան պայմաններու հայ ժողովուրդը ջերմ սիրով է փայփայել հելլենական հանճարի լաւագոյն ստեղծագործութիւնները: Հնուց ի վեր հայ գրականութեան անդաստանում առանձին ակնածանքով են յիշւում Հոմերոսի «Իլիական»ը եւ «Ոդիսական»ը: Դրանք արժանացել են բազմաթիւ Թարգմանութիւնների : Արսէն Բագրատունին Հոմերոսի ազդեցութեամբ գրել է «Հայկ Դիւցազն»ը: 1843 – 191 Թուականներին Հոմերոսի այդ պօէմները երեք անգամ Թարգմանուել են Վենետիկում :

Բարձր գնահատելով յոյն գրականութեան դասականներին, Հայպետհրատ Թարգմանաբար լոյս է ընծայել Հոմերոսի «Իլիական»ը, «Ոդիսական»ը, Արիստոտելի «պոետիկան»ն եւ բազմաթիւ ուրիշ հեղինակների գործեր :

Հայ – յունական կապերը խոշոր նշանակութիւն են ունեցել երկու ժողովուրդների մշակութային եւ ընկերա – քաղաքական կեանքի դարաւոր պատմութեան համար :

ՅՈՎՀ. ԹՕՓՈՒԶԵ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԷՆ ՓՈՔՐԻԿ ՊԱՐՏԷԶԸ

Տնակիս ետեւը պարտէզ մը կայ, աշխարհին ամէնէն փոքրիկ եւ ամէնէն հրաշալի պարտէզը :

Իրարու խառնուած ծաղիկներու կա տարբեալ պոռթկում մը :

Անոնց վրայ, ճերմակ խոշոր Թիթեռնիկներ կը Թռչին : Եւ անոնց մէջ, ոսկեգոյն մեղուներ կը բզզան եւ կը ուին ծաղիկներուն սիրտերուն խորը :

Կատարեալ սիրաբանութիւն մը Թի Թեռնիկներու եւ մեղուներու՝ ծաղիկներուն հետ :

Հոն կարմիր վարդի կոկոն մը կայ, սակայն, որ ինքզինքը կը պահէ Թուփերու տակ: Անիկա մինակ ինծի կ'երեւ Անիկա միայն զիս կը սիրէ :

Երբեմն, բարձրէն Թռչուն մը կ'իջ չեչտակի, ծաղիկներէն կախարդուած բայց մեղուներէն վախցած՝ իսկոյն բարձրանայ երկինք :

Այս փոքրիկ պարտէզին վրայ, իր շո քը կուտայ տարածուն ճիւղերով անո նուն ծառ մը, — ծառ մը, որուն գոյ Թեան խառնուած է, կարծես, բազմաթ ուրիշ ծառերու էութենէն բան մը ...

Անոր բարձր ճիւղերուն եւ վարի հո մէջ բուսնող ծաղիկներուն միջեւ կայ փոխադարձ խաղաղութիւն մը: Այս ծա ռը եւ այս ծաղիկները զիրար կը սիրեն այս փակ պարտէզին մէջ: Եւ անոն շուրջի կապոյտ օդը, ցերեկը արեւով եւ գիշերները վրան կախուած աստղերով, կը հրճապատէ զանիկա, իր բարո խուն շունչին մէջ ...

×

ԱՅԾԸ

Օր մը, աճագին սեւ այծ մը մտաւ պարտէզին մէջ:

Հետս առած եղբօրս հոն ձգած հա

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Հայր Սուրբի հրատարակած տետրակին մէջ չափը փոխուած է, կայտառ, արագ եւ մենք հաճոյքն ունինք լսելու առուակի կարկաչիւնը, հոսող ջուրը եւ ուղեկից դաշնակն ալ կուտայ արագ հոսող առուակի ձայնապատկերը, որ կատարեալ է, նոյնպէս հմայիչ ու գեղեցիկ, Թէեւ տարբեր մեր երգած «էս առուն»էն :

Յայտնի է, որ երգերը, տասնեակ հազարաւոր քառեակները, խնամքով հաւաքուած Մանուկ Աբեղեանի եւ Կոմիտասի խնամքով, զտուած են եւ մաքրուած Թրքական բառերէն: Զարմանալի է, որ իմ հայրենի Շիրակի մէջ, ուրտեղ Թուրք ու Թաթար համարեա չկայ, սակայն ով զարմանք, մեր երգերն ապականուած են Թրքերէն բառերով: Իսկական Հայը քրիստոնեայ է լայն իմաստով, ներող եւ այլասէր: Օրինակ՝ տանք այս երգի երկու տողերը, անճոռնի բառեր, սակայն գեղեցիկ եղանակ. —

Ղուլիճան փայթոն զանիտ կ'նենմ ...

. . . .

Ալ բլուզիդ դուրբան, չալ բլուզիդ դուրբան,
Մատիսկի կարած բլուզիդ դուրբան :

Տասնեւչորս բառերէն միայն երկուսն հայերէն, չորսը զուարճալի խեղաթիւրած ռուսերէն, մնացածը Թուրքերէն :

×

Հոգեւոր երգերու վրայ տարած աշխատանքը հսկայական է: Ջանոնք եւս զտեց, Թէեւ իրմէ առաջ Թաշճեան եւ Մակար Եկմալեան սկսած էին Գէորգ Դ. Դերձակեան կաթողիկոսի հրամանով եւ աջակցութեամբ : Գէորգ չորրորդ, ճեմարանի հիմնադիրը, ձայնաւոր էր երգի բարձր ճաշակի տէր: Երկուսի գործը Հայ Սուրբը շարունակեց եւ բարձրութեան վրայ դրաւ հայ հոգեւոր երգը, որի ակունքները շատ հինէն կուգան եւ ժողովրդական են մեծ մասամբ, ինչպէս Կոմիտասը մեզի կարդացած դասախօսութիւններու համեմատութիւններով կ'ապացուցանէր դիւրաւ : Հայր Սուրբը ռումբի նման կը բռնկէր, երբ մեր հին վարդապետները կ'երգէին ժամերգութեան մէջ ազատ տաղեր արաբա – Թրքական ծամածուռ գեղգեղանքներով : Ալկունի վարդապետը Խրիմեան Հայրիկին քովը կանգնած կ'երգէր Նարեկացու տաղերէն այս, մեր ոգուն խորթ ու օտար ոճով, Հայրիկը կը սիրէր զանոնք :

Դժբախտաբար Պոլսեցի Գէորգ Դերձակեան կաթողիկոսը նախօրօք չէ մտածած մաքրել արեւմտահայ եկեղեցիները անճոռնի երգելու ձեւէն, որ մինչեւ Փարիզ, Լիոն, Նիս, Լոնտոն հասած է իրբեւ մեծ ամօթ մեր բարձր արուեստի համար: Թող ինձ ներեն մեր քահանայ եւ վարդապետ հայրերը, Լուսաւորչական Թէ Կաթողիկէ անխտիր, տիրացուները, սարկաւագները եւ դպիրները, որոնք իրենց գեղեցիկ ձայներով եւ բարի կամեցողութեամբ կը շարունակեն երկրէն բերած երգելու ձեւն ու առոգանութիւնը, որ Թուրք կը հոտի:

Թուրքը մեր ժողովրդական բանահիւսութիւնը մեր իսկ ձեռքով ապականելէ ետք մտած է նաեւ մեր սրբատեղերը եւ խաթարած մեր աքանչելի երգեցողութիւնը :

Կոմիտաս վարդապետ «Նաւասարդ» պոլսական հանդէսի մէջ մի նամակ ունի հրատարակուած 1913ին՝ ուղղուած պոլսական մի եպիսկոպոսի, որի մէջ Հայր Սուրբը կը ծառանայ Թրքավարի երգելուն եւ կը խոստանայ, Պոլիս գալով, մաքրել մեր երգեցողութիւնը :

Թող տարօրինակ չԹուի, օտար խումբերը մեր Եկմալեան եւ Կոմիտասեան պատարագները աւելի, շատ աւելի գեղեցիկ կ'երգեն, քան հայ խումբերն անխտիր: Շնորհալի եւ եւրոպական երաժշտութիւն ուսած մեր խմբավարները, կիսով չափ հետեւելով մեր դասական հոգեւոր երգեցողութեան, մեր երգե կ'աղճատեն «յաւելումներով», յա « ա՛ լա Թուրքա » եղանակներով եւ մա նաւանդ Թրքական բնորոշ կերպով երգե տալով :

Ես ներկայ գտնուած եմ կաթողիկէ բերու մատուցած պատարագներուն, ուր տեղ խումբերը օտարներ եղած են եւ օ տար խմբավարներէ ղեկավարուած, ո րոնք ոչ մէկ գաղափար ունեցած են մեր երգի վրայ : Վերջերս այդ պատարագ ներէն մէկուն մէջ կը մեներգէր հայ բավար մը, շատ գեղեցիկ կերպով : Վերջինէս դուրս մէկ տիրացու կ'երգէր հայ ոճով, իսկ պատարագիչն ինքը միւս սարկաւագները՝ Թրքավարի: Ֆրանսացիներէ կազմուած խումբը՝ սք չելի, հինդ փորձէ ետքը : Եզրակացութիւնը ինքներդ ըրէք, պարոնայք եւ ո րեւ հայ խմբավարներ :

ՄԵՍՐՈՎԲ ՄԱՌԱՆՋԵ

(10 Նար.)

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍ

— Թռչուն մը անգամ չէֆ կրցած գտ նել, որտո՛րդ աղբար :

— Ի՞նչ կ'ըսես, բադ մը զարկի :

— Թոյո՞վ թէ դայով :

— Հրացանո՛վ, բարեկամս, հրացա նո՛վ :

ցուպը, եւ խոշոր շունս՝ Թուպին, դուրս խոյացայ տունէս եւ մտայ պարտէզը :

Այծը, փոքրիկ պարտէզին մէջ, հըսկայի երեւոյթ առած, կը լափէր, բոլոր հոն բանաստեղծօրէն շնչող ծաղիկները, կը լափէր նաեւ պատերէն կախուած կանաչ բոյսերը, եւ կը փորձէր առասպելական ծառին հաստ բունէն վեր մագըլցիլ՝ լափելու համար նաեւ անոր տարածուն ճիւղերը :

Ձեռքս ունեցած ցուպովս, եւ հետս առած Թուպին, ձեռնարկեցի այծին կախարդական պարտէզէն վտարումին :

Գաւազանս կ'իջնէր ողնայարին վրայ, թմբուկի ձայներ հանելով : Բայց Թուպին իր բոլոր սուր ակռաներով, այս այծին դիմաց անկարող, գլուխը կախեց, պոչը սրունքներուն մէջ առաւ, եւ փախաւ պարտէզին դուռնէն :

Մնացինք՝ ես եւ գաւազանս, այծին դիմաց :

Այս անգամ այծը, մեծ ոստում մը ընելով, եւ ծաղիկներուն վրայէն կոխկըռտելով, տիրաբար յառաջացաւ եւ մտաւ տնակէս ներս :

Կը տեսնէի, կռնակէն, անոր լեցուն, կախուած ծիծերը, որոնք կը ճօճէին սըրունքներուն մէջտեղ :

Կը տեսնէի անոր ուժեղ գլուխը, կոտոշներով սպառնազին, եւ մուշտակը, որուն երկար մազերը կը կախուէին մինչեւ գետին :

Յուսահատութեամբ տեսայ, որ այծը, սրարշաւ անցնելով բակէն, մտաւ սենեակս, եւ անմիջապէս խոյացաւ դէպի ցած սեղանը, որուն վրայ դրուած էր ռատիօս : Կոտոշի հարուած մը տուաւ անոր մէկ կողին, բայց որ հրաշքով չկործանեցաւ :

Յետոյ, մուշտակին երկար թելերը փաթթուեցան սեղանին վրայ գտնուող լեցուն կաղամարին : Եւ վար գլտորող առարկաներու աղմուկ մը փրթաւ ...

Քաջաբար առջեւ անցնելով՝ ջանացի այծին գլուխը հեռացնել ռատիոյէն : Բայց յետոյքը կը զարնէր սեղանին : Վերջապէս գետնին վրայ փշրուեցաւ դեղին պնակ մը, որուն մէջէն Լիբանանի խոշոր խընձորներ դուրս գլտորեցան :

Այս անգամ այծը, նոր ոստում մը ընելով, ցատկեց սոֆային վրայ, եւ ձեռնարկեց հոն գտնուող կանաչ բարձերը լափելու : Գաւազանը ձեռքս՝ անհաւասար կռիւի մը մէջ էի, ուժեղ եւ յամառ այծին հետ, որուն կոտոշները այլաբանական կենդանիներու կոտոշներուն համեմատութիւնները կը ստանային, գիւղական ցած առաստաղով համեստ սենեակիս, քարէ պատերէն ներս :

Վերջապէս, անհետացաւ, վիթխարի սեւ այծը, փոքրիկ պարտէզին, ճմլուած ծաղիկներուն վրայէն, վերջին ոստումով մը ...

×

ՀԻՒԱՆԴ ԳԻՒՂԱՑԻՆ

Տնակէս քիչ անդին, ծեր գիւղացի մը, իր տնակին մէջ, հիւանդ պառկած է : Պիտի մեռնի : Բայց այնքան տոկուն է, որ չի կրնար մեռնիլ :

Հողին մէջ խոր արմատ նետած կոճղի մը պէս, իր ութսուն տարիներուն հետ, ան կ'ապրի՝ չինական տունին չորս պատերուն կառչած :

Օրուան ամէն ժամուն, վերեւի նեղ ճամբայէն, մարդիկ կ'իջնեն դէպի տնակը : Իր հին բարեկամներն են :

Ամէնքն ալ իրեն պէս շատ ծեր, բայց դեռ կը քալեն եւ կրնան գալ տեսնել՝ իրենց չմեռնող բարեկամը : Անոր տոկունութիւնը իրենց յոյս կուտայ, ո՞վ գիտէ, թերեւս կարելի ըլլայ ուրեմն չմեռնիլ :

Հիւանդ մարդն ալ, տեսնելով իր ընկերներուն դեռ քալելը, յոյս կ'առնէ՝ խորհելով որ ինքն ալ անշուշտ պիտի կարենայ նորէն օր մը քալել ...

Եւ այսպէս, ամբողջ օրը, նեղ արահետէն վար կ'իջնեն, գիւղին ամէնէն ծեր բնակիչները : Գաւազաններու վրայ յենած՝ բայց յոյսով ափ կ'առնեն հիւանդ մարդուն տնակին դուռը, ուր մահը, սակայն, չի համարձակիր մտնել ...

×

ՄԵԼԻԶԱՆՏԻ ԱՒԱԶԱՆԸ

Տնակիս ետեւի բանջարանոցին մէկ անկիւնը, խոշոր բարտիին մը շուքին տակ, աւազան մը կայ : Հին քարերով շինուած, քառակուսի, խորունկ աւազան մը : Անոր մէջ, աշխարհէն մեկուսացած, երեք կարմիր ձուկեր կ'ապրին :

Հոն կը վազէ նաեւ, գիշեր ցերեկ, անդադար, լեռներէն հոսող անոյշ ջուր մը, բարակ թելի պէս, հետը իջեցնելով լոյսի կայլակ մը : Այդ իջնող ջուրը, փոքրիկ կլկլացող ձայն մը կը հանէ, որ խորունկ ցաւի եւ երջանկութեան մշտական տրտունջ մը կը տարածէ, շուրջի անշարժ օդին մէջ : Աւազանին չորս կողմը, լայն ողորկ քարերով շինուած շրջանակ մը կայ : Հոն է որ կէս օրին կ'երթամ նստելու, արեւէն եփած այդ քարերուն վրայ : Կը փնտռեմ, կը գտնեմ երեք կարմիր ձուկերը, իրարու ետեւէ : Անոնցմէ մէկը, երբեմն պահուըտած կ'ըլլայ աւազանին մէկ մութ անկիւնին մէջ, հսկող բարտիէն կանաչ ջուրերուն խորը : Անիկա, անշուշտ, իր մելամաղձոտութեան պահը կ'ապրի այդպէս ...

Վազող ջուրը միշտ իր պզտիկ ձայնը կը հանէ : Բարտիէն քանի մը ջարդուած տերեւներ կ'իյնան : Կը նայիմ ժամերով ռոմանթիք աւազանին մէջ ...

Կատարեալ Մելիզանտի աւազան մը :

Այն աւազանը, որուն շուրջ Բէլէասը եւ Մելիզանտը, իրենց սիրոյ խաղերը կ'ապրէին, եւ որուն խորունկ կանաչ ջուրերուն մէջ, օր մը ինկաւ, Մելիզանտին մատանին ...

ՄԱՆՆԻԿ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ԱՆԱՏՈԼՈՒՆ

ԴԻՏՈՒԱԾ ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ԱԿՆՈՑՈՎ

Անմիջապէս դէպքը վաւերաթուղթով մը ստուգեցի եւ հոն հաւաքուած անձերէն ուսուցիչի մը եւ «աւեղ զարնող»ին ստորագրել տուի՝ իբրեւ վկայ : Ազատարար ինքնաշարժը եկած էր : Դեղին շիշը, դեղագիրս եւ փաստաթուղթը հիւանդին հետ ղրկեցի հիւանդանոց՝ սպասումի անհամբեր ժամեր սպասելով :

Իրիկուան դէմ լուրը եկաւ : Ստամոքսի լուացքէն եւ անհրաժեշտ ներարկումներէ ետք հիւանդը վտանգը անցուցած էր : Հաւատարիմ սպասուհիս, որ անձկութեամբ եւ աղօթքով կը հետեւէր հիւանդին վտանգալի պատմութեան, երեք օր գոհաբանական ծոմ բռնեց այս բարի լուրին համար :

Ժամանակի խնայողութեան համար երկու քննութեան սեղան ունէի մէկ սենեակի մէջ, մէկուն դեղագիրը գրած ատենս յաջորդ հիւանդը կը հանուէր :

Գիւղացի հիւանդները իրենց հագուստը ձորձակալէն կախել չեն գիտեր, գետին կը նետէին, ինչ որ փոշի ելլելուն պատճառ կ'ըլլար : Ատոր արգելք ըլլալու համար, հիւանդս երբ գիւղացի ըլլար, կը ստիպուէի կրկնել առանց ձանձրանալու.

— Ձեր հագուստները հանեցէք եւ պատէն կախեցէք :

Օր մըն ալ քննութեան պատրաստուող հիւանդս գտայ սա չնաշխարհիկ դիրքին մէջ. — Հագուստները դարձեալ եւ ամբողջովին գետին նետած եւ երկու ձեռքերով պատի ձորձակալէն կախուած՝ կը սպասէր : Այսինքն, պզտիկ թիւրիմացութիւն մըն էր եղածը, հագուստները կախելու տեղ՝ ինքը կախուած էր :

Ուրիշ օր մը, քննութեան համար մերկացած երախային գետին նետուած հագուստները ցուցնելով հարցուցի մօրը.

— Ինչո՞ւ պատէն չկախեցիք :

— Ախ, Տոքթոր, տղաս պզտիկ է, մեղքցանք կախելու :

26 Սեպտեմբերին, առտուն, կեսարացիները ինծի համար անմոռաց ողջերթ մը կազմակերպեցին Կեսարիոյ կայարանը տօնական օրերու եռուզեռը ցոյց կուտար այն օրը :

Կարելի չէր չփղձկիլ այն սրտագեղ եւ յորդուն համակրական արտայայտութիւններուն առջեւ, որոնք ցոյց կը տրուէին հասարակութեան մը կողմէ իր բըժիշկին բարի ճամբորդութիւն մաղթելու եւ սիրոյ ու անկեղծ փարումի զգացումները յայտնելու համար :

Եւ ինչ որ առաւելապէս յուզեց զիս, ողջերթի եկող դպրոցական տղոց հեկեկանքն էր իրենց ծնողքներուն հետ : Անոնք հակառակ աշխատասէր եւ ուսումնատենչ ըլլալուն, չէին ընդունուած Պոլսոյ գիշերօթիկ վարժարանները՝ տեղի չգոյութեան կամ պիւտճէի անբաւարարութեան պատճառաւ, եւ անհուն կարօտով՝ կը դիտէին նոյն շոգեկառքով «կարդալու համար» Պոլիս գացող իրենց բախտաւոր ընկերները :

Ծնողքները վերջին բարեխօսութիւն մը կը խնդրէին ինծմէ. «Մի մոռնաք մեզի, գիտէք մեր վիճակը ...», ըսելով :

Ի՞նչպէս մոռնալ այդ տղաքը, նիւթական զրկանքներու եւ տգիտութեան խաւարին մէջ բացխփող լոյսի կայծոռիկները : Իրենց յառաջդիմութեան եւ ընտանիքին փրկութեան համար բախտին հետ մղած անհաւասար պայքարը եւ վերելքի գողգոթան :

Վեց տարի միասին կողք կողքի, սիրտ սիրտի ապրելէ ետք զանոնք մոռնալը ինքզինքը ուրանալու համազօր է :

Ուր էր թէ կարենայի մեզմէ քանի մը հարիւր քիլոմեթր անդին մեր հարազատներուն ապրած լուռ ողբերգութիւնը լեզուի բերել : Այն ատեն վստահ եմ, Պոլսահայ ժողովուրդը իր սրտին հետ քսակն ալ լայնօրէն պիտի բանար եւ ամէն անգամ որ իր զաւակներուն համար «դպրոց ընտրելու» դիրքին մէջ գտնուէր պիտի յիշէր այն միւսները, որոնք ուսումնատենչ զաւակ ունին՝ բայց դպրոց չունին :

Վեց տարուան Կեսարիոյ մէջ կատարած բժշկութիւնս, 50·000 հիւանդ քննելու տուած փորձառութեան հետ, եթէ միայն ծառայէր գաւառի ժողովուրդին ուսման կենսական պահանջքին արձագանգը ըլլալու, դարձեալ երջանիկ պիտի զգայի ես ինքզինքս :

(10 եւ վերջ)

ՋԱՆԱՋԱՆ — ԶԱՐՄԱՆԱԶԱՆ

ԱՆԾԱՆՕԹ ԲԱՐԵՐԱՐԸ

Վերջերս գիշեր մը, լաւ հագուած, միջին տարիքի անծանօթ բարեսէր մարդ մը մտած է Նիւ Եորքի ժողովրդական թաղամասերէն մէկը եւ իր դէմ ելլողներուն 20, 50, 100 տոլարնոց թղթադրամներ բաժնած է :

Դրամ ստացողներէն ինը հոգի քանի մը ժամ յետոյ, չափազանց խմելէ ուշակորոյս վիճակի մէջ փոխադրուած են մօտակայ հիւանդանոցը, նախնական օգնութեան մատուցման համար : Սակայն, սթափելէ յետոյ, անոնք կրկին դիմած են իրենց թաղամասի ըմպելարանները, անծանօթ բարերարին տուած դրամին մնացորդն ալ ծախսելու համար :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (152)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Չորս հարիւր ոսկի ցուցուց միայն, որուն երեք հարիւր ոսկին ինք վար դրաւ իր ճամբորդութեան եւ Փարիզի բնակութեան համար, եւ հարիւր ոսկին մօրը յանձնեց : Ֆայրիքան չորս հարիւր յիսուն ոսկի կը բերէր ուրեմն ամիրային թոռանը :

Այս կլորիկ գումարը ձեռք անցընելուն պէս, ճամբորդութեան պատրաստութիւններուն սկսաւ : Խաչը քանի մը անգամ Բերա ելաւ տիրոջը հետ եւ բեռնաւորուած գիւղ դարձաւ : Տան մէջ, այս իրարանցումներուն ոչ ոք կը հետաքրքրուէր բացի մամայէն, որ թէեւ պիտի չմխիթարուէր զաւկին բաժնուելուն, սակայն անոր լուռ ու մունջ մեկնումին ետեւը ամբողջ փառաւոր ու հրաշալի ապագայ մը ցոյց տրուելով իրեն, գիշեր ցորեկ նորէն ոսկեզօծ երազներով կ'օրօրէր իր հիւանդ երեւակայութիւնը եւ մանկական հրճուանքով մը կը ցնծար : Սոֆի, այն օրէն ի վեր, մեքենայի մը պէս կը շարժէր տան մէջ, ջանալով չթերանալ իր պարտականութիւններուն մէջ տիկնոջն հանդէպ, պարապ ատենները իր խուցը քաշուելով՝ արձակ համարձակ անձնատուր ըլլալու համար իր անդարմանելի ցաւին : Իր ընթացքը այնքան անհաղորդ եւ պաշտօնական եղաւ որ հանըմը վերջապէս օրին մէկը այդ բանը դիտել տուաւ տոքթորին :

— Մամա, ըսաւ ան, ասանկներուն շատ երես տաս նէ գլուխդ կ'ելլան. յանցանքը իմս է որ քիչ մը շատ կարեւորութիւն տուի : Ինչ եւ է, եղածը եղած է. կը տեսնաս որ գործիդ չի գար նէ կը ճամբես կը լմննայ կ'երթայ :

— Մեղք է, զաւակս, պատասխանեց մաման աւելի մարդկային :

Եւ գեղեցիկ առտու մը, բեռնակիրներ եկան Մարկոս ամիրային ապարանքը, արկղներ առին կռնակնին եւ տարին : Յետոյ մայր ու որդի, անոնց ետեւէն, առանց մէկուն բան մը ըսելու, թեւ թեւի ելան գացին : Դրացիները տեսան այս եղելութիւնը, բերանաբաց, եւ չկրցան ո եւ է որոշ մեկնութիւն տալ : Մինչեւ իրիկուն գիւղին մէջ լուր տարածուեցաւ թէ Տիկին Մարկոսեան եւ տոքթորը գիւղէն գացած էին : Քանի մը կիներ, որոնք իրենց կատաղի հետաքրքրութիւնը չկըրցան զսպել, պարտէզին կողմէն կամաց մը ապարանքին խոհանոցը մտան՝ պառաւ խոհարարուհիին եւ Կիւլիւկ հանըմին վըրայ իյնալու համար, որոնք դժբախտաբար դէպքի մասին նոյնքան տգէտ էին որքան իրենց դիմողները :

— Քա քուրուկ, մենք ալ պանէ խապար չունինք, ըսին անոնք, գացին ամա ուր գացին չիտենք, վերջերնիս բարի ըլլայ :

Մեսաժըրիի շոգենաւով այն օրը մեկնեցաւ տոքթոր Մարկոսեան, լացերուն եւ հեկեկանքներուն մէջ իր մօրը, որ վերջին վայրկեանին տկարացեր էր : Մութը կոխելու մօտ էր, երբ հանըմը տրտմաթախիծ եւ խոժոռ, տուն դարձաւ :

Յաջորդ օրը, որ իր ընդունելութեան օրն էր, Տիկին Մարկոսեան գրեթէ զուարթ շեշտով մը կը պատմէր իր հիւրերուն տոքթորին մեկնումին պատճառներն ու պարագաները, մասնաւորապէս պընդելով սա կէտին վրայ որ իր վերջին գիւտը եւ ուրիշ գիւտեր Փարիզի բժշկ. աշխարհին ծանօթացնելու եւ միեւնոյն ժամանակ տեղւոյն համալսարանները աչքէ անցընելու համար էր որ տոքթորը այդ ճամբորդութեան համակերպեր էր :

Եւ երկու օր չանցած ոչ միայն Հ... գիւղին հասարակութիւնը, այլեւ ամբողջ Պոլսոյ եւ Թուրքիոյ հայութիւնը կ'իմանար հայ գիտական աշխարհին վարկը օտարին առջեւ բարձրացնելու ծառայող այս դէպքը, շնորհիւ փութկոտութեանը Արեւմուտք լրագրին, որ իր խմբագիրներէն մէկը շտապեցուց ամիրային աղջըկանը մօտ, կատարեալ տեղեկութիւններ քաղելու համար տոքթորին այդ տեղափոխութեան շարժառիթներուն եւ պարագաներուն վրայ : Խմբագիրը, որ ամէն խմբագիրներու պէս աշխարհի սովորական իրերը խոշորացոյցով կը դիտէր, թափ տուաւ իր գրիչին, իր երեւակայութեանը, ճոռոմ եւ ուռուցիկ ոճով մը ծանուցանելու համար Կոստանեանի արժանաւոր սանին մեկնումը : Այս առթիւ ծանօթ գիւտը նորէն յիշուեցաւ, եւ ապագայ դեռ անծանօթ գիւտեր յայտարարուեցան : Խմբագիրը սա վսեմ բառով կը վերջացնէր իր բաննէմիւէը : «Թող աշխարհ հասկնայ թէ Հայը ասանկ հանճարներ ալ կը ծնի» :

Տոքթոր Մարկոսեանին մեկնումը ամիրային տանը մէջ ոմանց ուրախութիւն պատճառեց, ոմանց տխրութիւն : Խաչօ, չգիտնալով ինչպէս յայտնել իր անսահման գոհունակութիւնը, իր սենեակը քաշուելով թեւերը վեր առած կը պարէր :

Կիւլիւկ հանըմ, այդ մեկնումին մէջ իր աղջկանը փրկութիւնը տեսնելով, սփոփանքի լայն հառաչանքներ կ'արձակէր, եթէ գիտնար որ այդ մեկնումը փրկութիւն մը ըլլալէ շատ հեռու, իրենց դժբախտութեան բուն շարժառիթը պիտի ըլլար ...

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԵՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

Բոլորը նոյն գանգատը ունին... կարելի չէ՞ր միայն խնդրել այդ «կասկածելիներէն» որ պատուոյ խօսք տան տունէն դուրս չելլելու : Որովհետեւ ամէն բանէ առաջ մարդկային արժանապատուութիւնն է որ վիրաւուած է :

Լը Մոնտ կը պատմէ պարագան, Ֆրբանս – Փրէս » գործակալութեան մէկ թղթակիցին՝ Առքատի Սթօլիփին որ 1911ին սպաննուած վարչապետին զաւակն է, նախկին ուսանող Սէն – Սիրի, եւ ձերբակալուած կեսթափոյի կողմէ : Ուրիշ մը՝ Սպանացի լրագրող՝ Ակուսթին հրաւիրուած է օրը 2 անգամ ոստիկանատուն երթալ ստորագրելու, բայց նոյն ատեն տեղեկատուութեանց նախարարէն հրաւէր մը ստացած է ներկայ ըլլալու Խրուշչեւի մամուլի ասուլիսին :

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Տիկին Սրբուհի Արապեանէ քսան Ն. Ֆ., (իր ամուսնոյն՝ Յովհ. Արապեանի մահուան տարելիցին առթիւ) :

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ :
Ապրիլ 2ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 21ին : Առնոնվիլի մեծ սրահին մէջ :
(Փառք էքսփոզիսիօն) :
Այս առթիւ վարձուած է տեղւոյս համբաւանօթ ժիլ Ծօլայի նուագախումբը :
Կը հրաւիրուին Կեդր. Ֆրանսայի քոյր մասնաճիւղերուն հայ մարզիկները :

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի աշակերտուհիներու կողմէ :
Ապրիլ 3ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Մէզօն տը լա Շըմիի մէջ, 28պիս, Րիւ Սէն Տօմինիք, մէթրօ էնվալիտ :
ԵՐԳ, ՊԱՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ :
Պիտի ներկայացուին նաեւ հայերէն եւ ֆրանսերէն թատերախաղեր :
Մուտք՝ 6, 5 եւ 3 Ն. Ֆ. :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԼՍԱՐԱՆ

Հերթական դասախօսութիւնը այս Չորեքշաբթի գիշեր, ժամը 21ին, Քատէի սրահը : Կը խօսի Պ. Վ. Մելիքեան : Նիւթ՝ « Քիւրտերը իրենց անցեալովն ու ներկայով» : Կը հրաւիրուին լսարանականները ու ընթերցասէրները :

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՄԻՋԻՆՔԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմնին կողմէ :
ՀԻՆԳՇԱԲ. ՄԱՐՏ 24ԻՆ, ԺԱՄԸ 16.30ԻՆ
Փավիյօն Տոֆինի մէջ
Փափաքողները կրնան ծպտել իրենց երախաները Լա Ֆոնթէնի առակները խորհրդանշող զգեստներով կամ միայն գլուխով եւ արտասանել տալ անոնց իրենց ծպտումին համապատասխան առակը :
Որբերու Օգն. Մարմինը քաջալերուած նախորդ տարիներու իր գտած յաջողութենէն կը յուսայ որ այս անգամ եւս հանրութիւնը պիտի քաջալերէ զինքը, օգտակար հանդիսանալով Միութեան բարենպատակ ձեռնարկներուն :

— ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ —

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի, 16 Մարտ, ժամը 15ին, Յոյներու սրահը :
Կարեւոր օրակարգ՝ պարահանդէս :

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Դպրոցասէրին համար կ'ուզուի այր եւ կին մը յարմար աշխատանքներու համար : Դիմել վարժարանի տնօրէնութեան :
1, Bd. du Nord, LE RAINCY (S. et O.)
TÉL. 927 01-72

ԺՈՂՈՎ - ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղին թէյասեղան – ընդհանուր ժողովը, Կիրակի, 20 Մարտ, ժամը 15ին, դպրոցին մէջ :

Կարեւոր օրակարգ :

Կը խնդրուի ընկերուհիներէն ճշդապահ ըլլալ : Ժամը 18ին կը սկսի թէյասեղանը, որուն սիրով կը հրաւիրուին նաեւ Խաչուհիներու ամուսինները, հաճելի օր մը անցընելու համար :

Ֆ. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Պզտիկներու արձանագրութիւնները պիտի սկսին Ապրիլ մէկին եւ պիտի փակուին Մայիսի վերջը :
Կեդրոնի արձանագրութեան օրերն են Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ ժամը 13 – 14 եւ 18 – 20 : Անկէ դուրս ժամադրութեամբ, հեռախօս ԹՌԻԽտէն 27 – 35 :
Փարիզէն դուրս դիմել տեղական մասնաճիւղերուն :

ՄԵՂՈՒԻՆ ՃԱՌԸ
Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ստանալու համար դիմել՝
Մարսէյլ.— Ա. Քէօսէեան (Փլաստ'էքս) : Ուր կարելի է բաժանորդագրուիլ նաեւ «Հայ – Բոյժ»ի :
Նիս.— Շահան Զօտեան
Վալանս.— Արսէն Տէր – Սարգիսեան :
Կրընոպլ.— Վ. Բարախեան :
Տէսին.— Սարգիս Առաքելեան :
Լիոն.— Ս. Կէնճեան եւ Ղ. Ղազարեան :
Վիէն.— Մուշեղ Մուրատեան :
Պոռտօ.— Կ. Տօնէրեան :
Սէն Շամոն.— Ս. Ընտրիկեան :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մուշ քաղաքից վերին Թաղէն Պրսիկեան տունից Ռայչօեան երեք եղբայրներ, Խլղաթ, Բենիամին եւ Արտաշ, որոնք այս վերջին պատերազմին ընթացքին կորսուած են : Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել հետեւեալ հասցէին, եւ կը խնդրուի արտատպել արտասահմանի թերթերէն :

KH. DERDERIAN
RUE SERPAIZE, MONTÉE DE RAMES
VIENNE - ISÈRE

ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ԳԱԼ ՇԱԲԱԹ

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ
ԺՈՂ. ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ
Խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Նոյեմբեր – Դեկտեմբերի թիւը (215 – 216), ճոխ եւ հետաքրքրական բովանդակութեամբ.—
Համբոյրը բժշկութեան մէջ (Խմբ).— Էկզեմայի մասին (Տոքթ. Բամպուքճեան) — Սոխը եւ իր սննդական արժէքը (Տքթ. Մանուկեան).— Գիտութեանց Ակադեմիա Հայաստանի.— Մեր շնչած օդը (Տոքթ. Նաւասարդ).— Արուեստական ցրտաթմբիր (Տոքթ. Գալուստեան).— Սրտի տագնապներու շուրջ (Փրոֆ. Լըճէկր).— Արեան փոխարինիչները (Փրոֆ. Ֆրոմ).— Եւ սիրեցի Հայաստանը (Ակադեմական Պիոտրովսկի) — Քունը եւ մահը (Տոքթ. Աշճեան).— Ստոծանին եւ իր փորձանքները (Տոքթ. Այվազեան).— Տղաս ջղային է (Տոքթ. Տիաքֆին).— Արուեստական սերնդագործութիւն (Տքթ. Պանծալի).— Ինչո՞ւ վիժում կ'ունենան կիները (Տոքթ. Ասֆանազ). — Լուսնոտներու (սարպը) մասին (Շ. Նարդունի). — Արուեստական շնչառութիւն (Խաչունի).—
Տարեկան բաժանորդագրութեան պայմաններն են Ֆրանսա 15 Ն. Ֆ. (1500), արտասահման 20 Ն. Ֆ. :
Մամուլին յանձնուած է Յունուար – Փետրուարի թիւը, որու մէջ շատ հետաքրքրական յօդուած մը,— Էշը ... բժշկութեան մէջ (պատմական, գրական, գիտական ծանօթութիւններով) :
Բաժանորդագրութեան պայմաններ.— Տարեկան 15 նոր ֆրանք (1500 ֆրանք) : Արտասահման 20 նոր ֆրանք (2000 ֆր., երկու տարեկանը մէկ կանխիկ վճարողին համար 37,5 նոր ֆրանք (3750 ֆր.) :

Ch. Aïvazian
Au journal HARATCH
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

ԱՊՐԻԼ 11-24 Ը
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի Ապրիլ 24ին :
Նախաձեռնութեամբ Ապրիլեան Սեբուընդի, Սալ Քատէի մէջ :

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

SURPRISE PARTY

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Պանեէօ Քաջանի խումբին կողմէ :
Կիրակի, Մարտ 20, ժամը 16էն 24 :

167. RUE MONTMARTRE ի շքեղ սրահներուն մէջ : MÉTRO RUE MONMARTRE

Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Attractions

Ճոխ պիւֆէ — Անակնկալներ

ՍԱԿԱԳԻՆ ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ
ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	30 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	15 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	15 Ն. Ֆր.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ն. Ֆր.	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ն. Ֆր.	» » »
« ԾԱԽՈՒ Է »	20 Ն. Ֆր.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են :
Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է :
Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել վարչութեան :

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԴՐԱՏՈՒՆ

51, Rue Mr.-le-Prince, Paris (6e) — C.C.P. PARIS 1278-35

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄ, Մ. Արք. Օրմանեան, Պէյրութ 1959, Ա. Հատ. 24 Ն.Ֆ.
ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ, Կ. Գէորգեան, 1960, թղթ. 14, լթկզմ 16,50 Ն.Ֆ.
ԳԻՐՔ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻ, Ե. Չարենց, Պէյրութ 1959 . . . . . . 6 Ն.Ֆ.
ԳՐԱԿԱՆ–ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐ, Ն. Աղբալեան, Պէյրութ, կզմ. 18 Ն.Ֆ.
ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ,
Բժ. Ա. Բաբալեան, Գահիրէ, 1959 . . . . 2 Ն.Ֆ.
ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆՑ ՈՒՂԻՈՎ, Կ. Մեհեան, Փարիզ, 1959, ... 6 Ն.Ֆ.
ՀԱՅ ԳՈՂԳՈԹԱՆ, Գ. Եպս. Պալաքեան, Բ. հատ. Փարիզ, 1959 15 Ն.Ֆ.
ՆՈՅՆԻՆ Ա. հատորը, Վիեննա, 1922, պատկերազարդ եւ կազմեալ 15 Ն.Ֆ.
ՀԱՅԿ. ԺՈՂ. ՀԷՔԵԱԹՆԵՐ, Ա. Նազինեան, Գահիրէ, 1959 . . . 3 Ն.Ֆ.
ՊՐԻՍՄԱԿ, Երաժշտասէրի մը օրագիրը, Գ. Ա. Համբարձումեան 5 Ն.Ֆ.
ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ, Հր. Փաստրմաճեան, Պէյրութ, 2 հատոր. 20 Ն.Ֆ.
ՏՐԴԱՏ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՏԱՍԸ ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ,
Եղիա Գասպարեան, Գահիրէ, 1959 . . . . 10 Ն.Ֆ.
L'ARMÉNIE, PAR JEAN-PIERRE ALEM, PARIS, 1959 . . . . 2 N.F.

Առաքման ծախքը գնողին վրայ

ՄԻՇՏ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ, ՄԻՇՏ ԱՌՈՂՋ ՄՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ
ԱՄԷՆ ՏԵՂ ՓՆՏՌԵՑԷՔ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉ

Sté le BOSPHORE ի

ՀԷԼՎԱՆ ԵՒ ԹԱՀԻՆԸ

ՀՐՈՒՇԱԿԸ, որ կը պատրաստուի շուշմայով (սուսամ) եւ շաքարով, առաջնակարգ սնունդ մըն է, կազդուրիչ՝ շնորհիւ շուշմային, որ Արեւելքի մէջ ծանօթ է նաեւ հինէն ի վեր, իր հրաշալի բուժական յատկութիւններով, իր երիտասարդացնող տարրերով.
Արեւելեան ժողովուրդներուն երկարակեցութիւնը արդիւնք է Հէլվայի եւ թահինի գործածութեան :
Այսօր Արեւմուտքի մէջ եւս բժշկական հեղինակութիւններ կը հաստատեն առաջնակարգ այս սննդանիւթին արժէքը :

Sté le BOSPHORE
2, Rue Louis Astoin - Marseille

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

ՅԱՌԱՋ — HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.

Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 17 ՄԱՐՏ — JEUDI 17 MARS 1960

36րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8750 — 36EME ANNÉE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16րդ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4551

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖԵՐԱԹ ԱՊՊԱՍ ԹՈՒՆՈՒԶԻ ՄԷՋ ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԷ.— «ՄԻՆՉԵՒ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆՔ ԿՌԻՒԸ»

«Ալժերական կառավարութեան» «վարչապետը», Ֆերաթ Ապպաս յատկանշական ճառ մը խօսեցաւ, Թունուզի մէջ, առջի օր: Յատկանշական այն իմաստով որ առանց բառեր ծամծմելու նշեց իր «կառավարութեան» ընտրած քաղաքականութիւնը՝ շարունակել կռիւը մինչեւ անկախութեան ապահովումը:

Ստորեւ ճառին գլխաւոր մասերը:

«Միջազգային կարծիքը գոհունակութեամբ նկատեց որ Փետրուար 17ի եւ 19ի մեր ճառերով կը ձգտէինք նպաստել Ալժերիոյ խաղաղութեան: Մեր վերոյիշեալ յայտարարութիւնները յստակ ցոյց տուին թէ ոչ մէկ առիթ կ'ուզէինք կորսնցնել պատերազմը վերջացնելու համար:

«Սակայն, Զօրավար տը Կոլ, իր վերջին այցելութեան ընթացքին, սպաներուն եւ զինուորականներուն ըրաւ այնպիսի յայտարարութիւններ որոնք մեկնաբանութեանց չեն կարօտիր: Արդարեւ՝ իր յայտարարութիւններով եկաւ կրկնել գաղթատիրական հին ըմբռնումներն ու տեսակէտները: Կարճ՝ Ֆրանսայի նախագահը փակեց խաղաղութեան եւ բանակցութեանց դուռները:

«Ընդունելով ինքնորոշման սկզբունքը, այնուամենայնիւ չենտեսնենք թէ արդար արդիւնքի մը հասնելու համար պայման էր որ հանրաքուէն գործադրուէր ուղղամիտ եւ օրինապահ պայմաններու տակ:

«Զօրավար տը Կոլի յայտարարութիւններէն յստակ կ'ըլլայ թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը կը վախնայ ժողովուրդի ազատ որոշումէն: Ասոր համար է որ Ալժերիոյ հարցը կ'ուզէ լուծել զինուորական միջոցներով:

«Ազգային ազատագրութեան բանակը, 1954 Նոյեմբեր մէկէն սկսեալ յստակ հասկցուց, թէ զինուորական յաղթանակի մը վրայ դրած՝ Փարիզի եւ Ալժէի մարդոց յոյսերը ի դերեւ պիտի ելլեն ու վերջապէս յաղթանակը մերը պիտի ըլլայ ու ձեռք պիտի ձգենք մեր անկախութիւնը:

«Ինչ կը վերաբերի Ալժերիոյ բաժանումը կրօնական եւ ցեղային համայնքներու, կազմակերպումը գաւառական ընտրութիւններուն ուր պիտի ընտրուին առաջուընէ նշանակուած մարդիկ եւ վերջապէս գոյավիճակի մը շնորհումը, այս բոլորը կոչուած են պատերազմը շարունակելու:

«Երեւութապէս նոր ծրագիրներով, տը Կոլ կը փորձէ շարունակել եւ տեւական դարձնել գաղթատիրութիւնը: Եւն., եւայլն:

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

«Նիւ Եորք Հերըլտ» (հանրապետական), «երկու կողմերն ալ պէտք է քաջութիւն եւ վստահութիւն ցոյց տան» խորագրով յօդուածի մը մէջ կը գրէ, ի միջի այլոց.—

«Չենք հաւատար որ դուռները փակուեցան, որովհետեւ շատ Ֆրանսացիներ եւ Ալժերացիներ կան որ խաղաղութիւն կ'ուզեն:

«Ինչ որ ալ ըլլայ Ալժերացիներուն կասկածանքին պատճառները, իրողութիւն է, թէ տը Կոլ վերջ մը տալով ալժերական գաղթականներուն ապստամբութեան նոր ուղիներու մէջ դրաւ Ալժերիոյ հարցը:

«ԷՖ էլ Էնը զօրավիգ չկանգնեցաւ տը Կոլին: Այս պատերազմին մէջ ուր ոչ ոք կը շահի եւ հինգ տարիներ ետքն ալ ԷՖ էլ Էնը հեռու է՝ յաղթանակէն: Ինքնորոշման առաջարկը զոր աշխարհին առաջ խոստացաւ տը Կոլ, անմիջապէս որ կրակը դադրի միակ ճամբան է Ալժերիոյ ապագային համար:

«Խոստում մըն է որ դեռ կը պահէ իր արժէքը: Անհրաժեշտ է քաջութիւն եւ վստահութիւն ունենալ հասնելու համար բաղձալի արդիւնքին: Մեր կարծիքով Ալժերացիները շատ բան պիտի կորսնցնեն եթէ երբեք քայլ մը առաջ չերթան»:

«Մ. Կուարտըն» (ազատական).—«Ոչ մէկ յոյս բանակցութեանց եւ կրակի դադարեցման ուղղութեամբ» խորագրով կը գրէ.— «Զօրավար տը Կոլ եւ Ֆերաթ Ապպաս փակեցին Ալժերիոյ պատմութեան մէկ գլուխը: Շատ ալ յստակ չէ թէ ի՞նչ անցաւ-դարձաւ: Բոլոր փորձերը ի նպաստ կրակի դադարեցման, հասած են իրենց մեռեալ կէտին: Առեն մը խօսուեցաւ Ֆրանսացի եւ ԷՖ էլ Էնի պատուիրակներուն միջեւ տեղի ունեցող խօսակցութեան մը մասին (հանրաքուէի երաշխաւորութեան շուրջ), սակայն այս խօսակցութեանց ձախողութեան պատճառաւ տը Կոլ իր կարծիքը փոխեց:

«Վերջին հաշուով, նախագահը, իր տեսակէտները յայտնեց, յստակ եւ մեկին: Բայց այդ ըրաւ այնպիսի ձեւով մը որմէ կը թելադրուինք մտածել, թէ ինք չէր յաջողած հասկնալ թէ ի՞նչպէս պետութեան մը ղեկավարը կրնայ հաղորդակցիլ իր ժողովուրդին հետ ներկայացուած այսպիսի բացառիկ պատեհութիւններէն դուրս: Շատ յստակ եղաւ երբ յայտարարեց, թէ համակարծիք է կացութիւնը ալժերական Ալժերիոյ մը կապուած Ֆրանսային ու վերջապէս բացարձակապէս դէմ է անկախութեան եւ կցումին:

«Մինչ այդ պատերազմը կը շարունակուի ու պիտի շարունակուի անորոշ ժամանակով մը: Ոչ մէկ յոյս բանակցութեան եւ կրակի դադարեցման»:

ԿԵՆՍԱԿԱՆ ՀԱՐՑ ՄԸ՝ ԱՊԱԶԻՆՈՒՄ

ԱՐԵՒԵԼՔ ԵՒ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔ ՊԻՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵՆ ԻՐԵՆՑ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿԱՐԵԼԻ՞ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ ԳՈՅԱՑՆԵԼ

Ինչպէս գրած էինք, Երեքշաբթի, Ժընեւի մէջ բացուեցաւ զինաթափութեան «տասներու» ժողովը: Արեւմուտքէն կը մասնակցին՝ Մ. Նահանգներ, Անգլիա, Ֆրանսա, Քանատա, Իտալիա, իսկ Արեւելքէն՝ Խ. Միութիւն, Լեհաստան, Չեխոսլովաքիա, Պուլկարիա եւ Ռումանիա:

Ժողովի նախօրեակին, երկու կողմերն ալ բաղձանք յայտնեցին որ «ժողովը արդիւնաւէտ» դառնայ, ուրիշ խօսքով, կարելի ըլլայ համաձայնութիւն մը գոյացնել՝ զինաթափութեան շուրջ:

Արդարեւ՝ Մ. Նահանգներու նախագահը նամակ մը ուղղած է իր պատուիրակ՝ Ֆ. Իթընին եւ ըսած է.— «Ամէն ջանք պէտք է թափել որ յաջողութեամբ պսակուին խորհրդաժողովին աշխատանքները»: Իր կարգին՝ Խորհրդային ներկայացուցիչը՝ Վալերեան Զօրին փափաք յայտնած է որ «ընդհանուր եւ կատարեալ զինաթափութեան» մը շուրջ համաձայնութիւն գոյացուի: Ֆրանսայի պատուիրակ՝ Ժիւլ Մոք, այս առթիւ թղթակիցներուն յայտարարած է.— «Արեւմուտքի ծրագիրը նկատի առած է Ֆրանսայի տեսակէտները: Արդարեւ՝ նախապատուութիւնը կ'ուզենք տալ կորիզային զէնքերու փճացումին (ռումբեր, հրթիռներ եւայլն), մեր կարծիքով — աւելցուցած է ան — փորձերու դադարեցումով հարցը չի լուծուիր, որովհետեւ երկու կողմերն ալ ունին կարեւոր թիւով կորիզային ռումբերու պահեստ: Նման որոշում մը կոչուած է պահելու ուժերու ներկայ գոյավիճակը ի հեճուկս միւս ազգերուն»:

Մէկ բան յստակ է:— Արեւելք եւ Արեւմուտք համաձայն են «ընդհանուր եւ ամբողջական» զինաթափութեան շուրջ: Երեք հանգրուաններէ անցնող այս զինաթափութիւնը պէտք է աւարտի չորս տարիէն (խորհրդային ծրագիր) իսկ Արեւմուտքը չուզեր թուական նշանակել:

Խ. Միութիւն կը պահանջէ որ որեւէ «հսկիչ եւ ստիկան մարմին» չկազմուի: Ըստ իրենց ծրագրին նման քայլ մը կարելի է առնել «ամբողջական զինաթափութեան հասնելէ ետք միայն»: Արեւմուտք համաձայն չէ, ընդհակառակն կ'ուզէ որ «քննիչ եւ հսկիչ» մարմինը գործի կոչուի առաջին իսկ առիթով:

ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

Արեւմուտքի առաջարկը.—

Ա) Կազմել՝ զինաթափութեան միջազգային կազմակերպութիւն մը:

Բ) Սահմանափակ հսկողութիւն: Պետութիւնները կը տեղեկացնեն վերեւ յիշուած կազմակերպութեան՝

1) Իրենց տրամադրութեան ներքեւ գտնուող ու հիւլէական ռումբ փոխադրելու կարելիութիւնը ունեցող՝ հրթիռները, արուեստական արբանեակները եւ այլ զէնքերը:

2) Ճշգրիտ թիւը եւ պատկերը դասական եւ կորիզային իրենց զէնքերուն, ինչպէս նաեւ զինուորականներուն թիւը:

Գ) Կրճատել զէնքերու եւ զինուորներու թիւը:

1) Երկուքեւկէս միլիոն՝ Խ. Միութեան եւ Մ. Նահանգներուն համար:

2) Իւրաքանչիւր երկրի համար սահմանել զինուորականներու նուազագոյն թիւ մը:

Դ) Մասնագէտներ քննեն թէ ի՞նչպէս առաջքը պէտք է առնուի յանկարծական յարձակման մը եւ զինաթափութեան հսկողութիւնը ի՞նչ ձեւով առաջ պէտք է տանիլ:

Խորհրդային առաջարկ

Ա) Կրճատել՝ դասական զէնքերը եւ զինուորականներու թիւը:

1) 1.700.000, Մ. Նահանգներու, Խ. Միութեան եւ Ժող. Չինաստանին համար հաւասարապէս:

2) 650.000, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ համար:

Բ) Միւս երկիրներուն համար, ՄԱԿի միջոցաւ համաձայնութիւն մը գոյացնել:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

Արեւմտեան առաջարկ.—

Ա) Արգիլել՝ կորիզային ռումբեր փոխադրող հրթիռներու գործածութիւնը:

Բ) Դադրեցնել կորիզային ռումբերու շինութիւնը, եւ պահեստի դրուածները վերաշրջուին:

Գ) Հսկողութիւն կատարել հրթիռներուն վրայ:

Դ) Կրճատել ուժերը (նաեւ՝ դասական):

1) 2.100.000 Մ. Նահանգներուն եւ Խ. Միութեան համար:

2) Նոյն ձեւով ուրիշ երկիրներուն համար եւս:

Խորհրդային առաջարկ.—

Ա) Ջնջել՝ բոլոր բանակները:

Բ) Կազմալուծել՝ օտարերկրեայ զինուորական կայանները:

ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

Արեւմտեան առաջարկ.—

Ա) Արգիլել շինութիւնը, բոլոր տեսակի զէնքերուն (կորիզային, տարրագիտական եւ կենսաբանական):

Բ) Այս զէնքերուն գործածութիւնը արգիլել:

Գ) Անջրպետի խաղաղեցում: (Հրթիռ եւ արուեստական արբանեակ):

Դ) Ջնջել բոլոր պահեստները եւ դասական զէնքերը: Պահել այնքան որ անհրաժեշտ է ներքին ապահովութեան համար:

Ե) Միջազգային հսկիչ մարմինը խիստ եւ բծախնդիր հսկողութիւն կը կատարէ՝ շինութիւններուն վրայ:

Խորհրդային առաջարկ.—

Ա) Քանդել բոլոր կորիզային զէնքերը եւ հրթիռները, ինչպէս նաեւ օդատորմիղները:

Բ) Արգիլել շինութիւնը տարրալուծական եւ մանրէաբանական զէնքերու: Քանդել՝ պահեստները:

Գ) Ջնջել՝ պատերազմական նախարարութիւնները, սպայակոյտները, զինուորական հաստատութիւնները եւ կազմակերպութիւնները, դպրոցները, զինուորական ծառայութեան կոչուող դրասենեակները, զինուորական վարկերը եւ հետազօտիչ հաստատութիւնները:

Դ) Հաստատել միջազգային քննիչ եւ հսկիչ մարմին մը:

ԾԱՆՕԹ.— Եթէ Արեւմուտքը համաձայն չգտնուի խորհրդային ծրագրին, Խրուշչեւ կ'առաջարկէ իբրեւ մասնակի զինաթափութիւն.—

Ա) Ստեղծել շրջագիծ մը, Եւրոպայի մէջ, ուր քննուին օտար զինուորներու ներկայութեան պարագան եւ անոնց կրճատման ձեւերը:

Բ) Ստեղծել ապահիւլէական շրջագիծ մը կեդրոնական Եւրոպայի մէջ (Ռափաչքիի ծրագիր):

Գ) Եւրոպայի երկիրներէն հեռացնել բոլոր օտար ուժերը, ինչպէս նաեւ ջնջել օտար զինուորական կայանները:

Դ) Ոչ-յարձակողական դաշնագիր մը ստորագրուի Ատլանտեան եւ Վարշաւայի ուխտերուն միջեւ:

Ե) Համաձայնութիւն մը առաջքը առնելու համար յանկարծական որեւէ յարձակման մը:

Արժէ նշել որ Արեւմուտքը, անցեալին, արդէն իսկ մերժած էր Խրուշչեւի այս առաջարկները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՐԴԻՆԱԼ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆ Կաթողիկոս-Պատրիարք Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ եւ Հաւատոյ Տարածման Միաբանութեան Նախագահ խօսք առնելով տիեզերական ժողովին համար դումարուած հանդիսութեան մը ընթացքին յայտարարած է.— Տիեզերական ժողովը մեծ կոչ մը պիտի ըլլայ միութեան՝ ուղղուած համայն քրիստոնեայ աշխարհին»: Յիշելէ ետք թէ 943 միլիոն քրիստոնեաներ կան աշխարհի մէջ որոնց 509 միլիոնը կաթողիկէ, Կարդինալը աւելցուցած է.— «Բաժնուած համայնքները յայտնեցին իրենց բուռն հետաքրքրութիւնը հռովմէական յառաջիկայ ժողովներուն հանդէպ, մինչ բողոքական եկեղեցին, վերապահութեամբ ընդունեցաւ Պապին հրաւէրը»:

ԶՕՐ. ՎԵԿԱՆ կը ճշդէ թէ իրաւունք չէ տուած որ հրապարակուի իր անունով որեւէ յայտարարութիւն, (տես Յառաջ, Մարտ 13), համաձայն ըլլալով հանդերձ իրեն վերագրուած յօդուածին խորքին, Զօրավարը կը յայտնէ թէ միջազգային պատշաճութիւնները կ'արգիլեն իրեն որ հրապարակաւ դիրք ճշդէ Խրուշչեւի այցելութեան առթիւ:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ եւ Իսրայէլի վարչապետները՝ Ատընաուըր եւ Պէն Կուրիոն տեսակցած են՝ Նիւ Եորքի մէջ: Խօսակցութիւնը եղած է մտերմական մթնոլորտի մէջ:

(Լուրերու շար. ը կարդալ Դ. էջ)

ՄԵՐ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐԸ

Խմբագրատուն այցելեց Յունաստանի մեր երիտասարդ ընկերներէն Դանիէլ Դանիէլեան, որ Գերմանիա, Անգլիա շրջապտոյտէ մը ետք՝ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ վրայով կը վերադառնայ Աթէնք:

ՄԵՐ ՁԵՌԱԳԻՐ ԳԱՆՁԵՐԸ

« Ձեռագիր » բառը հիմակուան իմաստը չունէր առաջ: Մենք հիմա առհասարակ ձեռագիր կը կոչենք ինչ որ ձեռքով գրուած է: Իսկ հին ատեն այս բառը ունէր բոլորովին տարբեր նշանակութիւն: «Ձեռագիր էր կոչւում ձեռքով գրուած ամբողջական գիրք – մատեանը, որը, մեծ մասամբ, ամփոփուած էր լինում կաշեպատ դրոշմազարդ կազմերի մէջ»: Ա. Գ. Աբրահամեան այս ձեւով կը մեկնաբանէ ձեռագիր բառը իր չահեկան գործին մէջ՝ «Մատենադարանի ձեռագիր գանձերը», որ լոյս տեսաւ անցեալ տարի (1959), Երեւանի մէջ:

Աբրահամեանի այս գրքոյկը, ընդամէնը 142 էջ, հարուստ է թանկարժէք տեղեկութիւններով ընդհանրապէս հայ գրքի, մասնաւորաբար հայերէն ձեռագրերու մասին: Երեւանի պետական մատենադարանը այժմ ունի «հին հայերէն (գրաբար) եւ Արեւելքի մի շարք լեզուներով գրուած աւելի քան 11.000 ձեռագիր հատորներ եւ հարիւր հազարաւոր վաւերագրեր», ինչպէս կը հաստատէ Ա. Գ. Աբրահամեան:

Դարձեալ, համաձայն Աբրահամեանի վկայութեան, « մատենադարանում կան այնպիսի ձեռագրեր, որոնք անվիճելի, համաշխարհային նշանակութիւն ունեցող ունիկումներ են» (կը կարծենք, թէ այս բառը՝ ունիկում՝ պէտք է հասկնալ « միակ օրինակ» իմաստով):

Հայաշխարհի մէջ մատենադարաններ կայի՞ն արդեօք «ի հնումն»: Հայագէտներէն ոմանց կարծիքով՝ մատենադարան գոյութիւն ունէր, Հինգերորդ դարուն, Էջմիածնի մէջ: Իբրեւ փաստ այս վկայութեան, կը յիշատակուի Ղազար Փարպեցիի կողմէ մարզպան Վահան Մամիկոնեանի ուղղուած մէկ նամակը, ուր պատմիչը կը բողոքէ այն մասին, որ Էջմիածնի միաբանութիւնը բռնագրաւած է իր ձեռագրերը եւ արտաքսած է զինք Մայր Աթոռէն: Ներելի է ուրեմն ենթադրել, որ Հինգերորդ դարուն մատենադարան կամ «գրքատուն» մը կար Էջմիածնի մէջ եւ Փարպեցիի ձեռագրերը դրուած էին հոն, իբրեւ միաբանութեան սեփականութիւն:

Արդ, եթէ Ե. դարուն մատենադարանի պէս բան մը կար Էջմիածնի մէջ, մատենադարանի պէս բաներ պէտք է գտնուէին նաեւ միւս վանքերուն մէջ, ինչպէս են, օրինակ, Անին, Հաղբատը, Սանահինը՝ Շիրակի մէջ, Նորավանքը, Գլաձորը, Երերուքը, Տաթեւը՝ Սիւնեաց գաւառին մէջ, Հռոմկլան, Սիսը, Դրազարկը, ըՍկեւռան, Ակները՝ Կիլիկիոյ մէջ, Նարեկը, Աղթամարը, Խիզանը՝ Վանայ նահանգին մէջ, եւ բազմաթիւ ուրիշ վանքեր՝ Հայաշխարհի մնացեալ գաւառներուն մէջ:

Ուշագրաւ մանրամասնութիւն մը. — Գրատան շէնք մը կառուցուած է քիւրտ իշխանի մը կողմէ, 1235 թուականին: Շէնքին ճակատը կայ հետեւեալ արձանագրութիւնը. « Ի թուին ՈՅԴ (1235) ես՝ Քուրդս եւ ամուսինն իմ Խորիշահ, շինեցաք զգրատունս եւ հաստատեցաք զմատուռս յանուն դստեր մերոյ Մամայխաթունին, որ տարաժամ փոխեցաւ ի Քրիստոս»:

Քրիստոնեա՞յ էր այս քիւրտը, թէ՞ քրիստոնեայ էր միայն իր կինը՝ Խորիշահ: Յայտնի չէ: Յայտնի է սակայն, որ քիւրտ մը գրատուն եւ մատուռ կառուցանած է:

Յիշատակարանի մը մէջ տեղեկութիւն կայ այն մասին, որ Փիլիպպոս Կաթողիկոս ձեռք կը բերէ «գրքեանց բազմութինս զանազան մատենից, առ ի լրումն հոգեւոր եւ մարմնաւոր ախորժակաց»: Սակայն Էջմիածնի մատենադարանը նոր ձեռագրերով կը հարստանայ Փիլիպպոս Կաթողիկոսի յաջորդ Յակոբ Ջուղայեցիի օրով (1655 – 1680):

Էջմիածնի մատենադարանը, ԺԷ. եւ ԺԸ. դարերուն, ներկայ ըմբռնումով մատենադարան մը չէր, ինչպէս կը վկայեն ժամանակակիցները: Աւելի շատ կը նմանէր պահեստարանի, քան մատենադարանի: Ձեռագրատունը տեղաւորուած էր նկուղներու մէջ, իսկ ձեռագրերը խառնիխուռն լեցուած էին իրարու վրայ: Արգիլուած էր այցելուներուն ցոյց տալ ձեռագրատունը, կանխելու համար ամէն տեսակ գողութիւն եւ յափշտակութիւն: Ակադեմական Պրոսէ իրաւամբ կը նկատէ, որ Էջմիածնի միաբանները թոյլ չէին տար օտարերկրացիներուն՝ մուտք գործել մատենադարան կամ գանձատուն, որովհետեւ կը վախնային գրգռել անոնց ընչաքաղցութիւնը »:

Սիմէոն Երեւանցի Կաթողիկոսն էր (1763 – 1780), որ առաջին անգամ կարգ ու սարք հաստատեց մատենադարանին մէջ եւ յանձնարարեց ցուցակագրել ձեռագրերը ու կնքել Էջմիածնի գրատան կնիքով: Դարձեալ Երեւանցիի յանձնարարութեամբ սկսաւ հաւաքումը վաւերագրերու, որոնք անուշադիր թողուած էին մինչեւ իր օրերը:

1828ին, ռուսեւթուրք պատերազմէն ետք, որոշ չափով անհետացան Էջմիածնի գանձատան նկատմամբ գոյութիւն ունեցող վախերը: Ներսէս Աշտարակեցիի կարգադրութեամբ՝ նկուղներէն դուրս հանուեցան ձեռագրերը եւ խնամով զետեղուեցան մասնաւոր պահարաններու մէջ:

Առաջին անգամ Էջմիածնի ձեռագրերը ցուցակագրեց Յովհ. վրդ. Շահխաթունեան, 1837 թուականին: Քանի մը տարի ետք, 1840ին, այդ ցուցակը ֆրանսերէնի եւ ռուսերէնի թարգմանեց ակադ. Պրոսէ: Սակայն ամբողջական չէր ցուցակը. արձանագրուած էին մատենադարանի ձեռագրերէն միայն 312ը:

Յայտնի գիտնական Հաքստհաուզէն կ'ուզէ այցելել Էջմիածնի ձեռագրատունը: Միաբանները կը մերժեն ընթացք տալ անոր խնդրանքին՝ այն առարկութեամբ, որ մատենադարանի բանալին... կորսուած է:

1837ին Էջմիածին կ'այցելէ ցարը՝ Նիկոլա Ա. եւ փափաք կը յայտնէ օտար լեզուներով եւս հրատարակուած տեսնել ձեռագրերուն ամբողջական ցուցակը: Պաշտօն կը տրուի Դանիէլ վրդ. Շահնազարեանին՝ կազմել պահանջուած ցուցակը: Արդարեւ, վարդապետը կը ցուցակագրէ Էջմիածնի ձեռագրերը, թիւով 2340: Նկատենք անցողակի, որ Մայր Աթոռի մատենադարանը 1892ին ունէր 3158 ձեռագիր, 1897ին՝ 3338, 1906ին, 3788, իսկ առաջին աշխարհամարտի նախօրէին՝ 4060:

1915ին, առ ի զգուշութիւն, Էջմիածնի բոլոր ձեռագրերը կը փոխադրուին Մոսկուա, ապա՝ պատերազմի աւարտին՝ կրկին կը բերուին Էջմիածին:

1916ին, արեւմտահայութեան համար ողբերգական այդ օրերուն, Աղթամարէն, Կտուց անապատէն, Վարագէն եւ Վանէն կը հաւաքուին եւ Էջմիածին կը փոխադրուին 1526 նոր ձեռագրեր ու կը միացուին Էջմիածնի ժողովածուին:

1920 Դեկտեմբեր 17ի դեկրետով կը պետականացուին Էջմիածնի մատենադարանն ու ձեռագրատունը: Յետագային՝ հետզհետէ Երեւան կը բերուին եւ ընդհանուր ժողովածուին կը միացուին Լազարեան ճեմարանի, Ներսիսեան դպրոցի, Սեւանի, Տաթեւի եւ այլ ժողովածուներ ալ: Մասնաւոր անձերէ կը գնուին ուրիշ ձեռագրեր եւս:

1939ին Էջմիածնի մատենադարանը կը փոխադրուի Երեւան եւ կը տեղաւորուի Հանրային գրադարանի շէնքին մէջ: Վերջերս կառուցուեցաւ նոր շէնք մը, ուր եւ տեղափոխուեցաւ մատենադարանը ամբողջութեամբ:

Ներկայիս մատենադարանը ունի 9786 հայերէն եւ 675 օտար լեզուներով ձեռագրեր, 1840 պատառիկներ, մօտ 2000 պահպանակ պատառիկներ եւ քանի մը հարիւր հազար վաւերագրեր:

Ահա ազգային հարստութիւն մը՝ անհաշուելի արժէքով եւ համաշխարհային նշանակութիւն ունեցող մի – օրինակներով:

Այս բոլոր տեղեկութիւններէն ետք, զորս գրեթէ ամբողջութեամբ քաղեցինք Ա. Գ. Աբրահամեանի արդէն յիշուած գործէն («Մատենադարանի ձեռագիր գանձերը»), կը մնայ քանի մը խօսք ընել գրիչներու, գրչագրերու եւ գրչութեան արուեստի մասին, դարձեալ իբրեւ աղբիւր ունենալով Աբրահամեանի մեծարժէք ուսումնասիրութիւնը:

« ՅՈՒՍԱԲԵՐ »

"ԽՐՈՒՇՉԵՒ ԵՒ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԸ"

ԽՄԲ. — Շահեկան գիրք մը: Հեղինակ՝ Գ. Ս. Գարըլ ծնած է Լեհաստան 1924ին: Թունդ ձախակողմեան, 1939ին Խ. Միութիւն կ'ապաստանի: Յաջորդ տարին, կարգ մը երեւակայեալ ոճիրներու ամբաստանութեամբ՝ Սիպերիա կ'աքսորուի: Բ. աշխարհամարտի ընթացքին կամաւոր կարմիր բանակին մէջ, պատերազմէն ետք իր ուսումը կ'ամբողջացնէ Ռուսաստան եւ իր հայրենիքը կը վերադառնայ Լեհաստանի խորհրդայնացումէն ետք: Բայց ի տես խորհրդային վարչաձեւին չափազանցութեանց, իր երկրէն կը փախչի դէպի Արեւմուտք եւ կը նուիրուի լրագրական ասպարէզին, աշխատակցելով ամերիկեան մեծազոյն թերթերուն: 1956ին, Արեւելք – Արեւմուտք «բանակցութեան» շրջանէն օգտուելով՝ կ'այցելէ իր հայրենիքը, ապա Մոսկուա եւ ի վերջոյ Ամերիկա կ'երթայ՝ հետեւելու վարչապետ Խրուշչեւի պաշտօնական այցելութեան:

Ստորեւ շահեկան էջեր այդ գիրքէն:

« Ընկերվարութիւնը կարելի՞ է իրագործել մէկ երկրին մէջ միայն » հարցուցած են, 1925ին Ռատէքին. «Այդ երկրին բնակիչներուն դժբախտութեան համար, այո՛» պատասխանած է ան: Սրամիտ տրամաբանութեամբ մը ըսուած այս խօսքը, խորհրդային պատմութեան առաջին քանըհինգ տարիներուն պատկերը կու տայ: Կարելի է վիճիլ հաստատուած ընկերութեան բնոյթին վրայ, բայց ոչ անոր համար կատարուած զոհողութիւններուն մասին: Տաժանելի շրջանին հաշուեկշիռը կարելի չէ ներկայացնել արտադրութեան աճումի վիճակագրութիւններով եւ պարտադիր աշխատանքի լծուածներուն թիւով:

Անոր յիշատակը անջնջելի կերպով արձանագրուած է այդ շրջանը ապրողներուն հոգիին եւ սրտին մէջ: Ուրիշ ոչ մէկ երկրի մէջ մօտ անցեալ մը այնքան խոր հետքեր ձգած է մարդոց վրայ: Այս իմաստով կարելի է ըսել թէ այժմ գոյութիւն ունի «խորհրդային մարդ» մը:

Շատ դիւրին է հանդիպիլ երիտասարդներուն եւ խօսիլ անոնց հետ: Օտարներէն չեն վախնար, թերեւս կ'անգիտանան թէ անցեալին վտանգաւոր էր տեսնուիլ « դրամատէրի» մը հետ: Ես զանոնք տեսայ ամէն տեղ, Մոսկուայի համալսարանը, թատերասրահներուն մէջ, փողոցը կամ մարզադաշտերուն վրայ եւ նշմարեցի թէ առիթ կը փնտռէին խօսելու իրենց վրայ եւ իրենց երկրին մասին:

Մոսկուայի համրակառքին մէջ 19 տարեկան ուսանող մը որուն ճամբան հարցուցած էի, անմիջապէս որոշեց «հրաժարիլ» իր դասընթացքներէն, ինծի ընկերանալու եւ հետս վիճելու համար: Մինչեւ իսկ գնաց իր ընկերներէն երեքը բերելու եւ տղոց հետ միասին ժամերով պտըտեցանք, Տինամօ մարզադաշտը շրջապատող ամայի պողոտաներուն վրայ: Չորս խօսակիցներէս մէկը՝ զօրավարի մը զաւակն էր, միւսը գրագէտի մը, երրորդը արհեստաւորի մը, և վերջինը գաւառի պաշտօնատարի մը: Հարցուցի թէ ինչ կը մտածեն Ստալինի մասին: Այս հարցով շատ ալ չէին հետաքրքրուէր. «Հայրս պատմած է թէ ծնելէս քանի մը ամիս ետք, 1937ին, քիչ էր մնացած որ աքսորուէր » ըսաւ անոնցմէ մէկը, սակայն նկատեցի որ շատ ալ տպաւորուած չէր այդ «դէպքէն»: Ուրիշ մը ուզեց շեշտել. — « Անկարելի է որ Ստալին գործած ըլլայ այն ոճիրները զորս Խրուշչեւ անոր կը վերագրէ: Ամբաստանագրին մէջ նշմարած էի անհաւանական թուականներ եւ տեղեր, բայց ալ չեմ յիշեր թէ որո՞նք»: Զօրավարին զաւակը որեւէ տեսակէտ չունէր մենատէրին վրայ, նախընտրեց իր յուշերը պատմել, կեդրոնական Ասիոյ խոպան հողերու մէջ, հունձքի համար իր կամաւոր աշխատանքի կեանքէն:

Գրագէտին տղան մեծ համակիր մըն էր, ամերիկացի վիպագիր Հեմինկուէյի: Բացատրեց թէ հակառակ իր ջերմ փափաքին դեռ չէր կրցած ձեռք ձգել «Անոր համար որ մահազանգը կը հնչէ» հատորը. բայց ծանօթ է վէպին պատմութեան. — Վիճաբանութեան ակումբ մը ունինք անշուշտ առանձնական, ուր իրարու կը պատմենք մեր կարդացածը »:

Հարցուցի թէ ի՞նչպէս ձեռք կը ձգեն օտար գրագէտներու երկերը. —

« Օրինակներ կը հասնին որոնք ձեռքէ ձեռք կ'անցնին: Մի կարծէք թէ ոչինչ գիտենք արեւմուտքի մասին, որովհետեւ Փարիզի թերթերը թերթավաճառներուն մօտ ծախու չեն դրուիր եւ կամ ամերիկ-

ԿՈՄԻՏԱՍ

ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Կոմիտաս Հայր Սուրբը բազմահմուտ էր արուեստներու մէջ՝ երաժիշտ, գիտուն, բանաստեղծ, նոյն իսկ նկարիչ:

Իր հնարած երգերն եւ ի միջի այլոց, Յովմ. Թումանեանի գողտրիկ «Կաքաւիկ»ը, Յովհ. Յովհաննիսեանի «Ծիրանի ծառ»ը՝ երգուած իր սիրելի աշակերտ Վահան Առաքելեանէ, շատ սիրուն: Յետագային վերջինս օփերայի երգիչ դարձաւ: Կոմիտասի հմուտ աշակերտներն էին՝ Առաքելեանը, Խոսրով Փախչանեանը, որ իր օգնականն էր խումբի համար, Սաքօ Յակոբեան համակրելի երաժիշտը եւ Ստեփան Բաղրեան, ատլետ եւ երգիչ:

Հայր Սուրբը բանաստեղծ էր: Մեզի կարդացած է իր «խաղ»երը, «պարապ վախտի խաղալիք», ինչպէս ինքը կը յորջորջէր, գողտրիկ ոտանաւորներ իւրայատուկ սեփական ոճով, նոյն իսկ արդիական, որ չուզեց տպագրել: Իր մահէն ետքը լոյս տեսան քանի մը կտորներ: Վարդապետը, սկսած էր Օփերա գրել, յատկապէս Թումանեանի «Անուշ»ի համար, սակայն հսկայ գործը, ժողովրդական երգերու կիտուած ատաղձը մշակելու արդեօք լի ու լի բաւական չէ՞ր:

Հայր Սուրբը շատ սիրուն կը գծագրէր եւ փոքրիկ պատկերներ կ'ոճաւորէր: Շատ կը սիրէր մեր հին մանրանկարներն ու որմնանկարները, բարձրաքանդակ զարդերը: Անշուշտ իր տետրակներուն մէջ գտած են երգիչ հաւքի նկարը իր ձեռքով գծագրած: Այդ հաւքը իր արուեստի անձնական նշանն էր:

Քանի մը ընկերներու հետ ես ալ ոչ բարով «նկարիչ» էի, աւելի շատ այդ յաւակնութիւնն ունէի: Հայր Սուրբը մեզմով շատ կը հետաքրքրուէր, կ'օգնէր մեզի իր ցուցմունքներով եւ խորհուրդներով, մինչեւ անգամ ներկեր կը նուիրէր մեզ, իր աղքատիկ լումայէն: Օր մըն ալ սուրբի համեստութեամբ նստաւ, որ դիմանկարը մատիտով նկարեմ, նկարըն ալ վերցուց եւ տարաւ: Մեր ողորմելի նկարչատունը եւ նկարները հպարտութեամբ ցոյց կուտար հայ եւ օտար այցելուներու, Զօպանեան, Թէքէեան, Զիֆթէ Սարաֆ, Սիամանթօ եւայլն: Մէկ օր ալ, առանց մեզի նախօրօք իմաց տալու, Թիֆլիսէն բերել տուաւ նկարիչ Գէորգ Բաշինջաղեանը, որ մնաց քանի մը օր եւ Կոմիտասի յորդորով քանի մը դասեր տուաւ, խորհուրդներ եւ մեզի համար մէկ երկու փոքրիկ բնանկարներ նկարեց իւղաներկ, յիշողութեամբ:

X

Ինչպէս տեսանք, Հայր Սուրբը բարձր լինելով հանդերձ, պարզ էր, շատ մօտիկ վարուող ամենախոնարհ մարդկանց հանդէպ: Հաճոյքով կը մտնէր մեր ընտանիքներէն ներս հիւրասիրուելու: Ուրիշ վարդապետներու նման հպարտ չէր, այլ ընդհակառակն համեստ, խոնարհ եւ մտերիմ: Ուրախ – զուարթ, առանց ... րոպէ տատանուելու կ'ընդունէր հրաւէրը, ներս կը մտնէր, թերեւս, կատակախառն խօսքեր, երգ: Անմիջապէս կ'ընտելանար մանուկներու հետ: Զնայած ... արտաքին թեթեւաբեան, ամէնքը զինք կը սիրէին ակնածանքով եւ յարգանօք այս տիպար հայ հոգեւորականը, որ բնաւորութեամբ եւ իր բարքերով կը ... չեցնէր իտալացի սուրբ Ֆրանչեսկօն, նոյնպէս պարզ համեստ եւ ժողովրդական:

Կոմիտաս վարդապետը արդէն անպաշտօն ազգային Սուրբն է մեր բազմաչարչար, նահատակուած Սուրբը: Կոմիտաս մը մեռած չէ, ողջ է եւ կ'ապրի հայ երգիներու մէջ թէ ինքն անձնապէս եւ թէ իր մեծ գործը, Հայ երգը:

ՄԵՍՐՈՎԲ ՄԱՌԱՆՋԵԱՆ

(11 եւ վերջ)

Ֆինլանտայի եւ ընդհանրապէս Փայլեան երկիրներուն մէջ, այր մարդիկը կիները կրնան բոլորովին մերկ լողալ ծովուն կամ լիճերուն մէջ, բայց ամօթ է նկատուի հրապարակային համբոյրը:

... Կումբրու մէջ : Ձայնեան ճագի սալերը կ'արձանագրենք ձայնասփիւռիգի վրայ կ'արձանագրենք ձայնասփիւրիքի վրայ սփռումներ եւ կամ կը վերարտադրենք այս կամ այն միջոցաւ մեր ձեռքը անցած սալերը : Շատ լաւ կը ճանչնանք Արմսթրոնկը, Մայլզ Տէվիսը, Էլա Ֆիտճերըլտը : Մինչեւ իսկ Հուլա – Հուփը ունեցանք : Եթէ ժամանակ ունիք, եկէք դըբական մեր նիստերէն մէկուն եւ ճագի ունկնդրութեան» :

Երիտասարդ խօսակիցներուս քաղաքական վերլուծումները մութ եւ սոխակ հակասական էին : «Խրուշչեւ ըսաւ ասոնցմէ մին — մեր ղեկավարներէն լաւագոյնն է, միշտ կ'աշխատի կապ հաստատել հասարակ քաղաքացիին հետ » : Սակայն քիչ ետք, աւելցուց . — «Մոլոթովը եւս երեւելի անձնաւորութիւն մըն էր : Անոր մէկուսացումը անարդար կը համարիմ » : Ինչ որ գիս շատ զարմացուց, երիտասարդներուն համարձակ դատողութիւնն էր՝ վարչաձեւին քաղաքական ընտրանիին մասին եւ օտարականի մը առջեւ : Այն տպաւորութիւնը կը կրէի թէ նոր Ռուսաստան մը ծնելու վրայ է, աւելի մատչելի, աւելի բաց քան ինչ որ տեսած էի անցեալին :

Տնտեսական ծրագիրները պիտի իրագործուին ամէն գինով : Միակ հարցը այն է թէ խորհրդային ժողովուրդները ի՞նչ գին պիտի վճարեն : Եթէ միջազգային կացութիւնը շարունակուի լարուած մնալ, եթէ զինարշաւը իր ներկայ թափով ընթանայ, այդ գինը մեծ պիտի ըլլայ : Անոր համար է որ Խրուշչեւ կը բաղձայ որ վերջ տրուի միջազգային ներկայ ծիգ կացութեան, որպէսզի իր հայրենակիցներուն պարտադրելիք զոհողութիւնները շատ ծանր չըլլան : Հին սերունդը չուզեր որ իր զաւակները եւ թոռները իրենց կարգին ենթարկուին անցեալի ծանր զրկանքներուն : Գիտեն թէ որքան ծանր կը ճնշէ զինարշաւը, երկրի ներքին կեանքին վրայ, եւ կ'ուզեն որ Ռուսաստանն ալ ազատի դրամատիրական երկիրներու յարձակումի մը մղձաւանջէն : Կ'ուզեն մրցակցութիւն մը, բայց ոչ զէնքի, այլ խաղաղ ապրելակերպի մը :

Ուստի ի՞նչ պէտք է ընէ Արեւմուտքը Խորհրդային այս նոր կեցուածքին առջեւ :

Արեւմուտքը շահ ունի՞ որ զարգանան ներկայ տնտեսական եւ առեւտրական փոխանակութիւնները, երկու պլօքներուն միջեւ : Վերջ տա՞լ զինարշաւին, որ Խըրուշչեւ յաջողի գլուխ հանել իր ծրագիրները : Կարելի՞ է վստահիլ մարդու մը վրայ որ գուցէ այլեւս մենատէր մը չէ, բայց չի ծածկեր իր վերջին նպատակը, այն է իր գաղափարականին յաղթանակը, բովանդակ աշխարհին մէջ :

Այդ նպատակին վնասն է խորհրդային Միութեան քառասուն տարիներու պատմութիւնը : Ապահովութեան գօտին, զոր Արեւմուտքը Ռուսաստանի շուրջը դրաւ, պատճառ չեղաւ որ Խորհրդային Միութիւն չիրագործէ իր հինգամեայ ծրագիրները : Ռուսաստան նուազ հզօր դուրս չեկաւ, այլ դարձաւ աւելի ազդամոլ եւ կասկածոտ դրամատէր պետութեանց դէմ : Արեւմուտքի պաշարումը պատճառ դարձաւ Սթալինի մենատիրութեան : Այս մասին այլեւս վէճ չկայ, մինչեւ իսկ անոնց կողմէ որ դեռ երէկ կը պաշտպանէին «անզիջող» քաղաքականութիւնը Խորհրդ. Միութեան հանդէպ :

Անհեթեթ պիտի ըլլար վերսկսիլ նոյն սխալները : Արեւմուտքի շահը կ'ուզէ որ խորհրդային աշխարհը լայն բանայ իր դուռները : Լարուած կացութեան թուլացում մը պիտի նուազեցնէր երկու պլօքները իրարմէ զատող խրամատը : Աւելին՝ պատճառ պիտի ըլլայ որ Խորհրդային Միութիւնը աւելի ժողովրդավար դառնայ : Խրուշչեւ Ամերիկայի մէջ Այզընհաուըրին յայտարարեց . — « Ձեր թոռները համայնավար իրաւակարգի մը տակ պիտի ապրին», ապացան ցոյց պիտի տայ թէ որքան իրական է այդ հաւաստումը : Բայց Այզընհաուըր կրնար պատասխանել . — »Ցամենայն դէպս ձեր թոռները ոչ սթալինեան եւ ոչ ալ ձեր ներկայ իրաւակարգին տակ պիտի ապրին » : Ի՞նչ պիտի ըլլայ քսան կամ երեսուն տարիէն՝ խորհրդային իրաւակարգը : Այս՝ կախում ունի մեծապէս Արեւմուտքի քաղաքականութենէն :

Երեք տարի առաջ մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, Խրուշչեւ յայտարարեց «միջազգային քաղաքականութիւնը կը նմանի կազմակերպի մը, անոր կուրծին հասնելու համար պէտք է որ թերթերը կեղւենք» : Այդ կուրծը Ամերիկայի եւ Խորհրդային Միութեան յարաբերութիւններն են» :

Այս ուղղութեամբ մեծ դեր վիճակուած է Ֆրանսայի : Արդարեւ՝ Ռուսերը սնած են 1789ի ֆրանսական մեծ յեղափոխութեան նշանաբառերով : Հոս, Ֆրանսայի եւ ոչ Ամերիկայի մէջ է որ կրնան գտնել իրենց սրտին եւ հոգիին խօսող մտաւոր սնունդը : Փարիզի մէջ, Խրուշչեւ պէտք չունի բացատրելու թէ արջեր չեն պտըտիր այլեւս Մոսկուայի փողոցներուն մէջ եւ խորհրդային ղեկավարները կօտոշ չունին իրենց ճակտին վրայ : Նոյնպէս, Ֆըրանսայի մէջ, ոչ ոք պիտի ջանայ համոզել Խրուշչեւ թէ փոքր ձեռնարկու մը աւելի բարձր դեր կը կատարէ երկրին արտադրութեան ծրագրեալ վերելքին մէջ՝ քան պետութիւնը, եւ թէ ժողովուրդի մը ունեցած ինքնաշարժներուն թիւը չափանիշն է իր երջանկութեան :

Մէկը կ'ըսէ ծանօթ դերասանի մը .

— Չեմ կրնար հասկնալ, թէ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ դուք այսքան խաճելի էք ընկերութեան մէջ եւ այնքան ձանձրալի՝ բեմի վրայ :

— Պատճառը շատ պարզ է, կը պատասխանէ դերասանը : Բեմի վրայ բսած խօսքերս՝ ուրիշները գրած են, իսկ կեանքի մէջ իմ խօսածներս՝ ինձմէ են :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՓԵՏՐ. 18Ի ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յառաջ) .— Մարտ 5ին երեկոյեան Ալհամպրայի ընդարձակ սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր ենթակոմիտէի եւ Շ. Միսաքեան խումբին, տեղի ունեցաւ Փետրուարեան ժողովրդական ապստամբութեան տարեդարձը խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեան, բազմութիւն մը որ իր խանդավառութեամբ եկած էր, նորոգելու իր ուխտը ազատ ապրելու եւ փաստելու թէ կը մնայ ապստամբութիւնը կերտողներու գաղափարականին հաւատարիմ զինուորը :

Հանդէսը բացուեցաւ ֆրանսական ազգային քայլերգով եւ «Մշակ բանուոր»ով նուագուած դաշնակի վրայ Օր. Էլիզ Գույումճեանի կողմէ :

Ապա խօսնակ ընկերուհի Մարի Սաղըրեան բեմ հրաւիրեց օրուան նախագահ ընկեր Ա. Քէօսէեանը, որ ամփոփ կերպով բացատրեց թէ եղբայրասպան կռիւ մը չէր Փետրուարեան ապստամբութիւնը ինչպէս ի զուր տեղը կ'ուզեն պնդել ապազգայնացած տարրեր, այլ նուիրագործումն էր հայ ժողովուրդի ազատ ապրելու, ազատ ստեղծագործելու վճռականութեան, որ մեր արեան ձայնն է : Փետրուարեան ապստամբութիւնը նմանցուց մեր պատմութեան մէկ ուրիշ մեծ դէպքին՝ Վարդանանց պատերազմին : Յետոյ հրաւիրեց հանդիսականները վայրկեան մը յոտնկայս յարգելու յիշատակը այն պաշտելի զոհերուն, որոնք ինկան համայնավար դահիճներու ձեռքով՝ վասն հայրենիքի ազատութեան եւ պատուին :

Յետոյ գործադրութեան դրուեցաւ գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը :

Օր. Շամիրեան յուզումով երգեց « Մարտիկի երգը » :

Օր. Թիւթէլեան ֆրանսերէն լեզուով արտասանեց «Լիպէռթէ» , փոքրիկն Ճչկունեան, աքորտէոնի վրայ նուագեց քանի մը կտորներ :

Հ. Յ. Դ. «Շաւարշ Միսաքեան» խումբին կողմէ երիտասարդ ընկեր Վահրամ Ճառայեան շատ գեղեցիկ ուխերձով մը պանծացուց հերոսական ապստամբութիւնը եւ հրաւիրեց երիտասարդութիւնը հետեւելու մեր նահատակ նախահայրերու գաղափարական սրբազան ուղիին մինչեւ Միացեալ Ազատ եւ Անկախ Հայաստան :

Յարութիւն Սարգիսեան արտասանեց Սիամանթոյի «Զարկ Կովկաս»ը : Փոքրիկ Տէրտէրեան եղբայրները երգեցին «Պանք Օթոման»ը եւ «Յառաջ Նահատակ»ը :

Օր. Սարաճեան ալթումով արտասանեց «Երեւանը», ընկեր Գ. Համբարձումեան կատարեց մենապար մը :

Պէտք է ըսել, որ բոլոր գեղարուեստական բաժնին մասնակցողները յաջողութեամբ կատարեցին եւ արժանացան հանդիսականներու բուռն ծափահարութեանց :

Ապա խանդավառ ծափահարութեան տակ բեմ բարձրացաւ երէց ընկեր Հրանտ Սամուէլ, որ յատկապէս հրաւիրուած էր Փարիզէն : Ընկերը վերլուծեց « Փետրուարեան ապստամբութիւնը» ՝ զայն նըկատելով հայ ժողովուրդի հոգիի եւ նըկարագրի հարազատ մէկ արտայայտութիւնը : Ազատութեան խնկարկու հերոսական հայ ժողովուրդը, որ սկսած Վարդանանց պատերազմէն՝ իր պատմութիւնը, կերտած է ազատութեան համար մղուած դիւցազնական կռիւներով, չէր կրնար լռել եւ ենթարկուիլ օտար բռնակալներու լուծին :

« Պատիւը հայ ժողովուրդի կը պատկանի, ըսաւ ընկեր Հ. Սամուէլ, պատմութեան մէջ, համայնավարութեան առաջին հարուածը տալու : Հայութիւնը մէկ մարդու պէս ոտքի կանգնեցաւ, «ոչ» ըսաւ համայնավարութեան : Խորտակեց բանտերը եւ ազատեց իր մտաւորականութիւնը : Մինչեւ այսօր ալ Հայաստանի մեր եղբայրները հաւատարիմ են Փետրուարեան հերոսներու աւանդին, իրենց հոգիին մէջ անաղարտ կը պահեն ազատ ապրելու իտէալը : Հայ ժողովուրդը կը սպասէ այն երջանիկ օրուան, երբ պիտի գայ խորտակելու զինքը կաշկանդող շըղթաները եւ քանդելու իրեն պարտադրուած բոլոր արուեստական կուռքերն ու արձանները եւ շինելու իր ազատ եւ ինքնավար հայրենիքը :

Ընկեր Հ. Սամուէլի խանդավառ ճառը մեծ տպաւորութիւն գործեց :

Օրուան գեղեցկագոյն անակնկալը՝ երգչուհի Մեցցօ – Սոփրանօ Սեդա Բալըլեանն էր :

Լիբանանահայ այս երգչուհին, որ Միլանոյէն վերջ ներկայիս կը հետեւի Վենետիկի երաժշտանոցի դասընթացքներուն, իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերաւ այս հանդէսի յաջողութեան : Երգեց հայերէն չորս երգեր եւ իտալերէն օփերէթի մէկ հատուածը :

Յաջողութիւն կը մաղթենք երիտասարդ երգչուհիին, որ արդէն միջազգային երաժշտական շրջանակներու ուշադրութիւնն է գրաւած :

Ապա տեղի ունեցաւ հայկական պարերու ցուցադրութիւն մը ղեկավարութեամբ Տիկին Մանուշ Շամիրեանին :

Հանդէսի պաշտօնական մասը վերջացաւ կէս գիշերին, որուն յաջորդեց խընջոյք – պարահանդէսը, որ խանդավառ մթնոլորտի մէջ տեւեց մինչեւ առաւօտեան ժամը հինգը :

ԹՂԹԱԿԻՑ

Հիւանդը իր վերջին վայրկեանները կ'ապրի : Յանկարծ աչքերը բանալով եւ մահիճին շուրջ իր պարագաները ու բըժիշկը տեսնելով կը հարցնէ .

— Ո՞վ են այս բոլոր յիմարները :

— Տեսա՞ք, կ'ըսէ բժիշկը : Վիճակը կը բարելաւուի : Ճանչնալ սկսաւ մեզ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (153)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Այսպէս ուրեմն ամէն յոյս կորսուած էր Սոֆիի համար : Հեռացած էր, գուցէ վերջնականապէս, ան զոր սիրած էր եւ զոր, աւաղ, կը սիրէր տակաւին . Հակառակ ինք իրեն դէմ մղած պայքարին : Դեռ երկու շաբաթ առաջ, աշխարհիս ամէնէն եռանդուն, անկեղծ, հաւատարիմ սիրահարն էր ան : Ու հիմա կը մեկնէր առանց մնաս բարով մը իսկ ըսելու իրեն :

Ու գիշեր ցորեկ, իր ազատ ժամերուն, որոնք օրուան մեծագոյն մասը կը կազմէին, լքուած աղջիկը իր սենեակին մըխիթարիչ առանձնութեանը մէջ կ'ապաստանէր, հեւք ու հուր տալու համար իր անկարելի ցաւին, ուզածին պէս դուրս պոռթկալու համար իր հոգիին տանջանքները, բարկութեան, յուսահատութեան, ընդվզումի, ոչնչացումի, խռովուած, ալեկոծուած էութեան մը բոլոր հակառակամարտ զգացումներուն եւ յուզումներուն մատնուելու համար փոխնիփոխ :

Մինչեւ իսկ, ծայրայեղ վհատութեան վայրկեաններուն, անձնասպանութիւն մտածեց : Ի՞նչ բան կը կապէր զինքը այլեւս աշխարհի : Ոչինչ : Ամենակարճ ժամանակի մը մէջ, կեանքի հեշտագոյն բոպէն ապրած էր, դառնագոյնին անցնելու համար իսկոյն :

Այս փոխանցումին մէջ, ուժգին եւ անակնկալ, իրենին պէս նուրբ, տկար, ազազուն հոգի մը ուժասպառ պիտի իյնար :

Սակայն, օր մը, այդ առանձնութենէն սոսկաց : Անսանձ ու տիրական պէտք մը զգաց իր տառապանքը ուրիշի մը հաղորդելու, ուրիշի մը որուն սէրը իրեն հետ ապրէր, զգար, լար իր տառապանքը, որ սփոփանքի զօվարար բառով մը պալասանէր իր վիրաւորուած, արիւնահոսած սիրտը : Այդ թանկագին էակը փնտռելու համար շուրջը պտտցուց աչուըները ու... մայրը տեսաւ : Հոն էր ան, կը հսկէր, կը տեսնար, կը տառապէր միշտ :

Ան բացաւ իր բազուկները, որոնց մէջ լալահառաչ ինկաւ հէք աղջիկը : Օ, մայրական տաք գիրկը երկնային սնար, երբ գանկին կրակները կը շիջանին, սրտին հեւքերը կ'անդորրրի ու եղեմական անուշակ գովութիւն մը ամբողջ էութիւնը կը պարուրէ : Ոհ, անուշութիւնը արցունքներուն զոր խեղճ աղջիկը թափեց հոդ : Մայրական մատուըները եկան հետզհետէ սրբել զանոնք, ըղձակաթ համբոյրներով խմել՝ որդիական վիշտի այդ կաթիլները :

Մայրական այս կենսատու հպումին տակ, որուն սփոփարար քաղցրութիւնը մոռցեր էր՝ կեղծ ու անարդ սիրոյ մը թունաւոր զգուանքներէն մոլորած՝ մանկամարդ աղջիկը պատմեց իր ցաւը, բոլոր տրտմալի մանրամասնութիւններովը, սորջանքի հառաչանքներով : Ու մայրը մխիթարութեան, ներողամտութեան բառեր չռայլեց, իրենց ռամկութեանը մէջ հզօր եւ ազդու :

— Վախ, կը հառաչէր խեղճ մայրը ձեռքը գլխուն զարնելով, ընտոր աս տունէն ներս մտանք ... առաջուան աղքատութիւննիս աւկէ աղէկ էր, աղջիկս : Ինչ ըսեմ ան թագէոս աղային քի սեպէպ եղաւ ...

Պահ մը, անոնք մտածեցին ձգել փախչիլ այդ չարաշուք տունէն սակայն, վերահաս խեղութեան մը մտածումը կասեցուց իրենց այդ արհամարհական ժեստը : Ասկէ չէնքէն դուրս, ի՞նչպէս պիտի ապրէին :

— Մնանք, աղջիկս մնանք, պնդեց լըւացարարուհին : Դուրս էլլանք նէ անօթի կը մեռնինք... ալ հիմա հոս չէ աս չափիրը . ո՞ւրկէ կը վախնանք . մարը ըսես ցնդեր ցնորեր է ... Մնանք, մնանք, աղջիկս ... Նայինք վերջերնիս ի՞նչ կ'ըլլայ . սխալ օղորմած է . սիրտ առ, եավրում, մի մտմտար, բան չիկայ ...

Ու մնացին հոդ, ու ամէն բան, արարածներէն սկսեալ մինչեւ առարկաները, ամէն վայրկեան դժբախտ աղջկան կը յիշեցնէին իր արատաւորման յետին մանրամասնութիւնները, երազի մը պէս ապրուած կեանքին դառն եւ անդուլ դըրուագները, չկասկածուած անարգութեան մը պարագաները : Եւ հպարտութեան զգացումով մը, որուն արդէն կը պարտէր իր դժբախտութիւններուն մեծագոյն մասը, Սոֆի, իր սուր ցաւերէն կրծուելով հանդերձ, ներքնապէս, հզօր ճիգեր կ'ընէր իր երեւոյթէն բան մը կասկածել չտալու օտարներուն :

Ըստ սովորութեան, հանրմին կ'ընկերանար նորէն սեղանին, ընդունելութեան, եկեղեցին, եւ այցելութիւններու : Բայց, հակառակ իր ճիգերուն իր դէմքը պատող տխրութեան հովը, աչքերուն տարտամ, հեռաւոր, ցաւագին պշնումը, շարժումներուն դանդաղութիւնը կը մատնէին փոթորկալից ներքնաշխարհը՝ անդուլ եւ գուեհիկ հետաքրքրութեան մը խուզարկումին :

Եւ տաքթորին մեկնումէն յետոյ ռամիկ եւ ապուշ վայրահաջութիւններու անյատակ ծրարը բացուեցաւ նորէն :

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ (Էմ Էռ Փէ) ազգային կոմիտէն իր վերջին ժողովին մէջ պահելով հանդերձ իր օժանդակութիւնը կառավարութեան, մտահոգ է վարչաձեւին ներկայ յեղաշրջումէն: Քօլէն խօսելով Զօրավարին քաղաքականութեան մասին կ'ըսէ. — «Մեր գործունեայ ներկայութեամբ կառավարութեան մէջ պէտք է առաջքն առնենք արկածախնդրութիւն մը որուն տէրերը ժողովրդավարներ պիտի չըլլան այլեւս: Վարչաձեւը չի կրնար միայն Ֆրանսայով, անոր մեծութեամբ եւ աւանդութիւններով զբաղիլ, պէտք է նաեւ զբաղի Ֆրանսացիներով եւ տայ անոնց միջոցներ որպէսզի ներկայացուին իշխանութեան մօտ»:

ԱՏԸՆԱՈՒԸՐ ԵՒ ԱՅԶԸՆՀԱՈՒԸՐ խօսակցութիւն մը ունեցած են: Քննած են Գերմանիան չահագրգռող հրատապ խնդիրներ ու այս առթիւ հրապարակած՝ զեկոյց մը, ուր Պերլինի եւ Գերմանիոյ միացման մասին կը յայտարարեն, թէ հաստատ կը մնան իրենց տեսակէտներուն վրայ:

Սրտի անհուն կսկիծով կը հաղորդենք որ Դամասկոսէն Փարիզ փոխադրուած փոքրիկն՝ ԿԱՐՕ ՇԷՐՊԷԹՃԵԱՆ

(Չորս տարեկան)

մեռաւ Շաբաթ առաւօտ յետ սրտի ծանր գործողութեան մը:

Տարաբախտ պզտիկը Փարիզի Սէն Միշէլ հիւանդանոցը ղրկուած էր ասկէ վեց շաբաթ առաջ, գործողութեան ենթարկուելու համար եւ արժանացած Փարիզահայ գաղութին անվերապահ սիրոյն ու գուրգուրանքին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այս Հինգշաբթի (Մարտ 17), ժամը 14ին Փարիզի Հայ Կաթողիկէ եկեղեցիին մէջ,

10 bis, Rue Thouin, PARIS

(Métro Cardinal Lemoine)

ՆՈՐԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ

Սերգօ Սիմոնեան յաջողութեամբ անցուցած է Փարիզի բժշկական համալսարանի էճսթէրնայի մրցումը:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պոմոնի Կապ. Խաչի մասնաճիւղս իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Ողբ. Տիկին Նարկիզ Քիպրիթճեանի մահուան առթիւ իր զաւակներուն, թոռներուն եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն:

Մասնաճիւղս շնորհակալութիւն կը յայտնէ Պ. Յակոբ Տոլպաշեանի որ ազնուիրաբար յանձն առաւ իր կառքը տրամադրել թոյլ տալով որ ընկերուհիները ներկայ ըլլան (Պօքէո) յուղարկաւորութեան: Նոյնպէս խորին շնորհակալութիւններ՝ այն բոլոր նուիրատուներուն որոնք թէ նիւթապէս եւ թէ ուտելիքներով սատարեցին հիւանդանոցներուն մէջ պատսպարուող հիւանդներուն, մեր կողմէ անոնց այցելութեան առիթով:

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Թաժոյեան կը նուիրեն տասը Ն. Ֆ., Հայ Կարմիր Խաչի Ֆէսանվիլէէի օգափոխութեան կայանին, փոխան ծաղկեպսակի, ողբ. Յակոբ Էգիկեանի մահուան առթիւ:

×

Պ. Օննիկ Թարաքճեան կը նուիրէ տասը Ն. Ֆ., ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի անտէր հիւանդներու ֆոնտին:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ ՄԻՋԻՆՔԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմնին կողմէ:

ՀԻՆԳՇԱԲ. ՄԱՐՏ 24ԻՆ, ԺԱՄԸ 16.30ԻՆ

Փավիյօն Տոֆինի մէջ

Փափաքողները կրնան ծպտել իրենց երախաները Լա Ֆոնթէնի առակները խորհրդանշող զգեստներով կամ միայն գլուխով եւ արտասանել տալ անոնց իրենց ծպտումին համապատասխան առակը:

Որբերու Օգն. Մարմինը քաջալերուած նախորդ տարիներու իր գտած յաջողութենէն կը յուսայ որ այս անգամ եւս հանրութիւնը պիտի քաջալերէ զինքը, օգտակար հանդիսանալով Միութեան բարենպատակ ձեռնարկներուն:

ԱՊՐԻԼ 11-24 Ը

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի Ապրիլ 24ին:

Նախաձեռնութեամբ Ապրիլեան Սեբունդի, Սալ Քատէի մէջ:

ԺՈՂՈՎ - ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղին թէյասեղան – ընդհանուր ժողովը, Կիրակի, 20 Մարտ, ժամը 15ին, դպրոցին մէջ:

Կարեւոր օրակարգ:

Կը խնդրուի ընկերուհիներէն ճշդապահ ըլլալ: Ժամը 18ին կը սկսի թէյասեղանը, որուն սիրով կը հրաւիրուին նաեւ Խաչուհիներու ամուսինները, հաճելի օր մը անցընելու համար:

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ:

Ապրիլ 2ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 21ին: Անոնվիլի մեծ սրահին մէջ:

(Փառք էքսփոզիսիօն):

Այս առթիւ վարձուած է տեղւոյս համբաւաւոր Ժիլ Ծօլայի նուագախումբը:

Կը հրաւիրուին Կեդր. Ֆրանսայի քոյր մասնաճիւղերուն հայ մարզիկները:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Գործաւորուհիներ կ'ուզուին տունը եւ աշխատանոցի մէջ, կանանց եւ երախայի քոնֆէքսիոնի համար: Դիմել. —

MARIKA COUTURE

4, RUE ST SAUVEUR, PARIS 2

TÉL. CEN. 05-76

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Դպրոցասէրին համար կ'ուզուի այր եւ կին մը յարմար աշխատանքներու համար: Դիմել վարժարանի տնօրէնութեան:

1, Bd. du Nord, LE RAINCY (S. et O.)

TÉL. 927 01-72

ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ԳԱՎ ՇԱԲԱԹ

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ

ԺՈՂ. ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Նոյեմբեր – Դեկտեմբերի թիւը (215 – 216), ճոխ եւ հետաքրքրական բովանդակութեամբ. —

Համբոյրը բժշկութեան մէջ (Խմբ). — Էկզեմայի մասին (Տոքթ. Բամպուքճեան) — Սոխը եւ իր սննդական արժէքը (Տքթ. Մանուկեան) — Գիտութեանց Ակադեմիա Հայաստանի. — Մեր չնչած օդը (Տոքթ. Նաւասարդ). — Արուեստական ցրտաթմբիր (Տոքթ. Գալուստեան). — Սրտի տագնապներու շուրջ (Փրոֆ. Լընէկր). — Արեան փոխարինիչները (Փրոֆ. Ֆրոմ). — Եւ սիրեցի Հայաստանը (Ակադեմական Պիոտրովսկի) — Քունը եւ մահը (Տոքթ. Աչճեան). — Ստոծանին եւ իր փորձանքները (Տոքթ. Այվազեան). — Տղաս ջղային է (Տոքթ. Տիաքֆին). — Արուեստական սերնդագործութիւն (Տքթ. Պանծալի). — Ինչո՞ւ վիժում կ'ունենան կիները (Տոքթ. Ասքանազ). — Լուսնոտներու (սարալը) մասին (Շ. Նարդունի). — Արուեստական շնչառութիւն (Խաչուհի). —

Տարեկան բաժանորդագրութեան պայմաններն են Ֆրանսա 15 Ն. Ֆ. (1500), արտասահման 20 Ն. Ֆ.:

Սամուլին յանձնուած է Յունուար – Փետրուարի թիւը, որու մէջ չատ հետաքրքրական յօդուած մը, — Էշը … բժշկութեան մէջ (պատմական, դրական, գիտական ծանօթութիւններով):

Բաժանորդագրութեան պայմաններ. — Տարեկան 15 նոր ֆրանք (1500 ֆրանք): Արտասահման 20 նոր ֆրանք (2000 Ֆր., երկու տարեկանը մէկ կանխիկ վճարողին համար 37,5 նոր ֆրանք (3750 Ֆր.):

Ch. Aïvazian
Au journal HARATCH
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի աշակերտուհիներու կողմէ:

Ապրիլ 3ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Մէզօն տը լա Շըմիի մէջ, 28պիս, Ռիւ Սէն Տոմինիք, մէթրօ Էնվալիտ:

ԵՐԳ, ՊԱՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ:

Պիտի ներկայացուին նաեւ հայերէն եւ ֆրանսերէն թատերախաղեր:

Մուտք՝ 6, 5 եւ 3 Ն. Ֆ.:

Ֆ. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Պզտիկներու արձանագրութիւնները պիտի սկսին Ապրիլ մէկին եւ պիտի փակուին Մայիսի վերջը:

Կեդրոնի արձանագրութեան օրերն են Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ ժամը 13 – 14 եւ 18 – 20: Ասկէ դուրս ժամադրութեամբ, հեռախօս ԹՌԻԻտէն 27 – 35:

Փարիզէն դուրս դիմել տեղական մասնաճիւղերուն:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

Կիրակի, 8 Մայիս 1960, Սորպոնի Մեծ Ամփիթատրոնին մէջ:

ՄԵՂՈՒԻՆ ՃԱՌԸ

Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ստանալու համար դիմել՝

Մարսէյլ. — Ա. Քէօսէեան (փոստ'էքս): Ուր կարելի է բաժանորդագրուիլ նաեւ «Հայ – Բոյժ»ի:
Նիս. — Շահան Զօտեան
Վալանս. — Արսէն Տէր – Սարգիսեան:
Կրընոպլ. — Վ. Բաբախեան:
Տէսին. — Սարգիս Առաքելեան:
Լիոն. — Ս. Կէնճեան եւ Ղ. Ղազարեան:
Վիէն. — Մուշեղ Մուրատեան:
Պոռտօ. — Կ. Տօնէրեան:
Սէն Շամոն. — Ս. Ընտրիկեան:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

« ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ »Ը

Կը ներկայացուի Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին կողմէ:

Ապրիլ 3ին

×

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղին տարեկան հանդէսը՝

ՄԱՅԻՍ 8ԻՆ (Անկէն)

×

Նախկին Սամաթիացիներու տարեկան պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 10ին, Կիրակի, Ամպասատէօրի շքեղ սրահներուն մէջ: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86 - 60
R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր. ,վեց. 22Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՈՒՐԲԱԹ 18 ՄԱՐՏ — VENDREDI 18 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8751 — 36EME ANNÉE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4552

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՌՈՒՍԵԻԹՐՔԱԿԱՆ ՍԻՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Դեմոկրատ կառավարութեան տնտեսական սանձարձակ քաղաքականութիւնը սնանկութեան դուռն էր հասցուցած Թուրքիան :

Ամերիկայի տուած հարիւր միլիոնաւոր տոլարները 1947էն ի վեր՝ չէին կրցած հաւասարակշռել ելեւմուտքը : Պետական գանձը դարձած էր դանայեան տակառ մը : Ջեղծումներ եւ կաշառակերութիւններ օրէ օր ծանրացուցեր էին կացութիւնը : Առեւտրականները չէին կրնար վճարել արտասահմանի հայթայթիչներուն ունեցած իրենց պարտքերը , կառավարութիւնը արգիլած ըլլալով օտար դրամներու գնումը :

Արդիւնքն եղաւ այն, որ դուրսէն ապրանք չմտաւ Թուրքիա , ներածումները բոլորովին դադրեցան եւ տարիներով երկիրը զրկուեցաւ ապրուստի անհրաժեշտ կենսական նիւթերէ : Սեւ շուկան գործունէութեան լայն ասպարէզ գտաւ : Սղաճութիւնը իր ծայրագոյն աստիճանին հասաւ : Գիները աստիճանաբար բարձրացան : Դրամին գնման կարողութիւնը պակսեցաւ : Ստեղծուեցաւ անել կացութիւն մը, որմէ օգտուեցան ընդդիմադիր կուսակցութիւնները՝ դեմոկրատները վարկաբեկելու եւ ժամանակ ժողովրդականութիւն շահելու համար :

Մէնտէրէսի կառավարութիւնը յամառօրէն դիմադրեց եւ տեղի չտուաւ : Կիպրոսը օգնութեան հասաւ իրեն : Ամբոխին ազգայնամոլ զգացումները հրահրեց՝ մոռցնել տալու համար երկրին մէջ տիրող թշուառութիւնն ու պետական գանձին դատարկութիւնը :

Արտաքին ուժեր ալ օգնութեան հասան Ատլանտեան Ուխտի իրենց դաշնակցին : Եւրոպա, մանաւանդ Ամերիկա գումարներ տրամադրեցին սնանկութենէ փրկելու համար զայն :

Թրքական դրամը արժեզրկելէ վերջ , դեմոկրատ կառավարութիւնը տնտեսական նոր քաղաքականութեան մը հետեւեցաւ : Ներածումները արտօնեց մասնաւոր պայմաններու տակ : Օտար դրամագլուխի դիմեց՝ հանրօգուտ , մեծածախս ձեռնարկներու համար — գործարաններու, ամբարտակներու կառուցում , եւն :

Ամերիկա եւ Գերմանիա դրամական նոր աջակցութիւններ խոստացան անցեալ ամիս :

Անոնցմէ ետ չմնալու համար այժմ Խորհրդային Միութիւնն ալ կը խառնուի կարաւանին, վերադառնալով իր հին սէրերուն : Չէ՞ որ Լենինն էր ամէնէն առաջ ձեռք կարկառողը Թուրքիոյ, որ 1918ին մահուան դուռն էր հասած : Մոսկուայի դրամական, ռազմական եւ բարոյական անվերապահ աջակցութեան շնորհիւ է որ յաջողած էր քէմալական շարժումը :

1925ի բարեկամական դաշնագրէն ետք 8 Հոկտեմբեր , 1937ին առեւտրական դաշնագիր մըն էր կնքուած Թուրքիոյ եւ Խորհրդ. Միութեան միջեւ :

Մարտ 14ին Անգարայի մէջ Խորհրդային դեսպանն ու Թուրք արտաքին նախարարը ստորագրեցին յաւելուած մը այդ դաշնագրին, որով ներկայ տարուան ընթացքին 21 միլիոն տոլարի առեւտրական փոխանակութիւններ պիտի կատարուին երկու երկիրներու միջեւ :

Այս չէ ամէնը : Դիւանագիտական շրջանակները կը կարծեն թէ Մոսկուա դրամական մեծ վարկեր առաջարկած է Անգարայի՝ 2,5 առ հարիւր տոկոսով, մինչ արեւմտեան պետութիւնները հարիւրին հինգ տոկոսով դրամ փոխ կու տան :

Լեհ կառավարութեան հետ եւս կնքուած է համաձայնագիր մը՝ 1960ի ընթացքին 22 միլիոն տոլարի առեւտրական փոխանակութիւններ կատարելու համար Թուրքիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ :

1953 Մայիս 30ին Կրեմլին պաշտօնական ծանուցագրով մը՝ յանուն Հայաստանի եւ Վրաստանի՝ կը յայտարարէր հանդիսաւորապէս թէ ոչ մէկ հողային պահանջ ունի Թուրքիայէն :

Այժմ նիւթական լայն աջակցութիւն ընծայելով դեմոկրատ կառավարութեան, անգամ մը եւս ցոյց կու տայ իր համակրութիւնը հանդէպ իր հարաւի դրացիին :

Ո՞ւր պիտի յանգի այս սիրաբանութիւնը :

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՅՋԸՆՀԱՈՒԸՐ — ԱՏԸՆԱՈՒԸՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

ԱՐԵՒՄՈՒՏՔ ԻՐ ՏԵՍԱԿԷՏՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ , ԿԸ ՄՆԱՅ ԱՆՅՈՂԴՈՂԴ

ՈՒՇԱԳՐԱՒ ԵՐԿՈՒ ՑՈՅՑԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ուաշինկթըն երթալու ատեն , Արեւմտեան Գերմանիոյ վարչապետը, Ատըն-աուըր պատճառներ ունէր մտածելու թէ Մ. Նահանգները տրամադիր են զիջումներու գնով լուծել՝ Պերլինի եւ Գերմանիոյ հարցերը :

Ուաշինկթընի մէջ, առջի օրուան երկու ժամ տեւող պաշտօնական ու միեւնոյն ատեն մտերմիկ խօսակցութեանց ընթացքին Ատընաուըր յաջողեցաւ համոզել Մ. Նահանգներու նախագահը որ Արեւմուտք, անյողդողդ մնայ իր տեսակէտներուն վրայ :

Խօսակցութեանց արդիւնքը կարելի է նկատել միացեալ զեկոյցին տուն տուող մտքերը որ առաւելապէս Ատընաուըրի սրտին կը խօսին : Արդարեւ՝ Պերլինի հարցին մասին զեկոյցը կը յայտարարէ , թէ արեւմտեան Պերլին պէտք է պահէ իր ազատութիւնը եւ գօտիին մէջ բնակող Պերլինցիներուն կ'իյնայ որոշել իրենց նախընտրած գոյավիճակը, այլ խօսքով ինքնորոշման կատարեալ իրաւունք մը ապահովել արեւմտեան պերլինցիին :

Մեկնաբանելով վերեւ յիշուած յայտարարութիւնը. Արեւմտեան Գերմանիոյ վարչապետը յայտարարած է թղթակիցներուն . — « Հաւատացած եմ որ պերլինաբնակ Գերմանացիներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը թեր պիտի արտայայտուի ներկայ գոյավիճակի շարունակութեան, որով Վերին Ժողովին պիտի կարողանանք յայտարարել Խրուշչեւի թէ իր ծրագիրը Պերլինի մասին, պաղ ընդունելութեան արժանացած է նոյնինքն՝ ժողովուրդէն » :

Իր կարգին՝ նախագահ Այզընհաուըր , ուշագրաւ մտքեր յայտնած ու պարզած է Արեւմուտքի տեսակէտները, ընդհանրապէս միջազգային հարցերու եւ յատկապէս Գերմանիոյ եւ Պերլինի խնդիրներուն առնչութեամբ :

Զինաթափութիւն . — Ըսած է թէ Արեւմուտքի ծրագիրը աւելի կատարեալ, գործնական եւ ամբողջական է : Անգամ մը որ համաձայնութիւն գոյանայ այս հարցին շուրջ անհրաժեշտ է որ Ժողովը. Զինաստան իր կարգին հրաւիրուի Ժընեւ կամ այլուր :

Պերլին . — Յառաջիկայ Վերին Ժողովին պատրաստ է քննելու հարցը , պայմանաւ որ խնդրոյ առարկայ չդառնան Արեւմուտքի օրինական իրաւունքները Արեւմտեան գօտիէն ներս : Ոչ մէկ զիջում այս ուղղութեամբ : Անգամ մը եւս շեշտած է թէ Գերմանիոյ նախկին մայրաքաղաքի գոյավիճակին շուրջ տրուելիք ամէն վճիռ կապուած պէտք է ըլլայ Գերմանիոյ ընդհանուր հարցին :

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ԺԱՄԱՆՈՒՄԸ ԿԸ ՄՕՏԵՆԱՅ

ՔՈՐՍԻՔԱՅԻ « ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐԸ » ԿԸ ԲՈՂՈՔԵՆ

Չորեքշաբթի օր նախարարաց խորհուրդէն ետք տեղեկատուութեանց նախարարը՝ Թեռնուառ յայտարարեց թէ ոչ մէկ տարակարծութիւն կայ Խրուշչեւի այցելութեան յայտագրին մասին ինչպէս յայտնած է արտաքին նախարարը :

Յստակ է սակայն թէ Մոսկուա քանիցս մերժած է Փարիզի առաջարկած ծրագիրը եւ միայն Հինգշաբթի առտու յայտնի եղած է թէ Խրուշչեւ ընդունած է վերջին ծրագիրը : Յարդ յայտնի չէ սակայն թէ Փարիզ որքան տեղի տուած է խորհրդային վարչապետին փափաքներուն :

Վարչապետին այցելութեան առթիւ Ֆրանսացի եւ խորհրդային մասնագէտներ խորհրդակցութիւններ պիտի ունենան առեւտրական փոխանակութեանց շուրջ : Ֆրանսա քարիւղ կը գնէ Խորհ. Միութենէն որ Ֆրանսա չի մտներ այլ ըստ առեւտրական համաձայնութեանց կը ծախուի եւրոպական ուրիշ երկիրներ . — Ինչպէս՝ Իտալիա : Յարդ Ֆրանսայի եւ Խորհրդ. Միութեան առեւտրական փոխանակութիւնները 47 միլիառի կը հասնէին : Ռուսերը կ'ուզեն Ֆրանսայի ծախել հինգ տարուան մէջ տասը միլիոն թոն քարիւղ, անոր փոխարէն գնելով ճարտարարուեստական ապրանքներ որոնց պէտքը ունին :

Այս առաջարկը շատ մը բարդութեանց դուռ կրնայ բանալ մանաւանդ ներկայիս , խնդրոյ առարկայ ընելով Ֆրանսայի քարիւղի քաղաքականութիւնը :

✕ Վատիկան միշտ դէմ կը մնայ Խրուշչեւի քարոզչական այցելութեանց : Լ'Օսսերվաթոռէ Տելլա Տոմենիքա , որ Վատիկանի կիսապաշտօնական շաբաթաթերթն է կը գրէ . — Ֆրանսացի կաթողիկէները պիտի աղօթեն լռութեան Եկեղեցիին համար, իրենց չարչարուած եղբայրներուն համար, ցոյց պիտի տան իրենց հաւատքին վճռականութիւնը եւ իրենց կամքը՝ պահպանելու՝ իրենց եւ բոլորին համար խղճի ազատութիւնը՝ որ մարդուս հիմնական առաջին իրաւունքն է » :

Թերթը կը շարունակէ . «Պ. Խրուշչեւի դիւանագիտութիւնը մասնաւորաբար զանգուածներուն ուղղուած է : Աւելի ժողովուրդին կը դիմէ քան մեծերուն » : « Խրուշչեւ համոզուած է որ իր անձնական աշխատանքը աւելի օգտակար է « դատին » քան համայնավար կուսակցութեանց քարոզչութիւնը որոնք միօրինակ, բիւզանդական եւ տեսական են ազատ երկիրներու մէջ եւ չեն կրնար համոզել » :

✕ Քորսիքա պարտադիր արձակուրդի տարուած գաղթականները բողոքագիր մը գրկած են ներքին նախարարութեան, ուր կ'ըսեն . — Ի տես մեր պարտադիր բնակութեան երկարաձգման, կը խնդրենք որ մեզի վերադարձնէք մեր բնականոն կեանքը : Խորապէս վրդովուած ենք որ մեր ընտանեկան, ընկերային եւ արհեստական կեանքը կախում ունի Խրուշչեւի անհանգստութիւններէն» :

Այս հաւաքական հեռագիրը ստորագրած են. Փիանոյի, Իլ Ռուսի, Ավիգոյի եւ Փոռթոյի տարագիրները :

Այս կացութեան դէմ բողոքած են նաեւ ռումանական կազմակերպութիւններ , ինչպէս փաստաբաններու, լրագրողներու եւ մարդկային իրաւանց ռումանական միութիւնները :

✕ Կանոնիկոս Քիռ , Տիժոնի քաղաքապետը միշտ որոշած է ընդունիլ Խորհրդային վարչապետը , հակառակ Ֆրանսայի եպիսկոպոսութեան բռնած դիրքին : Կ'ըսեն նաեւ թէ երբ իրեն սպառնացած են որ Վատիկանը կրնայ գլխուն փորձանքներ տեղացնել , Տիժոնի 80ամեայ քաղաքապետը ըսած է . — Ես ալ ձեր Թափօրները կ'արգիլեմ Տիժոնի փողոցներուն մէջ » :

✕ Խրուշչեւի այցելութեան կազմակերպիչ մարմինը 800 միլիոն (հին ֆրանք) պահանջած է ծախքերու համար : Ելեւմտական նախարարութիւնը յանձնած է վեց հարիւր միլիոն : Անցողակի յիշենք թէ Անգլիոյ Թագուհիին այցը Ֆրանսայի արժած էր՝ 150 միլիոն ֆրանք :

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆԸ

ՊԻՏԻ ՁԱՅՆԱՍՓՌՈՒԻ

Վարչապետ Խրուշչեւի Փարիզ այցելութեան օրերուն, ֆրանսական ձայն ու պատկերասփիւռ կայանները երաժշտական յայտագիրներու շարք մը պիտի տան՝ նուիրուած խորհրդային արուեստին :

Ֆրանս 1 կայանը սկսած է եւ մինչեւ ապրիլ 2 պիտի տայ, ժամը 16,45էն 17,15, խորհրդային ձայնասփիւռի արձանագրած զանազան հանրապետութեանց ժողովրդական երգերը, որոնց կարգին հայկական երգեր :

Ֆրանս 3 ուղղակի պիտի սփռէ , Կիրակի Մարտ 27՝ երեկոյեան ժամը 9ին, Արամ Խաչատուրեանի երաժշտական փառատօնը որ կը կատարուի Փլեյէլի մեծ սրահին մէջ, երգահանին անձնական ղեկավարութեամբ : Յայտագիր . — Համանուագ թիւ 2 : Դաշնակի Քոնչերթօ : Երկու քաղուածք՝ «Սպարտակոս» եւ «Գայեանէ» պարախաղերէն :

ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ՝ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿԸ ՎԱԼԵՐԻԱՆ ԶՕՐԻՆ ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԷ

« Խ. » ԾՐԱԳԻՐԸ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ Է ՊԷՏՔ Է ԸՆԴՈՒՆԻԼ ԿԱՄ ՈՉ ԻՐ ԱՄԲՈՂՋՈՒԹԵԱՆԸ ՄԷՋ

Ինչպէս գրած էին Ժընեւի մէջ «տասներու » (ապազինութեան) ժողովը բացուեցաւ, առջի օր : Առաջին նիստին նախագահած է Պուլկարիոյ պատուիրակը , Թարապանով :

Արեւմուտքի ծրագիրը (տես Յառաջ , Մարտ 17) ներկայացուցած է Անգլիոյ պատուիրակը , Օ. Կոր :

Դոնիսակ նիստէն ետք, խորհրդային պատուիրակ՝ Վալերեան Զօրին յայտարարած է մամուլի թղթակիցներուն . —

Ա) Խրուշչեւի ծրագիրը ձեւով եւ խորքով ամբողջութիւն մը կազմէ ուստի կարելի չէ մասնաւորել զայն : Պէտք է ընդունիլ իր ամբողջութեանը մէջ :

Բ) Այս ծրագիրով կ'ուզենք զինաթափել բոլոր այն երկիրները որոնք կորիզային ռումբերու պահեստ չունին : Գալով ունեցողներուն՝ չորրորդ տարիէն սկսեալ կրճատել պահեստները :

Խ. Միութիւն յանձնառու կ'ըլլայ արգիլել կորիզային զէնքերու փորձերու կատարումը, անմիջապէս որ զինաթափութեան շուրջ համաձայնութիւն մը գոյացուի :

Գ) Պէտք է վերջ տալ օտար երկիրներու մէջ հաստատուած զինուորական խարիսխներուն :

Դ) Միջազգային «հսկիչ եւ ոստիկան» մարմինի մը հաստատման շուրջ զգուշացած է պատասխանելով . — «Կատարեալ հսկողութիւն մը » :

Արեւմուտքի ռամբերը խուսափած է իր կարծիքը յայտնելէ :

(Լուրերու շար. ը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

●

Ականաւոր ռուս խորհրդապաշտ բանաստեղծ Անտրէյ Բելի (Պորիս Բուգաեւ) 1929 թուին գարնանը այցելեց Հայաստան: Հաւանաբար այդ նրա երկրորդ այցն էր: 1928 թուին Մոսկուայում լոյս տեսաւ Ա. Բելու «Քամին Կովկասից» գիրքը: Մինչ այդ նրանից առանձին հատուածներ «Կովկասեան տպաւորութիւններ» վերնագրով հրատարակուեցին «Կրասնայա Նով» ամսագրում (1928 թիւ 4, էջ 73 – 113): Նոյն թուականին Բելի տպագրեց «Հայաստան» ակնարկը («Կրասնայա Նով, 1928 թիւ 8, էջ 214 – 258): Իր տպաւորութիւնների մասին Ա. Բելի գրել է նաեւ նամակներում:

1927 թուականին, երբ Ա. Բելի այցելեց Երեւան, քաղաքը շինարարական փայտամածների մէջ էր, նրա արտայայտութեամբ՝ «վերակառուցման քաոսում»: Բանաստեղծը դեգերում էր բազմադարեան քաղաքի խուլ, ծուռումուռ նրբանցքներում, սքանչանում հինաւուրց անկիւններով, կանաչազարդ բակերով, դարպասների նետաձեւ մուտքերով, ճարտարապետական հնագեղ զարդերի մնացորդներով:

«Այս ամէնը միասին վերցրած, — գրում է նա, — որպէս հայ – պարսկական թաղամասերի դարաւոր կենցաղով զօդուած արուեստի պատճէն, աչք է շլացնում:

Ուզում ես գոչել.

— Նայեցէք հապա, այդ զարդարուեստը պէտք է անյապաղ թաքցնել, ծածկել թասակով, որ փուլ չգայ մէկնումէկի կոշտացած մատների հպումից:

Բայց իմ խոհերն են պատասխան տալիս:

— Փուլ չի գայ: Չկայ առաւել համատարած թասակ, քան երկինքը: Նեցուկը հողն է: Եւ նրանք դարէ ի դար գանձեր են կերտել բնութեան ամբողջ արհեստանոցով մէկ, որի արտադրանքը թանգարանային արժէքներ են: Լուսածածուկ պատի փոշու տակից կը յառնեն նորանոր դոհարներ «Թամանեան ոճով»:

Ա. Բելիի վրայ մեծ տպաւորութիւն թողեց Հայաստանի լեռնային բնութիւնը: Նա գրում է, որ հայկական բնանկարը տեսնելու վարժութեան համար ինքը պարտական է Սարեանի արուեստին: «Ես տեսել էի Հայաստանը, արդէն երկու օր, — խոստովանում է բանաստեղծը, — բայց առաջին անգամ տեսայ Սարեանի կտաւների վրայ: Յետագայում դրանք դուրս բերի փողոց, տարայ դաշտ, որպէսզի այնտեղ զարգացնեմ ինձ մատուցուած վարպետութիւնը, տեսնելու կարողութիւնը»: Բելին առհասարակ շատ ջերմօրէն է խօսում Մարտիրոս Սարեանի, նրա «մեղմ եւ իմաստուն ժպիտի» մասին:

Նրա հետ զրուցելիս Սարեանն ասել է.

«Ակադեմիկոս Թամանեանը հայկական նոր կառոյցների համար մշակել է սքանչելագոյն ոճ, հին ձեւերից վերցնելով լաւագոյնը, յարմարեցնելով դրանք ընթացիկ իրականութեանը: Նայեցէք հապա Երեւանի ելեկտրակայանին, նրբագեղութեան եւ պարզութեան հրաշք է: Թեքնիք բոլոր մասերը տրուած են կենտրոնացման, փոքր տարածութեան եւ այնպիսի ձեւերի առկայութեամբ, որոնք ասես օրկանապէս հողից են վերընձիւղուած»:

Իր նամակում Ա. Բելի խօսում է այն մասին, թէ իրեն որքան են յուզել Հայաստանի անցեալը, ճարտարապետական հին յուշարձանները, թէ դրանք որքան «խորն են ազդել», որքան հարուստ նիւթ են տուել խորհրդածութիւնների: Սակայն ռուս բանաստեղծին սակաւ չյուզեց նաեւ նոր Հայաստանը: Նա տեսաւ, թէ ինչպէս է կառուցւում հանրապետութեան մայրաքաղաքը, ինչպէս է փլուզւում այն ամէնը, ինչ հնացել է, խարխլուել, տեսաւ, թէ հողաշէն տների փոխարէն ինչպէս են վեր խոյանում հոյատեսիլ շէնքերը:

«Հայաստանում ինձ հիացնում է կառուցման պաթոսը», — գրում է Բելին: Նա զմայլանքով է խօսում Թամանեանի «Հոյակապ կառոյցների», «Թամանեանի ոճի» մասին, որը, Ա. Բելու խօսքերով «վեր է խոյացնում գալիքը եւ այնտեղ հմտօրէն դրսեւորելով հին հայկական ճարտարապետութիւնը, կերտում է մեծ վաղուայ պատկերը»:

Պէտք է միայն ափսոսալ, որ ռուս բանաստեղծը չտեսաւ Հայաստանի ճարտարապետութեան նուաճումները յետագայ տասնամեակներում, չտեսաւ նոր Երեւանը:

Ստորեւ տպագրւում է մինչեւ այժմ չհրապարակուած այդ նամակներից մէկի այն հատուածը, որ վերաբերում է Հայաստանին:

Կուչինօ, 30 Օգոստոս 1929

«... Վերադառնալով եւ յետադարձ հայեացք նետելով անցած չորս ամսին՝ ես հասկացայ, որ այս տարի առաւել ուժեղ տպաւորութիւններ ինձ տուել է Հայաստանը: Թէեւ աւելի քան երեք շաբաթ մենք նստած մնացինք Երեւանում, այնուհանդերձ թէ Երեւանը եւ թէ մեր երեք շրջագայութիւնները (առանձնապէս դէպի Աշտարակ, Գառնի ու Գեղարդ) մեզ խորապէս ազդեցին: Ազդեցին հնադարեան յուշարձանները: Ինչպէս Պոկովի անցեալն է Ձեր էութիւնը ծայրէ ծայր համակել, այնպէս էլ ինձ ու Կ. Ն.-ին (հաւանաբար Կ. Բոգդանովան իր կինը) այս տարի յուզեց Հայաստանի անցեալը, յատկապէս ճարտարապետութիւնը: Երեւանում ամբողջ ժամանակ մեր շուրջը հեղեղուած էր հանրային գրադարանից բերած գրականութեամբ: Կարդում էինք, կարդում, կարդում: Եւ յանգում էինք մեզ ապշեցնող եզրակացութիւնների, որոնց մասին երկու խօսքով չեմ պատմի: Ամբողջ ժամանակ յաղթահարում էինք Ստրժիկովսկու «Հայերի ճարտարապետութիւնը եւ Եւրոպան» (գերմաներէն) գրքի երկու վիթխարի հատորը: Ստրժիկովսկին ճարտարապետութեան պատմագէտ – տեսաբանների մէջ նոյնիսկ փիղ չէ, այլ մամութ, ոչ թէ արտաքին խոշորութեան իմաստով, այլ նիւթի հետազօտման տեսակէտից եւ տրամադրութիւնից, որ գերազանցում են այն ամէնը, ինչ ասուած է այդ ասպարէզում:

Ահա նրա երկու հատորի աղքատիկ ամփոփագիրը: Նա եւրոպական ճարտարապետութեան համար նախաձեւ է որոնում՝ ոճերի ձեւափոխութիւնները ճիշդ գաղափարելու նպատակով: Գոթական ձեւափոխութիւնը պէտք է ճեղք առաջացնել ձեւի եւ տարազներու: Մասնաւորապէս, եւրոպական մտահորիզոնը եւս նեղ է ճարտարապետութեան մէջ: Այն սահմանափակւում է Միջերկրական ծովով: Ստրժիկովսկին ճեղք է որոնում դէպի արեւելք: Բացայայտելով Բիւզանդիայի արմատները սուրիական ստեղծագործութիւններում, նա խորամուխ է լինում Պարսկաստանի մէջ: Եւ ցոյց է տալիս, թէ ինչպէս արդէն մեր թուականութեան երրորդ դարի մօտերքում սկսել է բիւրեղանալ քիմիական այն համադրութիւնը, որը ներկայացնում է արեւմուտքի ճարտարապետութեան ամբողջ պատմութեան նախաձեւը երեք հիմնական ձեւափոխութեամբ՝ կատարուած միաժամանակ երեք շրջանում: Դրանք այն ժամանակուայ Հայաստանի շրջաններն են: Նախաձեւը հայ եկեղեցին է (կամ Որմիզդին ձօնուած տաճարների ձուլուածքը՝ գմբէթը քառակուսու վրայ): Բայց այն, ինչ հին Հայաստանի համար աշխարհագրական ոճ է, Եւրոպայի համար ոճերի փոփոխման պատմութիւն է, քանի որ մի ձեւը ազդակ է հանդիսանում ռոմանական ոճի համար:

ԿԱՄՍԱՐ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

*

ԽՄԲ. — Ինչպէս գրած էինք, ծանօթ ծաղրանկարիչ Տիրան Աճէմեան շատ շահեկան դասախօսութիւն մը տուաւ Պէյրութի Փալանճեան ճեմարանին մէջ: Կը ներկայացնենք ամփոփուած ձեւով. —

— «Խօսիլ ծաղրանկարչութեան մասին, երգիծական գծագրութեան, այդ այնքան նուրբ, այնքան երանգաւոր արուեստին մասին, յանդուգն ու դժուար գործ էր ... սակայն յօժարեցայ խօսիլ, որովհետեւ նախ՝ չափազանց կը խօսի սրտիս, եւ յետոյ, ինչ որ աւելի կարեւոր է, պիտի փորձեմ փրկել այսօր այն մեծ որբը, զոր ծաղրանկար կ'անուանենք:

Անմիջապէս ըսեմ թէ մեր հայ իրականութեան մէջ ծաղրանկարը շատ քիչ տեղ գտած է եւ նկատուած է արուեստներուն անկարեւորը, որովհետեւ, իմ կարծիքով, քարիքաթուրա բառին հայերէն թարգմանութիւնը սխալ կատարուած է, եւ այս է պատճառը, որ սխալ հասկցուի ծաղրանկարչին գործը:

Քարիքաթիւրը, որ ծաղրանկար թարգմանուած է, իրականին մէջ չի ծաղրեր, այլ իր չափազանցուած գիծերով կը հեգնէ, կը կրթէ ու կ'ուրախացնէ, առանց վիրաւորելու:

Այս հակիրճ ուսումնասիրութեան մէջ, պիտի փորձեմ բացատրել, թէ

Ա) Ի՞նչ է ծաղրանկարը:

Բ) Անոր ծագումը:

Գ) Ի՞նչ պէտք է հասկնալ երգիծական գծագրութիւն ըսելով:

Դ) Անոր զանազան ձեւերը:

Ե) Խնդուքին պատճառները:

Զ) Շարժ (չափազանցուած նկար):

Է) Քննադատական, հեգնող գծագրութիւն (տեսէն սաթիրիք):

Ը) Անոր դերը ընկերային եւ քաղաքական կեանքին մէջ:

Թ) Մեծ վարպետները:

Ժ) Թերթերու, պարբերաթերթերու եւ մամուլին բերած բաժինը:

ԺԱ) Ծաղրանկարիչը:

ԺԲ) Եւ ծաղրանկարչութեան դերը՝ առհասարակ»:

Այս թուումները ընելէ ետք, արուեստագէտ – դասախօսը շեշտեց, թէ հակառակ ծաղրանկարին ներկայիս վայելած այնքան ժողովրդականութեան, շատերու կողմէ սխալ հասկցուած է ան եւ կարծուած՝ միայն ծիծաղի միջոց: Սակայն ունի նաեւ շինիչ ու դաստիարակիչ կողմ մը, զոր պէտք է ճանչնալ, ծաղրանկարչութեան իսկական արժէքը հասկնալու համար: Ապա յիշեց իտալերէն քարիքաթուրա բառին Ֆրանսացի արուեստագէտներու կողմէ երգիծական գծագրութիւն բառերով փոխադրումը եւ որդեգրումը իբր այդ: Այս առիթով զայն բաժնեց եօթը գլխաւոր ճիւղերու, որոնց մասին ամփոփ տեղեկութիւններ տուաւ:

Պ. Աճէմեան, այս նշումները կատարելէ ետք, անցաւ խնդուքի պատճառներուն, մէջբերումներ ընելով բազմաթիւ մտաւորականներու եւ արուեստագէտներու ու գիտնականներու կարծիքներէն: Այս առիթով, մերթ ընդ մերթ յիշեցուց ոճերը ծանօթ արուեստագէտներու, որոնք կ'աշխատէին սա կամ նա սկզբունքին վրայ, ստեղծելով իւրայատուկ ոճ մը՝ իւրաքանչիւրին համար:

Իր բանախօսութեան այս մասը վերածած ըլլալով եօթը ստորաբաժանումներու, Պ. Աճէմեան դասաւորեց զանոնք հետեւեալ ձեւով, իւրաքանչիւրին մասին տալով մանրամասն ծանօթութիւններ, ծագումէն մինչեւ մեր օրերը, անոնցմէ իւրաքանչիւրէն նմոյշ մըն ալ ներկայացնելով:

Երգիծական գծագրութիւնը, այսպէսով, Պ. Աճէմեան իր դասախօսութեան մէջ բաժնեց հետեւեալ ճիւղերուն.

1.— Շարժ կամ ծաղրանկար, որ բնութիւնը կը պատկերացնէ չափազանցուած ձեւերով:

2. — Քննադատական գծագրութիւն (սաթիր), որ կը հեգնէ, կը քննադատէ ու կը պարսաւէ եւ որուն ազդեցութիւնը կը տարածուի բարոյական եւ ընկերային գետնի վրայ:

3.— Այժմէականութեան գծագրութիւնը (տեսէն տ'աքթիւալիթէ), որուն մասնաւոր դերն է թերթերու եւ հանդէսներու մէջ առօրեայ հարցերը մեկնաբանել:

4.— Ծիծաղաշարժ գծագրութիւնը (տեսէն քոմիկ), որ կը պատկերազարդէ երգիծաթերթերը եւ որուն նպատակն է զուարճացնել ընթերցողը:

5.— Երեւակայական գծագրութիւնը (տեսէն ֆանթեզիստ), որ զուարճալի է եւ սրամիտ, ուր ներշնչումը կամ երեւակայութիւնը կը խաղան գլխաւոր դերը:

6.— Կենդանի գծագրութիւնը (Տեսէն անիմէ):

7.— Պատկերազարդումի գծագրութիւնը (տեսէն տ'իլլիւսթրասիոն):

Ապա խօսեցաւ, այս եօթը ստորաբաժանումներէն ետք, ծանուցումի գծագրութեան մասին, որուն պայմաններն ու պահանջները նշեց, ինչպէս եւ կատարած դերը՝ արուեստի եւ առեւտրական ձեռնարկներուն մէջ:

Պ. Աճէմեան իր դասախօսութեան բաժինը մասը յատկացուցած էր ծաղրանկարչութեան վարպետներուն եւ զանազան երկիրներու երգիծական թերթերուն: Ա[...]

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԱՍՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

- CAVALERIA RUSTICANA -

●

Պառաւ Նունցիայի որդին՝ Թուրիտտու Մակկան զինուորութենէն նոր վերադարձած, կոկուած ու զարդարուած, հրացանաձիգներու համազգեստով, գլխուն դրած կարմրագոյն գլխարկը, ամէն կիրակի կը ճեմէր գիւղին գլխաւոր հրապարակին վրայ:

Դեռատի աղջիկները իրենց աչքերուն տակէն կը նայէին անոր, երբ քիթերնին իրենց վերարկուներուն մէջ կոխած կը շտապէին հասնելու պատարագին:

Զբօսաշրջիկներու ահագին բազմութիւն մը ճանճերու նման կը բզզային անոր շուրջը:

Թուրիտտուն կը ծխէր իր ծխամորճը, որուն վրայ նկարուած էր թագաւորը, ձիուն վրայ աշտանակած, կենդանի հայեացքով:

Լուցկին վառելու համար կը քսէր իր տաբատին ետեւի մասին, մէկ ոտքը այնպէս մը բարձրացնելով որ կարծես թէ մէկը աքացի մը տուած ըլլար իր մէջքին:

Հակառակ այս բոլորին, սակայն, ագարակապան Անճելոյի աղջիկը՝ Լոլան ոչ եկեղեցին էր եւ ոչ ալ կ'երեւար իրենց բակի դրանը առջեւ:

Պատճառը այն էր որ Լոլան ամուսնացած էր Լիկադիացի Ալֆիոյի հետ, որ կը պարապէր բեռներու փոխադրութեամբ եւ իր ախոռին մէջ ունէր չորս ազնուացեղ ջորիներ:

Թուրիտտուն տեղեակ էր այս բանին եւ կը ցանկար, ինչ որ ալ պատահէր, առաջին առթիւ իսկ Լիկադիացիին աղիքները դուրս թափել: Առ այժմ, սակայն, այդ ուղղութեամբ բան մը ըրած չունէր եւ կը բաւականանար միայն գեղուհիին պատուհաններուն տակ դեգերել եւ երգել իր գիտցած բոլոր երգերը:

— Երեւի Նունցիայի որդին ուրիշ գործ չունի, կ'ըսէին դրացիները: Ամբողջ գիշերները սոխակի նման երգերով կ'անցընէ:

Թուրիտտուն վերջապէս անգամ մը դիպուածով պատահեցաւ Լոլային, որ կը վերադառնար Մատոննա – տէլ – Փերիգոլոյի ուխտագնացութենէն:

Թուրիտտուն նկատելով, գեղուհին ո՛չ գունատեցաւ եւ ոչ ալ կարմրեցաւ, իբր թէ արտասովոր բան մը պատահած չըլլար:

— Երջանիկ է ձեզ տեսնելու բախտը ունեցողը, ըսաւ Թուրիտտուն շռայլ մեծարանքով մը:

— Ա՛, Թուրիտտու, ինծի ըսին [...] դուք այս ամսու սկիզբին վերադարձա[ծ] էք:

— Իսկ ինծի ուրիշ բաներ ալ ըսին, պատասխանեց Թուրիտտուն: Ճի՞շդ է [...] դուք ամուսնացեր էք կառապան Ալֆիո[յին] հետ:

— Այդ Աստուծոյ կամքն էր, պատասխանեց Լոլան, թաշկինակին ծայրե[րը] ծնօտին վրայէն կապելով:

— Այդպէս կամեցեր էր Աստուած ու[զ]եմն, որ ես այնքան հեռու տեղերէ վերադառնալով, այդպիսի հրաշալի նորու[թ]իւններ պիտի լսէի, Լոլա:

Խեղճ երիտասարդը հնար եղածին չա[փ] կ'աշխատէր իր հպարտութիւնը պահել, բայց չուտով ձայնը ընդհատուեցաւ, մանկամարդ կնոջ, որուն գլխարկին ծոպերը [...] տատանէին ուսերուն վրայ:

Լոլան թէեւ կը խղճահարէր տեսնելով Թուրիտտուի տխուր դէմքը, սակայն փաղաքշական խօսքերով երիտասարդ[ը] սփոփելու արիութիւնը կը պակսէր իր[են]:

— Թուրիտտու, լսեցէք, ըսաւ վերջա[]պէս Լոլան, թոյլ տուէք որ հասնիմ ըն[կ]երուհիներուս: Ի՞նչ կ'ըսեն գիւղին մէջ եթէ զիս տեսնեն ձեզ հետ:

ՃԻՈՎԱՆՆԻ ՎԵՐ[ԿԱ]

(1 Շար.)

առթիւ խօսեցաւ առաջին երգիծաթերթին, որ լոյս տեսած է 1830ին, Ֆրանսայի մէջ, Ֆիլիփոնի հրատարակութեամբ եւ «Լա Քարիքաթիւր» անունով: Այս երգիծաթերթը յետագային կոչուած է «Շարիվարի»: Շրջանի ամենանշանաւոր ծաղրանկարիչները աշխատակցած են «Լա Քարիքաթիւր»ին եւ «Շարիվարի»ին: Անոնցմէ գլխաւորներն էին՝ Տոմիէ – Կավարնի, Մոնիէ – Տորէ, Կրանվիլ եւ Շամ:

Ապա, խօսելով նոր երգիծաթերթերու եւ ծաղրանկարիչներու մասին, Պ. Տիրան Աճէմեան հասաւ մինչեւ մեր օրերը, մէջ ընդ մէջ նմոյշներ տալով անոնց ամէնէն ինքնատիպ եւ հռչակաւոր ծաղրանկարիչներէն, խօսելով նաեւ Ֆրանսահայ տաղանդաւոր ծաղրանկարիչ Քիրազի մասին, որուն այնքան փնտռուած ծաղրանկարները ամէն շաբաթ կանոնաւորաբար լոյս կը տեսնեն «Իսի – Փարի»ի մէջ:

Երգիծաթերթերու եւ ծաղրանկարչութեան լրջօրէն ու խնամքով ուսումնասիրուած մէկ պատմականը ընելէ ետք, Պ. Աճէմեան խօսեցաւ այլ երկիրներու ծաղրանկարչութեան եւ անոնց ականաւոր ներկայացուցիչներուն մասին:

Եգիպտական մամուլին մէջ լոյս տեսնող ծաղրանկարներուն մասին խօսելով, ըսաւ թէ հոն ուրոյն եւ արժանաւոր տեղ մը կը գրաւէ Հայ տաղանդաւոր ծաղրանկարիչ Սարուխանը, որ ստեղծեց դպրոց մը եւ պարտադրեց իր ոճը: Սարուխան մօտ 35 տարիէ ի վեր կ'աշխատակցի տեղական արաբական, ֆրանսական եւ անգլիական թերթերու եւ այժմ պաշտօնական ծաղրանկարիչն է «Ախբր Սաա» եւ «Ախպար Էլ Եոմ» թերթերուն: Սարուխան սարքած է բազմաթիւ ցուցահանդէսներ եւ պատերազմէն ետք հրատարակած է քաղաքական ծաղրանկարներու հաւաքածոյ մը՝ «Այս պատերազմը» անունով: Օտեանի «Ընկեր Փանջունի»ի պատկերազարդումը իր յաջողագոյն գործերէն մէկն է:

Խօսելով Լիբանանեան երգիծաթերթերու եւ ծաղրանկարիչներու մասին, Պ. Տիրան Աճէմեան առաջին առթիւ յիշեց անունը «Ատ Տապպուր» երգիծաթերթին, որ լոյս կը տեսնէ Պէյրութի մէջ՝ մօտ 35 տարիներէ ի վեր: Այս երգիծաթերթին հիմնադիրն է Ժոզէֆ Մուքարզել, որ շատ սիրուած ու սրամիտ երգիծաբան մըն էր: Այժմ Միշել Մուքարզելն է որ կը շարունակէ իր գործը:

«Տապպուր», մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ Արաբական Աշխարհին մէջ եւ Լիբանանէն դուրս եւս ունի ընթերցողներու լայն շրջանակ մը՝ մինչեւ հեռաւոր զոյգ Ամերիկաները: Թերթին առաջին ծաղրանկարիչը եղած է Պ. Իզզէտ Խուրշիտ, այժմու փրոթոքոլի պետը, յետոյ՝ Ռըֆաաթ – Բուտուան, Խալիլ Աշխար, իսկ 15 տարիէ ի վեր ինքը՝ Պ. Տիրան Աճէմեան:

«Աս Սայյատ» երգիծաթերթը 15տարուան պատմութիւն մը ունի: Սայիտ Ֆրէյհա ճարպիկօրէն կը վարէ զայն, մնայուն ծաղրանկարիչ ունենալով Խալիլ Աշխարը: Պ. Տիրան Աճէմեան ինք եւս մօտ երկու տարի աշխատակցած է այս երգիծաթերթին եւ ապա հեռացած:

Խօսելով քաղաքական օրաթերթերու մասին, Պ. Աճէմեան ըսաւ, թէ անոնց համար ծաղրանկար գոյութիւն չունի: Պարագան այսպէս է թէ արաբերէն, թէ ֆրանսերէն եւ թէ հայերէն թերթերու համար: «Օրվիւ տիւ Լիպան»ը ունի շատ սրամիտ ծաղրանկարիչ մը, որ դժբախտաբար գծել չի գիտեր: Իսկ մնացեալ թերթերը կը գոհանան մերթ ընդ մերթ արտատպումներ ընելով:

Վերջապէս, խօսելով հայ թերթերու մասին, Պ. Աճէմեան ըսաւ, թէ դժբախտաբար բազմաթիւ պատճառներու բերումով, ծաղրանկարը անտեսուած է մեր մօտ: Ընդհանրապէս կ'առարկեն պիտաճէի մասին: Սխալ է այդ վարկածը: Պէտք է առաւելաբար վերագրել լրագրողներու անտարբերութեան եւ ընթերցողին խստապահանջ չըլլալուն: Ու եզրակացնելով ըսաւ, թէ ծաղրանկարը պէտք է պահանջ մը դառնայ հայ ընթերցողին համար եւ տաղանդներ չեն պակսիր: Ու քանի որ երգիծաթերթ չունինք, այդ հոգը կը մնայ օրաթերթերու:

1908էն մինչեւ 1914, Պոլսոյ մէջ Ֆիլիփ Արփիարեան գծած է, բազմաթիւ գրական թերթերու համար, շատ յաջող դիմանկարներ:

Արամ Անտոնեանի «Կաւէ Արձաններ»ուն մէջ գծած ծաղրանկարները այդ շրջանին լաւագոյններն են, դժբախտաբար Արամ Անտոնեան այդ գործէն յետոյ դադրած է գծելէ:

Արմենակ Տէր Յակոբեան եւ Գրիգոր Մխիթարեան աշխատակցած են «Կիկօ»ին եւ «Կավռօշ»ին:

Կովկասի մէջ ունեցած ենք նշանաւոր ծաղրանկարիչ եւ դերասան Լաքան, որ երկար ժամանակ աշխատակցած է Թիֆլիսի «Խաթաբալա» երգիծաթերթին:

Այժմ, Եգիպտոսի մէջ ունինք նշանաւոր Սարուխանը, Ռումանիոյ մէջ՝ Տամատեանը, Փարիզի մէջ՝ Քիրազը, Լիբանանի մէջ ... Տիրանը, որուն մասին հարկ չկայ խօսելու, բայց յիշեցնենք, թէ այժմ ան մեծ եռանդով կը պատրաստուի ցուցահանդէս մը կազմակերպելու: Նորերէն կան Մասիսը, որ շնորհալի ծաղրանկարիչ մըն է եւ յարմարութիւններ ունի, եթէ աշխատի, շատ աշխատի եւ կարենայ դառնալ ինքնատիպ: Կան նաեւ Քէօսէեանը եւ Տատուրեանը:

Եզրակացութիւն, հակառակ բոլոր դժուարութիւններուն, ծաղրանկարչութիւնը կը սկսի զարգանալ նաեւ Հայերուս մօտ:

Աճէմեան իր հաճելի դասախօսութիւնը վերջացուց յիշելով Ֆրանսացի իմաստունին խօսքը, թէ «առանց ժպիտի անցած օրերը կորսուած օրեր են ...»:

Ե. Կ.

ՀԱՅ ԵՐԳՆ ՈՒ ՊԱՐԸ ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի՝ 13 Մարտ, կէսօրէ ետք, բազմազգի մարդկային հեղեղ մը կ'ողողէր Սորպոնի մեծ ամփիթատրոնը:

Տասնեւութ ազգեր կը մասնակցէին ժողովրդական երգերու եւ պարերու այն մեծ փառատօնին, որ 1946էն ասդին, ամէն տարի տեղի կ'ունենայ Փարիզի համալսարանին մէջ: Այս գեղեցիկ փառատօնին հիմնադիրն ու ոգին է Հայուհի մը՝ տաղանդաւոր արուեստագիտուհին Օր. Հայկանոյշ Թորոսեան:

Կիրակի՝ գեղարուեստական յաղթանակի եւ ուրախութեան օր մը եղաւ Հայերուն համար:

Փառատօնին մասնակցող բոլոր ազգերն ալ, ջանացած էին անշուշտ, իրենց կարելիութեանց չափին մէջ, լաւ յայտագիրով ներկայանալ բեմին վրայ: Սակայն, արդար պարծանքով կրնանք ըսել, թէ Հայ երգն էր որ ամէնէն աւելի խանդավառութիւն ստեղծեց հանդիսականներու մէջ եւ արժանացաւ գնահատանքի բուռն ծափահարութեան:

Լեհերու, Յոյներու, Վիէթնամցիներու գեղեցիկ պարերէն ետքը, Հայերը՝ իրենց կարգին, նոր եւ ինքնայատուկ արուեստի վայելք մը տուին ներկաներուն:

Հայկական յայտագիրը բացուեցաւ «Նայիրի» երգչախումբի եւ Սեւրի Մուրատեան վարժարանի ութսուն աշակերտներու կողմէ, որոնք իրենց գեղեցիկ համազգեստով, շարքով եկան գրաւելու ամփիթատրոնի լայնարձակ բեմը, առաջին իսկ վայրկեանէն գրաւելով հանդիսականներու համակրանքը:

Պ. Գէորգ Եանըքէկեանի ճարտար ղեկավարութեամբ, երգչախումբը, յաջորդաբար երգեց երկու հին՝ «Աշխոյժ նաւաստի» եւ «Ալագեազ», ու երկու նոր՝ «Եմ իմ անոյշ Հայաստանի», եւ «Հէյ ճամբաներ» քառաձայն երգերը, աննախընթաց խանդավառութիւն ստեղծելով հայ եւ օտար ունկնդիրներու սրտին մէջ: Ամէն մէկ երգի վերջաւորութեան, ծափերու հետ, հիացումի աղաղակներ կը բարձրանային:

Արդար ըլլալու համար, պէտք է ըսել, որ ամէն գովեստի ու գնահատանքի արժանի է, Ֆրանսահայ գաղութին փառք ու պարծանք եւ նոր սերունդին ուծացումի դէմ փրկութեան գլխաւոր լաստը հանդիսացող Սամուէլ Մուրատեան վարժարանը, որուն հայրենաշունչ մթնոլորտին մէջ հասակ նետող աշակերտութիւնը անգամ մը եւս եկաւ, ու այս անգամ հայ երգը այնքան յաջող կերպով պանծացուց յաչս օտար բազմութիւններու:

Քառաձայն երգերուն յաջորդեցին հայկական պարեր, պատրաստուած Տիկին Քիւթնէրեանի «Սօսի» պարախումբին կողմէ:

Պ. Պ. Տէտէճեան, իր նուագախումբով մեծապէս նպաստեց հայ պարերու յաջողութեան: Քիչ մը երկար տեւեց հայկական բաժինը: Եթէ պարերէն զանց առնուէին քանի մը նուագ հայկական մասեր, այն ատեն աւելի կատարեալ պիտի ըլլար մեր յաջողութիւնը:

Ամէն պարագայի մէջ շնորհաւորելի են հայ երգի ու պարի մասնակցող բոլոր անդամները, ղեկավարները, մեներգողները, պարողներն ու երգիչները, որոնք հոգեկան վայելքի հաճելի պահեր պարգեւեցին հայ թէ օտար հանդիսականներուն: Մեր ձայնաւոր մշակոյթը փառքի ժամ մը ապրեցաւ:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Պարտիզակէն եւ Պոլսէն մեր ծանօթութենէն ետք, 1949ի աշնան, մեր սիրելի Շաւարշը կը գտնեմ Րիւ Տամէմի խմբագրատան մէջ իր սրտահատոր «Յառաջ»ի աշխատանքներուն լծուած, իսկ առընթեր սեղանին վրայ՝ Շ. Նարդունին: Մեր ընդհանուր խօսակցութիւնը դարձաւ անշուշտ կուսակցական, դպրոցական, մշակութային եւ ազգային հարցերու շուրջ:

Այդ օրերուն դպրոցական եւ ուսուցչական հրատապ հարցեր կը յուզէին Ֆրանսահայ գաղութը եւ միջոցներ կը փնտռուէին լոյս քաղաքի նոր սերունդին հայապահպանման գործին ի նպաստ: Օգտուելով առիթէն, համեստ գրութիւն մը տուի խմբագրութեան՝ «Հնչեցնենք Ահազանգը» խորագրով:

Յունաստան մեկնելէս ետքը, գրեթէ ամէն տարի, լուր մը, բարեւ մը կը ստանայի իրմէ, երբ ամառնային արձակուրդի կ'երթար Քլերմոն Ֆէրրան, Ռուայեա, ուր անխափան աղջկանս Սոնային պիտի հանդիպէր ընկեր Ա. Հարէլեանի հետ:

Իր մահէն առաջ, աղջկանս ինծի ղրկած նամակին մէջ աւելցուցեր էր հետեւալը, (ծանր հիւանդութիւն մը անցուցեր էր)· «Զաքար, մի վախնար, մենք, դուն ու ես, բան չենք ըլլար, մենք ուրիշ ջուր խմած ենք»:

Եւ տարին չանցած, իր մահուան չշմեցուցիչ բօթին հեռագիրը կը ստանայինք Աթէնք, որ «Ամենայն Հայոց խմբագրապետը ոչ եւս է»:

Սիրելի Շաւարշ, տասնեւմէկ տարի ետք, ահա կրկին կ'այցելեմ Փարիզ, ու Թրէվիզի խմբագրատանդ մէջ կը տեսնեմ երկու սրտահատորներդ, Յառաջն ու Արփիկը, իսկ դուն ներկայ ես, մեծադիր նկարովդ:

Այս քանի մը տողը կը գրեմ Փարիզ այցելութեանս առիթով, ոգեկոչելով թանկագին յիշատակդ: Կ'ողբամ վաղաժամ մահդ եւ անփոխարինելի կորուստդ յանուն Յունաստանի ընկերներուդ:

Փէռ Լաշէզի գերեզմանատան մէջ մինակ չես զգար ինքզինքդ, Ահարոնեանի, Խատիսեանի, Անդրանիկի, Ռուբէնի եւ մեր միւս սիրելի մեծերուն հետ ես:

Հողը թեթեւ գայ, բոլորիդ ալ վրայ:

ԶԱՔԱՐ Գ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (154)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Լուացարարուհիին աղջկան վիճակին նախանձողները, այդ անակնկալ եւ լռիկ մեկնումին մէջ ուզեցին տեսնել բոլորովին տարբեր պատճառներ:

— Սոֆիին ձեռքէն փախեր է, ըսին: Ալ չէ դիմացեր այդ աղջկանը աներեսութիւններուն:

Տուներու մէջ, գիշերային հաւաքումներու մէջ, նորէն խօսակցութեան միակ առանցքը կազմեց լքուած աղջիկը, որուն ընկերային ու բարոյական անկումը առակ նշաւակի եղաւ այն անվճար ու ինքնամատոյց դատաւորներէն՝ որոնք հանրային կարծիք հաւաքական ասացուածով կը յատկանշուէին: Անողորմ ենթադրութիւններ իբրեւ ստուգութիւններ ընդունուեցան, ամէնէն անհեթեթ ստուգութիւնները իրողութիւններ հռչակուեցան, եւ դատ դատաստան լմնցնելէն ետքը, զոհը յանցաւոր նկատուեցաւ եւ դատապարտուեցաւ:

Համբաւանց աղիճները անոր քով առաջինի կիներ եղան, իսկ իր դատաւորները սուրբեր ու կոյսեր: Գալով ամիրային թոռանը, անիկա անարատ եղի պէս ջուրին երեսը ելաւ, մոլորած ոչխարի մը անմեղութեան մորթը հագած, անբարոյական աղջկան մը անարգ մեքենայութիւններուն միամիտ ու դիւրին զոհը իբրեւ:

Աղջիկները, բիրտ ու վայրագ ժեստերով, իրենց թունաւոր նախանձութեան խորունկէն կ'ոռնային·

— Օխ, առա՞ւ մի տոքթորը, նահ, ջըլդիկ:

Մնաց որ, Սոֆի, ամիրային տունը ոտք կոխած օրէն, զգացեր, տեսեր էր այն ատելութիւնն ու թշնամութիւնը զոր իր վիճակին փոփոխութիւնը ստեղծեր էր գիւղին հասարակութեան մէջ, իր դէմ: Իր երեւմանը տոքթորին հետ կամ հանըմին, նայուածքները կը խոժոռնային, ականջէ ականջ փսփսուքներու ընկերակցութեամբ:

Իրեն հանդէպ հանրութեան այս վերաբերմունքը, զոր իր երէկուան ընկերուհիներուն վրայ ալ կը տեսնէր, վերջիվերջոյ սկսեր էր անտարբեր թողուլ զինքը, նկատելով որ իր առանձնաշնորհեալ այս բարձր դիրքին մէջ արհամարհել միայն կը մնար հասարակաց կարծիքը: Իր այս ընթացքէն, թշնամութիւնները սրուած, ատելութիւնները հրահրուած էին, եւ, հակառակ հանդարտ երեւոյթի մը, առիթի մը կը սպասէին, ուժգնօրէն դուրս պոռթկալու համար:

Եւ հիմակ որ ամէն բան վերջացած էր, ու Սոֆի արթնցած էր անուշ երազէն զոր միամտօրէն յաւերժական դարձած նկատած էր, հիմակ որ աշխարհի իրերն ու առարկաները իրենց նախկին երեւոյթը կ'առնէին իր աչուըներուն, որոնք աղէկցած էին իրենց շլացումէն, ամէն բան իր իսկական գոյնովը տեսնելու կարող, հիմակ որ տոքթորը մեկնած էր ... արհամարհուած հանրային կարծիքը իր կարգին իր վրէժը կը լուծէր խեղճ լքուած աղջիկէ մը:

Բայց Սոֆի ալ չկրցաւ արհամարհոտ անտարբերութեամբ մը պատասխանել փսփսուքներուն, որոնք մերկապարանոց ցոյց կուտային իր դժբախտութեան պատճառած կուշտ գոհունակութիւնը, իր հիմակուան կացութեան առաջ բերած զզուանքն ու քամահրանքը:

Ոչ մէկուն աչուըներուն մէջ արգահատանքի կայծ մը տեսաւ իր վիճակին հանդէպ ամէն կողմ յամառ եւ դիտումնաւոր անգթութիւն մը իր անպատուութեան ամբողջ պատասխանատուն զինքը նկատելու, իր ցաւագին պատմութեան մանրամասնութեանցը բոլորովին անտեղեակ, անշուշտ անմեղ աղջիկ մը դատափետելու, անուանարկելու, նշաւակելու անպատիժ եւ հաճելի դիւրութենէն միայն հըրապուրուած:

Ամբոխը իր ծանրութեան ամբողջ բիրտ ուժգնութեամբը այդ ազազուն եւ դիւրաբեկ զոհին վրայ կը նետուէր աչուըները գոց, ոռնալով:

Քանի անգամներ, տուներու տակէն անցած ատենը, որոշակի լսեց պատուհաններէ իր հասցէին ուղղուած սա նախատական որակումները·

— Նա, լկրտածը կ'անցնի կոր:

— Զխպնածը:

— Անամօթը, Չդիկը:

Նոյն իսկ, փողոցը, մայրեր իրենց աղջիկները մէկ կողմ կը քաշէին՝ լքուած աղջկան թունաւոր հպումէն զգուշացնելու զանոնք·

— Քա աղջիկ, ասդին էկուր, չեյլաս քուսիս:

Այնքան խորունկ եւ ուժգին եղաւ զգացած ցաւը որ Սոֆիի առողջութիւնը իսկոյն այլայլեցաւ: Այտերը իրենց առաջուան տժգունութիւնը վերստացան, աչուըներուն առինքնող եւ ժպտուն աշխուժութիւնը արցունքները առին տարին, սեւեռուն ու մթին տրտմութիւն մը ձգելով:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻ ՄՈԼԷ տեմոքրասի 60ի մէջ, կը գրէ վերջին դէպքերու առթիւ. — Պէտք է յայտնենք մեր մտահոգութիւնը եւ մեր ընդդիմութիւնը ի դէմ որոշ յեղաշրջման մը: Սահմանադրութիւնը չի գործադրը – ուիր: Յառաջդիմութիւնը դէպի նախա – գահական վարչաձեւը կը շեշտուի: Ատ – լանտեան աշխարհի բաժանումը կը ծան – րանայ եւ այն համաձայնութիւնը զոր տուած եմ հանրապետութեան նախագահին աւելի եւս զիջացնել կուտայ ինծի զոր – ծելակերպերու մասին տարակարծու – թիւնները: Կը վախնամ նաեւ որ դէպի միացեալ Եւրոպա յառաջացումը, որուն այնքան կապուած եմ, դանդաղանայ՝ եւ նոյնիսկ կենայ: Ելմտական, ընկերային տնտեսական քաղաքականութիւնը մեծ եւ արդար դժգոհութիւն յառաջ բերին: Ա– ւելի ծանր է այն յուսախաբութիւնը որ ստեղծուեցաւ Զօրավարին Ալժերիա այ – ցելութեան առթիւ: Կարելի չէ, ինչ կ'ըսեմ, իրաւ չէ որովհետեւ քանի ան – գամներ հակառակը ըսած եւ գրած է որ տը Կոլ հաւատայ զինուորական յաղթա – նակի մը: Բայց կասկածը կը մնայ: Պէտք է որ սահմանադրութիւնը գործադրուի, եկեղեցւոյ եւ պետութեան բաժանումը դարձեալ օրէնք դառնայ, Ալժերիոյ հա – մար, կրակը դադրեցնելու հրաւէրը միշտ ի զօրու մնայ, նորոգուի, ճշդուի: Ամէն բան կարելի է տակաւին բայց այլեւս պէտք չէ թոյլ տալ ոչ մէկ սխալ»:

ՆԱԽԿԻՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՍԷՆԵԼԻ յանձ – նուած է Իտալիոյ նոր կառավարութեան կազմութիւնը, որ կը փորձէ քիչ մը ձախ բնոյթ ունեցող դահլիճ մը կազմել:

ՄԱՌԵՇԱԼ ՊՈԿՏԱՆՈՎ մեռած է: Յա– րական եւ խորհրդային բանակներու մաս կազմած էր եւ համաշխարհային Բ. պա– տերազմին մասնակցած էր Պերլինի պա – շարման, 64 տարեկան էր:

ՆՈՒԷՐ

Տէր եւ Տիկին Փիլիպպոս Օհաննէսեան քսան Ն. Ֆ. կը նուիրեն Շաւիլի դպրոցին, փոխան ծաղկեպսակի ողբացեալ Տիկին Սրբուհի Սուրեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Առնուվիլի Վ. Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հո – գաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ըս– տացած է վեց աթոռ եկեղեցւոյս համար Սեւռանարնակ Տէր եւ Տիկին Քէպապ – ճեանէն իրենց զաւկին Արթիւրի ողջ ա – ռողջ Ալժերիայէն վերադարձին առթիւ:

ՄԵՂՈՒԻՆ ՃԱՌԸ

Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ստանալու համար դիմել՝

Մարսէյլ.— Ա. Քէօսէեան (Փլաս տ'Էքս): Ուր կարելի է բաժանորդագ – րուիլ նաեւ «Հայ – Բոյժ»ի:

Նիս.— Շահան Զօտեան

Վալանս.— Արսէն Տէր – Սարգիսեան:

Կրընոպլ. — Վ. Բաբախեան:

Տէսին.— Սարգիս Առաքելեան:

Լիոն.— Ս. Կէնճեան եւ Ղ. Ղազարեան:

Վիէն.— Մուշեղ Մուրատեան:

Պոռտօ.— Կ. Տօնէրեան:

Սէն Շամոն.— Ս. Ընտրիկեան:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղին տարեկան հանդէսը՝

ՄԱՅԻՍ 8ԻՆ (Անկէն)

×

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կիրակի, 8 Մայիս 1960, Սորպոնի Մեծ Ամփիթատրոնին մէջ:

Կ'ՓՆՏՌՈՒԻ

Երիտասարդ կին մը կամ օրիորդ մը, կարէ հասկցող իբրեւ վանտէօզ – մանիւ– թանխոնիսթ:

ԴԻՄԵԼ՝

CONFECTION DE PARIS

19, BLD. ST. DENIS. PARIS 3'

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Լօզանէն Սաթենիկ Օհաննէսեան (Թիֆ– լիսցի) կը փնտռէ իր հայրը՝ Սարգիս Օհաննէսեան Ակոբօֆ, (դերձակ), որ 1930ին Փարիզ էր (Պէքոն լէ Պրիւյէռ), Սաթենիկի կնքահայրը եղած է Տոքթ. Ամատեան: Դիմել Յառաջի վարչութեան:

ԱՊՐԻԼ 11-24 Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ողեկոչուի Ապրիլ 24ին:

Նախաձեռնութեամբ Ապրիլեան Սե – րունդի, Սալ Բատէի մէջ:

ԺՈՂՈՎ - ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղին թէյասեղան – ընդհանուր ժողովը, Կիրա– կի, 20 Մարտ, ժամը 15ին, դպրոցին մէջ:

Կարեւոր օրակարգ:

Կը խնդրուի ընկերուհիներէն ճշդապահ ըլլալ: Ժամը 18ին կը սկսի թէյասեղա– նը, որուն սիրով կը հրաւիրուին նաեւ Խաչուհիներու ամուսինները, հաճելի օր մը անցընելու համար:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի ա – շակերտուհիներու կողմէ:

Ապրիլ 3ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Մէզոն տը լա Շըմիի մէջ, 28պիս, Րիւ Սէն Տօմինիք, մէթրօ էնվալիտ:

ԵՐԳ, ՊԱՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ:

Պիտի ներկայացուին նաեւ հայերէն եւ ֆրանսերէն թատերախաղեր:

Մուտք՝ 6, 5 եւ 3 Ն. Ֆ.:

Ֆ. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Պզտիկներու արձանագրութիւնները պիտի սկսին Ապրիլ մէկին եւ պիտի փակ– ուին Մայիսի վերջը:

Կեդրոնի արձանագրութեան օրերն են Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ ժամը 13 – 14 եւ 18 – 20: Անկէ դուրս ժամադրութեամբ, հեռախօս ԹՌԻԻտէն 27 – 35:

Փարիզէն դուրս դիմել տեղական մաս– նաճիւղերուն:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՄԻՋԻՆՔԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմ – նին կողմէ:

ՀԻՆԳՇԱԲ. ՄԱՐՏ 24ԻՆ, ԺԱՄԸ 16.30ԻՆ

Փավիյօն Տօֆինի մէջ

Փափաքողները կրնան ծպտել իրենց ե– րախաները Լա Ֆոնթէնի առակները խոր– հրդանշող զգեստներով կամ միայն գլու– խով եւ արտասանել տալ անոնց իրենց ծպտումին համապատասխան առակը:

Որբերու Օգն. Մարմինը քաջալերուած նախորդ տարիներու իր գտած յաջողու – թենէն կը յուսայ որ այս անգամ եւս հանրութիւնը պիտի քաջալերէ զինքը, օգտակար հանդիսանալով Միութեան բա– րենպատակ ձեռնարկներուն:

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Դպրոցասէրին համար կ'ուզուի այր եւ կին մը յարմար աշխատանքներու հա – մար: Դիմել վարժարանի տնօրէնութեան:

1, Bd. du Nord, LE RAINCY (S. et O.)

TÉL. 927 01-72

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

SURPRISE PARTY

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Պանեէօ Քաչանի խումբին կողմէ:

Կիրակի, Մարտ 20, ժամը 16էն 24:

167. RUE MONTMARTRE ի շքեղ սրահներուն մէջ: MÉTRO RUE MONMARTRE

Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Attractions

Ճոխ պիւֆէ — Անակնկալներ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

«ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ»Ը

Կը ներկայացուի Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին կողմէ:

Ապրիլ 3ին

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

ՍԱԿԱԳԻՆ ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	30 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	15 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	15 Ն. Ֆր.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ն. Ֆր.	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ն. Ֆր.	» » »
«ԾԱԽՈՒ Է»	20 Ն. Ֆր.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազ– դերու համար են:

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է:

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան:

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց 22 Ն. Ֆր.

Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՇԱԲԱԹ 19 ՄԱՐՏ — SAMEDI 19 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8752 — 36EME ANNEE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4353

ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

Սրտի խոր ցաւով կը հաղորդենք ընկեր Սահակ Տէր Թովմասեանի մահը որ տեղի ունեցաւ Ուրբաթ առաւօտ ժամը 2·30ին Մոնմորանսիի հիւանդանոցը, ուր կը գտնուէր քանի մը օրէ :

Մեր ողբացեալ ընկերը բնիկ Շատախցի էր (Վասպուրական) շուրջ 64 տարեկան :

Եղած էր Փրկութեան Կոմիտէի քարտուղար Հայաստանի մէջ, վարած է կուսակցական պատասխանատու պաշտօններ, աշխատակցած է Դաշնակցական մամուլին, գլխաւորաբար՝ *Յառաջին* :

Տակաւին առիթը կ'ունենանք խօսելու իր մասին :

Մեր ցաւակցութիւնները Այրի Տիկին Տէր Թովմասեանի և Օր. Ֆ. Շէօհլէյեանի :

×

Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի Կ. Կոմիտէն ցաւով կը հաղորդէ
ԸՆԿԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ
կսկծալի մահը որ տեղի ունեցաւ Մարտ 18ին, Մոմոնրանսիի մէջ :

×

Հ. Հ. Պատուիրակութիւնը կ'ողբայ ԸՆԿԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ կսկծալի մահը, որ տեղի ունեցաւ Մարտ 18ին, Մոնմորանսիի հիւանդանոցը :

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

«ԴԵՄՈԿՐԱՏ» ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Մեր ընթերցողները կը յիշեն Տիկին Թրնէ Փիէր · կոսէն, որ անցեալ տարի զգուելի գրութիւն մըն էր ստորագրած Նիս - Մաթէնի մէջ : Հալած իւղի պէս կլլելով իր մէկ Թուրք բարեկամին յերիւրածոյ պատմութիւնը, գրեր էր, որ խորհրդային Հայաստան բնակող Հայ մը իր բոլոր կալուածներն ու շարժուն գոյքերը ծախելով գոհարեղէն էր գնած : Եւ որպէս զի կարենար ապահով կերպով եւ առանց մաքս վճարելու անցնիլ Թրքական սահմանէն, ամենայն պաղարիւնութեամբ ճեղքեր էր իր նորածին զաւկին փորը, անոր մէջ տեղաւորելու համար գոհարեղէնները : Ու այս արարողութիւնը տեղի էր ունեցեր ընտանիքի բոլոր անդամներու ներկայութեան ...

Ժամանակին ծառացանք այս ճիւաղային պատմութեան դէմ, մատնանշելով որ տիկինը զոհ էր գացած Թրքական քարոզչական մեքենայութեանց :

Մեր հայրենակիցներու բողոքները վերջապէս զգաստութեան բերեր էին Տիկին կոսէն, որ Տիժոնի Պիէն Փիւպլիք Թերթին մէջ աւելի առարկայական յօդուած մըն էր հրատարակած Թուրքիոյ մասին :

Աշխարհաշրջիկ լրագրողը վերջերս կրկին այցելեր է Պոլիս եւ Պիէն Փիւպլիքի մէջ ստորագրած է «Անաստազիա եւ պաշը-պօզուքները» խորագրով նոր գրութիւն մը, ծաղր ու ծանակի ենթարկելով, պարզապէս խայտառակելով Թուրքերը, դեմոկրատ կառավարութիւնն ու «ժողովրդավարական» վարչաձեւը :

Տիկինը ամէնէն առաջ կը յարձակի գրաքննութեան վրայ, որ կը կաշկանդէ մտքի ազատութիւնը :

Ինչպէս կարելի է «դեմոկրատ» կոչել երկիր մը, — կը հարցնէ — ուր մամուլը ազատ է, եւ ուր սակայն Թերթի խմբագիրները բանտն են ... :

Ու ծիծաղելին այն է, որ իր «պաշը-պօզուք» բարեկամը ամենայն լրջութեամբ յայտարարեր է.

— Ա՛հ ոչ, Տիկին, գրաքննութիւն չկայ մեր երկրին մէջ :

«Պաշըպօզուք»ը պետական պատասխանատու պաշտօնատար մըն է, որուն գրասենեակին մէջ տեղի ունեցեր է խօսակցութիւնը :

Տիկինն է, որ կը պատմէ.

«— Ինչ է ձեր երկրին քաղաքական ուղղութիւնը ... հարցուցի ցանկալի լրջութեամբ :

= Կարդացէ՛ք մեր Նախագահին ճառը, պատասխանեց այս խոհեմ պաշտօնեան, որ խօսքը փոխելու համար առաջարկեց սուրճ մը առնել :

— Ի՞նչ է Թուրքիոյ տնտեսական ծրագիրը գալիք հինգ տարիներուն համար ...

= Ինչպէս որ կ'ըսէր մեր նախագահը իր ճառին մէջ ... : Շաքարը չա՞տ կ'ուզէք թէ չափաւոր : »

Հակառակ լրագրողի իր ճարպիկութեան, տիկինը չի յաջողիր որեւէ տեղեկութիւն քաղել Թուրք պաշտօնեայէն, որ կը մերժէ քաղաքական կամ տնտեսական հարցերու մասին խօսիլ, ոչ իսկ վիճակագրական ծանօթութիւններ տալ :

Ցուսահատ, կ'որոշէ գէթ քանի մը լուսանկարներ քաշել Ոսկեղջիւրէն, որ գարշահոտ կոյուղի մըն է դարձած : «Լուսանկարները այն մեծ առաւելութիւնն ունին, որ կը Թաքցնեն հոտերը ...» :

Սակայն իր չար բախտէն յանկարծ դէմը կը ցցուի ոստիկան մը, որ «ապահովաբար Թուրքերէն լեզուով սոսկալի բաներ կ'ոռնար» :

Լուսանկարիչը անպայման լրտես մըն է Թուրքերուն համար : Օտար Թղթակից մը, որ լուսանկարներ կը քաշէր, fourré տարուած է : Մարդը ի զուր ուզեր է հասկցնել թէ Թրքական ո՛չ մէկ օրէնք կ'արգիլէ լուսանկարելը : Պատասխաներ են իրեն, որ լուսանկարելը արտօնող օրէնք ալ չկայ ... :

Դեռ ուրիշ բաներ ալ կը պատմէ Տիկին Կոսէ :

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՑՐՈՒԱՆ ԴԻՊՔԵՐԸ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԻՍՏ

ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ 287 ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐ

ԶՕՐ. ՏԸ ԿՈԼ ԳՐԱՒՈՐ ՊԻՏԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԷ ՇԱՊԱՆ - ՏԷԼՄԱՍԻ

Առջի օր, Ազգային ժողովի դիւանը, Խորհրդարանի բացառիկ նստաշրջանի մը գումարումը պահանջող 317 դիմումնագիրներ ստացած էր : Վերջին պահուն, սակայն, խնդրարկուներէն 21 անձեր, տեղի տալով իրենց կուսակցութեան՝ Միութիւն Նոր Հանրապետութեան (Իւ-էն-էռ) նախագահին ճնշումին, խնդրած են որ չեղեալ նկատուին իրենց դիմումնագիրները : Մնացեալ 296էն՝ 9ը անվաւեր յայտարարուած են ու մնացած են 287 դիմումներ :

Ինչպէս գրած էինք (Յառաջ, Մարտ 11) Սահմանադրութեան Թիւ 29 եւ 30 յօդուածներու տրամադրութեան համաձայն՝ Հանրապետութեան Նախագահը յատուկ հրովարտակով խորհրդարանը բացառիկ նիստի կը հրաւիրէ եթէ երբեք «որոշ օրակարգի մը համար Ազգային ժողովի անդամներուն մեծամասնութիւնը» նման բաղձանք մը ներկայացնէ, կամ վարչապետը փափաքի :

Արդ՝ մեծամասնութիւնը գոյացած եւ օրակարգի միակ հարցը ճշդուած է — Հողագործութեան հարց — : Ի՞նչ պիտի ըլլայ սակայն, Հանրապետութեան Նախագահին դիրքը : Պիտի ստորագրէ՞ արտակարգ Նիստի գումարման հրովարտակը թէ ոչ :

Ինչպէս յայտնի է տը Կոլ սկիզբէն դէմ գտնուած է խորհրդարանը բացառիկ նստաշրջանի մը հրաւիրելու գաղափարին, այդ մասին վարչապետ՝ Տըպրէ անուղղակի արտայայտուեցաւ արդէն :

Օրէնսգէտներու կարծիքով տը Կոլ չի կրնար մերժել նման փափաք մը, քանի որ սահմանադրութեան Թիւ 29 եւ 30 զոյգ յօդուածները յստակ կը ճշդեն Հանրապետութեան Նախագահին պարտաւորութիւնները, նման պարագաներուն :

Այս յօդուածները սակայն կարեւոր թերի մը ունին, չեն ճշդեր թէ Հանրապետութեան Նախագահը ե՞րբ պէտք է ստորագրէ ժողովի հրաւիրող հրովարտակը : Այս փափուկ կէտը լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ : Արդարեւ Շապան Տէլմաս, յանուն Ժողովի դիւանին տեղեկագիր մը ղրկած է տը Կոլի ուր կը յայտնէ կացութիւնը եւ 287 երեսփոխանի պահանջը : Ոչ ոք սակայն կրնայ ստիպել տը Կոլին որ անմիջապէս ժողովի հրաւիրէ եւ նախագահը կրնայ ուզածին չափ երկարաձգել այս խնդիրը, ինչպէս կը յայտնուի : Արդէն ոմանք կը պնդեն որ պատճառ մը չկայ որ տը Կոլ չյետաձգէ արտակարգ նիստին բացումը քանի որ «բացառիկ պարագաներ ստեղծուած են :»

Արդարեւ՝ Խրուշչեւի Ֆրանսա այցելութիւնը, տը Կոլի Անգլիա մեկնումը ու վերջապէս Զատկական տօները «վաւերական» եւ «օրինական» պատճառներ են բացման Թուականը ձգձգելու :

Այլ թէքնիք պատճառներ ալ կրնան ստիպել որ չգումարուի բացառիկ Նիստը :

Ցամենայն դէպս, Էլիզէի շրջանակները դիտել կուտան, որ եթէ տը Կոլ այս կամ այն պատճառաբանութեամբ ուզէ իր տեսակէտը պարտադրել եւ դէմ երթալ սահմանադրութեան, ապա ստիպուած պիտի ըլլայ հրապարակով արտայայտուիլ եւ բացատրել թէ ինչո՞ւ դէմ է մեծամասնութեան մը փափաքին :

Անդրադառնալով իրերու այս կացութեան, Փարիզի առաւօտեան թերթերէն՝ «Օռօր» կը գրէ · —

«Այն ինչ որ կ'ուզեն 287 երեսփոխանները, — վիճաբանութիւն մըն է, ուր կառավարութեան ծրագիրները պիտի քննուին եւ անոնց մասին քուէարկութիւն պիտի կատարուի .... Ջենք կրնար հասկնալ, թէ ինչպէս կարելի է խուսափիլ խորհրդարանը արտակարգ Նիստի հրաւիրելէ : Ի մտի բերելով անշուշտ որ ոչինչ կ'արգիլէ զօրավար տը Կոլին որ իր հրովարտակին կցէ պատգամ մը եւ պահանջէ սահմանադրութեան վերամշակումը » :

Ներկայիս նախ կը սպասուի տը Կոլի գրաւոր պատասխանին Ազգ. Ժողովի Նախագահ՝ Շապան Տէլմասի :

Հինգշաբթի օր արդէն Շապան - Տէլմաս տեսնուեցաւ Նախ Տըպրէի, ապա տը Կոլի հետ բայց ոչ մէկ յայտարարութիւն ըրաւ խօսակցութեանց բնոյթին մասին :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՈՒՆԱՅԹԸՏ ՓՐԵՍԻ համաձայն Փետրուարի կիսուն «Ալժերիոյ առժամեայ կառավարութիւնը» ուզած է պատուիրակ մը ղրկել Փարիզ, շփումներ ստեղծելու համար բայց տը Կոլ մերժած է :

ՀԵՐԹԸՐ, Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարը իր կառավարութեան «մտահոգութիւնները» յայտնած է Հարաւային Քորէայի նախագահական ընտրութեանց առթիւ ի գործ դրուած «օրինազանցութիւններուն» համար : Արդարեւ՝ Հանրապետութեան նախագահի ընտրութեանց ընթացքին սպաննուած են 10 եւ վիրաւորուած 43 անձեր : Սինկման Ռի, 85 տարեկան, կաթողիկէ Թունդ հակահամայնավար, երրորդ անգամն է որ կ'ընտրուի Հանրապետութեան Նախագահ : Ընդդիմադիրները կը մերժեն ընդունիլ ընտրութեանց վաւերականութիւնը :

ՊԷՆ ԿՈՒՐԻՈՆ Իսրայէլի վարչապետը Լոնտոն հասած է : Օդակայանին մէջ պատասխանելով կարգ մը Թղթակիցներու հարցումներուն, յայտարարած է, թէ Միջին Արեւելքի կացութիւնը «մտահոգիչ» է : Երեք հիմնական պատճառներ Թուած է առաջին՝ արաբ եւ իսրայէլ տարակարծութիւններ, երկրորդ՝ Նասրի եւ արաբ վարիչներու ներքին խուլ հակամարտութիւնը, երրորդ՝ Եգիպտոսի եւ Սուրիոյ միջեւ գոյութիւն ունեցող դժուարութիւնները :

ՍԷԼՎԻՆ ԼՕՅՏ, Անգլիոյ արտաքին նախարարը անդրադառնալով Ժընեւի զինաթափութեան ժողովին յայտարարած է « իսկական զինաթափութիւն կը նշանակէ բոլոր տեսակի զէնքերու փճացում, այս իմաստով արեւմուտքի ծրագիրը աւելի գործնական եւ իրապաշտ է » :

ԱԹԷՆՔ հասած է Եուկոսլաւիոյ փոխնախագահը՝ Մ. Թոտորովիք : Կը կարծուի թէ կ'ուզէ բարելաւել յոյն - եուկոսլաւ յարաբերութիւնները :

ՈՒՈՇԻՆԿԹԸՆ «Ուալ Սթրիթ» Թերթին համաձայն Արեւմուտքը կը պատրաստէ նոր ծրագիր մը Պերլինի եւ Գերմանիոյ համար : Ըստ Թերթին՝ նոր ծրագիրն է՝ Պերլինի արեւելեան եւ արեւմտեան գօտիները «ազատ քաղաքի» մը վերածել, որուն հսկողութիւնը պիտի կատարեն Արեւմուտք եւ Արեւելք հաւասարապէս : Ազատ երթեւեկ պիտի հաստատուի քաղաքին եւ Արեւմտեան Գերմանիոյ միջեւ, իսկ ՄԱԿի դէտերը պիտի հսկեն կարգ ու կանոնին եւ օրէնքի տրամադրութեանց ճշգրիտ գործադրութեանց վրայ : Գերմանիոյ համար ծրագիրը կը նախատեսէ հանրաքուէ մը կազմակերպել երկու Գերմանիաներուն մէջ հարցնելու համար ժողովուրդին որ «մէկ թէ երկու դաշնագիրներ կ'ուզեն ստորագրել երկրորդ պատերազմի յաղթականներուն հետ» :

ԱԹԷՆՔԻ մէջ մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին Արեւմտեան Գերմանիոյ պաշտպանութեան նախարարը՝ Շթրաուս յայտարարեց, թէ Արեւելեան Գերմանիան զէնքի տակ կը պահէ կէս միլիոնի հասնող զօրաբաժիններ : «Կամաւոր» ոստիկաններուն Թիւը՝ 200·000ի իսկ քաղաքային կռիւներու համար մարզուածներուն Թիւը 300·000 կը հասնի : Այս զօրագունդերը զէնքի տակ կը պահուին որպէսզի հարկը ներկայացած պահուն զինու զօրութեամբ տապալեն Արեւմտեան Գերմանիան :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ արտաքին նախարարը յայտարարեց, թէ գնդապետ Նասր այս ամառ Յունաստան պիտի այցելէ :

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ պաշտպանութեան Նախարարը, Կէյթճ յայտարարած է, թէ Մ. Նահանգներուն «կորիզային ուժը, եւ զանոնք փոխադրելու կարողութիւնը բազմաթիւ անգամ աւելի է Խ. Միութեան ունեցածէն ու կարողութենէն » :

ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ Նախարարութիւնը Փարիզի մէջ գործածուելու համար որոշած է աւելի արդիական, հանգստաւէտ եւ մեծ հանրակառքեր շինել : Հիները կամաց - կամաց գործածութենէ պիտի հանուին :

ՅՈՒՇԵՐ ՅԱՆՈՒՅԻՐ,
ԿԱՐԴԱ ԵՒ ԱՆՑԻՐ

«Կարմիր Մահիկ»ի Կիւլ Նիհալ նաւը, հազարէ աւելի հիւանդներ ու վիրաւոր զինուորներով լեցուած, իրիկնադէմին խարսխեց Հայտար Փաշայի նաւահանգիստը: Շոգենաւին մէջ տակաւին՝ կը տեսնենք խայտաբղէտ բազմութիւն մը քարափին վրայ: Իրարանցում եւ ոգեւորութիւն: Տօնամմա՞ (հրավառութիւն) կայ արդեօք: Հոն են հրշէջ խումբը՝ իրենց պղպղուն սաղաւարտներով, զինուորական նուագախումբ մը, զանազան միաւորներու դասակներ՝ ծովային ու հետեւակ, ոստիկան եւ ոստիկան–զինուորներ, բազմութիւն մը կիներու եւ այրերու: Թերթերու ցրուիչներ բարձրաձայն կ'աւետեն լուրը, — Պոլիս կը ժամանեն հարիւրաւոր գերիներ՝ անգլիացի եւ ֆրանսացի: Հուռա՜, հուռա՜, խաշասը՜ն: Հարց կուտանք իրարու. — Ուրկէ՞ց այդքան գերի: Թուրք սպաները ապշած, գրեթէ զայրացած կը մրմնջեն. «Այսքան ալ չափազանցութիւն չըլլար, պէ ճանըմ, եօթը գերին հարիւրներու վերածել»: Ու կը վերյիշեմ Նասրէտտին Հոճայի առակներէն մին, այնքան խօսուն:

Կառքերով մեզ կը փոխադրեն Գատը–Գիւղ, Մօտա, ծովեզերեայ գեղեցիկ եւ ընդարձակ ապարանք մը: Անգլիացի Վիթալին «քէօշք»ն է, որ Թուրքերէն գրաւուած՝ վերածուած է գերման Մատամ Գոռնզէռ փաշային «զապըթան նեքաաթ–հանէսի»ի — սպաներու ապաքինարան: Գոռնզէռ փաշան ես ոչ տեսայ, ոչ ալ անունը կարդացի թերթերու մէջ կամ այլուր:

Նոյն նաւով Պոլիս ժամանած 10–12 սպաներ կը հանգստանանք հիւրանոցը, բազկաթոռներու վրայ: Մեր մէջ կը գտնուին տեղակալներ, հարիւրապետներ եւ հրամանատար մը:

Ներս կը մտնէ միջին տարիքով, սպիտակամորթ եւ գեղադէմ տիկին մը, բարձրահասակ «շվայսթըրի» (Քոյր) մը հետ: Շնորհալի եւ ծիծաղադէմ՝ մեզի բարի գալուստ կը մաղթէ եւ ֆրանսերէն լեզուով զանազան հարցումներ կ'ուղղէ բոլորիս, առանձին առանձին: Թէ զինուորական աստիճանով եւ թէ տարիքով ամէնէն փոքրն եմ ես: Տիկինը կ'երեւի յուսախաբ միւսներուն անտարբեր եւ ոչ արտայայտիչ դէմքերէն, դարձեալ կը դիմէ ինծի. — «Ամէնէն փոքրն էք, բայց ամէնէն լաւը կը խօսիք, այսուհետեւ մեր եւ միւս սպաներուն միջեւ յարաբերութիւն պահողը դուք պիտի ըլլաք»... կ'ըսէ ու կը մեկնի:

40–50 մահճակալներ տեղաւորուած են ապարանքին ընդարձակ դահլիճին մէջ՝ մաքուր եւ հանգստաւէտ: Սնունդ, բժշկական խնամք կատարեալ ու Մատամ Գոռնզէռ տէր ու տիրական ապաքինարանին: Անհամբեր կը սպասէինք Կիրակիներուն, ճաշակելու համար, ի շարս այլ կերակուրներու, պատուական բրինձով փիլաւ ու խոշաֆը: Սպիտակ փռանճելա հացը մանաւանդ, երբ, այդ օրերուն, Պոլսոյ բնակիչները պոչ կը կապէին ըստանալու համար իրենց բաժինը, տեղական բարբառով «փոփոթան», խառնուրդ մը աւելի կուտի, թռչնակերի, բակլայի եւ լուբիայի:

Ապաքինարանին բարի յոյն բժիշկը ամէն առտու կ'այցելէ հիւանդներուն ու կը յանձնարարէ հարկ եղած դարմանումը կամ եթէ առողջացած են, «Թապուրճի» (բանակ ղրկել) կը գրէ: Ու ահա այն սպաները, որ վայրկեան մը առաջ դեռ ոտքի էին ու կը շաղակրատէին, բժիշկին գալը հազիւ նշմարած՝ իրենց անկողիններուն մէջ կը մտնէին եւ «չատ հիւանդ» կը ձեւանային, որովհետեւ այդ յարկէն դուրս՝ իրենց կը սպասէր կռուի ճակատը կամ թերեւս մահը: Մատամ Գոզէռին չեչտակի մէկ նայուածքը, սակայն, բաւական կ'ըլլար որ կարճ կապէին իրենց «հիւանդութիւնը»:

Իրիկուն մը, ուշ ատեն, բաւական կազդուրուած սպաները թղթախաղով զբաղած էին, երբ ննջարան մտաւ բարձրահասակ մէկը: Մահճակալիս մէջէն իմացայ որ անունս կուտայ: Մարդը եկաւ մօտս եւ յայտնեց թէ հրաման ունի Մատամին կողմէ՝ զիս քննելու: Մատամին անձնական բժիշկը՝ Տօքթ. Տավուտն էր:

Կը զգամ որ իսկապէս շփացած եմ ես այստեղ: Երկու բժիշկները — Յոյնը եւ Հրեան — մրցումի ելած են զիս դեղերով խեղդելու: Իսկ շվայսթըր Մառիան ու Տիկին Գոռնզէռ փոխն ի փոխ կը մարձեն ռիւմաթիզմով տառապող ծունկերս, եւ ուրիշ հոգածութիւններ, որոնք կը զլացուէին Թուրքերուն, նախանձ ու զայրոյթ պատճառելով անոնց:

Բաւական լաւացած՝ պտոյտ մը կը կատարեմ ապարանքին մէջ: Ճոխ մատենադարան մը, լեցուն զանազան լեզուներով գրուած հատորներով: Կ'առնեմ անգլերէն գիրք մը ու կը սկսիմ թղթատել անկողնիս մէջ: Յանկարծ Տիկինը ներս կը մտնէ, կը մօտենայ ինծի եւ նայելով գիրքին կը հարցնէ թէ բաւական կը հասկընա՞մ ֆրանսերէնը: Անգլերէն կը պատասխանեմ: Կ'ապշի, Թուրք մը անգլերէ՞ն: — Բայց ես Թուրք չեմ, Հայ եմ:

Խօսակցութիւնը անգլերէնի փոխելով.

— Ես ալ անգլերէնը աւելի լաւ կը խօսիմ, այսուհետեւ անգլերէնով կ'ընենք մեր խօսակցութիւնը: Գերմաներէն ալ գիտէ՞ք:

— Ոչ:

Տիկինը, կատարեալ Տեւտոն, կը փըրփրի, կը կատղի: Կրակ ու բոց կը ժայթքին աչքերէն: Կարծէք ծանր յանցանք մը գործած եմ ու իր ազգային արժանապատուութիւնը վիրաւորած: Ո՞ւր է այնքան հեզահամբոյր ու հաճոյակատար կինը: Կատարեալ օձ մը:

— Թուրքերէն, հայերէն, անգլերէն ու ֆրանսերէն գիտէք եւ գերմաներէն չէք գիտեր: Ահաւասիկ փաստ մը որ դուք Հայերդ չէք սիրեր Գերմանացիները, հակառակ՝ մեր յաջողութեան: Ուրեմն Թուրքերը իրաւունք ունէին որ ձեզ ջարդեցին:

Պաուզա, պիտի ըսէր դերասանը: Կարկամած եմ: Չեմ կրնար պատասխանել: Քրտինքներու մէջ կը լողամ: Կարելի՞ է, երեւակայելի՞ք բան է, որ գիտակցութիւնն ու խիղճը չկորսնցուցած մէկը, կին մը մանաւանդ, յանդգնի այդքան ահաւոր յայտարարութիւն մը ընելու, արդարացնել ոճիրը, զոհը դնելով դատապարտեալի աթոռին վրայ: Մայրական իր աչքերուն առջեւ չպատկերացա՞ն խողխողումը անմեղ մանուկներուն, միլիոնաւորներու կացնահարումը, եաթաղանը: Թերեւս իրրեւ թունդ հայրենասէր Գերմանացի կը մտածէր թէ պատերազմ է, եւ յաղթելու համար ի գործ դրուած բոլոր միջոցները՝ ներելի: Սակայն ինչպէ՞ս հաշտեցնել համատարած ջարդը զինուորական գործողութիւններու առընչութեամբ, հարց կուտամ ես ինծի:

— Մատամ, կ'ըսեմ, հայերէն գիտեմ, որովհետեւ մայրենի լեզուս է, թուրքերէն գիտեմ, որովհետեւ պետութեան լեզուն է: Ֆրանսերէնն ու անգլերէնը սորված եմ շնորհիւ անոնց միսիոնարներուն, որ ձրի վարժարաններ բացած էին մեր քաղաքին մէջ, (վերջին մասը ճիշդ չէր): Եթէ դուք՝ Գերմաններդ ալ վարժարան ունենայիք, պատճառ պիտի չունենայի ձեր լեզուն ալ չսորվելու: Գալով պետութեան դաւաճանելու խնդրին, ահա ես եւ հայ երիտասարդութիւնը, որ բանակին մէջ կը ծառայենք:

Տիկինը քիչ մը մտածելէ վերջ.

— Կը փափաքի՞ք գերմաներէն ալ սորվիլ:

Փորձա՛նք: Ճակատէն նոր վերադարձած եմ: Աչքիս առջեւն են տակաւին, ամէնօրեայ ռմբակոծումները, վիրաւորներուն հոնդիւնը, սպաննուած զինուորներուն սառած աչքերը: Դժոխք մը, ուր կեանքին կառչած էի մազէ թելով մը եւ մահէն մազապուրծ՝ ժամանակի մը համար կ'ուզէի մոռնալ՝ հանգստաւէտ ու խաղաղ այս վայրին մէջ, երէկի մղձաւանջային օրերը, հայ ժողովուրդին ու սիրելիներուս աքսորն ու ջարդը եւ հազարումէկ մտածումներ եւ ահա... գերմաներէն սորվիլ: Այս էր պակաս: Կրնա՞մ մերժել:

— Այո, անշուշտ, եթէ կ'ուզէք:

Հիւանդապահուհին կանչելով.

— Շվայսթըր Մառեա, ձեր վրայ պարտականութիւն կը դնեմ, որպէսզի գերմաներէն դաս տաք այս սպային, երբ ներեն ձեր միջոցները:

Ներս կը մտնէ շվայսթըրը, ձեռքը բռնած անգլերէնէ–գերմաներէն «Մեթոտ Պերլից» մը:

Ու դասաւանդութիւնը կը սկսի: Տաս իսթ այն մանն, եւն. եւն., որոնք կը կարդամ ու կը թարգմանեմ առանց դժուարութեան՝ շնորհիւ անգլերէնիս:

— Դուք գիտէք մեր լեզուն, սակայն չէք ուզեր խօսիլ, կը յանդիմանեն զիս «վարժուհիս» եւ Տիկին Գոռնզէռ:

Հարկ կ'ըլլայ որ ամբողջ պերճախօսութիւնս թափեմ, բացատրելու համար թէ շնորհիւ անգլերէնի նմանութեան է որ կը կարդամ ու կը հասկնամ գերմաներէնը: Պատճառ չունիմ սուտ ըսելու: Հասաւ Թուրքերուն Շէքէր պայրամը: Տիկինը առտուն կանուխ ննջարան մտաւ, խոշոր ծրար մը շաքար դրկած: Մեր յարաբերութիւնները պաղած էին այդ դէպքէն ի վեր:

— Առէք այս ծրարը եւ սպաներուն բաժնեցէք շաքարը, բայց դուք շատ առէք, ըսաւ:

— Կը բաժնեմ, բայց ես չեմ առներ, ես Թուրք չեմ, իրաւունք չունիմ անկէ ուտելու:

Թէն ըրած էր: Ժպտեցաւ եւ մեղմօրէն:

— Առէք, առէք, մոռնանք անցեալը:

Սառոյցը հալած էր: Խղճի խա՞յթ մը ունեցաւ արդեօք, չեմ գիտեր:

Դեռ երկար ժամանակ, մինչեւ ապաքինարանէն մեկնումս, վայելեցի իր բարիքները, ի մէջ այլոց աշխատեցաւ եւ յաջողեցաւ ամսուան մը օդափոխութիւն առնել ինծի, ինչ որ պզտիկ բան չէր: Ուրիշներ հարիւրներով ոսկի կաշառք կ'առաջարկէին այդքան ժամանակաշրջանի համար:

ՇԱՐԱ

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

•

(Բ. եւ վերջին մաս)

Միւսը՝ գոթական, երրորդից դուրս է ցցուած վերածննութեան գմբէթը: Նախաձեւի այս երեք փոփոխումները, եւրոպայում, հարկաւ, անդամատւում են բազմաթիւ ձեւափոխութիւններով: Բայց բոլոր տարբերակների նիւթը այն համաձայնութիւնն է, որը պարզորոշ շօշափելի է հայկական յուշարձաններում (Անիում, Աշտարակում, Վանում, Էջմիածնում եւ այլուր): Օրինակ Լեոնարդոյի հաւաքատետրի ուրուագծերը, որոնք բարձր համադրութիւն են, մի այլ տեսակէտից՝ ձեւափոխուած վերակառուցումն են այն բանի, ինչ Հայաստանում կամ արդէն տրուած է, կամ կիսատրուած (դուրս է գալիս արդանդային վիճակից): Ինքնըստինքեան, հասկանալի է, որ արաբական հնածանօթ ոճը, իր վերակենդանացմամբ հանդերձ, առաւել ուշ ժամանակաշրջանի երեւոյթ է եւ ծագում է հայկական նախաձեւից: Ինքը՝ արաբական ոճը Պարսկաստանի համադրութիւն է:

Յիշեցէք, 5րդ մշակոյթից Երդին անցնելիս, այս վերջինը՝ վեցերորդը կը վե-

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԱՍՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

•

— Ճշմարիտ է, պատասխանեց Թուրիտտու, այժմ երբ արդէն Ալֆիոյի կինն էք, որ իր ախոռին մէջ կապուած չորս ջորիներ ունի, պէտք չէ որ այլեւս բամբասանքներու տեղի տաք: Իսկ իմ խեղճ մայրս, զինուորութեանս ընթացքին, ստիպուեր է ծախել մեր մոխրագոյն ջորին եւ մեծ ճամբուն վրայ մեր ունեցած խաղողի այգիին մէկ մասը: Այո, անցան գնացին այն երջանիկ ժամերը եւ հիմա ձեր միտքն անգամ չէ մնացած թէ երբ մենք առենօք պատուհաններուն տակ կը փսփսայինք իրարու եւ թէ մեր բաժանման առիթով ինծի նուիրեցէք այս թաշկինակը: Միմիայն Աստուած գիտէ թէ որքան արտասուք եմ թափած այնքան հեռուները երթալուս համար, ուր մեր հայրենիքի անունն անգամ դժուար է լսել: Էհ, մնաք բարով, Լոլա, մեր մէջ ամէն հաշիւ փակուած եւ վերջ տրուած է մեր բարեկամութեան:

×

Լոլան հարուստ կառապանին կինն էր, կիրակիները կ'ելլէր իրենց տան պատշգամը եւ ձեռքերը այնպէս մը կը դնէր կուրծքին վրայ որ ամէնքը տեսնէին ամուսնոյն իրեն ընծայած մատանիները:

Թուրիտտուն կը շարունակէր ճխամորճը բերնին եւ ձեռքերը գրպանը դրած փողոցները շրջագայիլ եւ անտարբեր դիտել աղջիկները, եւ սակայն ներքուստ, ինքզինքը կ'ուտէր որ Լոլայի ամուսինը այնքան ոսկիի տէր էր եւ այդ պատճառով իսկ երբ ինք Լոլայի մօտէն կ'անցնէր, այս վերջինը այնպէս մը կը ձեւացնէր թէ զինքը չէր տեսներ: Այս հանգամանքը սաստիկ կը գրգռէր Թուրիտտուն որ կը մտածէր որեւէ ձեւով իր վրէժը լուծել:

Ալֆիոյի տան դէմ կը բնակէր օդեվաճառ Կոլան, որ միեւնոյն ժամանակ գինեգործ էր եւ մեծ հարստութեան տէր: Ունէր հասած աղջիկ մը: Թուրիտտուն թէ խօսքով եւ թէ գործով ամէն ինչ ըրաւ եւ բարեկամութիւն հաստատելով Կոլայի հետ, սկսաւ յաճախել անոր տունը եւ անուշիկ խօսակցութիւններ ունենալ այդ վերջինոյն մաստաղատի աղջկան հետ:

— Ինչո՞ւ Լոլայի մօտ չէք երթար եւ անոր հետ այսպիսի անուշ բաներու մասին չէք խօսիր, կը հարցնէր Սանթան:

— Լոլան այժմ տիրուհի է դարձած եւ ամուսնացած է թագակիր անձի հետ...

— Մենք ուր, թագակիրները ուր...

— Դուք հարիւր Լոլա կ'արժէք, եւ ես այն գիտեմ որ ձեր եղած տեղը ես ոչ թէ Լոլայի, այլ նոյնիսկ հրեշտակի մը վրայ պիտի չնայէի, որովհետեւ, Լոլան արժանի չէ նոյնիսկ ձեր կօշիկին կապերը քակելու, այո, արժանի չէ...

— Երբ աղուէսը խաղողին չկարողացաւ հասնիլ...

— Ըսա՛, որքան գեղեցիկ ես դու, իմ խաղող:

— Է՛յ, Թուրիտտու, ձեռքերդ քեզի քաշէ:

— Ի՛նչ, կը վախնաք որ ձեզ ուտեմ:

— Ոչ թէ ձեզմէ, այլ ձեր Աստուծմէն ալ չեմ վախնար:

— Ո՛, կը ճանչնամ ձեզ, ձեր մայրը Լիկոդիացի է: Զարմանալի կերպով կռուազան արիւն ունիք: Ախ, ձեզ աչքերովս իսկ կ'ուտէի...

— Գիտեմ, աչքերով իսկ կ'ուտէք, եւ նոյնիսկ փշրանք մը անգամ չի մնար, իսկ առայժմ, առանց որ ձեզի նեղութիւն ըլլայ, այդ փունջը վերցուցէք դեմնէն:

— Ձեր սիրոյն համար, ոչ միայն ատիկա, այլ ամբողջ տունը կը բարձրացնեմ:

— Սակայն, շատախօսութիւնը փոր չի կշտացներ:

— Եթէ հարուստ ըլլայի, Սանթա, պիտի ցանկանայի անպայման ձեզի պէս մէկը ունենալ իբր կին:

— Անկասկած, Լոլային պէս չեմ կրնար թագակիրի մը հետ ամուսնանալ, սակայն, ես ալ իմ կարգիս օժիտ մը ունիմ, եթէ միայն Աստուծոյ կամքով արժանանամ մէկուն...

— Գիտեմ, գիտեմ որ հարուստ էք:

— Էհ, եթէ գիտէք, ուրեմն շուտով հեռացէք, որովհետեւ հայրս ուր որ է կու գայ, իսկ ես ամենեւին չեմ ցանկանար որ հայրս զիս բակին մէջ տեսնէ ձեզ հետ:

Հայրը արդէն սկսած էր կասկածանքով նայիլ իր աղջկան վրայ, սակայն, այս վերջինը այնպէս կը ձեւացնէր, իբր թէ ոչինչ կար տարօրինակ: Հրացանաձիգի գլխարկին ծոպերը շատ դիւր էին եկած Սանթային եւ շարունակ կը տարուբերէին անոր աչքերուն առջեւ:

Երբ հայրը յաճախ Թուրիտտուի ետեւէն կը փակէր իրենց տանը դուռը, աղջիկը, ընդհակառակն, իսկոյն կը վազէր պատուհանը բանալու, եւ հոն, ամբողջ [illegible]երը փսփսուք տեղի կ'ունենար [illegible] հետ, այնպէս որ բոլոր դրացիները սկսած էին այդ մասին խօսիլ:

— Խելքս պիտի թռցնեմ, կ'ըսէր Թուրիտտուն, քուն, ախորժակ, ամէն բան կորսնցուցած եմ:

— Սուտ կը խօսիս:

— Կը փափաքէի Վիքթոր Էմմանուէլի զաւակը ըլլալ, որպէսզի կարենայի ամուսնանալ քեզի հետ:

ՃԻՈՎԱՆՆԻ ՎԵՐ[illegible]

(2 Շար.)

բականդի երկրորդը, այսինքն՝ Պարսկականը :

... Ցիշում էք, թէ ինչպէս մի ոսկրի–կից էր կախուած գանկի ողնաշարային տեսութեան բախտը : Եւ ահա, ըստ Սորչիկովսկու, հայ եկեղեցին այդ ոսկրիկն է, որը հնարաւորութիւն է տալիս ձեւափոխագիտութիւն հաստատելու նաեւ այստեղ :

Բացի այդ, ինձ ապշեցրեց այն փաստը, որ Սորչիկովսկին հաշուի է առնում ոչ միայն ձեւի քարակերտ հիմնակմախքը, այլեւ վերջինիս մէջ ամփոփուած օդը, այլեւ դերային ձեւը : Նա ուսումնասիրում է երկու ձեւերը եւ նրանց յարաբերութիւնը : Զէ՞ որ նրանից առաջ միայն Շթ.–ն մատնանշել է, որ իսկական ձեւը օդային է, իսկ քարակերտ հիմնակմախքը բացասական է :

Եւ ահա, ուշադիր դիտելով օդային կտրուածքները, ես ստանում եմ առաջին Գէօթեանումի կիսադէմքի զիգզագը :

Այն, ինչ 20րդ դարում Շ.ն ջանում էր ցոյց տալ իբրեւ արդանդային վիճակում գտնուող նոր ձեւ, իբրեւ պատերի արանքի օդային կտրուածք, Հայաստանում արդէն նկատի էր առնուած :

Պէտք է նշեմ, Սորչիկովսկին յարգանք է ներշնչում եւրոպական ձեւերի իրազեկութեամբ, բայց նրա համար կրակից շագանակներ է հանել մի հիանալի մարդ՝ այս գործի մոլի սիրահար Թորամանեանը» :

Թորամանեանն իր ամբողջ կեանքում ծայրուծանակի կարիքի տակ պեղումներ է կատարել, չափել աւերակներ, կանխագուշակումներ արել, տառապել քաղցից : Նա է վերականգնել Էջմիածնի մօտ գտնուող Զուարթնոց տաճարի օրինակը : Օրինակը ծաղրի են ենթարկել, իբր թէ նման ձեւեր գոյութիւն չեն ունեցել : Բայց մի քանի տարի յետոյ այդպիսի աննախընթաց ձեւ Մառն է յայտնաբերել Անիում : Սորչիկովսկու գրքի երկու երրորդը գրուած է Թորամանեանի աշխատանքի հիման վրայ : Նոյն Թորամանեանն է Մառին ցուցում տուել, թէ Անիի որ մասերը պէտք է պեղել (Մառի պեղումները կիսով չափ Թորամանեանի գրեթէ հանճարեղ կանխագուշակումների իրականացումն են : Նա ասում էր. «Հրապարակն այստեղ է. փորեցէք» : Եւ ցոյց էր տալիս հողը : Մառը փորում էր եւ գտնում) :

Երբ ես նայեցի Զուարթնոցի օրինակին (մոտէլ) տարակուսանքի մէջ ընկայ. որտե՞ղ էի տեսել այդ ձեւը : Ցետոյ յիշեցի, դա Գամփանելլայի «Արեւի տաճարը» երեւակայական ձեւն էր եւ այդ ձեւը ես ցոյց էի տուել Մոսկուայում, 1918 թուականին, դասախօսութիւններիս ժամանակ : Երբ այս մասին ես ասում էի հայերին, նրանք հարցնում էին. «Որտե՞ղ էք կարդացել» : Ես պատասխանում էի. «Գամփանելլայի գրքում : Մատիտ վերցրէք եւ նկարեցէք ինչ որ նա պատկերում է» :

Դուք հասկանում էք, որ ապրելով Հայաստանում, ներծծելով այդ երկրի հնադարեան օդը, դիտելով աւերակները եւ կարդալով, կարդալով, կարդալով, ես ու Կ. Ն.ն ամբողջովին լցուել էինք ապրումներով : Եւ չկար մէկը, որին պատմէինք այդ մասին : Այդ ապրումները մեր մէջ բարձրացնում էին ժամանակի վիթխարի հանելուկները : Ուսուցման եւ այստեղից՝ Կուչինոյից կատարած ուղեւորութեան այդ օրերը յանկարծ հասունացան, մի անգամ եւս իմաստաւորուեցին :

Իսկ Գեղարդի կիրճը կատարած ուղեւորութիւնը (թէ ճանապարհը, թէ վանքում անցկացրած գիշերը, թէ բնութիւնը, թէ տեղի օդը) ինձ համար մնում է որպէս խիստ նշանակալից ապրում, որն արդարացնում է մեր թռիչքը՝ Մոսկուայից Երեւան : Լաւ էր ձեան միջից ընկնել ծաղկափթիթ դեղձենիների հովանու տակ, փակ նկուղից յետոյ տեսնել բաց պատուհաններ, Կուչինոյից յետոյ յայտնուել Արարատի ստորոտում, հիանալ փնթփնթան Ելիզաւետա Տրոֆիմովնայից յետոյ տեսնել Սարեանին եւ շատ ու շատ ուրիշ հաճելի, նրբաճաշակ ու զգայուն մարդկանց (փրոֆէսէօրներ, գրողներ, այլ մտաւորականներ), որոնց հետ ես շփւում էի Երեւանում » :

ԿԱՄՍԱՐ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Անցեալ կիրակի գիշեր, Վարշաւայի մէջ կատարուած Շոփէնի երկերուդաշնակի մրցման մասնակցելով, երրորդ հանդիսացած է իրանահայ դաշնակահարուհի Օր. Թաթիանա Աշոտ – Ցարութիւնեան : Առաջին հանդիսացած է իտալացի մը, իսկ երկրորդ՝ ռուս դաշնակահար մը :

ԼԵՀՈՒՀԻՆ ԵՒ ԼՈՒՑԿԻԻ ՏՈՒՓԵՐԸ

★

Վարշաւայի պարբերաթերթերէն Փոլիթիքա կը յայտնէ, թէ Լեհուհի մը, համբերութիւնը ունեցած եւ համրած է, թէ քանի՞ լուցկի կը պարունակէին 50 տարբեր տուփեր : Ցիշեալ Լեհուհին հաստատած է, թէ ամէն մէկ տուփի մէջ՝ 48 լուցկիի տեղ քառասուն հատ կար միայն : Եւ զայրացած՝ այս զեղծումին համար, դրաւոր բողոք ներկայացուցած է թերթերուն միջոցով՝ չեշտելով որ գործատունը չարաչար գործածած է ժողովուրդին վստահութիւնը : «Փոլիթիքա» կ'ըսէ. «Այս կինը, Լեհերուն համար հազուագիւտ դրամին հանդէպ յարգանք ցոյց տուաւ : Տուփ մը լուցկին բան մը չարժեր : Սակայն, փոքրիկ պատճառները մեծ հետեւանքներ կ'ունենան եւ այս պարագան արժանի է շնորհաւորութեան » :

ՇԱՒԻԼԻ ԴՊՐՈՑԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

———o———

ՇԱՒԻԼ.— Անցեալ կիրակի, Շաւիլի քաղաքապետարանի ընդարձակ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Շաւիլի եկեղեցական ընկերակցութեան վարչութեան կազմակերպած դպրոցական հանդէսը : Կոկիկ բազմութիւն մը ժամանակին լեցուցած էր սրահը : Հանդէսին առաջին մասը սկսաւ մեր շաբաթական միօրեայ դպրոցի աշակերտներուն արտասանութիւններով, երգերով ու խմբերգներով, առաջնորդութեամբ իրենց ուսուցչուհիին, Տիկ. Փափազեանի : Փոքրիկները քիչ մը թոթով, իսկ մեծերը աւելի համարձակ : Արտասանութիւններու եւ երգերու մեծ մասը հեղինակութիւնը իրենց ուսուցչուհիին, որուն աշխատանքը եւ զոհաբերութեան ոգին այնքան զգալի էին, մանաւանդ երբ նկատի ունենանք որ փոքրիկներէն աւելի քան կէսը շատ անկանոն կերպով կուգայ շաբաթական երեք ժամեայ հայկական դասերուն ներկայ գտնուելու, բնականաբար իրենց ծնողքներուն անտարբերութեան պատճառաւ : Շնորհաւորելի է Տիկ. Փափազեանը, որ այս պայմաններուն մէջ անգամ յաջողած է այդ փոքրիկ ուղեղներուն մէջ տեղաւորել մեր մեծաsքանչ լեզուն եւ երգերը :

Հանդէսին այս առաջին մասին մէջ անխտիր բոլոր փոքրիկներն ալ ունեցան իրենց բաժինը, երգ, արտասանութիւն, խմբերգ, ու պարեր, ուրախացնելով իրենց ծնողքները եւ ազգականները : Շաւիլէն շնորհալի Օրիորդ մը, Ալիս Մեծատուրեան դաշնակով կ'ընկերակցէր երգերուն եւ պարերուն : Երիտասարդ մը Պ. Սերճ Գայսէրլեան կիթառի ընկերակցութեամբ երգեց հայ ժողովրդական երգեր շատ յաջող կերպով : Խօսք առին Շաւիլի եկեղեցական ընկերակցութեան վարչութեան նախագահ Պ. Զաւէն Ցովհաննէսեան, դպրոցի հիմնադիրներէն Պ. Դաւիթ Տէր Գալուստեան, ուսուցչուհի Տիկին Փափազեան եւ Փարիզի եկեղեցւոյ կրթական յանձնախումբէն կողմէ Պ. Սեդրակ Գարակէօզեան, բացատրեցին այս միօրեայ դպրոցներու կարեւորութիւնը եւ իրենց խնդակցութիւնը յայտնեցին տարուած աշխատանքին համար : Ցաւ յայտնեցին նաեւ որ աշակերտներու թիւը կը պակսի :

Հանդէսին այս առաջին մասէն ետք Շաւիլի եկեղեցաշէն երիտասարդները ներկայացուցին Շէյքսփիրի մէկ կատակերգութիւնը «Ընտանեցած Ջատուկ»ը, թարգմանութիւն Պ. Սուրէն Նաւավարեանի, այս միեւնոյն խաղը անցեալ կիրակի ներկայացուած ըլլալով հայ Արինեբու ցերեկոյթին, «Ցառաջ»ի մէջ շատ գովեստով խօսուած էր իրենց մասին : Պատիւ թէ դերակատարներուն եւ թէ իրենց ղեկավարին : Բոլոր դերակատարները իրենց հայեցի դաստիարակութիւնը ստացած են Շաւիլի սոյն միօրեայ դըպրոցէն :

Հանդէսը ընդհանուր առմամբ յաջող էր, նիւթական կոկիկ հասոյթ մըն ալ մնաց դպրոցին :

ԹԱՂԵՑԻ

ՏԷՐՆՏԱՍ ...

———o———

Մոռցուած աւանդութիւն մը, որ կը տօնուի տակաւին Կեսարիոյ մէջ : Պոլսոյ հայերէն թերթերուն կը գրեն երբեմնի շէն ու բարգաւաճ Կեսարիայէն.

Փետրուար 13, Շաբաթ իրիկուն, Տեառնընդառաջի նախատօնակին առթիւ, քաղաքիս Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին լեցուած էր այր եւ կին հաւատացեալներու ստուար բազմութեամբ : « Քրիստոս փառաց թագաւոր այսօր եկեալ յընծայումն ի Տաճար » սրտախօսիկ շարականին երգեցողութեան ժամանակ, հեթանոսական քրիստոնէական հնաւանդ սովորութեան համաձայն, դուրսը՝ եկեղեցիին բակին մէջ արդէն իսկ սկսած է նախապէս բերուած չոր եղէգներու եւ որթատունկի բարունակներու հրավառութիւնը :

Այս խարոյկին շուրջ ման կուգային եւ պար բռնած էին ամենէ աւելի նոր նշանուած աղջիկներ ու նոր հարսեր, որոնց տուներէն բերուած խաշած ցորենի եւ չամիչի խառնուրդները կը բաժնուէին ժողովուրդին, որ ի ձեռին ունէր վառ մոմեր :

Ս. Սարգիսի նախընթաց պահքի եւ ծոմի օրերուն, աւելի քան յիսունի չափ հաւատացեալ հարս ու աղջիկներ, երեք օրուան ծոմապահութիւն ընելով, սուրբ հաղորդութիւն առին :

Նորընտիր Թաղ. Խորհուրդը այժմէն սկսած է կիսատ մնացած Կիմիշեան սրահին նորոգութեան : Ցառաջիկային, երբ դրամ ապահովուի, մտադիր է Կիւմիշեան վարժարանի շէնքն ալ նորոգել :

Այսօր ալ, Տեառնընդառաջի տօնին առթիւ, եկեղեցական հանդիսութիւններ տեղի ունեցան :

ԶԱՆԱԶԱՆ — ԶԱՐՄԱՆԱԶԱՆ

ԳԼԽԱՐԿԸ ԵՒ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆ

Ֆինլանտայի Սավոլիննա քաղաքի հարկային սպասարկութեան պաշտօնեաներէն մէկը՝ դատ բացած է քաղաքացիի մը դէմ, որովհետեւ, իրեն ներկայացած եւ իր վճարելիք տուրքի գումարին մասին տեղեկութիւն ուզած է ան, առանց գլուխէն վար առնելու գլխարկը :

Դատաւորը սակայն, մերժած է դատը, յայտարարելով որ հարկային պաշտօնեաները պարտաւոր են կատարել իրենց պարտականութիւնը, առանց նկատի առնելու թէ ուր կը գտնուի հարկատուներու գլխարկը, անոնց գլխո՞ւ վրայ՝ թէ ձեռքերուն մէջ :

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

———o———

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈՂՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Անքուն մնալով եւ սնունդ չառնելով՝ նիհարութիւնը չեշտուեցաւ, եւ չնչառութիւնը, որ արդէն տկար էր, դժուարացաւ : Սրտի բուռն եւ դահավէժ բաբախումբեր այնքան յաճախեցան որ գիշերները քանի մը վայրկեանի համար աչուըները հազիւ գոցած, մանկամարդ աղջիկը ընդոստ կ'արթննար, շնչահեղձ, պատուհան վազելով՝ ազատ ու զով օդով թոքերը հովահրելու : Քիչ ատենուան մէջ, տկարութիւնը այնքան սաստկացաւ որ Կիւլիւկ հանըմ, բոպէ առ բոպէ, քայլ առ քայլ իր աղջկան վիճակին փոփոխութիւններուն կը հետեւէր լալագին, եւ տեսաւ վտանգը որ աղջկանը կեանքին կը սպառնար : Իր մայրական խնամքը, գուրգուրանքը, մխիթարանքը անկարող էին ջնջելու ցաւին ուտիճները որ բոյն դրեր էին այդ խարխուլ կազմին մէջ.

— Հէքիմի մը տանիմ քեզի, զաւակս, աղաչեց մայրը :

— Բան չունիմ, մայրիկ, կ'անցնի հոգ մ'ընէր, ըսաւ աղջիկը :

Բայց տոքթորին մեկնումէն ամիս մը յետոյ, Սոֆիի վիճակը ծանրացաւ : Հակառակ իր ճիգերուն, շաբաթուան քանի մը օրը կը ստիպուէր անկողինը անցնելու, ոտքի վրայ կենալու անկարող, գլուխը բարձէն չկրնալով վեր առնել :

Հանըմը որ մղոններով հեռի էր հասկընալէ իր զաւկին զոհին վիճակը, սկսաւ տառապել այս դժպատեհ բացակայութիւններուն համար : Երկար ատենէ ի վեր, Սոֆիին խնամքներուն եւ ծառայութիւններուն վարժուած, անոնք պակսելուն պէս, անհանգիստ կը զգար ինքզինքը : Քանի մը անգամ, աղջկան սենեակը գնաց թթուած դէմքով, կանանչ աչուըներուն խոժոռ նայուածքովը :

— Ո՞ւր ես, Սոֆի, հարցուց, դրանը մէջէն, խիստ ու յանդիմանող ձայնով :

— Ներողութիւն, տիկին, պատասխանեց աղջիկը, նուաղկոտ ու դողդոջուն, անկարող եմ ոտքի ելլալու ... բայց պիտի ջանամ ...

— Գործերը երեսի վրայ են ...

Ու հանըմը կ'առնէր կը քալէր մոլտալէն, ատեն ատեն կրկնելով զաւկին խօսքը.

— Ատանկներուն երես տաս նէ գլուխդ կ'ելլան :

Սոֆի, հզօր ճիգերով, կ'ելլար անկողնէն ու դժնդակ շարժումներով ու շնչասպառ կը փութար իր սպասուհիի դերը կատարել այդ չարաշուք տան մէջ, կատարած լմնցուցած ըլլալով այն յոյժ կարեւոր դերը, որուն համար արդէն յարկին տակ քշուած բերուած էր :

Ուրիշ անգամներ, հանըմը, սրտմտած, Խաչոյին կը պատուիրէր խստիւ երթալ օրիորդը հանել անկողնէն ու բերել : Ամըչկոտ ու խղճահար դաւառացին, որ առանց դէպքերուն ուղղակի ծանօթ ըլլալու ու իր շուրջը տեղի ունեցած անարգութիւնները հասկնալու, բնազդաբար կը զգար թէ օրիորդը, որուն սըրտանց կը համակրէր, անօրէնութեամբ ու փափկութեամբ — եթէ կարելի է այսպէս ըսել — կը մօտենար Սոֆիին սենեակին դրանը, կամացուկ մը կը զարնէր ու նըւաղկոտ «մտէք»ի մը վրայ, դուռը կիսովին բանալով.

— Օրիորդ, ներեցէք, հանըմը ձիէդ կ'ուզէ ... կը թոթովէր :

Անգամ մը, Կիւլիւկ հանըմ, աղջկանը յուսահատական վիճակէն թելադրուած, հանըմին դիմեց խնդրելու համար որ Սոֆին բժիշկի մը ցոյց տան : Հանըմը բարկացաւ որ չնչին բանի մը համար տոքթորի դիմել կ'ուզուի : Ըսաւ որ քանի որ տոքթոր Մարկոսեանը մեկնած էր, գիւղին մէջ ուրիշ յարմար բժիշկ չի կար, ու ինքը զաւկին համար անպատուաբեր կը սեպէր ոչինչ բժիշկներ մտցնել իր տունէն ներս :

Ցետոյ, շնորհ մը ընելու պէս, խոստացաւ, իր զաւկին գրելիք յառաջիկայ նամակին մէջ յիշել նաեւ Սոֆիին հիւանդութիւնը եւ դարման ուզել :

— Հեռուէն կ'ըլլա՞յ, հանըմ, առարկեց խեղճ կինը երկչոտութեամբ :

— Ի՞նչ ըսել է, հարկաւ կ'ըլլայ, տոքթորին պէս բժիշկ մը ամէն բան կրնայ հասկնալ, հեռուէն ըլլայ մօտէն ըլլայ :

Լուացարարուհին, յուսաբեկ եւ ընկճուած, հառաչելով ելաւ գնաց, անիծելով այն օրը ուր այդ դժոխային տունէն ներս մտած էին :

— Աչկը քէօռնայ ան Թադէոս աղային քի սէպէպ էղաւ, կը մոլտար չարունակ :

Տիկին Մարկոսեան գրեց Փարիզ, Սոֆիի վիճակի մասին : Պատասխանը չուշացաւ. տոքթորը կ'ըսէր մամային որ կարեւորութիւն չտար այդ աղջկան աբարքներուն, որոնք չփացածութիւններ էին, ու եթէ շատ ձանձրացնէր զինքը, դուռը բանար դուրս ընէր : « Ատանկներուն շատ երես տալ չըլլար, գլուխդ կ'ելլան», կը վերջացնէր :

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՍԳԱՏՕՆԸ
ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Վալանսի Հայ Ազգ. Միութեան կողմէ եւ հովանաւորութեամբ երեք Յարանուանութեանց պետերուն :

Ապրիլ 9, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, Թէաթր Միւնիսիփալի սրահին մէջ :

Կը նախագահէ Հայ Ազգ. Միութեան նախագահ Պ. Գ. ՍԻՆԱՊԵԱՆ

Ֆրանսերէն խօսք կ'առնէ Պ. ԼԵՒՈՆ ՄԱԹԷՈՍԵԱՆ :

Կը խօսին ՏԷՐ ՍԱՀԱԿ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՊԱՊԻԿԵԱՆ: ՎԵՐԱՊ. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ, եւ ՊԱՊԵԱՆ վարդապետ :

Օրուան բանախօս՝ Պ. Ս. ՔԱՐԵԱՆ :

Ազգ. Միութիւնը կոչ կ'ուղղէ Վալանսի եւ շրջակայից հայ գաղութին բոլոր հայրենակիցներուն, որ իրենց ներկայութեամբ, յարգանքի տուրքը մատուցանեն մեր մէկ միլիոնէ աւելի անթաղ նահատակներուն, եւ ոգեկոչեն անոնց անմահ յիշատակը :

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ԿԻՐԱԿԻ, 20 ՄԱՐՏ, ԺԱՄԸ 16

ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ
Ս. ՂԱԶԱՐ - ՎԵՆԵՏԻԿ
ԵՒ
ՇՐՋԱԿԱՅՔԸ

ՄԵԿՆՈՒՄ՝ Օգոստոս 6
ՎԵՐԱԴԱՐՁ՝ Օգոստոս 31

Հռոմի Ողիմպիական Խաղերը զբօսաշրջիկներու խճողում պիտի պատճառեն այս տարի Իտալիոյ մէջ :

Մեր խումբին հանգիստ ճամբորդութիւնը եւ լաւագոյն բնակութիւնը օր առաջ ապահովելու համար, կազմակերպութեան աշխատանքները սկսած են :

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Օրերը շուտ կ'անցնին, ցանկը շուտով կ'ամբողջանայ :

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ՝

Պ. ԹԱՐՈՆ
58, Bd. Serrurier, PARIS 19 - Métro Pré-St-Gervais

Ն. ՄԱՅԻՍԵԱՆ
45, Rue de Trévise• PARIS 9 - Tél. TAI. 49-40
(Գաւիթին մէջ)

Յ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
11, Ave. Béranger, ARNOUVILLE-LES-GONESSE (S. et O.)

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Դպրոցասէրին համար կ'ուզուի այր եւ կին մը յարմար աշխատանքներու համար: Դիմել վարժարանի տնօրէնութեան:
1, Bd. du Nord, LE RAINCY (S. et O.)
TÉL. 927 01-72

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Երիտասարդ կին մը կամ օրիորդ մը, կարէ հասկցող իբրեւ վաճառքօ – մանիքանախոնիսթ :

ԴԻՄԵԼ՝

CONFECTION DE PARIS
19, BLD. ST. DENIS. PARIS 3e

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Լօզանէն Սաթենիկ Օհաննէսեան (Թիֆլիսցի) կը փնտռէ իր հայրը՝ Սարգիս Օհաննէսեան Ակոբօֆ, (դերձակ), որ 1930ին Փարիզ էր (Պէքոն լէ Պրիւյէռ), Սաթենիկի կնքահայրը եղած է Տոքթ. Ամատեան: Դիմել Յառաջի վարչութեան:

ՍՐՃԱՐԱՆ-ՃԱՇԱՐԱՆ
Գ Ա Ռ Ն Ի Կ
(ՏԻՒՅՄԷՃԵԱՆ)

Արեւելեան մասնաճաշեր
խնամուած կերակուրներ

66, Rue de Bonnel, LYON (3e)
TÉL. 60-37-92

Բաց է ամէն օր, նոյնիսկ կիրակի օրերը :

Լաւագոյն ընդունելութիւն, ապահովուած է բոլոր յաճախորդներուն :

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ԱՊՐԻԼ 11-24 Ը
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի Ապրիլ 24ին :

Նախաձեռնութեամբ Ապրիլեան Սերունդի, Սալ Քառէի մէջ :

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ
Մեծ համերգ
ԿԻՐԱԿԻ՝ ՄԱՅԻՍ 15
Կը խնդրուի չխաչաձեւել

ԺՈՂՈՎ - ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղին թէյասեղան – ընդհանուր ժողովը, Կիրակի, 20 Մարտ, ժամը 15ին, դպրոցին մէջ:

Կարեւոր օրակարգ :

Կը խնդրուի ընկերուհիներէն ճշդապահ ըլլալ : Ժամը 18ին կը սկսի թէյասեղանը, որուն սիրով կը հրաւիրուին նաեւ Խաչուհիներու ամուսինները, հաճելի օր մը անցընելու համար :

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ
ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի աշակերտուհիներու կողմէ :

Ապրիլ 3ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Մէզօն տը լա Շըմիի մէջ, 28պիս, Րիւ Սէն Տօմինիք, մէթրօ էնվալիտ :

Հայերէն եւ ֆրանսերէն Թատերախաղեր: Երգախառն պատկեր :

ԵՐԳ, ՊԱՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ :

Պիտի ներկայացուին նաեւ հայերէն եւ ֆրանսերէն Թատերախաղեր :

Մուտք՝ 6, 5 եւ 3 Ն. Ֆ.:

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ
OUVRIÈRES DOMICILE
spécialiste du Chemisier,
Belle Fabrication
Tél. : COM. 42-42

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

SURPRISE PARTY

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Պանեէօ Քաչանի խումբին կողմէ :
Կիրակի, Մարտ 20, ժամը 16էն 24 :

167. RUE MONTMARTRE ի շքեղ սրահներուն մէջ: MÉTRO RUE MONMARTRE

Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Attractions

Ծոխ պիւֆէ — Անակնկալներ

Հիմնադիր-Տնօրէն ԳՐԻԳՈՐ ԹԵՒԱՆԵԱՆ

ՃԱՇԱՐԱՆ ԵԱՐ

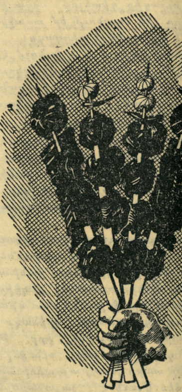
Ֆրանսական – հայկական եւ կովկասեան ընտիր կերակուրներ

4, RUE ROBERT-ETIENNE
(Rue Marbeuf) PARIS - 8e
TÉL. : BAL. 31 21
ՇԱՆ ԶԷԼԻԶԷԻ ՍՐՏԻՆ ՎՐԱՅ
Métro : F. D. Roosevelt

Հաճելի մթնոլորտ

Առաջնակարգ կովկասեան խորովածներ, «շաշլիք», «քարսքի»

Bar Américain

Établissements G. HAGOPIAN

Կ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

10, Rue du Caire, PARIS 2e — **Tél. : CEN. 78-44 et CEN. 66-96**

★

ՏԱՏ ՅԱՐՄԱՐ ԳԻՆԵՐՈՎ — ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

ԿԸ ԾԱԽԷ ԶԵՏԵՒԵԱԼ ԿԵՐՊԱՍՆԵՐԸ

ԷՆԹԵՐԼՈՔ INTERLOCK — ԺԱՔԱՐ JACQUARD

ՄԱՅ ԱՆԿԼԷԶ MAILLE ANGLAISE — ՄԱՅ ՍԻՒԻՍ MAILLE SUISSE

ՖԻԼ Տ'ԷՔՈՍ FIL D'ÉCOSSE

ԲԱՄԲԱԿԷ ԶԻՒՍՈՒԱԾՔՆԵՐ

ՊՈՒՔԼԷԹ BOUCLETTE — ՊԱՆԼՈՆ BANLON

●

ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿՈՎ ԵՒ ԳՈՅՆՈՎ ԹՐԻՔՈՅԻ ՊԱՏՐԱՍՏ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ
ՎԵՐՋԻՆ ՆՈՐԱՁԵՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

★

ԿԸ ԾԱԽԷ ՆԱԵՒ ԶՈՒՏ ԲՈՒՐԴԷ ԴԵՐՁԱՆ 2-28, 2-40, ԵՒ ԽԱՌՆ ԲՈՒՐԴՈՎ 1-26, 1-40

ՅԱՐՄԱՐ ԳԻՆԵՐ
ԵՒ
ՎՃԱՐՈՒՄԻ ԼԱՅՆ ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր. ,վեց. 22Ն. Ֆր.

Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ԿԻՐԱԿԻ 20 ՄԱՐՏ — DIMANCHE 20 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8753 — 36EME ANNÉE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4554

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ո՞վ չի ճանչնար հայ ժողովուրդի կանացի այս մեծագոյն կազմակերպութիւնը, որ իր ճիւղերը տարածած է չորս ցամաքամասերու վրայ, մեր մայրերը, քոյրերն ու աղջիկները համախմբելով գաղափարականի մը շուրջ, որ միանգամայն բարեսիրական է ու հայրենասիրական :

1908ի Օսմանեան Սահմանադրութիւնը զարթօնքի նոր շրջան մը պիտի բանար արեւմտահայութեան համար : Ապտիւլ Համիտի դաժան բռնակալութեան կը յաջորդէր խաբուսիկ ազատութիւն մը, որ լիովին պիտի օգտագործուէր հայ ազատատենչ ժողովուրդին կողմէ :

Ահա այդ վերածնունդի օրերուն է, որ հեռաւոր Ամերիկայի մէջ 1910ին հիմը կը դրուէր Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան, Հայ Կարմիր Խաչին, կնքահայրութեամբ անզուգական հռետոր եւ հանրային գործիչ Է. Ակնունիի :

Յիսուն տարի անցած է ուրեմն իր հիմնարկութեան թուականէն ի վեր :

Կէս դարու բեղնաւոր եւ արդիւնալից գործունէութեան վաստակով բեռնաւոր է որ անիկա կը ներկայանայ մեզի այսօր :

Երկար ատեն Հ. Յ. Դ. Հայ Կարմիր Խաչ անուան տակ գործելէ վերջ, պայմաններու բերումով դարձած է «Հայ Օգնութեան Միութիւն», անխախտ պահելով իր սկզբնական, հիմնական նպատակները :

Հ. Օ. Մ.ը իր 165 մասնաճիւղերով եւ 12.000 անդամուհիներով հզօր կազմակերպութիւն մըն է, որ նախախնամական դեր կը կատարէ ազգապահպանման մարզին մէջ :

Կեդրոնն է Պոսթըն : Ունի 12 Շրջանային Վարչութիւններ հետեւեալ վայրերու մէջ.— Հար. Ամերիկա, Ֆրանսա, Յունաստան, Թրակիա – Մակեդոնիա, Եգիպտոս, Երուսաղէմ, Ամման, Հայֆա, Իրան, Իրաք, Լիբանան եւ Սուրիա :

Ամէն շրջան իրեն յատուկ անուն ունի : Հ. Օ. Մ.ը Ֆրանսայի մէջ կը կոչուի Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչ, Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ՝ Օգնութեան Խաչ, Յունաստանի մէջ՝ Գթութեան Խաչ, Եգիպտոսի մէջ՝ Հայ Կազդուրման Խաչ, Իրաքի մէջ՝ Հայ Կարօտելոց Խնամակալութիւն եւայլն : Բոլորն ալ ունին նոյն ծրրագիրը եւ կապուած են նոյն կեդրոնին :

1960 թուականը յայտարարուած է Հ. Օ. Մ.ի յոբելենական տարի :

Ներկայ տարուան ընթացքին բոլոր շրջաններու մէջ տեղի պիտի ունենան փայլուն հանդէսներ, կիսադարեան յոբելեանի առթիւ :

Շատ ընդարձակ է Հ. Օ. Մ.ի գործունէութեան դաշտը :

Առաջին աշխարհամարտի ընթացքին Ամերիկահայ Կարմիր Խաչը խնամած է վիրաւորներ եւ օգնած որբերուն : Զինադադարին աշխատանոցներ հիմնած է Պոլիս եւ Յունաստան, ուր եւ ստանձնած է որբերու խնամատարութիւնը :

Հայաստանի անկախութեան օրերուն հագուստ եւ դեղօրայք ղրկած է Հայաստան, Պոլիս, Սուրիա, Յունաստան, Պուլկարիա եւ Իրան, միաժամանակ նըփրուելով որբերու ազատագրութեան սրբազան գործին :

Հ. Օ. Մ.ը չէ սահմանափակուած միայն որբերու, աղքատներու, աղէտեալներու եւ հիւանդներու օգնութեամբ :

Անիկա անհուն զոհողութիւններ ըրած է կրթական մարզին մէջ : Ո՛չ միայն հայ լեզուի դասընթացքներ բացած է Ամերիկայի մէջ, այլեւ նիւթ. մեծ օգնութիւն հասցուցած է Յունաստանի, Լիբանանի եւ Սուրիոյ մեր դպրոցներուն, Պէյրութի եւ Հալէպի ճեմարաններուն : Օգնած է Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ հայ կարօտ ուսանողներու : Աջակցած է ԱՆԶԱյի միջոցաւ Գերմանիայէն ազատագրուած հարիւրաւոր ընտանիքներու : Կարեւոր գումար մըն ալ ղրկած է Խորհրդ. Հայաստան՝ Շիրակի աղէտին առթիւ (1926) :

Ողջունելով Հայ Օգնութեան Միութեան յիսնամեակը, աւելի բարգաւաճում եւ նորանոր յաջողութիւններ կը մաղթենք հայ իգական սեռի այս մեծ կազմակերպութեան :

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

«ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾ Է»
Կ'ԸՍԵՆ ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

ՏԸ ԿՈԼ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԻՍՏԸ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՏՆԱՆ

Ինչպէս կը սպասուէր Հանրապետութեան Նախագահը գրաւոր նամակով մը, ուղղուած Ազգային Ժողովի նախագահ՝ Շապան – Տէլմասին կը մերժէ խորհրդարանը բացառիկ նստաշրջանի մը հրաւիրել ու իր նամակով կը բացատրէ թէ ի՛նչու :

Ստորեւ տը Կոլի նամակին գլխաւոր մասերը :

«Կշռելով հանդերձ դիմումնագրող երեսփոխաններուն պահանջը որ պատկան իշխանութիւնները կարելի եղածին չափ շուտ զբաղին հրատապ հարցով մը, ինծի համար վիճելի չէ որ իրենց բանաձեւած հարցը արդիւնքն է արհեստագիտական խմբակցութեան մը ճնշումին : Ինչ ալ ըլլայ այս խմբակցութեան ներկայացուցչական կարեւորութիւնը, տնտեսական մասնաւոր շահերու վերաբերեալ, ըստ օրէնքի քաղաքական ոչ մէկ որակում կամ պատասխանատուութիւն ունի :

« Ձեզ կարծեր որ խորհրդարանի բացառիկ նիստի մը գումարումը որ նման բնոյթ մը ունեցող «հրաւէրներու» վրայ հիմնուած ըլլայ եւ յենուած՝ ծանօթ ցոյցերու, համապատասխանէ մեր նոր հիմնարկութեանց ոգիին եւ նոյնիսկ սահմանադրական կանոնին որ կը դատապարտէ որեւէ «հրամայական» :

« Ղեկավարած ըլլալով կառավարութեան աշխատանքները, որ սահմանադրական կոմիտէին հետ գործակցաբար մշակեց սահմանադրութիւնը, իրաւունք ունիմ մտածելու, թէ ճիշդ այս տեսակ ճնշումներուն առաջքն առնելու համար է, ինչպէս նաեւ ճշդելու համար անոնց նիստերուն տրամաբանական տարեկան շրջան մը որ սահմանադրութեան յօդուածը կը նշէ թէ բացառիկ պարագաներու մէջ՝ն է միայն եւ այն ալ հանրապետութեան նախագահին պատասխանատուութեան տակ ու յատուկ հրովարտակով մը կը հրաւիրուի Խորհրդարանը բացառիկ նըստաշրջանի :

Ապա տը Կոլ կը յիշէ իր նամակին մէջ որ, եթէ Դեկտեմբերի նստաշրջանէն ետք խորհրդարանը երկու անգամ բացառիկ նիստի հրաւիրուեցաւ, կառավարութեան առաջարկին վրայ էր որ հրովարտակները ստորագրուեցան :

Տը Կոլ չի հաւատար որ նոր բացառիկ նիստ մը կրնայ արդիւնքի մը յանգիլ. «իրականին մէջ, այն մեծ փոփոխութիւնները որոնք պիտի վերանորոգեն Ֆրանսական հողագործութիւնը եւ այդ ձեւով, ուղղակի նպաստեն Ֆրանսայի վերականգնումին կրնան միայն կատարուիլ գործադիր եւ օրէնսդիր իշխանութեանց գործակցութեամբ եւ կրնան միայն քուէարկուիլ իրենց արժանավայել պայմաններուն մէջ » :

(Շարունակութիւնը կարդալ .Դ. էջ)

Օրէ Օրին

ՄԵՐ ՕՐԵՐՈՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Կիրակնօրեայ թիւով, այս սիւնակին մէջ, սովորութիւն դարձած է նմոյշներ տալ Հայաստանի լաւագոյն ու թարմ բանաստեղծութիւններէն : Այս անգամ, նոյն այս սիւնակին մէջ, նմոյշ մը՝ օրուան ... հիւանդութենէն, որ աւելի փոխանցիկ է քան կրիփը : Հայաստանէն արտասահման կ'անցնի այդ հիւանդութիւնը, արտասահմանէն Հայաստան՝ վարակելով ամէն գրոց – բրոց կամ յանգաքան :

Տարօրինակ է, բանաստեղծութիւնը մեր մէջ յանգաքանութիւն էր ժամանակ մը : Հիմա... հանքաբանութիւն է, — բանաստեղծը իր ներշնչման հանքը կը գտնէ՝ մտնելով ուրիշին բանաստեղծութեան գիրքին մէջ : Այսպէս յանգը դարձած է հանք, իսկ հանքը... իմաստը փնտռեցէք Մխիթար աբբահօր բառարանին մէջ :

Տարափոխիկ ու մահացու այս հիւանդութեան մասին գաղափար մը տալու համար, կ'առնենք Սողոմոն Տարօնցիի հետեւեալ գրութիւնը, որ հրատարակուած է *Գրական Թերթ*ին մէջ (26 Փետրուար) .—

— « Հայպետհրատը լոյս է ընծայել Արտաւազդ Յովակիմեանի *Շաւիղ* վերնագրով բանաստեղծութիւնների ժողովածուն : Զխօսելով գրքոյկի առաւելութիւնների եւ թերութիւնների մասին, հարկ եմ համարում նշել մի երեւոյթ, որքան տրգեղ, նոյնքան պախարակելի :

Յովակիմեանը դիմել է *ուղղակի արտագրութեան* : Այսպէս, իմ *Ամպրոպից յետոյ* ժողովածուի մէջ (լոյս տեսած 1948 թուականին), 92րդ էջում տպագրուած է 1923 թուականին գրուած իմ այս բանաստեղծութիւնը .—

Ի՛նչքան եարեր սիրեմ,
Ի՛նչքան սարեր սիրեմ,
Սիրած եարերի մէջ,
Սիրած սարերի մէջ —
Դո՛ւ ես իմ մեծ եարը
Բոլոր եարերի մէջ,
Հանց Արարատ սարը,
Բոլո՛ր սարերի մէջ :

Յովակիմեանը «որոշ փոփոխութիւններով » արտագրել է 1958 թուականին (*ինկուպացիան* տեւել է տասը տարի) .

Ի՛նչքան եարեր սիրեմ ,
Ի՛նչքան սարեր սիրեմ,
Դո՛ւ ես միակ եարըս ,
Սիրած եարերի մէջ,
Ինչպէս Մասիս սարը
Բոլոր սարերի մէջ :
(Շաւիղ, էջ 41) :

Բնաւ միտք չունենալով վիրաւորած լինել պատանի բանաստեղծին, ամենայն անկեղծութեամբ խորհուրդ կուտայի այսուհետեւ չդիմել *արտագրութեան*, որ բոլոր դէպքերում դատապարտելի է » :

Հայաստանի մէջ, ինչպէս կը տեսնուի, շա՛տ քնքուշ է հիւանդութեան անունը, — *արտագրութի՛ւն* : Արտասահմանի մէջ, սոսկալի անուն մը ունի նոյն հիւանդութիւնը, — *բանագողութի՛ւն* :

Ախտանշանները կը մնան նոյնը :

Իսկ դարմանը՞մը : Ով որ գիտէ դարմանումին ձեւը, թող իմացնէ մեզի, — պատրաստ ենք հրատարակելու ... արտագրութեամբ կամ բանագողութեամբ, ի պէտս հայ գրականութեան, իբրեւ *պրոֆիլակսիա* :

ԱՐԱԶ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ուղղուած նամակով մը, Սէն Նահանգի անկախ երեսփոխան՝ Վերոն հարց կը դնէ, թէ «վերին ժողովի» ընթացքին, որ տեղի պիտի ունենայ Փարիզի մէջ Մայիս ամսուն, արդեօ՞ք նոյն միջոցները ի գործ պիտի դրուին «կասկածելիներուն» հանդէպ, եթէ այո, այդ պարագային աւելի լաւ պիտի չըլլա՞ր որ «պարտադիր արձակուրդի» մեկնողներուն այժմէն իսկ ըսէին թէ Ապրիլ մէկին սկսած իրենց բնականոն կեանքը վերստին պիտի ընդհատուի՝ Մայիս մէկին :

ԹՈՒՐՔԻԱ դժգոհ է «Եւրոպայի վեցեակէն» այս վերջիններուն Թուրքիոյ հանդէպ բռնած դիրքին առիթով : Նման յայտարարութիւն մը ըրած է Անգարայի օտար դեսպաններուն՝ Թուրքիոյ արտաքին նախարարը, Ֆաթէն Զորլու :

ՍՊԱՆԻՈՅ շինութեան նախարարը՝ Արէզ հրաժարած է պաշտօնէն : Կը կարծուի, թէ դէմ է Ֆրանքոյի ներքին քաղաքականութեան :

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ արուեստական արբանեակը՝ «Հետախոյզ Ե.», 1.609.000 քմ. ծիր մը կտրած է ու արդէն իսկ գիտական կարեւոր տեղեկութիւններ կը հաղորդէ :

ՌԵԿԱՆԻ մէջ պայթած ֆրանսական հիւլէական ռումբին ուժը 60էն 70 քիլօթոն էր, այսինքն Հիրոշիմայի մէջ արձակուած Ամերիկեան ռումբէն 3 – 4 անգամ աւելի ուժեղ : Պետութեան արժած է՝ 10էն 15 միլիառ :

ՍՊՈՒԹՆԻԿ Գ. իր վերջին ժամերը կ'ապրի : Արդարեւ՝ մօտ ժամանակէն անջրպետին մէջ պիտի տարրալուծուի : Արձակուած էր, 1958 Մայիս 15ին :

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ շրջանակները պատճառներ ունին կարծելու, թէ Խրուշչեւ տը Կոլը Խ. Միութիւն պիտի հրաւիրէ, պաշտօնական շրջագայութեան մը համար : Հանրապետութեան նախագահը 1944 Դեկտեմբեր 10ին Մոսկուա գտնուած է :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ արտաքին նախարարը՝ Կէյթճ Եւրոպա կուգայ « քննելու համար Ատլանտեան Ուխտի զինուորական խարխուլները» : Մարտ 30ին ներկայ պիտի ըլլայ Ուխտի պաշտպանութեան նախարարներու նիստին :

ԽՐՈՒՇՉԵՒ Մոսկուա վերադարձած է : Ինչպէս գրած էինք դումի պատճառով Սեւ Ծովի մօտերը գիւղ մը մեկնած էր, կազդուրուելու :

ՕԴԱՆԱՒ մը պայթած է Օհայոյի (Մ. Նահանգներ) մօտերը, պատճառ դառնալով 63 ճամբորդներու մահուան :

Փարիզի Հ. Յ. Դ. Շրջ. կոմիտէն կ'ողբայ մահը իր վեթերան ընկերոջ՝

ԸՆԿԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ

եւ այս տխուր առթիւ իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Այրի Տիկին Տէր Թովմասեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն :

×

Հ. Յ. Դ. Դիւան Թանգարանի յանձնախումբը ցաւով կը ծանուցանէ՝

ԸՆԿԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ

կսկծալի մահը :

× *Վրացական Ազգ. Կեդրոնի նախագահ՝ Նոյ Յինցացէ իր եւ խորհուրդին անունով ցաւակցութիւն կը յայտնէ՝*

ԸՆԿԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ :

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԱՆԱՍԵԱՆԻ

Է.

Հայկական վաստակ մըն է Վաստակոց Գիրքը, իբրեւ Կիլիկեան հայերէնի վկայութիւն, — մեր նախնեաց թողած ժառանգութեանց մէջ՝ առաւել եւս թանկագին անով որ պատմական - կրօնական նիւթերու յաճախանքէն ու կրկնագրութիւններէն կ'ազատէ մեր լեզուն :

Եւ սակայն, « նորութեամբ եւ ճոխութեամբ բառից»՝ հայ մատենագրական պարտէզին բացառիկ այս բերքը քիչ է ուսումնասիրուած, չըսելու համար թէ ուսումնասիրուած չէ«որպէս արժանն է»:

Գէորգ Պալաթեցի, մէկը այն «դպիրնեբէն», որոնք հայկական համայնագիտական ծաղկափթթումին (փլորէզոն) առաջին բողբոջները կը համարուին Պոլսոյ մէջ, տպագրութեան համար կը պատրաստէ Վաստակոց Գիրքի ձեռագրի ընտիր օրինակ մը՝ բառագիտական ցուցակ մը դնելով շալակը :

Աւելի ետքը, Ալիշանին կը վիճակի զայն հրատարակելու բախտը, մէկ աչքովը հայերէն ձեռագիրներու, իսկ միւս աչքովը՝ յունարէն օրինակի մը բաղդատութեամբ զբաղած :

Այնուհետեւ արագ ակնարկներ Վաստակոց Գիրքին վրայ ,— Ն. Բիւզանդացի , Հ. Ղեւոնդ Ցովնանեան եւ ուրիշներ : Անասեան, այս անուններուն կարգին, ցոյց կուտայ նաեւ հայ եւ օտար հեղինակութիւններ՝ ուղեցոյց աղբիւրաքննութեան:

×

Վաստակոց Գիրքը ուսումնասիրելու համար, պէտք է ճամբայ ելլել բաղդատական չափոցն ի ձեռին :

Թէ հայերէնը թարգմանութիւն է արաբերէնէ, վիճելի չէ, (Բասմաջեան կը վերագրէ Մխիթար Հերացիի՝ առանց լուրջ ապացոյցի): Բայց եւ այնպէս գործին խմբագրութեան ամբողջական պատմութիւնը կրնայ օգտակար դառնալ՝ լուսաբանելու համար հայերէն թարգմանութեան կարգ մը խրթնաբանութիւնները , սխալ ուղղութիւն չտալու համար բառերու իմաստաբանական որոնումներուն :

Ուստի, հարկ է քրքրել Նաբաթեան երկրագործութեան մատենագրութիւնը (Իպն - Վահշիահ ունի գործ մը այս նիւթին նուիրուած): Արեւմուտք տակաւին նոր կը հետաքրքրուի Արաբներու հետաքրքրութեանց ծիրով(*) ,— Հաճի Խալֆա եւ չէ՝ խօսելու համար Արիստոտէլի երկրագործական ծանօթութեանց մասին :

(*) Ռ. Պիլիար կը գրէ թէ երկրագործութեան ոչ մէկ նուանում գաղտնիք կը մնար Արաբներուն (*Լ'Ակրիքիւլթիւր տան լ'Անթիքիթէ*, էջ 87):

Յունական երկրագործութեան պատմութեան մէջ՝ Անատոլիոս կը ներկայանայ իբրեւ պատ մը, մինչդեռ Նաբաթեան աւանդութեանց յիշատակութիւնը կը հաստատէ թէ Անատոլիոս ... դուռ մըն է :

Հեղինակ մը չէ Անատոլիոս, — Յոյն կամ Ասորի: Այլ հաւաքող մը, եթէ ոչ ընդօրինակող մը: Զուգորդ անունն իսկ , Վինդանիոս, կը մատնէ կարծես թէ երկբորդ գլուխ մըն է՝ դրուած նոյն մարմինին վրայ, ձեռագրական չփոթութեան մը մեղքով: Նոյն չփոթութեան կարելի է կապել Փոտի վկայութիւնը, որ անճահ անճում մը կուտայ զուգորդ անուան ,Վինդանիոսը վերածելով Վինդանիոնիոսի , մինչ ընդհակառակն Արաբները կը գլխատեն նոյն անունը՝ ըստ Տիվալի (Ասորական գրականութիւն, էջ 280) ,— Պար Պահլուլ կը գրէ Իաւնիոս (= Իօնիոս) , իսկ Իպն - ալ - Ավամ՝ Իունիոս, ասկէ՝ Անասեան կ'ենթադրէ թէ արաբերէն մէկ կէտի չփոթութեամբ կը դառնայ Պօնիոս:

Անատոլիոսի կամ այլ հեղինակներու այս գործը մեզի հասած է նաեւ Կասիանոս Բասսոսի անուամբ: Անատոլիոս, Պէյրութցի, իսկ Կասիանոս, Բիւթանացի , ժամանակակից են , — Գ. կամ Դ. դար : Ո՞վ է յառաջընթաց: Կասիանոսի գործին մէջ հատուածներ կան Անատոլիոսի գործէն, պէ՞տք է հետեւցնել թէ յառաջընթաց է Անատոլիոս , — ո՛չ: Հինը այն է որ Նաբաթեան աւանդութիւննե՞ր կը բերէ, — ո՛չ: Կասիանոս յաճախ դիցաբանական դրուագներ կը յիշատակէ, հռովմէական ծանօթութիւններ կը բերէ, մեր շրջանէն (բիւթանական) վկայութիւններ կուտայ, ուրեմն նո՞ր է , — ո՛չ: Զգո՛յշ ընդօրինակողներու մեղքերէն: Պէտք է խոստովանիլ թէ դժուար է լուծել հարցը: Անատոլիոսի եւ Կասիանոսի գործերուն մէջ անանուն ընդօրինակողներ կը չփոթեցնեն մեզ: Նոյն տաշտին մէջ հաց են թխած ցորենի եւ գարիի ալիւրով :

Կասիանոս մեզի կը հասնի նաեւ ֆրանսերէն թարգմանութեամբ մը, Քոնսթանթէն Սեզար տը Քոնսթանթինոփլ անուամբ :

Թարգմանութիւնը կատարած է իրաւագէտ Անթուան Փիէռ եւ առաջին անգամ տպագրած 1543ին, Փուաթիէ քաղաքին մէջ: Գործը այնքան յաջողութիւն կը գտնէ որ 1545ին կը հրատարակէ երկրորդ տպագրութիւն մը, նոյն քաղաքին մէջ :

Անգտանելի են այս հրատարակութիւնները: Այս գիրքը ընդօրինակած եմ գրեթէ ամբողջութեամբ, — տաժանելի՛ աշխատանք, որովհետեւ լեզուն հին է, ուղղագրութիւնը հին, տպագրութիւնը հին : Եթէ միայն ա՛յս ըլլար ընդօրինակածս, կ'ըսեն աչքերս՝ ցաւագին պատմութիւն մը յիշելով յանկարծ :

Այս ծանր աշխատանքները կատարած եմ՝ պարզապէս ստուգելու ամար կարգ մը հայերէն բառերու նշանակութիւնը կամ խրթնաբանութեանց իմաստը՝ բաղդատութեան եղանակով :

Ահաւասիկ միջնադարեան, եթէ կ'ուզէք Կիլիկեան հայերէնի բառ մը , — Թօրխ: Այս բառը երկու անգամ գործածուած է Վաստակոց Գիրքին մէջ (էջ 72 եւ 174): Ըստ Գէորգ Դպիրի՝ կը նշանակէ «չորացեալ ծառ»: Այդպէս ալ բացատրուած է Ս. Մալխասեան: Արդ, ֆրանսերէն թարգմանութիւնը կը գրէ բրանշ ֆուիէ :

Ահաւասիկ խրթնաբանութիւն մը . — Հազարը մարոլն է, ֆրանսերէն՝ լէթիւ: Այս տունկին բժշկական յատկութեանց մասին խօսելով՝ Վաստակոց Գիրքը կը գրէ . « Եւ հազարին գիտնականքն մեռելոտեաց մահիճք են անուանեալ » :

Ըստ Ալիշանի մեկնութեանց՝ յունարէն վրոմա (կերակուր) բառը կարդացուած է սթրոմա (մահիճ), եւ հազարը կոչուեր է « մեռելի անկողին»՝ փոխանակ կոչուելու «մեռելի կերակուր»:

Հազարը ոչ մեռելի անկողին է, ոչ ալ մեռելի կերակուր: Ո՞վ չի յիշեր Ետի - Գուլէի մառոլը, երբ... խաղը՛, խաղը՛ կը պոռային պարտիզպանները, եւ ուտողը կը զովանար ու կը թարմանար :

Ուրկէ՞ կուգայ սխալը :

Հազարը, ի հնումն, ծանօթ էր իբրեւ բանջարեղէն մը, որ օժտուած էր բուժական բազմատեսակ յատկութիւններով : Օգոստոս կայսրը կը տառապէր մելամաղձոտութեամբ, ու բժիշկը զայն բուժեց հազար կերցնելով առատօրէն :Արիանկզակ կայսրը, Դիոկղետիանոս, այնքան կը սիրէր հազարը, որ իր կեանքին վերջին տխուր օրերը կ'անցընէր հազար մշակելով, ապահովաբար մոռնալու համար իր թափած ծով արեան տեսիլքը : Գաղիանոս, որ կը կոչուի Հիպպոկրատ Երկրորդ, իր յոգնատանջ աշխատասիրութեանց հետեւա՛ քով՝ անքնութեան դատապարտուած , գիշերային իր նեղութիւններէն ազատեցաւ եւ սկսաւ քնանալ խաղաղօրէն՝ հազար ուտելով ամէն գիշեր: Ու վերջապէս, աստուածուհին Անահիտ թաղեց իր սիրականը, Ադոնիս, հազար տնկուած արտի մը մէջ, որպէսզի քնանայ յաւիտենական խաղաղութեան մէջ՝ սիրոյ հրայրքը մոռցած :

Այսպէս, ուրեմն, հազարը ծանօթ էր հինէն ի վեր՝ իբրեւ բանջարեղէն մը, որ ոչ միայն կը քնացնէ, այլ եւ կը մարէ այրութեան մոմը , սեռային բոլոր կրակները: Եղաւ ժամանակ մը, երբ Պիւթագորասի աշակերտները հազարին կը վերագրէին ներքինի դարձնելու զօրութիւն մը :

Տեսակ մը դեղ... ողջ մեռել դարձնելու :

Ահա թէ ինչո՛ւ գիտնականները, ինչպէս կը գրէ Վաստակոց Գիրքը, «մեռելոտեաց մահիճ» կամ «մեռելներու կերակուր» անուանած են հազար անգամ անմեղ հազարը:

×

Անասեանի Մատենագիտութեան գնահատանքն ըրի, գործէն նմոյշ մըն ալ տուի: Այժմ կը մաղթեմ որ երբեք չպակսի իր եռանդը, չպակսի իր աչքերուն լոյսը, որպէսզի կարենայ վերջացնել … յաւերժական կոթողը : Ցետոյ, — Եր… ւանի մատենադարաններուն ներած … փով, անշուշտ,— կը փափաքիմ որ … բողջացնէ իր մատենագիտութիւնը՝ … տար աղբիւրներու մատենացոյցը եւս … խացնելով, այնքան որ վաղուան բան… սէրը կարօտ չմնայ օտար մատենագիտ… թեանց :

Շ. ՆԱՐԴՈՒ…

(Վերջ)

ՆՈՐ ՆԻՒԹԵՐ ՍԻՐԱՆՈՅՇԻ ՄԱՍԻՆ

Արտասահմանի հետ մշակութային կա… պի ընկերակցութեան նախագահը, Տիգ… Գրիգորեան, անցեալ Նոյեմբերին, Սան… թիակօ (Չիլի) գտնուած է ուր պատահ… մամբ կը տեղեկանայ թէ այդտեղ կ'ապ… րի մեծատաղանդ Սիրանոյշի դուստր… Աստղիկը : Գրիգորեան տեղացի Հայե… րուն օգնութեամբ կը յաջողի գտնել Աստ… ղիկ Կիրակոսեանի հասցէն՝ Լոս Ալիագա… փողոցի մէջ տուն մը, ուր ան կը բնակ… իր տղուն, հարսին ու թոռնիկին հետ: Զրոյցի ժամանակ հիւրը կը պատմէ թէ որքան մեծ եւ խոր յարգանք կը վայել… Սիրանոյշի անունը համայն հայ ժողո… վուրդին կողմէ : Ի նշան երախտագիտու… թեան, տանտիրուհին անոր կը ծանօթա… ցնէ Սիրանոյշի արշիւները, զոր իր… մօրը մահէն ի վեր տարիներ շարուն… խնամքով պահպանած է: Ասոնք շատ ա… ժէքաւոր փաստաթուղթեր են : Գրիգոր… եան կը խնդրէ ու համաձայնութիւն կ… ստանայ որ Սիրանոյշի արշիւը փոխա… դրուի Հայրենիք :

Արշիւին մէկ մասը արդէն կը գտնուի Երեւան :

1909 Թուականին Բագուի մէջ Հայոց մարդասիրական ընկերութիւնը նախապատրաստական աշխատանքներէ ետք Յունուար ամսուն կը կատարէ տաղանդաւոր դերասանուհիին յոբելեանը : Ըն… տացուած նիւթերուն մէջն է ընկերութեան յոբելենական յանձնաժողովի հրաւիրատոմսը, ուր կը տեղեկացուի թ… յոբելեանը տեղի կ'ունենայ Նիկիտին եղ… բայրներու կրկէս-Թատրոնին մէջ :

Սիրանոյշի նկատմամբ թատերասէր հասարակութեան ունեցած անսահման սիրոյն ու յարգանքին մասին կը պատմ… բազմաթիւ այն ողջոյնները որոնք կար… դացուած են յոբելեանի օրը : Ստացուած նիւթերու մէջ են ռուսական թատերա… խումբի, Հայոց ազգագրական ընկերու… թեան խորհուրդին, «Մշակ»ի խմբագրու… թեան, «Մեղու» աշխատանքի տան ընկե… րութեան, Բաքու բնակող Վանեցինե… րուն, Թեհրանի թատերասիրաց ընկե… րութեան, Թիֆլիսի Հայոց տրամատիկ…

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԱՍՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

- CAVALLERIA RUSTICANA -

●

— Շատախօս :

— Աստուածամայրը վկայ, որ ես քեզ հացի պէս կ'ուտէի:

— Շատախօս :

— Պատուովս կ'երդնում :

— Օ՜հ, մայրի՛կ ...

Լոլան , որ ամբողջ գիշերը, ռեհանի ծաղկամանի մը ետեւ պահուըտած , մըտիկ կ'ընէր անոնց խօսակցութիւնը, երբեմն կը շառագունէր , երբեմն ալ կը գունաթափուէր :

Վերջապէս , անգամ մը, խօսքը Թուրիտտուին ուղղելով, ըսաւ .

— Այդպէ՞ս, ուրեմն այլեւս հին բարեկամներուն բարեւ — աստծու բարին չկայ ...

— Այո , պատասխանեց երիտասարդը, ա՛խ քաշելով , երջանիկ է ձեզ հետ տեսնուելու բախտ ունեցողը :

— Եթէ այդքան կը փափաքիք տեսնըւիլ հետս, գիտէք արդէն թէ ո՞ւր կը բնակիմ, պատասխանեց Լոլան :

Թուրիտտու այնուհետեւ յաճախ սկըսաւ տեսակցիլ Լոլային հետ, այնպէս որ Սանթան երբ ամէն անգամ կը նկատէր այդ բանը, բարկութեամբ կը փակէր իր պատուհանը :

Դրացիները ժպտելով մատնացոյց կ'ընէին Սանթան եւ հրացանաձիգը եւ անոնց անցքին՝ կը շարժէին իրենց գլուխները :

Իսկ Լոլայի ամուսինը, իր ջորիներուն ետեւէն ինկած, կը շրջէր տօնավաճառները :

— Կիրակի պիտի երթամ խոստովանելու, այս գիշեր երազիս մէջ սեւ խաղող տեսայ :

— Զգէ, ի սէր Աստծոյ, դեռ սպասէ , կ'աղաչէր Թուրիտտուն :

— Ոչ, Զատիկը արդէն մօտեցած է եւ ամուսինս անպատճառ պիտի հարցնէ թէ ինչո՞ւ չեմ խոստովանած :

— Ահ, կը մրմնջէր Լոլայի աղջիկը՝ Սանթան, իր կարգին ծնկաչոք սպասելով նոյն քաւարանին առջեւ ուր Լոլան իր մեղքերը կը քաւէր, ահ, արեւս վկայ , երբեք չէի ցանկանար որ քաւութեան արժանանայիր դուն ...

Վերջապէս Ալֆիօն քսակը լեցուն, վերադարձաւ իր ջորիներով, իր կնոջը ձեռք մը գեղեցիկ տօնական նոր հագուստ բերելով :

— Շատ լաւ էք ըրած որ ձեր կնոջը նուէր էք բերած, ըսաւ դրացուհի Սանթան, որովհետեւ, ձեր բացակայութեանը, ձեր կինն ալ իր կարգին մեծ հոգ կը տանէր տունը զարդարելու համար :

Այս խօսքերը մեծ տպաւորութիւն գործեցին Ալֆիոյի վրայ եւ դէմքը այլայլեցաւ :

— Կրողը տանի ձեզ, բացագանչեց ան, ինչպէս կը տեսնեմ, հաճելի չեմ ես ձեր աչքերուն, բայց ես այդ աչքերդ կը հանեմ , որպէսզի լաւ իսկ չկարողանաս :

Գետինն անցնիք դուք ձեր ամբողջ գերդաստանով ....

— Ես լալու սովորութիւն չունիմ , պատասխանեց Սանթան: Զլացի նոյնիսկ այն օրը, երբ իմ սեփական աչքերովս տեսայ որ պառաւ Նունցիայի տղան Թուրիտտու. գիշերանց մտաւ ձեր կնոջ մօտ:

— Շատ բարի, պատասխանեց Ալֆիօն, շնորհակալ եմ ձեզմէ ...

×

Լոլայի ամուսնին վերադարձէն`ի վեր , Թուրիտտուն այլեւս յանցաւոր կ'երեւէր փողոցները :

Անիկա իր ձանձրոյթը կը փարատէր գինետան մէջ, բարեկամներու հետ նըստած :

Զատկի նախընթաց իրիկունը, անոնց առջեւ դրուած էր երշիկով լեցուն աման մը, երբ ներս մտաւ Ալֆիօն :

Թուրիտտու երբ տեսաւ Ալֆիոյի հեռուէն իր վրայ սեւեռած հայեացքը , հասկցաւ թէ խնդիրը ի՞նչ բանի մէջ կը կայանար, եւ խկոյն իր ձեռքի պատ… ռաքաղը դրաւ երշիկի ամանին մէջ :

— Ալֆիօ, չըլլա՞յ թէ որեւիցէ գ… ունենաս ինծի հետ, ըսաւ Թուրիտտու…

— Մասնաւոր բան մը չունիմ, Թու… րիտտու, սակայն, երկար ժամանակ է… քեզ չեմ տեսած, ուստի փափաքեցայ… սիլ քեզ հետ խնդրի մը մասին, որ… դուն ինքդ լաւ տեղեակ ես :

Թուրիտտուն նախ բաժակ մը գինի… ռաջարկեց Ալֆիոյին, սակայն այս վեր… ջինը մերժեց, եւ մղելով իրեն առաջա… կուած բաժակը :

Այն ժամանակ, Թուրիտտուն ոտքի… լելով, ըսաւ.

— Ալֆիօ, ես պատրաստ եմ :

Ալֆիօ, իր ձեռքը դնելով Թուրիտ… ուսին, ըսաւ .

— Եթէ բարեհաճիս վաղը առաւօտ… Թզենիներու անտառը՝ Կանցերիայի… մենք առիթը կ'ունենանք մեր գործին… սին խօսելու :

— Լուսաբացին սպասէ ինծի մեծ… բուն վրայ, միասին կ'երթանք :

Այս խօսքերուն վրայ, զիրար համ… բեցին, ինչ որ կը նշանակէր թէ մեն… մարտի հրաւէրը ընդունուած էր :

Թուրիտտու իր ակռաներով … Ալֆիոյի ականջը, այդպէսով … ւորապէս խոստանալով չդրժել իր …

ՃԻՈՎԱՆՆԻ ՎԵ…

(3 Շար.)

կան ընկերութեան եւ այլ կազմակերպութիւններու եւ մասնաւոր անձերու ողջոյնի ջերմ խօսքերու բնագիրները, որոնցմէ շատերը խնամքով եւ ճաշակով նկարազարդուած են: Այդ նկարազարդումներուն մէկ մասը կատարած է նկարիչ՝ Խաչատուր Յուսիկեանը:

Երաժիշտ Անտոն Մայիլեանը, որ Սիրանոյշը անուանած է «Հայ բեմի չքեղազարդ, ոսկելար քնար», յոբելեանի առթիւ դերասանուհիին նուիրած է «Նոր հորիզոններ» երգը:

Ցուցիչ է Աստրախանի դպրոցի աշակերտներուն 1901 Ապրիլ 29ի շնորհաւորական խօսքը ուղղուած Սիրանոյշին:

Ստացուած նիւթերուն մէջ կան փոքրիկ, տարբեր գոյներով թերթիկներ: Ասոնցմով հասարակութիւնը ողջունած է Սիրանոյշի բեմ յայտնուիլը: «Կեցցէ Սիրանոյշը», «կեցցէ հայ բեմի ծաղիկը», «կեցցէ Սիրանոյշը՝ Հայոց բեմի զարդը» գրուած է ատոնց վրայ: Այդ ինքնատիպ թռուցիկներէն մէկ քանիին վրայ գրուած են նաեւ Սիրանոյշին նուիրուած քառատողեր: Ստացուած է նաեւ այն թղթապանակը, որ յոբելեանի առթիւ Սիրանոյշին նուիրած են Թիֆլիսի Հայոց տրամատիկական ընկերութիւնը եւ այլ նիւթեր:

Լուսանկարներէն ուշագրաւ է յատկապէս այն նկարը, որ կը պատկերէ Սիրանոյշը յոբելենական հանդէսի ժամանակ: Սիրանոյշը բարձր գնահատած է հանճարեղ հայ դերասան Պետրոս Ադամեանը: Այդ կը վկայէ Ադամեանի դիմանկարը, որ ստացուած լաւագոյն նիւթերէն մէկն է:

Ուշադրութեան արժանի են նաեւ Սիրանոյշի բազմաթիւ դերակատարումներու լուսանկարները, որոնք առնուած են տարբեր ժամանակամիջոցներուն:

Սիրանոյշի վերաբերեալ այդ նիւթերը ուղարկելով Հայաստան, Աստղիկ Կիրակոսեանը շատ շնորհակալ գործ կատարած է:

Ինչպէս վերեւ յիշուած, այնպէս ալ պարբերական մամուլին մէջ Սիրանոյշի մասին տպագրուած նիւթերը եւ միւս փաստաթուղթերը, որոնք ստացուած են դերասանուհիի դուստրէն, կը ցուցադրուին Հայկական Գիտութիւններու Ակադեմիայի գրականութեան եւ արուեստի թանգարանին մէջ՝ հարստացնելով Սիրանոյշի բաժինը:

Հ. ԱՂԱՄԻՐԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Խորհրդային վարչապետին Ֆրանսա այցելութիւնը պատեհ առիթ մը կը նկատուի, որպէսզի Ֆրանսայի դարաւոր եւ հարուստ մշակոյթը, իր բազմաթիւ ստորագելներով, ճանչցուի եւ ժողովրդականացուի՝ Խ. Միութեան մէջ: Արդարեւ՝ ցուցահանդէսներ, գեղարուեստական երեկոներ, գրքերու հրատարակութիւններ իրարու կը յաջորդեն:

Լենինկրատի աշխարհահռչակ «Էրմիդաժի» թանգարանին մէջ բացումը կատարուած է Քալոյէն մինչեւ Թուլուզ-Լօթրէք ֆրանսական փորագիր եւ վիմագիր նկարներու ցուցահանդէսին: 335 պատմական եւ գեղարուեստական արժէք ներկայացնող այս նկարները ղրկուած են ֆրանսական թանգարաններէն: Յիշատակութեան արժանի պաստառներ են՝ Ժաք Քալոյի փորագրութիւնները: Քլօտ Լօրէնի ժանտաջուր նկարները եւ վերջապէս՝ Ժիլի, Տըմարթօ եւ Լօժէն Տըլաքրուայի վիմագրութիւնները:

Կարեւոր բաժին մը յատկացուած է 19րդ դարու երկրորդ կէսի ստեղծագործութիւններուն: Այս բաժնին մէջ պատուաւոր տեղ կը գրաւէ Թուլուզ Լօթրէքը:

Համայնավար յեղափոխութենէն ի վեր երկու հարիւր գրական երկեր ֆրանսերէնէ թարգմանուած ու հրատարակուած են խորհրդային յիսուն ժողովուրդներու լեզուներով եւ շուրջ 200 միլիոն տպաքանակով:

Դասականներէն՝ Վոլթէրի գործերը արժանացած են երկու յաջորդական հրատարակութիւններու եւ տպաքանակը հասած է՝ 1.657.000 օրինակի: Տիտրոյի ամբողջական երկերը հրատարակուած են 38 անգամ, իր կարգին՝ Ժան Ժաք Ռուսօ արժանացած է մեծ ժողովրդականութեան:

Պալզաքի ամբողջական գործերու բազմաթիւ հրատարակութիւնները կը հասնին հազար հատորներու:

Արդի գրողներէն՝ Արակոնի, Մարսէլ Փանեոլի, Ժան Անույի, Էլիւարի, Վէրքորի, Սէնթ Էքզիւփէրի, Սարթրի, Մորիաքի, Սականի եւ այլ ֆրանսացի գրողներու եւ թատերագրողներու երկերը թարգմանուած են: Ասոնց գտած ընդունելութիւնը ընթերցող հասարակութեան մէջ եղած է աննախընթաց:

Ֆրանսական բարձրարուեստ մշակոյթին համար հպարտութեան արդար պատճառ մըն է այն երեւոյթը, որ Մոսկուայի պետական գրադարանին 2ուկէս միլիոն հասնող օտար գիրքերուն եւ պարբերաթերթերուն մէկ վեցերորդը ֆրանսերէն է եւ 10.000 ընթերցողներ կանոնաւորապէս կը կարդան ու կը հետեւին ֆրանսական գրականութեան ու արուեստին:

Վերջին տարիներուն ուսումնասիրական երկեր հրատարակուած են, նուիրուած յայտնի գրողներ եւ մտածողներ՝ Ռապըլէին, Վիկթոր Հիւկոյին, Մերիմէին, Զոլային, Ժիւլ Վեռնին, Անաթոլ Ֆրանսի, Ժորժ Սանի, Պերանժէի եւ Մարթէն տիւ Կարի:

Այս բոլորը ցոյց կուտան թէ խորհրդային ժողովուրդներուն մէջ վառ է սէրը հանդէպ արեւմտեան մտքին եւ արուեստին՝ ընդհանրապէս, եւ ֆրանսական մշակոյթին՝ մասնաւորապէս:

Ո՞Վ ՀԵՂԻՆԱԿԱԾ Է «ԾԻԾԵՌՆԱԿԸ»

●

ԽՄԲ.— Յաճախ կը վիճին թէ··· բանագողութիւն է «Ծիծեռնակը», ինչպէս կարգ մը այլ հայերէն երգեր: Երուանդ Շահազիզ երկար ուսումնասիրութիւն մը հրատարակած է «Էջմիածին» ամսաթերթին մէջ՝ (1947, Յունուար – Փետրուար եւ Մարտ – Ապրիլ), ուր կը քննէ «Ծիծեռնակ» երգին հեղինակութեան հարցը, — Դոդոխեա՞նն է «Ծիծեռնակին» հեղինակը թէ թարգմանութիւն է: Շահազիզ կը ներկայացնէ յայտնուած բոլոր կարծիքները, թէ ի՛նչ պայմաններու տակ գրուած եւ եղանակաւորուած է «Ծիծեռնակ»ը, որու հեղինակ կը համարի Գէորգ Դոդոխեանը: Այս առթիւ կուտայ նաեւ օտար լեզուով գրուած բանաստեղծութիւններ ծիծեռնակին նուիրուած. —

— Սակայն չենք կարծեր թէ Դոդոխեան թարգմանած ըլլայ անոնցմէ մէկը ու միւսը, եւ այդ մասին չենք կրնար անոր յայտարարութիւնները նկատի չառնել: Այո, թարգմանութիւն չէ «Ծիծեռնակ»ը, այլ նմանողութիւն կամ զօրեղ ազդեցութեան տակ գրուած: Անշուշտ Դոդոխեանը կարդացեր կամ լսեր է այսպիսի ոտանաւոր մը եւ ուժգնապէս ազդուելով անկէ, նմանողաբար յօրիներ է իր «Ծիծեռնակը», դնելով անոր մէջ հայրենասիրական բովանդակութիւն եւ տալով անոր օտարութեան մէջ տանջուող հայրենասէր Հայու սրտի զեղումի բնոյթ:

Այստեղ միայն խնդիր կրնայ ըլլալ թէ յատկապէս ո՞ր հեղինակէն եւ անոր ո՞ր ոտանաւորէն կամ երգէն ազդուած էր ան ու նմանողաբար գրեր էր երգը: Կը կարծենք թէ այդ օտար երգը գտնելու համար ալ շատ հեռու պէտք չէ երթալ: Դոդոխեան ինքը ըսեր էր Սիմէոն Բաբիեանին եւ Յովհ. Սպենդիարեանին թէ ինքը սովորութիւն է ունեցեր յաճախելու Գերմանացիի մը գարեջրատունը, գարեջուր խմելու համար եւ այնտեղ լսեր է երկու, մէկը նուագող, միւսը երգող, Պաշկիրցի ռազմիկներու «Մաքլաշքա, Մաքլաշքա» երգը: Այդ երգին եղանակը այնքան սիրուն է եկեր անոր, որ ան ցանկացեր է սորվիլ երգին իմաստն ու բովանդակութիւնը: Եւ Պաշկիրցիները աղճատուած ռուսերէնով թարգմաներ են զայն:

Մաքլաշքա կը նշանակէ լաստ: Վոլկա գետի վրայ բանող պանդուխտ Պաշկիրը այդ խօսքերով դիմեր է լաստին, որ լողայ, երթայ իր հայրենի երկիրը ու պատմէ իր հօր, թէ ինչպէս դառն է իր կեանքը եւ ինչ նեղութիւններ կը կրէ օտարութեան մէջ:

Այդ երգը ազդեր է անոր վրայ ոչ միայն իր եղանակով, այլեւ բովանդակութեամբ: «Ուսանողներս, կ'ըսէ ան, ամէնքս ալ օտարութեան մէջ էինք ու նեղութիւն կը կրէինք, երբ երգը տրամադրեց ինծի, ես տուն վերադառնալով նստայ ու գրեցի մէկ անգամէն «Ծիծեռնակ»ը եւ գրելու միջոցիս այտերէս արտասուքներ կը հոսէին,— հայրս շատ կը սիրէի»:

Իսկ, ինչո՞վ պէտք է բացատրել «Ծիծեռնակ»ի բովանդակութեան հետ միասին եւ անոր մէջ գտնուած մէկ քանի խօսքերու եւ դարձուածքներու նմանութիւնը, օրինակ, Կոլցովի գործածած խօսքերուն եւ դարձուածքներուն հետ:

Այս նմանութիւնը ակներեւ է, բայց պէտք չէ մոռնալ թէ միեւնոյն զգացումներու արտայայտութիւնը տարբեր մարդոց մէջ առաջ կը բերէ նոյն արտայայտութեան ձեւը, լեզուի միեւնոյն ոճերու եւ բառերու գործածութիւնը:

Մենք գիտենք թէ փոխառութիւնները կ'ըլլան զանազան տեսակ, երկ մը կրնայ բառացի թարգմանուիլ, ազատ թարգմանուիլ, միեւնոյն բովանդակութեամբ գրուիլ եւ նմանցուիլ: Եւ նմանութիւնը կրնայ մինչեւ իսկ հեղինակի կամքէն անկախ ըլլալ: Հեղինակը կրնայ կարդացած կամ լսած ըլլալ որոշ բովանդակութեամբ երգ, բանաստեղծութիւն եւ մինչեւ իսկ մոռնալով զայն՝ իր սրտի ու մտքի մէջ տպաւորուածը արտայայտել բոլորովին անկախ, անգիտակցաբար, իսկ Դոդոխեանը իր «Ծիծեռնակ»ը գրելու ատեն ըստացած տպաւորութիւնը արտայայտեր է անմիջապէս, իր լսածին տպաւորութեան տակ:

Այս բոլորը աչքի առջեւ ունենալով, կը հասնինք վերջնական եզրակացութեան.—

«Ծիծեռնակ» երգը մեր ձեռքը հասեր է իր սկզբնական խմբագրութեամբ մէկ երկու աննշան եւ ոչ էական փոփոխութիւններով:

«Ծիծեռնակ»ը Գէորգ Դոդոխեանի սեփական հեղինակութիւնն է:

«Ծիծեռնակ»ը իր նիւթով եւ եղանակով Պաշկիրական Մաքլաշքա – Մաքլաշքա երգի նմանողութիւնն է:

ԳԵՂԵՑԻԿ ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ

★

Անգլիացի 19 տարու մեքենագրուհի մը, Ճէյն Կաննէթ, վերջերս Լոնտոնի մէջ ամուսնացած է 26 տարու Ամերիկացիի մը՝ Ջորջ Տիքսընի հետ: Երբ նորապսակ զոյգը Նիւ Եորք հասած է, դեռատի տիկին Տիքսըն զարմանքով տեսած է, որ խումբ մը լրագրողներ եւ լուսանկարիչներ՝ զիրենք պաշարած եւ իրեն զանազան հարցումներ ուղղելով զիրենք լուսանկարել սկսած են: Նախկին մեքենագրուհին ի վերջոյ տեղեկացած է, թէ Ջորջ որ իրեն անորոշ կերպով ըսած էր թէ «թերթերէ կ'ապրի», իրականութեան մէջ զաւակն է Ամերիկայի մէջ հանրածանօթ Տիքսընի, որ տէր է 22 թերթերու եւ վեց ձայնասփիւռի կայաններու:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (156)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈՂՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Հանըմը այս նամակին հիման վրայ պատասխանեց լուացարարուհիին, փըրկարար լուրի մը համար իրեն դիմած ատենը···:

Աղջիկդ բան մը չունի եղեր, Կիւլիւկ, տոքթորը անանկ կ'ըսէ կոր: Դուք տոքթորին աղէ՞կ գիտէք:

Որպէսզի ուրիշ բժիշկի դիմէր, դրամ հարկաւոր էր, ու Կիւլիւկ Հանըմ դրամ չունէր: Ծայրայեղութեան մղուած, խեղճ կինը մտածեց Աղքատախնամին դիմել բժիշկի դեղի համար:

Բայց ինչպէս ընէր, ո՞վ պիտի հաւատար թէ ինք դրամ չունէր, ամիրայի մը տունը սպասարկելով հանդերձ: Մանաւանդ որ իր աղջիկը ամիսներով ամիրայի մը թոռան նախանձելի դուրգուրանքին առարկան եղեր էր, իշխանուհիի մը հպարտ ու ճոխ կեանքը ապրելով:

Բայց եւ այնպէս Կիւլիւկ Հանըմ առտու մը սեւ վարշամակը գլխուն ծածկելով կամաց մը եկեղեցի գնաց, Աղքատախնամին գրասենեակը, ստանալու համար քննիչին ստորագրութիւնը կրող այն թուղթը, որով աղքատ հիւանդները կը ներկայանային ընկերութեան մասնաւոր բժիշկին: Մարդը դեռ հոն չըլլալով, լուացարարուհին բակը սպասեց, ցուրտէն ու ցաւէն դողդղահար:

Տաճարն ի վեր նայելով աղօթքներ քրթմնջեց, պաղատեցաւ Հայր Աստուածէն սկսեալ մինչեւ յետին սուրբին: Յետոյ մարդը եկաւ, խոժոռ կախերես մէկը, հազալով թքնելով, եւ աճապարանօք մտաւ սենեակ. քննիչին կերպարանքէն Կիւլիւկ Հանըմ սարսափեցաւ: Վայրկեան մը վարանեցաւ դրանը առջեւ, բայց աղջկան վիճակը մտաբերելով, դուռը հրեց ներս մտաւ:

— Բարի լոյս, Գառնիկ աղա, ըսաւ:

Գառնիկ աղա, բարեւը առնելէ առաջ, կնոջը երեսը նայեցաւ:

— Աստծու բարին, մրմռաց, քիթ բերան ծռմռելով, առտուն կանուխ ի՞նչ է ան:

Այս Գառնիկ աղան կարեւոր մարդ մըն էր Հ··· գիւղին մէջ, տարիներէ ի վեր Աղքատախնամին քննիչը, քիչ մը գրեթէ ամէն բանը ըլլալով: Առաջ շուկան ձեռքի վրայ բան ծախող էր. ետքը, ձեռքի բաները շուկան նետելով, թաղականի մը հովանաւոր մարմնին տակէն սպրդած եւ Աղքատախնամին վրայ ինկած էր գիշակերի հեւքով: Նախ հաւաքիչ բրած էին զինքը: Բայց որովհետեւ Գառնիկ աղա ախորժակի եւ սուր հոտառութեան տէր մարդ էր, որքան որ ալ գոհ մնացած էր հաւաքչութենէն, իր անձնուիրութեան անսահմանութիւնը հասկնալու համար քննիչութեան պաշտօնն ալ շալկեր էր անձնուիրաբար:

Այս վերջին զբաղումը յետին ծայր համեղ գտած էր: Իբրեւ քննիչ, իր ձեռքն էր ուզած մարդը աղքատ ընել, ուզած մարդը չընել: Ով որ իրեն դրամ տար, անիկա աղքատ կ'ըլլար եւ Աղքատախնամէն նպաստ կ'ընդունէր: Հակառակ իր այս անարգ գեղծագործութեան Գառնիկ աղա հեղինակաւոր անշահախնդրութեան համբաւ մը կը վայելէր: Տարիներու ընթացքին մէջ, Աղքատախնամի վարչութիւններ փոխուած, ինկած ելած էին, Գառնիկ աղա հոն ցցուած մնացեր էր, իբրեւ ընկերութեան սիւնը՝ որուն վրայ կառուցուած ըլլար ամէն բան:

Ասանկով, Գառնիկ աղա նոյնիսկ եկող գացող խնամակալներէն աւելի ազդու հեղինակութիւն մը ձեռք բերած էր, եւ բոլոր որոշումները չէին կրնար առանց անոր հաւանութեանը գործադրութեան դրուիլ:

Աղքատախնամի անդամները, իրենց հազուադէպ ժողովներուն մէջ, նոր կարգադրութեան մը մասին խորհելէ վերջը, Գառնիկ աղան կը կանչէին

— Գառնիկ աղա, աս ասանկ ընենք կը մտածենք կոր, դո՞ւն ինչ կ'ըսես, դուն աս գործերուն խուլոտն ես:

Եւ «խուլոտը» նշանակալից կերպով կը խորհրդածէր, սիկառ մը կը քաշէր, մուխերուն կը նայէր եւ յետոյ յանկարծ սեղանին քշելով աթոռը.

— Էֆէնտիմ, աղէկ ամա··· կը սկսէր:

Անդամները երկիւղածութեամբ մտիկ կ'ընէին անոր բացատրութիւնները, առարկութիւնները եւ կարծիքները, եւ շատ անգամ կը պատահէր որ «խուլոտը» ժամերով կատարուած խորհրդակցութիւնները մէկ ջուրով լուար եւ իրմէ բըխած նոր առաջարկը, լաւագոյնը, միաձայնութեամբ ընդունուէր, դրուատիքներու առատ բաշխումով:

— Աֆէրիմ, Գառնիկ աղա, ապրիս, աղքատները թող խըլմէք դիտնան քի աստանկ պապա մարդու մը ինկեր են:

Իրաւ է որ ամէն մէկ ասանկ ժողովէ դուրս ելլելուն, դիւային քմծիծաղ մը կը շարժէր Գառնիկ աղային աղէբեկ պեխերուն տակ:

— Աւանակնե՛ր, կը մրմռար մարդուկը:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

Տը Կոլ չի հաւատար նաեւ որ ծառայած կ՚ըլլայ Հանրապետութեան խորհրդարանը ժողովի կանչելով եւ կ՚եզրակացնէ — «Կասկած չունիմ որ այս խորհրդածութիւնները նկատի պիտի առնուին այն երեսփոխաններուն կողմէ որոնց դիմումը հաղորդեցիք ինծի ։ Գալով ինծի, նկատի առնելով հանդերձ իրենց օրինական փափաքը՝ կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ լուծելու ֆրանսական հողագործութեան ծանր հարցերը, պարտք չեմ զգար խորհրդարանը ժողովի հրաւիրելու ։ Այդ ժողովը, այն պայմաններուն մէջ ուր ուզուած է, ոչ կը համապատասխանէ հիմնարկութեանց այն ոգիին զոր պարտիմ յարգել տալ, ոչ ալ հանրային իշխանութեանց կանոնաւորութեան որուն պատասխանատու եմ յանուն ժողովուրդին կամքին եւ սահմանադրութեան բնագրին »։

Ցայտնի է Զօրավարը կը մերժէ ժողովը չորս պատճառաբանութիւններ ներկայացնելով ։ Նախ կը պնդէ որ 287 երեսփոխանները ճնշումի տակ ըրած են այդ դիմումը ։ Ըստ Զօրավարին, բացառիկ նիստը չի համապատասխաներ հիմնարկութեանց ոգիին ։ Զօրավարը կ՚ուզէ ազատ ըլլալ ժողովը հրաւիրելու իր ուզած ատենը եւ վերջապէս նիստին առարկայ ըլլալիք խնդիրները համապատասխանեն սահմանադրութեան թիւ 40 յօդուածին որ դէմ կ՚արտայայտուի նոր ծախքերու ։

Երեսփոխանները վրդովուած են եւ արմատականները կ՚ըսեն թէ « պետական հարուած մըն է» ։

Շաբաթ առաւօտ մամուլը խստօրէն կ՚արտայայտուէր տը Կոլի մասին ։

Օռոռ. — Տը Կոլի պատճառաբանութիւնները համոզիչ չեն ։

Ֆիկառօ. — Հանրապետութեան Նախագահին դերը այնպէս ինչպէս սահմանադրութիւնը որոշած է, իրաւարարի դեր կատարել է ոչ թէ որոշում կայացնել ։

Լիպերասիոն. — Բացարձակ միապետութիւն է ։

Կուսակցական խմբակցութեանց մէջ, դժգոհութիւնը մեծ է ։

Բոլորը որոշած են դժգոհութեան բանաձեւ մը ներկայացնել Ազգ. ժողովի յառաջիկայ նիստին (Ապրիլ 29) ։

Կի Մոլէ այս մասին կը յայտարարէ թէ տը Կոլի որոշումը անտեղի է ։ Կա՛մ պէտք է ընդունէր 287 երեսփոխաններու կամքը եւ խորհրդարանը նիստի հրաւիրէր, կամ թէ այս մեծամասնութիւնը ներկայացուցչական պիտի չնկատէր (այս է պատճառաբանութիւնը) այդ պարագային պէտք է լուծէր Ազգ. Ժողովը ։

Փօլ Ռենօ կ՚ընդունի որ սահմանադրութիւնը ազատ կը թողու նախագահը որ ինչպէս ուզէ այնպէս տնօրինէ ։

Ժաք Տիւքլօ կը գտնէ որ խորհրդարանը ոչ մէկ իշխանութիւն ունի ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՎԻԷՆ. — Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէն, Ֆ. Կ. Խաչը, շնորհակալութեամբ ստացած են ընկեր Նազար Նազարեանէն (Քոթ Սէնթ Անտրէ) 20 Ն. Ֆ., Կապոյտ Խաչի նպաստակներուն համար ։ Տասը Ն. Ֆ. Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէն իր ողբացեալ կնոջ մահուան առթիւ ։

×

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Պ. Արամ Զաքրեանէ քսան Ն. Ֆ. իր կնոջ Տիկին Աստղիկ Զաքրեանի մահուան քառասունքին առթիւ ։

×

Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները հանգուցեալ Ոսկիան Քէնտիրեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգիստի առթիւ ։

Այրի Տիկին Ա. Քէնտիրեան տասը Ն. Ֆ. եկեղեցւոյ պայծառութեան եւ տասը Ն. Ֆ. «Յառաջ»ի տարածման, Պ. Լ. Քէնտիրեան տասը «Յառաջ»ի տարածման, տասը Ն. Ֆ. Մշակութային Տան ։

Հանգուցեալ Շուշանիկ Գրիգորեանի տխուր մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Պ. Յ. Օհանեան քսան Ն. Ֆ. տեղւոյս ազգային դպրոցին եւ հինգ Ն. Ֆ. եկեղեցւոյ պայծառութեան ։ Տէր եւ Տիկ. Հայրապետեան տասը Ն. Ֆ. Մշակութային Տան ։

Այս առթիւ Կրօն. Ընկերութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Գրիգորեան ընտանիքին ։

ԱՊՐԻԼ 11-24 Ը
ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Համազգային Սզատօնը Ապրիլ 24ին ։ Միահամուռ մասնակցութեամբ գաղութին ։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԷՆ. — Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէն եւ իր ընկերները, Ֆ. Կ. Խաչը, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդը ցաւակցութիւն կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Բ. Բարսեղեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ֆրէզ Ժագ, Ֆրէզ Լիլի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ա. Բարսեղեանի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Շ. Բարսեղեանի, Տէր եւ Տիկին Մ. Մուրատեանի եւ զաւակներուն, իրենց սիրելի հօր, մեծ հօր, խընամիին եւ ազգականին ողբացեալ ընկեր ՆՇԱՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆի կսկծալի մահուան առթիւ (Վանեցի) ։

×

ՎԻԷՆԻ Վասպուրականի Հայր. Միութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ հայրենակից Բարսեղ Բարսեղեանին եւ Ժաքօ Ֆռէզեանին եւ ազգականներուն հայրենակից Նշան Մուրատեանի ղառնակսկից մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի քսան Ն. Ֆ. կը նուիրէ Մարսէյլի Կեդր. վարչութեան, չքաւոր ընտանիքներուն համար ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կրօն. Ընկերակցութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ շնորհակալութեամբ ստացած է Ն. Ֆ.ով հետեւեալ նուէրները. Ողբացեալ Այրի Տիկին Ռեփեկա Գասպարեանի մահուան առիթով՝ փոխան ծաղկեպսակի Պ. Պ. Ղազարոս Գասպարեանէ քսան, Արսէն Նորօյեանէ տասը եւ Տիկին Զպլաքեանէ հինգ (եկեղեցիին եւ հայերէնի դասընթացքին) ։

— Լիոնաբնակ Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Մուրատեանէ՝ իրենց զաւկին զինուորական ծառայութենէ վերադարձին առիթով քսան ։ 1

× Կը փնտռուին. — Թիֆլիսէն Մարիամ Խաչատուրեան՝ իր որդիները Երեմ եւ Աւետիս ։ Երեւանէն Աննա Մազմանեան Կոստանդինի՝ քոյրը Աշխէն Վէմեան Կոստանդինի ։ Երեւանէն Սրբուհի Առաքելեան՝ Արցուչ Աւետը Առաքելեան ։ Երեւանէն Հայկանոյշ Նալպանտեան՝ Մառի, Ղազարոս, Հռիփսիմէ Գեղամ Տէր-Օհանեանները ։ Սէն Շամոնէն Խաչիկ Սէֆէրեան՝ Ալթունեան Օհաննէս ։ Դիմել եկեղեցի ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղին տարեկան հանդէսը՝
ՄԱՅԻՍ 8ԻՆ (ԱՆԿԷՆ)

×

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կիրակի, 8 Մայիս 1960, Սորպոնի Մեծ Ամփիթատրոնին մէջ ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Լօզանէն Սաթենիկ Օհաննէսեան (Թիֆլիսցի) կը փնտռէ իր հայրը՝ Սարգիս Օհաննէսեան Ակոբօֆ, (դերձակ), որ 1930ին Փարիզ էր (Պէքօն լէ Պրիւյէռ), Սաթենիկի կնքահայրը եղած է Տօքթ. Ամատեան ։ Դիմել Յառաջի վարչութեան ։

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Շաւիլի խումբին կողմէ ։

Կիրակի, 27 Մարտ, ժամը 16էն 24, Շաւիլի դպրոցի սրահին մէջ ։

Գեղարուեստական բաժին ։ Ճոխ պիւֆէ ։

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

Մեծ համերգ
ԿԻՐԱԿԻ՝ ՄԱՅԻՍ 15
Կը խնդրուի չխաչաձեւել

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ ։

Ապրիլ 2ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 21ին ։ Անոնվիլի մեծ սրահին մէջ ։ (Փառք էքսփոզիսիօն) ։

Այս առթիւ վարձուած է տեղւոյս Հանրածանօթ Ժիլ Ծօլայի նուագախումբը ։

Կը հրաւիրուին Կեդր. Ֆրանսայի քոյր մասնաճիւղերուն հայ մարզիկները ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

« ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ »Ը

Կը ներկայացուի Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին կողմէ ։

Ապրիլ 3ին

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Թ. Թովմասեան կը փնտռէ մօրաքրոջ աղջիկը Աննա Գալայճեան (ծնած Աղնաւուրեան) մէկ տղայ ունի, անունը՝ Սերոբ, մէկ աղջիկ՝ Լուսին որ ամուսնացած է Ասլան Ամիրեանի հետ, ամէնէն փոքր տղուն հետ եւ հաւանաբար Հալէպ կամ Գամըշլի կը գտնուին, բոլորն ալ բնիկ Տիգրանակերտցի ։ Լուր ունեցողներէն գրել՝

THOMASSIAN CHAUSSURES
54. BD. DU NORD - LA ROSIÈRE, MARSEILLE 12

« Արեւելք»էն կը խնդրուի արտատպել ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի աշակերտուհիներու կողմէ ։

Ապրիլ 3ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Մէզօն տը լա Շըմիի մէջ, 28պիս, Րիւ Սէն Տօմինիք, մէթրօ Էնվալիտ ։

Հայերէն եւ ֆրանսերէն թատերախաղեր ։ Երգախառն պատկեր ։

ԵՐԳ, ՊԱՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ։

Պիտի ներկայացուին նաեւ հայերէն եւ ֆրանսերէն թատերախաղեր ։

Մուտք՝ 6, 5 եւ 3 Ն. Ֆ. ։

ՍԱԿԱԳԻՆ ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ
ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	30 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	15 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	15 Ն. Ֆր.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ն. Ֆր.	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ն. Ֆր.	» » »
« ԾԱԽՈՒ Է »	20 Ն. Ֆր.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են ։

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է ։

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններու համար դիմել Վարչութեան ։

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e
Fondé en 1925 Téléph. : PRO. 86 - 60
R. C. Seine 57 A 2731 C. C. P. Paris 15069-82
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր. ,վեց 22Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
22
ՄԱՐՏ
MARDI
22 MARS
1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8754 36EME ANNEE Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4555

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԻՐԱԿԱՆ ԴԻՄԱԳԻԾԸ

Տիկին Ռընէ Փիէր - Կոսէ իր նոր ճամբորդութեան ընթացքին խորապէս ուսումնասիրած է Թուրքիան ու Թրքական բարքերը :

Իր յօդուածը ծայրէ ծայր հեգնանք ու ծաղրանք է :

Քանի մը յատկանշական դէպքեր կը յիշէ, ցոյց տալու համար, որ գրաքննութիւնն ու լրտեսութիւնը ո՛րքան ի պատուի են Մէնտէրէսի «դեմոկրատ» Հանրապետութեան մէջ :

«Վոսփորի ափերուն վրայ օտարականը ի յառաջագունէ քիչ մը կասկածելի է, լուսանկարի գործիք ունենայ թէ ոչ : Դեռ երկու տարի առաջ խրատունք չունէր ճայնասփիւռի վրայ մտիկ ընելու գնդախաղի պարզ մրցում մը : Ձայնասփիւռի գործիք մը ունենալը հեռուները կը տանէր ձեզ : Եւ տակաւին այսօր ալ թղթատարի վարչութիւնը արտասահմանէն հասած կամ արտասահման ղրկուած նամակները սկզբունքով եւ բնական կերպով 15 օր վար կը դնէ » :

Ֆրանսացի լրագրող մը պատմեր է իրեն, որ ամէն իրիկուն մազ մը կը զետեղէր իր գրասենեակի կղպանքին մէջ : Յաջորդ առաւօտ կը նկատէր, որ «իր» ոստիկանը իրմէ առաջ անցած էր արդէն գրասենեակէն : Այնուհետեւ այլեւս բաց կը ձգէ եղեր իր գզրոցները :

Հիլթըն պանդոկը բնակող Ամերիկացի մը թաշկինակ մը առնելու համար սենեակը մտած ատեն տեսեր է, որ մէկը հանդարտօրէն կը խուզարկէր իր դարակը : Մարդը առանց նեղուելու, «ներեցէք» կ'ըսէ քաղաքավարօրէն եւ դուրս կ'ելլէ բարեւելով ...

Պանդոկին մէջ պաշտօնական լրտես մը կայ, որ նոյն թիկնաթոռին մէջ նստած իր պարտականութիւնը կը կատարէ : Համազգեստով, ոստիկան մը կառքիդ մէջ կը նստի՝ երբ շարժավար մը կանչես քաղաքէն դուրս պտոյտի երթալու համար :

Տիկին Կոսէ սրամտօրէն կը հեգնէ մեծամտութիւնը Թուրքերուն, որոնք աշխարհի բոլոր մեծ մարդերուն եւ լաւ բաներուն տէր կանգնիլ կ'ուզեն :

Օրինակ, համալսարանի պատմութեան ուսուցիչը կ'ուզէ հաւատացնել թէ Ատիլլան Թուրք էր եւ հերոս սպետ մը, որ Սէնթ Ժընըվիեւի հանդէպ կնամեծարութիւն ցոյց տուաւ ...

Եթէ խօսիք զինուորականի մը հետ, պիտի ըսէ ձեզի թէ մեզ որ Խորհրդային Միութիւնը տակաւին չի յարձակիր Թուրքիոյ վրայ, որպէսզի անիկա առիթ ունենար ամբողջովին բնաջնջելու կարմիր բանակը Անատոլուի այսինչ պզտիկ կիրճին մէջ, որ յատկապէս պատրաստուած է այդ նպատակին համար ...

Իսկ եթէ բանասէր մը ունենաք ձեր առջեւ, անիկա պերճախօս կերպով պիտի ըսէ ձեզի թէ Թուրքերէնը մարդկութեան «Արեւ - լեզու»ն է, որ ծնունդ տուած է բոլոր միւս լեզուներուն ...

Տիկինը կարգ մը յատկանշական օրինակներով կը ծաղրէ նոր Թուրքերէնը, որ ֆրանսերէն լեզուէն փոխ առնուած բառերը կը գրէ Աթաթիւրքի հեղինակած հնչական ուղղագրութեամբ :

Փողոցին մէջ կը տեսնէ բեռնակիրներ, որոնք երկուքի կքած՝ իրենց կռնակին վրայ կը կրեն կաղնեփայտէ մահճակալ մը, սնտուկներու բուրգ մը, նոյնիսկ դաշնակ մը :

Թուրք առաջնորդը այս գեղեցիկ առիթը կ'օգտագործէ՝ ըսելու համար որ

— Պոլսոյ քաղաքապետութիւնը աշխարհի ամէնէն մարդասիրականն է : Երեւակայեցէք որ անիկա միակն է, որ օրէնքով մը արգիլած է բեռնակրի մը 250 քիլոյէն աւելի բեռ կրել ...

Ֆրանսուհի լրագրողը «պաշըպօզուք» - ներու մասին իր այս հեղինակն գրութիւնը վերջացնելու համար կը պատմէ հետեւեալը : Կառավարութիւնը մեծապէս աւելցուցած ըլլալով պետական մենաշնորհի բոլոր առարկաներու — ծխախոտ, լուցկի, թէյ, ոգելից ըմպելի — գիները, գիշերային կապելայի մը մէջ հետեւեալ փոխասացութիւնը կատարուած է երկու «երգասաց»ներու միջեւ : Առաջինը ըսեր է.

— Ինքզինքս Վոսփոր պիտի նետեմ :

= Այդպէս բան չընես, կը թելադրէ միւսը : Գնա՛ ճաշէ : Հաց, կարագ, պանիր, վրայէն աղուոր ումպ մը օղի : Պըզտիկ սուրճ մը : Գլանիկ մը : Եւ փառք տուր Տիրոջ, որ գլխուդ վրայ տանիք մը ունիս :

— Ճիշդ այդ պատճառաւ է, որ կ'ուզեմ Վոսփոր նետուիլ : Տունէս հանեցին զիս երէկ . շէնքը կը փլցնեն նոր պողոտայ մը բանալու համար :

Շատ լաւ գիտէր, որ սուրճ չկայ : Յետոյ ո՞վ է այն քաջը, որ դեռ կրնայ օղի, կարագ, պանիր կամ գլանիկ գնել հիմակուան գիներով :

Յաջորդ օրը կապելան փակուեր է երեք ամսուան համար : Լրտեսները իրենց գործը կատարեր էին :

Ահա՛ թէ ինչպէս կը ներկայացնէ Տիկին Կոսէ այսօրուան Թուրքիոյ իրական դիմագիծը :

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԺԸՆԵՒԻ ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

ՏԱՐԱԿԱՐԾՈՒԹԵԱՆ ԲՈՒՆ ԱՂԲԻՒՐԸ ԱՆՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ

Միջազգային կարծիքը համոզուած է, թէ վերջ ի վերջոյ Ժընեւի մէջ Արեւելք եւ Արեւմուտք համաձայնութեան մը պիտի գան՝ զինաթափութեան շուրջ : Նախագահ Այզընհաուըր, խորհրդաժողովի նախօրեակին յայտարարեց, թէ «երկար եւ յոգնատանջ աշխատանքով կարելի պիտի ըլլայ իրականացնել ապազինումը» :

Բայց երկու կողմերն ալ պիտի սպասեն Մայիս 16ի Փարիզի Վերին ժողովի արդիւնքին : Այս հաշուով Ժընեւի մէջ նախապատրաստական աշխատանք մըն է որ կը կատարուի :

Այսուհանդերձ պէտք չէ ենթադրել, թէ Ժընեւի մէջ երկու կողմերն ալ նըստած են միայն երեւոյթները փըրկելու համար : Պատճառներ կան մտածելու եւ հաւատալու որ երկու պլօքներու ներկայացուցիչներն ալ իրապէս կը ձգտին վերջնական համաձայնութեան մը, որովհետեւ. —

Ա.— Ոչ մէկ ճակատ կ'ուզէ երկու կողմերուն համար հաւասարապէս աւերիչ, համաշխարհային երրորդ պատերազմ մը :

Բ.— Ներկայ խելագար զինարշաւը կրնայ օր մը պայթիլ եւ ներքին ողջակիզման պատճառ դառնալ :

Գ.— Եթէ վերջ չտրուի զինարշաւին, ո՞վ կրնայ երաշխաւորել թէ ուրիշ պետութիւններ, իրենց կարգին պիտի չզինուին : Այս պարագային աշխարհը զինամթերանոցի մը պիտի վերածուի :

Դ.— Երկու կողմերուն վրայ, հաւասարապէս, ծանր կը ճնշէ զինարշաւը :

Ե.— Հակառակ Մարքսի տեսական վարդապետութեան թէ երկու աշխարհներու բախումը անխուսափելի է, Խրուշչեւ, այսուհանդերձ համոզուած է, թէ Արեւելք - Արեւմուտք բախում մը անկարելի եւ վտանգաւոր է :

Զ.— Երկու ճակատներն ալ ուժեղ են :

Արդ՝ իրերու այս վիճակին մէջ ինչո՞ւ կը ձգձգուի բաղձալի համաձայնութիւնը :

Մ. Նահանգները չեն հաւատար Խորհրդային Միութեան անկեղծութեան ու ատոր համար կը պահանջեն որ «միջազգային հսկող ոստիկան մարմին մը» կազմուի քննելու համար թէ երկու կողմերն ալ ճշգրտօրէն կը հատարե՞ն թէ ոչ իրենց ստանձնած յանձնառութիւնները : Խ. Միութիւնը իր կարգին թերահաւատ է Մ. Նահանգներու անկեղծութեան : Այսուհանդերձ դէմ է «փոխադարձ հսկողութեան » գաղափարին :

Մ. Նահանգները «բաց» ընկերութիւն մըն են : Զինուորական նպատակներու յատկացուած վարկերը կը քուէարկուին հրապարակաւ, ընդդիմադիրները բեմերէն եւ մամուլէն կ'արտայայտուին ու վերջապէս Խ. Միութեան համար Ամերիկա գաղտնիք չունի : Ինչ որ պէտք ունին գիտնալու արդէն տեղեակ են ու ազգային ալ շատ դիւրութեամբ կրնան ուզածնին իմանալ : Մ. Նահանգներուն կողմէ արձակուած ամէն հրթիռ, չինուած որեւէ տեսակի զէնք հրապարակաւ կ'իմացուի, կը ծանուցուի :

Նոյնը չէ պարագան Խ. Միութեան համար որ «փակ» ընկերութիւն մըն է : Չըկան ընդդիմադիրներ, պիւտճէները գաղտնի կը մնան, մամուլը կառավարութեան հակակշռին ենթակայ է :

Ասոր համար է որ Խ. Միութիւնը, հակառակ իր փափաքին վերջ դնելու իրեն այնքան սուղի նստող զինարշաւին, կը մերժէ «փոխադարձ հսկողութեան» գաղափարը :

Խ.ՄԻՈՒԹԻՒՆ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ

Ժընեւի զինաթափութեան ժողովին, Խ. Միութիւնը ընդունեցաւ հետեւեալ երկու ամերիկեան առաջարկները, որոշ վերապահութեամբ :

Ա.— Առ այժմ առկախ ձգուին արգիլումը, ստորերկրեայ այն պայթումներուն որոնց շարժային թրթռացումի լայնարձակութիւնը՝ 4,75 աստիճանէն ստորադաս է : (Ակատիրի շարժը 5·5 էր) :

Բ.— Կողմերը ուսումնասիրեն եւ ճշդեն թէ ինչ միջոցներով կարելի պիտի ըլլայ ստուգել եւ երեւան հանել ամէն ձեւի եւ տեսակի փորձերու կատարումը :

Այս հաշուով վիճելի կը մնայ միայն «փոխադարձ հսկողութեան»պարագան որ պէտք է կատարուի 4,75 աստիճանէ վեր պայթումներուն համար :

Խ. Միութիւնը, սակայն կարեւոր պայման մը դրած է, այն է՝ «ցորչափ կարելի չէ ընդհանրացնել արգելքը եւ հսկողութիւնը, պետութիւնները յանձնառու կ'ըլլան, 4·75 աստիճանէն վար, ստորերկրեայ որեւէ փորձ չկատարել » :

Ինչպէս կը տեսնուի, առանց ընդունած ըլլալու ընդունելու տարօրինակ ձեւ մըն է այս :

Արդարեւ՝ եթէ արեւմուտքը ընդունի Խորհրդային այս վերջին առաջարկը պիտի նշանակէ թէ, բոլոր այն պայթումները որոնք կարելի է ստուգել պէտք չէ հսկողութեան եւ քննութեան տակ առնել, իսկ երկրորդական պայթումները եւս քննութեան եւ հսկողութեան չեն կարօտիր քանի որ երկու կողմերն ալ կը խոստանան նման փորձեր չկատարել :

Խորհրդային պատուիրակը՝ Զարափկին իր առաջարկը ներկայացուցած է հետեւեալ խորհրդածութիւնը ընելով . — «Բարի կամեցողութեան արարք մըն է որ կ'ընենք » :

Արեւմուտքի կարծիքով՝ վստահութեան ղեղծում մըն է :

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Կիրակի իրիկուն Ֆրանսական հեռատեսիլին «Երաժշտութիւնը և դուք» հաղորդումի ընթացքին, խօսնակը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Արամ Խաչատուրեանի հետ :

Վարպետը դաշնակի վրայ նուագեց Անտանթինօ, կարճ կտոր մը փոքրերու համար, ապա պատասխանեց կարգ մը հարցումներու :

— Ի՞նչ կը պատրաստէք ներկայիս, վարպետ :

= Չորս ռափսոտիներ, մէկը՝ դաշնակի եւ նուագախումբի, մէկը՝ ջութակի, մէկը թաւջութակի, մէկն ալ դաշնակի, ջութակի եւ թաւջութակի :

— Որո՞նք են խորհրդային արդի երաժշտութեան ձգտումները :

= Գեղեցիկ երաժշտութիւն մը յօրինել : Գեղեցիկ թէքնիք զետնի վրայ ալ՝ ազգային եւ ժողովրդական ներշնչումով :

Արամ Խաչատուրեան Կիրակի իրիկուն մեծ յաջողութիւն ունեցաւ Շաթլէի մէջ, ուր ղեկավարեց իր ջութակի քոնչերթօն (սոլիսթ՝ Լէոնիտ Քոկան) : Առիթը կ'ունենանք աւելի մանրամասնօրէն խօսելու Արամ Խաչատուրեանի եւ իր գործին մասին :

ԸՆԿ. ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ողբացեալ Ընկեր Սահակ Տէր Թովմասեանի յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Չորեքշաբթի ժամը 16ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Մոնմորանսիի գերեզմանատունը :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. կոմիտէն իր կոմիտէներու եւ խումբերու անունով կ'ողբայ մահը վեթերան ընկեր՝ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆի եւ այս առթիւ իր ցաւակցութիւնները կը ներկայացնէ ողբացեալ ընկերոջ ընտանիքին :

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. վարչութիւնը կ'ողբայ իր երէց ընկերոջ՝ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆի կսկծալի մահը եւ ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ողբացեալ ընկերոջ ընտանիքին :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԸ ՄՈՆՏի Պոլսոյ թղթակիցը կը հաղորդէ, թէ Թուրքիոյ մէջ ծայր տըւած ենիամիսլամական գաղափարներու իբրեւ ապացոյց կը յիշէ որ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ բարեկամութեան մարմնին նախագահը հրաժարած է, իսկ երկրի զանազան քաղաքներուն մէջ կազմուած են «Ալժերիոյ ազատագրութեան օգնող մարմիններ » : Շարժումը մասնաւոր գոյն ստացած է Քոնիայի եւ Էրզրումի մէջ, ուր մահմետականութիւնը խոր արմատ ձգած է տեղացի Թուրքերուն մէջ : Լրագրողը կը հաստատէ թէ յիշեալ կազմակերպութիւնները կը ձգտին օգնել բոլոր «մահմետական երկիրներուն» իբրեւ եղբայրակիցներ : Շարժման ղեկավարներն են «Տեմոքրաթներ» այսինքն կառավարութեան գլուխ գտնուող կուսակցութեան անդամներ :

ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ մէջ ուժերու հաւասարակշռութիւնը պահելու նպատակով կը կարծուի, թէ Անգլիա Իսրայէլի պիտի հայթայթէ կարեւոր քանակութեամբ արդիական զէնքեր, մասնաւորաբար հեռաւոր հրթիռներ :

(Լուրերու շար·ը կարդալ Դ· էջ)

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ

Ա.

ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԻ ԱՌԱՆՁՆԱՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Խորհրդային Միութեան մէջ 1939ին կազմակերպուեց հերթական մարդահամար, որի արդիւնքները սակայն չհրապարակուեցին: Ուղիղ քսան տարի յետոյ, 1959ի Յունուարին անցկացուեց նոր մարդահամար, որի նախնական մի քանի արդիւնքները Խորհրդ. Միութեան կառավարութեան առընթեր կենտրոնական վիճակագրութեան վարչութեան կողմից հրապարակուեցին երկու նուագում՝ անցեալ տարուայ Մայիսին («Ս. Հ.», 12 Մայիս 1959) եւ այս տարուայ Փետրուարին («Ս. Հ.», 4 Փետր.): Իր կարգին Հայաստանի վիճակագրական վարչութիւնը Յուլիս 16ին հրապարակեց մի հաղորդագրութիւն 1959ի մարդահամարի նախնական արդիւնքների մասին Հայաստանում, առնելով իր տեղեկութիւնները նոյն պաշտօնական աղբիւրից:

Կենտրոնական վիճակագրական վարչութեան Փետրուար 4ի հաղորդագրութեան մէջ ասուած է, որ արդէն աւարտուել է մարդահամարի մանրամասն արդիւնքների առաջին մասին մշակումը, «որը բնութագրում է բնակչութեանը ըստ կրթութեան, ուսման, ազգութեան ու մայրենի լեզուի, ինչպէս նաեւ ըստ սեռի, տարիքի եւ ընտանեկան դրութեան» («Ս. Հ.» 4 Փետր.): Նոյն վարչութեան 1939ի Մայիսին հրապարակուած հաղորդագրութիւնը տալիս է տեղեկութիւններ Խորհրդային Միութեան, ազգային հանրապետութիւնների, ինքնավար հանրապետութիւնների, երկրամասերի (կրայ), մարզերի եւ վարչական այլ միաւորների կենտրոն հանդիսացող քաղաքների բնակիչների թիւի մասին: Վերջապէս Հայաստանի վիճակագրական հաղորդագրութիւնը պարունակում է տեղեկութիւններ Հայաստանի բնակչութեան ընդհանուր թիւի մասին, ինչպէս նաեւ մանրամասնութիւններ առ այն թէ այդ ընդհանուր թիւից ո՞րչափը ապրում է քաղաքներում, քաղաքատիպ աւաններում եւ որչափը՝ Հայաստանի առանձին շրջաններում:

Վերոյիշեալ երեք հաղորդագրութիւնների տուած տուեալներից մեզի համար, ամենահետաքրքրականը անշուշտ նրանք են, որոնք վերաբերում են Հայերի ընդհանուր թիւին Խորհրդ. Միութեան, Հայաստանի եւ միութենական միւս հանրապետութիւնների եւ մասնաւորապէս Վրաստանի եւ Ադրբէջանի մէջ: Շահեկանութիւնից զուրկ չէ նաեւ համեմատական ճշդորոշումը Հայերի եւ Խ. Միութեան միւս ազգութիւնների կրթական մակարդակի: Բնականաբար առաջին հերթին մենք կանգ կ'առնենք այդ տեղեկութիւնների վերլուծման վրայ:

Բայց նախքան դրան անցնելը, աւելորդ չենք համարում տալ մի քանի լրացուցիչ տեղեկութիւններ 1959ի մարդահամարի մասին, առնելով Հայաստանի վիճակագրական վարչութեան պետ Հ. Մարտիրոսեանի յօդուածից՝ տպագրուած «Ս. Հ.»ի անցեալ տարուայ Յուլիս 16ի թիւին մէջ:

1959ի մարդահամարը, գրում է Մարտիրոսեանը, մեծապէս տարբերւում է նախկիններից: Գլխաւոր տարբերութիւնն այն է, որ 1959ի մարդահամարի թերթիկը շատ աւելի հարցեր է պարունակել, քան մինչեւ այդ կազմակերպուածները: Այսպէս, օրինակ, մինչ նախկին մարդահամարի թերթիկները սահմանափակուել են բնակչութեան գրագիտութիւնը որոշելով, անցեալ տարուայ մարդահամարի ժամանակ, առաջին անգամ լինելով մարդահամարների պատմութեան մէջ, կատարուել է կրթական մակարդակի բնորոշումը, ընդորում հաշուառման են ենթարկուել տնտեսական առանձին ճիւղերի մէջ աշխատողները, ինչպէս նաեւ ճշդուել է Խորհրդային Միութեան եւ առանձին հանրապետութիւններում աշխատող ճարտարագէտների, բժիշկների, տեխնիկների, գիւղատնտեսների, ուսուցիչների եւ գիտական աշխատողների թիւը: Մանրամասն տեղեկութիւններ են ձեռք բերուել տղամարդկանց եւ կանանց թիւի մասին ըստ առանձին վարչական միաւորների (երկրամաս, մարզ, շրջան եւայլն), ազգային հանրապետութիւնների, քաղաքների, գիւղերի, ինչպէս նաեւ զանազան ազգութիւնների եւ հասարակական խմբերի:

Վերջին մարդահամարի առանձնայատկութիւններից մէկն էլ այն է, որ հաշուի է առնուել առկայ եւ մշտական բնակչութեան թիւը: Այս հարցի պատասխանի միջոցով կարելի է, օրինակ, ճշդել թէ առ 15 Յունուարի 1959ին Հայաստանի բնակչութեան ընդհանուր թիւի ո՞ր մասն են կազմում ժամանակաւորապէս մեր հայրենիքում գտնուողները եւ ո՞ր մասը՝ նրա մշտական բնակիչները: Ինչպէս կը տեսնենք յետոյ, վիճակագրական վարչութեան այս տարուայ Փետրուար 4ի հաղորդագրութեան մէջ տրուած է մարդահամարի օրը Հայաստանում գտնուող Ռուսների թիւը: Արդ, յայտնի է, որ բոլոր Ռուսները Հայաստանի մշտական բնակիչներ չեն: Նրանց մի մասը եկել է մեր հայրենիքում ժամանակաւորապէս աշխատելու համար: Այդ կարգին են պատկանում զանազան մասնագէտներ, տեխնիկներ, որակեալ բանուորներ, որոնք պարբերաբար Հայաստան են գալիս նոր գործարանների համար, Ռուսաստանից ուղարկուած բարդ մեքենաների վրայ աշխատելու, մինչեւ որ տեղական կադրերը վարժուեն բանեցնելու այդ մեքենաներն ու սարքաւորումները: Իրենց առաքելութիւնը կատարելուց յետոյ նրանք յետ են դառնում Խորհրդ. Միութիւն: Այս կարգի եկուորներից են, օրինակ, Աղստաֆա – Երեւան գազամուղի վրայ աշխատող այն Ռուսները, որոնց ջանքերի շնորհիւ կառուցուեց վերջերս Ղարադաղ (Ադրբէջան) — Աղստաֆա — Երեւան գազամուղը: Հայաստանում կան, սակայն, նաեւ մշտական բնակութիւն հաստատած Ռուսներ: Դրանց թիւին են պատկանում նախ այն աղանդաւորները (Մալականները), որոնք մեր երկիրն են եկել մօտ մէկ դար առաջ եւ բնակութիւն են հաստատել մի քանի գիւղերում (Ելենովկա, Սիմէոնովկա, Բազար – Չայ, եւայլն), ինչպէս նաեւ զանազան պաշտօնեաներ, մասնագէտներ ու բանուորներ, որոնք վերջնականապէս տուն – տեղ եղած են Երեւան, Լենինական, Կիրովական, Ղափան եւ որոնք Ռուսաստան վերադառնալու մտքից ընդմիշտ հրաժարուած են: Հետաքրքրական է, անշուշտ, իմանալ այս երկու կարգի Ռուսների թիւը: Դժբախտաբար մարդահամարի թերթիկի այդ հարցի պատասխանը չէ հրապարակուած վիճակագր. վարչութեան վերոյիշեալ հաղորդագրութիւնների մէջ:

Բնակչութեան հաշուի առնելը ըստ առկայ եւ մշտական բնակիչների ներկայացնում է, ինչպէս նշում է Մարտիրոսեանը, նաեւ այլ կարգի անհրաժեշտութիւն: «Աշխատանքային ռեսուրսները (աղբիւրները) պլանաւորելիս, մասնագէտների կադրեր պատրաստելիս, բնակարաններ, դպրոցական շէնքեր եւ հիւանդանոցներ կառուցելիս հարկաւոր է հաշուի առնել տուեալ վայրում մշտապէս ապրող բնակչութիւնը: Իսկ եթէ պլանաւորւում են առեւտրի ու հասարակական սննդի ծաւալը, ներքաղաքային ու քաղաքամերձ տրանսպորտը (փոխադրական միջոցները), կոմունալ տնտեսութիւնը, կապի միջոցները (թղթատարութիւն, հեռախօս եւայլն), ապա այստեղ վճռականը հանդիսանում է առկայ բնակչութիւնը, որին այդ հիմնարկները պէտք է սպասարկեն» («Ս. Հ.», 16 Յուլիս 1959 թ.): Վերջապէս 1959ի մարդահամարի առանձնայատուկ մէկ կողմն է նաեւ այն, որ հաշուառման են ենթարկուել այնպիսի քաղաքներ եւ աւաններ, որոնք 1939ի մարդահամարի ժամանակ Հայաստանի քարտէզի վրայ չկային: Դրանց թւին են պատկանում Քաջարանը, Դաստակերտը, Ագարակը, Թումանեանը, Լուսաւանը եւայլն:

Այս ընդհանուր տեղեկութիւններից յետոյ 1959ի մարդահամարի մասին, անցնենք այժմ թուական տուեալներին եւ առաջին հերթին Հայերի թիւին Հայաստանի մէջ եւ միութենական միւս հանրապետութիւնների մէջ:

Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

(Շար.)

ԸՆԹԵՐՑՈՂԻՆ ՑՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

"ԱՆԴԱՍՏԱՆ" ԵՒ "ԱԿՕՍ"

ՊԱՐԲԵՐԱԳԻՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Բ. ԹՕՓԱԼԵԱՆԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՀԱՏՈՐԸ

"ԱՐՁԱՆԱԳԻՐ"

★

Ութ տարուան շրջանէ մը ետք, Գրականութեան եւ Արուեստի պարբերագիրը «Անդաստան» հրապարակ հանեց իր 11րդ թիւը, սովորականին պէս ճոխ ու բովանդակալից:

Առաջին թիւը լոյս կը տեսնէր 1952ին հետեւեալ բանաձեւով. — «Փնտռել ներդաշնակութիւնը հայ հոգիին՝ արդի ժամանակներու մեծապարփակ համադրութեանց մէջ: Անցեալը, ներկան եւ շրջաններ որ պիտի գան: Բայց իրականութիւնը ներկայինն է անժխտելի կերպով: «Դարուս զարհուրելի հրաշալիքներուն, գլխապտոյտ վերիվայրումներուն եւ սանձարձակ գիտութեան եւ աւերին դէմ, Բանը, բանաստեղծութիւնը թող բարձրանայ իր արժանի պատուանդանին: Հայ հոգին թող լոյս աշխարհ գայ իր կենսալիր ճառագայթումով, հայրենիքի եւ օտար հորիզոններու վրայ, իր ինքնուրոյն դիմագծով, յանուն ընդհանուր ներդաշնակութեան»:

Բայց յստակ էր նաեւ իր ախտաճանաչութիւնը, որ աւելի քան երբեք կը չէզոքացնէ … հետզհետէ. — «Արտասահմանի հայ բազմութիւնները, աշխարհի չորս հովերուն ցրուած, լծուած են իրենց նիւթական գոյութիւնն ու բարօրութիւնը ապահովելու արշաւին: Քաղաքակրթական ոստաններուն մէջ նստած, անոնք ինքնագոհ անտարբերութեամբ կը ժխտեն մշակութային ու հոգեկան ամէն արժէք:» Եւ այս տագնապին ախտաճանաչումը ամէնէն դառն իրականութիւնն էր եւ է այսօր ալ:

Շնորհիւ բանաստեղծ խմբագրին նիւթական եւ բարոյական զոհողութիւններուն սակայն, ութ տարիէ ի վեր, դանդաղօրէն բայց հաւատարիմ հետեւողականութեամբ, կը շարունակուի «Անդաստան»ի հրատարակութիւնը, Գրականութեան եւ Արուեստի նուիրուած, հետզհետէ իր դերին աւելի գիտակցութեամբ եւ միշտ հաւատարիմ իր հիմնական նպատակին, ինչպէս Սփիւռքի զանազան կեդրոններու մէջ լոյս տեսնող բազմաթիւ մշակութային եւ մտաւորական նման ձեռնարկներ: Ներկայ նիւթապաշտ ժամանակներուն մէջ գրականութեան, արուեստի եւ առհասարակ գեղեցկութեան գգայութիւնն ունենալու է գերագանցապէս, տալու համար ժողովածուներ, որոնց մէջ ժամադրուած են մասնաւորաբար Փարիզահայ գրագէտներ ու մտաւորականներ:

Ժամանակին խօսած ըլլալով նախորդ հատորներուն մասին, մեր յուշատետրը պիտի նուիրենք վերջին թիւին:

Սկսինք բանաստեղծութիւններէն:

Արդի մեր բանաստեղծները, շատ բացառութեամբ, իմացական մարզանքներու կը հետեւին գերազանցապէս: Թուի թէ անոնք իրարու հետ կը մրցին արդարացնելու համար իրենց մէկ գրչեղբօր արտայայտութիւնը, որուն համաձայն նախ «բանաստեղծութիւն մը արձակի վերածել, մեռցնել է զայն: Ըսել բան չհասկնալ բանաստեղծութենէ: Ըսել է կեանք մը բաժնել ինքն իրմէն: Արդարեւ ի՞նչ կ'ուզէք որ տայ բանաստեղծը ձեզի: Բանաստեղծը բան չի տար: Բան չըսեր: Ան իր ըսելիքը ըսած է ձեւի մէջ, ձեւով մը եւ բանաստեղծութիւն այդ ձեւն իսկ է:»

Այնտեղ ուր մեր քնարահարներէն ոմանք, ինչպէս Ահարոն եւ Բիւզանդ Թօփալեան, երիտասարդ ու ալեզարդ բանաստեղծներուն ուժը, կորովը ու եռանդը կ'երգեն, այնքան լաւատեսութեամբ, նոր օրերու կարդախօսներուն արձագանգ …

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԱՍՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

- CAVALLERIA RUSTICANA -

●

Թուրիտտուի բարեկամները, թողլով երշիկները, մէկիկ մէկիկ դուրս ելան անձայն ու անշշուկ եւ ընկերացան իրենց բարեկամին՝ մինչեւ իր տունը, ուր ամէն օր, մինչեւ կէս գիշեր, պառաւ Նուցեան, աչքերը ջուր կտրած կը սպասէր իր տղուն վերադարձին:

— Մայրիկ, ըսաւ Թուրիտտուն, կը յիշե՞ս, երբ զիս զինուոր կը տանէին, այն ժամանակ կը մտածէի թէ մի գուցէ ես այլեւս չկրնամ վերադառնալ: Այժմ, մայրիկ, համբուրէ զիս ինչպէս այն ժամանակ, որովհետեւ վաղը պիտի մեկնիմ աւելի հեռուները:

Առաւօտուն կանուխ, Թուրիտտուն առաւ իր պողպատեայ դաշոյնը, որ զինուորութեան մեկնած օրը պահած էր խոտերուն մէջ, եւ ճամբայ ինկաւ դէպի Կանցերիա:

— Ով Աստուածամայր, ո՞ւր կ'երթաս այդպէս շտապով, աղիողորմ ձայնով հարցուց Լոլան իր ամուսնոյն, երբ այս վերջինը կը պատրաստուէր դուրս ելլել:

— Այստեղ եմ, շատ պիտի չհեռանամ, պատասխանեց Ալֆիոն, սակայն դուն աւելի ուրախ կ'ըլլայիր եթէ ես ամենեւին չվերադառնայի …

Լոլան, միայն գիշերաշապիկով, ծունկի գալով մահճակալին առջեւ, գետնին վրայ, սկսաւ աղօթել, շրթունքներուն սեղմած այն աղօթագիրքը որ ստացած էր Ֆրան – Բանարտոնի սրբավայրէն, կարդալով անոր մէջ գտնուած բոլոր Ավէ – Մարիաները …

×

— Յարգելի Ալֆիօ, ըսաւ Թուրիտտուն, երբ ուղեկցին հետ քիչ մը ժամանակ կողք կողքի ճամբայ կտրելէ ետք, Աստուած ալ գիտէ որ մեղքի տէր եմ, եւ ես ինքզինքս կը մորթէի, սակայն տունէն դուրս ելած ժամանակ աչքիս ընկաւ մեր պառաւը որ հաւերոյնը դիտելու պատրուակով, ելած էր զիս դիտելու թէ ո՞ւր կ'երթամ. կարծես թէ անոր սիրտը բան մը կը զգար: Եւ Աստուած վկայ, որ ձեզ շան նման կը սատկեցնեմ միայն անոր համար որ պառաւս չվշտացնեմ:

— Շատ բարի, պատասխանեց Ալֆիօն բաճկոնակը հանելով, պիտի կռուինք, ինչպէս որ հարկ է:

Երկուքն ալ ճարտար մենամարտողներ էին:

Առաջին հարուածը տուողը եղաւ Թուրիտտուն եւ կը պատրաստուէր իր կարգին ընդունելու հակառակորդին հարուածը:

Դէպի իրեն ուղղուած հարուածը ճարտարօրէն ետ մղելով, Թուրիտտու դաշոյնը իջեցուց այս անգամ Ալֆիոյի մէջքին:

— Ա՛հ, Թուրիտտու, յիրաւի դուն վճռած ես զիս մորթել:

— Արդէն ըսի ձեզի, մեր պառաւը տեսնելէս ետք, կարծես շարունակ կանգնած է աչքերուս առջեւ:

— Ուրեմն, աչքերդ լաւ բաց, բացագանչեց Ալֆիօն:

Եւ բոլորովին կծկուած, որպէսզի կարողանայ ձախ ձեռքով վէրքը բռնել, Ալֆիօն, մէկ կողմէն աչքերը չորս բացած հսկելով, իսկ միւս կողմէ աջ ձեռքը գետին քսելով, ակնթարթի մը մէջ ափը լեցուց աւազով եւ սրսկեց հակառակորդին աչքերուն:

— Ահ, մռնչեց Թուրիտտուն կուրացած, պիտի մեռնիմ:

Յուսահատական ոստումներ ընելով դէպի ետ, անիկա կ'աշխատէր ազատիլ, սակայն Ալֆիօն հասնելով ետեւէն, երկրորդ հարուածով մը անոր փորը ճեղքեց եւ ապա երրորդ մը իջեցուց կոկորդին:

— Ահաւասիկ, երեք եղաւ, աւելին իմ տանս զարդարանքին համար էր: Այժմ, մայրդ այլեւս հաւերուն նայելու պէտք պիտի չունենայ …

Թուրիտտուն երերտկալով քանի քայլ եւս, ինկաւ ծառերուն տակ, … կոյտի մը պէս գետին խորտակուելով: Փրփրալից արիւնը կը խրխռար կոկորդին մէջ եւ չկրցաւ մինչեւ անգամ արտասանել՝

«Ա՛խ, մայրիկ …»:

ՃԻՈՎԱՆՆԻ ՎԵՐ[ԿԱ]

(4 եւ վերջ)

ղանալով, երբ Բ. Թօփալեան «Միջերկրականի» խորութիւններուն մէջ կը բաղձայ պատգամախօսի մը շեշտով իմաստութեան սուզակը դառնալ, այս շեշտը, այս ներշնչումը քիչերուն մօտ կը դիմաւորենք :

Բարեբախտաբար կան բանաստեղծներ, որոնք բան մը կուտան, բան մը կ'ըսեն : Մարի Աթմաճեան եւ Նազենի Տէր Միքայէլեան անոնցմէ են : Առաջինը կ'երգէ Արաբերը, հրեղէն ծաղիկ, Թաղն Արարչուբեւը, հրեղէն ծաղիկ, Թաղն Արարչութեան ու ճշմարտութեան : Նոր պատկերներ ու գաղափարներ անշուշտ կան : Երկրորդը «Լուռ տառապանքներ»ուն քընարահարն է, տառապանքներ, որոնք արուեստագէտին կեանքը, անոր հոգեվիճակը կը խորհրդանշեն :

«Անդաստան» հետեւողական է : Մէկ կողմէ ֆրանսական դասական եւ արդի բանաստեղծներէն ընտրուած էջեր կը ներկայացնէ, տաղաչափեալ եւ երբեմն արձակ, միւս կողմէ հայ քերթողներէն ֆրանսերէն թարգմանութիւններ կուտայ :

Գրական միւս սեռերն անտեսուած չեն : Առաջին եւ ընդարձակ ուսումնասիրութիւնը Տոքթ. Լ. Գրիգորեանի աշխատուած ու խնամուած գրութիւնն է, «Երաժշտութիւնը իբրեւ հոգեբանական ոյժ եւ դարման» 32 էջերու սահմանին մէջ : «Բուժանք» բժշկական թերթին չորս տարիներու կանոնաւոր հրատարակութենէն եւ քանի մը բժշկական գիրքերէն ու յօդուածներէն ի վեր բժիշկին ստորագրութեան չէինք հանդիպած : Այս ուսումնասիրութիւնը, իբրեւ առաջինը իր տեսակին մէջ, կուգայ վկայելու, որ իր լռութեան տարիներուն, ան մեղուի մը աշխատունակութեամբ հոգածութիւնն ունեցած է խորանալու, երաժշտութեան հոգեբնախօսական ազդեցութիւնը դարերէ ի վեր ներկայացնելու, իր գիտական ուսումնասիրութիւնը համեմելով նաեւ ճաշակաւոր սիրուն աւանդութիւններով եւ իր աշակերտական կեանքէն Սանասարեան վարժարանի ամարանոց — Սրտաձորի յուշերով, երբ Առաւօտ լուսոյով եւ ջութակի ընկերակցութեամբ կ'արթննային աշակերտները :

Երկրորդ ընդարձակ ուսումնասիրութիւնը Կ. Փօլատեանի Գրական Զրոյցն է ֆրանսացի մեծանուն գրական քննադատ Անտրէ Ռուսոյի հետ, զրոյց՝ որ կը յիշեցնէ «Լէ Նուվէլ Լիթերէր» շաբաթաթերթին երբեմնի այնքան շահեկան գրական տեսակցութիւնները :

Զուտ գիտական — բանասիրական ուսումնասիրութիւն մըն է Հայկ Պէրպէրեանի յօդուածը. «Լուսաբանութիւն մը հայ ժամանակագրական յիշատակութեանց — Իրենչինի եւ Խուրումչիի ապստամբութիւնը» ինչպէս նաեւ Ա. Սարաֆեանի «Պլուզ եւ Ծործորեցի Յովհաննէս Երզնկացիներ» խորագրով ուսումնասիրութիւնը : Ունինք նաեւ ողբ. երգահան Օ. Պէրպէրեանի մէկ անտիպ գրութիւնը, «Հայ երաժշտութեան ապագան» վերնագրով, եւ Գ. Քէրէսթէճեանի երաժշտական մէկ ուսումնասիրութիւնը, նուիրուած Օննիկ Պէրպէրեանի : Արձակագիրներ նմանապէս իրենց աշխատակցութիւնը բերած են «Անդաստան»ին, որուն քրոնիկի բաժինը եւ նկարահանդէսը նոյնքան ճոխ են ինչպէս նախորդ թիւերը :

×

Անհաւասիկ ուրիշ պարբերական մը, Գրականութեան եւ Արուեստի նուիրուած, «Ակօս» որ տասնեւհինգ տարիներէ ի վեր Պէյրութի մէջ լոյս կը տեսնէ կանոնաւորաբար, Փալանճեան Ճեմարանի Շրջանաւարտներու Միութեան նախաձեռնութեամբ եւ նիւթական միջոցներով : 1945ին լոյս կը տեսնէր, որուն առաջին թիւին վաճառումէն գոյանալիք դումարով պիտի վճարէին թուղթի, կողքի եւ տպագրութեան ծախքերը, եւ եթէ բան մը աւելնար, պիտի յատկացնէին երկրորդ եւ յաջորդական թիւերուն տպագրութեան :

Շնորհիւ երիտասարդութեան խանդավառութեան եւ հայկական նկարագրի յարատեւ կամքին հետզհետէ կը դառնար ներկայանալի ամսագիր մը թէ իբրեւ բովանդակութիւն, թէ իբրեւ տպագրութիւն : Առաջին տարիներու գլխաւոր աշխատակիցներն էին Լեւոն Շանթ, Նիկոլ Աղբալեան, Գասպար Իփէքեան, եւ Գ. Գիւզալեան իրենց լուսաւոր եւ ամբողջական գործերով : Առաջին եօթը տարիները հրապարակ կ'ելլէր իբրեւ երկամսեայ 80 էջերով, եւ հետզհետէ «Ակօս» կը դառնար 96 էջերով ամսագիր մը, հին սերունդի գրողներուն գրական, քննադատական, բանասիրական, թատերական, յուշագրական եւ պատմական երկարաշունչ գործերուն կողքին միանալ նաեւ նոր սերունդին բանաստեղծական եւ վիպական աշխատութիւնները : «Ակօս» այն օրկանն էր, որուն մէջ հին եւ նոր սերունդներուն կամուրջը խզուած չէր եւ գրական վարդապետութիւններու ոչ միայն տուրքը կը տրուէր, այլեւ ներդաշնակութիւն մը կը տիրէր : «Ակօս» արեւելեան մեր գաղութներուն համար անհրաժեշտութիւն մը կը դառնար : Տասնեւհինգերորդ տարին կը փակէ միացեալ երեք թիւերով, թեւակոխելու համար տասնեւվեցերորդ տարին : Վստահ ենք որ երիտասարդական նոյն նախաձեռնութիւնը, կորովն ու եռանդը իրենց դրոշմը պիտի դնեն ասկէ ետք ալ, մաղթելով յարատեւութիւն եւ յաջողութիւն :

×

«Անդաստան»ի վերջին թիւին հետ բանաստեղծ Բիւզանդ Թօփալեան ընթերցողներուն նոր անակնկալ մը կ'ընէ : Ահաւասիկ քերթուածներու հինգերորդ հատորը «Արձանագիր» անունով : Ընթերցողներուն յիշողութիւնը թարմացնելու համար յիշատակենք որ «Այգահանդէսը» լոյս կը տեսնէր 1930ին, «Արեւագալ»ը 1936ին, «Համայնական Սէրը» 1951ին եւ «Հրախաղութիւն»ը 1952ին : Բոլոր այս հատորները բանաստեղծը իր եւ ընթերցողներու հաճոյքին համար լոյս ընծայած է : Թօփալեան ժողովրդական բանաստեղծ մը չէ, բայց իր ներշնչումներու ակնաղբիւրը մարդկային հոգին է : Եղիշէ Չարենցի յատկանշական որակումը կը գտնենք «Արեւագալ»ի մէջ.

Ու դեռ ահա ամբոխներ
Որ կը դառնան խեղազար ու կապտուած
                    հեւքերով
Ու ապրելու շնորհքին համար ի զուր կը
                    հայցեն
Հացի փշրանք ու ժպիտ ...

Թօփալեան կ'ապրի ներկային մէջ եւ հակառակ տիրող տառապանքին ու մարդոց զրկանքներուն, լաւատես է իր արուեստով :

Մարդիկ ահա քրտնաթոր
Անխռով ու պիրկ, ու աչքերով
                    լուսահար՝
Կը փնտրեն ապրիլն այդ յաղթցումին
                    անվախճան :
                    (ՇԱՐԱՒՆԵՐ)

Ինչպէս նախորդ հատորներուն, «Արձանագիր»ին մէջն ալ նոյն միութիւնն ու ներդաշնակութիւնը կը տիրեն : Թօփալեան որակի եւ մարդկայնականութեան բանաստեղծն է :

Երէկ համայնական սէրը, այսօր լոյսի սէրը, իբրեւ կիրք ու երազ աշխատաւոր մարդկութեան կը բաղձայ, երկրին համար ու մարդոց ... : Ստեղծագործ աշխատաւորներուն սիրով աոլցուն է քերթողին սիրտը : Կը հաւատայ այդ բաղմութեան, որ խաղաղութեան կառոյցները պիտի բարձրացնէ ամէն օր :

Բանաստեղծը միշտ նոր երգ մը ունի իր քնարին վրայ : Այս վերջին հատորին մէջ երկու քերթուած ունի մասնաւորաբար, «Ուժ եւ Ոգի» եւ «Վայրկեանն այս վերջին», որոնց մէջ մեր ցեղային ուժն ու ոգին կը փառաբանէ այնքան հաւատքով, այնքան հաւատարմութեամբ : Բանաստեղծին այս կերպարանափոխութիւնը գիտակցական է : Անիկա չէ այն քերթողներէն, որոնք անապատներու արձագանգներուն ականջ կուտան, ողբալու եւ սգալու համար հայրենի աւերակները : Պատմութեան փաստը ուրիշ տեղ կը փնտռէ եւ դարաւոր ուժն ու ոգին կ'ոգեկոչէ : Իր երգը ուրիշ շեշտ, ուրիշ արձագանգ ունի, որովհետեւ կը հաւատայ, որ

Սրարշաւող այդ դաժան հեղեղներու դէմ
                    առ դէմ
Ցեղի մ'ըմբոստ —
Ցեղի մը շեշտ ճառագայթներն հոգեկան
                    խոր ուժերու
Հերոսական իրենց թափով,
Կամքովն իրենց գերահզօր հաւատքին
Ապառաժին վրայ կառչած՝
                    ու դարերու յանդիման՝
Պարտադրեցին ապրելու կամքն իրենց
                    մեծազօր :

«Արձանագիր»ի քերթուածները իրենց սեղմ վիճակին մէջ, բանաստեղծին քերթողական արուեստին վերջին պատգամը կը ներկայացնեն :

Անոնք բան մը կ'ըսեն, բան մը լսելի կ'ընեն, միայն գրչի խաղեր չեն եւ ոչ ալ իմացական մարզանքներ :

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ԼԵԶՈՒԻ ՃԱՄԲՈՎ

Էր երբեմն, հայ մանուկները «բարի լոյս»ով կը բանային իրենց աչքերը : Լոյսը ինքնին ոչինչ կը կորսնցնէ իր փայլէն՝ երբ հիմա, հայ բոյներուն մէջ, «Պոնժուռ»ով կ'ողջունուի : Բայց մեզի համար, որ կառչած կը մնանք Լուսաւորչի կանթեղին արծարծած լոյսին, կը զգանք թէ որքան կ'աղօտին անոր արձակած շողերը, երբ «բարի լոյս»ը կը փոխարինուի օտարոտի «կուտ մօռնինկ»ներով :

Գրելով այս տողերը նորութիւն մը ըսելու յաւակնութիւնը չունիմ եւ ոչ ալ յոյսը թէ ասկէ ետքը կը փոխուի : Ամէն բան կոչկոռ կապած, իր դրոշմը դրած է մեր ներկայ կեանքին վրայ : Մեր ըմբռնումներն ալ ենթարկուած են անոնց ազդեցութեան : Ճիշդ է թէ դեռ ամէն ինչ չէ կորսուած : Թութակաբար կը կրկնուին շատ մը գեղեցիկ խօսքեր եւ թելադրանքներ : Այսչափ բծախնդրութիւն մեր լեզուին հանդէպ, խակապէս գովելի է : Այսուհանդերձ ապշեցուցիչ է, տեսնելով որ «բարի լոյս»երը կը նուազին մեր յարկերէն ներս : «Գործողութիւնը յաջող անցաւ, բայց մեռաւ հիւանդը», պիտի ըսենք ու մխիթարուինք, ինչպէս պիտի ըսէր վիրաբոյժը, արդարացնելու համար ինքզինք : Արդ, հարց կուտանք մեր գոյութեամբ զբաղած վիրաբոյժներուն, թէ պէտք եղածը կ'ընե՞ն արդեօք, ստոյգ մահուան չդատապարտելու համար ինչ որ յանձնուած է իրենց հոգածութեան :

Այս հարցը կը դնենք՝ քանի մեր «հիւանդ»ը դեռ չէ մեռած : Լաւատեսներ պիտի ըսեն թէ Սփիւռքը մօտ կէս դարու կեանք մը ունեցաւ առանց իր Հայութիւնը կորսնցնելու : Անժխտելի իրականութիւն : Բայց «Արեւագալ» երգողներուն թիւը պակսեցաւ, պարպուեցաւ Հայոց եկեղեցին, փրթած է թելը այն սազերուն՝ որոնք մեր Մեծասքանչը երգեցին, իսկ հիմա հեծեծանքն է միայն որ դեռ կը լսենք :

Կար ժամանակ, երբ հայ մանուկները հայերէնով կ'երգէին, կ'աղօթէին, կը պատմէին, ու մեր սիրտերը խոր հըրճուանքով կը լեցուէին : Իսկ այսօր հայերէնը մենաշնորհը դարձած է ճառախօսներուն : Բեմերուն վրայէն, բեմերուն ետեւէն, բեմերուն քովէն դայլի աւետաբանները պակսած չեն : Մտիկ ընող կայ, բայց հասկցո՞ղ :

Խղողվակներու վերածուած բերաններուն թիւը շատցեր է թէ ոչ, ի՞նչ օգուտ, երբ հայ մանուկներով զբաղողներուն թիւը կը նուազի : Ճիշդ է որ այս գործը աւելի դժուար է քան բեմերուն առջեւ կեցցէ պոռալը, ծափահարութիւններ տեղացնելը : Դպրոցներու մէջ է որ կարելի է դեռ օգտակար աշխատանքներ տանիլ : Այնտեղ է որ կը կերտուի հայմիտքը, հայ լեզուն : Անցեալին մէջ, մեր անզուգական մտաւորականները, հակառակ իրենց փայլուն տիտղոսներուն, կ'երթային գաւառ եւ գիւղերու մէջ վարժապետ կը դառնային : Հիմա, աւաղ, նոր ժամանակները նոր բարքեր առաջ բերած են, մոռցնել կուտան մեզի ինչ որ էական է՝ մեր իսկ գոյութեան համար : Արդ, ոչ ճառ եւ ոչ ալ ծափ, այլ պուտ մը աշխատանք, որպէսզի չցամքի իւղը կանթեղին եւ նստարանները չպարպուին :

Ծակատագրի բերումով, մեր բնադաւառները փոխադրուած են հիմա այստեղ : Սասուն, Զէյթուն, Պիթլիս, ու Վան, դարձած են, Փարիզ, Լիոն, Վալանս, Մարսէյլ : Եթէ նոյնիսկ փոխուած են ժամանակները, չէ փոխուած պատգամը մեր նախնիքներուն : Ասորին Հայ դարձնող, Ուրարտուն ձուլող մեր ժողովուրդը չի կրնար անտարբեր մնալ իր իսկ գոյութեան սպառնացող յորձանքներուն դէմ : Փարիզը իր երկու կայուն վարժարաններով մեծ դեր կրնայ խաղալ այդ վտանգին առաջքը առնելու համար : Հապա միւս գաղութնե՞րը, մանաւանդ Մարսէ՞յլը, ուր հոծ բազմութիւն մը ունինք :

Ահա հնչած է ժամը : Այս այն պահն է, ուր դեռ թոյլատրելի է որոշ յոյսեր սընուցանել մեր լեզուին պահպանման համար : Անցընել այս պահը առանց սթափելու, պիտի նշանակէր վարագոյրը քաշել մեր սրբազան խորաններուն վրայ :

ԱՌԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (157)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Մ Ո Լ Ո Ր Ո Ւ Մ Ը

Դ.

Սոսկալի կերպով կ'ատէր այն աղքատները որոնք անկեղծօրէն եւ անվերապահօրէն աղքատ էին, եւ հետեւապէս իր զօշաքաղութիւնը գոհացնելու անկարող : Ընդհակառակն մասնաւոր համակրութիւն մը ունէր այն աղքատներուն համար որ Խնամակալութեան միամտութիւնը կը շահագործէին եւ որ սակայն առաքինութիւնը ունէին պատեհ առիթներու բան մը դնել հաւաքիչին ափը.

— Հէլալ ըրէ, Գառնիկ աղա :

— Ճանըմ, ի՞նչ կ'ընէք, ամօթ բան է ըրածնիդ, ըսելով մարդուկը ի քթել ական կը դրպանէր կաշառքը :

Վերջապէս, Գառնիկ աղա՝ Մերկերեանին դպրոցին կը պատկանէր եւ նոյնիսկ դասերուն մէջ քիչ մըն ալ անկէց աղէկ էր :

Պաշտօնին բերմամբը, քննիչը բոլոր թաղեցին կը ճանչնար, իւրաքանչիւր ընտանիքի նիւթական վիճակը գիտէր եւ նոյնիսկ իր հետաքրքիր բնաւորութեանը շնորհիւ ընտանեկան ներքին գաղտնիքներու թափանցած էր. անանկ որ, իր այս յատկութիւնը ճանչցուած ըլլալով, զանազան առիթներու մէջ իրեն դիմում կ'ըլլար այսինչ ընտանիքին բարոյական եւ նիւթական վիճակին վրայ տեղեկութիւն առնելու համար : Պզտիկ խլավուզութեան պէս բան մըն ալ կ'ընէր, եւ երբ աղջիկ հարցնելու գային իրեն, հայրախնամ շեշտով մը կ'ըսէր — մանաւանդ եթէ պատառը եղող ըլլար.

— Տառքս մեծցած է, խաթունիկ աղջիկ է, հիչ մի հարցնէք առէք :

Այս տեսակ մարդու մըն էր որ կը դիմէր Կիւլիւկ հանըմ՝ իր աղջկան վիճակին ճար մը գտնելու համար : Խեղճ կինը կը վարանէր խնդիրքը մատուցանելու, մարդուն խեռ կերպարանքէն խրտչելով :

— Գուզում Գառնիկ աղա, սկսաւ վերջապէս, քեզի խրիճա մը ունիմ ...

Գառնիկ աղա վեր նայեցաւ, հարցական ձեւով :

— Աղջիկս ծանր հիւանդ է, թուղթ մը տայիր տէ տոքթորին տանէի :

Գառնիկ աղա նստած տեղէն ելաւ, ձեւը փոխեց, նորէն նստաւ :

— Ես քեզի անանկ թուղթ մը չեմ կըրնար տալ, ըսաւ քննիչը՝ ծանր լռութենէ մը ետքը :

— Գուզում, Գառնիկ աղա, աղաչեց նորէն լուացարարուհին, օգնէ պաղնեմ :

— Պէ ճանըմ, պոռաց քննիչը, դուք ամիրային տունը չէ՞ք :

— Հա ճանըս, հոն ենք :

— Է, ամօթ չէ՞ ձեզի որ ամիրայի մը տունը նստիք եւ Աղքատախնամին դիմէք բժիշկի դեղի համար, թոհաֆ բան պէ :

— Ամիրային անունը կայ, ախպարս, ծառքս ունենամ նէ հոս կուգա՞մ գլուխ ցաւցնելու :

— Աղջի՞կդ ալ չունի, հարցուց Գառնիկ աղա շեշտով մը որմէ շատ բան կը հասկցուէր :

— Աղջկանս փարա՞ն ուրկէց է :

— Ես ի՞նչ էր ան, մէկ ատեն մը լորտի կնկան պէս կը հագուէր կը սքուէր կոր. ան ֆիստանները փարայով կը շինուին, փարայով ...

— Ֆիստանները, ֆիստանները, հեծեց խեղճ կինը՝ ձեռքովը երեսը ծեծելով :

— Ատոնցմէ մէկը ծախեցէք, շարունակեց քննիչը անողոքօրէն, հէքիմի իլաճի տուէք, լմնցաւ գնաց :

— Ան ֆիստանները աղջկանս չէին, Գառնիկ աղա ...

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ԱՏԸՆԱՈՒԸՐ , իրեն ի պատիւ տրուած ճաշի մը ընթացքին յայտարարած է, թէ «Արեւմտեան պետութիւնները պէտք է հարիւր առ հարիւր միացած մնան այլապէս Խրուշչեւ անյողդողդ պիտի մնայ իր տեսակէտներուն վրայ : Գերմանիոյ հարցը միջազգ. կարեւոր խնդիր մըն է , որ պէտք է լուծուի, այլապէս բաղձալի խաղաղութիւնը չենք ունենար»: Խրուշչեւի մասին ըսած է .— «լաւ դերասան մըն է, միշտ կը կրկնէ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը, սակայն երբ հարցը կուգայ Գերմանիոյ կը զլանայ տալ այդ իրաւունքը »:

ԱՊՐԻԼ 11-24 Ը
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի Ապրիլ 24ին :

Նախաձեռնութեամբ Ապրիլեան Սեբուանդի , Սալ Բատէի մէջ :

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Համազգային Սգատօնը Ապրիլ 24ին : Միահամուռ մասնակցութեամբ գաղութին : Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

ՄԵՂՈՒԻՆ ՃԱՌԸ
Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ստանալու համար դիմել՝

Մարսէյլ .— Ա. Քէօսէեան (Փլաս տ'էքս) : Ուր կարելի է բաժանորդագրուիլ նաեւ «Հայ-Բոյժ»ի :

Նիս .— Շահան Ջօտեան

Վալանս .— Արսէն Տէր-Սարգիսեան :

Կրընոպլ . — Վ. Բաբախեան :

Տէսին .— Սարգիս Առաքելեան :

Լիոն .— Մ. Կէնճեան եւ Ղ. Ղազարեան :

Վիէն .— Մուշեղ Մուրատեան :

Պռոտօ .— Կ. Տօմէրեան :

Սէն Շամոն .— Մ. Ընտրիկեան :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԼՍԱՐԱՆ

Հերթական դասախօսութիւնը այս Չորեքշաբթի գիշեր ժամը 21ին, Քատէի սըրահը, Ֆոլքլորիք երեկոյ, նուիրուած Լիբանանի կեանքին, ուր լուսարձակով ցոյց պիտի տրուին տեղական տեսարաններ: Կը խօսի՝ Պ. ՇԷԽՈՒԱՆ: Ներկայ պիտի ըլլայ գերապայծառ Մաքլուֆ: Կը խնդրուի ըլլալ ճշդապահ :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ-ԲՈՅԺ
ԺՈՂ. ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ
Խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Նոյեմբեր-Դեկտեմբերի թիւը (215-216), ճոխ եւ հետաքրքրական բովանդակութեամբ .—

Համբոյրը բժշկութեան մէջ (Խմբ). — Էկզեմայի մասին (Տոքթ. Բամպուքճեան) — Սոխը եւ իր սննդական արժէքը (Տքթ. Մանուկեան) .— Գիտութեանց Ակադեմիա Հայաստանի .— Մեր շնչած օդը (Տոքթ. Նաւասարդ) .— Արուեստական ցրտաթմբիր (Տոքթ. Գալուստեան). — Սրտի տագնապներու շուրջ (Փրոֆ. Լըմէկր) .— Արեան փոխարինիչները (Փրոֆ. Ֆրոմ) .— Եւ սիրեցի Հայաստանը (Ակադեմական Պիոտրովսկի) — Քունը եւ մահը (Տոքթ. Աշճեան) .— Ստոծանին եւ իր փորձանքները (Տոքթ. Այվազեան) .— Տղաս ջղային է (Տոքթ. Տիաթֆին) .— Արուեստական սերնդագործութիւն (Տքթ. Պանծալի) .— Ինչո՞ւ վիժում կ'ունենան կիները (Տոքթ. Ասֆանազ). — Լուսնոտներու (սարալը) մասին (Շ. Նարդունի). — Արուեստական շնչառութիւն (Խաչունի) .—

Տարեկան բաժանորդագրութեան պայմաններն են Ֆրանսա 15 Ն. Ֆ. (1500), արտասահման 20 Ն. Ֆ. :

Մամուլին յանձնուած է Յունուար-Փետրուարի թիւը, որու մէջ շատ հետաքրքրական յօդուած մը,— Էշը ... բժշկութեան մէջ (պատմական, գրական, գիտական ծանօթութիւններով):

Բաժանորդագրութեան պայմաններ .— Տարեկան 15 նոր ֆրանք (1500 ֆրանք) : Արտասահման 20 նոր ֆրանք (2000 ֆր., երկու տարեկանը մէկ կանխիկ վճարողին համար 37,5 նոր ֆրանք (3750 ֆր.) :

Ch. Aïvazian
Au journal HARATCH
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

Այրի Տիկին Զարուհի Տէր Թովմասեան, Այրի Տիկին Քլօթիլտ Պէրպէրեան, Օր. Ֆլորա Շէօհլէեան, Այրի Տիկին Էլիզ Եշիլպէկեան, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Պատարոֆ եւ զաւակը խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, քեռայրին եւ ազգականին՝

ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ

կսկծալի մահը որ տեղի ունեցաւ Մարտ 18ին, Մոնմորանսիի հիւանդանոցը :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Չորեքշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 16ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Մոնմորանսիի գերեզմանատունը :

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ ընդունիլ :

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սեբաստի Շաւիլի խումբին կողմէ :

Կիրակի, 27 Մարտ, ժամը 16էն 24, Շաւիլի դպրոցի սրահին մէջ :

Գեղարուեստական բաժին: Ճոխ պիւֆէ :

Ֆ. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Պզտիկներու արձանագրութիւնները պիտի սկսին Ապրիլ մէկին եւ պիտի փակուին Մայիսի վերջը :

Կեդրոնի արձանագրութեան օրերն են Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ ժամը 13-14 եւ 18-20: Անկէ դուրս ժամադրութեամբ, հեռախօս Թրիտէն 27-35 :

Փարիզէն դուրս դիմել տեղական մասնաճիւղերուն :

ԿՈՒԶՈՒԻՆ

Դպրոցասէրին համար կ'ուզուի այր եւ կին մը յարմար աշխատանքներու համար : Դիմել վարժարանի տնօրէնութեան :
1, Bd. du Nord, LE RAINCY (S. et O.)
TÉL. 927 01-72

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ Ի ՊԱՏԻՒ ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Հովանաւորութեամբ Կաթ. Պատուիրակ ՍԵՐՈՎԲԷ ԵՊ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Փարիզի հայ գաղութին ներկայացուցիչներուն :

25 Մարտ, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ՓԱԼԷ Տ'ՕՐՍԷԻ մէջ:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ ստանալով հրաւիրատոմսեր եկեղեցւոյ գիւանէն : Մասնակցութեան բաժին 10 Ն. Ֆ. :

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.-ի կողմէ:

Ապրիլ 2ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 21ին: Առնոնվիլի մեծ սրահին մէջ : (Փառք Էքսփոզիսիոն) :

Այս առթիւ վարձուած է տեղւոյս հանրածանօթ ժիկ Ծօլայի նուագախումբը :

Կը հրաւիրուին կեդր. Ֆրանսայի քոյր մասնաճիւղերուն հայ մարզիկները :

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի աշակերտուհիներու կողմէ :

Ապրիլ 3ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Մէզոն տը լա Շըմիի մէջ, 28պիս, Րիւ Սէն Տօմինիք, մէթրօ Էնվալիտ :

Հայերէն եւ ֆրանսերէն թատերախաղեր: Երգախառն պատկերներ եւ արտասանութիւն :

Մուտք՝ 6, 5 եւ 3 Ն. Ֆ. :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

Հայաստանէն Առաքելեան ընտանիքը կը փնտռէ իր զաւակը Ավետի Արգուշ Առաքելեանը, ծնած 1924ին, Կոտայք շրջանի Գոխտ գիւղէն որ 1948 Ապրիլին իբրեւ գինուոր մեկնած է եւ ըստ իր ծնողաց, այժմ Ֆրանսա կը բնակի :

× Հայաստանի Ստեփանաւանի շրջանի Գառնգառ գիւղէն Զաքար Միքայէլ Սահակեան կը փնտռուի իր մօր Վարդիշայի, քոյրերուն Սիրանուշ, Հրանուշ, Վարդանուշ, եւ եղբայրներուն Խորէն եւ Արտաշի կողմէ :

×

ՆԱՄԱԿ ՈՒՆԻ .— Պ. Քէօթէքեան Աւետիս նամակ ունի Ֆիլատելֆիայէն, (Ամերիկա):

Փնտռուող վերոյիշեալ անձերու հասցէները գիտցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել Եկեղեցւոյ դիւանատունը, 15, Րիւ Ժան Կուժօն, Փարիզ (8):

×

Նուիրատուութիւններ եկեղեցւոյ կրթ. ձեռնարկներուն՝ Պ. Հայկ Գըրըքճեան 200 Ն. Ֆ., իր կնոջ մահուան քառասունքին առթիւ, Պ. Վահրամ Մատիչեան տասը Ն. Ֆ., Տիկին Սուրեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

« ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ »Ը

Կը ներկայացուի Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. Նոր Սեբաստիին կողմէ :

Ապրիլ 3ին

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՄԻՋԻՆՔԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմնին կողմէ :

ՀԻՆԳՇԱԲ. ՄԱՐՏ 24ԻՆ, ԺԱՄԸ 16.30ին
Փավիյօն Տօֆինի մէջ

Փափաքողները կրնան ծպտել իրենց երախաները Լա Ֆոնթէնի առակները խորհրդանշող զգեստներով կամ միայն գլխով եւ արտասանել տալ անոնց իրենց ծպտումին համապատասխան առակը :

Որբերու Օգն. Մարմինը քաջալերուած նախորդ տարիներու իր գտած յաջողութենէն կը յուսայ որ այս անգամ եւս հանրութիւնը պիտի քաջալերէ զինք օգտակար հանդիսանալով Միութեան բարենպատակ ձեռնարկներուն :

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց 22 Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 23 ՄԱՐՏ

MERCREDI 23 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8755 — 36EME ANNEE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4556

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

Այսօր հողին ենք յանձնում մի զուտ, իրական Հայ, որ իր կեանքը նուիրեց, Հ. Յ. Դաշնակցութեան միջոցով, հայ ժողովուրդին:

Մի Հայ, որ նկուն ու վտիտ իր կազմին մէջ պարփակել էր անհատնում կորով, բոլորանուէր աշխատանքի հրայրք եւ անսասան հաւատքի մթերք:

Սահակ Տէր Թովմասեան մէկն էր այն աչքառու Դաշնակցականներից, որ ամբողջ իր էութեամբ, ապրեց ծառայելու հրայրքով: Իր պատանութեան հասակից մինչեւ իր յեղակարծ մահը իր գործերի, խօսքերի, գրութիւնների եւ բոլոր ապրումների առանցքը ծառայութեան եւ իր ժողովուրդին օգտակար լինելու տենչն էր:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը նրանից յաճախ պահանջեց աւելին քան նա կարող էր տալ: Նետուեց նա կեանքի բոլոր մարզերի մէջ, ուր պարտականութիւնն ու կարիքն էին կանչում: Նա չարչարուեց, տառապեցաւ եւ մատնուեց զրկանքի, բայց երբեք չընկրկեցաւ խոչընդոտի եւ դժուարութեան առջեւ:

Նա տուաւ իր կուսակցութեան եւ իր ժողովուրդին այն ամէնը, որ ունէր: Տըւաւ գործով ու ոգեւորութեամբ, տըւաւ առանց վարանումի, եւ սակարկութեան: Տուաւ, որովհետեւ նախ՝ տալ Հայութեան, նրա ազատագրութեան դատին, իրեն համար գերագոյն վայելք էր, տալ՝ նրա համար նշանակում էր ոչ թէ վնաս իր անձի համար, այլ գերագոյն չափ թէ՛ իր հոգու լիացումին եւ թէ Հայ ժողովուրդի յաղթանակին, Հայութեան երազի կենսագործումին:

Զոյգ ամիս առաջ, սրտի անակնկալ մի տագնապ զգետնեց Սահակին: Բոլորս շշմեցինք, երկիւղ կրելով, որ Սահակը պիտի չկարողանայ յաղթահարել հարուածի ուժգնութիւնը եւ պիտի զատուի անգործութեան: Նրա համար անաշխատութիւնը մահ էր, մահ, որ իր էութիւնը պիտի չկտրի, բայց իր հոգին անվերջ պիտի կծծի. իր մարմնի խլրտումը պիտի պահի, բայց չարժուելու նախաձեռնութիւնը պիտի կաշկանդի:

Մինչեւ վերջին պահը Սահակը յոյսով էր պարարուն: Պիտի ապաքինի այս ժամանակաւոր անկարութիւնից եւ նորէն նետուի ստեղծագործ աշխատանքի:

Այնքան հզօր էր Սահակի մէջ աշխատանքի մղումը. այնքա՜ն աննկուն էր իր հաւատքը Հայութեան հանդէպ. այնքա՜ն վառ էր իր մէջ ծառայելու կրակը:

Բոլշեւիզմն անգամ վերահասու էր այն ամէհի ու աննուաճելի ուժին, որ Սահակի լղար մարմինը ապրեցնում եւ հոգին դիմեցնում էր: Դա Հ. Յ. Դաշնակցութեան ոգին է, ազատութեան եւ անխախութեան անվերջանալի բխումը:

Ոգին է բոլոր անոնց որոնք Սահակի նման իրենց կեանքը նուիրեցին մեծ գաղափարականին՝ Հայրենիքի ազատագրման:

Սահակների մարմինը մենք պիտի թաղենք այսօր, բայց ոչ ոք չի կարող թաղել այն ոգին որ մեզ համար կենարար եւ անմահ է, իսկ բռնապետութեան համար դերեզմանափոր:

Սահակի մահը դառնակսկիծ կորուստ է, որ մեզ չի հաշմի ոգի եւ յուսալքութեամբ, այլ մի նոր խրախուսիչ ուժերը մէկտեղելու, համակարգելու եւ միասնաբար գրոհելու վերջին վճռական ճակատամարտի համար:

Ե. Խ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ՖՐԱՆՍԱ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑԸ

ԱՅՍՕՐ՝ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ՀԱՍՆԻ

Խորհրդային վարչապետը Փարիզ կը հասնի այսօր, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 11ին (Օռլիի օդակայանը):

Նոր ժամանակացոյցը որոշ փոփոխութիւններ կը նախատեսէ հինին վրայ: Արդարեւ՝ Խրուշչեւի պահանջին վրայ ջնջուած են Խորհրդային վարչապետին այցելութիւնները դէպի Լիոն եւ Նանսի — ինչպէս յայտնի է երկու քաղաքներու քաղաքապետները մերժած էին ընդունիլ՝ Խրուշչեւը — ջնջուած է նաեւ Սալոն տը Փրովանսի այցը, ուր ֆրանսական օդատորմը, ի պատիւ հիւրին, զինուորական ընդունելութիւն եւ տողանցք պիտի կազմակերպէր:

Երկրորդ փոփոխութիւնը որ աչքի կը զարնէ այն ազատ ժամերն են, զորս Խըրուշչեւ պիտի կարենայ օգտագործել այցելելով եւ մասնակցելով Ֆրանս - Խորհրդային Միութեան եւ Աշխատանքի Ընդհանուր Դաշնակցութեան (համայնավար) կազմակերպած ցոյցերուն ուր անշուշտ պիտի կարենայ ընել իրեն «սիրելի» յայտարարութիւններ:

Ստորեւ՝ նոր ժամանակացոյցը:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 23, առաւօտ ժամը 11 Խրուշչեւ Օռլիի օդակայանը կը հասնի եւ ճաշի կ'ընդունուի՝ Էլիզէի մէջ: Ժամը 15ին ծաղկեպսակ կը դնէ անծանօթ զինուորին գերեզմանը (Էթուալ) յետոյ Մօն Վալերիէն:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԵՒ ՈՒՐԲԱԹ.— Խօսակցութիւններ եւ այց՝ Լենինի տունը: Երեկոյեան՝ Օփերա, ներկայ կ'ըլլայ Քարմէնի ներկայացման:

ՇԱԲԱԹ.— Կը մեկնի՝ Պորտօ, Թարպ, Լաք եւ Փօ:

ԿԻՐԱԿԻ.— Արլ, Նիմ եւ Մարսէյլ:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.— Մարսէյլ եւ Տիժոն:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ.— Վերտէօն, Ռէնս, Էփէրնէ եւ Լիլ:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ.— Ռուպէ եւ Ռուան:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ.— Փարիզ՝ ընդունելութիւն խորհրդային դեսպանատան մէջ: Երեկոյեան՝ Ռամպուլէ կը մեկնի:

ՈՒՐԲԱԹ.— Առաւօտեան կ'այցելէ Ռընոյի գործարանները: Կէսօրէ վերջ՝ Ռամպուլէ:

ՇԱԲԱԹ.— Այց՝ Վերսայլի պալատը: Վերջ՝ Ռամպուլէի խօսակցութեանց:

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 3.— Մեկնում Օռլիի օդակայանէն դէպի Մոսկուա:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՅԱՏՈՒԿ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Խրուշչեւի այցելութեան առթիւ ֆրանսական հեռատեսիլը յատուկ նկարասփռումներ պիտի ընէ.—

Չորեքշաբթի, Մարտ 23.— Ժամը 11, Օռլի, 14.50 Էթուալի եւ Մօն Վալերիէնի հանդիսութիւններ:

Ուրբաթ, 25 Մարտ.— Ժամը 19ին, Փալէյօն Տօֆինի մէջ, դիւանագիտական մամուլի ընդունելութիւն եւ սուփէ: 19,55ին՝ օփերայի ընդունելութիւն:

Շաբաթ 26.— 17.15 Լաքի այց:

Երկուշաբթի 28, ժամը 17, լրագրական տեղեկագրութիւն՝ Ժրվէ Շամպերթէնէն:

Շաբաթ, Ապրիլ 2, ժամը 18.45, Վերսայլի այցելութիւն, ապա լրագրական սուփէ Ռամպուլէի մէջ:

Կիրակի, 3.— Ժամը չէ ճշդուած: Մեկնում Օռլիէն:

X Անգլիական մամուլը մեծ տեղ կու տայ այս այցելութեան: Տէյլի Թէլէկրաֆ կ'ընդունի անոր պատմական մեծ կարեւորութիւնը, բայց մտահոգ է ֆըրանսացի ժողովուրդին մէկ մասին՝ եւ.— «Ի. դարու Ջախին մեծ քարոզիչին» ըլլալու փուժներէն եւ համախոհութենէն: Թերթին կարծիքով Խրուշչեւ պատրաստ է «յարգանքի տուրք մը բերել Ֆրանսայի անցեալին եւ խանգարել այս երկրին ապագան»:

X Քորսիքայէն 33 հոգի որոնք պարտադիր արձակուրդի էին տարուած վերադարձան իրենց տունը: Մեծ մասը Լիոն, Փարիզ եւ Նանսի կը բնակին: Խօսք տուած են ոչ մէկ ցոյց ընել եւ օրը 2 անգամ ոստիկանատուն ներկայանալ:

«ԻՒՄԱՆԻԹԷ»Ի ԳՐԱՒՈՒՄԸ

Շաբաթ օր կը գրաւուէր «Իւմանիթէ»ի մէկ բացառիկ թիւը, որ հրատարակած էր «Օտէն գործողութիւն» վերնագրով յօդուած մը: Այս թիւին մէջ գաղտնի տեղեկագիր մը կը վերագրուէր. Զօրավար Անտրիու Կուտփասթըրի:Այս առթիւ Նախագահ Այզընհաուըրի անձնական քարտուղարը բացարձակապէս կը հերքէ այդ տեղեկագիրը որ «զուտ երեւակայութիւն» է եւ «համայնավար քարոզչութիւն»:

Իւմանիթէ կը գրէր մանաւանդ որ ամերիկեան տեղեկագիրը կ'ամբաստանէր Ալժերիոյ բանակի ֆրանսացի սպաներէ կազմուած գաղտնի ընկերութեան մը անդամները որ մտադրութիւնն ունեցած են սպաննելու կամ Այզընհաուըրը կամ Խըրուշչեւը, այն յոյսով.— «որ պարտադրեն յարձակումին զոհ պետութեանը միւսին վրայ յարձակիլ»:

Միւս կողմէ Մօրիս Օտէն կոմիտէն բողոքած է «Իւմանիթէ»ի այդ թիւին (Շաբաթ) գրաւման դէմ, յայտարարելով թէ ձեռք առնուած այդ միջոցը «ցոյց կու տայ որ իսկապէս խմբակցութիւն մը կայ որ կ'ուզէ խեղդել խնդիրը եւ պաշտպանել ենթական եւ իր մեղսակիցները»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ կառավարական տագնապը կը շարունակուի: Սէնեի, հրաժարեալ վարչապետը, որուն վերստին պաշտօն յանձնուած էր կազմելու նոր դահլիճ մը, անգամ մը եւս իր հրաժարականը ներկայացուց: Հանրապետութեան Նախագահը՝ Կրոնքի անմիջապէս պաշտօն յանձնեց՝ Ֆ. Թամպրոնիի որ աշխատի կազմել նոր դահլիճ մը: Կը կարծուի թէ այս վերջինը պիտի փորձէ «աշխատանքի», դահլիճ մը կազմել ու ընտրութիւնները պիտի յետաձգէ երկու տարիով: Նոր թեկնածուն Տեմօ - Քրիսթիաններու կեդրոն - ձախ հոսանքին կը պատկանի:

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 5000 կամաւորներ արձանագրուած են Գահիրէի մէջ, «կռուելու համար Ֆրանսայի դէմ Ալժերիոյ ըմբոստներու կողքին» յայտարարեց Գահիրէի ձայնասփիւռի խօսնակը:

«ԷՔՕ Տ'ԱԼԺԷ»Ի տնօրէնը՝ Ալէն տը Սերինեի որ ձերբակալուած է անուանարկութեան դատ բացաւ Կի Մոլէի դէմ: Սերինեի կ'ըսէ թէ ընկերվարական պարագլուխը ճառի մը ընթացքին յայտարարած է թէ ինք մլիառներ փոխադրած է Լատին Ամերիկա:

ՋԱՆ ՔԱՅ ՉԷՔ, երրորդ անգամն ըլլալով Հանրապետութեան Նախագահ ընտրուած է, Ազգ. Չինաստանի: Շահած է ձայներու 98.14 առ հարիւրը:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ կառավարութեան հրաւէրով տասը Թուրք փոխ - նախանգապետներ, Փարիզ հասան Շաբաթ: Մէկուկէս ամիս հիւրը պիտի ըլլան ֆրանս. պետութեան: Ամսուն սկիզբը նոյնքան թիւով ֆրանսացի փոխ - նահանգապետներ՝ Թուրքիա կը մեկնին:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ նոր Թագուհին՝ Ֆարահ Տիպա, առաջին անգամ ըլլալով եւ իրանեան նոր տարուան առթիւ ձայնասփիւռէն ճառ մը խօսած է, հրաւիրելով Պարսկուհիները որ զօրավիգ կ'անգնին երկրի յառաջդիմութեան: Պարսկական գահը ժառանգորդի մը կը սպասէ աչնան:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

★

Կ'ողբանք մեր սիրելի, անխոնջ եւ վաստակաւոր գործիչ՝

ԸՆԿԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ

դառնակսկիծ մահը:

22 Մարտ, 1960 — Հ. Յ. Դ. ԲԻՒՐՕ

×

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարուժան» կոմիտէն խոր վշտով կ'ողբայ վաղաժամ մահը՝ յեղափոխական՝ ընկեր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ, եւ իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Տէր Թովմասեանի, եւ սփիւռքի բոլոր Դաշնակցականներուն:

×

Ֆ. Կապ. Խաչի Կեդր. Վարչութիւնը ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի Զարուհի Տէր Թովմասեանի եւ ընկերուհի Ֆլորա Շէօհլէյեանի հանրային գործիչ եւ Միութեանս գործօն անդամ՝

ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի հարիւր Ն. Ֆ. կը նուիրէ Մշակոյթի Տան:

×

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Ընկեր Սահակ Տէր Թովմասեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի նուէրներ՝ Մշակոյթի Տան.—

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կ. Կոմիտէ	400
Հայկ Սէրէնկիւլեան	100
Հրանտ Սամուէլ	50
Յովիկ եւ Պետրոս Եղիազարեան	50
Խաչիկ Մկրտիչեան	50
Պետրոս Չալուքճեան	30
Գրիգոր Փափազեան	30
Ստեփան Էլչիբէկօֆ	50
Կապոյտ Խաչ	100
Ընդհ. գումար	Ն. Ֆ. 860

ԸՆԿ. ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ողբացեալ Ընկեր Սահակ Տէր Թովմասեանի յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր Չորեքշաբթի ժամը 16ին, Փարիզի Ս. Յով. Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Մոնմորանսիի գերեզմանատունը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԳԸ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌՈՎ

Ինչպէս գրած էինք (Յառաջ, Մարտ 18) ֆրանսական ձայնասփիւռը, կայան Ֆրանս 1, ամէն օր ժամը 16.45էն 17.15, սկսած է սփռել Խորհրդային Հանրապետութեանց երգերուն նուիրուած, արձանագրուած երաժշտութեան 15 յայտագիրներու շարք մը:

Շարքը բացուեցաւ, Բշ. օր, Հայաստանի երգերով: Դաշնակի, նուագարանի ընկերակցութեամբ, յաջորդաբար տրուեցան եօթը մեներգ, խմբերգ եւ գործիական վերածումներ.— «Երգիր ինձ համար», «Վարդը», «Կռունկ», «Ուրախութեան պար», «Բարեկամութեան երգը», «Ծիծեռնակ» եւ ի վերջոյ՝ Երեւանի երգչախումբով, Թաթուլ Ալթունեանի ղեկավարութեամբ, «Ես իմ անուշ Հայաստանի»:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ

Բ.

Խորհրդ. Միութեան բնակչութեան ազգային կազմը, մայրենի լեզուն եւ Սով. Հայաստանի սահմանների հարցը :

Կենտրոնական վիճակագրական վարչութեան հաղորդագրութեան մէջ ասուած է, որ «մարդահամարի ժամանակ բնակչութեան ազգութիւնն ու մայրենի լեզուն գրի են առնուել մարդահամարի ենթարկուածների սեփական յայտարարութիւնների հիման վրայ :Երեխաների ազգութիւնը գրի է առնուել ծնողների յայտարարութիւնների հիման վրայ » («Ս. Հ.» 4 Փետրուար 1960 Թ.) : *Պէտք է ասել որ միակ ճիշդ սկզբունքն է, որով առաջնորդուել են մարդահամարի կազմակերպողները, որովհետեւ եթէ ծննդաբանութիւնը ի նկատի առնէին, դժուար պէտք է լինէր խառն ամուսնութիւններից ծնուածների ազգութիւնը ճշդելը եւ միւս կողմից այս կամ այն ազգութեան թիւի վրայ պիտի աւելանային այնպիսիները, որոնք իրենց չեն համարում այդ ազգութեան զաւակներ : Օրինակ, Անրի Թրուայեանները պիտի գրանցուէին որպէս Հայեր եւ ոչ թէ Ռուսներ, ինչ որ ճիշդ չէր լինի :*

Ըստ 1959ի մարդահամարի Խորհրդային Միութեան ամբողջ բնակչութեան թիւը եղած է 208·827·000 (*) : *Առաջին տեղը իրենց քանակով գրաւում են Ռուսները, որոնց թիւն է* 114·588·000 : *Ռուսներից* 99·8 *առ հարիւրը, իր մայրենի լեզուն համարում է ռուսերէնը : Այնուհետեւ գալիս են Ուկրայինցիները* (36·981-000), *Բելոռուսները* (7·829·000), *Ուզբէկները* (6·000·400) ,*Թաթարները*(4·969-000), *Ղազախները* (3·581·000), *Ադրբէջ*անցիները թիւով 2·929·000, որոնցից Ադրբէջանցիները համարում են իրենց մայրենի լեզուն 97·6 առ հարիւրը , ՀԱՅԵՐԸ՝ թիւով 2·787·000, որոնցից հայերէնը համարում են իրենց մայրենի լեզուն 89·9 առ հարիւրը եւ Վրացիները թիւով 2·650·000, որոնցից Վրացիները համարում են իրենց մայրենի լեզուն 98·6 առ հարիւրը :

Այսպիսով, Խորհրդ. Միութեան մէջ Հայերի ընդհանուր թիւը 137·000ով աւելի է, քան Վրացիներինը եւ 142·000ով պակաս, քան Ադրբէջանցիներինը : Դրա փոխարէն մինչ Հայերի ընդհանուր թիւից աւելի քան տասը առ հարիւրը հայերէնը չի համարում իր մայրենի լեզուն , Վրացիներից մայրենի լեզուն չգիտէ միայն 2·6 առ հարիւրը եւ Ադրբէջանցիներից՝ 3·6 առ հարիւրը :

Մայրենի լեզուն կորցրած Հայերի բարձր տոկոսը տխուր եւ մտահոգիչ մի երեւոյթ է, որովհետեւ մեր համրանքի տասը առ հարիւրը , որ կ'անէ 278·700 հոգի, կորցնելով մայրենի լեզուն, վաղ թէ ուշ ապազգայնանալու են ձուլուելով այն ազգութիւնների հետ, որոնց լեզուն դառել իրենց համար մայրենի լեզու :Այսպէսով մեր Թուական առաւելութիւնը Վերայններին նկատմամբ պիտի վերանայ :

Խորհրդային Միութեան 2·787·000 Հայերից Սովետական Հայաստանում ապրում են 1·552·000 հոգի, իսկ 1·235·000 հոգի բնակւում են Խորհրդ. Հայաստանից դուրս : Ուրեմն Խորհրդային Միութեան Հայերի ընդհանուր թիւի կէսից մի քիչ պակաս ապրում է իր հայրենիքից դուրս :

Ոչ մէկը Խորհրդային Միութեան այն ազգութիւններից, որոնց համար բոլշեւիկները ստեղծել են ազգային հանրապետութիւններ, չի գտնուած Հայերի վիճակի մէջ : Այդ բոլոր ազգութիւնները իրենց ճնշող մեծամասնութեամբ ապրում են իրենց հանրապետութիւններում :

Անհասկանալի այդ մասին վերջին մարդահամարի պերճախօս Թիւերը, որ առնուած են Խորհրդ. Միութեան կենտրոնական վիճակագրական վարչութեան հաղորդագրութիւններից :

Խորհրդային Միութեան մէջ բնակւող 114·588·000 *Ռուսներից ՌՍՖՍՌ (Ռուսաստանի* [illegible]*) սահմաններից դուրս ապրում են միայն* 16·743·000ը, 36·981·000 *Ուկրայինցիներից՝* 5·129·000ը, 7·829·000 *Բելոռուսներից՝* 1·387·000ը, 2·650·000 *Վրացիներից՝ միայն* 92·000ը, 2·929·000 *Ադրբէջանցիներից՝* 448·000ը, 3·551·000 *Ղազախներից՝* 826·000ը, 10·004·000 *Թուրքմէններից՝ միայն* [illegible] *հազարը,* 1·397·000 *Տաջիկներից՝* 346·000ը, 974·000 *Կիրգիզներից՝* 137·000ը, 6·004·000 *Ուզբեկներից* 976·000ը, 2·326·000 *Լիտւացիներից՝* 175·000ը, 1·400·000 *Լատվիներից միայն* 102·000ը, 969·000 *Էստոնացիներից՝ միայն՝* 96·000ը, 2·214·000 *Մոլդաւացիներից* 327·000 *եւ կրկինենք նորից* 2·787·000 ՀԱՅԵՐԻՑ միայն 1·552·000ը :

Յարական կենտրոնացած կայսրութեանը բոլշեւիկները հակադրեցին ազգութեան կազմակերպութեան իրենց սիստեմը, ստեղծելով Խորհրդ. սոցիալիստական հանրապետութիւնների միութիւն : Միութենական հանրապետութիւնները կերտուեցին ազգութեան սկզբունքի հիման վրայ : Ինչո՞ւ : Որովհետեւ առուած էին բոլշեւիկները, այդ ձեւով միայն կարելի էր ապահովել ազգային մակարդակի զարգացումը եւ ազգային առանձնայատկութիւնների ու նկարագրի զարգացումը : Հայաստանը եւ միւս Հայաստանը, ինչպէս տեսանք վերի թիւերից, բացառութիւն կազմեց : Այն ստեղծուեց այնպիսի մի ձեւով, որ կարող էր ապահովել Խորհրդ. Միութեան Հայերի կիսից միայն մի քիչ աւելիին ազգային մշակոյթի զարգացումը եւ ազգային նկարագրի (պերսոնալիտէի) պահպանումը :

Բայց կարելի՞ էր Հայերի համար տարբեր տնօրինութիւն անել, քան որ արուեցաւ :

Այո, կարելի էր, եթէ միայն կեդրոնի իշխանութիւնները կամենային :

Թէ ինչ տնօրինութիւն կարելի էր անել, այդ մասին շատ է խօսուել ու գրուել, որով նորից երկարօրէն կանգ առնել դրա վրայ աւելորդ ենք համարում :

Մեզնից խլուել է Ախալքալաքը, որի բնակչութեան 75 առ հարիւրը կազմում էին Հայերը եւ տրուել է Վրացիներին, որոնք անգամ փոքրամասնութեամբ ապրում էին այդ գաւառի հիւսիսային մասում : Մեզնից խլուել եւ Վրաստանին են միացուել Հայկական Շուլաւերը եւ Հայաստանի ու Վրաստանի բնական սահմանը կազմող Խրամ գետի հարաւը ընկած հողերը :

Դարձեալ մեզնից խլուել ու Ադրբէջանին են տրուել Հայկական Ղարաբաղը եւ Գանձակից հարաւ ընկած շրջանը : Վերջապէս Նախիջեւանը, որ ընդհանուր սահմաններ չունի Ադրբէջանի հետ, որից բաժանուած է Հայկական Զանգեզուրով եւ արեւելքից, հիւսիսից ու արեւմուտքից շրջապատուած է Խորհրդ. Հայաստանով, կապուել է Ադրբէջանին եւ ոչ թէ Հայաստանին :

Եթէ «Լենին – ստալինեան ազգային իմաստուն քաղաքականութիւնը» արդար գտնուէր Հայերի նկատմամբ եւ կցէր միւս բոլորեալ գաւառները Հայաստանին, զգալիօրէն կ'աւելնար Խորհրդ. Հայաստանի Հայերի թիւը, կ'ընդարձակուէին նրա սահմանները եւ հնարաւորութիւններ կը ստեղծուէին վերաբնակեցնելու Հայերով Շարուրը, Նախիջեւանի եւ Գողթանի այն հայկական գիւղերը, որոնց բնակիչները ջարդուեցան եւ քշուեցան Ադրբէջանցիների կողմից : Մասնաւորապէս Վրաստանին միացուած Ախալքալաքի եւ Բորչալուի շրջանները եւ [illegible] *մասը եթէ միացուէին Հայաստանին, կարելի էր Վրաստանից* [illegible] *Հայերին տեղաւորել այնտեղ, որոնք* [illegible] *Հայերի հետ կը կազմէին մի շօշափելի համայնք եւ այսպիսով կ'աւելնար Խորհրդ. Հայաստանի Հայերի Թիւը եւ կ'ընդարձակուէին մեր «մեծուածքի» սահմանները : Այսպէսով Հայկական Խորհրդ. Սոցիալիստական ռեսպուբլիկան ոչ թէ միայն անունով, այլ իրապէս կը դառնար հայկական ազգային հանրապետութիւն, ինչպէս որ են միութենական միւս հանրապետութիւնները :*

Վերջացնելու համար մեր այս յօդուածը պիտի կատարենք մի փոքրիկ յիշում մեր [illegible]*, տալու համար հետեւեալ տեղեկանքը : Բերիայի* [illegible] *յետոյ մեծ տարածում ստացաւ* [illegible]*, թէ Խորհրդային* [illegible] *բոլոր* [illegible] *Բերիան է եղել : Այդ խօսքը, որ Սփիւռքի նկատմամբ Հայաստանից գլխաւորապէս տարածուած-*

(*) Այս եւ միւս բոլոր թիւերը կլոր թիւեր են, հարիւրները չեն նշուած :

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՀԻՆ ԴԷՄՔԵՐ

ԶԱՊԷԼ

Պարզ անուն մը, առանց նոյնիսկ մականուան :

Պարզ ու համեստ, ինչպէս եղած է նաեւ իր կեանքն ու գործունէութիւնը :

Իմ երկար պրպտումներուս ընթացքին, չկարողացայ հանդիպիլ Զապէլ անունին կցուած մականունի մը : Այսուհանդերձ, գտած եմ փաստեր, որոնք կ'ապացուցանեն թէ Զապէլը եղած է Արեւելահայ Թատրոնի փնտռուած ու սիրուած դերասանուհիներէն մին :

Մնած ու մնացած է Թիֆլիզ : Բազմալեզու եւ բազմացեղ այդ քաղաքին մէջ, Զապէլ իր երիտասարդական օրերէն իսկ հրապուրուած է բեմով եւ անվերապահ ու անշահախնդիր սիրով մը փարած է անոր տախտակներուն :

Երբ մեծ Ադամեանը անցաւ Կովկաս եւ ապա շրջեցաւ ամբողջ Ռուսաստանը, իր հայկական վերջին ընթացքին, կողքին ունեցաւ հաւատարիմ ուղեկից մը, գործակից մը ու խաղընկեր մը, յանձին Զապէլին :

Այս պարագան կը փաստէ դերասանապետ Արմէն Արմէնեան, որ «Վաթսուն տարի հայ բեմի վրայ» իր հատորին մէջ կը գրէ . —

«Զապէլի անունը անխզելիօրէն կապուած է մեր մեծ Ադամեանի դերասանական կեանքի ու գործունէութեան հետ, լինելով նրա հաւատարմագոյն [illegible] ուղեկիցն ու խաղընկերը : [illegible]

Բանը թէ Զապէլ սիրուած ու փնտռուած դերասանուհի մըն է եղած : [illegible]

Երբեմն փաստ, կարելի է նաեւ որ Զապէլ իր ամբողջ կեանքի ընթացքին [illegible]

Բացառիկ խառնուածքի տէր դերասանուհի մը եղած է Զապէլ : [illegible]

Համեստ ու խոնարհ այս դերասանուհիին կեանքը եղած է [illegible]

Եթէ ոչ միակը, գոնէ առաջիններէն է Զապէլ, որ գրեթէ [illegible]

Դարձեալ դերասանապետ Արմէն Արմէնեան իր յուշերուն մէջ կը բերէ [illegible] *Զապէլի* [illegible] *յիշատակին . —*

«... 1921 – 22 Թուականներին, [illegible]

1908ին երբ Թիֆլիզի մէջ [illegible] *Արեւելահայ Թատրոնի* [illegible]

Այդ խումբին մաս կը կազմէ նաեւ [illegible]

Անձնուէր ու պարտաճանաչ դերասանուհի [illegible]

Օրինակ, Տրապիզոնի մէջ [illegible] *Զապէլ* [illegible]

«Տրապիզոնում մասնաւորապէս [illegible]

ըի մէջօրով, ներկայումս մեծ չափով օգտագործուում է արտասահմանի չէզոք մամուլի կողմից : Ինչ վերաբերում է Հայաստանի սահմանների հարցում մեր նկատմամբ գործուած անարդարութեան, պէտք է ասել, որ Բերիան այդ խնդրում առանձին դեր չի կատարել : Գործուած անարդարութեան հեղինակը հանդիսանում է Ստալինը :

Ահա թէ ինչ է ասում այդ մասին բոլշեւիկեան աղբիւրներից առնուած պատմութիւնը :

Անդրկովկասի խորհրդայնացումից անմիջապէս յետոյ Թիֆլիսում տեղի ունեցաւ Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ադրբէջանի — տուեալ դէպքում գլխաւորապէս Բաքուի — ներկայացուցիչների ժողով՝ քննելու համար անդրկովկասեան նորակազմ հանրապետութիւնների սահմանների հարցը : Այդ ժողովին ներկայ էր Ստալինը : Հարցի քննութիւնը բուռն վիճաբանութիւնների առիթ տուեց : Հայերը, Վրացիները եւ Ադրբէջանցիները միջեւ եւ բոլորի համար ընդունելի լուծում գտնել կարելի չեղաւ : Ժողովը ի վերջոյ [illegible] ունեցաւ ընդունել Բաքուի ներկայացուցիչների առաջարկը, որով առաջարկւում էր յետաձգել հարցի քննութիւնը ու լուծումը, տրուած լինելով որ ազգայնական տրամադրութիւնները դեռ եւս բուռն են [illegible] Անդրկովկասեան բոլշեւիկների մէջ եւ այդ պատճառով էլ կարելի չէ ներկայ ժողովում լուծել սահմանների հարցը (*) : Շարունակութիւնը յայտնի է : [illegible]

[illegible] Ստալինը 1936ին, երբ արդէն [illegible]

Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

(Շար.)

(*) Այս ժողովի եւ դրա կողմից [illegible] մասին մենք ժամանակին գրել ենք «Հայրենիք»ի մէջ, առնելով մեր տեղեկութիւնները Անդրկովկասեան երկրամասային կոմիտէի (կրայկոմի) պաշտօնաթերթ «Զարիա Վոստոկա»յից :

ներկայացումներ: Զապէլը այստեղ բաւական լըջօրէն հիւանդացաւ : Բժիշկը խստիւ արգիլեց նրան անկողնից վեր կենալ, առնուազն չորսէն հինգ օր : Բայց ո՞վ կարող էր Զապէլին պահել անկողնում, երբ խումբը ներկայացում ունէր եւ ո՞վ կը համարձակուէր խաղալ նրա դերը :

— « Մեռնելու էլ լինեմ չեմ ուզում որ իմ պատճառով յետաձգուի ներկայացումը …», կ՚եզրակացնէ դերասանուհին եւ կը մերժէ հանգիստի որեւէ խորհուրդ :

Եւ քաջաբար, Զապէլ կը խաղայ իր դերը, առանց պատճառ դառնալու որ գործը կաղայ :

Զոհաբերութեան եւ անձնուիրութեան պարագաներ միշտ ալ անպակաս եղած են Զապէլի կեանքին մէջ: Յաճախ պատահած են նոյնիսկ այնպիսի դէպքեր, որոնք վնաս ալ բերած են դերասանուհիին արուեստին :

Այսպէս, օրինակ, օգտուելով Զապէլի բարեհաճ ու բարեսիրտ նկարագրէն, եղած են մարդիկ, որոնք իրենց կազմակերպած թատերական ներկայացումներուն մէջ «ծակ մը գոցած» ըլլալու արտօրանքով եւ աչքբացութեամբ, դերասանուհիին խառնուածքին ու անոր թատերական սեռին անհամապատասխան դերեր տալով, խանգարած են անոր արուեստագիտական հաւասարակշռութիւնը:

Եւ Զապէլ իր բարեսրտութեան, ընկերասիրութեան եւ անձնուիրութեան նոխազը դարձած ու տուժած է …

Ստիպուած պիտի ըլլանք մեր վերեւի վարկածը փաստելու համար անգամ մը եւս դիմել Արմէնեանի վկայութեան .—

« … Նրան, ոչ միայն Ադամեանը իր ճանապարհորդութեանը ընթացքին, այլեւ նրանից յետոյ էլ մի քանի դերասաններ, օգտագործել են ամէն ամպլուայի դերերում . տրամադիկ, ինժէնիւ – տրամադիկ, ինժէնիւ – սուբրէտ եւ այլն ,բացի իր իսկական ամպլուայից, այն է՝ երիտասարդ ժամանակը սուբրետների, իսկ յետագայում ժիր եւ կատակող պառաւների դերերը »:

Զապէլ խիստ յաջող տիպարներ է մարմնաւորած նախ Գ. Սունդուկեանցի գործերուն եւ ապա «Սատանա», «Միրգա Էֆրոս», «Մագտա» , «Ապահարզանի Անակնկալները » եւ այլ թատերախաղերու մէջ :

Արեւելահայ Թատրոնի շէնքին կառուցման գործին իր ծով քրտինքը խառնած Զապէլը մինչեւ իր կեանքին խոր ծերութիւնը մնացած է պատնէշին վրայ :

Այսօր, սակայն, այնքան ալ չատ չի յիշուիր անոր անունը :

Բացի Արմէնեանի «Վաթսուն տարի հայ բեմի վրայ» հատորէն, ուրիշ որեւէ տեղ չեմ հանդիպած իր անունին :

Մոռացութեան դաժան փոսը նետուածներէն մէկն ալ՝ անմահ դերասանուհի Զապէլը :

ԱՐՏԱՇԷՍ ԳՄԲԷԹԵԱՆ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ

ԹԻՒՐՆ ՈՒ ԹԵՐԻՆ

Շատ անգամ կը կարդանք թերթերու կամ գիրքերու մէջ. « Յոբելինական, յոբելինական հանդէս, յոբելինական տարի, յոբելինական տօնակատարութիւն », եւայլն :

Քերականօրէն սխալ է այս բառը գրել Իով՝ յոբելինական . պէտք է գրել Եով՝ յոբելենական :

Ինչո՞ւ,— պիտի հարցնեն թերահաւատները :

Յոբելենական բառին արմատն է յոբելեան: Բարդութեան կամ ածանցումի ատեն Ա գիրը կը կորսուի, ըստ փոփոխման եւ կորուստի կանոնին, եւ կը մնայ ԵՁԸ :

Ո՞ւր տեսնուած է, որ ԵԱՆ վերածուի Իի: Կրնա՞նք ըսել ու գրել մատինագարան, մատինագիտութիւն, եւայլն: Ոչ, անշուշտ :

Կրնա՞նք ըսել ու գրել ատինարան, ատինագրութիւն, ատինակալ: Դարձեալ ոչ :

Ինչո՞ւ ուրեմն պիտի ըսենք ու գրենք յոբելինական, Իով :

Կան, որ յոբելենական բառը կը գրեն յոբելեանական, առանց արմատական այբը ջնջելու: Այս ձեւը նոյնպէս սխալ է , քիչ մը նուազ, քան յոբելինականը :

Ունինք լեռ բառը, որուն գրաբարն է լեառն, ինչպէս ցորեն բառին գրաբարն է ցորեան: Սակայն աշխարհաբարի մէջ այբերը ջնջուած են: Չենք ըսեր լիռնական կամ լեառնադաշտ, այլ կ՚ըսենք լեռնական, լեռնադաշտ: Դարձեալ, չենք ըսեր ցորինաբարձ կամ ցորեանաբարձ, ցորինահատիկ կամ ցորեանահատիկ, այլ կ՚ըսենք ցորենաբարձ, ցորենահատիկ :

Անգամ մըն ալ հարցնենք հիմա,— ինչո՞ւ ուրեմն պիտի գրենք յոբելինական (Իով) կամ յոբելեանական (ԵԱով): Գործածենք ճիշդ ձեւը,— յոբելենական :

Ուրիշ սխալ մը:

Ոմանք սովորութիւն բրած են Առաքէլ կամ Առաքէլեան գրել (էով): Յաճախ այս սխալ ձեւով կը գրեն անոնք, որոնց անունը Առաքել է կամ մականունը Առաքելեան է :

Նոյն մարդիկ կամ ուրիշներ առաքելը Եչով կը գրեն, երբ իբրեւ բայ գործածեն՝ ղրկել, ուղարկել իմաստով: Առաքելութիւնը եւս կը գրեն Եչով, բայց երբ կարգը գայ Առաքելին կամ Առաքելեանին, չես գիտեր ինչու՝ Եչը յանկարծ կը դառնայ կ՚ըլլայ Է:

Առաքելը գրաբար «առաքեալ» բառին աշխարաբարն է (բառական իմաստով՝ «ղրկուած»)․ այբը ջնջուած է ըստ կորուստի կանոնին եւ Եչը մնացած է առանձին: Ուրկէ ուր այս Եչը Էի կը վերածուի Առաքելին կամ Առաքելեանին մէջ: Նորէն լաւ է, որ Առաքիլ, Առաքիլեան չեն գրեր, ինչպէս կը գրեն յոբելինական (Իով):

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Լ'Օրիան, Լիբանանեան մեծ օրաթերթը իր 20 Դեկտեմբեր թիւին մէջ լայնօրէն կը ներբողէ Լիբանանի հայ գաղութը իբր տիպամիք տարր մը: Յօդուածագիրն է յայտնի լրագրող Պ. Ժան Շամի: Հետեւեալ մի քանի պարբերութիւնները մէջբերում են նոյն յօդուածէն . —

Այսօր, 110.000 Հայեր կ՚ապրին Լիբանանի մէջ, 85.000 Լուսաւորչական , 20.000 Կաթոլիկ, 5000 Բողոքական :

Գալով Հայերու կրթական կեանքին , շնորհիւ իրենց յառաջդիմական ոգիին եւ Լիբանանի ազատ մթնոլորտին, անոնք մեծապէս յառաջդիմեցին : 13.000 աշակերտներու համար ունին 66 հայկական վարժարաններ: Ամէն տարի մօտ 75 Հայեր շրջանաւարտ կ՚ըլլան Պէյրութի Ամերիկեան եւ Ֆրանսական Համալսարաններէն: 36 հայ դասախօսներ կան Ամերիկեան Համալսարանին, եւ տասը՝ Ֆրանսականին մէջ:

Հայերը երկու մեծ հիւանդանոցներ հիմնեցին Լիբանանի մէջ — Ազունիէի Բուժարանը եւ Սի. էՄ. Սի. հիւանդանոցը: Կան նաեւ երեք այլ փոքր հիւանդանոցներ , երկու մայրանոցներ, քսան դարմանատուներ: Հայ համայնքը կը հաշուէ բազմաթիւ վիրաբոյժներ, մասնագէտ բժիշկներ եւ ատամնաբոյժներ :

Յիշատակելի անուններ են Տոքթորներ Ճիտէճեան, Կէրկէրեան եւ Մկրտիչեան : Մասնաւոր կերպով յիշատակութեան արժանի է Տոքթ. Անդրանիկ Մանուկեանը, որ Առողջապահութեան Համաշխարհային կազմակերպութեան Միջին Արեւելքի ներկայացուցիչն է: Լիբանանի մէջ կը գործեն 68 բժիշկներ, 35 դեղագործներ , 84 ատամնաբոյժներ, 10 քիմիագէտներ , երկու հարիւր հիւանդապահուհիներ եւ տասը մանկաբարձներ: Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի են Բժշկական Միութիւնը, Հայ Օգնութեան Խաչը եւ Ֆրանսական Բժշկական Համալսարանի հայկական դարմանատունը :

Պէյրութի մէջ լոյս կը տեսնեն չորս հայերէն օրաթերթեր եւ մէկ Ֆրանսատառ օրաթերթ՝ սեփականութիւն Հայերու: Պարբերականներուն թիւը 25ը կ՚անցնի: Կան հայկական տասը մեծ գործարաններ եւ հարիւրաւոր այլ հիմնարկներ :

●

ՊՈՍԹԸՆԻ Ս. Ստեփանոս եկեղեցւոյ մէջ, Մարտ հինգին տեղի ունեցած է ընկեր Գ. Էյնաթեանի յուղարկաւորութիւնը: Հոգեհաշի ընթացքին դամբանականներ խօսած են Արսէն Թերլէմէզեան (Համավասպուրականի Հայր. Միութիւն), Լեւոն Թիւֆէնքճեան (Հոգաբարձութիւն), Ժիրայր Միսաքեան (յանուն՝ Կ. Կոմիտէի, ՀՕՄի, Հ. Յ. Դ. Կ. վարչութեան եւ Հայրենիքի խմբագրութեան):

ՊՈՍԹԸՆԷՆ կը հաղորդեն թէ ընկեր Գուրգէն Մխիթարեան ցարդ հիւանդանոցն է: Բժիշկները կ՚ապահովեն թէ ընկերոջ վիճակը աւելի լաւ է եւ ի մօտոյ պիտի կարենայ տուն փոխադրուիլ :

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ Մարտ 12ին «Համազգային»ի թատերասէրները մեծ յաջողութեամբ ներկայացուցած են անգլիացի ծանօթ գրագէտ եւ թատերագիր Սոմըրսէթ Մոմի «Սրբազան Բոցը» երեք արարնոց թատերգութիւնը: «Յուսաբեր» թատերասրահը բերնէ բերան լեցուած էր հանդիսականներու հոծ բազմութեամբ :

Սովորութիւնը երկրորդ բնութիւն է , կ՚ըսէ առածը: Ըստ այս առածին՝ անոնք, որ յոբելենականը յոբելինական կը գրեն, հաւանաբար պիտի շարունակեն պահել նոյն սխալ ձեւը, եթէ պատահամամբ առիթ իսկ ունենան կարդալու այս «Թիւրն ու Թերին», ճիշդ ինչպէս յամառօրէն կը շարունակեն գրել աղջկայ , օրուայ, տարուայ, Զատկուայ, հակառակ մեր խնդրանքին ու բազկատարած աղաչանքին՝ գրել աղջկան, օրուան, տարուան , Զատկուան :

×

Օի եւ Ոի մասին շատեր շատ բան գրեցին: Օի սիրահարները դարձեալ կը յամառին Օ գործածել հոն, ուր Ո պէտք է, եւ Ո գրել հոն, ուր յայտնապէս պէտք է գրէին Օ:

Այո, սովորութիւնը երկրորդ բնութիւն է, եւ դժուար է փոխել բնութիւնը :

Դիտողութիւն մը, ըստ կարգի. վերջերս մեր ուշադրութիւնը գրաւեց սխալ , անտեղի եւ հակականոնական գրելաձեւ մը՝ քրիստոնիա: Ի՞նչպէս կ՚ըլլայ, որ ամէն օր Աւետարան եւ Սաղմոս կարդացող մարդիկ անգամ կը գրեն քրիստոնիա, փոխանակ գրելու քրիստոնեայ:

Քրիստոնեայ մարդու վայել արա՞րք է աւիկա …

«Յուսաբեր» Մ. Մ.

ՋԱՐԴԱՐԱՐ… ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԵՒ ԱՆՄԵՂ ՀԱՅԵՐԸ

Հռոմէն կը գրեն մեզի.— Ամերիկացի բարոյագէտ մը , դասախօսութիւն մը տալով հարիւրաւոր ամէնազգի ուսանողներու ներկայութեան, այն հարցումին թէ ո՞վ կրնայ պատժել ազգի մը անպատիժ մնացած ջարդարարները, օրինակ տուաւ մեր պարագան՝ նկարագրելով թէ ինչպէս Թուրքերը ջարդած էին ամբողջ ազգ մը, Հայերը, բայց քաղաքական զանազան յեղաշրջումներու հետեւանքով անպատիժ մնացին :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (158)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Մ Ո Լ Ո Ր Ո Ւ Մ Ը

Դ.

Քննիչը քահ քահ խնդաց, եւ յետոյ խոլոյն ամենալուրջ դէմք մը առաւ :

— Ես որո՞ւնն էին, հարցուց խորունկ ձայնով մը եւ պիշ պիշ կնկանը նայելով:

Այս հարցումին պատասխանը լռութիւնը եղաւ, գլխու օրօրի մը հետ մէկտեղ , ցաւագին խորհրդաւոր օրօր :

— Կիւլիւկ հանըմ, վրայ բերաւ քննիչը, մտերիմ բայց կտրուկ շեշտով մը , քեզի բան մը ըսեմ … ես չեմ կրնար քեզի թուղթ տալ. ետքը ինծի բան կ՚ըսեն. ես քեզի համար հացէս չեմ ըլլար : Հէմ աս Աղքատախնամ ըսուածը աղքատներուն համար է, դուք աղքատ չէք սեպուիր … այսօրուան օրը ամիրայի մը աղջկանը թեւէն տակն էք, ձեզի ամօթ է հոս գալը, ամիրային պատիւն ալ դը՞պած, կ՚ըլլաք: Ատտուն կանուխ գործ ունիմ , ձգէ գործս նայիմ :

Եւ տրցակ մը թուղթ հանելով բաճկոնին գրպանէն ,սկսաւ զանոնք քննել մի առ մի: Սակայն լուսարարուհին, այդ մարդուն անողոքութեանը առջեւ, չէր ուզեր զինաթափ ըլլալ . հակառակ ցուրտին, ճակտէն ու քունքերէն քրտինքի կաթիլներ կը վազէին: Վերջին փորձ մըն ալ ուզեց փորձել :

— Գառնիկ աղա, ըսաւ վիշտէն պղտորած ձայնով, ծունկդ պագնեմ, զաւակներուդ խաթերը համար ըլլայ, սա թուղթը տուր, աղջիկս ծանր հիւանդ է..

Քննիչը թուղթերը ձգեց, ոտքի ելաւ , պատուհանը բացաւ :

— Կիրակոս աղբար, խահվէ մը, պոռաց :

Յետոյ նորէն նստաւ, թուղթերը ձեռք առաւ եւ քննութիւնը, շարունակեց: Քիչ յետոյ, դուռը բացուելով մարդ մը ներս մտաւ, որուն հետ Գառնիկ աղա քիթ քիթի խօսեցաւ, դէմքի ծամածռումներով , ձեռքի շարժումներով :

Կիւլիւկ հանըմ կը սպասէր :

Ժամկոչը խահվէն բերաւ, զոր քննիչը երկար ֆըրթերով խմեց, մարդուն հետ ցած ձայնով տեսնուելով հանդերձ եւ հաստ սիկառ մը ծխելով : Հազիւ այցելուն ոտքի ելած էր դուրս ելլելու համար, երբ դուռը բացուելով երկու հոգի ներս մտան :

Քննիչը սիրալիր ընդունելութիւն ըրաւ անոնց, աթոռ հրամցնելով եւ որպիսութիւնին հարցնելով: Կէս ժամ անցաւ : Եկեղեցիին արարողութիւնը վերջացաւ եւ ցանցառ ժամուորները Դեկտեմբերի ցուրտին տակ քամակնին ծռած մեկնեցան :

Այդ միջոցին Թաղական Խորհրդարանին դռնէն մարդ մը ելլելով Աղքատախնամին սենեակին դրանը մօտեցաւ :

Ներսէն, Գառնիկ աղա, նշմարելով այդ մարդը, աճապարանօք ոտքի ելաւ :

— Հրամմեցէք, Տիգրան էֆէնտի , ձայնեց :

Տիգրան էֆէնտի Սափրիչեան, Թաղական Խորհուրդի անդամ եւ Աղքատախնամի ատենապետ, նշանաւոր էր իր ազգային գործունէութեան եռանդովը եւ կարմիր վիթխարի քիթովը :

Երբ որ ներս մտաւ, ամէնքն ալ ոտքի ելան, ինչպէս նաեւ լուսարարուհին:

— Ի՞նչ կայ նայինք, բան մը կա՞յ , հարցուց Տիգրան էֆէնտի ռնգային անդընդախոր ձայնովը :

— Ի՞նչ ըլլայ, էֆէնտիս, պատասխանեց քննիչը՝ դարչապար լզող իր խոնարհ ծառայի համեստուկ շեշտովը, կ՚աշխատինք կոր …

Տիգրան էֆէնտի, բոլորշի նայուածքով մը, սենեակին մէջ գտնուողները աչքէ անցուց, կիսաշրջանակ մը գծելով որուն առանցքը իր փառաւոր քիթը եղաւ:

— Ասոնք ի՞նչ կ՚ուզեն, հարցուց երկու մարդերը ցուցնելով :

— Ասոնք, պատասխանեց քննիչը , խեղճ կնկան մը համար եկած են քի ոտքին ծառքին էմմէ ինջեր է… օգնութեան արժանի է :

— Արժանաւորներուն տալու է, վճռեց ատենապետը, եւ դառնալով լուսարարուհիին.

— Ա՞ս ինչ կ՚ուզէ, հարցուց :

Կիւլիւկ հանըմ յոյսի եւ երկիւղի րոպէ մը ապրեցաւ :

— Աս, էֆէնտիմ, պատասխանեց քըննիչը քիթը բերանը թթուեցնելով, Մարկոս ամիրային տունէն է. սա ուր է, աղջիկը …

—էյ հա, հասկցայ, ինչո՞ւ հոս եկեր է:

—Աղջիկը հիւանդ է եղեր, բժիշկի դեղի համար թուղթ կ՚ուզէ կոր …

— Համմէ՞ :

— ․․․

Տիգրան էֆէնտի Սափրիչեանի քիթը երկիւղալի կարմրութիւն մը ստացաւ. չանթարձակ նայուածք մը նետեց Կիւլիւկ հանըմին, որուն միսերը կը դողդղային , եւ իր ռնգային փողին ամբողջ ճայթիւնովը գոռաց .

— Մարիկ, դուք աստեղը պապուլխանա՞ գիտցաք. հէ՞, չէ՞ք ամչնար …

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ԱՊՐԻԼ 11-24 Ը
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի Ապրիլ 24ին։

Նախաձեռնութեամբ Ապրիլեան Սերունդի, Սալ Քատէի մէջ։

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Համազգային Սզատօնը Ապրիլ 24ին։ Միահամուռ մասնակցութեամբ գաղութին։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԻՍԻԻ ՄԷՋ

Ֆ. Կ. Խաչի Իսիի մասնաճիւղը, Խըրիմեան վարժարանի վերանորոգման առթիւ, կազմակերպած է թէյասեղան մը, ի յարգանս դպրոցին անձնուիրաբար աշխատողներուն, ինչպէս նաեւ բոլոր օժանդակող հայրենակիցներուն։

Այս Կիրակի ժամը 16ին, Խրիմեան սրահին մէջ։

Այս առթիւ կը հրաւիրուի Իսիի գաղութը եւ բոլոր կազմակերպութիւնները։ (Ձեկուցում հոգաբարձութեան կողմէ)։

Գեղարուեստական յայտագիր։

Ֆ. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ ԿԱՑԱՆ

Պզտիկներու արձանագրութիւնները պիտի սկսին Ապրիլ մէկին եւ պիտի փակուին Մայիսի վերջը։

Կեդրոնի արձանագրութեան օրերն են Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ ժամը 13 – 14 եւ 18 – 20։ Անկէ դուրս ժամադրութեամբ, հեռախօս ԹՐԻՒտէն 27 – 35։

Փարիզէն դուրս դիմել տեղական մասնաճիւղերուն։

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.-ի կողմէ։

Ապրիլ 2ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 21ին։ Առնոնվիլի մեծ սրահին մէջ։ (Փառք էքսփոզիսիօն)։

Այս առթիւ վարձուած է տեղւոյս հանրածանօթ ժիլ Ծօլայի նուագախումբը։

Կը հրաւիրուին Կեդր. Ֆրանսայի քոյր մասնաճիւղերուն հայ մարզիկները։

ՄԵՂՈՒԻՆ ՃԱՌԸ
Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ստանալու համար դիմել՝

Մարսէյլ.— Ս. Քէօսէեան (Փլաս տ'էքս)։ Ուր կարելի է բաժանորդագրուիլ նաեւ «Հայ – Բոյժ»ի։
Նիս.— Շահան Զօտեան
Վալանս.— Արսէն Տէր – Սարգիսեան։
Կրընօպլ. — Վ. Բարախեան։
Տէսին.— Սարգիս Առաքելեան։
Լիոն.— Ս. Կէնճեան եւ Ղ. Ղազարեան։
Վիէն.— Մուշեղ Մուրատեան։
Պոռտօ.— Կ. Տօնէրեան։
Սէն Շամոն.— Ս. Ընտրիկեան։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԼՍԱՐԱՆ

Հերթական դասախօսութիւնը այս Չորեքշաբթի գիշեր ժամը 21ին, Քատէի սրահը, Ֆոլքլորիք երեկոյ, նուիրուած Լիբանանի կեանքին, ուր լուսարձակով ցոյց պիտի տրուին տեղական տեսարաններ։ Կը խօսի՝ Պ. ՇԷԽՈՒՍԱՆ։ Ներկայ պիտի ըլլայ գերապայծառ Մաքլուֆ։ Կը խնդրուի ըլլալ ճշդապահ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

Հայաստանէն Առաքելեան ընտանիքը կը փնտռէ իր զաւակը Ավետի Արգուշ Առաքելեանը, ծնած 1924ին, Կոտայք շրջանի Գոխտ գիւղէն որ 1948 Ապրիլէն իբրեւ զինուոր մեկնած է եւ ըստ իր ծնողաց, այժմ Ֆրանսա կը բնակի։

× Հայաստանի Ստեփանաւանի շրջանի Գառղառ գիւղէն Զաքար Միխայէլ Սահակեան կը փնտռուի իր մօր Վարդիչաղի, քոյրերուն Սիրանուշ, Հրանուշ, Վարդանուշ, եւ եղբայրներուն Յորէն եւ Արտաշի կողմէ։

×

ՆԱՄԱԿ ՈՒՆԻ.— Պ. Քէսթէքեան Աւետիս նամակ ունի Ֆիլատէլֆիայէն, (Ամերիկա)։

Փնտռուող վերոյիշեալ անձերու հասցէները գիտցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել Եկեղեցւոյ դիւանատունը, 15, Րիւ Ժան Կուժօն, Փարիզ (8)։

Այրի Տիկին Զարուհի Տէր Թովմասեան, Այրի Տիկին Քլօթիլտ Պէրպէրեան, Օր. Ֆլորա Շէօհլէեան, Այրի Տիկին Էլէզ Եշիլպէկեան, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Պատարոֆ եւ զաւակը խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, քեռայրին եւ ազգականին՝

ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ

կսկծալի մահը որ տեղի ունեցաւ Մարտ 18ին, Մոնմորանսիի հիւանդանոցը։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Չորեքշաբթի կէս օրէ ետք ժամը 16ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Մոնմորանսիի գերեզմանատունը։

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ ընդունիլ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ողբ. Տիկին Մաքրուհի Գալֆայեանի մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ։ Ողբացեալին յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

×

Տէր եւ Տիկին Լուսպարոնեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Դանիէլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Դանիէլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Հերբոյեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս կիրակի առաւօտ, ժամը 10.30ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ կեղեցւոյ մէջ, իրենց մօր եւ մեծ մօր՝ ՄԱՔՐՈՒՀԻ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ։

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՄԻՋԻՆՔԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմնին կողմէ։

ՀԻՆԳՇԱԲ. ՄԱՐՏ 24ԻՆ, ԺԱՄԸ 16.30ԻՆ
Փավիյօն Տօֆինի մէջ

Փափաքողները կրնան ծպտել իրենց երախաները Լա Ֆոնթէնի առակները խորհրդանշող զգեստներով կամ միայն գլուխով եւ արտասանել տալ անոնց իրենց ծպտումին համապատասխան առակը։

Որբերու Օգն. Մարմինը քաջալերուած նախորդ տարիներու իր գտած յաջողութենէն կը յուսայ որ այս անգամ եւս հանրութիւնը պիտի քաջալերէ զինքը, օգտակար հանդիսանալով Միութեան բարենպատակ ձեռնարկներուն։

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 7ին, Ռեժանի վերեւը։ Օրակարգ՝ ընտրութիւն նոր վարչութեան։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նըկատուի։

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Դպրոցասէրին համար կ'ուզուի այր եւ կին մը յարմար աշխատանքներու համար։ Դիմել վարժարանի տնօրէնութեան։
1, Bd. du Nord, LE RAINCY (S. et O.)

TÉL. 927 01-72

Bail à céder

Րիւ տ'Ապուքիրի մօտ տրամադրելի է 170 քառ. մեթր տարածութեամբ յարկաբաժին մը Գ. յարկ, հինգ սենեակ, խոհանոց, գրասենեակ, մուտք։ Կրնայ աշխատանոցի ծառայել «հիւսուածեղէն, ֆօնֆէքսիոն, լէնժըրի)։ Մատչելի պայմաններ, վճարման դիւրութիւններ։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝

NADJARIAN

324, RUE ST. MARTIN - TÉL. ARC. 71-59

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ Ի ՊԱՏԻՒ ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Հովանաւորութեամբ կաթ. Պատուիրակ ՍԵՐՈՎԲԷ ԵՊ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆի եւ մասնակցութեամբ Փարիզի հայ գաղութին ներկայացուցիչներուն։

29 Մարտ, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին ՓԱԼԷ Տ'ՕՐՍԷի մէջ։

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ ստանալով հրաւիրատոմսեր եկեղեցւոյ դիւանէն։ Մասնակցութեան բաժին 10 Ն. Ֆ.։

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. « Նոր Սերունդ»ի կեդր. վարչութեան կողմէ

Գ. Դասախօսութիւն

Դասախօս՝ ընկ. ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

Նիւթ՝ Հայկական Դատի պատմութիւնը Ա. շրջան սկիզբէն մինչեւ Պերլինի դաշնագիրը (1878)։

Այս դասախօսութիւնները վերապահուած են Հ. Յ. Դ. Նոր Սերնդականներուն։ Արձանագրութիւնը պարտաւորիչ է։

Տեղի կ'ունենայ այս Ուրբաթ ժամը 20.30ին, Մշակոյթի Տան մէջ, 17 Րիւ Պլէօ։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Շաւիլի խումբին կողմէ։

Կիրակի, 27 Մարտ, ժամը 16էն 24, Շաւիլի դպրոցի սրահին մէջ։

Գեղարուեստական բաժին։ Ճոխ պիւֆէ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

« ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ »Ը

Կը ներկայացուի Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին կողմէ։

Ապրիլ 3ին

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի աշակերտուհիներու կողմէ։

Ապրիլ 3ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Մէզոն տը լա Շըմիի մէջ, 28պիս, Րիւ Սէն Տօմինիք, մէթրօ Էնվալիտ։

Հայերէն եւ ֆրանսերէն թատերախաղեր։ Երգախառն պատկերներ եւ արտասանութիւն։

Մուտք՝ 6, 5 եւ 3 Ն. Ֆ.։

ՅՈԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ-ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Դերասան՝ ՏՐԴԱՏ ՆՇԱՆԵԱՆի 50ամեայ բեմական գործունէութեան ի պատիւ

Նախաձեռնութեամբ՝ Պէլվիլ – Լիլա դպրոցներու կրթական մարմնոյն եւ բարձր հովանաւորութեամբ կաթ. պատ. ՍԵՐՈՎԲԷ ԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆի

Նախագահ՝ ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆի

9 Ապրիլ, Շաբաթ գիշեր ժամը 20.45ին Փօլ Ֆարալիք թատրոնին մէջ,

21, RUE YVES TOUDIC

Փարիզահայ բեմի գլխաւոր ուժերու մասնակցութեամբ կը ներկայացուի

ԼԱԲԻՒՐԻՆԹՈՍ

Փարիզահայ կեանքէ, քոմէտի – տրամ 3 արար Տ. ՆՇԱՆԵԱՆի

Մանրամասնութեանց համար տեսնել յայտագիրը։

Տոմսերը կը ծախուին միայն Հրանդ Քալուեան գրատունը 43 րիւ Ռիշէ Փարիզ, Հեռ. ՓՌՕ. 25 – 46։

ՍԱԿԱԳԻՆ ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ
ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	30 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/4 սիւնակ		
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	15 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/8 սիւնակ		
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	»	»	»
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	15 Ն. Ֆր.	»	»	»
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ն. Ֆր.	»	»	»
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	»	»	»
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ն. Ֆր.	»	»	»
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ն. Ֆր.	»	»	»
« ԾԱԽՈՒ Է »	20 Ն. Ֆր.	»	»	»

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են։

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է։

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան։

ՅԱՌԱՋ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 Téléph. : PRO. 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 C. C. P. Paris 15069-82

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.

Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 24 ՄԱՐՏ

JEUDI 24 MARS 1960

36րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8756 36EME ANNÉE Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4557

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԴԻՄԱԿՆԵՐԸ Կ'ԻՅՆԱՆ

Երկար ատեն «դեմոկրատ»ի նեղծ փետուրներով զարդարուելէ եւ ազատ աշխարհի ժողովրդավար պետութիւնները խաբելէ վերջ, Թուրքիա սկսած է ցոյց տալ իր իսկական դիմագիծը :

« Հանրապետական» Թուրքիան իր հիմնարկութեան օրերէն սկսեալ քանիցս փնտռել տուաւ Սուլթաններու բռնապետական վարչաձեւը :

Մուսթաֆա Քեմալի բարենորոգումները մնացին ձեւական : Թուրքին մէջ Թուրքը մնաց Թուրք՝ Պոլսէն մինչեւ Էրզրում ու Վան : Գլխարկները փոխուեցան, սակայն գլուխները մնացին նոյնը :

Վերջին տարիներու ընթացքին կրօնական մոլեռանդութիւնը ծայր տուաւ Անատոլուի ոգէտ ժողովուրդին մէջ, վարակելով մինչեւ օսմանեան կայսրութեան նախկին մայրաքաղաքի ուսումնական տարրը :

Դեմոկրատ կուսակցութիւնն ու կառավարութիւնը աչք գոցելով, անուղղակի քաջալերած եղան շարժումը : Մէջտեղ ելան նոյնիսկ աղանդաւորներ, որոնք մեծ յաջողութիւն գտան երկրին ամէն կողմը :

Վարչապետ Ատնան Մէնտէրէս ինքն ալ խլամ ջերմ հաւատացեալ մըն է, ինչպէս իր գլխաւոր հակառակորդը՝ Իսմէթ Ինէօնիւ, Հալք կուսակցութեան վարիչ ծեր աղուէսը :

Ֆրանսայի հանդէպ իրենց համակրութիւնը ցոյց տալու համար Թուրքերը հիմնած էին «Ֆրանսա—Թուրքիա» բարեկամութեան խմբակցութիւն մը :

Փարիզի ձայնասփիւռն ալ «Մշակութային փոխանակութեանց» գծով երկու տարիէ ի վեր իր ծրագրին մէջ տեղ տուած է «Վոսփորի արձագանգներ»ուն, 15 օրը անգամ մը քառորդ ժամ յատկացնելով Թրքական «արուեստ»ին եւ «մշակոյթ»ին :

Արդ, վերջին տեղեկութեանց համաձայն, «Ֆրանսա — Թուրքիա» բարեկամական խմբակցութեան փոխ — նախագահը հրաժարած է : Ֆրանսայի դէմ շարժում մը առաջ եկած է Թուրք պաշտօնական եւ մտաւորական շրջանակներուն մէջ : Իսլամական արիւնը սկսած է բորբոքիլ Թուրքիոյ երակներուն մէջ :

Թոնիսյի դեմոկրատ երեսփոխանը նախաձեռնարկ եղած է՝ Էրզրումի եւ Գոնիայի ութը ութ երեսփոխաններուն հետ՝ կազմելու բարեկամական նոր խմբակցութիւն մը, որուն նպատակն է սերտացնել յարաբերութիւնները Թուրքիոյ եւ խլամ ու ափրիկեան պետութեանց միջեւ :

Թուրք թերթերը մեծատառ վերնագիրներով կը հաղորդեն կազմութիւնը այս խմբակցութեան, որուն նպատակն է, ըստ հրատարակուած ծրագրին, ամէն կերպով աջակցիլ Ալժերիոյ՝ որպէսզի անիկա տիրանայ անկախութեան : Մասնաւորապէս պիտի օժանդակէ Ալժերիոյ Ազատագրական ճակատին : Միաժամանակ կապեր պիտի հաստատէ Թունուզի եւ Մարոքի հետ :

Նոր խմբակցութիւնը հրապարակաւ կ'այպանէ Ֆրանսայի հետապնդած քաղաքականութիւնը Ալժերիոյ մէջ :

«Մոնտ»ի թղթակիցը, որ այս լուրերը կը հաղորդէ, կ'աւելցնէ թէ դեմոկրատ կուսակցութիւնը, որուն ձեռքն է կառավարութիւնը, ցարդ պաշտօնապէս լուռ կը մնայ հանդէպ այս ձեռնարկին, որ մասնաւոր — այսինքն անհատական — հանգամանք կը ներկայացնէ : Կառավարութիւնը իր այս դիրքին պատճառ ցոյց կու տայ, ի մէջ այլոց, կրօնական զգացումին զարթօնքը՝ մասնաւորաբար Բամազանի այս օրերուն :

« Այդ պատճառով, ոմանք հարց կու տան թէ այս շարժումը չի՞ կրնար ունենալ աննախըն հետեւանքներ, որոնք կը գլեն կ'անցնին Ալժերիոյ խնդիրը» «Լը Մոնտ, 20 – 21 Մարտ) :

Ահա թէ ինչպէս հետզհետէ դիմակազերծ կ'ըլլայ Թուրքիա, մէջտեղ հանելով իր իսկական գոյնը :

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ԽՐՈՒՇՉԵՒ ՓԱՐԻԶ ՀԱՍԱՒ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԵՒ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԴԻՄԱՒՈՐԵՑԻՆ ԶԻՆՔԸ ՕՌԼԻԻ ՄԷՋ

Իլեուշին – 18 օդանաւով՝ Խրուշչեւ ժամը ճիշդ 11ին ժամանեց Օռլիի օդակայանը ուր իրեն դիմաւորելու եւ բարի գալուստ մաղթելու գացած էին Հանրապետութեան նախագահը՝ տը Կոլ եւ վարչապետ՝ Տըպրէ, կառավարութեան անդամները :

Աւուր պատշաճի կարճ արարողութենէ մը ետք, խորհրդային վարչապետը իրեն կողքին ունենալով Զօրավար տը Կոլը եւ շրջապատուած վաթսուն հեծեալ պատուոյ պահակախումբով մը Փարիզ առաջնորդուեցաւ : Շքախումբը անցաւ թիւ 7 «Ազգային » ճամբէն, Քաշանէն, Արքէօյէն, Մոնրուժէն ապա զօրավար Լըքլերի, Մէնի, Մոնփառնասի, եւ Էնվալիտի կարեւոր պողոտաներէն եւ ժամը ճիշդ 12ին հասաւ՝ Քէ տ'Օրսէ :

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԵՒ ԿԻՆԸ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻՆ ԻՐԵՆՑ ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Խրուշչեւ եւ կինը հաստատուեցան Քէ տ'Օրսէի թագաւորական յարկաբաժիններուն մէջ, որոնք ինչպէս միշտ ճաշակով կահաւորուած են : Արդարեւ՝ 18րդ դարու արժէքաւոր գորգ մը, զարդարուած Ֆրանսայի թագաւորներու զինանշանով մը փռուած է տախտակամածին վրայ : Պովէի որմազորգեր կը զարդարեն պատերը : Աշխատանքի գրասենեակը յարդարուած է 18րդ դարու ճաշակով (Լուի ԺԵ.ի ոճով կահկարասի, Շարտէնի երկու նկարներ եւայլն) : Տիկին Խրուշչեւի յարկաբաժինը եւս, յարդարուած է, 18րդ դարու ոճով եւ արժէքաւոր իրեղէններով ու կահ – կարասիներով :

Քառասուն հիւրերու ներկայութեան մտերիմ շրջանակի մէջ ճաշ մը տրուեցաւ՝ տը Կոլի կողմէ ի պատիւ հիւրին, Էլիզէի մէջ :

ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ՇԻՐԻՄԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ժամը 15ին, Խրուշչեւ եւ Հանրապետութեան նախագահը Շան զ'Էլիզէի պողոտայէն հասան Անծանօթ Զինուորի շիրիմը, ուր ընծայուած զինուորական պատիւներու մէջ Խորհրդային վարչապետը ծաղկեպսակ մը դրաւ, հուսկ Խրուշչեւ մեկնեցաւ Մոն–Վալերիէն ուր կը հանգչին վերջին պատերազմին գնդակահարուած ֆրանսացի 18 հերոսներ : Վարչապետին կ'ընկերանար՝ Թրիպուլէ, նախկին ռազմիկներու նախարարը :

ԺԱՄԸ 18ԻՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ՝ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄԱՐՄՆԻՆ

Մինչեւ ժամը վեց, ոչ մէկ պաշտօնական արարողութիւն : Հաւանական է որ Խրուշչեւ իր ժամանակը անցընէ հանգըստանալով : Ժամը վեցին, արտաքին նախարարութեան պալատին մէջ, ընդունելութիւն մը պիտի տրուէր Փարիզի օտար դիւանագիտական մարմնի անդամներուն :

ԺԱՄԸ 20ԻՆ ՃԱՇ ԷԼԻԶԷԻ ՄԷՋ

Պաշտօնական ճաշին պիտի մասնակցէին, դահլիճի անդամները, Հասարակապետութեան վարչապետները, ինչպէս նաեւ պետական եւ զինուորական կարեւոր անձնաւորութիւններ որմէ ետք բազմահարիւր հիւրեր իրենց խնդակցութիւնները պիտի յայտնեն Էլիզէի հիւրանոցներուն մէջ :

ԻՆՉՈ՞Ւ ԱՅՍ ՀՐԱՒԷՐԸ

Շատեր կուտան այս հարցը՝ ինչո՞ւ այս հրաւէրը : Ինչո՞ւ տը Կոլ Խրուշչեւը հրաւիրեց, ինչո՞ւ Խրուշչեւ ընդունեցաւ այս հրաւէրը :

Տը Կոլի պատճառները յստակ են : Նախ չուզեր Այզընհաուըրէն եւ Մաքմիլընէն ետ մնալ : Վերին ժողովէն առաջ, տը Կոլ կ'ուզէր որ ինք ալ գլուխ գլխի տեսնուի խորհրդային վարչապետին հետ : Տը Կոլ կ'ուզէր նաեւ Խրուշչեւի ցոյց տալ Ֆրանսան ինչպէս որ է, հասկնալ թէ կարելի՞ է միջազգային հասկացողութեան գետին մը ստեղծել Ռուսերուն հետ :

Խրուշչեւ իր կարգին կարեւոր պատճառներ ունէր : Գլխաւորը այն է որ խորհրդային վարչապետը կ'ուզէ համոզել տը Կոլը որ Ֆրանսայի շահը Ֆրանքեւգերման գործակցութեան մը մէջ չէ : Արդարեւ Խորհրդ. Միութեան սպառնացող մեծագոյն վտանգը զօրաւոր արեւմտեան Գերմանիա մըն է՝ Արեւմտեան Չեխոսլաւաքիոյ, Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ դիմաց : Ասոնք, Խրուշչեւ գիտէ, երկիրներ են որոնք ցարդ չեն կորսնցուցած հեռաւոր ազատագրման մը յոյսը :

Խրուշչեւ կ'ուզէ ներկայանալ զանգըւածներուն որպէսզի իր մէջ տեսնեն «ժպտուն մարդը» : Կ'ուզէ իրական գաղափար մը ունենալ վարչաձեւին ամրութենէն եւ Ֆրանսայի հանրային կարծիքին պարզել ապազինման եւ խաղաղեցման իր այնքան սիրելի տեսակէտները : Կան անշուշտ ուրիշ յետին մտքեր, որոնք բանաձեւուած չեն : Տարակոյս չկայ, նաեւ որ տը Կոլ յանդուգն քայլ մը առած է իր ժողովուրդին ներկայացնելով «խորհրդային հրապոյրը» : Պատճառն այն է որ տը Կոլ վըստահ է թէ Ֆրանսան հարկ եղածէն չափ զօրաւոր է եւ վտանգ չկայ :

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽԻՍՏ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՁԵՌՔ ԱՌՆՈՒԱԾ ԵՆ

16·000 ոստիկաններ եւ ապահովութեան ուժեր պաշտօն ունին, մինչեւ Ապրիլ 3, հսկելու Խրուշչեւի վրայ, որպէսզի ոչ մէկ վտանգ պատահի իրեն : Շարժուն այս ուժը պիտի փոխադրուի վայրէվայր : Պորտոյի մէջ հինգ հազար պիտի ըլլայ ասոնց թիւը, Մարսէյլ՝ 4000, Լիլ՝ 2800, Փարիզ 2700, իսկ Մէն է Ուազ՝ ութ հազար : «Շրջուն ռազմավարութիւն» մը որոշուած է ի գործ դնել : Այսպէս՝ Մարսէյլի մէջ գործի լծուածները, յետագային պիտի փոխադրուին՝ Լիլ, մինչ ուրիշներ Տիժոնի վրայով Ռուան պիտի ղրկուին :

Փոխադրութիւնները պիտի ըլլան արագ : Մասնաւոր շոգեկառքեր եւ օթոքաններ նախատեսուած են :

Մասնաւոր ջոկատ մը Մարթինիքէն յատկապէս Ֆրանսա հասած է :

Ապահովութեան ուժերուն պիտի աջակցին 30·000 զինուորականներ, որոնք պիտի հսկեն ճամբաներուն եւ շոգեկառքի գիծերուն վրայ :

Փարիզի մէջ, արձակուրդի բոլոր արտօնութիւնները ետ առնուած են եւ տասը հազար ոստիկաններ յաւելեալ հսկողութիւն պիտի կատարեն : Տանիքներուն վըրայ պահակ պիտի կանգնին հրշէջները :

Ճամբաներու կողքին հաստատուած ապահովութեան ուժերու « հեռաւորութիւնը » մէկ մեթրէն մինչեւ 2·50 մեթր պիտի ըլլայ :

Գաղտնի ոստիկաններ եւս պիտի գտնուին ամբոխին մէջ : Որոշ վայրերու մէջ մէկ գաղտնի ոստիկան պիտի հսկէ հինգ – վեց պատուհաններու վրայ :

« ՀԻՒՐԸ »

Ֆրանսայի հանրային կարծիքը աւելի քան երբեք բաժնուած է այս այցելու

(Շարունակութիւնը կարդալ .Դ. էջ)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Խորհրդային եւ Ֆրանսական փառերդները ողջունեցին Խրուշչեւը որ Իլ – 18էն իջաւ ժամը ճիշդ 11ին : Բարի գալուստ մաղթելով, Զօր. տը Կոլ ըսաւ. — Ուրեմըն եկաք, շատ գոհ ենք, կը ներկայացնէք մեծ երկիր մը որու հետ կողք կողքի եղանք ամէնէն զարհուրելի պատերազմին մէջ : Յանուն երկրի մը որ կ'ապրի մտահոգ աշխարհի մէջ, ձեզի բարի գալուստ կը մաղթեմ : Անհաւասիկ, դուք կենդրոտ եւ գործունեայ, լի ծրագիրներով, եւ պատրաստ խօսելու հարցերու մասին որոնք կը վերաբերին Ռուսիոյ, Ֆրանսայի եւ աշխարհի » :

Վարչապետ Խրուշչեւ անմիջապէս պատասխանելով շեշտեց . — Ոտքս դնելով Ֆրանսայի հողին վրայ, շնորհակալութիւն կը յայտնեմ ձեր հրաւէրին համար : Ուրախութեամբ ընդունեցայ ձեր հրաւէրը : Վստահ եմ որ մեր հանդիպումը պիտի նպաստէ խաղաղութեան :

Խրուշչեւ իր ճառը վերջացուց ըսելով . — Կեցցէ՛ Ֆրանսան, կեցցէ՛ Ֆրանքեւխորհրդային բարեկամութիւնը, կեցցէ՛ խաղաղութիւնը աշխարհի մէջ » :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՐՈՒՇՉԵՒ – ՄԻԿՈՅԵԱՆ տարակարծութիւն մը ծագած է ըստ իտալական Քոնթինէնթալէ գործակալութեան : Համաձայն այս աղբիւրին որ կը մասնագիտանայ համայնավարական հարցերու մէջ, անհամաձայնութիւն մը կայ Կրեմլինի ղեկավարներու միջեւ տը Կոլի մասին : Մէկ կողմը՝ Խրուշչեւ, Կրոմիքօ եւ Փարիզի դեսպանը՝ Վինոկրատով որոնց կարծիքով տը Կոլի դիրքը միշտ զօրաւոր է, եւ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան յաջողութեան տուեալները օրէ օր կը պակսին : Այս պատճառով Խրուշչեւ կ'ուզէ «բարեացակամ չէզոքութիւն » մը պահել ալժերական հարցին մէջ, այն յոյսով որ տը Կոլ իր կարգին կը հեռանայ Ատլանտեանէն : Գալով Միկոյեանի որուն համակարծիք են նաեւ Սուսլով եւ Արիստով, տը Կոլի ջանքերը հաւասարակշռութիւնը պահելու վարչաձեւին տապալումին պատճառ պիտի ըլլան, ուրեմն աւելի լաւ է զօրավիգ կանգնիլ համայնավար կուսակցութեան (ֆրանսական) որ կրնայ իր շարքերը ճոխացնել շատ մը դժգոհներով :

ՊԷՅՐՈՒԹ հասած լուրերու համաձայն, խռովութիւններ ծագած են Իրաքի մէջ եւ բանակը կրակ բացած է բազմութեան վըրայ որ Քասըմի դէմ ցոյց կ'ընէր : 20 վիրաւոր եւ 6 մեռեալներ կան :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

★

Հետեւեալ հեռագիրը ստացանք Գահիրէէն . —

« Խոր ցաւակցութիւններ ՍԱՀԱԿԻ ղառն կորուստի առթիւ » :

« ՑՈՒՍԱԲԵՐ »

×

ՊՈՐՏՈՅԻ Հ. Յ. Դ. Մուրատ խումբը սրտի խոր ցաւով կ'ողբայ մահը իր վեթերան ընկերոջ՝ ընկեր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ :

×

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութիւնս խոր կսկիծով կ'ողբայ Ազգ. գործիչ հրապարակագիր, քաջ մարտիկ եւ վեթերան հայրենակից՝ տարաբախտ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ մահը : Կեդր. վարչութիւնը յանուն Ֆըրանսաբնակ Վասպուրականցիներու, վշտակցութիւնը կը յայտնէ Այրի Տիկին Տէր Թովմասեանի, Օր. Շէօհլէյեանի, եւ ընտանեկան պարագաներու ու իր գաղափարակից ընկերներու :

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ

Գ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

Ըստ կենտրոնական վիճակագրական վարչութեան հաղորդագրութեան առ 15 Յունուար 1959 Թ. Խորհրդային Միութեան մէջ ապրում են 2·787·000 Հայեր, որոնցից Հայաստանում 1·552·000 հոգի, որ անում է մեր հայրենիքի ընդհանուր բնակչութեան 88 առ հարիւրը, Վրաստանում՝ 443·000 (11 առ հարիւր), Ատրբէջանում 442·000 (12 առ 100), ՌՍՖՍՌում 256·000 (0·2 առ հարիւր), Թուրքմէնական հանրապետութիւնում (Ասխա-բատ)՝ 20·000 (1,3 առ հարիւր), ընդհանուր գումար 2·713·000: Հանելով այս վերջին թիւը Խորհրդային Միութեան մէջ ապրող Հայերի 2·787·000 թիւից, կը մնայ 74·000 հոգի, որոնք այն Հայերըն են, որ ցրուած ապրում են Ուկրայինայում (Օդեսա, Խրիմ), Մոլդաւիայում (Քիշինեւ), Ուզբէկստանում (Թաշքէնդ) եւ այլն եւայլն, որոնք չեն նշուած վիճակագրական վարչութեանէ հաղորդագրութեան մէջ(*):

Խորհրդային հանրապետութիւններից եւ ոչ մէկում հիմնական ազգաբնակչութիւնը այնպիսի բարձր տոկոս չի կազմում, ինչպէս Հայաստանում (88 առ հարիւր): Այսպէս օրինակ Վրաստանում Վրացիները կազմում են ընդհանուր բնակչութեան 63·3 առ հարիւրը, Ադրբէջանում, Ադրբէջանցիները կազմում են 67,1 առ հարիւրը, Ուզբէկստանում՝ Ուզբէկները 62 առ հարիւրը, Կիրգիզական հանրապետութիւնում Կիրգիզները կազմում են իրենց ռեսպուբլիկայի ազգաբնակչութեան 40,5 առ հարիւրը, Խստոնիայում Խստոնիացիները՝ 72,9 առ հարիւրը և միայն Լիտվիայում ու ՌՍՖՍՌում Լիտվիացիների եւ Ռուսների տոկոսը մօտենում է Հայերի տոկոսին, կազմելով առաջինում՝ 79,3 առ հարիւր, իսկ երկրորդում՝ 83,2 առ հարիւր:

Որքա՞ն է Հայաստանի բնակչութեան ընդհանուր թիւը: Կենտրոնական վիճակագրական վարչութեան հրատարակած երեք տեղեկութիւններում մէջ են բերուած երեք տարբեր թիւեր: «Ս. Հ.»ի անցեալ տարուայ Մայիս 12ի թիւի մէջ հրատարակուած հաղորդագրութեան մէջ Հայաստանի բնակչութեան թիւը ցոյց է տրուած 1·768·000, նոյն թերթի այս տարուայ փետրուար չորսի թիւի մէջ տպուած հաղորդագրութեան համաձայն այդ թիւն է 1·763·000, իսկ Հայաստանի վիճակագրական վարչութիւնը, որ իր տեղեկութիւնները առել է նոյն աղբիւրից, Հայաստանի բնակչութեան ընդհանուր թիւն ցոյց է տալիս 1·767·825 («Ս. Հ.»16 Յուլիս 1959): Տարբերութիւնը թէեւ մեծ չէ, բայց նման դէպքում անթոյլատրելի է:

Հայաստանի բնակչութեան ընդհանուր թիւից, ինչպէս ասացինք, 1·552·000ը Հայեր են 88 առ հարիւր, 108·000ը կամ 6,1 առ հարիւրը Ադրբէջանցիներ, 56 հազարը կամ ընդհանուր բնակչութեան 3,2 առ հարիւրը Ռուսներ եւ 26·000ը կամ 1,5 առ հարիւրը Քիւրտեր: Ի դէպ Քիւրտերի ընդհանուր թիւը Խորհրդ. Միութեան մէջ 59·000 է:

Ընդհանուր գումարը այսպիսով անում է 1·742·000, որ պակաս է Հայաստանի բնակչութեան ընդհանուր թիւից (1·763-000) 21 հազարով: Այս 21·000ի մէջ մտնում են Ասորիները, Յոյները, Ուկրայինցիները եւ այլն, որ չեն նշուած վիճակագրական վարչութեան հաղորդագրութեան մէջ:

56·000 Ռուսների մէջ չեն մտնում Հայաստանում գտնուող Խորհրդային բանակի այն անդամները, որոնք չեն զօրակոչուել Հայաստանի մէջ:

Հայաստանի վիճակագրական վարչութիւնը իր հաղորդագրութեան մէջ («Ս. Հ.» 16 Յուլիս 1959) համեմատութեան մէջ է դնում 1926ի Դեկտեմբեր 17ի, 1939ի Յունուար 17ի եւ 1959 Յունուարի 15ի մարդահամարների տուեալները Հայաստանի ընդհանուր բնակչութեան թիւի մասին, ցոյց տալու համար տեղի ունեցած փոփոխութիւնները կամ աւելի ճիշդ ատրճանական աճը: Նոյն նպատակով վիճակագրական վարչութիւնը համեմատում է երեք մարդահամարների ժամանակ ձեռք բերուած տուեալները քաղաքային եւ գիւղական բնակչութեան, ինչպէս նաեւ քաղաքների եւ քաղաքատիպ աւանների բնակչութեան թիւի մասին:

Ըստ 1926ին կատարուած մարդահամարի Հայաստանի բնակչութեան թիւը առ 17 Դեկտեմբեր եղել է 881·290 մարդ: 1939ին, ըստ Յունուար 17ի մարդահամարի այդ թիւը բարձրացել է 1·282·338, իսկ 1959ի մարդահամարը հասել է1·767-825ի: Ուրեմն 1926ից մինչեւ 1959ի Յունուարը Հայաստանի բնակչութիւնը աճել է 886·535 մարդով: Այս յաւելումը արդի՞ւնք է արդեօք ազգաբնակչութեան բնական աճի թէ արտասահմանէն եւ Խորհրդային Միութեան միւս երկիրներէն Հայաստան եկածների, հաղորդագրութեան մէջ չէ ճշդուած: Զպէտք է մոռանալ որ 1926ի եւ 1959ի միջեւ ընկած ժամանակամիջոցում տեղի է ունեցել ներգաղթ Սփիւռքից Հայաստան ինչպէս նաեւ արտագաղթ Հայաստանից Խորհրդային Միութեան միւս հանրապետութիւնները:

Հայաստանի վիճակագրական վարչութեան հաղորդագրութեան մէջ նշուած են նաեւ այն փոփոխութիւնները, որ տեղի են ունեցել Հայաստանի քաղաքային եւ գիւղական բնակչութեան թիւի մէջ: 1926 Թ. 881·290 բնակիչներից քաղաքներում ապրել են 449·117 հոգի (51 առ հարիւրը), իսկ գիւղերում 432·173 (49 առ հարիւրը): 1939ին ընդհանուր բնակչութեան 1·282·338 թիւից քաղաքներում ապրել են 366·447 հոգի (28·6 առ հարիւր) եւ գիւղերում 915·891 (71·4 առ հարիւր): 1959ին բնակչութեան 1·767·825 թիւից քաղաքային բնակչութիւնը եղած է 883·-405 (50 առ հարիւր), իսկ գիւղականը՝ 884·420 (50 առ հարիւրը):

Հաղորդագրութեան մէջ տրուած է այնուհետեւ թիւը քաղաքների եւ քաղաքատիպ աւանների, ինչպէս նաեւ Հայաստանի առանձին շրջանների բնակչութեան: Հայաստանի քաղաքների թիւը ըստ հաղորդագրութեան 14 է, իսկ քաղաքատիպ աւաններինը՝ 22: Իրականի մէջ Հայաստանում կայ միայն չորս քաղաք՝ Երեւան, Լենինական, Կիրովական եւ Դիլիջան, որ վերջերս միայն քաղաքի վերածուեց: Սրանք իսկական քաղաքներ են այն իմաստով, որ ունին իրենց ուրոյն քաղաքապետութիւնները (քաղաքային Սովետի գործադիր կոմիտէները) եւ նաեւ կուսակցական քաղաքային կոմիտէները, որոնք կապուած են անմիջապէս կեդրոնի՝ Երեւանի հետ: Բոլշեւիկեան լեզուով այս քաղաքները կոչւում են ռեսպուբլիկական ենթակայութեան քաղաքներ: Միւս քաղաքները շրջանային կենտրոններ են, որոնց գործադիր կոմիտէները հանդիսանում են Գործ. Կոմիտէներ նաեւ շրջանի համար, ինչպէս նաեւ կուս. կոմիտէները կոչւում են շրջանային կոմիտէներ: Այս վերջին կարգի քաղաքներից են Էջմիածինը, Ղափանը, Ալավերտին, Հոկտեմբերեանը, Բաջարանը, Գորիսը, Ստեփանաւանը, Արթիկը, Կամոն (Նախկին Նոր-Բայազետը եւ Հրազդանը (Նախկին Ախտան):

Վիճակագրական վարչութեան հաղորդագրութեան մէջ նշուած է վերոյիշեալ երկու տիպի քաղաքների բնակչութեան թիւը 1939ին եւ 1959ին: Մենք մէջ կը բերենք Հայաստանի քաղաքների բնակիչների թիւը ըստ վերջին՝ 1959ի մարդահամարի, փակագծի մէջ դնելով 1939ի թիւերը:

Երեւանի բնակիչների թիւը առ 15 Յունուար 1959 Թ. եղել է 509·203 (*): (204·214), Լենինականինը՝ 108·440 (67 հազար 729), Կիրովականինը՝ 49·086 (17·607), Դիլիջանինը՝ 11·493 (5296), Էջմիածնինը՝ 19·820 (9783), Ղափանինը՝ 19·348 (8511), Ալավերդիինը՝16·805 (10·010), Հոկտեմբերեանինը 15·008 (5639), Քաջարանինը, որ առաջ դասուած չէր քաղաքային բնակավայրերի շարքում՝ 11·493 (1110), Գորիսինը՝ 10·421 (5571), Ստեփանաւանինը՝ 9835 (6057), Արթիկինը՝ 9220 (5761), Կամոյինը՝ 8858 (8277) եւ Հրազդանինը (Ախտայինը) 7894 (4162):

Քաղաքատիպ աւաններից ըստ 1959ի մարդահամարի, Սպիտակի բնակչութեան թիւն է 8804, Իջեւանինը՝ 7709, Արտաշատինը՝ 7368, Սեւանինը՝ 6487, Արարատինը՝ 5486, Սիսիանինը՝ 3899, Լուսակերտինը՝ 3657, Պէմզաշէնինը՝ 3602, Ախթալայինը՝ 3224, Արգնիինը՝ 3242, Մեղրիինը՝ 3135, Շամլուղինը՝ 2901, Թումանեանինը՝ 2682, Լուսաւանինը՝ 2385, Դաստակերտինը՝ 2350, Ջերմուկինը՝ 2085, Ապարանինը՝ 1639, Նոր Հաճընինը՝ 1426, Ազիզբէկովինը՝ 1184, Անի-Պէմզայինը՝ 1139, Ծաղկաձորինը՝ 1057 եւ Քոլագերանինը՝ 863:

Հայաստանի վիճակագրական հաղորդագրութեան մէջ տրուած է նաեւ շրջաններում ապրող բնակչութեան թիւը ըստ 1939 եւ 1959 մարդահամարների: Այդ թիւերից պարզւում է որ մինչ քաղաքների եւ քաղաքատիպ աւանների բնակչութեան թիւը 1939ի հետ համեմատած 1959ին աճել է, շրջաններից մէկ քանիսում հակառակն է տեղի ունեցել: Այսպէս, օրինակ, Ազիզբէկովի շրջանի բնակչութեան թիւը 1939ին եղել է 18·258, իսկ 1959ին՝ 13·453, Ամասիայի բնակչութեան թիւը 1939ին եղել է 14·911, իսկ 1959ին՝ 12·860, Ղուկասեանի բնակչութեան թիւը եղել է 1939ին 17·413, իսկ 1959ին՝ 10·085, Ապարանի շրջանի բնակչութեան թիւը 1939ին եղել է 36·213, իսկ 1959ին իջել է 23·139ի, Աղինի շրջանի բնակչութեան թիւը 1939ին եղել է 21 հազար 241, իսկ 1959ին՝ 17·784, Ախուրեանի բնակչութեան թիւը 1939ին եղել է 34·369, իսկ 1959ին՝ 32·405:

Հայաստանի Վիճակագրական Վարչութիւնը վերոյիշեալ շրջանների բնակչութեան թիւի նուազումը բացատրում է նախ նրանով, որ լեռնային սակաւահող շրջաններից շատ գիւղերի բնակիչներ վերաբնակեցուել են «կազմակերպուած ձեւով» ցածրադիր շրջաններում եւ երկրորդ՝ որ քաղաքային բնակչութիւնը աճել է որոշ չափով այդ շրջանների գիւղական բնակչութեան հաշուին:

Կայ եւ մի երրորդ պատճառ, որ ի զօրու է մասնաւորապէս Ազիզբէկովի եւ Ղուկասեանի շրջանների համար եւ որի մասին Հայաստանի Վիճակագրական Վարչութիւնը «մոռացել է» յիշատակել: Այդ պատճառը վերոյիշեալ շրջանների ադրբէջանական բնակչութեան ներգաղթն է, որ տեղի է ունեցել 1939ի եւ 1959ի միջեւ ընկած ժամանակաշրջանում: Հայաստանի իշխանութիւնները չյայտնեցին այդ խիստ բնորոշ իրադարձութեան մանրամասնութիւնները եւ մենք այնպէս էլ չիմացանք թէ ընդամէնը քանի՞ հոգի Հայաստանի քաղաքացի ատրբէջանցիներից ներգաղթեցին Ատրբէջան: Այսքանը միայն աւեցաւ, որ մասնաւորապէս Ազիզբէկովի շրջանից այդ ներգաղթը եղած է այնպիսի մեծ թիւով, որ շրջանը դատարկուել է այն աստիճան, որ այլեւս կարելի չլինելով պահել այն իբրեւ առանձին շրջան, միացուել է դրացի Միկոյեան շրջանին, որի կենտրոնը մնացել է Միկոյեան (Նախկին Քէշիշքէնդ) աւանը, իսկ միացեալ շրջանը կրել է ատրբէջանցի կոմունիստ Ազիզբէկովի անունը:

Ամէն անգամ երբ Սփիւռքից նոր ներգաղթ կազմակերպելու մասին խօսք է լինում, Հայաստանի ղեկավարները ասում են որ այդ հարցը իրենց «սեղանի վրայ է», բայց բնակարաններ չկան: Ատրբէջանցի հայրենադարձները, անշուշտ, իրենց բնակարաններն էլ հետներնին չտարին եւ չէ՞ր կարելի արդեօք նրանց դատարկած գիւղերում ու տներում վերաբնակեցնել հայրենադարձներ Սփիւռքից:

Բնականաբար ատրբէջանցիների դատարկած գիւղերը այնպէս էլ դատարկ չմնացին: Հայաստանի կառավարութիւնը տեղաւորեց այնտեղ նոր բնակիչներ: Ե՞րբ եւ ի՞նչպէս կատարուեցաւ այդ — ոչ մէկ խօսք այդ մասին խորհրդահայ թերթերի մէջ: Միայն անուղղակիօրէն հասկացուեցաւ, որ նոր բնակիչներ այնպիսի քանակութեամբ տեղաւորուեցան Ազիզբէկովի շրջանում, որ կարելի եղաւ այն [illegible] րից բաժանել Միկոյեանի շրջանից [illegible] վերականգնել իբրեւ առանձին շրջան: 1957ի աշնանը, երբ Հայաստանում գումարւում էին կուսակցական շրջանային կոնֆերանսներ, «Ս. Հ.»ի մէջ կարդացինք, որ ոչ թէ մէկ, այլ երկու զատ կոնֆերանսներ են տեղի ունեցել, մէկը Ազիզբէկովի եւ միւսը Միկոյեան շրջանում, եւ ընտրուել են երկու շրջանների համար առանձին շրջկոմներ:

Այստեղից կարելի է եզրակացնել, [illegible] ատրբէջանցի հայրենադարձների [illegible] ձգած տեղերի վերաբնակեցումը 1957 [illegible] արդէն աւարտուած է եղել:

Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

(Շար.)

(*) Խորհրդային մեծ հանրագիտարանը (Բ. հրատարակութիւն, 1950) հետեւեալ թիւերն է տալիս Հայերի քանակի մասին: Խորհրդ. Միութեան մէջ, ըստ այդ հանրագիտարանի ապրում են 2·400·000 Հայեր, որոնցից Հայաստանում՝ 1·067·000, Վրաստանում՝ 383·000, Ադրբէջանում՝ 335·000, ՌՍՖՍՌում եւ Միութեան միւս հանրապետութիւններում՝ 329·000: ըՍփիւռքի Հայերի թիւը նոյն հանրագիտարանը հաշւում է 1·200·000:

(*) 1939ի բնակչութեան 204·214 թիւից 1959ին Երեւանի բնակչութիւնը հասել է 509·203ի: Այդ տեղի ունեցաւ սակայն, ոչ թէ բնականոն աճի հետեւանքով այլ գլխաւորապէս շնորհիւ այն հանգամանքի, որ վերջին մարդահամարի նախօրեակին Հայաստանի իշխանութիւնների որոշումով Երեւանին կցուեցան Շահումեանի (նախկին Բերիայի) շրջանը, Քանաքեռը և մի շարք այլ գիւղեր:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԹԱՏՐՈՆԸ

1954էն ի վեր, ամէն տարի կանոնաւորաբար տեղի կ'ունենան Փարիզի մէջ Ազգերու Թատրոնի թատերական ելոյթները, որոնց ընթացքին բազմաթիւ ազգերու լաւագոյն թատերախումբերը կը ներկայանան ընտրուած երկերով:

Այս տարի պիտի մասնակցին 18 ազգերու 22 թատերախումբերը, որոնք մինչեւ 13 Յուլիս պիտի տան 28 ներկայացումներ:

Ազգերու Թատրոնի այս տարուան եօթներորդ շրջանին, փարիզեան թատերասէր հասարակութիւնը բախտը կ'ունենայ տեսնելու մեծ ողբերգակ - դերասան Օրսոն Ուէլսը, որ հաւանաբար ներկայանայ Շէյքսփիրի «Վենետիկի Վաճառականը»ի Շէյլոքի դերով: Արդարեւ, կազմակերպութեան տնօրէնը երկար ատենէ ի վեր բանակցութեան մէջ է աշխարհահռչակ արուեստագէտին հետ, անոր մասնակցութիւնը ապահովելու համար, ինչ որ նոր փայլ մը պիտի ընծայէ անտարակոյս Ազգերու Թատրոնի յոյժ օգտակար ձեռնարկին:

Մեծ հաւանականութիւն կայ նոյնպէս որ Ռուս յայտնի թատերագիր Չեխովի ծննդեան հարիւրամեակին զուգադիպող Ազգերու - Թատրոնի այս եօթներորդ թատերագրէն «Բալաստան»ը եւ «Երեք Քոյրերը», որոնք արդէն ծանօթ են ֆրանսական բեմերուն եւ շատ գնահատուած ֆրանսական հասարակութենէն:

Անգլիական, գերմանական, իտալական թատերախումբեր, ինչպէս նաեւ սկանտինաւեան եւ Պալթեան երկիրներու եւ մինչեւ հեռաւոր ափրիկեան ժողովուրդներու թատերախումբերը պիտի ներկայանան իրենց հեղինակներուն երկերով եւ իրենց ֆոլքլորով:

Անցեալ երեքշաբթի դիշեր տեղի ունեցաւ բացումը Ազգերու Թատրոնին: Այս պատիւը վիճակուած էր այս տարի Քոթ տ'Իվուարի երիտասարդ հանրապետութեան, որ 1958 Սեպտեմբեր 4էն ի վեր իր նախագահին՝ Պ. Հուֆուէ Պուանեիի անխոնջ ջանքերուն շնորհիւ տիպար մէկ անդամը կը հանդիսանայ Ֆրանսական Համայնապետութեան մեծ ընտանիքին:

Քոթ տ'Իվուարի ազգային կազմը ներկայացուց ժողովրդական պարերու գողտրիկ փունջ մը:

Փոքրիկ թմբուկներու համաչափ զարկերուն ընկերակցութեամբ Պաուլէ - Աճէմէլէ պարախումբը ներկայացուց պատերազմիկ սեւամորթներու դիւցազնական պարերը, որոնց ընթացքին երիտասարդ խափշիկները ցոյց տուին արտակարգ ճկունութիւն եւ մարմնի ներդաշնակ շարժումներ, որոնք իրենց նախնական բնոյթին մէջ իսկ կը պարփակէին արուեստի մասնայատուկ ոճ մը:

Այնուհետեւ, բեմ եկան Քոթ տ'Իվուարի Տապուեի շրջանի պարողները որոնք ներկայացուցին Մետի պարը: Այս պարը նոյն շրջանի ժողովուրդին ազգային պարը ըլլալով, խափշիկ արուեստագէտները տիրացած էին անոր իւրաքանչիւր քայլերուն գաղտնիքին, որ կը պահանջէ մարմնի ճկունութիւն եւ խելացնոր արագաշարժութիւն:

Ուրիշ պարախումբ մը, միշտ բաղկացած Խափշիկներէ, ներկայացուց Եաքուպա ցեղախումբին պարերը, որոնք կը խորհրդանշէին ահաւոր գուպար մը եւ բեք գլխանի վիշապներու եւ արիւնազանգ պայքար՝ այլ գազաններու դէմ:

Բոլոր այս պարերը կը կազմէին խորհրդաւոր եւ սարսռազդեցիկ տեսարան մը, որոնք սակայն հրաշալի մէկ արտա-

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԼՈՆՏՈՆ, (Յառաջ). — Ծանօթ գրող Ու. Սարոյեան քանի մը շաբաթէ ի վեր Լոնտոն կը գտնուի, ուր կը պատրաստէ նոր թատերգութիւն մը: Խոստացած է տեսակցիլ տեղւոյն Հայ ուսանողներուն հետ:

× Մանչեսթըրի մէջ, Լոնտոնի Հայ երիտասարդաց խումբը, ղեկավարութեամբ կիպրահայ ուսանողներ՝ Արտօ Դաւիթեանի եւ Մահտեսեանի՝ մեծ յաջողութեամբ ներկայացուցած են «Թիւ 5 Խելագարը»: Երիտասարդ թատերախումբը բացառիկ ընդունելութեան արժանացաւ:

× Քանի մը օրէ ի վեր Լոնտոնի մամուլը կը գրաղի Հայազգի Նիկողոս Դաբայեանով եւ ֆրանսական շաքարով ...: Արդարեւ՝ Անգլիոյ պատմութեան մէջ աննախընթաց երեւոյթ է որ օտար երկրէ մը շաքար ներածուի: Դարերով երկրին շաքարի շուկան իր ձեռքին մէջ կեդրոնացուցած էր «Թէյթըլ Լայլ» ընկերութիւնը, որ 12 հազար անդամ ունի: Այժմ բոլորին զարմանքին առարկայ դարձած է թէ ի՞նչպէս փոքրիկ եւ միջահասակ Հայ մը կը յանդգնի, միս մինակը, դէմ դնել հսկայ ընկերութեան մը: Հայ վաճառականը արդէն իսկ գործի անցնելով՝ սկսած է հրապարակը ողողել Մարսէյլի «Սէն Լուի» ընկերութենէն ներածուած հազարաւոր թոն շաքարով: Թէ նպաստաւոր գինով, թէ որակով մեծ ընդունելութեան արժանացած:

ՅՈՎՀ. Կ. ՋԱԼԸԳԵԱՆ

յայտութիւնն էին աւիրիկեան զմայլելի ֆոլքլորի մը:

Պարերու այս ելոյթներէն ետք ներկայացուեցաւ Քոթ տ'Իվուարի ազգային կազմին տնօրէն ու ղեկավար Պ. Կոֆի Կոտոյի մէկ թատերակը՝ «Նաքունտա»ն, ֆրանսերէն լեզուով:

Այս խաղին նիւթը ունէր նոյնպէս տեղական գոյն: Կը ներկայացնէր Քոթ տ'Իվուարի զոքանչ — մայրերուն չափազանցեալ մենատիրութիւնը իրենց շրջանակին վրայ եւ կը շօշափէր Քոթ տ'Իվուարեան բարքերու եւ սովորութիւններու զանազան երեսները:

Հեղինակը արտակարգ անաչառութեամբ մը իր երկին մէջ դրուատած էր տեղական բարքերու առաքինի կողմերը, առանց սակայն վարանելու ձաղկել այդ նոյն բարքերուն յոռի երեսները:

Ինչպէս պարերուն մէջ, այս թատերակի ներկայացման ընթացքին եւս, դերակատարները ինքնուրոյն եւ բնորոշ արուեստով մը հանդէս եկան:

Անոնք փաստեցին՝ որ Արուեստը կը տիրապետէ ամենուրեք, ամէն ժողովուրդի ծոցին մէջ, առանց գոյնի խտրութեան, եթէ սակայն այդ ժողովուրդը ատակ է թրթռացնելու ազնիւ լարերը Արուեստի սրբազան քնարին:

Ա. Գ.

"ԵՂԲԱՅՐՈՒԹԵԱՆ ՇԱԲԱԹ"

Ամէն տարի այս օրերուն Գերմանիոյ արեւմտեան մասին, ինչպէս եւ արեւմտեան Պերլինի մէջ պաշտօնական մարմիններ կը կազմակերպեն Հրեաներուն հետ բարեկամական վերաբերմունք ցոյց տալու ութօրեակ մը: Քաղաքային վարչութիւնները կը ստանձնեն վերին հսկողութիւնը եւ տեղի կ'ունենան նպատակայարմար հանդիսութիւններ եւ կը տրուին հաւաստիքներ թէ նոր Գերմանիան կ'ընդունի Հրեաներու դէմ կատարուած խժդժութիւններն ու վայրենի արարքները եւ պարտաւոր կը զգայ վնասը հատուցանելու նիւթապէս եւ բարոյապէս: Ճառախօսներ կը խոստովանին թէ այդ հատուցումները ինչքան ալ ըլլան, չեն կրնար տեղը բերել այն մարդկային կորուստները, որոնց ենթարկուած է Հրէութիւնը հիթլերական վարչութեան ատեն եւ 1939-1945ի վերջին աշխարհամարտին:

Այս տարի աւելի մեծ թափով ջանացին վարիչ անձնաւորութիւններն ու մարմինները ցոյց տալ իրենց վճռական կեցուածքը հատուցումի եւ զղջանքի պարտաւորութեան մասին: Մարտ 13-20 տեղի ունեցան անհամար հանդէսներ, երեկոյթներ, երաժշտական եւ գրական ելոյթներ, վերջապէս Գերմանացիներու եւ Հրեաներու հանդիպումներ, որոնց նպատակն էր սիրտ առնել: Բայց եւ նկատելի է յատկապէս որ անցնող տարիին վերջին օրերը եւ Յունուարին մէջ սինակոկներու եւ հրէական գերեզմաններու վրայ գծուած կեռ խաչերու առթած տրամադրութիւնը կ'ուզուի ջնջել եւ գերման ժողովուրդին լայն խաւերուն մէջ տարածել Հրեաներու հանդէպ մարդասիրական զգացումներ եւ դաստիարակութիւն ներշնչել մանաւանդ նոր սերունդին այդ ուղղութեամբ, որպէսզի այլեւս չպատահին անվայել դէպքեր:

Յօդուածագիրներ առաջարկեցին նոյնիսկ որ ոչ թէ մէկ շաբաթ, այլ ամբողջ տարուան օրերը պէտք էր յատկացնել «եղբայրական» քարոզչութեան: Բայց Պոննի երեսփոխանական ժողովը արդէն պիտի քուէարկէ օրէնք մը շուտով, ըստ որու կառավարութիւնը իրաւասու պիտի ըլլայ անմիջապէս միջոցներ ձեռք առնելու եթէ ատելութեան դէպքեր պատահին անհատներու, խմբակցութիւններու կամ ուրիշ ազգի պատկանողներու հանդէպ: Այս օրէնքը երեսփոխանական յանձնաժողովին մէջ նախագծուեցաւ անցնող շաբթուան ընթացքին:

Ատլնաուըրի եւ Պէն Կուրիոնի Նիւ Եորքի մէջ տեսակցութիւնը յատկանշական երեւոյթ մըն է գործնապէս հաշտուելու եւ մօտալուտ «Մեծամեծներու Ժողով»էն իրենց ակնկալած բարեացակամութիւնը ստանալու համար, որովհետեւ կեանքը իր ընթացքը ունի եւ այս երկու ժողովուրդները խաղաղութեան կը սպասեն այլեւս:

Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

*

Ազունիէի Հայ Ազգային Բուժարանի խնամակալութիւնը վերակազմուեցաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ Լիբանանի Հայ Աւետարանական եկեղեցիներու Միութեան կողմէ վաւերացուած նոր կանոնագրութեան հիման վրայ: Սոյն խնամակալութեան կ'անդամակցին. —

Պ. Պ. Տօքթ. Գարեգին Թապուրեան, Արամ Գարագաշեան, Յակոբ Ջաղլասեան, Լեւոն Գասպարեան, Օննիկ Պէօճէքեան, Տօքթ. Ալեքս Գույումճեան, Տքթ. Անդրանիկ Մանուկեան, Տքթ. Բիւզանդ Գրիգորեան, Օկիւսթ Պետիր, Յակոբ Սալիպեան, Լութֆիկ Կէօնճեան, Երուանդ Էքմէքճեան:

Վերակազմուած խնամակալութիւնը իր առաջին նիստը գումարեց Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Զարեհ Ա. Կաթողիկոսի հրաւէրովն ու նախագահութեամբը, Կաթողիկոսարանի դահլիճին մէջ, Ուրբաթ, 5 Փետրուար 1960: Սոյն նիստին ներկայ էին Վեր. Յովհ. Ահարոնեան, ատենապետ Լիբանանի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութեան, ինչպէս նաեւ Լիբանանի Հայոց Առաջնորդ Բարձր. Խորէն Արք., որպէս ներկայացուցիչ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ Վեր. Արամ Հատիտեան, որպէս ներկայացուցիչ Լիբանանի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութեան: Ներկայ էր, նոյնպէս, Վեր. Ենովք Հատիտեան, որպէս Բ. Պատուոյ փոխ – նախագահ, իսկ փրոֆ. Տքթ. Յ. Ենիգոմշեան, դարձեալ պատուոյ փոխ – Նախագահ, հիւանդութեան պատճառաւ կը բացակայէր առաջին այս ժողովէն:

Վեհափառ Հայրապետը Տէրունական աղօթքէն ետք, ողջունեց բոլոր ներկաները եւ շնորհաւորեց, միաժամանակ բարեմաղթութիւններ ըրաւ Հայ Ազգային Բուժարանի բարեզարդումին համար: Ուրախութիւն յայտնեց, որ Ազունիէի յատուկ կանոնագրութիւն մը պատրաստուած ըլլալով, անոր տրամադրութեանց հիման վրայ կազմուած է խնամակալութիւնը եւ յոյս յայտնեց որ երկու համայնքներու գործակցութիւնը այս մարդասիրական եւ ազգասիրական հաստատութենէն ներս, օրինակ ըլլայ աւելի լայն գործակցութեան եւ Ազգէն ներս՝ իբրեւ հասկացողութեան:

Վեր. Յովհաննէս Ահարոնեան եւս, իր կարգին, խնդակցութիւն յայտնեց խնամակալութեան վերակազմութեան առթիւ եւ շնորհաւորեց բոլորը յաջողութեան ջերմ մաղթանքներով:

Ապա, ըստ կանոնագրութեան, Նորակազմ՝ խնամակալութեան անդամներու վիճակները ճշդուեցան, որմէ ետք գաղտնի քուէարկութեամբ տեղի ունեցաւ Դիւանի ընտրութիւնը, որ տուաւ հետեւեալ արդիւնքը. —

Ատենապետ՝ Տքթ. Գարեգին Թապուրեան, փոխ ատենապետ՝ Տքթ. Անդրանիկ Մանուկեան, ատենադպիր՝ Պ. Օննիկ Պէօճէքեան, գանձապահ՝ Պ. Երուանդ Էքմէքճեան:

Դիւանի ընտրութենէն ետք, Ազունիէ խնամակալութեան առաջին ժողովը փակուեցաւ վեհափառ հայրապետին «Պահպանիչ»ով:

ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ
ԱԶՈՒՆԻԷԻ ՀԱՅ ԱԶԳ. ԲՈՒԺԱՐԱՆԻ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ

★

Իրաքի գաղութին պատմութիւնը կը սկսի 1638էն: Ներկայիս Միջագետքի ընդարձակ այս հողամասին վրայ կ'ապրին 15.000 Հայեր, որոնց մէկ երրորդը տեղացի Հայեր են, այսինքն Իրաք հաստատուած են առաջին աշխարհամարտէն առաջ:

Պաղտատի եւ շրջակայ գիւղերուն մէջ կան ութ հազար Հայեր, մեծ մասամբ բաղկացած արհեստաւորներէ եւ մանագէտներէ: Կը գործեն հայկական երկու երկսեռ վարժարաններ:

Նորաշէն, հայկական նոր կեդրոն մը, ուր կ'ապրին 150 տուն Հայեր (900 անձ): Ունին ազգային վարժարան մը՝ 180 երկսեռ աշակերտներով:

Սլեխ, նոյնպէս հայկական կեդրոն մը, ուր կան ութսուն տուն Հայեր (հինգ հարիւր անձ):

Մուսուլ, իր շրջաններով միասին ունի երեք հազարի մօտ Հայութիւն մը եւ ազգային վարժարան մը:

Պասրա, իր շրջականերով ունի մօտ երկու հազար Հայեր, մեծ մասով Վանեցիներէ բաղկացած: Կը գործեն ազգային երեք վարժարաններ:

Հապպանիէ ունի 120 տուն Հայ $(700 անձ) եւ դպրոց մը 90 երկսեռ աշակերտներով:

Սուլէյմանիէի մէջ կ'ապրին հազար Հայեր, որոնք ունին իրենց ազգային վարժարանը:

Քերքուք նաւթային այս շրջանին մէջ կը բնակին երկու հազար Հայեր, որոնք ունին երկու հարիւր երկսեռ աշակերտներով ազգային վարժարան մը:

Հախրէզ, զուտ հայաբնակ գիւղաքաղաք մը, ուր հաստատուած են 600 ընտանիքներ (3000 անձ):

Զախօ, քաղաքին մէջ կան երկու հարիւր հայ ընտանիքներ (950 անձ), որոնք, նոյնպէս, ունին իրենց ազգային վարժարանը:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (159)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Չէ՞ք խմնիր, ամիրային աղջիկը հէքիմի մը իլաճի մը փարա չի՞ կրնար կոր տալ ձեզի... ձեզիպէսները նայինք աստեղ նէ, աղքատնե՞րը ով նայի. Թոհաֆ բան պէ...

Եւ ուժգնօրէն սպառնալով քննիչին.

— Գառնիկ աղա, որոտաց, յանցանքը քուկդ է քի աստնկները հոս կը խոթես, հետերնին էրկան բարակ հա չէ կ'ըսես, ճամբէ, ախպար, վռնտէ...

Կիւլիւկ հանըմ, որ այս անսպասելի փոթորիկէն սասանած էր, իսկոյն սեւ վարշամակը գլխուն քաշելով աճապարանօք դուրս ելաւ Աղքատախնամին սենեակէն, եւ առանց ետին դառնալու հեռացաւ գնաց:

— Ցիսուս փրկիչ, դուն ողորմիս մեզի, կը մրմնջէր ճամբան հեւ ի հեւ քալելով, ականջներուն մէջ զգալով դեռ անհունելի թաղականին դառում գոչումը:

Ամիրային տունէն ներս մտած ատենը, լուացարարուհին կ'անիծէր այդ սեմը, ուրկէ անդին երջանկութիւնը յուսացած էին գտնել, բայց ուր իրենց ունեցած վերջին հարստութիւնը — պատիւը — վրայ տուած էին:

Անցած դարձածի մասին բան մը չըսաւ իր աղջկանը, եւ իբրեւ երկայնամիտ ու գորովագութ մայր, սկսաւ խորհիլ ուրիշ միջոց մը, որով յաջողէր վերջապէս բժիշկի մը խնամքներուն յանձնել իր զաւակը:

Մտածեց հանըմին ոտքը ձեռքը իյնալ, բայց անոր ջղայնութեանը գիտակ՝ ետ կեցաւ այս դիտաւորութենէն: Այն ատեն Կիւլիւկ տուտու ուրիշ բան մը ըրաւ: Իր հարսնութեան ժամանակէն մնացած զոյգ մը ոսկի գինդ, հին օրէնքի զոհարեղէն մը, զոր պահած էր ոչ այնքան իր արժէքին համար — որ մեծ բան մը չէր — որքան իր հանգուցեալ էրկանը մէկ յիշատակը ըլլալուն, որոշեց ձեռքէ հանել:

Իրիկուն մը, մութը կոխելուն գինդերը կծիկ մը ըրաւ եւ կամացուկ մը պարտէզին դռնէն դուրս ելլելով իրեն ծանօթ ծեր ոսկերիչի մը տունը գնաց: Ռուբէն աղա, ակնոցը քիթը անցընելով, լամպարին լոյսին աղէկ մը քննեց գինդերը, վեր վար դարձուց, մեղմիւ քերթեց, մինչ լուացարարուհին սրտատրոփ կը սպասէր, վախնալով որ մի գուցէ «բան չարժեր» ըսէր մարդը:

— Տասնէն վար է աս ոսկիին այարը, ըսաւ Ռուբէն աղա զոհարեղէնները Կիւլիւկ հանըմին երկնցնելով՝ եւ ակնոցը վար առնելով:

— Ծախեմ նէ քանի՞ ղրուշ կը բռնէ, հարցուց կինը:

— Հարուր ղրուշ, կ'ընէ պէլքի, ան ալ առնող ըլլայ նէ. ասանկ պաները խօլայ չեն ծախուիր, Կիւլիւկ հանըմ, ըսաւ սմսեղուկ ծերը... ինչ, ծախելու մի՞տք ունիս, հարցուց:

— Հա. հոգիս, փարայի պէտք ունիմ, ի՞նչ ընեմ. քուզում Ռուբէն աղա, ասիկա դուն առնէիր շուտ մը լմննար...

Նենգամիտ արհեստաւորը, պարագային ստիպողականութիւնը տեսնելով, դժուարահաճ եղաւ:

— Հարուր ղրուշ ըսի ամա, նայինք կ'ընէ՞ ատտար, ըսաւ նորէն առնելով գինդերը եւ աչքին մօտեցնելով: Ոսկին աժանցած է հիմա, իւլէ քի ասիկա բէք վար այար է... մէհէնկի մը զարնելու է:

— Զարկ Ռուբէն աղա:

— Վաղը հետս չարշի տանիմ, իրիկունը եկուր պատասխանը առ:

— Քուզում Ռուբէն աղա, ծախէ, ինչ բռնէ նէ փարան բեր, աղաչեց խեղճ կինը...:

—Կ'ըլլայ, Կիւլիւկ հանըմ, կ'ըլլայ, ըսաւ ծերուկը, որ այդ վաճառումին երեսէն առնուազն ոսկի մը կը վաստկէր:

Լուացարարուհին յաջորդ իրիկուան գնաց ոսկերիչին, որ իննըսուն ղրուշի գումար մը յանձնեց իրեն: Դողդղալով գրպանը դրաւ այդ դրամը, որմէ իր աղջկանը կեանքին փրկութիւնը կը սպասէր Կիւլիւկ հանըմ:

Հետեւեալ օրը, բժիշկին գացին: Տոքթոր Քէնտիրեան քիթը բերանը ծռմռկեց զանոնք տեսնելուն: Ուրիշներու պէս ինքն ալ շատ ծանր բաներ իմացած էր անոնց մասին: Իրաւ է որ տոքթոր Մարկոսեանին Փարիզ մեկնելէն ի վեր անիկա մեծապէս հանդստացած էր՝ այդ վտանգաւոր մրցակցէն ընդմիշտ օձիքը ազատած ըլլալուն: Իր առողջական վիճակի մասին տոքթորին հարցումներուն՝ Սոֆի կցկտուր պատասխաններ տուաւ, անշահախնդիր եւ յուսահատ շեշտով մը: Աւելի մայրը խօսեցաւ քան թէ ինք: Մէկէն ի մէկ աղջկան այդ տրտմալի երեւոյթին առջեւ, բժիշկը անհուն արգահատանք մը զգաց: Քննեց զայն երկարօրէն, մանրահոդ կերպով:

— Օրիորդը շատ նիհարցած է, ըսաւ ի վերջոյ, աղէկ դարմանուիլ կ'ուզէ:

Եւ անոր սննդառութեան ու ապրելակերպի մասին մանրամասն պատուէրներ տուաւ, զորս հառաչանքներով մտիկ ըրաւ մայրը:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

թեան առթիւ։ Ոմանք խանդավառուած են, ոմանք՝ վրդովուած՝ ոմանք՝ ան-տարբեր, կան նաեւ ուրիշներ որոնք բարեմիտ յոյսն ունին թէ նման հանդիպումներ միշտ օգտակար են խաղաղութեան համար ։

Շատ մը կարծիքներու կարգին շահեկան է «Փարի – Փրէս»ի հետեւեալ յօդուածը «Հիւրը» խորագրին տակ.— «Պ. Խրուշչեւ Ֆրանսա կուգայ ։ Հիւրն է Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահին եւ կառավարութեան։ Ուրեմն հիւրն է՝ Ֆրանսայի ։

« Մեզմէ ամէն մէկը, իբրեւ անհատ, ազատ իր կարծիքն ունենալու, իրաւունքըն ունի սիրելու կամ ատելու այն վարչաձեւը զոր կը ներկայացնէ ։ Կրնայ, եթէ ուզէ ծափահարել Պ. «Խ.»ն, բայց կրնայ նաեւ խուսափիլ կամ յայտնել իր լռութեամբ թէ չի մասնակցիր » ։

« Բայց իբրեւ քաղաքացի, ամէն Ֆրանսացի պարտի յիշել որ «ընկեր Խրուշչեւը» չէ զոր կ'ընդունինք մեր հողին վրայ, այլ մեծ ժողովուրդի մը կառավարութեան վարչապետը. ժողովուրդ մը որուն հետ հին եւ բարեկամական կապեր ունինք։ Այս տեսակէտով, Պ. Խրուշչեւի հետ պէտք է սիրալիր կերպով վարուիլ ։

« Որեւէ անտեղի ցոյց, ըլլայ թշնամական ըլլայ խանդավառական պէտք չէ տեղի ունենայ։ Ֆրանսան պէտք է այս առթիւ ցոյց տայ, ինչպէս անցեալին ցոյց տուաւ, թէ չափահաս և պատուասատուած երկիր մըն է »։

X Ծանօթ է որ բաւական վիճաբանութիւններ եղան Փարիզի Հասարակաց փոխադրութեան (ԹԷ ՍԷ Էռ ՓԷ) տնօրէնութեան եւ իշխանութեանց ու սենտիքաներու միջև, հանրակառքերը դրօշազարդելու մասին։ Ի վերջոյ Չորեքշաբթի առաւօտ բոլոր հանրակառքերը դրօշազարդուած էին մէկ կարմիր, մէկ եռագոյն, բայց կան նաեւ բազմաթիւ հանրակառքեր որ երկու ֆրանսական եռագոյն դրած են միայն ... ։

« ՓՐԱՒՏԱՅԻ » Լոնտոնի Թղթակիցը Նեքրասով, իր կարծիքը տուած է միջազգային հրատապ կարգ մը հարցերուն շուրջ, «Տէյլի Սքէչ»ի մէջ հրատարակուած յօդուածով մը.— «Արեւելեան Գերմանիոյ «ազատագրման» վերաբերեալ ամէն յայտարարութիւն անհեթեթութիւն է» ըսած է ան։ Յառաջիկայ Վերին ժողովի մասին վեց սկզբունքներ թուած է, զորս պէտք է նկատի առնուիլն։ 1) Անհրաժեշտ է գիտնալ թէ մէկ վերին ժողովով կարելի չէ լուծել միջազգային առկախ հարցերը ։ 2) Ապազինումը բանալին է վերջ տալու ներկայ միջազգային լարուածութեան, նոյնպէս միակ միջոցն է առաջքն առնելու միջազգային աղէտի մը։ 3) Զինաթափութեան բանալին վերջ տալըն է կորիզային զէնքերու փորձերուն ։ 4) Վերջին պատերազմէն առկախ մնացած կարգ մը հարցեր պէտք է լուծուին, այս իմաստով անհրաժեշտ է ի մտի ունենալ թէ երկու գերման պետութիւններ գոյութիւն ունին։ Անհրաժեշտ է նաեւ համոզել Ատընաուըր որ ընդունի Արեւելեան Գերմանացիներու իրաւունքները, այնպէս ինչպէս Արեւմտեան Գերմանացիներունը ։ 5) Համայնավար Չինաստանի մը գոյութիւնը եւ անոր արձանագրած յառաջդիմութիւնը պէտք է նկատի առնուի։ Ամերիկա պէտք է «խոհուն» քայլ մը առնէ այս մասին։ 6) Վերին ժողովը պատճառ պէտք է դառնայ որ ստեղծուին փոխանակութիւններ, մամուլ ։ասպէս անհատներու ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

Մեծ համերգ
ԿԻՐԱԿԻ՝ ՄԱՅԻՍ 15
Կը խնդրուի չխաչաձեւել

×

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղին տարեկան հանդէսը՝
ՄԱՅԻՍ 8ԻՆ (ԱՆԿԷՆ)

×

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

Կիրակի, 8 Մայիս 1960, Սորպոնի Մեծ Ամփիթատրոնին մէջ ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ողբ. Տիկին Մաքրուհի Գալֆայեանի մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ։ Ողբացեալին յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ ։

—ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ—

ՀԱՄԱԽԱՐԲ. Հայր. Միութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամները այս Շաբաթ, ժամը 21ին, Պ. Սիմոնեանի սրճարանը։ Ժողովը տեղի պիտի ունենայ առանց անդամներու թիւը նկատի առնելու։

Ֆ. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Պզտիկներու արձանագրութիւնները պիտի սկսին Ապրիլ մէկին եւ պիտի փակուին Մայիսի վերջը։

Կեդրոնի արձանագրութեան օրերն են Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ ժամը 13 – 14 եւ 18 – 20։ Անկէ դուրս ժամադրութեամբ, հեռախօս ԹՐԻՒտէն 27 – 35 ։

Փարիզէն դուրս դիմել տեղական մասնաճիւղերուն ։

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ։
Ապրիլ 2ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 21ին։ Առնոնվիլի մեծ սրահին մէջ ։
(Փառք էքսփոզիսիօն) ։
Այս առթիւ վարձուած է տեղւոյս հանրածանօթ Ժիլ Ծօլայի նուագախումբը ։
Կը հրաւիրուին կեդր. Ֆրանսայի քոյր մասնաճիւղերուն հայ մարզիկները ։

ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ Ս. ՂԱԶԱՐ - ՎԵՆԵՏԻԿ

ԵՒ
ՇՐՋԱԿԱՅՔԸ
ՄԵԿՆՈՒՄ՝ Օգոստոս 6
ՎԵՐԱԴԱՐՁ՝ Օգոստոս 31

Հռոմի Ողիմպիական Խաղերը դրօսաշրջիկներու խճողում պիտի պատճառեն այս տարի Իտալիոյ մէջ ։

Մեր խումբին հանգիստ ճամբորդութիւնը եւ լաւագոյն բնակութիւնը օր առաջ ապահովելու համար, կազմակերպութեան աշխատանքները սկսած են ։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Օրերը շուտ կ'անցնին, ցանկը շուտով կ'ամբողջանայ ։

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ՝

Պ. ԹԱՐՈՆ
58, Bd. Serrurier, PARIS 19 - Métro Pré-St-Gervais

Ն. ՄԱՅԻՍԵԱՆ
45, Rue de Trévise' PARIS 9 - Tél. TAI. 49-40
(Դաւիթին մէջ)

Յ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
11, Ave. Béranger, ARNOUVILLE-LES-GONESSE (S. et O.)

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Դպրոցասէրին համար կ'ուզուի այր եւ կին մը յարմար աշխատանքներու համար։ Դիմել վարժարանի տնօրէնութեան։
1, Bd. du Nord, LE RAINCY (S. et O.)
TÉL. 927 01-72

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ Ի ՊԱՏԻՒ ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Հովանաւորութեամբ Կաթ. Պատուիրակ ՍԵՐՈՎԲԷ ԵՊ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Փարիզի հայ գաղութին ներկայացուցիչներուն ։

29 Մարտ, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին ՓԱԼԷ Տ'ՕՐՍԷԻ մէջ ։

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ ստանալով հրաւիրատոմսեր եկեղեցւոյ դիւանէն ։ Մասնակցութեան բաժին 10 Ն. Ֆ.։

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. « Նոր Սերունդ»ի կեդր. վարչութեան կողմէ

Գ. Դասախօսութիւն

Տեղի կ'ունենայ այս Ուրբաթ ժամը 20.30ին, Մշակոյթի Տան մէջ, 17 Րիւ Պլէօ։
Դասախօս՝ ընկ. ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

Նիւթ՝ Հայկական Դատի պատմութիւնը Ա. շրջան սկիզբէն մինչեւ Պերլինի դաշնագիրը (1878) ։

Այս դասախօսութիւնները վերապահուած են Հ. Յ. Դ. Նոր Սերնդականներուն։ Արձանագրութիւնը պարտաւորիչ է ։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Շաւիլի խումբին կողմէ ։
Կիրակի, 27 Մարտ, ժամը 16էն 24, Շաւիլի դպրոցի սրահին մէջ ։
Գեղարուեստական բաժին։ Ճոխ պիւֆէ ։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԻՍԻԻ ՄԷՋ

Ֆ. Կ. Խաչի Իսիի մասնաճիւղը, Խըրիմեան վարժարանի վերանորոգման առթիւ, կազմակերպած է թէյասեղան մը, ի յարգանս դպրոցին անձնուիրաբար աշխատողներուն, ինչպէս նաեւ բոլոր օժանդակող հայրենակիցներուն ։

Այս Կիրակի ժամը 16ին, Խրիմեան սրահին մէջ։

Այս առթիւ կը հրաւիրուի Իսիի գաղութը եւ բոլոր կազմակերպութիւնները։ (Ձեկուցում հոգաբարձութեան կողմէ) ։

Գեղարուեստական յայտագիր ։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ ՄԻՋԻՆՔԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմնին կողմէ ։

ՀԻՆԳՇԱԲ. ՄԱՐՏ 24ԻՆ, ԺԱՄԸ 16.30ԻՆ
Փավիյօն Տօֆինի մէջ

Փափաքողները կրնան ծպտել իրենց երախաները Լա Ֆոնթէնի առակները խորհրդանշող զգեստներով կամ միայն գլուխով եւ արտասանել տալ անոնց իրենց ծպտումին համապատասխան առակը ։

Որբերու Օգն. Մարմինը քաջալերուած նախորդ տարիներու իր գտած յաջողութենէն կը յուսայ որ այս անգամ եւս հանրութիւնը պիտի քաջալերէ զինքը, օգտակար հանդիսանալով Միութեան բարենպատակ ձեռնարկներուն ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի աշակերտուհիներու կողմէ ։

Ապրիլ 3ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Մէզօն տը լա Շըմիի մէջ, 28պիս, Րիւ Սէն Տօմինիք, մէթրօ Էնվալիտ ։

Հայերէն եւ ֆրանսերէն թատերախաղեր։ Երգախառն պատկերներ եւ արտասանութիւն ։

Մուտք՝ 6, 5 եւ 3 Ն. Ֆ.։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

« ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ »Ը
Կը ներկայացուի Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին կողմէ ։
Ապրիլ 3ին

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 7ին, Ռեժանի վերեւը։ Օրակարգ՝ ընտրութիւն նոր վարչութեան։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նկատուի ։

ՄԵՂՈՒԻՆ ՃԱՌԸ

Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ստանալու համար դիմել՝
Մարսէյլ.— Ս. Քէօսէեան (փլատ'էքս)։ Ուր կարելի է բաժանորդագրուիլ նաեւ «Հայ – Բոյժ»ի։
Նիս.— Շահան Զօտեան
Վալանս.— Արսէն Տէր – Սարգիսեան։
Կրընօպլ.— Վ. Բաբախեան ։
Տէսին.— Սարգիս Առաքելեան ։
Լիոն.— Ս. Կէնճեան եւ Ղ. Ղազարեան։
Վիէն.— Մուշեղ Մուրատեան ։
Պոռտօ.— Կ. Տօնէրեան ։
Սէն Շամոն.— Ս. Ընտրիկեան ։

ՅԱՌԱՋ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : **ARPIK MISSAKIAN**

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 — Téléph. : **PRO. 86 - 60**
R. C. Seine 57 A 2731 — **C. C. P. Paris 15069-82**

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՈՒՐԲԱԹ 25 ՄԱՐՏ — VENDREDI 25 MARS 1960

36րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 8757 — 36EME ANNÉE — Fondateur : **SCHAVARCH MISSAKIAN** — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4558

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ԱՌԱՋԻՆ ՕՐԸ

Փարիզի ժողովուրդը վերապահ ընդունելութիւն մը ըրաւ խորհրդային Թիւ 1ին : Միայն, ինչ որ անսպասելի էր, Շան զ'Էլիզէի վրայ քանի մը հազար հոգի համախմբուած կը ծափահարէին :

Երկու հարիւր հիւրերու ներկայութեան տեղի ունեցած պաշտօնական ճաշի ընթացքին, ուր Հանրապետական պահակախումբի նուագախումբը Խաչատուրեանի Գայիանէն նուագած է, երկու պետական անձնաւորութիւններ բաժակաճառեր արտասանած են :

ՏԸ ԿՈԼ.— Պարտիմ յիշել թէ Խորհրդային Միութիւնը եւ Ֆրանսան իւրաքանչիւրը կանգնած է աշխարհը բաժնող երկու հակոտնեայ ճակատներէն մէկուն մէջ: Ամէն մարդ գիտէ թէ ի՛նչու եւ ի՛նչպէս, սակայն հասած ենք տեղ մը ուր մեզմէ իւրաքանչիւրը չուզեր որ այս հակամարտութիւնը քանդումի մը տանի մեզ :

ԽՐՈՒՇՉԵՒ.— Իր պատասխանին մէջ շեշտած է. — « Ներկայիս հարցը հետեւեալ ձեւով կը ներկայանայ : Եւրոպա պիտի շարունակէ՞ ապրիլ զինուորական եւ պատերազմական մղձաւանջի մը մէջ թէ ոչ օրինակը պիտի տայ խաղաղ գոյակեցութեան մը :

«Համոզուած ենք որ Եւրոպա կրնայ եւ պէտք է դառնայ խաղաղ գոյակեցութեան եւ արդիւնաւէտ գործերու գօտի մը ու վերջապէս պէտք է ստեղծուի հաւաքական ապահովութեան ազդու միջոց մը Եւրոպայի համար :

« Մեր երկու երկիրներու, ինչպէս աշխարհի բոլոր ժողովուրդներն ալ խաղաղութիւն կ'ուզեն : Պէտք է արդարացնենք իրենց յոյսերը : Համոզուած ենք, թէ պէտք է վերջ մը դնել վերջին պատերազմէն մնացած հետքերուն, այս իմաստով անհրաժեշտ է որ հաշտութեան դաշնագիր մը ստորագրուի՝ Գերմանիոյ հետ»:

Յատկանշական է որ առաջին օրէն իսկ, Խրուշչեւ քաղաքականութիւն սկսաւ ընել: Առաջին ճառը զոր արտասանեց Օռլիի մէջ, անսպասելի կերպով երկար էր եւ քաղաքական բնոյթ ունէր: Կէս օրէ ետք, ընդլայնելով առաւօտուն բացածները, խօսեցաւ երեք հարցերու շուրջ՝ Գերմանիա, ապազինում, համայնավարութիւն: Խրուշչեւ ըսաւ նաեւ թէ Ֆրանքախորհրդային համաձայնութիւն մը երկրորդ պատերազմին առաջքն առած կ'ըլլար: Խորհրդային վարչապետը շեշտեց նաեւ թէ Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ է որ Ռուսերը համայնավարութիւն սորված են, ատոր համար ալ շատ երախտապարտ են, բայց Գերմանները եւ Ֆրանսացիները չեն կրցած օգտագործել այդ գաղափարները:

Կարճ ճառ մը խօսած է նաեւ Մոն Վալերիէնի մէջ: Երբ Թրիպուլէ ըսաւ. — Հոս 4500 գնդակահարուածներ կան, Խրուշչեւ պատասխանեց, Քիէվի մէջ 70000:

Հինգշաբթի առտու Խրուշչեւ եւ տը Կոլ երկու ժամ պիտի խօսէին Գերմանիոյ մասին :

ՖՐԱՆՍ. ՄԱՄՈՒԼԸ ԵՒ Ն. ԽՐՈՒՇՉԵՒ

Խորհրդային վարչապետին Փարիզ ժամանումին առթիւ տեղական մամուլը կը ներկայացնէ ֆրանսացի ժողովուրդին տեսակէտները ու այս կապակցութեամբ կ'ընէ նաեւ կարգ մը խորհրդածութիւններ :

« ԶԳՈՒՇԱՆԱԼ ԹԱԿԱՐԴԷՆ »

Այս խորագրին տակ, «Ֆիկարօ»ի մէջ Լ. Կապրիէլ Ռոպինէ կը գրէ. —

« Ինչպէս գրած էինք այս սիւնակներուն մէջ, մէկը կը հիւրասիրենք, ուրեմն պէտք է հիւրասիրենք արժանավայել ձեւով, բողոքները ժամանակավրէպ են :

« Այն Ֆրանսացիները որոնք կ'ուզեն իրենց զգացումները յայտնել, թող ընեն լռութեամբ եւ բացակայութեամբ :

« Համայնավար ամբողջ ամենուրեք զօրակոչի ենթարկուած է: Նախընթացը չունեցող ճիգ մը տարուած է բոլոր այն վայրերուն մէջ ուրկէ «Խ.»ի կարաւանը պիտի անցնի: Համայնավար կուսակցութիւնը ամէն ինչ ի գործ դրաւ, որպէսզի ամենահեռաւոր անկիւններուն մէջ իսկ ծուարած շարքայիններն ու համակիրները համախմբուին :

Բաղձալի էր ու միշտ բաղձալի որ խորհրդային ղեկավարին եւ Հանրապետութեան Նախագահին միջեւ տեղի ունենան խօսակցութիւններ, Վերին ժողովի նախօրեակին :

Ինչ որ սակայն ցաւալի եւ անհաճոյ պիտի նկատուի— ի դէպ բոլոր տեղեկութիւնները ցոյց կուտան թէ դժբախտաբար այդպէս ալ պիտի ըլլայ — այն է թէ Խրուշչեւի շրջագայութիւնը, հոս եւ գաւառ, պիտի վերածուի մուրճ ու մանգաղի փառատօնի մը: Անկէ պիտի օգտուի միայն եւ բացառաբար համայնավար կուսակցութիւնը :

«Անոնք որոնք (համայնավար շարքայիններուն ալ ուղղուած է մեր խօսքը) պատրաստ են թակարդը իյնալու այս իբր թէ « խաղաղ գոյակեցութեան » սատարող այցին առթիւ («Իւմանիթէ» եւ իր արբանեակները անդադար այդպէս կը կրկնեն) կը յիշեցնենք ընկ. Իլիչեւի վերջին յայտարարութիւնը :

Այս ազդեցիկ անձը որ «Լը Մոնտ»ի Մարտ 13ի հաստատումով «կարեւոր աթոռ մը ունի կեդրոնական կոմիտէի բապայակոյտին մէջ» Աժիթբիւրոյի (շարժում եւ քարոզչութիւն) պետն է եւ ներկայիս մաս կը կազմէ Խրուշչեւի շքախումբին եւ միշտ ըստ Լը Մոնտի «կարեւոր պաշտօն ունի»:

« Միջազգային նոր պարբերաթերթ»ի Նոյեմբերի թիւին մէջ (էջ 16 – 17) Իլիչեւ կը գրէր.

« Մտածել թէ խաղաղ գոյակեցութիւնը դուրս կը ձգէ պայքարը, կը նշանակէ ոչինչ հասկնալ ընկերային բարեշրջումի օրէնքներէն: Թող շատախօսները եւ միւս խառնակիչները իրենց հաշւոյն ապրին : Կարելի չէ խաղաղ գոյակեցութիւն մը ստեղծել երկու տարբեր գաղափարաբանութիւններու միջեւ, ինչպէս որ կարելի չէ եղած ու կարելի պիտի չըլլայ հաշտեցնել՝ լոյսն ու խաւարը»:

« Առանց մեկնաբանութեան: Թող Խրուշչեւ գիտնայ որ իր գործը գիտակից եւ լաւատեղեակ Ֆրանսացիներու հետ է: Այս է մեր միակ բաղձանքը »:

« Օռոռ» իր Մարտ 23 թիւին մէջ, ի միջի այլոց կը գրէ .—

« Ֆրանսացիները իրենց մեծամասնութեանը մէջ անդրդուելի հակահամայնավարներ են: Ինչո՞ւ :

« Որովհետեւ իրենց աչքին համայնավարութիւնը անմարդկային մենատիրական իրաւակարգ մըն է: Անմարդկային, որովհետեւ ան գիտակցաբար կ'ուրանայ մարդկային անհատականութիւնը, մինչ ֆրանսացիին համար, որ ժառանգած եւ սնած է քրիստոնէութեան եւ յեղափոխութեան գաղափարներով, յարգանքը հանդէպ մարդ – անհատին առանցքը կը կազմէ ամէն քաղաքակրթութեան :

« Այն ինչ որ կը ներկայացնէ համայնավարութիւնը, ազատ քաղաքացիին համար չէ, ինչպէս որ ենք մենք, ու ճիշդ ատոր համար կ'ատենք համայնավարութիւնը »:

Իր կարգին առաւօտեան թերթերէն՝ « Քոմպա » խմբագրականի մը մէջ, ի միջի այլոց կը գրէ .

« Պ. Խրուշչեւը առիթ պիտի չունենայ նոր Ֆրանսայի ժողովուրդին բազկերակը

(Շարունակութիւնը կարդալ ·Դ· էջ)

ԸՆԿԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Չորեքշաբթի օր ժամը 16ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, տեղի ունեցաւ մեր տարաբախտ վեթերան ընկերոջ յուղարկաւորութիւնը :

Ընկեր Սահակի դագաղը եռագոյնով եւ ծաղկեպսակով ծածկուած, դրուեցաւ եկեղեցւոյ ատեանը :

Յուղարկաւորութեան տխուր արարողութեան կը նախագահէր Կաթ. Պատուիրակ Սերովբէ Եպիսկոպոս՝ իր շուրջն ունենալով քահանայից դասը: Օր. Աստղիկ Առաքելեանի «Տէր Ողորմեա»ն յուզումով ունկնդրուեցաւ բոլոր ներկաներուն կողմէ,— գաղափարակից ընկերներ, բարեկամներ, հայկական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ, որոնք եկած էին յարգանքի իրենց վերջին տուրքը տալու ընկեր Սահակ Տէր Թովմասեանի :

Առաջին դամբանականը խօսեցաւ Կաթ. Պատուիրակը որ հայրենակիցն է մեր ողբացեալ ընկերոջ: Սերովբէ Եպիսկ. յիշեց թէ ամէն անգամ որ կը թաղենք որոշ սերունդի մը պատկանող անձ մը, անոր հետ կը թաղենք ոգի մը, կը թաղենք աւանդութիւն մը: Վասնզի Սահակ կը պատկանէր այն սերունդին, որ իր ոգին բերած էր հայրենիքէն, Վանայ լեռներէն, Խրիմեաններու շունչին տակ մեծցած : Սահակ իր ամբողջ կեանքովը ծառայած է հայրենիքին: Իր այդ հայրենանուէր ոգին թող վարձատրութիւն գտնէ յաւիտենական հանգիստի մը մէջ: Ազնիւ եւ լայնախոհ նկարագիր մը ունէր, քրիստոնէական ոգի մը »:

Կաթ. Պատուիրակը մխիթարութիւն մաղթեց ողբացեալին այրիին եւ ընտանիքին եւ աղօթեց Սահակ Տէր Թովմասեանի յաւիտենական հանգիստին համար:

Բժ. Երուանդ Խաթանասեան խօսեցաւ յանուն՝ Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Մարմնին, Արեւմտեան Եւրոպայի Կ. Կոմիտէին եւ Փարիզի Շրջ. Կոմիտէին: Յիշեց ընկեր Սահակ Տէր Թովմասեանի հանրային եւ կուսակցական կեանքը, շեշտելով թէ մեր վերջին քառասուն տարիներու պատմութեան մէջ, ունեցած է իր կարեւոր բաժինը, եւ մասնակցած է բոլոր շարժումներուն : Սահակ Կովկասէն մինչեւ Փարիզ գործօն դեր կատարած է հանրային եւ կուսակցական կեանքի մէջ, որովհետեւ այնպէս էր իր նկարագիրը եւ չէր կրնար ուրիշ բան ընել : Ընկեր Տէր Թովմասեանը խօսող մէկը չէր այլ՝ գործող: Պէտք է մօտէն ճանչցուէր որպէսզի հասկցուէր անոր նկարագիրը եւ Դաշնակցականի ոգին:

Մոնմորանսիի գերեզմանատան մէջ խօսք առաւ ընկ. Խ. Մկրտիչեան որ վեր հանեց Սահակի մէջ կուսակցականը որ հաւատարիմ մնաց իր սկզբունքներուն մինչեւ վերջը, ջատագովեց անոր յեղափոխականի խառնուածքը: Յանուն Նոր Սերունդի՝ յարգանքի խօսք ըրաւ ընկեր Օննիկ Ալթունեան, յիշելով թէ նոր սերունդը ինչ կը պարտի Սահակին, եւ խօսք տուաւ որ երիտասարդները պիտի քալեն միշտ Սահակներու ճամբէն :

Յուղարկաւորութեան ներկայ էին ամերիկեան եւ կովկասեան միութիւններու ներկայացուցիչներ, Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետը եւ Հայկ. Միութեանց ներկայացուցիչներ: Ծաղկեպսակներ ղրկած էին ընտանիքէն զատ Հ. Յ. Դ. Գերագոյն մարմինը և Կ. Կոմիտէն, Հայ Նախկին Ռազմիկներու Միութիւնը, Յառաջի խմբագրութիւնը եւ ուրիշներ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՋԻՒՆԱՄԲՐԻԿԻ մը հետեւանքով, որ տեւեց քանի մը օր Պոսթընի շուրջ, «Հայրենիք» օրաթերթը լոյս չտեսաւ երկու օր, Մարտ հինգին եւ վեցին: «Հայրենիք»ի վարչութեան պաշտօնեաներէն ոմանք չեն կրցած խմբագրատուն հասնիլ հեռաւոր արուարձաններէն: Թղթատարական Վարչութիւն ալ հեռաձայնով հաղորդած է թէ իր պաշտօնեաները չեն կրցած գալ իրենց գործին գլուխը, այնպէս որ պիտի չկարողանան կատարել թերթին առաքումը :

« ՀԱՅԵՐ ԵՒ ԱԼԶԱՍՑԻՆԵՐ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ » , այս խորագրին տակ երեկոյեան թերթերէն՝ « Ֆրանս – Սուար » կը գրէ.
« երկար ժամանակէ ի վեր առկախ մնացած հարց մը կայ Փարիզի եւ Մոսկուայի միջեւ: Արդարեւ բաւական թիւով հայ կիներ եւ երախաներ որոնք Խ. Միութիւն կը բնակին եւ ֆրանսացի քաղաքացի նկատուած են, կ'ուզեն վերադառնալ: Կան նաեւ Սիպերիա աքսորուած Ալզասցիներ որոնք 1941էն 1945 Գերմանացիներուն կողմէ բռնի զինուորագրուած ու յետագային դերի ինկած էին Ռուսերուն ձեռքը: 1956ին Մոլէ եւ Փինօ փորձեցին զբաղիլ այս խնդրով, կը սպասուի կարգ մը ազատագրումներու: Հոն գտնուողներու բուն թիւը վէճի նիւթ է:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՓՐԻԿԷԻ հանրապետութեան մէջ քանի մը օր առաջ, արիւնալի բախումներ տեղի ունեցան, հանրապետութեան կարգ մը քաղաքներուն մէջ, սեւերու եւ ապահովութեան ուժերու միջեւ, որուն պատճառաւ սպաննուած են 80 եւ վիրաւորուած 150 հոգի: Սեւերը կը բողոքեն իրենց հանդէպ գործադրուած « ցեղային խտրութեան» դէմ :

ՆԱՊՈԼԷՈՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ թեկնածու կը նկատուի երիտասարդ Քիւրտ մը որ

ՆԱՅՈՒԱԾՔԻՆ ՄԷՋ՝ ԱՄԲՈՂՋ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

ԿԸ ԳՐԷ ՓԱՐԻ – ՓՐԷՍ , ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ֆրանսական մամուլը լայն տեղ կուտայ Արամ Խաչատուրեանին, իր նուագահանդէսներուն առթիւ: «Փարի – Փրէս» հրատարակելով նկարը, տակը կը գրէ .— Ամբողջ Հայաստանը իր նայուածքին մէջ: Յիշելով անոր կենսագրութեան քանի մը գիծերը, կը շեշտէ թէ Արամ Խաչատուրեան գլխաւորաբար ներշնչուած է հայկական ժողովրդական երգերէն: Ամէն ինչ շատ լաւ էր եւ ֆրանսացի լրագրողը չվերջացնէր ըսելով թէ «Խաչատուրեան հեղինակն է հայ ազգային փառերգ... Պեպոյի »:

Նուվէլ Լիթերէր շաբաթաթերթը չորս սիւնակի վրայ յօդուած մը հրատարակած է « Խաչատուրեան Փարիզի մէջ », ուր Վեռա Վօլման շահեկան տեղեկութիւններ կուտայ Խաչատուրեանի եւ անոր տեսակէտներուն մասին արդի երաժշտութեան վերաբերեալ :

Կարգ մը ընթերցողներու գոհացում տալու համար, կը յիշեցնենք թէ Մարտ 27ի երաժշտական երեկոն նուիրուած Արամ Խաչատուրեանի գործերուն, զորս վարպետը ինք պիտի ղեկավարէ, պիտի ձայնասփռուի ուղղակի Ֆրանսա Գ. կայանէն նոյն ժամերուն (Կիրակի ժամը 21): Հաւանական է որ նոյն յայտագրով երրորդ նուագահանդէս մը եւս տրուի :

Թուրքերէն կը գրէ : Եաշշար Քեմալ, 35 տարեկան, հայը իր աչքերուն առջեւ սպաննուած է Թուրքերուն կողմէ, մզկիթի մը մէջ :

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ

Դ.

ՀԱՅԵՐԸ ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ

1.

Սովետական Վրաստանը կազմուած է բուն Վրաստանից (Թիֆլիսի և Քութայիսի նախկին նահանգներից), Աբխազիայի, Աջարիայի (Բաթումի շրջանի) ինքնավար հանրապետութիւններից եւ Հարաւ–Օսեթիայի ինքնավար մարզից: Այդ տեսակէտից Խորհրդային Վրաստանը բոլորովին տարբերւում է Հայաստանից: Մեր երկրում ազգային փոքրամասնութիւնները չնչին թիւ են կազմում եւ միւս կողմից նրանցից ոչ մէկը համախումբ չի ապրում Հայաստանի ծայրամասում, այնպէս որ անկարելի է վարչական ինքնավար միաւորումներ կազմել նրանցից: Ամենամեծ թիւ կազմողը Հայաստանի փոքրամասնութիւնների մէջ Ատրբէջանցիներն են (108·000), բայց նրանք էլ ապրում են ցրուած Հայաստանի քաղաքներում եւ շրջաններում, որով կարելի չէ նրանցից ինքնավար հանրապետութիւն կամ մարզ կազմել:

Վրացիների թիւը Խորհրդ. Վրաստանում ըստ վերջին մարդահամարի 2·558·000 է, որ անում է այդ հանրապետութեան ընդհանուր բնակչութեան 63·3 առ հարիւրը: Վրաստանի ազգային փոքրամասնութիւնների շարքում առաջին տեղը գրաւում են Հայերը, որոնց թիւն է 443·000 կամ ընդհանուր բնակչութեան 11 առ հարիւրը: Հայերից յետոյ գալիս են Ռուսները՝ 438·000 (10·8 առ հարիւր), ապա Ատրբէջանցիները՝ 157·000 (3·9 առ հարիւր), Օսերը՝ 141·000 (3·5 առ հարիւր), Յոյները՝ 73·000 (1·8 առ հարիւր), Աբխազները՝ 71·000 (1·8 առ հարիւր), Ուկրայինցիները՝ 52·000 (1·3 առ հարիւր), Հրեաները՝ 52·000 (1·3 առ հարիւր) եւ Քիւրտերը՝ 16·000 (0·4 առ հարիւր):

Հայերը ըստ 1917ի Կովկասեան պաշտօնական տարեցոյցի տուեալների, ապրում էին հոծ բազմութեամբ Թիֆլիս քաղաքում եւ կազմում էին այդ քաղաքի բնակչութեան համեմատական մեծամասնութիւնը: Հայերի թիւն էր Թիֆլիզում 129·568, Վրացիների 69·563ի դիմաց: Թիֆլիսի գաւառում, ըստ նոյն տարեցոյցի, ապրում էին մօտ 134·000 Հայեր: Արեւելեան Վրաստանի երկու գլխաւոր քաղաքների, Թելաւ եւ Սղնախ քաղաքների բնակչութեան ճնշող մեծամասնութիւնը նոյնպէս Հայեր էին, որոնց մեծ մասի մայրենի լեզուն վրացերէնն էր: Ի միջի այլոց Թելաւցի էր նաեւ Հայաստանի կոմկուսի կենտր. կոմիտէի երկարամեայ առաջին քարտուղար Արութինովը, որ նոյնպէս հայերէն չգիտէր: Ճնշող մեծամասնութիւն էին կազմում Հայերը նաեւ Ախալցխա քաղաքում եւ Բորժոմում: Սակաւաթիւ Հայեր ապրում էին նաեւ Բաթումում: Աբխազիայում (Սոխում քաղաքում եւ շրջակայ գիւղերում) ապրում էին 20·743 Հայեր:

Ինչ վերաբերում է Ախալքալաքի գաւառին, ըստ նոյն տարեցոյցի, հայ բնակչութեան թիւը այդ գաւառում 82·275 էր (հաշուելով դրա հետ Գորի գաւառի հարաւային մի քանի գիւղերի հայ բնակչութիւնը), Թաթարներինը՝ 8·300, Վրացիներինը՝ 7428, Յոյների եւ Ռուսների թիւը՝ 7759: Ախալքալաքին արեւելքից սահմանակից Բորչալուի գաւառի Հայերի թիւն էր 64·000, Յոյներինը՝ 11·000, Ռուսներինը՝ 9500 եւ Վրացիներինը՝ միայն 1·150:

Անշուշտ ոչ Թիֆլիս քաղաքի, ոչ Բաթումի, ոչ Թելաւի ու Սղնախի եւ ոչ էլ Սոխումի շրջանի կցումի մասին Հայաստանին խօսք լինել չէր կարող: Խօսք լինել չէր կարող նաեւ այդ շրջաններում ապրող Հայերի համար ինքնավար մարզ եւ կամ մանաւանդ ինքնավար ռեսպուբլիկա ստեղծելու մասին: Բայց ինչ վերաբերում է Ախալքալաք գաւառին եւ Բորչալուի հարաւային հողամասին, որոնք սահմանակից են Հայաստանին եւ որոնց բնակչութեան ճնշող մեծամասնութիւնը Հայեր էին, դրանք կարող էին եւ պէտք է որ միացուէին Հայաստանին: Ուշագրաւ է որ ռուսական յեղափոխութեան առաջին ամիսներում Վրաստանի ղեկավար կուսակցութեան (սոցիալ–դեմոկրատ) ներկայացուցիչները նոյնպէս կանգնած էին այն տեսակէտի վրայ, որ ազգային տերիտորիաների սահմանները ճշդորոշելիս պէտք է առաջնորդուել էթնիկական սկզբունքով, որ միակ դեմոկրատական սկզբունքն է: Եւ ելնելով դրանից նրանք չէին առարկում այն բանի դէմ, որ Ախալքալաքի գաւառը կցուի Հայաստանին: Դրան դէմ էին միայն Վրաստանի նացիոնալ–դեմոկրատական կուսակցութեան ներկայացուցիչները, բայց այդ կուսակցութիւնը առանձին դեր չէր կատարում վրացական կեանքում իր կողմնակիցների չնչին քանակի պատճառով: Դէպքերը սակայն յետագային այնպիսի ընթացք ստացան, որ յաղթանակեց Վրաց նացիոնալիստների տեսակէտը եւ Ախալքալակի գաւառը միացուեց Վրաստանին:

Հայ քաղաքական գործիչները, որոնց կարգին նաեւ Հայաստանի խորհրդայնացման սկզբի շրջանի բոլշեւիկ հայ ղեկավարները երբեք չհաշտուեցան դրա հետ: Մեր երկրորդ յօդուածում յիշատակեցինք Ստալինի ներկայութեամբ տեղի ունեցած Թիֆլիսի ժողովի մասին, որտեղ բուռն վէճեր տեղի ունեցան Հայերի եւ Վրացիների միջեւ անդրկովկասեան նորակազմ հանրապետութիւնների սահմանների ճշդորոշման շուրջը: Այդ հարցի վերջնական լուծումը ինչպէս ասացինք յետաձգուեցաւ, բայց երբեւ վիճակը (սթաթու քուօ՝ շարունակուեց գոյատեւել եւ Ախալքալաքի ու Խրամ գետի հարաւում ընկած հայաբնակ հողերը, որ այդ ժամանակ գրաւել էին Վրացիները ընդմիշտ կցուեցան Վրաստանին: Եւ որ գլխաւորն է հայկական այդ հողերի վերջնական կցումը Վրաստանին, որ տեղի ունեցաւ բոլշեւիկների օրով եւ Ստալինի բարեհաճութեամբ, կատարուեցաւ վատթարագոյն ձեւով: Վատթարագոյն այն իմաստով, որ այդ հողերը դարձան իբրեւ Վրաստանի սովորական գաւառներ որով եւ այդտեղ ապրող հայ բնակչութիւնը զրկուեցաւ նոյնիսկ այն տարրական առաւելութիւններից, որ ներկայացնում են ազգային փոքրամասնութիւնների համար բոլշեւիկների ստեղծած ինքնավար ռեսպուբլիկաները եւ ինքնավար մարզերը:

Ի՞նչպէս են այժմ տեղաբաշխուած Խորհրդ. Վրաստանում ապրող 443·000 Հայերը: Կենտրոնական վիճակագրական վարչութիւնը, դժբախտաբար, չէ հրատարակել այդ մասին իր տրամադրութեան տակ եղած տուեալները, որով մեզի համար դժուար է այդ վերին աստիճանի հետաքրքրական հարցին ստոյգ եւ հանգամանօրէն պատասխան տալ: Այսքանը, սակայն, կարող ենք ասել, որ Վրաստանի Հայերը շարունակում են ապրել վերը նշած վայրերում, եւ այդ տեսակէտից առանձին փոփոխութիւն տեղի չի ունեցել 1917ից յետոյ: Դրա փոխարէն կատարուել է մէկ ուրիշ կարեւոր փոփոխութիւն, նուազել է հայաբնակ քաղաքների եւ շրջանների հայ ազգաբնակութեան թիւը եւ զգալիօրէն աւելացել է Վրացիների թիւը: Փոխուել է ուրեմն հայ եւ վրացի բնակչութեան թուական յարաբերութիւնը: Եւ շնորհիւ վրացի ղեկավարների ձեռք առած միջոցառումների, Վրաստանի մամուլում լոյս տեսած տեղեկութիւններից յայտնի է, օրինակ, որ Թիֆլիսում ներկայումս մեծամասնութիւն են կազմում ոչ թէ Հայերը, այլ Վրացիները: Եթէ այդ քաղաքի բնակչութիւնը, որ 1917ին 344·629 էր, բարձրացել է 1939ին 519·000ի եւ 1959ին հասել է 694·000ի, կարող ենք անվարան ասել որ այդ աճը տեղի է ունեցել շնորհիւ վրացի նորաբնակների: Հայերի թիւը Թիֆլիսում համեմատած 1917ի հետ աւելի շուտ պակսել է եւ ոչ թէ աւելացել:

Նոյնը կատարուել է նաեւ Ախալցխայի նկատմամբ, որի բնակչութիւնը մինչեւ ռուսական յեղափոխութիւնը իր ճնշող մեծամասնութեամբ Հայեր էին: Այսօր այդ քաղաքը այն աստիճան լցուեր է վրացի վերաբնակիչներով, որ Վրաստանի աշխարհագրութեան դասագիրքը համարում է այն վրացական հին քաղաքներից մէկը եւ նրա բնակչութեան մասին գրում է. «անում է բազմազգային բնակչութեան թիւը եւ Վրացիների հետ միասին այնտեղ ապրում են Ռուսներ, Հայեր եւայլն» (էջ 170), Հայերը գալիս են Վրացիներից եւ Ռուսներից յետոյ...

Վրաց բոլշեւիկները, սակայն, յատուկ աշխատանք են տարել Ախալքալակը վրացնելու ուղղութեամբ: Նախ գաւառը բաժանել են երկու շրջանների՝ Ախալքալաքի եւ Բոգդանովկայի եւ ապա յամառ եւ սիստեմատիկ կերպով վերաբնակեցրել են այդ երկու շրջաններում Վրացիներ, այդպիսով նաեւ Ախալքալաքի գաւառում վրացական մեծամասնութիւն ստեղծելու և այս ձեւով Ախալքալաքի հարցը միանգամ ընդ միշտ լուծելու նպատակով:

Ինչպէս ասացինք վերը, Թիֆլիսի, Ախալցխայի եւ Ախալքալաքի մասին մեր ասածները առել ենք Վրաստանի թերթերից: Պէտք է, սակայն, ճշդենք, որ այդ փափուկ հարցերի մասին վրացական մամուլը, բնականաբար, բացորոշ կերպով չէ որ գրում է, այնպէս որ վերի մեր հաստատումները եզրակացութիւններ են՝ հիմնուած յաճախ անուղղակի փաստերի վրայ: Այսպէս, օրինակ, մինչդեռ Վրաստանի խորհրդայնացման սկզբի տարիներում Թիֆլիսի հայ բնակչութիւնը ներկայացւում էր լայնօրէն քաղաքի գանազան ընտրովի մարմինների մէջ (քաղաքային սովետ, քաղաքային սովետի գործադիր կոմիտէ, կուսակցական քաղաքային կոմիտէ, թաղային կուս. կոմիտէներ եւայլն), պատերազմից յետոյ այդ ընտրովի մարմինների մէջ Հայերի անունի ամ բնաւ չենք հանդիպում եւ կամ շատ քիչ ենք հանդիպում: 1934ին Թիֆլիսի քաղաքային կուս. կոմիտէի քարտուղարութիւնը վարում էր մեզի ծանօթ Գ. Արութինովը, որ ծագումով Հայ էր: Մէկ ուրիշ Հայ եղած է այդ ժամանակաշրջանին Թիֆլիսի քաղաքապետ: Հայերը լայնօրէն ներկայացուած էին նաեւ քաղաքային սովետում եւ կուսակցական կոմիտէում: Պատերազմից յետոյ հետզհետէ նուազել սկսաւ հայ ներկայացուցիչների թիւը յիշեալ մարմինների մէջ. մինչեւ որ վերջնականապէս քշուեցան նրանք քաղաքի ղեկավար մարմիններից: Այս տարուայ Յունուարին տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի կուս. կազմակերպութեան կոնֆերանսը, որ իր աշխատանքները աւարտեց ընտրելով կուս. ղեկավար մարմիններ՝ քարտուղարութիւն, Բիւրօ եւ վերստուգիչ յանձնաժողով: Արդ, այդ մարմիններից եւ ոչ մէկի մէջ հայ ընտրուած է: Հայերից ոչ ոք չընտրուեց նաեւ քաղաքի սովետի գործադիր կոմիտէի մէջ:

Նոյնը պիտի ասել նաեւ Ախալցխայի եւ Ախալքալաքի նկատմամբ: 1953ին Ախալքալաքի շրջանային կոմիտէի քարտուղարն էր ոմն Լուարսաբով, իսկ 1956ին շրջանի սովետի գործադիր կոմիտէի նախագահ ընտրուած էր նոյնպէս վրացի: Բոգդանովկայի շրջանի իշխանութիւնը իր կարգին յանձնուած էր ոչ թէ Հայի, այլ Ռուսի:

Ի՞նչ են ցոյց տալիս այս փաստերը: Այս փաստերը ցոյց են տալիս այն, որ վրացի կոմունիստները արդէն որոշ յաջողութիւններ են ձեռք բերել հայ մեծամասնութիւն ունեցող քաղաքներն ու շրջանները վրացացնելու ուղղութեամբ, Վրաստանի հայ ինչպէս եւ միւս փոքրամասնութիւնները Վրացիների հետ ձուլելու նպատակով: Մեղադրանքը շատ լուրջ է եւ ծանր եւ կարելի չէ այն ներկայացնել չհիմնաւորուած յայտարարութեան ձեւով: Դիմենք, ուրեմն, այդ հիմնաւորումին, յենուելով ինչպէս միշտ ոչ թէ լուրերի ու շրջան առած զրոյցների, այլ բոլշեւիկեան աղբիւրներից առած փաստերի վրայ:

Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

(Շար.)

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԻՒՊԱՏՈՍԱՐԱՆԸ

Քանի մը շաբաթ առաջ, առտու մը, կանուխ արթնցայ՝ ու քնաթաթախ աչքիս մէկը բացած՝ նայեցայ սեղանիս վրայ քթքթացող ժամացոյցին: Եօթը քսան րոպէ կ'անցնէր: Ուրախացայ: Պատուհանէն ներս յորդող լոյսը արգիլելու համար վար քաշեցի վարագոյրը, ու միւս կողմիս դառնալով քնացայ:

Մէկ կտոր քնանալը լաւ բան է, բայց արթննալ, ժամացոյցին նայիլ՝ ու, — օխ, դեռ երկու կամ երեք ժամ քնանալու ժամանակ ունիմ» ըսել ինքն իրեն ու աչքերը գոցելը՝ աւելի լաւ բան է: Մէկը լօխում ուտելու կը նմանի, միւսը՝ ագիտէ շաքարի, վայելքը երկար է:

Պիի՛նկ – պօ՛նկ, լսեցի դրան զանգակին ձայնը քունիս մէջէն՝ ու ժամացոյցին նայեցայ. եօթուկէսն էր:

Կռնակիս բան մը առի՝ ու դժգոհութեան բառեր ծամծմելով, գացի դուռը բանալու:

Ոստիկան մըն էր:

— Բարի լոյս, օֆիսըր:

— Բարի լոյս, աս տունը քանի՞ ընտանիքնոց տուն է, երկո՞ւ թէ երեք:

— Երկու:

— Հապա դրան առջեւ երեք աղբաման կայ...

— Այո օֆիսըր, կառքերնիս զոյգ է, բայց աղբամանը, կառքի չափ սուղ բան մը չըլլալուն...

Ըսի ու զղջացի:

Մարդը այնպէս ծուռ ծուռ նայեցաւ աչքերուս մէջ որ զղջացի. հիմքը չունէր...

— Տէրը դո՞ւն ես այս տունին.

— Այո, այսինքն, ես կը կարծեմ թէ ես եմ տէրը, իսկ տան վրայ առնելիք ունեցող դրամատունը, կը կարծէ թէ ինք է տէրը...

Քիչ մը առաջուան սուր ու անբարեացակամ նայուածքը նորէն կրկնուեցաւ, ու ես նորէն զղջացի: Ջէ՛, մարդը հիմըրէ զուրկ էր, բոլորովին զուրկ...

Գրպանէն կանաչ տետրակ մը ու մատիտ մը հանեց:

— Քեզի կոչնագիր մը պիտի տամ:

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ ըրի հակօրինական...

— Դրան առջեւի աղբամաններուն ծածկոցները չեն դրուած:

Վիզս երկարեցի ու իր լայն ուսերուն վրայէն նայեցայ տան առջեւ հացիի շուքին տակ կարգով շարուած երեք աղբամաններուն:

Մարդը իրաւ էր, բաց էին բոլորն ալ: Տնտնալու ժամանակ չէր. ձեռքս դրի գրելու համար բացած էջին վրայ ու ըսի եռանդով.

— Օֆիսըր, սըր, խնդրեմ, մի գրեր. մենք միշտ կը գոցենք, գոց կը պահենք, բայց երէկ գիշեր, երբ աղբաւաքին համար դուրս՝ ծառին տակ դրինք, մոռցեր ենք... Անշուշտ որ ցաւալի է, բայց կը խոստանանք այսուհետեւ քիչ մը աւելի ուշադիր ըլլալ, չմեղանչել օրէնքին դէմ... Հաւատացէք օֆիսըր, մենք միշտ օրինապահ ենք եղած... Միայն թէ, երէկ գիշեր, երբ Տիկինը զանոնք դուրս դրաւ, մոռցեր է վրանին գոցելը:

Ըսի՝ ու նորէն զղջացի...

— Ըսել կ'ուզես թէ այս ծանր աղբամանները դուրս դնելու գործը կնոջդ վրա՞յ ես ձգած...

— ....

Գրել սկսաւ:

— Անունդ:

— Օֆիսըր, հազիւ կիսով չափ լեցուն են անոնք՝ ու բան մը դուրս չի կրնար թափիլ...

— Անունդ:

— Արամ:

— Առաջի՞ն թէ երկրորդ անունդ է Արամը:

— Առաջին անունս է:

— Երկրո՞րդը:

Ըսի: Գրեց, վերջացուց: Թուղթին առաջին կէսը, չորսով չորս մատնաչափ կտոր մը, տուաւ ինծի, միւս կէսն ու գրիչը դրաւ գրպանը ու կռնակը դարձուց: Ես տեղս մնացի քարացած: Երկու քայլ առաւ՝ ու դարձաւ ետ:

— Երեքի տեղ՝ մէկ աղբաման գրեցի: Յունիս մէկին, ժամը տասին դատարան եղիր:

— Աղէկ:

Բարկացեր էի: Դուռը չառաչելով փակեցի ետեւէն:

Պիի՛նկ – պօ՛նկ, վերստին հնչեց դրան զանգակը:

Դուռը նորէն բացի՝ նայելու համար մինչեւ վիզը խաշած խեցգետնի պէս կարմրած ոստիկանի դէմքին:

— Ի՞նչ կ'ուզէք, հիմա ի՞նչ անքաւելի մեղք գործեցի, — ըսի ես գրեթէ պոռալով:

— Փոխանակ շնորհակալ ըլլալու, որ երեքի տեղ միայն մէկ աղբաման գրեցի, դուռը անկրթօրէն փակեցիք ետեւէս...

— Ի՞նչ կ'ակնկալէիք, կ'ուզէիք որ երախտապա՞րտ ըլլայի աննշան թերացման մը ի խնդիր զիս դատարան քաշելնուդ

համար : ... Բացատրեցի ձեզի թէ միշտ ուշադիր եղած ենք, ու այսուհետեւ, քիչ մը աւելի զգոյշ պիտի ըլլանք : Բայց մտիկ ընողը ո՞վ է, առէք զատ, աղբամաններէն անփութօրէն կափարիչները հաւաքները ... կը նետեն փողոցին մէջ ու ծանր կառքը կը քշեն վրայէն, ալ բան գործ չունիս կը քշէն վրայէն, ալ բան գործ չունիս ամէն ամիս նոր մը առ. կամ, եթէ չես կրնար նորը առնել, մուրճ վերցուր ու շտկէ ճզմուած կափարիչները ... Եթէ քիչ մըն ալ շարունակուի այսպէս, կրնամ թիթեղագործներու արհեստակցական միութեան միանալու դիմումնագիր լեցնել իբրեւ մասնագէտ ...

— Այդ բոլորը պահէ ու պատմէ դատաւորին, — ըսաւ ան, ու գրիչն ու կանաչ տետրակը նորէն հանեց գրպանէն . սրբագրութիւն մը ըրաւ թուղթին վրայ ու տուաւ՝ ինծի :

— Գրաւի կուզամ որ մէկը երեքի վե — րածեց, — ըսի ես ինծի, ու առանց վրան իսկ նայելու, վերադարձայ ննջարան :

Ալ քո՞ւն մնաց որ ... :

×

Այս դէպքը պատահեցաւ Մայիսին : Մայիս քանէն մինչեւ Յունիսի սկիզբը, տասը օր, հոս ու հոն ինկայ՝ ձեռքի տակէ հարցը կարգադրել տալու համար որ դատարան չերթամ : Ոչ աշխատած ըլ— լագրիս օգնական խմբագիրը, եւ ոչ ալ փալիթիշըն բարեկամ մը կրցին բան մը ընել .

— Կը վախնամ թէ եթէ դատարան երթամ, ըստ բարի սովորութեանս, էվէլ — պակաս կը խօսիմ, ու պատիժս կրկնա — պատկել կուտայ, սիրտս բացի բարեկա — մի մը :

— Է, այն ատեն կնիկդ ղրկէ դատա — րան, թելադրեց ան :

— Ջըլլար, ըսի ես մտածկոտ :

— Ինչո՞ւ :

— Եթէ կարգուած ըլլայիր նման թե — լադրութիւն չէիր ըներ — ըսի ես ու հարցը փակեցի :

— Վերջը կը զղջաս ...

— Բախտի : Քանի՞ տոլար է կը կար — ծես տուգանքը :

— Դատաւորին տրամադրութենէն ու քու տալիք պատասխաններէդ կախում ունի, սովորաբար 25 տոլար է :

25×3=75, մտքով հաշուեցի ես ու սիրտս փլաւ ... ի՞նչ ընեմ, արդեօք կի՞նս աղքատի պէս հագուեցուցած ղրկեմ դա — տարան ...

×

Յունիս մէկի առաւօտը, ժամը 9·30 — ին, երբ խաչս հանած տունը կը ձգէի դատարան երթալու համար, կինս պո — ռաց ետեւէս թէ հետս բաւականաչափ դրամ ունի՞մ :

— Ունիմ, 27 տոլար ունիմ, — բացատրեցի անոր, 25ը դատաւորին համար, երկուքն ալ, ճաշի՝ ու ճամբու տոմսակի համար :

— Հապա՞ եթէ չբաւէ ...

— Բերանդ ուղուր բաց, կնիկ, եթէ այդքանը չբաւէ՝ բանտ կ'երթամ ... չիտակը շատ ալ պէտ չըլլար, այսքան տարի Նիւ Եորք նահանգին տուած դրամնե — րուս փոխարէն, քանի մը օր ապաստան եւ ուտելիք կը ստանամ ...

×

Դատարանէն որ ներս մտայ, ութսուն հոգի մը կար հոն ինծմէ առաջ եկած : Կիներ, երախաներ, ոստիկաններ, թե — ւերնուն տակ պայուսակ սեղմած փաս — տաբաններ, վարձակալներ, տանտէրներ, գործաւորներ ու գործաւորուհիներ, աղքատ ու հարուստ մարդիկ ...

Մանր ու արթուն աչքերով մարդ մըն էր դատաւորը՝ որուն միայն ուսերն ու գլուխը կ'երեւէին բարձր ամպիոնին ե — տեւէն : Ճաղատ էր՝ տարօրինակ ճաղա — տութիւն մը : Կարծես բաղնիքի տաք թաս մը դրեր էին գլխուն՝ ու անով խանձեր տակը գտնուող բուսականութեան ամէն հետք : Թասէն դուրս մնացած մասը կը բոլորէր ու զուարճալի երեւոյթ մը կու տար արդարութեան մարդուն . մէկ խօ — քով, իր երեւոյթը Սողոմոնավայել չէր ..

Զբաղած էր ընտանեկան դատով մը : Մարդ մը զինովցեր էր ու ծեծեր էր կի — նը : Կինը օգնութիւն էր կանչեր, ու դրա — ցիներն ալ՝ կանչեր էին ոստիկաններ :

— Ի՞նչ կ'ուզես որ ընեմ, ինչպէ՞ս պատժեմ այս մարդը . բանտ ղրկե՞մ զին — քը հարցուց դատաւորը կնոջ, որ, յոդ — նաբեկ ու տխուր, կանգնած էր անշահ ամուսնոյն քովիկը :

Կինը գլխով ժխտական շարժում մը ը — րաւ :

— Զաւակ ունի՞ք :

— Այո, եօթը տարու աղջիկ մը :

Դատաւորը բարկացաւ :

— Ձես ամչնար, — պոռաց մարդուն դէմքին, ինչպէ՞ս կ'ակնկալես որ աղջիկդ քեզի, իր հօր հանդէպ սէր ու յարգանք ունենայ՝ երբ գինով կուգաս տուն ու տունը կը դարձնես դժոխք ... Չեմ կար — ծեր թէ մէկ երկու գարեջուրով գինովցող մարդ մըն ես, ուրեմն շատ աւելի ուժեղ բան մը կը խմես որ սուղ է, չէ՞ս կրնար այդ դրամը ընտանիքիդ բարօրութեան համար գործածել ... Նայէ անոնց վրան — գլխուն, քու վրայ—գլխուդ նայէ ... Քա — նի՞ անգամ կինդ ու զաւակդ ճաշարան կամ շարժապատկեր ես տարած հետդ ... քանի անգամէն վազ անցանք, երբեւիցէ դատուա՞ծ ես ...

Գինովը պատասխան չտուաւ : Այն ա — տեն դատաւորը դարձաւ անոր կնոջ ու հարցուց :

— Եղբայր, փեսայ կամ ուեւէ ուժեղ ազգական ունի՞ս, ունի՞ս մէկը որ սեն — եակի մը մէջ փակուի այս մարդուն հետ՝ ու հետը խօսի իր հասկցած լեզուով, լաւ մը ջարդէ ու իրար խառնէ այս անշնորհ — քին քիթն ու բերանը ...

— Ոչ, պարոն դատաւոր, մէկը չունիմ ...

— Լաւ պարոն, — ըսաւ այն ատեն դա — տաւորը ամբաստանեալին, — կրնայ ըլ — լալ որ անունդ մոռնամ, բայց դէմքդ՝ ընաւ պիտի չելնէ մտքէս ... Ուրիշ ան — գամ եթէ հոս բերուիս, ահա կը խոստա — նամ օրէնքի տրամադրած պատիժներուն ամէնէն ծանրով պատժել քեզ ... Եթէ հիմա ներողութիւն խնդրես կնոջմէդ, ու խոստանաս ալ ձեռք չբարձրացնել անոր վրայ, քեզ կ'արձակեմ ազատ ...

Մարդը որ մինչեւ այդ պահը արձանի պէս անշարժ ու ուղիղ կեցած էր, դար — ձաւ քովը կեցող ոստիկանին, ու հան — դարտ ձայնով մը ըսաւ .

— Զիս բանտ տար :

×

Յաջորդը, երկու դրացիներու միջեւ, երախաներուն կռուէն ծագած վէճ մըն էր : Ներկայ էին հայրերն ալ, մայրերն ալ, երախաներն ալ : Ու մինչ դատաւորը կողմերը համբերութեամբ լսելէ վերջ հանդուրժողութեան ու ներողամտու — թեան յորդորներ կուտար, անոնց բա — ցատրելով թէ «խաղալն ու աղմկելը երա — խաներու անկապտելի իրաւունքն է», երախաները, իրարու լեզու հանելէ ու ի — րարու փէշ քաշելէ ձանձրացած, սկսան իրենց գրպաններուն պարունակութիւննե — րը դուրս բերել ու ցուցադրել : Զուան, կաւիճ, կէս կերուած խնձոր մը, կոճակ — ներ, մեռած ու չորցած մարախ մը, ծա — մոն, գամ, գունաւոր քարի կտորներ, նապաստակի ոտք մը եւայլն :

— Ամչցէք, — վերջացուց դատաւորը, նայեցէք, անոնց նայեցէք, անոնք արդէն հաշտուեր՝ կը խաղան ... Դուք էք որ հարցը մեծցուցած ու բարդացուցած էք .. կորսուեցէք, ու եթէ կրկին գաք, այսպէս ժամն չէք ազատիր ձեռքէս ... Յաջորդը :

Եթէ յաջորդը ու յաջորդին յաջորդն ալ նկարագրելու ու պատմելու ըլլամ, այս գրութիւնը չի վերջանար, բայց եօթնե — րորդը մեքենագործ մըն էր՝ որ աղբի ծրա — րար մը նետեր էր բակի մը մէջ :

— Քսան հինգ տոլար տուգանք կամ հինգ օր բանտ :

— Յաջորդը :

Յաջորդը կին մըն էր, մեզի պէս, աղ — բամանին բերանը բաց էր ձգած : Նիհար, սպիտակ, փատառոտ երեւոյթով ու կլոր ուսերով երիտասարդ կին մըն էր : Հետը բերած էր շատ կապոյտ աչքերով չէկ, ուղիղ մազերով աղջնակ մը :

— Զաւակդ ինչո՞ւ հետդ բերիր — կը հարցնէ դատաւորը :

— Մէկը չունէի որ քովը ձգեմ ...

— Յանցաւո՞ր ես :

— Այո, տէր դատաւոր :

— Երկու տոլար . վճարէ հաշուակալին :

Ու մինչ կինը դողացող մատներով տուգանքի գումարը իր պայուսակին մէ — ջէն մէկտեղել կ'աշխատի, դատաւորը, որ լուռ զայն կը դիտէր, յուզուած, գրպա — նէն երկու տոլար կը հանէ ու քովը կե — ցող քարտուղարին հետ կը ղրկէ հաշուա — կալին, յետոյ դորովագութ ձայնով մը, կ'ըսէ կնոջ .

— Գնա տուն քոյր, գնա տուն ու այդ դրամով պաղպաղակ գնէ զաւկիդ ... Յա — ջորդը :

Յաջորդը ես եմ :

Սիրտս, չես գիտեր ինչու, արագ կը բաբախէ : Դատարանի քարտուղարը, լը — պըռտելու ձեւով մը կը կարդայ մեղքիս արձանագրութիւնը :

Երեք աղբաման, առանց ծածկոցի, մեր դրան առջեւ, փողոց է դրուած :

— Յանցաւո՞ր ես — կը հարցնէ դա — տաւորը առանց երեսս նայելու :

— Այո, Եէս, եուր աննը ...

Հինգ տոլար . յաջորդը :

Կը վճարեմ հինգ տոլարը ու ժամն ա — զատած ըլլալու համոզումով, կ'աճապա — րեմ դուրս :

Ճամբան, տուն դացած պահուս, կը մտածեմ : Կը մտածեմ թէ Թուրքը կար — ծուածէն շատ աւելի վնաս հասցուց մեզի ... Ոչ միայն ջարդելով, այլեւ մեզ հա — նելով դուրս իր հողերէն ... Այն երջանիկ երկրին մէջ, օրինակի համար, այսպէս անիրաւ տուգանք չկար .. Արդէն աղբա — ման չկար որ աղբամանի կափարիչը տե — ղը չդնելնուս համար տուգանք գոյու — թիւն ունենար ... Հոն աղբը կը նետէինք փողոց : Շունը կը սատկէր՝ դիակը կը նետէինք փողոց . կատուն կամ էշը կը սատկէին՝ կը նետէինք փողոց . ձին կը սատկէր՝ նալերը քակել տալէ վերջ՝ դի — ակը կը նետէինք փողոց ... Ու օր մը օ — րանց մէկու մտքէն չանցաւ այդ բաները ընելնուս համար մեզի նեղութիւն տալ ... Ինչ երանելի երկիր էր ... Ո՞ւր տեսնուած է որ կափարիչ մը տեղը դրուած չըլլա — լուն համար քաղաքացի մը քունէն հան — ուի ու դատարան քաշուի ... Անցեալնե — րը, ժառանգական խնդրի մը կարգա — դրութեան համար Տաճկական Հիւպատո — սարանն էի : Հիւպատոսարանի պաշտօն — եան, մոխրամանի պարունակութիւնը նե — տեց պատուհանէն դուրս : ...

— Հիւպատոս պայը կ'ըսէ թէ, — բա — ցատրեց ան ինծի . — մոխրամանին պա — րունակութիւնը եթէ չուտ չպարպուի, սենեակը կը հոտի ...

Անշուշտ, Հիւպատոսարանի սենեակին տեղ, նախընտրելի է որ կեավուռներու քաղաքը հոտի ...

ԱՐԱՄ ՀԱՅԿԱԶ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ՝ ԿԵՆՍԱԿԱՆ Է ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ՀԱՄԱՐ

ՇԹՐԱՈՒՍ — «ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ՝ ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԲԱՆԱԼԻՆ Է»

Ինչպէս հաղորդած էինք, պետական երկու ականաւոր դէմքեր վերջերս Յու — նաստան այցելեցին : Առաջինը՝ Արեւ — մտեան Գերմանիոյ պաշտպանութեան նա — խարարը՝ Շթրաուս, երկրորդը՝ Եուկո — սլաւիոյ փոխ — վարչապետը՝ Թէոտորո — վիչ :

Դիպուածի եւ պարզ զուգադիպութեան արդիւնք չէին այս զոյգ այցելութիւննե — րը : Ճիշդ է թէ միջազգային նշանակու — թեամբ քաղաքական որոշումներ չեն տր — ուած բայց այս այցելութիւնները ցոյց տուին Յունաստանի գրաւած աշխարհա — գրական կարեւոր արժէքը :

Արդարեւ՝ Արեւմտեան Գերմանիոյ պաշտպանութեան նախարարը, Աթէնքի մէջ լրագրողներուն կարեւոր յայտարա — րութիւններ ըրաւ եւ բացատրեց իր ա — ռաքելութեան բուն նպատակը :

Շթրաուս դիտել տուած է, թէ «եթէ Արեւմտեան Գերմանիան կեդրոնական Եւրոպայի բանալին է, ապա Յունաստա — նըն ալ իր կարգին բանալին է Միջին Ա — րեւելքի» ու ճիշդ իրենց գրաւած աշ — խարհագրական այս կարեւոր դիրքերուն համար է, որ Խ. Միութիւնը յականէ յանուանէ պայքարի ձեռնարկած է Արեւ — մտեան Գերմանիոյ դէմ ու լռելեան պայ — քար մըն՝ ալ Յունաստանի դէմ :Շթրաու — սի կարծիքով Խ. Միութեան հիմնական նպատակն է քայքայել Ատլանտեան Ուխ — տը, ու այս իմաստով կ'աշխատի վարկա — բեկել Արեւմտեան Գերմանիան՝ իր դաշ — նակիցներուն աչքին ներկայացնելով իբր «ազգայնամոլ» եւ «զինուորապաշտ պե — տութիւն մը» :

Շթրաուս առաջարկած է, որ երկու եր — կիրներուն միջեւ սերտծուի գործակցու — թեան ամուր կապ մը, զինուորական եւ տնտեսական :

Գերմանիա ներկայիս նպատակ չունի զինուորական կայաններ եւ մթերանոցներ հաստատելու Յունաստանի մէջ : Եթէ նման պահանջ մը ներկայանայ, առա — ջարկը պիտի գայ Ատլանտեան Ուխտէն, որուն կրտսեր անդամն է՝ Յունաստան : Արեւմտեան Գերմանիոյ պաշտպանու — թեան նախարարը չէ վարանած շեշտելէ, թէ նման պարագայի մը՝ «Գերմանիա ըն — թացք պիտի տայ Ուխտի փափաքին, ո — րովհետեւ, վերջին հաշուով գերման բա — նակը զուտ ազգային քաղաքականութիւն վարող բանակ մը չէ, այլեւ Եւրոպային ծառայող ուժ մը» : Այս նպատակով ալ Գերմանիան յանձնառու է տնտեսապէս օգնելու Յունաստանի :

Այլ նպատակով Աթէնք այցելած է Եու — կոսլաւիոյ փոխ — վարչապետը՝ Թէոտո — րովիչ : Պաշտօնական հաղորդագրութիւ — նը կը շեշտէ թէ «տնտեսական» խօսակ — ցութեանց համար մեկնած է Յունաստան, սակայն նկատի առնելով այցելուին հան — գամանքը եւ այցելութեան թուականը (Շթրաուսէն անմիջապէս ետք) միջազ — գային դէտերու կարծիքն է որ իր նպա — տակն էր համոզել Աթէնքի կառավարու — թիւնը որ «չէզոք» քաղաքականութիւն մը վարէ : Արդարեւ՝ Պելկրատի համար Յունաստան քիչ մը շատ առաջ գացած է եւ ստանձնած՝ պատասխանատուութիւն — ներ որոնք ծանր կրնան կշռել իր վրայ : Եուկոսլաւները, ախոյեան չէզոք քաղա — քականութեան լաւ աչքով չեն դիտեր այս երեւոյթը ու դժգոհ են որ իրենց դրացի երկիրը ընդհանրապէս կապուած է Արեւ — մտեան պետութեանց եւ յատկապէս Մ. Նահանգներուն :

Առաջին անգամ չէ, անշուշտ, որ Պել — կրատ կ'աշխատի համոզել Աթէնքը որ փոխէ իր քաղաքականութիւնը : 1951ին, Պրիոնի մէջ տեղի ունեցած Թիթօ — Նասր հանդիպումը առիթ տուած էր որ Պել — կրատ «քաղաքական ճնշում» բանեցնէ Յունաստանի վրայ :

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՈՒՈՇԻՆԿԹԸՆԻ Լիոնըր Օտիթորիումի ընդարձակ սրահին մէջ, Մարտ 12ին տե — ղի ունեցած է Մոսկուայի Պալշոյ թատ — րոնի համբաւաւոր պարիթօն՝ Պաւէլ Լի — սիցիանի երգահանդէսը : Յայտագրի ա — ռաջին բաժինին մաս կազմած են՝ Շու — մանի, Շուպէրթի եւ Վերտիի երաժշտու — թենէն կարեւոր կտորներ, զորս եր — գած է Օփերայի վարժ սաղի մը կատա — րելագործութեամբ : Յայտագրին երկ — րորդ մասը՝ կազմուած հայերէն երգե — րէ, նոյնպէս արժանացած է երաժշտա — սէր հասարակութեան ջերմ եւ անվերա — պահ գնահատանքին : Համբաւաւոր պա — րիթօնը որ ունի նաեւ թէնորի մը երան — գը, սահուն եւ յստակ երգած է՝ ծանօթ «Կռունկ»ը, Ա. Խաչատուրեանի «Ինջոյ — քի երգը», Յարօ Ստեփանեանի «Սրտի Աղջիկը» եւ Սպենդիարեանի «Այ Վար — դը» : Ներկաներուն բուռն փափաքին վը — րայ երգած է նաեւ «Վարդ կոչիկս» :

ՎԻԷՆՆԱՅԻ Մխիթարեանց վանքին այ — ցելութիւն մը տուած է Արաբ Միացեալ Հանրապետութեան դեսպան՝ Օմար Ապու Ռիշէ, ընկերակցութեամբ Նիւ Եորքի Մէթրոփոլիթըն Օփերայի երգչուհի Լու — սին Ամարայի եւ Պ. Լ. Քէշիշեանի :

Ընդհ. Աբբահայր՝ Մեսրոպ Արք. Հա — պոզեան ընդունած է հիւրերը : Դեսպանը մօտէն հետաքրքրուած է Մխիթարեան — ներու աշխատանքով : Մատենադարանին մէջ, հին ձեռագիրներու կարգին դեսպա — նին ցոյց տրուած է արաբական հին ձե — ռագիր մը որ դեսպանին ըսելով, շատ արժէքաւոր եւ լեզուի փիլիսոփայութեան նուիրուած երկասիրութիւն մըն է : Ըստ դեսպանին ձեռագիրը կը խօսի Հիւսէյին մարգարէին մասին եւ գեղեցիկ մանրա — նկար մըն ալ կայ՝ նկարազարդուած : Այս պարագան աննախընթաց կը նկատ — ուի, որովհետեւ իսլամական ձեռագիր — ները երբեք նկար չեն ունենար :

Մկր աղբար խոշոր փոս մը բանալ տը — ւաւ իր պարտէզին մէջ : Բանուորները հարցուցին թէ ո՞ւր պիտի թափեն փո — սէն հանուած հողը :

— Ուրիշ փոս մը բացէք, հոն լեցու — ցէք, կ'ըսէ Մկր աղա :

չափելու։ Միայն թող գիտնայ, թէ այս նոր Ֆրանսան՝ կայ, ազատ եւ հպարտ, դուռը իր անցեալով, ապահով իր ապագային»։

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԿԱՐԾԻՔԸ

«Պայմանաւ որ Խրուշչեւը մահափորձի չենթարկեն» խորագրին տակ՝ «Տէյլի Թէլէկրաֆ» (պահպանողական) հետեւեալ հաստատումները կ'ընէ. —

«Ոչ ոք, ի մասնաւորի Ֆրանսացի պետական մարդիկը եւ հասարակութիւնը չեն մոռցած 1934ին Մարսէյլի մէջ կատարուած մահափորձը Եուկոսլաւիոյ Աղեքսանդր Թագաւորին վրայ։ Նախընթացը ահաւոր էր, իսկ կրկնութիւն մը աւելի ահաւոր պիտի ըլլայ։

«Նման վտանգ մը միայն տարագիրներէն չի գար։ Ֆրանսացի քաղաքացիներուն մէջ եւս մեծ է թիւը անոնց՝ որոնց զգացումները, այս այցելութեան առթիւ, բորբոքած են ու պատրաստ ստանձնելու մեծ զոհողութիւններ բողոքի համար։

«Թէ այս զոհողութիւնը մինչեւ մահափորձ մը կազմակերպելու կրնա՞յ մղել զիրենք, Ֆրանսական կառավարութեան կը մնայ ճշդել։ Մէկ բան յստակ է, որ մահափորձը պատասխան մը չէ այն դժուարութեանց որոնց առջեւ կը գտնուինք»։

Նիւ Եորք Հերըլտ. — «Թերեւս չափազանցութիւն ըլլար ըսել, թէ Խրուշչեւի այցելութեան առթիւ, քառասուն միլիոն Ֆրանսացիներ 40 միլիոն տեսակ կարծիք յայտնեցին։ Խրուշչեւ պիտի նկատէ անշուշտ թէ միատեսակ մտածող ժողովուրդի մը երկիրը չէ որ կ'այցելէ։ Այս երեւոյթը չի բացատրուիր միայն Խրուշչեւի անձով, այլ արդիւնք է Ֆրանսացի ժողովուրդին իւրայատուկ նկարագրին, որ դարերով սնած ու դաստիարակուած է ազատութեան եւ անկաշկանդ արտայայտուելու սկզբունքներով։ Խրուշչեւ պատեհութիւնը պիտի ունենայ ըմբռնելու եւ գնահատելու ազատութեան մթնոլորտը, որ այնքան սիրելի է Ֆրանսային։ Ատիկա մթնոլորտն է մեծ սուրբերուն, մեծ թագաւորներուն, մեծ յեղափոխականներուն եւ մեծ իմաստասէրներուն։ Ի վերջոյ, անհաւանական չէ որ Խորհրդային վարչապետը ինքն ալ այս մթնոլորտը չինի և նպաստաւոր գտնէ, յստակ եւ չինարար մտածելակերպի մը համար»։

Ջուռ Տէօյչէ Ցայթունկ. — Գերմանիոյ դէմ, Խրուշչեւ Ֆրանսան նկատի ունի։ Կ'ուզէ ազդել տը Կոլի վրայ այդ ուղղութեամբ։ Ի վերջոյ, ազդեցութեան մէկ միջոց կայ որ միշտ գործ կը տեսնէ Ֆրանսայի մէջ. — Գովել Ֆրանսական մշակոյթը...»։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

Մեծ համերգ

ԿԻՐԱԿԻ՝ ՄԱՅԻՍ 15

Կը խնդրուի չխաչաձեւել

×

Նախկին Սամաթիացիներու տարեկան պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 10ին, կիրակի, Ամպասատէօրի շfեղ սրահներուն մէջ։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

×

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կիրակի, 8 Մայիս 1960, Սորպոնի Մեծ Ամփիթատրոնին մէջ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

★

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ Եւրոպայի ընդհանուր ներկայացուցիչ Ռոպըրթ Ց. Քէլլի (Միւնիխ) ցաւակցական հեռագրով մը իր եւ Կոմիտէին անդամներուն խոր համակրանքը կը յայտնէ ողբացեալ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ ընկերներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն՝ իրենց կորուստին առթիւ։

×

ԼԻՈՆ. — Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն եւ ընկերները կ'ողբան մահը վեթ. ընկեր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ, եւ իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ողբացեալ ընկերոջ ընտանիքին։

×

ՎԱԼԱՆՍ. — Հ. Յ. Դ. «Քրիստափոր» Շրջ. կոմիտէն եւ Նոր Սերունդի «Շաւարշ Միսաքեան» խումբը, կ'ողբան մահը վեթերան ընկեր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ եւ այս տխուր առթիւ իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Այրի Տիկ. Տէր Թովմասեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԼԻՈՆ. — Ց. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Մարաշի Հայր. Միութենէն յիսուն Ն. Ֆ. Տիկին Պէրպէրեանի միջոցաւ։

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Սէնթ Էթիէնի «Բարգէն Սիւնի» խումբի կողմէ, 2 Ապրիլ, Շաբաթ ժամը 21էն մինչեւ լոյս, Փէրկոլա (Ռօն Փուէն) շքեղ սրահին մէջ, Անտրէ Քոնսթան եւ Ֆրէտ Պոլի անուանի զոյգ նուագախումբերը պիտի ստեղծեն շատ հաճելի ժամեր եւ զանազան անակնկալներ։ Հայկական մթնոլորտ եւ առատ կերուխում։

ԳԻՆԵՋՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Սէնթ Էթիէնի «Բարգէն Սիւնի» խումբը իր ակումբին պաշտօնական բացումին առթիւ, Ապրիլ 2, Շաբաթ ժամը 19ին, կազմակերպած է գինեձօն մը, որուն սիրով կը հրաւիրէ ուխին Հրջանի ընկերներն ու բոլոր այն ազգայինները, որոնք կը հետաքրքրուին Նոր Սերունդի շարժումով ու գործունէութեամբ։

Գեղարուեստական բաժին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Հրանդ Գալֆայեան կը ծանուցանէ թէ այս Կիրակի առաւօտ, ժամը 10ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իր տառապահտ կնոջ՝

ԹԵՐԵԶ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆԻ

(ծնեալ Ալթունեան), մահուան քառասունքին առթիւ։

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները։

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. «Նոր Սերունդ»ի կեդր. վարչութեան կողմէ

Գ. Դասախօսութիւն

Տեղի կ'ունենայ այս Ուրբաթ ժամը 20.30ին, Մշակոյթի Տան մէջ, 17 Րիւ Պլէօ։

Դասախօս՝ ընկ. ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

Նիւթ՝ Հայկական Դատի պատմութիւնը Ա. շրջան սկիզբէն մինչեւ Պերլինի դաշնագիրը (1878)։

Այս դասախօսութիւնները վերապահուած են Հ. Յ. Դ. Նոր Սերնդականներուն։ Արձանագրութիւնը պարտաւորիչ է։

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ Ի ՊԱՏԻՒ ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Հովանաւորութեամբ Կաթ. Պատուիրակ ՍԵՐՈՎԲԷ ԵՊ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Փարիզի հայ գաղութին ներկայացուցիչներուն։

29 Մարտ, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին ՓԱԼԷ Տ'ՕՐՍԷԻ մէջ։

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ ստանալով հրաւիրատոմսեր եկեղեցւոյ դիւանէն։ Մասնակցութեան բաժին 10 Ն. Ֆ.։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Շաւիլի խումբին կողմէ։

Կիրակի, 27 Մարտ, ժամը 16էն 24, Շաւիլի դպրոցի սրահին մէջ։

Գեղարուեստական բաժին։ Ճոխ պիւֆէ։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԻՍԻԻ ՄԷՋ

Ց. Կ. Խաչի Իսիի մասնաճիւղը, Խրիմեան վարժարանի վերանորոգման առթիւ, կազմակերպած է թէյասեղան մը, ի յարգանս դպրոցին անձնուիրաբար աշխատողներուն, ինչպէս նաեւ բոլոր օժանդակող հայրենակիցներուն։

Այս Կիրակի ժամը 16ին, Խրիմեան սրահին մէջ։

Այս առթիւ կը հրաւիրուի Իսիի գաղութը եւ բոլոր կազմակերպութիւնները։ (Զեկուցում Հոգաբարձութեան կողմէ)։

Գեղարուեստական յայտագիր։

— ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ —

ՓԱՐԻԶ. — Ց. Կ. Խաչի մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ կէս օրէ ետք ժամը չորսին, ընկերուհի Տիկին Աղնիւ Գազազեանի բնակարանը, 6 Րիւ Սէն Սիւլփիս, Փարիզ (6), Բ. յարկ, մէթրօ Օտէօն։ Օրակարգ. — Շրջաբերականներու ընթերցում, պարահանդէսի հաշուեքննիչին զեկուցումը, նաեւ կարեւոր ընթացիկ հարցեր։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

×

ՀԱՄԱԽԱՐԲ. Հայր. Միութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամները այս Շաբաթ, ժամը 21ին, Պ. Սիմոնեանի սրճարանը։ Ժողովը տեղի պիտի ունենայ առանց անդամներու թիւը նկատի առնելու։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցասէրին համար կ'ուզուի այր եւ կին մը յարմար աշխատանքներու համար։ Դիմել վարժարանի տնօրէնութեան։

1, Bd. du Nord, LE RAINCY (S. et O.)

TÉL. 927 01-72

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի աշակերտուհիներու կողմէ։

Ապրիլ 3ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Մէզոն տը լա Շըմիի մէջ, 28պիս, Րիւ Սէն Տօմինիf, մէթրօ Էնվալիտ։

Հայերէն եւ Ֆրանսերէն թատերախաղեր։ Երգախառն պատկերներ եւ արտասանութիւն։

Մուտf՝ 6, 5 եւ 3 Ն. Ֆ.։

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ։

Ապրիլ 2ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 21ին։ Առնովիլի մեծ սրահին մէջ։ (Փառք Էքսփոզիսիօն)։

Այս առթիւ վարձուած է տեղւոյս համբաւաւոր Ժիլ Տօլայի նուագախումբը։

Կը հրաւիրուին Կեդր. Ֆրանսայի բոլոր մասնաճիւղերուն հայ մարզիկները։

ՄԵՂՈՒԻՆ ՃԱՌԸ

Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ստանալու համար դիմել՝

Մարսէյլ. — Ա. Քէօսէեան (Փլատ'էքս)։ Ուր կարելի է բաժանորդագրուիլ նաեւ «Հայ – Բոյժ»ի։

Նիս. — Շահան Ջոտեան

Վալանս. — Արսէն Տէր – Սարգիսեան։

Կրընոպլ. — Վ. Բարախեան։

Տէսին. — Սարգիս Առաքելեան։

Լիոն. — Ս. Կէնճեան եւ Ղ. Ղազարեան։

Վիէն. — Մուշեղ Մուրատեան։

Պոռտօ. — Կ. Տօնէրեան։

Սէն Շամոն. — Ս. Ընտրիկեան։

Ց. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Պզտիկներու արձանագրութիւնները պիտի սկսին Ապրիլ մէկին եւ պիտի փակուին Մայիսի վերջը։

Կեդրոնի արձանագրութեան օրերն են Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ ժամը 13 – 14 եւ 18 – 20։ Անկէ դուրս ժամադրութեամբ, հեռախօս ԹՌԻԻտէն 27 – 35։

Փարիզէն դուրս դիմել տեղական մասնաճիւղերուն։

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e
Fondé en 1925 — Téléph : PRO. 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր. վեց 22Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՇԱԲԱԹ 26 ՄԱՐՏ
SAMEDI 26 MARS
1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 8758 — 36EME ANNEE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4559

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ

Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ ուսուցչութիւնը շահաբեր եւ գրաւիչ ասպարէզ մըն է :

Ուսուցիչը այդ երկիրներուն մէջ ո՛չ միայն գոհացուցիչ թոշակ կը ստանայ, այլ կ՛ապրի հանգստաւէտ պայմաններու մէջ :

Ծնունդին, Զատիկին, տօնական այլ օրերուն եւ ամառուան արձակուրդին — երբ դպրոցը փակ է — ուսուցիչն ու ուսուցչուհին չեն աշխատիր, սակայն կը ստանան իրենց ամսականները, առանց զեղչի : Իրենց ազատ օրերը կրնան օգտագործել՝ գրքեր կարդալու եւ աւելի զարգանալու համար :

Ու երբ հասնին որոշ տարիքի մը, հանգստեան թոշակ կը ստանան :

Իսկ մե՞ր մէջ :

Պետութիւն չունինք, որպէսզի կարենանք նման պայմաններ ապահովել մեր ուսուցիչներուն եւ ուսուցչուհիներուն : Տարագիր ենք : Գաղթական :

Մեր դպրոցները մենք է որ կը շինենք — առանց պետական օժանդակութեան : Մեր ուսուցիչներն ալ մենք է որ կը վարձատրենք — շատ համեստ պայմաններով :

Արեւմտեան երկիրներու մէջ կրթութիւնը ձրի է եւ պարտադիր : Պետութիւնները իրենց տարեկան եւելմուտքին մէջ կարեւոր գումարներ կը յատկացնեն դպրոցներուն համար : Կը հոգան բոլոր ծախքերը : Աշակերտն ու աշակերտուհին ոչ մէկ սանթիմ կը վճարեն դպրոցին՝ իբրեւ կրթաթոշակ : Աղքատները դասագրքերն անգամ ձրի կը ստանան : Ամէն տարի դպրոցի համար նոր շէնքեր կը շինուին :

Մեր դպրոցները — Միջին Արեւելքի մէջ — կը պահուին շնորհիւ ծնողներու զոհողութեանց եւ կարգ մը բարեսիրական ընկերութեանց նիւթական օժանդակութեան :

Ուսուցչի տով ունինք, պարզապէս անոր համար, որ կրթական ասպարէզը հրապուրիչ չէ մեր մէջ : Անձնազոհ եւ հայրենասէր մտաւորականներն են միայն, որ կը նուիրուին ուսուցչութեան :

Սակայն ժամանակի հոլովոյթով դաղափարական այդ մարդոց թիւն ալ կը պակսի հետզհետէ : Ներկայ հիւլէական, նիւթապաշտ դարուն մէջ մարդիկ չեն ուզեր ապերախտ ասպարէզ մը ընդգրկել՝ թշուառ կեանք մը քաշկռտելու համար : Քիչ աշխատանքով շատ դրամ շահելու եւ հանգստաւէտ պայմաններ ապահովելու մասին կը մտածեն :

Կարելի չէ մեղադրել այդպէս մտածողները :

Ի՞նչ ընել սակայն՝ դարման տանելու համար այս ցաւին, որ նոր չէ եւ տասնեակ տարիներէ ի վեր մամուլի նիւթ է դարձած, առանց հիմնական լուծումի մը յանգելու :

Ուսուցիչ պատրաստել :

Ի՞նչպէս սակայն :

Ի՞նչ խայծ տալ հաւանական թեկնածուներուն : Ի՞նչով հրապուրել զանոնք :

Եւրոպայի եւ Ամերիկայի համալսարանները ուսանողնե՞ր ղրկել՝ որպէսզի մանկավարժական բարձրագոյն կրթութիւն ստանան, յետագային մեր հայկական դպրոցներուն մէջ տնօրէն կամ մասնագէտ ուսուցիչ դառնալու հեռանկարով :

Այս նպատակին կը ձգտի կոչը, զոր Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը հրատարակեց վերջերս սփիւռքի թերթերուն մէջ :

Ցոյսեր կա՞ն յաջողութեան :

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՕՐԸ

ՃԱՌԵՐԸ ԻՐԱՐՈՒ ԿԸ ՅԱՋՈՐԴԵՆ

Հինգշաբթի, ծանրաբեռնուած յայտագիր մը ունեցաւ Խրուշչեւ : Առաւօտ ժամը 10ին խօսակցութիւն Էլիզէի մէջ, Հանրապետութեան նախագահին հետ : 13.30ին ճաշ՝ Մաթինեոնի պանդոկին մէջ : 15.52ին՝ Օթէլ տը Վիլի մէջ ընդունելութիւն եւ ճառ : 17.25ին՝ այց Առեւտրական սենեակ ու կարծիքներու փոխանակութիւն : Վերջապէս 20.15ին Քէ տ՚Օրսէի մէջ պաշտօնական ճաշ :

Խրուշչեւի ճառերը իրարմէ շատ չեն տարբերիր : Արդարեւ՝ Էլիզէի թէ Օռլիի (առաջին օրը), Հօթէլ տը Վիլի թէ Մաթինեոնի մէջ Խորհրդային վարչապետը միշտ ծանրացաւ «Գերման վրէժխնդրութեան» եւ «ազգայնամոլութեան» վրայ : Անշուշտ Էլիզէի գլուխ գլխի խօսակցութեանց ընթացքին՝ Խրուշչեւ փորձեց ցոյց տալ Հանրապետութեան նախագահին, Գերման ապագայ վտանգը : Զօր. տը Կոլ, իր կարգին բացատրեց խորհրդային վարչապետին թէ «իր մտավախութիւնները անտեղի են որ արեւմտեան Գերմանիան անզարձ կերպով կապուած է ժողովրդավար սկզբունքներու եւայլն :

ՃԱՌԵՐԸ ՄԱԹԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ

Վարչապետ Տըպրէ.— «Ձեր այցելութենէն ետք, իրերու կացութիւնը պէտք չէ նոյնը մնայ : Խաղաղութիւնը, ըստ երեւոյթին պարզ բառ մըն է : Բառ մըն է որ ոչ ոք պիտի բացատրէր եւ սակայն խաբող եւ երկդիմի է : Արդարեւ՝ խաղաղութիւնը, այն որ կը փափաքի ազատ քաղաքացին, միայն պատերազմի վերացումը չէ : Խաղաղութիւնը աւելի աւելին է : Անիկա հաստատումն է միջազգային կարգ ու սարքի մը, ազգերու միջեւ որոշ ներդաշնակութեան մը եւ գործակցութեան մը » :

Խրուշչեւ պատասխանած է ըսելով թէ «պէտք է որ Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւն միանան խաղաղութեան պահպանման ի խնդիր : Այս համագործակցութիւնը չի նախատեսեր հրաժարումը իրաւակարգէ մը եւ գաղափարաբանութենէ մը ...

«Մեր երկու երկիրներուն միջեւ գործակցութեան շրջանակը սահման չունի : Մեր շահերը իրարու հակոտնեայ չեն : Անհրաժեշտ է որ ոչ - յարձակողական համաձայնագիր մը կնքուի մեր միջեւ » :

ՓԱՐԻԶԻ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

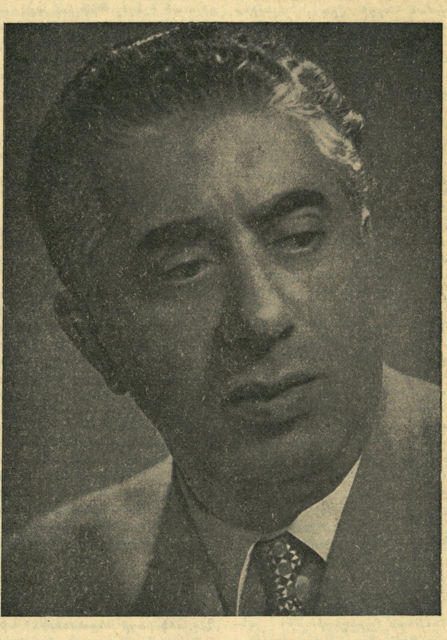
Տըվրէյն.— « Փարիզ մեծ կարեւորութիւն կուտայ ազգերու հասկացողութեանց : Կղզի մըն է ան ուր կը փչէ մտքի եւ հոգիի չորս հովերը :

Խրուշչեւ իր սովորութեան համաձայն մանրամասնօրէն կը թուէ Խ. Միութեան տեսակէտները միջազգային հարցերուն շուրջ : Աւելին՝ կ՚աշխատի դպչիլ ժողովուրդին տկար եւ զգայուն թելին ու կը խօսի «Փարիզի գրաւումէն», «Ստալինկրատի մէջ գերման ջոկատներու պարտութենէն եւ կը շեշտէ — «Ուր որ ալ ըլլանք, առանց ծամծմելու կ՚ըսենք թէ վտանգաւոր է քաջալերել Արեւմտեան Գերմանիոյ զինուորապաշտութիւնը » :

Խրուշչեւ օրուան երրորդ ճառը՝ արտասանեց առեւտրական սենեակը ուր փոխանակութեանց մասին խօսեցաւ : Անգամ մը եւս ծանրացաւ Գերմանիոյ զինուորապաշտութեան վրայ : Առաջին անգամ ըլլալով յիշեց ռուսական առած մը. — զէշ խաղաղութիւն մը լաւ կռիւէ մը աւելի լաւ է » :

Երեկոյեան Քէ տ՚Օրսէի մէջ ռուսական ճաշ մը տրուեցաւ ի պատիւ տը Կոլի եւ այս վերջինը առաջին անգամ ճաշակեց Հայաստանի Քոնեաքը : Ճաշացուցակին մէջ կար. — Քավեար, Փիրոշքի, Պորչ,

(Շարունակութիւնը կարդալ .Դ. էջ)

ՎԱՐՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

★

Մեր ձայնաւոր մշակոյթին, մեր նուագային երաժշտութեան մեծ վարպետ՝ Արամ Խաչատուրեանի Փարիզ գալուստով, Արուեստից արդար շաստուածները ազգային հպարտութեան նոր ժամեր եւ օրեր կուտան Հայերուս :

Թանկագին զուգադիպութեամբ, հայ ծնած ու մնացած աշխարհահռչակ երգահանը առենին կը հասնի Լոյս Քաղաքը, իր հայ արուեստագէտի անկեղծ եւ բուռն ցեղային հպարտութեան զգացումով՝ վերջնապէս խղճալի դարձնելու այդ ըղձացումը նուաստ համարողը : Իր հօրենական արիւնով հպարտ երաժիշտ, իր փառաւոր ճպոտը դաս է հայամոռաց ֆըրանսաբնակ գրիչին ... :

Արամ Խաչատուրեան, միջազգային արժէք եւ արուեստագէտ իր գործով, լրիւ Հայ է իր խօսքով : Բաւ է մայրենի լեզուով խօսիլ՝ հայրենի զգացումով տեսնուիլ հետը, որպէսզի նոյն մօր եւ հօր զաւակներու սրտի կապով, հարազատ եղբօր գգայնութեամբ, զուրգուրանքով ու մտերմութեամբ վերաբերի իր մօտ գացողին հետ :

Մեր հանդիպումներուն ընթացքին, իր խօսքերով եւ պարբերաբար լուռ պատասխաններով, ամէն վայրկեան նոր փաստ մը տուաւ իր Հայու մտայնութեան, խառնուածքին եւ զգացումներուն :

Վարպետին իսկ խօսքով, ժողովուրդը մեծ է իր մշակոյթին ազգային խորութեամբ եւ մեծութեամբ : Այդպէսով մեծ է հայ ժողովուրդը . եւ իր ազգային մեծ մշակոյթին մէջ, հայ երգը կենսական եւ անբաժանելի տարր է եղած :

Մեր աշուղներուն, սազանդար երգիչներուն բերնով դարէ դար ապրած, Մեծն Կոմիտասի աննախընթաց վաստակով վերջնապէս փրկուած հայ երգը, իր դարերով հասուն եւ հազարամեայ ցանքին փառաւոր հունձքին է հասած :

Ամէն ցանք իր հողը կ՚ուզէ : Դարերով մեր ժողովուրդը իր երգին ցանքն ըրած էր հայրենի հողին վրայ, բնական է եւ արդար որ հունձքը այսօր հայրենիքի մէջ կատարուի : Արամ Խաչատուրեան, այդ փառաւոր հունձքին ամէնէն հասուն եւ ոսկեղէն հասկն է :

Վարպետին անձնական ստեղծումներով եւ իր գիտութեան առաջնորդութեամբ, Հայաստանի մէջ ծնած է, եւ հոն լայնօրէն կը շնչէ ու կը գործէ հայկական երաժշտութեան «դպրոց» մը : Եղանակի ներշնչումով, շարադրութեան ձեւերով զուտ ազգային, այդ դպրոցին մշակած հայկական երաժշտութիւնը միջազգային նուաճումի ճամբուն մէջ է արդէն : Վարպետին հաւաստումով, Հայաստանի մէջ այժմէն իսկ կան արդէն տասնեակ մը տաղանդաւոր երաժիշտներ, որոնց գործերը ունին միջազգային արժէք :

Շնորհիւ հայրենիքի մէջ արմատացած եւ մշակուած ազգային երաժշտութեան, մեր մշակոյթին ձայնաւոր մարզը երթալով միջազգային արժէքի կը տիրանայ : Շուտով, Խաչատուրեանի եւ իր աշակերտներուն գործով, հայ նուագը մարդկային ընդհանրական մշակոյթի դանձին գոհարներէն մէկը պիտի ըլլայ :

Աշխարհացրիւ Հայութեան կեանքին եւ վերապրումին համար, հայ երգին դերը մեծ կրնայ ըլլալ ապագային :

Շաղալէն եկող անձրեւէն եւ փոթորիկէն ետք, իր եօթը լուռ գոյներով երկնակամար ծիածանը՝ աշխարհները իրարու կը կապէ : Իր եօթը ձայնաւոր գոյներով, հոգեկամար հայկական երաժշտութիւնը՝ հայրենիքէն ներս ու դուրս ապրող Հայերը իրարու կապող հրաշալի ծիածանն է այսօր :

Կ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ

Դ.

ՀԱՅԵՐԸ ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ

2.

Նախորդ յօդուածում կանգ առնելով ի միջի այլոց Խորհրդ. Վրաստանի Հայերի տեղաբաշխման հարցի վրայ, նշեցինք այն փոփոխութիւնները, որ 1917ից յետոյ տեղի է ունեցել հայաբնակ քաղաքների եւ շրջանների հայ եւ վրացի բնակիչների թուական փոխյարաբերութեան մէջ։ Յենուելով Թիֆլիսի թերթերի տեղեկութիւնների վրայ, մենք ցոյց տուինք, որ վրաց կոմունիստների կողմից ձեռք առնուած մի շարք միջոցառումների հետեւանքով, հայկական մեծամասնութիւն ունեցող քաղաքներում եւ շրջաններում ստեղծուել է եւ ստեղծւում է վրացական մեծամասնութիւն։ Հայաբնակ հողամասերը ազգայնացնելու երկրորդ փուլը բնականաբար պիտի լինէր այնտեղի բնակիչների ազգայնացումը, այսինքն Հայերի ձուլումը Վրացիների հետ։ Այդ ուղղութեամբ եւս աշխատել են վրաց կոմունիստները։

Բայց մի՞թէ Վրաստանում իսկապէս տարուել է այդ կարգի քաղաքականութիւն ազգային փոքրամասնութիւնների, որով նաեւ Հայերի նկատմամբ։

Մեր կարծիքով այս հարցին չի կարելի դրական պատասխան տալ, յենուելով միայն զանազան լուրերի ու զրոյցների վրայ։ Իբրեւ միակ անառարկելի աղբիւր կարող են ծառայել խորհրդային վկայութիւնները, խորհրդային թերթերում գրուածները։

Այդ աղբիւրին էլ մենք պիտի դիմենք։ 1956 թուականի աշնանը տեղի ունեցաւ Վրաստանի կոմ. կուսակցութեան կենտրոնական կոմիտէի պլենումը, որտեղ զեկուցումով հանդէս եկաւ կենտկոմի առաջին քարտուղար եւ ներկայումս Խորհրդային Միութեան կենտրոն. կոմիտէի նախագահութեան (պրեզիտիումի) անդամութեան թեկնածու Մժաւանաձէն։ Ահաւասիկ նրա մի քանի մերկացումները Վրաստանի ազգային փոքրամասնութիւնների (հայ, աբխազ եւ օս) նկատմամբ վրացի կոմունիստների տարիներ շարունակ վարած քաղաքականութեան մասին (*)։

Վրացի կոմունիստները (Մժաւանաձէն իր մերկացումները անել կարենալու համար ասում է. «Բերիան եւ նրա կամակատարները») «դիտաւորեալ կերպով վարելով աբխազ, հայ եւ օս բնակչութեան ազգային կուլտուրայի լիկվիդացման (մշակոյթի հաշուեյարդարման) գիծ, դրանով իսկ արհեստական կերպով բորբոքում էին գժտութիւն Վրացիների եւ մեր ռեսպուբլիկայում բնակուող միւս ազգութիւնների մարդկանց միջեւ, իրականացնելով նրանց (ազգային փոքրամասնութիւնների՝ Ա. Խ.) բռնի ասիմիլացումը (ձուլումը)» («Զարեա Վոստոկա» 23 Օգոստոս 56 թ.)։

Փոքրամասնութիւնների ազգային մշակոյթի հաշուեյարդարի ենթարկելու համար ի՞նչ էր պէտք անել առաջին հերթին։ Գոցել անշուշտ նրանց դպրոցները եւ հայ, աբխազ ու օս մանուկներին ստիպել որ յաճախեն վրացական դպրոցներ եւ մոռանան այսպիսով իրենց մայրենի լեզուն։ Այդտեղից էլ սկսեր են վրացի կոմունիստները։ «Վրաստանի մէջ, գրում է կենտկոմի օրգան «Զարեա Վոստոկա»ն (9 Օգոստոս 56 թ.) իր խմբագրական յօդուածում, «ոտնակոխում էին Աբխազների, Օսերի եւ Հայերի ազգային շահերը, գոցելով նրանց դպրոցները»։ Հայոց լեզուի գործածութեան դէմ եղած են նաեւ այլ կարգի սահմանափակումներ։ «Այն շրջաններում, ասել է իր ճառի մէջ Մժաւանաձէն, որտեղ ապրում է հայ կամ ազերի բնակչութիւն, շատ քիչ են ցուցադրւում կինոնկարներ (շարժանկարներ) նրանց մայրենի լեզուով»։

Միեւնոյն ժողովի մէջ Ախալքալաքի ներկայացուցիչը «յարուցեց այն կարեւոր հարցը, գրում է «Զարեա Վոստոկան» (20 Օգոստոս 56 թ.), թէ պէտք է դասախօսական պրոպագանդան կազմակերպել ոչ վրացի ազգաբնակչութեան մէջ նրա մայրենի լեզուով»։ Ուրեմն Ախալքալաքի, Բոգդանովկայի եւ Վրաստանի այլ շրջաններում ապրող Հայերի համար դասախօսութիւնները կատարուել են ոչ թէ հայերէն, այլ վրացերէն։ «Մինչեւ վերջին ժամանակներս, գրում է «Սովետական Վրաստան» թերթը (20 Հոկտեմբեր, 56 թ.), Թիֆլիսում գրեթէ բոլորովին դասախօսութիւններ չէին անցկացւում հայ, ադրբէջանցի եւ քուրդ բնակչութեան շրջանում նրանց մայրենի լեզուներով»։ Դասախօսութիւններ կարդալը արգիլուած է եղել Թիֆլիսի այն հայ բնակչութեան համար, որ մեծամասնութիւն էր կազմում այդ քաղաքում մինչեւ 1917 թուականը եւ նոյնիսկ յետագայ մի քանի տարիներում։ «Բերիայի յանցաւոր գործունէութեան եւ նրա վարած նացիոնալիստական (ազգայնական) քաղաքականութեան հետեւանքով, գրում է «Զարեա Վոստոկա» (21 Հոկտ. 56 թ.), հայ գրողները Վրաստանում աշխատում էին անբարեյաջող պայմաններում, նրանց երկերը հազուագիւտ դէպքերում էին հրատարակւում»։

Հալածանքները Հայերի դէմ կատարուել են նաեւ տնտեսական դաշտի վրայ։ Նացիոնալիստական քաղաքականութեան հետեւանքով «Վրաստանի որոշ շրջաններ, ասում է Մժաւանաձէն, գտնուեցին արտօնեալ դրութեան մէջ, երբ միւսները, մասնաւորապէս լեռնայինները ընկան խիստ ծանր տնտեսական վիճակի մէջ, որը մինչեւ օրս դեռ յաղթահարուած չէ» («Զարեա Վոստոկա» 23 Օգոստոս 56 թ.)։ Այդ ոչ-վրացական լեռնային շրջաններից մէկն է նաեւ Ախալքալաքի շրջանը, որի ներկայացուցիչը՝ ոմն Բլրցեան, նոյն ժողովում «կանգ է առնում հակակոլտնտեսային այն քաղաքականութեան ծանր հետեւանքների վրայ, որը ժողովրդի թշնամի Բերիան վարում էր յատկապէս ոչ-վրացական բնակչութիւն ունեցող լեռնային շրջանների նկատմամբ» («Զարեա Վոստոկա» 23 Օգոստոս 1956 թ.)։

Թիֆլիսում գոյութիւն է ունեցել (այժմ էլ գոյութիւն ունի) Վրաստանի գրողների միութեան հայկական սեկցիա։ Այդ սեկցիայի անդամներին արգիլուած է եղել կապ հաստատել եւ շփումներ ունենալ Վրաստանի միւս մասերում (Ախալքալաք, Աբխազիա) Հայերի հետ։ Արգիլողը եղել է միշտ Բերիան, որ լիկվիդացիայի ենթարկուեց 1953ի ամառը։ Բայց զարմանալի բան։ Այնպէս է դուրս գալիս, որ դժոխք գնալուց յետոյ էլ նա շարունակել է իր հալածանքները Վրաստանի Հայերի դէմ։ Այսպէս, օրինակ 1953ից մինչեւ 1956ը, այսինքն ամբողջ երեք տարի նա շարունակել է արգիլել Վրաստանի գրողների հայկական սեկցիայի անդամներին Աբխազիա գնալ եւ շփումներ ունենալ այնտեղի Հայերի հետ։ Եւ առաջին անգամ միայն 1956ին հայ գրողների սեկցիային արտօնւում է բրիգադ (գրողների խումբ) ուղարկել Սոխում, Ծեբելտա եւ Աբխազիայի հայ գիւղերը, այնտեղ հայերէն լեզուով գրական երեկոյթներ կազմակերպելու եւ դասախօսութիւններ կարդալու համար։

«— Աս առաջին անգամ է, որ Ծեբելդացիները հանդիպում են գրողների հետ», ասել է այնտեղի ուսուցիչներից մէկը, ոմն Գուրունեան, որ եւ ցանկութիւն է յայտնում, գրում է Սովետական Վրաստանը (19 Հոկտեմբեր 1956 թ.), որպէսզի Վրաստանի հայ գրողները յաճախակի այցելեն Աբխազիայի հայաբնակ գիւղերը»։

Աբխազիայում կար հայկական գաղութ որ կազմուած էր Տրապիզոնից գաղթած Հայերից։ Այնտեղ կային ցարի ժամանակ հայ դպրոցներ։ Վրացի կոմունիստները գոցել են այդ դպրոցները, ստիպելով հայ երեխաներին յաճախել վրացական դպրոցներ, որտեղ բոլոր առարկաները, դասաւանդւում են վրացերէնով։ Աւելին՝ նրանք ամէն կարգի արգելքներ են յարուցել հայ լեզուի գործածութեան դէմ։ Գաղութի կապերը կտրել են Թիֆլիսի հետ, որտեղ գործող հայ գրողների սեկցիային արգիլեն Աբխազիա գնալ եւ շփում ունենալ այնտեղի հայ աշխատաւորութեան հետ։ Եւ այս այլանդակութիւնները կատարուել են տարիներ շարունակ, հայ ժողովրդի հայր Ստալինի գիտութեամբ ու բարեհաճ թոյլտուութեամբ։

Վրացի բոլշեւիկների կատարած վերոյիշեալ այլանդակութիւնները անհաւատալի են, բայց, դժբախտաբար անվիճելի իրողութիւններ են, տրուած լինելով որ վերոյիշեալ բոլոր փաստերը առնուած են Վրաստանի կենտկոմի առաջին քարտուղարի զեկուցումից եւ նոյն կենտկոմի պաշտօնաթերթերի (Զարեան Վոստոկա, Սովետ. Վրաստան) մէջ լոյս տեսած տեղեկութիւններից։

Վերոյիշեալ բոլոր մերկացումները կատարուել են, ինչպէս ասացինք, 1956ի աշնանը Վրաստանի կոմ. կուսի կենտրոնական կոմիտէի պլենումում (լիակատար նիստում), որ գումարուել է շտկելու համար Վրաստանի նախկին ղեկավարների թոյլ տուած սխալները։ Բոլշեւիկները եթէ խոստովանում են կուսակցութեան կողմից թոյլ տուած սխալները, այդ անում են այն դէպքում եթէ այդ սխալները կատարուել են անցեալում եւ կատարուել են հաշուեյարդարի ենթարկուած կամ ասպարէզից քշուած նախկին ղեկավարների կողմից։ Մերկացնելով իրենց նախորդների գործած սխալները, իշխանութեան տիրացած նոր ղեկավարները, դրանով ուզում են ասել, որ իրենք վարելու են ուղիղ քաղաքականութիւն։ Ճիշդ այդպէս պէտք է հասկանալ եւ բացատրել նաեւ Ստալինից ու Բերիայից յետոյ Վրաստանի իշխանութեան տիրացած Մժաւանաձէի ելոյթը։

Բայց իրականին մէջ չա՞տ բան է փոխուած Վրաստանի Հայերի վիճակի մէջ այն օրից սկսած, երբ երկրի իշխանութիւնը անցաւ Մժաւանաձէի ձեռքը։ Ճշմարտութեան դէմ մեղանչում կը լինէր եթէ անվերապահօրէն դրական պատասխան տայինք այդ հարցին։

Նախ կենտկոմի վերոյիշեալ պլենումը, որ, ինչպէս ասացինք, գումարուել էր շտկելու համար Վրաստանի նախկին կենտկոմների թոյլ տուած սխալներն ու թերութիւնները, Ախալքալաքի գաւառի եւ Խրամ գետի հարաւում ընկած հայկական հողերի կցումը չհամարելով սխալ, ոչ մէկ խօսք արել է սահմանների հարցի վերաքննութեան մասին։ Պլենումում չի խօսուել նաեւ կառավարական եւ կուսակցական ղեկավար մարմիններից հայ տարրերի արտաքսման մասին։ Այդ եւս սխալ չհամարելով, պլենումը որոշել է ոչ մէկ փոփոխութիւն մտցնել կատարուածի մէջ։ Վերը արդէն ասացինք, որ Թիֆլիսի քաղաքային սովետի գործադիր կոմիտէի մէջ նաեւ այս տարի ոչ մէկ հայ ընտրուած է։ Հայեր չկան նաեւ Թիֆլիսի քաղաքային նորընտիր կուս. կոմիտէի քարտուղարութեան եւ Բիւրոյի մէջ։ Ոչ մէկ Հայ ընտրուած է նաեւ երկրի ամենաբարձր մարմնի՝ կենտրոնական կոմիտէի քարտուղարութեան եւ բիւրոյի մէջ։ Բիւրոյի վերջին հայ անդամը քշուեցաւ 1953ին եւ այդ թուականեց մինչեւ այսօր այլեւս ոչ մէկ Հայ չի առնուած այդ բարձրագոյն մարմնի մէջ։

Գալով կուսակցական աւելի ստորադաս մարմիններին, այո, որոշ, բայց խիստ աննշան փոփոխութիւններ կատարուել են 1956ից յետոյ։ Այսպէս օրինակ, այս տարուայ Յունուարին ընտրուած կենտր. կոմիտէի 111 անդամներից երեքը Հայեր են՝ Բարիզեան, Բլրցեան, Մատոյեան, կենտկոմի անդամութեան 55 թեկնածուներից երկուսը Հայեր են՝ Բուդումեան ու Դուրգարեան։ 1953ին կենտ. կոմիտէի մէջ ոչ մէկ Հայ ընտրուած էր եւ միայն երկու հոգի ընտրուած էին կենտկոմի անդամութեան թեկնածուներ։

Գանք ամենակարեւորին՝ Վրաստանի Հայերի գոյատեւման հիմնական գործօնին, հայ մշակոյթին։

Վրաստան կան բաւական թիւով Հայեր, որոնք կորցրել են իրենց մայրենի լեզուն եւ խօսում են վրացերէն։ Ցարական վերջին շրջանի հայկական վերելքի ժամանակ մեծ եւ արդիւնաւէտ աշխատանք կատարուեցաւ այդ Հայերի երեխաներին հայերէն սովորեցնելու Հայոց ծխական դպրոցներում։ Ինչ վերաբերում է հին սերունդին պատկանող վրացախօս Հայերին, նրանք կապուած էին Հայութեան հետ եկեղեցու միջոցով։ Այս վերջին կապը այլեւս գոյութիւն չունի։ Չկայ նաեւ Վրաստանի Հայերի կրթական այնպիսի մի կենտրոն, ինչպիսին էին ցարական շրջանում Վրաստանի թեմական իշխանութիւնը եւ այլ կարգի հայկական ընկերակցութիւններ։

Վիրահայերի կրթ. գործի տնօրինութիւնը գտնւում է Վրաստանի կրթական մինիստրութեան ձեռքում, որի բարձր ղեկավարներից (մինիստր, մինիստրի տեղակալներ եւայլն) եւ ոչ մէկը Հայ է։ Մժաւանաձէն փոխե՞լ է իրերի այսվիճակը։ Ոչ, չի փոխել։ Եւ այսպէս հինը շարունակւում է եւ Վրաստանի վիրախօս Հայերը դատապարտուած են գլխովին ձուլուելու Վրացիների հետ։

Ճիշդ է կան հայկական դպրոցներ Թիֆլիսում (որքա՞ն է նրանց թիւը չգիտենք), Ախալքալաքում, Բոգդանովկայի շրջանում եւ Աբխազիայում։ Այդ դպրոցները ենթակայ են ոչ թէ հայ կրթական կենտրոնի, որ գոյութիւն չունի, այլ Վրաստանի կրթական մինիստրութեան։ Ինչպէ՞ս է դրուած այդ դպրոցներում Հայոց լեզուի ուսուցումը, որքա՞ն է թիւը այդ դպրոցները յաճախող հայ աշակերտների, չգիտենք։ Թիֆլիսում Հայոց լեզուով հրատարակուող թերթի՝ «Սովետական Վրաստան»ի մէջ, որ «օրկանն է Վրաստանի Կոմպարտիայի կենտրոնական կոմիտէի, Թբիլիսի կոմիտէի եւ վրացական ՍՍՌ աշխատաւորների դեպուտատների սովետի» այդ մասին տեղեկութիւններ չկան։

Այդ թերթը, որ սկզբում հրատարակւում էր շաբաթը երեք անգամ եւ յետոյ դարձաւ օրաթերթ, այժմ նորից հրատարակւում է շաբաթը երեք անգամ։

Թիֆլիսում կայ, ինչպէս ասացինք, նաեւ Վրաստանի գրողների հայ սեկցիա, որ մասնաւոր գործունէութիւն չի ցոյց տալիս։ Սեկցիայի անդամները, բացառութեամբ ծանօթ գրող Ծերունի Թորգոմեանի, «բանաստեղծներ» են։ Երբեմն կը հաւաքուեն քննարկելու այս կամ այն գրողի լոյս ընծայած գիրքը։ Հայ գրողներ կան նաեւ Աբխազիայում, որոնք կազմել են, ինչպէս ասացինք վերը, Աբխազիայի հայ գրողների միաւորում։ Վերջերս այդ գրողները լոյս են ընծայել «Սեւ Ծովեան այգաբաց» անունով մի ժողովածու, որ խմբագրել է Վրաստանի Գրողների Միութեան սեկցիայի նախագահ Բենիկ Սէյրանեանը։

Թիֆլիսում գործում է նաեւ հայ թատրոն, որի շէնքը գտնւում է մայրաքաղաքի ամենայետ ընկած թաղամասում՝ նախկին Հաւլաբարում։

Ահա այն հայ մշակոյթը, որ «զարգանում է» Վրաստանում եւ որ կոչուած է փրկելու Վրաստանի Հայութիւնը ուծացումից։

Վրաստանի Հայութեան ապագայի մասին ստեղծուած պայմաններում լաւատես լինել չի կարելի։

Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

(Շար.)

(*) Հայաստանի թերթերում ոչ մէկ բառ գրուեց այդ պլենումի և Մժաւանաձէի ելոյթի մասին։

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

ԽՄԲ. — Կենսագրական այս տեղեկութիւնները քաղած ենք Կ. Շնիրոնի «Ա. Խաչատուրեան» գիրքին անգլերէն հրատարակութենէն, զոր մեծ վարպետ ազնուութիւնն ունեցաւ մեր տրամադրութեան տակ դնել։

Միջազգային երաժշտական աշխարհի դատողութեամբ, Արամ Խաչատուրեանի «Գայիանէ» պարախաղը՝ արդիական արուեստի գլուխ գործոցներու կարգին դասուած է արդէն։

Արդի երաժշտութեան եւ նուագագրութեան ամէնէն ժողովրդական եւ փայլուն էջը կը նկատուի «Սուրերու պարը»։ Երաժշտական հրախաղութեան մը տպաւորութիւնը ձգող եւ ամէն ազգի ունկնդիր նուագասէրին դիւրահաղորդ այս հայկական էջը, Խաչատուրեանի բազմարժէք երաժշտութեան ամէնէն սիրուն եւ կորովի նմոյշներէն մէկն է։

Հայ երգահանին ստեղծագործ մտքին, գիտութեան եւ խառնուածքին անձնայատուկ եւ հիմնական յատկանիշը այն է, որ ան իրապէս նոր տարր մը կը ներմուծէ՝ ատենէ մը ի վեր տեղքայլ մատնուած համանուագային երաժշտութեան մէջ։

Իր գիտութեան մեծ մասը կը պարտի Ռիմսքի-Քորսաքովի փայլուն աշակերտներուն՝ Միխայէլ Կնեսին եւ Միասքովսքիի, որոնց աշակերտած է երկար տարիներ։

Խաչատուրեանի մէջ, երաժիշտն ու մարդը անբաժան են իրարմէ եւ զիրար լրիւ կ՚ամբողջացնեն.— Կեանքի սէր, զօրաւոր կամք, յանդուգն արտայայտութիւն, մեծ զգայնութիւն եւ բուռն յուզում, հակադրութեանց նախասիրութիւն, այս բոլորը կան իր երաժշտութեան մէջ եւ հիմնական գիծերն են իր խառնուածքին։ Հայ երգահանին գործը «լոյս է եւ ուրախութիւն» կ՚ըսէ Պորիս Ասաֆիեֆ։

Արամ Խաչատուրեան ծնած է Թիֆլիս 1903, Յունիս 6ին: Հայրը՝ Եղիա, կազմարար էր: Խաչատուրեան յիշելով իր մանկութեան օրերը կ'ըսէ :— «Թիֆլիսը կը յիշեմ իբրեւ երգի քաղաք մը: Արհեստաւորը որ կ'աշխատէր, փողոցներու մէջ վրացական թթու կաթ, ձուկ եւ պըտուղ ծախողները, ամէն մարդ կ'երգէր»:

Երբ Արամ ութ տարեկան էր, իր ծնողքը կը փոխադրուի կեդրոնի մօտ փողոց մը: Նախորդ վարձակալներէն կը գնեն հին, կէս աւրուած դաշնակ մը: Եւ այդ հին դաշնակը կը ծառայէ Արամի ինքնաշխատութեան: Ուրիշ կարեւոր դէպք մը.— Հայրը գիրքեր կը կազմէր. Իշխանուհի Արղութինսկայա – Տոլղորուկայի համար, որ ծանօթ ուսուցիչ էր եւ անմիջապէս Արամը կ'առնէ իբրեւ աշակերտ : Հոն երգի դասատու էր Ղազարոս Աղայեանի որդին՝ Մուշեղ Աղայեան :

Այն ատենէն արդէն Արամ բացառիկ ականջ ունէր եւ բոլոր լսած երգերը կը յիշէր: Ինք է որ դարձեալ կը պատմէ .— « Հայրս եւ մայրս ինծի փոխանձեցին երաժշտութեան իրենց սէրը, մօրմէս սորվեցայ հայկական եւ ատրպէճանեան երգեր: Երբեք պիտի չմոռնամ «Որսկան Ախպէր»՝ հայ տխուր որսորդին երգը զոր կ'երգէր: Տարիներ ետք այդ երգին հիմը օգտագործած եմ Բ. Համանուագիս համար (դանդաղ մասը): Հայրս հայկական բոլոր երգերը գիտէր եւ կ'երգէր՝ թառով ընկերանալով :

Հայկական երգին մասին, Վալերի Բրուսով ռուս ծանօթ բանաստեղծը եւ լաւ թարգման մը հայ բանաստեղծութեան, կ'ըսէ.— « Հայկական երգը անմեղ է, հակառակ իր բոցին, կուռ եւ ամփոփ իր արտայայտութեան մէջ: Բանաստեղթին մը արեւելեան՝ իր արտայայտութեամբ, արեւմտեան՝ իր իմաստութեամբ. տխուր է առանց յուսահատութեան, տաք առանց չափազանցութեան : Հայկական ժողովրդական բանաստեղծութիւնը արուեստագէտ ժողովուրդի մը երգերն են »:

15 տարեկանին, Խաչատուրեան լաւ դաշնակահարի համբաւ ունէր: Յաճախ երգողներու կ'ընկերանար: Սկիզբը իր մեծ եղբայրները Սուրէն եւ Վաղինակ իրենց հօրը հետ կազմարարութիւն կ'ընեն: Բայց շուտով Սուրէն եղբայրը կ'երթայ Մոսկուա, թատրոնով զբաղելու : 1921ին կուգայ Թիֆլիս եւ Արամը իր հետ կը տանի Մոսկուա, որպէսզի մայրաքաղաքին մէջ կատարելագործէ իր ուսումը:

Արամ կ'ապրի իր մեծ եղբօր տունը : Թիֆլիսի առեւտրական դպրոցէն ետք, Խաչատուրեան կը հետեւի Մոսկուայի համալսարանի դասերուն եւ 1922ին կ'ընդունուի գիտութեանց ճիւղը··· իբր ուսանող կենսաբանութեան :

1922ին, 19 տարեկան էր երբ բարեկամներու թելադրանքով Արամ կը ներկայանայ Եւկենիա Ֆապիանովա Կնեզինայի որ երաժշտական դպրոց ունէր :

Կնեզինա ունկնդրելէ ետք երիտասարդ եւ տաղանդաւոր Արամը, զայն կը դնէ թաւջութակի դասարանը: Իր ուսուցիչները եղած են Բիչկով եւ Բորեսեաք: Քանի մը տարի ետք Խաչատուրեան կը մասնակցի դպրոցին հրապարակային հանդէսներուն: Երբ 1925ին, դպրոցին մէջ կը բացուի յօրինումի դասարան մը, Կնեզինայի դիմումով Խաչատուրեան կը մտնէ այդ դասարանը : Հոն կը հետեւի դասական երաժշտութեան՝ Պախ, Պեթովըն, Շոփէն, Լիսթ, Կլինքա, Չայքովսքի, Պորոտին, Մուսորսկի, Բալագիրեւ եւ Ռիմսի – Քորզաքով: Կը սկսի գործնական կտորներ գրել : Երիտասարդ Խաչատուրեան կը կրէ նաեւ Տըպիւսիի եւ Ռաւէլի ազդեցութիւնը : Ապրելով հանդերձ ռուսական միջավայրի մէջ, Խաչատուրեան իր կապը երբեք չէ խզած իր հայրենիքին՝ Հայաստանի հետ: Գործօն դեր ունի Մոսկուայի Հայ Տան մէջ, կեդրոն եւ ժամադրավայր հայ արուեստագէտներու եւ ուսանողներու:

Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, Խաչատուրեան կը լսէ հայ մեծ երգիչը՝ Շարա Տալեան որ կ'երգէ ժողովրդական երգեր եւ հայ մեծ դասականին՝ Կոմիտաս վարդապետի գործերը :

Երբ մեծերը կը լսէ, Խաչատուրեան մըտահոգ է իր մասին եւ պահ մը կը յուսալքուի: Իր այս վախը կը յայտնէ Սպենտիարեանին որ կը պատասխանէ.— «Կը վախնաս որ խեղճ երգահան մը ըլլաս, բայց ես հաւատք ունիմ քու ձիրքերուդ վրայ, գիտեմ որ մեծ արուեստագէտ մը պիտի ըլլաս: Նախ պէտք է սորվիս, ուսումնասիրէ՝ ռուս դասականները, քու իսկ ժողովուրդիդ երաժշտութիւնը եւ աշխատէ՝, աշխատէ» :

1929ին կը պատրաստուի Երաժշտանոցի մուտքի քննութեան: Գարնան կը յաջողի քննութիւնները, հիացում պատճառելով ուսուցիչներուն: Նոյն ժամանակ կը շարունակէ արտադրել եւ կը դաշնաւորէ հայկական երգեր :

Միասքովսքիի դասարանին մէջ, Խաչատուրեան կը հանդիպի Նինա Մաքարովայի՝ դաշնակահարուհի եւ յօրինող, որուն հետ բարեկամանալէ ետք կ'ամուսնանայ: Իր երկրորդ կինն է: Առաջինը, վաղամեռ Հայուհի մը, իրեն տուած էր աղջիկ զաւակ մը, այսօր 29 տարեկան : Երկրորդ ամուսնութենէն ունի մանչ մը :

1936ին գրած է Սունդուկեանցի «Պեպօ» խաղին շարժանկարի վերածումին երաժշտութիւնը : Երգերը շատ շուտ ժողովրդական կը դառնան. երբ քանի մը տարի յետոյ Խաչատուրեան Երեւան կ'երթայ, կը լսէ որ ագարակի մը մէջ բանուորները խումբով կ'երգեն Պեպոյի իր գրած եղանակը եւ կը հարցնէ. « Ի՞նչ է ձեր երգածը». կը պատասխանեն «Հայկական հին ժողովրդական երգ մը » :

1939ի գարնան, Խաչատուրեան երկար ճամբորդութիւն մը կ'ընէ իր հայրենիքը՝ Հայաստան: Իր նպատակն է ուսումնասիրել հայկական ժողովրդական երգերը : Մօտ վեց ամիս կը մնայ հոն, աշխատելով, հայ արուեստագէտներու հետ տեսնուելով, եւ այդ միջոցին կը գրէ «Երջանկութիւն» պարախաղը :

Խաչատուրեանի այցը Հայաստան իրեն կուտայ կենդանի տպաւորութիւններու հարստութիւն մը: Հայ երաժշտութեան եւ մշակոյթին հետ իր հաղորդութիւնը, իսկական դպրոց մը եղած է իրեն համար կամ ինչպէս ինք կ'ըսէ, «Երաժշտութեան երկրորդ ուսումնարան մը »: Օր չէր անցըներ առանց լսելու հայկական երգ մը: 1939ին Խաչատուրեան Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի անդամ կ'ընտրուի: Նոյն տարին կը ստանայ Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն պատիւը՝ Լենինի շքանշանը :

Երեւանի մէջ կը ծանօթանայ եւ կը բարեկամանայ Աւետիք Իսահակեանի, Մարտիրոս Սարեանի, Յարօ Ստեփանեանի եւ Արմէն Տիգրանեանի հետ :

×

« Ամբողջ կեանքս ջանացած եմ ստեղծել իմ հարազատ եղանակներս, իմ հարազատ ներդաշնակութիւններս ու կըշռոյթներս, նուագախմբումի իմ հարազատ նշանաբաններս: Ուզած եմ միշտ հնարումով յօրինող մը ըլլալ: Կեանքիս նպատակն է իմ անձնական խօսքս ըսել երաժշտութեան մէջ»:

1950ի Դեկտեմբերին Խաչատուրեան կ'այցելէ Իտալիա: Հռոմի մէջ կը լսէ Մարիօ Փեռակալլոյի դաշնակի քոնչերթօն եւ կը ծանօթանայ տոտեքաֆոնիք երաժշտութեան: Կը ծանօթանայ իտալացի երաժիշտներու՝ Ֆրանչէսքօ Մալիփիէռօ, Կոֆրետօ Փեթրասի : Խաչատուրեան ստէպ կը պտըտի Քոլիզէումի մէջ եւ ի տես Հռոմի փառաւոր կայսերական անցեալը պատմող այդ հնամեայ քարերուն, ներշնչումը կ'ունենայ «Սպարտակոս » պարերգին :

1954ի ամառը Խորհրդ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը, Խաչատուրեանի կուտայ «Ժողովրդական արուեստագէտի » տիտղոսը :

1955ին կ'երթայ Ֆինլանտա եւ կը տեսնուի 90ամեայ Սիպելիուսի հետ :

1956ին Խաչատուրեան կրկին երկար պտոյտ մը կ'ընէ Հայաստան, ուր բազմաթիւ նուագահանդէսներ կուտայ :

1957 ամրան Խաչատուրեան կ'այցելէ Լատին Ամերիկայի երկիրները, կնոջը հետ: Երեք ամիս կը մնայ Հարաւային Ամերիկա եւ կ'այցելէ Ուրուկուէյ, Արժանթին եւ Պրազիլիա: Կը ղեկավարէ 12 նուագահանդէսներ :

Կը բաղձայ օփերա մը գրել պատերազմներէն, ջարդերէն միշտ վերապրած, աշխարհացրիւ հայ ժողովուրդի ճակատագրին՝ անոր տառապանքներուն, եւ նուաճումներուն վրայ: Իր սրտին շատ խօսող այս ծրագիրը իր ապագայ ստեղծագործութեանց գլխաւորներէն մէկը կը նկատէ :

«Ինծի համար կ'ըսէ Խաչատուրեան, յօրինողը ստեղծագործ անձ մըն է, իր ժողովուրդին զաւակը, իր ժամանակին մարդը որ բան մը ունի ըսելիք եւ գիտէ թէ ինչպէս պէտք է ըսէ ...»:

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ ԳԼԽԱՒՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ

ՊԱՐԱԽԱՂԵՐ

Երջանկութիւն .— 3 արար, գրքոյկ՝ Կ. Յովհաննէսեան: Առաջին ներկայացում 1939, Սեպտեմբերին, Երեւան :

Գայիանէ .— 4 արար, գրքոյկ՝ Դերժավին : Առաջին ներկայացում 1942, Պերմ: 1957ին, Մոսկուայի Պալշոյ Թատրոնին մէջ պարախաղը ներկայացուեցաւ նոր բեմադրութեամբ մը՝ Պլեթինովի գրքոյկին համաձայն :

Սպարտակոս, գրքոյկ՝ Վօլկով, չորս արար: Առաջին ներկայացում 1956, Լենինկրատ: 1957 Նոյեմբերին՝ Փրակա, 1958 Մարտին Մոսկուայի Պալշոյ Թատրոնը :

ՆՈՒԱԳԱԽՄԲԱՅԻՆ

Առաջին համանուագ . — 3 մաս, 1934 :
Երկրորդ համանուագ .— 4 մաս, 1943 :
Համանուագային քերթուած, 1947 :
Պարարշարք .— 1933 :
Գայիանէ պարախաղէն՝ 3 շարք, 1943:
Երաժշտական շարք, Լերմոնթովի, «Մասքարատ» թատերախաղին համար, 1940:
Վալէնցիայի Այրին, երաժշտական շարք Լոփ Տէ Վէկայի կատակերգութեան համար, 1949 :
Յիշատակի տաղ առ Լենին, 1949 :
Սթալինկրատի ճակատամարտը, 1950 :
Հանդիսաւոր քերթուած, 1952:
Վալս – Քոնսեր, 1955 :

ԵՐԳԻ ԵՒ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԻ

Երեք երգ, հայ բանաստեղծներու խօսքերով (քերթուած – հէքեաթ – խանդերգ) 1944 :

ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Տաղ առ Սթալին, 1938 :
Տաղ ցնծութեան, միջնազիլ ձայնի եւ երգչախումբի համար :

ՔՈՆՉԵՌԹՕ

Դաշնակ եւ նուագախումբ, 3 մաս, 1936:
Ջութակ եւ նուագախումբ, 3 մաս, 1940:
Թաւջութակ եւ նուագախումբ, 3 մաս, 1946 :

ՍԵՆԵԱԿԻ ՆՈՒԱԳ

Երրեակ, դաշնակ, ջութակ եւ քլարինեթ, երեք մաս, 1932 :
Կրկնակ փիւկ, լարային քառեակ, 1932:

ԴԱՇՆԱԿԻ ՀԱՄԱՐ

Քերթուած . — 1927 :
Պար, 1927 :
Թոքքաթա, 1932 :
Հաւաքածոյ, մանկական կտորներու, 1946 :
5 Կտոր, Օթելլօ ֆիլմի համար, 1955:
4 Կտոր, Մաքպեթ ֆիլմի համար 1955:

ՋՈՒԹԱԿԻ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿԻ ՀԱՄԱՐ

Պար, 1926 :
Երգ – քերթուած, 1929 :
Սոնաթա, 1932 :

ԵՐԳ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿ

Երգեր (Պուլվար Գոգոլի վրայ, Պարսկաստանի աղջիկները, Հարիւրապետ Կասթելլօ, Պալթեան ծով, Քեզի կը սպասեմ, Ինչի՞ կ'երազեն մանուկները, Իմ Մայրենիք, Հայկական խումի երգ, Երջանկութեան զորզը, Սիրտին երգը) :

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

Մասքարատ, 1940 :
Կրեմլինի զանգակատունը, 1942 :
Խորունկ նախատեսութիւն, 1943 :
Մաքպեթ, 1955 :

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

Պեպօ, 1935 :
Զանգեզուր, 1938 :
Պարտէզը, 1938 :
Սալավաթ Եովայեվ, 1939 :
Գերի թիւ 217, 1945 :
Ռուսական հարցը, 1948 :
Վլատիմիր Իլիչ Լենին, 1949 :
Ծննդավայր ունին, 1949 :
Սթալինկրատի ճակատամարտը, 1949:
Գաղտնի առաքելութիւն, 1950 :
Ծովակալ Ուշաքով, 1953 :
Նաւերը կը խորտակեն մարտկոցները, 1953 :
Սալթանաթ, 1955 :
Օթելլօ, 1955 :

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

●

Գրեցինք թէ ամերիկացի զինուորները ինչ ձեւով «կը զբօսնուն» Թուրքիոյ մէջ, մինարէ բարձրանալով երբեմն :

Այս մէկ զինուորը, լաւ մը գինովնալէ ետք, փոխանակ մինարէ բարձրանալու, մագլցեր է վարչապետին բնակարանը, ինչպէս կը կարդանք Պոլսոյ թերթերուն մէջ .—

Մարտ 11ին, ամերիկեան «Ֆօրէսթալ» սաւառնակիրի ծովայիններէն մին, որ գինով էր, Փարք Օթէլի մէջ փորձեց վարչապետին յարկաբաժինը մտնել: Դէպքը հետեւեալ պարագաներուն տակ տեղի ունեցած է :

Գինով ծովայինը, որ Փարք Օթէլի մէջ սենեակ մը վարձած էր, կէս գիշերին կը յիշէ թէ պէտք է նաւ վերադառնար : Կը փորձէ բանալ սենեակին դուռը եւ գինով ըլլալով, չի յաջողիր : Կ'որոշէ պատշգամէն քովի սենեակը անցնիլ եւ այդ ճամբով դուրս ելլել : Սակայն քովի սենեակը մաս կը կազմէր վարչապետ Մէնտէրէսի յարկաբաժնին: Երբ ծովայինը պատշգամը կը ցատկէ, կը ձերբակալուի երկու գաղտնի ոստիկանի կողմէ եւ կը յանձնուի Ամերիկեան ծով. ոստիկանութեան :

Ամերիկացի հրամանատարը այս ցաւալի դէպքին առթիւ ներողութիւն խնդրեց վարչապետէն :

×

ԱՌԿԱԽ ԿԱՄՈՒՐՋ ՎՈՍՓՈՐԻ ՎՐԱՅ

Վոսփորի առկախ կամուրջին հիմնարկէքը մեծ հանդիսութեամբ պիտի կատարուի Իսթանպուլի ազատագրութեան տարեդարձին, Հոկտեմբեր 6ին:

Նոր կամուրջը պիտի ունենայ 1373 մեթր երկարութիւն եւ 17·78 լայնք: Մէկ ոտքը պիտի գտնուի Պէյլէրպէյիի եզերքէն հարիւր մեթր բացութեան վրայ, իսկ միւս ոտքը Օրթագիւղ :

Կամուրջին պողպատեայ ոտքերը պիտի ունենան 158 մեթր բարձրութիւն : Կամուրջին վրայ երթեւեկի համար չորս ճամբայ պիտի գտնուի, իւրաքանչիւր ճամբու լայնքը պիտի ըլլայ 3·63 մեթր :

Կամուրջէն անցնող փոխադրական միջոցներէն կառաւարձ նաւու տոմսակին փոխարժէքը պիտի գանձուի, իսկ անոնք որ քալելով կ'անցնին պիտի վճարեն 25 ղրուշ: Կամուրջին երկու ծայրերը պիտի գտնուին հեռատեսիլի գործիքներ, որոնց միջոցաւ կարելի պիտի ըլլայ հակակշռել գանձումի գործը:

Ծանօթ է թէ առկախ կամուրջները դիւրաւ կը վնասուին հովերէն: Այս պատճառով Վոսփորի կամուրջին մաքէթը փորձուած է Ուաշինկթընի «հովի թունէլ»ին մէջ եւ փորձը ցոյց տուած է թէ այս կամուրջը պիտի կարենայ դիմադրել ամէնէն սաստիկ հովերուն :

Իսկ Ղալաթիոյ նոր կամուրջին համար ալ պատրաստութիւններ կը տեսնուին :

ՃԱՆԱՃԱՆ .— ՃԱՐՄԱՆԱՃԱՆ

ԱՄԷՆԷՆ ՍԱՐՍԱՓԵԼԻՆ

Ֆրանսական թերթ մը, մրցում մը կազմակերպած է իր ընթերցողներուն միջեւ, անոնց առաջարկելով որ սարսափ ազդող պատմութեան մը համար լաւագոյն նիւթը գտնեն : Ստացուած են բազմաթիւ նիւթեր՝ որոնց մէջէն առաջնութիւնը շահած է հետեւեալ նիւթին հեղինակը .— Ջրածին ռումբերով տեղի ունեցած պատերազմէն ազատած վերջին մարդը նըստած է իր սենեակին մէջ: Յանկարծ՝ դուռը կը բացուի եւ կը յայտնուի տանտիրուհին, որ անմիջապէս կը պահանջէ սենեակին յետնեալ վարձքերը, սպառնալով այլապէս, զայն դուրս հանել տունէն :

Ամբակում նամակ մը կը ստանայ իր նշանածէն : Կարդալ չգիտնալով՝ կ'երթայ խնդրել գիւղին վարժապետէն, որ կարդայ բարձրաձայն, բայց խփելով ականջները, որպէսզի կարդացածը միայն Ամբակում իմանայ :

ձուկ, բաղ եւն.: Իբրեւ ըմպելի՝ վօտկա, Վրաստանի ճերմակ գինի, Հայաստանի քոնեաք: Բաժակաճառեր խօսուեցան այս առթիւ ալ:

✕ Նախորդ իրիկուն շահեկան հանդիպում մը եղած է Էլիզէի մէջ Խրուշչեւի — Մոլէի եւ տը Կոլի միջեւ: Երբ առաջինը ըսած է Մոլէի «միշտ նոյն դէչ բնաւորութիւնը ունի՞ք» եւ Մոլէ կը հաստատէ, տը Կոլ անմիջապէս կը միջամտէ «տեսաք, ինք իր բերնով ըսաւ եւ ինծի հանդէպ ալ շատ կարծիք կը փոխէ», բայց Մոլէ կը պատասխանէ անմիջապէս.— «Ես ինքզինքս միշտ հաւատարիմ կը մնամ, զօրավար»:

✕ Անգլիական մամուլը լայն տեղ կու տայ տը Կոլ — Խրուշչեւ հանդիպման: Ոմանք գոհ, ոմանք դժգոհ, «Տէյլի Մէյլ» նոյնիսկ, Լորել եւ Հարտիի կը նմանցնէ երկու պետական պարագլուխները:

✕ Ֆրանսացի մը մերժած է առջի օր հանրակառք նստիլ որովհետեւ... Թշնամի պետութեան մը դրօշակը կար վրան:

―――o―――

ՆՈՐԷՆ ՀԱՅԵՐՈՎ ԿԸ ԶԲԱՂԻՆ...

Երէկ արձագանգ հանդիսացած էինք «Ֆրանս — Սուար»ի մէկ լուրին հայրենիք ներգաղթած Հայերու վերադարձին մասին: «Լը Մոնտ»ի Մարտ 25ի թիւին մէջ, թերթին մասնաւոր թղթակիցը՝ Ալէնթիլեման, Պոնէն, աւելի մանրամասնօրէն կը ծանրանայ այս հարցին վրայ.— Յօդուածին խորագիրն է.— «Ըստ գերման ճամբորդի մը, Ֆրանսայէն ներգաղթած Հայերը կը յուսան որ Զօր. տը Կոլ իրենց ի նպաստ միջամտութիւն մը պիտի ընէ»: «Արեւմտեան մը, որ անհատական ճամբորդութիւն մը ըրած է Հայաստան, առիթներ ունեցած է խօսելու Ֆրանսայի հայ գաղութին անդամներուն հետ որոնք 1947ին, որոշած էին վերադառնալ իրենց նախնեաց երկիրը: Ծանօթ է որ երբ Փինօ, այն ատեն արտաքին նախարար, Երեւանէն անցաւ, շատ մը կամաւոր ներգաղթողներ իրեն դիմեցին դժգոհութիւն յայտնելով այն միջոցներուն դէմ որոնք կը գործադրուէին իրենց հանդէպ: Կ՚ուզէին որ ֆրանսական կառավարութիւնը միջամտէ խորհրդային կառավարութեան մօտ ձեռք ձգելու համար, իրենց մեկնումին ատեն խօսք տրուած վերաբերումը եւ նաեւ արտօնութիւն ստանալու համար Ֆրանսա վերադառնալու: Ֆրանսական մամուլին սեփական թղթակիցները ականատես եղած էին սրտաճմլիկ տեսարաններու եւ խօսած շատերու հետ: Պ. Փինօ, այն ատեն միջամտեց Երեւանի իշխանութեանց եւ Մոլոթովի մօտ (այն ատեն՝ արտաքին նախարար) ֆրանսախօս հայ ընտանիքներու համար. բայց կիսկատար պատասխաններ ստացաւ: Երեւանի հանդիպումին միակ արդիւնքը բացասական եղաւ: Բոլոր Հայերը որոնց նկարը հրատարակած էր շաբաթաթերթ մը, բացի մէկ հատէ, ոստիկանութեան կողմէ հետապնդուեցան եւ աշխատանքի կայաններ ղրկուեցան: Անոնց ազգականներէն 3000 հոգի յաջողած են խնդրանքներ հասցնել Մոսկուայի ֆրանսական դեսպանատունը, բայց այս վերջինը անկարող է ընդ առաջ երթալու իրենց դիմումին հակառակ անոր որ, ըստ միջազգային օրէնքին 1947-ին ներգաղթողները, հարկ եղած ձեւակերպութիւնները չեն կատարած ֆրանսական հպատակութենէն հրաժարելու համար եւ միշտ ֆրանսացի նկատուած են:

«Միշտ նոյն աղբիւրին համաձայն, ֆրանսական ծագում ունեցող հայ գաղութը. (ԽՄԲ.— Ընդգծումը մեր կողմէ) մասնաւոր հսկողութեան ենթարկուած է եւ կ՚ապրի նախնական պայմաններու մէջ, խորհրդային քաղաքացիներու միջինէն շատ վար: Անոնց տեղափոխութիւնները սահմանուած են եւ խորհրդային ընկերութեան հետ իրենց անհաղորդութիւնը մեծ յուսալքում մը առաջ բերած է իրենց մօտ եւ կը թարգմանուին ծայրայեղ արտայայտութիւններով, փախուստի յուսահատ փորձերով: Կարելի է երեւակայել, թէ այս մթնոլորտին մէջ, ինչ արձագանգ գտած է Խրուշչեւի Ֆրանսա այցելութիւնը: Անկէ կը յուսան իրենց կեանքին բարելաւումը, տեսակ մը «ինքնորոշում» որպէսզի դուրս ելլեն աքսորէ մը որուն դատապարտուած են իրենց չափազանց վստահութեան պատճառաւ: Ամէնքը տը Կոլի վրայ կը հաշուեն, որ Խրուշչեւի հետ խօսի այս մասին եւ պնդէ անոր մօտ որպէսզի մարդկային եւ ազնիւ լուծում մը գտնէ»:

"ՅԱՌԱՋ" ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Ժան եւ Քոլէթ Այանեան վեց ամսուան «Յառաջ» կը նուիրեն իրենց հօր՝ Գրիգոր Այանեանի:

—ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ—

ՓԱՐԻԶ.— Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ կէս օրէ ետք ժամը չորսին, ընկերուհի Տիկին Ագնիւ Գազազեանի բնակարանը, 6 Րիւ Սէն Սիւլփիս, Փարիզ (6), Բ. յարկ, մէթրօ Օտէօն: Օրակարգ.— Շրջաբերականներու ընթերցում, պարահանդէսի հաշուեքննիչին զեկուցումը, նաեւ կարեւոր ընթացիկ հարցեր: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԻՍԻԻ ՄԷՋ

Ֆ. Կ. Խաչի Իսիի մասնաճիւղը, Խըրիմեան վարժարանի վերանորոգման առթիւ, կազմակերպած է թէյասեղան մը, ի յարգանս դպրոցին անձնուիրաբար աշխատողներուն, ինչպէս նաեւ բոլոր օժանդակող հայրենակիցներուն:

Այս Կիրակի ժամը 16ին, Խրիմեան սրահին մէջ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Հրանդ Գալֆայեան կը ծանուցանէ թէ այս Կիրակի առաւօտ, ժամը 10ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իր տատարախտ կնոջ՝

ԹԵՐԵԶ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆԻ

(ծնեալ Ալթունեան), մահուան քառասունքին առթիւ:

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները:

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ Ի ՊԱՏԻՒ ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Հովանաւորութեամբ Կաթ. Պատուիրակ ՍԵՐՈՎԲԷ ԵՊ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Փարիզի հայ գաղութին ներկայացուցիչներուն:

29 Մարտ, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 20.30ին: ՓԱԼԷ Տ'ՕՐՍԷԻ մէջ:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ ստանալով հրաւիրատոմսեր եկեղեցւոյ դիւանէն: Մասնակցութեան բաժին 10 Ն. Ֆ.:

ՆՈՒԷՐ

★

Այրի Տիկին Արմենուհի եւ Պ. Լ. Քէնտիրեան Ոսկիան Քէնտիրեանի մահուան քառասունքի առթիւ «Յառաջ»ի տարածման համար կը նուիրեն տասնական Ն. Ֆ.:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Շաւիլի խումբին կողմէ:

Կիրակի, 27 Մարտ, ժամը 16էն 24, Շաւիլի դպրոցի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական բաժին: Ճոխ պիւֆէ:

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա եւ Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.

Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ԿԻՐԱԿԻ 27 ՄԱՐՏ

DIMANCHE 27 MARS 1960

36րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8759 — 36EME ANNÉE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16րդ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4560

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿՆԵՐ

Մենք ալ հրատարակեցինք Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան «Կազմա-կան կանոնագրութիւն»ը «Համալսարա-նական կրթաթոշակներ»ու մասին։ (Յառաջ, Մարտ 3)։

Գովելի է ձեռնարկը եւ շնորհաւորու-թեան արժանի։

Ունինք բազմաթիւ ուսումնատենչ ե-րիտասարդներ եւ աղջիկներ — մանա-ւանդ Միջին Արեւելքի մէջ — որոնց նիւթական պայմանները թոյլ չեն տար հետեւելու բարձրագոյն կրթութեան։ Նոյնիսկ իրենց ապրած երկիրներու հա-մալսարաններուն մէջ։

Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը չի ճշ-դեր թէ տարեկան քանի՞ ուսանող — ու-սանողուհի պիտի կրնան օգտուիլ իր յատկացնելիք կրթաթոշակներէն։ Կը յու-սանք թէ թիւը սահմանափակուած չէ եւ ներկայացող այս պատեհ առիթէն պիտի կրնան օգտուիլ բոլոր անոնք, որ կը լրա-ցնեն պահանջուած պայմանները։

Պայմաններէն առաջինն է ունենալ հայկական ծագում։ Թեկնածուին հպա-տակութիւնը նկատի պիտի չառնուի։

Այս պայմանը կարեւոր է։ Սփիւռքի Հայերը հարիւրին ութսուն համեմատու-թեամբ — թերեւս աւելի — դարձած են քաղաքացի իրենց բնակած երկիրներուն։ Մեծ թիւ մը չեն կազմեր այլեւս անոնք, որ տակաւին «հայ գաղթական»ի ինքնու-թեան թուղթ ունին իրենց գրպանը։ (Ֆրանսան է որ ամէնէն շատ «հայ գաղ-թական» ունի)։

Օտար հպատակութիւն ստացած Հա-յերը իրենց բնակավայրի քաղաքացինե-րուն հաւասար իրաւունքներ կը վայելեն եւ մեր մամուլը յաճախ արձագանգ կը դառնայ յաջողութեանցը հայկական ծա-գումով ուսանողներու եւ ուսանողուհի-ներու, որոնք պետական կրթաթոշակ կը ստանան՝ այս կամ այն համալսարանին մէջ բարձրագոյն ուսման հետեւելու հա-մար։

Ուստի կը կարծենք թէ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը իր «Կազմական կանո-նագրութեան» մէջ յօդուած մը պէտք է աւելցնէր՝ Նախապատուութիւն տալու համար անոնց, որոնք դեռ «հայ գաղթա-կան» են, հետեւաբար եւ չունին պաշտ-պան պետութիւն մը, որ ձրի կրթաթոշակ տրամադրէ իրենց։

Կը յուսանք որ Հիմնարկութեան «Ըն-տրող Յանձնաժողով»ը բարեացակամ նը-կատողութեան կ'առնէ այս պարագան։

Կրթաթոշակները կը յատկացուին իբր փոխատուութիւն, որ «հատուցանելի է՝ ըլլա՛յ դրամով, ուսման լրումին յաջոր-դող հինգ տարիներուն ընթացքին, ըլլա՛յ հայկական կամ բարեսիրական հաստա-տութիւններու մատուցուած ծառայու-թիւններով»։

Ուսման բոլոր ճիւղերը ընդունելի են, բայց նախապատուութիւն պիտի տրուի այն թեկնածուներուն որոնք կը փափա-քին պատրաստուիլ մանկավարժական ասպարէզին եւ յանձնառու կ'ըլլան պաշ-տօնավարելու հայկական դպրոցական հաստատութիւններու մէջ (յօդուած 2)։

Թեկնածուն իրեն կատարուած փոխա-տուութիւնը հատուցած պիտի համար-ուի, եթէ Հայկ. վարժարանի մը մէջ պաշտօնավարէ այնքան տարի որքան տե-ւած է իր ուսանողութեան շրջանը։ Անկէ վերջ ազատ պիտի ըլլայ իր ուզած գործն ընելու։

Ուսուցիչ պատրաստելու, կրթական մշակները քաջալերելու որոշ տրամա-դրութիւն ցոյց կուտայ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը։ Սակայն պաշտօնա-վարութեան շրջանին այս ձեւով սահմա-նափակումը վտանգաւոր է եւ լիովին չի կրնար ծառայել առաջադրուած նպատա-կին։

Եթէ թեկնածուն երեք տարի մանկա-վարժութիւն ուսած է բարձրագոյն վար-ժարանի մը մէջ, երեք տարի հայկ. դպ-րոցի մը մէջ դասաւանդելէ վերջ իրա-ւունք պիտի ունենայ հրաժեշտ տալու ուսուցչական ասպարէզին։ Եւ պարտքը հատուցած պիտի ըլլայ։

Այսպիսի պայմաններով չէ որ պիտի կրնանք հայ ուսուցիչներ պատրաստել եւ ապահովել մեր վարժարաններու ապա-գան։

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւ-նը իսկապէս նախապատուութիւն պէտք է տայ այն թեկնածուներուն, որոնք յանձ-նառու կ'ըլլան — պատուոյ վրայ — ամ-բողջովին նուիրուելու կրթական ասպա-րէզին։

Այդ պարագային իսկապէս օգտակար ծառայութիւն մը մատուցած կ'ըլլայ հայ ազգին։

ՀՐԱՆԴ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՐՈՒՇՉԵՒ ԳՆԱՑ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

Ի՞ՆՉ ԱՐԴԻՒՆՔ ՊԻՏԻ ՏԱՅ ԽՐՈՒՇՉԵՒ-ՏԸ ԿՈԼ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Երկու պետական դէմքեր, երկուքն ալ իրենց իւրայատուկ նկարագիրներովը, առաջին անգամն ըլլալով, Հինգշաբթի, դէմ դիմաց նստան Էլիզէի մէջ ու խօսե-ցան Ֆրանսան եւ Խորհրդային Միութիւ-նը շահագրգռող միջազգային կարգ մը հարցերու շուրջ։

Անտարակոյս, միջազգային քաղաքա-կան դէտերը ուշի ուշով հետեւեցան ու դեռ ժամանակ մը եւս պիտի հետեւին՝ Խրուշչեւի Ֆրանսա այցին ու այս առթիւ այս վերջինին խօսակցութիւններուն՝ Հանրապետութեան նախագահին հետ։

Առաջին իսկ առթիւ յայտնի եղաւ որ Խորհրդային վարչապետին համար Ֆը-րանսայի եւ Գերմանիոյ գործակցութիւ-նը, զինուորական թէ տնտեսական, «ան-բաղձալի երեւոյթ» մըն է։ Արդարեւ՝ Էլիզէի իր գլուխ գլխի տեսակցութեան ըն-թացքին Խրուշչեւ բազմաթիւ անգամներ կրկնած է թէ ինչ մեծ վտանգ մը կը ներ-կայացնէ «զինուորապաշտ Արեւմտեան Գերմանիան»։ Խորհրդային վարչապետը քաջ ծանօթ է Ֆրանսայի դարաւոր զգա-ցումներուն եւ տրամադրութիւններուն Գերմանիոյ հանդէպ։ Մասնաւորապէս այս վերջին պատերազմին՝ Ֆրանսա իր մորթին վրայ զգաց «զինուորապաշտ» եւ «ցեղապաշտ» Գերմանիոյ վտանգը։ Ժո-ղովրդական հանդիպումներու ընթաց-քին, ինչպէս նաեւ ամէն առիթով՝ Խը-րուշչեւ կը կրկնէ, կը յիշեցնէ վերջին մեծ պատերազմը եւ այս ձեւով ֆրանսա-ցի քաղաքացիին մէջ պիտի թարմացնէ դառն յիշատակներ։ Անկէ՝ պիտի օգտը-ւի միայն եւ բացառաբար ինքը՝ այսինքն Խորհրդային Միութիւնը։

Օռլիի օդակայանին մէջ, թէ Հօթէլ տը Վիլի (քաղաքապետարան) ընդունելու-թեան ընթացքին ի գործ դրաւ այս «հա-գերմանական քաղաքականութիւնը»։ Յայտուն օրինակ մըն է Խրուշչեւի այն յայտարարութիւնը, թէ «Փարիզը գրա-ւող գերման երեք զօրաբաժինները բնա-ջնջեցինք Ստալինկրատի առջեւ»։

Խորհրդային վարչապետը, սակայն, նկատի պէտք է առնէ որ արեւմուտքի համար այսօրուան Գերմանիան Հիթլե-րական չէ եւ շատ բան կայ փոխուած Գերմանիոյ ներքին կարգ ու սարքին եւ մտայնութեան մէջ։ Ֆրանսայի եւ Գեր-մանիոյ շահերը հասարակաց են։

Ամէն պարագայի մէջ երկու տեսակ-ցութիւնները ոչ մէկ արդիւնք տուին։

Տը Կոլ վճռական մնաց եւ Խրուշչեւ գոհ չէ։ Կը կարծուի թէ Ռամպուլյէի յառա-ջիկայ խօսակցութիւնները աւելի արդիւ-նաւոր կ'ըլլան։ Ուրբաթ օր տը Կոլ եւ Խրուշչեւ ոչ Գերմանիոյ, ոչ Պերլինի մա-սին խօսեցան այլ՝ հիւլէական պայթում-ներու եւ ապազինման։ Կ'ըսուի թէ այս տեսակցութիւնը «սիրալիր» եղած է։

ԽՐՈՒՇՉԵՒ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԷ. «ՉԵՆՔ ՈՒԶԵՐ ՖՐԱՆՍԱՆ ԲԱԺՆԵԼ ԻՐ ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐԷՆ»

Ուրբաթ, Խորհրդային վարչապետը, կարգ մը շահեկան յայտարարութիւններ ըրաւ, դիւանագիտական մամուլի ճաշին ընթացքին, Փավիյօն Տօֆին։

Այցելութեան նպատակը.— «Չենք ու-զեր Ֆրանսան իր դաշնակիցներէն բաժ-նել, նման միտումով մը հոս չեկանք։ Առած մը ունինք որ կ'ըսէ. «աւելի լաւ է հարիւր բարեկամ ունենալ, քան հարիւր ռուբլի»։ Յառաջիկայ վերին ժողովին համար կարեւոր է որ հասարակաց լեզու մը գտնենք։ Այն տեսութիւնը թէ Արեւել-քի եւ Արեւմուտքի միջեւ հաւասարակշ-ռութիւնը պահելու համար զինարշաւը անխուսափելի է, ի վերջոյ մեզի կը տանի դէպի՝ պատերազմ»։

Ալժերիա.— Մեր տեսակէտը յստակ է, սակայն հոս չենք եկած այդ մասին խօ-սելու, այսուհանդերձ եթէ տը Կոլ փա-փաքի՝ կը խօսինք։ Տը Կոլի Սեպտեմբեր 16ի յայտարարութիւնը ինքնորոշման շուրջ. մեր կարծիքով լաւագոյն լուծումն է։ Ինչ կը վերաբերի գաղթատիրական քաղաքականութեան՝ դէմ ենք ու համոզ-ուած որ այդ երեւոյթը պիտի չքանայ»։

Հիւլէական ակումբ.— «Չենք գիտեր թէ ի՞նչ ըսել է այդ ակումբը։ Այսու-հանդերձ պատրաստ ենք քննելու կորի-զային զէնքերու հարցը՝ Միացեալ Նա-հանգներու, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հետ»։

Թերաճ երկիրներու օգնութիւն.— «Պատրաստ ենք գործակցելու ՄԱԿի եր-կիրներու հետ։ Եթէ զինաթափութեան շուրջ համաձայնութիւն մը գոյանայ, կարեւոր գումարներ կարելի պիտի ըլլայ տրամադրել»։

Գրաքննութեան շուրջ.— «Հաւանա-բար այս հարցին շուրջ տարբեր ըմբռ-նումներ ունինք։ Կ'ըսէք թէ ձեր երկրին մէջ գրաքննութիւն չկայ։ Հարցուցէք Ֆրանս - Փրէս կամ Հըրսթ մամուլի գոր-ծակալութեանց թղթակիցներուն, արդ-եօք կրնա՞ն իրենց տէրերուն անհաճոյ յօդուածներ գրել։ Մոսկուայի մէջ գրա-քննութիւն չկայ։ Մեր թղթակիցները ա-զատ են ամէն բան գրելու, բացի սուտ բաներէ։

Գերմանիա եւ Պերլին.— «Խաղաղու-թեան դաշնագիր մը կնքել եւ վերջակէտ մը դնել վերջին պատերազմի հետքերուն։ Եթէ մեր ճիգերը ապարդիւն անցնին, ստիպուած՝ առանձին դաշնագիր մը պի-տի կնքենք Արեւելեան Գերմանիոյ հետ, այս պարագային՝ Գերմանիոյ շուրջ ե-ղած նախկին բոլոր համաձայնութիւնները չեղեալ պիտի նկատուին։ Օրուան անըս-պասելի հարցումը ըրած է Եւրոպա թիւ 1ի թղթակից Ժորժ Լըրուա (Թօփաք-եան)։ «Եթէ լրագրող ըլլայիք ի՞նչ հար-ցում պիտի ընէիք Խրուշչեւին»։— «Ահա հարցում մը որուն մասին երբեք չեմ մը-տածած — ըսած է Խրուշչեւ ու ապա ա-ւելցուցած է — պիտի հարցնէի.— «Ին-չո՞ւ այդքան քիչ տեղ կուտաք ձեր գա-ղափարներու քարոզչութեանց — եւ Խը-րուշչեւի պատասխանը պիտի ըլլար — որովհետեւ համոզուած եմ որ մեր գա-ղափարականը յաղթական դուրս պիտի գայ»։

ԱՅՑ՝ ԼԵՆԻՆԻ ՏՈՒՆԸ

Ուրբաթ օր Խրուշչեւ կ'այցելէ ՐիւՄա-րի - Ռոզի Լենինի բնակած տունը։ Ջին-

(Շարունակութիւնը կարդալ .Դ. էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱԲ ՄԻԱՑԵԱԼ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ որոշեց պոյքոթի ենթարկել ֆրանսական ապրանքները եւ ոչ մէկ ներածում ընել։

ՄԱՔՄԻԼԸՆ անակնկալ կերպով Ուա-շինկթըն մեկնեցաւ։ Լոնտոնի դէտերուն կարծիքով Նախագահ Այզընհաուըրի հետ պիտի քննէ զինաթափութեան շուրջ, խորհրդային նոր առաջարկները։

ԹԱՄՊՐՈՆԻ որուն պաշտօն յանձնը-ւած էր կազմել Իտալիոյ նոր դահլիճը, յաջողած է գործակիցներ հաւաքել ու հանրապետութեան նախագահին ներկա-յացուցած է իր կազմած ցանկը։

Արտաքին Նախարարութիւնը կը յանձ-նէ նախկին վարչապետ՝ Սէնեիի։ Մնաց-եալ բոլոր անդամներն ալ իր կուսակցու-թեան կը պատկանին՝ այսինքն Տէմօ-Քրիսթիանի։

ԱՏԸՆԱՈՒԸՐ, Գերմանիոյ վարչապե-տը՝ Թոքիօ հասած է։ Պիտի տեսակցի Հիրօհիթօ կայսեր հետ։

ՓԱՆՔՈՎԻ կառավարութիւնը (Արե-ւելեան Գերմանիա) նամակով մը Արեւ-մտեան Գերմանիոյ կ'առաջարկէ որ յա-ռաջիկայ վերին ժողովին «երկու» պատ-գամաւորութիւններ երթան Փարիզ ու իւրաքանչիւրը ներկայացնէ իր կառավա-րութեան տեսակէտները։

ՍՊԱՆԻՈՅ արտաքին նախարարը Ուա-շինկթընի մէջ յայտարարած է թէ պա-տերազմի ընթացքին բուն թշնամին՝ Խորհրդ. Միութիւնն էր։ Քասթիէլլա ա-ւելցուցած է՝ եթէ Սպանիա չէզոք մնա-ցած չըլլար մահացու հարուած մը տուած կ'ըլլար Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի։

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԼԻԿԱՅԻ ընդհ. քարտու-ղարին յայտարարութիւնները մեծ դժգո-հութիւն պատճառած են Լիբանանի։ Գը-քոյկի մը մէջ նախատեսած է թէ արա-բական դաշնակցային միութիւնը երեք միլիոն 238.614 քառ. քիլոմեթր տարա-ծութիւն պիտի ունենայ եւ 74 միլիոն 866.453 բնակիչ։ Լիբանանի նախարար-ներէն՝ Թաքլա եւ Ճեմայիլ իրենց զար-մանքը յայտնած են այս առթիւ շեշտելով թէ Պ. Հասունա (Լիկային քարտուղարը) արաբ պետութեանց կարծիքը առա՞ծ է նման յայտարարութիւններ ընելէ առաջ։

ԽՈՐՀՐԴ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ առաջարկած է Արաբ Միացեալ Հանրապետութեան որ 350 միլիոն ռուբլիի վարկ մը բանայ Եփ-րատի վրայ ամբարտակի մը շինութեան համար։

ԼԸ ՄՈՆՏԻ Մարտ 25ի թիւը գրաւուե-ցաւ Ալժէրի մէջ։ Թերթը տեղեկագիր մը հրատարակած էր, Յունուար 24ի դէպքե-րուն մասին։

ԺԱՔՈՒ, այն փաստաբանը որ եօթը տարուան բանտարկութեան դատապար-տուած էր Ժընեւի ատեանին կողմէ փոր-ձած է ինքզինքը կախել։ Կը յուսան փր-կել։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՃԱՌԻ անդամ ընտր-ուեցաւ Հանրի տը Մոնթերլան։ Շնորհիւ 15րդ յօդուածին այս վերջինը ոչ մէկ այ-ցելութիւն տուաւ նախօրօք, ոչ ալ պաշ-տօնապէս թեկնածու ներկայացաւ։ Գը-րաւեց Սիքֆրիտի աթոռը։

ՏԽՐՈՒՆԻ — ԸՆԿԵՐ ՄԽՕ

Ազդակի Մարտ 24ի թիւէն ցաւով կ'ի-մանանք ընկեր Գրիգոր Մխիթարեանի (Մխօ) յանկարծական մահը որ տեղի ունեցած է, Մարտ 23ին, Թեհրան։

Մեր ողբացեալ ընկերը կուսակցական կարեւոր պաշտօններ վարած է Արեւելքի մէջ։

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ

Դ.

Ե.

ՀԱՅԵՐԸ ԱՏՐԲԷՋԱՆՈՒՄ

Ատրբէջանի խորհրդային հանրապետութիւնը բաղկացած է բուն Ատրբէջանից, Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութիւնից եւ լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզից։ Այս վերջինիս բնակչութեան ճնշող մեծամասնութիւնը կազմում են Հայերը, որով Ատրբէջանի Հայերի մի մասի համար ստեղծուած է ինքնավար մարզ, մինչդեռ Վրաստանի Հայերը մինչեւ անգամ այն հողամասում, ուր կազմում են մեծամասնութիւն, (Ախալքալաք), միացուել են Վրաստանին իբրեւ սովորական հպատակներ։

Ատրբէջանի բնակչութեան ընդհանուր թիւն է 3·698·000, ըստ 1960 Թ. Փետրուար 4ի թերթերում տպուած վիճակագրական վարչութեան հաղորդագրութեան։ Նոյն վարչութեան 1959ի Մայիս 12ի հաղորդագրութեան մէջ Ատրբէջանի բնակչութեան թիւը ցոյց է տրուած 3700-000։

Այդ ընդհանուր թիւից Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութեան բնակչութեան թիւն է 142·000, իսկ լեռնային Ղարաբաղինը 131·000։

Ատրբէջանցիների թիւը Ատրբէջանում (Նախիջեւանը եւ լեռնային Ղարաբաղը ներառեալ) 2·481·000 է որ անում է ընդհանուր ազգաբնակութեան 67·1 առ հարիւրը։

Ատրբէջանի Ազգային փոքրամասնութիւններից առաջին տեղը գրաւում են Ռուսները, որոնց թիւն է 515·000 կամ ընդհ. բնակչութեան 13·9 առ հարիւրը, ապա գալիս են Հայերը, որոնց թիւն է 442·000 կամ ընդհանուր բնակչութեան 12 առ հարիւրը։ Միւս փոքրամասնութիւններից հաղորդագրութեան մէջ յիշուած են միայն Լեզգիները, թիւով 98·000, կամ բնակչութեան 2·7 առ հարիւրը։

Ինչպէ՞ս են տեղաբաշխուած Հայերը Ատրբէջանում։ Կենտրոնական վիճակագրական վարչութիւնը, դժբախտաբար, չէ հրատարակել այդ մասին իր տրամադրութեան տակ եղած տուեալները, որով ի վիճակի չենք ստոյգ թուերով նշել թէ Ատրբէջանի ո՞ր քաղաքում կամ շրջանում ի՞նչ թիւ են կազմում Հայերը։ Պէտք է ենթադրել որ Հայերը այժմ էլ աւելի կամ պակաս համահաւաք բնակւում են Ատրբէջանի այն մասերում, ուրտեղ բնակւում էին 1917ից առաջ։ Այդ թուականից յետոյ ծանօթ դէպքերի հետեւանքով որոշ փոփոխութիւններ սակայն տեղի են ունեցել Հայերի տեղաբաշխման մէջ Ատրբէջանում։ Այսպէս, օրինակ, Նուխի քաղաքի եւ շրջակայ գիւղերի Հայերը կոտորուել են եւ կոտորածից փրկուածները տեղափոխուել են Հայաստան։ Կոտորուել է Նախիջեւանի նախկին գաւառի Հայերի մեծ մասը։ Պէտք է ենթադրել, որ զգալիօրէն նուազել է Հայերի թիւը նաեւ Բաքու եւ Գանձակ քաղաքներում։

Հայերի թիւըԱտրբէջանում գրեթէ նոյնքանէ որքանՎրաստանում, բայց Հայերի մասնակցութեան չափը այդ հանրապետութեան քաղաքան – կուսակցական եւ մանաւանդ տնտեսական կեանքում շատ աւելի է, քան Վրաստանում։ Նախ Ատրբէջանում, ինչպէս ասացինք, գոյութիւն ունի հայկական մի փոքրիկ օջախ՝ լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզը, որի մասին քիչ յետոյ։ Բայց լեռնային Ղարաբաղից բացի, Հայերը ներկայացուած են նաեւ Ատրբէջանի կառավարական եւ կուսակցական ղեկավար մարմիններում, ինչպէս նաեւ որոշ շրջանների վարչութիւնների մէջ։

Վերջերս տեղի ունեցած կուսակցական համագումարի ղեկավար բոլոր մարմինների մէջ ներկայացուած են հայ կոմունիստները։ Այսպէս օրինակ, հինգ հոգի ընտրուել են կուսակց. համագումարի նախագահութեան մէջ (Վրաստանում ոչ մէկ Հայ), մէկ հոգի ընտրուել է անդամ համագումարի քարտուղարութեան, մէկ հոգի՝ խմբագրական յանձնաժողովի մէջ եւ մէկ հոգի մանդատային յանձնաժողովի անդամ։

Ատրբէջանի վերջին կուս. համագումարի կողմից ընտրուած կենտրոնական կոմիտէի մէջ կան ութ Հայեր, կոմիտէի անդամութեան թեկնածուներից 7 հոգի Հայեր են, իսկ վերստուգիչ յանձնաժողովի մէջ հայ անդամների թիւն է երեք։ Վրաստանում առաջ ոչ մէկ Հայ չէր ընտրուում կենտր. կոմիտէի մէջ։ Ստալինի մահից յետոյ, երբ Հայերի դէմ յարուցած հալածանքները մի քիչ մեղմացան, այս տարուան համագումարի կողմից ընտրուած կենտրոնական կոմիտէի մէջ առնուել են երեք Հայեր, կենտկոմի անդամութեան թեկնածուներից Հայեր են երկու հոգի եւ վերստուգիչ յանձնաժողովում ընտրած են նոյնպէս 2 հոգի։

Ամենագլխաւորը սակայն այն է, որ Ատրբէջանի ամենաբարձր ղեկավար մարմնի մէջ՝ կենտրոնական կոմիտէի բիւրոյում, ինչպէս եւ առաջ նաեւ այս տարի իբրեւ լիազօր անդամ ընտրուած է մի հայ՝ Փ. Առուշանով, իսկ Վրաստանում 1953ից յետոյ ոչ մէկ Հայ է ընտրւում այդ բարձր մարմնի մէջ։

Ինչպէս Վրաստանի նոյնպէս եւ Ատրբէջանի մայրաքաղաքի բնակչութեան ըզգալի մի մասը Հայեր են։ Թիֆլիսում Հայերի թիւը անհամեմատ շատ աւելի է, քան Բաքւում։ Հակառակ դրան Թիֆլիս քաղաքի, ղեկավար մարմնի՝ քաղաքային կուս. կոմիտէի մէջ ոչ մէկ հայ ընտրուած է, մինչդեռ Բաքուի քաղկոմի երեք անդամներից մէկը Հայ է (Քարամեան)։ Թիֆլիսի թաղամասային կուս. կոմիտէներից միայն մէկի (Հաւլաբարի) քարտուղարը Հայ է, իսկ Բաքուի մէջ Հայ քարտուղարներ ընտրուած են մէկ քանի թաղամասային կոմիտէների մէջ։

Քանի որ թուական տուեալներ չկան հրատարակուած Հայերի տեղաբաշխման մասին Ատրբէջանում, սխալ չէր լինի ե. թէ Հայերի մասնակցութիւնը կուսակցական եւ կառավարական մարմինների մէջ ընդունէինք իբրեւ ուղեցոյց որոշելու համար այն հարցը թէ, լեռնային Ղարաբաղը չհաշուած, Ատրբէջանի ո՞ր մասում Հայեր են բնակւում եթէ ոչ մեծամասնութեամբ, գէթ զգալի թիւով։

Առաջին տեղը, այդ տեսակէտից, բռնում է անշուշտ, Բաքուն, որտեղ, ինչպէս տեսանք, Հայերը կուս. ղեկավար մարմինների մէջ ներկայացուած են հարկ եղած չափով։ Բաքուից յետոյ գալիս է Գանձակը (Կիրովաբադը)։ 1930ին այդ քաղաքի բնակչութեան թիւը եղել է 99·000, այժմ, ըստ Յունուարեան մարդահամարի տուեալների, այդ թիւը բարձրացել է 116·000ի։ Հայերի թիւը Գանձակում, 1917ից յետոյ զգալի չափով պակսել է, բայց այդ քաղաքում նոյնպէս մնացել են որոշ քանակութեամբ հայ բնակիչներ։ Այդ պարագան հաշուի առնելով, Գանձակի քաղաքային կուսակց. կազմակերպութեան վերջին կոնֆերանսը իբրեւ քաղաքային կոմիտէի երրորդ անդամ ընտրել է Ղուլեան անունով մի հայ կոմունիստ։ Պէտք է ենթադրել որ բաւականաչափ Հայեր կան նաեւ Խանլարի շրջանում, որտեղ շրջանային կոմիտէի առաջին քարտուղարը Հայ է (Ն. Դաւթեան)։ Հայ է նաեւ Ն.Տ.կայանի գլխաւոր ճարտարագէտը, ինչպէս եւ Հայեր են կոլտնտեսութիւններից մէկ քանիսի նախագահները։ Այն պարագան, որ Դաշքեասանի շրջանային կոնֆերանսը Շրջ. կոմիտէի երկրորդ քարտուղար է ընտրել մի Հայի (Ս. Դաղեան), հիմք է տալիս ենթադրելու որ այդտեղ նաեւ բաւականաչափ հայ բնակչութիւն է մնացել։ Ամենայն հաւանականութեամբ բաւական հոծ բազմութեամբ Հայեր մնացել են նաեւ Ղարաբաղի այն մասում, որ ընկած է լեռնային Ղարաբաղի մարզի եւ Գանձակի միջեւ եւ որ մաս պիտի կազմէր այն Հայաստանին, որի սահմանները ճշդորոշուած են Հայաստանի պատուիրակութեան քարտէզում։

Գանք այժմ լեռնային Ղարաբաղի մարզին։ Նորից վերարծարծել այն հարցը, որ հայկական ճնշող մեծամասնութիւն ունեցող այդ հողամասը արդար կը լինէր միացնել Հայաստանին եւ ոչ թէ իբրեւ ինքնավար մարզ թողնել Ատրբէջանի գերիշխանութեան տակ, աւելորդ ենք համարում։ Անիրաւութիւնը կատարուած է եւ այժմ ի նկատի պիտի ունենանք փաստական վիճակը։

Ըստ Խորհրդային Միութեան վերջին մարդահամարի լեռնային Ղարաբաղի ընդհանուր բնակչութեան թիւը առ 15 Յունուար, եղած է 131·000։ Քաղաքային բնակչութիւնը հաշւում է 27·000, իսկ գիւղականը՝ 104·000։ Լեռնային Ղարաբաղի մայրաքաղաքն է Ստեփանակերտը (Նախկին Հաչիքէնդ գիւղը), որ 1939ին ունեցել է 10·000 բնակիչ, իսկ 1959ին այդ թիւը հասել է 20·000ի։ Մնացած 7 հազարը պէտք է ենթադրել որ Շուշի քաղաքի բնակիչների թիւն է, որովհետեւ ուրիշ քաղաք լեռնային Ղարաբաղում չկայ։

Մարզի բնակչութեան ազգային կազմի մասին տեղեկութիւն չկայ վիճակագրական վարչութեան հաղորդագրութեան մէջ։ Յայտնի է, սակայն, որ լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան ճնշող մեծամասնութիւնը Հայեր են եւ միայն մի փոքր թիւը կազմում են Ատրբէջանցիները։ Հայերի ձեռքին են գտնուում մարզի սովետական եւ կուսակցական մարմինները։ Ատրբէջանցիների մասնակցութիւնը մարզի վարչութեան մէջ շատ աննշան է։ Լեռնային Ղարաբաղի մարզային գործադիր կոմիտէի նախագահը Հայ է (Շահրիմանեան)։ Մարզային կուս. կոնֆերանսի կողմից ընտրուած առաջին եւ երկրորդ քարտուղարները (Ն. Շահնազարով եւ Ս. Աբրահամեան) նոյնպէս Հայեր են, իսկ երրորդ քարտուղարը՝ (Բ. Իբրահիմով) Ատրբէջանցի է։ Կոմսոմոլի մարզային կոմիտէի վերջերս ընտրուած երեք քարտուղարներից երկուսը Հայեր են, իսկ մէկը Ատրբէջանցի, Լեռնային Ղարաբաղը բաժանուած է հինգ շրջանների, որոնցից միայն մէկի Մարտակերտի շրջկոմի երեք քարտուղարներից մէկը Ատրբէջանցի է։ Միւս բոլոր շրջանների կուս. կոմիտէների քարտուղարները Հայեր են։

Լեռնային Ղարաբաղում հրատարակւում է Սովետական Ղարաբաղ անունով թերթ, որ արտասահմանում չի ստացւում։ Ուրիշ ի՞նչ հրատարակութիւններ կան հայկական այդ օջախում, չգիտենք։ Մարզի մայրաքաղաքում Ստեփանակերտում գործում է պետական հայկական դրամայի թատրոն, որի ընթացիկ տարուայ խաղացանկում կան Ա. Բաշինջեան – նի «Վարդանք»ը (ըստ Դէմիրճեանի վէպի), Գ. Տէր Գրիգորեանի «Գարնան անձրեւը», Վահարզատէի «Խեղճ»ը, Վ. Մանուէլեանի «Այգիների երգը», Լերմոնտովի «Դիմակահանդէս» եւ այլ թատերակներ։ Ստեփանակերտի թատրոնում հանդէս կը գան Վ. Փափազեանը եւ Հր. Ներսիսեանը։ Ընթացիկ թատերաշրջանում թատրոնը ներկայացումներ պիտի տայ Բաքւում, Սումգայիթում, Կիրովաբադում, Դաշկեասանում։ Թատրոնի գլխաւոր բեմադիրն է (ռեժիսէօր) ռեսպուբլիկայի վաստակաւոր արտիստ Ի. Յովհաննիսեանը, արտաքին ձեւաւորում կատարողը՝ արուեստի վաստակաւոր գործիչ Մ. Սաղեանը։

Իբրեւ եզրակացութիւն պիտի ասենք, որ լեռնային Ղարաբաղի Հայերը գտնւում են նոյն վիճակի մէջ ինչ որ Խորհր. Հայաստանի Հայերը։ Ձուլման վտանգ նրանց չի սպառնում։

Տարբեր է, սակայն, պարագան Ատրբէջանի մայրաքաղաքում ապրող Հայերի։ Ճիշդ է Ատրբէջանցիների հետ ձուլուելու վտանգից զերծ են Բաքուի եւ առհասարակ Ատրբէջանի միւս շրջաններում ցրուած Հայերը, բայց մասնաւորապէս Բաքուի Հայերը ենթակայ են այդ կարգի վտանգի, որ գալիս է ուրիշ կողմից։ Բաքուի Հայերը եւ մանաւանդ այսպէս կոչուած բարձր դասակարգին պատկանողները հակամէտ են ենթարկուելու ռուսական մշակոյթի ազդեցութեան, իւրացնելու ռուս լեզուն եւ վերջին հաշուով ձուլուելու Ռուսների հետ։ Ճիշդ է Բաքուի մէջ կան նաեւ հայկական դպրոցներ, բայց մայրաքաղաքի հայ բարձր եւ նոյնիսկ միջին դասակարգի Հայերը գերադասում են իրենց զաւակները ուղարկել Բաքւում գործող ռուսական դպրոցները, որտեղի ընթացաւարտների գործածական լեզուն դառնում է ռուսերէնը։ Դիմագրաւել այդ վտանգին Բաքուի հայ գրողները եւ մշակութային գործիչները ի վիճակի չեն, տրուած լինելով որ նրանք որակական և քանակական տեսակէտով ցած մակարդակի վրայ են գտնւում։ Ոչ հայերէն լեզուով հրատարակուող «Կոմունիստ» օրաթերթը, որ ի դէպ իր որակով շատ աւելի բարձր է, քան Վրաստանի եռօրեայ «Սովետական Վրաստանը», ոչ Ատրբէջանի գրողների միութեան հայկական սեկցիան, որի ազատ գործունէութեան դէմ կառավարական ոչ մէկ արգելք գոյութիւն ունի, չեն կարող դիմագրաւել ռուսացման այն վտանգը, որ սպառնում է Բաքուի Հայերի որոշ մասին։

Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

(Շար.)

ԳԱՐԵԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ

Աղեքսանդրիոյ մէջ էր որ հանդիպած էի մեր մեծ եւ սքանչելի կաթողիկոսին։ 1950ի գարնան էր, եւ ան Եւրոպա կ՚երթար՝ Անթիլիասի իր վանքին համար աշխատելու։ Այդ միջոցին ան դեռ ունէր իր ամբողջ մտաւորական եւ գեղարուեստական հմայքը։

Երբ այդ օրէն քիչ մը աւելի քան մէկ տարի վերջ Լիբանան եկայ, անիկա արդէն հիւանդ պառկած էր։ Իր հիւանդութիւնը տեւեց երկար՝ անոր կեանքին ամէն մէկ օրը դարձնելով հոգեվարքի տառապանք մը։ Լիբանանի մէկ ծայրէն միւսը տարածուած էր անոր հիւանդութեան լուրը, եւ ժողովուրդը կը տառապէր իր հետը։

1951ի ամառը, ան անցուցած էր [illegible] գիւղ՝ Ռոնէթ Շավանի մէկ վիլլայի մէջ։ 1952ի ամառը նաեւ, երբ ես ալ կը գտնուէի նոյն գիւղը, վարձեցին իրեն համար, գեղեցիկ, հանդարտ տուն մը, գիւղին եկեղեցիին կողքին։ Բայց այդ օրէն երկու շաբաթ ետքը, Անթիլիասի վանքին իր սենեակին մէջ մահացած էր՝ քովը ունենալով իր հաւատարիմ հիւանդապահուհին, որուն ըսած էր իր վերջին խօսքը՝ «Ազիզ ...» Նոյն իրիկունը գիւղին մէկ խոնարհ տղայէն լսեցի Կաթողիկոսին մահը։ Վայրկենաբար, կարծես կարմիր եւ սեւ ամպերու թանձրութիւն մը պատեց աչքերս։ Թախիծը գրկեց հոգիս։ Ասիկա տեւեց երկու շաբաթ, գիշեր եւ ցերեկ։

Կաթողիկոսը անթաղ մնաց երկու շաբաթ։ Կը սպասէին Հայաստանէն գալիք պատուիրակներուն։ Ան պառկած կը մնար իր մեծղի դագաղին մէջ, եկեղեցիի մէջտեղը։ Նոյն իսկ օր մըն ալ տարին, ուսամբարձ, Պէյրութի եկեղեցին մեծ բազմութեամբ։ Ակամայ կը խորհէի խոնարհ մահերուն վրայ ...

«Laissez-moi m endormir du sommeil de la Terre.. »

Մովսէսի փափաքը՝ Ալֆրէտ տը Վինյիի տողերով։

Բայց այսպէս էր։ Ամէն օր անհամար ժողովուրդ կուգար կ՚անցնէր իր դագաղին առջեւէն։ Ծաղիկներ կը հսկէին իր վրայ, խոշոր մոմերու մէջտեղ։ Բուրվառներ կը բուրէին իր շուրջը ...

Բայց ինչ ալ ըլլայ, Կաթողիկոսը իբր մարդ մեռած էր ...

×

Իր թաղումէն ետքն էր, որ օր մը գացի Անթիլիասի վանքը։

Եկեղեցին գրկուած էր, տասը չոր[illegible]րու անթառամ բազմութենէն։ Եւ եկեղեցիի քով, անոր պատին շատ մօտիկ՝ Կաթողիկոսին շիրիմը։

Կրած տպաւորութիւնս ճնշիչ եղաւ [illegible] Աւասիկ մարդը, եւ իր ոչնչութիւնը [illegible]

Անոր գերեզմանը, հողի դիզուած կոյտ մըն էր, վրան, արդէն թառամած ծաղիկներով։ Հարաւի հեղձուցիչ արեւ կ՚իյնար վրան, գոլորշիլով լեցուն մթնոլորտին մէջ։ Շիրիմին ետեւը, քովերը ուրիշ մխած եւ կորսուածներու գերեզմաններ։ Առջեւի կողմէն, ճամբան, [illegible]կէ մարդիկ կ՚անցնէին չարունակ, թերեւս խաչակնքելով։

Եկեղեցիին պատին տակ, ցաւի հծծիւն մը հոգիին խորը, պառկած էր վանքին ծեր շունը։ Անիկա թերեւս ամէնէն իրական սգաւորն էր՝ իր մեռած տիրոջ։

Անցայ ես ալ, այդ շիրիմին առջեւէն, մարդկութեան ոչնչութեան գաղափարին տակ կքած։ Բայց Կաթողիկոսը [illegible] կրելով՝ հոգիիս մէջ։

×

ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՆԵՐԸ

Կաթողիկոսին թաղումին համար, Անթիլիաս եկան Հայաստանէն երեք պատուիրակներ։ Անոնց առաջնորդն էր Էջմիածինէն Եպիսկոպոս մը։ Երկրորդը Երեւանի համալսարանէն փրոֆէսոր մը, [illegible] Իսկ երրորդը՝ երիտասարդ [illegible] ի՞նչ հանգամանք ունենալը երբեք [illegible] կրցայ։

Էջմիածնայ եպիսկոպոսին հանդիպած էի Անթիլիասի մէջ, կաթողիկոսին [illegible]մին շատ մօտիկ, իր ընդունարանին [illegible] Անկէ կրած տպաւորութիւնս զօրաւոր [illegible]ղաւ եւ մխիթարիչ։ Իր թոլսթոյեան [illegible] դիմագիծը, պարթեւ հասակը եւ [illegible] ու անկեղծ վերաբերմունքը [illegible] գիս։

Խօսեցանք երկար Հայաստանի [illegible]

ուեստին, արթիստներուն եւ բանաստեղծներուն վրայ : Շատ յիշեցինք Աւետիք Իսահակեանը, իմ վաղեմի բանաստեղծ բարեկամս : Յաճախ Էջմիածին կ'երթար : Բայց երբեւէ նոյնն էր : Կը սիրէր սէրը եւ կիները : Սիրելի քնարական բանաստեղծ …

Այդ տեսակցութեան ինծի կ'ընկերանար փիլիսոփայ եղբայրս՝ Շահանը : Լաւ որ այդ միջոցին մենք երեքս մինակ մնացինք, կաթողիկոսին շիրիմին այնքան մօտիկ, Էջմիածինէն բերուած շունչի մթնոլորտին մէջ …

Յաջորդող օրերուն, պատուիրակները եկան Ըռնէթ Շավան, իմ գիւղս, ատեն մը մնալու վարձուած վիլլային մէջ : Հոն է որ երիկուն մը հաւաքուեցանք՝ պատուիրակները, Անթիլիասի եկեղեցականները, եղբայրս եւ ես, Խադ Սրբազանին շուրջ :

Ճաշի միջոցին, կը տիրապետէր էջմիածնայ Սրբազանը, իր Թոլսթոյական մօրուքով, սլաւական այտոսկրներուն տակ, եւ բաց կանանչ աչքերով :

Սակայն, ինծի այնպէս կը թուէր թէ ան երբեմն ալ կը յիշեցնէր Ռասփութինը, բայց այդ գաղափարը շուտով կը վանէր :

Երեւանի Համալսարանին փրոֆէսէօրը հանդարտ, աննշմարելի անձ մըն էր :

Սակայն խոշոր սեղանին ամէնէն վարի ծայրը տեղ գրաւած էր՝ մեծղի եւ առողջ երիտասարդ պատուիրակը, որ ամբողջովին վերացած էր բերուած ճոխ կերակուրներուն տեսքովը : Առանց շուրջին իսկ նայելու, ուղղակի կը լափէր պնակը լեցուն կերակուրները, եւ յայտնօրէն, ոչ թէ միայն նոյն օրը լեցնելու համար իր պահանջկոտ երիտասարդ ստամոքսը, այլ նաեւ մթերելու ապագայ Հայաստանեան օրերու համար …

Ճաշէն ետք հաւաքուեցանք հիւրասենեակը : Խօսակցութիւնը դժուար կը յառաջանար, թէ՛ մենք հարցում չէինք գտներ, եւ թէ՛ անոնք պատասխան :

Կը վախցուէր վերջնական լռութենէ մը : Այդ միջոցին, երիտասարդ պատուիրակը անհետացաւ : Լսեցինք որ, տունին ետեւի դուռնէն, ինչպէս ամէն իրիկուն, տանը գեղեցիկ Լիբանանցի աղջկան հետ, հովուերգութեան ելած էր, բլուրներուն վրայ…

Իսկ օրուան մէջ, ան կը թալլէր Պէյրութի խանութները, ամբողջ կեանքին համար, հագուստներ շինել կուտար : Եւ Երեւան մնացած կինը կը հոգար, մարմինին ամէն խորերէն, մինչեւ մատներուն ծայրերը :

Վերջապէս կ'ըսէին թէ այս յարգելի պատուիրակները, երեքը միասին, մէկ նիհար պայուսակով եկած, մեկնած էին տասնըհինգ մեծղի սնտուկներով …

Ըռնէթ Շավանը, լիբանանեան իմ անգեղ գիւղս, անսովոր եւ հետաքրքրական հիւրեր ունեցաւ այդ օրերուն … :

ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳԷՈՐԳ ՑԱԿՈԲԵԱՆԻ ՆԿԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

●

Ընտրանի բազմութիւն մը : Փարիզ ամէն տարի կ'ողողուի այլազան նկարներու պատկառելի ցուցահանդէսներով : Մեզի պատեհութիւնը կը տրուի ըմբոշխնելու այնքան գեղեցիկ եւ բազմերանգ նկարներ, որոնց մէջ յաճախ մեր ուշադրութենէն կը վրիպին իրական արժէքները : Ասոր համար է որ այսօր պիտի խօսինք Գէորգ Ցակոբեանի մասին, որ իր ստեղծագործութիւնները կը ներկայացնէ՝ Կալըրի ՊԱՍԱՆՕ, Կրէկուար տը Թուր, թիւ 9 :

Հայազգի այս նկարիչը որ հասկցած է թէ պէտք է համեստ եւ խոնարհ ըլլալ բնութեան առջեւ, կը ներշնչուի տեսողական աշխարհէն, որպէսզի կարողանայ ստեղծել կամ քաղել անհատական եւ մարդկային բանաստեղծութիւն մը :

Հակադիր գոյներ, կարմիր, դեղին, կապոյտ, բոլորն ալ կարծր : Վրձինը թանձր եւ թափանցիկ : Նրբերանգ եւ ուժգին նկարչութիւն, զգայասէր եւ խիստ, այս է Ցակոբեանի նկարչութիւնը :

Միտք պահեցէք այս անունը, որ կոչուած է — այս է ընդհանուրին կարծիքը — միջազգային անուն մը դառնալու :

Արդէն իսկ կարեւոր, Ցակոբեանի ստեղծագործութիւնները, զարդանկարչութեան արուեստին մէջ, բարձրացուցած եւ հաստատած են զինքը, հոչակի :

Որմնանկարներ Ֆրանսական ընկերութիւններու համար, երկու պատի մեծ նկարներ՝ 8×3 մեթր, Էվիան լէ Պէնի հանդիսութեանց պալատին համար : Պատի նկար մը՝ Մեսաժըրի Մարիթիմի « Լա Պուրտոնէ » ճամբորդատար նաւուն ծխարանին, ինչպէս նաեւ լողարանի խճանկար մը : Նոյն ընկերութեան պատկանող «Լը Կոտավէտի» եւ «Լը Եանկ Ձէ » նաւերուն նկարները : Յունական ընկերութեան մը համար զարդանկարներ՝ «Էնիաթիայի » նաւուն մէջ : Նոյնպէս զարդանկարներ՝ «Մարիլան» եւ «Մակիլան» նաւերուն մէջ, որոնք կը պատկանին անդրատլանտեան ընկերութեան — ի դէպ ապսպրած են նոր զարդանկարներ մեծ փոխադրանաւերու համար : Ամիէնի Սէն Ժաք եկեղեցիին 16 × 4 մեթր ծաւալով պատի զարդանկարը, որ զետեղուած է խորանին վրայ, իր գործն է, ինչպէս նաեւ մկրտարանի պատերուն վրայ գծուած որմանկարները :

Ցակոբեան իր ստորագրութիւններով կ'արտայայտէ իր հպարտութիւնը ազգի մը, որուն կը պատկանի, եւ որ իր կարգին պէտք չէ վարանի իր քաջալերանքը ցոյց տալու այս իրաւ արուեստագէտին :

Ե. Մ.

×

ՏՈՔԹ. ԱԼՊԵՐ ՇՎԱՅՑԵՐԻ ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Որքան ալ մեծ ըլլայ աշխարհի մէջ համբաւը Տոքթ. Ալպեր Շվայցերի՝ փիլիսոփայ, աստուածաբան, ուսումնասիրող եւ մեկնարկող Պախի գործերուն, հիմնադիրը Ափրիկէի խորերը՝ Լամպարէնէի մէջ հաստատուած հիւանդանոցին, Նոպէլի Խաղաղութեան մրցանակին պըսակաւոր, տակաւին շատեր, նոյնիսկ մըտաւորականներ կ'անգիտանան որ անոր գիրքերը կը յորդին եղբայրութեան մխիթարական մտածումներով :

Եւ այդ իսկ պատճառով, մաղթելի է որ շատեր ունենան անոր նոր գիրքը՝ «Կեանքս եւ Մտածումս», տեսակ մը ինքնակենսագրութիւն, լեցուն պատանեկան յուշերով. որոնցմէ կը հոսի ճոխ ու փարթամ ոճի մը հետ, վառ երեւակայութեան մը պերճանքը :

Ալպեր Շվայցեր անժխտելիօրէն տէրն է ընթերցողին հետ հաղորդական ըլլալու գաղտնիքին, որ իրեն կ'ընծայէ դիւրութիւնը ըսելու ամէն ինչ պարզօրէն եւ երթալու մինչեւ բացարձակ անկեղծութիւն : Անիկա յստակօրէն կ'արտայայտուի, առանց ծածկելու իր անձկութիւններն ու յոյսերը : Անտարակոյս անիկա լաւագոյնս ըմբռնած է թէ ոչինչի կը ծառայէ կիսով եղբայրական ըլլալը :

Իր տղայութիւնը ներկայացուցած պահուն, կը պատմէ իր կեանքը սրտառուչ ձեւով մը, ոչ իբրեւ յուշագրող մը որ անցեալէն կը ժողվէ բոլոր դէպքերը, այլ իբրեւ ճարտար պատմող մը, ոգեկոչելով դէպքերն ու դէմքերը յստակ ու պայծառ, համեմելով զանոնք գրական փարթամ դարձուածքներով :

Հակառակ այն իրողութեան որ իր գրքին մէջ ոչինչ տրուած է իբրեւ օրինակ, եւ սակայն մեծ մարդասէրին այս գործը կը մնայ ու պիտի մնայ գերազանցապէս օրինակելի :

Նախ իր մանկութիւնը — Տոքթ. Շըվայցեր զաւակն է եղած, ինչպէս նաեւ թոռը՝ բողոքական պատուելիներու, Ալզասի մէջ : Այդ շրջանէն իսկ, դպրոցական դրասեղաններէն սկսեալ, այսօրուան մեծ մարդասէրը իր դպրոցական ընկերներուն եւ իր միջեւ մարդկային հաւասարութեան նժարը անխախտ պահել ջանացած է միշտ, նոյնիսկ իր հագուստակապուստին առնչութեամբ, աշխատելով շարունակ իր դպրոցական ընկերներուն զգեստաւորումը չգերազանցել … : Հինաւուրց Ալզասի աւանդական առաքինութիւնները ի տղայ տիոց բոյն դրած են իր մէջ : Դեռ շատ երիտասարդ : Գութի ըղձացումը խորապէս արմատացած է իր մէջ, բոլոր տառապող մարդոց եւ մասնաւորաբար կենդանիներուն հանդէպ : Ծնողքը աղքատ էր եւ եթէ յաջողած է նախակրթարան յաճախել, ատիկա եղած է Միւլհուզ բնակող իր մէկ հօրեղբօր եւ հօրաքրոջ օժանդակութեան շնորհիւ : Աւելի ուշ, Փարիզի մէջ, վայելած է աջակցութիւնը իր մէկ ուրիշ հօրեղբօրը : Ընտանեկան շառաւիղը, ուրեմն, ընտիր է, ինչ որ կը պատմէ իր գրքին մէջ իրեններուն մասին, բոլորը կը ներկայանան իբրեւ համակրելի անձեր, արժանի գնահատանքի եւ յարգանքի :

Սթրազպուրկի մէջ իր աշակերտութեան շրջանին ցոյց կուտայ այնքան լրջութիւն եւ աշխատանքի եռանդ, որ շուտով, աշակերտութեան շարքերէն դուրս գալով կ'անցնի դասախօսի ամբիոնը, դառնալով միեւնոյն ժամանակ քարոզիչ :

Սակայն երիտասարդ պատուելիին եւ դասախօսին առնթեր ի յայտ կուգայ երրորդ անձնաւորութիւն մը, նոյնքան նշանակալից. — Ալպեր Շվայցեր երգեհոնի մեծ վարպետ մըն է : Աշակերտած է Շառլ Վիտորի եւ անոր բարեկամը դարձած : Անոնք երկուքը, աշակերտն ու վարպետը միասին ձեռնարկած են հսկայական աշխատանքի մը եւ հրատարակած Պախի երգեհոնի համար յօրինած բոլոր գործերը :

Բայց, իր քսանեմէկ տարեկանին է միայն որ Ալպեր Շվայցեր կ'որոշէ մինչեւ երեսուն տարիքը անընդհատ աշխատիլ, այնուհետեւ ամբողջովին նուիրուելու համար մարդկութեան ծառայութեան :

Եւ երեսուն տարեկանին, երբ արդէն հռչակաւոր փրոֆէսէօր մը եւ ծանօթ հեղինակ մըն էր, Ալպեր Շվայցեր կը լքէ իր դասախօսի ամբիոնը, դժուարին պայմաններու մէջ հետեւելու համար բժշկական ճիւղին : Եւ կարճ ժամանակաշրջանի մը մէջ կը հասնի իր նպատակին :

Կ'ընտրէ իր նոր բնակավայրը՝ Լամպարէնէ եւ հոն, այդ հեռու Ափրիկէի խորերը կը հիմնէ իր հիւանդանոցը, իր իսկ ձեռքերով կառուցանելով անոր շէնքը :

Կը կարծէ լքած ըլլալ ամէն ինչ, դառնալու համար սեւամորթներու սպիտակամորթ բժիշկը : Եւ սակայն, այնքան մեծ է իր կորովը, որ այդ խաւարակուռ շրջանակին մէջ իսկ կը յաջողի մնալ նոյն փիլիսոփան, նոյն աստուածաբանը եւ նոյն երաժշտագէտը, առանց դադրելու սակայն պայքարելէ ափրիկ. հիւանդութիւններու դէմ եւ հետզհետէ ընդարձակելով իր գործը կը յաջողի ստեղծել բորոտներու գիւղակներ …

Եւ մինչեւ այսօր, Տոքթ. Ալպեր Շվայցեր, կը շարունակէ իր զմայլելի գործը, իբրեւ մեծ սրտի տէր մարդ եւ իր եւ փիլիսոփայ, պրպտելով բոլոր այն օգտակար միջոցները, որոնք պիտի ծառայեն մեր արդի քաղաքակրթութեան վերջնական բարօրութեան :

Մաղթելի է որ մեծ մարդասէր եւ մեծանուն հեղինակը, գրէ շարունակութիւնը իր ինքնակենսագրութեան, այնքան ազնիւ ու այնքան մարդկային, որ միեւնոյն ժամանակ կը կարդացուի շատ հեշտութեամբ, իբր արկածալից ու հետաքրքրական վէպ մը :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (160)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Անոնց անդործադրելիութեանը կանխաւ համոզուած, մինչ Սոֆի, մտացիր ու երազական, գլուխը պատուհանին դարձուցած, դուրսը կը դիտէր :

— Օրիորդ, աւելցուց բժիշկը, ջանացէք շատ մտահոգութիւններ չունենալ. զուարթ ըլլալ, եւ յաճախակի պտոյտներ ընել :

Սոֆի տոքթորին նայեցաւ իր հիանալի աչուըներուն բոլոր նուաղկոտ եւ անդըրշիրիմեան տրտմութեամբը : Մարդը այդ խորունկ նայուածքին մէջ մահուան սարսուռը տեսաւ : Որքան լաւ կը ճանչնար ինք այդ սարսուռը, օրհասական մահիճներու քով իր բազմամեայ դեգերումներուն շնորհիւ :

— Հոգ մ'ընէք, օրիորդ, շուտով կ'աղէկնաք, վրայ բերաւ բժիշկը, գիտնալով հանդերձ որ այդ հոգիին վրայ — որ հեռաւորութեանց վրայ կը թեւածէր ալ — որքան աննշան տպաւորութիւն մը պիտի թողուր մխիթարութեան այդ հինցած բանաձեւը :

Թաշկինակին ծայրէն կիլիկ համըմ հանեց տասը ղրուշնոց մը եւ տոքթորին ափը դրաւ : Դուրս ելան, Սոֆի իր մօրը թեւին կրթնած : Լքուած աղջիկը փողոցներէն անցած ատենը կը լսէր շշուկները որ պատուհանէ պատուհան կը հաղորդուէին :

— Քա նա, կ'անցնի կոր, ան է … մօրը հետ …

— Հիւա՞նդ է ինչ է …

— Հապա, տոքթորը գնաց ան է :

— Օխ, չամչցած :

Տուն դառնալուն, աւելի հիւանդ զգաց ինքզինքը Սոֆի : Մայրը խսկոյն շինել տուաւ դեղերը : Հանըմը չիմացաւ այս եղելութիւնը : Ապահովապէս պիտի բարկանար եթէ իմանար որ իր տունէն ոեւէ մէկը դուրսէն բժիշկի դիմած էր, իր տոքթոր զաւակը կեցած ատենը, թէեւ անիկա հարիւրաւոր մղոններ հեռուն գտնուէր այդ միջոցին :

Սակայն աշխարհի բոլոր դեղերն ու դարմանները անբաւական էին ամոքելու ցաւը, որ մանկամարդ աղջկան էութիւնը կը հերինէր : Գիտէր ասիկա, եւ տխրութեամբ գլուխը կ'երերցնէր ամէն անգամ որ մայրը դեղերը տար իրեն :

Իր սենեակը, օրուան մեծ մասը, առանձին, նստած թիկնաթոռի մը վրայ, պատուհանին մօտ, կը խօսէր : Վերջին մէկուկէս տարին զոր ապրած էր : Իր ակնախտիղ շողարձակութեամբը եւ չանթահարիչ վերջաւորութեամբը, երազ մը կը թուէր իրեն երբեմն :

Բայց իրականութիւնը հոն էր, իր մօտը, իր քովը, իր վրան, իր մէջը հեղձուցիչ եւ խենթեցնող, իրականութիւնը զոր հոգիովը կրնար պրպտել միտքովը քրքրել, մատուըներովը շօշափել, տեսնել զննել զայն, անոր թոյնովը թունաւորուիլ, անոր հարուածներուն տակ կիսամեռ իյնալ : Բորբոքումի րոպէներ կ'ունենար : Աչուըները խենթութեան ցոլքեր կ'արձակէին : Խեղդուկ մը կոկորդը կը պատէր :

Նիհար բարակ մատուըներովը, որոնք արտասովոր ուժով մը կ'օժտուէին յանկարծ, կը քաշէր կը բզքտէր հագուստները, կուրծքը, ուսերը բանալով, շընչասպառ, ու մոլեգնօրէն կը քակէր կուրծքը վարսերուն հիւսուած յարդարուած կապոցները, կը քաշէր, կը փետտէր, չորս կողմէն վար թափելով զանոնք :

Ոտուըներովը գետինը կը դոփէր : Ու վերջապէս յոգնած պարտասած, երեսի վրայ կ'իյնար հերարձակ, հեւքոտ ու անշարժ, միջին դարու մոլեռանդ ապաշխարուհիի մը պէս : Այս տագնապներուն կը յաջորդէր անուշ ու սփոփիչ անդորրութիւն մը. արցունքներ կը բխէին աչուըներէն, ազատ ու լայն շնչառութեան մը տակ կոկորդն ու կուրծքը կը զովանային :

Ու իր առաջուան կեանքին վերյուշումներովը կը մխիթարուէր : Իրենց յետին դրուագներովը իր մանկութեան պարագաները կը ներկայանային մտքին : Որքան անուշ էր այդ կեանքը, բայց որքան ալ անուշ :

Ու ամէն անգամ, այս քաղցր ու ըղձալի յիշատակները կը յանգէին դէմքի մը — նոյնքան քաղցր ու նոյնքան ըղձալի, — իր մանկութեան եւ երիտասարդութեան միակ ընկերոջ, Համբիկին : Իր ցաւերու անհուն հնոցին մէջ, Սոֆի ալ առոր կը փաթթուէր, այս յիշատակին, այս դէմքին :

Կը վերաշինէր հին, առաջուան կեանքը, անոր իւրաքանչիւր դրուագին վրայ կանգ առնելով, ուսումնասիրելով, գնահատելով զայն, անոր կարօտովը տառապելով : Իր սարսափելի խոյանքին մէջ, կ'ուզէր իր կեանքին վերջին մէկուկէս տարուան շրջանը մէկէնիմէկ, հրաշքով մը ջնջուէր. ու այդ առաջուան կեանքը շարունակուէր նորէն խաղաղ, պայծառ, աններդ, բուրումնաւէտ :

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

քը հիւրասիրելու գացած էին Ֆրանսայի համայնավար պարագլուխներու ամբողջ չքախումբը՝ Թոռէզ, Տիւքլօ եւ ուրիշ-ներ: Խրուշչեւ եւ Թոռէզ ողջագուրուած են ռուսական ձեւով այսինքն բերան բե-րանի համբուրելով ...:

X Քէ տ'Օրսէի մէջ Ուրբաթ կէսօրէ ետք, Խրուշչեւ ուշագրաւ յայ-տարարութիւն մը ըրած է, «Ֆրանսա եւ խորհրդային բարեկամութեան» ան-դամ ներկայ ծերակուտականնե-րուն: Սովորականին պէս յարձակելէ ետք Գերմանիոյ եւ Ատընաուըրի վրայ, աւելցուցած է, թէ Սթալին իրաւունք ունէր դաշնագիր մը կնքելու Գերմանա-ցիներուն հետ, 1939ին: Այս առթիւ ամ-բաստանած է Անգլիան եւ Ֆրանսան հաւասարապէս որ փորձեցին Հիթլերը Խորհրդային Միութեան դէմ հանել:

Խրուշչեւ Ուրբաթ օր այցելեց նաեւ Մոնէի պալատը ուր Ֆրանքեւռուս պատ-մութեան դասի մը արժանացաւ ... Մալ-րոյի կողմէ:

X Երկու կիներ Տիկին Խրուշչեւին դի-մած են առջի օր երբ Լուվրի Թանգարանը կ'այցելէր, առաջինը Հայուհի մը՝ Փօլին Պ..., 19 տարեկան որ փորձած է նամակ մը տալ որուն մէջ կը խնդրէ որ Հայաս-տան գտնուող մեծ քոյրը կարենայ Ֆը-րանսա գալ, արձակուրդի: Երկրորդը՝ Նա-ցի նախկին նախարար Շեռի աղջիկը որ հօրը ազատագրումը կը խնդրէ:

X Օրէ օր կը լուծին պաշտօնական այ-ցին անպաշտօն մասերը: Առջի օր երբ Խրուշչեւ ընդունած է դիւանագիտական մարմինը, ամէն մէկ դեսպանին խօսք մը ունեցած է, երբեմն սրամիտ: Յունաս-տանի դեսպանին ըսած է «եղբայր ենք Ցիսուսի մէջ» եւ աւելցուցած է «անշուշտ դուք բերիք մեզի քրիստոնէութիւնը եւ շատ երախտապարտ ենք»:

X Ուրբաթ իրիկուն օփերա գացին Քարմէնի ներկայացման:

X Խրուշչեւ Շաբաթ օր Պորտօ, Լաք եւ Փօ մեկնեցաւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

★

ԳԱՀԻՐԷ.— Մարտ 23, ցաւակցութիւն-ներ մեր վեթերան ընկերոջ դառն կորուս-տին առթիւ:

Հ. Յ. Դ. ԵԳԻՊՏՈՍԻ Կ. ԿՈՄԻՏԷ

X

ԳԱՀԻՐԷ, Մարտ 23: Կ'ողբանք Սահա-կի կսկծալի կորուստը:

ՆԱԹԱԼԻԱ ԼԱՉԵԱՆ

X

ՊՈՍԹԸՆ, 23 Մարտ.— Անկեղծ ցա-ւակցութիւններ սիրեցեալ վեթերան ըն-կեր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ մահ-ուան առթիւ ձեզի, Տիկին Զարուհիին եւ Օր. Ֆլորիային:

Հ. Յ. Դ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Կ. ԿՈՄԻՏԷ

X

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 23 Մարտ.— Ընդունեցէք մեր խոր ցաւակցութիւնները Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ մահուան առթիւ: Ող-բացեալը անկեղծ հայրենասէր մըն էր եւ անձնուիրաբար կը գործակցէր բոլոր ա-նոնց հետ, որոնք կ'աշխատէին իրենց ժո-ղովուրդներու ազատագրման համար:

Ամերիկեան կոմիտէին կողմէ ՍԱՐ-ՃԸՆԹ, ՔԻՆՆԻՀՈԼՄ, ՓԷՉ, ՈՒԻԼԵԸՄՍ

X

ՄԻՒՆԻԽԷՆ եւս Ամերիկեան կոմիտէի իր բարեկամները ցաւակցական հեռագիր մը ուղղած են ողբացեալ ընկերոջ ընտա-նիքին:

X

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէն եւ իր ընկերները կ'ողբան վաղաժամ մահը ԸՆԿԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ եւ իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտ-նեն Տիկին Տէր Թովմասեանի եւ ընտանե-կան պարագաներուն:

X

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. «Անտօք» ենթակոմիտէն յարգանքով կը խոնարհի յեղափոխական գործիչ եւ վեթերան ընկ. ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ թարմ հողա-կոյտին առջեւ եւ խոր ցաւակցութիւննե-րը կը յայտնէ իր ընտանեկան պարագա-ներուն:

X

ՆԻՍ.— Հ. Յ. Դ. «Գէորգ Չաւուշ» խումբը խոր վշտով կ'ողբայ վաղաժամ մահը ընկեր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ

ԸՆԿԵՐ ԳԱՍՊԱՐ ԻՓԷԿԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ընկեր Գ. Իփէկեանի մահուան ութե-րորդ տարեդարձի առթիւ Այրի Տիկին Հռիփսիմէ Իփէկեան եւ զաւակները 15 Ն. Ֆ. կը նուիրեն Մշակոյթի Տան եւ 15 Ն. Ֆ. Կապոյտ Խաչի կայանին: (Ստանալ «Յառաջ»էն):

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ Ի ՊԱՏԻՒ ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Հովանաւորութեամբ Կաթ. Պատուիրակ ՍԵՐՈՎԲԷ ԵՊ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Փարիզի հայ գաղութին ներկայացուցիչներուն:

29 Մարտ, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 20.30ին: ՓԱԼԷ Տ'ՕՐՍԷԻ մէջ:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ ստանալով հրաւիրատոմսեր եկեղեցւոյ դի-ւանէն:

Մասնակցութեան բաժին 10 Ն. Ֆ.:

եւ կը խոնարհի վաստակաւոր ընկերոջ յիշատակին առջեւ:

X

ՏԷՍԻՆ.— Հ. Յ. Դ. կոմիտէն եւ Փոն տը Շէրիւի «Անդրանիկ» խումբը իրենց խոր վիշտը կը յայտնեն վեթերան ընկեր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ անակնկալ ու դառն մահուան համար: Ցաւակցութիւն-ներ Տիկին Տէր Թովմասեանի, Օր. Ֆլո-րա Շէօհլէեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

X

ՄԻՒՆԻԽ, 21 Մարտ.— «Ազատագրու-թիւն» ռատիօկայանի Հայկական խմբ-բագրութեան բոլոր աշխատակիցներս խոր կսկիծ եւ անսահման վիշտ պատ-ճառեց, մեր առօրեայ աշխատանքի հետ հոգատար գուրգուրանքով ու բարի խոր-հուրդներով միշտ կապուած, ջանասէր հանրային գործիչ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍ-ԵԱՆԻ վաղաժամ մահը:

Մեր սրտաբուխ ցաւակցութիւնը Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որին զոհաբերու-թեամբ ծառայեց հանգուցեալը իր բո-վանդակ կեանքի ընթացքում:

Ամբողջ հոգով բաժանում ենք հան-գուցեալի համայն սգակիր պարագաների կսկիծն ու ողբը:

X

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ դառնակսկիծ մահուան առթիւ, ողբաց-եալին ընտանիքին:

X

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Շրջ. կոմիտէն փոխան ծաղկեպսակի հարիւր Ն. Ֆ. կը նուիրէ Մշակոյթի Տան:

X

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Կեդր. վարչութիւնը շը-նորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Աննիկ Սարաճեանէ, փոխան ծաղկեպսա-կի, ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ դառն կորուստին առթիւ, 30 Ն. Ֆ.:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ Հայ Ազգ. Եկեղեց. Միու-թիւնը Կիրակի Մարտ 16ին կէսօրէ ետք գումարեց իր տարեկան ընդհ. ժողովը: Վարչութիւնը իր երկու տարուան շրջա-նը լրացուցած ըլլալով նոր վարչութիւնը ընտրուեցաւ հետեւեալ կազմով՝

Նախագահ՝ Պ. Տիգրան Սթամպուլեան, քարտուղար՝ Պ. Սիսակ Սիսլեան, փոխ-քարտուղար՝ Պ. Խորէն Աւազեան, գան-ձապահ՝ Պ. Կարապետ Մարանճեան, հաշուապահ՝ Պ. Վարդան Բաբախեան, խորհրդականներ՝ Պ. Պ. Միշէլ Նալ-պանտեան եւ Երուանդ Մարաշլեան:

Կը խնդրուի նկատի ունենալ Միութեա-նըս նոր հասցէն՝ Ս. Սիսլեան, 17, Քուր Ժան Ժօրէս, Կրընոպլը:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Ընկեր Սահակ Տէր Թովմասեանի կըս-կըծալի մահուան առթիւ Ատրինէ եւ Վա-հէ Մանուկեան յիսուն Ն. Ֆ. կը նուի-րեն Մշակոյթի Տան: (Ստանալ «Յա-ռաջ»էն):

ՆՈՒԷՐ

Ֆ. Կ. Խաչի Փորթ տ'Իթալիի մասնա-ճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է Պ. Արամ Զաքրեանէ քսան Ն. Ֆ. եւ Տի-կին Ս. Սարգիսեանէ տասը Ն. Ֆ., որ-Տիկին Աստղիկ Զաքրեանի մահուան քա-ռասունքին առթիւ: Նոյն առթիւ Պ. Ա-րամ Զաքրեանէ տասը Ն. Ֆ. Ժանթիյի Հայկական դպրոցին:

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e

Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց. 22Ն. Ֆր.

Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 29 ՄԱՐՏ — MARDI 29 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8760 — 36EME ANNÉE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4561

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՐՈՒՇՉԵՒ ԳԱՒԱՌԻ ՄԷՋ
ՊՈՌՏՕ, ՓՕ, ՆԻՄ, ԱՌԼ ԵՒ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՎԵՐԱՊԱՀ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

«ՇԱՏ ՑՈՅՑ ԿՈՒՏԱՔ, ՇԱՏ ԿԸ ԿԵՐՑՆԷՔ» ԿԸՍԷ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ

Շաբաթ, ժամը 7.25 անց, Խորհրդային վարչապետը եւ Տիկին Խրուշչեւ կը Թողուն քէ տ'Օրսէի իրենց յարկաբաժինները եւ էր - Ֆրանսի «Քառավէլ»ով կը մեկնին Պոռտօ: Թեթեւ անձրեւ մը կը տեղար երբ ժամը 10.20 անց Պոռտոյի օդակայանը կը հասնին, ուր զիրենք դիմաւորելու գացած էին Ազգ. Ժողովի նախագահ եւ քաղաքապետ՝ Շապան Տելմաս, նահանգապետ՝ Պրէֆ եւ ուրիշներ: Օդակայան թէ այլուր քիչ ժողովուրդ կար դիմաւորելու համար Խորհրդային վարչապետը: Նշմարելի եղած է դրօշակներու պակասը, պատուհաններէն շատեր փակ մնացած են: Միայն պատմական արժէք ներկայացնող Թատրոնի շէնքին շուրջ հաւաքուած են՝ մօտ երեք հազար հոգի: Առաւօտեան Թերթերէն «Ֆիկառօ»ի Թըղթակիցը հետեւեալ ուշագրաւ նկարագրականը կ'ընէ. — «Թատրոնի շէնքին մօտն ենք, կը հաշուենք, հազիւ երեք հազար հոգի, մէկ կողմը «կարմիրներ» որոնք ըստ սովորութեան «կեցցէ՛ Խրուշչեւ», «կեցցէ Խորհրդային Միութիւն» կը պոռան: Անդին, «աջակողմեաններ» որոնք անդադար «Փեչտա, Փեչտա՛» կը կրկնեն: Երբ օրուան հերոսը կ'երեւի, երկու խումբերը ալ աւելի կը սաստկացնեն իրենց աղմուկը: Սակայն Խրուշչեւ մտադրած է նկատի չառնել այս երեւոյթը եւ կը շարունակէ ժպտելով յառաջանալ»:

Պաշտօնական այցելութիւններէ, եւ կէսօրուան ճաշէն ետք՝ Խրուշչեւ ինքնաշարժով օդակայան կը մեկնի ու միշտ իր տրամադրութեան տակ դրուող «Քառավէլ»ով կը հասնի Թարպ: Ժամը 18ին Ֆրանսայի հիւրը եւ իր շքախումբը կը հասնին Լաք: Հոս եւս պաշտօնական այցելութիւններ կազմակերպուած էին իրեն ի պատիւ: Արդարեւ Խրուշչեւին ցոյց կը տրուի Մուրենքսի գեր - արդիական բընակութեան շէնքերը, ինչպէս նաեւ 230 հեկտար տարածութիւն գրաւող Լաքի բնական կազի զտարանները (Եւրոպայի ամէնէն արդիականն ու մեծը): Տպաւորութիւնը մեծ կ'ըլլայ քանի որ Խրուշչեւ կը յայտարարէ՝ «Ուրախ եմ երբ կը հաստատեմ թէ ինչպէս նոր Ֆրանսան կը ծաղկի»:

Ժամը 19.10 անց Խրուշչեւի շքախումբը կը հասնի՝ Փօ: Հոս եւս զինք կ'ընդունին արժանավայել ձեւով, թէեւ ժողովուրդը շատ վերապահ դիրք բռնած է: Արդարեւ՝ ապահովութեան ուժերը պահանջած էին որ ճամբու եզրին պատուհաններու եւ պատշգամբներուն վրայ գտնուած ծաղիկի թաղարներն իսկ վեր - նան՝ անշուշտ առ ի ապահովութիւն:

Տոհմիկ տարազներով զգեստաւորուած պատանիներ եւ երիտասարդներ կը ներկայացնեն սովորութիւն դարձած նուէրներ՝ մագաղաթ մը որուն վրայ դրոշմըւած է Հանրի Դ.ի դիմանկարը, մետաղ մը՝ քաղաքի զինանշանով պատկերազարդուած: Գառնուկ մը, շիշ մը գինի, պանիր եւայլն: Երեկոյեան ճաշէն ետք Խրուշչեւ կը տեղաւորուի Փօյի պատմական դղեակին մէջ:

Կիրակի՝ ժամը 10.15 անց Խորհրդային վարչապետին օդանաւը կը հասնի՝ Իսթըր: Հոնկէ մինչեւ Նիմ երկարող ճամբու ընթացքին Խրուշչեւի շքախումբը կանգ կ'առնէ՝ Փիշկիւ եւ Առլ: Փիշկիւի մէջ իրեն ցոյց կը տրուի արդիական ջըրհաններ եւ ջուրի մատակարարման կեդրոններ, իսկ Առլի մէջ տեղացի ժողովուրդը՝ տեղական տարազներով զինքը կը դիմաւորէ՝ խանդավառ ցոյցերով: Նիմ՝ «կարմիրներու քաղաքը» հակառակ իր մականունին այնքան ալ բացառիկ ընդունելութիւն մը չի վերապահեր: Թերեւս տեղատարափ անձրեւն էր պատճառը: Ցամենայն դէպս՝ քաղաքապետարանին շուրջը հաւաքուած են՝ 5000 հոգի: Հոս եւս պաշտօնական ճաշ եւ քանի մը այցելութիւններ, հուսկ Խրուշչեւ կը մեկնի՝ Մարսէյլ:

ԿՌԻՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մարսէյլ հասնելէն քանի մը ժամ առաջ, միջադէպ մը պատահած է քաղաքին մէջ: Շաբաթէն Կիրակի լուսնալու գիշերը, պատերու վրայ ծանուցում փակցնողներու երկու խումբեր, որոնք քաղաքական տարբեր տեսակէտներ ունէին կռիւ մը սկսած են, զէնքով եւ դանակով: Մէկ հոգի մեռած է, 38 տարեկան, անդամ Աշխատանքի ընդհանուր դաշնակցութեան (ՍԷ ԺԷ ԹԷ):

Բայց Մարսէյլ տաք ընդունելութիւն մը ըրաւ Խորհրդային Թիւ 1ին: Մօտ ութ հազար հոգի կ'ողջունեն Խրուշչեւ որ կ'ընդունուի ծերակուտական - քաղաքապետ՝ Կաստոն Տէֆէռի կողմէ:

Ապահովութեան բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած էին: Մարսէյլ միշտ վախով կը յիշէ Ալեքսանտրը: Աջակողմեան ծայրայեղ տարրերը ձերբակալուած էին: Խրուշչեւ Մարսէյլ հասաւ Կիրակի իրիկուն եւ կը տեղաւորուի նահանգապետարանը: Ժողովուրդը կը սկսի հաւաքուիլ եւ Խրուշչեւ կանչել: Խորհրդային վարչապետը պատշգամը կ'երեւայ եւ գլխարկով կը բարեւէ: Ոմանք կ'ըսեն թէ մօտ 200.000 հոգի հաւաքուած էր, «Քոմպա» յիսուն հազար կ'ընդունի, հաստատելով հանդերձ թէ 10 Մարսէյլցիներ իր թըղթակիցին ըսած են թէ ոչ մէկ պաշտօնական հիւր այնքան մարդ կրցած էր հաւաքել, եւ «Քոմպա» կ'աւելցնէ թէ այդ 10 Մարսէյլցիներն ալ չեն կրնար համայնավար ըլլալ:

Երկուշաբթի, առաջնորդութեամբ Տէֆեռի Խրուշչեւ պիտի շարունակէ Մարսէյլի պտոյտը եւ կէսօրէն ետք պիտի հասնի՝ Տիժոն ուր զինք պիտի ընդունի թաղապետական խորհուրդը: Ծանօթ է որ Կանոնիկոս Քիռ հակառակ նախապէս յայտարարած ըլլալուն որ «Պապ կամ ոչ պիտի ընդունի խորհրդային վարչապետը»: Շաբաթ օր ստիպուեցաւ տեղի տալ: Արդարեւ Տիժոնի ծերունի քաղաքապետը, որ անկախ երեսփոխան է որոշած էր ոչ միայն ընդունիլ Խրուշչև այլեւ զայն համբուրել ռուսական ձեւով, հակառակ Եկեղեցիին բռնած դիրքին Խրուշչեւի հանդէպ: Նոր ճնշումներ եւ մանաւանդ սպառնալիքներ (բանադրութիւն) ստիպեցին Կանոնիկոսը որ տունը նստի այն յոյսով որ Խրուշչեւ դուռը կը զարնէ...:

Խրուշչեւ արդեօ՞ք յոգնած է թէ դըժգոհ: Առջի օր ուզած է շրջապտոյտին յայտագիրը թեթեւցնել: Կարգ մը աղբիւրներու համաձայն յոգնած է, իսկ ուրիշներ կ'ըսեն որ դժգոհ է որովհետեւ շատ բան ցոյց կուտան եւ շատ կը կերցնեն:

× Լիպուրնէն Պոռտօ երկարող 15 քիլոմեթր ճամբուն վրայ անծանօթներ գամեր թափած էին արգելք հանդիսանալու համար այն հանրակառքերուն որոնք հանդիսականներ պիտի փոխադրէին Խըրուշչեւը ողջունելու համար: Հարկ եղած միջոցները ձեռք առնուեցան կանոնաւորելու համար երթեւեկը:

× Էնվալիտի պարտէզին ցանկապատերուն խորհրդային դրօշակները եւ զինանշանները վար առնուած են անծանօթներու կողմէ:

× Ապրիլ 3ին իրենց տունը պիտի վերադառնան «պարտադիր արձակուրդով» Քորսիքա տարուած «կասկածելիները»:

Օրէ Օրին

ԿԱՐԵՒՈՐ ՀԱՍՑԷ ՄԸ

— Դուն լրագիր կը կարդա՞ս...

— Երբեմն...

— Հայերէն լրագիրներ ըսել չեմ ուզեր... Ամերիկեան, անգլիական, ֆրանսական թերթերը աչքէ կ'անցընե՞ս...

— Երբ անոնք աչքիս առջեւէն անցնին, ես ալ իրենց վրայ, սանկ մը կը նայիմ..

— Կարդացածդ կը հասկնա՞ս:

— Կէսը կը հասկնամ, կէսը չեմ հասկընար...

— Հասկցած կէսդ կը մարսե՞ս:

— Ո՛չ, ամբողջութեամբ...

— Ուրեմն օրուան անցուդարձին մասին ինծի չափ գաղափար չունիս...

— Ի հարկէ՛ չունիմ... Դո՛ւն ո՛վ, ես ո՛վ... Դուն քաղաքագէտ ես...

— Ուրախ եմ որ այդքան մը բան գիտես իմ մասիս... Մեր Ակումբին մէջ, ես ծանօթ եմ իբրեւ միջազգային գործերու մասնագէտ ու լաւատեղեակ մէկը... Հիմա, գանք բուն հարցին...

— *Օ քէյ*...

— Դուն գաղափար ունի՞ս թէ սա վերջին հինգ տարուան մէջ, Ամերիկան ի՛նչ տուեր է Թուրքին:

— Մէկ, երկու միլիոն մը տուած ըլլալու է...

— Վա՛յ քեզ քաղաք... Բարեկա՛մ, այս առատաձեռն հօրեղբայրը, 1955էն մինչեւ 1959ի վերջը, Թուրքին տուեր է 584 միլիոն տոլար...

— Ինչո՞ւ տուեր է...

— Ինծի՛ հարցուր... Տուեր է որ Թուրքը ոտքի ելլէ...

— Ոտքի վրայ չէ՞ր, արդէն...

— Ոտքի վրայ չէր, բայց ելաւ՝ շնորհիւ այս հօրեղբայրին եւ ուրիշ հօրեղբայրներու... Դուն լուր ունի՞ս որ 1947էն ասդին, Թուրքը ինչ «քաշեց» այս կողմերէն...

— Չեմ գիտեր...

— Ե՛ս քեզի ըսեմ — Միայն Ամերիկայէն 2000 միլիոն տոլար.... Ա՛լ ուրիշներէն «քաշած»ներուն հաշիւն ալ չեմ տար...

— Պռավօ՛ Թուրքերուն: Վարպետ մարդիկ են եղեր...

— «Վարպետ» կ'ըսես կ'անցնի՞ս... Տաղանդաւո՛ր, հանճարե՛ղ ժողովուրդ է եղեր...

— Այո՛, լաւ *մուհասպէպի* կը շինէ...

— Դուն ուզածիդ չափ խնդա՛ իր վըրայ, բայց Թուրքը իր գործը գիտէ...

— Մենք ալ մե՛ր գործը գիտենք...

— Ողբա՛մ զքեզ, միամիտ ժողովուրդ... Քեզի կ'ըսեմ Թուրքը տաղանդ ունի, հանճար ունի...

— Այո՛, առաջնակարգ ոճրագործ է եւ մարդասպան...

— Աղէկ որ դուն ըսիր... Մարդը ոճիր գործեց, ժողովուրդներ կոտորեց, կողոպտեց, քանդեց, աւերեց, առեւանգեց, այրեց, փճացուց, գացած տեղը արիւն սփռեց եւ այս բոլոր չարիքները գործելէ ետքն ալ ելաւ, առանց խպնելու, առանց ամչնալու, մուրացկանութեան սկսաւ... Բախտն ալ անա՛նկ բաց է որ դիմացը ելլողը ձեռքը գրպանը կը տանի:

— Ատոր մէջ գաղտնիք մը ըլլալու է.. Մեր խելքէն վեր խնդիր է...

— Թերեւս քու խելքէդ վեր է, բայց իմ խելքէս վեր չէ.... Ես ատոր գաղտնիքը գիտեմ, բայց չեմ ըսեր... Հիմա, ես եկած եմ ուրիշ գործով մը... Սա նամակը ինծի համար կը թարգմանե՞ս...

— Ի՞նչ նամակ է...

— Վեհաժողովին պիտի ղրկեմ եւ մեր ազգին համար քանի մը միլիոն պիտի պահանջեմ...

— Պիտի «խնդրես», ըսել կ'ուզես...

— Ո՛չ, պիտի պահանջեմ... Առնելիք ունինք 1915էն ի վեր... Իբրեւ կանխավճար, սանկ, 100 միլիոն մը տան, մեր գործը կը տեսնուի...

— Ես այդ նամակդ չեմ թարգմաներ, բայց քեզ պարապ տեղը այստեղ բերած չըլլալու համար, քեզի տամ կարեւոր բան մը... Այսինքն հասցէ մը...

— Ի՛նչ հասցէ... Ես վեհաժողովին հասցէն ալ գիտեմ, թուականն ալ — Փարիզ, Մայիս 16...

— Իմ տալիք հասցէս այդքան հեռու չէ — «Միջազգային Ցիմարանոց — Հայկական Յարկաբաժին: Խենթ Աբրահամի սենեակ...

— ....?

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ քրտական շրջանակները կը հաստատեն թէ հարիւրաւոր Քիւրտեր ձերբակալուած են Թուրքիոյ մէջ, անցեալ Դեկտեմբերէն ի վեր: Դատապարտեալները Պոլսոյ զինուորական բանտը կը գտնուին: Որեւէ ճշգրիտ ամբաստանութիւն չէ եղած ասոնց դէմ, կը կարծուի թէ ձերբակալուած են որովհետեւ քրտական գաղտնի կազմակերպութեան մը կը պատկանին, որուն նպատակն է մշակութային որոշ ինքնավարութիւն մը ձեռք ձգել Թուրքիա ապրող 2էն վեց միլիոն Քիւրտերու համար: Փարիզի քրտական ազգայնական շրջանակները կ'ըսեն նաեւ թէ Թուրքիոյ իրենց գաղտնի կազմակերպութիւնը երկար յուշագիր մը ղրկած է ՄԱԿի Մարդկային Իրաւանց Լիկայի յանձնախումբին որուն մէջ կը բողոքեն թէ ոչ մէկ ազատութիւն ունին, ըլլայ արտայայտութեան, ըլլայ մշակութային Թուրքիոյ մէջ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ Մաքմիլըն Ուաշինկթըն կը գտնուի: Երկուշաբթի կէսօրին տեսակցած է՝ Նախագահ Այզընհաուըրին հետ: Ցարդ ոչ մէկ պաշտօնական զեկոյց հրապարակուած է: Յայտնի է սակայն որ երկու պետական դէմքերը քննութեան պիտի առնեն խորհրդային վերջին առաջարկները, զինաթափութեան շուրջ: Կը կարծուի թէ երկու երկիրներու տեսակէտները նոյնն են: Դէտերու կարծիքով պիտի համաձայնին երկու կէտերու շուրջ: Ա) Ստորերկրեայ փորձերու արգիլումի չորս տարուան ժամանակաշրջանը իջեցնել երկու կամ մէկ տարուան: Եթէ որեւէ համաձայնութիւն չգոյանայ, իրենց վերապահել փորձերը վերսկսելու իրաւունքը: Բ) Պնդել որ հըսկողութեան սահմանուած քննութիւններու թիւը՝ բարձրանայ: Խորհրդային Միութիւնը կ'առաջարկէ տարուանհամար չորս կամ աւելնալագոյնը հինգ քննութիւններ:

ԱՏԸՆԱՈՒԸՐ Արեւմ. Գերմանիոյ վարչապետը տեսակցած է Ճափոնի կայսեր հետ: Մամուլի հաւաքոյթի մը ընթացքին յայտարարած է թէ վերին ժողովէն առաջ անհրաժեշտ է որ համաձայնութիւն մը գոյանայ զինաթափութեան շուրջ: Այս առթիւ Գերման վարչապետը հաւաստիքներ տուած է թէ Արեւմտ. Գերմանիան պիտի ձգտի օգնել Ճափոնի որ այս վերջինը կարենայ Հասարակաց Շուկայի մաս կազմող երկիրներուն հետ իր առեւտրական կապերը՝ զարգացնել:

ՎԱՏԻԿԱՆԻ պաշտօնաթերթը՝ Օսսերվաթոռէ Ռոմանօ Մուսոլինիի եւ Պիոս ԺԲ. Պապի թղթակցութիւնը կը հրատարակէ: 1940 Ապրիլ 24ին Պապը անձնական նամակ մը կը ղրկէր Առաջնորդին շեշտելով թէ ամէն ինչ ընէ որպէսզի պատերազմի մը փորձանքէն ազատէ իտալացի ժողովուրդը: Ութ օր ետք, Մուսոլինի կը պատասխանէր — «Եկեղեցւոյ պատմութիւնը ինծի սորվեցուց թէ պէտք չէ երբեք ընդունիլ խաղաղութիւն մը, որեւէ գնով»: Յունիս 10ին, Իտալիա պատերազմի կը մտնէր:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ

(Զ. եւ վերջին մաս)

ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԸ

Կենտրոնական վիճակագրական վարչութեան հաղորդագրութեան Ա. գլուխը յատկացուած է այն տուեալներին, որոնք վերաբերում են Խորհրդ. Միութեան բնակչութեան կրթական մակարդակի բնորոշումին: Վերջին մարդահամարի թըւական տուեալները համեմատութեան մէջ են դրուել ցարական ժամանակուայ մարդահամարների տուեալների հետ՝ ցոյց տալու համար այն նուաճումները, որ ձեռք են բերուել Խորհրդային Իշխանութեան տարիներին: Թուական տուեալների իւրաքանչիւր մէջմերումից յետոյ կատարուած մեկնութիւնները այնպիսի մի վրան բաց պրոպագանդային բնոյթ ունեն, որ կարող են կասկածի ենթարկել այդ թիւերի ճշտութիւնը:

Կրթական մակարդակի վերաբերեալ մարդահամարի թիւերը վերաբերում են գլխաւորապէս Խորհրդային Միութեան: Միայն առաջին գլխի 4րդ ստորաբաժանումի մէջ տրուած են թուական տուեալներ բնակչութեան կրթական մակարդակի մասին ըստ միութենական հանրապետութիւնների: Այս թիւերն էլ, կարծում ենք, հետաքրքրականութիւն կը ներկայացնեն մեր ընթերցողների համար, որով մեր այս վերջին յօդուածն էլ որոշեցինք նուիրել այդ թուական տուեալներին եւ նրանց մեկնաբանութեան:

Կենտրոնական վիճակագրական վարչութիւնը միութենական հանրապետութիւնների բնակչութեան կրթական մակարդակի մասին 1959ի մարդահամարով ձեռք բերուած տեղեկութիւնները համեմատութեան մէջ է դրել 1939ի մարդահամարի տուեալների հետ, ցոյց տալու համար այդ ժամանակամիջոցում տեղի ունեցած փոփոխութիւնը կամ աւելի ճիշդ՝ ձեռք բերուած յառաջադիմութիւնը:

Նախքան թիւերին անցնելը, պիտի յայտնենք, որ նրանք վերաբերում են լըրիւ բարձրագոյն կրթութիւն ունեցողներին եւ միջնակարգ (երկրորդական) ու ոչ լրիւ միջնակարգ կրթութիւն ունեցողների քանակի ճշտորոշմանը:

Սկսենք լրիւ բարձրագոյն կրթութիւն ունեցողներից: Մենք մէջ կը բերենք վերջին այսինքն 1959ի մարդահամարի թիւերը, փակագծի մէջ դնելով1939ին կատարուած մարդահամարի համապատասխան թիւերը:

Խորհրդային Միութեան մէջ լրիւ բարձրագոյն կրթութիւն են ունեցել հազար մարդու վրայ 18 հոգի, (1939ին վեց հոգի), ՌՍՖՍՌում (Ռուսական հանրապետութիւնում) 18 (6), Ուկրայինայում՝ 17 (7), Բելոռուսիայում՝ 12 (4), Ուզբեկստանում՝ 13 (3), Ղազախստանում՝ 12 (5), Վրաստանում՝ 38 (11), Ադրբէջանում՝ 21 (7), Լիտվիայում՝ 13 (2), Մոլտաւիայում՝ 10 (3), Լատվիայում՝ 21 (7), Կիրգիզիայում՝ 13 (2), Տաճիկստանում 10 (2), ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ՝ 28 (6), Թուրքմենստանում 13 (3), Էստոնիայում՝ 21 (8):

Այսպէս ուրեմն լրիւ բարձրագոյն կրթութեան տեսակէտից Վրաստանը գրաւել է միութենական հանրապետութիւնների շարքում առաջին տեղը թէ 1959ին (հազարի վրայ 38) եւ թէ 1939ին (հազարի վրայ 11):

Հայաստանը 1959ին (հազարի վրայ 28) գալիս է Վրաստանից (հազարի վրայ 38) անմիջապէս յետոյ, գրաւելով միութենական միւս բոլոր հանրապետութիւնների շարքում երկրորդ տեղը: 1939ին Հայաստանը (հազարի վրայ 6), լրիւ բարձրագոյն կրթութեան տեսակէտից հաւասար է եղել խորհրդային Միութեան (հազարի վրայ վեց), յետ է մնացել Վրաստանից (հազարի վրայ 11), Էստոնիայից (հազարի վրայ ութ), ՌՍՖՍՌից (Ռուսական հանրապետութիւնից), Ուկրայնայից, Ադրբէջանից եւ Լատվիայից (բոլորն էլ հազարի վրայ 7):

Միջնակարգ եւ ոչ լրիւ միջնակարգ (երկրորդական) կրթութիւն են ունեցել Խորհրդային Միութեան մէջ ըստ 1959ի յունուարեան մարդահամարի տուեալների հազար մարդու վրայ 263 հոգի (1939ին հազարի վրայ 77), ՌՍՖՍՌում՝ 263 (76), Ուկրայինայում՝ 286 (90), Բելոռուսիայում՝ 225 (65), Ուզբեկստանում՝ 234 (39), Ղազախստանում՝239 (60), Վրաստանում՝ 315 (113), Ադրբէջանում՝ 261 (73), Լիտվիայում՝ 175 (64), Մոլտաւիայում՝ 186 (4), Լատվիայում՝ 344 (140), Կիրգիզիայում՝ 227 (32), Տաճիկստանում՝.214 (27), Հայաստանում 289 (81), Թուրքմենստանում՝ 256 (46), Էստոնիայում՝ 304 (129):

Լրիւ եւ ոչ լրիւ կրթութեան տեսակէտից առաջին տեղը գրաւել է1959ին Լատվիան (հազարի վրայ 344), երկրորդ տեղը՝ Վրաստանը (հազարի վրայ 315), երրորդ տեղը Էստոնիան (հազարի վրայ 304), չորրորդ տեղը՝ Հայաստանը (հազարի վրայ 289): Ադրբէջանը (հազարի վրայ 261) գրաւել է ութերորդ տեղը:

Այսպէս ուրեմն լրիւ եւ ոչ լրիւ կրթութեան տեսակէտից Հայաստանը ըստ1959ի յունուարեան մարդահամարի, գրաւելով չորրորդ տեղը (հազարի վրայ 289), յետ է մնացել Լատվիայից (հազարի վրայ 344), Վրաստանից (հազարի վրայ 315) եւ Էստոնիայից (հազարի վրայ 289), բայց առաջ է անցել Խորհրդային Միութիւնից եւ միութենական միւս բոլոր հանրապետութիւններից:

Ըստ 1939ի տուեալների, լրիւ եւ ոչ լըրիւ կրթութեան տեսակէտից, առաջին տեղը գրաւել է դարձեալ Լատվիան (հազարի վրայ 140), երկրորդ տեղը՝ Էստոնիան (հազարի վրայ 129), երրորդ տեղը՝ Վրաստանը (հազարի վրայ 113), չորրորդ տեղը՝ Ուկրայինան (1000ի վրայ 90) եւ հինգերորդ տեղը Հայաստանը (հազարի վրայ 81): Ադրբէջանը (հազարի վրայ 73) գրաւել է ութերորդ տեղը:

Այսպիսով Հայաստանի բնակչութեան կրթական մակարդակը լրիւ եւ ոչ լրիւ միջնակարգ կրթութեան տեսակէտից ցած է եղել Լատվիայից, Էստոնիայից, Վրաստանից, Ուկրայինայից եւ բարձր է եղել Խորհրդային Միութեան եւ միութենական միւս հանրապետութիւնների բնակչութեան կրթական մակարդակից:

Վերջացնելու համար կարեւոր ենք համարում հետեւեալ լուսաբանութիւնը տալ: Կրթական մակարդակը ցուցանշող թիւերը վերաբերում են միութենական հանրապետութիւնների ամբողջ բնակչութեան, այսինքն ներառեալ նաեւ ազգային փոքրամասնութիւնները: Արդ, կան հանրապետութիւններ, որոնց ազգային փոքրամասնութիւնները մշակութային տեսակէտից հաւասար են եւ երբեմն էլ բարձր են այդ հանրապետութիւնների բուն բնակիչներից եւ միւս կողմից նրանք երբեմն բաւականին մեծ տոկոս են կազմում: Բնականաբար այս պարագան պիտի մեծացնէր այդ հանրապետութիւնների կրթական մակարդակը ցուցանշող թիւերը: Այսպէս, օրինակ, Ղազախստանի ազգային փոքրամասնութիւններիշարքում յառաջադէմ մշակոյթ ունեցող ազգերի՝ Ռուսների, Ուկրայինցիների, Բելոռուսների, Լեհերի ընդհանուր թիւն է 4.937.000, Ղազախների եւ ասիական յետամնաց ազգութիւնների 4.238.000ի դիմաց: Բնականաբար առաջին կարգի ազգային փոքրամասնութիւնները չէին կարող չազդել Ղազախստանի ընդհանուր բնակչութեան կրթական մակարդակը ցուցանշող թիւի վրայ, այդ թիւը աւելի բարձրացնելու ուղղութեամբ: Նոյնն է նաեւ Կիրգիզիայի պարագան, որտեղ 837.000 Կիրգիզների կողքին ապրում են 761.000 Ռուսներ եւ Ուկրայինցիներ: Լատվիայի փոքրամասնութիւնները, թիւով 775.000, բաղկացած լինելով Լատիշներից, բարձր են կամ նրանցից ոչ ցածր մշակոյթ ունեցել Ռուսներից, Բելոռուսներից, Լեհերից, Հրեաներից, Լիտվացիներից եւ Ուկրայինացիներից, չէին կարող նուազեցնել այդ հանրապետութեան ընդհանուր բնակչութեան կրթական մակարդակը ցուցանշող թիւը:

Գալով Անդրկովկասեան մեր դրացի հանրապետութիւններին, Վրաստանի համար պիտի ասենք որ չնչին է թիւը ազգային այն փոքրամասնութիւնների (Թաթարներ, Քիւրտեր), որոնք աւելի յետամնաց են Վրացիներից եւ ընդհակառակն զգալի թիւ են կազմում ազգային այն փոքրամասնութիւնները (Ռուսներ, Հայեր, Ուկրայինցիներ, Օսեր, Հրեաներ) որոնք յետ չեն մնում Վրացիներից: Այս պարագան նոյնպէս չէր կարող դրական ազդեցութիւն չունենալ Վրաստանի բնակչութեան կրթական մակարդակի բարձր ցուցանիշի վրայ: Նոյնը պիտի ասենք նաեւ Ադրբէջանի մասին, որտեղ 3.698.000 բնակիչներից 957.000ը Ռուսներ եւ Հայեր են այսինքն Ադրբէջանցիներից մշակութապէս աւելի բարձր աստիճանի վրայ կանգնած ազգեր:

Բոլորովին հակառակն է պարագան Հայաստանի, որտեղ 1.552.000 Հայերի կողքին ապրում են 108.000 Ադրբէջանցիներ, 26.000 Քիւրտեր եւ 56.000 Ռուսներ: Որքան էլ սակաւաքանակ մշակութապէս աւելի ցածր աստիճանի վրայ գտնուող Ադրբէջանցիները եւ Քիւրտերը չէին կարող չնուազեցնել բնակչութեան, տուեալ դէպքում ճնշիչ մեծամասնութիւն կազմող Հայերի կրթական մակարդակը ցուցանշող թիւը:

Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐՈՒ ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ԵՒ ԹԵՀՐԱՆԻ ԻՐԵՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Մեր արդի պատմութեան մէջ քիչեր եղած են որ աւելի աննպաստ եւ աւելի դժնդակ պայմաններու տակ՝ տուած ըլլան աւելի ծրագրուած, աւելի տեւական, աւելի մեծ եւ աւելի ազգօգուտ արդիւնք քան Մեծն Մխիթար Սեբաստացին:

Արդարեւ, ԺԷ. դարուն վերջերը Թուրք պարսկական պատերազմներու հետեւանքով Հայոց Աշխարհը աւերակ դարձած էր եւ հայ ժողովուրդին վիճակը խիստ անմխիթարական էր, այն աստիճան որ կարելի է ըսել թէ գրեթէ գոյութիւն չունէր, երբ նախախնամութիւնը նոյն ժողովուրդին ծոցէն հանեց ուրիշ Մեսրոպ մը, որ լոյս եւ գիտութիւն պիտի սփռէր իր ազգին մէջ, — ատիկա Մխիթար Մեծ Սեբաստացին էր:

Ամփոփելով իր գործը, կրնանք ըսել թէ Մխիթար Արեւմուտքին գիտութիւնը մտցուց Հայոց մէջ եւ միեւնոյն ժամանակ՝ Հայոց մշակոյթը վերակենդանացուց եւ զայն ծանօթացուց արեւմուտքին:

Ու Մխիթարի արժանընտիր յաջորդները, ընթանալով իրենց հիմնադրին գծած ճամբէն, անխոնջ այլ կանոնաւոր աշխատանքով մաքրեցին եւ մշակեցին լեզուն, ուսումնասիրեցին եւ պրպտեցին մեր պատմութիւնը եւ մեր աշխարհագրութիւնը: Ու մասունքի պէս գուրգուրալով մեր նախնեաց թողուցած ժառանգութեան վրայ, ամենուրեք եւ ամէն միջոցով պանծացուցին մեր փառաւոր անցեալը եւ այսպիսով անկինաքարը դետեղեցին մեր վերածնունդին:

Քիչ ժամանակէն Սուրբ Ղազարի լուսատու կեդրոնին հմայքը եւ ազդեցութիւնը անցաւ հայկական բարձրաւանդակը եւ անցնելով Կովկաս՝ ամբողջովին տարածուեցաւ բովանդակ Հայութեան ամէն խաւերուն մէջ:

Հայրենասիրութիւն քարոզեցին:

Ազգասիրութիւնը ստացաւ նոր իմաստ մը, նոր նպատակ մը, նոր ձեւ մը:

Ամբողջ սերունդներ, թէ՛ արեւմտեան Հայաստան, թէ՛ արեւելեան Հայաստան — սկսելով Աբովեանէն, Պէշիկթաշլեանէն ու գալով մինչեւ Ահարոնեան, Իսահակեան, Զօպանեան ու Զարենց — ամբողջ սերունդներ ներշնչուեցան Մխիթարեաններու համաստարած կայծէն:

ԲԵՄԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՇԱՏ Է՞Ր ԿԱՐԾԱՀԱՍԱԿ

Ձմեռնային ցուրտ գիշեր է:

Ձիւնապատ ամայի դաշտերով աղմկալից սլանում է երկաթուղու գնացքը, որի չորրորդ կարգի վերջին վագոնի ամենախուլ անկիւնում, յատակի վրայ՝ կծկըւած, գունատ մի երիտասարդ է նստած: Նրա նորաձեւ հանդերձը պերճախօս փաստ է, որ նա այլ կեցութեան է սովոր եւ բախտի ծանր հարուածն է միայն նրան ձգել աղքատ դասի մուրացկանների հրջանը:

Նա զուրկ է նոյնիսկ մի սնտուկից, նոյնիսկ մի աղքատիկ կապոցից, որ ունի մեծամասնութիւնը իւր գլուխը թեքելու համար: Բայց մի րոպէ գէթ նա չէ մտածում տանը պատրաստած տաք անկողնի մասին: Նրան նոյնպէս չէ զգուեցնում նեղ տարածութեան զարշելի ածխահոտը, ինչպէս նաեւ իւր կասկածաւոր ուղեկիցների կոպիտ խօսակցութիւնը: Նա միայն զգում է, որ վաղուց փայփայած գաղափարը վերջապէս իրականացել է, որ նա այժմ փախստական է, եւ եռեւից ․․րել է նաեւ առագաստները, աւերել կամուրջը եւ կտրել չղթաները, որոնք երբեմն օղակի պէս նրան կապում էին ազատ անցեալի հետ:

Գիշերը պատած խաւարի մէջ գնացքը թնդիւններով սլանում է առաջ, իսկ երիտասարդի մտքերը աւելի արագ են թըռչում:

Նա համոզուած է, որ ապագայում նըրան պատերազմալից դաժան կեանք է ըսպասում, բայց եւ այնպէս շնչում է իբրեւ ծանր լուծից ազատուած մի մարդ: Նրա դրացին՝ արտաքուստ մի վայրենի սեւամօրուս ակինքոր, հեռաւոր աշխարհի իւր արկածալից կեանքից առասպելներ է պատմում:

Նաւով նա օտար երկիր էր ուղեւորուել, բայց համոզուելով, որ ապրելու համար այնտեղ եւս աշխատանք է պէտք, հիմա վերադառնում է հայրենիք, հարստացած միայն այդ աւելորդ վշտալի գիտով:

— Հոգ չէ, մտածում է մեր երիտասարդը: Աւելի լաւ: Այդ իմ բաղձանքս էր:

Խելացնորութեան հաւասար նրան ուրախութիւն էր տիրել: Նրան ոչ մի գին թանգ չէ երեւում այդ ցանկալի ազատութիւնը գնելու համար: Մտօք նա պատկերացնում է վերջին օրերի նահատակութեան ժամերը, մաշող կռուի ամիսներն ու տարիները: Այժմ ամէն ինչ վերջացած է եւ քանի նա աւելի է տանջւում, որքան ապագան տրտում է նրան պատկերանում, որքան նա աւելի է ճանաչում իրեն գաղափարի մարտիրոս, այնքան աւելի քիչ է գիշատում նրան զարհուրելի միտքը՝ մօր յիշատակը, որ անքուն գիշերներ որբացած դառն արցունքներ է թափում մոլորուած որդու վրայ:

×

— Ես պիտի դերասան դառնամ ...

Այդ բառերը վառօդի տակառի մէջ ընկած կայծի նման բռնկեցրին խաղաղ գերդաստանի անդորր կեանքը: Մեր դարում մարդիկ չափազանց լուսամիտ գաղափար ունեն բեմական արուեստի մասին եւ վերին աստիճանի համբերող են, երբ որ խնդիրը հարազատներին չէ վերաբերւում:

Մարտին Ֆօյլրատր՝ մինչեւ այդ ժամանակ ծնողաց փայփայած եւ երես տըւած սիրելին, յանկարծ իւր առջեւ թշնամու մի գունդ նկատեց:

Ի՞նչպէս կարող էր առաջինի որդու եւ յառաջադէմ աշակերտի գլխում մի այդպիսի յեղափոխական զզուելի միտք ծագել: Նախախնամութեան ձայնին կամ իսկական դեղարուեստական կոչման ոչ ոք հաւատ չէր ընծայում եւ ահա սկըսուեց մօր եւ ազգականների կատաղի ճակատամարտը ընտանիքին վտանգ սպառնացող արատի դէմ:

Այդ կռուի մէջ Մարտինի ուժերը եւ ոգեւորումը հետզհետէ ամրանում էին: Նա հաստատ հաւատում էր իւր գեղարուեստական տաղանդին եւ մնացած աշխարհի վրայ նայում էր սառնարիւն եւ քարասիրտ:

— Էլ ի՞նչ որդի է, որ կամենում է հարազատ մօրը թողնել եւ գնալ խեղկատակ դառնալ, հարցնում էին ազգականները:

— Այդ ինչ տարօրինակ սէր է, որ ձգտում է ինք դժբախտացնել եւ իմ բարօրութեան միակ ճանապարհը փակել, մտածում էր Մարտինը:

Նա զգում էր, որ իւր ազգականների մեծամասնութիւնը ճանաչելով նրա կամքի անսասանութիւնը, վաղուց արդէն հեռացել է նրանից եւ բնաւ չէր ցաւում, միայն թէ վտանգաւոր ճանապարհը ուղեւորուելիս, նա ամենայն սիրով իւր հետ կը տանէր մայրական օրհնութիւնը: Սակայն, եթէ ստիպուած պիտի լինի սրանց նրան զոհանալու, փոյթ չէ: Երբ նա յաղթանակ տարած կը վերադառնայ, նրան գրկաբաց կը դիմաւորեն:

Փախչելու միտքը նրա մէջ մարմնացել էր: Ազատութեան համար նա կը հրաժարուի հայրենիքից, ընտանիքից, հարստութիւնից, բոլորից ...

ՖՐԷՅՆԴ

(1 Շար.)

Հայութեան անխտիր բոլոր հատուածներուն կողմէ, ինքնուրոյն եւ ամենաբարձր պատուանդանի մը վրայ դրուեցաւ Մխիթարեան Միաբանութիւնը եւ իր մեծ դէմքերը, ամէն մէկը գրական հսկայ մը, — Բագրատունի, Զամչեան, Հիւրմիւզ, Ալիշան, Այտընեան, Գաթըրճեան, Ղազիկեան եւ բազմաթիւ ուրիշներ :

Բայց Մխիթարեաններուն կատարած բազմակողմանի եւ անգերազանցելի մշակութային աշխատանքին հետ՝ կայ նաեւ ուրիշ մէկ գործունէութիւն, որ տուած է դրական արդիւնք, — ատիկա իրենց կրթական գործն է :

Հնդկահայ երկու բարերարներ, ծագումով Նոր-Ջուղայեցի, Եդուարդ Ռափայէլ Ղարամեան եւ Սամուէլ Մուրատ Աղամալեան, Մխիթ. Միաբանութեան տրամադրեցին գումար մը, որ պիտի յատկացուէր հայ մանկտւոյն դաստիարակութեան գործին: Զափազանցութիւն պիտի չըլլայ ըսել թէ մեր մէջ քիչ կտակներ եղած են, որ աւելի ձեռնհասութեամբ եւ հաւատարմութեամբ գործադրուած ըլլան քան Մուրատ-Ռափայէլեան կտակները :

Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարաններուն տեւական գոյութիւնը եւ յաջողութիւնը ուղղակի արդիւնքն է Մխիթարեան Միաբանութեան անխոնջ ջանքին եւ նուիրումին:

Մխիթարեան առաջին վարժարանը բացուած է 1834ին Փատովայի մէջ: Երկու տարի ետքը բացուած է Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանը Վենետիկ եւ անոր յաջորդած է Փարիզի Մուրատեան վարժարանը :

Երբ կ'ըսենք Մխիթարեան վարժարաններ, պէտք չէ հասկնալ մէկ կամ երկու դպրոցներ Եւրոպայի մէջ, այլեւ այն բոլոր նախապատրաստական դպրոցները՝ որ բացուեցան Մխիթարեաններուն կողմէ Հունգարիոյ, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ, Պոլսոյ, Պարտիզակի, Խարբերդի, Տրապիզոնի, Մուշի, Ախալցխայի եւ Լիբանանի, ինչպէս նաեւ ուրիշ հայաշատ կեդրոններուն մէջ:

Հայ պատանիին առջեւ լայն բացուեցաւ պատուհանը հայ պատմութեան: Իր առջեւ պարզուեցաւ համայնապատկերը հայ անցեալին իր բոլոր ճոխ գոյներով, լոյսերով եւ ստուերներով :

Ու Մխիթարեան Միաբանութեան հայրենանուէր շունչին տակ՝ այս վարժարանները տուին շրջանաւարտ սաներու ընտրանի մը, որուն մեծագոյն մասը նուիրուեցաւ հանրային գործունէութեան իբր գրագէտ, ուսուցիչ, գեղարուեստագէտ եւ քաղաքական գործիչ :

Հայութիւնը չի կրնար երբեք մոռնալ թէ վերջին դարուն՝ այդ վարժարաններու մէջ են սնած ու ներշնչուած հայ մտքի եւ արուեստի բազմաթիւ վաստակաւոր եւ փայլուն ներկայացուցիչներ, որոնք մեր մշակութային համաստեղութեան շողշողուն աստղերն են :

Առողջ եւ լուրջ հայեցի դաստիարակութեամբ տոգորուած այս շարան շարան ընթացաւարտները, Տէրենց, Պէշիկթաշլեան, Աճէմեան, Ադամեան, Թէրզեան, Արփիարեան, Մամուրեան, Վարուժան եւ բազմաթիւ ուրիշներ, միեւնոյն հնոցէն ելլելով ու միեւնոյն կնիքը կրելով իրենց վրայ, ամէն տեղ ու ամէն ժամանակ պանծացուցին հայ ոգին ու միտքը, եւ իբր թթխմոր կարեւոր դեր մը կատարած են իրենց շրջանակին մէջ : Փոքր արդիւնք չէ :

Փոքր արդիւնք չէ նաեւ Պարսկահայութեան ներկայիս կատարած կրթական գործը: Աւելի քան տասնըեօթը դպրոցներ: Եւ ասիկա առանց որեւէ արտասահմանեան աջակցութեան :

Պարսկահայութիւնը ըմբռնած է, որ առանց տոհմային առողջ եւ լուրջ դաստիարակութեան, Պարսկահայ գաղութն ալ, — ինչպէս ուրիշ հայ գաղութներ, — ենթակայ է այլասերման վերահաս ըսպառնալիքին :

Այս սկզբունքին վրայ հիմնուելով՝ կրնանք ըսել թէ ազգային տեսակէտէն հայ գաղութի մը վիճակին չափանիշը իր դպրոցներն են: Այս հիման վրայ՝ Պարսկահայ գաղութը առաջնակարգ տեղ մը կը գրաւէ մեր Սփիւռքի բոլոր գաղութներուն մէջ:

Եւ հիմա որ Մխիթարեան Միաբանութիւնը — հաւատարիմ իր կոչումին — ծրագրած է Պարսկաստան ալ բարձրագոյն վարժարան մը հաստատել, այսպիսի գիշերօթիկ դպրոց մը անտարակոյս պիտի լրացնէ ու պիտի ամբողջացնէ Պարսկահայութեան կրթական կազմակերպութիւնը :

Ի հարկէ՝ այս ծրագիրը Մխիթարեան միաբանութեան սրտին շատ մօտիկ է, եւ ինքն ալ իր կողմէն ամէն զոհողութիւն ընելու պատրաստ է, ինչպէս միշտ ալ ըրած է ազգին համար իր 250 տարուան պատմութեան ընթացքին :

Անցեալին՝ հայ ժողովուրդը ցոյց տուած է թէ գիտէ գնահատել իսկական արժէքն ու արժանիքը : Այսօր ալ՝ Մխիթարեան Միաբանութիւնը իրաւունք ունի մեր անվերապահ յարգանքին, գնահատանքին, քաջալերութեան եւ աջակցութեան :

Մխիթարեան Միաբանութիւնը մինչեւ հիմա երբեք ձեռք չէ մեկնած եւ չի ալ մեկներ, բայց անոր յանձնուած իւրաքանչիւր լուման միշտ ծառայած է — եւ կը ծառայէ — հայ ժողովուրդին վերելքին :

Վստահ ենք թէ Պարսկահայ գաղութը եւս լիուլի կը կատարէ իր պարտականութիւնը Թեհրանի Մխիթարեան վարժարանին ձեռնարկին :

Հայ գաղութ մը, ինչպէս Պարսկահայ գաղութը, որ ինքն իր միջոցներով կրնայ տասնըեօթը դպրոցներ պահել, այսպիսի գաղութ մը իրաւունք չունի յուսահատելու :

Նոյնպէս՝ ժողովուրդ մը, ինչպէս Հայ ժողովուրդը, որ Պարսկահայութեան նըման գաղութներ ունի, այդ ժողովուրդն ալ իրաւունք չունի յուսահատելու :

ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԻՆԵԱՆ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Կիրակի, Մարտ 20, Սեւրի Մուրատեան վարժարանի թատերական ներկայացումի օրն էր: Կէսօրէ ետք ժամը ճիշդ 4ին, վարժարանին տեսուչը, Հ. Սերոբէ վրդ. Ագըլեան, բեմ կը բարձրանար բացման երկու գեղեցիկ խօսքեր ըսելու :

Ապա, թաւիշէ վարագոյրը կը բացուի:

Առաջին թատերախաղն էր «Արովեան ճամբու տղաքը», բարոյալից եւ շատ հետաքրքրական կտոր մը, երկու արարով :

Կաթեան Պօղոս, զօրավարի դերով, իրեն ընկեր ունենալով Խաչատուրեան Սեդրակը, Տ. Աչճեանը, Յ. Հայթայեանը, Արամ Թէրզիպաշեանը, ու մանաւանդ փոքրիկն Յ. Պէրպէրեանը՝ եւ Ժիրայր Փէքմէզեան, հիանալի խաղարկութեամբ զարմացուցին հանդիսականները :

Այս գեղեցիկ տրամախօսութեան յաջորդեց «Սագը Թռաւ» զաւեշտը՝ հեղինակութիւն Տիկին Ռ. Միլտոնեանի : Առանց բացառութեան, բոլոր դերակատարներն ալ՝ Ժ. Լուսինեան, Ռ. Նազարէթեան, Ժ. Պաղտասարեան, Ս. Ճերաճեան, Ա. Ադամեան, Դ. Արթինեան անթերի կատարեցին իրենց վստահուած դերերը :

Բեմադրութիւնը եւ տարազները շատ խնամուած էին:

Փոքրերու կողմէ ներկայացուեցաւ «Հայերէն պարենք» երգախառն պարախաղը, որ իսկապէս յաջող էր եւ արժանացաւ հանդիսականներու խանդավառ ծափահարութեան :

Կէս ժամ դադարէ մը ետք, տեղի ունեցաւ Ֆրանսացի դասական թատրերգակներու գլուխ գործոցներէն քաղուածներու շարք մը:

Թատերական այս հանդէսը, իր ամբողջութեան մէջ, նոր յաջողութիւն մըն է Մուրատեան վարժարանի աշակերտութեան :

Ապրին այդ տղաքը, որ պարբերաբար կը յաջողին խանդավառել մեզ, իրենց գեղեցիկ խաղարկութեամբ, հայկական պարերով, երգերով եւ մանաւանդ իրենց հայերէնի մաքուր առոգանութեամբ : Ինչ մեծ հրճուանք է մեզի համար, տեսնել մեր նոր սերունդի վարդ շրթունքներու վրայ մանկանալը «Ալեհեր Հայոց լեզուին» :

Անգամ մը եւս վարժարանի հանդիսասրահը ձգեցինք այն խոր համոզումով, որ Սէնի ափին կանգնած այս հայ դարբնոցը, կենսական հաստատութիւն մըն է մեր գաղութին համար եւ կոչուած մեծ դեր մը խաղալու Հայապահպանումի անյետաձգելի գործին մէջ :

ՀԱՆԴԻՍԱՏԵՍ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ

*

Տնտեսագիտական Ինստիտուտը, որ հիմնուած է 1955ին, մաս կը կազմէ Ակադեմիայի, որպէս-մինը անոր միւս (պատմութեան, լեզուի եւայլն) ինստիտուտներուն: Տնտեսագիտական այս ուսումն. հաստատութիւնը կը զբաղի հայ տնտեսագիտական միտքի ու Հայաստանի տնտեսութեան զարգացման հարցերու ուսումնասիրութեամբ, սկսած հնագոյն ժամանակներէն մինչեւ Խորհրդային շըրջանը :

Վերջին տարիներուն, տնտեսական ինստիտուտը լոյս ընծայած է Ուսուցչապետ Հ. Թումանեանի «Հայաստանի տնտեսական զարգացումը» եւ տնտեսական գիտութիւններու դոկտոր Մ. Ադոնցի «Արեվելյան Հայաստանի տնտեսական զարգացումը 13րդ դարում» աշխատութիւնները, իսկ 1959ին Մ. Զուրաբեանի «Հայ տնտեսական մտքի զարգացման ուրուագծեր» մեծածաւալ մենագրութիւնը, ուր հեղինակը կը բնութագրէ հայ տնտեսագիտական մտքիզարգացումը 18րդ դարու վերջին քառորդէն մինչեւ19րդ դարու վերջը:

Տնտեսական ինստիտուտի խումբ մը գիտական աշխատողներու (Ա. Մարուխեան, Ս. Խրիմլեան, Գ. Ալավերդեան, Մ. Շահրազեան եւայլն), հեղինակութեամբ հայերէն (Երեւանի մէջ) եւ ռուսերէն (Մոսկուայի մէջ) լոյս տեսած է «Սովետական Հայաստան» աշխատութիւնը՝ նըւիրուած Հայաստանի ժողովրդական տնտեսութեան զարգացման :

Ակադեմական Վ. Համբարձումեանի եւ ուրիշներու ելոյթներէն յայտնի է, որ Հրազդանի (նախկին Ախտայի) շրջանին մէջ յայտնագործուած են հանքային նոր նախանիւթեր՝ նեֆելինային սիենիտներ, որոնք կ'օգտագործուին գլխաւորապէս ալիւմինիումի արդիւնաբերութեան մէջ : Բարձրագոյն մարմիններու համաձայնութեամբ որոշուած է Հրազդանի մէջ ըստեղծել լեռնաքիմիական գործարանախումբ (կոմբինատ): Այդ հարցի լուծման մէջ մեծ դեր կատարած է տնտեսագիտական ինստիտուտը՝ քիմիական ինստիտուտի հետ :

Տնտեսագիտական ինստիտուտը մշակած է երկաթուղային փոխադրութիւններու, Հայաստանի ելեկտրականացումի ինչպէս նաեւ Ալավերտիի պղնձաքիմիական գործարանախումբի յետագայ զարգացման եւ ընդլայնման հարցերը :

Վերջին տարիներու ընթացքին տնտեսագիտական ինստիտուտը կազմեր է Հայաստանի տնտեսական քարտէզը, ուրտեղ գունաւոր պատկերներով տրուած են մեր հայրենիքի ժողովրդական տնտեսութեան (արդիւնաբերութեան եւ գիւղատնտեսութեան) նուաճումները անցած քառասուն տարիներու ընթացքին եւ զարգացումի հեռանկարները մինչեւ ընթացիկ եօթնամեակի վերջին տարին՝ 1965 թուականը :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (161)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Իր յիմարութեամբը, իր միամտութեամբը, անկարելի փառքերու իր կոյր փարումովը տակնուվրայ ըրեր էր ամէն բան, երկու կեանք մէկէն ջախջախելով, իրը եւ անորը: Խեղճ տղան, որքան սիրեր էր զինքը, որքան տառապեր էր իրեն համար :

— Ո՜հ, Համբիկ, Համբիկ, իմ խեղճ Համբիկս, կը հեծէր Սոֆի ձեռուըներովը դէմքը ծածկելով, արտասուալից :

«Սոֆիս, ըսած էր ան, մի մերժեր զիս եւ սէրս, վասն զի պիտի մեռնէի ատկէ, ու դուն պիտի զրկուէիր այդ սէրէն, ու պիտի դժբախտ, թշուառ ըլլայիր, վասն զի այդ սէրը միայն կարող պիտի ըլլայ քու երջանկութիւնդ ապահովել. քու կեանքիդ սիրոյն՝ իմ սէրս մի մերժեր»:

Իր սիրոյն սաստկութեանը մէջ ան գուշակի ոգի ունեցած էր: Աղերսուած սիրոյն մերժումէն յետոյ քիչ քիչ ամէն բան ջախջախուեր էր:

Ու աղջիկը, իր ապաշխարող զղջումին մէջ, վատին, սրիկային դէմ իր մէջ հետզհետէ, կամաց կամաց վառուող ատելութեան ու վրէժխնդրութեան հրդեհին մէջ, այլեւս սէրը չէր որուն՝ իր ներսը արծարծուիլը կը զգար մերժուած սիրահարին համար:

Գութի զգացում մըն էր հետզհետէ աճող ծաւալող, իր բովանդակ էութիւնը պարուրող, գութը որ ցաւ մը, տանջանք մը կ'ըլլար, աղապատանքը որ խղճի ահաւոր խայթի մը համեմատութիւնը կը ստանար : Երթալով, աւելի յստակ, աւելի որոշ կերպով կը տեսնար թանկագին ու անստգիւտ ճշմարտութիւնը այն զգացումին զոր իր այդ ազնիւ ու անուշ բարեկամը տածած էր իրեն համար: Ու, հակառակ որ ինք գիտակցաբար, անգթօրէն անոր կեանքը խորտակած ըլլար, անիկա, ներողամտութիւններուն ամէնէն վսեմովը, անյիշաչարութիւններուն ամէնէն զմայլելիովը, իր Սոֆիին կեանքը փրկեր էր, հոն, վերը, գահավէժի մը մահացու եզրին վրայ, աւանդավէպերու անտառաբնակ պարիկի մը պէս յանկարծ դուրս ցցուելով թաւուտներու խաւարին մէջէն: Աչքերը բանալով՝ անոր հուժկու թեւերուն վրայ գտեր էր ինքզինքը: Ո՜հ, անակնկալներուն ամէնէն անակնկալը :

Ու իր տանջանքին զառանցոտ սաստկութեանը տակ մանկամարդ աղջիկը, նորէն, ինքզինքը յանկարծ այդ բազուկներուն վրայ կը տեսնէր: Կը տեսնէր իր վրայ սեւեռուած այդ աչուըները, իրենց վայրենի պշնումին մէջ տակաւին անուշ ներողամիտ ցոլմունքով մը, կրուած այնքան անհելի տուայտանքներէ, հոգեկան այնքան ահեղ ցնցումներէ ետքն ալ :

Այդ դրկին վրայ, իր սթափումի մէկ րոպէին, զգացեր էր այդ էութեան փոթորիկը, հաղորդուող, սարսափեցնող ջերմութիւն մը որ մագնիսացուցեր էր զինքը, բաբախում մը որմէ անոր ամբողջ մարմինը կը դղրդար, կարծես համաչափ ազդարարը ներքին բոցավառ հնոցի մը :

Վերակոչուած այս յիշատակին տպաւորութեանը տակ, հիւանդ աղջիկը կը սկսէր դողդղալ. ակռաները կը կափկափէին, ճակտին վրայ պաղ քրտինքներ կը թորէին, շնչառութիւնը դժնդակ կ'ըլլար, մատուըներովը, ջղապիրկ ու դողդոջուն, առարկաներու կը կառչէր, սեւածիր աչուըներուն տարտամ ու սարսափահար նայուածքովը, դէպի անորոշ կէտեր, ուր կը կարծէր ընդնշմարել ֆանթաստիկ ուրուագծումները այդ տեսարանին :

Մերժուած սիրահարին մարտիրոսացած սիլուէթը, տանջանքի գալարումներուն տակ այլակերպուած, յածելով միջոցին մէջ, մերթ պատառուն քուրջերով ծածկուած ողբալի մուրացկանի մը կերպարանքով, մազերը մինչեւ ուսերը վար թափուած, յուսահատ, անմարդկային, մերթ, գերագոյն յանդիմանանքի վսեմ ու ասպետական ժեստի մը մէջ, սիրտը ցոյց տալով իրեն՝ լայնախոց վէրքով մը պատառուած, ուսկից արիւնը կը ծորէր անհատնում կաթիլներով. ու մերթ առաջուան հեզ, անուշ, խպնոտ տղան, գետնամած պաղատանքի մը կեցուածքովը իր — անգութ աղջկան — սէրը մուրալով :

Գիշերները, քունը վրդովուեցաւ, ցորեկուան տեսարանները կրկնուեցան, աւելի տխուր, աւելի ահարկու, աւելի հոգեցունց: Առաջուան կեանքը հետզհետէ կը պատկերանար, եղերախաղի մը յստակ ու բնական հոլովումը, վերը, Մաթոս ամիրային կիսաւեր ապարանքին եւ յետոյ, անոր կործանումէն ետքը փոքր տանը մէջ ապրուած քաղցր ու անվրդով կեանքը ձկնորս Թումիկին ընտանիքին հետ :

Որքան երջանիկ էին հոն, այդ ծառազարդ, վայրի գեղեցկութեամբ բարձունքին վրայ, մեկուսի ու խաղաղ, մարդկային դաւերէն ու նենգութիւններէն հեռու :

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

★

Սրտի խորունկ ցաւով կ'ողբանք մեր ընկերոջ սիրելի ընկեր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ դառնակսկիծ մահը :

Այս առթիւ յայտնում ենք մեր ցաւակցութիւնները, Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէին, Տիկին Տէր Թովմասեանին եւ ընտանեկան պարագաներուն : ԿԱՅԱՆ

ԱՊՐԻԼ 11-24 Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կ'ոգեկոչուի Ապրիլ 24ին :

Նախաձեռնութեամբ Ապրիլեան Սեբուհի, Սալ Քատէի մէջ :

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Համազգային Սգատօնը Ապրիլ 24ին : Միահամուռ մասնակցութեամբ գաղութին : Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ողբ. ընկերուհի Տիկին Նարկիզ Քիրպիթճեանի մահուան առթիւ զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն :

Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկ. Զարուհի Տէր Թովմասեանի եւ ընկերուհի Շէօհլէյեանի ընկ. ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ կսկըծալի մահուան առթիւ :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ, Սէն Ժերոմի Հ Յ. Դ. Հայաստան ենթակոմիտէն ընկ. Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ մահուան առթիւ ցաւակցութիւններ կը յայտնէ իր ընտանեկան պարագաներուն, փոխան ծաղկեպսակի 50 Ն. Ֆ. կը նուիրէ Մշակոյթի Տան, նոյնպէս 50 Ն. Ֆ. կը նուիրէ ողբացեալ ընկ. Գ. Բալայեանի յիշատակին Գերասիմ Բալայեան սրահին :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պ. Նորայր Սահաթճեանէ եւ Օր. Նուարդ Սահաթճեանէ 100 Ն. Ֆ. իրենց սիրեցեալ քրոջ Օր. Արուսեակ Սահաթճեանի մահուան տարելիցին առթիւ :

Նոյնպէս շնորհակալութեամբ ստացած է Այրի Տիկին Վարդանուշ Գրիգորեանէ 50 Ն. Ֆ., իր ողբացեալ ամուսնոյն մահուան տարելիցին առթիւ :

ԳԻՆԵՋՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Սէնթ Էթիէնի «Բարգէն Սիւնի» խումբը իր ակումբին պաշտօնական բացումին առթիւ, Ապրիլ 2, Շաբաթ ժամը 19ին, կազմակերպած է գինեձօն մը, որուն սիրով կը հրաւիրուին շրջանի ընկերներն ու բոլոր այն ազգայինները, որոնք կը հետաքրքրուին Նոր Սերունդի շարժումով ու գործունէութեամբ :

Գեղարուեստական բաժին :

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԵՒ ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Նախաձեռնութեամբ Ֆ. Կապ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի :

Այս Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9էն մինչեւ լոյս, Պէրիէ Միյէ շքեղ սրահներուն մէջ, Փլաս Պէլքուր :

Գեղարուեստական բաժին եւ հաճելի անակնկալներ : Պիտի երգէ Տիկին Արաքսի Մուրատեան (Փարիզէն), իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Տէր եւ Տիկին Սուքավէլեանի պարախումբը, Վալս էմփէրիալ, Ֆրէնչ քանքան եւ հայկական պարերով : Ինչպէս նաեւ Թարարէն Հաբէլեան եղբայրներ պիտի նուագեն ու երգեն հայկական եղանակներ :

Ընտանեկան ուրախ զուարթ մթնոլորտ :

"ՅԱՌԱՋ" ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ Իվ Գասպարեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Փըթի տ'Արպուայի բուժարանի հիւանդներուն եւ 10 Ն. Ֆ. «Յառաջ»ի, իր ողբացեալ հօր՝ Գէորգ Գասպարեանի յիշատակին :

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Սէնթ Էթիէնի «Բարգէն Սիւնի» խումբի կողմէ, 2 Ապրիլ, Շաբաթ ժամը 21էն մինչեւ լոյս, Փէրկոլա (Ռօն Փուէն) շքեղ սրահին մէջ, Անտրէ Քոնսթան եւ Ֆրէտ Պովի անուանի զոյգ նուագախումբերը պիտի ստեղծեն շատ հաճելի ժամեր եւ զանազան անակնկալներ : Հայկական մթնոլորտ եւ առատ կերուխում :

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի աշակերտուհիներու կողմէ :

Ապրիլ 3ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Մէզօն տը լա Շըմիի մէջ, 28պիս, Րիւ Սէն Տօմինիք, մէթրօ Էնվալիտ :

Հայերէն եւ ֆրանսերէն թատերախաղեր : Երգախառն պատկերներ եւ արտասանութիւն :

Մուտք՝ 6, 5 եւ 3 Ն. Ֆ. :

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ Ի ՊԱՏԻՒ ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Հովանաւորութեամբ Կաթ. Պատուիրակ ՍԵՐՈՎԲԷ ԵՊ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆի եւ մասնակցութեամբ Փարիզի հայ գաղութին ներկայացուցիչներուն :

29 Մարտ, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 20·30ին : ՓԱԼԷ Տ'ՕՐՍԷԻ մէջ :

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ ստանալով հրաւիրատոմսեր եկեղեցւոյ դիւանէն : Մասնակցութեան բաժին 10 Ն. Ֆ. :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 16 ԱՊՐԻԼ ԺԱՄԸ 20,45ԻՆ **Salle Verdi - Casa d'Italia** Rue d'Alger	ԼԻՈՆ, 17 ԱՊՐԻԼ ԺԱՄԸ 14·30ԻՆ **Salle Rameau**

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ

ԵՒ ORCHESTRE SYMPHONIQUE DE LA R.T.F. Ի

Մեներգներ՝ Օր. ԱՍՏՂԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ, Պ. ՄԿՐՏԻՉ ՊՕՂՈՍԵԱՆ, Պ. ԱՐԱ ՍԵՐՈԲԵԱՆ

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ **Կ. ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ**

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ «ԿԱՌԱՎԱՐԵՆՑ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

Կիրակի, 3 Ապրիլ, ժամը 15ին, Սարսէլի քաղաքապետարանի սրահներուն մէջ

Salle des Fêtes de Sarcelles - Place du XI Novembre

Կը ներկայացուի Հայոց պատմութեան անմոռանալի էջերէն՝

ԱՒԱՐԱՅՐԻ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԱՐԾԻՒԸ

(Ողբերգութիւն 5 արար եւ 4 պատկեր)

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ Պ. ՄԻՀՐԱՆ ՇԻՇՄԱՆԵԱՆԻ

ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ Պ. ՏԻԳՐԱՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ԷՍՔԻՃԵԱՆԻ

Սիրայօժար մասնակցութեամբ

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի, ղեկավարութեամբ ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆի եւ մասնաճիւղիս լաւագոյն ուժերուն

Հաղորդակց. միջոցներ. — Փոռթ տը լա Շափէլէն առնել 268 թիւ հանրակառքը դէպի Վիլիէ լը պէլ եւ իջնել Սարսէլ «Նոյեմբեր 11ի» հրապարակը կամ կառախումբ՝ Կառ տիւ Նորէն ժամը 13·45 եւ 15·10, իջնել Վիլիէ լը Պէլ եւ առնել 268 թիւ հանրակառքը :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԼՍԱՐԱՆ

Հերթական դասախօսութիւնը այս Չորեքշաբթի գիշեր, ժամը 21ին, Քատէի սրահը : Կը խօսի Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ, նիւթը՝ «Արմէն Տիգրանեան եւ իր Դաւիթ Բէկ օփերան» : Պիտի տրուի այս ներկայացման երաժշտութիւնը ամբողջութեամբ : Նիւթը երկար ըլլալով պիտի սկսինք ճիշդ որոշուած ժամուն :

Galerie Bassano

9, Rue Grégoire des Tours

ԺՈՐԺ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

ՄԻՆՉԵՒ ԱՊՐԻԼ 6

ՀԱՅԱԾԷՍ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳ

ՎԱՏԻԿԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ

Այս Կիրակի 3 Ապրիլ, ժամը 10·30ին, հայկական հանդիսաւոր Ս. պատարագ եւ քարոզ՝ Վատիկանի ձայնասփիւռէն :

Պիտի քարոզէ Գեր. Ներսէս Վրդ. Սեթեան՝ Տեսուչ Հռոմի Լեւոնեան հայ վարժարանի : Միջին ալիք՝ 196 մ., կարճ ալիք՝ 19·84, 25·67, 31·10 :

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

Պզտիկներու արձանագրութիւնները պիտի սկսին Ապրիլ մէկին եւ պիտի փակուին Մայիսի վերջը :

Այն ծնողքները որոնք կ'ուզեն արձանագրել տալ Կապ. Խաչին, Դիմել հետեւեալ հասցէներուն :

Մարսէյլի քաղաք Տիկին Թութէլեանի, 4 Րիւ Փարմանթիէ, Պոմոն, Տիկին Տօլպաշեանի 23 Պուլվ. տը Պօմոն, Տիկին Շալճեան Սէն Ժերոմ :

ՍԱԿԱԳԻՆ ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	30 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	15 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	15 Ն. Ֆր.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ն. Ֆր.	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ն. Ֆր.	» » »
«ԾԱԽՈՒ Է»	20 Ն. Ֆր.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են :

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է :

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել վարչութեան :

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ : Ապրիլ 2ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 21ին : Աննըվիլի մեծ սրահին մէջ : (Փառք էքսփոզիսիօն) :

Այս առթիւ վարձուած է տեղւոյս համբաւաւոր ժիլ Տօլայի նուագախումբը :

Կը հրաւիրուին Կեդր. Ֆրանսայի քոլ մասնաճիւղերուն հայ մարզիկները :

ՀԱՅԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ԴԵՂԱՐԱՆ ՍԻԼՎԷՍԹՐԸ

46, Ռիւ տը Թրէվիզ, 46

ՓԱՐԻԶ (9)

Յանձնարարելի Դեղարան մը :

Ջերմ ընդունելութիւն Փարիզի Արուարձանի եւ Գաւառի հայ յաճախորդներուն :

Դեղարանը կը գտնուի Ռիւ տը Թրէվիզի եւ Ռիւ Լաֆայէթի անկիւնը, Ազգային Տունէն 100 մեթր հեռու :

Պ. Վահրամ Էլմաճեան՝ դեղագործ – վաճառող, ամէն օր իր հայրենակիցներուն տրամադրութեան տակ է, Սիլվէսթրը Դեղարանը, ժամը 8էն – 12, 15·30 – 20 :

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e
Fondé en 1925 — Téléph. : PRO. 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր., վեց 22Ն. Ֆր.
Արտասահման՝ տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 30 ՄԱՐՏ
MERCREDI 30 MARS 1960

36ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 8761 — 36EME ANNÉE — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 4562

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԴԱՌՆ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հանդիսաւոր եւ մեծավայելուչ ընդունելութիւնը, որուն կը շարունակէ առարկայ դառնալ Նիքիթա Խրուշչեւ, ցոյց կուտայ անգամ մը եւս թէ Ֆրանսա ի՛նչպէս գիտէ մեծարել իր հիւրը, — մանաւանդ երբ անիկա աշխարհի ճակատագիրը վարող երկու մեծ երկիրներէն մէկուն անվիճելի պետն է։

Ժամանակ առաջ նախապատրաստական աշխատանքներ էին կատարուած եւ բոլոր մանրամասնութիւնները ուսումնասիրուած։ Ոչ մէկ բան բախտին էր ձգուած։ Ժողովրդավար, ազատ երկիր է Ֆրանսան։

Առոր ապացոյցը տեսնուեցաւ այս առթիւ ալ։ Պաշտօնական հանդիսութեանց եւ կուսակցական կանխորոշուած ցոյցերուն զուգընթաց՝ ժողովուրդը յաճախ իր անտարբերութեամբ եւ երբեմն ալ ներքին զգացումներու հրապարակային արտայայտութեամբ ցոյց տուաւ թէ ի՛նչ կը մտածէր։

Ամէն հոսանքի պատկանող թերթեր ալ ազատօրէն հրապարակեցին իրենց տեսակէտները, պատշաճութեան սահմաններուն մէջ, — մանաւանդ երբ հակամարտ դիրքի վրայ կը գտնուէին։

Այս ճակատին վրայ յատկանշական էր ընկերվարական կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար Կի Մոլէի յօդուածը Փոփիւլէր Տիմանշի մէջ (27 Մարտ)։

Ողջո՜յն, Կոմրադ Խրուշչեւ» խորագրով այդ գրութեան մէջ նախկին վարչապետը հրապարակաւ կը կրկնէ ինչ որ չորս տարի առաջ ըսած էր իրեն Մոսկուայի մէջ, գլուխ գլխի տեսակցութեան մը ընթացքին։ Ահա՛ թէ ինչ կը գրէ.

«Գիտէք թէ իբրեւ ժողովրդավար եւ ընկերվարական, մենք կը ժխտենք Խ. Միութեան մէջ հաստատուած վարչաձեւը։ Չենք ուրանար 1918էն ի վեր ձեր երկրին կատարած նիւթական յառաջդիմութիւնը։ Սակայն բոլորս ալ գիտենք թէ ձեր ժողովուրդը ի՛նչ գինով ձեռք բերած է զայն։ Երբեք չենք մոռնար թէ ի՛նչ բիրտ միջոցներով մէջտեղէն վերցուցիք բոլոր ռուս ընկերվարականները ու դեմոկրատները։ Պիտի չմոռնանք թէ ի՛նչպէս ձեր մօտ հաստատուեցաւ փոքրամասնութեան մը բռնատիրութիւնը բնչազուրկներու դասակարգին վրայ, նաեւ թէ ի՛նչպէս բիւրոկրասին յանուն կուսակցութեան դարձած է ամենազօր։ Պիտի չմոռնանք նաեւ բռնի աշխատանքի ճամբարները, ո՛չ ալ՝ Մոսկուայի եւ այլ վայրերու դատավարութիւնները»։

Այս դառն ճշմարտութիւնները իբրեւ նախաբան արձանագրելէ վերջ, Կի Մոլէ ուժգնօրէն կը բողոքէ այն «ճիւաղային խարդախութեան» դէմ, որով բոլշեւիկները իւրացուցած են ընկերվարական բառարանին բոլոր բացատրութիւնները, նոյնիսկ «ընկերվարութիւն» բառը՝ յատկանշելու համար վարչաձեւ մը, «ուր ազատութեան եւ անհատի հանդէպ յարգանքը ջնջուած է մտքերին առջեւ, որ ձեր պետութիւնն է։ Մենք պիտի շարունակենք յայտարարելու, որ ձեր վարչաձեւը պարզապէս տխուր մէկ ծաղրանկարն է ճշմարիտ ընկերվարական ընկերութեան»։

Ընդհանուր քարտուղարը գայրոյթով, եւ դառնութեամբ կը յիշեցնէ թէ ինչպէս Մոսկուա 1920–21ին իր ծանօթ 21 յօդուածներով «անպայման հնազանդութիւն» պարտադրել ուզեց Եւրոպայի ընկերվարական կուսակցութեանց եւ հերձուած առաջ բերաւ անոնց ծոցին մէջ, պատճառ դառնալով որ տասնեակ տարիներ եւ մնայ ընկերավարութեան իրականացումը։

Յետոյ կը ծառանայ «միակ կուսակցութեան» սկզբունքին դէմ եւ կը դատապարտէ «Նպատակը կ'արդարացնէ միջոցները» վարդապետութիւնը, ինչպէս նաեւ Լէնինի քարոզած մեթոտները, այն է՝ «դիմել ամէն տեսակ ռազմավարութեան, խորամանկութիւն բանեցնել, երբեմն լռել, երբեմն ալ ծածկել ճշմարտութիւնը»։ Ու կ'աւելցնէ. «Զենք ընդունիր, որ սուտ խօսուի ընչազուրկներուն»։

Կի Մոլէ տակաւին ուրիշ դառն ճշմարտութիւններ ալ կ'ըսէ։

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

«ՄԻԱՅՆ ԼՈՒՍԻՆ ԵՐԹԱՆՔ» Կ'ԸՍԷ ԽՐՈՒՇՉԵՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ

Խորհրդային վարչապետին գաւառ շրջապտոյտը կը շարունակուի։ Խրուշչեւ կիրակին կը վերջացնէր Մարսէյլի Նահանգապետարանին մէջ, ուր իրեն ի պատիւ մտերմիկ ճաշ մը տրուած էր։ Տեղական՝ պույապէսը եւ Քասիսի գինին մեծ տպաւորութիւն գործած են հիւրին վրայ, այնքան որ... խանդավառ կ'երգէ։ «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը կը գրէ. — «Գաւառի մասնայատուկ կերակուրները եւ մասնաւորաբար Քասիսի գինին իրենց բարերար դերը կատարեցին, այնքան որ պաշտօնական ճաշը փոխուեցաւ խնջոյքի ու տեւեց բաւական ժամանակ։ Առաւօտուն, Խրուշչեւ ուշ արթնցաւ»։ Երկուշաբթի՝ ծերակուտական – քաղաքապետ, Կաստոն Տէֆէռի հետ կ'այցելէ՝ Պուլվառ Շաւի վարժարանը։ Մարսէյլի քաղաքապետը չի մոռնար շեշտելու թէ նոր դպրոցը, որ շրջանի ամէնէն արդիական ուսումնարաններէն մէկն է, կառուցուած է հոն, ուր նախապէս բանտ մը կար»։ «Մենք եւս դէմ ենք բանտերուն» պատասխանած է՝ Խրուշչեւ։ Գիտութեանց համալսարանը եւս մեծ տպաւորութիւն ձգած է Խորհրդային հիւրին վրայ։ (Իշխանութեանց կարգադրութեամբ ուսանողութեան արձակուրդ տրուած էր... առ ի նախազգուշութիւն)։ Ֆրանսայի հիւրը առիթէն օգտուելով յայտարարած է, թէ «Խ. Միութեան մէջ բժշկութեան ուսումը շատ առաջ գացած է եւ ուսանողներուն մէջ մեծ թիւ կը կազմեն՝ կիները»։ Բայց խորհրդային վարչապետը դժգոհ եղած է ուսանող չտեսնելով, միայն երկու երիտասարդ իբրեւ խորհրդանիշ ընդունած են Խրուշչեւը որ կը հարցնէ «քանի ուսանող ունի՞ք», «3000» կը պատասխանէ Տէֆէռ, «ո՞ւր են 2998 հատը»։

Ժամը 10.15ին Խրուշչեւի շքախումբը հասած է՝ «Հին Նաւահանգիստը» (Վիէօ-Փօր), ուր իր տրամադրութեան տակ դրուած զբօսանաւով մը պտոյտ մը կատարած է բացերը եւ քննած նաւահանգիստը։ — Գերմանացիները փճացուցին այս նաւահանգիստը չէ՞։ Ահ, սարսափելի են Գերմանացիները, մեր նաւահանգիստներն ալ կործանեցին, կ'ըսէ Խրուշչեւ։

Նաւահանգստին տնօրէնը կամաց մը կը պատասխանէ «շնորհիւ այդ փճացումին է որ այսօր կրցած ենք Միջերկրականի ամէնէն արդիական նաւահանգիստը շինել»։ Քաղաքապետարանի մէջ, հիւրին ի պատիւ ընդունելութիւն մը կազմակերպուած է։ Արտասանուած են ճառեր ու այս առթիւ իրեն նուիրուած է պատմական սափոր մը։

Յատկանշական խօսակցութիւն մը։ Պատասխանելով Խրուշչեւի հրաւէրին, այցելել Խ. Միութիւնը եւ տեսնել թէ ինչ նուաճումներ արձանագրուած են այս վերջին տարիներուն՝ Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Տեֆէռ դիտել տուած է. — «Պատրանքներով մի տարուիք, համայնավար չեմ ըլլար», որուն Խրուշչեւ կը պատասխանէ. — «Ամէն բանջարեղէն հասուննալու իր ժամանակը ունի»։

Տեֆէռ կ'ըսէ նաեւ. — Ծանօթ առածներու համար ձեր ունեցած սիրոյն երկու հատ ընտրեցի ձեզի համար. — Առաջինը՝ պէտք է պոկել գէշ խոտերը բարեկամութեան ճամբուն վրայ։ Երկրորդը՝ Ջիրար լաւ պէտք է ճանչնալ, զիրար լաւ սիրելու համար»։ Տեֆէռ կը շեշտէ նաեւ թէ անշուշտ Խրուշչեւ սորված է ֆրանսական փառերգը, «այո, կրնամ երգել, կ'ըսէ Խրուշչեւ որովհետեւ յեղափոխութեան բանուորներուն երգն է», բայց Տեֆէռ կը ճշդէ. — Ո՛չ ազատութեան եւ հայրենասէրներուն երգն է»։

Յետոյ կը կատարուի նուէրներու փոխանակութիւնը, երբ քաղաքապետը կ'ըսէ «Լուսինը չունինք ձեզի տալու», Խրուշչեւ կը պատասխանէ. «երբ ժամանակը գայ միասին լուսին կ'երթանք...»։

«Իսկապէս մարսէյլցի դարձաք, կ'եզրակացնէ Տեֆէռ»։

Տիժոնի հանդրուանը ոչ մէկ արտակարգ նորութիւն բերաւ։ Հակառակ որ Կանոնիկոս Քիռ վերջին պահուն գաղտնի մեկնած էր իր բնակավայրէն, որպէսզի չընդունի Խրուշչեւի այցելութիւնը, ոչ մէկ անհաճոյ դէպք պատահեցաւ։ Ժամը վեցի ատենները, ժողովուրդի բաղձանքին ընդառաջելով՝ Խրուշչեւ քաղաքապետարանին պատշգամը ելած է ու բարեւած ներկաները։ Իր կողքին եղած է՝ նախկին նախարարը՝ Էտկառ Ֆոռ։

Խրուշչեւի մեկնումէն անմիջապէս ետք, Կանոնիկոս Քիռ իր բնակարանը վերադարձած է։ Կարգ մը թղթակիցներու հարցումներուն պատասխանելով ծերունազարդ Կանոնիկոսը ըսած է. — «Զուգեցի որ պատճառ դառնամ միջադէպերու, կը փափաքէի որ ընդունելութիւնը անցնէր, խաղաղ եւ բնականոն»։

Այն հարցումին թէ արդեօ՞ք Պապին ճնշումին տակն է որ վերջին պահուն ետ կեցաւ Խրուշչեւը ընդունելու իր մտադրութենէն, Կանոնիկոս Քիռ պատասխանած է. — «Ճիշդ չէ, բաւական լաւ կը ճանչնամ Պապը։ Լայնախոհ է»։

Կարգ մը թղթակիցներ կ'ըսեն թէ Կանոնիկոսը կամովին չէ մեկնած Տիժոնէն, այլ՝ «առեւանգուած է»։ Տարակոյս չկայ թէ Տիժոնի միջադէպը նոր տարակարծութեանց դուռ պիտի բանայ Եկեղեցւոյ եւ պետութեան միջեւ։ Ի՞նչպէս ընտրել երեսփոխան եւ ապա քաղաքապետ մէկը որուն Եկեղեցին կ'արգիլէ իր պաշտօնը կատարել։ Ֆրանսայի կաթողիկէ շրջանակները բոլորն ալ համաձայն չեն այս արգելքին։ Վատիկանի ճնշումը արդար պիտի ըլլար Եկեղեցիէն ներս միայն, կ'ըսեն շատեր։ Բայց ճիշդ է նաեւ թէ կարելի չէ որ քահանայ մը ձեռքը սեղմէ մարդու մը որ «լռութեան մատնած է Եկեղեցին» իր «կայսրութեան» մէջ եւ այնքան տառապանքներու ենթարկած է եւ կ'ենթարկէ կաթողիկէ քահանաները իր եւ արբանեակ երկիրներու մէջ։ «Քիռ հոս չէ ըսած է Խրուշչեւ, բայց նորէն կը համբուրեմ գինքը»։

Գիշերելէ վերջ Տիժոն, երեքշաբթի առտու ժամը 9ին Խրուշչեւ Մէս հասաւ, ուրկէ Վերտէօն պիտի երթար եւ ցերեկին ճաշէր Րէնս։ Կէսօրէն ետք Խրուշչեւ պիտի կարենար այցելել Մօէթ եւ Շանտոնի Շամփանեի գործարանը։

Իրիկունը Խրուշչեւ Լիլ մեկնեցաւ։

X Առաւօտեան թերթերէն՝ «Ֆիկառօ» կը թուէ սխալներ որ գիտակցաբար, կամ անգիտակցաբար ըրած է՝ Խրուշչեւ։

— Նիմի մէջ խորհրդային վարչապետը յայտարարած է, թէ 1800 խորհրդայիններ կռուած են Կարտի մէջ, Ֆրանսացի հայրենասէրներու կողքին։ Ճիշդ չէ, ոչ մէկ Խորհրդային կռուած է Ֆրանսացիներու կողքին, ընդհակառակն 300 Վրացիներ նոյն շրջանին մէջ կռուած են՝ Նացիներուն հետ ընդդէմ Ֆրանսացիներուն։ Բոլոր Վրացիներն ալ, յետագային «մոլորեալ հայրենասէրներ» նկատուած են Թիֆլիսի խորհրդային իշխանութիւններուն կողմէ։

ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Ամէն մարդ ոգեւորութեամբ չընդունեցաւ խորհրդային վարչապետին այցելութիւնը, բայց ոչ ոք անտարբեր մնաց։ Նախկին վարչապետ Փլեվէն կը գրէ. — «Պ. Խրուշչեւ պէտք է սորվի այս ճամբորդութեան ընթացքին որ համակեցութիւնը պէտք է ըլլայ Խորհրդ. Միութեան եւ արեւմտեան Եւրոպայի մը միջեւ։ Բոլոր փորձերը վերարծարծելու Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ հին անհամաձայնութիւնները Ֆրանսացիներու կողմէ կը նկատուին իբրեւ միջամտութիւն պետութեան մը ներքին գործերուն, որուն այնքան դէմ կ'արտայայտուի Խրուշչեւ...»։ Ժողովրդական Շարժումի նախագահը՝ Քոլէն յայտարարեց թէ. — «Շատ լաւ կը հասկնանք պետական անձնաւորութեանց հանդիպման կարեւորութիւնը վերին ժողովի նախօրեակին, բայց ազգային, քաղաքական կամ բարոյական ոչ մէկ շահ կը տեսնենք երբ համաշխարհային համայնավարութեան պետը զբօսաշրջիկի պտոյտ կը կատարէ մեր երկիրը»։

Կի Մոլէ. — 15 օր անցուցած եմ Խրուշչեւին հետ։ Շատ խելացի է եւ ամէնէն նշանաւոր դերասանն է զոր ճանչցած եմ։

Տեփրէօ (ինքնավար – ընկերվարական) Կանոնիկոս Քիռի եղած արգելքը անհանդուրժելի է։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ Ժընեւի ժողովին, Արեւմուտք տասը կէտերէ բաղկացած նոր ծրագիր մը ներկայացուց։ Ծրագրին տուն տուող մտքերն են ստեղծել՝ զինաթափութեան միջազգային մարմին մը։ Երկուստեք հսկողութիւն կատարել։ Միջոցներ ձեռք առնել յանկարծական յարձակումներու դէմ։

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ պաշտպանութեան նախարարը՝ Փարիզ եւ Պրիւսէլ այցելած ու տեսակցած է երկու երկիրներու համանուն նախարարներուն հետ։ Պելժիոյ եւ Արեւմ. Գերմանիոյ միջեւ համաձայնագիր մը ստորագրուած է, ըստ որուն, փոխադարձաբար զինուորական մթերանոցներ եւ կայաններ հաստատելու իրաւունքը պիտի ունենան երկու երկիրներն ալ։

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ մէջ տեղի ունեցան օրէնսդիրական մարմիններու ընտրութիւնները։ Ֆրոնտիսի կառավարութիւնը թէեւ ապահոված է ձայներու կարեւոր թիւ մը, այսուհանդերձ ընդդիմադիրները զօրաւոր դուրս եկած են։ Ընտրութեանց ընթացքին ծանր միջադէպեր պատահած են։

«ԷՔՕ Տ'ԱԼԺԷ» երկուշաբթի առաւօտ յայտարարեց, թէ «նկատի առնելով որ Ալէն տը Սերինեի ի վիճակի չէ ընդհանուր տնօրէնի իր պաշտօնը կատարելու, ցաւ ի սիրտ ստիպուած ենք օրէնքի տրամադրութեանց համաձայն ջնջել իր անունը»։

ԼՈՆՏՈՆԻ մէջ տասը տարեկան տղայ մը դանակի 26 հարուածներով սպաննած է 9 տարեկան աղջիկ մը։ Մանուկներու ատեանին առջեւ յայտարարած է թէ հեռատեսիլէն ներշնչուած էր այդ ոճիրը գործելու համար։

ԱՅԶԸՆՀԱՈՒԸՐ եւ Մաքմիլըն կը շարունակեն իրենց խօսակցութիւնները վեհաժողովին եւ Եւրոպայի մասին Քէմփ Տէյվիտի մէջ։

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ
ՈՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

··· Բայց հին ու նոր քո վէրքերով
կանգնած ես դու կենդանի,
Կանգնած խոհո՛ւն, խորհրդաւոր ճամբին
նորի ու հնի,
Հառաչանքով սրտի խորքից խօսք ես
խօսում աստծու հետ
Ու խորհում ես խորին խորհուրդ
տանջանքներում չարաղէտ,
Խորհում ես դու էն մեծ խօսքը, որ տի
տանես աշխարհին,
Ու պիտ դառնաս էն երկիրը, ուր ձգտում
է մեր հոգին —
Յոյսի՛ հայրենիք,
Լոյսի՛ հայրենիք:

Քու աչքիդ առջեւ բացուած գիրքի այս երկաթագիր տողերուն մէջէն դարերը յարութիւն կ՚առնեն, մարմին կ՚առնէ աւանդական պատմութիւնը Հայոց, կ՚ելլան քու նախնիքներդ՝ իրենց սուրբ գործերով ու բարքերով, կը յայտնուի ժողովուրդը իր ողբերգական ճակատագրով, աղէտներով, յետոյ՝ սխրանքներով, յաղթանակներով, նոր կեանքով, լուսաւոր ապագայով:

Այդ յոյսի եւ լոյսի հայրենիքին հետ մէն մէկ Հայուն ազնիւ միտքն ու սրտի թրթիռը ···

Այս յոյսի եւ լոյսի հայրենիքին հետ կը մեծնայ, կ՚հազնանայ բանաստեղծը, կը կանգնի առջեւդ իր վեհ հասակով: Ան կարողացաւ իր երգը հիւսել ժողովուրդի դարաւոր կեանքի փառահեղպատմութեան հետ, ժողովուրդի սրտին եւ մտքին առկայծումներէն:

Թերթէ քու առջեւդ բացուած գիրքը: Ինչեր չես կարդար անոր էջերուն մէջ, անարատ սիրոյ տառապանքներ, աւանդական կենցաղ, աւանդապահ բարքեր ու սովորութիւններ, ընդվզումներ, բնութեան ինչպիսի ողեշունչ նկարագիրներ··

Թումանեանի իւրաքանչիւր տողը ներթափանցուած է ժողովրդայնութեամբ, ժողովուրդի հոգեբանութեամբ, տրամաբանութեամբ, յոյզով, վեհ անաղարտութեամբ, տաք սիրով ···

Բանաստեղծութեան այս արքան, որ իր արուեստի ուժով սրբագործեց Հայուն հոգեւոր կեանքը ու ներաշխարհը, կ՚ըսէ — «Բանաստեղծը միայն մարմին է տալիս իր մտքերին ու զգացմունքներին եւ իր ոգեւորութիւնով կենդանութեան շունչ է չնչում նրան, որ նա ապրի մըշտապէս, բայց որ նա թռչի՝ դրա համար նրան թեւեր են հարկաւոր, իսկ թեւեր առնել նա կարող է միմիայն էն կախարդական աշխարհում, որ կոչւում է երաժշտութիւն»:

Այո, թերեւս ճիշդ է այս: Բայց միթէ՞ երաժշտութիւնը մէկ ուրիշ բան է, քան Թումանեանի բանաստեղծական արուեստը: Թումանեանի ողջ բանաստեղծութիւնը ներթափանցուած է երաժշտականութեամբ, անոր բանաստեղծութիւնները ինքնին կ՚երգուին: Եւ ահա թէ ինչու անոր գեղարուեստական ժառանգութեան մէջ այնչափ շատ է այն երկերու թիւը, որոնք իրենց արտացոլումը գտած են երաժշտութեան մէջ:

Կ՚երգուին, կ՚երգուին բառերը, տողերը, տուները, ողջ բանաստեղծութիւնը·· Կ՚երգուին այնպէս հեշտ, բնական, որ բանաստեղծ – հեղինակը ինքը մէկ օր յակարծ կ՚երգէ իր տողերը մեղեդիի յանգով եւ կը հնչէ երգը բառի ու մեղեդիի միասնութեամբ:

Ա՛խ, ի՛նչ լաւ են սարի վրայ
Անցնում օրերն, անո՛ւշ, անո՛ւշ,
Անրջային, թեթեւասա՛հ,
Ամպ ու հովերն անո՛ւշ, անո՛ւշ ···

Այս, կարծես կը հնչեն ու կը չոյեն մարդուն սիրտը բանաստեղծի անմահ երգերը: Անոնք իրենց մէջ կը մարմնաւորեն շատ նուիրական խոհեր ու յոյզեր, իղձեր ու պատրանքներ, որ դարեր շարունակ հայ ժողովուրդը գուրգուրացեր է իր սրտի խորքին մէջ: Թումանեանի բանաստեղծութիւնները հայ ժողովուրդի սրտին թրթիռներն են՝ խօսքի շունչը առած:

Թումանեանի արուեստին խոր ժողովրդայնութիւնն է, որ կը յուզէ մեծ Կոմիտասին ու ան կը սկսի գրել հայ առաջին օփերաներէն մէկը՝ «Անուշը»:

Մեր ժողովուրդի հոգեւոր պատմութեան մէջ կայ մէկ փաստաթուղթ՝ տաբեգրուած՝ 1908 թուական, Մայիս 24, Էջմիածնէն ուղարկուած՝ Թումանեանին.—

«··· Վաղուց է սկսել եմ եւ բաւական բան գրել քո «Անուշից»··· այս ամառուան արձակուրդին պէտք է զբաղուիմ առաւելապէս «Անուշով»: Գրիր, թէ երբ կարող ես մի քանի օրով ինձ մօտ հիւր գալ եւ այստեղ միասին վերջացնենք եւ ես հանգիստ շարունակեմ ···»:

Կոմիտասը կ՚ուզէր Թումանեանին հետ միասին կազմել օփերայի գրքոյկը, որպէսզի այնուհետեւ ինքը կարողանայ երաժշտութեան վրայ աշխատիլ: Թէեւ այդ լրիւ չէ յաջողած, սակայն ան կը շարունակէ աշխատանքը: Գրեթէ աւարտած էր «Անուշը», բայց դժբախտ էր անոր ճակատագիրը Սարոյի ու Անուշի սիրոյն, մեծ Կոմիտասի ճակատագրին պէս: Երկա՛ր, երկա՛ր տարիներ «Անուշը» ի սպառ կորսուած կը կարծուէր եւ միայն մէկ էջ իր մէջ կը պահէր յուշը «Անուշի»: Վերջին տարիներուն վերստին մեզ հասան «Անուշից» էջեր, որոնք սակայն համր են դեռ:

Բայց ահա անոր կողքին մէկ «Կաքաւիկ», Կոմիտասեան նրբագոյն ստեղծագործական ձիրքին համարժէք մէկ երգ՝ քնքուշ ու նրբակերտ, կարծես արեւի մանրիկ շողերէն հիւսուած, որ կը փայլատակէ, կը թռչկոտի.

Արեւ բացուեց թուխ ամպերէն,
Կաքաւ թըռաւ կանաչ սարէն,
Կանաչ սարէն՝ սարի ծիրէն,
Բարեւ բերաւ ծաղիկներէն,
Սիրունի՛կ, սիրունի՛կ,
Նախշուն կաքաւիկ ···

Չկայ Կոմիտասի «Անուշը», բայց Թումանեանի «Անուշը» կիսատ չմնաց: Եղաւ մէկ ուրիշը եւ ան Արմէն Տիգրանեանն էր, որ կրկնակի կեանքով ապրեցուց «Անուշը», կենդանութիւն տուաւ անոր՝ կախարդական հնչիւններու զօրութեամբ: Ու գրեթէ կէս դար է ինչ «Անուշը» երգի թեւերով կը ճախրէ մարդկային յոյզերու ու զգացումներու լազուր երկնակամարին ու հանդրուան կ՚առնէ մարդու սրտին մէջ:

«Անուշին» մէջ շունչ կ՚առնէ բնութիւնը, եւ այդ բնութեան գրկին մէջ ժողովուրդի կեանքը: Դուն կը տեսնես աւանդական կենցաղը հայ ժողովուրդի բարքերն ու սովորութիւնները: Ասոնց կը բախի անարատ սէրը ու կը փշրուի, կը փշրուի ժայռին դպած փրփրալի ալիքի պէս եւ դուն կ՚ողբաս Սարոյի ու Անուշի հետ, բայց եւ բարձր կը ճախրէ քու հոգիդ անոնց անբասիր սիրոյ թեւերով:

Իսկ երաժշտութիւնը անընդհատ, անվերջանալի երգային մեղեդիներով, ողողուած տարբեր երանգի լոյսով՝ կը յուշեն ունկնդրին, թէ «Անուշը» մեծ սիրոյ քերթուած է, հասարակ մարդոց մեծ ու անարատ յոյզերով տոգորուած սիրոյ քերթուած: Ասոր համար ալ այդպէս անբաժանելի կերպով միաձուլուած են քերթուածն ու երաժշտութիւնը եւ «Անուշ» քերթուած–օփերան անմահութեան ճամբան է բռնած:

Մէկ ուրիշ երգի մէջ ալ (երաժշտութիւն՝ Նիկոլ Գալանդերեանի) բանաստեղծը կարծես իր Անուշի բերանով կը յորդորէ ամէնուն.

Կ՚անցնին օրերն, Անուշ ջան,
Կ՚անցնի քո հէրն Անուշ ջան,
Ու կը տանի իրեն հետ
Մեր ցաւն ու սէրը, Անուշ ջան ···

Ժողովուրդի սրտի թրթիռները, խոհերը, իղձերը, իմաստութիւնը, լացն ու սխրանքը, կարօտն ու ծիծաղը, ամէ՛ն – ամէ՛ն ինչ արտացոլուած է մեծ բանաստեղծի տողերուն մէջ, իսկ այդ տողերն ալ երաժշտութեան մէջ:

Ահա քնարերգական ու ողբերգական երգը կը խօսի քեզի հետ (երաժշտութիւնը՝ Անտոն Մայիլեանի) —

Ինձ մի խնդրիր, չեմ երգի
Իմ տխրութիւնն ահագին,
Աղեկտուր նրա ձայնից
Կը խորտակուի քո հոգին ···
Ո՛չ, քեզ համար այդպիսի երգ
Երգելու չեմ ես երբեք ···

Անհամար են բանաստեղծի հոգեւոր գանձերը եւ ի զուր չեն ոսկի բառերը (երաժշտութիւն՝ Գուրգէն Ալէմշահի):

Գանձեր ունեմ անտակ, անծի՛ր,
Ես հարուստ եմ, ջա՛ն, ես հարուստ,
Ծով բարութիւն, շնորհք ու սէր
Ծոխ պարգեւ եմ առել վերուստ ···

Բազմաթիւ են մեծ բանաստեղծին երաժշտականացած երկերը: Կը յորդի երաժշտութիւնը, իսկ այդ զուլալ յորձանքին մէջ կարծէք արեւի ճառագայթներու տակ նորէն կը լուսաւորուին՝ «Տէրն ու ծառան» (օփերա՝ Ա· Քոչարեանի) ու «Կաքաւի վանքը» (համանուագ քերթուած՝ Գ· Հախինեանի), «Գիքորն» ու «Մի կաթիլ մեղրը» (երաժշտութիւն ողբերգական ներկայացման համար՝ Ա· Տիգրանեանի), «Ախթամարը» (համանուագ – քերթուած՝ Ա· Տէր Ղեւոնդեանի), «Ջարի վերջը», «Շունն ու կատուն» (մանկական օփերաներ Դ· Ղազարեանի) եւ շատ այլ ժողովրդական երգեր: Ասոնց մէջ կը շողայ «Ալմաստը», որ բանաստեղծին հանդիպելէն ու անոր քերթուածներուն ծանօթանալու առաջին օրէն սկսեալ հանգիստ չէր տար Աղեքսանդր Սպենդիարեանին: Ան էր, որ ըսաւ, թէ «Թումանեանի քերթուածներից առաջացած հիացումից չեմ կարողանում ազատուել, փափաքում եմ ինչքան կարելի է շուտ սկսել Թմկաբերդի իշխանուհու մասին օփերան»:

Այդ 1911 թուականն էր: Սպենդիարեանը առաջին անգամ Թիֆլիս կը գտնուէր, իր հայ բարեկամներուն մօտ: Այդ ժամանակ էր, որ Թումանեանը կ՚ըսէ իր բարեկամին.— «Դուք գալիս էք Հայոց բանաստեղծների կենդանի բանաստեղծական գործերը թեւաւորելու, որ նրանք դառնան հզօր ու կատարեալ, կախարդական գործեր ··· Ողջունում եմ ձեր վերադարձը··· եւ ողջունում եմ ձեզ որպէս մի հարազատի, որ երկար տարիներ օտարութեան մէջ մնալուց յետոյ վերադառնում է դէպի տուն, դէպի իր հայրենի օջախը, հետը բերելով երաժշտութիւնը՝ ամենանուրբն ու ամենասուրբը, ամենաթանկ բանը, ինչ որ կայ աշխարհում ու կեանքի մէջ»:

Տարիներ անցան: Հնչեց երաժշտութիւնը ու սաւառնեցաւ թեւատարած, երբ չկային այլեւս բանաստեղծն ու երգահանը: Կենդանութիւն առած է անոնց գործը եւ նոյնացած եւ խորհրդանշացած է աշուղի խօսքերուն մէջ որ յանուն մարդկութեան կը պատգամէ, թէ՝

Գործն է անմահ, լաւ իմացէք,
Որ խօսում է դարէ դար
Երնէկ նրան ով իր գործով
Կ՚ապրի անվերջ, անդադար ···

Ճշմարիտ էր բանաստեղծը, որ 1912 թուականին, Թիֆլիսի մէջ, Հայոց երաժշտական ընկերութեան բացման առթիւ իր ողջոյնի խօսքին մէջ կ՚ըսէր «··· Ահա մի հին զրոյց, որ սիրել եմ առանձնապէս, էսպէս է ասում. պատահեց, ասում է, որ մի ժամանակ գազան դարձաւ քնքուշ ու բանական մարդը: Ինչ արին չարին, հնար չեղաւ գազանը նորից մարդ դարձնելու: Վերջը յայտնուեց, որ հնարը միայն երգ – երաժշտութիւն է: Էս զրոյցը շատ երկար է, ես կարճն եմ ասում, բայց որ ասում եմ սիրել եմ առանձնապէս, դրանից էլ կ՚իմանաք, թէ ինչ նշանակութիւն եմ տալիս երաժշտութեանը··· Թող բացուի վարագոյրը, թող հնչի նրա աստուածային ձայնը եւ գազանը մարդ կը դառնայ»:

Ու երգի – երաժշտութեան անտեսանելի թեւերով կը թռչի Թումանեանի թեւաւոր խօսքը, բոլորին կը պատմէ անցեալը, բոլորին կ՚աւետէ լուսաւոր գալիքը: Բոլորը կը յուզէ, բոլորին ոգի կու տայ

ՑԻՑԻԼԻԱ ԲՐՈՒՏԵԱՆ

ԲԵՄԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՇԱՏ ԷՐ ԿԱՐՃԱՀԱՍԱԿ

Աղգականները գուշակում էին նրա չար դիտաւորութիւնը եւ այնպիսի աչալրջութեամբ էին հսկում, որ երբ հասաւ օրհասական ժամը, նա ստիպուած էր դըրեթէ մերկ փախիլ: Մի քիչ սպիտակեղէն վերարկուի տակ թագցրած, ահա այն հարստութիւնը, որ նա կարողացաւ հայրենի տնից վերցնել:

Անհրաժեշտ էր սառնասիրտ երեւալ, բայց նա մեծաւրախութեամբ կը հրաժարուէր իւր կեանքի մի մասից, միայն թէ կրկին անգամ իւր մօրը վզով փաթաթուէր:

Մի ամբողջ օր նա թափառեց դաշտում, քաղաքից դուրս եւ միայն գնացքը շարժուելիս աննկատելի մտաւ վագոնը, որ բախտ որոնէ:

Մօրը մտաբերելուն պէս արտասուքը նրան խեղդեց, սակայն միայն մի վայրկեան: Մոլեռանդ հաւատքը դէպի իւր վսեմ կոչումը մոռացնել տուեց նրան ամէն ինչ: Եւ երբ շոգեմեքենայի սուլոցը լսեց, Մարտինը պարզ ըմբռնեց, որ ընտանիքը նրանից հրաժարուել է եւ այլ ևս հալածելու չէ:

×

Վիէննա հասնելուն պէս նա իսկոյն ներկայացաւ Կոնսերվատորիայի տեսչին եւ թոյլտուութիւն խնդրեց քննութեան ենթարկուել ձրիավարժ ընդունուելու համար:

Տեսուչը, որ վերին աստիճանի բարեսիրտ մի անձ էր, ուշադրութեամբ նրան լսեց եւ իւր հաճութիւնը տուեց:

— Ցաւալի է միայն, յարեց նա, որ դուք այդ աստիճան կարճահասակ էք ···

Մարտինը երկիւղից ցնցուեց: Սա այն զարհուրելի չարագուշակ բառն էր, որ առաջին անգամ տանը արտասանեցին իբրեւ ծանրակշիռ փաստ նրա խակ մտքի դէմ:

Բարոյական եւ նիւթական ծանր զըրկանքների մէջ անցաւ ժամանակը մինչեւ քննութիւնների սկսելը: Վերջապէս հասաւ ցանկալի օրը:

Քննիչները մեծ զուարճութեամբ հետեւում էին երիտասարդի արտասանութեանը եւ երբեմն միայն կատարում էին նկատողութիւններ:

Ի վերջոյ, Նախագահը ասաց.

— Բարեկամ, դուք տաղանդ ունիք, եւ այն էլ խոշոր տաղանդ: Ձեր առոգանութիւնը խելացի է, բնական, կրքոտ, միայն ···

— Պարոն Նախագահ, յուսահատութեամբ ընդմիջեց նա, ի սէր Աստուծոյ, մի ասէք որ ես կարճահասակ եմ: Ձեզ յայտնի չէ որ յանուն գեղարուեստի ես ամէն ինչ զոհել եմ՝ ընտանիք, գիտութիւն, բարեկեցութիւն···: Հաստատակամութեամբ եւ ոգեւորութեամբ ես կը յաղթեմ խոչընդոտներին. ընդունեցէք ինձ:

Այդ բառերից սրտի աղխողորմ աղերսանք էր լսւում: Դատաւորները փսփսացին: Նա ընդունուեցաւ իբրեւ ձրիավարժ:

×

Այն ժամանակ նա կատարելապէս կենդանութիւն առաւ:

Անսպասելի յաջողութեան տպաւորութեան ներքոյ տանից ուղարկեցին նրա իրերը եւ մասնաւոր թոշակ կապեցին մինչեւ աւարտելը:

Բայց նրա սիրտը այլեւս որբ չէր: Նա մտերմացել էլ իւր ընկերուհիներից մէկի հետ, որը նոյնպէս ոգեւորութեան կայծ էր արտայայտում: Նրանք միասին էին աշխատում, նստում եւ պարապում քաղաքային թատրոնի հեղձուցիչ վերնայարկում, իսկ ազատ ժամերին ապագայի համար երախայական նախամեծեր էին երեւակայում, դափնիների եւ սիրոյ մասին էին երազում:

Երկու ձիգ տարիներն անընդհատ եւ տոկուն աշխատութեան մէջ գլորուեցան:

Քննութիւնները վերջացել են. կարճ ժամանակամիջոցում բոլոր նորաւարտները հրաւէր են ստացել: Մարտինի բարեկամուհի Ադան գրպանում նոյնպէս պայմանագրութիւն ունի: Միայն Մարտինին կարծես ոչ ոք չէ նկատում:

Երկար ընդմիջումից յետոյ նա վերստին լսում է չարագուշակ բառերը.

«Այո, եթէ միայն դուք այդ աստիճան կարճահասակ չլինէիք ···»:

ՖՐԷՑՆԴ

(2 Շար.)

ԸՆԹԵՐՑՈՂԻՆ ՑՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

ԻՍԹԱՆՊՈՒԼԱՀԱՅ ՆՈՐԱՎԻՊԱԳԻՐ ՄԸ (1)

Ընդհանրապէս գրողի մը դէմքը կը յատկանշուի, երբ իր վաստակը հատորով մը ներկայանայ ընթերցողներուն: Բազմաթիւ են այն գրողները, որոնք քանի մը տասնեակ տարիներու անցեալ ունին, բայց իրենց տեղը գրականութեան մէջ անորոշ է:

Այդպիսի գրող մըն է, Իսթամպուլահայ գրականութեան մէջ ծանօթ, Վ. Ս. Ծովակ, որուն աշխատանքը գրական քանի մը մարզերու մէջ խտացած է: Ան հոգածութիւնն ունեցած է, որոշ վերնագիրներու տակ բաժնել իր տպագրուած կամ անտիպ բոլոր աշխատութիւնները:

Արձակ էջեր «վայրկեաններ» խորագրով, որոնց մէջ կը գտնենք ընտանեկան յիշատակներ, երիտասարդական իղձեր, կեանքի զուարթ ու թաղծոտ պատկերներ:

Զորս հատորներու մէջ ամփոփուած է պատմուածքներու շարքը: Առաջինը՝ «Գիշատիչ Թռչունը», երկրորդը՝ «Մոխիրի տակ կայծեր», երրորդը՝ «Ձիւնեւորին բաժինը», եւ չորրորդը՝ «Անել ուղի» խորագիրներով:

Արձակ էջերու բաժնին կը պատկանին նաեւ «Վիպակ»ները, եւ քանի մը վէպերու ուրուագծերը:

Ինչպէս ամէն գրող, Ծովակ ալ փորձած է «թատերախաղեր» իբրեւ հեղինակութիւն, թարգմանութիւն կամ նմանողաբար, մեծ մասով անտիպ: «Երբ վարագոյրը կը փակուի» (տռամ), «Տիրուհի եւ Սպասուհի» (կատակ), «Մի սպաններ» (տռամ նմանող), «Շղթայ» (տրամ), «Լռութիւնը» (զաւեշտ), «Հաւատքը» (տռամ թարգմ.) եւ «Հեթանոս Սէր (թարգմ.):

Ամբողջացնելու համար Ծովակի գրականութեան կենսագրութիւնը, արձանագրենք որ 1944ին «Ժամանակ» օրաթերթին մէջ հիմը կը դնէ «Գրական Բաժին»ի մը, որ իբրեւ կիսամսեայ լոյս կը տեսնէր, 150 թիւ, որոնց՝ իրենց աշխատակցութիւնը կը բերէին 14 կին եւ 55 այր գրողներ: Ան մըն ալ կը ստիպուի դադրեցնել գրական այդ բացառիկները, նկատելով որ վեց տարուան ընթացքին թրքահայ նոր գրականութիւն մը երեւան եկած էր, Իսթանպուլահայ Գրականութիւն յատկանշական որակումով, Սանուց Միութեան օրկաններով եւ գրական շաբաթաթերթերով: Ներկայիս այս նոյն աշխատանքը կը կատարէ «Մարմարա» օրաթերթին մէջ կիրակնօրեայ բաժիններով, որոնց մէջ կ'երեւին ընկերային նկարներ, վերլուծումներ եւ գրախօսականներ, «Ամպ ու Արեւ» եւ «Շրջանակի մէջ» վերնագիրներով: «Օտար ածուներէ քաղուած ծաղիկներ» խորագրով տուած է բազմաթիւ քերթուածներու թարգմանութիւնները: Թարգմանած է նաեւ վէպերու շարք մը, Ժան Ռիշփէնի «Մի արքան»: Կի տը Մօփասանի «Կեանքի հեգնանքը»: Պլասքօ Իպանէզի «Պուտտայի Զարթօնքը»: Թոլսթոյի աղջկան «Յիշատակները»: Մօրիս Մարթէն տիւ Կառի «Սուրբ Քաղաքը»: Անտրէ Մօրուայի «Ընտանեկան Շրջանակը», եւ Վէռքօռի «Ծովուն Լռութիւնը»:

Այս ընդարձակ վաստակէն, իբրեւ գիրք վերջերս լոյս տեսաւ «Գիշատիչ Թռչունը» վերնագրով պատմուածքներու հաւաքածոն: Առաջին պատմուածքը համանուն տիտղոսն ունի եւ ամէնէն ընդարձակն է:

Խօսելէ առաջ պատմուածքներու այս հատորին մասին, անդրադառնանք Իսթամպուլահայ Գրականութեան, տեսնելու համար թէ ինչ յատկանիշներով եւ ի՞նչ գործերով կը ներկայանայ ան:

Երեսուն հատորներու շարքով «Երջանիկին տարեգիրքը» ամէնէն դրական երեւոյթն էր այդ գրականութեան, որուն երբեմն իրենց աշխատակցութիւնն ալ կը բերէին արտասահմանեան գրողներ իրենց բանաստեղծութիւններով ու արձակներով: Իսթամպուլահայ գրողներէն մատի վրայ համրուողներ միայն իրենց գոյութիւնը զգալի կ'ընէին փոքրիկ հատորներով: Վերջին տարիներուն է որ ստուար եւ արձակ գործեր հրապարակ եկան: «Իսթամպուլահայ Գրականութեան մէկ համայնապատկերը» (1958) խտացումն էր գրողներուն ձգտումներուն, երազներուն ու մտայնութեան, իբրեւ երեսնամեայ իրականացում: Առանձին գործեր, ինչպէս՝ Արէք Տիրազանի «Գազանը Աստուած մը կ'ուզէ» վէպը, Յ. Մնձուրիի «Կապոյտ լոյս» պատմուածքներու հատորը, Վարդան Կոմիկեանի «Բարի լոյս, սէր» պատմուածքներու հատորը, աւելի շեշտուած ձգտումներու արձագանգը կը դառնային: Բանաստեղծական սեռը ամէնէն աւելի յաճախուած սեռն էր, որուն ներկայիս նուիրուած է մասնաւոր ամսաթերթ մը:

Վ. Ս. Ծովակին պատմուածքներու հատորն ալ այդ գրականութեան աղօտ մէկ արձագանգը կը բերէ: Քառասուն տարիներու ոգնութենէ ետք, որուն մէկ պատկերը տեսանք արդէն, աւելի ներկայանալի հատոր մը կը սպասէինք մեր բարեկամէն, թէ իբրեւ բովանդակութիւն, թէ իբրեւ տպագրութիւն: Հոգածութեան պակասը զգալի է դժբախտաբար: Անխնամ տպագրութիւն եւ բազմաթիւ վրիպակներ: Նախընտրելի չէ՞ր նիւթերու ընտրութիւն մը ընել եւ այնպէս ներկայանալ հանրութեան:

Առաջին պատմուածքը օրինակ, որուն տիպարները մէկը միւսին հետ կապ չունին: Վեհանոյշի մը եւ Մարթայի մը թղթակցութիւնը աւելորդ էր հոն: Ամէնէն աններելին հետեւեալ նախադասութիւնն է, զոր գրելու համար, հեղինակը քիչ մը շրջահայեցութիւն ունենալու էր.— «Այդ ժողովուրդին (կ'ակնարկէ Ռուսներուն) բարոյականի մասին լայն ըմբռնումները, սովորութեանց եւ պատշաճութեանց ազատ օրէնքները այնքան անհասկանալի եւ տարօրինակ կը թուի մեզ (գրել կը թուին մեզ), որ չենք ներուիր առանց բացառութեան, արդ ցեղը ... անբարոյական կամ ազատ սրէեան որակելէ...» (էջ 37):

Ինչպէ՞ս կարելի է ցեղ մը ... առանց բացառութեան անբարոյական կամ ազատ սէրեան որակել: Ըսելու համար նաեւ թէ. «Անոնք բերին, զինադադարէն ասդին բոլոր լկտի, բաց սովորութիւնները եւ նորոյթները մեր կիներուն...: Այս ոչ գրականութիւն է, ոչ գեղարուեստ: Ու տակաւին նման արտայայտութիւններ:

Բարեբախտաբար փոքրիկ պատմուածքներն աւելի մարդկային եւ յաջող բովանդակութիւն մը ունին: Ինչպէս «Աքլորամարտը», «Ճանապարհ խաչի»ն, «Վայրի ծաղիկները», «Խորտակուած արձան»ը, որոնց մէջ կը գտնենք ժողովրդական տիպարներ, հնակարկատ Պետիկ աղբարը, Գրասենեակի ծառայող Արամը, Ժամկոչ Խեւ Սերոբը, Ջրկիր, բեռնակիր ու ձկնավաճառ Սահակը:

Խնամքի եւ հոգածութեան պակասը զգալի է նաեւ նախադասութիւններու կազմութեան մէջ: Լայն շունչ մը առնելու է կարդալու համար հետեւեալ նախադասութիւնը.— «Ամիսներ ու տարիներ այսպէս մերթ մէկ կողմին, մերթ միւս կողմին համար կը բերէին զոհացումներ, հոգ չէ թէ յաճախ Սինա կ'իյնար մտասեւեռ թախիծի մը գիրկը, ականատես դառնալով անպատասխանատու եւ ճակատագրական երեւոյթներու, որոնց մէջ իր էգի սիրտը եւ ժամանակի քմահաճոյքին յանձնուած իր յոյզերը կ'երթային յուսահատ թեւաբախումներով թառիլ փոթորիկէն դուրս չուած, ծովու թռչուններու նման ժայռերու սեւ ծերպերուն մէջ, սպասումի եւ աղօտ յոյսի մը աղջամուղջը գրկած իր աչքերուն» («Սինա» էջ 124):

Նոր գրականութեան, նոր արուեստի եւ արդի հայերէնի շունչը կը պակսի Ծովակի այս առաջին հաւաքածոյին մէջ, երբ պէտի փափաքէինք ուրիշ կերպով դիմաւորել իր վաստակը:

Քիչ մը հոգածութիւն, շրջահայեցութիւն, նուազ չտապողականութիւն գրական արդիւնքներ պիտի տային անկասկած:

Կը յուսանք որ իր երկրորդ ժողովածուն գրական յատկանիշներով պիտի ներկայանայ ընթերցողներուն:

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

(1) «ԳԻՇԱՏԻՉ ԹՌՉՈՒՆԸ», հեղինակ՝ Վ. Ս. Ծովակ, Իսթանպուլ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԱՆԻՏ

Երեւանի հարաւային արուարձանին մէջ, Մասիսի նահապետական նայուածքին տակ, իր բազմաթիւ ծխնելոյզներով եւ վարդագոյն տուֆի շէնքերով կանգնած է գործարանային թաղամասը: Այստեղ արուեստական ճգախէժի հսկայ գործարանին կողքին, անոր արտադրանքին հիման վրայ, բարձրացաւ «Պոլիվինիլացետատ» գործարանը, որուն արտադրանքներուն գուցէ ամենակարեւորը, ինչպէս կը յայտարարէ գործարանի տնօրէն Կորիւն Խուդոյեան, Պոլիվինիլոպիրտն է: Այս նիւթը, զոր մասնագէտները կ'անուանեն «ապագայի նիւթ», իր կարգին կուտայ բազմատեսակ արուեստական արտադրանքներ:

Ահա այս արտադրանքներէն մէկն է՝ «Երանիտ»ը (Երեւանի թել), մետաքսէն եւ բուրդէն աւելի յատկութիւններ ներկայացնող մանրաթել մը, զոր հնարեց քիմիագէտ՝ Յակոբ Յակոբեան:

«Երանիտ»ի նման մանրաթելի մը գիւտը վաղուց կատարուած էր Գերմանիոյ մէջ: Յետոյ, Ճափոնի մէջ հնարեցին անոր աւելի կատարելագործուած մէկ տեսակը՝ խիստ գաղտնի պահելով, սակայն, անոր շինութեան եղանակը:

Եթէ Գերմանիոյ մէջ հնարուած այս արուեստական մանրաթելը ջուրի մէջ կը թուլնար, Ճափոնցիներու գտածը զերծ էր այս մեծ անպատեհութենէն եւ կուտար նայլոնէն աւելի բարձրորակ եւ բամպակէն աւելի աժան ջուրի մէջ դիմացող ըսքանչելի հիւսուածք մը:

Ճափոնցիներու «Վինիլոն» անուանած այս արտադրանքը, ինչպէս կ'ըսէ գիւտարար Յ. Յակոբեան, կը տարբերի իր հնարած «Երանիտ»էն:

Նախ, այս հայկական նրբաթելը, որ ունի ճափոնականին բոլոր յատկութիւնները, կը ստացուի արուեստագիտական աւելի պարզ միջոցներով: Եթէ «Վինիլոն»ը բաղկացած է 18 «անցում»ներէ, «երանիտ»ինը իջեցուած է 12 «անցում»ներու: «Վինիլոն»ի հիմնական երկարացումներու թիւը եօթը է, հայկականինը՝ չորս: Ճափոնցիներու մօտ, արտադրական երկարացումը հում նիւթէն մինչեւ արտադրանք, կը տեւէ ութսուն ժամ, «երանիտ»ինը՝ ընդամէնը միայն 12 ժամ:

Այսպէս, հայկական նրբաթելը կ'արժէ քանի մը անգամ աւելի աժան, իսկ անոր բարձր յատկութիւնները «դիմացկունութիւն եւ գեղեցկութիւն — կը գերազանցեն ճափոնական նրբաթելին յատկութիւնները:

Կը նախատեսուի, յառաջիկայ տարիէն իսկ, Երեւանի մէջ սարքաւորել «Երանիտի» կիսագործարանը եւ միաժամանակ կ'աշխատուի բուն գործարանի նախնական յատակագծումներուն:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ:

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (162)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

Ու, եթէ հոն մնացած ըլլային: Շքեղ գիւղանկարի մը վրայ նայող իր անշուք սենեակին կարօտը կը քաշէր: Հապա ընդարձակ պարտէզը իր յորդաբղխուն կանաչութեամբը, պտղալից, հովանուտ ու զով ծառերովը:

Ու այդ ափսոսուած հեշտալի կեանքէն Սոֆի հիմակ այնպիսի մանրամասնութիւններ, աննշան ոչինչ դէպքեր կը յիշէր: Բազմաթիւ տղայական պարագաներ այնպէս կարեւոր համեմատութիւններ կը ստանային իրեն համար, որ անոնցմէ ամէն մէկուն վրայ երկար ատեն կանգ կ'առնէր, անկէց սփոփանք մը փնտռելով իր տխուր հոգիին համար, որ սակայն կարծես աւելի եւ աւելի կը դառնանար, իր կարօտին ու գղջումին կիզանուտ սաստկութեանը տակ:

Յանկարծ օրին մէկը, անդիմադրելի փափաք մը զգաց իր մանկութեան վայրերը տեսնելու, անոնց մէջտեղը գտնուելու: Երկու տարուան միջոցը որ անցած էր զանոնք լքելէն ի վեր, հեռաւոր ժամանակի մը տպաւորութիւնը կը թողուր իր վրայ: Ի՞նչ եղած էին իրենց տնակը, պարտէզը, ծառերը, դրացիները, Հոռոփ հանըմը, ու Համբիկը, մանաւանդ ան: Մանկան մը պէս հրճուեցաւ երբ մտածեց որ կարելի էր վայրկեաններ ու ժամեր ալ ապրիլ նորէն այդ սիրելական վայրերուն մէջ, տեսնել, շօշափել, ու համբուրել այն առարկաները որոնց մէջտեղ ամէնէն անուշ ու անամպ րոպէներն ապրեր էր իր կեանքին: Ու կ'ոգեւորէր խեղճ աղջիկը, արիութիւն մը կը զգար, աչքերուն տրտմութիւնը ուրախութեան վաղանցիկ շողերուններու տեղի տալով:

Ու օր մը մօրը հետ դուրս ելաւ, պտոյտի մը պատրուակին տակ, գարնանասկիզբի պայծառ ու խաղաղ յետմիջօրէ մը: Ճամբան, Սոֆի մայրը կը տանէր դէպի այն փողոցները որոնք իրենց նախկին թաղը կ'առաջնորդէին: Խեղճ կինը, իր աղջկան ներքին ցաւերուն եւ դիտաւորութիւններուն անտեղեակ, կը համակերպէր՝ ինչպէս մայրերը կը համակերպին իրենց հիւանդ զաւկըներու քմահաճոյքներուն:

— Մայրիկ, սա փողոցէն երթանք:

— Երթանք, աղջիկս:

Ու կը հեւար Կիւլիւկ հանըմ այդ զառիվերներէն վեր, որոնցմէ շատոնց ի վեր իր մեծակառոյց մարմինը չէր մագլցած, եւ որոնք հիմա հետզհետէ, անզգալաբար, հին յիշատակներ կ'արթնցնէին իր մէջ:

— Աղջիկս, կ'ըսէր երբեմն կանգ առնելով շնչասպառ, աստեղէն ո՞ւր կ'երթանք կոր:

— Ասկէց երթանք, մայրիկ, կ'աղաչեմ, կը կրկնէր Սոֆի անհամբեր եւ ըղձտապելով:

Յետոյ վերջապէս հասան այն վերջին ամայի փողոցը ուսկից քանի մը քայլ անդին իրենց հին բնակարանն էր: Հոն, լուացարարուհին վերջապէս անդրադարձաւ:

— Քա աղջիկս, ըսաւ, մեր առջի տո՞ւնը կ'երթանք, ուր կ'երթանք:

— Չերթա՞նք, մայրիկ, կը հարցնէր Սոֆի, առաջուան տունէրնիս տեսնալ չե՞ս ուզեր. մայրիկ:

— Հիմա հոն մարդ չի կայ, աղջիկս. Հոռոփէնք շատոնց ելեր են անկէ, մարդ չեղած տեղը ինչ երթանք...

Այս յանկարծական տեղեկութիւնը պահ մը սառեցուց աղջիկը, որ, խռոված մօրը նայեցաւ շուարուն:

— Հոգ չէ, երթանք, մայրիկ, ըսաւ տրտում ու խորունկ ձայնով:

Վերջապէս հասան այն անկիւնը, որուն խորը փայտէ խոշոր դուռը կար, սեւ ու կոնծած: Դուռը բանալու հարկ չեղաւ, վասն զի անիկա, վերին ծխնիէն անջատուած, կռնակի վրայ շրջեր էր, կարծես իր անկումին մէջ հետը վար առնելով նաեւ պատին մէկ մասը, ուր լայնափեռեկ պատառուածք մը գոյացեր էր: Քարերը երկնուած էին՝ հողերու եւ փայտերու խառնուրդի մը հետ: Այս աւերին ի տես, վիշտի շարժումով մը, Սոֆի, տժգունած, դողդոջուն ճիչ մը ունեցաւ:

— Մայրիկ, սա նայէ ինչ է եղեր:

— Հէլպէթ, զաւակս, նայող ընող չի կայ:

Մանկամարդ աղջիկը, երկու կողմէն փէշերը ժողվելով, բարակ ոտուըներովը զգուշութեամբ անցաւ քարերուն վրայէն, պարտէզ մտնելու համար: Մայրը իրեն կը հետեւէր. աղջկան շարժուածքին մէջ տենդ ու անհամբերութիւն կար:

Դոնէն անդին, գրեթէ վազելով գնաց խկոյն գտնելու իրենց նախկին բնակարանը: Անոր առջեւ հասնելով կեցաւ. շնչասպառ, տակնուվրայ, Աղեկէզ ճիչ մըն ալ հոն՝ երկու ձեռքերը այտերուն զարնելով.

— Ախ, ի՞նչ է աս, Աստուած իմ, ի՞նչ է աս...

Ու կը դիտէր, աչքերը արցունքներով ուռած, բուռն ցաւին տակ արձանացած:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ
ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԼՈՆՏՈՆԻ Հ. Յ. Դ. Նաւասարդեան նորակազմ կոմիտէն ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկեր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆԻ կսկծալի մահուան առթիւ, ողբացեալին ընտանիքին եւ ընկերներուն :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Հայկ Զրուանդեան 50 *Ն. Ֆ. կը նուիրեն Մշակոյթի Տան, ընկեր* Սահակ Տէր Թովմասեանի *մահուան առ-թիւ :*

Հ. Յ. Դ.
ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՓԱՐԻԶ. — Հ. Յ. Դ. Շրջ. կոմիտէն ներկայացուցչական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջաններու, մարմիններու եւ խումբերու ներկայացուցիչները, այսՇաբաթ, ժամը 21ին, Մշակոյթի Տան մեծ սրահին մէջ: ԿԱՐԵՒՈՐ ՕՐԱԿԱՐԳ :

ԾՆՈՒՆԴ

Փոքրիկն Այտա Փափազեան ուրախու-թեամբ կը ծանուցանէ իր եղբօր՝ Միքայէլի *ծնունդը*, 25 *Մարտ*, 1960*ին, Իսի լէ Մուլինօ: Այս առթիւ Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փափազեան քսան Ն. Ֆ. կը նուիրեն Մշակոյթի Տան, Նոր Սերունդի «Օնպաշեան» սրահին: (Ստանալ «Յառաջ»էն) :*

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր եւ Ռոստոմ խումբերու հանդէս – գինեձօնը՝
ԱՊՐԻԼ 10ԻՆ
ժամը 15ին :
Յաջորդով՝ մանրամասնութիւններ :

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻՆ

Նիսէն Տիկին Ֆիլօր Փափազեան կը նուիրէ քսան Ն. Ֆ., Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին, տարարախտ Միշէլ Պաղտասարեանի *մահուան առթիւ :*

ԳԻՆԵՁՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Սէնթ Էթիէնի « Բարգէն Սիւնի» խումբը իր ակումբին պաշտօնական բացումին առթիւ, Ապրիլ 2, Շաբաթ ժամը 19ին, կազմակերպած է գինեձօն մը, որուն սիրով կը հրաւիրուին շրջանի ընկերներն ու բոլոր այն ազգայինները, որոնք կը հետաքրքրուին Նոր Սերունդի շարժումով ու գործունէութեամբ :
Գեղարուեստական բաժին :

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Կազմակերպուած Կապ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ : Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Համօ Օհանջանեան *սրահին մէջ:*
Գեղարուեստական խնամուած բաժին : Կիւլպէնկ (Կիւլը) սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ իր փանթէզիներով :
Մուտքը ազատ է :

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՊՈՐՏՕՅԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ խումբ մը սիրողներու, կը բեմադրուի՝
«ՋԱՐՇԸԼԸ ԱՐԹԻՆ ԱՂԱ»ն
(Կատակերգութիւն 3 արար)
Այս Կիրակի ժամը 15ին, Շամպր տը Քոմերսի ընդարձակ սրահը, 8, Րիւ Տէթրուա Քոնիլ, Պորտօ :

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ «ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ
Կիրակի, 3 Ապրիլ, ժամը 15ին, Սարսէլի քաղաքապետարանի սրահներուն մէջ
Salle des Fêtes de Sarcelles - Place du XI Novembre
Կը ներկայացուի Հայոց պատմութեան անմոռանալի էջերէն՝

ԱՒԱՐԱՅՐԻ **ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ** ԱՐԾՒԻԸ

(Ողբերգութիւն 5 արար եւ 4 պատկեր)
ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ Պ. ՄԻՀՐԱՆ ՇԻՇՄԱՆԵԱՆԻ
ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ Պ. ՏԻԳՐԱՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ եւ ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ԷՍՔԻՃԵԱՆԻ
Սիրայօժար մասնակցութեամբ
ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի, ղեկավարութեամբ ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆի եւ մասնաճիւղիս լաւագոյն ուժերուն

Հաղորդակց. միջոցներ. — Փոքր տը լա Շափելէն առնել 268 թիւ հանրակառքը դէպի *Վիլիէ լը պէլ* եւ ժամը 13.45 եւ 15.10, իջնել Վիլիէ լը Պէլ *եւ* առնել 268 թիւ հանրակառքը : իջնել Սարսէլ «Նոյեմբեր 11ի» հրապարակը կամ կառախումբ՝ *Կառ տիւ Նոռէն*

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Սէնթ Էթիէնի «Բարգէն Սիւնի» խումբի կողմէ, 2 Ապրիլ, Շաբաթ ժամը 21էն մինչեւ լոյս, Փէրկոլա (Ռոն Փուէն) *շքեղ սրահին մէջ, Անտրէ Քոնսթան եւ Ֆրէտ Պովի անուանի զոյգ նուագախումբերը պիտի ստեղծեն չատ հաճելի ժամեր եւ զանազան անակնկալներ : Հայկական մթնոլորտ եւ առատ կերուխում :*

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.-ի կողմէ: Ապրիլ 2ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 21ին: Առնոնվիլլի մեծ սրահին մէջ :
(Փառք էքսփոզիսիօն) :
Այս առթիւ վարձուած է տեղւոյս հանրածանօթ Ժիլ Ծօլայի *նուագախումբը :*
Կը հրաւիրուին Կեդր. Ֆրանսայի քոյր մասնաճիւղերուն հայ մարզիկները :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Անդաստան

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ
Թիւ 11, 1960
Խմբագիր՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԹՕՓԱԼԵԱՆ
Գին՝ 12 *Ն. Ֆ., (*4 *տոլար արտասահմանի համար) :*
Andastan
46, RUE RICHER. PARIS, 9.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԼՍԱՐԱՆ

Հերթական դասախօսութիւնը այս Չորեքշաբթի գիշեր, ժամը 21ին, Քատէի սրահը: Կը խօսի Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ, նիւթը՝ « Արմէն Տիգրանեան եւ իր Դաւիթ Բէկ օփերան» : *Պիտի տրուի այս ներկայացման երաժշտութիւնը ամբողջութեամբ : Նիւթը երկար ըլլալով պիտի սկսինք ճիշդ որոշուած ժամուն :*

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի աշակերտուհիներու կողմէ :

Ապրիլ 3ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Մէզօն տը լա Շըմիի մէջ, 28պիս, Րիւ Սէն Տոմինիք, մէթրօ Էնվալիտ :

Հայերէն եւ ֆրանսերէն Թատերախաղեր : Երգախառն պատկերներ եւ արտասանութիւն :

Մուտք՝ 6, 5 եւ 3 Ն. Ֆ. :

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

Պզտիկներու արձանագրութիւնները պիտի սկսին Ապրիլ մէկին եւ պիտի փակուին Մայիսի վերջը:

Այն ծնողքները որոնք կ'ուզեն արձանագրել տալ Կապ. Խաչին, Դիմել հետեւեալ հասցէներուն :

Մարսէյլի քաղաք *Տիկին Թուլթէլեանի*, 4 *Րիւ Փարմանթիէ*, Պոմոն, *Տիկին Սօլաքեանի* 23 *Պուլվ. տը Պոմոն, Տիկին Շալճեան Սէն Ժերոմ :*

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԵՒ ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Նախաձեռնութեամբ Ֆ. Կապ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի :
Այս Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9էն մինչեւ լոյս, Պէրիէ Միյէ շքեղ սրահներուն մէջ, Փլաս Պէլքուռ :
Գեղարուեստական բաժին եւ հաճելի անակնկալներ : Պիտի երգէ Տիկին Արաքսի Մուրատեան *(Փարիզէն), իրենց մասնակցութիւնը կը բերէ* Տէր եւ Տիկին Սուքավէլեանի *պարախումբը, Վալս* Էմփէրիալ, Ֆրէնչ քանքան *եւ հայկական պարերով : Ինչպէս նաեւ Թարարէն Հաքէլեան եղբայրներ պիտի նուագեն ու երգեն հայկական եղանակներ :*
Ընտանեկան ուրախ զուարթ մթնոլորտ:

ՀԱՅԱԾԷՍ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳ
ՎԱՏԻԿԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ

Այս Կիրակի 3 Ապրիլ, ժամը 10.30ին, Հայկական հանդիսաւոր Ս. պատարագ եւ քարոզ՝ Վատիկանի ձայնասփիւռէն :
Պիտի քարոզէ Գեր. Ներսէս Վրդ. Սեթեան՝ Տեսուչ Հռոմի Լեւոնեան Հայ վարժարանի : Միջին ալիք՝ 196 *մ., կարճ ալիք՝* 19.84, 25.67, 31.10 :

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Le PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN en EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
Rédaction et Administration : 32, Rue de Trévise - PARIS-9e
Fondé en 1925 Téléph : PRO. 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 C. C. P. Paris 15069-82
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա և Հասարակապետ. տար. 40 Ն. Ֆր. ,վեց 22Ն. Ֆր.
Արտասահման տար. 50 Ն. Ֆր. Հատը 0,20 Ն. Ֆր.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 31 ՄԱՐՏ
JEUDI 31 MARS
1960

36րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 8762 36EME ANNEE Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ, 16րդ ՏԱՐԻ, Թիւ 4563

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

"ՍՊԱՍԵԼՈՎ ԱՐՇԱԼՈՅՍԻՆ"

Ճշմարիտ ընկերվարութիւնը ամէն բանէ առաջ կը ջատագովէ անհատի եւ ազգերու ազատութիւնը :

Համայնավարութիւնը, որ ըստ Կի Մոլէի, «ընկերվարութեան» կեղծ փետուրներով զարդարուած է, կ'ուրանայ մարդոց եւ ժողովուրդներու այս տարրական իրաւունքը :

Եւ իբրեւ նորագոյն փաստ, ընկերվարական կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը կը յիշեցնէ, որ 1945էն ի վեր Խորհ. Միութիւնն է այն միակ պետութիւնը, որ իր սահմանները ընդարձակած է, իր տիրապետութեան ենթարկած է դրացի երկիրներու տասնեակ միլիոններով բնակիչները, իբրեւ «պատերազմական աւար» :

«Մի՛ ըսէք մեզի թէ ենթականերու հաւանութեամբն է որ ըրած էք այդ. արեւելեան Պերլինի եւ Փեշթայի մեռելները ոտքի կը կանգնին՝ հերքելու համար ձեր ըսածը : Կը տեսնէք թէ չենք մոռնար» :

Հակառակ այս բոլոր դառն ճշմարտութեանց, Կի Մոլէ բարեգալուստ կը մաղթէ «Կոմրատ Խրուշչեւ»ի :

Բարի գալուստը կը մաղթէ՝ անոր համար, որ անիկա Ֆրանսա կու գայ՝ խօսելու համակեցութեան եւ խաղաղութեան մասին :

Խաղաղութիւն կ'ուզէ ամբողջ մարդկութիւնը : Խորհրդային Միութեան շահն ալ կը պահանջէ, որ խաղաղութիւնը չխանգարուի : Եթէ ճիշդ է, որ Մոսկուա իր ներկայ ուժով ի զօրու է ճզմելու իր հակառակորդները եւ աւելի եւս ընդարձակելու իր սահմանները, կ'ըսէ նախկին վարչապետը, նոյնքան ճշմարիտ է, որ արբանեակ ժողովուրդները հաճոյքով պիտի օգտուէին ներկայացած առաջին առիթէն՝ թօթափելու համար խորհրդային լուծը :

Կի Մոլէ գիտել կու տայ թէ Խորհրդ. երիտասարդութիւնը օրէ օր աւելի կ'օգտուի մշակոյթէն : Արդ, կրթուած մարդիկ նուազ պատերազմասէր կ'ըլլան : Մանաւանդ եթէ ապրուստի պայմանները բարելաւուին, ժողովուրդները կը դադրին «աշխարհակալներ» ըլլալէ :

Երեւոյթներէն դատելով, ընկերվարական կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարը կ'ըսէ թէ լաւատես է ոչ միայն խաղաղութեան պահպանման համար, այլեւ կը յուսայ որ խորհրդ. վարչաձեւը հետզհետէ աւելի ազատական պիտի դառնայ : Ու կ'աւելցնէ թէ Խրուշչեւի նախորդները ուզեցին համայնավարութիւնը իրականացնել երկրի մը մէջ, որ տկար ճարտարարուեստ մը ունէր : Ատով կարելի է բացատրել — եւ ոչ թէ արդարացնել — բռնատիրութիւնն ու կեդրոնացումը :

«Վաղը բարօրութիւնն ու մշակոյթը պիտի դատապարտեն ձեզ ազատագրելու մարդիկն ու ժողովրդավարութիւնը» :

Ինչո՞ւ այս հաւատքը : Անոր համար, որ «ձեր ժողովուրդը, որ ցարդ ճանչցած է միայն ցարերու եւ համայնավար պետութեան բռնատիրութիւնը, լռելեայն կը փնտռէ խորունկ ազատագրութեան մը ճամբան : Ու կը փնտռէ այդ ազատութիւնը, որպէսզի ներսէն կարենայ սրբագրել ձեր «ընկերվարական» վարչաձեւը» :

Կի Մոլէ կը շեշտէ թէ Խրուշչեւ իրմէ լաւ գիտէ խորհրդային ժողովուրդներու ազատագրական խուլ շարժումը, որ «անդիմադրելի է եւ անհնահանջելի» եւ որ անպայման յաջողութեամբ պիտի պսակուի օր մը :

Ու կ'եզրակացնէ .

«Մենք վստահութիւն ունինք ռուս երիտասարդ եւ հինաւուրց ժողովուրդին վրայ : Այն օրը որ այս ազատութիւնը ձեռք բերուի, ձեր երէկուան եւ այսօրուան հակառակորդները ուրախութեամբ պիտի ընդունին ժողովրդավարական Ռուսիան իբրեւ քոյր ազգ մը :

«Սակայն սպասելով այդ արշալոյսին, թոյլ տուէք հրապարակաւ յայտարարել մեր համերաշխութիւնը բոլոր անոնց հետ, որոնք ապրեցան ձեր բանտերուն եւ արգելարաններուն մէջ, կամ տակաւին կ'ապրին այնտեղ» :

Այսքան սրտցաւ եւ անկեղծ խօսքերը մեկնութեան չեն կարօտիր :

Ազատատենչ եւ հայրենաբաղձ Հայերը սրտանց կը բաղձան, որ չուշանայ ծագումը արշալոյսին :

ՀՐԱՆՏ — ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏԸ ԿՈԼ ՄՈՍԿՈՒԱ ՀՐԱՒԻՐՈՒԱԾ

ԽՐՈՒՇՉԵՒ ՄԻՇՏ ՃԱՌ ԿԸ ԽՕՍԻ ԵՒ ԿԸ ՊՏՂՏԻ

Ինչպէս գրած էինք, Երեքշաբթի Խորհրդային վարչապետը շարունակեց գաւառի իր շրջապտոյտը ու յաջորդաբար այցելեց Մէս, Վերտէօն, Ռէնս, Էփէրնէ եւ Լիլ :

Մէսի օդակայանէն 80 քիլմ. հեռու գտնուող Վերտէօնի այցելութիւնը Խրուշչեւի համար, անտարակոյս պատմական պիտի դառնայ : Հոս այս հսկայ տարածութեան մէջ առաջին աշխարհամարտի զոհերէն 400.000 Ֆրանսացի, եւ այլ ազգի անծանօթ զինուորներ թաղուած կը մնան, ճիշդ հոն ուր սուրին ի ձեռին ինկած են :

Խրուշչեւ լուռ եւ ազդուած բարձրացած է Վերտէօնի յաղթական յուշարձանը եւ պահ մը լուռ դիտած է ամայի շրջապատը : Հոս Ֆրանսացի աղջիկ մը եւ տղեկ մը իրեն հրամցուցած են ծաղկեփունջ մը ու այս առթիւ խնդրած — «Պ. Խրուշչեւ այնպէս ըրէք որ խաղաղութիւնը տիրէ աշխարհի վրայ» :

Տգեղ տպաւորութիւն ձգած է, երբ Տուօմոնի ոսկրանոցի այցելութեան պահուն «չարքայիններ» բացագանչութիւններ ըսել սկսած են : Խրուշչեւի ընկերացող խորհրդային մարդիկը դիտել տուած են թէ «նման բան չէր կրնար պատահիլ իրենց երկրին մէջ» :

Կարելի չէ եղած լռութիւն պարտադրել նոյնիսկ սկսած են «միջազգային» երգել ինչ որ մեծ վրդովում յառաջ բերած է : Բոլոր լրագրողները, նոյնիսկ խորհրդային չեն ծածկեր իրենց զայրոյթը :

Ռէնսի մէջ Խորհրդային վարչապետը արժանացած է պատշաճ այլ վերապահ ընդունելութեան մը : Աչքի զարկած է դրօշակներու պակասը :

Կէսօրուան ճաշէն ետք Խրուշչեւ այցելած է Ռէնսի պատմական Մայր Տաճարը, որ ԺԳ.րդ դարու ֆրանսական ճարտարապետութեան զարդը կը կազմէ : Խորհրդային վարչապետին եւ իր ընկերակիցներուն ցոյց տուած են եկեղեցական արժէքաւոր եւ պատմական անօթներ :

Այցելութեան ընթացքին յատկանշական խօսակցութիւն տեղի ունեցած է. «Ձեր Աստծոյ կապել կ'ուզէք», ըսած է Խրուշչեւ որուն Ժաքինօ պատասխանած է. «Պարոն վարչապետ եթէ առիթը ունենայիք լսել թէ տէոմ մը, թերեւս Աստծոյ շնորհքին արժանանայիք» : Թարգմանը բերանը բաց մնացած է եւ կ'ըսուի թէ չէ կրցած թարգմանել, որովհետեւ ռուսերէնի մը «շնորհք» բառ գոյութիւն չունի :

Խրուշչեւի ընկերակիցներէն՝ Իլիչեւ որ Ակիթբիւրոյի պետն է «Սատանայութիւն» ըսած է եկեղեցիին նայելով : Կծու խօս—

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Փարիզի երաժշտական մեծ երեկոյթներու միջազգային ունկնդիրներու ընտրանին եւ Հայեր՝ Կիրակի, Մարտ 27ին, ամբողջութեամբ գրաւած էին Փլեյէլի աւագ սրահին 2400 տեղերը, ջուրն իր ակէն ըմպելու, հայ վարպետին գործերը իր իսկ հարազատ մեկնաբանութեամբ լսելու :

Ժամանակակից միջազգային երաժշտութեան ամէնէն ծանօթ յօրինողներէն մէկը եւ ամէնէն անծանօթ երաժշտութիւնը, երկուքն ալ հայ՝ մէկը միւսով հպարտ եւ իրարու վստահած, բեմ կուգային, Հայաստան աշխարհի լուսաւոր երգը տալու՝ Լոյս Քաղաքի դժուարահաճ հանրութեան :

Արամ Խաչատուրեան բեմ բարձրացաւ իրական վարպետներու յատուկ համեստ ժպիտով, իր հուր ու բոց խառնուածքին եւ դեռ չգրած երգերուն կրակը աչքերուն մէջ, իր արուեստով՝ հայ արուեստին նուիրեալի ինքնավստահ քայլերով : Ձայն եւ Պատկերասփիւռ կայանի ազգային մեծ նուագախումբը յոտընկայս, 5000 ափերու անգիր եւ անօրինակ կշռոյթով ուժգին ծափերը՝ յարգանքի առաջին ցոյցը կատարեցին վարպետին անձին հանդէպ : Յայտագրին կատարումին ընթացքին, հեղինակ — ղեկավարին քանի անգամ բեմ կանչուիլը եւ յայտագրէ դուրս չորս «կրկին» նուագները, վերջնական վկայութիւնը տուին երաժշտին արժէքին :

Կատարեալ յաջողութիւն մը երգահանին համար : Վաւերական յաջողութիւն մը հայ երգին, որ շնորհիւ Խաչատուրեանի հայաշունչ արուեստին, միջազգային թեւ ու թռիչք առած է այսօր :

Համանուագ թիւ 2 : Դաշնակի «քոնչերթօ» : Գայիանէ պարախաղէն հինգ հատուած : Ներշնչումի, գոյնի եւ շարադրութեան խորքով ու ձեւով, անոր հայեականութեամբ հարուստ յայտագիր մը :

Մէկ ժամ տեւող երկարաշունչ համանուագը, փառաւոր է իր ընթացքով եւ կառոյցով : Երկրորդ աշխարհամարտէն ներշնչուած եւ անոր ամէնէն ճակատագրական օրերուն գրի առնուած, Խաչատուրեանի այս ծաւալուն երկը իր խորհրդաւոր զանգահունչ յառաջաբանէն մինչեւ նոյն զանգերուն յաղթական վերջին շեշտերը ունի թախիծի, վհատութեան, ընդվզումի, վերածնող յոյսի եւ կեանքն ու մահը իրարու հետ հաշտեցնող ապրումներու արտայայտութեան կատարեալ էջեր : Գործ մըն է որուն թաքուն խորութիւնը թափանցելու համար, անհրաժեշտ է մէկէ աւելի անգամներ լսել :

Դաշնակի «քոնչերթօն» իր գիւտաւոր եւ սիրուն նախադասութիւններով, նուագախումբի եւ դաշնակի քնարական եւ ճարտար փոխասացութեամբ, հայ երգը բնորոշող կշռոյթի յանկարծական հակադրութիւններով, Խաչատուրեանի հայկական գործերուն, ապահովաբար ամէնէն մնայուններէն մէկը պիտի ըլլայ :

Գայիանէի պարերը, նազ ու սէր սփռող խաղերով, ցատկան ջուրերու փիրեզ հունչերով եւ մեր երկրի լեռներու եւ ձորերու արձագանգներով հիւսուած, անմիջապէս եւ ամէնուն մատչելի էջեր են : Երաժշտասէր օտար հասարակութիւնը իր սպասած գեղարուեստական յայտնութիւնն ունեցաւ :

Հայերս աւելին ունեցանք, ցեղային հպարտութեան ապրումով :

Ամէն անգամ որ փառաւոր ճպոտը վե՛ր, վեր կը բարձրացնէր նուագախումբին չեփորներուն յաղթական շեշտ մը պարտադրելու, հայ վարպետին հզօր ցուցամատն էր կարծես որ ներկաներուն եւ ձայնասփիւռի ճամբով հայ երգը ունկնդրող երգի աշխարհին՝ հրաւէր կը կարդար որ «իմանան թէ Հայեր չեն անցէր» :

Կ. Մ. ԱԼԻՄՇԱՀ

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

— 70 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ —

Ինչպէս սովորութիւն է, հնուց ի վեր Եւրոպայի մէջ, Գրողներու Համաշխար — հային Խորհրդաժողով մը գումարուեցաւ 1889ի ամառը Փարիզի մէջ: Արծրունի Թիֆլիսի «Հասարակութեան», ուրեմն հայ համայնքի մտաւորականութեան կող — մէ ուղարկուած է մասնակցելու այդ ժո — ղովին:

Առաջին անգամ չէր որ Փարիզ կուգար: Այդ թուականէն ճիշդ քսան տարի ա — ռաջ, այսինքն 1869ին Արծրունի եկած էր Փարիզ, այն տարին երբ աւարտած էր Հայտելպէրկի համալսարանը եւ վկայ — ուած «դոկտոր փիլիսոփայութեան»: Այստեղ ունկնդրած էր նոյնիսկ Սորպոնի քաղաքատնտեսագիտական դասախօսու — թիւններուն եւ ներկայ եղած էր ընդհա — նուր բանախօսութիւններու:

Արծրունի, որ հմուտ էր ֆրանսերէնի; Փարիզէն գրած էր լուրջ յօդուածներ քա— ղաքական, տնտեսական, դաստիարակ — չական նիւթերու առընչութեամբ իբր «Նամակ Փարիզից» Թիֆլիսի «Հայկ. Աշխարհ»ին մէջ, (1869 թիւ 10 եւ չար.): «Մշակ»ի ապագայ խմբագիրը ուսում — նասիրած էր այդ ատեն ֆրանսական դպ— րոցներու ուղղութիւնը, աղջկանց դպրոց բանալու նորութիւնը, աղջկանց յատուկ արհեստագիտական վարժարաններու ծր— րագիրները, եւ հաղորդակցութեան մէջ մտած էր նորաբաց աղջկանց վարժարանի տնօրէնութեան հետ, ունեցած էր նամա — կագրութիւն եւ տեսակցութիւն:

Փարիզի մէջ լսած էր անուանի Ժիւլ Սիմոնի բանախօսութիւնները, որոնցմէ կը յիշատակէ 6 Ապրիլ 1870ի ճառը մա— մուլի վերաբերմամբ եւ անոր խօսքը սա վերջաւորութեամբ. «Ես կ'առաջարկեմ տպագրութեան յանցանքների վերաբե — րութեամբ յետագայ միակ յօդուածից բաղկացած օրէնքը.— Չի կայ տպագրու— թեան յանցանք»: Հարցը կը վերաբերի մամուլի ազատութեան, մամուլի սանձա— հարման օրէնք հաստատելու շուրջ: Կ'ե— րեւի թէ ներկայ եղած է նաեւ «ֆրան — սիական օրէնսդիր պալատում տպագրա — կան օրէնքի մասին վիճաբանութիւննե — րին», որովհետեւ «Մտքեր յայտնելու ի — րաւունք», այսինքն ազատ արտայայ — տութեան յօդուածը գրած է այդ նիւթին պարզաբանութեան համար, իսկ այդ յօդ— ուածին նշանախօսք ընտրած է Էմիլ տը Ժիրարտէնի համբաւաւոր խօսքը. «Ինչ— քան որ կ'ընդարձակէք մտածելու եւ գր— րելու իրաւունքը, այնքան կը պակասա — ցնէք ապստամբութեան զօրութիւնը»: Այդ վիճաբանութեանց մասնակցած են ե— ղեր՝ «Լօկիրօս, Պէլլըտան եւ Ժիւլ Սի — մօն»:

Գրիգոր Արծրունի, որ իր գաղափա — րական նուիրումով ազատական եւ բա — րեչրջական ընկերվարութեան կողմնակից էր, արտայայտուած է նաեւ այդ ատենի Փարիզեան քաղաքային ընտրութեանց ձեւին եւ խորքին մասին: Ռոշֆորի Պրիւսէլ աքսորէն վերադառնալով 18.000 ձայներու ընտրութեամբ Փարիզի մէջ պաշտօնի գլուխ գալը խորհրդածութեան նիւթ ըրած է, եւ ընդգծելով Ռոշֆորի ժողովրդականութիւնը հիմնական ու — սումնասիրութեամբ բացատրած է Ֆր — րանսայի մէջ «ազատ ժողովուելու իրա — ւունքը եւ սովորութիւնը»:

Ստորեւ կուտամ Գր. Արծունիի ճառը, — պահելով իր ուղղագրութիւնը, այն — պէս ինչպէս տպուած է:

Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻԻ ՃԱՌԸ

«Գրողների խորհրդաժողովին» մէջ (1889)

Ես արդէն պատիւ ունեցայ, Պ. նախա— գահ, ներկայացնել ժողովին իմ կարճ զեկուցումս Ռուսահայոց արդեան գրա— կանութեան մասին, որը եւ տպագրվեց. այժմ թոյլ տուեցէք ինձ, ժողովի փակ — ման րոպէին, աւելացնել այդ զեկուցմա— նը հետեւեալ խօսքերը: Մի հայ հրապա— րակախօս — գրողի ներկայութիւնը ձեր շրջանում ապացոյց է, մի կողմից, այն համակրութեան, որը միշտ ունեցել են Հայերը դէպի եւրոպական ամեն տեսակ մտաւոր շարժում, իսկ միւս կողմից ա — պացոյց է ձեր համակրութեան դէպի Հայերը: Ես արդէն պատիւ ունեցայ ա — սել իմ կարճ զեկուցման մէջ, որ ներ — կայացրել եմ Կօնգրէսի երրորդ յանձնա— ժողովին, որ ինչպէս չորրորդ դարում Հայերը միակ արեւելեան ազգութիւնն է— ին, որը խելք ունեցաւ քրիստոնէութիւնն ընդունելու, այնպէս եւ տասնըիններորդ դարում դրանք միակ ազգութիւնն են ամ— բողջ Ասիայում, որը իր բազմաթիւ դպ— րոցներով, իր նորահաս գրականու — թեամբ, իր ազգային թատրոնով, եւրօ — պական նշանաւոր գրուածքների իր բազ— մաթիւ թարգմանութիւններով, խելք ու— նեցաւ հասկանալու եւրոպական քաղա — քակրթութեան յարգելու, այդ քաղաքա — կրթութեան մասնակցելու անհրաժեշտու— թիւնը: Այժմ Կովկասեան Հայերի մի մեծ խմբի անունից, նմանապէս Հայոց մամուլի մի օրգանի անունից, որը ես ինքս հիմնեցի եւ ղեկավարում եմ 17 տա— րի շարունակ, ես պատիւ ունեցայ գալ իմ հեռաւոր երկրից, որպէսզի ողջունեմ գրողների միջազգային Կօնգրէսը, որը գումարուած է համակրելի Պարիզում, Ֆրանսիայի համակրելի նախաձեռնու — թեամբ եւ որին նախագահում է մի հռչա— չակաւոր մարդ, որը ոչ թէ միայն Ֆրան— սիայում, ոչ թէ միայն միջազգային եւ — րոպական գրականութեան մէջ, այլեւ մեզ մօտ, հեռաւոր Ասիայում՝ կրում է մի փառաւոր անուն: Դուք ինձ պատիւ արեցիք, Պարոններ, մասնակցել տալով ինձ Կօնգրէսի աշխատանքներում եւ այ — ժըմ, երբ Կօնգրէսը փակվելու վրայ է, ես կը վերադառնամ հայրենիքս, հետս տանելով ամենագեղեցիկ յիշողութիւններ Ֆրանսիական հիւրասիրութեան մասին, հետս տանելով եւ այն համոզմունքը, որ դուք անուշադիր չէք դէպի Հայոց գրա— կանութիւնն ու Հայերի մտաւոր շար — ժումը եւ ես թոյլ եմ տալիս ինձ ամենա — ջերմ տենչանքներս յայտնել, որ ֆրան— սիական հանճարը, միացած միջազգա — յին գիտութեան եւ գրականութեան ամե— նալաւ ոյժերի հետ՝ մեզ միշտ ղեկավա — րէ, միշտ փայլէ մեզ համար որպէս ղե — կավարող, մի լուսատու փարոս: Իմ համակրութիւնս եւ զգացմունքներս յայտնելուց յետոյ, չեմ կարող ձեզ չը յայտնել եւ ընկերակիցներիս, Կօնգրէսի օտարազգի անդամների անունից էլ ներ— կայացնում եմ ձեզ մեր բոլորիս երախ — տագիտութեան զգացմունքը ձեր հիւրա — սիրութեան համար եւ նրանց անունից էլ ամենաջերմ ցանկութիւններ եմ յայտնում մեր ապագայ Կօնգրէսների աջողութեան համար»:

ՊՐՈՄԵԹԷՈՍԻ ԵՐԿՐԻՆ ՄԷՋ

ԱԴՐԲԷՋԱՆ՝ ԲԱԳՈՒԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Ա.

«Նշանաւոր լեռներ, ծածկուած ամ — պերով, ոռոգուած արիւնով, ցաւերով զեղուն: Ժամանակներու դիշերէն՝ յա — փըշտակիչ անգղը, որ ընչաքաղց տրամա— դրութիւններով կը կտցէր Պրոմեթէոսի դէմ, կը բզկտէ անոր լեարդը, եւ սա — կայն, չի յաջողիր արգիլել որ սիրտը դադրի բաբախելէ եւ ամէն օր լեարդը կը վերակենդանանայ»:

Այսպէս է որ կը սկսի «Կովկասը» խո — րագրուած իր բանաստեղծութիւնը, Ուկ— րայնացի բանաստեղծ՝ Զեւչէնքօ, ճիշդ այն ժամանակներուն՝ երբ Կովկասի Ալ— տեւ Քաւերը, իմամ Շամիլ, յամառ կեր— պով դէմ կը դնէր Ցարին: Նոյն ժամա — նակներուն՝ Պուշկին գրական նորութիւն մը հրապարակ կը նետէ իր «Կովկասեան Գերին»ով, ուր նախ բանաստեղծութեան, ապա վիպագրութեան շրջապատէն ներս կը մտնէին այս վայրենի լեռնաշխարհը, այդ ժողովուրդներուն հպարտութիւնը եւ վերջապէս այս ցեղերուն առասպելները:

Անցեալի Ռուսերուն համար սովորու — թիւն դարձած էր Կովկասի մասին խօսիլ՝ երբ Ֆրանսացիները Ալժերիոյ մասին կը խօսէին: Արդարեւ՝ շատերը, Պուշկին, Լերմոնտով, երգեցին Տերեկը, իսկ այ — սօր, Կովկասի բուժարաններու գրօսա — շրջիկները ճանչցած են ու կամ կը ճանչ— նան հիւսիսային գաւիվարը: Բայց, թե— րեւս միւս գաւիվարն է, Անդրկովկասը, որ այս պահուս մեզի կը ներկայանայ իր խորհրդաւոր պատկերովը, երազներու սահմանովը, Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ: Նաեւ իրականութիւն մը՝ գրգռուած Ա — րեւելքի սահմանագլուխին վրայ:

ԿՐԱԿԻ ԵՐԿԻՐ կը կոչուէր Ադրբէջանը՝ հիներուն կողմէ: Այժմ դարձած է քա — րիւղի հանրապետութիւն մը: Մահմեա— կաններուն համար հաստատուն է Գիր Ծննդոցէն, Գուրանի մէջ վերարտադր— ուած, այն գլուխին որ կը խօսի Իսմա— յէլի մօր մասին: «Եւ Աստուած բա[ց] տուաւ իր աչքերը եւ ան տեսաւ հոր մը». Այստեղ է, արդարեւ, որ պէտք է փնտռել սեւ ոսկիին նախապատմութիւնը: «Եւ այս սահմանագլուխին վրայ, ուր Վրա— ցիները բնակութիւն հաստատած են, կը գրէր Մարքօ Փոլօ, կայ աղբիւր մը՝ ուր— կէ կը ժայթքի իւղոտ առատ հեղուկ մը, այնքան առատ որ երբեմն հարիւր մի— նաւեր միաժամանակ եւ դիւրութեամբ կը լեցնէին իրենց շտեմարանները: Այս հե— ղուկը ուտեստեղէնի գործածութեան չի գար, սակայն լաւ է վառելու եւ քոսոտ կենդանիներն ու մարդերը իւղոտելու, իսկ ուղտերուն վէրքերը եւ իւղատենդերը բժշկելու համար»:

Ներկայիս՝ Ադրբէջան հազիւ թէ խոր— հրդային արտադրութեան 30 առ հարիւր կ'արտադրէ, այսինքն մօտ 40 միլիոն թոն:

80 քարիւղադաշտերու ամէնէն հա— րուստները գործածութեան մէջ ունին 30էն 40 հորեր): Տնտեսապէս եւ երբեմն ալ հոգեբանօրէն Վենեցուելայէն աւելի թէքսաս մըն է:

Թերեւս անոր համար որ այդ ծփուն կղզիներուն վրայ հաստատուած մնայուն գիւղերու բնակիչներուն ամսաթոշակը 2000 ռուբլի է, ինչ որ կէս առ կէս ա— ւելի բարձր է այլ ճիւղերու մէջ աշխա— տող բանուորներու ամսաթոշակէն: Բա— գու, որ լայնօրէն կ'օգտուի այս երեւոյ— թէն, ցոյց կուտայ թէ Ասիոյ առանձնա— շնորհեալ քաղաքներէն է: Արդարեւ իր լայն պողոտաները, մեծ ու արդիական շէնքերը, որոնք կանգնած են ծովեզեր— եայ ճեմուղիներու եզերքը, ի դէպ՝ նաֆ— թի հոտի մէջ թաթաւեալ, կը հաստատեն այս իրողութիւնը:

Սակայն՝ Ադրբէջանը հեռու է «քարիւ— ղի սեւ քաղաքէն»: Ագնեֆթի կողմէ քան— դուած եւ զտուած, Բագուի քարիւղը եր— կու զուգահեռ նաւթուղիներով պէտք է հասնի Պաթում, յետոյ նաւերով Աստրա— խան եւ Քրասնովոտոք, ուրկէ վերստին տարբեր միջոցներով երկրին զանազան շրջանները:

Մօտաւորապէս 2500 քլմ. հեռու կ'ըր— թայ եւ կը սպառի այս քարիւղը: Խորհր— դային Միութիւնը կանոնաւոր կերպով աշխատած է որ այս քարիւղի արտադրու— թիւնը դուրսը սպառի (Ֆրանսա՝ 27 մի— լիոն տոլարի դրամագլուխ հաստատած էր), սակայն հիմակուընէ իսկ կարելի վստահացնել թէ հակառակ հաստատուն արդիական ծակիչներուն, Ապշերոնի թե— րակղզին նուազ կարելիութիւններ ունի քան փոքրիկ Քուէյթի սուլթանութիւնը:

Ինչպէս ամէն քարիւղ արտադրող երկ— րի մէջ, այստեղ եւս բնակչութիւնը խառ— նուած է: Նոր հաստատուած Ռուսեր Թուրք — իրանական Ազերներ կը գեր— կշռեն արաբ — ազերները, Ռուսերը եւ Հայերը, որոնք հաստատուած են հինէն

ԲԵՄԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՇԱՏ ԷՐ ԿԱՐԾԱՀԱՍԱԿ

— Դուք տաղանդ ունիք, ասում են թատրոնապետները, ափսոս միայն որ հասարակութիւնը տաղանդի մօտ արտա— քին էլ է պահանջում ...

Կրկին անցում են օրեր, շաբաթներ, իսկ Մարտինը դեռ հրաւէր չէ ստացել: Նա ցնորուածի նման թափառում է:

— Աստուած իմ, Աստուած իմ, միթէ դերասաններն հասակով են գնահատում:

Թոշակը ընդհատուել է: Ազգականները տակաւին յոյս էին տածում ապրուստի դժուարութիւնը կը ստիպէ նրան վերա — դառնալ հայրենի տուն, իսկ որչափ զըր— կանքները ծանրանում էին, նա այնքան տակաւապետ էր դառնում:

Սէզօնը մօտենում էր: Ատան պիտի մեկնէր:

— Մնացիր միշտ բարի, առաքինի եւ ազնիւ, արտասուալից աչքերով հազիւ մրմնջեց Մարտինը, իսկ երբ ես յաղթա— նակին կ'արժանանամ մենք վերստին կը տեսնուինք:

Եւ մի քանի օր չանցած, ստիպուած, ողորմելի հրաւէր ընդունեց գաւառական [մ]ի անխօս դերերի:

×

Սկսուեցան հիասթափութեան վշտալի օրերը:

Փոքրիկ բեմերի վրայ տաղանդազուրկ դերասանները միշտ գոռոզաբար են շըր — ջում.կոպիտ ուժը տգէտ ամբոխին հիաց— մունք է պատճառում: Իսկ Կուլիսի եռե— ւը մութ անկիւնում մեխուած կանգնած է Մարտինը իր անխօս դերի ցնցոտիներով: Նրա գլուխը վսեմ գաղափարներով է լի, կուրծքը աստուածային կայծի շնորհիւ այրւում է, մինչդեռ նա՝ լռութեան է դատապարտուած:

Խաղալու տենչանքից նա դողում է ամ— բողջ մարմնով: Նրա վառ պերճախօսու — թիւնը, արտայայտիչ կրակոտ աչքերը գուցէ մոռացնել կը տան հանդիսականնե— րին նրա արտաքին պակասութիւնը, բայց թատրոնապետը անփորձ տաղանդներից երկիւղ է կրում:

Զիջանելով Մարտինի բուռն թա — խանձանքներին վերջապէս նրան մի մեծ դեր յանձնեցին գերման ողբերգակ դե — րասանուհիներից ամէնից բարձրահասա — կի հետ եւ երբ վերջինս նկատեց իւր խաղակցին, զայրացաւ եւ կամենում էր իսկոյն փախչել.— Գաճաճների հետ նա բեմ դուրս չէ գալիս ...

Այն օրուանից Մարտինը միայն ամբո— խի հետ է երեւում: Նրա ֆիզիքական եւ բարոյական վշտերին մի նոր ցաւ եւս ա— ւելացաւ. Նա սկսեց ինքն իրեն ատել: Նա զգում էր, որ իրան ծաղրում են այն— տեղ, ուր նա երեւակայում էր իշխել, բայց չէր կարողանում թողնել այն աս — պարէզը, որը նրան անդունդն էր գլո — լում: Թ

Միակ անձը, որին նա բորբոքուած վառ նամակներով իր վիշտն էր արտայայ — տում, դա Ադան էր: Վերջինս պատաս — խանում էր փաղաքշանքով, մխիթարում էր. իսկ նա չէր էլ նկատում, որ այդ մխիթարանքները հետզհետէ պաղում էին եւ նուազում:

Ոչ մի ասպարէզում մարդ այնպիսի ա— րագութեամբ չէ կորչում, որքան թատ — րոնական աշխարհում:

Ծերունի դերասանները ընտելացել են իրենց զգեստները գրաւ դնել եւ ազատել, իսկ նոր դերասանի համար այդ քայլը սոսկալի է:

Մարտինը այդ վիճակի բոլոր դառնու — թիւնը փորձեց եւ ահա զուրկ դրամական միջոցներից, եկել է Վիէննա, սորուկնե— րի այդ մեծահամբաւ հրապարակը, որ գէթ մի կտոր հացի համար պայմանա — ւորուի:

Արեգակի պայծառ ճառագայթներով լու— սաւորուած՝ փռուած է իր հրաշալի գե — ղեցկութեամբ Ռինգ — Շտրասէն: Զար — դարուած պարոններ անցուդարձ են ա — նում .քաղաքային ընդարձակ ստուերա — ձիգ անտառից լսւում է Շտրաուսի քաղ — ցրահնչիւն Վալսը, իսկ գեղատեսիլ պա— լատների շարքով, նոյն ճանապարհով ուր երբեմն զբօսնել է նա երազելով փառքի եւ բախտի մասին՝ աննպատակ շրջում է անարգուած եւ ստորնացած Մարտին Ֆոյրատ, որ վերադարձել թատրոնական գործակալներին զուր այ— ցելելուց:

Յուսահատ պատկերացնում է նա իր ա— պագան: Այժմ, երբ նրա հագուստը մա— շել է եւ ինքը նիհարել, նա առաջուանից աւելի է տգեղացել եւ թատրոնապետներ նրան տեսնելուն պէս միայն լռում էին:

Յոգնած՝ նա ընկաւ Ռինգ — Շտրասէի նստարաններից մէկի վրայ եւ մեքենա— բար հայեացքը ուղղեց յայտարարու— թիւների սիւնին:

Յանկարծ նրա աչքերը վառվռուն դարձան, շրթունքները դողացին, սարսուռ զգաց իւր ամբողջ մարմնով օրօրուելով մօտեցաւ սիւնին:

Նա սխալուած չէր. խոշոր տառերով տպագրուած էր այն, որին նրա աչքերը չէին հաւատում: Կրկին անգամ նա կար— դաց սակաւաթիւ տողերը. գունատ շր— թունքները անգիտակցաբար շշնջում էին հե— տեւեալ խորհրդաւոր բառերը:

ՖՐԷՅՆ...

(3 Շար.)

վեր: Այս վայրին մէջ, ուր առենին քարիւղահանները ցրուեցին մինարէները, ապամահմետականացումը շուտ եղաւ, ըլլայ Շիի, ըլլայ Սիւննի աղանդներուն մօտ: Տնտեսական գիտութիւնը ստեղծեց ընկերային նոր կարգ մը, որ հանդուրժելի դարձաւ, որովհետեւ անհրաժեշտութիւն մըն էր:

Հակառակ Շիրվան Շահի պալատին, Տիվան Խանէ դատարանին եւ կամ Շահ Աբբասի դամբարանին, Բագու իր աչքերը չի դարձներ դէպի ետ, դէպի հին երկու Ադրբէջանները, ոչ ալ դէպի Շիրվանի խանութիւնը (ազգայնականներուն հըպարտութեան առարկան): Գանձակի (կիրովապատ) հին մայրաքաղաքին կը նախընտրեն հակադրել Շումկայիդ նոր մայրաքաղաքը: Այժմ, Բագու մէկ միլիոն բնակիչ ունի եւ իր արեւելքցի աշխատաւորներուն համալսարանը էլ-Ազհարի խորհրդային հակապատասխանն է: Ինչ որ ալ ըլլայ, Բագուի այս գերիշխանութիւնը չորս միլիոն հաշուող հանրապետութեան մը վրայ, լիովին կ՚արդարացնէ Ռուսիոյ գործունէութիւնը: «Մեր գործունէութեան բանալին», կ՚ըսէր Աղեքսանդր Ա. 1806ի իր հրահանգներուն մէջ:

Հակառակ անոր որ Ասիոյ համայնավարութեան կեդրոնն է, այսուհանդերձ՝ Բագու զերծ չէ տկարութենէ: Ներքին տկարութիւն, որուն պատճառաւ ստեղծուեցաւ Բագիրովի, ազգայնական անջատողական շարժումը: Կազմակերպչական տկարութիւն, որուն պատճառաւ բազմաթիւ անդամներ վարչական փոփոխութիւններ տեղի ունեցան, որոնք եկան յանգեցան՝ Սեմիչասնիի (Օգոստոս 1959) պաշտօնի գլուխ գալուն, իբրեւ առաջին քարտուղար Ատրպէյճանի համայնավար կուսակցութեան: Արտաքին տկարութիւն, Չըրչիլ Անդրկովկասը կը նկատէր «Խ. Միութեան կակուղ փորը»: Բագուն 1918ին գրաւուած էր Անգլիացի զօրավար Թոմսընէն: 1941 Յունիս 12ին, անգլիական ռմբաձիգներու յարձակման թիրախ պիտի ծառայէր՝ եթէ երբեք Խ. Միութիւնը նոր գիջումներ ըներ Հիթլերին: Սակայն, նոյն ամսոյն 22ին, Հիթլեր կը յարձակէր: Այսպէս է որ քաղաքի բոլոր ոստարի կեդրոնները զետեղուած են քարիւղահաններու կողքին, ամէն մարդական ակումբ ունի իր վայրաշունի փորձագետինները, ու վերջապէս զբօսանաւերու ակումբները իրենց տրամադրութեան տակ ունին՝ ծովարումբ արձակող նաւեր: Բագու գիտէ թէ իր ազդեցութիւնը դէպի Արեւելք առաւելապէս մշակութային է: «Քոմպա»

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ ԹՈՄԱՐՋԱՅԻ», գըրեց Թորոս Մ. Մատադեան, տպարան Տօնիկեան, Պէյրութ 1959:

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ Հայագիտական ուսումնաթերթ, Հրատարակութիւն Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան, Դեկտեմբեր 1959:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԱՆՐԻ ՏԸ ՄՈՆԹԵՐԼԱՆ ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ

Ֆրանսայի ծանօթ վիպասան եւ թատերագիր Հանրի տը Մոնթերլան, անցեալ հինգշաբթի օր, 29 ձայնի վրայ 24 քուէի ջախջախիչ մեծամասնութեամբ անդամ ընտրուեցաւ Ֆրանսական Ակադեմիային, գրաւելով անցեալ տարի մահացած Անմահ՝ Անտրէ Սիկֆրիտի թափուր թողած աթոռը:

Այս յաջողութիւնը որեւէ կասկած չէր վերցներ, տրուած ըլլալով այն հանգամանքը, որ ուրիշ թեկնածու մը՝ Պ. Ֆըրանսուա Փիէթրի, վերջին պահուն հրաժարելով Անտրէ Սիկֆրիտի աթոռէն իր թեկնածութենէն, գայն փոխադրած էր դարձեալ Ֆէրնան Կրէկի աթոռին:

Այս ընտրութիւնը, սակայն, նոր թըւական մը կը բանայ Անմահներու կաճառին տարեգրութեանց մէջ:

Արդարեւ, առաջին անգամն է որ համբաւաւոր այս հաստատութեան դարաւոր աւանդութիւնները կ՚անտեսուին:

Ըստ Ֆրանսական Ակադեմիայի օրէնսդրութեան, Անմահութեան իւրաքանչիւր թեկնածու, որեւէ պայմանով չի կրնար մուտք գործել եւ բազմիլ Նուիրականլոյսի Տաճարին գմբէթներուն ներքեւ, եթէ երբեք չէ լրացուցած աւանդական կարգ մը պայմաններ, անկախ իր տաղանդաւոր եւ կամ աւելին՝ հանճարեղ գրող մը ըլլալու հանգամանքէն:

Թեկնածուն, ուրեմն, նախ քան իր ընտրութիւնը, պարտաւոր է այցելութիւններ տալ իր ապագայ պաշտօնակիցներուն եւ կամ նամակներ գրել անոնց իր թեկնածութեան առընչութեամբ:

Այս անգամ, սակայն, Պ. Հանրի տը Մոնթերլան իրեն համար նուաստացուցիչ գտած է այս պայմաններուն կիրարկումը եւ որեւէ փորձ չէ ըրած այդ ուղղութեամբ: Եւ հակառակ այս բոլորին, մեծանուն մտաւորականը իր ընտրութեան ընթացքին, ստացած է քուէներու ջախջախիչ մեծամասնութիւն մը:

Ֆրանսական Ակադեմիայի մշտնջենական քարտուղար Պ. Մորիս Ժընըվուայի պնդումներուն վրայ է միայն որ Պ. Հանրի տը Մոնթերլան խօսք տուած էր չմերժել իր անդամակցութիւնը եթէ ուրիշ ակադեմական մը դնէր իր թեկնածութիւնը, պայման դնելով սակայն որ իր ընտրութենէն ետք էր միայն որ պիտի տար այցելութիւններ իր Անմահ ընկերներուն եւ շնորհակալութիւններ յայտնէր անոնց:

Հիմա, իր ընտրութենէն ետք միայն, նոր Ակադեմականը հետեւեալ ձեւով կը յայտնէ իր շնորհակալութիւնը:

«... Ի սրտէ շնորհակալ եմ բոլոր այն ակադեմականներուն, որոնք զիս իրենց կողքին հրաւիրելով իրենց համակրանքը արտայայտեցին քառասուն տարիներէ ի վեր չարունակուող իմ վաստակիս ...»:

Եւ սակայն, նորընտիր ակադեմականը, անպարտելի ոսոխ մը պիտի ունենայ իր կաճառ ընդունելութեան օրը, յանձին Պ. Ֆրանսուա Մորիաքի, որ պիտի արտասանէ ընդունելութեան ճառը: Այս վերջինը սրտնեղած Մոնթերլանի «անկարգապահ» դիրքէն, յայտարարած է.

«... Ընդունելութեան օրը, իմ ըմբռնած ձեւովս ծաղկամանեակ մը պիտի կախեմ պաշտօնակցիս վիզէն ...»:

Այս «սպառնալիք»ին Հանրի տը Մոնթերլան կը պատասխանէ սպանական յոխորտանքով մը՝

«Կը սիրեմ ցուլամարտը ...»: Ծանօթ է այդ սէրը, Մոնթերլան սքանչելի էջեր նուիրած է ցուլամարտին:

×

Հանրի Մելոն տը Մոնթերլան ծնած է 1896 Ապրիլ 21ին, Հռովմէական կայսրութեան տարեդարձին օրը, ինչ որ դիպուած մը չէ իրեն համար, Փարիզէն ոչ հեռու: Իր ուսումը ստացած է Ժանսոն տը Սայիի եւ մանաւանդ Սէնթ Քրուա տը Նէօյիի լիսէներուն մէջ, ուր ստացած է չեշտուած ազնուականութեան մը բարոյական դրոշմը: 18 տարեկանին կը գրէ իր առաջին թատերակը, ուր իր հերոսը կ՚ըլլայ պատանի մը որ հակառակ իր մօրկանը թախանձանքին կը մեկնի կռուի դաշտը: Ատիկա իր կեանքին պատմութիւնն է, ինք, որ 1914ի առաջին աշխարհամարտին կամաւոր արձանագրուած ու ծանրապէս վիրաւորուած է:

Պատերազմէն ետք, 1920էն 24 կը գրէ բազմաթիւ երկեր, որոնց մէջ նշանաւոր է «Մահերդ՝ Վէրտէօնի մեռեալներուն համար»ը:

Իր թատերական վաստակը առատ է եղած ու ճոխ: Միակ թատերագիրն է որ Ֆրանսայի Ազգային Թատրոնին (Քոմէտի Ֆրանսէզ) մէջ հաստատուն խարիսխ է նետած, ուր իր բոլոր թատերակները արժանացած են մեծ ընդունելութեան:

«Մեռած Թագուհին», «Սանթիակոյի Տէրը», «Մալաթէսթա», «Պրոսէլիանթ», «Տոն Ժուան», եւ մանաւանդ «Փոռ Ռուայալ»ը, Հանրի տը Մոնթերլանը հռչակած են մեր օրերու ամէնէն փնտռըւած եւ ամէնէն շատ խաղցուած թատերագիրը:

Ծանօթ են նաեւ իր վէպերը որոնց գլխաւորն է «Մանկամարդ աղջիկներու» շարքը, ուր հեղինակը իր խիստ եւ սինիք կարծիքը կը յայտնէ կիներու մասին: Մինչ իր վէպերուն մէջ կ՚արհամարհէ կիները, իր թատերգութեանց մէջ ստեղծած է կանացի բացառիկ տիպարներ՝ ինչպէս «Մեռած Թագուհին»:

Մոնթերլան կ՚ըսէ. — «Լաւ կարգաւորուած կեանքը այն չէ՞ որ երիտասարդութիւնը կը նուիրէ սիրոյ, հասուն տարիքը՝ գրելու, իսկ ծերութիւնը՝ ճշմարտութիւնն ըսելու»:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՎԻԷՆ, (Յառաջ). — Մեր գաղութի կեանքը միօրինակ կ՚ընթանայ. տնտեսական գետնի վրայ, գործերը քիչ թէ շատ գոհացուցիչ ըլլալով, գործարանները՝ բանուկ, ձեռնարկներ, որոշ չափով, կուգան եռ ու զեռ ստեղծելու թմրած եւ կամ յոգնած հոգիներուն մէջ:

Ձմեռնային եղանակին, գաղութիս մէջ վեց մեծածախս պարահանդէսներ ունեցանք, եւ որոնք շատ մեծ արդիւնք մը չընծայեցին իրենց կազմակերպիչներուն, հասոյթի տեսակէտով: Մասնաւորաբար այս է եղած պատկերը երկու տարիէ ի վեր:

Եղանակի առաջին պարահանդէսը եթէ նկատենք Հ. Մ. Ը. Մ.ի կազմակերպածը: 26 Դեկտ. 1959ին, պէտք է արձանագրենք այս տեղ որ վերջինը հանդիսացաւ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի տուած պարահանդէսը Մարտ 12ին: Երկուքն ալ, քիչ թէ շատ գոհացուցիչ եւ մխիթարական արդիւնքով:

Բայց պարահանդէսներէն դուրս Վիէնի Հայութիւնը ուրիշ մտահոգութիւններ եւս ունեցած է, ազգային համերաշխ կեանքի հետապնդում, մշակութային, դպրոցական եւ մարզական գործունէութիւններ տեղի ունեցան պարբերաբար եւ կամ որոշ ծրագրով:

Առաջին առթիւ, փետրուար 28ին, կիրակի օրը, Սէրքլը Կաթոլիքի սրահին մէջ, տեղւոյս Հ. Յ. Դ. Անի Կոմիտէի հրաւէրով, կրցանք ունկնդրել ընկեր Հըրանտ-Սամուէլի հրապարակային բանախօսութիւնը:

Մեր յարգելի բանախօսը շատ գեղեցիկ համայնապատկեր մը տուաւ ընդհանուր Հայութեան, եւ ի մասնաւորի Միջին Արեւելքի մեր ազգակիցներու մասին: Մի առ մի թուեց, վիճակագրական տըւեալներով, զանազան գաղութներու կեանքը, յարակից դէպքերով, ըլլան անոնք կրօնական, մշակութային թէ տընտեսական: Սկսաւ Լիբանանէն եւ վերջացուց Յունաստանի Հայութեամբ:

Բանախօսութենէն յետոյ, ներկաներէն ոմանք հարցումներ ըրին ընկեր Հրանտ Սամուէլին, ստացան գոհացուցիչ պատասխաններ եւ ընդարձակ մանրամասնութիւններ զանազան ցաւալի, անախորժ դէպքերու մասին — որոնց թատերաբեմը եղած էր Պէյրութ եւ կամ Երուսաղէմ:

× Ազգ. Ընդհ. Միութիւն. — Գրեթէ երեք տարեկան է մեր Ազգ. Ընդհանուր Միութիւնը, միշտ առժամեայ պիտակով եւ անպաշտօն: Կիրակի Մարտ 20ին, կէսօրէ վերջ, Համօ Օհանջանեան ակումբին մէջ տեղի ունեցաւ ընդհանուր ժողով մը — երեւութապէս եւ նոյնիսկ դիտմամբ՝ խորհրդակցական ժողով:

Բայց, ի պատիւ քառասունէ աւելի ներկայ ժողովականներուն ըսենք որ ժողովը աւելի վճռական, եւ տեսակէտով մը աւելի լրացուցիչ դարձաւ: Եթէ պահ մը նկատի չառնենք քանի մը տկար դիտողութիւններ — եւ կամ չափազանց յախուռն առաջարկներ ուղղուած Ազգ. Միութեան առժամեայ վարչութեան հասցէին — ժողովը կարելի է համարել արդիւնալից:

Ներկայ հայրենակիցները, զանազան հոսանքներու պատկանող, համերաշխ մթնոլորտի մէջ վերահաստատեցին վարչութիւնը եւ նոյնիսկ լրացուցին թիւը:

Առժամեայ վարչութեան մաս կը կազմեն. — Պ. Պ. Արտ. Զաքարեան, Մ. Ծիկէրճեան, Ս. Գալուստեան, Պ. Ծիհանշահեան, Արմ. Մինասեան, Հ. Թորոսեան եւ Ս. Սուքիասեան:

Այսպէս, 7 հոգինոց վարչութեան հոգատարութեան եւ ջանքերուն յանձնուեցաւ գաղութիս շահերուն հետապնդումը եւ պաշտպանութիւնը, անշուշտ նոր եւ գործօն շրջանի մը համար:

× Հ. Մ. Ը. Մ. — Նոր տարիէն ասդին, մեր տղոց մէջ նոր աշխոյժ եւ կորով մը նկատելի է: Նախնական երերուն եւ տատամսկոտ շրջանէն ելլելով, Հ. Մ. Ը. Մ.ի ոտնագնդակի մարզիկները, վերջերս երեք յաջորդական կարեւոր յաղթանակներով կրցան լաւագոյն դիրքը գրաւել մրցակից խումբերու դասաւորման ցանկին մէջ, շատերուն ուրախութիւն եւ գոհունակութիւն պատճառելով, եւ ուրիշ «դրսէն դիտողներուն»՝ յուսալքում եւ խծբծանք:

Բայց Վիէնի Հ. Մ. Ը. Մ.ը, միշտ պատնէշին վրայ է, յարատեւ եւ անվըհատ:

Կ. Տ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (163)

ԱՄԻՐԱՅԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄՈԼՈՐՈՒՄԸ

Դ.

*

Տնակը աւերակի ամէնէն սրտաճմլիկ տեսարանը կ՚ընծայէր, որ երբեք դիտուած ըլլայ: Բնութիւնը, ամայութիւնը, ժամանակը մոլեգներ էին անոր վըրայ, հաշմեր, յօշոտեր էին զայն: Կարծես՝ տապարներու մոլեգին յարձակում մը կրած էր: Երդիքը, իր բոլորտիքի կապարէն քակուելով, փլեր էր, իր այդ ծանր անկումին մէջ երկու սենեակներու միջնորմին մէկ մասը իր հետը փլցնելով: Պատերուն ծեփերը, ձիւնէն ու անձրեւէն քրքրուելով՝ թափեր էին, երեւան հանելով սենեակներուն վանդակակերտ կմախքը:

Տախտակամածները, փրցուած ու տարուած, մէյ մէկ խոռոչներ էին՝ լեցուած տանիքին փլածքներովը՝ փայտ՝ հող, կիր, քար խառնիխուռն: Ամբողջ շէնքը, խարխլէն սարսած, մէկ կողմի վրայ ծռեր էր գինովի մը պէս: Երեւոյթէն այնպէս կարելի էր ենթադրել որ հովի առաջին ուժգին հարուածով մը բոլորովին պիտի կքէին, իյնային, կործանէին մեծանուն ամիրայի մը փարթամութեան այդ յետին նշխարները, որոնց առջեւ հիմա կանգնած, լքուած աղջիկը աննկարագրելի յուզումով կը դիտէր իր մանկութեան այդ օրրանը, նուիրական իրեն համար, սիրելի յիշատակներու խընկարոյր սրբարան, ուր իր կեանքին երջանկագոյն շրջանը ապրեր էր:

Ամէն բան կը կործանէր հիմակ ուրեմըն, իր երազները, յոյսերը, սէրը, իր մարմինը, սիրտը, հոգին, իր սենեակը, տունը, յիշատակները, ամէն բան, ամէն բան կը կործանէր կ՚իյնար միաժամանակ, անողոք եւ ահռելի զուգադիպութեամբ մը:

— Մայրիկ, տես, տես ինչ է եղեր տուներնիս, կը մրմնջէր Սոֆի, աւերակներու այդ տխուր կոյտը ցուցնելով տեսարանին տրտմութենէն, կեցած տեղը կը մնար ափիբերան, կարօտի ինքնաբուխ հառաչանքով մը.

— Երնէկ հոս անցուցած օրերուս ...

Ու աղջիկը կը մօտենար փլատակներուն, ձեռքերովը շօշափելու համար զանոնք, շէնքէն՝ ծանօթ բեկորներ գտնելու եւ անոնցմով սփոփուելու համար: Իրենց նախկին սենեակէն տեղեր, մասեր կ՚ուզէր ճշդել, որոնք բաներ մը ըսէին իր սրտին, որոնց մխիթարութեանը մէջ սուզուէր, մխրճուէր, բայց չէր յաջողեր՝ այդ խառնակութեան մէջ ամէն բան անճանաչ դարձած ըլլալով:

Բայց Կիւլիւկ հանըմ շուտով սթափած էր իր ցնցումէն:

— Սրտեղէն երթանք, աղջիկս, կ՚ըսէր, տեսնելով անոր յուզումը ... Նայելով ինչ կ՚ըլլայ ...

— Բայց Հոռոփ հանըմե՞նք ուր են գացեր, կը հարցունէր Սոֆի՝ աւերակներու այդ լռութեան մէջէն ապրուած տռամի մը սրտաճմլիկ աղմուկը լսել կարծելով:

— Չիյտեմ, աղջիկս, ով կիտէ ուր կացեր են. ասկէ ելլնուս պէրի հիչ իրարու երես տեսա՞նք... ո՞վ կիտէ, ուր են: Երթանք սըկէ, Սոֆի, կը պնդէր մայրը, ուզելով աղջիկը հեռացնել այդ տխուր վայրէն, ուրկէ անոր կրած յուզումը ակներեւ էր:

Բայց աղջիկը չէր ուզեր հեռանալ, իրեն համար դժուար ըլլալով բաժնուիլ այդ վայրերէն, որոնք անմեղ, խաղաղ, երջանիկ օրերու դրուագները կը պատմէին իրեն հիմակ՝ այնքան բարբառուն տխրութեամբ մը:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՍՐՄԱՔԷՇԽԱՆԼԵԱՆ

(Շար.)

քեր արտասանած է Բէնսի մէջ ծանր յարձակումներ գործելով բոլորին վրայ: — «Այնքան զօրաւոր ենք որ եթէ մէկը մեր վրայ յարձակի, իրմէ բան չի մնար, չմիանանք Գերմանիոյ դէմ պատերազմ ընելու համար, այլ որպէսզի արգիլենք, որ պատերազմ ընէ»: Եւ խօսքը ուղղելով Ժաքինոյի կը շարունակէ.— «Ասոնք չեմ ըսեր ձեզի դաս տալու համար: Ֆրանսան մեծ երկիր է եւ չեմ կրնար անոր դաս տալ»:

Էփերնէի մէջ Խրուշչեւ այցելած է շամփանեի գործարանները: Այս առթիւ իրեն հրամցուած է 13 սնտուկ առաջնակարգ շամփաներ Բէնսի քաղաքապետարանին մէջ Խրուշչեւ ճառ մը խօսած ու կրկնած է ծանօթ իր յանկերգը: Արդարեւ վերստին ակնարկութիւններ ըրած է Գերմանիոյ «զինուորապաշտութեան», «Ազգայնամոլութեան», «վրէժխնդրութեան»:

Օրուան վերջին հանդրուանը եղաւ Լիլ: 15·000 «հիացողներ» ողջունած են Խրուշչեւը, Լիլի մէջ ըստ Օռոռի:

Խրուշչեւ շատ զուարթ ճաշ մը ունեցած է եւ սկսած է երգել, ապա զինքը առաջնորդած են պատուոյ յարկաբաժինը:

X Կը հաղորդուի որ տը Կոլ յառաջիկայ գարնան Մոսկուա հրաւիրուած է:

———o———

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ապահովութեան գաղտնի սպասարկութիւնները ձերբակալած են ոչ թիւով անձեր որոնք մտադիր էին սպաննել վարչապետ՝ Հ. Մաճալին: Ձեռք անցած անձագիրները ցոյց կուտան որ Արաբ Միացեալ Հանրապետութեան քաղաքացիներ են եւ Յորդանան մտած են, Լիբանանէն, գաղտնի ճամբով:

ՋՕՐ. ՖՐԱՆՔՕ տեսակցութիւն մը ունեցած է՝ Սպանիոյ գահին օրինաւոր ժառանգորդ՝ Պարսելոնայի դուքսին հետ: Խօսակցութեանց նիւթը չէ ճշդուած:

ԳԱՀԻՐԷԷՆ կը հաղորդեն թէ երկու հարիւր կամաւորներ արձանագրուած են Էֆ Էլ Էնի բանակին մէջ, Ալժերիոյ ազատագրման համար:

ԱՐԱԲ ՄԻԱՑ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ քաղաքացիները, ինչպէս նաեւ երկրին մէջ բնակութիւն հաստատած օտարականները, այսուհետեւ իրաւունք չունին Ֆրանսական պաքալորէայի քննութեանց ներկայանալու: Յայտարարութիւնը կը շեշտէ, թէ միայն այն օտարականները որոնք բնակութիւն չեն հաստատած կրնան ներկայանալ քննութեաց: Մնացեալները պարտին հետեւիլ Եգիպտական երկրորդական ուսման ծրագրին՝ որ կը համապատասխանէ ֆրանսական պաքալորէային: Ձեւով մը աւելորդ կը դառնան Եգիպտոսի ֆրանսական լիսէները:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ «ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ
Կիրակի, 3 Ապրիլ, ժամը 15ին, Սարսէլի քաղաքապետարանի սրահներուն մէջ
Salle des Fêtes de Sarcelles - Place du XI Novembre
Կը ներկայացուի Հայոց պատմութեան անմոռանալի էջերէն՝

ԱՒԱՐԱՅՐԻ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԱՐԾՈՒԻԸ

(Ողբերգութիւն 5 արար եւ 4 պատկեր)

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ Պ. ՄԻՀՐԱՆ ՇԻՇՄԱՆԵԱՆԻ
ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ Պ. ՏԻԳՐԱՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ եւ ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ԷՍՔԻՃԵԱՆԻ
Սիրայօժար մասնակցութեամբ
ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի, ղեկավարութեամբ ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆի եւ մասնաճիւղիս լաւագոյն ուժերուն

Հաղորդակց. միջոցներ. — Փոքր տը լա Շափելէն առնել 268 թիւ հանրակառքը դէպի *Վիլիէ լը պէլ* եւ իջնել Սարսէլ «Նոյեմբեր 11ի» հրապարակը կամ կառախումբ՝ *Կառ տիւ Նորէն* ժամը 13·45 եւ 15·10, իջնել Վիլիէ լը Պէլ *եւ* առնել 268 թիւ հանրակառքը:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Սէնթ Էթիէնի «Բարգէն Սիւնի» խումբի կողմէ, 2 Ապրիլ, Շաբաթ ժամը 21էն մինչեւ լոյս, Փէրկոլա (Ռօն Փուէն) շքեղ սրահին մէջ, Անտրէ Քոնսթան եւ Ֆրէտ Պովի անուանի ջազ նուագախումբերը պիտի ստեղծեն, շատ հաճելի ժամեր եւ զանազան անակնկալներ: Հայկական մթնոլորտ եւ առատ կերուխում:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի աշակերտուհիներու կողմէ:

Ապրիլ 3ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Մէզօն տը լա Շըմիի մէջ, 28պիս, Րիւ Սէն Տօմինիք, մէթրօ Էնվալիտ:

Հայերէն եւ Ֆրանսերէն Թատերախաղեր: Երգախառն պատկերներ եւ արտասանութիւն:

Մուտք՝ 6, 5 եւ 3 Ն. Ֆ.:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԵՒ ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Նախաձեռնութեամբ Ֆ. Կապ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի:

Այս Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9էն մինչեւ լոյս, Պէրիէ Միյէ շքեղ սրահներուն մէջ, Փլաս Պէլքուռ:

Գեղարուեստական բաժին եւ հաճելի անակնկալներ: Պիտի երգէ Տիկին Արաքսի Մուրատեան (Փարիզէն), իրենց մասնակցութիւնը կը բերէ Տէր եւ Տիկին Սուքավէլեանի պարախումբը, Վալս էմփէրիալ, Ֆրէնչ քանքան եւ հայկական պարերով: Ինչպէս նաեւ Թարարէն Հաբէլեան եղբայրներ պիտի նուագեն ու երգեն հայկական եղանակներ:

Ընտանեկան ուրախ զուարթ մթնոլորտ:

ՄԵԾ ՊԱՏԱՀԱՆԴԷՍ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած ԱՐՏԻՒ Մարզական Միութեան կողմէ: Այս Շաբաթ երեկոյեան ժամը 22էն մինչեւ լոյս, Ալհամպրայի մեծ սրահին մէջ:

Eddy Warner

Եւ իր նուագախումբը (Փարիզէն)

Cotillons

Հաճելի մթնոլորտ, անակնկալներ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Անդաստան

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Թիւ 11, 1960

Խմբագիր՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

Գին՝ 12 Ն. Ֆ., (4 տոլար արտասահմանի համար):

Andastan

46, RUE RICHER. PARIS, 9.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 16 ԱՊՐԻԼ ԺԱՄԸ 20,45ԻՆ **Salle Verdi - Casa d'Italia** Rue d'Alger	ԼԻՈՆ, 17 ԱՊՐԻԼ ԺԱՄԸ 14·30ԻՆ **Salle Rameau**

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ
ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ
ԵՒ ORCHESTRE SYMPHONIQUE DE LA R.T.F. Ի

Մեներգողներ Օր. ԱՍՏՂԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ
Պ. ՄԿՐՏԻՉ ՊՕՂՈՍԵԱՆ
Պ. ԱՐԱ ՍԵՐՈԲԵԱՆ

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ Կ. ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

Հ. Յ. Դ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. կոմիտէն ներկայացուցչական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջաններու, մարմիններու եւ խումբերու ներկայացուցիչները, այսՇաբաթ, ժամը 21ին, Մշակոյթի Տան մեծ սրահին մէջ: ԿԱՐԵՒՈՐ ՕՐԱԿԱՐԳ:

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ԿՐԸՆՈԲԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ:

Ապրիլ 2ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 21ին: Առնոնվիլի մեծ սրահին մէջ:

(Փառք էքսփօզիսիօն):

Այս առթիւ վարձուած է տեղւոյս հանրածանօթ Ժիլ Ծօլայի նուագախումբը:

Կը հրաւիրուին կեդր. Ֆրանսայի բոլոր մասնաճիւղերուն հայ մարզիկները:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Կազմակերպուած Կապ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ: Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Համօ Օհանջանեան սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած բաժին: Կիւլպէնկ (Կիւլը) սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ իր փանթէզիներով:

Մուտքը ազատ է:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

Պզտիկներու արձանագրութիւնները պիտի սկսին Ապրիլ մէկին եւ պիտի փակուին Մայիսի վերջը:

Այն ծնողքները որոնք կ'ուզեն արձանագրել տալ Կապ. Խաչին, Դիմել հետեւեալ հասցէներուն:

Մարսէյլի քաղաք Տիկին Թութէլեանի, 4 Րիւ Փարմանթիէ, Պոմոն, Տիկին Տօլպաչեանի 23 Պուլվ. տը Պօմոն, Տիկին Շալճեան Սէն Ժերոմ:

ՀԱՅԱԾԷՍ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳ
ՎԱՏԻԿԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓՒՌԷՆ

Այս Կիրակի 3 Ապրիլ, ժամը 10·30ին, հայկական հանդիսաւոր Ս. պատարագ եւ քարոզ՝ Վատիկանի ձայնասփիւռէն:

Պիտի քարոզէ Գեր. Ներսէս Վրդ. Սեթեան՝ Տեսուչ Հռոմի Լեւոնեան հայ վարժարանի: Միջին ալիք՝ 196 մ., կարճ ալիք՝ 19·84, 25·67, 31·10:

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՊՈՐՏՕՅԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ խումբ մը սիրողներու, կը բեմադրուի՝

«ՁԱՐՇԸԼԸ ԱՐԹԻՆ ԱՂԱ»ն

(Կատակերգութիւն 3 արար)

Այս Կիրակի ժամը 15ին, Շամպր տը Քոմերսի ընդարձակ սրահը, 8, Րիւ Տէ թրուա Քոնիլ, Պորտօ:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ԱՊՐԻԼ 8ԻՆ

Կը վերջանայ Յառաջի վերհրատարակութեան 15րդ տարին: Պիտի խնդրէինք մեր բաժանորդներէն որ անյապաղ նորոգեն 1960 – 1961ի իրենց բաժանորդագրութեանցրջանը առանց սպասելու անհատական դիմումներու: Կը խնդրենք նաեւ այն բաժանորդներէն որոնք առկախ հաշիւներ ունին կարգադրել զանոնք առանց ուշացնելու:

Շնորհակալութիւն մեր բոլոր բաժանորդներուն որոնք իրենց կանխիկ եւ կանոնաւոր վճարումներով կը դիւրացնեն վարչութեան գործը:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Հրաւէր Միջմասնաճիւղային Ժողովի

Ֆ. Կ. Խաչի Կեդր. վարչութիւնը սրտիպողարար ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի շրջանի տասը մասնաճիւղերը յառաջիկայ Բշ. օր 4 Ապրիլ ժամը 16 – 18 «Ռեժան» սրճարանի վերնայարկը, մէթրօ Քատէ:

Մասնաճիւղերու պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ԳԻՆԵՃՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Սէնթ Էթիէնի «Բարգէն Սիւնի» խումբը իր ակումբին պաշտօնական բացումին առթիւ, Ապրիլ 2, Շաբաթ ժամը 19ին, կազմակերպած է գինեձօն մը, որուն սիրով կը հրաւիրուին շրջանի ընկերներն ու բոլոր այն ազգայինները, որոնք կը հետաքրքրուին Նոր Սերունդի շարժումով ու գործունէութեամբ:

Գեղարուեստական բաժին:

ՍԱԿԱԳԻՆ ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ
ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	30 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	15 Ն. Ֆր.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	15 Ն. Ֆր.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ, ՆՇԱՆՏՈՒՔ	20 Ն. Ֆր.	» » »
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ն. Ֆր.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	5 Ն. Ֆր.	» » »
« ԾԱԽՈՒ Է »	20 Ն. Ֆր.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են:

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է:

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան:

Imprimerie Spéciale du journal « Haratch »